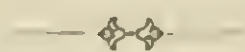

3 1761 08116815 5

KVĚTY.

LISTY

PRO ZÁBAVU A POUČENÍ S ČASOVÝMI ROZHLEDY.

Redaktoři

SVATOPLUK ČECH. DR. SERVÁC HELLER.

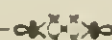
Vydavatel a nakladatel

VLADIMÍR ČECH.

ROČNÍK II.

PRVNÍ POLOLETÍ.

(KNIHA ČTVRTÁ.)

V PRAZE.

Tiskem dra. Edv. Grégra.

1880.

LIBRARY
OCT 1 1972
UNIVERSITY OF TORONTO

OBSAH.

Hynoucí svět.

Napsal

Dr. August Seydler.

Stáli jsme na vrcholu Jovišova chrámu v Pompeji. Polední slunce metalo palčivé šípy své na labyrint vyprahlých, načernalých zdí a pilířů a kreslilo ostré jejich stíny na důkladnou kamennou dlažbu úzkých uliček, na kterých se posud jevily stopy římských povozů, co koleje, táhnoucí se přímo až k velikým čtyrhranným cisternám, jež tu a tam na rozcestí byly zřízeny. U nohou našich rozkládalo se forum, jehož ztroskotané sloupořadí se na slunci bělelo jako obrovská kostra uprostřed pouště. Četní cizinci, navštívivší toto město mrtvých, byli se před úpalem poledním ukryli v stinném klenutí starobylých lázní aneb ve sklepích, v nichž noha jejich kráčela po tomtéž popeli, který se byl stal tak osudným dřívějším obyvatelům, a tak nejevila se v celém šírém okolí ni sebe menší známka života, vše spočívalo v tom klidu hlubokém, jenž zdá se býti neobmezeným panovníkem této říše. Nesáhala však daleko říše ta; když zrak se pozvedl něco výše, utkvěl na četných osadách, jež zářily ve svitu slunečním uprostřed květoucích sadů a ztrácely se podél různotvárných záhybů břehu mořského, až konečně zmizely v nedohledné dálce, omezeny jsouce s jedné strany ladnými obrysy hory San Angelo, s druhé strany modravou plochou Sorrentského moře. Poněkud dále na pravo jevily se bílé budovy městečka Tore dell' Annunziata, tvoříce začátek onoho čtyry míle dlouhého nábřeží, na němž půl milionu lidí se těší společné lahodě vzduchu, moře a země. Za námi pak hrozivě se vznášel sloup kouře, vystupující co výhrůžné znamení z jícnu Vesuvu. Byl to obraz, jaký na vždy se vštípí v paměť diváka!

Soudruh můj, mladý to nadějný básník, s nímž mne byla náhoda na cestách svedla, a kterého ke mně připoutala společná nám oběma národnost svazky upřímného přátelství, dlouho a mlčky zíral na zříceniny, rozkládající se beze stopy života u nohou jeho, a na čarokrásný kraj, jenž v tisícerých tvarech svědčil o vroucím kypícím žití.

„Nikoli,“ zvolal konečně, pokračuje patrně v samomluvě, kterou byl v duchu rozpřádal, „nikoli, ani zde v tomto městě mrtvých, kde každý kámen hlásá o záhubě, kde trosky nejkrásnějších paláců, zbytky nejkrásnějších soch a maleb, rozhlodané zubem času, o marnosti všeho

pozemského svědčí, kde smrtelný zápas prchajících obyvatelů děsným způsobem se zvěčnil pro budoucí pokolení, ani zde nevěřím v ni, v tu velkou zhoubkyni, která hrozivě se šklebíc, chce namluviti světu veškerému, že vše marnost, cokoli podnikáme, že v prach klesají všechny idealy, že všech věcí vrcholem jest ona — smrt! Tento jasný slunka svit, ten libý vánek, jenž přeletnuv hladinu mořskou, čelo nám chladí, ta bujná zeleň vůkol, jež tisícerou úrodou nám kyne, ten utlumený ruch a šum, jenž z nedalekých měst jak z oulů obrovských až k nám zalétá, vše to mi důkazem, že pravou vládkyní jest věčně mladá matka příroda, jež se stejnou láskou k životu probouzí myriády obrovských světů i šedou plíseň, usazující se na holou skálu, o n a že celý ten mocný proud života vede světem v stálém obnovování a přerozování, v němž smrt jest pouze podřízenou fásí, zdánlivou dissonancí, která v konečný plný souzvuk vyznívá! Věru, příteli," pokračoval obrátiv se ke mně, „netajil jsem se tím nikdy, že nemohu se spřáteliti se způsobem, jakým vy přírodozpytci vynucujete od velebné té bytosti odpověď na všetečné své otázky. Vaše sbírky, vaše různé stroje, opatřené tolikerými kolečky a pákami, uvádějí mi bezděky na mysl středověké mučírny, v nichž se též z ubohého inkvisita pravda všemožnými způsoby měla vynutiti. Vysvětlujete-li úkazy přírodní, jest mi jako byste diváka, oslněného nádherou překrásného divadla, vedli za jeviště, byste mu vysvětlením malicherného mechanismu zákulisního škodolibě zničili veškerou illusi. Avšak vzdor tomu milerád přiznávám se k tomu, že některé vymoženosti vašeho bádání hloubkou svou k velkolepým názorům vedou a otvírajíce širou perspektivu do všehomíra, směle po bok se stavěti mohou vznešeným koncepcím největších básníků. A tu zejmena mne vždy vábila krásná věta, vyskytující se nyní v popředí, tuším, přírodních věd. Věta o nezrušitelnosti, o zachování sil. Dobře-li větě té rozumím, neznamená zajisté nic jiného, než co jsem právě nyní byl pronesl. Jestiť, tuším, síla jen slovo jiné pro život a věta ona praví nám, že nezměněný, vždy stejný proud života prýští žilami přírody, že mocná bohyně tato v stálé proměně věčnou zachovává mladost, neztrácejíc ve věčném vlnobití času ni nejmenší částky bujaré své síly."

„Aj, příteli," odpovídám s úsměvem, „s těmi mučírnami a s tím odkrýváním zákulisních tajemství měl jsi se míti trochu na pozoru. Kdybych chtěl být trochu zlomyslným, mohl bych poukázati na všelijaké mučení, jež vy básníci čtenářům svým připravujete; a že dovedete leckdy na jevišti i mimo ně ničiti illuse, bude ti bezpochyby též známo. Než nechci se mstíti; naopak přiznávám se, že jsem měl velikou radost, vida, kterak uznáváš, že i na suchopáru exaktních věd může vyrůsti květ líbezné krásy a omamující vůně. Pravím úmyslně o m a m u j í c í, neboť vůně jeho vstoupila ti tak do hlavy, že předstihl jsi dosah jeho že's do oné vědy vložil více, než v ní obsaženo. A jakkoli mi jest líto, že právě nyní, kdy básnický let myšlenek tvých se octnul na společné dráze s klidným krokem vědecké diskuse, že právě teď ti musím odporovati, nemohu přece jinak, než upozorniti tě na to, že bezdůvodně na místo u r č i t é h o a z a r u č e n é h o z á k o n u o z a c h o v á n í s i l kladeš p o c h y b n ý z á k o n o z a c h o v á n í ž i v o t a v přírodě, zákon to, jehož pravý opak tvrdí a dokazují někteří z nejčelnějších přírodozpytců naší doby."

„Neočekával jsem nic jiného," trpce odvětil druh můj, „než že jako lékař moudrý rychle přiložíš studený obkladek na skráně mé, jakmile spozoruješ u mne horování vzletnějšího názoru. Vždyť co jiného máte vy páni odborníci na starosti, než abyste dýmem formulí svých udusili kde jakou jiskřičku samostatné myšlenky a vtěsnali každý směr ducha lidského v úzké formy mathematických schematů. Ostatně nepoddávám se tak snadno; jsem v hloubi duše přesvědčen o správnosti názoru svého, a jsem velmi žádostiv, kterak se ti podaří jej vyvrátiti."

„Nezapomínej, brachu, na poctivé české přísloví: „dvakrát měř, jednou řež", a nepřihodí se ti více, bys upotřebil podobenství tak špatně se hodícího, jako byl ten tvůj „dým formulí". Mnohem vhodněji zajisté můžeme výtvory, jimiž obrazotvornost hledí krýti obsah všehomíra, prohlásiti za dým neb mlhu, kterou svěží, zdravý vzduch vědeckého zkoumání musí rozplašiti, by se nám vyhlídky dostalo na pravou osnovu světového řádu. Než nebudu se dotýkati názorů tvých, k nimž jsi takou láskou přilnul, ačkoli se přiznávám, že dle mého názoru není básníkovou úlohou hledat pravdu, nýbrž spíše nalezenou zdobit rouchem krásy."

Tím chtěl jsem spor náš ukončiti, znamenaje u přítele svého jakousi nevrlost a rozechvělost; on však usmál se a pravil: „Nikoli, tak tě nepropustím; zvědavost má větší jest nežli láska k předsudkům (tak asi názory mé zoveš); proto chutě dej se do výkladu. Rád uvidím, kterak mi dokážeš, že síla není životem přírody! Avšak nechceme-li, by zhoubné šípy Heliovy, aneb, jak ty raději řekneš, živá síla vibrací étherových nám příliš nepříjemnými se staly, bude asi nutno vyhledati vhodnějšího místečka, nežli jest tato vyprahlá střecha pohanského chrámu. Sestupme někam do stínu, a já milerád ti vydám fantasii svou, bys jí chutě přistřihoval křidélka a ji učil choditi po štídlech věhlasného rozumu."

Svolil jsem milerád; sestoupivše dolů na forum, hledali jsme mezi zříceninami ochranu před palčivým sluncem, leč marně, neb nízké stěny poskytovaly málo stínu, jenž nás ostatně nechránil ani dostatečně před odrážejícím se od bílých sloupů a pilířů světlem. V četných podzemních lázních, poskytujících ovšem líbezný chlad, nelíbilo se nám tak, abychom se odhodlali ztráviti tam delší dobu. Bloudíce takto nějaký čas městem, octli jsme se konečně za branou herkulánskou. Před námi rozkládala se po obou stranách řada hrobek pompejanských, budov to tvaru přerozmanitého, opatřených všelikými výklenky, oblouky, kruhovými lavicemi a jinými podrobnostmi starověké architektury hřbitovní. Zároveň poučil nás chladivý vánek od západu, že jsme vystoupili z kotliny, v níž se rozkládá Pompeji. Obrátivše se v levo, spatřili jsme ve stínu velikého mausolea nějakého neznámého výtečníka pompejanského pěknou polokruhovou lavici, na niž jsme si chutě usedli. Vyhlídka, která se před námi zde rozkládala, byla v skutku rozkošná. Celý kraj třpytil se a zářil v lesku bujarého života, objímaje líbeznou zátoku neapolskou, jež se k němu lichotivě tulila, a ladný dojem, jenž vznikal souhrou barev, světla a vzduchu, nerušila blízkost města, jehož smutné trosky se skrývaly v kotlině kopáním vytvořené. Jediným živlem elegickým v rozkošné této krajině byly blízké hrobky a osamělá cypřiš, pnoucí se nad zbořenou jakousi zdí neb římsou.

„Věru, příteli,“ usmál se můj druh, když jsme se byli pohodlně usadili, „měl bych sto chutí, dobírati si tě, že tak dobře umíš voliti místo, na kterém hodláš potírati víru mou ve věčný přírody život; ale zdá se mi, že jaksi nerozumíš žertu. Proto raději již tě prosím, bys bez odkladu dal se do výkladu.“

„Milerád tak učiním,“ odvětil jsem, „leč obávám se, že první slova má již urazí básnickou tvou mysl. Nebo chci-li ti vyložiti význam onoho velkého principu o zachování síly v přírodě, musím začíti výklad svůj stanovením pojmu síly. Musím ukázati, kterak hledí bádavý duch lidský, jsa ať již z jakýchkoli důvodů poután na formy prostoru a času, veškeré změny hmotného světa uvésti na pohyb, to jest na změnu takovou, v které jediné ony formy, pro něho průzračné, se vyskytují. Nejpestřejší barev a světla hra, nejlahodnější souzvuk hudby, ten libý vánek, jenž nám čelo chladí, to teplo sálavé, jež na nás ona stěna sluncem ozářená posýlá, mé slovo, tvůj pohled — všechno bohatství, jímž oplývá duše naše zasnoubená s veškerenstvem, vše rozplývá se při elektrickém osvětlení tohoto názoru v chaotický roj hmotných částic, ve víření prvků, jež neznámým číms, co silou nazýváme, na vzájem se poutajíce a přitahujíce neb i odporujíce, v souboru pohybů svých vytvořují to, co světem zoveme. Málo by mi zpomohlo, kdybych poukázal k tomu, že domnělé chaotické víření jest v skutku pravou „harmonií sfér“, kterouž Pythagoras tušil; že pohyb co děj prostorně časový, jest pro nás nejnázornější, a že tudíž každý úkaz přírodní tím se nám stává průzračnějším, čím lépe dovedeme, odstranivše všeliké vztahy kvalitativní, vytknouti vztahy jeho kvantitativní, to jest vztahy k prostoru a času. Vím, že jedinou tvou odpovědí na vše to by bylo —“

— „že nikdy neuvěřím,“ přerušil mne horlivě přítel můj, „v ty vaše atomy a molekuly, jichž podivné křepčení a kolotání máte za malicherný podklad nádherného všehomíra!“

„Ano, vím to velmi dobře, a proto musím začíti s jiné strany. Postavím se dle příkladu Lockyerova na stanovisko socialní. Tím bohdá stane se výklad můj i srozumitelnější i sympatičtější.“

„Jsem velmi žádostiv, jakou lstí natáhneš bohaté vztahy lidské společnosti na skřipec vaší jednotvárné mechaniky!“

„Poslyš. Kterého člověka nazýváme energickým, kterému přisuzujeme sílu ducha? Zajisté tomu, kdo dráhu svou si klestí přese všechen odpor, nelekaje se sebe větších překážek. Jeho energií nazýváme sílu, s kterou překážky ty dovede odstraniti; a měrou této energie jest množství překážek, jež dovedl neb dovede překonati, čili jinak též množství práce, jež dovede vykonati. Muže takového mohli bychom nazvati socialní dělovou kulí; jako tato tak i on roztříšťuje odpor, který se mu klade, ničí a hubí protivníky své. Přes to bývá někdy muž takový poražen odpůrcem, jenž se mu co do osobní energie z daleka nevyrovná, ano jenž jest v tom ohledu proti němu pravým trpaslíkem. Proč se tak stává? Protože může míti tento protivník, byť se mu nedostávalo energie osobní, více než dostatečnou náhradu ve vysokém postavení, které zaujímá, a jedině toto postavení dovoluje mu, s prospěchem zápoliti s mužem, jenž jej osobní mohutností tak velice převyšuje. A co o jednotlivci, platí v míře stejné o všelikých třídách neb vrstvách spo-

lečnosti lidské, o všelikých řádech ano i názorech a ideálech, jež se rodí v různých epochách dějin lidských. Idea reformy náboženské sloučená s ideou demokracie vítězila na začátku XV. století svou vlastní a zastanců svých statečností nad celou tehdejší společností; a přece podlehla konečně na bojišti lipanském v osobě Prokopa Velikého odpůrcům málo věhlasným, již dovedli však vykořistiti energii mocného postavení, kterou jim poskytovaly vládnoucí tehdy ještě hierarchické a feudální tradice. Jak často zdvihala ve Francii hlavu svou legitimita, v prach pokořená mocným výbuchem energie národní, která přece nebyla vždy s to, přemoci odpůrce, pro něhož byla století hromadila sílu rázných předchůdců jeho. Co byl Hugo Capet a Ludvík XI. vykonal, posloužilo ještě Ludvíkovi XVIII., ano má sloužiti ještě nyní zastancům bílého praporu. A ohledněme se kolem sebe: co tu řádů, co zřízení všelikých, jež vyrostše v dobách, v kterých byly nutnou součástkou organického rozvoje lidské společnosti, nyní v době pokročilejší ztrativše význam svůj, v jádru svém odumřely, a sloužívše dříve pokroku, nyní mu jen na překážku jsou: kladou se řády takové k zasloužilému odpočinku, poznávajíce, že v nynější fasi kulturního rozvoje není pro ně více místa? Nikoli, urputně hájí stanovisko své, a opírajíce se o energii svého postavení, nabytého během staletí a zlaceného gloriolou ctihodnosti, překážejí nezřídka rozvoji, jemuž při vzniku svém sloužily. Rozhledni se vůkol sebe a nalezneš v nejrůznějších vztazích socialních doklady pro oba ty pojmy: vlastní, vnitřní neb osobní energie, a energie postavení. A vždy poznáš také tolik: stopuje původ energie v postavení ležící, shledáš, že vždy vznikla z energie osobní, ať to již byla energie osoby cizí nebo téže, která nyní užívá výhod postavení svého. Někdo na př. napíná v mládí svém veškeré síly, by se dostal ku předu; svou energií, svou intelligencí nabývá skutečně značného postavení, velkého jmění, jest „vážným“ občanem atd.; nuž nyní může sobě odpočinouti, postavení, jmění, vliv jeho pracují za něho. Druhý užívá výhod těchto již v mládí; jiná osoba, otec, děd, praděd byli pracovali za něho, a zjednali mu energii postavení, v němž nyní jest; energii tu může vlastní silou zvýšiti, může ji však také vlastní netečeností snížiti neb naprosto zničiti, může konečně také o ni oloupen býti osobou jinou, která jej postavením neb rázností svou převyšuje. Každý uspořený zlatý jest energií postavení, představuje nám kousek nastřádané práce, buď naší neb cizí. Vyhraješ-li velký los, tu vyhouplo tě stotisíc neviditelných rukou až na tu výši postavení, kterou budeš v společnosti následkem vyhraných statisíců zaujímat; neboť každý za los od jiných, nevyhravších, položený zlatý byl částkou energie, která nyní na tebe přešla.“

„Vše to jest velmi pěkné, a má jakýs takýs nátěr mechanický,“ přerušil mne přítel; „ale proto přece nevidím jasně, kam nás celý ten výklad povede.“

„Měj jen chvilenku strpení; poznáš ihned, kam mířím. Vraťme se nyní ze světa socialního ve svět hmotný; tu vidíme záhy, že i hmota má svou energii, svou ráznost. Poznáš to ihned, dotknu-li se tě jen prstem; poznal bys to lépe, kdybych po tobě hodil kamenem, aneb vzmachem ruky tě udeřil ve tvář; poznal bys to ještě důkladněji osudným pro tebe způsobem, kdyby zákeřník po tobě střelil z bambitky. Z toho

již vidíš, že každá hmota v pohyb uvedená má svou vlastní, vnitřní energii, svou živou sílu, jak jsme si po Leibnitzovi zvykli říkati, přehlížejíce, že první slovo onoho výrazu jest nemístné. Tato energie pohybující se hmoty čili živá její síla závisí patrně na rychlosti pohybu, i mohl bych zde hned doložiti, že roste ve čtvercovém poměru této rychlosti, t. j. kule dělová, na příklad, vystřelená s rychlostí dvojnásobnou, má následkem toho účinek čtvernásob tak zhoubný. Že tomu tak skutečně, toho odůvodnění nemohl bych ovšem provésti bez obšírnějšího výkladu, i myslím, že ho ode mne žádati nebudeš, nýbrž na slovo mi uvěříš. A nyní učiníme pokus velmi jednoduchý: mrštíme kamenem do výše, tak že začne stoupati s jakousi začáteční rychlostí, tedy i s jakousi začáteční živou silou. Co pozorujeme? Kámen pohybující se z počátku s rychlostí velmi značnou, počíná ochabovati v pohybu svém, až dostoupiv jisté výše, se na okamžik zastaví, na to obrátí, a s rostoucí rychlostí padati počne, až dopadne k zemi s rychlostí stejnou, s kterou byl do výše vržen. Jak máme tomu zjevu rozuměti? Kámen podléhá ustavičné přítažlivosti k zemi, t. j. tíhne neustále, ať okamžitý pohyb jeho má směr jakýkoli, kolmým směrem dolů k zemi. Vržen do výše, počíná tudíž pohyb svůj tak, že při tom musí překonávat jistou překážku, k čemuž musí obětovat část vnitřní své energie. Jest to jako v živobytí: v ustavičném boji s různými překážkami opotřebuje se životní energie, obnovuje se však v organismu po delší dobu (čehož u kamene není), až konečně podléhá stálému vlivu oněch překážek. Aneb volme jiný příklad, který sem ještě lépe se hodí: mysleme si dělníka, an klopotnou prací vydělává si mzdu svou. Ta síla, ta ráznost, kterou práci věnoval, jest spotřebována, zmařena, ztrácí se skutečně, o čemž by se náš dělník nejlépe přesvědčil, kdyby chtěl bez přestání pracovat do úpadku: záhy by veškerá síla jeho byla vyčerpána. Avšak za tu spotřebovanou sílu dostává mzdu; a mzdy té část užije k tomu, by síly své obnovil silnou stravou, část zbývající, může-li, uloží co nahromaděnou práci, co energii postavení, by měl ve stáří, málomocný, z čeho trávit. Náš kámen vržený do výše ukládá všechnu mzdu za vynaloženou energii svou; to jest on dostupuje výšky takové, v které má větší energii postavení, v které výše stoje může též rázněji působiti. Za to však jeho živá síla rychle se vyčerpává; za krátko nastává okamžik, kdy všechna zmizela; za to však nabývá kámen v témž okamžiku největší energie postavení, kteréž při původní rychlosti je schopen, to jest: dostoupí co nejvýše. Dejme tomu, že by se byl původně v oné výši nalézal, že by na př. ležel na kraji zdě mající onu výšku. Lehké dotknutí prstem dostačí, by se zdi spadl dolů, a dosáhl k zemi dopadnuv značné rychlosti a živé síly. O této živé síle přesvědčil by nás velmi citelně, kdyby nám padl třeba na hlavu; a z té příčiny musíme souditi, že kámen ležící v oné výši již touto svou polohou má větší schopnost k vytvoření skutečné energie, čili větší energii polohy, nežli kámen ležící na zemi. A této energie polohy nabyl patrně též první kámen, jejž jsme do výše hodili, v tom okamžiku, kdy do oné výšky dostoupil. Stopujme nyní kámen na dráze do výšky a nazpět, i shledáme: že měl u země, když byl do výše mrštěn, největší skutečnou či aktualnou energii, kdežto se jeho energie polohy, energie potencialná rovnala nule,

na další dráze do výše ubývalo energie aktualné či živé síly, kdežto se v stejném poměru nastřádalo energie potencialné, až tato dostoupila největší míry své v témž okamžení, kdy na dobro zmizela energie aktualná. V opačném pořádku opakuje se nyní týž výjev při klesání kamene; energie postavení, z počátku největší, stále ubývá, a v téže míře přibývá energie skutečné, až konečně kámen dopadnuv k zemi téže živé síly nabývá, kterou měl původně. Vidíme tudíž, že při tomto jednoduchém úkazu vždy energie aktualné přibývá, kdykoli ubývá energie potencialné a naopak; jinými slovy, že součet obou energií jest stálá veličina. Nudil jsem tě snad až příliš dlouho výkladem těchto jednoduchých poměrů, avšak musel jsem tak učiniti, vždyť věta, kterou jsem právě pronesl, jest zárodkem všeobecnější věty o zachování sil."

„Sledoval jsem výklad tvůj s velkou pozorností, a začínám se tuším o poměrech, které zde rozhodují, poněkud již orientovat. Napadlo mi, že by kámen, jejž jsme hodili do výše, vrazil do jiného a tím jej v pohyb uvedl — urazil na př. kus skály, na kterou jsme jej hodili. Tu si myslím, že živá jeho síla přejde částečně v druhou hmotu, kterou v pohyb uvedl, že však i přes to součet zbývající jeho živé síly, živé síly hmoty nově v pohyb uvedené, a konečně té tak zvané energie potencialné, která od poloh hmot a to hlavně tuším od jejich vzdálenosti od země závisí, — že tedy onen součet stále musí býti stejnou veličinou. Nevím však, jak si mám mysliti, že se živá síla mezi obě hmoty rozdělí."

„Dobře's soudil, a co se poslední otázky týče, s tou se na štěstí ani příliš trápit nemusíš. Co se stane při sražení se dvou hmot, jest otázkou, ku kteréž nebývá vždy snadno odpovědět; tolik můžeme si jen pro lepší přehled pamatovat, že čím větší jest hmota, která byla v pohyb uvedena, tím menší bude v odvetu její rychlost, a naopak. Plyn vznikající při zapálení prachu v ručnici neb v dělu napíná se na všechny strany stejným způsobem a udílí tímto svým napnutím dělu i kouli stejnou živou sílu; koule však mající poměrně malou hmotu vyrazí s úžasnou rychlostí, kdežto dělo jen něco málo na zad couvne."

„Začínám čím dále tím lépe rozuměti celé té odměřené hře, s jakou se na vzájem jednotliví činitelové podílem svým, jejž na konečném výsledku berou, vyrovnávají. Napadá mi právě, že — jak jsem kdysi slyšel — země se nalézá v zimě blíže slunce a zároveň rychleji se pohybuje nežli v letě, následkem čehož máme my obyvatelé severní polokoule delší léto než zimu. Tuším, že zde též se vyskytuje podobné účtování: čím bližší země slunci, tím více přišla již k platnosti přitažlivost slunce, která hledí zemi na dobro sloučiti se sluncem, tím menší jest tedy energie, kterou země ještě může dalším přiblížením se získati, to jest energie potencialná, tím větší však zároveň rychlost země, její živá síla či energie aktualná. Nemyslíš, že jsem se do té vaší hantýrky již jak náleží vpravil? Leč abych se upřímně vyznal, myslím si, že by těch učených slov nebylo tak nutně potřebí, a že by se vše mohlo vyjádřiti jednodušeji."

„Nezapomínej, že každý obor má svou fraseologii, razí dle zvláštních pojmů svých též přiměřené výrazy, jež nejlepším způsobem sprostředkují myšlenkový oběh. Ostatně rozumí se samo sebou, že jest nám vždy prohlédati k jádru a považovati každou tu fraseologii spíše za nutné zlo,

než za prostředek k poznání. Než to sem vlastně nepatří. Musíme pokročiti dále a tu —“

„Počkej, příteli, až posud jsem ti jen přikyvoval, což ti tuším velmi lahodilo, nyní však chystej se k vydatné obraně. Podívejme se ještě jednou na ten kámen, jejž jsme hodili do výše. Ztrácel živou sílu, nahražuje ztrátu tu svou výhodnější polohou, pak opět opačně získal za polohu živou sílu. Nyní padl k zemi: zde leží a hle! živé síly nemá, a výhodné polohy též nemá, ztratil oboje a kam se to podělo? Kde ta stálost součtu obou vašich, jak je zovete, energií?“

„Tys mne předešel; však jsem právě nyní hodlal k tomu poukázati. Že jsme onu stálost součtu nehledali u jediné hmoty, rozumí se samo sebou; vždyť jsme viděli, kterak se živá síla přenáší na hmotu druhou, srazí-li se s hmotou původně v pohyb uvedenou. Mohl bych tě nyní přelstíti, předstíraje, že živá síla kamene dopadnuvšího k zemi, sdělí se této, že se země v pohyb uvede ovšem s rychlostí tak nesmírně malou, následkem ohromné své hmoty, že to nikterak pozorováním zjistiti nelze. V tom bych však zle pochodil: mohl bys mi snadno uvésti příklady, kdy veškeré takové přenášení pohybu jest naprosto vyloučeno. Kdykoli dvě hmoty, jež jsou buď zcela nepružné neb jen nedokonale pružné, se srazí, vzniká ztráta živé síly. Bude ti to ihned jasným, pomyslíš-li, že's nahradil na kulečníku koule z pružné slonoviny koulemi třeba voskovými neb hliněnými. Ostatně máš toho živý doklad, jakmile jen spráskneš ruce dohromady; a neučinil-li jsi to v affektu, jenž vylučuje veškerou na sebe pozornost, můžeš při tom pozorovati něco, co tě povede na stopu řešení celé této záhady; po dlaních rozestře se ti v okamžiku sprásknutí pocit tepla. Než věc tu musíme probrati poněkud důkladněji a za tím účelem vrátíme se ještě jednou k socialním poměrům, jež nám byly již dříve tak dobře posloužily. Mluvili jsme tedy o osobní ráznosti a o její rovnomocnině, o výhodném postavení; nevytknuli jsme však posud, že jedno i druhé připouští různé druhy. Osobní ráznost může se jeviti v mohutné, bezohledné vůli, která nezná překážek, vše si podmaňuje, všude proniká a k platnosti přichází. Osobní ráznost může se však též jeviti v bystrém, pronikavém rozumu, jenž všude prohlédá, všude nejlepší prostředky osnuje a pevným krokem k jasnému cíli se blíží. A konečně může se jeviti ve vroucím citu, v nadšení pro jistou ideu, pojatou spíše bohatou obrazotvorností než chladným rozumem, v nadšení, které jest hotovo obětovati vše a které vroucností svou miliony srdcí sobě podmaňuje. A kolik různých odstínů mezi těmito hlavními směry! Podobně mohou výhody postavení býti přerozmanité: rod, úřad, jmění, stáří, tradice, — co tu nejrůznějších vztahů, jimiž se lidská společnost jako na nitkách nechá voditi! Vyslovím-li jmena jako: Napoleon III., Pompadour, Rothschild, Lev XIII., bude ti okamžitě patrné, v jak různých formách se jeví energie či váha postavení. A nyní vraťme se do světa hmotného. Zde shledáváme něco podobného. Energie jak aktualná tak potencialná jeví se nám v nejrůznějších tvarech. Jako Proteus mění se a stále uniká pozorování našemu, tak že teprv nejbedlivějšímu pátrání spojenému s napnutým hloubáním rozumovým se podařilo poznati, že množství její ve všech těch různých tvarech se nemění, že se podařilo pronésti důležitou tu, ano základní větu přírodozpytu: množství energie ve světě

jest stálou veličinou. Tato věta o zachování síly, aneb jak nyní správněji říkati budeme, o zachování energie, tvoří jaksi doplněk k jiné základní, dříve již nalezené větě, jež zní: množství hmoty ve světě jest stálá veličina. Tak jako hmotná částice při oběhu svém po světě nikdy se neztratí, byť se nám jevila v nejrůznějších tvarech tu co součástka bezbarvé kapaliny, tu co součástka zbarveného jakéhos plynu neb pevné neprůhledné látky, tak i energie nabývajíc všelikých tvarů co do množství nikdy se nemění, nýbrž jen co do jakosti."

„Slyším zvěst, však víry se mi nedostává," odtušil druh můj; „tvůj příklad, vzatý z poměrů socialních nedostačí mi, nedoložíš-li tvrzení své příklady táhnoucími se k vlastnímu našemu předmětu. Vždyť posud ani nevím, jak si máme mysliti ty různé tvary energie. Dle tvého dříve již uvedeného příkladu soudě, bylo by snad teplo jedním takovým tvarem?"

„V skutku, dobře jsi hádal. Srazí-li se dvě hmoty nepružné tak, že jim ubude rychlosti či živé síly, shledáme, že za to bude teplota jejich poněkud zvýšena. Pravím „poněkud," a dodávám hned, že to zvýšení není velmi značné, ano že jest za obyčejných okolností tak nepatrné, že uniká naší pozornosti. Teprv jemné pokusy, které provedl Hirn, dokázaly nezvratně, že takové zvýšení teploty se nejen vyskytuje, nýbrž že jest zároveň, což důležitější, v poměru zcela určitém k spotřebované živé síle čili vykonané práci. Neboť má-li teplo skutečně býti rovnomocninou spotřebované práce, musí množství jeho býti v poměru zcela určitém k množství jejímu. Tím liší se poměry hmotného světa podstatně od poměrů socialních: zde nemůžeme, za příčinou složitosti různých vztahů lidské společnosti stanoviti pevné míry pro všeliké tvary socialní energie: nemůžeme říci, že zcela určitá míra osobníráznosti jest plnou rovnomocninou pro získanou váhu postavení, na př. úřadu. Mimo to zasahuje hmotný svět bezohledným způsobem v poměry socialní, neohlížeje se nikterak na statečnost osobní. Veškerý věhlas Gustava Adolfa zničen jest kulí vystřelenou na zdařbůh z ručnice neznámého vojína, i nevidíme naprosto, kde by se byl vyskytnul aequivalent za ztrátu veliké té energie osobní. Proto nemůžeme, na ten čas alespoň, přenášeti větu o zachování energie na pole socialní; opustíme je tudíž nyní na dobro, přihlížejíce tím bedlivěji k poměrům světa hmotného. Zde vidíme tolik: ti, kteří nechtěli připustiti, že by jakákoli energie skutečně mohla na zmar přijíti, kteří tedy co náhradu za ni považovali teplo vznikající při zdánlivém onom zmaru, museli patrně postoupiti dále a souditi, že vždy za určité množství spotřebované živé síly se splodí určité množství tepla. Mimo to museli souditi, že i naopak teplo lze přeměniti v pohyb, v živou sílu, že teplo může vykonati určitou práci. V posledním ohledu nebylo jim nesnadno, nalézti dokladů: každý parní stroj je poskytoval. V prvním ohledu byla práce jejich namáhavější, tím skvělejší však výsledek docílený. Již slavný lékař heilbronnský, R. Mayer, jenž první hlásal větu o zachování energie, vypočítal důvtipným způsobem t. zv. mechanickou rovnomocninu tepla, t. j. množství práce potřebné k tomu, by vznikla jednotka tepla. O něco později stanovili Joule a Hirn tutéž rovnomocninu obtížnými a jemnými pokusy. Výsledek byl ten: kdybychom hmotu jednoho kilogramu pustili s výše 424 metrů, a kdyby se živá síla, kterou tato hmota získá při pádu

svém a která co živá síla zmizí, proměnila pouze v teplo a ne částečně v jiné formy energie, stačilo by teplo takto splozené k oteplení jednoho kilogramu čili litru vody o jeden stupeň Celsiova teploměru. Podmínka, kterou jsme museli připojiti k naší větě, vztahuje se k tomu, že při udeření oné hmoty o zem se objevují ještě jiné tvary energie: slyšíme určitý zvuk, který vzniká otřesením vzduchu, tedy udělením jistého pohybu, jisté živé síly částicím vzduchovým; kdybychom položili na zem ruku, cítili bychom otřesení země, jež se co malé chvění částic šíří dál a dál; zkrátka, při onom pádu těžké hmoty by se jen část živé síly proměnila v teplo, zbývající část pak v jiné tvary energie. Avšak součet veškerých těchto částí, uvedený ovšem na stejnou jednotku, poněvadž teplo a živou sílu co různorodé veličiny přímo sčítati nemůžeme, rovnal by se úplně živé síle zmizevší při dopadnutí hmoty k zemi."

„Pravil jsi, že teplo a živá síla jsou zjevy různorodé, vždyť se mi však zdá, že se právě hlásá v nejnovější době s velkou okázalostí, teplo že jest pohybem, živou sílou malých částic, jichž nárazy na naše čivy cítíme právě co teplo."

„Snaha, odstraniti z názoru o přírodě pokud možná všechny různosti a zavésti děj jednostejný co podklad všech zjevů přírodních, vedla mnohé badatele skutečně k tomu, považovati teplo co jakýs molekularný pohyb, co víření a chvění nejmenších hmotných částic. Názor ten jest však pouhou domněnkou, již dlužno dobře rozeznávati od zaručené, vší domněnky prosté, od jakéhokoli názoru o povaze tepla nezávislé věty, že teplo jest rovnomocninou živé síly, že se může v poměrech zcela určitých měniti v živou sílu aneb z ní vytvořiti."

„Těší mne velice, že nemusím uznati, jak jsem se obával, ten váš mně tak odporný atomismus. Leč tys mi posud uvedl jen teplo co novou formu živé síly; myslím, že máš bohatější zásobu a výběr."

„V skutku, nemýlíš se; zdržel jsem se jen proto déle u tepla, poněvadž jest to nejdůležitější doklad pro výměnu a nezmařitelnost energií; nyní však můžeme již rychleji postupovat. Světlový paprsek, elektrický proud, ano i nervový proud v čivech našich, vše to jsou různé tvary téže energie, energie pohybu neb živé síly. Naproti tomu obsahuje napnuté péro u hodinek, jež může svým roztáčením po delší dobu pohyb stroje udržovati, napnutý luk, zadržená nad mlýnem voda energii potencialnou, energii polohy. Tutéž energii mají součástky střelného prachu; snaží se následkem chemické své přítažlivosti na vzájem se spojiti, leč spojení, v jakém se nalézají, tomu nedovoluje, tvoří mezi nimi hráz, ovšem jen slabou, neboť nepatrné poměrně oteplení, t. j. nepatrné množství energie dostačí, by vybavilo ony částice z jejich pout, by jim dovolilo, sledovati snahu svou a spojiti se, t. j. proměniti svou energii polohy v energii pohybu, v našem případě v teplo a v silné rozpínání se vznikajících plynů. Podobně může slabé otřesení, zrnko vypadnuvší ze zobáku ptáka vybaviti zhoubnou lavinu z nebezpečné polohy její, uvésti ji v pohyb, proměniti její energii polohy v energii pohybu, zhoubnou pro sta lidských životů. V jednom i druhém případě nebyla to nepatrná energie, potřebná k vybavení dřímajících sil, která se rovná výsledné živé síle, nýbrž celá energie polohy, obsažená v umístění hmot vůči silám na ně působícím.

Rozložíme-li nějakou sloučeninu v její prvky, potřebujeme k tomu vždy určitého množství práce, vynaložené k našemu účelu ve formě galvanického proudu, tepla, jiného se sloučením spojeného děje chemického; získáme však za to energii potencialnou ve formě oddělených od sebe prvků, jež sloučením svým opět mohou poskytnouti energii aktualnou, shořením na př. teplo. A nyní můžeš si již utvořiti, seznav různé způsoby a tvary energie, náležitý obraz o významu principu zachování jejího. Vezmi jakýkoli děj v přírodě; shledáš, že nemůžeš jej odloučiti od ostatních, že je s nimi nerozlučnou páskou spojen, veškeré dění v přírodě že jest vlnobitím jediného moře, oceánu to věčnosti a prostorné nekonečnosti. Paprsky sluneční dopadají co aktualná energie na tu naši zemi; list rostliny dychtivě je pohlcuje, to jest práce jimi poskytnuté užívá ve prospěch svůj, k rozkladu kyseliny uhličité v její součástky a k jiným daleko složitějším dějům, jež pomáhají při budování jednotlivých částic rostliny, ukládajíce v buňky její hojnou zásobu potencialné energie ve formě uložených tam látek, cukru, škrobu, buničiny atd. Přijde zvíře neb člověk, pojídá rostliny, a hle! zásoba potencialné energie mění se v organismu jeho v aktualnou energii, v teplo životní, vznikající shořením látek rostlinných v tomto organismu. Avšak část mění se v jiné formy energie potencialné: ve svaly, jež mohou v čas potřeby vykonati opět práci, ovšem jen tolik práce, mnoho-li v nich nakupeno energie; žádá-li se na nich víc, umdlévají, a organismus hyne, nenalezne-li náhrady v nové potravě. Ta práce vykonaná zvířecím organismem, rukou lidskou, mění opět formy své; nádenník, jenž nosí cihly na vrch stavení, množí potencialnou, kovář, pod jehož ranami kov měkne a řeřaví, aktualnou energii. V každém ději můžeme však stopovati osudy energie a vždy shledáme, čím bedlivěji jsme vzali v úvahu všechny okolnosti, tím bezpečněji, že veškeré částky energie se nám objeví změněné snad ve tvaru, nezměněné v množství. Kam poděla se energie paprsků slunečních, které zahřívaly zemi před objevením se na ní člověčenstva? Neztratila se! Ohromné množství bylo jí spotřebováno k vytvoření bujného rostlinstva, v němž se zásoba její kupila snad po statisíceletí. A zásobu tu nalézáme nyní uloženou pod zemí co uhlí, tohoto mocného spojence osvěty lidské. Topíme-li parní stroj uhlím, užíváme tu vlastně síly, která před miliony lety se slunce byla přešla na zemi; slunečními paprsky vykonává moderní průmysl všechny divy své. Stopujeme-li proměny jakéhokoli zjevu energie až k prvním počátkům jeho, nalezneme téměř vždy slunce co poslední původ všeho pohybu, všelikého ruchu a života na zemi. Ve vichřici a lijavci, v blesku a rachotu hromu, v zúrodňujícím stoupání hladiny Nilu i v zhoubném řádění rozvodněné bystřiny, v bujení plísně a vzrůstu wellingtonie, v pohybu nálevníka a v letu orla, v ruce, jež vykouzlila madonnu sixtinskou a v hlavě, která zrodila Božskou komedii — všude hraje týž paprsek sluneční, tatáž vibrace, zakuklená v jiné vždy a jiné roucho. Jak daleko zrak náš sáhá, vidí stejný zákon: stále tatáž hmota, stále tatáž síla — jsou to vždy titéž herci, kteří sehrávají komedii světovou, však hra se zdokonaluje, pokrok je tu viditelný. Kdežto dříve si energie světová hlavně libovala v surových projevech, zušlechtila se později až k vytvoření organismů, pokračujíc zde až k vrcholu všeho nám známého tvorstva, k člověku. A týž opět zušlechťuje na trnité

dráze rozvoje svého projevy energie své od prvních sveřepých dokladů hrubé moci až k nejlibějším plodům ducha lidského."

„Nuž, a jak tedy vyvrácen můj názor o věčnosti života?" horlivě se tázal druh můj; „zda-li pak zřejmě nesvědčí, cos až posud pronesl, ve prospěch můj? Či není energie světa věčná? Či není organismus, život, nejušlechtilejším projevem této energie? Či nepravil jsi sám, že ta světová komedie, v níž jsme herci a diváci zároveň, se stále zdokonaluje? A není tím řečeno, že život bude trvati stále, jevě se v tvarech vždy dokonalejších?"

„Vše pravda, až na jediné nepatrné slůvko: ono „stále," které se ti v horlivosti tvé do řeči vloudilo. Přiznávám milerád, že svět či vlastně ta nepatrná část světa, která jest nám přístupná, nyní se zdokonaluje: a v hloubi duše jsem povděčen osudu, že mohu účastenství míti v bujarém tom, svěžím proudu, jenž ku předu nás nese; leč bylo by neskromností, kdybych chtěl tvrdit, že svět stále se zdokonaluje. Velmi dobře bychom si mohli mysliti takovou fasi světového rozvoje, v níž by energie neměníc své množství, brala na sebe tvary vždy méně a méně dokonalé; ano rozmluva naše počala právě tím, že jsem k tomu poukázal, kterak někteří z nejbystřejších badatelů v našem oboru věstí konečnou všeho života ve světě záhubu, tvrdíce, že svět co celek hyne."

„Nuž, konečně jsem se dočkal toho, oč mi tu běželo; vidím, že dosavadní výklad tvůj měl býti jen pozlátkem pro hořkou pilulku; jen už tedy rychle vylož ty důvody vašich nejbystřejších hlav pro náhled tak podivný."

„Milerád ti vyhovím. Zákon zachování energie praví nám, že nemůže na zmar přijíti, že množství její v nejrůznějších tvarech celkem zůstává stejné; nepraví nám však, zda-li jest energii každý tvar stejně lhostejným, či-li se snad nejeví u ní zvláštní jakás obliba pro tvar určitý neb pro jistou skupinu tvarů? Nesmí nás zde klamati zdání, jež nám lichotí myšlenkou, že svět se zdokonaluje; dočasné zdokonalení to může býti vykoupeno třeba jistým úpadkem v budoucnosti. Běh světa rovnal by se pak živobytí marnotratníka, který plýtvá důchody svými, by si zjednal několik let nejvybranějšího požitku, načež tím jistěji klesne v úplnou chudobu. Vidíme-li tudíž, že se ten kousek světa, jejž máme před očima, nepopíratelně zdokonaluje, to jest že část energie světové volí tvary nad jiné ušlechtilé, zbývá vždy ještě otázka, zda-li jiná a to daleko větší část oné energie neodívá se za to v roucho tím zedranější, čím nádhernější jest šat šťastnější sestry její. A k otázce té skutečně přisvědčili Thomson i Clausius; zajímavo pak při tom, že si ji byl každý samostatně, nevěda o druhém, položil, a samostatně k ní přisvědčil. Musím však již naznačiti, jakou asi cestou hledali odpověď. Energie ve formě tepla hledí se sama o své ujmě sdělovati látkám studenějším, obsahujícím tudíž méně energie. Každá látka vyzařuje teplo, sděluje je látkám jiným, a výsledek jest, že hledí se ustáliti jakási rovnováha, při které veškeré hmoty mají stejnou, a to patrně dosti nízkou teplotu. V tomto stavu neposkytují však hmoty nepatrnou energií svou žádných prospěchů. Energie, která ve formě hořícího uhlí rozpínala vodní páry a hnala parostroj s připojeným vlakem, energie ta rozestřela se částečně po železničních kolejích, jež třením poněkud rozehřála.

částečně přešla ve vibrace vzduchu hukotem jedoucího vlaku se ohlašující, částečně konečně prchajíc komínem rozehřála poněkud vzduch na místech, kudy vlak jel. Ve všech těchto tvarech stala se energie k vykonání nějaké platné práce neschopnou; my naprosto nemůžeme více ji nahromaditi a opětně k vykonání stejné práce upotřebiti, ona jest ne pro celý svět, nebo z něho nemůže zmizeti, ale pro ušlechtilejší tvary jeho ztracena. Totéž stává se, když mechanickou prací, třením, bušením, kováním, pádem těžkých hmot vzniká teplo neb vibrace zvuková. Každý takový děj jest jakoby marnotratností přírody, rozhazováním energie, dějem, v němž energie opouští výšku svou a snižuje se k výkonům podřízeným, zkrátka dějem sestupným. Vizme nyní, zda-li energie se stejnou ochotností přibírá na sebe tvary dokonalejší. Zda-li pak se nám na př. podaří, abychom teplo látek chladnějších soustředili v teplo, jež by při stejném množství jevilo vyšší teplotu? Clausius tvrdí, že to naprosto jest nemožné, jiní opírají se výroku jeho, tolik však jest nepochybné, že se posud nikomu nepodařilo sestaviti stroj, jenž by využitkoval teplo vzduchu, neb teplo jiných látek nás obklopujících. Ano lze dokázati, že by to theoreticky sice šlo, avšak bez praktického významu; nebo v náhradu za to, že se část energie vyšinula na stanovisko vyšší, musela by jiná a to větší část energie z vyššího stanoviska sestoupiti na nižší. To stává se ještě jasnějším, přihlížíme-li ku konání práce pomocí tepla, na př. v parních strojích. Práce mění se v teplo s největší ochotou, nežádajíc žádné jiné náhrady, jak jsme právě viděli. Koná-li však naopak teplo práci, tu nestačí, že se část tepla mění v práci; mimo to musí ještě jiná a to značnější část tepla přejíti z tělesa teplejšího v těleso studenější, při parním stroji na př. z parního kotle do hustiče naplněného studenou vodou. Ano druhá část tepla jest proti první tak značná, že se Carnot domníval, že tento přechod, toto přetékání tepla jest jediným zdrojem práce, podobně jako přetékání vody s vyšší hladiny přes mlýnské kolo do hladiny nižší původem práce jest ve mlýně. Carnotův výklad jest ovšem kusý; nebylo mu ještě povědomo, co teprv novější doba objevila, že co aequivalent za vykonanou práci musí zmizeti určité množství tepla. S druhé strany byl by též ten výklad kusý, který by tvrdil, že dostačí tato změna tepla k vykonání práce; máť Carnot zajisté pravdu, tvrdí-li, že k vykonání této práce jest zapotřebí ještě jiné změny, změny, která se děje směrem sestupným. A tak přehlížejíce veškeré úkazy a projevy energie, dospíváme k zajímavému výsledku tomu: že změny energie, dějící se ve směru sestupném, jsou o sobě, bez jiné změny rovnomocné, možné, kdežto změny energie ve směru postupném vyžadují k provedení svému jinou změnu směru opačného. Z toho pak následuje, že mají v přírodě změny vedoucí k nižším formám energie převahu, že tedy tyto nižší formy u míře vždy větší po světě rozšířeny budou. Vizme na příklad slunce, tento mohutný zdroj energie tvaru velmi vysokého: stále šíří se na všechny strany paprsky vyzářeného světla a tepla, přivádějíce energii slunce na stupeň nižší, a jen nevýslovně malý zlomek záření toho dopadá na některou oběžnici, řekněme ku příkladu na zemi naši. Z tohoto tak malého zlomku opět jen část nepatrná slouží formám vyšším, umožňujíc vzrůst rostlin, živočichů, zvedajíc do výše spousty vod co páry, jež srážejíce se nad pev-

ninami, konají zde různou práci; větší část slouží k pouhému oteplení země, jež se opět vyzařováním ztrácí do všehomíra. A tak bychom stopujíce různé projevy energie, vždy shledali tento směr tvarů vyšších k nižším. I domnívá se Clausius tudíž, že při této stále rostoucí převaze tvaru nejnižšího, tvaru teplových vibrací, svět konečně, ovšem po době nesmírně dlouhé, usne v tom jednostejném všech hmot tetelení, že nebude v něm žádného života více, jelikož všeliké rozdíly, jež život charakterisují, pominou, či zkrátka, že svět zhyne jednotvárným přeměněním nejrůznějších forem energie na jediný tvar tepla všem hmotným částicím stejně společného. Pomine ten libý slunka svit, jenž veškeré soustavě oběžnic byl zdrojem života, vyhasne všechen život na tmavých těch koulích, jež dle mrtvého zákona budou kolotati kolem vyhaslého slunce. Stejná poušť rozkládati se bude kolem ostatních stálic a celý ten vesmír, soubor všech nebeských těl bude ponořen v ocean étheru, jenž v jednotvárném vlnobití klidně, tiše a vždy stejně bude oddychovati. Tak alespoň praví Clausius a Thomson, já podávám ti náhled jejich co doklad, do jaké míry jsi byl oprávněn, ze zákona o zachování sil v přírodě souditi na zachování života.“

Odmlčel jsem se. Avšak přítel můj neměl chuti k odpovědi. Zádumčivě pohlížel na širou hladinu zálivu neapolského, jež se zvláštním leskem odrážela paprsky zapadajícího slunce. Právě chtěl jsem pokračovati v hovoru našem, když tu zavzněly kroky i přistoupil k nám strážník, který nás dvorně upozorňoval na to, že zmeškáme vlak do Neapole, nepospíšíme-li si. Byl to jemný pokyn, abychom při západu slunce nemeškali déle v zříceninách města. Byl ostatně v skutku čas, abychom dorazili k vlaku: a tak nechavše všelikých dalších výkladů, pospíchali jsme z města mrtvých. Za čtvrt hodiny unášel nás vlak po úrodných nivách rozkládajících se na úpatí Vesuvu, skrz proražené žíly lávové, táhnoucí se až do moře, jehož vlny se lámaly o malé balvany roztroušené na břehu, třpytící se jako tekuté zlato v paprscích bledé luny. V ruchu velikého města, jenž nás nezvyklé obyvatele severu omámil horečnou svou živostí, záhy jsme zapomněli na hovor, jejž jsme byli ještě před hodinou vedli.

Za několik dní musili jsme se rozloučiti, berouce se každý za jiným cílem; smluvili jsme se však, že se sejdeme asi za čtrnáct dní v Římě, kde jsem se chtěl, vraceje se do Čech, několik ještě dní pozdržeti. Přibyv do Říma, nenalezl jsem však přítele na smluveném místě, i vzdal jsem se již naděje, že se s ním kdy v nejblíže příští době setkám. V poslední den svého pobytu v Římě odebral jsem se do farneských zahrad, bych pokochal se ještě jednou tou zvláštní náladou, v niž duch náš, unášen proudem upomínek historických, upadá. Cílem mým byla zadní část oněch zahrad, rozkládající se na jižním svahu Palatina podél bývalého cirka maxima. Neznám v skutku druhého místa na světě, kde by duch minulosti s podobnou silou a vroucností zmocnil se celé bytosti naší. Noha tvoje kráčí po úlomcích oné architektury římské, která ve svém bohatství a přepychu věštila již úpadek klassického umění; zrak tvůj dlí na bezejmenných zříceninách, vysokých pilířích a stěnách, směle

klenutých apsidách, jež jakoby kouzlem vyrůstají z návrší, z jehož objetí je po stoletích vyprostila všetečnost novověká. Poznenáhla tak přivykneš tomuto divnému světu, této kamenné historii, která s děsnou výmluvností při hrobovém tichu do duše ti hřímá, že udiven se zastavíš, vida uprostřed těch trosek císařských paláců skrovnou chaloupku zahradníka, která ovinuta divokým vínem a břečťanem, důvěrně ti jako starý známý kyne. Toť anachronismus v tu chvíli pro mysl tvou; i spěcháš, bys opět sám byl s myšlenkami svými. Projdeš divnými chodbami, klopýtaje přes hlavice a římsy; a hle! před tebou otvírá se malé údolíčko, plné nejbujnější vegetace, plné vůně, plné klidu, plné zasmušilosti. Mezi vysokou travou bělají se úlomky sloupů z nejčistšího mramoru; pěšinka, ztrácející se z počátku v křoví, vystupuje poznenáhla podél stěn a oblouků, jež prý náležely palácům Commoda a Septimia Severa, na jakousi terasu, za kterou lze vidět štíhlý campanile nedalekého kláštera, v levo pnou se do výše pošmurné cypříše jiného kláštera, a nad celou tou scenerií rozestřela veškeré své nevýslovné kouzlo poesie minulosti, ona poesie, která nevypuká v hlučný jásot, nýbrž kloní hlavu svou ve vážném zadumání. Dlouho stál jsem, dívaje se u vytržení na obraz ten, jehož půvab zvyšovalo to krásné modré nebe italské, klenoucí se jako symbol stálosti nad troskami vratké slávy lidské. Domníval jsem se, že jsem tu sám, ano mohl jsem bez velkého namáhání té illusi se oddat, že se nalezám kdesi v zříceninách palmyrských, na sta mil vzdálen vší lidské společnosti, a nikoli uprostřed hlavního města velkého království. Teprv když jsem se chystal k další chůzi, zpozoroval jsem člověka, který pod vysokou apsidou na kamenném jakémsi výstupku sedě, úplně byl zaujat pohledem na údolí. Jaké bylo však mé překvapení, když jsem přikročiv blíže, poznal svého milého přítele, jehož jsem byl po městě marně hledal. Následovalo srdečné pozdravení, všelijaké vyptávání a vysvětlování, jak už při takových příležitostech bývá. Když první proud otázek a odpovědí minul, zadíval jsem se do ušlechtilé tváře přítele svého a jakási teskná melancholie, která se v ní zračila, jakož i směr vlastních myšlenek mých, jež vybavil pohled na trosky dávno zahynulé slávy, vzbudily ve mně domněnku, že se byl druh můj právě zanášel předmětem poslední rozpravy naší. I prohodil jsem žertem:

„Aj, snad netruchlíš posud vůči těmto výmluvným svědkům, hlásajícím marnost všeho pozemského, snad netruchlíš posud nad hynoucím světem? Bylo by mi velmi líto, kdybych ti byl svým neúplným, v půli přerušeným výkladem, byť jen na sebe kratší dobu, zkazil humor! Vždyť jsem ti byl ukázal jen líc myšlenkové osnovy oněch světoborců, a hodlal jsem právě upozorniti tě na její rub, když jsme byli přerušeni."

„Jsi velice na omylu," s úsměvem odvětil přítel můj; „nevzpírám se déle velké myšlence té, ano naopak, pojav ji v hloubi duše své, tak jsem k ní přilnul, tak jsem proniknut krásou a velkolepostí její, že nenechám se tak snadno o ni oloupiti. Vězí v ní jakýsi vznešený kommunismus, konečné nivellování všech neoprávněných rozdílů, spatřuju v ní nirvanu indických mudrců, ozářenou leskem nejvyšší spravedlnosti!"

„Vida, tak jsme tedy šťastně dospěli k tomu, že úlohy naše jsou vyměněny! Těšil jsem se na tvůj souhlas, až počnu uváděti důvody svědčící proti sporné naší větě; místo toho opět v tobě musím spa-

třovati odpůrce! Než vzdor tomu chci, když jsme již tak v proudu, dokončiti hovor, jejž jsme mezi hroby pompejanskými započali. Abys se však nedomníval, že jsem pouhým sofistou, jenž z lásky ke sporu svůj náhled mění jako kabát, chci vyložiti nejprvé, jak sám k oběma větám, jež tvořily předmět hovoru našeho, pohližím. Věta o zachování sil zaručena jest bezčíslnými pozorováními; každý nový zjev novým jest též pro ni dokladem. Avšak kdyby věta ta jen o pozorování, o pokus se opírala, mohla by skeptická mysl vždy ještě očekávati, že přijde pokus, pozorování, jež zničí platnost její. Věta ona má hlubší kořeny: ona vyrůstá bezprostředně z jiné věty, která tvoří základ vší přírodovědy: z věty o příčinném svazku. Každý zjev musí míti svou příčinu, to jest zjev jiný, jenž jej předcházel a jejž pak nazýváme právě jeho příčinou. Aneb chceme-li se vyjádřiti správněji: zjevy přírodní souvisí mezi sebou určitým způsobem, tak že jisté skupině zjevů přísluší vždy jiná skupina zjevů, jež v zápětí prvních se objevuje. Větou takto vyjádřenou vyloučili jsme obtížný pojem příčiny a podrželi jsme vše co podstatného v pojmu příčinného svazku čili v pojmu zákonitosti přírodní. A nyní mysleme si nějakou změnu energie světové, na př. ubývání živé síly v některé části světa. Ubývání to nemůže díti se samo o sobě, jinak bylo by bez příčiny; jinými slovy: současně s ubýváním živé síly musí vyskytnouti se ještě jiný zjev v téže neb v jiné části přírody. Zjev ten, jenž může býti přibývání energie polohy neb přibývání tepla, jest pak aequivalentem za zjev dřívější, t. j. za zmizelou živou sílu; i potřebujeme jenom voliti vhodné jednotky (na př. jednotku tepla za 424 jednotek práce), abychom oba zjevy, dřívější a pozdější, vyjádřili tĕmitéž číslicemi; a pak ovšem rovná se ztráta zisku a konečná bilance vykazuje stejnou hotovost jako dříve, jen že v jiných mincích. Má tudíž princip zachování energie pevnou logickou oporu v duchu lidském; této výhody postrádá však princip druhý, Clausiova věta o stálém přeměňování energie z tvarů dokonalejších ve tvary nižší. Věta ta opírá se hlavně o následující zkušenost: posud nepodařilo se soustřediti teplo hmot nízké teploty ve hmotu teploty vyšší, anižby za to v tím větší míře teplo téže neb jiné teplejší hmoty neprchalo do látek méně teplých; a podobně nepodařilo se posud teplem vykonati práci, aniž by za to jiné, větší množství tepla nepřešlo v tělesa málo teplá. Jinými slovy: v přírodě panuje ten svrchovaně spravedlivý zákon, že bohatec nesmí na chudém vynutiti poslední jeho groš, leda za tou podmínkou, když za to tím hojněji z přebytku svého podělí ostatní chudé sousedy své. Avšak jakkoli nám ta věta lahodí, není nikterak nezvratně dokázána; formalně nutnou není, a první zkušenost, která se jí příčí, dovede ji vyvrátiti. Jsou také skutečně mnozí, kteří popírají platnost její; vysloveny také různé proti ní námitky. Tak poukázáno k tomu, že se může teplo, rozptýlené ve světovém étheru, odrážeti na hranici tohoto a soustřeďovati dle známých zákonů odrazu v jistých ohniskách, jež by pak tvořily nové zdroje energie ve formě velmi dokonalé, to jest ve formě velmi vysoké teploty. Vychladlá tělesa nebeská, bloudící prostorem světovým, roztavila by se, jakmile by přišla v ona ohniska, a proměnila by se v mlhovinu, jež by podobně jako mlhovina, z níž se vytvořila naše soustava sluneční, zárodkem byla nového světa a nových forem života. Námitku

tu odrazil ovšem Clausius na základě velmi důvtipného a obtížného výpočtu; vzdor tomu nelze upříti, že věta, která stále musí očekávat nové útoky se strany zkušenosti, nemá tak pevných základů, aby o ní se mohl opírati celý světový názor. Všaktě nevíme, zdali obmezené zkušenosti, jichž nabýváme na tom kousku hmoty, jejž nazýváme svým světem, zdali tyto zkušenosti platí pro celý vesmír, zdali nejsou podmíněny zvláštností té hmoty, již obýváme. Z toho stanoviska seznáváme, že rozšíření vět, nabytých pouhou zkušeností, na celý vesmír, jest podnikem na nejvýš povážlivým. Jeden z nejbystřejších badatelů v oboru tomto, professor na pražské universitě, Mach, odsuzuje rozhodně názor Clausiův, pronášeje se asi takto: jakmile jest určitý počet úkazů stanoven, jsou jimi určeny též úkazy ostatní; kam však směřuje vesmír, nekonečný souhrn veškerých úkazů, to není určeno zákonem příčinného svazku, to vůbec nelze žádným bádáním stanoviti. A podobný význam má názor, jejž duchaplný Lotze ve svém Mikrokosmu přiodívá v roucho následujícího podobenství: Vyhledáme-li zakřivení jisté částky křivky, to jest rychlost, s jakou měníme kráčejíce podél této křivky směr svůj, můžeme z toho souditi s velkou pravděpodobností, ano téměř s jistotou na zakřivení nejbližších částek; čím dále se od prozkoumané částky vzdalujeme, tím menší jest pravděpodobnost, že zakřivení námi přijaté jest správné; a ošemetnou smělostí bylo by, souditi na zakřivení v nekonečném průběhu celé křivky. Podobně vyhledali jsme běh zákonů světových v obmezeném čase a prostoru, jenž člověčenstvu posud byl poskytnut; běh zákonů těch rozšiřujeme s velikou pravděpodobností na nejbližší dějinám lidstva doby, jak minulé tak budoucí a na nejbližší nám nepřístupný prostor; čím dále však vnikáme do věčnosti a nekonečnosti prostorné, tím pochybnější bude platnost zákonů na základě velmi obmezené zkušenosti zjednaných. Jen co formalně správné, co podrobeno železné nutnosti logiky, to platí pro vesmír; vše ostatní, byť sebe krásněji znělo, platí snad též, leč nesluší nám, dogmatickým tonem konečný o tom úsudek pronášet."

„Nevím, co bych ti odpověděl; musil bych teprv myšlenky své urovnati, jež různými tvými výroky a citaty v pravý chaos jsou uvedeny. Leč na jednu věc přál bych si ještě míti odpověď: proč jsi uváděl tehdy, kdy jsem zákon o zachování sil stotožňoval se zákonem zachování života, proti mně tu větu o hynoucím světě, když nyní nejen ji odvoláváš, nýbrž přímo potíráš?"

„Zdá se mi, že's mi až posud v jistém ohledu dobře neporozuměl: chtěl jsem ti ukázati, s jakou střízlivostí, někdy snad přímo pedantickou, vždy ale nevyhnutelně nutnou, musíme postupovati, chceme-li v namáhavém boji o poznání přírody vždy dospěti k pravdě. Chtěl jsem ti ukázati pravý význam velikého principu zachování sil čili energie, chtěl jsem zničiti v tobě předsudek, že by k tomuto zachování energie ve všemmíru nutně se pojilo zachování života. K tomu cíli ovšem bylo zapotřebí, poukázati na hlavy těch, kteří pravý toho opak učí, a pro náhled svůj velmi platné důvody uvádějí: nenásledovalo z toho však, že bych chtěl náhled ten si osvojiti. Co zpravodaj úplně nestranný, chtěl jsem ti pouze celou tu spornou otázku s obou stran objasniti; snad se mi to nyní podařilo. Ve svém pracném snažení vystoupili pří-

rodozpytci na vysokou horu, s níž rozkošná vyhlídka na všechny strany se otvírá. Mnoho, co pouze tušili, došlo již svého potvrzení; mnoho, co bludně pokládali za pravé, vyvráceno; širý kraj přírody rozkládá se u nohou jejich v krásné souvislosti. Leč kraj ten šíří se na všechny strany dále a dále, ustupuje do nekonečna, ztráceje se v mlhách; kolem dokola prostoupen různými pásmy horstva, v nichž vysoké homole zvedají se k oblakům, některé z nich přístupné snaze lidské, jiné, na něž nevkročila posud lidská noha. Však badatel nad jiné smělý přemýšlí, klidu sobě nepopřívá, chce věděti, jak by kraj všehomíra rozkládal se u nohou jeho, kdyby na onu vysokou, nepřístupnou horu se vznesl. Měří, počítá, co mu schází; kde mu vysoké hory neb husté mlhy vyhlídku zabraňují, doplňuje, čerpaje tu z dedukcí svých, tam z bohaté své fantasie; konečně jest obraz všehomíra nakreslen, tak jak by dle jeho domyslu s oné hory vypadal; jest krásný, zajímavý, poskytuje rozhledy netušené, perspektiva ztrácí se v dálkách nezměrných — však jest také pravdivý? Na otázku tu odpoví nám teprv ten, komu se podaří, skutečně vystoupiti na horu posud nepřístupnou; prozatím pak kochejme se v krásách obrazu, nezapomínejme však, že základní rysy jeho přece jen provedla pouhá fantasie."

„Pouhá fantasie? A tím slovem myslíš, že mne odstrašíš? Ujímám se ubohé té siroty; chci dítko její uzavříti v srdce své a těšiti se tomu, že uprostřed chladných formulí vašich mohla zkvésti poetická legenda o hynoucím světě."

„Půjčka za oplátku" — zvolal jsem se smíchem, a vida, že slunce již bylo zapadlo a soumrak že rychle se počínal rozkládat po údolí, vstal jsem. Brzo na to stoupali jsme, minuvše pedagogium císařských otroků, do živějších částí farnesské zahrady, v nichž růžové keře a citronové stromy se střídaly se zbytky největších paláců, jež kdy vídal svět. Nad údolím však, jež se rozkládalo mezi bezejmennými zříceninami a klášterními zděmi, ve stínu pošmurných cypříší, rozestřel duch minulosti mohutné perutě své a snil dále sen svůj o hynoucím světě.

Dobrodruzi.

Činohra ve třech jednáních.

Napsal

Em. Bozděch.

OSOBY:

Rudolf II., císař římský a král český.
Adrian van Baxen, jeho zpovědník.
Gasparo de Sopramonte e Valleprofondo.
Seraficus Longocampanus, } hvězdáři.
Scarabaeus Altovillanus, }
Christoforus Guarinonius, císařův lékař.
Pavel Volšovský.
Klára Javorská.

První dějství.

Výstup 1.

(Síň na hradě Pražském, naplněná všelijakými předměty uměleckými: obrazy, sochami, atd. Dvéře uprostřed, na pravo i na levo. Prostředními dveřmi vstupují **Adrian van Baxen** a **Gasparo**.)

Adrian. Gasparo (v oděvu, jevícím ošumělou nádheru).

Adrian (má v ruce list). Zde, milý signore, musíme očekávat příchod Jeho císařské milosti. Nebude nám asi dlouho čekati.

Gasparo. Odbila právě devátá na půl orloji. Udílí Jeho milost tak záhy z rána slyšení?

Adrian. To právě ne. Ale navštěvuje touto dobou své lvy, orly a koně. Postaví-li se mu zde někdo v cestu s nějakou prosbou, rád ke všemu přivolí, jen aby nebyl zdržován. Vraceje se z ranní obchůzky, udílí pak slyšení veřejné.

Gasp. A nedá se již tak snadno uprosit? Velebný pane, jak jsem šťasten, že mne kryje záštita vaší moudrosti!

Adrian (vrací mu list). Jste tímto listem odporučen od mužů ctihodných. Pater Khlesl, zpovědník a rádce arcivévody Matyáše ve Vídni, se vás horlivě ujímá a i jeho milost Claudio Aquaviva, generál našeho řádu, ráčil vzíti vás pod svou ochranu. Není to arci maličkost, zač hodláte žádati. Místo prvního komorníka Jeho milosti císaře římského!

Gasparo. Nemůže to být maličkostí, čeho se súčastňuje všemohoucí ruka ctihodných synů velkého Ignacia de Loyola!

Adrian. Všemohoucí? Bohužel ještě ne, sice by věci v této zemi, ba i na samém dvoře císařském jinak vypadaly. Mandáty královské sice těžké pokuty kladou na kacíře a pikarty bludné, avšak všímá si jich ta chasa záškodní? A nebude si všímati (hlasem přitlumeným), dokud otěže vlády nedostanou se do ruky silnější.

Gasparo (pátravě). Která by asi jako ruka Matyášova v Rakousku veškerému kacířství přítrž učinila?

Adrian. Možná. Přes to však nejsvětejší madonna nejhorlivějším svým ctitelům tolik moci dopřáti ráčila, by mohli býti k prospěchu svým (významně) vděčným chráněncům a ku škodě odpůrcům i nevděčníkům.

Gasparo (stranou). Rozumím.

Adrian. Zvláště nevděk, milý signore, je nám jako sůl v očích.

Gasp. Zač mne máte, ctihodný otče?

Adrian. Za muže obratného, jenž si hledí svého štěstí. Hrubiáni tomu říkají dobrodruh, ale kdo by užíval tak ošklivého výrazu! Zvroubil jste hezký kousek světa a měl jste tu i onde malou mrzutost se slepou babou, jížto spravedlnost přezdívají, jako ve Florencii —

Gasp. (stranou). Ďasa — vědí o tom.

Adrian. — a v Miláně.

Gasp. (str.). Též o tom. Mají mne.

Adrian. Nehasíme však, co nás nepálí. Minulost vaše jest pochována a jen nevděčnost by ji mohla z mrtvých vzkřísit.

Gasp. (s komickou vážností). Nechť odpočívá v pokoji!

Adr. Konečně jste měl dobrý nápad dáti se pod ochranu svatého našeho řádu a ten vás přesadí v půdu, kde pěkné vlohy, jimiž duch svatý vás obdařil, blahodárně rozkvétati a ovoce užitečné svaté církvi i vám vydávati mohou.

Gasp. (s líčenou pokorou). Co na mé mizerné osobě záleží, jen když svatá církev —

Adr. Svatá církev jest matka dobrá a nezabraňuje věrným svým synům, by si hleděli i statků pozemských. V zlaté uličce za hradem vše astronomy, astrology, alchymisty, chiromanty a nekromanty ze všech úhlů světa jen se hemží a neúhledná ulička jest jim skutečně dráhou zlatou. Nedávno teprv tomu, co sem přiletěli opět dva ptáčkové, hvězdáři Longocampanus a Altovillanus, jichžto zpěv se mně nechce jaksi líbiti. Bohužel si Jeho milost libuje v pohanských vědách astronomie a astrologie a dopřává jich pěstitelům příliš mnoho vlivu na své jednání. Toho by ti kosové mohli zneužit. Uděláte tedy dobře, podíváte-li se jim trochu na zobáček.

Gasp. Budu vaším nejoddanějším sluhou, jestli místo obdržím.

Adr. Jestli? Obdržíte je, buďte jist. Mluvil jsem již včera po modlitbách večerních o vás s Jeho milostí, jížto se zvláště příznivě dotkla zmínka o vašem umění. Jste přece malířem?

Gasp. Cospetto! Jak bych nebyl! Já, žák velkého Tiziána!

Adr. Tím lépe; císař Rudolf má umění v lásce.

Gasp. Evviva Rudolfo! Znám jeho krásnou Prahu teprv od věčerejška, ale poznávám již, že mně kyne v ní blaho i blahobyt! Poslyšte jen, co se mi včera večer přihodilo. Bloudě po hradě, zaslechl jsem zvuky zpěvu církevního, zaznívající z chrámu svatého Víta. Žádostiv poznání veškerých kras velebné té budovy vešel a ztrnul jsem nad spaniIostí — ne svatyně (pro tu jsem již neměl zraku) nýbrž světice, klečící před obrazem ukřižovaného a vlažící nohy jeho horkým proudem svých slz. Pravá to matka bolestná na hoře Golgothě. Dlouho jsem nemohl odvrátit zraků od andělské tváře v bolu nevýslovně krásné, až jsem ucítil tkvící na sobě palčivý pohled očí jiných. U protějšího pilíře stál muž zahalený v černý plášť, kterého jsem byl svým příchodem z nepozorovaného pozorování spanilé dívky vyrušil. V tom dozněly zvuky varhan, krásná dolorosa vyslala ještě jeden pohled prosebný k nebesům a spěchala ze vrat. Já jako střela za ní —

Adr. A onen muž?

Gasp. Zase za mnou. V bledé záři měsíce chvátali jsme všickni tři k hradní bráně; v tom přivrávoralo dvé panošů ochmelených panně v cestu a jeden ji chopil okolo těla. „Maledetto birbone!“ zařvu a již ležel na zemi. „To draze zaplatíš,“ zachroptěl druhý a již jsme čepeli na sebe doráželi. „Zadržte!“ zahřmí vedle nás hlas a průvodčí můj v černém plášti odhalí svůj obličej. Jako hafani zočivší dutky, odpůrcové moji náhle zkrotli a odtáhli tiši jako pěna.

Adr. A dívka, již jste byl zachránil?

Gasp. Byla za zmatku rvačky branou hradební odkvapila.

Adr. Posud však nerozumím, jaký vám z toho dobrodružství vykvětl zisk.

Gasp. Uslyšíte. Obrátiv se ke mně neznámý, bedlivě si mne prohlednul. „Jste Vlach,“ konečně pravil. „Jak jste slyšel, exzellenza.“ „V cizině člověk potřebuje peněz.“ Při tom utkvěl jeho zrak na mé kamizole, jež byla před pěti lety velmi krásná. „Boží pravda,“ přisvědčil jsem. „A nemá jich vždy tolik, kolik má kuráže.“ „Bohužel nemá,“ povzdechnul jsem z hlubokosti prázdné své kapsy. „Pomohl jste oné dívce mečem, dovolte, bych vám pomohl měšcem.“ Od jakživa jsem se chránil nezdvořilosti, neodporoval jsem tedy. Vtisknuv mi tento těžký míšek do rukou, byl ten tam. (Mezi rozmluvou byli Adrian a Gasp. přišli do zadu. Z levých dveří vychází panoš a otvírá je do kořán).

Adrian (polohl.) Zticha, císař přichází. (Rudolf vchází levými dveřmi zabrán v myšlenky. Gasp. a Adr. se hluboce klaní, Rudolf si jich nevšímá. Gasp. pohledne na Rudolfa).

Výstup 2.

Předešlí. Rudolf.

Rudolf (přechází zvolna na pravou stranu; pro sebe.) Opět jitro! Opět se mám plahočit pro blaho jiných a sám zmírati touhou po kousku štěstí! Ta zrádná Bianka! Z prachu jsem ji povznesl a ona! ona! Oh! Dobře jsi měl, vůdce mého mládí, otče Mariano, pronášeje trpký žert: Trojí věcí člověk nad ostatní živočichy vyniká: pláčem, smíchem a nevděkem! Ah! Vyhlazena budiž na věky její památka! Pravého půvabu ženského beztoho neměla — ten jsem seznal teprv včera. Jaká to asi byla dívka?

Adr. (předstoupí). Račiž dovoliti, císařská milosti, bych jí představil signora Gaspara rytíře de Sopramonte e Valleprofondo.

Rud. (pohlednuv na klanícího se Gasp.). Můj soudruh od včerejška!

Adr. Jest to muž, o němž Vaše milost včera se mnou mluvila.

Rudolf. Přeje si tedy místo prvního komorníka?

Gasparo. Hoří touhou, by život svůj věnovati směl císařské milosti.

Rudolf (pátravě). Vaše tvář jest mi jaksi povědoma. Neviděli jsme se již někde?

Gasp. Nebylo mi posud toho štěstí dopřáno.

Rudolf (str.). Není hloupý (nahlas.) Jste prý malířem. Jakého druhu jsou vaše obrazy?

Gasp. Svaté historie. Nyní právě chci malovati matku Boží bolestnou. (Významně.) Hledal jsem posud vzor a včera jsem ho nalezl.

Adr. (str.). Ah! Neznámý byl tedy císař!

Rudolf (str.). Věděl by snad něco o tom děvčeti? Neví-li, vyslídí je. (Nahlas) Držte se vzoru, je-li dobrý; shledáte, že jsem přítelem umění i umělcův. Místo je vaše a můžete ihned osvědčiti svou spůsobilost.

Gasp. (chce děkovati.) Nejmilostivější pane!

Rudolf (přetrhne mu řeč). Poděkujte mi činy. (Ubírá se k pravým dveřím. Gasparo spěchá, by mu je otevřel. Adrian vkročí císaři v cestu.)

Adr. Račiž prominouti, milost císařská, zdržím-li ještě její kroky.

Rudolf. Co ještě máte, ctihodný otče?

Adrian. Pavel Volšovský byl včera do Prahy přivežen a v Bílé věži vězením opatřen.

Rud. Pavel Volšovský? Kdo je to?

Adr. Onen mladík, jenž na potupu mandátů královských nařizujících, aby veškeré sbory pikartské byly uzavírány, v Sušici komisaři královskému brannou se opřel rukou. Podlehnuv dráždil ještě lid řečí drzou, hlásaje, že ani císař nemá práva kázati, kde se Bůh ctíti má. Jaké to rouhání!

Rudolf. Již se pamatuji, že jste mi o něm vyprávěl. Té odvážlivosti mládeže zlotřilé! Podrývati takto základy církve a obce!

Adr. Může svatá církev doufati, že zbojník takový přísně bude potrestán? Neb zásady podobné jsou mnohem horší bludův pikartských a valdenských!

Rud. Vyšetřím tu věc, jako že jsem věrný církve syn. (Odchází pravými dveřmi.)

Výstup 3.

Adrian. Gasparo.

Gasp. Oh velebný pane! Jaké to štěstí! Já! První komorník Jeho milosti císaře římského, krále českého, uherského atd. atd. to jest druhá osoba v říši! O zblázním se radostí!

Adr. Dříve snad, milý signore, prokážete našemu svatému řádu nějakou službu.

Gasp. Jsem vám oddán s tělem i s duší!

Adr. Věřím vám, nebo prospěch váš si podává ruku s prospěchem naším. Slyšte tedy. (Sednou si.) Císař miluje sličné tváře ženské a naleznuv posud hojnost takových, které nebyly upejpavy, nikdy opravdově na ženění nepomýšlel. Tam ty komnaty mohou o tom vyprávět. Měly již celou řadu obyvatelek a poslední svůdná hraběnka Bianka teprv před týdnem je opustila, postižena byvši císařem v náruči krásného panoše. Z přesycení a omrzelosti připadla Jeho milost za posledních dnův na myšlenku, že by se mohla oženit a dvorové toskanský i španělský nabízejí mu své princezny.

Gasp. A ku které mám raditi?

Adr. K žádné. Prospěch církve a řádu našeho vyžaduje, by se císař Rudolf nikdy neoženil. (Přestávka.)

Gasp. Ah! Chápu! Chápu!

Adr. Co pak?

Gasp. Že je můj laskavý příznivec, pater Khlesl, zpovědník a rádce arcivévody Matyáše, nejstaršího bratra Jeho císařské milosti, hlava velemoudrá!

Adr. Dobře jste pochopil.

(Vcházejí prostředními dveřmi lidé jeden po druhém, mezi nimi též Longocampanus, jenž se drží v pozadí, ale Adriana a Gaspara pozoruje.)

Gasp. Chci napnout veškeré síly, by sňatek císařův byl odročen do psích letniček. Ale jak to navleknout?

Adr. Mysl císařova se musí rozčiliti, obraznost jeho rozjařiti a prostředek k tomu máte od včerejška v rukou.

Gasp. Já? Od včerejška? (Přemýšlí.) Corpo di baccho! Ta dívka od svatého Víta! Ano! Ano! On na ni myslí! Rozuměl mému vzoru matky Boží bolestné! Velebný pane! Vy jste veliký muž!

Adrian. Jen nepatrný nástroj v rukou vyšších.

Gasp. (přemítaje.) Ale — kde — kde ji naleznu!

Adr. To snad zkušenost Vaši do rozpaků nepřivede.

Gasp. Máte pravdu. Hezké dívky jsou pěnou na moři společnosti; plovou vždy na vrchu. (Adrian zpozoruje Longocampana).

Adrian. Hle! tu jeden z těch podezřelých ptáčků, o nichžto jsem se vám byl zmínil. Můžete hned s ním začíti (na hlas a kráčeje k Longocampanovi.) Dovolte, věhlasný mistře Anselme, Serafice Longocampane, slovutný hvězdáři náš, bych vám představil nového komorníka Jeho milosti císařské, urozeného rytíře Gaspara de Sopramonte e Valleprofondo. (Longoc. a Gasparo se klaní, pak na sebe pohlednou.)

Výstup 4.

Předešlí. Longocampanus.

Longocampanus (str.) ⎱ Ďasa! to je Cola!
Gasparo (str.) ⎰ Hrome! to je Beppo!

Adr. Aj! Pánové se již znali?

Gasp. Ano — či vlastně ne — tak trochu z Florencie, kde jsme spolu prožili několik krásných dnů (str.) v šatlavě.

Longocamp. Byli jsme oba u dvora vévody — na jeho zámku.

Gasp. (str.) Vlastně pod zámkem.

Longocamp. Od těch dob nás k sobě víže pouto přátelství!

Gasp. (str.) Spoutáni jsme byli — to je pravda.

Adr. Páni zajisté na zlou stránku mně nevyloží, přenechám-li je blahým upomínkám na doby lahodně uplynuvší v květnatých nivách bystrotokého Arna. Poroučím se do vaší přízně, chloubo učenstva, i do vaší, okraso rytířstva. (Všickni se hluboce kloní. Odcházeje stranou) Darebáci!

Výstup 5.

Gasparo. Longocampanus.

Gasp. (polohlas.) I ty lotře!

Long. Fi na ten bohaprázdný výraz!

Gasp. I ty kůže podšitá! (Posuněk opovržení se strany Longoc.) Jen se neupejpej — však se známe, věhlasný mistře Anselme, Serafice Longocampane! hahaha! ty — Beppo Spadone, někdy famulus doktora Dulkamary!

Longoc. (kysele.) Špatně sluší posměch podobný vysoce urozenému rytíři Gasparu de Sopramonte e Valleprofondo, dokud se lidé pamatují na jistého Colu Ruffiana, jejž malíř Sagrasso z učení vyhnal. Panímáma pana rytíře prodávala salamy na rohu paláce Pitti a pantátu nikdo neznal.

Gasp. Máš dobrou paměť, perlo učenosti! lepší nežli člověk sprostý, necvičený. Pověz mi pak přece, čím jsi to vlastně tenkráte ve Florencii prohloupil, když ti katův holomek —

Longoc. (přeruší mu rychle řeč.) Z ticha! Klesl jsem, je pravda, a těžce jsem již mnohokráte pykal neblahé té chvíle, kdy jsem těch nešťastných padesát zecchin ve skříni svého pána nalezl! Avšak milost Boží mne z kalu hříchu povznesla, svědomí se ve mně probudilo —

Gasp. A tak dále, jak slýcháváme v kostele o velký pátek a středu popeleční. Dal jsi se tedy na pokání?

Longoc. Nesu břímě hříchu svého s vděčností, neboť mne naduté pýchy chrání a nikdy se nedočkáš, bych tobě snad vytýkal nehodu, která i tebe ve Florencii potkala.

Gasp. (pro sebe) Ďasa! ten to ví také!

Long. Nikdy se nedočkáš, že se o zlaté jehlici zmíním, kterou jsi jisté vdovičce štípnul. Ne! Nikdy!

Gasp. (s komickou vážností.) O té vdovy strašlivé! Chtěla mi učinit násilí, chopil jsem se jehlice a hájil tak svou nevinnost. Ale nechme již těch blahých upomínek — co tu vlastně tropíte, učený pane?

Longoc. Činím se hodna Boží milosti, jež hluboce kleslého povznesla, zpytuji hvězdy, skládám z jich výroků věštby pro Jeho milost císařskou a hledám tincturam auri — převzácný to mok zlatotvorný i lapidem philosophorum — kámen mudrcův.

Gasp. V kapsách hlupcův. Známe to. Byl's od jakživa dobrá kopa a rovnati se ti mohl jediný Cecco Broccoli.

Longoc. Broccoli? Neznám tu rodinu.

Gasp. Nadaný to člověk nejměkčího srdce pod sluncem, někdy sluha hvězdáře Sinapia v Miláně. Míval náramné štěstí v kartách; prohrával vždy jen tenkráte, když chtěl a on nikdy nechtěl. — Tedy přítel Beppo kouká pánu bohu do oken (dělá posuněk, jako by se díval kukátkem na hvězdy). A mimo to žádný jiný pramen blahobytu? I jdi, jdi, kamaráde, ty's byl od jakživa přičinliv — mně se můžeš svěřit.

Longoc. (str.) Bude stále císaři na blízku. Může mi prospěti. (Na hlas) Přítelínku! Dalo by se vydělat několik tisíc zlaťoušků a sice skutkem bohulibým.

Gasp. Vidíš, bratříčku, že mám posud ten starý dobrý nosíček. Čenichám člověčinu na sto kroků.

Longoc. Mohu ti důvěřovat?

Gasp. Jako své pravici.

Longoc. Vévoda toskanský, František Medicejský, má roztomilou dcerušku, princeznu Marii. Císař Rudolf je v nejlepším věku a svobodný; ale muž nemá zůstati samoten, jak svaté písmo praví, proč by tedy —

Gasp. (přetrhne mu řeč.) Se z nich neměl státi páreček? Máš pravdu, proč ne? Sveďme ty lidičky dohromady, ať jsou spolu šťastni!

Longoc. O drahá ty a vyvolená nádobo páně!

Gasp. Hle! hle! Přítel Beppo se stal diplomatem, starosvatem sňatků, o nichž se mluví v kronikách! (Vezme ho pod paždí.) Je vévoda štědrý?

Longoc. Nekouká na dukát.

Gasp. Ujednáno. Uvidíš, kamaráde, že obratnost a výmluvnost i v ošumělém pláštíku prospívají, nejen v sobolových a kuních šubách

Lngoc. Tedy spojenými silami! Ty budeš pracovati na zemi a já na nebi a tak s božím požehnáním —

Gasp. Jeho milost na lože manželské připravíme. Hvězdy budou tomu chtít — není-li pravda? Ty dobré hvězdy! Co z nich oko bystré nevyčte!

Longoc. Slyš. Za čtyry dny nastane noc narození císařova. Byla by to doba nejpříhodnější, aby se císař tázal hvězd na osud svůj a Marie Medicejské.

Gasp. Dobrá. A co budou ty tvé blýskavé přítelkyně povídat?

Longoc. (s rostoucím pathosem) Magická hvězdnatost, Serpentorius, Hadovec, řečená, objeví se v čarovném lesku a velebný Joviš, planeta Rudolfova, mocně vzplana přiblíží se k blahodadoucí Venuši!

Gasp. Nenamáhej se, drahoušku, nenamáhej se!

Longoc. Rouška budoucnosti odhalí se a —

Gasp. (vpadne a položí Longoc. ruku na hlavu) — a udivený zrak ctihodného věštce uvidí šťastného Rudolfa v náručí blažené Marie!

(Longoc. popojde k oknu.) Oh! Nemusí-li to věrného poddaného pohnouti k slzám! (Jde na druhou stranu.)

Longoc. (pohlíží oknem.) Ah! Již tu zase slídí!

Gasp. Kdo pak?

Longoc. Vidíš toho muže, kráčejícího přes dvůr v naši stranu?

Gasp. Ten tvůj konterfej v černém havu, čtoucí nějaký list? Zevluje též pánu Bohu do oken?

Longoc. Bohužel a pracuje, jak se mi zdá, proti mně. Jest to mistr Scarabaeus Altovillanus.

Gasp. Ten havran že se jmenuje mistr Altovillanus?

Longoc. Ovšem. Přichází v tuto dobu jako já do této síně, aby vyslechl rozkazy Jeho milosti. Nechám tě s ním o samotě. Hleď, aby's vniknul v bohaprázdné jeho záměry. (Odchází pravými dveřmi zadními.)

Gasp. (mluví za ním.) Však já ho navrtám. (Vzdaluje se od okna.) To že by byl mistr Scarabaeus? — Vsadil bych se o sto zecchin — Musím se přesvědčit. (Jde do pozadí a vmísí se mezi čekající lid, tak že ho vstupující Altovillanus nemůže zpozorovat.)

Výstup 6.

Altovillanus. (Později) **Gasparo.**

Altov. (skládá a uschovává list.) To má člověk za své namáhání! Domluvy — výčitky! Co pak si ten pan vyslanec španělský jen myslí! Proč prý nemám císaře k tomu, aby se konečně rozhodnul? Mějte si člověka váhavého ke kroku rozhodnému! Arciinfantka Isabella není již právě nejmladší a je to velmi mrzutá věc pro říši, zůstane-li taková princezna na ocet. Stojí to mnoho peněz. Což, nebyl bych s to já mistr Scarabaeus Altovillanus —

Gasp. (přiblíživ se uhodí ho na rameno.) Cecco Broccoli!

Altov. (sebou trhne a ohlídne se.) Cola Ruffiano!

Gasp. (ironicky.] On mne poznal! ten dobrý hoch mne poznal! Nech se obejmout! (Stranou.) Bože! Jsme to zde hezká cháska pohromadě!

Altov. Ach! To radostné shledání! Jak mne těší. Dovol, abych slzy své utřel. (Utírá si oči.) Víš, že jsem byl od jakživa měkkého srdce.

Gasp. (směje se.) Ano! Toť Boží pravda! Ty's jako cedník! Ještě se pamatuji, jaká to byla povodeň před rokem v Miláně, když jsi stál pod šibenicí a pochop tobě —

Altov. (přeruší mu rychle řeč.) Budeš-li pak mlčet? Ukrutníku! Neplakal jsem také, když po mně řada přišla na tebe? (Utírá si slzy.) Ah! To mne bolelo.

Gasp. Mne také.

Altov. Ale brachu, jak sem přicházíš? Co zde chce nejprohnanější taškář celé Italie?

Gasp. Jen zvolna! Prosím o trochu úcty k rytíři Gasparu de Sopramonte e Valleprofondo, ode dneška prvnímu komorníku Jeho milosti císařské a tak dále, a tak dále.

Altov. Komorník císařův? (Stranou.) Musím ho získat. (Na hlas.) Ah! jaké to štěstí! I vítejte mi, vysoce urozený, statečný, slovutný, poctivý a opatrný rytíři! (Utírá si oči.) A ten dobrák nezhrdnul, ne — on si všímá starých přátel!

Gasp. A rád jim poslouží.

Altov. Ach ty má dušičko! Ty by's vskutku chtěl, když si tak císaři na blízku, časem slovíčko prohodit —

Gasp. Ze srdce rád? O čem pak?

Altov. — třeba o radostech manželských.

Gasp. Proč pak ne? Hleďme, hleďme. Ty, slzavé údolí, chceš tedy císaře oženit?

Altov. Arciže. Jsem tak měkkého srdce.

Gasp. Je to sice útok na bezpečnost osoby Jeho milosti, ale — co to vynese?

Altov. Mnoho španělských pistolí.

Gasp. Nevěsta je tedy z Madridu?

Altov. Dcera krále Filipa, infantka Isabella.

Gasp. (str.) Oh! ten páter Adrian měl nos! Nu! Arcijezovita! Proto si také vybral mne. A dokáži mu, že se nemýlil.

Altov. O čem přemýšlíš?

Gasp. O způsobu, jakým bych ti dokázal, že jsi se na pravého obrátil. Již to mám. Učený mistře Scarabacc Altovillane! Co bude slavit Jeho milost za čtyři dni?

Altov. Památku svých narozenin.

Gasp. A neuzří váš věhlas v tu dobu osud Rudolfa a jeho nevěsty ve hvězdách zřetelněji než kdy jindy?

Altov. (chápe.) Pravda — pravda!

Gasp. (s pathosem paroduje Longocampana.) Magická hvězdnatost Serpentorius objeví se v čarovném lesku! Velebný Joviš, planeta Rudolfova, mocně vzplana přiblíží se k blahodadoucí Venuši —

Altov. Výborně, výborně!

Gasp. — rouška budoucnosti se odhalí a — Rudolf užívá neskonalého blaha v objetí španělské Isabelly!

Altov. Oh ty lucerno moudrosti! (Objímá ho a utírá si oči.) O jak sladký to pocit těšiti se z přízně takového přítele! O plesej, plesej, srdce mé! Nemáš se více báti svých nepřátel ani toho potměšilého Longocampana!

Gasp. Toho se strežte!

Altov. Jakže? Vy ho znáte?

Gasp. Ještě ne zevrubně, ale vím, že tyje ze žoldu toskánského (Vchází Longocampanus) Ah! zde je — musím se s ním trochu bavit, aby nemyslil, že kujeme proti němu pikle. (Jde Longocampanovi vstříc.)

Altov. Ten ničema! Odjakživa jsem ho nemohl ani vidět. (Jde do zadu.)

Výstup 7.

Předešlí. Longocampanus.

Longoc. (polohl. ke Gasp.) Skoumal jste ho?

Gasp. Neznám posud veškery jeho praktiky, té jsem se však již domakal, že vězí hluboce v rukávě králi španělskému.

Longoc. Ten dareba! Hned z počátku byl mi jako sůl v očích. (Altovillanus se blíží; k němu na hlas.) Ah! Můj drahocenný pan kollega! Dovolte, bych vám ruku stisknul, ctěný soudruhu v říši nebeské vědy! (Str.) Kdybych tě mohl uškrtit.

Altov. Dovolte, bych vás k prsoum přivinul, muži slovutný! (Objímají se.) O jak krásně by slušel této šíji zlatý rektorův řetěz! (str.) anebo provaz. (Vchází prostředkem panoš nesa na talíři listy, které podává Gasparovi. Pak odejde.)

Longoc. Jeho milost, náš český Šalomoun se dnes dlouho nevrací (nadutě.) Rád bych mu předložil návrh o věci veledůležité.

Altov. (str.) Zamýšlí něco. Nesmím déle váhati. (Nahlas.) Též mně je prosit o milostivé slyšení. (Nadutě.) Mnoho na tom záleží.

Longoc. (stranou.) Má něco za lubem. Byl nejvyšší čas.

Altov. Konečně se vrací vznešený náš Hermes Trismegistus!

(Vcházejí dveřmi pravými dva panošové, otevrou je do kořán a přejdou síní ku dveřím levým, kde se postaví. Gasparo spěchá ku dveřím pravým, klaní se vcházejícímu císaři a podává listy. Rudolf do nich nahlíží.)

Výstup 8.

Předešlí. Rudolf.

Rudolf. (když byl přečetl listy, pro sebe.) Opět naléhají! Naléhají oba, jak strýc můj, král Filip, tak i vévoda Toskánský. Mám se rozhodnout. Kdo mi poradí? (Spatří astrology.) Vítám vás, mistři veleučení. Co dělají hvězdy? (Sedá.)

Altov. Poukazují k událostem na nejvýš důležitým —

Longoc. (přeruší Altovill. řeč; Altovill. naň hněvivě pohlíží.) Noc velevýznamná nastane nám za čtyři dny —

Altov. (přeruší Longoc. řeč; Longoc. naň hněvivě pohlíží.) Noc to pamětní narození Vaší milosti —

Longoc. (tatáž hra) Magický Serpentorius ozáří —

Altov. (tatáž hra) — nebe čarovným leskem. —

Longoc. — velebný Joviš mocně vzplana —

Altov. — přiblíží se k blahodadoucí Venuši —

Longoc. — a rouška budoucnosti se odhalí!

Altov. (chce také ještě něco říci.) Ano rouška budoucnosti se odhalí.

Rudolf. Aj! Jaká to shoda! Béřete si takřka slova z úst. (Str.) Snad že tentokráte hvězdy pravdu vyjeví! Však ony ji mluví vždy, jen lidé bloudí. (Na hlas.) Buďsi! Chci použiti významné té noci, bych požádal tajemná světla na nebi planoucí za osvětlení své temné dráhy. Zejtra nebo pozejtří předložím vám své otázky.

Longoc. Směl bych si ještě vyprositi na okamžik slyšení Vaší milosti?

Altov. Též já bych o chvilinku prosil.

Rudolf. Nuže! Mluvte!

Longoc. Co na srdci mám, nehodí se než pro ucho Vaší milosti.

Altov. Též záležitost má nepatří do veřejnosti.

Rudolf. Jaká to opět shoda! Druhdy jste se tak nesrovnávali. Začněte, Longocampane. (Kyne rukou. Altovillanus a ostatní ustoupí do zadu.)

Longoc. (k Rudolfovi) Hvězdy tě, pane císařský, varují zrady číhající tobě v zápětí!

Rudolf. Zrádce? A komu mne prodati hodlá? Snad milému bratru Matyáši, jenž, vím to dobře, okem lakotným pohlíží na koruny, sloučené rukou Páně na mé hlavě. Kde je ten zrádce?

Longoc. V čeledi tvé. Více mně vznešená věda má posud nevyjevila. (Ukloní se a odcházeje praví pološeptem ku Gasparovi) Vítězíme. (Odejde.)

Rudolf (pro sebe). O věčná mocnářův kletbo! Důvěra nikdy nezavítá v srdce jejich. (Altovillanus se byl zatím přiblížil a hleděl pozornost císařovu ku své osobě obrátit.)

Altov. Císařská milosti —

Rudolf. Čeho žádáte vy, Altovillane?

Altov. (polohlasitě) Střež se zrádce, pane můj!

Rudolf Opět zrádce! Anebo tentýž! Kdo jest to? Kde se skrývá?

Altov. Jest tobě na blízku. Osobu jeho jsem posud nevypátral, ale bohdá vypátrám. (Klaní se. Odcházeje praví ku Gasp.) Kyne nám výhra. (Odejde.)

(Prostředkem vchází Klára závojem zastřena a zůstane mezi čekajícím lidem.)

Rudolf (pro sebe). Zrada a opět zrada! Obkličuje mne — o cítím to — se všech stran, na mozku mi hlodá, srdce mi užírá! Jako Laokoon se svírám v smrtelném jejím objetí, ruce zatínám, svaly napínám — nadarmo! V domě mém se líhne, pod žezlem mým roste, mou štědrostí tyje! (na hlas) Gasparo! (Gasp. přistoupí) Jsem umdlen, ať přijdou ti lidé (ukazuje do zadu) zítra (Gasp. jde do zadu a oznamuje vůli císařovu lidu, který se zvolna vzdaluje, jen Klára váhá.) Vždy má kníže jen se starat o blaho cizí; by pomýšlel na své vlastní, k tomu nezbývá času. (Klára se rozhodne a spěchá v popředí).

Výstup 9.

Rudolf. Gasparo. Klára.

Klára. Ne, ne! Mne císař musí slyšet! (Vrhne se císaři k nohoum) Smiluj se, pane. Hodina může rozhodnouti nad jeho životem, a on jest nevinen!

Rudolf. Kdo jest ta žena? (Odhalí závoj. Stranou.) Dívka od sv. Víta!

Gasp. (stranou) Naše Marie bolestná! No — ta dostane audienci.

Rudolf (s líčenou vážností). Zdá se, že zde běží o věc důležitou.

Týká se snad dokonce blaha obecného. (Klára sepne v pohnutí ruce.) Upokojte se, milé dítě. Chci vás vyslechnouti.

Gasp. (stranou.) Teď jsem zde zbytečný. (Jde do zadu a káže panošům, by odešli. Panošové odejdou levými dveřmi, Gasp. prostředkem.)

Výstup 10.

Rudolf. Klára.

Rudolf. Milosti žádáš, sama jsouc milostiplná? Jen zmužile, zbožné dítě (vezme ji za ruku) — neb vím, že jsi zbožná (lehké podivení Kláry). Kterému hříšníku chceš býti andělem orodovníkem?

Klára. Ubohému jinochu, jenž bez viny úpí v žaláři.

Rudolf. Bez viny? V žaláři bez viny? Dívko! Úpí-li kdo pod žezlem Rudolfovým ve vazbě, zajisté, že jest vinen.

Klára. Vinen? On! Vinen? Ne, pane. Kdyby's jej znal! Červíčku v prachu neublíží a měl by vinen býti zločinem? On — Pavel Volšovský — nikdy!

Rudolf. Pavel Volšovský? Onen zbojník, jenž v Sušici brannou rukou se protivil komisaři mému, pronášeje při tom nectným jazykem slova rouhavá: Nemá císař práva zavírati naše sbory a každému musí býti volno modliti se k Bohu kdekoliv, neb Bůh je všude!

Klára. A není Bůh všude? Nemůže-li člověk k němu se modliti, kdekoliv jej uchvátí mocné duše pohnutí? Viz, pane, mne! Nejsouc vyznání pod jednou skrápěla jsem včera v chrámu svatovítském nohy ukřižovaného vřelým tokem slz a Bůh byl při mně, neb s prsou mi kámen tísně odvalil!

Rudolf. (stranou) Modlila se za něho.

Klára. Nazval jsi mne zbožnou! Víš, kde nejmocněji se mi z prsou řine zbožnosti oblažující proud? Pod starověkými duby, pod mocnými jedlemi šumavských pralesů, kde velebné ticho mocně hlásá: Bůh je všemohoucí, Bůh je milostiv! Ano! Je milostiv a ty, pane, pomni, že zde stojíš na jeho místě!

Rudolf. Aj dívko! Jak umíš horovati! Oko tvé jak září. Líčko tvé jak se rdí!

Klára. Odlesk to hranice, na nížto skonal umučený Hus — říkával můj Pavel, když jsme pod mohutným dubem o věcech božských rozmlouvali.

Rudolf. Tvůj Pavel! Čím jest tobě ten muž?

Klára Čím mně jest? bratrem, pěstounem, otcem! Hle pane! V stínu mohutné Šumavy jsme se oba narodili co dítky blízkých dvou sousedů, soudruhů z válek Tureckých. Spolu jsme rostli, on, jinoch starší, jako kmen statný, já, dívka mladší, jako břečťan slabý k nebi se pnoucí pod záštitou mocných haluzí. Na kolenou jeho učila jsem se čísti v písmě svatém, ze rtů jeho řinula se slova věčné pravdy, jimiž napájel žíznivou duši mou, ruka jeho odhalila mi krásný soulad všehomíru. Rci, pane, sám, zdali může býti zločincem, kdo k životu probudil duši z dřímoty nevědomosti!

Rudolf. (str.). O blaze tomu, kdo ji nazve svou!

Klára. Neodpovídáš mi, pane, jehož zovou — nejmilostivějším?

Rud. (vzpamatuje se). Milost by měla umlknout, kde mluví zákon církve, zákon obce!

Klára. Znám jen zákon jediný — zákon lásky!

Rud. (příkře). Dívko! Muž ten jest tvým milencem!

Klára. Nuže, ano, pane! Milencem i snoubencem! Za několik dnův již měl svazek posvátný na věky spojit dvé srdcí, jež sobě dávno již náležela, tu mi vyrvali pochopové milého druha z náručí.

Rudolf. Ty's byla tedy svědkem zpupného jeho počínání?

Klára. Byla jsem svědkem pokorné prosby, kterou vznášel k panu Hasištejnskému z Lobkovic, tvému komisaři.

Rudolf (s rostoucím hněvem). I drzého odporu, jakýž se odvážil klásti vůli svého mocnáře, i slov rouhavých, jakými se posmíval svaté církvi ten jazyk kacířský!

Klára (pozorovavši s úzkostí rostoucí jeho hněv, padne Rudolfovi k nohoum). O pane! Pomni, že na životu jeho visí též život můj a nechtěj s ním naložiti podle přísnosti své!

Rudolf (str.). Jaká to horoucnost! Jaký záchvat citu! Co se ozýváš, srdce mé? Což jsi dávno již neumřelo? (Na hl. zdvihaje ji). Buď bez starosti. Těžko odsoudit hříšníka, —

Klára. — Oh díky, pane, díky!

Rudolf. — je-li orodovnice tak spanilá. Dobře se v písmě svatém znáš. Nedojal tě nikdy příběh Ahasvera krále s krásnou Esterou?

Klára. V hlubinách duše mé.

Rudolf. Nesplakala jsi nad osudem neblahým vladaře osamělého na trůně? Nezaplesala jsi s ním naleznuvším dívku hodnou jeho lásky? A (pátravě) neslavila jsi chudou židovku co nejšťastnější ženu pod sluncem?

Klára. Nikoliv, pane můj! Jestli milovala královského chotě, nebyla šťastnější každé jiné ženy milované a milující; jestli však nemilovala, byla mnohem nešťastnější.

Rudolf (str.). Prostota její mne mate. (Na hlas) Odejdiž v pokoji. Brzy o mně uslyšíš. (Klára se hluboce ukloní a odejde prostředkem).

Výstup 11.

Rudolf. (Později) **Gasparo.**

Rudolf (sám, pohlíží za Klárou). Co mne k té dívce vábí? Viděl jsem již svůdnější, avšak z tváře její na mne se usmívají blazí dnové minulosti dávné; ve zvuku jejích slov šepce mi šelest listí v hájích krásné Hispanie, jimiž jsem bloudíval co šťastný jinoch, bloudíval a sníval o velkých činech budoucnosti! V oku jejím září spanilý luny svit, v jehož lesku se skvěla slza vynořená v záchvatu první velké myšlenky, v sladkobolné rozkoši první lásky! — A poklad podobný bych měl ponechati žebrákovi, bídnému zbojníkovi? Ne, ne! Aspoň ne bez zápasu! Chci jej poznati, toho svého soka! (Zazvoní a sedne). Čím jí může býti? Co jí může poskytnouti (Gasparo vejde), čeho by nenalezla u mne v míře tisíceré? (Zahloubá se v myšlenky, nepozoruje Gaspara.)

Gasparo (pro sebe). Nemohla vlídnost jeho vynachválit a — on jest v myšlenkách a snech. Zdá se, že pořádně chytlo. (Na hl.). Císařská milosti!

Rudolf (vyrušen). Kdo to? Co chceš (vzpamatuje se). Ah! ano! Nechť mi přivedou uvězněného Pavla Volšovského na oči; chci jej sám vyslechnouti. (Gasparo odejde prostředkem. Rudolf přechází sem a tam). Po dlouhých letech šalby a klamu nalézám srdce čisté, neporušené, které by bylo s to milovati ve mně Rudolfa a ne mocnáře. jak to činily posud všechny a měl bych se ho odříci, poněvadž chová v sobě trochu dětinské náklonnosti k muži jinému? (Gasparo vejde, na oko se něčím zaměstnává, ale při tom stále císaře pozoruje). Ne, ne! Bude mne milovati, musí mne milovati. Oh cítím, že láskou její okřeje zasmušilá mysl má — vždyť jsem omladnul pouhým na ni pohledem!

Gasp. (str.). Kdy pak přece o ní začne?

Rud. Gasparo! Všimnul jsi sobě dívky, která právě odešla?

Gasp. (potutelně). Panny Kláry Javorské?

Rud. Jak? Znáš již jméno její? Při sám bůh! Mně ani nenapadlo tázati se na ně.

Gasp. Jest to povinností dobrého sluhy mysliti pro pána svého — na maličkosti.

Rud. Gasparo! Ta dívka jest anděl!

Gasp. A bydlí ve výsadní hospodě Strahovské u své tety hostinské Novotné.

Rud. S tím se tobě také svěřila?

Gasp. Jako s celou událostí, která ji přivedla do Prahy. Prosila mne též za přímluvu a nemožno bylo odepříti, když na mne pohledlo to zarosené temnomodré oko —

Rudolf (str.). O, její oko!

Gasp. — když prosebně zašeptaly ty růžové rtíky, neporušené posud spálou vášně —

Rudolf (v pohnutí). Ustaň —

Gasp. (str.). Hoří jako troud.

Rudolf. Maluješ barvami živými.

Gasp. Jsem ze školy Tiziánovy.

Komorník (vchází). Vězeň Pavel Volšovský čeká nejmilostivějších rozkazů.

Rudolf. Ať vstoupí. (Komorník otevře dvéře, Pavel vstoupí; Gasparo a komorník odejdou prostředkem.)

Výstup 12.

Rudolf. Pavel.

Rudolf (po přestávce, za které si Pavla byl prohlížel). Ty's tedy zbojník Pavel Volšovský?

Pavel. Jsem, císařský pane, Pavel Volšovský, jenž se pochopům tvým brannou rukou na odpor postavil, když sbor bratrský v Sušici zpečetiti chtěli.

Rudolf. Ty's pikart!

Pavel. Nejsem.

Rudolf. Ale náležíš přece k těm, kdož se bratřími spravují. Anebo se držíš konfessí Augšpurské?

Pavel. Předkové moji bojovali u Domažlic a Brodu Německého. Jsem z posledních ratolestí onoho kmene mohutného, jenž na hoře Tábor zapustil kořeny své a jejž bouře Lipanská mohla zlomiti, nikoliv ale vyvrátiti. Kořen jeho jest věčný: právo jednotlivce hájit vlastního náhledu o věcech nadpozemských slovem mužným i zbraní břitkou proti nátlaku předsudku. Na heslu nezáleží. Byl čas, že prapor těchto rytířův myšlenky zdobil kříž — nyní ho kalich krášlí; čemu ten někdy ustoupí — kdož to ví?

Rudolf. Jsi tedy Táborita?

Pavel. Je-li tobě jména potřebí —

Rudolf. Mohl jsem to seznati ze skutku tvého. Vybízel jsi poddané moje k odboji!

Pavel. Napomínal jsem ubohý lid utlačovaný, by si nenechal v zmalátnělé otupělosti vyrvati nejsvětější právo, právo mluviti se svým Bohem svým spůsobem.

Rudolf. Právo? Mandáty královské podobného práva těch zlotřilých pikartů neznají.

Pavel. Mandáty královské arci ne, ale spravedlnost božská, jež člověku vštípila myšlenku, touhu, potřebu volnosti! Nepouštěj se v zápas s myšlenkou tou, císařský pane můj, sice jí podlehneš, jako podlehnul pátý Karel v Německu a jako bohdá! podlehne syn jeho španělský Filip v Nizozemsku. Marný jest váš zápas, mocnáři pozemští, s tou nebešťankou! Sražte jí hlav na tisíce, narostou jí miliony!

Rudolf. Smělče! Střež se, by mezi těmi tisíci nedošlo na hlavu tvou!

Pavel. Hrozba tvá mne, pane, neděsí! Myšlenka svobody nezůstává neplodnou v teplém lůně horoucího srdce; rodívá dítko krásnější ještě matky: touhu pro svobodu zemříti!

Rudolf (sarkasticky k sobě). Uvidíme tu tvou statečnost, chrabrý boží bojovníku! (Na hlas.) O, lehkomyslného sobectví horkokrevné mládeže! Životem svým plýtvá, jak by životů měla na tisíc a nedbá žalu truchlícího otce, kvílící mateře, (pátravě) — zoufající milenky!

Pavel (stranou). O má Kláro!

Rudolf. Vzdycháš? (Zpytavě.) Máš tedy někoho, jehož blaho visí na dechu tvém?

Pavel. Měl jsem blahý sen. Milostnou dívku, rajské poupě, vychoval jsem v duchu svém, doufaje, že se jí stanu v brzku z druha manželem. Již byl ustanoven den sňatku našeho, tu ho ruka pochopů tvých odročila — na věky!

Rudolf. Miluješ tedy tu dívku?

Pavel (horoucně). Více nežli život svůj!

Rudolf (pro sebe s úsměvem sarkastickým). To se ukáže. (Na hlas.) Kde žije?

Pavel. V sousedstvu mého statečku Volšova u Sušice.

Rudolf. Kolik máš času zapotřebí, by's domov svůj opět spatřil?

Pavel. Dva dni.

Rudolf. Aby's dostal se z domova přes hranice?

Pavel. Několik hodin.

Rudolf. Nuže slyš vůli svého krále. Broje proti zákonům této země stal jsi se jich nehodným a protož dbej, by ode dneška za tři dni noha tvá více na půdě české nemeškala, jinak propadneš právu hrdelnímu. (Píše.)

Pavel. Na vždy opustit milenou vlast, jíž jsem chtěl zasvětiti veškeré síly? Na vždy se rozloučiti s hroby předkův? O, té kruté milosti! Arci i jinde úpí člověčenstvo pod jařmem neblahým, zápasí s libovůlí nelítostnou! V Nizozemsku brání národ šlechetný nejsvětějších práv v boji s lítým Španělem. Jemu nechť slouží moje páže! (Rudolf zvoní.) Život můj byl v rukou tvých. Půli mi odjímáš vraceje mi půli; přijmiž za ni celé mé díky. (Gasparo vejde.)

Rudolf. Nezapomeň, jinochu! Za tři dni vyhnanství nebo smrt rukou katovou! (Ku Gasparovi.) Rozkaz tento nechť se okamžitě doručí žalářníku na bílé věži. (Kyne rukou, by se Gasp. a Pavel vzdálili.)

Pavel. (stranou.) Nejdříve ku Kláře a pak s ní do šírého světa! (Ukloní se císaři a odejde.)

Výstup 13.

Rudolf (sám).

Rudolf. Více že ji miluješ nežli život svůj? Nuže! I já ji miluji láskou horoucí, jakéž jsem dosud nepoznal; uvidíme, čí láska zvítězí! V rukou tvých jsou mladost, náklonnost z dětinství, veškeré blahé upomínky — v rukou mých nádhera, pestrý lesk života u dvora, moc! V každém srdci lidském dřímá diblík ješitnosti, v srdci ženském dřímají dva! Probudíme je! Budiž však zápas spravedlivý! Na čtyry dni se odříkám pohledu na tu milosmutnou tvář; nevrátíš-li se však do doby té, mladíku žvastavý! a ty se nevrátíš — pak nejsi perly té hoden a kdož mi může zabránit, bych jí neozdobil svou korunu! O, srdce mi plesá, pomyslím-li na rozkoše, jichžto zdrojem mně může býti ta duše čistá, nepoškvrněná! A nyní (zvoní) na oře bujného a do hvozdů křivoklátských, bych zanesl do lesa tmavého ten záblesk blaha, jenž mi zasvitnul! (Gasparo vejde.)

Výstup 14.

Rudolf. Gasparo.

Rudolf. Gasparo! Nechť mi koně osedlají. Odjedu na Křivoklát.

Gasp. (s podivením) Na dlouho, císařská milosti?

Rudolf. Na čtyry dni. Navrátím se až v svatvečer svých narozenin. Podkomoří Vchynský, páter Adrian, doktor Guarinonius a komorník Ruske nechť mne doprovodí.

Gasp. A panna Klára?

Rudolf. Ať mně ji bedlivě střežíš, jako oko v hlavě. To budiž úřadem tvým za mé nepřítomnosti.

Gasp. Ale otázky, jež Vaše milost učeným mistrům Longocampanovi a Altovillanovi položiti chtěla?

Rudolf. Mohu jim přání své vzkázati tebou, jenž si již osvědčil se býti hodným důvěry mé. (Podává Gasparovi ruku k políbení.)

Gasp. Oh! Císařská milosti!

Rudolf. Než odjedu, sdělím ti, oč běží. (Odejde na levo.)

Výstup 15.

Gasparo (sám).

Gasp. Výborně! Voda se kalí! Teď Gasparo, záleží na tobě, by's nalapal sobě dobrých a mastných ouhořů, by's dokázal, že jsi skutečně dospěl na hodnost prvního komorníka Jeho milosti císařské, to jest na druhou osobu celé říše. Jsi ochrancem jeho lásky — máš na ni dohlížet — nu to se rozumí. Ale jest na tom již dost? Řádný sluha myslí dále než sám pán; co tomu zítra napadne, onen včera již vykonal. Což kdybysi tomu zamilovanému srdci císařskému uchystal milé překvapeníčko? Komnaty hraběnky Bianky jsou bez toho prázdny. Ale jak tu hrdličku dostat na hrad? (Přemýšlí) Ano! tak to půjde! Miluje toho pikarta a byla svědkem zločinu jeho; snadno jí namluvit — — — Výborně! Až se královský orel vrátí, najde holubinku v hnízdě. Trvám, že se nebude hněvat! (Odchází prostředkem.)

Opona spadne.

(Dokončení.)

O zákonu
konvergence při tvoření uměleckém.

Skizza esthetická.

Od

dra. M. Tyrše.

Když jednoho dne několik vynikajících osobností německých atelier Tizianův návštěvou svou poctilo, pozorovali přítomní přátelé slavného umělce, že jeho díla vkusu vzácných hostů nikterak nevyhovovala. Pročež, doprovázejíce je při odchodu z dílny, tázali se jich na dojem, jejž malby velmistra benátského v nich byly zůstavily. I obdrželi odpověď tohoto obsahu: „Známe pouze jediného malíře, jenž práce své s nutnou dokonalostí provádí, jest to krajan náš Albrecht Dürer; všichni umělci Italie, i ti největší, především pak Tizian, této svrchované svědomitosti schopni nejsou.“ Když výrok ten Tizianovi se donesl, odpověděl velký malíř s úsměvem: „Kdybych provedení do všech krajností napodobující za cíl a účel umění byl považoval, byl bych v tutéž přehnanost jako Dürer upadl. Já však po dlouhém studiu a bohatých zkušenostech došel přesvědčení jiného a rovněž příklad velkých mistrů moje pojímání co pravdě bližší opravňuje. Nevidím tedy příčiny, proč bych od široké a bezpečné dráhy měl odbočiti na úzkou a nebezpečnou pěšinu, po kteréž Dürer se ubírá. Přece však chci při nejbližší příležitosti po svém spůsobu ukázati, jak i při největší přesnosti umělecké v přehnanosti německého mistra upadnouti zapotřebí není.“ *) Na důkaz toho povstal, tak praví se, „Peníz poplatný“, jenž nyní v Galerii drážďanské se nachází.**) Avšak jak vzdálen jest tento pravý skvost umělecký od onoho odporného naturalismu, který nás od tolika staroněmeckých děl při všech jinakých přednostech jejich vždy zase odpuzuje, vyprazdňuje tak nápadně síně, jež v galeriích jim vyhraženy jsou. Nikdy neuzřel Tizian v skutečnosti tuto bledou božskou tvář, tyto vznešené, pevné a přece zas blouznivé tahy Kristovy, tuto neskonalou hloubku výrazu, jež zraky naše vždy znova k sobě poutá! A sotva že kdes viděl v jedno sloučeny tento drze předstupující nos, tyto ukryté číhavé oči, tato nahnutě sevřená ústa, toto zvědavě předstupující masité a brutalní ucho, tyto hadovité vrásky a krátké štětinaté vlasy, jež v podobu farizejce na obraze svém spojil. Kdyby umění nebylo než napodobováním skutečnosti, nikdy by obraz tomu podobný povstati nemohl. —

Jest zapotřebí, abychom dokazovali, že náhledy oněch německých hostů Tizianových též jinak, v říši umění vůbec, platnosti požívati nemohou? Avšak nikdo nemyslí, že architektura toliko jeskyni skalní, stavbu bobrů neb thermitů napodobuje. Co se hudby týče, nenapadne

*) Scanelli. Il microcosmo della pittura p. 231.
**) Crowe a Cavalcaselle. Tizian I. p. 100.

nám nikdy, abychom svou radost a svůj žal, svou lítost, svůj hněv v těch formách umělých vyzpívali jak v zpěvohře co den to slyšíme a nikdo nehledá pro orkestr moderní pravzoru v přírodě. Nikdy nám odlitek živého těla nenahradí sochu a nikomu nepřijde na mysl, aby Lysistrata, jenž k podobným náhradám se uchýlil, nad Lysippa kladl, jenž lidi udobil tak, „jak se býti zdají a n e j a c í j s o u“. A podobně nikdo Demetria nad Polyketa, Dennera nad Van Dyka nepostavil. Nikdy nenapodobuje umělec všechny vrásky, všechny vlasy jednotlivé, každou nit v pletení tkaniva, všechna stébla trávy na louce, veškeré listy stromu, jejž na obraze svém byl umístil. Dívejmež se na díla, kde napodobení až k nejkrajnějším mezím provedeno jest; vejděmež v nádherné salony paní Tussaudové v Londýně, jež celebrity celého světa kolem sebe shromáždila, dívejmež se na jejich ve vosku věrně napodobené tváře, na skupiny ty vesměs přesně historicky oděné, na krásné šíje, ramena a ňadra dam, jež v toilettách skvostných kolem stolů sedí, bluďmež mezi mocnáři tolika věků, obraťmež se třebas před síní poslední, kde by všichni slavní vrahové Evropy nás obklopili; aneb předstupmež před ony omalované a oděné sochy, jež sem tam v kostelích neapolských se spatřují tu v říze mnicha se žlutou vyschlou pletí askéta mistrně podanou, s tělem částečně obnaženým a mnohdy krvavě stigmatisovaným, tu v nádherném hávu madonny, s tváří růžovou, hedvábem, zlatem, krajkami, drahokamy všeho druhu pokryté, popatřmež na ony z dřeva výtečně řezané a klamivě omalované „poslední večeře“ a jiné skupiny umělců španělských, a ptejmež se, zda v kterémkoli případě takový doslovný překlad skutečnosti na nás jakýsi dojem umělecký učinil. Co před nás tu předstupuje, jest mrazivý obraz života náhle ztuhlého se všemi příznaky nahodilosti, vratkosti, pomíječnosti věcí skutečných. Však teprv tím, když předmět s p ů s o b e m o p r a v d o v ě u m ě l e c k ý m tak vylíčíme a podáme, že všechny jeho p o m ě r y, všechny v z t a h y p o d s t a t n é účinně se zachovají, aniž by hrubá, vylhaná skutečnost zjevu pozornost naši od nich odvracovala, tím teprvé působí též ony plnou silou svou, pak teprv dílo umělecké v mysli patřitele k pravému životu se vznítí a probudí. A tento život duševní, tento dojem jest vlastním účelem výtvoru uměleckého. Na naznačení p o m ě r ů světelných a barevných přestávali tušíme i staří, když sochy své barvou opatřovali; nikdy jim netanulo na mysli, že by věrným opakováním hmotné podstaty dílo vyššího významu vzniknouti mohlo. — A nakonec, když umění napodobením skutečnosti jest, pak zapovězmež poesii ihned postup metrický, rým, a umělé jeho spletení, sloku, všechny ty formy složité a celou obraznou tu řeč, kterouž nikdo v životě skutečném nemluví. Jest to nepravda zřejmá, avšak jak působivá! Vezměmež kteroukoli báseň dobrou, a napišme ji v slovosledu prosaickém, by rým a rhytmus její zmizely. Již touto změnou pocítíme rozdíl v působivosti velice patrný. Rozdíl ten bude ještě zřejmější, když k tomu ke všemu obraznost řeči, vznešenost mluvy poetické třebas jen z části vymizí. Máme k tomu jeden známý doklad z doby moderní. Každý ví, že Göthe svou Iphigenii nejdříve v prose*) a pak ve verších psal. Již v prose jest dojem dramatu značný, stavba a rozvržení jsou až na poslední výjev

*) V. Göthe XXXIV. p. 153. Vydání v 40. svazcích.

tytéž, jak všichni teď je známe, i bezděčný postup jambický často prozívá, však teprv v plné své formě básnické stala se „Ifigenie na Tauridě“ oním dílem ve svém spůsobu nevyrovnaným, kteréž ducha našeho svým ušlechtilým proudem rhytmickým uchvacuje, nad tíhu a matnost pozemskosti v jasný i životný obor klidu uměleckého, v démantový éther čistoty, do prostřed velebného ovzduší nejvyšší poesie unáší, oním symbolem, „v kterémž básník, po bouřích titánských sám jasnosti a klidu došlý, své vlastní smíření ve smíření onoho rodu heroického opěvoval.“ *)

Však mimo to vše — kolik let musili bychom pokaždé v divadle vytrvat, kdyby umění skutečnost prostě napodobovati chtělo. Sto osm roků musili bychom bez ustání v ně se uzavříti, abychom dobu od nastoupení Richarda II. až k nastolení Tudorů po bitvě u Bothworthu přečkali, jejížto podstať Shakespeare v šesti kusech divadelních nám předvedl, jež v neskráceném provedení sotva délku plného dne teď zaujímají. Volíme čísla určitá, jež zřetelněji než šíré výklady ukazují, v jaké míře drama „skrácenou chronikou doby jest.“ Zároveň pak na příkladě nejnápadnějším vychází nejzřejměji na jevo, do jaké míry umění vylučuje a vynechává a již tím od skutečnosti se odchyluje.

* * *

Avšak umění nevynechává pouze při sochách barvu přírody, v obraze nepodstatné vrásky a nahodilé podrobnosti vzoru neb modelu, v lyrické básni spojení a přechody suchopárně logické, v dramatu bezvýznamné činy reků, jež největší část i jejich života vyplňují; ono nejen že ponechává, ono též pozměňuje a přidává. Není pochyby, že Tizian při svém „Penízi poplatném“ modelů živých použil. Tato pleť u spasitele jemně průsvitná, u farizejce kožená a hrubá, tyto vlasy a vousy tam bohatě a v nevýslovné měkkosti splývající, zde spořejší, přistřižené a tvrdé, tyto sprosté, krátké, tlusté prsty, jež peníz drží a s podlouhlým ušlechtilým útvarem „psychické“ ruky Kristovy tak význačně kontrastují — to vše nemohl nikdo s plnou pravdivostí životnou vymalovat, nemaje ku pomoci skutečnost, jež tomu všemu se přibližovala. Avšak na straně druhé — kdybychom měli věrná, řekněme chromofotografická vyobrazení modelů, kterých Tizian použil, kterak bychom přece nad rozdílem žasli, jejž bychom mezi nimi a mezi osobami na obraze na první pohled spatřili. Phryne a Afrodite Thespická, Fornarina a Madonna Sixtinská — toť poměr podobný a snad přece ne analogie dosti případná! Tuto hlavu Kristovu nikdo ve skutečnosti neuzřel, tento výraz nižádný model ze sebe nevykouzlil, nižádné modely vůbec nemohly malíři poskytnouti obraz již hotový. Co umělec ve tvaru z části neb zcela pozměnil, aby tuto božskou tvář udobil a na plátně upevnil, v tom právě záleží onen vyšší výkon pravého tvoření, bez něhož barva pleti, vlas a vous, jakkoli mistrně vylíčeny, by přece jen dílo nepatrného dojmu byly podaly. Vezměme k tomu celé uspořádání obrazu, ten výmluvný pohyb hlav a rukou, okolnost tu, že spasitele téměř v celé šířce postavy, že plnou tvář jeho vidíme, kdežto dotíravý pokrytec toliko profil a levici svou nám

*) Gervinus. Gesch. d. Litt. V. 97. (II vyd.)

ukazuje a s tělem ostatním ponejvíc za rámec mizí, vše vůbec, čím umělec boha vytknul a podskočného tazatele podřídil, celou tu komposici mistrně zváženou, kterou Tizian nikde hotovou nenašel, nýbrž zcela ze svého přičinil, a podobně jak přiměřenost a harmonii barev zvolených k ní přičiniti musil — i pochopíme jasně, kterak též umělec výtvarný, jakkoli napořáde s přírodou se stýká, své vzory pozměňuje a k dílům svým nejlepší jejich část ze svého přidává.

Architekturu a hudbu nikdo uměnami napodobujícími nenazve. Netřeba tedy úvahu tuto zde na ně rozšířit. Avšak v poesii, která se též k uměním imitujícím řadívá, potkáváme se všude, kde věc stopovati můžeme, rovněž s úkazem podobným. Ani básník nevyslovuje v životě skutečném pocity svoje tak, jak v písni, elegii, odě to činívá. Nikdy nemluvíme v životě tak, jak herec v tragedii mluví a mluvit musí, jisté přehánění jest na divadle, jisté převršení jest v umění namnoze nutné. Cinna, Athalie, Brutus, Egmont, Richard II., Wallenstein, Don Carlos mají své základy přesně historické a můžeme ještě nyní báseň všude s pramenem dějepisným porovnat, z něhož básník čerpal. Kterak jest však tu povaha, tam stáří osob, tu motivace, tam celý děj pozměněn, když celek v dílo umělecké na konec se přetvořil, nehledě k soustředěnosti děje, spůsobu mluvy, jehož jsme již se dotkli, k rozvržení látky, již básník všude ze svého přičinil. —

Doplňujeme tedy běžné mínění, jež v díle umělce tak často toliko koncentraci skutečnosti shledává. Ponechat a vynechat, pozměnit a přidat — toť vesměs jsou zde činitelé platní; na zvláštní povaze díla jedině závisí, kterému z nich v každém případě jednotlivém poměrnou přednost přisouditi sluší.

* * *

Podržet, v čem podstať myšlenky se obráží, vynechat neb pozměnit, co ji nevyjadřuje, přičiniti z nitra svého, co případnost vylíčení a plnost dojmu nutně vymáhá — může jen ten, kdo představu podstaty, kdo myšlenku v sobě nosí, kdo dojem z předu cítí, ten, před jehož duševním zrakem idea umělecká třeba jen v temnosvitu byla vzešla. Tak mluví Rafael o idealní své představě krásné ženy, již nikdy neuzřel, o představě, která jej při tvoření přec nápomocně vodí,*) tím „vyprosťoval" Michelangelo své sochy z balvanů mramorových, v kterých je obraznost jeho jak vězně spatřovala. „Největší umělec nemůže ničeho smysliti, co jediný kus mramoru by v sobě nechoval utajeno pod povrchem, jenž sochu přebytečným kamením pokrývá; avšak do hlubin a ku postavě samé vniká jen ruka ducha poslušná." **) — Též Tizian musil si zpředu vědom býti, co podat chce, idea díla, o němž jsme úvodem se zmínili, musila před ním vzejít, než modely své k němu vyhledal. Při všem, co z nich na plátno přenesl, co odmítnul, co změnil, přičinil, vedla jej jedna a tatáž myšlenka umělecká, kterou vyjádřiti chtěl a spůsobem nesmrtelným vyjádřil. Temnou ideou totalní nazývá Schiller***)

*) Bottari. Raccolta di lettere I p. 84.
**) Michelangelo v známém sonettu, o němž Varchi veřejnou přednášku měl, jíž po té otištěnou umělci zaslal.
***) V. Briefwechsel mit Göthe Br. 784.

v jednom z nejznámějších a nejzajímavějších listů svých to, co vlastní vytvoření díla uměleckého předchází; z idey té někdy teprv z prací předchozích určitěji vzešlé pak dílo jak ze zárodku rostlina se klíčí, k jejímu rozložení, ztělesnění a zjasnění všechna další činnost básníka čelí.

Z jednoho středu tvůrčího musí vše vycházet. Z toho jde, že, má-li výtvor ideu, z kteréž vznikl, jasně a dokonale obrážet, vše k témuž cíli, k témuž dojmu směřovati musí. Jakkoli části jeho četné jsou, podmínky působivosti díla přerůzné, prostředky rozmanité, jimiž umělec koncepci svou hmotě, barvě, zvuku vtěluje, přec jest nezbytno, by týmže slučujícím činem i odmítnul i spojil, by všechno k hlavnímu účinku celého díla jeho přispívalo. Paprsky, které uprostřed temna „bezvědomého" náhle z jednoho bodu svítivého vzešly, musí se, by v čin umělecký se spojily a přetvořily, v dílně ducha tvůrčího jak ve skle zápalném zlomit, sblížit a v jedno ohnisko se leskle srazit. Bez této konvergence nevzniká nežli obraz matný, na této konvergenci činnosti spočívá jednota díla, síla dojmu, hodnota tvoření; ona, snad ona výhradně, jest odznakem všech velkých epoch v dějinách umění.

Ve všech dobách počátečních a naivních se setkáváme se snahou opravdovou, děj, předmět, pocit umělecky podat a vylíčit, co však schází, jest znalost prostředků, postupů technických a tím zas možnost je vůbec dostředivě v působnost uvést. Přijde doba plného vývoje a rozkvětu, kde formy působivé, prostředky k dojmu, vhodné spůsoby provedení uměleckého se byly našly, kde však zároveň bezprostřednost, vřelost, upřímnost snahy ještě nezanikla, v síle své dosud trvá a umělce k tvoření pobádá.

Tato snaha prostředků oněch k tomu a jen k tomu vynakládá, by každý předmět mocnou konvergencí jejich případně vyjádřila, myšlenku pocítěnou nejvýraznější formou odčla. Tak vznikají arcidíla, kde idea a provedení na stejné výši stojí, obsah s formou nerozlučně se pojí a proniká, kde vše hlavní myšlence slouží, k středu a jádru díla směřuje. Na konec nastává doba eklekticismu a reflexe, kde čím dál tím více spůsoby provedení komposice, zkrátka prostředky samy pozornost umělců a obecenstva výhradně poutají, kde forma od obsahu se odlučuje, části na samostatnou platnost nárok činí, dílo umělecké své organické povahy pozbývá a pouhému aggregatu podobati se počíná, kde idea lhostejnou se stává, kde správnost verše, spůsob a mnohost obrazů aneb i zachování libovolných neb neporozuměných pravidel o hodnotě básně rozhodují, kde arie, kde duett a sbor ve zpěvohře z celku se vymýká, kde nápěv od slova se odlučuje, kde orkestr zpěv spůsobem ledabylým doprovází, aniž by co mocný činitel k působnosti celého díla přispíval, kde barva Tizianova s formami Michelangela a s komposicí Rafaelovou se sloučit má, kde ornamenty z míst a století nejrůznějších na jedné a téže budově v odporné směsici se promíchají, kde vnějšnosti se napodobují, však vnitřní půtahy se ztratily, kde, jak básník dí, „sic části v ruce zůstaly, jen žel, že duševní pojidlo k nim schází," kde idea se opustila neb zavrhla, s ní však též ona sdružná síla zmizela, jíž právě všechny prostředky k jednomu cíli tíhly, ona démantová moc, jež všechny paprsky odstředivé k sobě přichýlila, a konvergencí jejich čarovný světlý, soustředný obraz dokonalého díla uměleckého vykouzlila . . . .

* * *

Podali jsme tresť myšlenky, zbývá, abychom ji v mezích náčrtku toho rozvedli.

Nejvšeobecnější co do povahy své, nejznámější, jakkoli se jí často nerozumí, jest řeč architektury. Ona každým dnem a odevšad k nám doznívá, na jejím základě vyspěla mluva ostatních uměn výtvarných. Plastika a malba vyvinuly se na místech architekturou vykázaných a chráněných, i hudba, jakmile na vyšší stupeň dospěje, dojde plné platnosti a obecnějšího účinku svého teprv v chrámu neb v sále koncertním, neb rozléhá se po nádherných prostorách budovy divadelní, v kteréž i poesie ve svrchované formě své, v dramatu, před shromážděný lid předstupuje.

Avšak necháme vztahy tyto, které by nás snadno až k problému konvergence v díle „všeuměleckém“ zavésti mohly prozatím stranou. Jakkoli pak thema i jinak u všeobecnosti své velice svůdné jest, my, s architekturou tu počínajíce, obmezíme se na případy zcela určité. Zvolíme sobě toliko takové, kde o to spor neběží, že úkol architektonický aspoň v jistých mezích dokonale se rozřešil. — Jest jich velmi málo, ba tvrdí se, že není vůbec budovy monumentální, která by co do nitřku a vnějšku svého, co do souhlasnosti obou v každém ohledu zcela bezvadná byla; jest a zůstane architektura, pokud za nejvyššími cíli svými jde, v přemnohých ohledech nejnesnadnějším ze všech umění.

Předstupujeme tedy především před vnějšek chrámu řeckého i nepůjdeme dál, neboť o vnitřek jeho jde již spor, a není pochyby, že dojem jeho za dojmem vnějšku povždy poostal. — Jest jen jeden sloh, který před dobou úpadku na půdě evropské k velkým výtvorům dospěl — sloh dorský, jest jen jedna budova, která jej svrchovaně representuje — chrám parthenonský. O slohu dorském platí, co všeobecněji zde proneseme, o parthenonu mluvíme, když podrobnostmi se doložíme.

V čem spočívá velebená dokonalost zevního zjevu, nepopíratelná přednost božnic řeckých před oněmi, jež v orientu je předcházely, před těmi, jež v Římě soudobně neb později se budovaly? Nevíme, zda někdo o plnou odpověď na otázku tu se pokusil. Tolik však jest jisto, že při každé části chrámu řeckého vše k jednomu účeli dostředivě směřuje, že části ty v jeden celek těsně a ústrojně se pojí, že umělec dílo své s účelem jeho v nejpřesnější souhlas uvedl, že budova okolí zdobí a okolím k platnosti přichází, že účinek obou harmonicky se proniká a na vzájem se zvyšuje, a že v této počtverné konvergenci, jednotou dojmu opět mocně sloučené, hlavní tajemství kouzla oněch děl řeckých rukou a ducha řeckého se zakládá. —

Na podkladě mramorovém, jenž třemi mohutnými stupni nahoru se sbíhá a úží, zvedá se chrám. Uprostřed čtyry zdi, jež obraz posvátný, dary poctné, snad také poklad státní v sobě uzavírají, kolkolem cely této sloupy — šest neb osm v předu, třináct neb sedmnácte po stranách delších — všechny těžkým kamenným trámovím nahoře spojeny, jež na nich spočívá a střechu nese, zkrátka, dům s ochozem sloupovým — toť jednoduchá myšlenka umělecká, jež chrámu řeckému za základ slouží. Čím přehlednější byla, tím spíše bylo možno, aby vše se procítilo a promyslilo, tak aby každá část i účel svůj nejlépe vyjádřila, i celku nejpřesněji sloužila. V nekonečných sloupeních, ve dvorech,

sálech, komnatách, přístavcích božnic egyptských, v oněch slujových svatyních indických, v nichž místnost k místnosti po celé hodiny fantasticky se pojí, marně bys hledal myšlenku naskrze jednotnou. Na březích Nilu jak v horách dekhanských mohlo se k dohotovenému vždy znova přidat, nové pylony, nové kaple se přistavit, nová sluj povždy se přivytesat: chrám řecký stál zde jednou pro vždy dokonaný a celistvý; on jest již podkladem svým celek odloučený a v sobě uzavřený. Není to ovšem jen dílo jednotlivce, jest to duch celého národa, který ho v způsobě této ustálil, jest to duch řecký, který též ve vědě především k jednotě tíhnul, už na počátku po jednotném principu všehomíra se otázal, tu vodou, tu ohněm, zde číslem, tu nekonečnem, tu „vším a jedním“ jej nazýval, v něm všechno soustřeďoval, který v ethice ihned k ústřednímu pojmu „nejvyššího dobra“ se vyšinul, v politice první stát idealní budoval, v němž všechny jednotlivce k účelům celku konvergentně shrnul, a jemu podřídil, duch, jenž na vrcholu svém jen jednu nejvyšší ideu, jen jednu první a božskou sílu hýbací ve světě uznával . . . .

(Pokračování.)

Římské procházky.

Zimní reminiscence

od

dra. O. Hostinského.

Když mi ledový dech severu metá do očí chomáče sněhu, těžké rampouchy na vousy věší a tisícerými jehlami do uší a tváří píchá, zdá se mi vždy, jakoby si zlý genius přírody škodolibě ze mne tropil smích, jakoby mne hlasem vichřice potupně oslovoval: Co zde chcete, bláhoví lidé, uprostřed zimy a mrazu? Proč za stálého zápasení a odříkání se trávíte svůj uměle udržovaný život v říši sněhu a ledu, a nezůstali jste raději v oněch rajských končinách jižních, v nichž stála kdysi kolébka vašeho pokolení? A co mne při tom všem nejvíce mrzí, jest, že vichřici musím dáti za pravdu! Já pro svou osobu rozhodně sympathisuji s oněmi národy severními, kteří v době všeobecného stěhování namířili si k jihu, hledajíce sídla vlídnější, příjemnější. Zdá se skutečně, že také praotec náš Čech se svými pluky byl na pravé cestě a kdyby ho byl neočaroval překrásný rozhled s Řípu — patrně požehnaný kraj podřípský poprvé spatřil v nejpůvabnějším rouchu květovém a za slunného, teplého dne májového — zajisté byl by šel dále na jih .... Takovýmito rouhavými myšlenkami často se zanáším, když pozoruji velkou „baisse“ na burse povětrnosti. Pak netrávím ani okamžik déle pod širým nebem, než nevyhnutelně musím, a zkroušeně klusám vrzajícím sněhem domů, kde na mne čeká skvostný pramen nového života a nového humoru v podobě vytopených kamen a mocná, neocenitelná záštita proti zevnějším útokům mrazu: dvojitá okna. Avšak jen hříšné tělo si hoví v teplém pokoji; myšlenky nemají nervů, ty snášejí sebe větší zimu, aniž by dost málo cvakly zubama, mohu je tudíž s dobrým svědomím přenechati divoké hře větru severního, jenž je v hustých kotoučích sněhu zanáší přes ledovce alpské daleko na jih, do lahodných niv Italie, do věčného města nad

Tiberem, v němž jsem kdysi strávil zimu. Procházím se v duchu živými ulicemi a pustými zříceninami římskými, bloudím po Campagni nebo rozhlížím se s kupole Svatopetrské . . . a chce-li laskavý čtenář býti při tom mým společníkem, bude mi srdečně vítán. Nesmí však očekávati více, nežli mu tenkráte poskytnouti mohu: nechci býti malířem, jenž předvádí oku jednotný, života plný obraz v rozměrech širších, nechci býti Ciceronem, jenž při historických a uměleckých výkladech pamětliv jest sebe menší podrobnosti, nýbrž mám toliko úmysl, podati některé zběžné črty a příležitostní poznámky týkající se nejrůznějších věcí, které se nám právě namanou při kratochvilné pouti městem a nejbližším jeho okolím. A nebudeme toho věru litovati, když několik hodin strávíme pod širým nebem, ve volném vzduchu. Zima italská nejenom že tomu dovoluje, ona toho přímo žádá. U nás v zimě každý spěchá pod střechu, aby u kamen zahřál ztuhlé údy své: na jihu, kde byty nejsou valně zařízeny a opatřeny proti mrazu, kde i zvláštní spůsob topení pomocí malých přenosných pánví na uhlí dřevěné nikterak nevyhovuje požadavkům našim, jest naopak radno, opustiti chladný pokoj, vyjíti si někam na procházku a přenechati slunečním paprskům, co u nás zastává vlastně kamenné uhlí: neboť ani když teplota klesá až na nulu, nepřestává tam slunce hřáti velmi citelně.

* * *

Započneme svou pouť na zajímavém rozcestí. Stojíme na křižovatce dvou ulic, z nichž jedna má své jmeno Via delle quattro Fontane od oněch čtyr fontan allegorickými sochami ozdobených, které spatřujeme na všech čtyrech nárožích. Zajisté pěkná to myšlenka, dekorační motiv již o sobě velmi šťastný a zvláště pro Řím, jenž honosí se přebytkem nejlepší vody k pití, charakteristický. Někdy zahrává si náhoda podivným spůsobem jmény: Umělec, jenž dekoraci tu provedl, jakož vůbec celý tento vodovod, Aqua Felice zvaný, obnovil, byl slavný svého času (na konci 16. století) architekt Domenico Fontana.

Ulice, s níž se zde Via delle quattro fontane křižuje, sluje nyní Via del venti Settembre, „třída dvacátého září“ — rozuměj r. 1870, kteréhož dne vojsko italské dobylo Říma, vtrhnuvši po nevelkém boji do města a sice právě nedaleko oné brány, porta Pia, k níž vede tato ulice. Mohli bychom tedy za několik minut, minuvše velkou novou budovu ministerstva financí, státi u brány, která je stejně památná i řečenou historickou událostí, i tím, že Michelangelo stavbou její zavdal jeden z prvních svůdných příkladů onoho neblahého směru architektonického, jenž později nazván slohem barokním. Opačným směrem dostali bychom se několika kroky k paláci Quirinalskému, někdejšímu letnímu paláci papežskému, nynějšímu sídlu krále italského a při vystoupení z ulice na náměstí před Quirinalem, Monte Cavallo, uvítaly by nás hned první památky umění antického: stáli bychom před oněmi dvěma obrovskými skupinami, představujícími krotitele koní, které kdysi hrubým omylem byly jakožto „Castor a Pollux“ — připisovány nejslavnějším umělcům řeckým, Fidiovi a Praxitelovi. Kdybychom se zase obrátili od křižovatky na jihovýchod, spatřili bychom na samém konci

ulice delle quattro fontane imposantní budovu prvního, Madonně zasvěceného chrámu římského, S. Maria Maggiore; mezi námi však a basilikou tou, v údolí mezi návrším Quirinalu a Viminalu, leží nejmodernější čtvrt města, založená teprvé za krále Viktora Emanuela, jejíž hlavní tepna sluje Via Nazionale, ulice příčné pak pojmenovány jsou dle předních měst sjednocené Italie . . . . Než odolejme všem těm magnetům uměleckým i historickým a dejme se raději na severozápad, cílem naším budiž nejoblíbenější promenáda Římanů: Monte Pincio.

Sestupujíce živou ulicí čtyr fontan, věnujme jen zběžný pohled nádhernému Palazzo Barberini a před ním stojícímu pomníku slavného dánského sochaře Thorwaldsena, a dále na náměstí Barberinském rozkošné fontaně s Tritonem, za niž Berninimu zajisté rádi odpustíme leckterý z jeho četných hříchů uměleckých a všímejme si raději lidí, jež potkáváme.

Jedno pozorování nás překvapí. Kroj domácích, třeba i nižší třídy, neliší se valně od krojů všech ostatních moderních měst; jen ženské nosí na hlavě velmi často ony charakteristické černé šátky a závoje, jakož vůbec u nich panuje patrná záliba v barvě černé, alespoň pro potřebu obyčejnou. Venkované z nejbližšího okolí, jichž právě v této části města dosti nalezneme, připomínají nám sice svými špičatými klobouky a kozími kožemi okolo nohou ovinutými, venkovanky zase pestře pruhovanými suknicemi a svými zvláštními do čtverhranu složenými šátky na hlavách, poněkud ony typy „Římanův“ a „Římanek“, jež dobře známe ze všech obrazáren a výstav — ale půvabnost celého vzezření, harmonické sestavení barev, vkus a gracii ve všech jednotlivostech malebného kroje, jež i básníci všech národů tak nadšeně opěvují, s udivením pohřešujeme na těchto prosaických postavách, nezřídka i značnou patinou špíny se honosících, a bezděky se tážeme: odkud berou malíři a sochaři svoje idealy? Či snad již dokonce vymřelo ono půvabné pokolení stejně malebné i plastické? Nevymřelo — ale národní kroj nenáhle odumírá, ustupuje modernímu způsobu šacení se, jako všude, i v Italii.

Štěstí nám přeje nad očekávání: sotva počínáme zvolna stoupati skrze Via Sistina — tak jmenuje se totiž pokračování ulice delle quattro fontane za Piazza Barberina — vidíme rozkošný genre pro malíře jako stvořený. Na stupních kostela S. Ildefonso sedí krásná mladá žena, černooká a černovlasá, tmavé pleti, v úplném malebném kroji římském, se vším jeho příslušenstvím, a zcela klidně, jakoby doma seděla samotna na prahu své chýšky, hledí si své práce: přede. U jejích nohou sedí dva buclatí hoši, překypující zdravím a živostí; starší, asi šestiletý, dává o něco mladšímu s největší horlivostí přísnou lekcí ve hře „mora“ zvané, t. j. v rychlém hádání, mnoho-li asi prstů oba hráči na svých uzavřených pravicích současně rozevrou — hra to podivně jednoduchá, ale již u starých Římanů a Řeků, ba i u Egypťanů velmi oblíbená, a dnešního dne mezi lidem italským ještě s náruživostí pěstovaná.

Konečně rozloučili jsme se s poutavým obrazem tím a při nejbližším kroku spatřujeme nový kus římské poesie: štíhlou dívku s takovou elegancí opřenou o protější nároží, s tamburinou v ruce, jakoby se v tom byla vycvičila v dílně nějakého sochaře. A hle — zde zase stojí

Římanka. Původní kresba Adolfa Liebschera.

několik osmahlých mužů a pružných výrostků, onde skupení děvčat různého stáří, ba ani stařena neschází, v jejíž vráskovité tváři ještě se lesknou poslední stopy bývalé krásy. . . . Jedna věc však nás zaráží: všechny tyto osoby, jimž se ani dost nemůžeme vynadiviti, mají sice na sobě onen „římský" kroj z obrazů a soch známý, a sice kroj sváteční, ale stojí nebo sedí zde tak lhostejně, jako by na tom, co se kolem nich děje, na čilém velkoměstském ruchu a hluku neměli ani nejmenšího účastenství, slovem, jako by zde v Římě byli docela cizími, jako by sem ani nepatřili; a pohlíží-li někdo z nich na okolo jdoucí, zdá se, že někoho hledá nebo očekává. A skutečně všichni někoho očekávají: umělce. Není to pouhé „dolce far niente", co tyto zajímavé zjevy zadržuje ve Via Sistina, nýbrž přišli sem za výdělkem, jehož pramenem jsou právě jejich malebné kroje a plastické postavy — jeť Via Sistina takořka tržištěm — modellů pro umělce. Nejvíce jich arci nalezneme na samém konci Via Sistina, tam, kde se s Via Gregoriana stýká a v náměstí rozšiřuje. Na stupních kostela S. Trinità dei Monti a na Scala di Spagna, velkolepém to schodišti, dolů do města vedoucím, rozložena jsou pestrá malebná skupení — za krásného slunného dne, s jasnými světly a hlubokými stíny jižními a s tmavomodrým nebem italským podává to obrazy nad míru efektní.

Arci jest svrchu podaný výklad pravého účelu této stafáže, cizince hned při prvním pohledu mocně okouzlující a poutající, poněkud prosaický, ba nepříjemný. Snad i toto druhé sklamání je ještě bolestnější, než bylo ono první pohřešování typických Římanů a Římanek na ulicích římských. Že pak právě Via Sistina a Schody Španělské staly se jakýmsi bazarem krásy malebné a plastické — v ostatním městě jsou postavy takové dosti vzácné, ovšem mimo venkovany na trhu nebo v neděli v kostele — je docela přirozené; vysoká poloha této části města krátce I Monti nazvané, přeje ovšem dílnám uměleckým, zvláště malířským, a skutečně najdeme zde mezi četnými cedulemi, prázdné byty označujícími, velmi často odporučení „studia" čili atelieru. Také má Via Sistina a její okolí leckterý dům, památný tím, že v něm přebýval slavný umělec, domácí i cizí. Z cizinců především Francouzové milovali a milují dosud tyto končiny. Sám kostel S. Trinità dei Monti je založen francouzským králem Karlem VIII., z části i z francouzského mramoru stavěn a francouzskými umělci bohatě ozdoben. V chrámě tom kdysi měl svůj hrob slavný krajinář Claude Lorrain, od r. 1840. v S. Luigi dei Francesi odpočívající, a několik kroků odtud je dům, v němž bydlel a zemřel druhý mistr téhož oboru uměleckého, o něco starší vrstevník Lorrainův, Nicolas Poussin. Za S. Trinità dei Monti má konečně Francie v bývalé Villa Medici svou vzorně zařízenou uměleckou akademii.

Dříve však, nežli kolem Villa Medici dále se ubírati budeme na Monte Pincio, učiňme z náměstí před S. Trinità, jedním oněch 12 římských obelisků ozdobeného, malý výlet. I Španělské Schody, jimiž sestupujeme na velké nepravidelné náměstí, Piazza di Spagna, založeny jsou původně obětavostí francouzskou, velkomyslným odkazem vyslance Gouffiera, na začátku předešlého století. S hůry máme zajímavý rozhled po velké části města, jenž zvláště dobře slouží k orientování; avšak teprvé když jsme se octli dole, zejmena jestli jsme si rovným směrem

zašli až na začátek Via dei Condotti, jedné z nejelegantnějších tříd velkoměstských, spatříme plnou nádheru a účinnost oněch slavných schodů. Takový smysl pro malebné uspořádání architektonického celku, přispůsobeného sebe zvláštnějším poměrům a požadavkům místním, jako Vlaši, neměl a nemá žádný jiný národ moderní; i v tom jeví se kus zděděného ducha antického. Právě před Španělskými Schody jest opět kašna od Berniniho; její motiv skutečně je barokní: forma loďky, odkud ji i lid nazval „barcaccia“. Sama o sobě nemá zvláštní ceny, ale v rámci celého okolí koná svou dekorativní povinnost tím lépe, ana nevypínajíc se do výšky, nepřekáží volnému rozhledu.

Piazza di Spagna je skvělým střediskem oné části města, v níž přebývá většina cizinců. Velké elegantní sklady knih, fotografií, nejrůznějších uměleckých výrobků (na mnoze ze zlomků soch a staveb antických), jakož i zboží klenotnického, mezi nímž ovšem nalézáme mnoho drobných mosaikových pohledů na památné budovy římské, konečně i velké hôtely dávají náměstí tomu zcela určitý, přiměřený ráz moderní. Jen budova, jíž spatřujeme v pravo za Marianským sloupem, postaveným od papeže Pia IX. na oslavu dogmatu „o neposkvrněném početí“, r. 1854 prohlášeného, na samém jižním konci náměstí, zanáší myšlenky naše docela jinam: je to rozsáhlý palác Propagandy, velkolepě zařízeného ústavu, v němž Jezovité vzdělávají katolické missionáře pro všechny národy světa. Je-li nám libo, můžeme zde slyšeti v den Svatých tří králův kázání, modlitby a zpěvy ve všech možných jazycích mimoevropských.

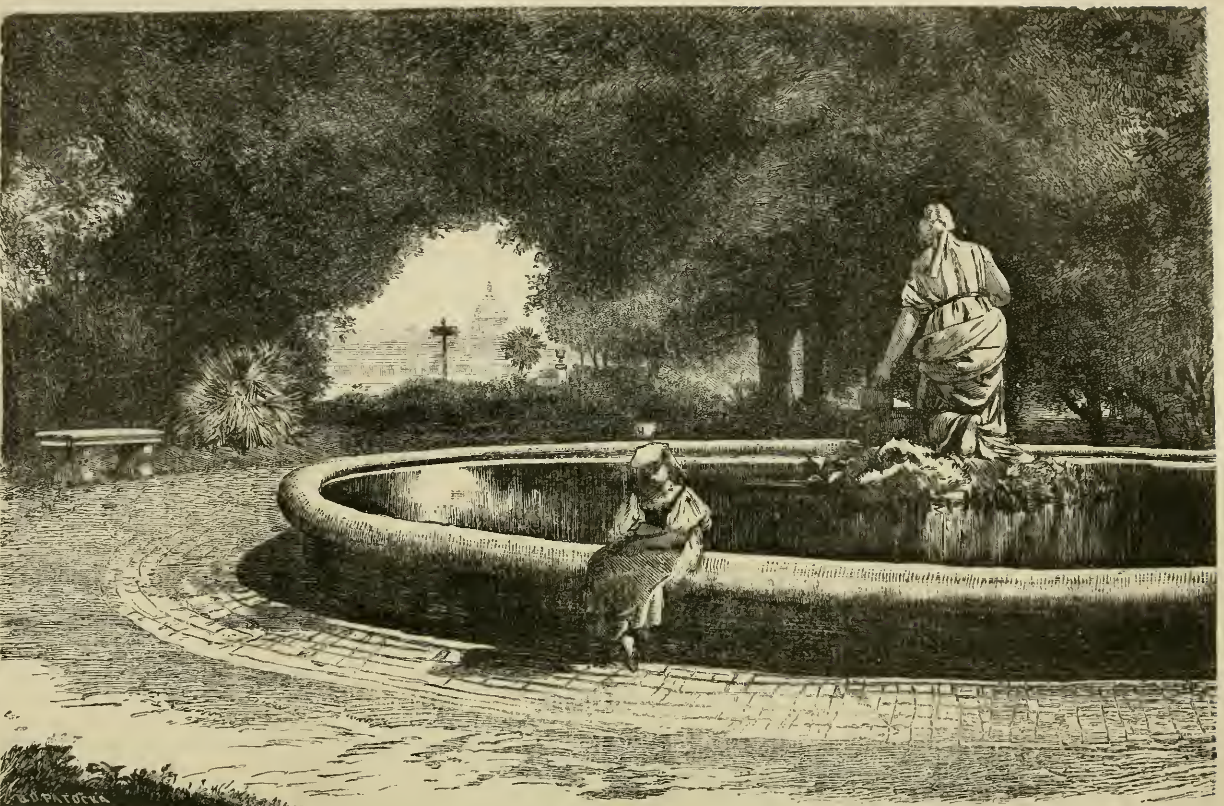
Prozatím však nechme ty mladé Armény, Mouřeníny, Araby, Peršany, Japonce a Číňany, s nimiž se ostatně můžeme leckde v ulicích Říma anebo na promenadách setkati a vraťme se po Španělských Schodech nahoru na Piazza S. Trinità dei Monti. Je to vlastně velká terassa, s níž přehlednouti lze velkou část věčného města; avšak poutavý obraz ten objeví se nám později ještě mnohem krásněji a úplněji, kráčejme tudíž bez zastávky dále a věnujme jen okamžik pozornost paláci francouzské akademie umění, který stojí po pravé straně na severním konci terrassy — ne abychom se obdivovali rozkošné poloze Villy Medici a její krásné zahradě, nýbrž abychom si připomenuli její nynější účel.

Přes dvě stě let již mají Francouzové vlastní uměleckou školu v Římě, od r. 1801 v této zajisté nad jiné důstojné místnosti. Značné stipendium „prix de Rome“, uděluje se jen mladým nadaným malířům, sochařům a architektům, kteří dovedli vyhověti požadavkům dosti přísným; přicházejí tudíž do Italie umělci již důkladně připravení a mimo to jsou i zde pod dozorem zvláštních professorů, tak že jejich víceletý pobyt v Římě je takořka jen nejvyšším kursem akademie pařížské. Vedle velkých přímých výhod hmotných, které činí postavení francouzských stipendistů velmi příjemným a docela bezstarostným, dostává se jim i jiné ještě podpory se strany státu: vláda kupuje jejich zde provedené práce nebo přímo takové objednává. V budgetu r. 1879 byl pro akademii v Římě určen náklad 144.2000 franků. Samo sebou se rozumí, že francouzští akademikové jsou předmětem oprávněné závisti mladých stipendistů ostatních států evropských. Tito při nejlepší vůli nemohou ze svého pobytu v Italii těžiti tou měrou, jako Francouzové; stipendia bývají mnohem menší, někdy ani nestačí na slušnou existenci, tak že

mladý umělec, jenž nemá jmění vlastní, vidí se nezřídka nucena, sáhnouti po soukromých objednávkách nejrůznějšího druhu, a následkem toho ovšem jenom část svého času věnovati může vážnému, důkladnému studiu. To platí bohužel především o umělcích rakouských; že nutně z těchto poměrů plynoucí skromnější postavení společenské také nepřispívá k osvěžení umělecké podnikavosti, netřeba dokládati.

Musím se přiznati, že jsem ani jednou nešel kolem Villa Medici, aniž bych byl podobnými úvahami sebe lepší humor svůj nekazil. Rychle tedy ku předu, abychom pouť svou příjemnějšími dojmy zakončili.

Široce rozevřenými mřížovými vraty vstupujeme do veřejných sadů na Monte Pincio. Již starověcí Římané oblíbili si toto návrší a zakládali zde nádherné zahrady a skvostné letohrádky; proto vedle jeho jména Pincius užívali též názvu Collis hortorum, hora zahrad. Právě na místě, kudy nyní kráčíme, bývaly kdysi pověstné zahrady Lucullovy; ku jmenu tomu pojí se již na základě anekdotických zpráv, jež jsme slýchali ve školách, představa nejraffinovanějšího labužníka — nyní buďme spravedliví a dejme Lucullovi svědectví, že měl dobrý vkus i v jiných oborech, nežli je umění kuchyňské. Již od kostela S. Trinità dei Monti, kocháme se v čarovném panorama, které se před námi rozevírá, těkáme přese střechy domů a kupole chrámů, orientujeme se všemi směry pomocí věže kapitolu, kupolí Pantheonu a kostela S. Carlo na Corsu, v pozadí pak, za řekou, velkou fontanou vodovodu Pavlova nad klášterem S. Pietro in Montorio a odtud po konturách Janiculu, zahradou kláštera S. Onofrio, v němž slavný básník Torquato Tasso obýval cellu, před jejímiž okny rozkládá se velebný obraz Říma jako kniha dějin světových, otevřená na nejvýmluvnějších stránkách svých, až k obrovské báni Sv. Petra. Obrazu tomu dostává se však jakéhosi zaokrouhlení, řekl bych uměleckého uzavření teprvé tenkráte, když octnuvše se ve vlastním středisku celých sadů, na velké terrasse nad Piazza del Popolo hrdě se vypínající, přistupujeme k ballustradě. U našich nohou leží okrouhlé náměstí se svými třemi chrámy, se svým obeliskem a se svými kašnami. Toto popředí, svou architektonickou pravidelností nikterak nudné, ba naopak bohatostí a rozmanitostí úpravy spíše nad míru zajímavé poskytuje zrakům našim vždy milý útulek, když poutavými jednotlivostmi unaveny přejí sobě na okamžik odpočinku. Avšak dlouho přece nemůžeme setrvati při pozorování živého náměstí s ptačí perspektivy — vznášíť se nad ním magnet mocnější: přes zahrady a pole předměstské a střechy čtvrti Vatikanské, před níž jako nehybná skála v moři stojí mohutný hrad Andělský, někdy hrobka císaře Hadriana, nyní citadella města, zalétá oko naše k velebné Michelangelově kupoli. Nemůže věru býti významnějšího místa pro chrám i palác papežský: aristokraticky vzdálen hlučného života velkoměstského, jakoby ve svém zanevření na ruch světský vyhledával samotu, trůní Vatikan na návrší dosti vysokém, tak že odevšad z města vidíme pyšnou silhouettu kupole vypínající se nad celým okolím do vzdušné modré výše. Bezděky vzpomínáme si na jinou silhouettu nám dobře známou a milou, na chrám Svatovítský. Jeť on charakteristickým příznakem Prahy především proto, že se nám vždy jeví ostrými rysy svými na jasné obloze, a Hradčany rovněž jako Vatikán pohlížejí na město s jakési výše olympské. Ostatně ani silhouettě Hradčanské

Na Monte Pincio. Původní kresba Adolfa Liebschera.

neschází architektonické popředí podobné tomu, jímž se honosí kupole Vatikánská. Pohled z konce velké Karlovy ulice na křižovnické náměstí s Karlovou sochou a staroměstskou věží mosteckou a přes řeku až ku hradu a dómu, věru připomíná na vyhlídku s Monte Pincio v nejednom ohledě: arci je to obraz mnohem skromnějších rozměrů, těsnějším rámcem uzavřený a z renaissance do gothiky přeložený — ale proto přece o nic méně krásný. Velkolepější, hlubší dojem, kterým účinkuje na nás Řím, spůsobuje více ještě, než skutečná velikost měr, historický význam jeho. Oko naše opět a opět se vrací k těmže předmětům, ale tyto pokaždé mluví k nám slovy jinými, pokaždé v nás budí myšlenky docela nové, arci vždy stejně dojemné. Výmluvnost Kapitolu neumlká, když se odvracíme od věku starého; středověk na něm korunoval básníky, prvního Petrarcu, renaissance darovala mu nové, nádherně monumentalní roucho, a založila sbírky, k nimž dosud putuje vzdělaný svět jako kdysi putoval do chrámu Jovišova a dnes jako za doby staré republiky, a jako v 14. století za Rienziho jest opět Kapitol střediskem správy věčného města — arci již ne vlády světové. V Pantheonu, díle to doby prvního císaře římského, pohřben Raffael, první malíř, a Viktor Emanuel, první král italský, Vatikan nehlásá toliko dějiny církve od císaře Konstantina až do papeže Lva XIII., nepřipomíná toliko nepřetržitou řadu sporů mezi světskými korunami a papežskou tiarou, nýbrž chová v sobě nejdrahocennější poklady umělecké dvou tisíciletí...

Unaveni, ne však nasyceni, opouštíme ballustradu, abychom se zotavili procházkou v sadech. Bujná, šťavnatá zeleň trávníku i stromoví osvěžuje zraky naše, třeba by vánoce byly přede dveřmi. Na Monte Pincio zdá se vegetace býti o několik stupňů jižnější, než v ostatním Římě; tak pečlivě je z něho vyloučena každá bylina, která by suchým listem mohla prozraditi dobu zimní, tak effektně se používá kaktusů, agav i palem a j. v. v nejrozmanitějších skupinách. Avšak ze všech stromů nejkrásnější službu konají vavříny: sklánějí se nad poprsími z bílého mramoru, které na jednoduchých podstavcích rozestaveny jsou podél širokých cest. Je to nejpůvabnější Pantheon, Mazzinim r. 1849 stvořený; velcí mužové italští všech dob a všech povolání, našli zde pomníky své, od Scipiona, Maria a Cicerona počínaje až na Canovu, Donizettiho a Manina. Okázalejší poněkud pomník dostal se právem architektu Valadierovi, jenž r. 1808, za vlády Napoleonovy, Monte Pincio založil — Valadier však byl navzdor francouzskému jmenu svému rodilý Říman. Toulajíce se dále parkem pozorujeme, že na nic nezapomenuto, co by sem mohlo lákati. Děti mají zvláštní místo ku hrám a zábavám všeho druhu dobře zřízené, blízký elegantní restaurant poskytuje dospělým hmotné, vojenská hudba odpolední pak duševní požitky velmi vítané. Společnost, která se zde schází a sjíždí, je nad míru pestrá, as tak, jako je pestrý celý Řím. Vyzývavý chochol důstojníka bersaglierů setkává se zde přátelsky s černým širákem kněžským, mezi atlasovými vlečkami vznešených aristokratek objevuje se nezřídka chůva nebo kojná v kroji venkovském, genialně nedbalý umělec ukazuje své nejnovější skizzy Angličanu pečlivě upnutému od hrdla až k patě, obligatní stará panna severoněmecká, patrný to „blaustrumpf,“ s modrými brejlemi, červeným Bädekrem a pihovatou pletí jest velmi účinnou folií pro ohnivé krásky

Z Římského Ghetta.

Římské . . . . . A přece zde není zastoupeno celé obyvatelstvo tohoto města, jeden z nejvýznamnějších typů jeho schází na prosto: Monte Pincio je snad jediná veřejná procházka v Římě, kde žebrota opravdu přísně se zamezuje.

Všechno se hlučně baví a směje na terrasse, tak že někdy i hudba zápasiti musí s hlasy lidskými. Avšak jen docela neurčité šumění doráží k našemu sluchu; hovíme si na kamenné lavičce v tichém zákoutí u onoho známého vodojemu, jehož malebná poloha uprostřed stinného tmavozeleného loubí s pikantním průhledem na kupoli Vatikanskou již mnohého umělce upoutala . . . . I my se rádi podrobujeme kouzelné moci tohoto obrazu, a neopustíme své místo, ani kdyby se náhle objevila nějaká půvabná štafáže a zasedla na okraj vodojemu . . . . Snad přijde — vždyť ze Španělských Schodů není sem daleko!

* * *

Proč bychom si na okamžik nezahráli na čaroděje? Fantasie naše vládne kouzelným pláštěm, jenž nás vzduchem přenese z Monte Pincio směrem Pantheonu do zcela jiných končin města: svěřme se mu. Letíce nad střechami paláců, kupolemi chrámů a vrcholy obelisků bavíme se pozorováním života obrovského tohoto mraveniště, až konečně, již poblíže řeky, sestupujeme na dláždění nevelkého, ale zajímavého náměstí. Stojíme na Piazza Cenci. Palác rodiny téhož jmena hledí na nás s pravé strany zamračeným zrakem a vráskovitým čelem, jako by nám v hlubokém žalu a v trpkém rozhorlení vypravoval známý tragický osud krásné Beatrice — kdož by tušil, že si právě tento dům kdysi za sídlo vyvolil Overbeck, malíř klidné naivnosti a něžné sladkosti Nazarenské? Po levici naproti menšímu kostelu sv. Tomáše, s Palazzo Cenci sousedícímu, spatřujeme budovu, v níž navzdor renaisančnímu slohu brzo poznáme synagogu židovskou, na opačném konci náměstí pak stojí kostel, jenž jmenem S. Maria del pianto prozrazuje svůj význam: Madonna pláče zde nad zatvrzelostí Židů — slovem, stojíme na prahu Ghetta, onoho zajímavého labyrinthu uliček a koutů, jenž pestrou zvláštností obrazů zrak právě tak poutá, jako nejrůznějšími zápachy a nejpodivnějšími zvuky uráží jiné smysly. Nechci tě, milý čtenáři, příliš dlouho baviti bídou a špínou, nepořádkem a křikem, třeba by celek byl sebe malebnější a pikantnější. Rychlá — ale prosím: při tom i pozorná — procházka několika postranními uličkami tě přesvědčí, že o Ghettu Římském lze učiniti si alespoň jakýs takýs pojem již na základě zkušeností nabytých v páté čtvrti Pražské. Arci musíme si, ač možno-li, mysliti ulice ještě těsnější a klikatější, ještě špinavější a hlučnější, při tom však i malebnější, zvláště co do barvy mnohem veselejší. Také zdejší Židé, zejmena Židovky, více pracují než u nás, kde takořka výhradně si hledí svého obchodu. Šatstvo, každého druhu a kroje, každé jakosti a barvy zde nalezáme netoliko v krámech mezi veteší na prodej rozvěšenou, nýbrž i v rukou starých i mladých ženských jehlou a nůžkami ozbrojených, jimž z celého města svěřují správky, na jichž pečlivém provedení zvláště záleží. Na umění tom zakládají si nižší třídy židovské v Římě nemálo. A aby konečně čichu nescházel ani ten poslední haut goût, je v této čtvrti i — rybí trh: každý ví co to znamená, když se tam prodávají i ryby mořské.

Římské Ghetto má však jednu stránku ještě mnohem poutavější, než jest jeho zevnější obraz: svou historii. Málem 2000 let bydlí Židé v Římě: přečkali pohanství, u něhož bývali vždy v opovržení jak pro své plemenné vlastnosti, tak pro své spojení se začátky křesťanství, přečkali dvojí římské císařství a světskou vládu papežskou — houževnatosti té dodávají různé historické památky v Ghettu samotném zvláštní relief. Čtvrt tato uzavřena a Židům jakožto jedině dovolené sídlo přikázána teprvé r. 1556. Od té doby — mimo krátkou episodu větší svobody za Sixta V. (na konci 16. stol.) — směli jen za dne, a sice ne bez odznaků, opouštěti Ghetto, až předešlý papež Pius IX. jim dovolil míti své obchody i v jiných částech města a meškati zde třeba i v noci. Nyní ovšem prohlášena je i v Římě úplná svoboda náboženská, a Židé Římští umějí z ní těžiti právě tak dobře, jako jejich soukmenovci v celé ostatní Evropě. Patrně minuly se s účelem svým všechny pokusy, obraceti Židy na víru křesťanskou: ani násilné vhánění jich do blízkého chrámu S. Angelo in Pescaria, k missionářským kázáním Dominikanů, nebylo nic platné. A s jakým as citem pohlíží nyní Žid na zbytky nádherného antického Portiku Oktavie v sousedství jmenovaného právě chrámu, ač ví-li, že právě odtud vyšel r. 70 po Kristu triumfalní průvod, jímž císař Vespasian a syn jeho Titus slavili úplné pokoření Židů a zboření Jerusalema? Mohl by věru říci s chorem v Nevěstě Messinské: Die fremden Eroberer kommen und gehen; wir gehorchen, aber wir bleiben stehen . . . a my pochopujeme že i mezi národy dosud žije — věčný Žíd. Jest však tento osud trestem i pro něho?

(Pokračování.)

Alfonso Perez.

Obrázek z ostrova Cuby

od

Josefa Štolby.

I.

Jedním z nejroztomilejších koutků krásné Habany jest Paseo de Isabel. Staré město bylo dříve obehnáno mocnými baštami. Bašty padly během doby a na místě jich vytvořena procházka, jež soustřeďujíc každodenně při počátku noci květ habanské společnosti, poskytuje pohled rozkošný. Dlouhé řady bohatých stromů tvoří vzdušnou nad cestami klenbu, četné sady s bujnou tropickou květenou, s pěknými sochami a vodotrysky naplňují vzduch zvláštní, balsamickou vůní, hrdé budovy zářící ve skvělém osvětlení, jako Teatro de Tacon, Caffé de Louvre atd. ohraničují je jako zářivé stěny proti městu novému, z prostřed promenády zní zvuky vojenské hudby, a na všech stranách hemží se pěšího obecenstva, v němž zastoupeny jsou všechny možné odstíny pleti, od černého jak uhel Afrikána a žlutého Čínana až do bledolícího Evropana, a všechny možné kroje a uniformy, promíchané jezdci a všemi druhy ekypaží, z kterýchžto hlavně vyniká národní povoz habanského vznešeného světa: quitrina.

Quitrina není povozem pěkným, ale habanská kreolka nejraději se v něm ukazuje.

Z ohromných dvou kol, a sice z obou konců nápravy vybíhají as patnácte stop dlouhé voje, spojující se v polovici ve voj jedinou a na tříhranu, takto utvořeném, spočívá na perách nízký, bohatě vyzdobený vlastní vůz, krytý buď pohyblivou, širokou střechou, aneb střechou nepohyblivou, avšak na zad otevřenou. K voji zapřáhnou se obyčejně dva koně tak sice, že celá tíha povozu na koních leží a povoz tudíž jakousi houpačku tvoří, jež arci jedoucímu i bídnou cestu snesitelnou činí. A na jednom z koní sedí premovaný černoch s bílými spodky, v obrovských vysokých botách, opatřených velkými stříbrnými ostruhami. Ve voze takovém spočívají habanské kreolky jako v pohovce, a poskytují ve svých skvostných oblecích, s bohatým svým vlasem, v němž blýská se drahé kamení, s tím bledým, jemným obličejem, s těma ohnivýma

očima, jak je dovedl jen malovati Murillo, pohled, jakéhož nelze zapomenouti.

Noci habanské jsou proslaveny krásou svou; každý, kdo Habanu poznal, vzpomíná jich s touhou. Avšak noc v Paseo de Isabel, uprostřed toho bujného, pestrého a bohatého reje, se skvoucí tou, vznešeně klidnou, nad ním se pnoucí oblohou, na kteréž v temně modrém poli lesknou se myriady hvězd, ozařované neobyčejně jasným měsícem, rozlévajícím kolkolem své jemné, magické světlo, do něhož zvolna přechází košatým stromovím jasná zář plamenů plynových — noc taková s měkkým tím rozkošným a svěžím vzduchem, kterýž po denním parnu svaly a čivy oživuje, noc taková jest pravou perlou nocí habanských.

Byla jedna z nocí takových. Paseo de Isabel byl skvělým obecenstvem přeplněn, hudba zněla, světla zářila a mezi proudy pěších zvolna jen drala se v před řada povozů, v nichž krásný svět Habany na odiv stavěl květy své nejvzácnější. Co tu rozkošných, úchvatných, omamujících tváří, tonoucích v moři skvostů a hedbáví, co tu nádhery, svádějící člověka k domnění, že báchorkou jest všechna lidská bída, co tu blaha a štěstí na pohled! V kruhu tomto, jenž kaleidoskopicky táhl se kolem zraku pozorovatele, upoutati zvláště pozornost bylo velice nesnadné, avšak vyniknouti v něm, náleželo takořka k nemožnostem.

Donna Catalina de Ortega učinila nemožnost tuto možnou. Skoro každý z povozů poutal zraky procházejících se, avšak kdekoliv objevila se stříbrem pokrytá quitrina, v níž seděla po boku starší průvodkyně Catalina, tu stanula noha, tu zarážel se v prsou dech, a plny obdivu zahleděly se oči do tváře, v níž pojil se oheň tropické krve s výrazem andělské nevinnosti v celek unášející, do tváře, jež naplňovati musila jedině obavou, že zmizí náhle jako přelud, jejž vyloudila před zmámeným zrakem fantasie, napojená skvělými výtvory štětce Murillova a Rafaelova. Jako očarovány hleděly oči za báječným tím zjevem, až zmizel v stromoví, prsa si oddychla a vlády domáhající se rozum vysmíval se fantasii: byl to klam, byla to fata morgana, pouhý ideal bez masa a kostí.

Taký byl as dojem při pohledu prvním — zcela přirozeno: první náhlý pohled do slunce oslňuje.

Teprvé ponenáhlu, když oči zvykly, počaly posudky. Jedni pokrčily s resignací rameny a pravili: nic pro nás. Jiní toužebně hleděli za ní a povzdechli: „jak blaženým jest asi ten, koho miluje anděl taký, jak šťastným, kdo bude smít zapomínati světa v objetí jeho.“ A jiní zase dodávali si odvahy: „nebe jest cílem člověka — hoňme se za nebem svým,“ a sledovali quitrinu a obcházeli ji, buď skromně aneb vyzývavě hledíce na spanilou Catalinu.

Avšak marně namáhal se každý, aby upoutal na se pozornost její. Klidně ač s patrným sice interessem bloudily ty temné oči se skupiny na skupinu, s postavy na postavu, avšak nespočinuly na nižádné déle nežli na druhé. To jediné, co bystrému, chladnému pozorovateli ujíti nemohlo, bylo, že zablesklo se vždy jaksi v nevyzpytatelných očích těch, kdykoliv spatřily mladého elegantního muže, jenž opatrně a nápadným spůsobem quitrině neustále nadcházel a jako u vytržení na Catalinu hleděl.

Však těšil se také Alfonso Perez zevnějšku, jenž dívčímu srdci nebezpečným se státi mohl. Vysoká, pružná postava držení nenuceného, bledý podlouhlý obličej s hustým, kadeřavým černým vlasem, ohnivé oko, z něhož duše mluvila, jemný římský nos, koketní jak uhel černé kníry a nedlouhý zašpičatělý vous na bradě — to vše tvořilo ve spojení s krásně rostlou a silou kypící postavou celek, kterýž nebývá u mužů pravidlem. Možno-li říci, že štěstěna plnýma rukama uštědřila donně Catalině všech darů svých, tož nutno připojiti, že s láskou vsypala jich i donu Alfonsovi do vínku.

Alfonso Perez byl obchodvedoucím v jednom z nejpřednějších domů obchodních v Habaně, do něhož byl před lety vstoupil co hoch do učení. Uslzená matka, zahalená v černý smuteční šat, přivedla jej jednoho dne k donu Jeresovi de Ayala s prosbou, aby jej k sobě přijal. Donu Jeresovi zalíbil se štíhlý hoch s příjemnou otevřenou tváří; přijal jej a dal mu průběhem doby stále postupovati v obchodu, až dosáhl důležitého místa obchodvedoucího.

Alfonso oddal se obchodu s tělem s duší. Záhy v něm zdomácněl a pak používal každé chvíle, aby doplňoval své vzdělání, v čemž velice nápomocen byl mu don Jeres tím, že uvedl jej do své rodiny a účastným jej učinil vyučování synů svých.

Obchodní dům Alfonsův nalézal se právě naproti domu dona Christobala de Ortega, bohatého plantažníka habanského, jenž skoro neustále žil na svých statcích a jen ob čas s rodinou svou do hlavního města zavítal. Již před lety upoutala pozornost Alfonsovu malá jeho dceruška neobyčejnou svou sličností a tak vryl se mu obraz dětské té tvářinky do duše, že nemohl jí nikdy zapomenouti, i když pojednou z protějšího domu zmizela a po několik roků se tam neobjevila. Dům Ortegův byl zabedněn a v okolí se vyprávělo, že odevzdal otec, jelikož matka zemřela, dceru svou do kláštera na vychování s tím ustanovením, že nesmí vyjíti dříve, dokud vychování její nebude ukončeno tak, jak na dámu habanskou se sluší.

Alfonso nosil roztomilý ten dětský obličej stále v duši své. Pozvolna arci stávaly se obrysy jeho trochu neurčitými a vzpomínka na děcko ustupovala zpolehounka do pozadí; avšak nevymizela přece nikdy tak, aby byl mohl Alfonso říci, že toho roztomilého zjevu zapomněl.

Pojednou oživila se vzpomínka ta opět co nejprudčeji. Jednoho dne spozoroval totiž Alfonso, že veškerá okna domu Ortegova jsou zotvírána a že zevně i uvnitř jest zaměstnáno mnoho rukou zřizováním a opravováním sešlých zdí a zaprášeného nábytku. Líbezný dětský obličej vynořil se pojednou na povrch duše Alfonsovy a srdce počalo prudce tlouci. Ukončilo dítě to již vychování své v klášteře? Navrátí se zase do těchto síní, bude hleděti zase z těchto oken? — Dítě! — Jak možno mluviti o dítěti? Z dítěte vytvořila leta dívku. Jakou as? Zda s tímtéž rozkošným nevinným výrazem, s tímtéž pelem vzácné krásy, s tímtéž srdcejímajícím pohledem?

Netrpělivě hleděl Alfonso na to, jak zvolna práce pokračovaly. Konečně došly svého konce, a veškerý život v domě zase utichl. Avšak ne na dlouho. Za jasného rána přistoupil Alfonso jednou k oknu, aby jak obyčejně pohledl na dům Ortegův. Avšak mimovolně zadržel se

okna. V protějším okně stála dívka — ne dívka — přelud krásy tak úchvatné, že Alfonso se zachvěl. To byl tentýž obličej, jejž po leta v prsou nosil, tentýž obličej, ale bez dřívější dětskosti, aniž by však scházel mu výraz dětinné nevinnosti, to byla tatáž tvář, avšak oduševněná v míře netušené. Z idealu děcka stal se ideal dívky, a dívka ta hleděla plna rozkoše kolem, jako by vítala v těch starých šedých budovách staré známé, jichž upomínka v srdci jí nevyhasla.

Unešen, rozechvěn stápěl Alfonso zraky své ve tvář její. Pojednou vzhledla, a zraky jejich se setkaly. Radostný úsměv dívčin stal se ještě zřetelnějším, a v očích se jí zablesklo, jako by náhlá radost projela nitrem. Poznala snad mladého muže, jenž z téhož okna před lety hledíval na ni, jak hrávala s papouškem, jak skotačila s ochočenou opičkou, jak zpívala a tančívala netušíc, že jest pozorována, až pojednou spozorovavši to, zapýřila se a z pokoje zmizela?

Dívka odstoupila od okna, a jako beze smyslů hleděl Alfonso na místo, kde byla stála. Po dlouhé chvíli teprvé vzpomněl, jak nešetrně si počíná. Opustil rychle místo své, a vrátil se ku práci.

Avšak nikdy ještě nešla mu práce tak špatně od ruky. Nemohl dočkati se večera, nepochybuje o tom, že objeví se dívka na Paseo de Isabel. A objevila se. Vzbudila všeobecnou pozornost, a jako omámen bral se Alfonso okolo quitriny, v níž seděla.

Nikdy více nespatřil Alfonso Catalinu v okně, avšak každodenně spatřil ji na Paseo de Isabel. Procházka tato byla mu nyní cílem vší touhy, neboť zdálo se mu, že nemohl by žíti, kdyby nespatřil každého večera spanilou tvář Catalininu. Jinde se nebyla posud objevila. Otec její nebyl totiž ještě zavítal do Habany, nechávaje Catalinu v ochraně obstarožné příbuzné a rázného svého správce domu, jenž bděl nad dcerou svého pána s oddaností věrného psa. Ni jedinkráte nevyjela quitrina s Catalinou, aniž by Francisco Zafra ji nebyl provázel koňmo.

I dnešního večera jel po boku quitriny, bystrým rozhlížeje se okem na všechny strany, aby nikdo nepovolaný nepřiblížil se pokladu, jejž ošetřoval. S rozkoší nevypsatelnou stápěl Alfonso zraky své ve vnadách Catalininých, a nespouštěl ni na okamžik quitrinu s očí. Všechen ostatní bujný rej, všichni přátelé, s nimiž se setkával, neměli pro něho nejmenší zajímavosti — držel se jen na blízku Cataliny, neboť jen tam bylo mu volno, jen tam cítil se šťastným

Dlouho projížděla se Catalina nahoru, dolů, jako by ani nepozorovala té pozornosti, již budila. Pojednou pokynula průvodci, ten popojel k černochovi, a za chvíli vybočila quitrina z řady povozů a zaměřila volným klusem do vnitřního města. Mnoho očí následovalo ji, avšak nikdo nehleděl za ní s takou touhou, s takou vášní, jako Alfonso. Nepohnut stál na svém místě, až zmizela za blízkými domy; pak opustil zvolna Paseo de Isabel. Jak bylo mu nyní místo to, po němž po celý den toužil, protivné; jak hnusil se mu ten bujný život a ta vřískavá hudba, jak chudou zdála se mu nyní ta skvělá společnost!

Cítil touhu po samotě. Zaměřil k domovu, ale chtěl užiti ještě skvostného toho nočního vzduchu, než vejde do dusného vnitřního města. Obešel tudíž, opustiv Paseo, město až k přístavu, a zahleděl se v okrouhlou plochu vodní, jež obemknuta nesčetnými budovami, ve svitu

měsíčním báječně se leskla, zahleděl se na temné obrysy protější pevnosti Cabaňy a San Carlos, jejížto mohutné, jako pro věčnost vypočtěné bašty s ohromným majákem ostře odrážely se od jasné oblohy, a naslouchal jako ve snách úsečným těm zvukům, jimiž stráže v pevnosti právě vystřídání své vítaly, a kteréž jako mohutný sbor provázel šumot vln mořských, rozbíjejících se s temným hukotem o skálu pevnosti.

Dlouho tak snil, nevěda sám o čem. Jako blesky křižovaly se mu nejrozličnější myšlenky mozkem, aniž by byl s to, i jedinou jen zachytiti, a všechny ty myšlenky točily se okolo krásné dívčí tváře, jež vznášela se s jedné na druhou, jako s vlny na vlnu. Pojednou vymrštil se z tiché noční hladiny jakýs velký živočich a temné tělo jeho dopadlo tak prudce zase zpět, že voda na všechny strany s jekotem se rozstříkla. To probudilo Alfonsa ze snění. Zdvihl se a bral se do svého bytu tichými uličkami, v nichž až na některé hospůdky všechen život již byl umlkl, aby časně z rána novou silou se probudil.

Vstoupil do neširoké, liduprázdné uličky a ubíral se volným krokem dále. Pojednou zaslechl dušené volání o pomoc. Zrychlil svůj krok a doběhnuv do ulice nejbližší, spatřil při svitu nedaleké bídné svítilny tři muže spolu zápasící. Dva z nich sápali se na třetího, a tento, maje přes hlavu přehozený šátek, jehož konce jeden z obou ostatních vší silou stahoval, s největším jen namáháním opíral se druhému, jenž podraziti se snažil nohy jeho.

Nikdo příchodu jeho nepozoroval.

Alfonso přibyl v nejvyšší čas. Jako blesk vrhl se na prvějšího z obou útočníků, uchopil jej oběma rukama za krk a mrštil jím takou silou k zemi, že pustiv šátek bez vlády na okamžik ležeti zůstal. Pak rozehnal se stejnou rychlostí proti druhému a udeřil jej podle všech pravidel boxování pěstí tak prudce mezi oči, že s temným výkřikem zavrávoral zpět.

„A nyní pomozte, seňore!“ zvolal, strhnuv šátek s jeho hlavy. „Nyní jsme dva proti dvěma, jichž nebojím se sám.“ A mladý muž postupoval opatrně proti onomu, jejž byl na zem porazil a kterýž právě zase se zdvihal.

„Dobrá,“ odvětil zachráněný, „já si vezmu tohoto na starost.“ Shýbl se po dýče, jež u nohou jeho ležela, a hnal se proti druhému. Avšak ohrožení nedodrželi. Vyměnili kvapně několik slov, a davše se s hrůzným zaklením na útěk, zmizeli v nejbližším okamžiku každý jiným směrem.

„Caramba!“ volal za nimi mladík, „potázali jste se s dobrým, jinak bychom vám byli opatřili bezplatný byt v kasematech Cabany.“ Pak obrátil se k neznámému, jejž byl zachránil. „Těší mne, seňore,“ pravil, „že přišel jsem ještě v čas.“

„O chvíli jen později a bylo by bývalo pozdě,“ odvětil neznámý; „ten šátek počal již do opravdy dusiti. — Děkuji vám, seňore.“ A oba mužové tiskli si ruce, jako staří přátelé.

„Přibyl jsem dnes odpoledne do Habany a navštívil jsem s večera svého bankéře,“ jal se zachráněný vypravovati, aniž by jej byl Alfonso vybídl. „Neviděli jsme se dlouho a opozdili jsme se při sklenici dobrého vína, když mi byl vyplatil značnou částku peněz. Můj příchod byl mu oznámen obchodním listem, a tím lze snad vysvětliti, že i nepovolaní

mohli zvěděti, jak značnou sumu dnes obdržím. Nebyl bych se dal překvapiti, ale zamyslil jsem se cestou, a tak se stalo, že ucítil jsem pojednou, jak hodil mi někdo velký šátek na hlavu a hledí mne celého do něho zamotat. Chopil jsem se dýky, ale následkem prudkého tahání šátkem tím vysmekla se mi z ruky, aniž mohl jsem jí použíti. Již vzdával jsem se vší naděje, v tom přišel jste vy. Děkuji vám ještě jednou. Avšak dovolte," pravil zastavuje pod nejbližší svítilnou, „musím se přece podívati, jak ochrance můj vypadá."

Oba mužové pohledli pátravě na sebe. Neznámý byl as padesátník s otevřenou přímou tváří a s krátce přistřiženým plným vousem. Postava jeho byla silná, svalnatá, tak že patrně jen náhlé útočné překvapení mohlo ji učiniti v zápasu neškodnou.

Chvíli hleděl upřeně na Alfonsa, na bojovné jeho oko, na smělý výraz tváře a na usmívající se rty. Pojednou přelétl přívětivý úsměv jeho obličej, a podávaje ochranci svému ruku, pravil neznámý:

„Představujeme si ty, kdož proukázali nám dobré, aniž bychom znali jich zevnějšek, vždy co lidi vzezření příjemného, a jest to zcela přirozené, že pojíme dobré s krásným. Leží to zajisté v tom, že representantem dobra jest anděl, dobrý ten duch, jejž zobrazujeme vždy jen tělem svěžím, mladým, krásným. Těší mne upřímně, že představy mé o mém ochranci mne nesklamaly, neboť nechť dobro nám proukázané jest sebe větší, cítíme vždy jakési sklamání, poznáme-li, že původce jeho jest člověk zevnějšku odporného."

Slova ta přivedla Alfonsa v tím větší rozpaky, čím méně byl se jich nadál. „Konal jsem jen svou povinnost, señore," odvětil kvapně. „Avšak myslím," dodal, „abychom zanechali všech podobných úvah a brali se domů."

„Ano, máte pravdu," souhlasil neznámý, kráčeje dále. „Avšak nezazlíte mi zajisté, že jsem zvědav, zvěděti, kdo jest mým ochrancem?"

Alfons jmenoval své jméno a ochotně vyprávěl k dalšímu vyzvání, že ztratil otce tak záhy, že nedovede podobu jeho v paměť si uvésti; že starostlivá máť, milující jej nade vše, vychovala jej pečlivě sice, avšak v poměrech trudných, že štěstí mu přálo tak, že umožnilo mu, spláceti vše, co pro něj byla učinila. A jak ohnivě vyprávěl mladík, když líčil starostlivost a útrapy své matky, jak zářilo oko jeho, když vyprávěl, jak je šťasten, že osud mu dopřál, matce vděčnost svou prokázati!

S patrným zalíbením naslouchal vřelým jeho slovům neznámý a když skončil, tiskl mu znova ruku.

„Jsem těm lotrům skutečně povděčen," pravil s úsměvem, „že mne přepadli, a tak příležitost mi opatřili, seznámiti se s vámi, señore. — Avšak, jsem na místě, a vy tudíž dovolíte, abych vás ponechal zase sobě samému."

Byliť zatím prošli několik ulic a neznámý pojednou se zastavil. „Děkuji vám ještě jednou co nejsrdečněji," pokračoval; „přál bych jen, abych mohl se vám nějakým spůsobem odsloužiti. A abych příležitost k tomu nalezl, zavděčil byste se mi velmi, kdybyste naše dnešní první setkání se nepovažoval také za poslední. Poctíte-li mne zítra před polednem svou návštěvou, budete mi velice vítán, a já se vynasnažím, aby se vám v mém domě zalíbilo. Bydlím tuto a zde můj lístek." Při slovech

těchto potřásl pravicí Alfonsovou, vyňal z tobolky visitku a podav ji svému ochranci, dotknul se dveří, u nichž právě stál. Dvéře se tiše otevřely, neznámý rozloučil se ještě slovy „na shledanou“ a dveře se tiše opět zavřely.

Překvapen rozhledl se Alfonso. V horlivosti vypravování svého nebyl si všimnul, které z bídně osvětlených ulic habanských již byli prošli. Pojednou to jím trhlo; zdálo se mu, že dům, v němž byl neznámý zmizel, jest mu známý; pohledl kvapně naproti — a dech se mu zatajil; poznal obchodní svůj dům. Jediným skokem octnul se pod nedalekou svítilnou a třesoucí se rukou přiblížil k očím lístek, jejž byl od neznámého obdržel.

Na lístku stálo:

„Christobal de Ortega.“

II.

Bled, avšak pevnou rukou spustil následujícího dne před jedenáctou Alfonso uměle pracované buchadlo na ozdobná vrata domu Ortegova. Vrata se otevřela a proti příchozímu stál Francisco Zafra, pátravým okem ho prohlížeje.

„Přejete si, seňore?“ tázal se krátce.

„Don Christobal de Ortega požádal mne,“ odvětil Alfonso, „abych jej navštívil. Mé jméno jest Alfonso Perez.“

Obličej Franciscův se vyjasnil.

„Buďte mi vítán, seňore,“ pravil hlasem úplně změněným. „Don Christobal vás očekává. Je-li vám libo, následujte mne.“

Francisco vedl Alfonsa přes mramorové schody, ozdobené sochami, v palmoví se ztrácejícími, do prvního poschodí a uvedl jej do velikého salonu, jakýž jen bohatý Habančan dovede pod tropickým sluncem vykouzliti. Mramorová, jak zrcadlo hladká, z různobarevných kamenův roztomile sestavená podlaha byla kříž na kříž potažena drahocennými koberci. Jednobarevné, sivé stěny rozděleny byly zlatými lišty na stejná pole, v nichž střídala se ohromná zrcadla na malých mramorových stolích s bohatými obrazy, představujícími památné výjevy z dějin habanských. Bělostný strop kryla vyvýšená, prolomená práce ceny skutečně umělecké v rámci taktéž zlatém a s prostřed stropu visel bohatý bronzový lustr, jenž četná svá, rozkošně pracovaná ramena na všechny strany rozpínal. U prostřed podélné, proti oknům ležící stěny stála mohutná palma, obklopená bohatou skupinou menších palem, filondendronů a jiných věčně zelených dítek tropického podnebí, a celá skupina tato tvořila rozkošný střed k oněm skupinám, jež všechny čtyry rohy salonu stejným spůsobem vyplňovaly a mezi nimiž na vhodných místech nalézaly se klece s báječným tím ptactvem, jehož ohnivé barvy tvořiti dovede jen horké pásmo.

Když Alfonso z dusné ulice vstoupil do nádherného tohoto salonu, v němž dlouhá, až na zem sahající otevřená okna s vypouklými, pozlacenými mřížemi, polo zastřená lehkými záclonami, jasnost paprsků slunečních mírnícími, průvan umožňovala, jenž osvěžoval tělo i ducha, parnem venku panujícím zmalátnělé, zdálo se mu, že vstupuje ve zcela jiný svět, svět neskonale luzný a tajemný.

V salonu nenalézal se mimo krásné piano, nádherný stůl, pokrytý skvostnými knihami a četnými domácími a španělskými novinami, pak velký počet sedadel a houpacích stolic, žádný nábytek. Bylo viděti na první pohled, že neslouží majiteli k ničemu jinému, nežli aby poskytl hostům jeho na několik hodin pobyt co nejpříjemnější a nejpohodlnější.

Alfonso málo jen okamžiků pobyl v saloně, a již objevil se na prahu protějších dveří — včerejší jeho neznámý.

„Buďte mi vítán pod střechou mou, seňore," pravil srdečně. „Děkuji vám, že nepovrhl jste mým pozváním. Považujte dům můj a vše, co mého, za své."

Alfonso zdvořile odvětil na obyčejnou tuto frási, jež jest jak Kubanům tak Mexičanům velmi běžnou a záhy rozvinul se mezi oběma muži při výborných doutnících Christobalových živý rozhovor, kterýžto otáčeje se z počátku okolo včerejší příhody, přešel konečně na denní události a dotkl se posléze také nastávajícího příchodu nových španělských vojsk, z rodné země ku potlačení stále vzmáhajícího se povstání kubánského vyslaných.

„Dostal jsem již pokynutí od gubernátora," podotkl s úsměvem don Ortega, „abych ozdobil dům svůj, jelikož vojska vejdou slavnostním spůsobem. — Však dobře, že si vzpomínám," dodal; „doufám, že v den příchodu vojsk těch použijete s námi našich oken. Možná, že spatříme spolu plukovníka Tejadu, dalekého to našeho příbuzného, jenž co hoch odeslán byv do Španěl, má vrátiti se nyní po letech zpět."

Alfonso neslyšel nežli „s námi našich oken" a již přisvědčil.

„Seňore, přijdu rád," odvětil kvapně, „jestliže zbude pro mne místo."

Don Ortega chtěl odpověděti, ale v tom otevřely se dvéře a černoch, velmi úpravně vyšňořený, oznamoval, že snídaně jest přichystána.

Alfonso vstal a měl se k odchodu. Avšak don Ortega jej uchopil za ruku. „Odpusťte, seňore," pravil, „musíte s námi posnídati. Slíbil jsem dceři své, že představím jí ochrance jejího otce."

Alfonso, ač velice rozčilen, byl posud dovedl ovládnouti pohnutí své, jež spůsobil v něm tak nenadálý vstup do domu, v kterémž dlela Catalina; avšak vyhlídka, že státi má tváří v tvář s nejvznešenějším ideálem svých nejsmělejších snů, že hleděti má z blízka do božských jejích očí, že slyšeti má zvuk hlasu jejího a dýchati tentýž vzduch, jejž ona dýchá — vyhlídka ta působila mu závrať. Zbledl a třesoucí se ruka chopila se křečovitě lenošky, v níž byl seděl.

Don Ortega pohledl na něj pátravě. „Zdá se, že doutníky, jež ředitel mé továrny dceři mé ku poctě nazval „Catalinas", jsou pro vás trochu silné," prohodil s úsměvem.

„Ano, skoro se mi tak zdá," souhlasil Alfonso, zbytek doutníku takořka s posvátnou úctou prohlížeje. „Ten doutník není pro každého," dodal pak zvláštním tonem.

Don Ortega se opětně usmál. „Dokážu vám po snídaní," pravil, „že mám také jiné stejně dobré sice, ale ne tak příliš silné. Avšak pojďme již — nechtějte dámu nechat čekati."

A pojav Alfonsa za ruku, vedl jej ze salonu do neméně nádherně

upravené, avšak menší síně, kdež uprostřed nalézal se stůl pro tři osoby prostřený, s premovaným černochem za každou ze tří stolic.

Jako omámen kráčel Alfonso po boku Ortegově. Byltě přesvědčen, nežli vstoupil do domu, že setká se tam s Catalinou, vždyť ona to byla jedině, jež vábila jej tam takou měrou. Avšak nyní, když naděje jeho měly se opravdu vyplniti, zmocnil se ho nevysvětlitelný jakýs pocit, pocit to tak zvláštní, jakého posud nikdy nebyl poznal. Jako omámen se rozhledl a prsoum se mimovolně ulevilo. Mimo ony tři černochy nebylo tu nikoho. Avšak sotva že poznání toho došel, otevřely se dvéře a na prahu objevila se — Catalina.

„Dobré jitro,“ zvolala vesele, vběhnuvši do jídelny. Alfonso se uklonil, a Catalina stanula náhle jako v kámen proměněna.

„Don Alfonso Perez, můj ochrance, o jehož neohroženosti jsem ti byl vyprávěl, Catalino,“ představoval don Ortega. — „Má dcera.“

Alfonso pohledl na dívku. Stála tu, marně se namáhajíc, aby přemohla své překvapení. V očích jejích zablesklo se opět prazvláštním spůsobem — avšak v málo okamžicích již přistoupila k němu.

„Señore,“ pravila hlasem, jenž zdál se mu přicházeti s nebes, podávajíc mu ručku tak něžnou, že ač kvapně, přece téměř se strachem, aby jí neublížil, chopil se jí Alfonso. „Přijměte upřímný dík vděčné dcery.“ A již vytrhla zase ruku svou z ruky jeho a vrhajíc se otci na prsa, zvolala vášnivě: „Otče můj drahý, otče — v jakém jsi dlel nebezpečí!“

Vulkanický tento výbuch dětinné lásky působil na Alfonsa prazvláštně.

Tesknost jeho byla pojednou ta tam, a v srdci zůstal jen něžný obdiv pro dívku, jež nelíčeným, srdečným svým vystoupením působila na něj tak, že zdálo se mu, jako by se byl shledal s dávnou vzácnou přítelkyní.

„Nebezpečí bylo opravdové,“ odvětil don Ortega veda dceru svou k sedadlu a poukazuje Alfonsa pravicí na sedadlo sousední. „Jsem přesvědčen, kdyby nebylo našeho ctěného hosta, že bych dnes tuto s tebou nesnídal, dceruško.“

„Můj bože,“ zvolala dívka ustrašena, „že jsou také lidé, kteří k vůli penězům mohou někomu ublížiti.“

„Señorito,“ ujal se nyní Alfonso chvějícím se hlasem slova, „don Ortega činí zásluhu mou větší nežli skutečně jest. Myslím, že lotři ti neměli v úmyslu ublížiti vašemu otci a že by se byli spokojili s pouhým odebráním peněz.“

„Kdybych se nebyl bránil,“ přerušil mu řeč se smíchem don Ortega. „Ostatně však,“ dodal rozmarným tonem, „nemořme se domněnkami, co by se bylo stalo, kdybyste mi nebyl přišel ku pomoci a obraťme náležitou pozornost k naší snídani.“

„Souhlasím,“ usmála se Catalina, „avšak musím něco na se prozraditi, otče. Pozoroval jsi, jak jsem se náhle zarazila, když vstoupivši do jídelny spatřila jsem ochránce tvého života?“

„Zajisté, že jsem to pozoroval,“ odvětil don Ortega, překvapen pohlednuv na Catalinu.

„Víš-li pak, proč?“ tázala se tato dále, s okouzlujícím úsměvem

hledíc na Alfonsa a opětně vysílajíc z očí svých zvláštní ten blesk, jenž objevil se v nich vždy, kdykoliv na Alfonsu spočinuly.

„Nuže?“

„Poněvadž jsem se nenadála, že naleznu v ochranci tvém starého známého.“

Náhlý ruměnec polil Alfonsovu tvář, kdežto don Ortega nedovedl potlačiti výkřik skutečného překvapení.

„Aj,“ zvolal, udiveně hledě s Cataliny na Alfonsa, jenž seděl tu s těžce zdvihajícíma se prsoma. „Starého známého?“

„Velmi starého,“ pokračovala čtveračivě dívka. „Když jsouc ještě děckem, pouštívala jsem v saloně bujnému rozmaru svému uzdu, pozorovala jsem nejednou, že s úsměvem hledí na mé skotačení z protějšího domu mladý, bledý muž. Někdy jsem se zastyděla a schovala jsem se, aby mne více viděti nemohl. Někdy však skotačila jsem tím více a neustala jsem, až s hlasitým smíchem odstoupil od okna.“

„A tento bledý mladý muž?“ tázal se don Ortega.

„Jest, neklame-li mne paměť,“ odvětila Catalina, hledíc na Alfonsa, „náš milý host.“

Jak bylo Alfonsovi při prvních slovech dívčiných, nelze vypsati. Krev počala mu pojednou pracovati v tepnách, jako by je roztrhnouti chtěla a hnala se ku hlavě, působíc mu okamžitou závrať. Avšak srdečnost, jež slovy těmi prochvívala, přivedla jej záhy opět v rovnováhu.

„Señorito, vy jste tedy také nezapomněla oněch roztomilých chvil, kteréž bývaly pro mne vždy jediným slunečním paprskem, jejž příznivý osud vysílal do mého suchoparného comptoiru?“ zvolal vřele.

Při slůvku „také“ zablesklo se zase v očích Catalininých. „Jak vidíte, nezapomněla jsem,“ odvětila vřele.

„Aj aj,“ ozval se nyní don Ortega dobrosrdečně. „Klášter nezabránil tedy dceři mé, aby měla také svá tajemství?“

„Ne,“ smála se dívka, „klášter ji tomu spíše naučil.“

A nyní nastal hovor o dávných dobách šťastného dětství Catalinina a o pobytu jejím v klášteře, hovor to, jenž sblížil Alfonsa s Catalinou a s otcem jejím takou měrou, že zdálo se jemu i jim, jako by byli opravdu staří přátelé.

Bylo po snídani a srdečně rozloučili se s Alfonsem otec i dcera, žádajíce jej, aby považoval dům jejich od nynějška za druhý domov svůj.

Když vracel se Alfonso dusnými ulicemi do svého bytu, připadalo mu vše jako krásný sen.

Násilně takřka musil si připomínati veškeré jednotlivosti salonu i jídelny, v nichž se byl nedávno nalézal, násilně takřka musil uváděti si na pamět obraz Catalinin a jejího otce, a všechna ta slova, jež byl z úst jejích i jeho slyšel, a přece zdálo se mu, jako by bylo vše pouhým mámením rozohněných smyslů.

„Nu, jak přijal tě don Ortega, synu můj?“ tázala se při návratu matka žádostivě, hladíc jej v tvář.

„Co nejsrdečněji,“ odvětil Alfonso, líbaje matku.

„A jakou má rodinu?

„Jedinou dceru — velmi krásnou,“ odvětil v zamyšlení, a náhlý ruměnec polil jeho tvář.

Pátravě pohledla na něj matka, pak políbila jej v čelo a netázala se více. —

Alfonso byl nyní občas hostem v domě Ortegově. Poměr jeho k otci i k dceři stával se stále srdečnějším, a zamyšlený a mlčenlivý do nedávna Alfonso byl nyní tak veselým a hovorným, že matka, kteréž zamyšlenost jeho nemalé působila starosti, tímto náhlým obratem opětně takřka obživla.

Jednoho dne vrátil se Alfonso k matce blaženě se usmívaje.

„Matičko," zvolal, sotva že vstoupil do dveří, „nesu vám pozvání. Don Ortega bude si pokládati za čest, jestliže s jeho okna chcete hleděti zítra na slavnostní vjezd nových pomocných vojsk, jež ze Španěl sem přibudou."

Avšak náhle zmizel úsměv s úst Alfonsových. Neboť sotva že domluvil, vztyčila se matka, jako hadem uštknuta, tvář její sesínala, oči zaleskly se děsným ohněm, prsa se mocně zdvihala a třesoucí se ústa zvolala: „Já že mám hleděť na slavnostní vjezd pomocných vojsk španělských?"

Uleknut ustoupil Alfonso, neboť v takovém rozčilení nebyl posud nikdy spatřil mírnou, něžnou matku svou. Avšak v tom okamžení také již bylo po leknutí, neboť s touže rychlostí, jakou zmocnilo se matky hrůzné ono rozčilení, s touže rychlostí ustoupilo zase dřívějšímu klidu.

„Co jest ti, matičko?" tázal se starostlivě, pojav tvář její v obě ruce a tiskna hlavu její na prsa svá.

„Nic, hochu můj," zněla její odpověď.

„A co mám vyříditi donu Ortegovi?"

„Že nepřijdu," odvětila matka tak rozhodně, že Alfonso netroufal si více jí domlouvati.

„Don Ortega zval tě jen proto, matičko," dodal po chvíli, „poněvadž by rád seznal matku toho, o němž má za to, že zachránil mu život."

„Vyslov donu Ortegovi díky matky své za tuto pozornost," odvětila matka vážně. „Použiju pozvání toho kdykoliv jemu a tobě bude libo, avšak zítra nemohu."

A matka, políbivši Alfonsa s vášnivou horoucností, opustila jej kvapně a odešla do svého pokoje.

Udiveně hleděl za ní Alfonso. Tak nebyl posud matku svou spatřil.

Co způsobilo toto nevídané pohnutí, co vzbudilo tu nepoznanou u ní vášeň? Opakoval si slovo za slovem z toho, co byl řekl, ale nebyl s to nalézti v tom nějakého důvodu. Pozvání Ortegovo příčinou tou nebylo — vždyť slíbila, že přijde, kdykoliv bude si přáti. Španělské vojsko jí také býti nemohlo. Vždyť vídala vojska za stále trvajícího povstání Kubánův denně odcházeti na bojiště a vraceti se z něho, a ani si toho nepovšimla. Či byl to snad slavnostní vjezd vojska toho, jenž ji tak rozčilil? Proč právě ten?

Dlouho, avšak marně přemýšlel o tom Alfonso. Jen k tomu poznání přišel, že drahou matičku jeho tíží hrůzné jakés tajemství. —

Hlavní ulice Habany oděly se v slavnostní šat. Domy ztrácely se v praporech, v kobercích a v květinách, vysoká ta, až na zem sahající a vypouklými mřížemi opatřená okna byla přeplněna diváky a směrem

k přístavu proudily nesčetné davy zvědavců, chtějících spatřiti nové pluky, jež „Perle Antil“ opatřiti měly konečný, dlouho želaný klid.

Dům Ortegův skvěl se sice v nádherné úpravě, avšak v oknech nebylo mnoho diváků. V jednom seděla Catalina s Alfonsem, v druhém nalezal se Don Ortega se svým domácím správcem, a v ostatních smělo uvelebiti se služebnictvo.

Pohled na bujný život v ulici zajímal Catalinu memálo. Bylatě tak dlouho trávila v klášterském zátiší, že nezvyklý život ten a stále nové a nové zjevy jeho měly pro ni neskonalý půvab. S jakou dětinnou radostí vyhledávala zjevy ty a jak pozorně a vděčně naslouchala slovům Alfonsovým, kterýž vše to, co poutalo její pozornost, dovedl jí pojmenovati a vysvětliti.

Alfonso byl blažen. Nedostižný dříve ideal jeho snesl se k němu tak nenadále se své závratné výše, usmíval se na něj, hovořil k němu svým neskonale sladkým hlasem a upíral na něj ty temné oči s neodolatelným výrazem. Jak volno bylo mu při tom. Obával se před vstoupením do domu Ortegova, že nebude moci k ní vzhlednouti a že slova budou mu váznouti v hrdle — avšak srdečný zvuk hlasu jejího a nelíčené její chování se k němu záhy rozptýlily všechny rozpaky. Bez ostychu odpovídal na stálé její otázky, nenuceně mísil se smích jeho v stříbrný její smích a slova plynula mu z úst s takovou lehkostí, že nechápal pojednou sám, že mohlo mu býti kdy teskno před setkáním se s Catalinou.

Dlouho zajímal oba život v ulici panující.

Avšak stále opakující se zjevy uvolnily posléz pozornost Catalininu. Tato obrátila se k protější budově, odkudž před lety pozorovával ji co děcko Alfonso a myšlenky mimovolně zaletěly v dobu tu.

„Nebyla bych se nadála“, pravila pojednou, „když vídala jsem vás tamo v okně, done Alfonso, že setkám se s vámi v životě za tak zvláštních okolností“.

„Jakž byl bych se mohl nadíti toho já, seňorito?“ odvětil Alfonso vřele, „když hledíval jsem na vás a na vaše hry s tak zbožnou rozkoší“.

„Musím se přiznati“, pokračovala čtveračivě Catalina, „že často ve hrách svých vzhledla jsem mimovolně do protějších oken, ano, že někdy hry mé mne přestaly těšiti, když neviděla jsem v onom okně vás, seňore.“

Catalina pronesla slova ta hlasem tak dětinně upřímným, že Alfonso nemohl ubrániti se úsměvu arci blaženému. S jakou horlivostí počal nyní vyprávěti o dobách oněch, s jakým ohněm líčiti rozličné episody z dob těch, jež byly mu v mysli utkvěly.

A jak radostně naslouchala Catalina slovům těm, a s jakou rozkoší zavýskala vždy, kdykoliv vzbudily vzpomínky jeho vzpomínky její a ona líčení jeho doplňovati mohla z paměti vlastní! Á dávné ty doby předstoupily před oba s takou živostí a zaujaly oba tak, že zapomněli na vše kolem sebe.

Pojednou zavzněla dělová rána, znamení to, že první vojínové vstoupili na břeh. Catalina mimovolně sebou trhla.

„Co jest vám, seňorito?“ zvolal uleknut Alfonso.

„Nic, seňore," odvětila Catalina po chvíli, když z náhlého svého leknutí se vzpamatovala. „Ta rána dělová — vyrušila nás tak náhle z našich krásných snů." A Catalina, aniž věděla proč, hluboce vzdychla.

Alfonso se zamlčel. Jak podivný pocit projel mu při té ráně dělové srdcem, a pocit ten stal se ještě podivnějším při vzdechu Catalinině.

Avšak skoro násilně potlačil jej Alfonso a s úsměvem arci nuceným pravil:

„Seňorito, vojsko zde bude co nevidět — chopte se svých květin."

Mlčky chopila se Catalina ozdobného košíku s četnými, malými kyticemi, jenž u nohou jejích se nalézal. Avšak jako by pohled na krásná ta kvítka okamžité ty chmury byl rozehnal — veselý úsměv vrátil se zase na její tvář.

Prohlížela kytice a dala pak jednu stranou.

„Tato jest nejhezčí", pravila, „tu obdrží jen ten z příchozích, který se mi bude nejlépe líbiti", a veselý smích provázel slova ta.

V tom zavzněla v dálí hudba, a vzduchem roznesl se onen zvláštní šelest, jenž vychází vždy ze zástupů, blíží-li se zjev, k jehož uvítání se byly shromáždily. Hudba zněla hlasitěji a hlasitěji, a vzduchem zaznívalo již vzdálené volání, vítající dlouho očekávané příchozí.

Zvědavě nahnula se Catalina z okna. Z daleka valil se proud světlých stejnokrojů, se všech stran ozývalo se hlasité vítání, dámy mávaly svými šátky a déšť kytic sypal se na volně kráčející vojíny, kteřížto zvědavě rozhlíželi se na všechny strany.

Zvolna jen dostoupil proud ten, odpovídaje na jásavé vítání obyvatelstva hlavního města co nejživěji, domu Ortegova a valil se pak z polehounku dále. Catalina vrhala, plna dětinné radosti, květiny své na kolemjdoucí s takou horlivostí, že zbyla jí konečně již jen kytice poslední, ona kytice, kterouž byla položila stranou.

S kyticí touto v ruce hleděla Catalina nyní pátravě v řady zvolna kráčejícího mužstva. Pojednou blížilo se nové oddělení, v jehož čele jel mladý důstojník, květinami takřka posetý.

Ruka Catalinina se mimovolně pohnula.

Jaký to krásný mladý muž, jak roztomile slušel mu ten stejnokroj, jak zářil jeho obličej a jak svítilo oko, vyzývavě rozhlížející se po oknech, kráskami Habanskými přeplněných! A jak sypaly se na něj květiny!

Mělť jich již za kloboukem, za pasem, ano i na kordu, a i pyšnému svému oři byl jich nastrkal do hřívy a za řemení.

„Toť pravý Apollo", zvolala Catalina, „hleďte, done Alfonso!"

Důstojník rozhlížeje se kolkolem, spatřil v témže okamžiku donu Catalinu a tvář jeho jevila pojednou nelíčené překvapení. Chvíli hleděl vzhůru jako omámen, pak strhl pojednou prudce veškeré květiny se sebe a vzdávaje co nejdvorněji Catalině svou zbraní čest, toužebně zdvihl ruku po kytici, kterouž Catalina v ruce držela.

Náhlý ruměnec polil její tvář. „Jak dvorný jest", prohodila, s úměvem na něj hledíc. Ruka s kyticí se nahnula, a důstojníkův obličej zazářil vítězoslavně. Avšak pojednou trhla Catalina rukou a jako by se byla náhle vzpamatovala, ohledla se po Alfonsovi.

Stál tu bled, se sevřenými rty, a s těžce oddychujícíma prsoma, a oči jeho hleděly na Catalinu plny tak nevýslovného bolu, že jí mimovolně zmizel úsměv s úst. Naklonila se kvapně na zad, sklopila hlavu, a chopivši prudce kytici oběma rukama, počala ji nemilosrdně trhati, házejíc částky její na zem.

Vše to bylo dílem několika málo okamžiků.

Vítězoslavný úsměv ve tváři kapitánově ustoupil pojednou výrazu zuřivého vzteku a plny vášnivé nenávisti upřely se oči jeho o tvář Alfonsovu. Avšak proud vojínů strhl ho již dále a za nedlouho zmizel v proudu tom.

Se srdcem překypujícím hleděl nyní Alfonso na Catalinu, jak trhá kytici, kterážto, hozena kapitánovi, byla by Alfonsovi zasadila ránu smrtelnou. Poslední kvítek octnul se na zemi a plna rozpaků vzhledla nyní Catalina k Alfonsovi. Byl jako vyměněn. Tvář zářila štěstím, oko svítilo a ústa se chvěla, jako by něco říci chtěla. Oči obou setkaly se na okamžik, a v obličeji Catalinině rozhostil se náhle výraz tak andělského blaha, že pomaten sklopil opět Alfonso svůj zrak.

„Dono Catalino", tázal se po chvíli, chvějícím se hlasem, „smím vzíti jeden z těch kvítků, jež jste tak nemilosrdně rozervala?"

„Smíte", odvětila tiše, zahleděvši se na kvítka ta.

Sehnul se kvapně a zdvihl ten nejohnivější.

„Děkuji vám", pravil vřele, schovávaje kvítek opatrně, „bude mi památkou na rozhodný okamžik mého života."

Nepromluvili více a roztržitě hleděli na vojsko stále se hrnoucí. —

Bylo po průvodu. Poslední vojín zmizel za nejbližším rohem, ulice počala se prázdniti a ku Catalině a k Alfonsovi přistoupil don Ortega.

„Povšimla jsi sobě, dcero má, důstojníka, jenž vzdával ti zbraní čest?" tázal se s úsměvem.

„Povšimla," odvětila Catalina rozpačitě.

„Nu a proč neodměnila jsi dvornost jeho kyticí, na niž patrně čekal?"

Chvíli neodpovídala Catalina. Pak prohlásila vážně:

„Dcera dona Christobala de Ortega neuvykla plýtvati svou přízní vůči neznámým vyzývavým osobnostem!"

(Pokračování.)

Papoušek.

Arabeska

od

Jana Nerudy.

„. . . . Zcela zvláštní pověra, upomínající na Italii jižní, vyvinula se od roku 1853 v té vesničce zrovna před padovánskými hradbami ležící. Enrico Bareta, když byl tenkráte sňat se šibenice, pochován tu na vesském hřbitově, zrovna vedle kostelíka věnovaného sv. Janu Křtiteli, jenž náhodou je také patrónem popravených. Od té doby každého pondělka —“

Pšt!

„— přicházejí lidé, ženské i mužští, ale nejvíce děvčata, aby prosily „dušičku popraveného“ za pomoc na cestě, za věštbu, za cokoli. Učinila prý již velké zázraky. Jednou přispěla loupežníky přepadenému kupci na pomoc, a sice co kostra, zrovna jak z hrobu vstala. Také visí na kostelní stěně zvenčí obrázek v černém rámci, prý Enrica Baretu představující: kostra na šibenici, ošlehávaná plameny očistce. Kdo chce jeho pomoci, musí u hřbitovních vrat zout střevíce —“

Ale pšt!

„— a jít bos, odříkávaje růženec, třikráte kolem hřbitova. Pak poklekne u hrobu, obětuje naň ten růženec svůj, a přednese nahlas svou žádost. A teď naslouchá, jakého zaslechne znamení. Je těch znamení celá řada, šťastných i neblahých. Kokrhání kohouta je na př šťastné, ale když osel —“

Budeš-li pak tichý, pohane!

„— když osel zahýká, je v tom zjevný nezdar. Nejkomičtější je, když takhle přijde děvče a začne: „Dušičko popraveného! Ty víš, že se mně stal Antonio nevěrným. Vezmi spletené důtky —“

Ne — není možno číst! Bestie, nebudeš mlčet? Krk ti zakroutím! Jen se třepetej! Skrz kosti to jde, skrz — že prý papoušek užívá svého zobáku mnohostranněji než jiní ptáci — to je bohužel pravda, a krku, a plic — celým tělem vřeští — budeš-li pak trochu tichý, bestie!

No mlč, vždyť jsi hezký! Trochu za ouškama škrabat — ne? Eh — to je dobrota! Ten nastrkuje hlavu a drží jako zkamenělý! Ano, to mají všichni papouškové rádi. A jak jsi stloust', chlapíku — samý

tuk, jako mýdlo. Spravil jsi se, vzdor tomu, že bydlíš u spisovatele špatně placeného, a k tomu ještě lenivého. Ale vypadal jsi, když jsi přišel!

Zdali pak víš, že tomu příští vánoce už budou tři leta, co jsi u mne?

Ano, už tři leta mám toho zlosyna. Bylo to na den nebo na dva dny před Štědrým večerem, když mi ho přivezl přítel z Hamburku. Tenkráte mrzlo, jen praštilo, a když jsme papouška vyndali z malé dopravní, jak nástřešní vikýřek vypadající klícky, třásl se chudák jako osyka. Neměl jsem kleci a ničeho podobného a dal jsem ho na hůl mezi dvě sedadla ke kamnům. Každé pírko na něm stálo zvlášť, jak se čepýřil. Pak se vzpamatoval, ale dodnes přichází občas na něho zimnice, právě v největších parnech; má památku.

Myslím, že se mu nedařilo u mne špatně. Do klece jsem ho nedal, nechal jsem ho volného; koupil jsem mu elegantní stojan: dole velká plechová mísa, pak stojan tmavohnědě olakovaný s několika příčkami a nahoře plechová žlutá lýra, s pohyblivým kruhem uvnitř, aby se mohl houpat. Velmi pěkný stojan. Jednou přišel jistý dramatický spisovatel ke mně a pravil: „Básníku, tak Vy jste mu dal svou lýru?“ — „Jen pouzdro,“ já hned na to, „lýra je duta, duši jsem nechal v sobě.“ Je vidět, že i spisovatelé někdy se baví duchaplně.

Měl jsem ho rád a mám ho pořád ještě rád, abych se přiznal. Tadyhle mně napadlo, že mu co družnému zvířeti musí být vlastně u mne starého mládence trochu teskno. Koupil jsem tedy velkou klec a do ní mladého špačka. Soudil jsem zcela správně: špaček bude sem tam skákat a papoušek to uvidí, špaček bude hvízdat a papoušek to uslyší. Ale ještě nehvízdá, jen skáče, a žere mně z ruky mouchy, nad čím je moje posluhovačka, před kterou se plaší, celá uražená.

Potřebuje moc much, musím pořád chytat. Rád to dělám, ale namáhá to. Jakpak abych si začasté pozval společnost přátel. Nebo abych se oženil. Žena by si mohla ráno přivstat a chytat mouchy. Pak by mne alespoň na posteli neštípaly. Musí být příjemno, být ženat.

Ale pardon! teď vidím, že zvědavý čtenář mého papouška vlastně pořád ještě nezná. Ani to neví, ku kterému že z těch čtyr set a dvanácti papouščích druhů, kteří po světě křídly tlukou, můj papoušek patří. Je již potřebí, abych ho popsal. Tedy druh: Psittacus amazonicus. Velikost: větší než holub. Barva: zelená, na tvářích žlutý a modrý, v křídlech s překrásnými, červenými a tmavomodrými brky. Povaha: nesmírně mizerná. Je to chlap zlomyslná, jak nejsem týden doma, už mne kouše, a také teď, když se zapomenu a nechám mu prst v zobáku příliš dlouho, odnesu krvavé stopy. Při tom mne miluje, skoro tak jako vařenou rejži.

O jeho předcích nevím bohužel ničeho, leda to, že Kolumbovi soudruzi dle nich poznali blízkost země. Ale tomu už je dávno. Rovněž osobní jeho osudy jsou mně zastřeny rouškou tak hustou, že jí asi už nepronikmu nikdy. Snad ho vylíhla na svých ňadrech nějaká Julia Augusta, snad ale také ne. Pozdější jeho osudy nebyly as napořád příjemné, máť jeden drápek násilně vytržený a jedno křídlo trochu pochroumané. Ani dřívějšího jeho jmena nebo příjmení neznám; teď mu říkáme „Papoušek“ a on je s tím spokojen a říká to za námi. Takto

zpívá anglicky, mluví portugalsky, kokrhá jako kohout a když ho pro přílišnou nezbednost chytnu a hodím do druhého pokoje, sedne si tam na sesli a nadává po německu „verfluchter Kerl!“ Jakkoli musím slova ta co nejpřísněji odmítnout, jakožto zajisté hrubá a naprosto nepříslušná i nemístná, přiznávám přec, že svědčí zas v jistém směru o jeho ostrovtipu a pozorovatelském talentu: on ví, kterým jazykem mne dopálí.

Co o papouščích věda říká, vím. Papoušek je nejvyšší pták, opice mezi ptáky. Jako je pes nejlidštější čtvernožec, je papoušek nejlidštější pták. Vnitřní ústrojí jeho je prý velice pozoruhodné. Jeho paměť se chválí co výtečná a přisuzují se mu k mé radosti i některé vlastnosti mravní: on trpí sice zamilovaností, ale je věrný a svým mladým oddán láskou upřímnou. Syn po otci dědí hnízdo, z čehož lze vidět, že je papoušek také přístupen právní úpravě společenských poměrů. A je z něho dobrá polívka.

Co pak se týče osobních vlastností a náklonností papouška právě mého, zdá se, že nemiluje špačků. Nebo snad že je žárliv. Když jdu k špačkovi, třepá sebou papoušek a jeví náramné pohnutí. Roztrhal by toho skromného ptáčka, kdyby mohl. A když volám na papouška a přeřeknu se a volám „špačíčku!“ — já si to ještě pletu — nejde už ke mně.

Za to mu rozhodně chválím, že na cizí lidi je velmi zlý! Na každého vrčí a už leckterému prokousl prst. Ano — jen se koukej, darebo, o tobě mluvím, o tobě! Když nebudeš hodný, dám tě —

Teď někdo u mých dveří zvoní. Frr — ze špačkovy klece na stojan! Jak někdo zazvoní, už je tam a na stráži.

Jen kdybych nemusel vstávat a jít otevřít! Kdybych byl ženat, řekl bych: „Ženo, někdo zvoní —“

Ah — přítel Bernard!

„No tak se posaď, kamaráde? Žena zdráva? Děti?“

„I což ty! Je toho plný dům, až člověku hlava brní!“

„Sedni! Co mně přinášíš?“

„Když nám tak pořád o svém papoušku vypravuješ, vzpomněl jsem si na něco, co se ti snad hodí. Tak to je ten pán? Pojď —“

„Nech ho, nech ho — hned bys byl prstem v umývadle a umývadlo plné krve,“ varuju přítele. Ale trochu jeho řeč mnou cukla. Je pravda, mořívám lidi vypravováním o svém papoušku. A když vidím, že interes není velký, pak, přiznám se, něco přilhu — jiný by řekl snad „přibásním“, ale já nemiluju takových točených slov. Honem jsem hledal teď ve své paměti, zdaž jsem nelhal něco, k vůli čemu bych —

„Když jsem byl hochem,“ začal Bernard, „sedávala pod loubím před naším domem zvláštní baba. Vlastně babou ještě nebyla, ale na Uhelném trhu se říká každé prodavačce baba. Den co den jsme my kluci měli s ní svou zábavu, zcela spolehlivě. Nebyloť dne, aby nebyla k večeru najisto měla svůj „tampus“,*) a na to jsme čekali. Hned vedlé byl ptáčník. Měl vyvěšeny papoušky, mezi nimi jednoho šedivého,

*) Přítel Bernard zde užil z jemnocitu pražského výrazu „tampus“, aby nemusil o dámě neelegantně se vyjádřit, že bývala opilá.

který mluvil — vlastně nadával. A když byla baba opilá, začlo duetto mezi ní a papouškem, a my skákali kolem.

Zvláštní baba! Už její krámek byl zvláštní. Měla na prkně trochu prázdných lahviček nejrozmanitějšího druhu, pak trochu na půlky a čtvrtky nařezaného komisárku — „černý Tonda“ jsme mu říkali — a dost. Takové stánky s komisárkem už teď na trhu ani nejsou. Kupovala jej od vojáků a když přišli vojáci Italiáni, mluvila s nimi zcela plynně italsky. Říkali jí proto Taliánka. Ona ale byla Moravankou, dle řeči.

To trvalo dlouho. Mne dali rodiče k nejbližšímu kupci do učení a tam chodila Taliánka na kořalku. Jednou přišla také a sotva že se vyškrábala přes ty dva schůdky nahoru. Měla na zádech malou nůšku. Prosila pána, aby jí nůšku někde schoval. Že prý je churava a musí do nemocnice. To se rozumí, že jsme po jejím odchodu nůšku hned prohlíželi. Byly tam skvostné, hezounké šatečky, pro děvčátko tak dvouleté, a v šátku nějaké papíry, nejvíc dopisy. Vše bylo psáno italsky a my tomu arci nerozuměli. Pán to poslal na půdu.

Pak přišla zpráva, že Taliánka umřela. Šatičky se někomu darovaly, nůši jsme spálili při pražení kávy a ty papíry jsem vzal k sobě. Už jsem je chtěl často zahodit, ale náhodou jsem je přece zachoval. Tu je máš — jsi novellista, snad se ti k něčemu hodí!“

A Bernard položil na stůl přede mne malý svitek, zabalený v novinách.

Frr! — a papoušek je na stole. Takhle v novinách přináším mu koláče domů a důmyslné zvíře se teď mýlí!

Rozbaluju to a papoušek pomáhá. Něco dopisů hedbávnou tkanicí — jdeš pryč! — ovázaných. Rozvázal jsem tkanici, na dopisech, datovaných z Říma, Benátek atd. adressy — já tě praštím, že . . .! — „Slečna Maria K. v Olomouci“, pak jednou „Slečna Maria K. v Praze.“

„Tadyhle je nějaký přípis úřadní,“ ukazuje Bernard na vyčnívající papír.

„Dovol okamžik, jen co tomu chlapu zakroutím krk!“

Rozestřel jsem přípis, psaný italsky. Zněl následovně:

„Enrico Bareta, dříve již jednou v Olomouci trestaný a pak amnestovaný, souzen nyní vojenským soudem zdejším a pro velezrádu odsouzen k smrti, kterýžto výrok na něm vykonán dne 11. dubna b. r. K výslovnému přání popraveného dává se Vám o tom úřadní vědomost. Padova, dne 30. dubna 1853.“

Podpis měšťanostův.

Adresa zase: „Slečna Maria K. v Praze.“ —

Palčivá bolest mne vyrušila z náhlé zadumanosti. Papír byl rudě zbarvený, z prstu se mně řinula krev. Papoušek byl užil příležitosti.

Russworm a Belgiojoso.*)

Skizza z doby Rudolfinské.

Napsal

dr. Ant. Rezek.

Kostkářství, rvaní, svádění žen a bujné pitky, toť byly přední vlastnosti všech vojevůdců doby Rudolfinské! — A bylo tehdáž živo v Praze, v sídle císařství německého, v hlavním městě celého křesťanstva! Praha přestávala býti městem českým a odívala se den ode dne více v roucho kosmopolitismu. Příčinou toho byl císařský dvůr, na němž hemžilo se množství Španělů, Vlachů, Francouzů, Němců i jiných ještě krajanů, již požívali u dvora větší přízně než nekatoličtí Čechové. A mezi tím, co Bratří Čeští s horlivostí puritanskou kázali o nápravě mravů a o zamítání světské rozkoše, žilo se v Praze v nejbujnějším veselí! Cizinci při dvoře Rudolfově byli kondotiéři, z celého světa sehnaní, jichž životním povoláním bylo nabývání peněz za každou cenu a utrácení jich v rozkošech bezuzdných. Za cizí šlechtou naběhlo do země a zvláště do Prahy hojně cizích obchodníků, kteří kupčili ve zboží luxuriesním, vzácných vínech, jižných lahůdkách, tovarech modních a p. Za příkladem dvora a cizinců chovali se i přemnozí Čechové; přibývalo dluhů na statcích deskových, a v téže míře přibývalo také bezuzdnosti. Káravé hlasy některých Catonů zůstávaly nepovšimnuty, aneb odbyto jich s opovržením; nám ovšem dnešního dne jsou ony vzácným materiálem pro poznání dějůplné doby Rudolfinské!**)

A tak „těch časův v městech pražských dáli se hanební a nešlechetní mordové v noci i ve dne,“ ano znám jest i případ, že pán český Joachym z Kolovrat najal sobě dva Vlachy, aby ze světa sprovodili jistého advokáta či prokuratora pražského, Davida Rydle. Vlaši vykonali za mzdu úkol svůj zcela věrně. A tím vším „Jeho Milost Císařská pohnut jsa, ráčil přísně poručiti a naříditi, že se ve všech třech městech pražských v ryncích hlavních dřevěné poloušibenice ustavěly a slouly Justicia.“ Na justicii tu měl pak každý veřejně pro výstrahu jiným pověšen býti, kdo by se „zjevného mordu“ dopustil.

Nejhorší prostopášníci a surovci byli vojáci, dle tehdejšího názvu knechti vojenští, kteří „se svými knechtkami loupili, brali, šacovali,

---

*) Rukopis universitní knikovny II. a. 12; moje vydání Beckovského Poselkyně starých příběhův českých, díl II., svazek I. str. 404. a násl.; Mémoires de Bassompierre; Hermann Christoph von Rosswurm od F. W. Barthold a, Heřman Ruesswurm od F. Mikovce; Philipp Lang, Kammerdiener Kaiser Rudolphs II., od F. Hurtera; Nekrologium kláštera sv. Anny v Praze, vydal dr. J. Emler, a jiných pramenů více.

**) Nejzajímavějším zjevem toho druhu jest Mik. Dačického rukopisná báseň: „Starý Čech se s mladým vadí, pozoruj, co sobě praví.“ — Část jednu otiskl Mikovec v Čas. Č. M. r. 1854, ostatní — bohužel — nelze otisknouti. Jest to strava příliš silná!

nic dobrého svědomí a pokoje nedbajíce.“ Vojsko to, sebrané z nejpodivnějších živlů po celém světě, bylo hrůzou i postrachem pokojného obyvatelstva, neboť loupení jich neznalo mezí, nechť již nacházeli se v zemi přátelské či nepřátelské. „A jaký krám, taký pán:“ — vůdcové vojsk těchto nebyli, až na některé čestnější výjimky, o nic lepšími. Zcela přirozeně. Dlouhotrvající války turecké naučily Evropu tolikerým surovostem, že úpěti pode jhem tureckého pašete aneb křesťanského vojevůdce, považováno za zlo stejně veliké.

Mezi divokými nejdivočejším z vojevůdců Rudolfových byl Heřman Krištof Russworm, jehož dobrodružný život, osudné setkání s Belgiojosou a poprava v Praze bude předmětem vypravování našeho.

Heřman Krištof Russworm pocházel ze staré rodiny německé, usedlé na statku Hellungen zvaném v okolí Koburku. O době narození i prvním mládí jeho ničehož vědomo není. Prvně setkáváme se s ním na Rýně při dobývání města Neusse a to proto, že se Russworm při této příležitosti dopustil mnohých výtržností, za které stíhán býti měl. Vyváznuv spravedlivému trestu hleděl mladý začátečník v řemesle vojenském nakloniti sobě proslaveného generála Adolfa ze Schwarzenberka, jenž tehdáž vojenství u kurfiřsta Kolínského řídil. To zdařilo se jen částečně a Russworm potloukal se v různých končinách Francie, slouže a cviče se všudy, kam ho právě osud postavil. Konečně dostal se do služeb katolické ligy francouzské, v kteréžto době nepochybně sám od protestantství ke katolictví přestoupil. Byl zde podřízen starému, slavnému vůdci Krištofu Bassompierrovi. Zúčastnil se válek hugenotských, vynikaje udatností velikou v boji a krvežíznivostí v soubojích, pitkách a bitkách mezi přátely. — Jmenovitě v soubojích hojně vojáků zabil a sám také raněn býval, ano ve zlosti při hře v karty zabil také soudruha svého Pentecourta.

Krištof Bassompierre svěřil Russwormovi hejtmanství na zámku Blancmenil řečeném, kdež nový velitel se velmi prostopášně choval. — Jistá šlechtična byla se s dcerou svou utekla na Blancmenil. Russworm počal se mladé dceři kořiti, vyznal jí lásku a sliboval, že ji pojme za manželku. Následkem toho nastal mezi nimi poměr důvěrnější, jehož Russworm k tomu použil, že mladou šlechtičnu zneuctil a pak přepustil ji svým nejbližším soudruhům k ohavné kratochvíli. Když se tak stalo, vyhnal matku i se zneuctěnou dcerou ze zámku. — Starý maršál Bassompierre, muž to přísných zásad náboženských, dozvěděv se o násilném skutku podřízeného hejtmana, poručil jej zatknouti a odpraviti. Ale Russworm nečekal, až bude chycen. S několika smělými druhy uprchl z Blancmenilu a toulal se jako bludný rytíř po Francii. Tak přišel až k Amiensu. Zde ubytoval se násilně v letohrádku mairově a jezdci jeho vařili i pekli, co byli nabrali. Neopatrností vznikl tu oheň a jasným plamenem hořící villa přivolala hasiče z města, kteří Russworma a jeho soudruhy jali a k Bassompierrovi odeslali. Bassompierre v prvním návalu spravedlivého hněvu prohlásil trest smrti nad provinilcem a odevzdal jej profosovi. Russworm užil posledních dnů života svého k prosbám ku svým přátelům, zejména ke Schwarzenberkovi, aby ho osvobodili. Již zdálo se všechno úsilí marným býti, když se tu vyskytl mocný ochrance, generál-strážmistr ligy

Louis de l'Hopital-Vitry, jenž prý byl vděčen Russwormovi za nějakou službu, a ten pomohl odsouzenému z vězení a k útěku do Nizozemska. Zde sešel se Russworm opět se Schwarzenberkem a seznámil se se všemi vynikajícími kondotiéry svého času, s Jiřím Bastou, Janem Tserklasem Tillym, oběma Mansfeldy a j. Russworm přiučil se mnohým věcem vojenským a „slynul již zde jakožto smělý a vytrvalý válečník, jakožto velitel bystrý, neohrožený ale také loupeže a kořisti chtivý i na nejvýše prchlivý.“ Ve společnosti tolika uznaných válečníků musil se spokojiti s postavením pouze hejtmanským u plukovníka Kurze ze Senftenova. Russworm rozvíjel zde vlohy své mnohostranně; v stanech jeho panoval ruch nevázaný, a „život jeho byl zlopověstný pro prostopášnost i v oné době a mezi tehdejším vojskem téměř nadobyčejnou. Karty, kostky, lehké ženy byly jeho živlem, avšak ani poctivá domácnost a neporušenost nechránila před vášní a násilím divokého Russworma.“ Jmenovitě v karbanu byl velikánem. Lotrinští šlechticové a důstojníci neostýchali se totiž hráti falešně a Russworm zase vynalezl si proti nim zvláštní praktiku, ve které i starému Schwarzenberkovi, když v Herzogenbuschu nemocen jsa ležel, prospěšné lekce udílel. Ale v Nizozemsku neměl Russworm stání; touha jeho vábila ho do Uher proti Turkům, kdež se mohlo ještě lépe bojovati a více hýřiti.

S Turky byl zavřen mír již r. 1566 po slavných bojích u Sigetu a po smrti největšího hrdiny tureckého, sultána Solimana II. Mír tento byl s obou stran stále prodlužován, avšak od Turků přes to nebýval nikdy dodržován, neboť pohraničných bojů a půtek vždy bylo v hojnosti. Když pak císař Rudolf, nehledě k zjevnému porušování úmluv, roční poplatek i s dary vzácnými neopomíjel zcela pravidelně do Cařihradu posílati, brali si z toho turečtí vůdcové naučení, že se mohou v pohraničných bojích pouštěti dále, aniž by se jim bylo obávati hněvu císařského nebo sultánova. Vysíláni tudíž do Uher celé voje, 20 i 30 tisíc silné, aby pálili a loupili okolní krajiny. Tak stalo se zejmena r. 1590, 1591 a 1592. Ve všech těchto bojích vůdcem byl paša bosenský Hasan. Poněvadž boje jeho byly vítězné, odvážil se r. 1593 s velikou silou znovu do Chorvatska a oblehl Sisek. Tentokráte se ale Tomáš Erdödy, bán chorvátský, náležitě opatřil a dne 22. června Hasana na hlavu porazil a celé jeho vojsko rozprášil. V boji padl paša sám, 12 begů bosenských a asi 12000 Turků, a co ještě více platilo, že zahynuli nepochybně utopením v řece Kulpě též dva synové dcer sultánových. Tábor turecký a nahromaděné v něm poklady dostaly se do rukou vítězů, ale zároveň byla bitva tato počátkem války 15 let trvavší. Vojny chtivá strana v Cařihradě dostala moc do rukou a starý, divoký, osmdesátiletý Sinan jmenován byl velkým vezírem. Prvním činem jeho bylo uvěznění Krekvice, Rudolfova vyslance při dvoře tureckém a společníků jeho, mezi nimiž nacházel se český pán Václav Vratislav z Mitrovic, jenž utrpení svého zajetí českým jazykem sepsal.

Velkovezír Sinan táhl s velikým vojskem do Uher. Již 27. září 1593 přešel u Osecku přes Drávu a ubíral se do vnitř Uher. Na straně Rudolfově vše bylo v nepořádku. Teprv z jara následujícího roku (1594) sešlo se četné vojsko, jehož velitelem učiněn byl arcikníže Matiáš, který

s celou armádou položil se u Ostřihoma, chtěje pevnosti dobyti. Tábor jeho očitý svědek Štěpán Illéshazy asi takto popisuje: „Arcikníže Matiáš jest mírný muž, který kázně neudržuje, poněvadž trestati neumí; protož dějou se každodenně vraždy mezi bojovníky. V táboře se jenom pije a hoduje, a jest on tak plný lehkých ženštin, že nejenom pánu bohu ale i každému člověku musí za těžko přicházeti, aby se v něm déle zdržoval. Hejtmani o desáté hodině z rána zasedají k jídlu a vstávají o čtyrech neb o pěti hodinách odpoledne od stolu celí opilí a přesycení; jedni jdou pak spáti a druzí hledají úlevy procházkou na čerstvém vzduchu. Vojáci na 5 až 6 mil kolem Ostřihoma tak zničili celou krajinu, že neviděti v ní ani stromu, ani chalupy, ani člověka úrodu zničenou oplakávajícího.“ Výsledek válečného tažení vypadl také podle toho. Nejenom že nedobyto Ostřihoma, ale i Ráb, nejdůležitější a nejpevnější bašta uherská, padla do rukou tureckých. Velitel pevnosti Ferdinand z Hardecka odsouzen byl za špatné hájení k smrti a téhož ještě roku ve Vídni napřed jemu byla pravá ruka a pak hlava uťata.

Nouze o dobrého vůdce jevila se býti velmi citelnou. Bylo sice mezi českými a uherskými šlechtici několik mužů, jako Vilém Trčka, Palfy, Zrinský, kteří slavného si byli jména dobyli na bojištích tureckých, ale těm vláda nedůvěřovala. A proto povolán z Nizozemska Karel z Mansfelda a učiněn koncem r. 1594 nejvyšším velitelem v Uhrách. Mansfeld sebral v Nizozemí četné vojáky, a přiměl také Adolfa ze Schwarzenberka k jízdě do Uher. Vojsko jeho z jara následujícího roku (1595) ubíralo se skrze Čechy do Uher, a tu čeští sedláci a drobní rytíři ponejprve pocítili hrůzovládu císařského, přátelského vojska: — Vallonů, či jak jim v Čechách říkali, Balounů.

Russworm byl krátce před tím opustil Nizozemsko, kdež mu štěstí nekynulo, a odebral se do Inšpruka ke Karlovi markraběti Burgovskému, synu arcikuížete Ferdinanda a známé Filipiny Welserové. — Když rozhlásila se zpráva o pádu pevnosti Rábu, tu v celé střední Evropě válečný nastal ruch. Veliké vojsko ze zemí koruny české mělo „mustruňk“ u Znojma, aby táhlo „Rábu retovati.“ Země německo-rakouské činily se seč byly, a markrabí Burgovský Karel táhl s četnou pomocí do Uher, aby se připojil k Mansfeldovi. S ním jakožto podplukovník a velitel nad 300 jezdci šel také Russworm, jenž se v Uhřích sešel se starými známými z Nizozemska a nalezal se zde brzo u zřídla veliké karriéry vojenské.

Mansfeld s velikým vojskem táhl k Ostřihomu, 1. července stál před městem, oblehl je spůsobem zcela novým, od něho vynalezeným a Turky k pomoci Ostřihomu spěchající porazil tak, že jich 14000 zůstalo na bojišti. Russworm vyznamenal se v boji tom, ale byl také první z těch, kteří v opuštěný tábor turecký vtrhli a jako litá zvěř se kořistí zmocňovali. — Mansfeld nepřežil slavné vítězství dlouho. Upocen a utrmácen jsa celodenním namaháním najedl se večer melonů, pil mnoho vína, onemocněl zimnicí a 14. srpna — 10 dní po dobytém vítězství — byl mrtvolou, k velkému neštěstí císaře Rudolfa. Dobytí Ostřihomu nedalo se již zdržeti, vykonal je po několika útocích pluk markraběte Karla Burgovského s podplukovníkem Russwormem! Sídlo primasa uherského, jenž 52 let bylo v rukou tureckých, dobyto pro

křesťany. „Avšak," dí současné noviny, „Turci zachovali všechna krásná stavení, sochy, obrazy a klenoty v chrámích bez porušení, ale Němci zuřili a ztroskotali vše bez milosrdenství." Jakého účastenství měl Russworm při drancování tom, nevypravuje se sice, ale bylo nepochybně dosti veliké.

Odjinud také přicházeli již stesky na divokého podplukovníka. Russworm byl vyslán s malým oddílem vojska do obce Neziderské při ezeře stejnojmenném, a počínal si zde tak ukrutně, že obec v žalobě své do Vídně poslané se vyjádřila, kterak spíše jho turecké chtěla by snášeti, než surovost Russwormovu, před níž nikdo a jmenovitě ženy, provdané i svobodné, nenacházejí nikde ochrany. — Ale Russwormovi nic se nestalo; ba on jakoby povahu dvou lidí v sobě skrýval, stal se najednou člověkem pobožným nad míru. Z peněz dobytých a zlata uloupeného dával dary klášterům; jmenovitě připomínají se v této době veliká dobrodiní učiněná od něho klášteru Františkánskému ve Vídni. O ostatních jeho laskavostech mnichům v Praze a jinde činěných bude nám teprv později mluviti. — Jeho zásluhou také stalo se, že kapucíni povoláni byli za kazatele do táborů křesťanských v Uhrách a on sám zvláště přičinil se o přízeň proslaveného člena řádu toho, Vavřince z Brindisi, jenž svou horlivostí, na Jana Kapistrana živě připomínající, pomáhal mu k slavným vítězstvím.

Ale bouřlivého života nezanechal Russworm přes to ani v nejmenším.

(Pokračování.)

Sombreker.

Novella.

Napsal

Camille Debans. Z frančtiny přel *A. Pulda.*

I.

Na první pohled nebyl by nikdo uhodl pravé stáří Sombrekerovo. Bledovlasý, bezvousý, suchý, s dívčí nožkou, s malýma, jemnýma rukama, — ačkoliv tyto ruce od sedmi let pracovaly pouze ohněm a železem, — podobal se bledým hochům, které vídáme v nezdravých, podzemních bytech předměstí a jichž fysiognomie jest příliš známa, než abychom ji znovu líčili. Přesvědčení, že Sombreker jest mužem, nabyli jste jen bedlivou pozorností, mimo to bylo třeba, aby se na nás podíval svýma velikýma očima, v nichž se mohlo čísti, ne snad jeho stáří, ale jakási zralá rozvaha.

Ve společnosti zůstával Sombreker obyčejně tichým, malomluvným; přimhuřoval oči i zdálo se, že nepozoruje, co se kolem něho děje, nýbrž že se toliko obírá svými myšlenkami. Ale když se nalezal na místě, kde myslil, že jest samoten, a když mocí nějaké myšlenky byl donucen,

aby pozdvihl oči, jichž zorničky byly modré a hluboké jako moře, mohl pilný pozorovatel ihned poznati, že tento člověk žije svůj zvláštní, vnitřní život a že není tak netečným, jakým se jeví lidem.

Ba jeho oči měly podivnou zvláštnost: činilyť ho velkým, — přírodní úkaz téměř k víře nepodobný. Se sklopenýma očima byl Sombreker nepatrný človíček, bez výrazu a karakteru. Byl malým a také se jím zdál. Filosofové i pozorovatelé celého světa, vyjímaje hloupé, byli by na něho zevlovali a si ho prohlíželi, aniž by byli shledali na něm cosi obzvláštního. Ale jakmile upřel na vás své oči, zdálo se, že človíček ten se přetvořuje. Zdál se pak býti šest stop vysokým a vybízel vás mimoděk, abyste s ním promluvili, anebo ho studovali.

Když mluvil, eršely z jeho očí plameny a před vámi stál obr. Postavila-li časem náhoda tohoto člověka vůči nějakému nebezpečí, stával se nadlidským.

Narozen v Bretagni na břehu oceanu, strávil své mládí pozorováním nekonečného obzoru. Jeho otec, sprostý rybák, brával ho velmi často na svou loďku, v níž se naučil Sombreker odvaze, síle a pružnosti.

Jednoho večera byla loďka, v níž se nalezali oba Sombrekerové, postižena krutou bouří. Musili opustit přístav a veslovati do širého moře. Mezitím co otec s nadlidským namáháním bojoval proti větru a vlnám, seděl syn u jeho nohou na dnu loďky, která pod nátlakem vln praskala, a díval se s jakousi nestydatostí na rozzuřenou oblohu a vzteklé moře, jako by je vyzýval v boj. Zdálo se, že ho bouře příjemně rozčiluje. Starý Sombreker vzpomněl si tenkráte, že jeho syn byl narozen za noci, v níž vichřice a hromobití spůsobily ohromné škody po celé Bretagni.

„Stane se králem moře, budu-li dosti dlouho živ, abych z něho učinil kapitána,“ myslíval si starý rybák.

Ubohý muž nedočkal se této radosti. Byl pohlcen i se svou loďkou vodní smrští a stal se potravou ryb, které byl lovil plných šedesát let.

Sombrekr vstoupil do gymnasia v Saint-Malo a vystudoval je celé; usnadnila mu to dobročinnost faráře, který se ho po smrti jeho otce byl ujal.

V čase svých studií vrhl se s náruživostí na studium mechaniky a fysiky a když myslil, že má v těch oborech již potřebné vědomosti, vstoupil do učení k jednomu staviteli strojů. Stal se z něho během času jeden z nejlepších dělníků, až mu bylo konečně vzhledem k jeho zásluhám, dobrému chování a známostem nabídnuto místo strojvedoucího na dráze Lyonské, které také ihned přijal.

V novém tomto postavení byl vždy čilým, spořádaným, nemluvným, nepřítelem všeho hluku, a jednou oženil se s krásnou dcerou teplého jihu, které přinesl do sňatku darem svou dobrosrdečnou prostotu a která ho na vzájem obdarovala klučinou s bledými vlásky a s očima modrýma jako chrpa.

Byl šťasten. Opouštěl svou ženu jen, aby vstoupil na svou lokomotivu a slézal opět s této, aby všecek roztoužen vletěl do náručí své ženušky. Jiných přání ani neměl.

Baviti se pohledem na svého rostoucího klučinu, stárnouti se svou ženou, podnikati pravidelné cesty se svou „Durancí“ — tak nazýval se

jeho stroj — toť bylo celým jeho životem. A věru, byl při tom šťastnějším, nežli nejmocnější a nejbohatší člověk na světě.

Žena Sombrekerova byla veselá, bujná a švitořivá. Jak se tato expansivní veselá povaha mohla připoutati k tomuto vtělenému mlčenlivému stroji, bylo všem lidem nerozluštitelnou hádankou! Snad spočíval klíč té hádanky ve fysickém zjevu, že nestejné magnetické póly se přitahují, stejné odstrkují.

Budiž tomu jakkoliv, Marie nestěžovala si nikterak na nemluvnost a zádumčivost svého muže, vždyť rozuměla téměř každému jeho pohledu i pokynu. On pak jedním uchem naslouchal rozmarnému žvastu své milování hodné ženušky, kdežto druhým naslouchal tomu, co dělo se v jeho duši.

Ivan, — jeho zbožňované dítě, — byl zádumčiv jako jeho otec.

Na nádraží byl Sombreker vážen od svých představených a ctěn od svých kolegů i podřízených. Nepouštěje se nikde a s nikým do zbytečného žvastu, neměl nikdy hádky se svými kamarády. Nejzuřivější rváči věděli dobře, že přes nepatrnou postavu svou má rámě nadobyčejně silné, jde-li o věc závažnou; rovněž nemohla se jeho odvaha nijak podceňovati. Ba, jeho smělost a chladnokrevnost v některých případech budily téměř úžas.

Jednoho dne projel právě rychlovlak, který jezdil pravidelně z Paříže do Lyonu, nádražím Brunoyským. Sombreker, stoje na své „Duranci“, obzíral zádumčivým zrakem krajinu. V tom pojednou spatřil asi šest set metrů před sebou dítě na kolejích. Byl to bledovlasý klučina s červenýma tvářičkama. Hrál si s pískem a kaménky zcela bezstarostně a díval se, nic zlého netuše, na přijíždějící vlak.

Zastaviti vlak nebylo již možno. Výstražného piskotu si klučina nevšímal. Křičet a volat na dítě bylo již marno.

Na vzdor volání i pohybům topiče stroje pohlížel klučina, kterému bylo as tři nebo čtyři leta, s udivením, ba téměř s jakousi zálibou na blížící se nestvůru, nehýbaje se nikterak z místa.

Jest možno vylíčiti, co se dělo v této chvilce v hlavě Sombrekerově?

Dáti znamení k utažení brzdů, pustit opáčnou páru, vyskočit na předek lokomotivy — bylo dílem jediného okamžiku. Po té zavěsil se Sombreker nohama na jednu z oněch velkých svítilen, které za noci vypadají jako oči nějakého netvora, a s hlavou k zemi svislou blížil se k nešťastnému místu.

„Vy jste blázen!“ volal na něho topič, kterýž byl téměř ohromen touto bezpříkladnou smělostí. „Zabijete se!“

Bylo by zbytečno podotýkati, že Sombreker volání topičova neslyšel. Krev pěnila se mu v žilách, na tvářích objevila se smrtelná bledost, oči zdály se o polovičku větší a zorničky rozšířily se jak u dravých šelem, když za noci vrhají se na svou kořisť. Zdálo se, že chce očima pohltiti blížící se dítě.

V této svislé posici jevilo se Sombrekerovi vše opáčně. Ač byla rychlost jízdy poněkud zmírněna, přec letělo k němu dítě, jako by bylo z nějakého obrovského děla proti němu vystřeleno.

Chaussang, topič, vylezl na předek „Durance.“ Chvěje se, s vy-

třeštěnými zraky, s pohyby, svědčícími o jeho strachu, pohlížel na hrozný výjev. Blížili se. Dítě zpívalo si ukolébavku. Chudáček, mělo usnouti na věky.

V tom spráskl topič rukama, zavřel oči a vzkřikl.

Bylo vykonáno.

Křik jakýsi přivedl tohoto strachem se třesoucího ubožáka opět k životu; byl to pláč dítěte.

Sombreker, na polo vztýčen, držel se jednou rukou za svítilnu, druhou tisknul k sobě malé stvoření, jež bylo všecko poděšeno.

Volal na topiče, aby vzal od něho břímě; volal na něho hlasem radostným, vznešeným, slavnostním, jakéhož bůh popřává člověku po vykonaném zázraku. Nebyl to hlas člověka, byl to hlas anděla, anděla strážce.

Chaussang vzal od něho dítě, prolévaje slzy radosti.

Utřev si čelo, na kterém perlil se hojný pot, posadil se Sombreker vedle topiče, vzal dítě na klín a políbil je vášnivě. Byl spokojen s ním i s sebou. Po té, našed kus chleba a cukru ve své bluze, hleděl tím upokojit polekaného klučinu, který neměl ani tušení o nebezpečí, z jakého byl zachráněn. Za málo okamžiků na to zastavil vlak v Melunu. Malý, neprozřetelný klučina byl odevzdán přednostovi stanice a poněvadž uměl žvatlat svoje jméno, byl ještě téhož dne vrácen svým rodičům.

II.

Šest měsíců po této události bylo nádraží Lyonské pobouřeno strašlivými výkřiky, proklínáním, nadávkami, které vycházely z kolny, v níž bývají stroje přes noc umístěny.

Veškerý železniční personál přiběhl. Sombreker stál samoten před svou „Durancí“, oháněje se zuřivě rukama a křiče z plna hrdla; v tento křik mísil se dušený pláč. Každé slovo, jež pronesl, bylo buď zaklením neb výhrůžkou.

V návalu křečovité zlosti, která již hraničila se šílenstvím, ukazoval na bok své lokomotivy, počmáraný rozličnými křídovými karrikaturami. Tyto byly příčinou nesmírného jeho rozčilení. Bezpochyby bylo toto znešvaření lokomotivy plodem špatného žertu. Jest druh pouličních malířů, který si libuje v podobných špatných žertech. Každé umění má své uličníky.

Jeden z nich usmyslil si bezpochyby pošpiniti a pomazati lokomotivu Sombrekerovu, snad jedině proto, poněvadž věděl, s jakou starostlivostí ji tento Bretonec vždy čistí a opatruje.

Sombreker zavolal hlasem zlomeným dělníky, kteří byli povinni číditi jeho stroj a ukázal prudkým pohybem na čmáranici, která ho tak podráždila. Tento člověk, tak jemný, tak dobrý, tak lidský, téměř vždy němý, vychrlil v několika okamžicích celou bouři slov hanlivých na ubohé dělníky. Klel, přisáhal, zraky zalité krví svítily mu jako oči rozzuřené lvice a zlost jeho dostoupila takového paroxysmu, že všechen personál, jemuž slova jeho platila, před ním uděšeně couval.

„Ti mizerové! Ti padouchové!“ volal ustavičně, „pohanět takto mou „Durance“! Kdo měl dnes hlídku? Kde je ten bídník? Nevidím ho

zde. Myslím, že padouch ten utekl! Učinil dobře: byl bych přelomil svou lopatu o jeho prokleté ruce, kteréž nedovedou než špiniti. Ubohá „Durance“!

A slza zaleskla se mu v oku. — Všichni přítomní věděli velmi dobře, až do jaké výstřednosti si dávají strojvedoucí obyčejně záležeti na čistotě svých strojů, ale nikdo netušil, že tento pocit může býti dohnán až k zuřivosti, až k podobné velké, prudké bolesti.

Proto také pohlížel každý na svého souseda zvláštním způsobem, vida slzy na tváři Sombrekerově. Pocit útrpnosti značil se na všech obličejích. Avšak pocit ten přešel v úžas, když se Sombreker jedním skokem vyšvihnul na svou lokomotivu a počal ji oběma rukama čistiti s náruživostí bezpříkladnou, ba možno směle říci: s nepochopitelnou něžností, doprovázeje svou práci slovy lichotivými, sladkými, jako by se miliskoval se svou dívčinou.

Od toho okamžiku považován byl Sombreker, kterého měli doposud jen za originálního člověka, některými závistníky za tvora, jemuž, jak se v obecné řeči užívá: „přeskočilo kolečko“.

O tomto případu dozvědělo se i ředitelstvo dráhy, poněvadž vždy a všude nacházejí se lidé, kteří chtějí těžiti z cizího neštěstí. Bylo jim to však málo platné. Sombreker měl nejlepší vysvědčení a podezřívající anonymní dopisy, které ředitelstvo obdrželo, byly prostě pod stůl zahozeny, kam také patřily.

Když strojvedoucí dokončil toilettu své „Durance“, vstal všecek uzardělý od zlosti, která posud bouřila v jeho prsou, s bohatými krůpějemi potu na čele, se slzami v očích a rozdělal sám oheň.

Zdálo se mu poprvé, že se prozradil. Vrhal nesmělé pohledy kolem sebe, jako by chtěl ve zracích přítomných vyčísti, zda-li kdo z nich uhodl jeho tajemství. Každý sklopil hlavu, nemoha snésti jeho ostrého a pronikavého pohledu.

V tom přišel Chaussang. Sombreker sestoupil a jelikož viděl, že se přednosta stanice po perronu prochází, zaměřil rovnou cestou k němu.

„Pane,“ pravil k němu, „nechci nikoho obviňovati, aniž koho udávati, ale shledal jsem svou lokomotivu v stavu hrozném. Kdyby se to mělo ještě jednou opakovati, opustím službu. Mám čest oznámiti vám, že se budu ode dneška o svůj stroj starati sám; nikdo se ho nedotkne mimo mne . . . mimo mne, slyšíte? Jedině můj topič . . .“ dodal po chvilce hlubokým hlasem.

Přednosta stanice byl nad míru udiven výrazem, jakýmž tato slova byla pronešena, rovněž překvapen byl zvukem hlasu Sombrekova, jakož i blesky, které šlehaly z jeho očí.

Ale vše to počítáno na vrub originality Sombrekerovy. Pozorovali jen, že tentokrát mluvil trochu déle než obyčejně. Někteří podotkli, že strojvedoucí podobně starostliví jsou velmi vzácní.

Po té vrátil se Bretonec na svou „Duranci“, připjatou již k vlaku, který se pomalu plnil cestujícími. Za chvíli ozvalo se třetí znamení na zvonek, pronikavý pískot na to odpověděl a rozohněná nestvůra, těžce oddychujíc, pustila se v běh, táhnouc za sebou řetěz vozů.

Bylo to v dubnu. Po deštivém měsíci probouzelo se jaro v plné síle; povětrnosť byla překrásná. Slunce hřálo již velmi příjemně.

Když stroj pustil se v běh, oddechl si Sombreker z hluboka, jako by mu byl kámen spadl se srdce.

Byl teď jako kapitán na lodi, jediným pánem tohoto rychlovlaku.

Čemu mělo se přičítati zvláštní, podivné blouznění, které se ho hned po odjezdu zmocnilo? Jeho ranní zlosti? Snad! Či snad vývoji jeho nemoci? Zajisté!

Budiž tomu jakkoliv, jisto jest, že cestující, kteří byli tentokráte připoutáni k „Duranci", zakusili hrozné pohnutí a rozčilení. Sombreker, sotva že vyjel z nádraží, pustil svůj stroj s plnou rychlostí, jako by chtěl zkusiti jeho sílu, a nedbaje signálů topičových, uháněl rychlostí pětadvaceti mil za hodinu. Chaussang vida to pohlížel z počátku na Sombrekera zcela netečně, nechápaje nikterak tuto nepředloženost.

Avšak jeho netečnost ustoupila brzo děsnému úžasu, když viděl, jak Sombreker s toutéž rychlostí projel nádražím Melunským, v němž se měl zastaviti a na němž veškeří zřízenci dráhy stanuli omráčeni, vidouce vlak letěti kolem sebe.

Zděšení cestujících nelze vypsati. Mělo se vůbec za to, že se přihodilo nějaké neštěstí buď řidiči stroje nebo topiči. A bylo zcela pochopitelno, že Sombreker, octnuv se v proudu, zpit probouzejícím se jarem, rozohněn nedávnou zlostí, rozjařen úžasnou rychlostí svého stroje, ztratil hlavu.

Nemysle ani na společnost dráhy, které byl zodpovědným, ani na svou ženu, ani na svého syna, ni na cestující, které vezl s sebou, ani na svůj vlastní život, pustil uzdu své nestvůře poháněje ji v běh, jako kavalír svého koně o dostihách.

Stál na stroji s planoucíma očima, čelo jeho zářilo radostí, jeho dlouhé, rusé vlasy poletovaly ve větru. Tak míjel jednu vzdálenost po druhé, nestaraje se ani v nejmenším o Melun, ani o Fontainebleau, ni o jejich obyvatele.

Na štěstí učinil topič, než dorazili do Montereau-u, poslední pokus, aby přivedl Sombrekera k vědomí toho, čeho se odvažuje; stálo ho to sice namáhání, ale podařilo se mu to.

Dorazili do tohoto posledního nádraží o dvacet minut před určenou hodinou. Cestující, kteří měli lístky do oněch dvou stanic, které Sombreker minul, učinili pekelný povyk, stěžujíce si u přednosty stanice. Věc byla též udána místnímu komisaři. Sombreker byv přísně pokárán přednostou stanice, nabyl opět své chladnokrevnosti a dokončil jízdu beze všeho dalšího neštěstí.

Když přijel druhého dne zpět do Paříže, byl okamžitě povolán k vrchnímu řediteli dráhy, který mu činil tak přísné výčitky, že byl všecek zaražen.

„Nuže, řekněte mi," pravil k němu ředitel, „proč nezastavil jste v Melunu a ve Fontainebleau?"

„Což pak jsem tam nezastavil?"

„Nezastavil," vykřikl na něho ředitel, všecek udiven.

Sombreker přemýšlel okamžik, pak pokrčiv nepozorovaně rameny zabručel:

„Jest to možné!"

Tato odpověď byla vážným symptomem. Jest se co diviti, že ředitel dráhy přehledl tento důležitý moment, který byl následkem chorobného

duševního stavu Sombrekerova. Snad myslil si ředitel dráhy, že stala se příhoda ona následkem nemírného požití nějakého lihového nápoje, který u těchto lidí bývá oblíben, a znaje spořádaný život Sombrekerův, nepozoroval ho dost bystře, aby byl nabyl důkladného přesvědčení o věci, která se mohla státi příčinou netušené katastrofy. Sombreker stál před ním sice vzpřímen, ale v jeho zraku jevilo se patrně, že jest si vědom viny, které se dopustil. A poněvadž znal výtečná jeho vysvědčení, jeho spolehlivost, věrnost a znalost v řízení stroje, myslil si, že by propuštění tohoto člověka, který po tolik let své povinnosti tak přesně a správně vykonával, bylo nespravedlivé.

Mimo to vzpomněl si též na odvahu, kterou byl dokázal zachráněním onoho dítěte u Brunoye, za kteréž ho sama vláda vyznamenala. Vypeskoval jej tedy pořádně a propustil ho, doloživ toliko:

„Stane-li se to ještě jednou, budeme nuceni vás propustit."

„Já bych měl svou „Durance" opustit!" vykřikl Sombreker. „Oh nikdy! nikdy! pane. Nestane se to víckráte."

III.

Od toho dne stal se Sombreker ještě zádumčivějším. Veškeré své prázdné hodiny věnoval studiu mechaniky. Zabrán ustavičně ve svou práci, přemýšlel neustále, jakým spůsobem by toho docílil, aby jeho stroj mohl s větry a ptáky letěti o závod. Jeho jediným přáním bylo, aby směl přestaviti svou „Duranci" dle modelů, které si byl zhotovil.

„S těmito opravami jsem s to," pravil častokráte, „uraziti sto mil za hodinu na svém stroji."

Jednoho jitra setkal se náhodou s vrchním inženýrem dráhy a svěřil mu své výzkumy, které nijak nemohly se podceňovati, vysloviv zároveň přání, aby povolen mu byl nový parní kotel s vynalezeným od něho zařízením.

Bylo mu to přislíbeno. Když však podruhé opětoval svoji žádost, bylo mu to rozhodně odepřeno.

To bylo pro něho, jako by mu byl někdo smrtelnou ránu zasadil. Každým dnem, každou hodinou, každou minutou stával se uzavřenějším vůčii svým kolegům, přátelům, ba i dokonce vůči své ženě a svému dítěti. —

Naproti tomu nabývala láska k jeho „Duranci" pomalu takových rozměrů, že stávala se takřka šílením. Veškerý svůj čas věnoval uspořádání toiletty svého stroje. Staral se o něj a prohlížel jej každého dne s úzkostlivou svědomitostí. Nebylo pro něho nic jiného na světě. Oduševnil svůj stroj — mohu-li se tak vyjádřiti.

Krásná „Durance" byla teď zasypávána jeho milkováním a jeho něžnými starostmi. Sombreker jmenoval ji nejsladšími jmény, hladil ji rukama a litoval hlasitě, že nebylo mu popřáno, aby ji konstruoval dle svého vkusu.

To dělo se nejprvé s dětskou nesmělostí, později stal se smělejším a svěřoval jí svá tajemství, vyptával se jí na rozličné věci, naslouchal jí a jsem přesvědčen, že zaslechl as často její odpověď.

V rozmluvě s jedním ze svých kamarádů, kterýž byl tak vážným

a vzdělaným jako on, opovážil se dokonce tvrditi, že jeho „Durance“ má duši. A když se jeho soudruh tomu pousmál, zadupl zlostně nohou.

Běda! Mluvil pravdu nešťastník, neboť byl jí dal polovinu duše svojí. Avšak řidič stroje, jemuž svěřil toto ohromné tajemství, byl muž dobrého vychování a taktu, dal mu konečně za pravdu a mlčel o této věci.

Od té doby nesvěřil se žádnému. Mluvil toliko se svým strojem lichotil mu, studoval ho a jevil vždy velikou radost, když nabyl jistoty, že jest nejlepší, nejhezčí, nejrychlejší a nejzdravější všech strojů celé společnosti.

Poslednímu výrazu nediviž se nikdo. V stavu, v jakém se Sombreker nyní nalezal, neviděl ve své lokomotivě hmotu mrtvou, nýbrž stvoření živé, obdařené silou nadpřirozenou i jistou inteligencí a co jiní nazývali „stavem“, bylo pro něho „zdravím“ Durance.

Jedním slovem, Bretonec dospěl k takovému stupni tichého toho šílenství, že ctil a zbožňoval svůj stroj.

Niče sám sebe v této blouznivé tichosti, vdechl život svému stroji. Nevytvořil ho sice svýma rukama jako Pygmalion, zoufal také nad tím, ale zrodil jej ve svém mozku a proto miloval jej též; ještě nějaký čas a jeho láska byla by se stala šílenou a on by se stal žárlivým milovníkem až do krajnosti. Nebyl by býval ostatně k politování. Jeho milenka nebyla by ho mohla aspoň nikdy podvádět. Nejhorší co se mu mohlo státi, bylo, že mohl býti od ní zabit.

To dělo se koncem měsíce září, ve kterémž čase také jeho žena spozorovala toto podivné chování. Většinu svého času ztrávil mimo dům. Peněz přinášel z počátku málo, někdy docela žádné.

Mimo to nutil ustavičně svou žínku Marii, aby se svým synáčkem jela ku svým rodičům, čemuž se dříve vždy rozhodně opíral.

Žena Sombrekerova přála si sice již dlouho, aby směla navštíviti rodnou vísku, avšak vidouc onu nápadnou změnu v duševním stavu svého muže, zřekla se této myšlenky. Sombreker, aby ji k tomu pohnul, stal se i žvatlavým, přemlouvačným; uváděl důvody, které byl dříve dvacetkrát zavrhl, jako na příklad: „Matka Mariina neviděla posud Yvona . . . tato cesta byla tvým nejvřelejším přáním . . . musíš tam jeti, nežli nastane špatné počasí . . . parno přestalo již na venkově, budeš mít nejkrásnější pohodu . . .“ a tisíce jiných slov, kterými hleděl přiměti svou ženu k odjezdu.

Nikdo nebyl by poznal dřívějšího strojvedoucího. Toto náruživé přání, aby viděl odjeti obě stvoření, která ještě před třemi měsíci byla mu tak drahá, bylo by znepokojovalo ženu méně nedůvěřivou, než-li paní Sobrekerovou.

Proto hleděla vypátrati příčinu této nápadné změny. Špehovala svého muže; dala ho sledovati a sledovala ho sama. Konečně musila se však přece k odjezdu odhodlat, aniž by se byla čeho dozvěděla, co by ospravedlňovalo její podezření.

Sombreker byl nad tímto odjezdem téměř u vytržení. Jeho mozek zdál se býti úplně zdráv. Jakýsi zvláštní klid jevil se v celé jeho povaze. Miloval, anebo myslil, že miluje svou ženu mnohem více, než-li dříve.

Vášeň, jakou choval pro svou lokomotivu, nejevila se mu překážkou jeho lásce domácí. Přes to měl se na pozoru, aby jeho žena nespozorovala starostlivost a něžnost, jakou věnoval své „Duranci."

Jeho ženě ušlo též, že věnoval v posledním čase veškeré příjmy na opravy svého stroje, které prováděl ve vší skrytosti.

Opravy tyto měly zvětšiti rychlost „Durance." Viděl již v duchu den, kdy lokomotiva, úplně konstruovaná dle jeho plánů, poletí s vlaštovkou o závod. Především šlo mu o to, aby parní kotel jeho stroje nikdy nemohl explodovat; byl přesvědčen, že toho také docílí.

Tato koncentrace veškerých jeho sil, veškeré jeho činnosti k jedinému cíli, k jediné myšlence vyvolala s úžasnou rychlostí ony povážlivé symptomy, které na něm bylo lze pozorovati. Oči maje ustavičně k zemi upřeny, čelo vrásky pokryto, podobal se zkrocenému sobu nebo losu. Málokdy objevil se úsměv na jeho tváři a když se to stalo, šlehaly zvláštní blesky z jeho očí.

Stávalo se to obyčejně v okamžiku, kdy Marie vtiskla vroucí políbení na jeho rty; tu zachvělo se jeho srdce pocitem dřívější vášnivé lásky.

Jinak žil úplně pro svůj stroj.

Démon páry si ho podmanil a on mu prodal svou duši.

Jeho radost dostoupila nejvyššího stupně, když byl jist, že po celý měsíc bude moci náležeti toliko svému stroji. Dle chvění, které zmocnilo se jeho srdce, soudil sám, že „Durance" jest mu stvořením milejším a málo k tomu scházelo, aby svazky, které ho poutaly k Marii, staly se pro něho nesnesitelnými.

Kdyby jeho žena a dítě nebyly mohly odjeti toho dne, jsem jist, že Sombreker by je byl nenáviděl. Tolik blaha očekával od měsíce, v němž doufal býti samoten.

Jak patrno, dosvědčoval celý duševní stav jasně, že byl zralým pro krisi.

Tato protiva mezi Marií a „Durancí," která byla vyvolána tajemnými pocity jeho srdce, zaměstnávala jeho mysl celou tu noc před odjezdem. Nespal.

Přípravy na cestu nutkaly ho k tomu, aby ztrávil celý den ve svém příbytku. Jsa trochu zaneprázděn těmito přípravami, pozapomněl na svou fixní myšlenku a činil si výčitky pro netečnost, kterou v posledním čase jevil k ženě a dítěti.

Ba, shledal dokonce, že byl nevěrným své Marii. Ale na konec zvítězila přec jen fixní myšlenka. Zavřel přede vším oči, aby uviděl v duchu svůj vítězný stroj. Jeho svědomí bylo zcela čisté. Dal se do smíchu, že až plakal — shledav, že činil si zbytečné výčitky a k ránu usnul v sladkém blouznění. Snil o zázraku, který hodlal vykonat.

Hodina, ve které měl jíti na nádraží, přiblížila se.

„Durance," vyleštěna, rozohněna, připravena, koketní, očekávala svého kavalíra. Slunce pražilo celou silou do jejích boků a obkličovalo ji jakousi svatozáří. Měla dnešního rána něco z očí svého milovníka, totiž blesky, které šlehaly z každého vyleštěného kovového článku této železné kokety.

Sombreker, než na ni vystoupil, stanul před ní v němém úžasu. Shledal, že jest krásnější než-li obyčejně. Proto také nezapomněl pošeptati jí několik sladkých, lichotivých slov.

Zvláštní náhodou vypustil ventil na parním kotli kotouč páry, zapísknuv radostně. Mohlo se říci, že nestvůra ta chvěje se a žije pod rukou svého velitele. Sombreker o tom ani minutu nepochyboval a to snad bylo příčinou jeho pádu.

„Kde jest ten hlupák, který se opovážil tvrditi, že nemá duši?“ zabručel si.

Nesmírné podráždění mysli zmocnilo se řidiče stroje a on nalezal se již v největším stadiu horečky, když mu bylo provésti několik pokusů jízdy, jak činívá každý strojvedoucí, než se vydá na cestu.

Stroj konal službu znamenitě, veškeré pohyby prováděl s jistotou, lehkostí a elegancí, že i méně vnímavý pozorovatel, než jakým byl Sombreker, byl by mu přisoudil jakousi inteligenci.

Sombreker byl přímo nadšen.

(Dokončení.)

Americký husita.

Životopisná kresba

od

Karla Volného.

Muž, kterého tak nazývám, slul John Brown. Byl prostým rolníkem severoamerickým a nezvěděl bezpochyby za celý život svůj ničeho o naší veliké revoluci, vznícené statečností mučenníka kostnického. Nicméně důvěřuju se, až dokreslím obraz tohoto žití, že nebude mi vytýkána hledanost nadpisu.

I.

Hojně zalidněný a kvetoucí dnes stát Ohio byl počátkem tohoto století ještě z valné části hotovou pustinou, domovem Indiánův a dravé zvěři. Touto pouští brala se z jara roku 1806 skromná rolnická rodina, na daleký západ, kdež vyrůstalo tehda „město“ Hudson. Stěhovala se z Torringtonu, horské to krajiny v malém státě Connecticutském, jehož obyvatelstvo ode dávna vynikalo svou probudilostí a láskou k svobodě. Záležela z otce, matky, 7leté dcerky a tří hochův, z nichž nejstaršímu bylo právě 6 let. Byl to náš John, narozený 9. května 1800. Otec, muž práce, byl prodal nevelké hospodářství, aby si „za lesy“ na západě získal levné pozemky, kterých se ovšem dosud netkla ruka lidská. Nalezl je několik mil od Hudsonu, téměř na pokraji prerie a pralesa. Zde tedy bylo našemu Johnu tráviti dny dětství. Volná, divoká příroda byla první knihou, jež se rozvírala čilé duši jeho. V okolí ještě po-

tulovali se Indiáni a často objevili se až u samé farmy. Hoch se jich z počátku strachoval, neboť slýchal od matky o jich krvelačnosti. Ale za nedlouho se s nimi seznámil a spřátelil tak, že býval v jejich wigwamech jako doma, chodíval s nimi na lovy a hrával si s dětmi indianskými celé dni. I jazyku jejich poněkud se přiučil. Ale když prchlo podletí, bylo opět v dřevěné, teplé chatě tak milo a družno! Otec byl sice sporý v řeči, ale za to vtělená přičinlivost a vzor hospodáře. Přidržoval záhy hocha k práci a zejmena učil jej vydělávati a barviti kože, i zhotovovati z nich řemení, biče a všeliké náčiní. Jak rád se osmiletý hoch prací tou bavil, přece nemohl se nikdy dočkati večera, kdež matka shromáždila děti kol krbu a počala jim vypravovati buď z bible anebo z kroniky rodinné. Znala prý tak krásně vypravovat, vzpomínával Brown ještě co starý muž. Od ní slýchal, kterak rodina jejich pocházela vlastně z dalekých, předalekých zemí za mořem, z Anglicka, kteréž musil praotec jejich opustit, poněvadž nechtěl se podrobiti násilníkům, již bránili mu vzývati Boha, jak on chtěl. Od matky zvěděl útlý hoch, že pochází v šestém koleně od Petra Browna, tesaře, jednoho z těch 42 „poutníkův“, kteří (22. prosince 1620) přistáli v „Májovém květu“ u skály Plymouthské, aby založili Massachusetts a že dědové jeho prolévali krev za svobodu Ameriky. — Za takovýchto rozprav i otec, zabraný jinak v starou posvátnou bibli, ustával v čtení a napomínával děti, aby neudělaly předkům svým hanbu. Však prý ještě jednou schválně chce vážiti cestu do rodiště svého, aby si přivezl náhrobní kámen dědečkův, který bojoval a zhynul co kapitán v řadách Washingtonových. A po té snímal se stěny starou zbroj dědovu a ukazoval jako svátost dětem. —

Tak vyrůstal náš John mezi prerií a pralesem, mezi biblí a zbrojí puritánskou, zdravý, otužilý a křepký, kdyžtě náhle krutá rána zasáhla rodinu. Dobrá ta matka, již tak vroucně, tak z duše miloval, náhle mu zemřela. Devitiletý hoch byl hořem celý schvácený. Neplakal, hnětl bolest v sobě, ale bolest ta byla ukrutna. „Stala se se mnou úplná proměna“ vypravuje ve svých pamětích sám: „nemoh' jsem se odtud více nikdy tak rozveselit jako druhdy, a když otec po roce znovu se oženil, zavřel jsem maceše urputně srdce, ač byla ke mně vždy laskavou, ba dobrou. Nemíval jsem doma nyní stání ani v zimě.“ Dobře že osada se zatím byla tak dalece zmohla, že si osadníci pořídili školu; ale brzy se našemu „bílému Indiánu“ znechutila i školská lavice a dvanáctiletý klučina chce do světa! Spojené obce americké vedly tehda druhou válku proti Anglii a otec Brownův jal se dodávati vojsku skot. Tábor válečný byl vzdálen od osady přes dvacet mil. Nebylo malou věcí dohnati tam celá stáda volů a býkův, mnohdy necestami a hlubokými lesy. Ale jedva byl několik takých honův s otcem vykonal, již si troufal otužený hoch zastati věc s nevlastním, o málo starším bratrem sám. Otec konečně svolil a odtud nastává nová perioda života.

Ona to tuhá škola samostatnosti, ve které nabývá druhdy člověk lepšího vychování a cennějších vědomostí, nežli mohou poskytnouti veškeré vzdělávací ústavy zženštilé porobující civilisace. Dva hoši, jeden dvanácti-, druhý čtrnáctiletý honí stáda dobytka šírým nedružným krajem, preriemi i pralesy, tráví v táborech vojenských, přijímají značné sumy

peněz, mají se míti co na pozoru před šidbou i loupeživostí, před živly i lidmi, a oni provádějí vše s přesností, rozumem a obezřetností dospělých, spolehlivých mužův. Mnohdy se jim zaběhl dobytek v lese, i bylo jim celé dni sháněti ztracené kusy; však nenadarmo prožil náš John dětství mezi Indiany. Byl obdivuhodným běhounem i lezcem, znal všechny zručnosti loveí, sluch, zrak i čich jeho byl vyvinutý jako u pravého syna pouští. Slezl nejstrmější skalinu i nejvyšší strom jako veverka; nevěděl co to nebezpečenství a strach a znal si pomoci s chladnou krví v tísni největší.

Na těchto výpravách svých seznámil se s bohatým statkářem, bývalým sudím, kterýž si statečného hocha tak zamiloval, že jej často po kolik týdnův u sebe hostil. Mohlť oči nechat na mladistvém tom kritiku, jenž o celém hospodářství generálního štábu v táboře pronášel úsudky tak řízné a případné, „že kdyby to byli ve Washingtoně všechno tak prohledli, mohly věci jinak dopadati.“

Zde ponejprv probudila se v našem Johnovi touha po knihách. Vzdělaný hostitel znalť ji podnítiti a živiti. Vybíral z bohaté své knihovny s důmyslem pedagoga spisy, o nichž mohl doufati, že je Brown dočte, i nesklamal se. Někdejší nedbalý žák, jenž býval více za školou než ve škole, nyní rozlačnil se po čtení takměř do hltavosti. Zvláště knihy dějepisné jej bavívaly, nade vše ale spisy, jednající o velkých vojevůdcích a zejmena o Napoleonu I. Otec s nelibostí znamenal, kterak hoch ochabuje ve své horlivosti v řemesle honáckém a zahloubává se do knih. „Co z tebe bude?“ zlobíval se, „buď se staň pastorem anebo farmářem, ale takhle to nepovede nikam.“ — A výrostek náš zatím touž dobou v nitru srdce svého vážil již předsevzetí, nad nimiž byl by nepochybně otec i příznivec jeho ustrnul.

Na statku onoho sudího byl též černoch, hoch to v stejném asi stáří s Johnem, o t r o k e m. Rovný věk zahladil rozdíl pleti i postavení, oba hoši se spřátelili a nyní — nechmež samého Johna Browna vypravovati: „Kdežto mne uctívali a chovali jako div světa, ubohý černý hoch vytrpěl co den nové a nové trýzně. Nakládáno s ním jako se psem. Měl výborné srdce, zdravý vtip a pomáhal, kde jen pomoci mohl. Měl jsem jej od srdce rád. Jeho smutný osud spůsoboval mi největší hoře. Kdežto mne zahrnovali ochotou a pozorností, dobrému tomu hochu neposkytli ani nejnutnějšího. Byl špatně ošacen, špatně živen, a co chvíli mrskán, mnohdy i železnými nástroji. Neměl nikoho, kdo by se ho byl zastal, kdo by se nad ním byl ustrnul, kdo by s ním byl cítil. Považme si, děti otrokův nemají žádných rodičův, žádných příbuzných, u nichž by nalezli útěchu a srdce. Jsou lidmi jako my a nakládá se s nimi hůře než s dobytkem. Jak jsem to vídal a slýchal, bouřila se ve mně duše až do hlubin svých. T u j s e m s i u m í n i l, j a k m i l e d o r o s t u v m u ž e, ž e n a s a d í m v š e, a b y c h t y t o n e š ť a s t n é l i d v y s v o b o d i l z j e j i c h t r á p e n í.“

Co značívají zvykle podobná předsevzetí v prsou mladistvých? Ale John Brown byl na svá léta povahou ku podivu pevnou a usedlou, či chceme-li: „Tvrdohlavcem, jenž nesnesl žádného odporu a nepustil více od toho, na čem se byl jedenkráte usnesl.“ Výčitky otcovy jej domrzely, on stal se řádným rolníkem, ale knih více nezanechal. Bible

— toto nejdražší dědictví po matce, pak průpovědi Franklinovy a knihy — měřické zůstávaly stále rozloženy na stole jeho, a mnohdy prodlel nad nimi mladý rolník náš po celé noci až do úsvitu. Umínilť si, že stane se zeměměřičem, snad aby měl i dále příležitost těkati volným světem. — Vůle železná záhy dopomohla mu k cíli. S dvaceti lety vidíme jej již zaměstnaného co geometra v Ohiu, Pennsylvanii a Západní Virginii, těchto jevištích budoucí činnosti jeho, při čemž mu výborná znalost lesa z dob dětství prokazovala služby nejlepší. Leč otec nevrle potřásá hlavou. Cože prý takový zeměměřič? Jaké tu vyhlídky? I domlouvá neustále Johnovi, nechce-li již býti sedlákem, aby stal se pastorem.

Chvíle rozpakův a milý náš John, „tento hranatý zalesák“, vstupuje ve vysokých botách a koženkách, jež si byl sám zrobil, do — semináře Plainfieldského (v Massachusettsu), aby se okusil v studiích theologických s touže horlivostí a opravdovostí, jakou se chápával všeho. — Ředitel ústavu, Mojžíš Hallock, neměl by nad něho učně lepšího, kdyby jen mladý Brown tolik — nehloubal a nevyvozoval z Písma, jež znal celé nazpamět, věci, „které se nesmějí lidu říkat . . .“ Než, syn prérie nebyl stvořen pro život v semináři. Od přílišného čtení nočního dostal zánět očí, musel domů a o několik měsícův později psal ctihodnému rektorovi, aby ho více nečekal, že se — oženil. Odkud ta náhlá změna, žádný životopisec Brownův nám nezjevuje. Jest tím zajímavější a záhadnější, slyšíme-li, kterak od dětství, od smrti matčiny straníval se ženských a nikdy milenky neměl. Máme snad co činiti s letorou podobně explosivní, jakou osvědčil na př. Garibaldi, přisnoubiv si na první setkání svoji chrabrou Annitu? Brown sám zaznamenává po svém způsobu zcela prostě: „Tehda poznal jsem sličnou a přemilou dívku povahy výborné. Jsouc citu hlubokého a zbožného měla velmi zdravý rozum, mysl čilou, upřímnou a vtipnou. Vzali jsme se dne 6. června 1820.“ Tato bodrá družka života jeho, s kterou prožil dvanácte let manželství šťastného a zplodil sedm dítek, slula Diantha Luskova: snad vnučka některého českého vystěhovalce, osedlého v Ohiu. Skrovný podíl, jejž obdržel od otce, stačil k zakoupení malého hospodářství, které by jedva bylo uživilo rychle vzrůstající rodinu, kdyby nebyl John pěstoval při rolnictví spolu řemeslo koželužské a jirchářské, v němž vyznal se od let chlapeckých.

Po šesti letech již mohl si zakoupiti lepší farmu v Richlandě, v státu Pannsylvánském. I zde ještě zabýval se vydělávaním koží a lidé se až smávali jeho přepjaté svědomitosti. Nebylť by prodal za celý svět kože, jež by nebyla až na poslední krůpěj vyschlá bývala: „To by se mi chtělo, aby kdo mohl o Brownovi říci: on mne ošidil, prodal mi vodu místo kůže.“ Přes tuto svědomitost neušel však přece zlobě lidské. Kdosi jej urazil. Brown žaloval, „neboť každá křivda má být ztrestána,“ a utrhač byl odsouzen. Jakmile však nastoupil trest, šel Brown k rodině uvězněného a obdaroval ji, aby netrpěla nedostatkem. Ba i odsouzeného pomlouvače vydržoval ve vězení z vlastních prostředkův. —

II.

Smrt milované Dianthy, kterou kladl dne 10. srpna 1832 s novorozeňátkem do hrobu, byla počátkem hojných a těžkých pohrom, s nimiž

odtud vidíme Browna zápasiti se statečností a vytrvalostí úcty hodnou. Přinucen k vůli četné nedospělé rodině znova se oženiti — nejstaršímu synovi bylo teprv 12 let, nejmladšímu ze šesti dítek dvě leta, pojal r. 1833 za choť mladistvou Marii Dayovu, ze sousedního Meadville (v Pennsylvanii) a prodav farmu, vrátil se opět do svého Ohia a sice do Franklin Milles. Zde spekuloval v prvních letech velmi nešťastně s kupováním a prodejem pozemkův, ažtě roku 1839 rozhodl se pěstovati ovčářství. Vyznal se v něm výborně a shledav se r. 1842 v Richfieldu s milým druhem mládí, statkářem Oviattem, spojil se s ním a provozoval značný obchod vlnařský. Oviatt vydává z té doby o Brownovi svědectví nejčestnější. Byl prý člověkem neporušitelné poctivosti a bodrosti. „Široko daleko byl znám pro svou povahu spolehlivou a každý si vážil jeho přátelství.“ Ale neštěstí zachvátivší rodinu jeho — v jedenácti dnech zemřeli mu tři synové a dcera — vypudilo Browna z místa, kde tolik bolestných vzpomínek rozdíralo mu duši. Jarem roku 1846 objevil se v Springfieldu (Massachusets). Najal si skladiště a skrovný pokojík; za krátko však byla firma jeho vyhlášena v celém kraji. Neboť což Brown nepodnikl? Za svého mnoholetého ovčaření zkusil sám, jak novoangličtí továrníci utiskují rolníka prodávajícího jim vlnu; jak jsou mezi sebou srozuměni a stlačují cenu vlny bezohledně; slýchal stejné nářky kamkoliv přišel; mnozí hospodáři už chtěli raději zanechat ovčářství na dobro. Nenadále přišel k nim Brown a učinil jim nabídnutí, aby svěřovali vlnu pouze jemu, on že jim opatří pro ni jiné ceny! Rolníci znajíce Browna, s radostí přivolili a sváželi z široka daleka své zásoby do jeho skladišt. A nyní začal Brown mluviti s továrníky, kteří až dosud kupovali vlnu bez ohledu na kvalitu. „To musí na dále přestat,“ mínil John, — „v hodnotě vlny jest veliký rozdíl,“ — i počal ve svých zásobárnách roztřiďovati vlnu se vší důkladností svědomitého znalce a stanoviti pro každý druh přiměřenou cenu. Rolnictvo zahrnovalo jej za to vděky, ale továrníci zuřili. Spikli se proti Brownovi a nechtěli od něho kupovat. Posýlali své agenty po kraji, aby od něho odvrátili rolníky. Než tito chovali k Brownovi důvěru neoblomnou. Továrníci nedostali od nich ani libru vlny, Brown pak neváhal a poslal své zásoby do Londýna. Ale tam na neštěstí byli právě s dostatek zásobeni vlnou irskou — zboží americké jedva že našlo odbytu.

Brown musil dosadit kolik tisíc z vlastního, aby vyplatil rolníkům slíbené ceny. Však přece nepovolil. Ba jel příštím rokem sám s nákladem vlny v ceně dvou milionů do Evropy a — prodělal opět. Přes polovici zboží musel plavit zase zpět ku břehům americkým. Ke škodě tržil ještě i posměch škodolibých továrníkův, a to jej hnětlo nevýslovně. Nechtěje získat ani haléře, když nepodařilo se mu rolníkům pomoci, skončil po čtyrletém, houževnatém zápasu proti přemoci spiklých kapitalistův podnik svůj co — žebrák. „Jen když nikdo nemůže říci, že přišel u Browna o peníze.“ S dobrým svědomím a přímým čelem mohl každému ze svých přátel pohlednout v oči a na tom mu záleželo ze všeho nejvíce. Byl i nyní všude tak ctěn a vážen jako vždy před tím. Tři synové: John, Jason a Owen byli již dospělými a samostatnými hospodáři. Proslulý lidumil a boháč Gerrith Smith byl již od kolika

let důvěrným jeho přítelem; měl tudíž Brown v nouzi kam se obrátit. Avšak darmo jej synové zvali k sobě, darmo mu Smith nabízel svou pomoc. „Dosud, bohudík, jsem zdráv a silen“ — zněla lakonická odpověď Brownova.

Vše, co přijal od šlechetného přítele, byla samota v nepřístupném takměř horském zákoutí North Elba v státě New-Yorském. Tam se Brownovi zalíbilo. Neboť v oné divoké poušti pohoří Adirondackého doufal pomocí Smithovou zjednati časem výborné útočiště — osvobozeným otrokům.

Ano John Brown zůstal jako druhý Hannibal věren své přísaze z let chlapeckých. Předsevzetí: osvobodit onen nešťastný černý lid, setříti s čela Ameriky „hanebné to znamení Kaina“, jak nazýval zlořád otroctví: předsevzetí to pronásledovalo jej celým životem, upomínalo jej v hodině radosti i strasti, zaměstnávalo mysl jeho od roku k roku intensivněji. Vypravuje ve svých pamětích, kterak r. 1839, „když navštívil své rodiště, a s myslí radostně pohnutou sbíral v něm upomínky svého dětství“: náhle bodla jej výčitka svědomí, že „posud ničeho neučinil pro ubohé ty otroky, kteréž bezcitný tyran odvleče od matky i otce, kam se mu zlíbí a rozprodá kraj světa tak, že nikdy více nezvědí ani o svých rodičích, neřku o místě, kde prožili chvíle dětského věku — ty jediné chvíle bez trýzně a hoře poroby.“

Ale čím hloub zarývá se vznešená myšlenka v mlčící duši jeho, tím jasněji objevují se mu též překážky, které třeba zmoci. Jsou ohromné, bezčetné a na pohled nepřekonatelné. Nepoměrně větší, než byly před sedmdesáti lety při zakládání republiky. A přece tehda couvli před nimi mužové jako Washington, Franklin a Jefferson!

III.

„Chyba nad kolébkou národův spáchaná jest zločinem, který usmrcuje“ — praví kdesi Mazzini. Je-li vlasti, která zkušenostmi svými potvrzuje tu pravdu, jest to Amerika.

Osvobozujíc se od tyranie anglické jménem neporušitelných práv člověka a národa, neměla dosti odvahy mravné, aby setřásla se sebe jednu z nejhanebnějších skvrn despotismu evropského: otroctví. Jaké to divadlo kormutlivé. Jefferson vypracuje prohlášení neodvislosti ze dne 4. července 1776, v kterémž prohlašují Američané, že „všickni lidé stvořeni jsou sobě rovni; že obdařeni jsou od Stvořitele svého jistými nezadatelnými právy a k těmto že náleží: živobytí, svoboda a vyhledávání blaha.“ Když ale po té četl větu proti králi anglickému, v níž obviňoval jej, že vedl krutou válku proti přírodě lidské, že urážel nejsvětější práva života, an zavlékal cizí národ, jenž mu nikdy neublížil, do otroctví, do cizího dílu světa, „i odhodlán udržovati trh, kde se lidé prodávají a kupují, bránil každému pokusu o zrušení tohoto hanebného obchodu“ — tu zdvihl se odpor mnohých poslancův, zejmena oněch z Jižní Carôliny a Georgie, odporný hlas zištnosti a sobectví mrzkého znesvětil vznešenou chvíli vlasteneckého děje, a Seveřané z ohledu na zájmy Jihu obětovali mravnost. Ono místo jest vytrženo z prohlášení neodvislosti, — Amerika zvedajíc

jednou rukou prapor neodvislosti, podržela v druhé řetězy na spoutání otroků! Aby tak byli mohli otcové republiky tušit, čeho se dopustili tímto jediným hříchem proti přírodě, tímto prvním kompromissem ryzí myšlenky se špinavým interessem sobectví. Celé dějiny Ameriky točí se odtud kolem otázky otroctví. Sever dílem z lidskosti, dílem z pohnutek hmotných přestává kupovat a držet otroky. Ale Jih nechce se jich vzdáti, hodíť se mu výborně k těžké práci polní, z každého otroka má pán čistý roční zisk 300 dollarův. — Když došlo na zdělávání ústavy Unie, osmělujc se sobectví Jihu již k hrozbám. Nebude-li jim dopřáno držeti a kupovati otroky, nevstoupí do federace. A Sever, aby zachránil jednotu, svoluje opět ku kompromissu nad míru osudnému: Otroci z Afriky mohou se dovážeti do Ameriky „pouze“ ještě dvacet let (do roku 1809). Uvnitř Ameriky mohou se ovšem držeti a prodávati jako dosud. Poněvadž pak jsou státy Jižní méně zalidněny než Severní, počítají se v nich při volbách do kongressu též otroci za lidi, ač ne za plně oprávněné. „Poslanci,“ stanovilo se v 2. čl. přijaté konstituce, „buďtež rozvrženi mezi jednotlivé státy podle síly obyvatelstva jednoho každého státu, kterážto síla určí se způsobem tím, že se k souhrnu všech svobodných lidí přičtou tři pětiny — ostatních osob.“ — Styděli se za jméno „otrok,“ ale za věc se nestyděli! Než pak se vystřídalo jedno pokolení, vzešla setba této nestatečnosti mravní způsobem hrozným. Doufal-li Sever, že zastavením dovozu afrických černochův podváže otroctví na Jihu tepnu, zmýlil se dokonale. Otrokáři v čas zásobili se „černým masem,“ aby vzdor úpalu slunečnímu a ukrutné práci na plantážích, vzdor karabáči dozorcův a všeliké trýzni nelidské tak brzy nevyhynulo. Při zdělávání ústavy bylo na celé oblasti Spojených Států 699.879 otrokův. Než vypršela rokem 1810 smluvená lhůta, kdy měl dovoz z Afriky přestati, bylo v desíti jižních státech již 1,191.364 černochů, a nežli doprava skutečně zastavena jest, — což stalo se teprv rokem 1820: drželi jižní plantážníci neméně než 1,538.038 otrokův.

Ohromné pokroky v strojnictví vedou k netušenému rozvoji fabrikace látek bavlněných v Anglii; pěstění bavlnových rostlin stává se výnosnějším od roku k roku, obzvláště když nalezen přístroj odlušťující vlákna bavlná s rychlostí největší. Majitelé plantáží a otroků stávají se přes noc boháči bez práce. Kdežto na severu práce ke cti slouží, zde platí za potupu. Kdežto tam udržuje, ba rozhojňuje se duch rovnosti a svobody lidské, zde na jihu všechno vede k tomu, aby vzrůstala z půdy americké aristokracie nejhoršího druhu, aristokracie, které lidskost, spravedlnost a vlastenectví jest ničím, která svobodou vyrozumívá svůj prospěch a svoji zvůli. Čím dále do času, tím ostřeji vystupoval tento rozdíl mezi povahou severu a jihu v jev. Ale zároveň znamenali Seveřané ještě jinou škodu: s tímto rozmáháním se otrokův přibývalo Jihu také poslancův, i přišel den, kde měli baroni jihu v kongresu i při volbě presidenta více hlasův nežli sever. — Pěstění bavlníku hubí však nesmírně půdu. Plantážníci nemohli zůstat na svých původních pozemcích, musili nabývati stále nové a nové půdy — slovem: otroctví šířilo se i prostorně v rozměrech nejpovážlivějších. Jak to zameziti? Nejlépe ovšem, kdyby bylo lze rakovinu otroctví zhola vyhladiti ze svobodné

půdy americké. Ale o tom se nesmělo s Jihem více mluvit. Odpovídal stále hrozbami, že se odtrhne a zřídí samostatně. Zkoušeno tedy táhnouti přes Ameriku čáru, ustanoviti hranici, za kterou se otroctví více netrpí. Po dlouhém vzpouzení se Jih na to přistoupil, však jen pod výminkou: bude-li otroctví za onou čarou od Severu tím způsobem uznáváno a šetřeno, že každýkoliv otrok, jenž by přes hranici onu prchnul do států svobodných, bude v nich chycen a pánu svému navrácen. A Sever poznovu přistoupil na tento kompromis, jímž vydal zároveň otrokářům celý stát Missourský. Nedivme se té povolnosti: veškeré zákonodárství i veškerá moc vládní byla se již dostala do rukou — otrokářův. Oni a přátelé jejich (demokraté) rozhodují v kongresu, volí presidenty, osazují veškeré úřady spolkové, a vyslancové Spojených států vybráni jsou skoro vesměs z otročnické aristokracie. — Sever po čtyřicet let přes všechnu pokročilost a všechno úsilí své nemůže se zmoci, aby osadil stolec presidentský mužem své důvěry.

Pracovitý Yankee nemá toho času, kolik zbývá ho zahálčivému aristokratu jižnímu, aby se mohl vycvičiti ve všech nástrahách a zručnostech politiky. Jih má státníky, řečníky i generály.

Ale všechna tato moc Jihu nestačí, aby zastavila úžasný vzrůst Severu a — hnutí svědomí lidského. Hladová léta Irska a krutá reakce zastihnuvší národy evropské po roce 1848, přivádějí Americe nesčíslné davy nových pracovníkův; a tito přistěhovalci evropští vesměs zůstávají na Severu, a rozhojňují nevoli proti otroctví. Proud civilisace tlačí se vždy mocněji do krajin indianských; území Spolkové napořád se šíří, na mapě severní Ameriky vznikají noví a noví státové, již neznají otroctví. Jih záhy postihuje, co znamená pro jeho budoucnost tento proces; i vzchopuje se v zimničném rozčilení a naléhá na — zrušení oné hranice vytčené otročnictvu kompromisem Missourským, jakkoliv sáhala hranice ta skoro až k zeměpisné výšce New Yorku!

„Nechce-li Sever Jihu křivdit,“ zněla nová praetense baronův jižních, musí prý bez ohledu na čáru Missourskou dopustit, aby v nově vznikajících territoriích západu usazovati se mohli také plantažníci s otroky a dosáhnou-li většiny, aby si zařídili ústavu nového státu zcela podle vůle své, i byli s ústavou tou připuštěni do Unie. Spolu aby zostřen byl zákon o stíhání uprchlých otrokův a všem státům aby se uložilo za povinnost plniti jej co nejbedlivěji. A dnem 7. září 1850 vítězí tento mrzký požadavek Jihu — svobodní občané američtí jsou zákonem zavázáni chytati ubohé otroky a vraceti je jich tyranům. Tento honební zákon na lidi černé pleti, jenž každého trestal pokutou, kdo by skryl uprchlého otroka, i jenž sliboval odměnu 10 dollarů tomu, kdo by jej vyslídil — tento mrzký zákon dovršil konečně míru trpělivosti šlechetnějších povah na Severu. „Toť posměch na zásady této republiky,“ protestoval statečný senátor Sumner; — „nyní sahá Jih až po hranice Kanady.“ — Ale v horské lesní farmě v North Elbě touž dobou dva muži různého stáří chystali mlčky své tlumoky. Dva bojovníci sestupovali s hor, aby šli bojovat „za věc boží“ — „neboť hodina nadešla a Pán povelel.“ . . .

Byli to John Brown a jeho syn.

IV.

Přede dvacíti lety, o novém roce 1830, začal v Bostoně nepatrný knihtiskař jménem William Garrison vydávati časopis „Liberator“, který se zabýval kritisováním poměrův na jižních plantažích. Bylo to v písemnictví americkém ponejprv, co po pravdě odestírán závoj s děsné oné hniloby mravní, které propadá společnost založená na otroctví vždy a všady. Časopis nebudil z počátku pozornost; toliko slídiči jihu si ho povšimli a dotírali proto na měšťanostu bostonského. Měšťanosta slíbil, že věc vyšetří a psal pak znepokojeným plantažníkům, aby věci nepřikládali žádné váhy. Agitace že jest zcela bezvýznamna, list bez odběratelův a Garrison sám jen chudým spisovatelem, který obývá bídnou díru a jehož celé služebnictvo záleží z jednoho černošského hocha. — „Jest věru zajímavo,“ pravil později slovutný Theodor Parker — „jak zvykle mužové důmyslní pohrdávají malými začátky velkých věcí. Byl kdysi někdo, jenž neměl ani bídné díry, kam by hlavu svoji položil, i ani stínu černého hocha, kterýž by jej obsloužil. A posléz spůsobil přece jistou proměnu v osudech světa . . .“

Netrvalo dlouho a odhodlaný publicista byl obklopen řadou přátel a stoupencův, za něž se věru nemusil styděti. Ač poměrně slába, soustřeďovala v sobě strana abolitionistův charaktery nejvýtečnější. Státníky jako byl senátor Charles Sumner, myslitele jako byl Theodor Parker, obětovné horlivce jako byl Benjamin Lundy, lidumily jako byl Gerrith Smith, občany jako byli Harrison, William Floyd, Wendell Philipps, kazatele jako jest Henry Ward Beecher. Do řady mužův těch vstupoval nyní náš Brown.

Přišel s hotovými a ráznými plány: kdežto ostatní chtěli se obmeziti na pouhé demonstrace pořádáním „táborův opovržení“ (indignant meetings), Brownovi slova ničeho více neplatila: „Zde se musí jednat.“ V každém městě nechť se zřídí strážný výbor, který má všemi prostředky zabraňovat, aby byl prchající otrok postižen, jat a vydán. Ba více: Když drzost otročníkův vyspěla tak daleko, musí se jim ukázat, že jsou na severu ještě mužové; když tyranové vyhledávají pro svůj hřích všechnu možnou bezpečnost, musí se jim dokázat, jak celá instituce otroctví jest vratkou a nejistou. Nejen že se pomůže všem otrokům prchajícím, aby se dostali nahoru do Kanady, „ale za tu hanbu, která se děje Americe, že její obyvatelé musí se utíkati pod ochranu anglickou — musíme odvést baronům jižním ročně aspoň tisíc otrokův.“ A ti, k nimž takto mluvil, byli Amerikány. Co prospělo otrokářům, že si zřídili na utíkající otroky obrovské psy, vycvičené na vyslídění prchajícího nešťastníka; co spomohlo, že vypalovali žhavým železem na tělo ubohých černochův znamení, jaké se vypaluje dobytku, a že po všech značnějších městech severu měli svou policii, dychtivou slíbené odměny desítidollarové. Brown byl všude a nikde. „Znal se skrýti, jakoby se země pod ním byla slehla.“ Ne jednotlivě, po desíti a po dvacíti prchali otroci z pod karabáče svých trýznitelův a útěk byl pomocí šťastně již vyváznuvších soudruhův tak smluven a tak důmyslně sorganisován, že nikdo nechápal toho zázraku. Celá Amerika vypravovala si o té podivuhodné „podzemní železnici“ (the underground railway), která přes všechny

„kidnappry“ (slídiče) jihu, přes všechny zdressované psy a policisty napořád hojnější houfce otroků dopravovala na sta mil, až za jezera do Kanady. Ovšem, kdož by se byl mohl domysliti, že muž, řídící tyto útěky, již od patnácti let zkoumal za účelem tím všechny krajiny příslušné s takovou pílí, že znal každou stezku a každý strom i za noci. Stalo-li se však, že byl na útěku přece některý ubožák lapen, nuž pak musel býti vyrván z rukou pochopův stůj co stůj, a buď krev měla pro to téci. V té příčině vypravuje jistý advokát z Vernonu, co následuje. „Vedl jsem Brownovi právní při proti jistému obchodnímu domu v Troji. Brown, jsa v dobrém právu, soudil se s veškerou houževnatostí, ažtě také — bylo to tuším r. 1853 — dosáhl rozsudku ve svůj prospěch. Trojanský dům však se odvolal a Brown přišel za tou příčinou ke mně do Vernonu, abych mu napsal repliku. Jeho znamenitá paměť výborně mi při práci sloužila, i zval jsem jej denně v ranních hodinách k sobě, abychom společně o replice pracovali. Jednoho rána, právě když jsme byli nejpilněji zaměstnáni, stihla zvěst, že byl v Bostoně zatčen prchající černoch Bures. To slyšet, Brown počal prudce přecházeti po pokoji a náhle se ke mně obrátiv, zvolal: „Já musím do Bostonu.“ — „Co tam?“ tážu se udiven. Starý muž přecházel tím prudčeji sem a tam, ažtě posléz se zastavil a s energickým přízvukem hlasu odvětil: „Antonín Bures musí býti osvobozen a kdyby mne to život stálo.“ Já mu domlouval, připomínal, kterak celý výsledek procesu a tím i blaho jeho rodiny na tom závisí, zůstane-li a podá-li mi žádoucí dáta: vše marné. podivný člověk ten obětoval nejvlastnější zájem svůj a rodiny své, aby zachránil neznámého otroka.“

A „vykonav práci svou,“ vracíval se skromně opět ve své horské zátiší, aby dohledl ku hospodářství, napomenul syny a dcery (měl tehda 14 dětí na živu), a zotavil opět ducha čtením průpovědí Franklinových, kšaftu Washingtonova, bible anebo životopisu Cromwellova. Jedna z jeho dcer, Helena, zaznamenávajíc si v dětinné úctě výroky a rady otcovy, zachovala nám tím bezděky věrný obraz povahy jeho soukromé.

Jevil-li se v životě veřejném co muž rovněž rázný a opatrný jako neoblomný a rozhodný, co pravý Puritán, který nemiluje lichých řečí. ale vždy chce čin, a to celý, zdatný čin, — nechápou-li jej tak zvaní lidé praktičtí proto, že „vždy šel za zásadou až do poslední její důslednosti, bez ohledu ať mu z toho třeba pošla osobní škoda, — činil-li na přítele dojem jednoho z těch vzácných starosvětských karakterův, jichž duše naplněna jest takou živou láskou k poctivosti a pravdě, že bouří se při každé křivdě a nesnese bezpráví, byť se dělo nejposlednějšímu z lidí: slovem, připomíná-li John Brown co občan onen typ starých „bojovníků božích,“ kterým velí Pán milovati trpící cnost a brániti pravdu svatou třeba proti celému peklu: tož skytá domácnost jeho obraz pravého patriarchálního krbu, v němž vládne čistota, láska a mysl vzorná, povzneslá nad lichotu šumného světa; děti i choť zbožňují přísného a přece nejlaskavějšího otce, který jest vtělenou pracovitostí a pořádkem. Vstává s rozbřesknutím jitra, neštítí se žádné práce, a jest při ní veselý i vtipný. Když pak po denní lopotě v poli vrací se večerem unaven domů, dává si od některého z dítek předčítati z bible. Nejraději žalmy Davidovy. Ráno zazpívá nábožnou píseň, ale obyčejně takovou, která vzývá

boj a chrabrou smrt pro pravdu boží. Živ jest jako Spartán. Nepije doma než mléko a vodu; toliko na cestách pívá „k vůli hostitelům“ čaj a kávu. Ku chlebu nikdy nepožívá másla nebo sýra; tolikéž tabák pro něho neexistuje. Hudbu a zvláště zpěv miluje nade všecko; večerní píseň Šubertova pohnula starého Puritána kdysi až k slzám. S dětmi a zvířaty zachází s něžností srdce dívčího. Život jest mu posláním. Nemáme žíti pro sebe, nýbrž pro jiné, které vidíme v hoři a utrpení. Poctivost a pravda musí zvítězit — neboť starý Bůh žije — ale povinností naší jest za ni bojovat a trpět i umírati. Úsudek světa není mu ničím: vědomí, že vykonal dobrý čin, jakož svědomí velelo mu, — toť stačí člověku dobrému úplně. „A ztracen každý den, kterého jsme nevykonali skutek dobrý.“ „Pamatujme na ty, kdož v poutech sevřeni jsou, jako bychom sami byli spoutáni s nimi.“ „Kdo zavírá sluch svůj před nářkem ubohých, ten bude sám kdys naříkat a nebude slyšán.“ „Poctivé jméno jest lepší, než bohatství a přízeň světa.“ „Kdo chudým pohrdá, rouhá se Tvůrci svému a kdo těší se z neštěstí cizího, ztrestán budiž.“ Tyto průpovědi biblické, tyto rady vštěpoval stále dětem svým, a vychovával celou svou rodinu pro myšlenku života svého: pro osvobození lidu sevřeného v poutech otroctví. K vůli myšlence té přivykal je odříkati se všeho pohodlí života, pohrdati nenávistí světa a snášeti trpělivě i zmužile všeliká protivenství. V povaze jeho bylo cosi fatalismu; ale onoho fatalismu živé, činorodé víry, která spoléhá pevně na pomoc boží, i nezná žádného nebezpečenství, žádné hrůzy lidské. — Muž takový dovede čekat, kde jiní hoří netrpělivostí; ale když pozná, že se naplnil čas a Bůh že volá, tu opáše se mečem a jde v boj, třeba váhali všichni. „Učte se trpělivosti, hoši, já čekal dvacet let,“ jsou slova Brownova.

(Dokončení.)

Bahadur.

Obrázek z Východní Indie

Podává

J. Kalmus.*)

I.

Vytrhl jsem se napolo z objetí ranního snu a zrak můj spočinul chvilku na stěně, vykládané malými zrcadly z různobarevného skla, kolem nichž se vinuly vkusné zlaté arabesky a s nimiž se střídaly plochy, pokryté pestrými malbami na omítce — malbami zcela zvláštního, samorostlého způsobu, jež představovaly podivná zvířata a figury lidské v neobyčejných krojích.

Zavřel jsem opět oči s nejasnou představou, že odpočívám ve své střízlivé panické ložnici a že připravuje matka v kuchyni vedle prosaické snídaní, ono vidění na stěně pak že bylo jen posledním zamihnutím nějakého vzdušného paláce tisíce a jedné noci, do něhož mne byl prchající čaroděj Sen naposled zanesl. Ale znenáhla začal se můj duch probírati k vědomí pravého stavu věcí. Střelhbitě vykonal v myšlenkách opět cestu do Terstu, odtuď do Kahýry, na to indychově modrými vlnami Rudého moře do Adenu, pak indickým oceánem do Bombaye, kam jsem připutoval, abych poznal zemi, k níž touha má jako k báječnému Cipangu rozpínala ode dávna své plachty, zemi, jejíž pouhé jméno ve mně vždy budívalo představy nevídané krásy a nádhernosti, zemi, kde vznáší se nad obrovskými pomníky dávné vzdělanosti duch velikolepé poesie, která složila v posvátném sanskritu, praotci našich jazyků, tisíceré poklady své.

Doba dešťů, trvající v Indii od polovice června do polovice října, zdržela mne v Bombayi; použil jsem této nucené zastávky, abych se jaks taks naučil obyčejnému jazyku tuzemců t. zv. „hindustani,“ a zároveň vnikl do tajemství umění fotografického, kteréž se mi jevilo co velmi užitečné vademecum.

V říjnu pak vydal jsem se s jediným indickým sluhou chutě do Radžastanu, kde se ještě zachovala pravá ryzí Indie, neporušená vlivem anglických bavlnářů, kteří se již tak pevně zapředli v bohatém polo-

---

*) V tomto náčrtku chtěl jsem skupiti některé zprávy cizích cestovatelů, zejmena Francouze L. Rousseleta, o kraji a lidu Radžastanu (t. j. oblasti přečetných domorodých knížat hindustanských, pod vrchní vládou Anglie větší neb menší část panovnické své moci zachovavších) v celek, kterýž by podal alespoň částečný obrázek oné zajímavé končiny. K vůli větší souvislosti a živosti podávám tyto věrně z pramenů vzaté podrobnosti ve formě úryvku z fingované vlastní cesty po Hindustanu, kterou jsem bohužel jen v duchu častokráte konal. Slabá belletristická nit, která se tím fingovaným cestopisným úryvkem lehce táhne, zakládá se na skutečném příběhu, o němž se zmiňuje několika slovy Rousselet ve své „L'Inde des Rajahs“. Poznámka spisovatele.

ostrovu hindustanském, v tom krásném „listu velikého leknínu, plovoucího na moři“ t. j. světa dle poetického názoru indického.

V Radžastanu spokojují se prozatím pouhou vrchní vládou nad množstvím domácích panovníků, „radžů.“ Prošel jsem již několik těchto knížectví, jež byla z části založena dávno před Kristem, a jejichž panovnické rodiny odvozují původ svůj od samého Rámy a spravují země své zákony, posvěcenými ctihodným stářím tisíciletí.

Nyní ležím v Ulwuru, (jak píšou jméno to Angličané; časem píše se také Alvar, tuzemci pak vyslovují je Eluer), hlavním městě království stejného jména, v jednom z paláců královských, kterýž mi pohostinný „maharao radža“ (t. j. veliký vévoda král — dle našich pojmů, dělících přísně velkovévody a krále, malý nesmysl) za bydliště propůjčil. Maharao ulwurský náleží k menším Anglii poplatným panovníkům indickým: roční jeho příjem z království obnáší pouze 9 milionů franků.

Přijel jsem večer před tím do sídelního jeho města s královskou poctou: dověděv se o mém příchodu do jeho země vyslal mi vstříc prvního svého dvořana, Bahadura, s četnou skvělou družinou, která mne u veliké slávě, na slonu, ověšeném zlatotkanými látkami, doprovodila do Ulwuru. Knížata indická jsou vůbec velmi pohostinná a zahrnují zejmena evropské cestující úsluhami a poctami.

Zde ležím tedy a palác tisíce a jedné noci, který jsem byl před chvilkou do kouzelné říše snu odkazoval, obklopuje mne v makavé skutečnosti. Za ložnici mou nemusil by se věru styděti žádný pohádkový princ! Zvolil jsem si za ni t. zv. „šich mahal“ čili palác zrcadel. Paláce indických velmožů obsahují obyčejně uprostřed skupiny jiných budov zvláštní stavení, v němž shrnut bývá jako v ohnisku všechen lesk nádhery, kterou oplývají jejich obydlí. Takové stavení nazývá se palácem zrcadlovým. Zde pokryty bývají stěny zlatem, drahým kamením a různobarvými zrcadly; sem shrnuje klenotnictví, malířství a čalounictví indické své divy největší.

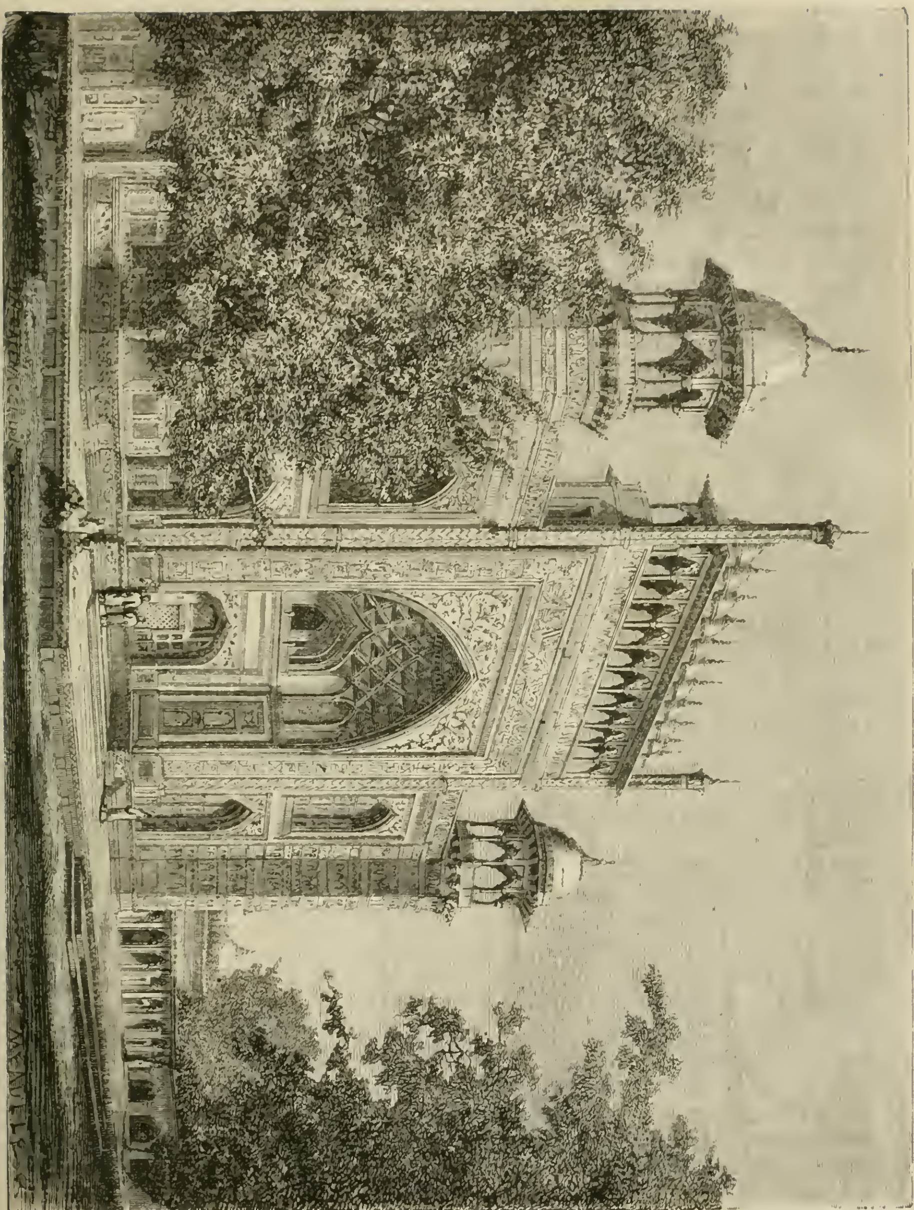
Pokochav se nádherou, po stěnách kolem rozestřenou, svezl se zrak můj na nízké křeslo vedle mého lože a poutkvěl tam na dvou fotografiích, výtěžku posledních předcházejících dnů mé cesty.

Hle, fotografie ty představují pouhé dvě brány — bránu Tadže v Agře a bránu mausolea v Sekundře, — pouhé podřízené částky dvou staveb indických, ale jsou to pazoury lví, z nichž samých již poznati lze velkolepost a nádhernost architektury indické.

Tadž a mausoleum v Sekundře počítají se mezi přední divy Indie. Oba tyto velkolepé pomníky jsou však díla ducha mohamedánského, hásajíce bývalou slávu říše velkomogulské.

Tadž! Jméno to má pro mne kouzelný zvuk. Hledím na bledou malou fotografii a vidím v duchu před sebou tu vysokou bránu, vypínající se nádherně uprostřed dvou elegantních kiosků; vidím hrdé její průčelí z růžového pískovce a bílého mramoru, ozdobené mosaikami z achátu a onyxu, pokryté v každé části své vkusnými výtvory umění kamenického a nesoucí na temeni svém těsnou řadu filigránských kiosků.

V duchu vcházím opět branou touto do bujných sadů a v pozadí těchto vynořuje se přede mnou zjev, který tehdáž, když jsem ponejprv branou tou vešel, nohy mé v kouzelném ztrnutí zastavil a z prsou mi

vynutil výkřik nejmocnějšího překvapení a jásajícího obdivu. Jako vidina nadzemská objevila se přede mnou nad vrcholky mohutných cypřišů, odrážejíc se ku podivu mocně od pošmourných jejich skupení, zářící velebná spousta bílého mramoru — Tadž! Tento ohromný pomník jest mausoleum, jež vystavěl šach Džehan, jeden z nástupců velikého Akbara, krásné choti své Mumtaz-Mahale čili Tadž-Bibi, která zemřela při porodu princezny Džehanary. Stavba jeho trvala 17 let (od r. 1630—1647) a 20.000 dělníků bylo na ní nepřetržitě zaměstnáno.

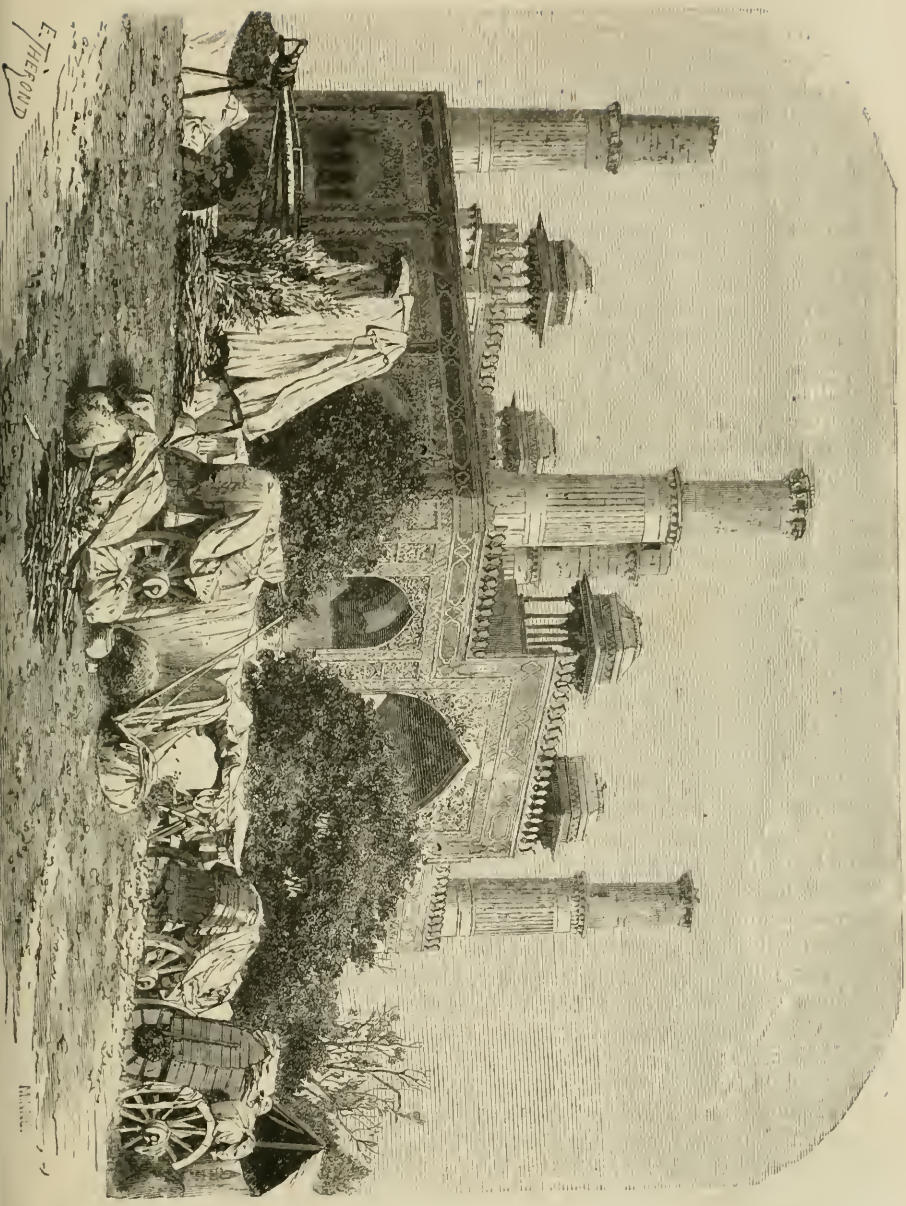
Mausoleum to zdvihá se na nevysoké platformě z růžového pískovce, zdélí 320 metrů a z šíří 110 metrů. Nádherná terasa z bílého mramoru zvýší 5 metrů slouží mu za podstavec. V každém rohu této terasy strmí mramorový minaret s lehkou kupolí do výše 150 metrů. Mausoleum samo tvoří osmihran, jehož největší strany mají v šířce 40 metrů; na terasovitém jeho temeni zdvihají se v rozích čtyři pavilóny a uprostřed majestátní báně, jejíž vrcholek vznáší zářivý pozlacený půlměsíc do výšky 270 stop nad základy budovy. Čtyři hlavní průčelí osmihranu prolomena jsou vysokými saracénskými branami, ostatní pak strany dvěma řadami velikých výklenků.

Celá stavba od základů do vrcholku báně jest provedena z bílého mramoru, vykládaného mosaikami, pokrytého nápisy, arabeskami a jinými ozdobami z drahého kamení, kteréž uspořádány jsou s takovým vkusem, že přes úžasné množství své mohutný dojem celku nikterak neruší. Se shora dolů poseta jest budova ve všech částech, vyjma jen majestátní kupoli, těmito drahocennými okrasami.

Ba, Tadž pokládá se právem za jeden z předních divů Indie! Osm dní chodil jsem se obdivovati divu tomu a každý den nacházel jsem na něm nové krásy a nové zajímavé předměty studia. A nejsem snad jediným navštěvovatelem, kterého nadchl takovou měrou. Cestovatel Heber praví o něm: „Tadž byl vystavěn Titany a dokončen klenotníky — nikdy nevyšla skřínka jemněji a skvostněji ciselovaná z trpělivých rukou čínského umělce.“ A jiný cestovatel píše: „Spatřiti v Indii pouze Tadž, bylo by pro stavitele neb umělce dostatečnou náhradou za délku a obtíže cesty; žádné péro nemůže spravedlivě oceniti nedostižnou jeho krásu a ohromující velikosť.“

Tuto nádhernosť zevnějšku převyšuje ještě báječná ozdobnosť vnitřku; strop, stěny, náhrobní kameny — vše samá mosaika, květy, ovoce, ptactvo, provedené z drahého kamení. Kamenným mřežovím oken vniká sem jen přitlumené tajemné světlo. A promluvíš-li v té velebné kryptě, odpovídá ti jako z říše nebeských duchů divně lahodný ohlas, kterýž lze přirovnati jen k echu baptisteria Pisanského. Zdrojem ohlasu tohoto je ohromná dutina báně mausolea, vznášející se právě nad skvostným náhrobkem krásné choti šacha Džehana.

Dle předpisů moslimských má býti každé mausoleum opatřeno modlitebnou; Jsa Mohamed, stavitel Tadže, provedl tudíž na západní straně platformy vedle mausolea velebnou mešitu z růžového pískovce s třemi báněmi, jejíž barva přispěla ještě více k vyniknutí sněhové bělosti hlavní stavby. Ale když byla mešita vystavěna, nelíbil se mu celek: pohřešovalť náležitou souměrnosť. Aby té vadě odpomohl, vystavěl na opáčné východní straně platformy stavení mešitě oné zcela

podobné, ale nesloužící za modlitebnu, nemající vůbec žádného jiného účelu, než aby dovršilo právě jen co pendant souměrnosť celku. Nazval je proto Džavab t. j. odpověď, rozuměj odpověď na mešitu s druhé strany. Což říci máme o staviteli, který mohl vyvěžiti co pouhý — jinak bezúčelný — pendant budovu, jež by tvořila pýchu Cařihradu nebo Kahýry?!

Ubohá, krásná Mumtaz Mahal! Netušila zajisté, když jí, umírající, vypravoval šach Džehan o krásách obrovského pomníku, jímž hodlá nad hrobem jejím zvěčniti nesmírnou svou lásku, jaké proměny uvidí ten pomník v běhu dvou století! Netušila, že za krátko klesne sláva velikých mogulů, že se přivalí svěřepí Džatové do starého jejich sídla Agry a vyrvou obrovská stříbrná vrata ze skvostné brány, za níž dřímati měla věčně nerušený sen, že později divocí Mharatové vhrnou se touto branou a škrabati budou drahocenné mosaiky se stěn jejího náhrobku, že konečně střízliví bledí synové dalekého evropského ostrova znesvěcovati budou všetečnými kroky její mohylu, houpati se ve skládacích sedadlech na samé terase jejího mausolea, píti tam nápoj, prorokem zapovězený, odfukovati kouř papirosů a zívati do rozkošného okolí, ba že promění část jejího velebného náhrobku v hostinec pro evropské cestovatele!

Jinak ovšem pochopila v novější době vláda anglická povinnosti své vůči tomuto pomníku lépe, než před tím lord Bentinck, který chtěl rozprodati drahocenné jeho stavivo. Dalať mausoleum opraviti a vyčistiti a udržuje sady kolem, — rozhojnivši je vzácnými rostlinami, — ve stejném stavu, jakému se těšily za doby šacha Džehana.

Mausoleum v Sekundře, jehož bránu jsem zachytil na druhé fotografii, klade se rovněž právem mezi divy Hindustanu. K místu tomu pohlíží s úctou celá Asie, Moslimové i Hindové; neboť zde odpočívají kosti slavného Akbara, největšího z panovníků Indie.

Mausoleum jeho zdvihá se uprostřed velikého a krásného sadu, ohraženého do čtyrhranu vysokou zubatou zdí. Na jižní straně této ohrady nalezá se mohutná čestná brána, nádherný to pomník slohu přesného a vznešeného, kterýž jest sám o sobě hoden návštěvy cizích umělců. Vchod otvírá se do masivního čtyrhranného pavilónu, jehož průčelí jsou prolomena vysokou, ladnými oblouky nahoře do špičky vybíhající branou, ozdobenou arabeskami a květinami z barvitého mramoru. Na terase pavilónu vypínají se lehké kiosky a z rohů trčí čtyři ztepilé minarety z bílého mramoru, jichž svrchní část byla bohužel sražena kanonádou generála Lake r. 1803.

Od vchodu vede sadem k hlavnímu průčelí mausolea široká dlážděná cesta; tři jiné podobné cesty, končící ve středu ostatních průčelí, rozdělují s onou první sad ve čtyři stejné části.

Mausoleum samo jest podivná budova, kterouž nelze porovnati s žádnou jinou stavební památkou Indie. Jest to druh pyramidy, rozdělené ve čtyři patra rozličné výšky a spočívající na rozsáhlém čtyrhranném podkladu, vyvýšeném a prolomeném v každém průčelí maurským obloukem. První tři patra pyramidy jsou obstavena hustými skupinami četných kiosků, z růžového pískovce s takovou elegancí a něžností provedených, že se domníváš viděti kouzelná, ze vzduchu utkaná sídla víl.

Pohled na ty růžové zástupy vzdušných ozdobných kiosků, stěsněných hustě na terasách pyramidy kolem do kola, nelze v plné jeho kráse pérem vylíčiti. Nejhořejší patro obklopeno je zdí z bílého mramoru s vypouklými ozdobami, spočívající na drobnějších kioscích z téže látky.

Dlouhá, úzká a temná chodba vede z hlavního vchodu mausolea do krypty, kde je umístěna hrobka — prostý mramorový sarkofág bez ozdoby, jejž rozeznati lze s těží při sporém světle, kteréž báň malými svými otvory do vnitřku procezuje. Pod tímto prostým kamenem dřímá věčný sen potomek Tamerlanův, veliký Akbar, jeden z nejmocnějších a nejbystřejších vladařů, jaké viděl svět.

Tato prostá hrobka nebyla určena pro oči lidu. Parádní sarkofág, jemuž prokazuje lid úctu svou, stojí na samém vrcholku pyramidy. Jest to ozdobná deska mramorová, pravý klenot indického umění, na níž se spatřuje v polovypuklé práci, opleteno arabeskami, oněch 96 slov, která slouží v náboženství muslimském ku vzývání Všemohoucího.

Přicházejí sem četní poutníci a zhusta spatřiti lze před branou mausolea vozíky a stany nějaké karavany.

Z hlubokého snění nad fotografiemi těchto pomníků vyrušil mne můj sluha, který mi oznamoval, že zavítali do paláce poslové od vladaře ulwurského. Chce-li snad čtenář, abych mu představil také tohoto svého sluhu, musím jej prositi z předu za odpuštění: lokaj můj je sice statný chlapík s pěkným obličejem, s jehož hnědou pletí bělmo velikých očí — zejmena z večera — účinně kontrastuje, ale jeho livrej není právě salonní — skládáť se z jakýchsi plovacích kalhot a z kusu látky, která je zadrhnuta na spůsob turbanu kolem jeho hlavy. Prostý Hindu nemá ostatně obyčejně ani krátkých kalhot, nýbrž spokojuje se kusem látky, kterým si ovíjí bedra a jenž mu spadá, upevněn jsa mezi nohami, řasnatě po kolena. Oděv tento nazývá se „dhuti."

Můj sluha je dle našich evropských pojmů lenoch, ale podle měřítka indického dosti čiperný jonák. Indičtí sluhové šetří totiž pracovní svou silou v té míře, že tam potřebuje slušný Evropan, chce-li býti řádně obsloužen, alespoň osmi služebníků, kteří praktikují zásadu dělení práce do takové krajnosti, že mu div neleští jeden výhradně pravou a druhý výhradně levou botu.

Pravím-li tedy, že mi můj jediný sluha z nouze stačil, vzdávám mu tím nemalou chválu.

Ustrojiv se rychle vyšel jsem opovězeným hostům vstříc do verandy zrcadlového pavilónu, rovněž bohatě vykládané a malbami ozdobené, jejíž přední strana, opatřená řadou štíhlých čtyrhranných sloupů mramorových, se otvírala do vnitřní zahrady paláce, plné vodojemů a vodotrysků, vzácných stromů a květin.

Tam spatřil jsem již čekajícího Bahadura s tlupou dvorních sluhů, z nichž každý nesl na hlavě objemnou mísu, naplněnou dary od knížete, ten ovoce, onen cukroví, třetí pečenou drůbež atd. Bahadur zvěstoval mi pozdrav maharaův a na pokyn jeho skládali mi sluhové k nohoum po řadě mísy; já pak se jich dotýkal dle obyčeje indického pravicí a přikládal tuto k čelu, na znamení své spokojenosti a vděčnosti.

Po tomto obřadu propustil Bahadur sluhy, ponechav jich jen několik k naší obsluze, a nabídl se, že bude mým společníkem až do

ustanovené hodiny, v kterou mne měl uvésti k audienci. Přijal jsem nabídnutí jeho s radostí.

Tento Bahadur, s nímž jsem se již při včerejším uvítání seznámil, byl pravý Apollo indický. Cestovatelé, kteří navštívili jen Kalkuttu neb jiná napolo anglická města Hindostanu, nemohou mnoho vypravovati o kráse plemene indického. Vidí tam vychrtlé tmavé postavy s mdlým výrazem obličeje, oděné namnoze jen nějakým cárem špinavé látky; jaký to kontrast ku statným svěžím postavám v malebných krojích, k výrazným obličejům jemných rysů, které nalezá cestující ve vnitřním Hindostanu, kde zachoval ještě krásný arijský typ alespoň poněkud svou ryzost. Bahadur byl jedním z nejkrásnějších představitelů tohoto typu, který jsem spatřil.

Byl to mladý muž ztepilé statné postavy, k níž se družily ruce a nohy téměř dívčí útlosti. Pleť jeho vykazovala onen světlejší odstín hnědožluté barvy, kterým se honosí vznešenější kasty indické nad tmavějším prostým lidem, a barvitý tento stín nezacláněl ani pro oko evropské krásu jeho souměrného, oválného obličeje s podlouhlým jemným nosem, s velikýma černýma očima, plnýma citu a ducha, s temným chmýřím na tvářích i bradě a s černými knírky nad malými ústy, v nichž se skvěly řady pěkných bílých zubů. Dva výrazy vracely se často v jeho obličej: někdy přikláněl dlouhé řasy a pak míválo jeho vzezření ráz milé snivosti a něhy; však pojednou zdvihaly se hbitě jeho řasy nad planoucím okem a pak měnil se výraz onen mžikem v pohled smělého a hrdého bohatýra.

Tyto jeho přednosti zvyšoval drahocenný malebný kroj, v jakýž se odíval co bohatý kšatrya a první dvořan knížete. Vznešení Hindové obklopují rádi svou postavu leskem četných klenotů. Bahadur nečinil výjimku. Nad vysokým jeho čelem ovinuta byla kolem jemného havraního vlasu bílá, stříbrem protkaná látka na spůsob malého turbanu, sešinutého na pravé straně až k uchu, nad nímž tuto malebnou pokrývku spínala ozdobná stříbrná agrafa; na druhé straně spadala s turbanu toho kolem obličeje hluboko na prsa šňůra perel, otočená druhým koncem svým kolem šíje. V uších vězely drobounké zlaté náušnice s blyštivými smaragdy. Dlouhá kamizola z lehounké, světlé látky, s rozstřiženými rukávy splývala k jeho kolenům, přepásána jsouc v bocích drahocenným, širokým šálem. Pod ní pak spadaly řasnaté spodky ze stejné látky ke kotníkům, nad nimiž byly sevřeny zlatým kruhem. Mimo to objaty byly dole nohy, jakož i ruce šňůrou perlí. Za obuv sloužily mu zlatotkané polostřevíce s vyhnutými zobáky, ozdobené na vrchu růží z červeného hedbáví, s démantem jako s krůpějí zářivé rosy uprostřed. Po boku houpala se mu obloukovitě zahnutá šavle, za pasem vězel „katar,“ dvojitá dýka indická. A rukověť této, pochva šavle, obruba šatu — vše poseto bylo zlatem, perlami a drahým kamením.

Bahadur těšil se také řídkému mezi krajany jeho stupni vzdělanosti; byl za mládí delší čas po evropsku vychováván v Kalkutě, uměl dosti správně anglicky, znal také dávnou literaturu indickou, vykonal mnohé cesty po různých končinách Hindustanu a spojoval s živou obrazností nemalý přirozený ostrovtip.

Vešli jsme spolu do zrcadlového paláce a společník můj vysvětloval mi úslužně mythologická vyobrazení na stěnách. Pojednou svezl se zrak jeho na fotografie, které jsem byl nedávno prohlížel. Zahleděl se na ně, tvář jeho se oživovala a ze rtů jeho vydralo se zvolání: „Oh, Tadž!“

„Byl jsi tam také?“ optal jsem se.

„Zda jsem byl v Tadži?“ pravil Bahadur a již tón jeho hlasu prozrazoval, že je vřelým přítelem i ctitelem toho pomníku. „Oh, bývám tam často. Vždyť nemám odsud do Agry daleko. Není místa, které by mne bylo více okouzlilo.“

Jal jsem se vychvalovati nadšeně krásu a nádheru mausolea.

Bahadur naslouchal snivě, kývaje na důkaz souhlasu hlavou. Však pojednou mne přerušil: „Ztrávil jsi tam také noc?“

Když jsem odpověděl záporně, pokračoval s rostoucím nadšením: „Kolik nocí jsem tam prodlel já, na terase pomníku, zabrán v hluboké snění! Noc taková mine ti, jako bys naslouchal čarokrásné, smutné a zároveň sladké báji. Kolem tebe klid a mlčení hluboké; jen vlny Džamny šplounají dole a časem uklání se tmavý vrcholek cypříše, jako by šeptal sousedu tajemnou zvěst. Ze sadu vane k tobě opojná vůně jasmínů, oranžů a tisícerých květin. A kolem tebe, nad tebou vznáší se ten tajemný, ohromný pomník lásky v neposkvrněné bělosti k jasné obloze, odkuď k němu Višnu, nekonečné modro, duše světa, shlíží milióny zářících očí.“

„Ale přece stírá noc s tohoto pomníku“ — namítl jsem — „podstatnou část jeho velkolepého kouzla, totiž moře klenotů, jimiž se stěny jeho za dne třpytí a v nichž se právě jeví nejlépe bezměrná štědrost lásky, která náhrobek ten vyvěžila.“

„Pravda,“ odpověděl Bahadur v zadumání. „Chtěl naznačiti nad hrobem drahé bytosti horou nesčíslných skvostů velikost své ztráty. Shrnul tam poklady ze všech částí rozsáhlé říše své, ze všech konců světa; poslalyť tam: Pendžab jaspisy, Tibet tyrkysy, Jemen acháty, Ceylon lapis-lazuli, Arabie korály, Bundelcund granáty, Pennah diamanty, Malwa horský křišťál, Kolombo safíry, Malá Asie chalcedony, Persie onyxy — Ubohý šach Džehan! Byl by milerád dal desetkrát tolik, kdyby mu byla vrátila neúprosná Kali*) jeho sladkou choť, urvanou mu v plném květu mladosti a krásy! Ztratil bytost horoucně milovanou, ztratil ji, ale před tím choval ji tisíckrát v náručí, líbal její sladká ústa, čítal v jejím oku vzájemnou lásku. Horší je osud, když se nám promění celý svět se všemi svými krásami ve hrobku lásky, však ta, již milujeme, žije v ní, spanilá, svěží, zářící, na věky pro nás nedostižná — —“

Odmlčel se. Já pak jsem pohledl při zvláštním bolestném tónu těchto slov překvapen do jeho tváře; byla pokryta stínem nevýslovné truchlivosti a zraky jeho upíraly se v prázdno s bolestně ztrnulým výrazem.

Nebyl bych věřil, že je ta svěží, hrdá tvář schopna tak smutného výrazu. Jaké za ním vězí tajemství? Či snad ranila Laksmi, bohyně lásky, srdce jeho jedovatým šípem nešťastné milosti?

*) Bohyně smrti.

Leč v tom si přejel Hindu dlaní čelo, obrátil se ke mně s dřívějším přívětivým výrazem v obličeji a zvolal žertovně: „Však nechme těchto truchlivých věcí a pamatujme na žaludek, který se hlásí o své právo!“

Vstoupili jsme opět do verandy a na rozkaz Bahadurův přinesli sluhové dvě rozkládací sedadla a filigránský stolek, k němuž jsme si usedli. Brzy objevily se před námi stříbrné mísy s rozličným občerstvením a Bahadur, s jehož obličeje nedávný stín úplně zmizel, kořenil náš kvas poutavým hovorem a žertem. Ba, roztomilý tento Hindu postaral se i jinak o mou zábavu. Pošeptal jednomu sluhovi cosi do ucha, načež se tento spěšně vzdálil. Když pak jsme hostinu skončovali, oživil se pojednou sad před verandou pestrým rojem bohatě a malebně oděných dívek, za nímž se brali snědí hudebníci s píšťalami, měděnými poklicemi a jinými hudebními nástroji. Byla to tlupa bajadér, počtem asi třicíti dívek.

Tance bajadér bývá nerozlučnou částí každé indické hostiny a slavnosti. Knížata indická vydržují si obyčejně zvláštní sbor dvorních tanečnic; jiné sbory tvoří příslušenství některých chrámů. Ostatní žijí na svou pěst a jsou vždy ochotny, přispěti za odměnu v soukromých příbytcích neb veřejně svým uměním k zábavě hostů a obecenstva, jakož i k oslavení zvláštních příležitostí. Ale z pravidla nebývají tance jejich provanuty tím smyslným žárem neb tou nemravností, jaké obyčejně představa evropská ku jménu bajadér pojívá; posuňky a pohyby jejich bývají mravně bezvadné, s lehkým toliko přídechem koketerie, a jejich kroj sluší s evropského stanoviska prohlásiti přímo za počestnější, než kusý oděv obyčejné prosté ženy hindustanské. Tanec jejich nebývá ani tancem v pravém slova smyslu; jsou to různé posice a obraty těla, pohyby a posuňky provázené zpěvem. Někdy činí ovšem z pravidla výjimku a provozují před rozjařeným indickým obecenstvem tance jiného rázu, k nimž bývá Evropan zřídka připuštěn; tyto podobají se pak našim baletům, ale jsou plny ohnivé smyslnosti Východu. Při všech ostatních příležitostech bývá tanec bajadér vždy cudný a vážný, ba mnohdy — zejmena nejsou-li tanečnice ani hezké, ani mladé — tak málo poutavý, že se host evropský domnívá býti přítomnu nějakému pohřebnímu obřadu, k čemuž přispívá unylý jednotvárný nápěv hudebního průvodu.

Ale Víly, které Bahadur do sadu přikouzlil, byly vesměs mladé a hezké a půvab jejich zvyšovaly malebné oděvy různých tvarů a barev, zářící hojnými klenoty. Některé měly hedbávné vyšívané spodky, jiné řasnaté, zlatem lemované sukénky; kolem jedněch vinulo se lehounké „sarri“,*) jiné měly hořejší část těla pokrytu přiléhavou kazaječkou, s vyšívanými zlatými kruhy na ňadrech, tak kratičkou, že zůstávala spodní část dříku až pod boky k sukni neb spodkům úplně nahou. Na hlavách měly malé, na stranu pošinuté čapky. Celý tento oděv zářil

*) Obyčejný oděv žen indických. Jest to velmi dlouhý kus látky, který pokrývá nohy a zpodní část těla jako „dhuti“ mužských, zbývající částí pak se přehazuje na pravé rameno, zastíraje tak prsa, a koncem se ovinuje kolem hlavy, kterou, mimo obličej, úplně zakrývá. Jest to oděv velmi úhledný, cudný a pohodlný k nošení; ale uspořádání jeho je velmi složité.

démanty a jiným drahým kamením a nohy i ruce opínaly zlaté kruhy s rolničkami a šňůry perel, zvonící a chřestící při každém kroku. V uších měly skvostné náušnice, některé i v chřípí nosu zavěšené tenké zlaté kruhy, ozdobené perlami.

(Čtenář usměje se snad již nad množstvím klenotů, které jsem po těch několika stránkách tak štědře rozsypal. Nemohu za to: jsemť právě v zemi, nad níž se protrhla zástěra pořadatele světa, když rozséval po něm drahé kamení.)

Na terase před verandou rozestřen byl ohromný pestrý koberec, na jehož lemu usedli na bobek řadou hudebníci. Bajadéry, vzdavše nám čest, utvořily polokruh na koberci a jedna z nich vystoupila v před; s vlajícím závojem, pozdvihujíc jako k objetí ruce, točila se jemně do kola s lehkým chvěním těla, kteréž rozzvučovalo zlaté rolničky na jejích nohou; zdálo se, že ji kolébá sladká, unylá hudba, jíž byl tanec ten provázen; oči její byly napolo zavřené. Pak vystoupila jiná; houpala se před námi na špičkách nohou v ladných vlnitých pohybech, které objevovaly poloprůhledným, perlami protkaným „sarri" celý půvab bronzového jejího těla. Tak následovaly řadou po sobě, jedna napodobujíc krotiče hadů neb zápasníka, jiná víříc prudce do kola; jiná blížila se k nám s loudivými posuňky a provázela hudbu zcela zvláštním koketním pohybem těla.

Nejlépe líbil se mi umělý a graciésní tanec, který provedla poslední, nejkrásnější z bajadér.

Indická tato grácie byla oděna jen zlatotkanou, přiléhavou, toliko pod ňadra dosahující kazajkou a krátkým „sarri", krásné její tělo pouze od boků ke kolenu zahalujícím, tak že se objevovala střední část jejího dříku v úplné bronzové nahosti. Rozumí se, že ani jí nescházely zlaté a perlové ozdoby na čele, hrdlu, v uších, na štíhlých nohou a rukou. Nad havraním jejím vlasem bylo na temeni vodorovně upevněno dosti široké kolo z proutí, s jehož obruby visely ve stejných vzdálenostech od sebe nitě, opatřené na konci kličkou, kteráž se udržovala otevřenou pomocí skleněné perly. Takto vystrojena přiblížila se k nám dívka s košíčkem vajec v ruce, kterýž nám podala, abychom se přesvědčili, že obsahuje skutečné vejce, nikoli snad napodobené z nějaké méně křehké látky.

Hudba zanotovala jednotvárný nápěv a tanečnice začala se točiti kolem vlastní osy s velikou rychlostí. Vzavši na to jedno vejce, vsunula je hbitě do jedné kličky a stáhnuvši tuto, povyhodila vejce takto na niti upevněné lehce do výše. Následkem odstředivé síly, spůsobené báječnou rychlostí, s jakou se tanečnice okolo vlastní osy točila, natáhla se nit s vejcem a toto vznášelo se v rovné čáře na prodlouženém dotyčném poloměru prouténého kruhu. Tak octlo se jedno vejce za druhým v kličce a za krátko utvořila se kolem hlavy tanečnice vodorovná aureola z vajec. Nyní stával se tanec rychlejším a rychlejším; s těží lze rozeznati tahy tancující dívčiny; okamžik je kritický, neboť nejmenší chyba, nejmenší zastávka v rychlosti této může spůsobiti, že se vejce o sebe rozbijou. Ale jakž jinak ukončiti tanec? Jak se zastaviti? Není jiného prostředku, než vyjmouti vejce z kliček stejným spůsobem, jakým tam byly vpraveny. V tomto výkonu vrcholí umělost a nesnadnost toho tance.

Bajadéra.

Jest zapotřebí, aby tanečnice jediným hbitým a zručným sáhnutím vejce uchopila a k sobě přitáhla. Kdyby jedinkrát neobratně do vířícího kruhu zasáhla, kdyby se jen některé niti dotkla, byl by rázem zrušen celý ten tančící vejcový věnec.

Naše bajadéra vyňala šťastně všechny; pak zastavila se rázem a popošla, nejevíc nijakou závrať po tom víření, trvavším 25 až 30 minut, pevným krokem k nám a podala nám košíček s vejci, které byly ihned do mísy roztlučeny na důkaz, že se to všechno dělo bez nejmenšího úskoku.

Obsypali jsme ji chválami. Na to opustily bajadéry palác, byvše hojně obdarovány.

Ale krátce po jejich odchodu naskytla se nová zábava. Přišliť dva „sapvallah"-ové t. j. krotiči hadů, kteří vedou též obchod zkrocenými vzácnějšími hady. Nabízeli nám mimo jiné vzácné druhy jednoho „gulabi" čili růžového hada, jehož kůže jest pokryta skvrnami korálové barvy, a jiný druh, jehož hlava a ocas jsou k sobě tak podobny, že lze s těží obojí rozeznati.

Ptal jsem se jich, mají-li ve svých koších také brejlovce. Had tento, zvaný též cobra capello (Naja tripudians) jest nejhroznějším plazem Indie. Jeho uštknutí je tak jedovaté, že následuje smrť ve čtvrt hodině.

Jeden z kejklířů, statný to chlapík, mající na hlavě přeširokou plochou pokrývku, v podobě pestrého terče, ozdobenou fantasticky peřím, odpověděl s úsměvem: „K čemu bychom s sebou vlekli hada, kterého si můžeme opatřiti kdekoli a kdykoli. Žádáš si snad jednoho, pane? Přinesu ti jej za chvilku."

Zvědavosť má byla napnuta i kývl jsem proto hlavou. Pochyboval jsem velice, že lze jedovatého toho hada s tak malými okolky opatřiti.

Krotič hadů odložil všechny své šaty, vyjma „languti" (úzký pás, otočený kolem beder a pokrývající údy pohlavní, jenž tvoří jediný oděv divokých kmenů v některých krajinách Indie; ostatní Indové nosí jej pod svrchním oděvem), a chopiv se své píšťaly ku krocení hadů, zvané „tumril," vyzval mne, abych ho následoval. Vedl mne před palác k místu, pokrytému kamením a křovím, a vyloudil z píšťaly pronikavé zvuky, přerývané jemnějšími modulacemi. Při tom zkoumal, nahnut ku předu, pozorným okem každý kámen a každou travinu. Za chvíli okázal mlčky na jedno místo; pohlednuv tam, spatřil jsem hlavu hadí, vztyčující se z pod jednoho kamene. Rychle jako blesk upustil „sapvallah" píšťalu a schvátiv s nepodobnou k víře hbitostí hada, vymrštil jej do vzduchu a chytil ho za ocas v okamžiku, kdy dopadal k zemi. Avšak okázalo se, že je to had úplně neškodný. Krotič hadů pokračoval klidně ve svém výzkumu. Následoval týž úvod s píšťalou, leč za chvilku padla tato k zemi, plaz vyletěl do vzduchu, padl zpět a Hindu presentoval mi s vítězoslavným posuňkem za ocas strašného brejlovce více než metr dlouhého. Ohyzdný plaz se svíjel a kroutil, ale Hindu uchopil jej střelhbitě za zadní část hlavy a otevřev mu hubu, okázal mi hrozné ty zuby, z nichž kane smrt. Učinil tak na důkaz, že nebyl kousek jeho nijakým kejklířstvím, neboť hadi, které s sebou nosí „sapvallahové,"

bývají vždy jedových zubů zbaveni. Vzav na to jakés klíštky, vytáhl hadu opatrně jedové zuby a podal mi jej neškodného.

Po této honbě okazovali mi „sapvallahové“ rozličné kousky, které s hady provozují. Obyčejný jest ten, že had vztýčenou hořejší částí těla s hudbou do taktu pohybuje. Jeden z těchto kousků upomíná živě na zázrak, jejž vykonal Mojžíš před Faraonem. Kejklíř, odloživ všechny své šaty, vyjma „languti,“ vezme hada neškodného druhu a položí jej do košíku, jejž pokryje prostěradlem. Na to vstane a hází rukama ve vzduchu, zpívaje při tom čarodějná slova, kteráž soudruh jeho na tamburině doprovází. Náhle uchopí pružnou hůl, točí jí několik okamžiků kolem hlavy a hodí ji pak prudce k našim nohoum, kdež se nám domnělá hůl pojednou objevuje co had, kterého byl kejklíř do košíku ukryl. Kejklíř snímá prostěradlo a skutečně — košík je prázdný. Patrně hraje při této divné proměně hlavní úlohu obratnosť a rychlosť kejklířova, ale přes nejupjatější pozornosť nemohl jsem, ač jsem si kousek ten třikráte opakovati dal, postihnouti okamžik, kdy se proměňuje hůl v hada. Vše provedeno bývá tak zručně, že by lehkověrní lidé přisáhali na skutečnosť oné proměny.

Krotič hadů.

V Prachaticích.

Z jihočeských melodií
O. Mokrého.

V úvalu snivém věčně skaboněno,
zhříženo v spánek dumavý,
městečko tiché, bory obemčeno,
na práhu svaté Šumavy.

Nad ním se Libín šedovlasý kloní
do luhů smavých, malebných
a v dáli Boubín šerou mlhou cloní
lysiny skrání velebných.

K Prachatic věžím, věky potemnělým,
jsem tíhnul znaven před lety,
k cimbuřím starým, valům osiřelým,
jak děcko v zámek zakletý.

Kde halapartna stářím zrezavělá
shlížela s brány temena
a v maltě šedé, oprýskané tkvěla
houfnice koule kamenná.

Ze dlažby vetché tráva vyrůstala
po osamělém náměstí,
se střech mi větrem korouhvička lkala
vstříc tajůplné pověsti.

Po stranách domy malbou starodávnou
v průčelí pestře zdobeny
se kladly ve stín s minulostí slavnou
ve spánek němý, kamenný.

V radnice štítu slepá kněžka mladá
své zlaté vážky třímala
a pod okapem nekonečná řada
pitvorných nestvůr dřímala.

Na pouti bludné starých domů tísní,
uliček sítí tajemnou,
stavení pusté, kryté mechem, plísní
se vynořilo přede mnou.

Divoký břečtan vetchou okenici
závojem hustým oplítal,
a žlutý netřesk v štítu lomenici
kyticí bujnou rozkvítal.

Husova škola. — — V temné lidu báji
tak slove pustá ruina,
z ní tajůplné zkazky vyrůstají,
jak ze zdí jejích travina.

Můj krok se nesl jako ve snu jemně,
pod tmavý arkýř světnice,
a v pestré tísni plížila se ke mně
tajemných vidin směsice. — — —

Zřel jinocha jsem — leskem rájských snění
jak světec boží omámen,
v dumavém skláněl čelo přemýšlení
na zdobné bible pergamén.

Kadeří bujných clona ovívala
mladistvou líci ruměnnou,
po skráni vlnou jemnou seplývala
v okrasu písmen zlacenou.

Pozdvihl ke mně stinnou oka řasu
planoucí v zbožném přísvitu;
i bylo mi, jak pohlížel bych v žasu
v hlubokou propast blankytu.

A duše má se jako lístek chvěla,
když právě z puku vykvítá,
a chmýří jeho příze uzardělá
paprsků jara oplítá.

Zřel muže jsem. — Ve svatém zanícení
k širému mluvil zástupu,
a z chrámu mrskal v zbožném rozhorlení
svatokupectví potupu!

Ohnivý věnec plál mu kolem čela,
žeravé blesky metaje,
a v dáli hromem utajeným zněla
velebná bouře Sinaje!

Pozdvihl ke mně jemnou oka řasu,
stopenou v rudém plameni —
i bylo mi, jak pohlížel bych v žasu
v nebeskou výheň nadšení;

V hořící keř na poušti němé, siré
a slyšel ohlas hromový,
jak mluví ke mně ve tmě hluché, čiré
velebným retem Jehovy!

A duše má se rozechvěla náhle,
jak lístek svadlý, sžehnutý,
když tetelí se kolem větve sprahlé
palčivým bolem dotknutý . . .

Zas víčka moje zvolna procitala
pod pustým domku arkýřem,
po větru žalně korouhvička lkala
nad obemšeným vikýřem.

ROZHLEDY

v literatuře, umění a vědě.

Česká literatura.

Nové básně. Zahajujíce v loňském prvním sešitě „Květů“ literární rozhledy zprávou o posledních pracích básnických, musili jsme větší její část věnovati Jaroslavu Vrchlickému. A také letos jsme bohudík nuceni, začíti novou řadu literárních zpráv dvěma knihami veršů z péra tohoto geniálního, mnohostí i jakostí svého tvoření stejně znamenitého básníka.

Vydalť svazek milostných básní „Eklogy a písně“ a druhý cyklus „Mythů.“

Položíme napřed druhou tuto knihu, která jak objemem, tak obsahem svým více na váhu padá a plněji ráz poesie autorovy na sobě nese. Jest v ní obsaženo osm delších epicko-lyrických básní, starších i novějších. Bylyť sepsány: „Sandalfon“ r. 1874, „Eloa“ r. 1875, „Israfel“, „Maria aegyptiaca“ a „Mythus o víně“ r. 1876, „Smrt Aischyla“ a „Pokání don Juana“ r. 1877, „Narození Sakuntaly“ r. 1879. Podklady k „mythům“ svým váží Vrchlický z bájí celého člověčenstva: v prvním cyklu vzal je z bájesloví slovanského a z křesťanské legendy, v druhém cyklu čerpá je z bible a legendy křesťanské („Israfel“, „Sandalfon“, „Maria aegyptiaca“, „Pokání don Juana“ a „Eloa“), z mythologie hellenské („Smrt Aischyla“ a „Mythus o víně“) i z bujných, pestrých sadů báje indické („Narození Sakuntaly“).

Jak se umí Vrchlický zahloubati a vžíti do zvláštního ducha různých mythických kruhů, o tom svědčil již první cyklus „Mythů“

a svědčí ještě výmluvněji druhý. Klidný jas klassické báje antické, pošmourná mystika křesťanská, ohnivá pestrost a bohatý ruch mythu indického obrážejí se v tomto cyklu se stejnou živostí a silou. Ale poesie Vrchlického staví postavy těchto bájí ve své zvláštní čarovné světlo a vdéchá jim kouzlo svého vlastního ducha. Vizme na příklad Vrchlického Olymp! To nejsou ti otřelí řečtí bohové, kteří k nám zírají z mnohých jiných výtvorů básnických v suchých, nehybných obrysech jak střízlivé ocelorytiny z rukovětí mythologických: Vrchlického Olymp oživen je postavami, plnými skvostné teplé barvy a bujarého života, jež vystupují ve zlatém smavém osvětlení z růžové půdy.

Mythický materiál, který Vrchlickému za podklad těchto básní posloužil, mění se pod jeho rukou v něco zcela nového, v jeho vlastní mythus. Někdy ponechává hlavní obrysy zvolené báje a vkládá jen do ní nový myšlenkový a básnický obsah, jindy mění a přetvořuje báj celou úplně dle potřeby své. Uvádíme na příklad mythus o anděli „Israfelu“, jenž z lásky k první ženě pohrdnul údělem andělským a stal se prvním mužem a „mythus o víně“, kde Prometheus, odpoután Dionysem od skal Kavkazu, bohy z Olympu vyhání. A vůdčí myšlenka, jež provívá všechny básně tohoto cyklu, jest spor mezi tím neznámým něčím, co utvořilo ten svět s jeho krásami a blahem, ale i s jeho hrůzami a bolestmi, co z rozličných soustav náboženských k nám vztahuje hrozivé rámě s železnou deskou přikázání a věčných trestů, na jedné a člověkem s tuchou vše smiřující, vše očišťující věčné lásky v srdci na druhé straně a vítězství lásky ve sporu tom. Tato myšlenka táhne se jako spojovací nit všemi mythy cyklu a projevuje se nejskvěleji, nejmohutněji v zakončení mysteria „Eloa“, kde andělé kladivy svými boří klenby pekelné a Satan na křídlech svých, proměněných duhovými zářemi, se vrací očištěn k Edenu.

Známé krásy poesie Vrchlického jeví se plně i v této knize: neobyčejná mohutnost, bohatost a lahodnost básnické mluvy, čarovná skvělost a hudba verše, překrásné, velkolepé i něžné obrazy, uchvacující čtenáře na každé stránce, umělecké spořádání a zaokrouhlení látky, hloubka a vzlet myšlenek v pravdě genialní. „Mythy“ jeho pak vyznačují se zvláště tou povznášející a očišťující mocí, kterouž vznáší poesie co kněžka člověčenstva ducha lidského z prachu země v jasný éther nebeský. Přečteme-li jen několik řádků, jest nám, jakobychom vstupovali z šumu ulice do velebného chrámu, v němž ustupují skrovné míry všednosti velkolepým rozměrům, tíhnoucím k nekonečnosti, a střízlivé světlo denní tajemnému soumraku, utkanému ze stínů lidských záhad a zákmitů nadzemských tušení.

Druhá sbírka „Eklogy a Písně“ nese na sobě ráz zcela jiný. Zde obrátil se duševní zrak básníkův od nezměrných výsot a propastí světa a ducha lidského k sobě samému, k vlastnímu soukromému štěstí. Nedohledný mlhavý obzor súžuje se v rozkošnou krajinu, plnou květů, vůně a zpěvu, jejíž půvaby básník se slzami blaha v oku obhlíží - a z níž bere „jen svlačec, tolik co stačí tvé zlaté proplésti vlasy.“ (Překrásná ekloga II.) Ano, jest to věnec milostných květů, plných zářivé rosy blahých citů, jejž uvil básník v dárek lásky své choti Ludmile, ale zároveň ve skvostnou, nehynoucí ozdobu české literatuře. Z nejkrá-

snějších obrázků přírody, prodchnutých kouzlem jeho poesie, provanutých sladkými vzdechy šťastné lásky, utkal tu růženec čarokrásných písní, jakýž se zřídka najde i v literaturách cizích. Vše tu klid, úsměv, blaho, slavičí zpěv, zlato — ono zlato, v něž proměňuje se všechno dotknutím velikého poety. Také formou svojí okouzlují písně tyto, podobné místy líbezným hříčkám, v nichž Vrchlický okázati chtěl celou mistrnost, s jakou umí zacházeti s mluvou, rýmem a slokou.

Obě sbírky vydány byly nákladem knihkupectví J. Otty v úpravě velmi sličné. „Mythy“ vycházejí v „salonní bibliotéce“, která přinesla již celou řadu prací Vrchlického a pro pečlivou volbu obsahu i pěknou, v skutku salonní úpravu nejvřelejšího doporučení zasluhuje.

Třetí sbírka, na kterou chceme dnes obrátiti zřetel čtenářstva, jsou „Jiskry na moři,“ básně Josefa V. Sládka, vydané nákladem knihtiskárny Militkého a Nováka. Sládek je pravý lyrik, jenž sahá jen tehdáž k péru, když píseň samoděk se řine z přeplněného nitra. Mysl jeho tíhne k melancholii a každá rána osudu zasahuje hlouběji a palčivěji, než u jiných chladnějších povah, v citlivou jeho duši. Když pak bolesť srdce jeho sevře, skane na papír bohatá žhavá slza v podobě písně — žel, že pršely tak hojně mezi listy jeho sbírky! Želíme toho jen vzhledem k Sládkovi co člověku, nikoli vzhledem k jeho básním; neboť ony zpěvné slzy jeho třpytí se zároveň vzácnou poetickou krásou a jsou po většině skutečnými perlami, jimiž se pyšniti může naše literatura. Takových poetických slzí — perel je zejmena mnoho v druhém oddělení sbírky, vyroněných na hrob básníkovi drahý. Uvádíme jen písně „Andante,“ „Střevíčky,“ „Klidně spi,“ „Sviť mi, má hvězdičko,“ vynikající stejně hloubkou citu i krásou formy. Však není to pouze rána ve vlastní hrudi, co loudí z duše básníkovy žalné básnické vzdechy, srdce jeho objímá zároveň vřelou láskou národ a lidstvo a pociťuje v hlubinách svých každé jich utrpení. V třetím i čtvrtém oddílu proznívá duch vlastenectví a lidskosti mnohým tklivým vzdechem, mnohou trpkou žalobou, mnohým výbuchem spravedlivého hněvu i nadšeným vzletem. Uvádíme zvláště básně „Ty má domovino,“ „Českým hradům,“ „Nevčřím“ a „Ku předu.“ Ve čtvrtém oddílu, obsahujícím práce balladického, idyllického a satyrického rázu, považujeme za nejzdařilejší básně: „Farář z Podhoře,“ „U okna“ a „Nesmrtelnosť.“ Pátý oddíl naznačuje jaksi novou fasi v životě našeho básníka: ten prudký bol, který místy tak ostře zněl z básní prvního a druhého oddílu, zmírňuje a zjemňuje se tu znenáhla, doznívá elegickými akordy, chmura melancholie rozptyluje se před paprsky nového štěstí — přejeme z hloubi duše, aby anděl, jenž génia „vyplašeného zoufalým jeho vzkřikem nazpět k němu přivedl,“ básníka měkkou rukou uvedl na výsluní blaha a štěstí, v němž by zajisté poesie jeho tím krásněji korunu svou rozvila k ozdobě našeho písemnictví.

Původní krásné myšlenky, hloubka citu a těsně k myšlence přiléhající, úsečná a lepá forma jsou hlavními přednostmi básní, obsažených ve sbírce „Jiskry na moři.“ Úprava knihy je velmi pěkná.

Ostatní básnické plody minulého roku, pokuď o nich dosuď ve „Květech“ zpráva podána nebyla, uvedeme s krátkým posudkem v příštím sešitě. *S.*

Nerudovy „Obrazy z ciziny“ vyšly nyní v druhém vydání, co V. svazek „feuilletonů“ téhož autora, nákladem knihkupectví dra. Grégra a Ferd. Dattla. Ačkoliv kniha tato hned při prvním vydání dle zásluhy oceněna byla a valné části čtoucího obecenstva již známa jest, uznáváme přece zapotřebí poukázati stručně i na tomto místě na její přednosti a krásy. Psáti nyní ještě o Nerudovi co feuilletonistovi, bylo by věru již proti duchu času, neboť v tom ohledu došel Neruda již dávno nejskvělejšího a naprostého uznání všude, kde české knihy a časopisy se čítají, doma i daleko za hranicemi. Avšak pamatujeme se dobře, co tomuto mocnému duchu po tolikerém a tak dlouhém protivenství, zneuznávání a sočení k úplnému triumfu dopomohlo i v samém táboře jeho literárních odpůrců, kterých dnes snad již vůbec není — byly to jeho cestopisné feuilletony, jeho „Obrazy z ciziny“. Nechceme říci, že by snad byly „Obrazy z ciziny“ vrcholem Nerudovy literární produkce, o tom mohou býti mínění různá; ale jisto je, že prolomily poslední ještě hradbu nepřízně, kterouž starší literární směr proti Nerudovi byl zřídil, že získaly svému autoru vděk všech přátel krásného a duchaplného čtení, že odzbrojily všechny jeho literární odpůrce, kde ještě jací byli, že ukázaly všem a všude, jakým je Neruda mistrem ve vypravování a líčení, že učinily Nerudu teprv plnou měrou populárním a oblíbeným. Přispěla k tomu z valné části sama sebou vábná látka cestopisná, kteráž každému srozumitelna, na každého mocným kouzlem novosti a ciziny působíc, všechny, i ty, kdož proti Nerudovi předpojati byli, i ty, kteří ho dosud umem nebyli postihli, bezděky uvedla a zasvětila do zvláštního, genialního a v každém ohledu mistrovského způsobu Nerudova slohu, vypravování a líčení. Látka usnadnila tu poznání formy, ducha i směru a jakmile poznání nadešlo, musila se naprostá obliba dostaviti sama sebou. Tím vysvětluje se, že byly „Obrazy z ciziny“ první Nerudovou knihou, která všeobecnou sensaci způsobila.

Však není divu, že takového úspěchu docílily. Čteme je po kolikráte již a shledáváme se v nich vždy s novými krásami a půvaby. Jaký to pozorovací talent, jaký názor světa a lidu, jaké pojímání přírody, jaké líčení! Nerudovy „Obrazy z ciziny“ působí čtenáři zrovna dramatickou, ne-li magickou illusi; jest mu, jako by viděl, co Neruda viděl, jako by slyšel a zažíval, co Neruda slyšel a zažil. Neruda nepopisuje, on fotografuje a dramatisuje zároveň a osvětluje všechno mihavými blesky svého ducha i vtipu. Nefabuluje nikde, ale pojímá přece všechno poeticky i tam, kde na pohled zcela realisticky líčí. Maluje, kreslí a ryje věrně dle přírody, ale osnuje všechny své barvy a črty v harmonický celek básně. Nerudovo oko je jako lupa a jeho pozorovací talent jako lučavka: vidí zajímavé podrobnosti, které všem unikají a rozlišuje v jasné barvy a tvary chaos jiným cestovatelům nesrozumitelně šedý. Neruda co cestovatel objevuje, byť i navštěvoval země a národy již dávno prozkoumané a známé; jeho bystrému hledu poskytuje všechno nové a zajímavé zjevy, jeho zraku není nic vyčerpáno; on přichází po řadě jiných cestopisců a nedotýkaje se zúmyslně téměř ničeho, co oni viděli, zaznamenali a popsali, nalezá přec ještě celý mikrokosmos věcí malebných, charakteristických, poetických, zábavných. Jeho cestopisné črty jsou plody studia, pozorování a básnického nazírání; ony baví, po-

učují a zušlechťují, a okouzlují při tom všem čtenáře svou neobyčejně hladkou formou, pikantním sestavením protiv, vtipem, duchaplnými nápady a zdravým, všelidským citem. Neruda utvořil zvláštní genre cestopisů, který sice napodobován býti může, ale ve své dokonalosti sotva kým bude dostižen; jeho „Obrazy z ciziny" jsou kniha, kteráž zasluhuje, aby byla tištěna zlatem na hedbáv. Jsme přesvědčeni, že se jim dostane ještě několikerého vydání a že nebudou scházeti ve skříni žádného vzdělance, žádného českého čtenáře. *Dr. S. H.*

Slovenská literatura.

Pěst svírá se hněvem, oko vlhne pohnutím a přece jiskří se zároveň radostí, že vzešla nová jasná hvězda na obloze slovanského básnictví. V tato slova zahrnuju dojem, jaký ve mně zůstavila báseň „Herodes", tvořící perlu slovenské sbírky básní od Vajanského, vydané právě v Turč. sv. Martině.

Myslím, že nenašla posud ubohá Slovač pěvce, který by byl útisk a pohanění její tak dojemně a poeticky krásně vylíčil, jako to učinil Vajanský v uvedené, nepříliš objemné básni. Jak troufají sobě nakládati zpupní Maďaři s tím nešťastným dobrým lidem slovenským! Žádného prostředku neštítí se, aby jej oloupili o rodný jeho jazyk a sesílili na úkor jeho národnosti panovačný živel maďarský. Jeden z nejzločinnějších těchto prostředků dal Vajanskému podnět ku jmenované básni. Vidouce Maďaři, jak hojně jsou Slováci dítky požehnáni, kdežto jim samým pro slabou plodnost plemene jejich nenáhlé vyhynutí hrozí, vysílají své agenty do tichých vísek tatranských, aby tam sbírali drobný živý materiál k vyplnění mezer v dorostu maďarském.

Niekdy jim vzali pastviny,
lúky a roviny všetky,
a dnes už berú ostatok:
tie milé spevavé dietky.

Tito agenti, jimžto platí moloch maďarský za každé slovácké dítko určitou odměnu, obcházejí v průvodu podajných neb podplatných rychtářů chudobné chaty, přemlouvají rodiče a poručníky, slibují, že nadělají z dítek velikých pánů, hrozí, užívají úskoku i násilí, aby dosáhli svého účele. Nejlepší jejich přímluvkyní bývá ostatně bída, věrná tato družka slovenského kraje. Sehnavše takto houfec slováckých dítek, odvážejí je do krajin maďarských, aby tam v domě bezdětných hospodářů zapomněly rodného jazyka a proměnily se v „ryzí" Maďary, někdy snad utiskovatele vlastního svého národa.

A trpělivý ten lid mlčí, nehýbá rukou, žádným řečníkem, žádným sborem neklade proti tomuto skutečnému lidokupectví, raffinovanému otrokářství hřímavý protest, v prsa jen zavírá svou bolesť, svůj hněv — ale konečně vstává básník a zpěvný ten lid ulevuje si jeho písní. Se slzou v oku, s pěstí zaťatou vstává pěvec a všechen hněv utýraného, potupeného národa propuká v úvodu jeho písně — volá k obloze, by pomstila przněnou krev zuřením svojím, volá k bohu, by „o skalu ostrú jích

nemluvniatka cudzí vrah rozrážal,“ by „otcov jich lúpežnú kostru z tichých cintorov tyransky vyvážal,“ volá k němu:

Nadchni aj spevca, by v cite hlbokom
znictil zúrenie slabým svojím spevom;
požehnaj hlas môj, nech času odolá,
a žiarou svojou mstitela dovolá!

A po tomto výbuchu svatého hněvu řine se z duše jeho zpěvná slza — báseň „Herodes.“ Ve dvou družných chaloupkách chudého Považí žijou dvě krásné dítky: v jedné Anička jak „bílá fialka,“ v druhé Janík jak „majorán snivý.“ Jemu zemřel otec, jí zemřela matka. Otec její se toulá za výdělkem po světě, matka jeho lopotí se na polích. Dítky žijí v nevinné družbě, šťastny při ovesném chlebě a suchých zemćatech, hrávají spolu v klubíčku ostatních dětí, naslouchají pohádkám dědečka Janíkova, toulají se krajinou — „Trenčianských lesov vanutie blaží jim dušičky prosté, za každým kríkom zeleným poviestka šumná jim roste, každá bublina na Váhu dúhové svety jim tvorí, každé dýchnutie vetierka piesne jim donáša z hory.“ Ale pojednou objevuje se v tiché vísce jeden z oněch agentů maďarských, pro něhož zvolil básník případné jméno Herodes. Odtuď začíná hoře naší malé dvojice. Byly s jinými dítky přenechány agentu, aby „z nich nadělal velikých pánů.“ Lidokupec v attile odvedl sehnaný houfec ubohých Slováčat na železniční stanici; tam dali každému na prsa tabulku s číslem a vecpali je do vozu, v němž se obyčejně dopravuje skot a brav. Matky plačíce chytají se koles vozu, děti bijí s úpěním hlavičkami do stěn špinavé klece a třesou dveřmi svého vězení — marně! Vlak unáší je do ciziny. A co horší: Anička a Janík mají býti roztrženi, každý odevzdán do jiné maďarské vsi. Ale když měla Anička vystoupiti, přitiskla se zoufale k malému druhovi a ten držel se jí pevně, nedbaje ran karabáče, jímž chtěli párek rozděliti. Dali je tedy oba do jedné vsi k nevlídnému maďarskému hospodáři, který je od rána do večera s laním a bitím honí do práce.

Ach, rodnej reči zunenie,
rodná ty piesnňko, kde si?
Kde si ty viesko malebná,
kde ste vy voňavé lesy!
Vädnú srdienka túžením,
slepnú tie očičká v plači —
jak len to očko malunké
toľko slz vydávať stačí.

Dítky, hynouce touhou po domovu, rodné řeči a lásce, nemohouce snésti týrání maďarského hospodáře, rozhodly se, že spolu utekou, a těší se, že bůh sám je uvede nazpět do rodné vísky, jako „spravuje z jara svým vánkem let vlašťovek k rodnému hnízdu.“

Prchají polem a lesem, vyhýbajíce se dědinám; nožky jejich okrvavěly kamením a trním, hlad a žízeň je trápí — sám divoký beťár, pohnut lítostí při pohledu na ně, podává jim chléb a nápoj. Pak uviděly v dálce stanici železniční a spěchaly tam v bláhové naději, že je tam

odtud železný vůz, který je byl do ciziny unesl, odveze zase nazpět do rodné vsi. Dorazily tam k večeru, schoulily se v koutek a usnuly. Pojednou probudily se a spatřily, jak se v dálce svítí tmou dvě ohnivé oči. Oči ty blížily se jako dva krvavé měsíce, rostly a blýskaly se purpurově, že děti strachem k sobě se přitulily. Ale na to poznaly s radostí stroj, který je kdys z domova odvezl a nyní zajisté nazpět donese. Když je strážník ode dveří vlaku odehnal, vlezly tajně pod jeden vůz a zachytily se tam řetězů, těšíce se v železném tom srubu sladkou nadějí,

že srub jim ukončí strasti,
že jich on letkom zanesie
do peknej slovenskej vlasti.

Vlak se rozjel — a nyní líčí básník prostě, ale krásně děsnou tu jízdu dítek pod hřmícím, letícím vlakem, jak Aničce nožka raněná krvácí, jak síla její ochabuje, kterak ji Janík chytá a ji těší

skoro už milá vletíme
do peknej slovenskej vlasti.

Však i Janíka opouští síla — vlak vletěl do tunelu a když na druhé straně vyletěl, „z oblaku svého dýmného smuteční krůpěje ronil, pod vozem řetěz krvavý hrobově řinčel a zvonil“. Těla dítek se zbaviti nemohla

zlodeja úkladnej pasti,
duše však volné letely
do peknej velikej vlasti.

Zdržel jsem se déle při této básni, poněvadž mne skutečně tklivou prostou svojí krásou okouzlila. Ale není jedinou krásnou prací Vajanského sbírky. Pozoruhodná je z ostatních zejmena delší báseň „Maják“, v níž jeví básník nemalou epickou sílu. Celkem vyznačují se básně Vajanského originálními pěknými myšlenkami, vřelostí citu, nehledanými svěžími obrazy, prostě lahodnou, k duchu národní písně se blížící formou, místy říznou satyrou a zdravým humorem. Vane z nich vůbec duch junácký, bujarý, nadšený pro věc lidskosti a Slovanstva, jež objímá celé — od severních sněhů po Adrii, od Šumavy po Urál — vroucí láskou svou. Sbírku básní svých věnoval Vajanský našemu Adolfu Heydukovi. Ku konci nemohu potlačiti některé otázky, které tato krásná kytice slovenských básní, z velebných Tater nám zaslaná, vzbudila v mé duši. Jest navždy roztržena těsná páska, která pojila nás Čechy a Slováky v jeden mohutný národ československý? Nelze už nikdy obnoviti tuto jednotu národní a neprospělo by to vám i nám i celému Slovanstvu? „Čech, brat náš, rodný jazyk nám nebere“ pěje Vajanský — pravda: nebere a nechce bráti. Ale nemohla by se lahodná vaše řeč dále rozvíjeti k básnickým plodům i k zvláštním potřebám národního vašeho života v mezích těsnějšího literárního sloučení s námi a bývalé jednoty jazyka spisovního alespoň v ostatních oborech? Nezazlíte mi zajisté tyto otázky, které mi klade na rty touha po těsnějším sblížení obou bratrských národů. Snad nalezena bude časem formule, která nás spojí. Prozatím, ať bude odpověď vaše na ony otázky jakákoli

— přijmeme každý vynikající plod literárního vašeho života, jakoby byl naším. A proto vítáme též s upřímnou radostí básně Vajanského! *S. Č.*

Ruská literatura.

(Díla, poctěná cenami ruské akademie nauk. Ruská zeměpisná společnost a její význam. Výpravy zeměpisné společnosti západní Rusi a jejich výsledek. Odbory její. Odbor kijevský a jeho publikace. Plody celoživotního úsilí Golovackého. Historické práce Berežkova a Voronova. Spis L. Dobrova o Jihoslovanech. Romány historické. Karponičovy „Ljubov i korona“ a „Maltijskije rycary v Rossiji.“ Román Dostojeského „Bratja Karamazovy.“ Překlady Kraszewského a Syrokomly.)

Ruská akademie nauk poctila čtyři díla národopisného a historického obsahu cenami z nadace hr. Uvarova. Jsou to bádání P. P. Čubinského o jihozápadní Rusi, podniknutá na podnět zeměpisné společnosti, J. F. Holovackého národní písně haličských a uherských Rusínů, Voronova důležitější prameny k dějinám sv. Cyrilla a Methoděje a práce Berežkova o obchodu Ruska s Hanzou do konce patnáctého věku.

Jihozápadní Rus se svým posvátným Kijevem hrála svého času přední úlohu v dějinách Rusi než Velká Rus v obrovských rozměrech zřídila říši ruskou a dala jí svůj ráz. Již z toho vysvítá, že prozkoumání jihozápadní Rusi, totiž Malorusi, náleží k nejzajímavějším předmětům toho druhu. Nebude od místa poukázati především na význam carské ruské zeměpisné společnosti a na vznik díla Čubinského a soudruhů, jež naplňuje sedm velkých foliantových dílů.

Mezi ruskými vědeckými spolky jak co do stáří tak co do rozměrů a výtečnosti vědeckých prací zaujímají čelní místa moskevská společnosť pro dějiny a starožitnosti Ruska a petrohradská zeměpisná společnosť. Obě společnosti na vzájem se doplňujíce mají za účel vědecké probádání rozsáhlé ruské říše, jedna hledě k její minulosti, druhá hledě k její přítomnosti. Jest na bíledni, že poslednější společnosť obírajíc se bádáním současnosti ruské požívá daleko většího účastenství ve společnosti ruské než ona, čemuž nasvědčuje již značný počet členů, páčících se téměř na 1300. V seznamu členů společnosti té setkáváme se s jmény světoznámých ruských učenců a cestovatelů po Sibíři a vnitřní Asii, jimiž jako na př. Prževalským, Mikluchou-Maklajem a j. Rusko právem honositi se může. Studie a výzkumné výpravy podnikají členové na náklad společnosti. Velkolepé co do plánu i množství účastníků výpravy podniknuté od společnosti v posledních letech na prozkoumání Chvalinského moře, Aralské pouště se starým řečištěm Amu Darje, Aralského jezera a rozličných horských pásem v střední Asii vedly ovšem též k značnému množství vědeckého materiálu. Než všechny tyto výsledky byly by neznačny u porovnání s ohromným prostranstvím ruské říše, kdyby zeměpisná společnosť nezakládala své odbory v jednotlivých městech Rusi a netvořila takto nové středy a nová ohniska vědecké činnosti ku poznání země a národa.

Odborů takových jest nyní na Rusi patero: sibířský, kavkazský, orenburský, severozápadní a jihozápadní.

Prozkumem vlastní Rusi zanášejí se tudíž ústřední spolek v Petrohradě, a sice Ruskem vnitřním, a oba odbory západní. Rusí západní čili západním krajem zove se ne celá západní část Ruska, nýbrž jen ony země, kteréž spojeny byly s Ruskem ku konci minulého věku po prvním a druhém dělení Polsky a nyní tvoří devět gubernií ruské říše požívajících menších politických práv, než ostatní tak zvané vnitřní gubernie, jelikož reformy zavedené od cara Aleksandra II. po r. 1863 na Rusi neplatily pro 9 západních gubernií, což se vykládalo co trest za poslední polské povstání. Nelze upříti, že v krajích těch jest polské obyvatelstvo v značné menšině, tak že trest ten stihl vlastně daleko více obyvatelstvo ruské tvořící zde převážnou většinu. Tak na př. v západní Rusi nejsou dosud zavedeny guberniální a okresní hromady, kdežto ve vnitřní Rusi dočkaly se již r. 1875 desítiletého trvání; rovněž nebylo zde zavedeno soudní zřízení s porotami a veřejností, jež existuje ve vnitřní Rusi již od r. 1864 a kteréž od července 1876 zavedeno bylo i v desíti guberniích bývalého království polského.

Jako v politickém ostal kraj ten zanedbán i v ohledu vědeckém. Hledě k jednomu i druhému mají tím větší význam práce zeměpisné společnosti týkající se západní Rusi a to zejména že jsou neodvislé od směru a nivelisačních snah ruské politiky, že nepodlehají nijaké censuře a svobodně mohou býti vydávány.

K výzkumu západní Rusi uspořádala zeměpisná společnosť petrohradská r. 1869 dvě výpravy za účely národopisným a statistickým, jednu pro gubernie severozápadní a druhou pro gubernie jihozápadní. Při oné byl hlavní osobností p. Kuzněcov, při této p. Čubinskij, jehož snahy právě došly vyznamenání se strany akademie nauk. Severozápadní kraj zahrnuje gubernie vilenskou, vitebskou, kovenskou, grodnenskou, minskou a mogilevskou s hlavním městem Vilnem, sídlem generálního gubernatora; jihozápadní kraj tvoří gubernie kijevská, volyňská a podolská, hlavní město a rovněž i sídlo generálního gubernatora jest Kijev. Ač co do prostory rozdílné, jsou obě části západní Rusi co do počtu obyvatelstva téměř rovny; kdežto šest prvnějších gubernií na prostoře 5500 čtv. mil čítá 6,355.000 duší, obnáší počet obyvatelstva tří jihozápadních gubernií na prostoře 3000 čtverečných mil 6,000.000 duší. Rovněž tak rozdílny jsou obě části i co do rozvoje kulturního. Skoupější příroda*) severozápadního kraje jeví svůj účinek i na život národa jej obývajícího. Země ta hrála méně významnou úlohu v dějinách Rusi, kdežto na jihozápadním kraji a směrem od něho k Moskvě guberniemi kurskou a orlovskou soustřeďoval se historický život Rusi od svých počátků i během středních věků. Tím vysvětluje se též větší cena a význam prací výpravy Čubinského. Avšak nejen to. Ačkoliv výprava do severozápadního kraje vyžadovala více času a většího nákladu než výprava do jihozápadního kraje, přece byly výsledky této

*) Čím severněji která gubernie, tím jest neúrodnější. Kdežto gubernie minská, grodnenská, kovenská a vilenská uvedeny jsou ještě mezi „dostatečně plodnými“, již gubernie vitebská a mogilevská vykazují dalece menší obnos polních plodin než obyvatelstvo k výživě má zapotřebí. Co do čísel, klidí se v jihozápadním kraji 20½ milionů čtvrcí (četvrť = 7—10 pudům), kdežto v téměř dvakrát tak velkém severozápadním pouze 19½ milionu.

nepoměrně skvělejší. Příčina toho jest dílem ta, že v severozápadním kraji, kde intelligentních sil jest mnohem méně a kde polská společnost nevraží na všechny ruské podniky, doznala výprava menší podpory a nepatrného účastenství. Dílem byl toho příčinou i pochybený směr badání Kuzněcova, kterýž více než národopisem a statistikou obíral se řešením otázky původu litevsko-latyšského národu a jazyka, což při jeho nedostatečných jazykozpytných vědomostech vedlo ho k výsledkům leckde i vědě odporujícím, zejmena tam, kde dokazuje příbuznost Litvínů a Latyšů s finským plemenem a jich finský původ. Výsledky výpravy této nebyly také jinak uveřejněny než v zápiskách o schůzích zeměpisné společnosti.

Úspěch činnosti výpravy páně Čubinského spočívá mimo vděčný předmět i na tom, že p. Čubinský vzdav se všeho zbytečného theoretisování vytknul si za úkol shromážditi co nejvíce možná statistického a národopisného materiálu. Všechen sebraný materiál roztřídil pak v sedm oddílů, jež prozkoumány byvše obzvláštní kommissí zeměpisné společnosti, vyšly v sedmi dílech redakcí pp. Hildebranta, Kostomarova a j. pod souhrným názvem: „Trudy etnografičesko-statističeskoj ekspediciji v Zapadno-Russkij kraj“.

Práce ty jsou výtečným národopisem a statistikou Malorusů na Rusi a obsahují mimo všeobecný úvod povídky, legendy, přísloví, pořekadla, zaříkání a p. maloruského národa, národní kalendář, totiž obyčeje, obřady a jich vysvětlení a počínání maloruského lidu v jednotlivých dobách ročních, rozsáhlou sbírku národních písní, vypsání místních soudů, sborník právních obyčejů národa, jimiž se řídí ve vzájemných stycích, podrobnou statistiku obyvatelstva*) maloruského, polského a hebrejského v jihozápadním kraji s přehledem všech podřečí, slovníkem hebrejského jargonu téhož kraje, vylíčení společenského života, obydlí a krojů obyvatelstva.

Jak patrno, jest velkolepá tato práce osnována a provedena na širokém základě a každý, kdo zanáší se porovnávacím jazykozpytem neb linguistikou, historií práva, statistikou, národopisem neb národní poesií slovanskou, nalezne tu hojnosť vítané látky. Jak bylo lze předvídat, vzbudilo dílo to všeobecnou pozornosť nejen ruských učenců, ale veškerého čtoucího obecenstva. V samém jihozápadním kraji byl první následek výpravy ten, že velká část intelligence pilně si počala všímati

---

*) Čísla, jež sestavil na výpravě r. 1870 p. Čubinskij jsou následovní, při čemž podotknouti dlužno, že statistika De Livrona z r. 1875 udává tu počet obyvatelstva o 200.000 duší větší, což svědčí buď o nedosti správných číslech neb o přírostu obyvatelstva. V jihozápadním kraji žijí tyto národnosti:

Malorusové	4,850.000	(83.53%)
Poláci	91.000	(1.57%)
Velkorusové	50.000	(0.86%)
Němci	33.000	(0.55%)
Rumuni	12 000	(0.18%)
Čechové	7.000	(0.11%)
Ostatní Evropané	1.000	(0.02%)
Židé	750.450	(0.13%)
Cigáni	1.000	
Maďaři	300	

výzkumů země a národa, což vedlo k založení odboru zeměpisné společnosti v Kijevě a dle příkladu Kijeva k založení podobného odboru i ve Vilně pro kraj severozápadní. Odbor ten požívaje týchž výsad co ústřední spolek v Petrohradě od r. 1873 utěšeně se rozvíjí. Mimo „Zapiski“ co rok vydávané vydal i samostatné velké pojednání (o 50 arších in quarto) pod jménem: „Kijev i jego predměsťja po perepisi 2 marta 1874.“

Druhé cenou poctěné dílo vydáno v Moskvě pod názvem „Narodnyja pěsni Galickoj i Ugorskoj Rusi, sobrannyja J. F. Golovackim“ ve čtyrech svazcích. Tato práce Golovackého, jenž i jinak v literatuře chvalného jména požívá, jest výsledek úsilí a snažení celého života lidského; obsahem jest velmi příbuzna pracím výpravy vedené Čubinským; tyto, jak recensenti akademie prof. Sreznevskij a Veselovskij poukazují, zahrnují maloruské krajiny nejen jihozápadní Rusi ale i jižní části guberníí grodnenské a minské, západní lublinské a sědlecké, a severovýchodní díl Bessarabie, kdežto dílo Golovackého zahrnuje všechny maloruské krajiny od těchto na západ, totiž haličskou Rus, Bukovinu a uherskou Rus. Od akademie ustanovený recensent díla toho, prof. Potebnja v Charkově, pronáší se podobným spůsobem o Golovackém jako oba předešlí o Čubinském. Poukazuje, že práce jeho jsou velikým ziskem pro vědu a nezbytné pro bádání v oboru jihoruského národopisu, dějepisu, dějin jazyka a slovesnosti. Je to nejrozsáhlejší a nejúplnější sbírka písní, popěvků a p. ruského národa obývajícího v obvodu říše rakousko-uherské a obsahuje i takové písně, které již upadají neb upadly v zapomenutí.

Více než čtyřicet let (od r. 1834) cestoval Golovackij po všech končinách rusínských v Haliči, Uhrách a Bukovině, po horách a rovinách sbíraje neunavně a zapisuje vše, co z úst lidu zpěvného neb poetického slyšel. Sbírku doplnil pak dle jiných sborníků a sběratelů a opatřil kritickým úvodem, kterýž práci jeho dodává zvláštní ceny. Úvod ten obsahuje zeměpisný a národopisný nástin Haličiny, severovýchodních Uher a Bukoviny, politické rozdělení karpatských zemí se statistickými doklady a objasnění národopisné mapy dotyčných zemí. Mapa ta sdělána byla na základě vlastního seznání a vlastních zkušeností Golovackého a opravuje na mnoze Šafaříkovu mapu světa slovanského v „Slovanském národopisu“ i národopisné mapy bar. Černiga. V obšírném objasnění probírá Golovackij její zvláštnosti, záležející v tom, že podává dosud v národě zachované zeměpisné a národopisné názvy, uvádí rozdílné kmeny národní a jména jednotlivých míst, řek a hor a nikoliv názvy úřadní, jež vloudily se do písemnictví vlivem polským, maďarským, rumunským a německým a kterýmž většinou domácí obyvatelstvo ani nerozumí.

Oba další cenou od akademie poctěné spisy týkají se minulosti ruské dotyčně slovanské. Spis Berežkova: „O torgovlji Rusi s Hanzoj do konca XV. věka“, vyšel tiskem letos v Petrohradě a odevzdán byl od akademie k recensi professoru varšavské university A. J. Nikitskému. Thema spisu toho není nové; žádný obor dějin ruských nemůže se vykázati tak značným počtem důležitých materialií a studií jako obchod staré Rusi se spolkem Hanseatským. Úkol, jejž si spisovatel v díle svém vytknul, jest: na základě listin a letopisů doplniti obraz

obchodu Novgorodu a západní Rusi s Hanzou až do doby, kdy zavřen byl německý dvůr v Novgorodu r. 1494 a kriticky oceniti vývody předešlých vědeckých prací v tom oboru.

Spis A. Voronova „Glavnějšije istočniki dlja istorii sv. Kirilla a Methodija“ vyšel v Kijevě tiskem a obdržel cenu na odporučení professora při duchovní akademii v Moskvě, Evg. E. Golubinského. Spis, jak název hlásá, obsahuje hlavní prameny k dějinám obou slovanských apoštolů a kritické jich posouzení.

K spisům, majícím Slovanstvo za předmět svého bádání, druží se dílo L. Dobrova „Južnoje Slavjanstvo, Turcija i soperničestvo jevropejskich pravitelstv na Balkanskom poluostrově,“ jež spisovatel skromně nazývá historicko-politickými náčrtky. Jsou to dějiny Slovanů na Balkánském poloostrově od jich příchodu až na naše doby. Spisovatel probírá všechny sporné otázky s nevšední nepředpojatostí co pravý historik sine ira et studio. Tam, kde prameny dějepisné neposkytují dosti světla, obmezuje se na vytčení sporných výkladů a konstatování nedostatečnosti pramenů. Spisovatel počíná líčením poměrů na Balkáně za doby římské, prvními zprávami o Slovanech a stěhováním národů. Probírá zápas Jihoslovanů s byzantskou říší a řeší kriticky otázku o původu Bulharů, přicházeje k úsudku, že dle nynějšího stavu vědy nelze jinak se domýšleti, než že Bulhaři co národ byli slovanského původu a nikoliv fino-uralského. Probrav dějiny bulharské starší doby od rozšíření bulharského carstva v IX. věku do posunutí politického těžiště Bulharska na západ do Macedonie v XI. věku a obnovení samostatnosti Bulharska v XIII. věku, věnuje obšírné úvahy bulharské církvi, sektářství, zejména bogomilskému a vzdělanosti Bulharska v středověku. Podobně probírá dějiny Srbů i Chorvátů od nejdávnějších dob, líčí poměry srbské církve v XI. a XII. věku, politického sjednocení Srbů v XII. a XIII. věku a zmohutnění říše srbské za Stefana Dušana v XIV. věku. Objasniv vnitřní poměry Srbska a Bulharska v onom věku, přichází k prvním stykům Jihoslovanů s Turky, pojednává o spolcích proti Turkům, výbojně do Evropy se valícím, o bitvě kosovské v osudný Vidov Dan 1389, o rostoucí moci Turků, pádu Cařihradu r. 1453 a zmohutnění turecké říše v stoletích následovních. Větší než zevnějším událostem pozornost věnuje spisovatel vnitřním příčinám a vnitřnímu rozvoji. K nejzajímavějším částem náleží poměr Ruska stále mocněji v popředí vystupujícího k Turecku a úklady evropských států proti Rusku již v XVII. věku. Vlivem Ruska na Balkánském poloostrově vysvitla téměř nová doba: národové počali se hlásit ku svým právům, za povstáním Srbů za Karađorđeviče r. 1803—1807 následovalo povstání Miloše r. 1875, od něhož datuje se rozvoj Srbska a v posledních letech došla řada na celé Jihoslovanstvo na Balkáně. Nejslabší poměrně stránkou spisu Dobrova jest líčení doby nejnovější a spisovatel jeví se na posledních stránkách skutkem více politikem než historikem. Nehledě však k tomu náleží jeho spisu čestné místo v oboru vědy slovanské. (Dokončení.)

Z Umělecké Besedy.

Dne 30. listopadu odbývána valná hromada členů Bes. Umělecké. Z výroční zprávy, která při té příležitosti rozdána byla, vyjímáme jen věci nejzajímavější. Počet členů Besedy vzrostl na 1500, z kteréhož počtu připadá větší část na venkov a tu vedle Roudnice sluší jmenovati ještě Kolín a Louny. — Starší prémie Besedy Uměl. (obrazy od Maixnera, Dvořáka, Čermáka, Mařáka, Manesa) prodávají se na nějaký čas ve snížené ceně od 1—2 zl. Naskytuje se tu každému příležitost, aby krásnými rytinami stěny pokoje svého ozdobil. — Umělecké sbírky spolku rozmnoženy byly fotografickým albem všech děl Čermákových, kteréž budou vitanou pomůckou při studiu umělecké činnosti tohoto genia, jehož plody roztroušeny jsou bohužel po celém světě. — Archiv literárního odboru, obsahující autografy vynikajících osob, zejména spisovatelů a umělců českých i slovanských, rozmnožen letošního roku pozůstalostí lit. po prof. Fr. Šohajovi, který v mládí svém napsal delší výpravnou báseň, a po básníku českoněmeckém Siegfriedu Kapperovi. Během příštího roku podána bude o těchto pozůstalostech veřejnosti podrobná zpráva.

I v roce právě uplynulém pokračováno bylo v zakládání knihoven pro lid český na místech živlem německým ohrožených, zejména na Moravě a ve Slezsku rakouském i pruském. Považujeme tento obor působnosti „Besedy Umělecké" za jeden z nejdůležitějších a přáli bychom si jen, aby veřejnost česká rozmnožovala prostředky k tomuto důležitému podniku. Správní výbor přispívá k tomu 50 zl. a v týdenních schůzích koná se krejcarová sbírka, jež vynesla 67 zl. $98^1/_2$ kr. Letos byly knihy zaslány do Štýrska, na Slovensko, do Pruského Slezska a na mnohá místa v Čechách.

Časopisů v Besedě vyložených jest 49.

Vydání obnášela 9557 zl.

Valná hromada zvolila za předsedu celé Besedy dr. Jana Strakatého, který vylíčil činnost Besedy roku minulého v hlavních obrysech. klada váhu na to, že finančně si nyní Beseda dobře stojí. Na to přistoupeno k volbě čestných členů. Zvoleni byli paní Karolina Světlá, pro zásluhy své o českou literaturu a zejména povídku venkovskou, Joachym Barrande, neunavný geolog, proslavený studiemi o českém Siluru, Jindřich Siemieradzki, jenž osvědčil se býti nejenom geniálním malířem, ale také příkladným vlastencem, Boleslav Jablonský a člen české opery Josef Lev. Schůzi té přítomen byl p. Lech, Polák z Těšínska, který slovy vřelými děkoval za poctu, jaká se dostala krajanu jeho Siemieradzkému od spolku tak četného a vynikajícího, jakým jest Beseda Umělecká.

Literární odbor odbýval své schůze týdenní, v kterých dne 22. listopadu četl Frant. Chalupa několik poznámek o Heydukově nové básni „Dědův odkaz." Poukazuje na obor, v který látka spadá, charakterisuje obě hlavní postavy, upozorňuje na něhu a hloubku citu, na proud vypravování, na pěkné metrum básně, obrazy, čte vynikající místa, jež charakterisují individualitu Heydukovu. Tendence ani allegorie tam není třeba hledati. — P. Pokorný dokazuje, že jest v básni této tendence:

vítězství národní písně. Pak byly přečítány Heydukovy Královské sny: Po bitvě u Nikopole, Růže ctnosti a U Trocnova. Z volných návrhů se přijímají p. Barákův, aby dr. Strakatý byl požádán, by co nejdříve posoudil divadelní činnost v minulém roce. Literární výbor má se zasaditi o to, by podpora správního výboru na česko-moravské knihovny zvýšena byla z 50 na 100 zl. Dále se má utvořiti poradní komitét, který by poukázal, odkud možná více peněz sehnati k témuž účelu. Do komitétu přistoupili někteří pánové dobrovolně.

Přednáška řed. Zoubka dne 6. prosince byla určena pro členy Besedy a jich dámy. Vykládal pan přednášeč „o zásluhách Komenského" velmi svěže a s nenuceným humorem. Po delším pohledu na vzdělávací ústavy evropské v době šestnáctého a sedmnáctého století, které latinu za samospasitelnou pokládali, mluvil o zásadách Komenského: psáti česky, podati národu soustavný přehled všech výsledků bádání lidského a myšlenky jeho o školství. Vida Komenský nedostatek učebných knih napsal „Bránu jazyků otevřenou," jež přihlížejíc k věcnému a názornému vyučování, došla nesmírného rozšíření, jsouc přeložena do mnoha jazyků. — Nad míru důležité jsou snahy jeho pansofické — totiž vzdělávati určitým směrem všecky národy a buditi v nich vzájemnou lásku. — Komenský, na něhož působila mystika, jsa chiliastou a věře, že obnoven bude svět dosavadní, plný nemravnosti a zbujnictví a surovosti na základě slov písma: „zbořen bude Babylon a obnoven bude Sion," považoval sebe za nástroj v rukách božích a mínil, že jest povinen pracovati pro toto obnovení a připravovati cestu Páně. Pro to úsilovně pracoval na dokonání díla svého pansofického, aby hotov byl dříve, než rozsvíceno bude světlo veliké. Když pak počalo se vyjednávati o mír v Osnabrücku, mínil, že nadchází ten den, kdy pastýř roztroušené stádo českých vyhnanců bude moci dovésti domů, kdy bude moci zakládati doma školy v každém městečku i vsi. Strašný pocit sklamání jal Komenského, když mírem Westfalským nebylo dovoleno českým vystěhovalcům vrátiti se do Prahy. Psal tehdy srdcelomný dopis Oxenstierneovi, v němž mu vyčítá, že ti, kteří první vzchopili se na obranu víry, hanebně opuštěni byli. — Komenský bloudě Evropou, pracoval na svých spisech neunavně a rychle. Labyrint světa a Ráj srdce napsal za tři měsíce, sedm latinských her pro maďarské školy za týden. O esthetice se Komenský první vyslovil, že jest nauka samostatná, sto a osm let před Baumgartenem.

Dne 13. prosince četl Frant. Chalupa úvahu o „Eklogách a písních" Jaroslava Vrchlického. — Následoval referát Rudolfa Pokorného o básních Vajanského (Svetozara Hurbana) „Tatry a more." Zmínil se o slavných pěvcích Slovenska Hollém, Sladkoviči, Chalúpkovi, Bóttovi, k nimž nyní druží se Vajanský, básník rozhodného nadání. Probral sedm oddílů sbírky, na něž jest rozdělena a podal obsah nejčelnějších: Majáku, Zaderských listů, Ratmíra a Heroda, který má látku velmi dojemnou.

Fr. Chalupa, jednatel liter. odboru.

Oprava.

V článku „Hynoucí svět" na str. 4. ř. 7. zdola: místo *vědy* čti *věty*
„ „ „ „ 6. „ 19. shora: místo *odporujíce* čti *odpuzujíce.*

Dobrodruzi.

Činohra ve třech jednáních.

Napsal

Em. Bozděch.

(Dokončení.)

Druhé dějství.

(Scéna jako v prvém dějství.)

Výstup 1.

Longocampanus. Později **Altovillanus.**

Longoc. (přicházeje prostředkem, ohlíží se) Coly zde ještě není. (Bije půl.) Jak jsem bláhový samou nedočkavostí! Objednal mne na odpolední hodinu pátou z půl orloje, právě odbila sotva půl a přece mne mrzí, že ještě nepřichází. Arci něco důležitého asi uslyším — tvářil se tak tajuplně. (Prochází se v popředí.)

Altovill. (prostředkem). Čeho se asi Cola domakal? Pravil: „Mám pro vás novinku velezajímavou“ a při tom pohrával prašibalský úšklebek zarudlým jeho nosem. Co to asi bude? Jak se ten čas loudá! Což to bude věčně trvat, než pátá odbije (spatří Longocampana, stranou). Opět ta protivná tvář! Jakobych polýkal chrousty, když se na ni podívám. (Kráčí ku předu.)

Longoc. (spatří Altov., str.) Již zase ten šibeniční zjev! A právě teď! Aby ho sám rarach! (na hl.) Ah můj velectěný pan kollega! Co pak vás přivádí do těchto síní, když Jeho milost mešká na Křivoklátě?

Altovill. Víte, jak zbožňuji umění, drahocenný příteli.

Longoc. Vím, že jste příliš skromný, ukrývaje bedlivě své přednosti před zrakem cizím, neb jste posud ani slovíčkem nevyzradil, že by vás umění zajímalo.

Altov. Neznám požitku vzácnějšího, než obdivovati se opět a opět pokladům uměleckým, jimiž Jeho milost síně tohoto hradu naplnila. Ale co vás, pane slovutný, vypudilo tak záhy z posvátného zátiší vaší pracovny?

Longoc. Jako vás, touha osvěžiti ducha svého pohledem na výtvory věčné krásy. (Oba zabývají se na oko prohlížením rozličných předmětův. Přestávka.)

Altovill. V síni moc jsou krásné obrazy mistrů Rafaela a Corregia.
Longoc. A v sále eleném lepá socha Ilionéa!
Altovill. (str.) Ch se zde s někým setkati.
Longoc. (str.) Ček na někoho.
Altovill. (sedne s Ani se nehnu.
Longoc. (sedne si) Však já necouvnu.

(Přestávka.)

Altovill. Nezdá vám, že je zde trochu mrtvo?
Longoc. Mně ne, le snad vám. Čerstvý vzduch by vám posloužil. (Vchází Klára s le strany v domácím obleku.)

Výstup 2.

Lo c. Altovill. Klára.

Klára. (pro sebe) V této síni meškává. Kdybych jej spatřit mohla! (Jde ku dveřím ostředním a pohlíží do předsíně. Longoc. a Altovill. se byli obrá i a pozorují ji.)

Altovill. (Jde n druhou stranu k Longoc.) Jakže? Krásná žena, vycházející z komn obývaných druhdy hraběnkou Biankou?

Longoc. A, žen domácím obleku!

Altovill. Snad si Jeho milost nebyla nasadila novou putinku do prázdného hnízd ka?

Longoc. Skoro tak zdá. Musíme tomu přijít na kloub. (Blíží se Kláře.) Urozen paní!

Klára. Jmenuji panna Klára Javorská!

Longoc. Tedy nna Javorská! Však to jméno bez toho na dlouho nepodržíte.

Altovill. (str.) raběnka Bianka se také druhdy jmenovala Marjánka Holubovic.

Klára. Že je n dlouho nepodržím? Jak to? (str.) Věděl by snad o Pavlu? Zeptám s ho — však ne; což mi pan Gasparo nepřikázal, bych se nikomu Pavlu nezmiňovala?

Altovill. (str. k Longoc.) Nechce rozuměti; je upejpavá. (na ... přece, že o váte tyto komnaty — jak se vám líbí?

... Nepřesta jsem se posud obdivovati jich nádheře, ačkoliv ... hodin, mne pan Gasparo na hrad přivedl.

... } Ga aro!

... vě nyní!

... kdy císař se má oženit! (Gasparo ... ísařových.)

... 3.

... Gasparo.

... vás nalezám! Ah! Jak

... s něco?

... le tak hrdě k nebi

pnou, síně se lesknou nádherou. [illegible]
a přece — věřte — jest mi zde tak [illegible]
jako mi nikdy nebývalo uprostřed [illegible]
Nemohla jsem tam uvnitř déle vydržet — [illegible] —
pídila jsem se po vás. O reete: přijede [illegible]!

Longoc. Ah! }
Altovill. Ah! } (najednou.)

Longoc. (str.) Ta je nedočkavá!

Altovill. (str.) Hyne touhou po [illegible]!

Gasp. Zajisté, drahá Kláro! [illegible]
jeho na dnešní večer oznámil. Mějte [illegible]
své komnatě (str.) Nezmínila jste se [illegible]

Klára. (str.) Nezapomněla jsem [illegible] —

Gasp. Však vy jednou pochopíte [illegible] (Mluví
s ní šeptem a odvádí ji na pravo.)

Altovill. (str. pozoruje Gasp.) [illegible]
si na lišáka, nadháněјícího plachou [illegible]

Longoc. (pozoruje Gasp. str.) [illegible]
uchystal svému pánu novou kůstku.

Altovill. (str.) A španělská [illegible]
na hafana a potměšilého lisáka [illegible]

Longoc. (str.) Co však bude [illegible]! [illegible]
mu jen mohl nějak nohu podrazit!

Výstup [illegible]

Longoc. Altovill. Gas[illegible]

Gasp. (vrací se, k Altovill.) N[illegible]
villane, že jste na pozvání mé —

Altovill. (přeruší [illegible]) [illegible]
slídičem.

Gasp. (k Longoc.) Též vám, [illegible]
želeti, že jste v čas —

Longoc. (polohl.) Což [illegible]!

Gasp. (dívá se s jednoho na druhého, [illegible]
nemusí zůstat tajemstvím, že jsem [illegible]
Jeho milosti sděliti mohl?

Longoc. (vypukne v smích). [illegible]
obdivoval tak horlivě pokladům [illegible]!

Altovill. (vypukne v smích). [illegible]
svého pohledem na výtvory věčné krásy!

Gasp. Dovolte již, pánové, bych [illegible]
odevzdal vám otázky, které si přeje, [illegible]
[illegible]ongocampane, úkol váš (podává [illegible] —
[illegible]las.) a malý doplněk ode mne (na [illegible],
[illegible] vám (polohl.) a zajímavá pro vás [illegible]
[illegible] a jeden menší list. Longocampane [illegible]
[illegible] na pravé straně: Gaspare [illegible])

Altovill. V síni modré jsou krásné obrazy mistrů Rafaela a Corregia.
Longoc. A v sále zeleném lepá socha Ilionéa!
Altovill. (str.) Chce se zde s někým setkati.
Longoc. (str.) Čeká na někoho.
Altovill. (sedne si). Ani se nehnu.
Longoc. (sedne si). Však já necouvnu.

(Přestávka.)

Altovill. Nezdá se vám, že je zde trochu mrtvo?
Longoc. Mně ne, ale snad vám. Čerstvý vzduch by vám posloužil. (Vchází Klára s levé strany v domácím obleku.)

Výstup 2.

Longoc. Altovill. Klára.

Klára. (pro sebe). V této síni meškává. Kdybych jej spatřit mohla! (Jde ku dveřím prostředním a pohlíží do předsíně. Longoc. a Altovill. se byli obrátili a pozorují ji.)
Altovill. (Jde na druhou stranu k Longoc.) Jakže? Krásná žena, vycházející z komnat, obývaných druhdy hraběnkou Biankou?
Longoc. A, žena v domácím obleku!
Altovill. Snad by si Jeho milost nebyla nasadila novou putinku do prázdného hnízdečka?
Longoc. Skoro se tak zdá. Musíme tomu přijít na kloub. (Blíží se Kláře.) Urozená paní!
Klára. Jmenuji se panna Klára Javorská!
Longoc. Tedy panna Javorská! Však to jméno bez toho na dlouho nepodržíte.
Altovill. (str.) Hraběnka Bianka se také druhdy jmenovala Marjánka Holubovic.
Klára. Že je na dlouho nepodržím? Jak to? (str.) Věděl by snad o Pavlu? Zeptám se ho — však ne; což mi pan Gasparo nepřikázal, bych se nikomu o Pavlu nezmiňovala?
Altovill. (str. k Longoc.) Nechce rozuměti; je upejpavá. (na hl.) Zdá se přece, že obýváte tyto komnaty — jak se vám líbí?
Klára. Nepřestala jsem se posud obdivovati jich nádheře, ačkoliv tomu již drahně hodin, co mne pan Gasparo na hrad přivedl.
Longoc. } Gasparo!
Altovill. }
Longoc. (str.) Právě nyní!
Altovill. (str.) V době, kdy císař se má oženit! (Gasparo vchází s pravé strany, z komnat císařových.)

Výstup 3.

Longoc. Altovill. Klára. Gasparo.

Klára. (běží Gasparu vstříc). Konečně vás nalezám! Ah! Jak jsem tomu ráda!
Gasp. Co máte, milá panno! Polekalo vás něco?
Klára. Ne, ne! Ale podivno! Klenby se zde tak hrdě k nebi

pnou, síně se lesknou nádherou, lidé jsou ke mně přívětiví a úslužní a přece — věřte — jest mi zde tak teskno, tak bolno okolo srdce, jako mi nikdy nebývalo uprostřed skromné prostoty nizounké jizbičky. Nemohla jsem tam uvnitř déle vydržet — nedočkavost mne vypudila — pídila jsem se po vás. O recte: přijede dnes císař, budu s ním mluviti?

Longoc. Ah!
Altovill. Ah! } (najednou.)

Longoc. (str.) Ta je nedočkava!

Altovill. (str.) Hyne touhou po své — slávě!

Gasp. Zajisté, drahá Kláro! Podkomoří Vchynský mně příjezd jeho na dnešní večer oznámil. Mějte jen strpení a vyčkejte času ve své komnatě (str.) Nezmínila jste se nikomu o Pavlu?

Klára. (str.) Nezapomněla jsem výstrahy vaší, ačkoli nechápu —

Gasp. Však vy jednou pochopíte a budete jí povděčna. (Mluví s ní šeptem a odvádí ji na pravo.)

Altovill. (str. pozoruje Gasp.) Rozumíme! Přítel Ruffiano hraje si na lišáka, nadháňějícího plachou laňku královskému lvu.

Longoc. (pozoruje Gasp. str.) Tedy skutečně! Pan komorník uchystal svému pánu novou kůstku.

Altovill. (str.) A španělská svatba? Což kdyby si našinec zahrál na hafana a potměšilého lišáka odsud vykousal!

Longoc. (str.) Co však bude ze ženitby a mého výdělku? Kdybych mu jen mohl nějak nohu podrazit!

Výstup 4.

Longoc. Altovill. Gasp.

Gasp. (vrací se, k Altovill.) Nebudete toho pykati, mistře Altovillane, že jste na pozvání mé —

Altovill. (přeruší mu řeč, polohl.) Mlčte pak přece před tím slídičem.

Gasp. (k Longoc.) Též vám, mistře Longocampane, nebude toho želeti, že jste v čas —

Longoc. (polohl.) Což musíte o tom mluvit před tím špehounem?

Gasp. (dívá se s jednoho na druhého). Co pak máte? To přece nemusí zůstat tajemstvím, že jsem vás sem pozval, abych vám rozkazy Jeho milosti sděliti mohl?

Longoc. (vypukne v smích). Proto jste se tedy, pane kollego, obdivoval tak horlivě pokladům uměleckým!

Altovill. (vypukne v smích). Jako vy jste toužil osvěžiti ducha svého pohledem na výtvory věčné krásy!

Gasp. Dovolte již, pánové, bych vyplnil vůli svého velitele a odevzdal vám otázky, které si přeje, byste hvězdám položili. Zde, mistře Longocampane, úkol váš (podává mu jeden větší a jeden menší list — polohlas.) a malý doplněk ode mne (na hl.) a zde, mistře Altovillane, dotaz k vám (polohl.) a zajímavá pro vás novinka. (Podává mu též jeden větší a jeden menší list. Longocampanus stojí na levé, Altovillanus na pravé straně; Gasparo uprostřed.)

L o n g o c. (čte větší list). „Jaký osud čeká manžela Isabelly Španělské?“ Jakže? Isabelly Španělské? „Kdo jest zrádcem v mé čeledi?“ Udal bych jej, kdybych jen měl důkazy. (Přemýšlí.)

A l t o v i l l. (čte větší list). „Jaký osud čeká choté Marie Medicejské?“ Co že? Marie Medicejské? „Kdo jest zrádcem u mého dvora?“ Jak rád bych jmenoval toho padoucha, ale jak se domakat bližších zpráv? (Přemýšlí.)

G a s p. (str.) Půjdou-li pak do pasti?

L o n g o c. (str.) Co pak mně chce Cola? (čte menší list). „Mistr Scarabaeus Altovillanus před rokem ještě nazýval se Cecco Broccoli, jemuž pro falešnou hru v Miláně —“ — ah! to důkaz makavý! (Jde do zadu okolo Gaspara — ku Gasp. polohl.) Výborně! Tím se ho sprostíme!

G a s p. (polohl.) Na věky. (Oba jeví potměšilou radost. Longocamp. jde do zadu na pravou stranu, pohlíží opět do menšího listu, směje se potají a t. d.)

A l t o v i l l. (str.) Co mi píše Cola? (Čte menší list). „Mistr Seraphicus Longocampanus sloužil ještě před dvěma lety co Beppo Spadone dryáčníku Dulkamarovi; ukradl svému pánu padesát zecchin a zanechal v rukou spravedlnosti“ — ah! toť zpráva neocenitelná! (Jde do zadu okolo Gaspara — ku Gasp. polohl.) Vyhráno! Posvítíme mu!

G a s p. (polohl.) Do jámy! (Oba jeví potměšilou radost; Altovillanus jde do zadu na levou stranu, hledí opět do menšího listu, směje se potají a t. d.)

G a s p. (pozoruje oba str.) Chytli oba. Jak jim ta návnada voní! Jen s chutí do ní, učení pánové! Přeju dobrého zažití! (nahl.) Nuže, mistři slovutní, pochopili jste vůli Jeho milosti?

A l t o v i l l. (potměšile). Dokonale!

L o n g o c. (potměšile). Úplně!

A l t o v i l l. Dovolte, bych své díky —

L o n g o c. Buďte jist, že má uznalost —

G a s p. Velectění pánové! Nač díky, nač uznalost? Či nezove se páska, která nás k sobě víže, přátelství? Přátelství nezištné? Přátelství věčné? (Objímá oba.)

L o n g o c. (se směšnou velebností). Andělé v nebi se zajisté radují, vidouce tré duší upřímných páskou nejsvětější spojených!

A l t o v i l l. Srdce mi v těle plesá blažeností! Slov nemám, ale slzy mé mluví. (utírá si oči).

G a s p. (pustí je z objetí). Bohužel, že z pocitů nejblažších člověka povinnost vytrhuje. Jeho milost zde může býti co nevidět a mnoho zbývá ještě práce v jeho komnatách. Žehnejž bůh vašemu počínání a otevřiž vám knihu moudrosti! (Odchází do levých dveří.)

A l t o v i l l. (na straně pravé, pohlíží za Gasparem, str.) Ten roztomilý Cola! Ani netuší, že mi dal sám zbraň do rukou, kterou ho porazím!

L o n g o c. (na straně levé, pohlíží za Gasparem, str.) Slepotou Pán navštěvuje, koho v ruce nepřátel vydati chce! Ten dobrý Ruffiano! Zlíbal bych jej, že mi sám cestu naznačil, kterou ho poslati mám, by mně zde nepřekážel. (na hl. k Altovill.) Není-li pak rozkoší, jednati

s takovým člověkem! Vskutku jsem mu oddán s tělem i s duší! (Prostředkem vchází Pavel a ohlíží se).

Altovill. Mně přirostl k srdci jako bratr bratru! (Oba se obrátí k odchodu.)

Výstup 5.

Longocamp. Altovill. Pavel.

Pavel. (pro sebe). Zde prý někde mešká. Kdo mi dá o ní zprávu?

Longoc. (spatří Pavla). Kdo je ten člověk?

Altovill. Vypadá tak zděšeně. (Oba pozorují Pavla.)

Pavel. Ah! zde tito pánové. Zdá se, že jsou ode dvora. (Blíží se k nim.) Dovolte, pánové stateční, srdci obavou zkormouceného, mysli nejistotou zmítané, by se k vám obrátily, prosíce za útěchu!

Longoc. (str. k Altovill.) Řeč jeho jeví mrav ušlechtilý (nahl.) Mluvte; kdo jste a čeho si přejete?

Pavel. Jsem Pavel Volšovský —

Altovill. (přeruší mu řeč) jenž byl pro vzpouru v bílou věž vsazen?

Pavel. (trpce) a milostí císařovou z vlasti vyhostěn. Milost ta, ranivši jednu stránku srdce mého, druhou přece potěšila. Mám nevěstu, dívku čistou, duši andělskou. Ji jsem doufal opět spatřit — s ní jsem chtěl co s těšitelkou a milenou družkou svého bolu drahou otčinu opustit. Na perutích láskyplné touhy letěl jsem do rodné naší dědiny; nadarmo! Ubohá byla ku strýni své, hostinské Novotné, do Prahy odešla, by mně byla na blízku. Spěchal jsem nazpět, vrazil bez dechu k její příbuzné, a co mi bylo slyšeti! Orodovala prý za mne u císaře a byla dnes k jeho rozkazu na hrad odvedena, by svědectví vydala v mé věci! Bůh sám zná osudný omyl, jehož se stala obětí; já ze všeho chápu jen to jediné — že sám dýši vzduch volný, kdežto ona úpí někde ve vazbě —

Longoc. (str. k Altov.) Dívka přivedená dnes na hrad?

Altovill. (str. k Longoc.) Nebyla by to?

Longoc. (na hl. k Pavlovi). Jak se zove vaše nevěsta?

Pavel. Klára Javorská.

Longoc. Klára Javorská? Haha! Upokojte se, milý příteli!

Altovill. Haha! Té se nevede špatně!

Pavel. Což není uvězněna?

Longoc. Ta? Uvězněna? Ha ha!

Altovill. Jen trochu spoutána, ale pouty lahodnými ze zlata a z růží!

Pavel. Můj bože! Nechápu vás! Co to vše znamená!

Longoc. Milý příteli! Slyšel jste někdy o hraběnce Biance?

Pavel. Milostnici císařově?

Altovill. O též. Víte, kde bydlila, než Prahu opustila? V těchto komnatách (ukazuje na pravo).

Longoc. A víte-li pak, kdo tam nyní bydlí?

Altovill. Panna Klára Javorská.

Pavel. Jakže! Ona by byla —!

Longoc. Nástupnicí hraběnky Bianky! (Se smíchem odcházejí prostředkem.)

Výstup 6.

Pavel (sám).

Pavel. Svrchovaný bože! Srdce, které jsem napájel krví srdce svého, duše, kterou jsem okrášlil poklady duše své a pečlivě střehl, by se jí vánkem sebe lehčím nedotknul zkažený vzduch světa vezdejšího — ne, ne to není možná! A přece — nepravila mi Novotná, že se císař ku Kláře milostivým býti prokázal? Oh, ano, ano! Byl milostivým! Nyní chápu, proč mne tak na kvap vazby sprostiv, ze země vypověděl! Volnost a život byly mrzkou cenou, kterou podplatila marnivost ženská panenskou cnost! Oh! Nyní rozumím všemu, všemu! I lživé zámince, jakouž oklamali prostou stařenku, předstírajíce, že Klára musí dáti svědectví ve věci mé, ve věci člověka, jehož byli již na svobodu pustili! Oh, pukni srdce mé, žalem přeplněné! Zrazena je láska tvá, zmařen tvůj život. (Klesá do křesla stojícího v levo.)

Výstup 7.

(Rudolf vchází prostředkem s Adrianem, Guarinoniem a několika pány. Gasparo vchází levými dveřmi, které do kořan otvírá a spěchá císaři vstříc. Rudolf se v zadu zastaví.)

Rudolf. Adrian. Guarinonius. Gasparo. Pavel. Dvořané. (Později) **Klára.**

Rudolf (směje se). Ne, ne, milý Guarinonie, doktore elixirabili! Vzácný elixir vitae, jenž vám život prodlužuje, jste sice vynalezl, ale na koni sedět jste se jakživ nenaučil. Když jsme se dali do cvalu, začal jste v sedle hopkovat, jako děvče madridské, uslyší-li kytaru.

Guarinonius. Ujišťuji Vaši císařskou milost, že jsem se na chlup držel regularum čili pravidel, jaká slovutný Fuggerus a veleučený Paschales ve svých arcidílech pro jízdu na koni ustanovili.

Rudolf (směje se). Tedy jste se jízdě z kněh přiučil? Ano, ano, pravidel jste se držel, ale uzdy ne a proto jste se konečně hřívy držet musil. (Všimne si klanícího se Gaspara.) Ah Gasparo! Máš radost, že mne opět vidíš?

Gasp. Mám radost, že vidím milost císařskou tak veselou.

Rud. Ano, jsem vesel, jako jsem již dávno nebyl. Zotavil jsem se jak náleží v doubravách a jedlovinách Křivoklatských a doufám, (významně) že zde ještě více pookřeje srdce mé. (polohl.) Co dělá mé lesní kvítko?

Gasp. (polohl.) Nyje tamto (ukazuje v pravo) po slunci císařské milosti.

Rudolf (polohl.) Jakže? Zde na hradě?

Gasp. (polohl.) V komnatách hraběnky Bianky. Nebylo lepších pro tak vzácného hosta. (Přestávka.)

Rud. (polohl. a žertovně). Gasparo! Víte-li pak, co se mi chvilkami zdá?

Gasp. To by bylo —

Rud. Že jste prohnaná šelma!

Gasp. Jen svého císařského pána nejochotnější sluha.

Rud. S nímž jsem spokojen. (Podává mu ruku k políbení). Nechť brzy uzřím v komnatě své tu milou tvář, jež po čtyři dny neopustila ni myšlenky mé ni sny. (Gasparo odchází do pravých dveří pro Kláru; Rudolf se obrací směrem ku své komnatě na levo). Ženich její, ten mladý Taborita, bůh ví, kde se světem potlouká. Jest čas, bych jí ho počal nahražovat. (Jde dále a spatří Pavla ležícího hlavou v křesle). Kdo je ten člověk?

Pavel. (Pozdvihne hlavu, spatří Rudolfa a vyskočí). Císař!

Rud. Pavel Volšovský! (str.) On zde — (na hlas). Smělče! Ty's odvážil se vzdorovati vůli svého panovníka, povrhnouti zákonem!

Pavel. Svatým jest mi zákon, jeví-li se tím, čím býti má, odleskem vůle pána nejvyššího, jenž spravedlivě vládne nebi i zemi. Běda však panovníkovi, jenž ho na otroka své libovůle snižuje, na hamižného dohazovače bídných chtíčů — mrzké vilnosti!

Rudolf. Při San Jago! (ku komonstvu). Chopte se ho! (Gasparo vchází s Klárou.) Do nejhlubšího sklepení bílé věže s tím zbojníkem! Tam ať rozjímá, co váží vůle mocnářova, než pozná celou její moc na popravišti! (Adrian otevírá dvéře do předsíně a volá stráž).

Klára. Svrchovaný bože! (vrhá se císaři k nohám.) Smilování! O pane! Byl's tak milostiv — slíbil jsi mně — (Stráž vchází).

Pavel. Milostiv? A slíbil? Věřím rád! Šetři však svých proseb, dívko nehodná, pro chráněnce vděčnějšího — mně se hnusí dar té milosti. (K stráži). Odveďte svého vězně.

Klára. (vrhá se mu v cestu). Ustaňte! Pro milosrdenství boží! Co se to se mnou děje? Co jsem učinila? (k Pavlovi.) Při památce matky mé, kterou i ty jsi ctil co ženu svatou, tě zapřisáhám —

Pavel. Neber nadarmo to jméno posvátné! Že's mohla zradit srdce věrné, jemuž láska tvá byla nejdražším pokladem, mohl bych ti odpustiti, že's však mohla zapomenout památky zbožné roditelky, že's mohla v hrobě zneuctit šediny otce, jenž na smrtelném lůžku žehnal cnosti tvé, že's mohla v kal hříchu zašlapat panenský svůj mrav, to ti ani milosrdnost svrchovaná nemůže prominout!

Rudolf. Nestoudný!

Klára. Pavle! Slyš mne! Zaklínám tě! Ať spásy nepoznám ni slitování!

Pavel. Nerouhej se! Neznám tě více! (Stráž Pavla odvádí. Za ní odcházejí dvořané.)

Klára. (vykřikne a klesne Gasparovi do náručí. Tento s Guarinoniem ji odvádějí do pravých dveří).

Adrian. (přistupuje k Rudolfovi). Nepoznává milost císařská, jak neblahé následky mívá shovívavost s nenapravitelným plemenem kacířův?

Rudolf. Máte pravdu, otče Adriane. (Pro sebe.) Také dobře. Z krajův oněch (ukazuje k nebi) se posud nikdo nevrátil. (Odchází do levých dveří).

Adrian. (sám). Tentokráte ten bludný pikart trestu svému neujde. Jen aby se do toho nevpletla opět (s pohledem na pravé dvéře) ruka ženská! Budeme na stráži! (Odchází prostředkem.)

Opona spadne.

Třetí dějství.

Komnata Rudolfova. Různé předměty umělecké: obrazy, sochy a p. V levo stůl. Křesla.

Výstup 1.

Rudolf (sám)

Rudolf. (stojí u okna). Jitro mého narození! Opět se na mne usmívá slunko, které slyšelo první pláč dítěte, vítajícího tento smutný svět. Usmívá se na muže s toutéž lahodou, jako se usmívalo na hocha a juna, kdežto já — o kde jste snové, tužby mého mládí? Čím jsem nechtěl býti? Co jsem nechtěl vykonati! Světu vrátit mír a jednotu víry! A co jsem mohl vykonat! Ani v zemi této jsem nebyl s to vyplenit bejlí odpadlictví a zpupné vzpoury! Kámen po kameni řítí se pyšná budova nadějí mých v prach — nuže! aspoň si zachráním skrovný ten koutеček, kde nad ssutinami zkvétají vonné růže upřímné lásky! (Vchází Gasparo s ortelem a s věštbami.)

Výstup 2.

Rudolf. Gasparo.

Rudolf. (ohlídne se). Jak je Kláře? Zotavila se již?

Gasp. Tak dalece, že prosí Vaši milost za slyšení.

Rud. Nechť přijde. (pro sebe.) Ubohá dívka! Včerejší výstup se na ni sřítil jako balvan na útlou květinku. (Pozoruje, že Gasparo posud neodešel.) Co ještě máš?

Gasp. Ortel vynešený soudci zemskými na Pavla Volšovského.

Rud. Dej sem. (vezme ortel.)

Gasp. A věštby, jichž se byli mistři Altovillanus a Longocampanus dnešní noci ve hvězdách dočtli.

Rud. Polož je tamto. (Ukazuje na stůl. Gasp. je tam položí a odejde.)

Výstup 3.

Rudolf (sám).

Rudolf (nahlíží do pergaménu). Pokuta smrti! Smrti ohavné! (Jde ke stolu a béře péro do ruky.) Jediné trhnutí pérem a zničen jest ten odvážlivec! (Chce psát, ale zadrží.) Proč váhám? Žádný zločinec posud trestu svého v míře plnější nezasloužil — a přece ruka má se zdráhá a přísný hlas mi šepce v hlubinách srdce: Můžeš býti soudcem, kde jsi soupeřem? (Pohrouží se v myšlenky.) Ustupte, chmury děsivé! Ustupte a nechte mne zříti budoucnosti v tajuplnou tvář! (Béře listy astrologův a čte.) Jakže — Altovillanus a — Gasparo! (Béře druhý list.) A Longocampanus též! Oh! To jest přes příliš! Tedy pouhý klam a podvod! Byl jsem opět jednou hříčkou licoměrných, ničemných dobrodruhů? Hltavé zlatostřebce a houby nenasytné jsem napájel dary své štědrosti? Při San Jago! Viděli posud jen dobrodince, nechť poznají káratele! (Vchází Klára.)

Výstup 4.

Rudolf. Klára (bledá, utrápená).

Rud. (pohlednuv na ni str.) Ubohé dítě! Bledým rouchem pokryl smutek ta květoucí líce. (nahl.) Čeho žádáš, Kláro?

Klára. Odpusť pane! V hlavě mé jest tak pusto — s nadějí mne opustila i paměť. Včera, než — (bolestně) než Pavel na mne promluvil, se cosi přihodilo — (pohlíží na císaře, jako by očekávala, že jí přetrhne řeč) — čeho se dopustil?

Rud. Urazil můj majestát.

Klára. A jaký trest klade zákon na podobný čin?

Rud. (podává jí ortel). Čti.

Klára (nahledne do listiny.) Popraviště?! — Oh! (zakryje si oči.)

Rud. Ty pláčeš? K vůli němu?

Klára (pohlíží na Rud. se zrakem bolestným). Slzy mně vyschly; žal je vypil všechny jako žhavé železo krůpěj vody! — Pro mne jest ztracen na věky — o pane, nepřipusť, by ho ztratil též národ a svět! Zapomeň jeho viny a nedej mu zahynout! (Klesá Rudolfovi k nohám.)

Rud. Jakže? Ty za něj oroduješ — ty, jižto pohanil jazykem mrzkým přede mnou, před mým dvorem? (Zvedá ji.) Nikoliv, dívko! Nestav se spravedlnosti v cestu! V rukou jejích tvá pomsta spočívá!

Klára. Má pomsta? Což se mrtví také mstí?

Rud. Kláro!

Klára. V onom hrozném okamžiku, kdy ukrutná jeho slova jako břitké meče proklála srdce mé — jsem světu odumřela! Nezbývá mi než pochovati se do tichého zákoutí rodných hor a očekávati, až stráví smrt po duši i to bídné tělo!

Rud. Ne, ne, dívko milá! Žíti budeš, žíti musíš, mnohým ke blahu, mně ku spáse!

Klára (žasne). Tobě?

Rud. Ano, mně nešťastnému, mému srdci rozervanému neklidem a nedůvěrou!

Klára. Ty — nešťastný — ty, císař římský?

Rud. (trpce). Ano, já — císař římský, jehož prvním toho světa mocnářem zovou a jenž závidí poslednímu žebráku tu skyvu blaha, ukrytého v lásce choti, dítek, bratra, přítele! Na dráze mé číhají jen podvod a zrada!

Klára. Nekřivdi, pane, věrným svým poddaným!

Rud. Ti věrní poddaní! Vidím je, ty vždy věrné velmože uherské a stavy české, počítající nedočkavě léta mého panství, vidím je šilhající již po mém nástupci a smlouvající s Matyášem o Jidášův groš, za jaký by zaprodali bratra bratru! Pomlč o věrnosti! U zvířat pouze se udržela, u lidí dávno vymřela!

Klára. Ne, ne, to nemůže, nesmí býti pravda! (Pro sebe.) A přece — ano — věrnost vymřela!

Rud. (trpce). Mám toho důkazy, dívko, a dnes právě (béře listy astrologův do rukou) jich několik přibylo. Stvůry moje mne klamou, lidé, jež jsem z kaluže bídy vytáhl! O ano! Jsem sám, úplně sám uprostřed víru svých dvořanů a sluhů jako na poušti. Nadarmo kolem

sebe zírám, bych spatřil upřímnou lidskou tvář; na larvách, které se na mne šklebí, vidím jen hnusný úsměv licoměrné úslužnosti, jen líčenou úctu pokrytské pokory!

Klára (srdečně). Nejsi, pane, nespravedliv?

Rud. (pohledne na ni). Oh ano! ano! Což mně bůh neseslal anděla, by položil balšam věrné lásky na rány, jimiž ničemnost a nevděčnost rozryly srdce mé! O Kláro! Kláro! dívko zázračná! Obrať ke mně bohatý zdroj horoucího citu, zůstaň při mně, zahlaď červa nedůvěry, užírajícího mně ducha, buď mým andělem strážcem! (Klesá jí k nohám).

Klára (sáhá si na čelo, jakoby pojímala hroznou myšlenku). Jaké to blesky se mi křižují před očima! — Pro živého boha! Nedejte uzráti té hrozné myšlence, klíčící v lůně rozervané mysli! — Vy mne —

Rud. Miluji tě, Kláro! Miluji nevýslovně od oné chvíle, kdy jsem tě poprvé spatřil v chrámu svatovítském!

Klára. V chrámu svatovítském — sotva že jsem do Prahy přišla? (Trpce.) Špatně jste osvědčil lásku svou, neprominuv Pavlovi malou tenkráte ještě vinu. Aneb jste snad právě té lásce k vůli — (hrozí se) o nenechte mne to domysliti!

Rud. Činíš mi křivdu. K prosbě tvé byl vazby sproštěn.

Klára. Vazby sproštěn? Když ale byl na svobodě, proč jsem byla zadržena já zde na hradě? Komorník tvůj mně pravil, že musím co svědkyně zde dlíti, bych výpovědí svou vině jeho ulehčila. Klamal mne tedy — o pro milosrdenství boží, řekni, že ne!

Rud. (pro sebe). Tím tedy prostředkem Gasparo ji přilákal? (nahlas.) Kláro! Můžeš horliti pro to, že jsem tě chtěl připoutat ku své lásce!

Klára. Lásce! A připoutat! Ah! Nyní rozumím falešným úsměvům, licoměrným úklonám sluhů tvých! Byli pozorovali tu tvou lásku a — spravedlivé nebe! Jak zněla ta hrozná slova Pavlova? „Že's mohla v kal zašlapat panenský svůj mrav!“ On myslí — on mne má — oh! Já zajdu! (Zakryje si obličej rukama a sklesne do křesla. — Přestávka).

Rud. Nemysli na něj více; jest tebe nehoden — pohanil tebe jako byl urazil mne.

Klára (vzchopí se). Tebe? A k vůli komu? K vůli mně, již miloval, snad posud miluje! Hana jeho byla bolestným výkřikem uražené lásky, uražené tebou a ty — ty bys jej chtěl proto souditi? Rudolfe, králi! Neprosí tě již slabá dívka za milost, spravedlivost ústy mými tobě káže: Střež se, by's nezkřivil ni jediného vlasu na hlavě toho jinocha!

Rud. (horoucně). O jak jsi krásná ve svém horování — krásnější, než byla's ve svém žalu! O Kláro! (Chce se jí chopiti za ruku).

Klára. Nesáhej na mne! Z očí ti šlehají blesky vášně, na tváři ti plá zážeh vilnosti — ty's hrozný!

Rud. (zlostně). Nedráždi mne, dívko — nechtěj, by se mi v žilách zbouřila španělská krev! (Chápe se její ruky.)

Klára. Ukrutníku! Nuže, vraždi svou oběť! (Klesá na kolena).

Rud. (potlačuje násilně svou zlost). Ne, ne — tebe ne! Avšak

jeho! (Ukazuje na ortel.) Viz tam ortel jeho! Jediný pohyb této ruky a on zhyne — zhyne — smrtí ohavnou!

Klára (s největší hrůzou). Oh!

Rudolf. Nuže — pohrdáš ještě láskou mou?

Klára (po duševním boji s odhodlaností zoufalou). Tak připadniž na hlavu tvou, k čemu mne doháníš! Čiň, čeho myslíš, že se dopustiti smíš!

Rud. Zůstaneš na hradě, když Pavla propustím?

Klára. Živa ty síně neopustím!

Rud. Nehleď na mne tím pohledem hrůzným! Kláro! Promiň prchlivosti horoucné lásky! Nežádám, by's o překot změnila pocity své — jen naději mně neodnímej, že za chvíle klidnější nepohrdneš tímto srdcem vřelým! (Chce k ní přikročit.)

Klára. Nepřibližuj se ke mně! Posvátnou mne rouškou obestřela smrt.

Rud. Kláro! Nemluv tak strašná slova!

Klára. Slyšel jsi již lahodná slova z úst zoufalého sebevraha?

Rud. (leká se). Sebevraha?

Klára. Či myslíš snad, že mohu vyčkati hanby a výčitek svědomí, jakými vášeň tvá mne ohrožuje? Ať již míru ukrutnosti doplníš a jinocha nešťastného pro mne bídnici zavraždíš, ať milost mu dáš v naději na mrzký úplatek uraženého majestátu, co mně zbývá, než abych si lebku o zemi roztříštila? (Rudolf se hrozí.) Rudolfe! Před živým bohem, jenž na nás hledí v této hrozné chvíli, přisáhám: Provedeš-li záměr svůj, viděl jsi dnes naposled tu proklatou krásu mého těla! Budeš-li hledat zítra milenku, najdeš mrtvolu zsinalou!

Rud. (s hrůzou). Ustaň!

Klára. Sudiž nás oba vševědoucí soudce nad hvězdami a budiž milostiv tobě, by v poslední hodince na tebe nezírala bledá tvář dívky, kterou jsi zahubil na těle i na duši! (Podepře si hlavu o křeslo.)

Rudolf (zakrývaje si tvář, klesá do křesla). O myšlenko strašná! Zlomiti tak útlé kvítko v rozkvětu nejkrašším, zhubiti ten život bujarý! A ona vykoná, čím vyhrožuje — četl jsem to v děsném záblesku jejího oka! Oh! Rudolfe neblahý! Chtěl bys vraždit, kde tak nevýslovně miluješ? Chtěl bys upírem se státi, jehož láska ssaje krev! Láska toho jinocha, vypudivši ho z útulku bezpečného ohavné smrti v náruč, měla by býti ušlechtilejší lásky Rudolfovy? Provinil se těžce — zákon jej zatracuje — nebyla by však spravedlnost zákona krutou nespravedlností? — Máš pravdu, srdce mé· Nechť právo lidské odsuzuje, právo božské káže: Milost dej! (Zazvoní, Gasparo vejde.) Nechť přivedou Pavla Volšovského! (Gasparo odejde).

Klára (pozdvihuje hlavu). Co zamýšlí?

Rud. Pohrdla's láskou mou; uzříš, že nebyla nehodna lásky tvé (Roztrhne ortel.)

Klára (s největším výbuchem radosti). Zachráněn! — Zachráněn! (Vrhá se Rudolfovi k nohám a chce mu líbat ruce.)

Rud. Ustaň, dívko, ustaň! Neztrpčuj výlevy své blaženosti pocit osamělé bídy, ku které mne bůh odsoudil!

Klára. Nebuď nespravedlivým k bohu, jenž tě postavil na místo vznešené! Nedokázal's právě sám, že z ruky tvé se řinouti může věčně živý zdroj nesmírného blaha, by občerstvil tvé poddané, práhnoucí po tvé otcovské lásce?

Rud. O bytosti zázračná! Jako nůž lékařův rozrývá tvoje řeč to srdce ubohé; raní a hojí je zároveň. O! Cítím, že bych se stal lepším, mnohem lepším tobě na blízku (Klára couvá) — nestrachuj se, dovedu pochovat poslední a nejkrásnější svůj sen k ostatním. (Vejde Pavel.)

Výstup 5.

Rudolf. Klára. Pavel.

Pavel (vchází a spatří Kláru). V jeho komnatě!

Klára (mu spěchá vstříc). Pavle! Můj Pavle! (Pavel pohledne na ni s výrazem opovržení a kyne rukou, by se neblížila. Klára potácí se nazpět ku křeslu, kde sklesne.) O běda mně! Jazyk mně tuhne mrazem toho pohledu!

Rud. Upokoj se, dívko! Má vina uvalila těžké hoře na tvou ubohou hlavu: dopřej, by lítost má je opět odvalila. Uchyl se zatím sem. (Odvádí ji do levých dveří.) Pavle Volšovský! Dvou těžkých provinění jsi se dopustil. Majestát císařův jsi urazil a nevinnost dívky bezúhonné pohanil — (pohnutí Pavlovo, jako by chtěl mluvit — Rudolf pokynutím ruky tomu zabrání.) Poslechni především, co ti praviti má mocnář tvůj a pán. Víš, co klade zákon vině jako jest tvá za pokutu?

Pavel. Ztrátu hrdla.

Rud. Ano — ztrátu hrdla. Jen milost mocnáře uraženého může změniti výrok ten a změnila ho. Jsi svoboden.

Pavel. Tvá milost? Opět tvá milost? Zakoupená jí? (ukazuje na dvéře, jimiž Klára odešla.) Ne, pane můj a mocnáři! Věz, že v prsou poctivého muže žije něco, co se nesrovnává s tvou milostí a že to něco se zove — čest!

Rudolf. Mladíku!

Pavel. Nač mi také tvé milosti zapotřebí! Květ mého života jsi zničil, proč bys nepodťal i jeho peň? Arci pohodlné by bylo, svědomí, až se jednou v noci bezesné probudí, opět v spánek tuhý ukolébat pokrytskou písní: O blaho jsem ho okradl — je pravda — ale daroval jsem mu život.

Rud. (zlostně). San Jago! (Pro sebe.) — Stiš se, hrdosti má! To budiž tvým trestem! (nahlas.) Jinochu! Posud jsi slyšel Rudolfa císaře; vyslechni nyní též Rudolfa muže, jemuž jako tobě posvátným jest zákon cti!

Pavel. Co uslyším?

Rud. Vyslyšev prosbu tvé nevěsty a sprostiv tě vazby, Prahu jsem opustil a meškav po čtyři dny na Křivoklátě, Kláru jsem nespatřil, až v oné chvíli, kdy vášeň tvá dotkla se mé důstojnosti a její cti.

Pavel. Nebesa! Je-li možná?

Rud. Co muž muži ti přisáhám zde před živým bohem: dívka, kterou nazýváš nevěstou svou, opustí dnes hrad můj tak čistá a nepo-

škvrněná, jakou byla, když poprvé práh jeho překročila! Věříš slovům mým? —

Pavel. Ke lži podobné by se nesnížil muž nejsprostší, neřku-li hlava korunovaná! Věřím! Věřím, že neklesla, že se nestala vyvrhelem svého rodu; proč ale — proč zapomněla na svou lásku, proč nespěchala do mého náručí, proč dlela klidně v síních tvých vrhajíc sama na sebe stín úhony?

Rud. (jde ku dveřím a uvádí opět Kláru).

Pavel. Co počíná?

Rud. Kdy, Kláro, jsi se dozvěděla, že Pavel byl propuštěn na svobodu?

Klára. Před hodinou.

Pavel. Můj Bože!

Rud. A proč jsi meškala na hradě?

Klára. Čekala jsem jaksi ve vazbě výslechu, bych výpovědí svou vině obžalovaného ulehčila.

Pavel (radostně). Tedy oklamána?

Rud. Ano — oklamána nevčasnou ochotou sluhy, jenž lichotiti chtěl choutce pánově.

Pavel. Kláro! Světice! Můžeš odpustit hříšníkovi, jenž se odvážil tobě se rouhati? (Klesá jí k nohám.)

Rud. Šťastný nevděčníku! Již ti odpustila. Před chvílí ležela u nohou mých prosíc za tvůj život.

Pavel. Anděli dobroty!

Klára. Slyš, Pavle! Není na tom dosti, že se přehnala chmura černá zastínivši jasné nebe naší lásky; nesmí vrhati ni nejmenšího stínu do budoucnosti. Pamatuješ se na onu chvíli posvátnou, kdy stařičký otec můj umíraje, posledním vzdechem svěřil mne nedospělého sirotka tvé péči? Při oné chvíli ti přisáhám! Nikdy nevznikla v duši mé myšlenka, pro kterou bych se měla před tebou rdíti!

Pavel. Ustaň, drahá! Nežádám přísahy, žebrám za odpuštění!

Klára (klesá mu na šíji). Můj Pavle!

Rud. (vkročí mezi ně, podávaje jim ruce). Když láska tolik promíjí, snad odpustí též mně!

Klára (podává mu ruku). Vše může láska prominout, co láska zavinila! (Vchází Gasparo.)

Výstup 6.

Předešlí. Gasparo.

Gasparo (zaslechnuv poslední slova a vida skupení — pro sebe). Ďasa! Je to dobrý začátek anebo špatný konec? (nahlas.) Císařská milosti! Páter Adrian prosí za nejmilostivější vyslechnutí.

Rud. Ať vejde. Ty však, milý Gasparo, požádáš učené mistry Altovillana a Longocampana, by si přišli pro odměnu za převzácné věštby, jimiž mne nad míru potěšili. Zároveň s nimi nechť se dostaví doktor Guarinonius a — stráž. Rozumíš — stráž!

Gasp. (potměšile). Oh rozumím — rozumím! (Odchází a otvírá Adriánovi dvéře).

Výstup 7.

Rudolf. Klára. Pavel. Adrián.

Adrián (uzří Pavla v hovoru s Klárou — pro sebe). Jakže? Vypadá takto odsouzenec? S úsměvem na tváři? Obava má nebyla lichá. Měl by opět uniknouti spravedlivému hněvu církve? (Přistoupí blíže k Rudolfovi.)

Rudolf (jenž byl zatím u stolu četl, se obrátí a zpozoruje Adriana). Čeho si přeje duchovní můj rádce?

Adrian (s jízlivým pohledem na Kláru a Pavla). By u svého císařského pána nalezl ucho otevřené — *jemu samému* otevřené.

Rud. Mluvte jen — ti tam neslyší a nevidí. (Pavel a Klára jsou zabráni v důvěrný hovor s úsměvy a t. d.)

Adrian (polohl.) Církev těžce uražená spoléhá na spravedlivost svého ochrance, jenž zajisté podruhé neotevře zpupnému zbojníku mříže žalářní.

Rud. Přicházíte pozdě, otče Adriane — vyřknul jsem již slovo milosti.

Adrian. Již? Však vyřknuto není ještě vykonáno a žehnati bude svatá církev věrnému synu, napraví-li tento činem bohulibým okamžité přenáhlení nevčasné milosrdnosti.

Rud. Slovo zrušit? Majestát císařův? Nežádejte toho, velebný otče! Běda mocnáři, v jehož slovo ztracena víra.

Adrian. Právě majestát drze pohaněný neměl by zapomenouti —

Rud. (přetrhne mu řeč). Zpomněl si, že v tomto muži (ukazuje na Pavla) lidskou důstojnost urazil a že mu nepřísluší býti soudcem ve vlastní věci.

Adrian. Nemohu moudrým nazvati vládce, jenž z rukou dává zbraň, kterou by mohl potříti nebezpečného buřiče ve prospěch církve, obce i (významně) vlastní osoby!

Rud. Dosti — neuvádějte mně opět na mysl myšlenku, pro kterou jsem se již jednou sám před sebou zarděl. Ne, ne, otče Adriane — věřte — největší rozkoší vládcovou jest: milosrdnost.

Adrian. A spravedlivost?

Rud. Milosrdností neutrpí. Uvidíte toho důkazy. (Zvoní. Vejde Gasparo.) Vykonal's mé rozkazy?

Výstup 8.

Předešlí. Gasparo.

Gasparo (potutelně). Na chlup, císařská milosti. Oba mistři notnou chvíli již čekají. Jsou jaksi nedočkavi své odměny — též doktor Guarinonius a (s tajeným smíchem) stráž jsou v předsíni.

Rud. (k Pavlovi a Kláře). Byl jsem chvíli člověkem; dovolte již, bych opět oblekl mocnáře a soudce a buďte svědky mého soudu. (Ku Gasparovi). Co pak si věrný můj sluha Gasparo pomyslil, posýlaje pro stráž?

Gasp. Inu pomyslil si, že jste ráčil odkrýti nějaké darebáctví.

Rudolf. Máš pravdu, milý Gasparo, poznávám, že mám na svém hradě prohnané darebáky!

Gasparo. S dovolením, císařská milosti, něco podobného jsem si již dávno myslil.

Rud. Vida, vida! A jak pak jsi to poznal?

Gasp. Inu to našinec již tak pozná po čichu.

Rud. Jako liška lišku! Ty šelmo! (Hrozí mu žertovně.) Proč pak jsi mně nic neřekl?

Gasp. Odpusťte, císařský pane, ale znáte mne; nerad bych komu ublížil!

Rud. Ano, známe tě, můj milý Gasparo, známe tě. Osud však nemá tak holubičí povahy a vydal ty podvodníky v ruce naše (položí Gasparovi ruku na rámě) anebo spíše zaslepil je, že se vydali sami.

Gasp. Ti hlupáci!

Rud. Nyní však je držíme.

Gasp. Ano, držíme je.

Rud. A notně je přiskřípneme.

Gasp. Ano, notně je přiskřípneme.

Rud. Jen sem uveď ty učené hlavy, jakož i doktora Guarinonia, a — nezapomeň na stráž!

Gasp. Jak pak bych zapomněl! Stráž jest při podobné kratochvíli hlavní osobou. (Spěchá ku dveřím a otevře je do kořan. Vstoupí: Altovillanus, Longocampanus, Guarinonius a stráž.)

Rud. (pohlíží za ním). Podivíš se, až hlavní osobu poznáš.

Výstup 9.

Předešlí. Altovillanus. Longocampanus. Guarinonius. Stráž.

Rud. (vezme se stolu a čte list Altovillanův a podívá se na Longocampana). Podivno! (Zatím se byl Gasparo přiblížil k Altovillanovi.)

Altovill. (ku Gasp. stranou). Četl můj list.

Gasp. (str.) Ví již všecko.

Altovill. (str.). Skutečně? Všecko?

Gasp. (str.). Což nevidíte stráž? Chňapne ho.

Altovill. (str.) Chňapne? (Oba jeví potměšilou radost. Gasparo odchází na druhou stranu k Longocampanovi) [pro sebe]. A tebe také.

Gasp. (pro sebe). Jeho i tebe.

(Rudolf byl zatím četl list Longocampanův a pohledne na Altovillana.)

Rud. Podivno! Přepodivno!

Longoc. Ah! To byl můj list. (Ku Gasparovi str.) Vezme ho za pačesy?

Gasp. Vezme, vezme. (Oba jeví potměšilou radost. Gasparo odcházeje, pro sebe). A tebe jak by smet.

Longoc. (pohlíží za ním). Však na tebe také dojde.

(Rudolf byl zatím porovnával oba listy a posuňky atd. dával své podivení na jevo.)

Rud. Učení mistrové! Udál se případ, v němžto mi jest zapotřebí veškerého vašeho věhlasu. Čeho jste se minulé noci ve hvězdách dočtli,

zní tak podivně, že nemohu jinak, než položit vám otázku: není-li možno, aby hvězdy někdy lhaly?

Altovill. Nikdy!

Longoc. Toť nemožno!

Rud. A vy jste se nemýlili, čtouce v jich tajuplných pohybech výroky, jaké jste mně byli sdělili?

Altovill. Nikdy mne neklamala posvátná věda.

Longoc. Neměl jsem nikdy šťastnějšího okamžiku nad včerejší.

Gasp. (str.) Ti si dali.

Rudolf. Věřím vám oběma. Ale což ty, věrný sluho můj, Gasparo, hlavo bystrá a zkušená, na jejíž radu mnoho dávám, přikládáš hvězdám též tolik víry?

Gasp. Jako slovu božímu, nejmilostivější pane.

Altovill. (str.) Však ony ti posvítí.

Longoc. (str.) Budeš mít z nich radost.

Rudolf. Mám ještě něco na srdci. Drazí rádcové moji! Co zasluhuje sluha nevěrný, jenž nepamětliv dobrodiní nesčíslných, pána svého klame?

Altovill.
Longoc. } Šibenici!
Gasparo.

Rudolf. Jak vám sluší krásná ta shoda šlechetného hněvu! Buďte jisti, že se dle ní zachovám. Nyní však slyšte, co mně hvězdy věští. Praví ústy oddaného mně mistra Longocampana (vezme list Longocampanův): „Kýžené blaho kyne Rudolfovi jen v náručí Marie Medicejské. Choť Isabelly Španělské sejde brzy trapnou chorobou."

Altovill. To je bídná lež.

Rud. Zticha! Hvězdy nikdy nelhou! Nebo měl bych snad pochybovati o pravdivosti výroku, jaký hlásají ústy tvými, milý rádce můj neméně oddaný? Stojí zde psáno (vezme list Altovillanův): „V objetí Isabelly Španělské čekají Rudolfa dnové blahodární! Manžel Marie Medicejské padne záhy rukou vrahovou."

Longoc. To je mrzký klam!

Rud. Zticha! Hvězdy nikdy nelhou! Naopak mám oba jich výroky zajisté za pravdivy. Nejsa však žoldánem tureckým, nemohu si vzíti obě kněžny a také se mi nelíbí sejíti záhy ani trapnou chorobou, ani rukou vrahovou. Protož zůstanu raději svobodným!

Altovill. (str.). Teď jsem na holičkách!

Longoc. (str.). Sedím na suchu!

Gasp. (str.). Dobrá! Teď ať panuje Klára nebo jiná — beze mne to nepůjde.

Adrian (str.). Výborně! Nedůvěra jím vládne více než kdy jindy — neožení se a Matyáš bude jeho nástupcem.

Rud. (byl se opět díval do listů). Díky vám, světla nebeská! Nejen úrazu manželstvím mne chráníte — ještě jinou výstrahu mi dáváte! (Čte z listu Altovillanova.) „Tobě na blízku zrada číhá. Ten, jehož mistrem Longocampanem nazýváš, není než sprostý šejdíř v žoldu toskanském, Beppo Spadone —"

Longoc. (lekne se, str.). Rodičko Loretanská! (Altovillanus a Gasparo jeví radost.)

Rud. „— jemuž ve Florencii pro krádež pravé ucho uřízli.“ Ah! To jest zajímavé. Mistře Christofore Guarinonie, přemilý náš doktore elixirabili, dejte nám toho jistotu.

(Guarinonius ukloní se císaři, s vážností směšnou k Longocampanovi přistoupí a hlavu mu ohmatá, pak se k císaři obrátí.)

Guarin. Císařská milosti! Contactu manuali, to jest dotknutím se těchto svých prstů jsem se domakal, item přesvědčil, item nezvratné jistoty nabyl, že inkulpátovi, to jest obžalovanému, pravé ucho odcizeno, item uříznuto, item břitkým neb ostrým nástrojem od hlavy odděleno bylo.

Longoc. (pokrytsky). Krutě mne stíhá ruka páně; líbám ji však, neb miluje pán, koho tresce. Ale prosím, by si milost vaše též povšimnouti ráčila, co hvězdy praví o jiných darebácích.

Rud. Má se státi. (Čte z listu Longocampanova.) „Domnělý mistr Altovillanus jest náhončím dvoru španělského a nazýval se někdy co pověstný ničema Cecco Broccoli —

Altovill. (str.). Slzy Maří Majdaleny!

Rud. — jenž Milánu mimo falešné kostky též levé ucho své na památku zanechal.“ Doktore, konejte svou povinnost.

Altovill. (padne na kolena). Smilování, císařská milosti! Mám tak měkké srdce.

Rud. Že's mne chtěl z pouhé dobrosrdečnosti oženit. Ale spravedlnost je dotírava, milý mistře, a chce mít jistotu. Jen podej hlavinku svou zkušeným prstům doktora Guarinonia. (Altovillanus vstane. Guarinonius ohmatá mu hlavu a obrátí se pak k císaři.)

Guarin. Císařská milosti! Nelze upříti, item musí se tvrditi, item je zjištěno, že druhý inculpátus má defectum, to jest nedostatek ucha levého, item že mu toto ucho schází, tak že ho vlastně nemá. (Pokloní se císaři a ustoupí do zadu.)

Gasp. (str. k Adrianu). Teď je máme oba s krku.

Adrian (str. ke Gasparu). Buďte jist naší vděčností.

Altovill. (pro sebe). Jen Cola mne zde zná — nezradil mne než on. (Na hlas). Jsem vinen, císařská milosti! Račiž však spravedlnosti úplně zadost učinit a zakončení věštby mé si povšimnout.

Longoc. Ano, pane nejmilostivější, též věštba má posud nedozněla. (str.) Ať na Colu také dojde.

Rud. (nahlíží do obou listů a praví pak s líčeným překvapením): V skutku! Hvězdy si povšimly ještě třetího poctivce. Co myslíš, milý Gasparo, koho asi? (Longocampanus a Altovillanus jeví potměšilou radost.)

Gasp. (trochu zaražen). Opravdu nevím.

Rud. Tebe — milý hochu!

Gasp. (lekne se). Mne? (str.) Oh! Ti lotři! (Utírá si pot s čela. nahlas.) Co pak hvězdám na mně záleží — to bude omyl (str.) Oh! Ti darebáci!

Adrian (str.) Ah! Došlo také na pana komorníka! Tím lépe! Zapotřebí ho již nemáme a nástroj zbytečný se stává časem škodlivým.

Rud. (jenž byl zatím pohlížel do listů). Nikoliv, věrný sluho můj! Ano hvězdy mistra Longocampana se s hvězdami mistra Altovillana

úplně shodují, tvrdíce, že za šlechetným Gasparem de Sopramonte e Valeprofondo vlastně vězí prohnaný šíbal Cola Ruffiano!

Gasparo (str.) Corpo di Baccho! Již mne má.

Rudolf. Ubohý Colo! Zakusil's asi již mnohou trpkost v tomto slzavém údolí, neb hvězdy Longocampanovy viděly, že jsi ve Florencii přišel o ucho pravé a hvězdy Altovillanovy zase, že jsi v Miláně levé zanechal. Kýho ďasa! Ubohý příteli! To bys byl dokonce bez uší? Mistře Christofore, vyzpytuj přece tento nejvzácnější zjev přírody.

Adrian (str.) Ha ha! Ti mu vytřeli zrak! (Guarinonius ohmatá Gasparovi hlavu.)

Guarin. Mehercle! Hlava inculpátova se podobá cum grano salis to jest s rozdílem, skutečně hlavě zvířete, jež nazýváme talpa, to jest krtek, nemohouc vykázati se, item postrádajíc, item nemajíc pražádných uší.

Gasp. Neračiž, pane nejmilostivější, zapomenouti služeb —

Rud. (přísně). Zticha! — Že tito dva lotři důvěru mou klamali, chápu; čeho se nedopustí duše bídná za několik dukátů! Co však tebe, tvore mizerný, pohnulo, bys teplé lůno mé milosti zneuctil?

Gasp. (str.) Je velikomyslný — upřímnost mne snad zachrání, a pak — zkoupám-li se já, ať se zkoupá také pan páter (nahlas.) Císařská milosti! Spravedlivost Tvá zajisté nevloží celou váhu hněvu na ubohou hlavu pouhého nástroje — (Adrian mu chce brániti v řeči; Rudolf kyne Adrianovi, by mlčel.)

Rud. (živě). Nástroje? V čí rukou?

Gasp. Páter Khlesl —

Rud. (přeruší mu řeč). Khlesl? Důvěrník Matyášův?

Gasp. Mne poručil otci — Adrianovi.

Rud. Adrianovi? Ano, ten se za tebe přimlouval!

Adrian. Dovoliž, císařská milosti —

Rud. (přísně). Nechte ho domluvit.

Gasp. Nic naplat, velebný pane! Musíme tam všichni. — Poručil mne tedy otci Adrianovi, jenž mně uložil, bych sňatek Vaší milosti všemožným spůsobem překazil.

Adrian. Naději se do spravedlivosti císařského majestátu, že nedá víry utrhačné lži bídného poběhlíka.

Gasp. Poběhlíka? Oho! Velebný pane! Neračte zapomenout, že jste toho bídného poběhlíka Jeho milosti císařské za prvního komorníka odporučil.

Rud. A sice co nejvřeleji odporučil.

Gasp. Aspoň tak vřele, jako mne v tomto listu poroučí vám páter Khlesl, rádce arcivévody Matyáše. (Podává list císaři.)

Adrian (str.) Jsem ztracen!

Rudolf (pro sebe, nahlednuv do listu). Tedy rozmilý bratr můj Matyáš! Bojí se, by mu neušel ten kousek bídného kovu, jemuž říkají koruna! (S nejtrpčí ironií.) Ne, bratře milý! Nepřipravím tě o ni! Nechť zdobí čelo tvé a přinese tobě tolik radostí a blaha, kolik přinesla mně. Pak — až tíže její tobě hladké čelo svraští, až se ti promění v korunu trnovou — pak — ať jako balvan tobě padne na duši zkormoucenou paměť nešťastného Rudolfa, jemuž ji drzá ruka tvá s posvátné hlavy trhala! Vyplniž se touha tvá! To budiž mou pomstou!

Co také na tom záleží, zradí-li nás bratr nebo choť či syn! Či nezradila Agrippina císaře Klaudia, Rosamunda krále Alboïna a Marie Skotská druhého manžela? Či neukládal Absolon Davidu králi a nezápasil druhý Jindřich Anglický s vlastními syny o trůn? Otráveno je srdce mé a nezhojí se nikdy, nikdy více — avšak běda jeho travičům! (K Adrianovi.) Posvěcený váš háv chrání vás plné míry mého hněvu; střežte se však, by první hvězda, vzplanuvší dnešního večera na obzoru Pražském, neposvítila mým pochopům na vaši tvář. Jděte do Vídně a vyřiďte milému bratru Matyáši, že se vyplní nejvřelejší tužba jeho srdce, neb zůstanu svobodným. Bohatá odměna vás zajisté nemine! (Adrian chce něco mluviti; Rudolf ukáže na dvéře.) Šťastnou cestu! (Adrian odchází.) A nyní k tobě, ty trojlístku rozkošný, ty výkvěte urozenosti, učenosti a oddanosti.

Gasp. Troufám si, císařská milosti, poukázati ještě k jedné okolnosti polehčující.

Rud. A ta by byla?

Gasp. Chránil jsem vaši milost stavu manželského a za to přece člověk zasluhuje spíše odměnu než trest.

Rud. Odměním se ti stejnou měrou a buď jist, že se do smrti neoženíš, neboť zítra se budeš houpati se svými soudruhy na mé nejvyšší šibenici!

Gasparo
Altovill. } (padnou na kolena). Smilování!
Longoc.

Klára (předstoupí). Dovoliž mi, nejmilostivější pane, bych věrnou zůstala úkolu svému. Dvakráte již jsi naklonil ucho své mým prosbám — nezavři mi je po třetí. Nekal utracením lidského života posvátnou památku tohoto dne.

Rud. Máš pravdu, Kláro! Nesluší se, bych v den narození svého svrchované dobrotě svého tvůrce oplatil zničením tvorů jiných. (Změní ton). Nad to jsem věru hrdým, že mám v službě tré mužů tak věhlasných a nerad bych kdy jich pohřešoval. Protož musíte již dovolit, abych si vás všechny tři hezky pod zámek uschoval. Nemilujete se asi vespolek právě láskou horoucí, a jelikož mám na svém hradě tré krásných věží: Mihulku, Daliborku a věž černou, nechť tedy každý z vás má svou věž až do skonání! (Kyne stráži, která Gaspara, Altovillana a Longocampana odvádí. Guarinonius se s ní vzdálí.)

Gasp. (odcházeje dělá, jak by se chtěl škrabat za ušima). Nejhůře je, že se našinec ani nemůže poškrabat za ušima!

(Stráž, Gasparo, Altovill., Longoc. a Guarinonius odcházejí.)

Výstup 10.

Rudolf. Klára. Pavel.

Rud. (ku Kláře). Jsi se mnou spokojena?

Klára. Jako vlastní srdce vaše.

Pavel. I v kraji vzdáleném, v ryku válečném bude první a poslední modlitbou naší: Žehnejž Bůh vaší milosti!

Rud. V ryku válečném?

Pavel. V Nizozemsku svoboda krutý zápas vede s libovůlí španělskou a radostně vítá každé statné páže. Jí budiž moje zasvěceno!

Rud. Jakže? Dívku útlou chceš obklopiti hlukem táborů vojenských, hrůznou vřavou bitev krvavých?

Klára. Ano, pane! Jemu po boku jest místo mé! Čí by to měl býti hlas ne-li můj, jenž by vířením bubnů, hlomozem zbroje, rachotem střelby k nebi se povznášel a volal: Otče dobrotivý! Zachovej mi mého manžela! (Vrhne se Pavlu na šíji.)

Rud. Daremná tedy naděje, že upřímný pohled milých dvou tváří časem ozáří smutnou temnotu těchto síní? (Přestávka.) — Vy mlčíte? — Odejděte v pokoji!

Klára. O pane můj! Nedávej nám tento pohled zasmušilý na pouť dalekou. Šíji by stížil jako břímě, kroku by vadil jako pouto! Vyjasni velebné čelo své a provoď nás okem přívětivým. (Rudolf na ni hledí s rostoucím pohnutím). Hle! Chmury se již trhají — v oku se leskne slza pohnutí, a na rtech se chvěje to slovo blahodárné —.

Rud. Buďte s Bohem!

Klára. S Bohem! (Odchází s Pavlem. Přestávka.)

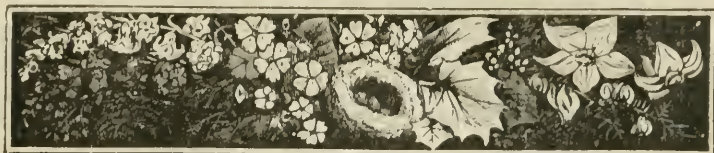
Rud. (pohlíží za nimi, pak kolem sebe). Sám, sám — na věky sám! (Klesne do křesla.)

Klára (byla zaslechla poslední slova, spatřila pohnutí Rudolfovo a vrací se k němu). Nikoliv sám! Vždy ti bude věrnou družkou — povinnost!

Rud. A — upomínka! (Klára s Pavlem odcházejí. Rudolf je doprovází pohledem jevícím pohnutí.)

(Opona spadne.)

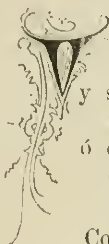

K slovanskému jihu.

Z básní

E. Krásnohorské.

Růže Bulharska.

Vy sladké růže na bulharských ladech,
tak medoústé v rozkvétání jarém,
ó co jste vydchly vonných slz a vzdechů,
co mladých duší pro ten bašův harém!

Což odervaly ruce zotročilé
vám stotisíců slastně puklých poupat,
by mohla otrokyně v hnusném poutě
se v jedné kapce vaší vůně koupat!

Jak vymučili lásky sen vám ze rtů,
by vonnou zpověď vssála jatá žena
a kouzlem tajným z vaší mluvy zpilá
v tu vilnou náruč klesla omámena!

Což kupčili a vyvážili zlatem
tu krůpěj vyroněnou smrtí vaší!
Když perly odalisce ona zrosí —
pak slza žalu: což jest perlou dražší?

V tu krůpěj vyplakána vesna lásky
i volnost blahá, různá rozkoš mládí;
což divu, že ta vůně moslemína
v ráj, ve hurisky zemské lokty svádí!

Té vůně dech, ta jatá duše růží,
jež vála volna k slunci nad východem,
z pout křišťálu až do červánků vnikla,
jichž vy jste dcery podobou i rodem.

A když ta zoře krvepurpurová
jak prapor vedla junáky a muže,
když vydali též oni krev i duše:
hoj, ne-li pro vás, bulharské vy růže?

Když vyletěly blesky msty a vzdoru
z tak mnohé ruky, potud hanbou spjaté,
zdaž nebylo to pro vás, růže krásné,
by též jste květly na svobodě zlaté?

Již ověnčete krasavici volnou,
ráj vdechněte jí v tiché s junem schůzky,
již bulharským jste skráním vykoupeny,
vy sladké růže svobody a lásky!

Jak velká Černá Hora?

Beg dokouřil, však zapomíná v ústech
svůj čibuk přec a v zamyšlení čeká,
ba číhá s trnutím a tajnou bázní,
kdy zaslechne již posla rychlé kroky,
a hodiny se jemu zdají věky.
V tom zahlédne, že Srb tam černohorský,
jenž v otroctví mu jat a raněn vydán,
se kaboní, jak horské mračno stojí
a bičuje svým břitkým zrakem bega.
Zpět rychle beg svou pyšnou hlavou hodil,
rty rozšklebil, z nich prázdný čibuk pustil
i pošoupnuv se na koberci pestrém,
v nějž bulharských kdys děvic útlé prsty
svou hebkost vetkaly, — byl jako z dechu —
beg nohy zkřížené jaks narovnával,
a z levé teď mu sklouzla skvostná trepka,
již vyšila kdys jatá Srbka zlatem.

„Patř, ďaure, ven," beg osopil se chytře,
by Srbu skryl, jak malinkou měl duši
a hrdinnost by křikem jemu nalhal.
„Tam zírej ven, a dbej, zdaž ze hromádky
těch kamenů, kdež tvůj a tvojich pelech,
jenž státem být se chvastá Černohorským,
zdaž odtamtud můj Mustafa již běží
mi povědět, jak velká byla výhra?
Již divno mi, kde lenoch ten se toulá!
Vždyť od voje, jenž s pašou Suleimanem
tam ďaury hnal v jich vlastní skalný brloh,
sem k Nikšičům přec není cesta dlouhá!
Byť Suleiman byl proletěl ji celou,

tu pidiříš, tož od něho až ke mně
by doběhl přec mezek za neděle,
než nardžile co vykouřil jsem vonné.“

Tak blabole i laje vlasti orlů
i sokolů, jsa s chloubou šťastně hotov.
beg úsměšně teď šilhal po junáku
a laskavě, jak jindy tváře děvčat,
si v odměnu své brady plíseň hladil.

A junák tam — hej, nebýt v řetěz poután,
zle begovi as bylo by se vedlo.
Vždyť dobře měl to baba vypočtěno,
žeť jist i tchoř, jenž dráždí orla v kleci.

Jak mračný sloup stál pohaněný junák,
zpod čela vzdor a nenávist mu jiskří
jak z temných skal, když ořů podkovami
je nepřítel v ta hrdá prsa bije.
Beg rozkazem by stokrát mohl hřímat, —
Srb neslyšel, on bega nechce slyšet.
Stál bez hnutí a s hořkým hněvem pravil,
jak dýky hrot své každé slůvko brouse:

„Zdaž, begu, víš, že pravoslavných míra
jest jinaká než míra prorokova?
Srb neměří ti na kotouče dýmu,
jež z nardžile se valí, chřípí begů;
tak nevyzvíš, jak velká Černá Hora.
Víš, kdyby tam ty skály nestrměly,
a za nimi zas jiné, živé, děsné,
jež číhají tam jako skryté hromy,
zrak hrozivý a pušky mají dlouhé
i čpavější než nardžile tvé vonné;
a kdyby zafičel, jak mračnem kule,
tvůj Suleiman těch skalných obrů ledvím,
skryt puškám těm, jež nabity jsou hromem,
a vyletěl až někde u Cetyně:
pak byl by tam již věru rovnou cestou,
a Mustafa by vítězství ti hlásal.“

Víc nemluvil již Srb, jsa náhle němým,
neb Mustafa jak horká vletěl kule,
jež dopadnouc se rozstřikuje v oheň;
tak zasršel též otrok chvatnou řečí.
„Mějž Allah dík!“ tak chroptěl beze dechu
a ke hrudi, z níž roucha cáry visí,
tvář naklonil, v níž prach se potem smývá,
a jeho zrak se blyštěl jako zpitý.

„Jsme v Cetyni!“ -- Beg vskočil na své nohy,
a Mustafa mu podal ze zaňadří
list zpocený. A beg tu četl, četl,
že Suleiman se octl před Cetyní,
v šíř proletěv tak rázem Černou Horu,
a prorokem se dokládaje doufá
být v stolici, než posel dojde s psaním.

Hej, poskočil si beg s tou jednou trepkou,
až posmekl si vážný turban stranou.
Ba guslar kýs, jenž hlásal jeho skutky,
též o něm pěl, že s důstojnosti škodou
si zavýskal a prsty k tomu luskal.
On, zaslechnuv, jak junák zuby skřípal,
prý radostí a veselím se neznal.
Co Mustafa si za svou službu získal,
to neznámo i tomu chvalopěvci.
Z dnů báječných sic chovají se písně,
v nichž begové se za radosti menší
svým otrokům a milcům vděčí zlatem;
však praví se, že mrav to nepamětný,
a písně ty že jsou až příliš staré.
Nuž, Mustafa se s prázdnem, tuším, klidil.

Však obsypal beg za to Černohorce,
ač slovy jen: „He, slyšíš, synu babí,
kam děly se ty děsné živé skály?
Jsou o hlavu teď nastokráte nižší,
o tisíc hlav jest Černá Hora menší
a o tolik též dlouhých pušek kratší.
Teď otevřel ti velký Allah oči,
teď, otroku, se pokoř svému pánu!
Teď shýbni vaz, a nacpi zas mi dýmku,
ať přeměřím si znova zakouřením,
jak daleko jest z Nikšičů až v Cetyň!
Hej, rychle, hej!“ A beg svým tělem škubal
a nadul se, až div se nerozpukal,
v tom obrátiv se k Srbu nazbyt mrštně
tak vyhodil svou druhou trepkou maně,
že jako pták se kmitla přes zábradlí.
Beg zasmál se: „Běž, ďaure, běž mi pro ni!
Však víš-li kam? Nu věru nedaleko:
oč, trepka má že padla na Cetyni?“

Beg s chechtotem se sklonil přes zábradlí,
bled najednou však zavrávoral nazpět;
stál kamenný, jak černohorský balvan.
Srb naslouchá — a slyší z dola vřavu.

Hoj poznal vás ten junák v pouta spjatý,
znal dobře vás, vy bitých Turků vřesky!
Toť nejsladší mu v širém světě píseň,
toť andělských mu guslí krásné hraní!
„Nuž, begu, nuž,“ teď volá Černohorec,
„tys pravdu měl, že než by došla dýmka,
tak z Nikšičů jest na Cetyni blízko;
však z Cetyně až v Nikšiče jest blíže!
Tak zázračně se zkrátila ta cesta,
že nardžile jsi ani nenakouřil,
že otrok tvůj ho ani nezapálil,
že nezvedl ti ani spadlou trepku:
a již tu zpět ten Suleimanův zástup
jak stádo koz se divým skokem žene,
již vřeští v sluch ti vítězů těch mekot, —
jim skály teď jsou v cestě věru hračkou!
Kde skulinka, kde v skalách jaká dírka,
z ní vyvržen se třepe zbitý Turek,
jenž odnáší si, co mu zbylo údů,
ba věru mním, že mnohý ztrativ hlavu,
přec utíká, jen když mu zbyly nohy!
Tak vítězní jdou Turci od Cetyně!
Nu rychle spěš s tím zbitým houfcem dále,
neb za Turky tu budou Černohorci;
vždyť znám je přec, a vím, jak Turkům hrají!
Hoj, zkrátili jim od Cetyně cestu,
ba rovnali ji, balvany z ní rvali
a metali je na turecké hlavy.
Tak, begu, tak, — ne troubelem tvé dýmky —
tak naměří se Turkům Černé Hory!
Ba kdybychom i měli hory lámat
a skály své si v kousky rozškubávat,
my budeme je vrážet v mozky Turků,
byť se zemí se srovnaly tou prací!
A nyní běž!“ — — A beg tam trepky nechal.

Jedno políbení.

Tak nezjaří ni vesny dech,
jenž paprskem se s modra shýbá,
kdy prvou vůní květů všech
mě v unavené skráně líbá.

Zda políbením blaženců,
kdy vítají svých milých duše,
či ústům mladých milenců, —
zda závidím jich rajské tuše?

Těch políbení útlý vznět
tak hluboko mě nedojímá,
ni žehnající matky ret,
když v náručí jí poupě dřímá.

Úst žádných zbožné dotknutí,
ať věstí smír, ať odpuštění,
jak z andělských byť perutí
mi dechlo v líc, tak slastno není.

Tak sester „s bohem“ nevzruší,
když rozcestí jim před očima,
tak nerozchví až do duší
ni slavný slib rtem pobratima.

Nechť v mužném chotě náručí
proud polibků se sladce dlouží,
ó po nich srdce nezvučí
mi tesknotou a nezatouží.

Ta vroucnost oželí se snáz,
a bez hoře tu odříkání,
ba oželím i víc, i vás,
ó dětinná vy celování!

Těch malých rtíků hravý smích
buď lokati jen jiným sladko
a slíbati s těch milostných
si poprvé to slůvko: „Matko!“

Ty něho štěstí, blaž a hřej,
buď žehnána, — já již tě minu,
vždyť v život — věčný lásky děj —
já za jinou se touhou vinu.

Jen východní ty obloho,
svým nachem svědč, jak v roztoužení
též hlasně volám o blaho,
o jediné jen políbení —

Když velkonočních zvonů hlas
se rozvlní z těch zlatých bání,
když lidé jsou si bratry zas
a líbají se na potkání —

Když velebný den vzkříšení
si v náručí zve Slavské kmeny,
by v nebeském již nadšení
se zdravily: „Jsme vykoupeny!“

I hledím v jih tam na oblasť — —
Kéž pocítím i na svém čele,
jak mou též líbá sirou vlasť
ret bratra osvoboditele!

Tak božský žádám lásky díl,
pak blaženství chci hymnus jásat
i stanouc plesat: „Zdeť můj cíl!“
a „Christos voskres“ k nebi hlásat.

Americký husita.

Životopisná kresba

od

Karla Volného.

(Dokončení.)

V.

Však čas se naplňoval rychle. Zmahající se šťastné útěky černochův provázené soucitem severu ťali otročníky do živého. Věděliť co to znamená, protrhne-li se otrok kdy ze své tuposti, pocítí-li tíhu okovů svých a zví-li, že není naprosto nemožností, aby se jich sprostil. Celý Jih křičel o zradě a hrozil odtržením se. Republikáni v kongresu dostali opět strach a odříkávali se celé té agitace, ba zvali ji s Danielem Websterem věcí politování hodnou. Marné byly všecky petice, v nichž tisícové volali za zrušení otroctví. Kongres k vůli míru a jednotě házel je šmahem pod stůl. Nesměly se ani čísti, neřku aby se o nich rokovalo. Jaká to chvíle pro barony Jihu, aby na změklých republikánech vydobyli si nový stát pro svou zvláštní instituci, onen to úrodný Kansas, v němž se bylo sice již usadilo něco otročníkův držících asi 250 otrokův, jenž ale na velikou zlost Jihu v posledních letech mocně se zalidňoval přistěhovalci severními. Dle Missourské smlouvy nemohlo territorium to býti přijato do Unie jinak než co stát svobodný. Nepohodlná smlouva musila býti tudíž zrušena a kongres musil rychle vysloviti zásadu, že na dále ku přijetí nových státův do Unie nežádá se, aby přestalo v nich otroctví. Toť prý jest výhradně věcí obyvatelův toho kterého státu! — Na základě této theorie Douglasovy měly býti Kansas a Nebraska uznány za státy spolkové, byť by daly sobě zřízení zcela otročnické.

„Tak tedy vzešlo naposledy slunce nad svobodou neosídlených, nezřízených těch zemí pevniny americké!“ zastěnal chrabrý Seward 3. března 1854 v senátě Washingtonském: „Zítra visí nad nimi těžký poroby mrak. Stojíme na pokraji veliké národní události: boj práce svobodné s prací otročí počíná znovu. Nuž dobrá, přijímám boj co válečník svobody. Setkáme se na panenské půdě Kansasu. Kdo se dostaví hojnějším počtem a s větším právem, tomu uštědří Bůh vítězství.“ Než všechny výstrahy byly marny. Obě sněmovny vyhověly choutce otrokářův, kteříž nepokrytě hlásali, že musejí dostati Kansas stůj co stůj a dne 25. května 1854 byl zákon otvírající otroctvu všechno území západu za největšího rozčilení ve Washingtoně prohlášen!

Naděje republikánův zakládala se na tom, že zřídili v Massachusettsu společnost pro osídlení Kansasu, kteráž pilně dopravovala tam vystěhovalce ze severu. Avšak jako vždy byli i tentokráte otročníci rannější. Společenský brak, jenž byl se usadil v nedávno vzniklém státě Missourském, výborně se jim hodil k rychlému politickému manevru. Ozbrojené tlupy Missourských hraničárů vtrhli do sousedního Kansasu,i zmocňovali se celých krajin a vnikali do volebních síní, aby hlasoval

nejinak než jakoby byli řádnými občany Kansaskými. Tak zjednávány v Kansasu většiny pro otroctví. Však nedosti na tom. Smělá ta zběř neštítila se aní nejhoršího násilnictví. Kdekoliv skuteční osadníci podvodu se opřeli, kdekoliv byl náhodou spravedlivý komitét volební, jenž žádal na vetřelcích, aby řádně prokázali své oprávnění občanské v Kansasu, tam počali najatí rváči ti řádit po spůsobě bašibozukův.

Zbili komisaře, zahnali a dosadili na jeho místo některého ze svých. Hrozili napořád vypálením, pobitím a drancováním každému protivníku otroctví. „Jen si sem přijďte, vy taškáři abolitionářští“ — psaly časopisy jejich — „přijďte vy hrdinové z kongresu, i vy od společnosti vystěhovalecké: a kdybyste kázali až do soudného dne, kdybyste vyplýtvali inkoustu celé moře, kdybyste vyházeli své milliony a billiony: všechno to vám nic nespomůže. Každého takového darebáka, jenž vkročí na půdu Kansaskou, potřeme dehtem a obalíme peřím a vypráskáme ze země, anebo jej zkrátka na nejbližším stromě oběsíme.“ A bandité dostáli slovu. Advokát William Phillips z Lawrencu, který měl dosti zmužilosti, že se zuření té chátry opřel, byl od ní přepaden, svázán, v dehet ponořen a „opeřen“, načež jej nosili delší čas na trámu, aby posléz ubožáka veřejně prodávali. Kýs černoch přinucen, aby si koupil tohoto „proklatého abolitionistu“ a měl jej za otroka.

A guvernér territoria, Shanon? A president spojených států, Pierce? Nejen že ku všem těm prostopášnostem mlčeli, alebrž ještě násilníkům nadržovali. Bylit za jedno s otrokáři. — Za takových poměrů provedeny volby do prvního sněmu Kansaského. Ký div, že strana svobodymilovná byla poražena na dobro!

Zločin vystupoval drze na tribunu zákonodárců! Marně protestovali svobodní osadníci, marně všickni poctiví lidé na severu odvraceli se od spustoty toho podvodu. Sněm takto zřízený počal rokovati v Pawnee City na řece Kansasu; ale brzy z dobrých příčin páni sněmovníci sebrali se a přesídlili do Shawnee Mission, na samé hranice Missourska. Odtud začali dávati zemi ústavu. Šlo to rychle. Opsalit jednoduše základní zákony sousedního o t r o k á ř s k é h o státu Missouri. Otroctví prohlášeno za nejskvělejší řád právní a běda každému, kdož jen slovem proti němu hlesl. „Každékoliv brojení proti otroctví ať slovem neb písmem jest zemězradou a tresce se žalářem nejméně dvouletým i nucenou prací. „Kdokoliv by přinesl do Kansasu knihy, noviny, brošury neb písma, v nichž popírá se oprávněnost otroctví, propadá týmže trestům.“ Kdoby však dokonce pomáhal osvobozovati otroky, toho stihne trest s m r t i! Než, právě tyto násilnosti posloužily dobré věci. Abolitionisté napjali veškeré síly, aby dohonili, čeho zameškali.

Celým Severem rozlehlo se volání: „Stěhujme se do Kansasu.“ A zatím co se všech stran hrnuli se přistěhovalci: mužové svobodymilovní sešli se v Bigspringsu, prohlásili celý ten sněm otročníkův za holou lež a veškeré ustanovení jeho za pouhé nic, i svolali ke dni 10. října 1855 konvent do Topeky, kdež vypracována pro Kansas od pravých jeho osadníkův a občanův ústava svobodomyslná. Na základě této ústavy žádáno při kongresu, aby Kansas byl přijat do Unie co stát svobodný, a zároveň vysláni dva senátoři a dva poslanci do Washingtonu, aby v případě, že právo obstojí, ihned mohli vstoupiti do kongresu.

Avšak zde vždy ještě měli rozhodnou moc otročníci. Výsledek prudkých debat v kongresu byl ten, že se odmítly obě konstituce, jak ona kansaských otročníků ze Shawnee Mission, tak i ona lidí svobodných z Topeky, a rozhodnuto, že má Kansas „pro ten svůj nevyřízený spor vnitřní“ zůstat ještě několik let territoriem. Darmo žádali poslanci svobodomyslní, aby se k zjednání pořádku poslalo do Kansasu spolkové vojsko, aby za přítomnosti jeho vykonati se mohly řádné volby. President Pierce odpověděl k tomu zvláštním poselstvím, že prý „není úlohou ústřední vlády, aby brannou mocí v některém státě nebo území hlídala ryzost voleb. Kdybychom jinak jednali, poškodili bychom svobodu obecnou.“

Jih se dovtípil, čeho se smí po takovémto slově v Kansasu odvážiti. Před očima guvernéra, kterýž bez toho nebyl než spřežencem otročníkův, organisoval Jih v Kansasu pravou vyhlazovací válku proti osadníkům nepřejícím otroctví. Z Missourska posýlány vždy nové a nové čety tulákův a všelikých ničemníkův ozbrojených ručnicemi ze zbrojnic státních; zběř ta přešedši přes hranice, vydávala se drze za domorodou a guvernér i ostatní spolkoví úřadníci uznávali ji za milici zemskou!

Nuže tato klassická milice přepadala farmy, ba celé osady abolicionistů i plenila, pálila a vraždila po Kansasu do zvůle. Žádný svobodomyslný osadník nebyl před ní jist svým životem, svým jměním a svou ctí. Co den slyšelo se o nové ukrutnosti, o nových násilnostech a zločinech do nebe volajících. I Amerika měla své dragonády.

Tu se objevil v Kansasu — Brown. Hned z jara, na první zvěsti o počínajícím tom souboji mezi otroctvím a svobodou, vyslal tam tré synů svých, aby se zakoupili v Kansasu, a přispěli hlasy svými dobré věci. „Ale nyní viděl jsem, že musím tam sám.“ Usadil se poblíže synů svých v Osawatomii a s příchodem jeho brzy se věci utvařovaly jinak. Zastal osadníky republikánské sice ve zbroji, ale v neustálém, zcela jalovém vyjednávání s guvernérem, kterýž je měl patrně k lepšímu. Brown nerozuměl diplomacii. „Jakéž vyjednávání s lupiči? Jedno z dvojího: buď chceme míti Kansas svobodný a pak musí celá ta dobrodružná chasa býti vybita ze země, anebo nechceme, a pak tu není pro nás zbytí.“ I nedbaje žádných hrozeb vyhledal si družinu statečných lidí, mezi nimiž byli ovšem veškeří jeho synové a — „válka kansaská“ vzplanula. Hrozná, zoufalá to obrana proti bestiím v lidských podobách; zápas, který by unavil celé armády. A Brown nemíval nikdy více než asi 50 bojovníkův. Brzy z té brzy z oné končiny zazněl k němu výkřik přepadených a stíhaných přátel. Tlupy zbojníků Missourských vedené Atchisonem Reidem a jinými „generály“ čítaly na sta mužův i mohly se snadno rozptýliti a přepadnouti třeba kolikero osad najednou. Než je Brown přistihl se svým hloučkem, bylo vše obráceno v popel a zříceniny a lupiči kdes. Nicméně rozvinul zkušený náš „zálesák“ v tomto nerovném boji tolik důmyslu a bystrozraku válečnického, že za nedlouho pojímal vrahy svobody úžas a konečně postrach. Objevoval se v pravý čas na místě nebezpečí, kde se ho nejméně nadáli, jakoby ze země byl vyvstal. Nuž a potom nebývalo zbojníkům dlouho prodlévati. S písní válečnou na rtech, s písní, která vzývá „Boha svobody,“ vrhají se ti

„bojovníci Páně, vyvolení k svaté válce“ bouřně v seč, jeden proti desíti, „hotovi přinésti oběť na zeleném oltáři prérie“, aby zvítězilo „věčné právo nad ohavným tyranstvem.“ Těžké rány zastihují odvážného harcovníka. Zatím co pomáhal jinde, rota Missourských banditův přepadla domovinu jeho Osawatomii, zapálila všecka stavení a — odvlekla nejstaršího syna v poutech, aby jej hnala za největšího vedra patnácte mil cesty do svého táboru. Ubohý, nemaje ničeho na hlavě, hrozným úpalem slunečným — zšílel. Ostatní rodina byla v čas uprchla před ukrutníky do sousední osady. Jobova ta zvěst stihla Browna teprv třetího dne po skutku. Rozumí se, že v tu chvíli pustil se za prchajícími lotry. Dostihnul je po pětidenní honbě, dne 2. června 1856 u Black-Jacku. Bylo jich na 80 hlav; Brown je však nepočítal; měl sám 30 lidí. Ty rozdělil ve dvě čety; polovinu svěřil statnému kapitánu Shorovi, polovinu nechal sobě. Shore měl se uchýliti do houštin a přepadnouti tábor Missourských od zadu; Brown šel na ně čelmo. Ale nežli jich došel, prudký Shore již byl na ně udeřil. Nezbývalo než tolikéž rychle udeřiti, sice byl odvážný hoch ztracen. Ale co znamenalo v Brownově šiku udeřiti na nepřítele? Znamenalo přijíti mu chvatně až na 30 kroků vštříc, pak dobře zamířiti do prsou, a za houfným výstřelem, mžikem druhý, třetí, na to skok a doraziti bodákem, šavlí neb revolverem. Tak se bojovalo u Black Jacku. A v tom, když byla seč již asi deset minut zuřila, vyrazil z jednoho vozu šílený John, s roztrhanými pouty v jedné a s uchváceným kdes palašem v druhé ruce. Zjev ten stačil k rozhodnutí boje. S výkřikem: „Můj John!“ vrhá se starý Puritán v nejhustší dav, klestí si obrovskými rázy cestu k synovi a za ním chrabrá jeho družina rovněž uchvácena k hrdinství téměř šílenému. Chasa zbojníků rozprchává se na všechny strany; 21 jich však jest zaskočeno a vzdávají se 16 vítězům na milost a nemilost. Po půl hodině vrací se Brown se svým synem, se svými zajatci a dosti značnou kořistí střeliva, zbraně a 70 koní. Ale nikoliv k domovu, což by tam činil na spáleništi? Jeho domovem jest od nynějška les a prérie, tu rozbije tábor svůj, — „jediné to útočiště volnosti v celém Kansasu.“

Redaktor svobodomyslných novin v městě Lawrence, James Redpath, prchal touž dobou před pomstou Missourských směrem k Prairie City. Osud ubohého města Lawrence jest znám. Občané jeho byli skorem vesměs nepřáteli otroctví; nechtěli tudíž vpustiti k sobě onu čistou „milici,“ která se jim vtírala za stráž. Tu jakýs opilý výrostek pošramotil jednoho z městských úředníkův, který okázale stranil Jihu a byl v obecné nenávisti. Otrokáři strhli proto korybantský hluk. „Zrádné Lawrence, to hnízdo abolitionářské,“ prý musí býti se zemí srovnáno. Brown radil ohroženým Lawrenským, aby se připravili k obraně a předešli nebezpečí tím, že by sami udeřili na rozložené vůkol prapory oné „milicie“ otrokářů. Však Lawrenští váhali a zaplatili svou nedbalost draze. Dne 5. ledna shluklo se na 400 děly ozbrojených dobrodruhů jižních na ubohé město, přepadli nejprvé tiskárnu Redpathovu, roztříštili všechno a obrátili pak děla na krásnou budovu bostonské společnosti pro vystěhovalce, tak že za hodinu byla v ssutinách. Pak vrhli se na domy ostatních známějších republikánův a plenili i ničili až běda. Do večera zničili

majetku za 200.000 dollarů, a do 8 dní bylo město na polo v zříceninách.

Redpath jen s bídou zachránil život útěkem. Však statečný spisovatel neopouštěl proto ohroženou zemi. Stále stíhán bloudil po ní a zasýlal o všech zkušenostech svých zprávy republikánským listům na Severu. Jemu děkujeme i za vylíčení tábora Brownova, jejž nalezl Redpath na této své Odyssei pouhou náhodou, an uhýbal se před tlupou jižních jezdcův do hlubokých lesův Kansasských. Bloudiv několik hodin náhle spatřil opodál muže nabírajícího vědrem vodu z pramene. Byl oděn modrou blousou, měl volné spodky stěsnané do vysokých bot, za pasem pistole a široký nůž. Jonák se ohlédl a vzkřikl: „Stůjte!“ Ale Redpath již namířil proti němu nataženou bambitku a odvětil na vzájem: „Stůjte vy, sice střelím!“ V tom jej neznámý poznal: „Vy jste Lawrenčan, viděl jsem vás tam rozmlouvat s otcem.“ A v chvilce tiskne Redpath ruku Brownova syna Frederika. Přeskákavše několikráte křivolaký potok byli v táboře Brownově. „Nikdy nezapomenu obrazu, jaký se mi tu zjevoval. Na palouce u zátočiny potoka páslo se as 12 koní; všickni osedláni a zcela přistrojeni k výpravě. Na stromech byly rozvěšeny ručnice, tlumoky a šavle. Čtyři muži v plné zbroji leželi tu v trávě, opodál dva hoši stáli opřeni o pušky na stráži. Mezi křovinami vzpřímila se postava obstárlé paní, jejíž tvář byla sluncem silně opálena; trhala ostružiny. V pozadí, na mýtince plápolal oheň pod kotlem a u ohně stál starý Brown s vykasanými rukávy, bez klobouku. Vařil. Zdál se mně valně sestárlým; šat jeho byl chudobný, obuv skoralá. Nicméně vypadal důstojně a jakmile promluvil, byl úplným gentlemanem. Přijal mne bodře a vlídně, i představil malému houfci, jenž se byl kolem nás shlukl. Však hnedle opět pokynul svým lidem, aby šli po práci. Zůstali jsme samotni. Ptal se mne po novinách z kraje; doufal jsem, že jej potěším, budu-li mu vypravovat, jaký ohlas budí jeho partyzánská válka na Severu, jak se v novinách i na táborech mluví s obdivem a nadšením o jeho chrabré četě. Ale starý muž nevrle trhnul hlavou: „To věčné naše mluvení! To je naše národní vlastnost, ale nepomůže otrokům pranic. Jsme my to podivný lid! Sedm let jsme dovedli válčit k vůli mizerné dani z čaje, ale když jde o lidské právo celého plemene lidského, kteréž Jih po dvě století stlačuje pod dobytek, tu neznáme než — mluvit . . . Pamatujte na mne: všechno zas skončí u nás shnilým mírem. Jací jsou to ubožáci tihle republikáni! Domnívají se, že jest dosti na tom, brání-li se dalšímu šíření otroctví. Chtějí strpěti tu křivdu, kterouž v naší Americe páše člověk na člověku. Deklarace neodvislosti jest jim lichým slovem. Nedovedou se zmužit k činu, aby ji provedli. Ale nechť činí, jak se jim líbí; já nepovolím. Mně není rovnost lidská jalovým zvukem; věřím v ni a chci za ni nasadit život. Mým bohem jest Jehovah, bůh pravdy, bůh války!“

„A přece týž zvláštní muž dokonce nebyl krvežíznivým. Nevyhledával boje k vůli boji, naopak v srdci jeho shlukla se všecka ta bolest lidu, jenž trpěl válečnými těmi zmatky. Vypravoval mi s pohnutím, jaké škody lidé utrpěli v krajinách okolních, jak jim darebáci jižní zkazili osení, nářadí, stavení, zásoby; počítal, kolik měsícův již vázne polní práce

pro ty zmatky krvavé a kterak všem hrozí nouze největší. „Jako vidíte rodinu mou na mizině, tak nemá dnes v Kansasu na sta ba na tisíce rolníků kam hlavu položit. Ta sběř neušetří nejmenšího. A dovolejte se kde zastání!“ — Zmlknul, a jen to oko jeho zajiskřilo žárem, který zdál se vzývati blesky nebes o pomstu. — Redpath prodlel v Brownově táboře několik hodin, za kterých seznámil se s veškerými druhy, i vypravuje o nich doslova: „Tábor ten byl posvátným místem, přístupným toliko lidem myšlenky, mužům zápasícím z té duše za spravedlivost a svobodu. Pro lidi plaché a vrtkavé nebylo tu místa. „Příteli,“ pravil ke mně Brown: „raději všechny možné nemoce, — žlutý mor i choleru chci raději míti v ležení svém, nežli jediného člověka bez zásad. Veliký to blud, myslí-li se, že nejlepšími válečníky proti otrokářům jsou smělí, divocí hoši, kteří, jak říkáme, ani čerta se nebojí. Nikoli! Mužové zásad se musejí postaviti Jihu vstříc. Dejte mi takové lidi, kteří sami sebe ctí a jednají vždy tak, jak mluví, a já s dvanácti zapudím sto takových ničemů, jako jsou tihle Alabamští bandité Bufordovi.“ A vskutku neviděl jsem dosud jakživ takových lidí, jaké jsem tuto poznal. Netvářili se vážnými: byli vtělená opravdovost sama. Mezi nimi bylo šest Brownových synů. Čemu jsem nikdy nechtěl uvěřiti, zde uzřel jsem na vlastní oči: v století devatenáctém byli ještě na světě lidé, prostí to muži z lidu, kteří vzývali ideál práva a svobody jakožto řád boží na zemi a hořeli touhou dáti život za něj. Ejhle, to jsou ti praví Američani, kteří nám dokonají dílo Jeffersonovo, Adamsovo a Washingtonovo! A když jsem naposledy zřel v tu bodrou, vážnou tvář jejich náčelníka, o němž mi pravili, kterak mnohdy odejde na delší dobu v prales, kdež vzývá Hospodina, aby mu vnuknul, co počíti a od čeho ustáti, když jsem se loučil s tím klidným, neohroženým „starým Brownem“: tu jsem si pomyslil sám u sebe: nyní jsi viděl bohem označeného vůdce druhé, smělejší revoluce americké.“ — —

VI.

Rázné vystoupení Brownovo dalo věcem v Kansasu znamenitý obrat. Severané se zmužili, otrokářům počínalo býti o věc jejich teskno. Jali se volati o pomoc do Washingtonu a ejhle: týž president, který před rokem hradil se svobodami americkými, aby nemusil poskytnouti ochranu napadeným občanům svobodomyslným, nyní pro otrokáře ihned měl pomoc na snadě. Nelze prý se dále dívati nečinně těm zmatkům v Kansasu. „Lidé, kteří předstírají, že jde jim o potírání otroctví, chtějí zničiti domácí zřízení jednotlivých států. Aby dosáhli toho cíle, neváhají pustošiti pole, páliti osady a vybíjeti jich obyvatele. Chtějí podlomiti však mravní autoritu a přivoditi válku občanskou, která by jim usnadnila provedení jich záhubných záměrův.“ Tak znělo poslední presidentské poselství páně Piercovo. S touto perfidní lží na rtech rozkázal plukům spolkovým, aby chvátali do Kansasu zjednat pořádek. Bylo patrno, jakým spůsobem mělo se to díti.

Roty zbojníkův jižních měly prostě dostati posilu; vojska spolkového mělo býti zneužito k rozhánění a odzbrojování lidí bránících

svého práva a majetku, co zatím maroděři jižní, jakožto uznaná „milicie," mohli prostopášit do zvůle dále. — Nejen že je nestihl trest, ale moc spolková zaštítila je před spravedlivou pomstou. Brownovi nastali krutí dnové. Měl se potýkati s vojskem spolkovým?! Toť bylo by zbojnictvím proti Unii, za jejíž zdar zápasil. A přece vojsko to bylo hlavně k tomu vysláno, aby jeho tábor vyhledalo a rozptýlilo. Otrokáři již jásali a viděli starého lva v pasti. Než, znali špatně Brownovu obratnost, křepkost a duchapřítomnost.

Právě nyní připravil jim nejmrzutější překvapení a porážky, právě nyní byl stary Puritán ve svém živlu. Lotři zabili mu úkladně syna Frederika, když stál bezbranný ve svém domově, kamž se byl navrátil, aby osil pole. A znovu zplenili nešťastné místo Osawatomii, zapálivše ji na všech stranách. Brown přikvapil a vida syna svého vedle dvou jiných mrtvol zabitého a těžkými ranami zohaveného, — vrhnul se přes nedostatek střeliva se svými šestnácti druhy do hořící osady a bil se po kolik hodin proti 500 Missourčíkův s onou divokou odvahou zoufalství, která odzbrojuje samu smrt, ažtě je také vítězně odrazil a zapudil na dobro! Prchajíce odnášeli si zbojníci jižní přes 30 mrtvých a na 50 raněných. Z čety Brownovy padli dva, a čtyři byli raněni, mezi nimi John Brown sám. Tento „div Osawatomský" zjednal Brownovi slávu po všem Severu. Pohraničná čeleď Missourská byla však odtud pojata takým postrachem, že na pouhou pověst: „Brown táhne" — dávala se na útěk, jako druhdy němečtí křižáci před Husity. Vojsko spolkové mělo ale opět tu nehodu, že hledalo vždycky Browna tam, kde ho nebylo. Ano, na starého „zálesáka" bylo si třeba ranně přivstati. V době, kdy po něm nejpilněji pásli, odvážil se jako zeměměřič mezi ně a propravil tak šťastně na vozíku, z něhož všude čouhalo měřické náčiní, dcery a manželku svou Missourskem do státu Ohia, jehož občané vlastenečtí Browna za celou dobu jeho boje co nejobětovněji podporovali zbrojí, nábojem i penězi. Na této svrchovaně odvážné jízdě zvěděl od Missourských, že ubohé město Lawrence „ještě dostane návštěvu." Ihned vrátil se na západ, chvátal do Lawrence, a za nedlouho skutečně dočkal se rot Missourských. Tentokráte se však lupiči nedostali do města. Velelť obrancům jeho John Brown. Několik řadových výstřelův, jediná rána z děla, a rekové jižní prchali zbaběle na všechny strany. Byl to poslední výbojný pokus Jihu o Kansas. Nechť se i podařilo otrokářům dosaditi touž dobou ještě na presidentský stolec pověstného Jamesa Buchanana, toho ošemetného státníka, jenž v horlivosti své vypsal i cenu 500 dollarů na hlavu Brownovu: Kansas jim proto přec byl vyrván a zachován svobodě na dobro. Příklad Brownův zmužil na tisíce jiných srdcí. — Přistěhovalcův odhodlaných bojovat zde proti otroctví, po každém novém úspěchu „reka osawatomského" přibývalo — ažtě nadešel den, kdy musil se v kongressu sám jeden z četných obhájcův otroctví, posl. Hammond z Jižní Karoliny, přiznati: „Ztratili jsme Kansas, poněvadž jsme neměli dosti lidí, které bychom tam byli poslali." Měl správněji říci: „poněvadž Jih neměl mužů, jako byl John Brown."

VII.

Tím časem udál se v soudní síni Washingtonské případ, který rázem zjitřil mysl veškerou a mocně pošinul věc, za niž Brown válčil a trpěl. Jest známo, že nikde snad nepožívá soudnictví takové vážnosti, jako v Unii americké. Bylať ústavou Spojených států přiznána soudům nezávislost a moc vskutku znamenitá. Evropskému soudci nepřísluší zkoumati, jaká jest právní povaha toho kterého zákona; pro něj jest platným a závazným každý zákon, jakmile byl nejvyšší mocí státní stvrzen a prohlášen. Soudní úřadník v Evropě rozsuzuje po zákonu, ale nikdy o zákonu. Soudové Američtí naproti tomu mohou směle prohlásiti za neplatné všeliké zákony a skutky moci zákonodárné i výkonné, jakmile v nich shledají porušení ústavy. Pro ně jest ústava základem všeho: cokoliv této odporuje, buďsi od nejvážnějších sborův zákonodárných uzavřeno a presidentem stvrzeno, u nich nemá platnosti. Kdykoliv občan americký důvodně se domnívá, že některý zákon, ať státní nebo spolkový, ruší jeho práva z ústavy plynoucí, může hledati ochranu u soudů Spojených států, a nalezne ji dojista u soudu nejvyššího, jehož rozsudky stávají se pak pravidlem nezvratným pro veškeré soudy v zemi. —

Řada rozsudkův tohoto nejvyššího soudu, jehož devět členův jmenuje sám president, stanoví časem právo obecné, k němuž každý se odvolává a táhne. Slovem: celé právnictví americké jest praejudiční. Soudcové i obhájci ustavičně ohlížejí se nazpět, jak bylo kdy v podobném případě za právo uznáno. Z toho jeví se veliká váha těchto rozsudků nejvyššího soudu amerického pro všechen život veřejný. Tocqueville se jí až lekal: „Nerozumní nebo porušení soudcové mohli by celou republiku uvrhnouti do zmatkův a válek občanských.“ Avšak 80 let posavádních dějin amerických zdálo se konejšiti tuto obavu. Na stolicích nejvyššího soudu zasedávali stále právníci rovněž bystří jako svědomití, kteří znali dosah svých rozsudkův a nežli rozhodli, nežli tedy utvořili nový praejudic, vždy nad míru důkladně a opatrně prozkoumali věc, aby nikdy nemohli býti nařknuti ze strannictví. z ohledův, neb vůbec z podjatosti.

Avšak hlíza otroctví měla se dotknouti i této svatyně zřízení amerických. Za posledního presidenta ustanoveno při tomto tribunálu několik nových soudcův, již byli vesměs rozhodnými přívrženci otroctví.

Těm bylo nyní rozsouditi prostý sice, avšak zásadně zajímavý případ: Asi před dvacíti lety prodán v Saint Louis (v Missouri) černoch jménem Dred Scott. Lékař, jenž si jej koupil, přivedl otroka do svobodných států Illinois a Minnesota. Tam se Dred oženil a měl několik dítek. Po dvacíti letech však lékař zemřel a Dred v domnění, že jest nyní zcela svoboden, vrátil se do Missouri zpět, kdež žádal, aby byl pokládán za svobodného občana Spojených států, poněvadž taková léta žil severně nad čárou Missourskou. Avšak dědicové lékařovi činili nároky na své „černé zboží“ a soudcové jižní dávali jim za pravdu; intelligentní černoch se bránil. Pře stoupala od instance k instanci, až dospěla před nejvyšší soud ve Washingtoně. Celá Amerika sledovala ji s živou pozorností a hleděla nyní rozsudku nejvyššího tribunálu svého

s nejvyšším napnutím vstříc. „Nyní konečně bude jasno“ — psaly noviny Severu i Jihu, „dosáhne-li otrok právně svobody, jakmile vstoupí na půdu svobodného státu, či může-li otročník své otroky držeti i ve státech, kde jest otroctví zakázáno? Nyní se rozhodne, může-li bývalý otrok dosíci občanského práva v Unii, čili jest vyhoštěncem a pariou v ní do smrti?“ Jak vidíme, otázky zasahaly hluboko. „Rozhodne-li nejvyšší soud na prospěch Dredův,“ obával se Jih, „jest zákon o stíhání otrokův zrušen.“ — „Rozhodne-li proti Dredovi“ — chvěl se Sever — „rozleze se otroctví po celém soustátí.“ A nejvyšší soud rozhodl většinou jediného hlasu — proti Dredovi! „Černoši nejsou žádnými občany Unie“ — zněly důvody rozsudku — „nebyli jimi nikdy a nemohou se jimi dle platné ústavy spolkové nikdy státi. Otroci zůstávají vždy a všady majetkem pánův svých. Pobyt otroka ve svobodném státě nemění na poměru tom ničeho . . . Jižní občan může právě tak jako Seveřan se svým vlastnictvím stěhovati se kamkoliv chce. Povaha řádně získaného vlastnictví, ať je to zboží či otrok, nemění se přesídlením jeho.“ — Vrchní sudí Roger B. Taney, jeden z nejhorších přívržencův otroctví, nemaje na tom dosti, že hlasem svým rozhodl při tak osudně, doložil se svými čtyřmi soudruhy, přes protest menšiny, k rozsudku ještě vývody, jakých si jen junkerstvo jižní přáti mohlo: Vidí prý se z dějin, zákonův, ano ze samého prohlášení neodvislosti, kterak černoši a potomci jejich nikdy nebývali uznáni za občany Unie. Nechať si jednotliví státové učiní v té příčině ustanovení jakákoliv, Unie se to netýče. „Černoši jsou a zůstanou po všechny časy pronárodem neschopným a neoprávněným, aby žil s bělochy pod stejnými občanskými a státními zákony. Černoši musejí ku svému vlastnímu blahu býti drženi v otroctví. Pokud se pak týče námitky, že Dred s rodinou svou žil několik let ve svobodných zemích, severně nad čárou Missourskou, tož neuznává nejvyšší soud žádné takové hranice. Smlouva Missourská byla od prvopočátku skutkem neústavním . . .“

Povážlivé to bylo rozčilení, jež spůsobil takýto rozsudek po všem Severu! Veta po úctě, jakou doposud hleděno k nejvyššímu soudu a jeho nálezům. Taney a soudruhové jeho zasypáni potupou a opovržením. Senáty zastupitelstev států Newyorkského a Pennsylvánského, mnohé tábory lidu a četné spolky protestovaly energicky proti nespravedlivosti rozsudku. „Nejvyšší soudní dvůr sklesnuv na stranníka otrokářův nemůže činiti více nárokův na stejnou úctu ve všech státech Unie.“ — A mínění veřejné soudí v Americe nade všemi soudy! Sami demokraté na Severu začínali se nyní na mnoze styděti za své spojence jižní: „Stáli jsme dosud při straně Jihu,“ pravili, „ne že bychom přáli otroctví, ale k vůli svatému míru a jednotě v naší federaci. Však kdož by mohl ještě nyní s těmi jižními lidmi vydržeti? Taney a stoupenci jeho neuznávají žádných svobodných států více.“ Záře spravedlivosti a moudrosti nejvyššího soudu pohasla; autorita jeho byla podlomena a málo pomohlo, že tím okázaleji odvolávali se k ní baroni Jihu, velebíce Taneye a soudruhy jeho, jako své svaté. Ba zpupnost otrokářův stávala se odtud Severu přímo nesnesitelnou. Jakkoliv mohli již dobře znamе-

nati, že Kansas přirozenou silou poměrův pro Jih jest ztracen, nicméně chtěli nyní otrokáři se zdvojenou svévolí, aby byl uznán za stát otrocký!

Dne 4. září 1857 byl se v Lecomptonu sešel konvent otročníkův Kansaských a nejen že vypracoval návrh ústavy hájící otroctví, alebrž žádal na Unii, aby se novému státu Kansaskému přiřklo na 23,500.000 jiter pozemků, tedy šestkráte tolik, mnoho-li se zvykle udílelo nově vznikajícím státům. President Unie, James Buchanan, neváhal tento požadavek hrabivého Jihu odporučovati dne 2. února 1858 senátu spolkových států poselstvím, v kterém pravil: „Nejvyšší soud uznal, že podle konstituce naší v Kansasu trvá otroctví. Následkem toho jest Kansas právě tak dobře státem otrokářským, jako Georgie nebo Jižní Karolina. Pravda ta stojí nezvratně. Každékoliv území může pak vstoupiti do Unie buď co svobodný nebo co otročnický stát.“ — Na štěstí bylo republikánům snadno dokázati, že požadavek Kansasských otročníkův jest až nestydatě přílišný, a věc padla. Tím byli baroni Jihu teprv podrážděni: „Chcete-li znáti plnou pravdu,“ odpovídali zpupně, „tož vězte, že o pouhý zisk půdy nám neběží. Nemámeť zbytečných otroků pro nová území. Má-li se nám pomoci, musíme obnoviti dovoz čerstvých otroků z Afriky. A jaký zisk by z toho vyplýval! Z Afriky přivežený otrok nepřijde leda na 50 dollarův, kdežto pěstitelé otroků ve Virginii žádají až 2000 dollarů za kus. Při všem tom není chov virginský daleko tak dobrý jako původní plemeno africké!“ „Afrikán jest ze všech nejušlechtilejším Římanem!“ „Kdokoliv by dovážel otroky z Afriky, bude pravým šiřitelem civilisace a křesťanství a největším dobrodincem Unie.“ „Otroctví jest zřízením spravedlivým, mravným a zbožným v ohledu společenském jako státním.“ — A již zřizoval se ve Viksburku (v Mississipi) za náčelnictvím jistého De Bowa „spolek pro zaopatřování afrických dělníků“ — a soudové po jižních státech důsledně osvobozovali kapitány lodí, kteří bez ohledu na zákony Spolkové podloudně přiváželi z Afriky „černé maso“ . . . Ba guvernér jižní Karoliny, Adams, ve svém výročním poselství ku sněmu přímo vyzýval, aby se obnovil obchod africkými černochy „bez meškání.“ —

A nikdo nezakřikuje ono rouhání se lidskosti, nikdo nedupne na ono barbarství, které vraždí a hanobí svobodu Ameriky zároveň!

Kterak musilo vše to dojímati muže, jakým byl Brown? Vida tuto zpupnost vítězné nepravosti, tyto schýlené hlavy vlastenců poctivých, tyto policisty a úředníky skoupené zlatem otrokářův, onoho Jamesa Buchanana na stolci presidentském a onu většinu otročnickou v senátě i domě Obecných, neměl-liž sám pustiti zbraň a zoufati nad svobodou a právem lidským? Než, Brown a zoufati nad vítězstvím pravdy! „Ne, ne! A kdyby nebe svoje hvězdy střáslo — nikdy!“

Posléz William Henry Seward, onen znamenitý řečník volnosti, pozvedl mohutný svůj hlas. Na táboře v Rochestru vylíčil děsivý, neustálý ten pokrok otroctví a věstil Americe blízký, nezbytný boj: „Boj to na život a na smrt, který praví: Vy sjednocené obce musíte se posléz vzdáti buď vesměs svobodě, anebo vesměs otroctví!“ — Vyslovil tím, co již poznávali veškeří soudní lidé: a přece se uleklo všechno. Nevýslovný dojem spůsoboval pak zejmena tón, jímž vyznělo

celé to hoře velkého patrioty: „Vzejde-li však strašný onen den, kterého se rozšíří otroctví po veškeré oblasti této republiky naší: pak mne neuzří více slunce na této zemi. Nechciť žíti ve vlasti, kde mužové a ženy vychovávají se jako dobytek, kde otcové, matky a děti rozprodávají se jako zboží. Vyhledám si na tom světě širém jinou domovinu, a zvolám s Franklinem: Kde svoboda domovem, tam jest moje vlasť!"

Brown teskllivosti podobné neznal. „Bohdá ještě najdou se v Americe muži, kteří se o to postarají, aby lidé náleželi jen sobě samým a nikomu krom toho, než Tvůrci všehomíra." Tak rozuměl svobodě lidské, tak zásadám zahajujícím prohlášení neodvislosti. Však ani den prý se nesmí více zmařiti, sice bude pozdě. „Zloba přeroste nám přes hlavu." I takž se tedy chystal na onen rozhodný velký boj, kterýž předvídal od dráhných let. Nic jej nemýlila pochvala přátel, vděčících mu za osvobození Kansasu. „Toť pouhý počátek," odpovídal, „vlastní práce teprv nastává!" A jako kdys našemu Velkému Prokopu, tak bylo nyní Brownovi jasno, že u sporu takové povahy nestačí obmezovati se na pouhou obranu, „ale že dlužno válku vnésti do krajův nepřátel."

Ti, kdož jej znali a věděli, kterak při něm bývá myšlenka téměř za jedno s činem, brzy domnívali se, že postihují smysl jeho slov. Zmatený hluk rozlehl se náhle z krajin otrokářských. Slyší se, že Brown, táboře kdesi na samých hranicích státu Missourského, přepadává co chvíli se svými lidmi statky a dvorce otročníkův, aby osvobodil jejich otroky. — Odvaha a zručnost, jakou vše provádí, jest přímo báječná. Podobá se, že není mu nic snažšího, nežli obelstíti všechny stráže a hlídky, co jich zděšení plantážníci dovedou rozestaviti. Nelze jej naprosto přistihnouti při činu. Některé noci strhne se v krajině otrokářské poplach: lidé Brownovi zmocnili se plantáže. Kdo se hne, jest synem smrti. Brown se vyptává otrokův, dlouho-li který slouží? Zatím již jsou vyvedeni ze stájí koně otrokářovy, a Brown se slovy: „Zde vaše mzda" — rozdává je otrokům, poroučeje spolu, aby vsedali na ně; a v desíti minutách po té uhání celá tlupa s osvobozenými otroky do širé dálky k hranicím Kansaským. V Kansasu jest dosti bezpečných úkrytův pro osvobozence. Brown všude má své lidi a po 3—4 nedělích jsou vychvácení otroci šťastně na svobodné půdě Nebrasky nebo Texasu. Nikdo nevěří, že četa Brownova čítá všeho všudy jedenadvacet hlav! Neboť stalo se, že jej pronásledovali, ba obklopili, leč Brown znal se na své pronásledovatele v pravé chvíli a na pravém místě obrátiti tak důrazně, že jim zašla chuť dále jej stíhati. Hrstka hrdinných mužův rozháněla škadrony. Tak na příklad u Concord-Holtonu. Brown odpočíval s 3 osvobozenými otroky uprostřed lesa, nemaje při sobě než osm jonákův, syny a zetě své. Náhle spatřují se dostiženými 42 jezdci Jihu; uniknouti nelze, Brown tudíž nedlí i vyrazí se svými 8 druhy z houštiny jako štvaný lev a bez výstřelu vrhne se s bodákem na stihače. A hrdinové, jati nevýslovným postrachem, prchají, div vazu nesrazí. Čtyři z nich zastyděli se nad hanebným tím útěkem a vzdali se raději. Brown kázal jim, aby slezli s koní, kteréž ihned daroval osvobozeným otrokům. To zajatce rozlítilo, počali klnouti Bohu i matce, která jim život dala. Brown přísně je okřikl, aby se před ním nerouhali. Když ale neustávali,

zamračil se a napřáhnuv pistoli, povelel: „Na kolena!“ takovým hlasem, že surovci ihned klečeli. „Modlete se, máte života na krátko!“ A když se pomodlili — propustil je na slib, že nikdy více nebudou podnikati honbu na zubožené nešťastníky. — Jindy ovšem byla seč krvavá nezbytnou, nuž a pak Brown znal se vybíti. Otrokáři hrozili mu, že mu po indiánsku sedrou kůži s lebky. Sám guvernér Kansaský vyřídil Brownovi tuto hrozbu: „Zatknout vás sice nemohu“, pravil mu na setkání se, „chráníť Vás amnestie pro události do 20. ledna 1858 v Kansasu sběhlé, ale mějte se na pozoru. Missourští dříve nebo později dostanou Váš skalp.“ Než Brown odtušil s klidným úsměvem: „Anděl Páně ochrání mne!“ A podobně odpovídal přátelům i nepřátelům: „Zhynouti za dobrou věc, toť lehká smrt. Ale věčná hanba zůstati klidným vůči barbarství tyranských otrokářův.“ — Jindy opět pravil: „Ano, jest vysazena cena na mou hlavu. Však co jest můj život? Jakou má cenu? Starý muž má spíše o to dbáti, jak by svůj život řádně skončil. nežli jak by jej prodloužil.“

I neulevil ve svém díle osvobozujícím, dokud mu stačily síly. Otrokáři zkusili, co to znamená. Když počal se svým útočením do Missourska, čítalo se v hrabství Batesském a Vernonském přes pět set otrokův. Nyní nezbylo jich tam ani padesáte více. Buď je Brown osvobodil všecky, anebo je uděšení otročníci poslali dále od rány na jih. — Ano takový postrach rozšířila odvaha jediného Browna, že v celém Jihu sklesla cena otroků o polovici! — „A sklesne ještě víc; uhlídáte!“ předpovídal náš „koňský zloděj Ossawatonský“, jak baroni Jihu přezdívali úhlavnímu protivníku. — Než v tom, na velikou radost plantážníků, Brown — zmizel z jeviště! Nikdo nevěděl, kam se poděl, co se s ním stalo, zdali jest živ, či snad mrtev? Ležel nemocen u svého švakra pastora Adaira. Tvrdošíjná zimnice oblomila konečně železné to zdraví, které po čtyři léta bylo odolalo veškerým protivenstvím a trýzním, jaké jen pomysliti lze. Nicméně zmýlili se otrokáři, domnívajíce se, že jsou „starého divocha“ zhoštěni pro vždy. Brown se uzdravil. A nejen to; právě za této nemoci, právě v těch dlouhých bezesných nocích duch jeho zaměstnával se záměry všech posavadních smělejšími a vážnějšími: záměry, které uzrávaly touž měrou, jakou vracela se křepkost a zdraví údům 58 letého muže.

VIII.

V Kanadě žilo touž dobou již kolik tisíc osvobozených otrokův. Brown sám dopravil jich tam do kolika set. Většina těch šťastných ubožákův hořela pomstou proti svým někdejším tyranům a rok co rok vydávali se odvážnější z nich kradmo na Jih, aby osvobozovali druhy svého bývalého hoře. — Jakže? Nebyla to hotová síla ku osvobození Ameriky od zmije otroctví?...

„Není-liž ono horstvo Alleghanské, prostupující státy otrocnické, přímo stvořeno, aby sloužilo za skrýš a útočiště prchajícím otrokům, odkud by mohli po léta válčit proti pánům svým, až by je naučili — lidskosti?“ „Chrabrý černoch Nat Turner děsil celý stát Virginský po pět neděl s padesáti muži.“ „Dejte mi dvacet chrabrých lidí, kterým

se podaří, aby po dvě leta udrželi se nepřemoženi v horách Alleghanských a otroctví ve všech 13 státech jest roztříštěno na kusy. Nepotřebujeme, než aby se několik udatných černochův v pohorské válce (guerilla) proslavilo, a celý národ pojme úctu k tomu plemeni." „Dejte černochu bodák a on jest mužem svobodným." „Začít se musí z jara, kdy mají plantážníci nejvíce co činit, a kdy je zároveň práce na plantážích nejnamáhavější. Pozvedne se prapor povstání a něco otrokův prchne k nám. Přes leto se bijeme brzy tu a brzy onde. Hvozdy a sluje horské skrývají nás před jejich slídiči. Dnes zmizíme a zítra se objevíme, kde se nás nejméně nadáli. Vidouce nás nezmožitelnými, nabudou otroci mysli a přes zimu máme jich několik set ve svém táboře. Naučíme je bojovat, a rozestavíme řetězem v úvalech Alleghanských až po Tenessee a ku bařinám Jižní Karoliny, aby všude lákali nové druhy z plantáží a tiskli jim do ruky zbraň na tyrany. Tolikéž z Kanady přijdou zatím posily — nuž a pak se dá znamení k pozdvižení se všech v jeden den a na všech stranách jako na Haiti. Tak se zlomí pouta otročí, jinak ne."

Ty byly myšlenky Johna Browna. Závěrek jejich zněl: „Příštím jarem (1859) učiní se vpád do Virginie." Tamtě byla „hlava hadova", na niž se musilo šlápnouti. Tam sídlel pravý výlupek aristokracie jižní, tam se pěstovalo otroctví jako se pěstuje jinde chov koní, odtamtud bral celý Jih „černé maso" — tam bylo slovem vlastní doupě celého bohomrzkého systému. Nuž, lovec odvažující se v doupě lví musí vědět, že odtamtud jen máloktera stopa vede nazpět. Bylo-li kdy smělce, jenž to věděl, byl to bezpečně B r o w n. „Že tam zahynu?" odtušil k jednomu ze svých přátel: „Můj bože, co mám po těch ranách, které mne zastihly v Kansasu, ještě na světě a čím je ten život můj, nenasadím-li poslední síly jeho na obranu svatého práva? Ne, ne, pro mne není více klidu ani stání. Hlas boží ozývá se u svědomí mém a velí mi, abych dokonal svou povinnost, dokud je čas."

Pouze úzkému kruhu přátel svěřil se Brown s těmito heroickými záměry svými. Úmysl vniknouti do samého srdce otročnictva uzrával v Brownovi arciť již po dráhná leta. Po smrti jeho vyšlo teprv na jevo, kterak již r. 1849 za svého několikaměsíčního pobytu v Evropě pilně vyhledával bojiště nejznamenitějších bitev Napoleona I. a konal na nich svá pozorování se stálým zřením k poměrům americkým. Podobá se, že již tehdá tkvěly mu na mysli známé hory Alleghanské a duch jeho že bádal po spůsobě nejlepšího v nich válčení. Nejedna myšlenka jeho strategická vzbudila později obdiv vojevůdcův amerických, ba užilo se jí výborně za války mezi Severem a Jihem. Tak na příklad neschvaloval Brown, že sobě Napoleon I. volíval nejraději mírné pahorky za střed svých operac; Brownovi zdálo se výhodnějším vyhlednouti si vysočinu s příkrými srázy za stanoviště a učiniti ji rychle zdviženými náspy opevněným táborem, ba pevností — myšlenka to, které děkovali později generalové Severu největší své úspěchy válečné, obracejíce ji ve skutek na místech, která byl přirozený bystrozrak „starého zalesáka" vyhledal a označil již před více než dvacíti lety!

Již v dubnu r. 1858 slyšela tišina hlubokého lesa v Kansasu, v němž tábořil Brown se svými osmi soudruhy, nadšené heslo, ba přísahu: „Na přes rok ve Virginii." Avšak podrobné promyšlení dávného cíle

života, poslední, rozhodné ustanovení se na určitém plánu stalo se teprv nyní v plném létě 1858. A příteli, kterýž je prvně slyšel v důvěrné hodině z úst Brownových, bylo při tom, „jakoby procitl za luzného jasu červencového jitra.“ Vypisuje pak: „Za celé naší rozmluvy, kteráž trvala od 10. hod. dopoledne do 1. s poledne, zdálo se mi, jako by jeho jemnědmodré oči, které byly tak klidny a přece zas tak plny odlesku svatého ohně nadšení, pátraly až v samých hlubinách duše mé, a jako by mu celé mé svědomí bylo tak průzračným jako hladina jezer Adirondackých. Nikdy nezapomenu na zvuk onoho hlasu a tu vlhkou jiskru pohledu onoho, s jakým mi pravil: „Mladí lidé mají sobě záhy vytknouti vznešený cíl života a zůstati mu věrni přes všechny zkoušky. Dosáhnou ho bezpečně, je-li hoden božího požehnání.“

Uzdraven vrací se Brown do svého domova North Elby, do svých romantických hor Adirondackých, které tak nevýslovně miloval. Rodina jeho, vypuzena z Kansasu, byla se tam již před měsíci vrátila. Milé to shledání s dětmi, chotí, vnuky a jich matkami dojímá otužilého válečníka nevýslovným blahem. Nemenší radost působí mu zdar malé osady, již byl zřídil okolo své samoty z rodin několika osvobozených otroků. Všickni by šli za něj do ohně. Nejmladší jeho dcerušce Elleně jsou teprv čtyři roky; jest miláčkem a rozkoší otcovou. Chová ji na klíně, vypravuje jí povídky, celuje ji a hraje s ní celé dni. Snad tuší, že požívá blaha toho naposledy. Však jedna věc jej zaměstnává. Než přijde zima, než závěje sněhové odloučí ten koutek horský od ostatního světa, musí tam dopraviti — náhrobní kámen svého děda, který bojoval pod Washingtonem. Předsevzato, vykonáno. Zajel si sám do svého rodiště pro drahou tu památku rodinnou a zazdil omšený kámen blíže vchodu do farmy, „abyste jej měli stále na očích.“ Na kameni četl se nápis: „Na památku kapitána Johna Browna, jenž zemřel v revoluční armádě u New-Yorku dne 3. září 1776. Byl v čtvrtém koleně potomkem Petra Browna, jednoho z poutníků, již přistáli na „Májovém květu“ v Plymouthu v Massachusettsu dne 22. prosince 1820.“ Nyní vtesal do kamene starý Brown ještě jména svého otce a matky: „Gideon“ a „Ruth“ — a pod ně jméno svého ubohého syna: „Frederick Brown, narozený 21. prosince 1830 v Richmondě, zavražděný dne 30. srpna 1856 v Osawatomii pro svou věrnost ku svobodě.“ Žádná přísaha pomsty, žádná kletba proti vrahům nebyla při té práci slyšána z úst starcových. Bývalý klid a mír hostil se po celou zimu pod vlídným krovem toho asylu, každý zastával svou práci při hospodářství jako vždy jindy; nic neprojevovalo, jakými úmysly zanášejí se ti mužové statní, kteří tu s otcem a rodinami svými přebývali. Ba i té útěchy se starci dostalo, že mohl pocelovati nové vnouče, neboť syn jeho Oliver zasnoubiv se v dubnu se statečnou mladistvou dívkou, Martou Brewstonovou, slavil křtiny. Však s úsvitem jara na čelech hor bylo po idylle. Browna to táhlo mocí neodolatelnou za posláním, jemuž zasvětil poslední síly svého života. Zoře březnového slunka, ozařujíc mramorový náhrobek u chaty, svítila spolu na scénu něžného loučení se otcův s dětmi, žen s manželi.

Všickni byli mocně dojati, ale všickni se přemáhali. Nejvíce starý Brown sám. Hladil čelo své patnáctileté Aninky, dávaje jí napomenutí, jakých jen žehnající otec dáti umí dítěti, choval svého čtyřletého miláčka

v náruči a sliboval mu, že brzy opět se navrátí. Avšak když rozmilé to dítě naposledy vztáhlo po něm své útlé ručky — vytryskly starému muži slzy z očí a osmáhlá tvář zruměnila se pohnutím. Sevřel dítě v náruč a náruživě je zlíbal. Mžikem oslzeli všickni. — Snad že uhodne srdce lidské, kdy se loučí naposled . . .

Dnem 16. března 1859 byl Brown již v Kanadě. Zařídiv tam, čeho bylo zapotřebí, odcestoval do Peterboroughu k šlechetnému Gerrithu Smithovi a odtud do Rochestru k chrabrému vůdci černochů Shieldu Greenovi. Za nedlouho opět zpozorovali jej v Bostoně, pak v New-Yorku, po té v Ohiu (v Pennsylvanii) a posléz dne 30. července v Hagerstownu, nepatrném to městě státu Marylandského. Odtud slídiči Jihu ztratili stopu jeho na dobro. Nebylo snad ani padesáte lidí v celé federaci, kdož věděli, co tyto tajemné jízdy Brownovy znamenají. Znamenaly poslední přípravy k činu. V Kanadě zřízen agitační výbor, který měl na první zvěst o zdaru podniknutí Brownova posýlati do hor Alleghanských posily. Pomocí přátel tak účinných, jako byl Gerrith Schmith, nebylo pak nesnadno získati potřebné prostředky na zakoupení střeliva, zbraní a zásob pro první čas. Nad to se Brown ještě přiučil na stará leta výrobě polních sucharů a extraktu z hovězího masa. Do 7. července měl 3000 hulánských kopí a 1500 ručnic. Však vlastní obtíž záležela ve vyhledání příručného skladiště. Již záhy z jara koupil pod cizím ovšem jménem v Marylandě na samých hranicích Virginie kovárnu. Chtělť si tak se svými syny a zasvěcenými druhy kouti hrubší zbraně, jako sekyry a kopí sám. Avšak věc se jaksi prozradila, a kovář couvl v poslední chvíli od prodeje. Dlouho pak nebylo se lze dopátrati žádné příhodné farmy, která by byla na prodej. Teprv v červenci cestuje po Marylandě jako horník hledající rudu, zvěděl Brown, že na samých hranicích Virginských, ale vždy ještě na půdě Marylandské, jest na prodej statek zvaný „Kennedyfarm", an majitel jeho, jistý dr. Booth, z jara zemřel. Nalezl farmu, která sestávala ze tří stavení dosti odlehlých od ostatních dvorů; k Potomaku bylo jen asi čtvrt hodiny cesty. Brown si nemohl žádati úkrytu příhodnějšího. Najal ji od dědicův na jmeno Smith na rok a zaplatil napřed. Nejprv ji obýval sám se svými dvěma syny; však zneáhla přibývalo „nájemníků" a s nimi hojnost beden s polním prý nářadím. Sousedům bylo sice nápadno, že se přistěhovali pouze dospělí muži bez žen a dětí. Avšak Brown jim to znal vysvětliti způsobem velmi prostým. Rodiny přijdou prý až na zimu, neboť posud drží v nájmu statek v státě New-Yorkském. Kromě toho choval se nový osadník tak vlídně a bodře, že brzy získal si přízeň i důvěru sousedův. Rádi si s ním pohovořili o věcech hospodářských, poznavše jeho neobyčejné vědomosti praktické; a vidouce jej s biblí na kolenou sedávat na zápraží, věru neměli tušení, to že by byl onen „pověstný" John Bvown, jehož se bálo 346.000 baronů Jihu jako svých hříchův.

IX.

Nad jižním břehem Potomacu, a sice tam, kde vtéká do něho řeka Shenandoah, rozkládá se na dosti strmém ostrohu neveliký, ale úpravný virginský městys Harpers Ferry. Ulice jeho stoupají od

břehův obou jmenovaných řek dosti příkře do výšky, neboť ostroh, na němž město zbudováno, není než jedním ze severních výběžkův hor Alleghanských, které vlnami Potomaku prorvány, slovou zde „modrými vrchy.“ Jest skoro stejně vzdálen od Baltimore jako od národního města spolkového Washingtonu. Od Baltimore leží přímo na západ, od Washingtonu severozápadně. Jak nepatrný svými rozměry a svou lidnatostí, — nečítalť Harpers Ferry tehdá než asi 4000 obyvatelův, mezi nimiž přes polovici otrokův, — tak důležitým byl v ohledu strategickém. Dvě dráhy železné křižují se zde, Washingtonská s Baltimorskou, kteráž jde tuto po velkolepém mostě přes Potomac; vláda spolková měla pak v Harpers Ferry mohutnou zbrojnici, v níž leželo stále na 200.000 ručnic, několik set děl a hojnost náboje — zásoby to dostatečné, aby jimi mohli být ozbrojeni veškeří otroci Jihu. Nuže, bylo v noci ze 17. října 1859, když rozlétla se z Harpers Ferry do všech končin Ameriky tato telegrafická zvěst: „Harpers Ferry 17. 10. 59. Nejstrašnější, děsivá novina. Povstání otroků. Černošské spiknutí po celé Virginii a v Marylandsku. Spolková zbrojnice dobyta od povstalcův. Veškeré zbraně ukořistěny a odvlečeny. Železniční most přes Potomac zabarikadován a děly obsazen. Vlaky ohroženy střelbou a zadržovány. Telegrafní dráty strhány. Více mrtvých. Občanům od povstalců kontribuce uložena. Pluky z Washingtonu táhnou na povstalce.“ —

President republiky James Buchanan upustil prý leknutím depeši a vzkřikl: „Je-li jen polovice toho pravda, tož nadešel nám soudný den.“ Pohříchu bylo ze všeho zatím jen tolik pravda, že Brown s 21 jonáky zmocnil se města i zbrojnice spolkové. Zpráva o všeobecném povstání otrokův objevila se již po několika hodinách býti bezpodstatnou. —

Ano ten byl čin i — osud Brownův. Když se bylo jarní povstání zradou jakéhos Forbesa zmařilo, odročil je k podzimu a sice na den 24. října. Meškaje však dne 13. října v hlavním městě Baltimore, znamenal v kruzích otrokářův zvláštní nepokoj a pátraje po příčině jeho, zvěděl, kterak prý z Kanady došly zprávy, že ke dni 24. října abolitionisté chystají ránu proti Jihu. Poznovu tedy zřel věc svou na polo zrazenu. Brovn ale nechtěl déle otáleti. Jako roku 1848 Benátčané byli přesvědčeni, že jsou touž chvílí pány svého osudu, jakmile se jim podaří dobyti arsenálu, — rovněž byl Brown přesvědčen, že vše jest rozhodnuto, jakmile by dostal zbrojnici Harpers Ferryskou ve svou moc. A na to troufal si stačit s hrstkou svých soudruhův. Místo aby tedy odročil výpravu, urychlil ji. V sobotu dne 16. října byla poslední rozhodná „porada válečná“ na farmě Kennedyské, za soumraku příštího večera, tedy 17. října 1859, byl John Brown se svými lidmi v Harpers Ferry. — Byli to předně tři synové Brownovi: Owen, Oliver a Watson, pak zeť jeho William Thompson a bratr téhož Dauphin Thompson; dále chrabrý Irčan Kagi, nejoddanější to stoupenec Brownův, junácký kapitán Stevens, Jerry Anderson, Steward Taylor, Lewis Leary, Cook, Barclay Coppoc, F. J. Marriam, 22letý William Leemann (nejmladší ze všech), černoši Shields Green, Jim, Dangerfield Newby, Copeland a Edwin Coppoc, posléz Karel Tidd a Haylitt. — Se „starým Brownem“ 17 bělochův a 5 černochův. Až na tři

všickni byli ženatí a otcové rodin. Nicméně šli pro myšlenku lidskosti odhodlaně v nebezpečí svrchované. Sdílelť víru Brownowu, že příklad jejich činu bude znamením otrokům v širém okolí. A byť jen černoši v Harpers Ferry povstali, stačí to pro počátek zúplna. Se zbraní ukořistěnou ustoupí do hor a dočkají se posily z Kanady k novým výpravám. Slovem, zahájí „svatý boj“ — a ostatní „bohu poručeno!“

Brown znal v Harpers Ferry každý kámen; tmavá noc nejen že mu nebyla na závadu, ale naopak jeho vítaným spojencem. Jedině pod jejím závojem mohla se zakrýti skrovnost sil a vzbuditi domněnka bůh suď kolik tisíc abolitionistův přepadlo otročnické město. Tudíž se především musil zničit plynovod. Byla to práce Owenova, Cookova a Marriamova s dvěma černochy; provedli ji na minutu: udeřením desáté hodiny shasly rázem plynové plameny po všem městě: A zatím co překvapené množství spěchalo ku plynárně, zatím co Cook a Owen se svou „pionéřskou“ četou vyšli do okolí trhat telegrafní dráty, starý Brown s 15 soudruhy chvátal na hořejší město k — arsenálům. Že byla neděle, byly dílny zbrojnice pusty a prázdny. Však u velkých železných vrat, která k nim vedla, stála dvojí stráž. Mžikem jsou oba vojínové odzbrojeni a bez hlesnutí do strážnice zamčeni. Totéž učiněno strážím po nádvořích rozestaveným. Beze všeho odporu a hluku zmocnil se Brown velkolepého arsenálu Spojených obcí jakoby pastoušky. Však nebylo zde dlouhého dlení. Než se Harpers Ferrští vzpamatují z leknutí, musí se učiniti návštěva nejpřednějším otročníkům. Otroci se propustí, aby v širém okolí vzbouřili své soudruhy. Otročníci se pozatýkají co rukojmí. Zatím četa Coocova obsadí železniční most přes Potomac. — Všechny tyto divosmělé věci provedeny s rychlostí a obeznalostí úžasnou. Touž chvílí, co na mostě zajat jest hlídač železniční, přepaden ve svém paláci plukovník Ludvík Washington, nehodný vnuk velikého osvoboditele Ameriky. „V čí jménu se opovažujete?“ rozkřikl se na vstupující ozbrojence. „Ve jménu boha potlačených, velkého Jehovy!“ zněla odpověď. A po chvíli již odváděli pana plukovníka, na velikou radost osvobozených otrokův do arsenálu co zajatce. Spolu mu zabavili jeho koně a meč pamětný, jejž daroval král Bedřich pruský Jiřímu Washingtonu. Podobně dálo se takřka ob dům. Se zajatci, jichž bylo učiněno přes noc 60, zacházeno velmi šetrně. Brown sám je navštívil a pravil k nim: „Upokojte své rodiny, neublíží se vám, však za každého z vás musím dostati aspoň jednoho otroka.“ —

Lze si pomysliti zděšení, jaké způsobilo toto noční přepadení uprostřed obecného míru; v číré tmě jeden prchal před druhým. Nejprv mělo se za to, že jest to jakýs lupičský kousek. Ale když se roznesla zvěst o vysvobozených otrocích a když se po ulicích našla hojně rozházená provolání, v nichž se krátkými slovy oznamovalo Jihu: „Jsme abolitionisté ze Severu. Přicházíme osvobodit vaše otroky a je nás dosti ku roztříštění veškerých pout . . . “ a když jako na dotvrzení toho zaslechnuty výstřely a zahlednuty postavy unikajících otrokův: tu pojal strach veškeré město a sta lidí prchalo na nádraží, aby dostihli vlak, který k jedné hodině s půlnoci jel tudy na Baltimore. Dostihli ho, ale nebyl jim hrubě platen, neboť na mostě zastavil jej červený signál; když kondukteři seskočili, zaleskly se proti nim hlavně paterých pušek.

Jeden z konduktcrův, nedbající trojnásobného „zpátky", jež mu hřmělo vstříc, sklesl prostřelen k zemi. Vlak se ihned vrátil do nádraží, kdež se nyní teprv cestujícím zjevilo, že již po dvě hodiny nemá stanice žádného telegrafního spojení. — Rozčilení cestujících a úzkost prchajících nelze vypsati. Strávili tak až do úsvitu, kdy Brown sám pustil vlak přes most. Nechápalo se, proč tak učinil; diveno se, proč že nedal vytrhati koleje? Jednak nechtěl spůsobit „žádného zbytečného neštěstí" — a z té příčiny také nezapálil Harpers Ferry, — jednak šlo mu o to, aby nyní, — když byl již potřebného času získal, — rozšířila se zpráva o pokusu jeho po všem okolí. A to věru nemohlo se státi výdatněji nežli propuštěním tohoto vlaku. Cestující po celé trati vyhazovali cedulky z vlaku, na nichž zvěstovali sensační událost Harpers Ferrskou, šířice tak poplach od stanice k stanici. Než dojeli Baltimore byla z 21 soudruhů Brownových celá armáda i s děly. —

Teprv po odjezdu vlaku dal Brown na hodinu cesty v okolí rozrušit koleje. Spolu rozestavil své lidi takovým důmyslem po rozličných místech města, — hlavně před úředními budovami, že udržel Harperské-Ferryské obyvatelstvo ještě po celé dopoledne příštího dne v postrachu a pevné víře, že mají co činiti se značnou mocí válečnou, kteráž prý jest shromážděna ve zbrojnici. Zatím tam byl John Brown s pěti soudruhy!

„Když vzešlo po děsné noci slunce 18. října," píše jeden z měšťanův Harpers Ferrských, „spatřovalo se každé veřejné stavení a každé nároží ulic obsazené strážemi, které byly zahaleny v plaidy a ozbrojeny puškou, bodákem a revolvery. Stráže ty hrozily smrtí každému, kdož se k nim přiblížil a osloviti je chtěl. Tento troufalý vzdor, toto sebevědomé vystupování, neméně jako jich stejnokroj a pánovité rozkazy jich vůdcův, budily všeobecné přesvědčení, že jest to mužstvo velikého vojska, které patrně drží arsenál." — Statečná milicie Harpers Ferrská rokovala na louce za městem, co by podniknouti měla. Hned přede dnem vysláni posli o pomoc na všechny strany. Usnešeno tedy vyčkati, až stihne posila. — Brown měl svrchovaný čas uniknouti se svými zajatci a s ukořistěnou zbraní do hor, které vystupovaly amfitheatrálně za zbrojnicí. Ale starý Puritán očekával každou minutou obecné vzbouření otrokův v městě i nejbližším okolí. Pokládalť za holou nemožnost, aby otroci, které během noci byl osvobodil a jimž pověděl, že v blízké farmě Kennedy, ležící hned za vodou, dostanou zbraně pro čtyři tisíce svých soudruhův: aby ti lidé zbaběle se rozprchli, neodváživše se pro svou věc nejmenšího. Vždyť měl pevně za to, že „netřeba otroku dáti než pušku, a jest z něho člověk svobodný." Osudný sebeklam, při muži jinak neobyčejně zkušeném a světa znalém. Bohatýr svobody nepomněl, že pouta otročí zhnětou netoliko tělo, ale mnohem více ještě povahu člověka; že ten, kdo po leta zvykl porobě, nestane se přes noc mužem statečným a spolehlivým. Bylo jedenáct hodin, když zaslechl Brown z dolního města střelbu ručniční. Jsou to přátelé či nepřátelé?

Ale rozechvění trapné nejistoty brzy minulo. Do zmáhající se palby zavzněl — rachot bubnů a vřeskot polnice. To nebyli otroci, to bylo vojsko. Přišlať milicie Virginská z Charlestownu 500 mužův, od

Baltimore přišlo 600 m., z Washingtonu 100 námořníkův; Harpers-Ferrští měli asi 300 mužův ve zbrani. Nuž a proti těmto 1500 ozbrojencův vedených zkušenými plukovníky, bránilo se 20 lidí celé odpoledne až do večera, ažtě temná noc, jako slitovnice, spustila závoj svůj na hrozný, nerovný ten zápas a dopřála odpočinku těm několika hrdinům, co jich ještě zbylo z tábora Brownova. Nebylo jich více než — čtyři s několika osvobozenými otroky. — V obou řekách pluly zkrvavené mrtvoly Kagiho, Stewarta Taylora, Leemanna a Williama Thompsona. V žaláři leželi těžce zraněni Lewis Leary a Stevens. — Na ulici před vchodem do zbrojnice spatřovala se nesčetnými ranami pokrytá těla Haylitta a Newbyho. Oba leželi na znaku s puškou v ztrnulé pravici. — Ve zbrojnici samé, vždy ještě nedobyté, objevovalo se divadlo možno-li ještě dojemnější. Na improvisovaných postelích leželi tu v krvi oba synové Brownovi: 24letý Watson, na smrt zraněn, bez vědomí, — opodál 20letý, ztepilý Oliver, mrtev a vedle něho jeho švakr Dauphin Thompson v smrtelném zápasu . . . K boji schopni byli toliko ještě Jerry Anderson, Edvin Coppoc, černoch Shield Green a John Brown. — Co dělo se as v nitru starcově! Zvěděl o záhubě svých věrných. Ba soudil, že i Owen a Cook s ostatními „pionery" jsou mrtvi, (ač nebylo tomu tak, utekliť se do hor), nicméně zůstal pevný. „Za té hrozné noci z pondělka na úterek" — vypravuje zajatec jeho plukovník Washington, „pohlíželi jsme s obdivem na tohoto železného muže. Maje po boku svém mrtvolu synovu, ohmatával tepnu mladšího, téměř umírajícího syna, přikládal mu pilně čerstvé náčinky na těžké rány, při tom ale stále napomínal své druhy: Přátelé, jste vzhůru? Jste po hotově? a naplňoval je tím heroickým duchem, který projímal prsa jeho. Nám zajatcům vypravoval nemnohými, avšak hluboce cítěnými slovy, kterak mu již v Kansasu jednoho syna zavraždili, druhého o rozum připravili. „Nyní ztrácím tyto!" doložil, „ale jsem hrdým na takové syny! Všickni položili život za svatou věc, žádného jsem nepřemlouval, všickni šli sami na smrt a to čestný, slavný konec života!"

Již před večerem byl si úplně vědom, že věc jeho jest ztracena. „Ale nedáme bohdá svých životů zadarmo!" volal a vrhal se vždy znovu a znovu v kulobití nejprudší. Nyní pak, když svítalo, napomínal své poslední druhy znovu, aby neklesali na mysli, nýbrž bojovali do poslední síly a položili život svůj zmužile za oběť! Všickni se objali po těch slovech na místo přísahy. Okolo osmé hodiny ranní obnoven útok na arsenál. Pobočník plukovníka Leea s bílým praporem v ruce přiblížil se ku vratům a skrz mříže vyzýval povstalce, aby se vzdali. „Nechtež nás odejíti s našimi mrtvými, s našimi raněnými a s naší zbrojí" — zněla odpověď Brownova. Pobočník nemohl v to svoliti. Upozorňoval, že vůkol arsenálu stojí branná síla Marylandu a Virgine, že není pro povstalce spásy více, i žádal znovu bezvýminečnou kapitulaci. Brown zůstal nepohnutým. Důstojník kráčel zvolna zpět. Po chvíli dáno znamení k útoku. Páčeno vrat ještě větším úsilím nežli předešlého dne. Ale obležení stříleli tak hbitě a tak trefně, že za čtvrt hodiny muselo se ustáti od práce. Nebýti námořníků, byl by snad boj trval opět celý den; než tito přivlekli veliký, železem okovaný žebřík a silou 60 mužův počali jím jako beranem bušiti do vrat. Při čtvrtém rázu povolily stěžeje a pravé křídlo.

vrat zvrátilo se do vnitř. „Urá!“ zaznělo z řad a námořníci se drali v průlom. Setník Russel a poručík Green v jich čele. Než však doběhli vrat, stál Brown se svými soudruhy již v průlomu a Russel zraněn kácel se k zemi; za ním druhý a třetí vojín. Útočníci couvli. Strnuliť pohledem na čtvero lidí, kteří vyzývali smrt. Ovšem, byl to jen okamžik. Pak zahřměla salva s obou stran, a než se zvedl dým, bylo vojsko v průjezdě! Jerry Anderson skonával, Brown krvácející z dvou ran stál nepohnutě se schýlenou puškou, Coppoc vedle něho. Poručík Green přiskočil a ťal starce šavlí do obličeje tak, že Brown omráčen sklesl. Ještě do poraženého sekl dvakráte a jeden voják jej probodl bodákem. Odtud lze se domysliti, co následovalo po té. Rozzuřená chátra div neroztrhala živé i mrtvé. Teprv když objevili se zajatci, upuštěno k jich přímluvě od dalších ukrutností.

Příštím dnem o 3. hodině ranní skonal statečný syn Brownův Watson na strážnici. Bezcitná soldateska probudila zprávou tou starce k vědomí. Ihned počali ho trápiti výslechem: „Jste kapitán Brown z Kansasu?“ „Nazývali mne tak.“ „Jste onen Brown Osawatomský?“ „Také tam jsem hleděl konat svou povinnost.“ A opět jej překonala mdloba horečky. Lékaři seznali rány jeho sice těžkými, ale přece ne absolutně smrtelnými. Na zvěst tu ihned celým Jihem, který byl událostí Herpers Ferryskou zděšen a rozjitřen téměř do šílení, rozlehlo se heslo: „Brown musí býti stůj co stůj zachován pro šibenici!“ Když jej nemohli skalpovat, chtěli jej aspoň věšet. Převezen do nedalekého Charlestownu (ve Virginii) k soudu a hned 25. začalo vyšetřování. Týrali jej všemi léčemi inkvisitorskými, aby z něho vypáčili tajemství celého spiknutí. Nešlo jižním baronům o nic pilněji, než aby se dozvěděli, kdo vše ze Severu byl zasvěcen v spiknutí. Ale Brown nevyzradil živé duše: „Mimo nás, kteří jsme bojovali, nevěděl nikdo o tajemství našem“, byla stálá jeho odpověď. Tato pevnost starcova dráždila nepřátele jeho do míry nejvyšší. Nemohli se dočkati jeho popravy. „Jaký dlouhý proces s rebelly?“ — volali tiže lidé, kteří se od třicíti let spikali proti Unii. Vyšetřování lámáno přes koleno, aby již dne 2. listopadu bylo přelíčení. Marně žádal Brown o lhůtu aspoň jediného týdne, až aspoň poněkud se zotaví. Nevyhověno mu, ba nevyčkáno ani obhájcův ze Severu, kteří se mu byli nabídli. A po té odehrálo se před zrakoma světa divadlo soudu, kterýž byl potupou veškeré spravedlnosti a výsměchem lidskosti. John Brown ležící na rohoži s šesti jedva zajizvenými ranami, z nichž dvě střelné v rameni a boku, dvě sečné na hlavě a dvě bodákem v prsou; obličej jest dosud spuchlý, stařec sotva může vidět a slyšet, s rohože řine krev . . . Po jeho pravé straně Stevens, ztrýzněný čtyřmi ranami sečnými: dále Coppoc, Green a Copeland, všickni choří od přestálých ran. Za obžalovanými fanatická, surová luzovina Jihu, rouhající se bolesti a neštěstí. Před nimi státní žalobník Hunter, který chce všechno odbyti šmahem: s ním v souhlase soudce Parker, který přerušuje obranu, béře za platné podvržené a skomolené listiny, jakmile svědčí proti obžalovaným a odmítá každého svědka a každý dokument, jenž mluví pro ně. Však na tom není dosti. Na lavici porotců sedí nejvýstřednější fanatikové otroctví, zpupní junkéři Jihu, kteří by si nejraději vymyslili pro Browna smrt nejhroznější a nejbolestnější, na niž bestialita připadnouti může.

A venku na nádvoří radnice nabitá děla a dvě setniny vojska zmocněného, aby v tu chvíli obžalované zastřelilo, jakmile by se stal jakýs pokus o jich osvobození. Když pak obhájce Brownův, přerušen hlukem lůzy na galeriích, žádal za ochranu volného slova, obořil se naň generál té soldatesky, řka: „Neradím Vám, abyste tak dále pokračoval, pane!“

A přece, hle: i v této peleši lotrovské vítězoslavila pravda: přece hned v první den soudu Brown porazil všechno utrhačství Jihu a dobyl sobě veškerá srdce, v nichž nepohasla poslední jiskra citu pro právo. Shlížel na všechno to pachtění se nepřátel svých s pohrdáním stoika. Nechápal, nač celý tento klam soudu. „Což jsem vás prosil za život, když jste mne zatýkali? Práhnete-li po mé krvi, mějtež si ji co chvíli, nač tedy celá tato procedura?“ Tak si zjednal ticho a respekt. Po té odpovídal klidně a upřímně: „Město bylo v mé moci. Mohl jsem je zapálit a obyvatele jeho pobiti. Já zacházel se zajatými slušně a vlídně. Vy jste nás však štvali jako dravou zvěř, vy jste mi zastřelili syna, když nesl praporec parlamentářský.“ Obhájce chtěl jej spasiti; začal naznačovati, že Brown jest chorý na mysli a trpí fixní myšlenkou, že jest povolán osvoboditi otroky. Tu se Brown vzpřímil na loži a odmítl s rozhořčením takouto omluvu: „Nikoliv, pane, nejsem šílencem; uvažoval jsem podnik svůj zrale po léta a provedl jsem jej se zdravým vědomím. Ale mám za povinnost člověka, aby bojoval proti nelidskosti a zlobě. Mým zákonníkem jest ono evangelium, kteréž velí: nečiň jinému co nechceš, aby tobě se činilo — a pamatuj na ty, kdož úpí v okovech! Chtěl jsem osvoboditi ubohé, potlačené lidi. Kdybych byl čin takový vykonal k zisku bohatých a mocných tyranů, velebili by mne za to jako reka a potřísnili by mne svými poctami. Ba více: oni zvrhlí dějepravci, kteří velebí všecky ty vrahy lidstva, ty Napoleony a Miguely, oni by snad i ubohého Browna byli zneuctili chválou svou. Mne však málo hněte, co svět o mně soudí. Poslouchal jsem jen hlasu svého svědomí a to pravilo: bojuj, poněvadž jiného více Americe nezbývá. Bojuj, poněvadž i nejkrvavější povstání lepší jest, než systém, který rve matku od dítěte, manžela od ženy a dospívající dívku vleče na trh, aby ji prodal okolojdoucím . . . Ano, tomuto systému zvrhlosti lidské přisáhal jsem záhubu a poslední myšlenka má bude: Kéž zhyne zločin otroctví!“ — Sklesl polomrtev zpět a když procitl z únavy, oznamovali mu ortel: smrt provazem. Bylo to ponejprv v republice, co vynešen takýto ortel v politické při. Poprava měla býti vykonána za měsíc. Když se po několika dnech Browna v žaláři otázali, bude-li žádati o milost, pohledl bodavě na tazatele: „Virginské o milost prosit? Ne, toho se na mně nedočkají.“ Zotaviv se pak do té míry, že mohl povstávati z lože, psal ženě své, aby ji utěšil. List ten jako by byl psán ze žaláře Gotliebenského. V několika slovech prozařuje povaha nadšeného mučenníka i hrdiny. „Nezažil jsem ještě nikdy noci tak temné, aby zabránila příštímu jitru, aniž kdy bouře tak strašlivé, aby nevrátilo se opět teplé slunečno a jasný blankyt . . . Zpečetím-li svědectví své pro boha a lidskost nyní krví svou, doufám, že tím neskonale více přispěju ku zdaru dobré věci, jíž jsem se věnoval, než vším, co jsem doposud za celý život svůj pro ni byl učinil.“ — V listu švakru svému určeném opět praví: „Pokud jde paměť našeho rodu, od

časů Petra Browna, tesaře, až po dnes, jsem první v něm, jenž odsouzen jest k žaláři neb šibenici. Avšak děkuji bohu všemohoucímu, že mi dopřál tohoto vítězství!" V této povaze vše jest jako z jedné litiny. Tento rozsekaný a prostřílený kmet snáší osud svůj s pevností v pravdě antickou. Jest to život tesaný ze žuly. Sebe menší případy z posledních jeho dnův jeví ráz ducha i srdce podivuhodně mohutného. Sám nepřítel jeho úhlavní, guvernér virginský Henry A. Wise, jenž odmítá každé pomyšlení na amnestii, žasne nad svým vězněm. „Jsou velice na omylu," praví, „kdož starého Browna mají za pošetilce neb dokonce za šílence. Jest to svazek nejlepších čiv, jaké jsem kdy uzřel. Jest to muž zdravého, prostého rozumu, úžasně odvážný a chrabrý; povaha neskrotná a přece zas rozvážná; tuhý, drsný, ale při tom velice spravedlivý, lidský a důvěry hodný, jako nejprvnější gentleman. Meč Washingtonův slíbil vrátiti vlastníku, jakmile s ním dobojuje boj za volnost otrokův. Buďsi fanatickým a snad i ješitným, však spolu je dojista pevný, věrný a chytrý. A jeho lidé byli mu podobni." — V předvečer popravy navštívila Browna jeho choť v žaláři. Klesla mu plačíc kolem krku. Brown těšil výbornou ženu a matku co nejlaskavěji. Za těch čtyř hodin, které jim stát Virginský dopřál k rozmluvě, spořádal s ní své záležitosti, pamatuje na všechno. Posléz projevil přání, aby mrtvola jeho, jakož i těla obou jeho synův v Harpers Ferry padlých, byly spáleny a popel v jednu popelnici shromážděn. Starý rek chtěl býti pohřben jako Patroklos. A pak se rozloučili dlouhým stisknutím ruky — mlčky — na věky. Poprava byla určena na den 2. prosince. V noci vloudil se k Brownovi kněz Jihu, hledící jej „obraceti na víru." Než jakmile začal tvrditi, kterak otroctví zcela dobře srovnává se s biblí a křesťanstvím — Brown odbyl jej zhurta: „Můj zlatý pane, vy nemáte ještě ani ponětí o křesťanství; vy se musíte teprv učiti abecedě mravouky Kristovy. V Písmu jste docela neobeznalý. Kdo mi chce hájiti tyranii a porobu, toho nemohu pokládati ani za ctihodného pohana." — Po té mu kázal, aby jej opustil. — Ráno, na hodinu před popravou, ještě sedl a napsal svým přátelům poslední s bohem: „Jsem přesvědčen, že veliká nespravedlivost, jež tíží tuto zemi, nemůže býti vyhlazena jinak, než v proudech krve. Když jsem prvně přišel do tohoto státu (Virginie), soudil jsem jinak; ale dnes vidím jasně, že byl to blud." — Poslední to řádky z ruky jeho.

X.

Jasně zvedalo se slunce 2. prosince 1859. Den byl tak teplý, že všude měli otevřená okna. Ani mráček nekalil blankytu. A taková též byla v hodině té mysl odsouzencova. „Vycházel ze žaláře" — jsou slova jednoho svědka, „jako z chrámu pohrobní slávy: s tváří zářící a krokem vítězovým." —

Jiný zpravodaj píše: „Na tváři jeho spočíval odlesk vnitřního blaha, jaké projímá patriotu umírajícího pro vlast." A hle: ponejprv stišila se ta zevlující nenávist vůkol. Úsklebek pomřel na rtech při pohledu na Spartaka nového světa. Vše ustupovalo mlčky, jakoby zahanbeno. Pouze jedna otrokyně s děckem na ruce přiblížila se k Brow-

novi a oslovila jej: „Bůh tě potěš, starče. Pomohla bych ráda, ale nemohu.“ Brown se zastavil a políbil něžně dítě její a zrak jeho ovlhl. — Hnedle na to vsadili jej na káru, v níž byla jeho vlastní rakev. Vůz obklopila škadrona jízdy a pět setnin pěchoty. Celé okolí, ba celý kraj trčel bodáky. Katani se třásli před svou obětí. Lid zatlačen od šibenice vojskem na pět set krokův. Po celou jízdu Brown kochal se rozhledem po rozkošné krajině. „Jaký to krásný kraj“ — žasnul prostý všeho smutku. Statně slezl s vozu, a kráčel odhodlaně na popraviště. Byl první na lešení. Rozhledl se na chvíli vůkol po vojsku a lidu, pak schýlil hlavu, aby spoutanýma rukama mohl sejmouti klobouk. Stáhli mu kukli přes hlavu a vložili oprátku na šíji — dar to nejzuřivějšího otrokářského státu: Jižní Karoliny. Nebyla konopná, nýbrž z — bavlny. „Nemáte strach?“ — otázal se ho sheriff, an mu nohy vázal. „Neměl jsem jej nikdy v životě a nemám ani teď.“ Stál pod samým hřebem šibenice na propadišti. „Přijměte tento šátek,“ domlouval mu úřadník řídící popravu. „Až budete připraven, upusťte jej co signal.“ — „Díky, pane,“ odmítl Brown, „není zapotřebí, já jsem stále připraven.“ — Deset minut již stál mučenník náš v této hrozné posici a kati vždy ještě prodlévali; neboť vojsko nebylo posud rozestaveno. Samému žalářníku bylo oběti líto i ptal se ubohého soucitně, není-li umdlený? „Nejsem,“ odpověděl Brown pevným hlasem, „ale nenechte mne čekati déle, nežli jest potřebí!“ Ta byla poslední jeho slova. Chvíli na to dal setník znamení, že vše jest hotovo a — propadiště skleslo. Lehké trhnutí rukou a John Brown byl mrtev. Srdce jeho však dobíjelo ještě 35 minut. —

„Dnes jsem viděl velice udatného muže umírat!“ prohodil setník, odvraceje se s koněm od popraviště.

* * *

Čím byla před 465 lety poprava Kostnická pro národ český, tím stala se poprava Charlestonská pro národ americký. Zatřásla jím a dohnala věci k rozhodnutí. — Věc svobody byla ostkvěna září padající s postavy chrabrého mučenníka. Jméno Jana Browna ozývalo se v modlitbách i v písních lidu na severu. Rok po jeho popravě zvolen Abraham Lincoln presidentem. Z jara 1861 již rachotila děla . . . Obrovská válka mezi Severem a Jihem vzplanula. A první dobrovolníci, již brali se jásajícím New Yorkem na bojiště, zpívali „píseň Brownowu,“ jejíž sloky vyznívaly refrainem: „Duch jeho vede nás!“ Spravedlnost dějinná byla hrozná. Po nemnoha letech byla krajina okolo Charlestonu a vůbec celé údolí Virginské — jedinou pouští. A přišel den, kde zpupní otrokáři leželi zdrceni v prachu a slyšeli nad hlavami svými usnešení vítězného Severu: Otroctví jest zrušeno pro věčné časy! Tam v horách Adirondackých však věnčily útlé ručky dětské omšený kámen, zasazený blíž dveří farmy. Na kameni spatřoval se nový nápis: Jméno to Jana Browna a pod ním slova od Viktora Huga: „Pro Christo sicut Christus.“ —

Zasnoubení.

Drobotina

od

Karoliny Světlé.

ží. Noc halí se v závoje pořád hustší, těžší, neproniknutelnější. Zbytečnými zdají se pozdnímu chodci býti vid i sluch, zvlhlá tráva pohlcuje šust jeho kroků, zrak jeho neproráží stěny mlh.

Nikde ni zákmitu světla, ni ohlasu zvuku.

Podobá se noc ta oné černé noci, z níž se zrodil chaos, která snad opět nastane, až příroda se unaví v nádherném, bleskotavém koloběhu svém.

Je to hrůza, která jímá při představě té srdce pozdního chodce a zastavuje neslyšitelné kroky jeho?

Zdá se mu, že již již padá v jícen oné záhady, již označuje člověk slovem „nic“?

Váhá, nekráčí dále.

Zamihla se mu to před očima pobouřená krev? Či skanulo skutečně cosi do lůna noci, jako planoucí rubín?

Zas krůpěj podobná se zamihotala, jako když skápne tekutý safír a za nedlouho vedle něho zahoří topas.

Co se to děje?

Chystá se tato noc po příkladu pramáti své zroditi třpytné hvězdy, vlasatice žhavé, stříbrný plamen měsíce, jejichžto jsou jiskry ty zárodky?

Krůpěje ty hořečnatě se třepotajíce, volněji a volněji se chvějí, více a více se prodlužují, až se z nich stávají dlouhé barevné paprsky, které matně ozařují své okolí.

Vynikají z pestře malovaných oken kaple, znenáhla se osvětlující, jejížto báň v obrysech neurčitých nad nimi se klene, a pod ní stejnou neurčitostí splývá hrob s hrobem v hmotu jedinou pod pokrývkou trávy operlené, květin porosených, ratolestí slzavých.

Zachvívá se pozdní chodec při náhlém tom průjevu života temné té noci. Zadržuje se jednoho z křížů malého hřbitova, do jehož vrátek byl vklouzl, jakoby náležel do sboru duchů, již zde provozují půlnoční své reje.

Snad k nim náleží.

Zákmit oken vyzrazuje, že postava jeho zahalena v roušky černé jako rubáš, jako příkrov z rakve, a není daleko do půlnoci.

Ale nikoli!

Trhla sebou postava černě zahalená prudkostí, kteráž pochází ze srdce dosud tepajícího, živého, se životem zápasícího.

Několika kvapnými, nejistými kroky octnula se postava u vchodu kaple, jejížto dvéře opět prudkým a přenáhleným posunkem otevřela.

Široký pruh rudožlutého světla při tom se vydral z tajemně ozářeného nitra malého chrámku na hřbitov, proměniv, kam dosáhl, veškeré rosné perly na stéblech trávy a listí květin a stromů náhle v roje nejjasnějších diamantů.

Zároveň dotknul se postavy, kteráž rychle a bojácně jako záchvěv zlého svědomí do kaple se vloudila.

Byla to postava dívčí, od hlavy až k patě v hluboký smutek oděná, nad míru ztepilá.

Zas se opřela teď o křtitelnici vedle vchodu tak mdle, jako před tím o kříž. Při tom tak hluboce hlavu na prsa sklonila, že závoj s čela přehrnutý se spustil na její tvář a prsa těžce oddychující.

Však jakoby se byla dotknutím se té hebké látky lící jejích vzpamatovala, přehodila si teď rychle závoj opět s tváře a pyšně se vztýčivši, přibližovala se volnými a odměřenými kroky k středu kostelíka, kdež na katafalku černě zastřeném stála rakev černým aksamitem potažená, stříbrnými hvězdami posetá, obklopená stem voskových svící, stem květoucích strůmků bílých růží.

V rakvi té pod smutečným baldachýnem, taktéž stříbrnými hvězdami posetém, ležela v bílém svatebním rouše mladá dívka. Bohatá myrtová koruna zdobila její čelo a v rukou držela napolo rozkvětlou lilii, méně bělostnou útlých prstů jejích, a zlatý kříž. Temné, hedvábné vlny jejích dlouhých, hustých vlasů líbaly lem jejích šatů atlasových, drahými krajkami ozdobených.

Odpočívala tu mezi růžemi a světly slečna Jaroslava ze Zlonic, dědička zámku téhož jména, jediná dcera ovdovělé své matky, s níž se byla po krátké nemoci k nevýslovnému jejímu žalu na vždy rozloučila a byvši ze šetrnosti k paní té nešťastné, hořem ochuravělé a napolo šílící ve vší tajnosti za noční doby ze zámku sem dopravena, měla býti zítra ráno ve vší tichosti pochována v rodinné pod kaplí kryptě.

Zpytavě, s děsnou dychtivostí a ostrostí břitvy bloudil po tváři zesnulé zrak dívky ve smutek oděné, a její čelo se svraštilo.

Zajisté jsou tváře tahů pravidelnějších a krásnějších, než byla tvář mrtvoly, ale málo tak půvabných duševním svým výrazem; a ten výraz duše myslící, jasné, nadšené, nebyla ani smrt s to setříti žárlivou, vše ničující rukou svou.

Černá dáma tak zhluboka si vzdychla, že se vzdech ten v pusté kapli ozval jako ston, a její ruce zoufale si vjely do skvostu zlatých vlasů, pod závojem smutečným se lesknoucích.

Co jí byly platny ty skvoucí se proudy jejich, tolikrát velebené, co ty krásné oči její v tolika básních k broušeným safírům přirovnané,

co její vzrůst ohebnější nad lodyhu lilie, již mrtvola v rukou držela, dokud nezanikla úplně v rysech jejích ona jiskra vyššího života, vyššího nadání, vyšší snahy, jíž tak ošemetně nad ní v „jeho“ srdci zvítězila.

Ó, jak se klaněl jí, Zdence, než seznal Jaroslavu ..... Jak se obdivoval její kráse, jak často tušila a cítila, že mu chce splynouti se rtů slovo lásky, slovo navždy vížící.

Ale od té chvíle, co mezi ně vstoupila Jaroslava, viděl v ženě jen duši, kouzlo jejího zjevu, půvab jejího úsměvu, lesk její spanilosti, souměrnosť jejích · forem se mu jevily ničím, ničím, jak pravil, vedle mysli básnicky naladěné, z níž se prýštil vzletnými slovy proud poesie, vedle srdce zaníceného ideálem.

„A právě v něm, v tom nevděčníku, se musilo zpozdilé srdce mé k neodtržení zakotviti,“ znovu dívka si vzdychla. „Zdali pak budu kdy s to odpustiti mu, že k vůli ní povrhl slečnou Zdenkou z Miletic, uznanou to královnou všech plesů, nejskvostnější okrasou všech salonů?“

Úsměv chladný a obojetný přejel hadí mrštností sličné tahy Zdenčiny, a její oko v příšerné vítězoslávě zaplanulo.

Mohla odpustiti, neb dostatečně ho pokutovala za přečin jeho na ní spáchaný.

I připomínala si vnadná Zdenka s novým škodolibým úsměvem, jak meškajíc s Milanem a několika jinými známými v právě minulých nedělích co host na Zlonickém zámku, za krásného jitra s ním jako náhodou v zahradě zámecké sama se setkala. Maje plnou duši nenáviděného jí obrazu, patrně každým dnem, co mu na blízku meškal, hlouběji v jeho srdce se vrývajícího, dal se se Zdenkou o Jaroslavě do hovoru, chvále sesterskou její k ní lásku, již jí přítelkyně tak nadšeně prý splácela.

„Cítím se velmi bohatou pokladem tím,“ byla mu odpověděla, a při jeho slovích rozedírala tygřice žárlivosti její srdce drápy svými, „a to tím více, že vím: poklad Jaroslavina srdce zůstane navždy mým.“

„Jak to myslíte?“ napnutě vyzvídal.

„Nikdy o skvosty lásky její s jiným děliti se nebudu,“ úkladně tvrdila, dychtíc, aby tatáž muka, která ve chvíli té zakoušela, pocítil i on

„Rád věřím, že si nikdy nezvolí jiné přítelkyně,“ zajíkavě pravil na to, „ale nemohlo by se státi, že by se vám dostalo soka, přítele? ...“

Jak nenuceně, jak vesele se byla dovedla Zdenka zasmáti jeho slovům! Kdo by byl hádal, že v té chvíli celé peklo hoře, zášti a mstivosti v ní soptí.

„Toho se nebojím,“ zvolala.

„A proč ne? Máte srdce Jaroslavino za neschopné — lásky k muži?“

„Nikoli, ale jsem jista, že při ní nikdy déle než — tři dni nevytrvá a pak se ke mně vrátí vřelostí zdvojnásobenou.“

„Tak vrátkých citů jest srdce, kteréž nazýváte skvostem?“

„Shledala jsem je vždy skvostným vůči mně, — a mužům ....“

„Pokračujte, slečno!“

„A mužům jsem vždy přála, že to, co se domnívali tak pevně ve své državě míti, jim mezi prsty se vymklo, odletěvši jako zlatý motýl.“

„A to se nejednou stalo?“

„Vy jste velmi zvědav, pane Milane!“

„Chci jen věděti, kolikrát jste zůstala vítězkou.“

„Podobá se mi, že — nesčíslněkrát . . . . Vždy v době nejkratší obrátilo se srdce Jaroslavino od smrtelného ctitele k ideálům svým nesmrtelným. Nechtěla a nechce prý věnovati život svůj krásný a nadějný nízké službě kolem krbu domácího, zájmům pohodlí manželova. Vyšším úkolům život svůj posvětila, národ a jeho umění jest to souhvězdí, jemuž se klaní, jež jedině hodno její zbožné úcty a lásky obětavé.“

„Ale jakýmto právem,“ s líčeným leknutím dodala, „zpovídám se vám za přítelkyni svou? Zdali by mi prominula, že jsem právě vás nechala nahlednouti tak hluboce do srdce jejího, odhalujíc před vámi pravý směr smýšlení jejího? Domnívám se, že si nepřeje býti prohlednuta, uhodnuta, poznána. Co svěřila mně, neměla jsem já nikomu jinému svěřiti. Mnoho bych za to dala, kdybyste si chtěl nepovšimnouti mých slov a nadobro jich zapomenout.“

Slíbil jí, že tak učiní, věře její přetvářce, snaže se odejmouti jí trapnou domněnku, že přílišnou k němu důvěrností v něčem na přítelkyni se prohřešila; ale byl při tom bledý jako smrt. Pevně mu vězel v prsou jedovatý šíp, který do nich byla úkladně vrazila, přesvědčujíc jej, že je Jaroslava pravé lásky neschopna, duše vysokomyslné a hrdé, bažíc po jiném štěstí, po jiných úkolech, než po blahu rodinném.

Ještě téhož večera dal Milan Zlonickému zámku s bohem, odjížděje nakvap za důležitými, neodkladnými, jak louče se s domácí paní, tvrdil, záležitostmi.

Rozžehnal se pouze s matkou Jaroslavinou, nevyčkávaje navzdor jejím domluvám, až dcera se vrátí od staré učitelky, jíž byla šla navštívit, slyšíc, že povážlivě ochuravěla.

Jak bolestně užasla Jaroslava, neshledávajíc se s Milanem po návratu svém. Slyšela ji Zdenka celou noc ve vedlejším pokoji přecházet, vzdechy a pláč svůj tlumit. S jakým to zadostučiněním probděla s ní tuto noc!

Jak jí přála tyto zoufalé hodiny! Což nebyla probojovala rovněž tak kruté chvíle, když se Milan počal od ní odvraceti, což neprokvílela také celé noci po večerech, za nichž Milan jiného neviděl než Jaroslavu zpívající při klavíru jakousi národní píseň, neb přednášející na něm novou skladbu některého z českých skladatelů! A což přinesla-li svoje zápisky a ukázala-li mu kresbu krajiny, kterouž se byla společnost zámecká se zvláštním zalíbením procházela a již on prohlásil půvabnější kterékoli jiné, neb čtla-li mu báseň, jež prý pod tužkou její vznikla, když si připomněla některou jeho myšlenku onehdy maně pronešenou!

Jaroslava soužila se v domnění, že odvolala Milana tak náhle povinnost lásky jiné, v čemž ji Zdenka obratně a lstivě potvrzovala, podávajíc jí plné hrsti vhodných důvodů, až usoužená konečně ulehla, aby nikdy již nepovstala. Zuřivá hlavnička strávila do tří dnů mladý ten život . . . .

O, kéž by již víko rakve krylo nenáviděnou tu tvář, do níž se znal tak zaníceně zahleděti, nevida jiné mimo ni kolem sebe . . . .!

Proč ji nechali tak dlouho vystavenou?

Stále váhali s pohřbem, nešťastná matka nechtěla si dát vymluviti,

že drahé její dítě jen spí, zdráhala se ji vydati. Poručila, že se nesmí víko rakve nad ní upevniti, vchod do krypty za ní uzavříti; umiňovala si způsobem srdce rozrývajícím, že dnem i nocí v kapli bdíti bude očekávajíc dceřino z mrtvých vstání.

Potajmu, kryti pláštěm temné té noci, když klesla stará ta paní v těžký spánek, podléhajíc konečně své mdlobě, unesli jí dceru.

Lékař se postaral o prostředek uspávající, jenž měl smysly unavené matky tak dlouho ve vazbě držeti, až v kapli bude — po všem.

A Zdenka šeptajíc s ulehčenýma prsoma: „po všem“, jako vojín po tuhé vyhrané bitvě, zakryla si tvář, klesajíc na klekátko vedle katafalku, kdež v stříbrné kropence zelenala se palmová ratolest, určená, aby smuteční, až k pohřbu se sejdou, zesnulou rosou s ní na poslední cestu její posvětili, na věky s ní takto se rozžehnali.

Tu zdálo se Zdence, jakoby jakási duchovitá ozvěna opakovala její hrozné, bezcitné: „po všem“.

Zdence zledovatělo srdce při vánku téměř neslyšitelném těchto slov, ji oblétajících. I podobalo se jí, že slova ta neplatí přítelkyni mrtvé, životu a osudu jejímu, nýbrž že v ozvěně spočívá věštba z onoho světa nad jejím srdcem, nad její láskou, nad jejími nadějemi pronešená.

Pověrčivý strach podmanil si konečně tuto tvrdou, chladnou, neúprosnou mysl. Teď si teprv byla vědoma, jaký to odvážný pro pohlaví svoje podnikla krok, opustiti za čiré noci pohostinnou střechu a vydati se samojediná bez průvodu a ochrany do kaple hřbitovem obklíčené, kamž byli zesnulou přítelkyni odnesli, ponechávajíce ji stráži hrobníka a kostelníka, kteréž ale nebyla nikde zočila.

Chtěla viděti sokyni bezbrannou, všemi znaky smrti obklopenou, chtěla ji viděti nad vchodem do krypty rodinné již otevřené a připravené, aby ji pojala do svého tmavého, dusného lůna, z něhož nebylo návratu na oslněný láskou povrch země, posetý květy milosti a blaha, které teď vypučí jen pro Zdenku.

Ano, jen pro Zdenku vypučí, aby si z nich uvila věnec lásky pro svoje hrdé, krásné čelo, kteréž před nikým skloniti nehodlala, než před ním, tím zrádným, nevěrným a přec tak vášnivě milovaným mužem, jemuž vše odpouštěla, čím na ní se provinil, v náruživé touze, sladké naději, že se k ní vrátí.

Ach, vrátí se k ní, přijde, zajisté přijde! . . . . Zdenka vzhledla osvěžena, posilněna touto myšlenkou a v tom zděšeně vzkřikla.

Již tu byl.

Nad rakví se klonila tvář bledší, nepohnutější tváře zesnulé, a s jejích rtů znovu zašelestilo vánkem duchovitým: „Po všem.“

On to byl, Milan, jenžto stál vedle rakve, jemuž se slovo to osudné vzdechem zoufalým z úst vydralo.

Ale bledší než on, bledší než mrtvola, zírala Zdenka na toho, jehož byla vášní tak horoucí v duchu k sobě volala, nemohouc od něho odtrhnouti vytřeštěný zrak.

„Jest po všem,“ pravil plu divoké bolesti k Zdence se obraceje, jakoby to bylo zcela přirozené, že se s ní zde setkává. „Dnes ráno jsem se toho dočetl, že zlomena tato lilie nad jiné spanilá a čistá. Bera noviny do ruky, téměř omdlévaje setkal jsem se s úmrtním listem dědičky

zámku Zlonického. Sebral jsem veškeré svoje síly pod ranou tou ze všech nejkrutější a použil jsem jich, abych se dostal na místo, než bude ještě pozdě.“

Zdenka vztáhla proti němu prudce ruku, jakoby se chtěla brániti ráně té ze všech nejkrutější, již byl zase on na ni namířil, ale Milan nepochopil význam pohnutí jejího.

„Teď ne, teď ne!“ zvolal, „později jednou mi budete líčiti poslední svaté její okamžiky. Teď bych toho nesnesl . . . můj Bože! a přec mi jest snášeti pohled a vědomí, že tolik dobroty, nadání a rozmilosti, v bytosti té andělské soustředěné, zaniklo na vždy. Zničena že jest jediná opravdivá láska moje. Ó, nezůstavuje Jaroslava po sobě ve vlasti, již tak velice milovala, stoupenkyni! Všecky předčila co do ducha, povahy a zajímavosti. Pouští je ten svět, když ona již nekvěte. Pozbyl všeho lesku, proměniv se v pouhé nic.“

Zdenčiny prsty počaly hořečnatě škubati stříbrné třísně, vroubící příkrov na katafalku.

„Stíhá mě pokuta příliš krutá, ba neslýchaná, že jsem ji opustil rozžárlen, slyše od vás, že žádný muž není s to těkavou mysl její upoutati,“ zahořekoval Milan. „Já bláhový za to na ni zanevřel, chtěje ji trestati hněvivou chladností svou. Což neměla pravdu? Jakým to právem jsem chtěl obmezovati její cit? Což jí byl některý muž hoden? Byl jsem jí hoden já? Jakou vlastností jsem chtěl činiti nároky na její srdce? Hluboce vždy pod ní jsem se potácel. Pravdu měla, že pohrdávala muži, že pohrdávala mnou, že s námi si jen hrála, nechtějíc se dát nikým z nás upoutati k nevolnictví všední lásky; k hvězdám duše její se obracela, neb hvězdou duše ta byla. Kdyby mlhy nepokrývaly oblohu, v záři věčné spanilosti bychom ji viděli nad hlavami svými sladce a vznešeně planouti.“

V mozku Zdenčině divoce to kolotalo, každá jeho věta zlomkovitě zaúpěná měla pro ni tentýž strašný dozvuk: „Po všem, po všem.“

Milan, nahnuv jednu z voskových svíček k tváři zesnulé, zahloubal se při plápolající její záři žíznivěji ještě, než před tím, do klidné Jaroslaviny tváře.

Nebylo se věru nebohé matce diviti, že si nechtěla dát vyrvati dceru; takový výraz vnitřního života spočíval dosud v každém jejím tahu. Podobalo se skutečně, že spí, nikoli však spánkem věčným.

Nepovšiml si Milan v novém záchvatu vášnivého hoře, že kapají z voskové svíce veliké, žhavé slzy na její nehty ruměnné a hladké, jako kdyby dosud v ní kroužil teplý života proud, a krev se nebyla v srdci jejím zastavila navždy.

Najednou sňal si Milan prsten s ruky.

„Nepustím tě do věčné tmy, kam spěcháš, bez památky na mne. Následoval bych tě tam bez vůle tvé, kdyby nebylo bratrů a sester, jimž jsem povinen býti otcem i matkou. Nebyl jsem hoden, abych ti v životě nastrčil prsten osudy naše spojující, ale dopřej mi aspoň, abych, nastrčiv ti kruh ten zlatý na drahou mrtvou ruku tvou, ti směl pověděti, že nikdy jiné ruky nepodám, že zasnubuje se s tebou při tom se zasvěcuji všem oněm velebným myšlenkám, pro které jsi žila a lásky k muži znáti nechtěla.“

Milan se zarazil.

Byla ruka ta skutečně mrtva? Byl to jen klam podrážděných jeho smyslů, že se mu zdálo, jakoby se byla zachvěla při jeho se jí dotknutí?

Nespozoroval, jak těžce klesla Zdenka opět na klekátko, zakrývajíc si rukama tvář; před očima jeho se počaly dělat mžitky, a srdce jeho mocně zabušilo.

Bylo to opět jen zdání, či skutečnost, že její prsty se snažily zadržeti prsty jeho? Chtěla ho mrtvá nevěsta za sebou stáhnouti do krypty, jejížto jícen tam opodál se na něj příšerně šklebil, či . . . Bože můj! . . Nesměl domysliti, aby radost jej neusmrtila.

Vytrhl svíčku ze svícnu a nakloňuje ji znovu a to zcela z blízka k bledé tváři snoubenkyně své, teď schválně pouštěl žhavé kapky vosku na její prsty, na její hrdlo, na její skráně.

Ne, nebyl to klam. Již nebyly tváře její tak voskově bílé, jako když byl na ni uvrhl první pohled, již nebyly její rty tak zamodralé, ba pootevřely se poněkud, jako by na nich rozkvétati chtěl úsměv . . .

Napolo šílený nadějí a obavou, že vše, co vidí, jest jen přeludem mozku hořečnatého, uchopil se Milan jednoho z pramenů jejích vlasů a zavadiv jím o plamen svíčky, tak že počal vydávati vůni přismáhlou a pronikavou, přiblížil jej k ústům jejím a nechal ji vdechovati čpavý ten výpar z vlasů, o němž tu a tam byl slýchal tvrditi, že křísí v mdlobách se potácející.

A hle, víčka se jí teď skutečně zachvěla, tak jako její rty a ruka s prstenem nastrčeným křečovitě tiskla ruku jeho.

„Ona žije, ona žije!“ zajásal Milan, neslyše pád Zdenčina těla z klekátka na dlažbu kostelní a uchopiv se kropenky, máčel vodou z ní Jaroslavino čelo.

Tu oči její volně se pootevřely, ale ihned opět se zavřely, raněny ostrým svitem svíček.

„Žije, skutečně žije, moje láska ji vzkřísila, rychle ku pomoci!“ rozkřikl se Milan na Zdenku.

Ale Zdenka ho neslyšela; smysly její ponořeny byly v mrákotách.

Milan se tedy uchopil sám Jaroslavy a pojav ji do náruče jako matka svoje dítě, prchal s ní z říše Moraniny, vynášeje ji z kaple.

Na východě mdle se počalo svítati. Ranní větřík dřímaje v keřích na hřbitově se probouzel a jal se rozptylovati noční mlhy. Zanášel k mladému páru vůni květin, toužebně rodícímu se světlu vstříc kalichy své otvírajících. Jeho svěží dech, ovívaje čelo Jaroslavino, jejížto hlava unyle odpočívala na rameně Milanově, probudil v ní nadobro jiskru života.

„Jaký to krásný sen,“ zašeptala a obtáčejíc svoje dosud tak slabé rámě kolem jeho šíje, znovu pozbyla vědomí.

Ale byl to jen spánek posilňující a nikoli mdloba, která sklonila její hlavu tak těžce na prsa jejího vzkřisitele. Vymanila se z jeho pout na svém loži, kdež nad ní se klonila šťastná matka a ženich ještě blaženější, neb spatřivši jej zašeptala znovu: „Jaký to překrásný sen.“

Jak dlouho to trvalo, než uvěřila, že se to na ni usmívá sladká skutečnost, že sen lásky její se vyjevuje a k nejlíbeznějšímu dovršení dospívá . . . .

„Nikoli smrtí jednou, smrtí desaterou bych se ti nebyla ještě příliš draze vykoupila,“ vážně pravila k Milanovi, když po jejím úplném uzdravení s největším pohnutím jí sdělil, kterak se byla do jeho náruče dostala se snubním od něho prstenem na ruce.

Karolina Světlá.

Několik slov k padesátým jejím narozeninám.

Napsal

Otakar Mokrý.

Dne 24. t. m. bude tomu padesáte roků, co narodila se Karolina Světlá.

Ač nechceme psáti dithyramb, vkrádají se při zvuku tohoto jména v péro naše slova nadšená a radostně zanícená, slova obdivu a vděčného uznání. . . . .

Uznání! . . . Jak prázdné to slovo u porovnání s představou, kteráž tane nám na mysli, kdykoliv hledáme výraz pro ocenění literární činnosti ženy, kteráž málem po celé čtvrt století již věnuje nám nezištně, bez ohledu na plachý přelud okamžitého úspěchu, plnýma rukama zářivé stkvosty ducha, z nichž snad i jediný postačil by jinde k vzbuzení nadšeného obdivu a vděčnosti neskonalé! —

Jméno Karoliny Světlé zavzní plným jasným zvukem i tehdá, až tato vzpomínka bude již padlým podzimním lístkem, šelestícím u podstavce, s něhož shlížeti bude vznešená, úměrná literární postava této genialní ženy, která nejen že pochopila velikost a dalekosáhlost své doby, ale předstihla ji v mnohém ještě po spůsobu sourodých sobě duchů současných, domácích i cizích, smělým výrazem myšlenky, jež kolem teprvé klíčiti počínala. —

Slovy těmito jest ovšem charakteristika proslulé básnířky jen povšechně nastíněna; zajímavost zjevu jejího vystupuje na povrch teprvé při bedlivém pozorování jemných odstínů obsáhlé její literární činnosti, jejíž útlé prvotiny zjevily se v nejsmutnější, ale přes to nejpamátnější době duševního našeho znovuzrození ku konci let padesátých.

Bylo to roku 1858, kdy objevilo se jméno Karoliny Světlé pod první drobnou prací novellistickou, uveřejněnou v tehdejším almanahu „Máji“ a nazvanou: „Dvojí probuzení“. Významnou je při ní zvláště okolnost ta, že nalézala se v almanahu, jehož objevení se znamenalo zoru nové doby pro celé krásné písemnictví naše, které bloudilo tehdá po scestí, tíhnouc po široké cestě reakce v propasť nového ustrnutí.

„Dvojím probuzením“ postavila se Karolina Světlá do smělé a bojechtivé čety, jež majíc v čele Nerudu a Hálka počala bezohledně

Karolina Světlá.

Dle fotografie na dřevo ryl Jan F. Patočka.

mýtiti trní a hloží, bující ve svatoháji naší poesie, a klestiti dráhu myšlenkám novým, jimž kořil se již dávno celý okolní svět literární.

Také Karolina Světlá zhřívala se z dob útlého mládí na ohni ideí moderních, kteréž zvány tehdá zcela mylně dle jediného výstředního svého odběžku — romantismem. —

Hluboký názor života, věrná kresba povah a poutavé půvabné líčení, nezabíhající nikde v rozvláčnost a naduřelost, veškeré tyto přednosti moderního tvoření jsou zároveň hlavními přednostmi první této novellistické práce, jíž následovala rok na to již druhá „Několik archů z rodinné kroniky“, která stala se prvním stupněm nynější její literární slávy. Jméno Karoliny Světlé proniklo již tehdá do nejširších kruhů, a když pak r. 1860 vyšel v Bibliotece původních románů českých obšírný román její „Láska k básníkovi“, byla Světlá již málem populární. Obě z prací tuto jmenovaných, zvláště ale první z nich, sepsány jsou ze života spisovatelčina, z půvabných chvil mládí jejího, kteréž tak zajímavě vypsala později ve svých „Upomínkách“ (ve Vlčkově „Osvětě“ r. 1877.)

Když v letech 1860 duševní náš život tak daleko již okřál, že počalo se jeviti směleji mužné sebevědomí národní, byly to hlavně romány a povídky Karoliny Světlé, které budily ty, kdož ještě váhali.

Podivuhodné postavy, jakéž vykouzlila duchaplná romancierka ze samého klína národního života, nadšená slova, kteráž kladla jim do úst, nimbus duševní velikosti, kterým je obestírala, vše to činilo spisy Karoliny Světlé neodolatelnými a stavělo je vysoko nad to, co bylo až dosud oblíbeným národním čtením. Vzpomínáme sobě jen jako v mlžinách na nevýslovně libý dojem, jakýž zůstavila v nás „První Češka“, když objevila se (r. 1861) ve „Slovanských besedách“, redigovaných Hálkem a ještě teď po letech, když leží před námi nové vydání románu toho, nemůžeme se ubrániti kouzlu, jaké dýše nám vstříc z nadšených jeho kapitol. Podobného rázu jest román „Na úsvitě“ (r. 1865) „Rozcestí“ (r. 1866), jimiž končí první tvůrčí perioda nadané spisovatelky, která tou dobou uchýlila se ku mistrnému spracování látek vážených přímo z lůna českého lidu.

Jsou to pohorské její kresby, v nichž rozvinul genialní duch Světlé nejšíře duhová svá křídla. Zapomenuté zákoutí, kam sotva kdy vniklo oko pozorovatele života českého lidu, hluboké lesiny starodávného Ještěda staly se náhle jevištěm zvláštního duševního života. Prostičké postavy horalů vzrůstaly pod pérem Karoliny Světlé do rozměrů obrovských. Zdá se nám při bližším vnikání v tajnou osnovu horských těchto povídek, jako by byla Světlá zúmyslně se uchýlila do neporušeného onoho kraje, aby ve svaté jeho ticho vdechla celý nadšený zápal veliké své poesie, jíž kladlo se tolik překážek v cestu ve všedním ruchu velkoměstského života, který odrážel bezcitně od hluchých stěn horlivé její volání po pravdě a kráse. Připadá nám, jakoby byla po příkladu George Sandové v prostých postavách venkovského lidu hledala poddajný mramor, jemuž vdechla by silou ducha celý myšlenkový svět, vířící v hlubinách jejího nitra, balvan, z něhož vytvořila by, jako sochař jemným dlátem, stvůry s toutéž lepou tváří jako jich praobraz, spočívající hluboko na dně vlastní její duše. Každá z postav, jak mihají se před námi v mikrokosmu, stvořeném Světlou ve hvozdech Ještědských, tlumočí určitou

ideu, zvláště pak ženské typy jsou nosiči šlechetných i vznešených myšlenek osvícené vypravovatelky. Vzpomeňme sobě jenom na Sylvu z „Vesnického románu". Řadu povídek těch, které samy pojistily Karolině Světlé nesmrtelné jméno, zahajuje „Vesnický román", uveřejněný poprvé v Hálkových „Květech" r. 1867, později pak v „Matici lidu". Budila-li již první díla Světlé všeobecnou pozornost v kruzích osvíceného čtenářstva, způsobil nový tento její spis teprvé opravdovou sensaci po celém českém kraji. Jméno Světlé kolovalo od úst k ústům, a když brzy na to objevil se v „Matici lidu" nový román její „Kříž u potoka", pohybující se na téže půdě, stačilo již pouhé jméno autorky, aby se mu dostalo přijetí nadšeného.

Nejlepším dokladem pro vysokou cenu esthetickou obou těchto románů jest okolnost, že proklestily sobě samy cestu do literatur sousedních, jakožto první ukázky současné naší literatury belletristické.

Hlavním půvabem těchto nejpřednějších románů Karoliny Světlé je překrásné líčení horské přírody, jejíž vděky vykořistila duchaplná pozorovatelka měrou svrchovanou, horoucí láska k lidu, vřelé sympathie s jeho snahami a tužbami, dále pak přísná kresba povah, nepostrádající ovšem umělecké úměrnosti, ač nese na sobě většinou — i při ženských postavách — ráz ducha mužného a řídčeji projevuje měkkost a jemnost povahy ženské.

Ku „Kříži u potoka" a „Vesnickému románu" řadí se rázem svým také rozkošná „Kantůrčice", uveřejněná v Hálkových „Květech", a celá ještě řada drobných povídek, roztroušených po časopisech i almanaších současných.

Z ostatních románů Karoliny Světlé, dílem starších, dílem pak i novějších, jmenujeme ještě „Drama zbořeného domu", „Poslední paní Hlohovská", „Černý Petříček" a „Zvonečková královna", které vesměs vypučely z jedné půdy — z podání rodinných a z upomínek na starou Prahu, jak pohlížela na ni Světlá v nejútlejším mládí zpola ještě clonou luzné báje. Práce to vesměs dokonalé.

Soukromý život Karoliny Světlé jest klidný a tichý, tak že stačí vytknouti z něho jen několik hlavních momentů. Jak jsem již připomenul, narodila se dne 24. února 1830 v Praze, z rodiny měšťanské, pocházející z českého venkova (z Českobrodska). Vlastní její jméno bylo, jak známo, Johanna Rottová; r. 1852 provdala se za profesora Mužáka. Rodiště manžela jejího, městečko „Světlá" pod Ještědem, jehož krajina se stala jevištěm nejkrásnějších jejích románů, dalo jí nynější slavné jméno literární.

V posledním čase churavěla a zejména zrak její trpěl tou měrou, že poslední své práce diktovati musila. Zbývá mi tedy pronésti na konec vřelé přání, aby tyto překážky, které jí v poslední době literární tvoření znesnadňovaly, brzy úplně zmizely a slavná spisovatelka, která písemnictví naše již více než padesáti krásnými pracemi belletristickými, romány i povídkami, obohatila, plnou silou mnohá ještě léta literatuře české k oslavě její věnovati se mohla!

Sombreker.

Novella.

Napsal

Camille Debans. Z frančtiny přel. *A. Pulda.*

(Dokončení.)

Žena Sombrekerova a její syn umístili se v prvním vagonu, hned za vozem, v němž byla uložena zavazadla cestujících.

Vlak vyjel.

Topič, poctivý, opatrný dělník, byl vždy jaksi znepokojen, když mu bylo podniknouti cestu se Sombrekerem. Od onoho nešťastného dne v Melunu cítil vždy jakýsi nepokoj v duši, když stoupal na Duranci.

Téhož dne byl však Chaussang zcela klidným. Žena a dítě řídiče stroje zdály se mu dostatečnou zárukou, aby zamezily vznik bláznivým výstřednostem Sombrekerovým.

Ostatně krásná pohoda, která téhož dne panovala, byla by rozjařila i největšího hypochondra. Jest všeobecně znám tento zvláštní účinek krásného počasí na povahu člověka.

Dostihli nádraží Melunského. Sombreker pustiv páru, dal znamení k zatáhnutí brzdy. Poslušná „Durance“ zastavila svůj běh.

Chaussang byl by se snad tenkráte vysmál do očí veškerým společnostem pro pojištění života. Snad nikdy nebyl jeho řídič stroje tak moudrým a rozumným jako dnes. — V Montereau-u nic neobyčejného, vyjímaje lesk očí Sombrekerových.

„Jaký to svěží, občerstvující vzduch!“ zabručel si toliko, když vlak míjel nádraží Cessonské. Po té sňal čapku a chladil si horké čelo v lehkém vánku, který však rychlostí vlaku měnil se v prudký vichr. V Montereau-u, kde čeká se pět minut, sestoupil Sombreker se stroje a šel podívat se na svou ženu a své dítě. Zazvonilo se po třetí a vlak hnul se opět ku předu.

Za dvě nebo tři minuty po této události začala se „Durance“ hnáti v před rychlostí dvaceti mil za hodinu. Sedláci, překvapeni touto rychlostí, zvedali oči a sledovali vlak pohledem, který věstil neštěstí.

V tom vzpřímil pojednou Sombreker hlavu, změřil pohrdlivě dálku, která se mu jevila před očima a zaryv obě ruce do vlasů, vlajících ve větru, vykřikl: „Vždyť nejedeme!“

Na čele topičově vyrazil studený pot. Sombreker uchopiv lopatu, házel prudce uhlí do široké tlamy své zamilované nestvůry. Nacpal ho tam tolik, že ani dvířka nemohla se uzavříti; po té zahodiv lopatu do kouta, zvolal v divokém smíchu:

„Pojedeme do pekla!“

Nezi tím nikdo ze zřízenců dráhy posud nepozoroval, že rychlost byla by neobyčejná. Blížili se k Sensu. Topič chtěl zmenšiti rychlost. Přiblížil se k Sombrekerovi, který řídil svůj stroj.

„Co chceš?“ zvolal tento, spatřiv hnutí Chaussangovo.

„Blížíme se k Sensu.“

„Nu, a co na tom?“

„Musíme zastavit. Možná, že někteří cestující zde vystoupí.“

Sombreker vypukl v šílený smích. Smích ten byl chladný, nepříjemný, nelidský a bodal do srdce.

„Zastavit!“ vykřikl. „Teď, kdy právě začínáme jeti? Zastavit? Věztež, pane Chaussangu, zastavíme teprvé tehdy, až objedeme celý svět!“

A znova začal házeti uhlí do rozžhavené pece. Manometr jevil již známky dosti povážlivé. Ventilem bezpečnostním ucházely husté kotouče páry.

Chaussang, kterýž znal řidiče jakožto poctivého muže, hleděl ho ztišiti těmitéž prostředky, kterých byl použil při první výstřednosti Sombrekerově.

Pravil mu, že mine-li jediné nádraží, společnost dráhy uvrhne do velikých vydajů, které pak on sám bude musit platit. Představil mu, že to jsou sumy, na jichž zaplacení bude musit pracovat sto let. Sombreker naslouchal lhostejně. Chaussang odvážil se dále: řekl mu, že jeho počínání není důstojno počestného muže.

I tato urážka minula se cíle jako vše ostatní. Neboť sotva že topič skončil svou řeč, projeli nádražím v Sensu takovou prudkostí, že Sombreker, záře radostí, hlasitě zavýsknul.

„Bravo, Durance!“ zvolal z plna hrdla.

A jeho zorničky sršely oheň, čelo bledé a vysoké, zahaleno čas od času kouřem, zdálo se ještě vyšším, rozšířené nozdry zdály se čichati dálku jak omamující parfum. Úsměv nezměrného štěstí sídlil na jeho otevřených rtech.

Z jeho hrdla vycházela čas od času nesrozumitelná, nepravidelná slova a celá jeho postava byla obklopena jakousi září, která imponovala. Byl to vítězný Prometheus a čím více hnal svého cyklopa v před s prudkostí úžasnou, tím většího lesku nabývala ona zář.

Mezitím bylo se zmocnilo zděšení všech cestujících v tomto hrůzném vlaku. Pro venkovany, chodce i zřízence dráhy, okolo kterých vlak bez zastavení letěl, — bylo to divadlo hrozné, velkolepé.

Tušili, že nesmyslník, který seděl na svém okřídleném, železném koni, chtěl stůj co stůj zkusiti moc svého letu, neohlížeje se nikterak po existenci těch set lidí, za které byl zodpovědným.

Stěží bylo lze v tomto strašlivém letu poznati tvář nějakého cestujícího, vyjímaje toliko tehdy, když jeden nebo druhý v největším zděšení vystrčil hlavu z okna, lomě rukama.

Neboť — myslím, že nemusím to ani říci — šílený strach zmocnil se všech oněch nešťastníků, jež byla zlá hvězda zavedla do tohoto vlaku. Z počátku žertovali o této rychlosti. Povahy veselé a důvěřivé dovolily si i vtipkovati o bázni ostatních spolucestujících, kteří jakousi předtuchou puzeni, bázlivě pohlíželi na mizící letmo domy a stromy. Když ale cestující spatřili, že vlak nikde nezastavuje, když tyče telegrafní kolem oken letěly, že až zrak přecházel, a když kolem nich, po druhých kolejích, letěl vlak s pronikajícím sykotem dělové koule rychlostí blesku,

nabyli přesvědčení, že jedou plnou parou do nekonečnosti. A všechen pocit hrůzy vrcholil ve slovech: Jsme ztraceni!

Nejhrůznější scény začaly se nyní odehrávati v jednotlivých vagonech. V oddělení pro dámy nalezaly se tři mladé dívky. Šíleným strachem puzeny, rozhodly se, že vyskočí dvířky. Jedna z nich chtěla je otevřít, avšak nebyla dosti velká, aby dosáhla k závorce, která zvenčí pod klikou vagon uzavírá.

Ostatně byl vichr, který povstal úžasnou rychlostí vlaku, tak silný, že snad ani muž nebyl by měl té síly a odvahy, aby vystrčil hlavu oknem. Tím stalo se, že všechny tři byly uchváceny nervosním záchvatem, který se obyčejně zmocní žen, vidí-li se bezmocnými.

Namáhaly se sice také, aby dvířka prolomily, ale to vysílilo je tak, že po chvilce sklesly na sedadla, zcela oddány v osud, jakýž je očekává.

V jiné části vlaku zpíval si jeden mladý muž, pozbyv úplně rozmyslu, dlouhou, melancholickou, milostnou píseň. Jeho nevěsta jej očekávala, pravil.

Sousedé tohoto zamilovaného, již téměř k zoufalosti dovedeni tímto nemístným zpěvem, chtěli ho donutit, aby umlknul, ba odvážili se i tlouci ho. Ale to jej nikterak nevyrušilo z jeho blbé snivosti; zpíval dále a zdálo se, že ani nepozoruje, co se kolem něho děje.

Jedna celá rodina: čtyry mladé dcerušky, otec, matka, syn, nalezali se ve zvláštním, reservovaném oddělení. Ti objímali se jeden s druhým, netroufajíce si v oči pohlednout, posléze chtěli se modlit. Ale ústa vypověděla jim službu. Rty se jim chvěly jako v nejvyšší zimnici a jedna z oněch mladých dívek klesla konečně do náruči své matky hlasitě štkajíc.

„Nechci zemřít!“ vykřikla tónem, kterýž nemožno vypsati.

Většina cestujících klela a rouhala se. Téměř přes polovinu svého těla vyhýbali z oken, vydávajíce ze sebe řevy strašlivé, výkřiky, které probíhají kostmi a jichž nezapomíná nikdo, kdo je slyšel. Mávali šátky směrem k lokomotivě a prosebně spínali ruce ke všem, kdož na ně pohlíželi. Lidé, kteří vlak pozorovali, myslili, že mají nějaké vidění a zrakem vytřeštěným sledovali šílený vlak, který jim ovšem ve chvilce s očí zmizel.

V jiném oddělení nalezali se dva mladí lidé, kteří den před tím byli spolu oddáni a kteří opouštěli Paříž, aby ztrávili dobu svých libánek v čarovné Italii. Ti usmívali se ustavičně, povídajíce si již asi po padesáté, kterak jeden druhého miluje. Jsouce nešeni k svému cíli v objetí Melusiny, těšili se tomu, že dojdou ho mnohem dříve. Povídali si ve vší tichosti věci, které kolikráte vyloudily ruměnec na krásné tvářinky mladé ženušky, a tiskli si ruce, líbajíce se v sladkém opojení. Myslím, že by je to nebylo ani příliš vyrušilo, kdyby se byli dozvěděli, že „Durance“, náhlou vzteklinou uchvácena, řítí se v náruč smrti, která číhala na ně za každým kilometrem.

Zamilovaní a blázni jsou jedno. Sombreker a tito dva novomanželé byli ti jediní, kteří zůstali chladnými v tomto okamžiku.

Ve všech nádražích, z Paříže do Lyonu, panovalo rozechvění, které

vrhalo cestující přímo v zděšení. — Veškeří železniční úřadníci a zřízenci byli na nejvýše pobouřeni.

Telegraf neustal signalisovati tento šílený vlak, dávaje nařízení, aby uprázdnila se celá trať, ať už to stojí cokoli. Veškeré protivlaky byly na stanicích zadrženy a nevyjely dříve, až „Durance“ je přejela. Každých pět minut posílaly se do Paříže zprávy.

Telegramy hlásaly, že Sombreker jest posud živ, ale že rychlost vlaku stoupá od minuty k minutě.

Administrační rada, která zasedala toho dne, nechtěla přerušiti sezení, až by se dozvěděla o výsledku této srdcelomné historie.

Někteří zlomyslní a závistiví zřízenci dráhy běhali již po celém městě, vypravujíce, že toto neštěstí očekávali, poněvadž byli již dávno o tom přesvědčeni, že Sombreker jest šíleným.

Vlak přijížděl k Dijonu. Topič, který po patnáct minut nalezal se v nevypsatelné úzkosti, nabýval pomalu klidu. Když nebezpečí stávalo se neodvratným, objevil veškerou přítomnost svého ducha.

Byl to muž činu. Především šlo mu o to, aby zachránil ten hlouček lidí, které lokomotiva s sebou vlekla. Zkusil již veškerých prostředků, aby ztišil Sombrekera. Když se byl marně namáhal, aby ho lichotivými slovy upokojil, hleděl ho přiměti k tomu, aby vylezl na předek nestvůry, jak to byl Sombreker v onen den učinil, když u Brunoy-e dítě zachránil; snažil se ustavičně dokázati mu, že od tamtud pocítí mnohem lépe ono smyslové rozčilení, které se ho zmocňovalo tímto pekelným letem. Avšak řidič stroje nechtěl opustiti své stanoviště.

Chaussang vrhl se tedy k nohám Bretoncovým, vykládaje mu, — abych tak řekl — zločin, kterého se dopouští, mluvil o cti, o počestnosti, o cestujících, o Marii, jeho ženě, o jeho synu Yvonovi. Třikráte opakoval toto jméno: Yvon! Yvon! Yvon! Zdálo se, že to Sombrekerem pohnulo, — ale byl to jen přeletný blesk. Uchytiv lopatu, začal Sombreker znovu házeti uhlí do ohnivé pece. Topič plakal, prosil, zapřisáhal, líbal ruce Sombrekerovy, rose je při tom svými slzami. Vše nadarmo.

Chaussang chopil se tedy prostředku zoufalého. V tom okamžiku jel vlak návozem, kterým rozšiřovalo se nádraží Dijonské. Veliká síla lidí, byvši někým o příhodě s vlakem zpravena, sběhla se k železnici se všech stran.

Vlak letěl kolem jako elektrická jiskra, ale všem v nádraží shromážděným lidem zježily se hrůzou vlasy na hlavě, neboť mohli pozorovati na parostroji dva muže, kteří držíce se v křížku hleděli se jeden druhého zbyti.

Topič, syt marného prošení, rozzuřil se. Jsa rovněž silný a smělý jako Bretonec, skočil na Sombrekera a usiloval povaliti ho k zemi.

Hrůzné bylo podívání na tento zápas, při němž každou chvíli oba mužové mohli sletěti. Rychlost vlaku činila oba dýchavičnými, potýkali se spolu téměř bez dechu. Sombreker uskočil při prvním útoku. Neočekával, že by se ho Chaussang odvážil, mimo to věděl dobře, že topič jest silnější nežli on. Přes to bránil se s nevídanou zuřivostí. Jeho šílenost dostoupila vrcholu: zdesateronásobila jeho síly. Podařilo se mu, zbaviti se svého protivníka.

Ale topič neustál; učinil útok druhý. Chopili se poznovu, křížkovali se, tahali se, vyhledávajíce příznivé posice; svaly jejich byly napjaty do poslední síly. Sombreker kousnul Chaussanga do rťu. Posléz svalili se oba.

A rychlost vlaku stoupala ustavičně: letěl teď rychlostí dvaatřiceti mil za hodinu. Váleli se jeden po druhém, škrtíce se, Sombreker již téměř přemožen; — váleli se v uhelném prachu, jsouce jím oslepeni a téměř usmaženi nesnesitelným horkem, které sálalo z rozžhavené pece.

Topič pustil konečně svou kořist a vstal.

Sombreker, vyskočiv v tomtéž okamžiku, postavil se opět do obranné posice, upíraje ztrhané oči na Chaussanga.

Tento nalezal se nyní ve vzteku zuřivém; bez rozmýšlení uchopil veliké železné kleště a rozpřáhl se jimi po řídiči stroje. Ale vztek uhnul rámě topičovo. Rána nezasáhla Sombrekera.

Chaussang napřáhl rámě podruhé, ale tentokráte odrazil jeho protivník, uchopiv dlouhou lopatu, velmi obratně jeho ránu a udeřil pak sám ubohého dělníka do hlavy, že se tento omráčen svalil mezi uhlí vedle něho ležící.

Vítěz Sombreker pohlížel teď s opovržením na přemoženého nepřítele; po té, naházev uhlí do pece, vypustil z lokomotivy několik radostných signálů. Oznamoval tím triumf svůj i triumf svojí „Durance" celému světu. —

V tom projeli nádražím v Beaunu.

Půl druhé hodiny trvala již tato strašná jízda a věru jest se co diviti, že nepotkal vlak na své cestě ani nejmenší kamének, jenž by ho byl mohl při této rychlosti snadno vyšinout s kolejí.

Po několika minutách otevřel Chaussang, jehož rána na štěstí nebyla těžká, oči a procitnul ze svého omráčení. Jeho první pohled utkvěl na Sombrekerovi. Tento stál před ním začerněn uhlím, v němž se byl válel, oči měl nadobyčejně zvětšeny a dýchal plnými ústy vzduch, který dul v jeho obličej, natahuje rámě jako v blouznění do dálky, která mizela pod jeho nohama za ustavičného piskotu parostroje.

„Hop! hop! Jen v před! hop! hop! hop, Durance! Jen běž, moje drahá! Bravo! Přemůžeme elektřinu. Hop! hop! Jen ještě rychleji! Staneme se bohy páry! Jen v před, mé dítě, v před, miluju tě!"

A shledav navzdor všemu, že rychlost není ještě dostatečná, vyhlídnul si ohromný kus uhlí. Chaussang domníval se, že chce Sombreker kus ten hoditi do pece. Avšak nikoliv; to by nebylo zvětšilo rychlost jízdy. Nevýslovná úzkost zmocnila se topiče, když viděl, kterak Sombreker položil onen balvan na bezpečnostní ventil, aby zjednal svému stroji větší tlak atmosféry.

„Pekelný to nápad," zabručel Chaussang. „Tentokráte jest vše ztraceno!"

V.

Stroj musil vyletět do povětří! Což nebyla již žádná naděje, že bude přiveden tento šílenec aspoň na okamžik k rozumu?

„Snad!" pomyslil si pojednou topič.

A vstav po tichu, došoural se zvolna až na konec uhelného vozu, dávaje všemožně pozor, aby nevyrušil řídiče stroje, a jedním skokem přeskočil mezeru, která dělila parostroj od vozu, v němž umístěny jsou zavazadla.

Octnuv se na voze, zadupal nohou. Zřízenci, kteří se obyčejně v tomto voze nalezají, nedovedli si nikterak vysvětliti, co by to as mohlo býti. Domnívali se, že nadešel poslední jejich okamžik. Jest všeobecně známo, jaký účinek mívá nejmenší šustot za podobných okolností. Neodpověděli.

Chaussang, položiv se na břicho, dolezl tedy po čtyrech až na pokraj střechy na oné straně, po které se vagon otvírá. Volal. Strážce zavazadel pozvedl oči a poznal topiče. Neměl tušení o boji, který se udál ve voze sousedním. Nemohl si tedy nikterak vysvětliti tento šílený útěk po střeše vlaku.

„Co jest, topiči, kam jedeme?“

„Sombreker nadobro zšílel a zamýšlí podniknouti se svou „Durancí“ cestu kolem světa.“

„Vy jste poraněn?“

„Pouhá maličkost! Nemáte náhodou ve svém voze silný provaz?“

„Máme.“

„Dejte mi ho.“

Natáhl opatrně ruku, uchopil provaz, jejž mu podali, otočil si ho kolem těla a plazil se k prvnímu vozu, v němž nacházejí se cestující a kde byla umístěna též Marie se svým synem.

Následkem jeho zkušenosti a obezřelosti podařilo se mu dosáhnouti šťastně střechy tohoto vozu. Zde zavázal druhý konec provazu pevně kolem malého komínku, který nalézá se v každém oddělení nad lampou, osvětlující vnitřek vozu, a spustil se po něm až na stupátko, které je položeno po celé délce vagonu a z něhož mohl snadno otevříti dvířka.

Marie a Yvon byli zde. Marie, všecka se třesouc, tiskla synáčka k srdci, jediná snad tušíc příčinu neobyčejného počínání řídiče stroje.

Chaussang, pozdraviv ji, pravil:

„Paničko, váš muž je šíleným . . . .“

Marie zakryla si tvář rukama.

„Znám toliko jediný prostředek, kterým ho lze přivésti opět k rozumu,“ pokračoval Chaussang, „a snad zachrániti ho! Zachrániti zároveň veškeré cestovníky a vozy, k parostroji připoutané, zachrániti konečně i vás i vašeho syna! Přicházím sem z uhelného vozu, cestou, — kterou nechci podniknouti po druhé do nejdelší smrti —, abych vykonal tento poslední pokus. Obětoval jsem svůj život. Musíte se též obětovat. Dejte mi své dítě!“

„Mé dítě!“ vykřikla mladá žena, „vám dáti své dítě! Nikdy! Tento člověk jest blázen, pánové; dáti mu své dítě!“

„Musí to býti,“ opakoval rozhodným tónem topič Chaussang.

„Co s ním chcete učinit?“

„Nemáme teď času k zbytečnému žvastu! Vaše dítě i vy, i ostatní, budete snad v půlhodině roztříštěni na tisíce kusův, nesvěříte-li mi je. Máme-li již zemříti, zkusíme aspoň tento poslední prostředek. Snad

objeví otci pohled na dítě hloubku zločinu, kterého se odvažuje. Možná, že toto dítě zachrání svého otce, matku, že zachrání nás všechny.

Marie, jak snadno lze uhodnout, opřela se tomu. Pochopila mžikem myšlenku topičovu, uznávala dokonce její důvodnost. Ale vydati své dítě!

„Nemohla bych tam jíti místo svého dítěte?“ namítala.

„Vy? Vás nemohu přece unésti na bedrách jako toto dítě,“ odvětil topič, pokrčiv ramenoma. „Pojď jen, pojď, Yvone!“

Yvon natáhl ručinky k topičovi beze všeho zdráhání, jako by tušil důležitost tohoto okamžiku.

Ale Marie, zavěsivši se na své dítě, nechtěla se ho spustiti živou mocí. Nastal hrozný výstup. Topič trval na svém; nechtěl, aby byl nadarmo podniknul tuto odvážnou cestu, od jejíhož výsledku závisel osud tolika lidí. Poprosil tedy asi tři nebo čtyry cestující, aby pomohli mu vyrvati dítě z náručí matky, z kteréž se stala zuřivá lvice.

Jest známo, jaké surovosti jest schopno srdce člověka, pobádaného pudem sebezachování. Muži, v tomto voze se nalezající, viděli v dítěti jedinou svoji spásu. Vrhli se jako dravci, aniž by byli přemýšleli o zdaru neb nezdaru topičovy myšlenky, na ubohou matku a vyrvali jí dítě.

Ona křičela — anebo lépe řečeno — řvala. Ah! Což na tom! Slyšel ji někdo uprostřed toho pekelného lomozu, působeného rachotem vlaku a neustálým pískotem parostroje? Marie byla povalena na zem, svázána na nohou i na rukou kapesními šátky a odvlečena do kouta, kde jeden muž ji držel v přísné vazbě.

Mezitím vylezl opět topič na střechu vozu, spustil provaz dolů, dítě bylo jím uvázáno kolem tílka a Chaussang vytáhl je k sobě nahoru.

Yvon posud ani nezaplakal. Možná, že hrůza nedala mu vypuknouti v pláč. Co měl i topič téměř za nemožné, podařilo se. Byli na střeše vozu. Avšak proud vzduchu byl tak prudký, že nemohl topič učiniti krok směrem k parostroji; držel se sotva na kolenou.

Yvon ležel na všech čtyrech, uvázán jsa na provaze, jehož konec držel Chaussang ve své ruce. Třikráte pokoušel se topič, dostati se na vůz se zavazadly a třikráte pokus ten se nezdařil. V tom spustil se pojednou opět na stupátko a vešel do oddělení, v němž nalezala se Marie.

„Můj syn? Kde jest můj syn?“ zvolala úzkostlivě ubohá žena.

Chaussang jí ani neodpověděl.

„Pane,“ pravil k jednomu z cestujících, „vy máte tamto vedle své pušky lískovku, jejíž konec je zahnut, a která může posloužiti na místě železného háku. Půjčte mi ji.“

„Zde ji máte.“

Po té vylezl opět na střechu, zachytil se hákem o vyčnívající šroub a přitáhl se na protější vůz, drže ustavičně Yvona na provaze. Krásné dítě, nejevíc nijakého strachu, vykonalo vše, co mu topič nařídil. Jen v jeho krásných, velkých, modrých očích třpytila se němá slza; ona slza, kterou byl Chaussang tak často poslední dobou v oku Mariině pozoroval.

Na vzdor větru podařilo se oběma dostati se až na střechu vozu se zavazadly a sice až na kraj, který hraničil s parostrojem. Nelze ani vypsati, s jakou rychlostí bylo vše to vykonáno.

Nové nesnáze bylo překonati, aby dostali se s tohoto vozu na parostroj. Muž méně opatrný a obratný, nežli tento topič, byl by jistě srazil vaz na kolejích. Avšak pomocí oné hole podařilo se mu překonati i tuto překážku. Přeskočit mezeru mezi oběma vozy nebylo radno; tlak vzduchu byl ohromný. Zavěsil tedy hůl do jednoho otvoru ve střeše a spustil se po ní na řetězy, kterými jsou vozy připoutány k parostroji; odtud hodlal se přešinouti na vůz uhelný, když tu pojednou vjeli do tunelu. —

Navzdor rychlosti vlaku, který v minutě prolétl touto tmou, zdála se přece tato minuta věčností neohroženému topiči.

Zavěšen na své holi, nohy maje opřeny na úzkém řetězu, nevidě ničeho, držel ve své ruce křečovitě provaz, na němž přivázán byl Yvon. Provaz tento tvořil jedinou jeho naději v tomto hrozném okamžiku, kdy jej každý lomoz naplňoval obavou, že dítě spadlo. Krev začala mu stoupat k hlavě, před očima tvořila se mu ohnivá kola, a když konečně vyjeli na světlo, spatřil se pojednou na „Duranci" s Yvonem v náručí. Avšak jaké to bylo podívání na člověka třicetiletého! Chaussang neměl na hlavě jediného černého vlásku!

Avšak nebylo času, aby přemýšlel o svém bídném stavu. Musil jednati a sice rychle. Téměř zázrakem doposud vše šťastně vykonal; jediná promeškaná sekunda mohla přivodit smrt.

Sombreker nalezal se posud v šíleném opojení. Co pravím? Jeho šílenost vzrůstala s rychlostí stroje. Chaussang položil mu prudce ruku na rameno. Obrátil se, jako by se chtěl znovu bránit, ale místo nepřítele spatřil svého syna, Yvona, své milované dítě. Lesk jeho očí zvýšil se ještě. Jeho prsa pozdvihla se jako pod nátlakem pláče. Byl tedy konečně přemožen.

Podávaje pravici topičovi, který myslil, že jest vše zachráněno, pravil Sombreker:

„Děkuji vám, příteli, nemohl jste mi větší radosti spůsobiti."

Pak vzal Yvona do náručí, políbil ho na čelo a posadil si ho před sebe na parostroj. V očích jeho nejevilo se nižádné pohnutí.

Nebyl spozoroval zmizení topičovo; dítě dostalo se tedy k němu zázrakem, který si nijak sice nedovedl vysvětliti, ale který ho nepřekvapoval. Naopak shledával to zcela přirozeným, že jeho syn měl býti přítomen triumfům jeho „Durance."

Mezitím projeli Tournus a Mâcon.

Chaussang rval si zoufalstvím vlasy. Jeho poslední naděje byla zmařena. Sombreker nebyl přiveden k rozumu pohledem na své dítě.

Yvon, pravé dítě svého otce, smál se uprostřed této vichřice, nastavoval čílko zuřícímu větru k polibku a pohlížeje do dálky, která letěla napohled vlaku v ústrety, třepal radostně ručinkama.

Byl všemu konec.

Kdo vypoví hrůzu cestujících v prvním vozu? Ti věděli o všem. — Dostal se topič s dítětem na parostroj? Či snad jsou oba zabiti, ana rychlost vlaku nikterak se nezmenšuje?

Kdo vypoví především hrůzu matčinu?

Když viděla, že vlak žene se v před s touže rychlostí jako dříve, zpřetrhala šátek na rukou a zápasila se svými biřici, chtějíc otevříti dvířka a vyskočiti ven.

„Zabil mi dítě!“ křičela ustavičně. „Řekla jsem vám to! Vlak uhání posud! A my všichni jsme živi! Vy muži, bídníci! a já, jeho matka, já bídná, která jsem neměla rámě ze železa, abych je zadržela na svém srdci. Jaké to hrozné trápení! Zajisté upustil je v onom tunelu, aby jen sebe zachránil, bídník!“

V ostatních vagonech panoval posud týž strach a úžas jako dříve. Ale nevzrůstal. Trochu méně nebo více rychlosti nebylo lze pozorovati v podobném rozechvění. Jeden z cestujících vyslovil dokonce pochybnost o možnosti nějakého neštěstí. Tak snadno chytá se srdce lidské paprsku naděje! —

Čas od času projevoval některý optimista naději — poněvadž to trvalo již málem dvě hodiny, a posud žádné neštěstí se nepřihodilo — že se může zběsilá jízda skončiti přirozeným zastavením lokomotivy, jelikož jí dojde uhlí.

Ale přese všecko to vládl dosud největší strach z jednoho konce vlaku ke druhému. I sami zamilovaní probudili se ze svého blouznění a chvěli se úzkostí.

Na štěstí měli oba mladost a lásku, dvě síly, které činí člověka zmužilým. Milencové jsou v umírání hrdinami, poněvadž je sílí sladké vědomí, že každý z nich svůj život vydechne v náručí milované bytosti.

V ostatních vagonech ustoupily posléze zděšení, strach a hrůza — ztrnulosti. Každý očekával svůj osud s jakousi resignací. Na všech tvářích jevil se děsný klid, jaký lze obyčejně viděti na líci vrahově, kteréhož z jitra očekává popraviště.

V tom pojednou vrhla se Marie k jednomu z oken vozu. Byla však ještě v čas za šaty zachycena. Ale při svém skoku, v němž tělo své s polovice s okna nahnula, mohla zahlédnouti Sombrekera, držícího Yvona v náručí. Vykřikla radostně. Její synáček byl živ.

Pro ni bylo to v tomto okamžiku vším. Vrátila se na své místo se slzami v očích. Vypravovala, co byla viděla, nemajíc nešťastnice ani tušení, že svým vypravováním ničí poslední záblesk naděje, který mohl ještě při smyslech zachovati ty, kdož nevěděli ničeho o zápasu topičově, o jeho zoufalém pokusu i o jeho politování hodném nezdaru.

Tím stalo se, že hrozná myšlenka vznikla v pobouřeném mozku onoho cestujícího, který vezl s sebou pušku, o které byl Chaussang prvé mluvil. Vstal, vzal svou zbraň, nabil ji ostrou patronou a několik vteřin po té zaslechl topič sykot kule, která letěla nad jeho hlavou.

Nyní však nedovedla se Marie již více opanovat. Uhodla okamžitě úmysl střelcův a vrhnuvši se na člověka, který se právě chystal k druhéráně na jejího muže, uchopila ho s takovou prudkostí za ramena, až mu puška vypadla z rukou a šťastnou náhodou mimo koleje, po kterých uháněl vlak.

Chaussang, který se již oddal klidně svému osudu, vzpřímil se opět, vida, že mohl býti zabit, aniž by se byl bránil.

Podstoupiti opět zápas se Sombrekerem? Musil by míti as dva

nebo tři muže ku pomoci. Ti by povalili a svázali Sombrekera, mezitím co by on zastavil pomalu vlak.

V tom vyrušily ho strašlivé výkřiky z přemítání. Jeden z vozů v zadní části vlaku, jehož kola nebyla s dostatek olejem opatřena, počal hořeti.

Jeden Angličan, vtělené flegma, jediný z cestujících, který doposud nebědoval a nenaříkal, byl prvním, který ucítil hořící dřevo pod nohama.

Před tímto neštěstím musilo ustoupiti každé flegma: Angličan vyskočil, zařval hrůzou, otevřel dvířka a vyšvihnul se na stupátko. Ostatní cestující, omámeni kouřem, učinili totéž a za chvilku na to bylo viděti lidské kraby, zavěšené po stranách hořícího vagonu, váhající spustiti se na koleje. — Jejich zoufalé výkřiky otřásaly vzduchem.

Chaussang, vida nové toto neštěstí, neváhal déle. Hotovil se právě k odchodu, aby vyhledal ony dva muže, kteří by mu pomohli zmocniti se řídiče stroje. Avšak v okamžiku, kdy opouštěl vůz s uhlím, zvláštní zapísknutí „Durance“ vzbudilo jeho pozornost. Pískot ten byl provázen neobyčejným třeskotem a harašením. Zvuk tento otřásl topičem. Bylo pozdě.

Konečná katastrofa přiblížila se. Všichni tito lidé, kteří za ním volali, křičeli, bědovali, naříkali, řvali, musí tentokráte zemříti, jestli nějaký zázrak katastrofu neodvrátí. Chaussang přemáhal se, aby zůstal klidným, pravě k sobě, že jest to jeho úřadem.

Ale jeho rozum nechtěl nijak nabyti obvyklé jemu chladnosti.

Před myšlenkou jisté smrti vzmužil se ještě jednou, avšak smrtelný pot objevil se na jeho studeném čele. Nastal zápas mezi životem a smrtí.

Okamžik ten byl kritický: v parním kotli nedostávalo se vody. Utrpěl-li by stroj ten střelnou ranou, následoval by bezprostředně výbuch. Přidalo-li by se do kotle vody, byl výbuch ještě jistější, poněvadž by tekutina, dotknuvší se rozpálených stěn, byla vyvodila množství páry, o mnohem silnější, než by stěny parního kotle mohly snésti.

Nezbývalo Chaussangovi, než aby odhodlal se k novému a to poslednímu prostředku. Pozoroval, že stroj chvílemi ztrácí na své rychlosti a že několikráte to byly jen vozy, které setrvačností puzeny, stroj hnaly v před. Pomocí svého provazu uvázal pevně a četnými uzly opatřil kohoutek u vodního reservoiru, který Sombreker ve svém opojení zapomněl otevříti.

Následkem toho opatření byl by potřeboval Sombreker dosti času, aby opět uvolnil uvázaný kohoutek, a za tuto chvíli, to jest, než by se výbuch stal, doufal topič provésti svůj nový záměr.

Toliko jediná věc ho zdržovala od provedení tohoto záměru. Má nechati dítě u svého otce, anebo má je vzíti s sebou? Okamžik nepřipouštěl žádného váhání. Ani vteřinu nebylo lze zlatem zaplatit. Rozhodl se, že vezme dítě s sebou a že zbytkem provazu uváže si je k sobě.

Topič se zdvihl. Rachocení, které se prvé u stroje ozvalo, vzbudilo pozornost Sombrekerovu. Byl nejvyšší čas. — Kohoutek byl pevně uvázán provazem, na jehož konci se nalezaly silné uzle.

„Vodu! vodu!“ křičel Sombreker.

Mezitím byl vzal Chaussang dítě, přitiskl si je k prsoum a obvázal je kolem svého těla provazem.

„Vodu, bídníku! vodu! Zůstaneme státi!“ volal Sombreker, házeje uhlí do pece.

Chaussang neodpovídal.

Sombreker obrátil se tedy sám ku kohoutku. Kdyby se bylo strojvedoucímu podařilo otevříti jej dříve, nežli Chaussang provedl svůj úmysl, vše by bylo bývalo ztraceno. Na štěstí byly uzle topičovy pevné. Sombreker namáhal se marně, aby je rozvázal.

Mezitím skočil topič, s dítkem na krku, na zadek tenderu. Uchopil hůl, která byla zůstala zahákována ve střeše vozu se zavazadly, a vyšvihnul se její pomocí na poval, za kterýž tento vůz je připoután řetězy k parostroji. Ale to nebylo vše. Nyní nastávala mu teprvé nejtěžší práce. Odevzdav se do vůle boží, pustil se hole a usednul jízdmo na poval. S čelem, s něhož se lil pot ručejem, rty maje od nadlidského namáhání až do krve rozkousány, na polo tažen do propasti tíhou dítěte, které chtěl zachránit, s očima vytřeštěnýma následkem strachu, aby nevykonal svou úlohu pozdě, nebo aby nespadl pod vlak — tak jal se s podvalu vší silou odvazovati vozy od parostroje.

V tom okamžiku nabýval požár vozu netušených rozměrů. Nešťastníci, zavěšení po obou stranách vlaku, tlačili se jeden na druhého, aby unikli šířícímu se ohni. V nářek jejich mísilo se klení a volání ostatních cestujících.

Avšak tomuto zoufalému volání o pomoc odpověděl pojednou výkřik radostný, vítězný; výkřik, který přinášel blaho, život a spásu.

Chaussangovi se záměr jeho podařil! Podařilo se mu dosti snadno odepnouti parostroj, jemuž se nedostávalo páry a který chvílemi byl puzen v před toliko vlakem.

Chaussang stál nyní na povalu, drže se jednou rukou hole a druhou objímaje dítě Sombrekerovo. Parostroj, sproštěn břemene vozů, letěl vpřed rychlostí dělové koule. —

Vozy běžely ovšem i potom silou setrvačnosti vpřed, ale rychlost jejich zmenšovala se každou vteřinou. Řidiči vlaku vidouce to, uvedli v činnost veškeré brzdy a v několika minutách sestoupili všichni cestující s vozů.

Toliko jediný člověk nehýbal se ze svého místa. Byl to Chaussang. Pohlížel na „Durance“, která byla již na pět set metrů vzdálena. Nehty i zuby pracoval Sombreker o uvolnění provazu na kohoutku. V tom otřásla strašlivá rána vzduchem, jako by celá baterie polních děl byla vystřelena najednou. Nesčíslné množství třísek vyletělo do povětří. „Durance“ roztrhla se na miliony kusů, vyhodivši do vzduchu svého milence Sombrekera, jehož poslední výkřik byl: „Bravo, Durance!“

Bahadur.

Obrázek z Východní Indie

Podává

J. Kalmus.

II.

Ustanovená hodina audience se přiblížila. Před palácem očekával mne povoz zvláštního druhu. Vypadal jako malá kaple nebo kiosk na kolách. Byl to t. zv. „rat,“ v němž vozívají se dámy indické, řidčeji mužští vyšších kast. Nad sedadlem jeho vypíná se na čtyřech sloupcích lehká homolovitá kupole v ten způsob, že pod ní vnitřek povozu na všechny čtyři strany otevřen zůstává, ale pomocí záclon úplně zastřen býti může. Podivný ten povoz stál tu ve vší slávě, s pozlacenou kupolí, s hedbávnými záclonami, maje za přípřež dva páry sněhobílých volů s pozlacenými rohy, na pohled spíše povolán, aby vezl v slavnostním průvodu nějakou modlu indickou, nežli k přijmutí mého smrtelného, neúhledného těla.

Seznámil jsem se před tím důvěrněji s dvěma jinými druhy indických povozů. První podobal se tvarem svým obrovské parádní posteli s nebesy, mající místo noh čtyři nízká kola. Na těchto spočívala totiž bez pér neb jiného podobného přístroje čtyrhranná, modře natřená, divnými květy a bůžky pomalovaná archa, zdélí tří metrů a zšíří dvou metrů, nad níž se vznášela na štíhlých, uměle vyřezávaných sloupcích plochá střecha; s obruby její visely kolem do kola pestré opony, jichž pomocí se vnitřek vozu dle libosti zastříti neb odestříti mohl. Nahoře ohražena byla tato střecha nízkým zábradlím a široká plachta, na žerdích nad ní rozepjatá, činila z ní jaksi zároveň podlahu hořejšího patra, kde půl tuctu Hindů, část mého průvodu, na znaku neb na břichu odpočívajíc, kochalo se předtuchou Nirvanny. Zápřež tvořily tři páry bílých volů. Povoz tento nazývá se „čópaja,“ t. j. „šestinožka,“ poněvadž mívá někdy šest kol. Jest na pohled velmi malebný a důstojný a připomíná se svými bílými voly slavnostní vůz dávných králů francouzských. Vlezl jsem do té archy s jakousi úctou a rozloživ se tam na měkkých polštářích, vyzíral jsem pod vyhrnutou oponou s rozkoší do půvabné krajiny, kterou jsem při slavnostně zdlouhavém kroku naší rohaté zápřeži důkladně prohlížeti mohl. Ale konečně nasytil jsem se půvabu krajiny a čekal toužebně, brzy-li nás voli k obzoru dovlekou. Trvalo to věčnost. Ale běda! další cesta byla plná roklí a kamenů a nemotorný náš povoz otřásal se při každém nárazu v základech svých, hroze každou chvíli úplným rozpadnutím. Cítil jsem každý ten kámen na cestě ve všech kostech. Když pak jsem byl po několika hodinách náležitě vytřesen a roztlučen, zlepšila se opět na několik hodin cesta, ale krajina kolem byla jednotvárná a naše „šestinožka“ lezla po ní housenčí zdlouhavostí, že jsem brzy pocítil všechna muka dlouhé chvíle. Opustil jsem „čópaju“ a konal kus cesty raději pěšky, ale úpal sluneční přinutil mne, abych

hledal ochranu pod její střechou. Ležel jsem tam tedy, mučen nevýslovnou nudou, a kdyby se nebylo přede mnou na slunci třpytilo dvanácte mosaznými špičkami ozdobených rohů, byl bych přisáhal, že jsou do našeho povozu zapřaženy tři páry hlemýžďů. Proklínal jsem v duchu ty flegmatické voly, ten nemotorný stroj i vynálezce jeho!

Na štěstí dovlekla nás „čópaja“ posléze do malé poštovní stanice. S radostí vylezl jsem z útroby malebného kolosu a vsedl si do poštovního vozíku. Byl to nízký, červeně natřený truhlík na dvou ohromných kolách, před nímž hrabala netrpělivě kopytem trojice statných koní. Celek podobal se velmi pověstné ruské „trojce.“ Kočí práskl do koní a vozík vyletěl v oblaku prachu jako střela z poštovní stanice. Jakou rozkoš pocítil jsem při této bleskorychlé jízdě po hlemýždím chodu „čópaje!“ Ale tak příliš rychle bychom nemusili přece uhánět! Truhlík, skákaje letmo přes kameny, metá mnou na pravo, na levo, ke dnu, do výšky. Musím se pevně držeti jeho okraje, aby mne ten prak nevymrštil do povětří. Zuby cvakají mi při každém nárazu — jen pozor, abych si jazyk nepřekousl! A teď se sklání cesta přes balvany a bystřiny v jakousi propast. „Hej, vozko! Vyl—le—“ V půli slova cvakly dásně dohromady a hop! hop! skáče se mnou vozík přes balvany a bystřiny do údolí a letí pak tímto dále, nepopřívaje mi ani času, abych ohledal své ubohé tělo, zdali zůstalo v celosti po tom krkolomném kousku. „Hej, vozko, vyl—lezu na chvíli! Což nemůžeš jet volněji?“ Ale vozka, tmavohnědý Hindu, zahalený v kus červené látky, pokrčil rameny a práskl do koní. Ovšem že nemůže! Vždyť musí obdržeti anglická poštovní správa v čas dopisy a ta dbá málo o to, že si každou chvíli některý kůň neb vozka zlomí nohu neb ruku při té šílené jízdě. Uznával jsem to, ale prosil jsem v duchu za odpuštění ctihodnou „čópaju“ a jejího dobrého vynálezce.

Od té doby pohlížel jsem v Indii na všechno, co mělo kola, s hlubokou nedůvěrou.

Pohrdnul jsem tedy také skvostným „ratem“, v jehož nitru se nad to mohla směstnati jen jediná osoba, a vsedl jsem po příkladu Bahadurově na koně, kterýž mne brzy několika ulicemi špinavých domků a hemžením hnědých, malebně oděných postav donesl ku vchodu knížecího sídla.

Sesedše s koní, vešli jsme obrovskou branou, při níž vypínala se po každé straně krásná pagóda, do prostranného nádvoří, kde se však nalezaly pouze knížecí konírny a řada nízkých domků, v nichž přebývalo podřízené dvorní služebnictvo.

Druhým portálem, ozdobeným pestrými malbami na omítce, vešli jsme do jiného dvora, v němž stál nádherný palác, stavěný ve vlašském slohu, ale nedokončený. Když byla totiž hlavní stavba provedena a evropský stavitel k zevnějšímu vyozdobení paláce přistoupiti chtěl, znelíbil se celek knížeti a všechny další práce jsou zastaveny. Od té doby stojí tu palác nedokončen a neobydlen, čině dojem smutné zříceniny.

Ve třetím nádvoří spatřili jsme konečně vlastní palác panovníkův, vystavěný téměř veskrze z bílého mramoru. Sloupové chodby se zubatými oblouky obklopují nádvoří, vydlážděné bílým a černým mramorem, z něhož se vstupuje přímo do veliké síně audienční. Sál tento pro-

Šeodan Sing, panovník ulwurský.

veden jest úplně dle vzoru slavného Devani Khasu v Dighu, jednoho z nejkrásnějších výtvorů indického stavitelství. Jest to veliká, do nádvoří zcela otevřená síň, prostoupená několika řadami přeozdobných nízkých sloupů, nad hlavicemi spojených mohutnými, zubatě vykrajovanými oblouky. Bohatá ozdobná práce kamenická na sloupech a obloucích těchto budí originálností, vkusností a jemností svou obdiv pozorovatele a celek činí dojem přímo čarovný. Avšak co do nádhernosti převyšuje audienční síň ulwurská ještě slavný svůj vzor, jsouc provedena zcela z bílého mramoru, kdežto Devani Khas se skládá pouze z pískovce.

K podivení svému spatřil jsem v nádraží tom před audienční síní celý roj svátečně oděných bajadér, smějících se, zpívajících a tančících v pestrých skupinách, uprostřed nichž seděli na zemi hrající hudebníci. Otázal jsem se Bahadura, je-li to snad sbor dvorních tanečnic.

Bahadur odvětil, že má sice „maharao" dvorní bajadéry, jaksi svůj dvorní baletní sbor, ale tyto zde že jsou volné tanečnice z města a okolí, shromáždivší se k slavnosti „dasara". Jest to nejpřednější svátek indický. Začíná dne 6. října a trvá deset dní Prvních devět dnů, zovoucích se „naurâtri" t. j. slavnost devíti nocí, zasvěceno jest poctě zbraní a koní. Meče, pušky a štíty snášeny bývají v tyto dny na oltáře, kde na ně bramínové vkládají žehnající ruce; jezdci ozdobují své koně věnci a živými barvami a provádějí je slavnostně ulicemi. V nocích pak odbývají se rozličné radovánky a bajadéry provádějí v příbytcích knížat a velmožů náboženské tance. V desátý den čili vlastní „dasaru" koná se velkolepý slavnostní průvod na památku bitvy, v níž zvítězil Rama nad králem Ceylonu, Ravanou.

Po celý čas těchto svátků požívají bajadéry neobyčejné volnosti. Všechny dvéře jsou jim otevřeny. Obyčejně shromažďují se v paláci některého velmože, zařizují se tam zcela po domácku a žijí po celý čas „dasary" na jeho útraty. Obyčej tento vysvětlují tuzemci známou indickou legendou. Bůh Višnu sestoupil prý jednou na zem v podobě krásného mladého muže. K večeru přišel do malého městečka, kde zaklepal na dvéře bramína, žádaje za nocleh. Ale kněz odbyl jej hrubě. Stejně nevlídného odbytí dostalo se mu ve všech ostatních domech. Rozhněván vyšel bůh z nehostinného městečka a chystal se opustiti zemi, kterou chtěl za trest nelaskavosti obyvatelů jejích zničiti. Ale v tom spatřil pod skupením stromů osvětlené okno malé chatrče, z níž se ozýval líbezný zpěv. Chtěje učiniti poslední pokus, zaklepal na dvéře chatrče. Tu objevila se na prahu mladá bajadéra a vyslechnuvši žádost cizincovu, uvedla jej laskavě ku svému krbu a připravila mu večeři. Když se nasytil, bavila ho zpěvem a tancem a ustlala mu konečně na vlastním loži. Z vděčnosti zjevil jí bůh ráno při odchodu, koho pohostila, a slíbil jí, že bude od toho dne požívati ochrany a vážnosti jeho ctitelů. —

Kníže neočekával mne v obecném přijímacím sále, nýbrž v prostranné vnitřní síni paláce, kde vyřizoval obyčejně v kruhu svých dvořanů vládní záležitosti. Dostali jsme se tam dlouhou chodbou, jejíž podlaha byla v plném slova smyslu pokryta rozmanitou obuví. Dle východního obyčeje zouvá zde každý svou obuv, nežli se objeví před obličejem panovníka. Viděli jsme tu úplnou výstavu všelikých výrobků indického obuvnictví,

od skvostného pozlaceného střevíce se špičkou na stopu dlouhou až po trpasličí hedbávný pantoflíček. Co zkušený dvořan byl by mi mohl Bahadur nepochybně dle této sbírky střevíců oznámiti hodnost, kastu a stáří všech osob, meškajících právě u radžy. Též průvodce můj zul zde svoje střevíce; na mne co Evropana nevztahoval se ovšem tento zákon východní etikety.

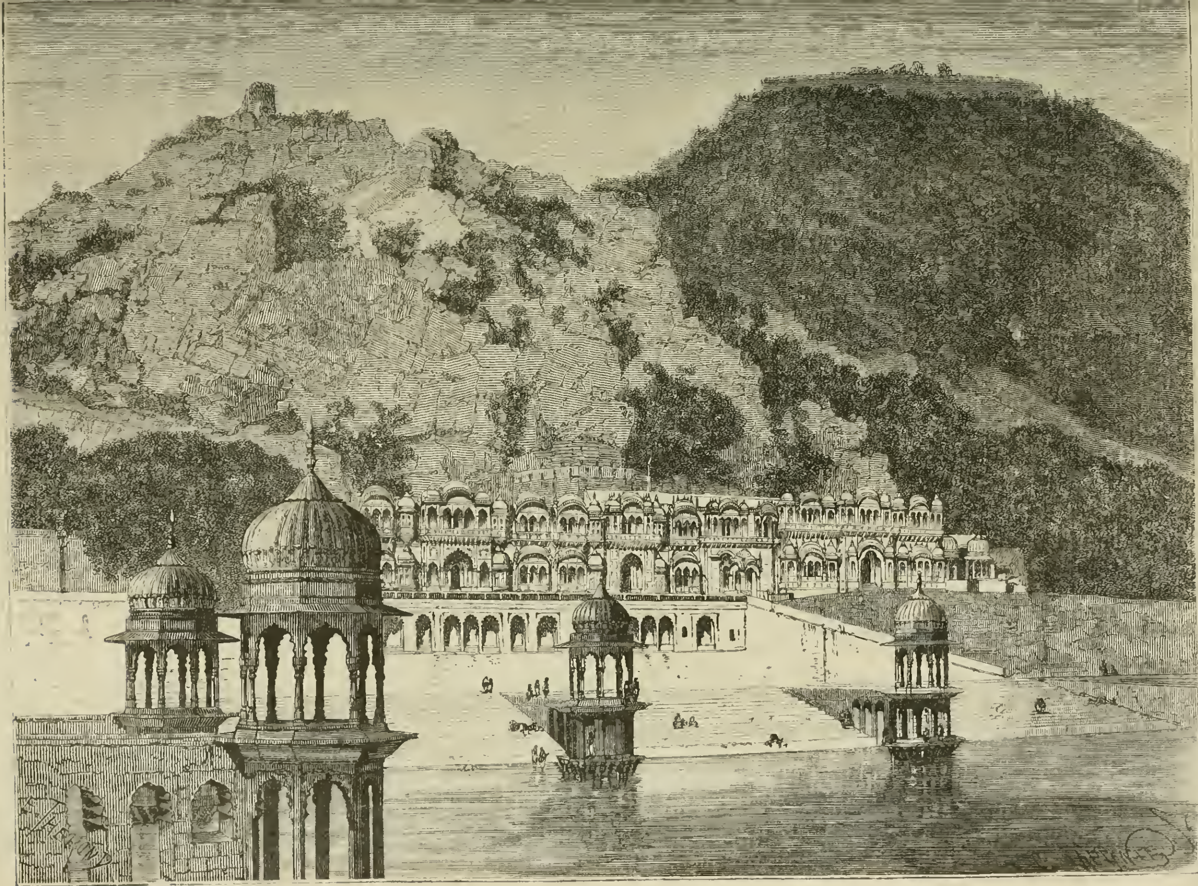
U vchodu do knížecí síně přijal nás vyfintěný „čubdar“ (dvorní sluha) a proklestil nám pomocí své zlaté berly množstvím prosebníků, úředníků a dvořanů cestu k radžovi. Tento seděl v pozadí síně na dřevěné, ozdobně vyřezávané lavici, pokryté hedbávným polštářem. Sedadlo toto tvořilo jediný nábytek obšírné síně, jinak po stěnách a na stropě mosaikami i čalouny bohatě okrášlené. Spatřiv mne, povstal radža a popošel mi několik kroků v ústrety: když mne byl na to Bahadur obřadně představil, podal mi kníže ruku a požádal mne přívětivě, abych usedl na lavičce po jeho pravici.

Šeodan Sing, maharao radža ulwurský, učinil na mne svou osobností rozhodně příznivý dojem. Spatřil jsem mladičkého muže drobné, ale při tom ku podivu lepé postavy, jehož ruce a nohy překvapovaly něžností v pravdě dívčí. Oděn byl volným, zlatotkaným šatem světlé barvy, kolem hrdla vinula se dvojitá šňůra perel a hlavu pokrývala lehká hedbávná látka, stočená vkusně na způsob turbanu. Obličej jeho vynikal nevšední krásou a jemností tahů a prozrazoval bystrého ducha; pohled jeho byl velmi sympatický. Ale kdož smí důvěřovati lahodnému vzezření těchto východních tyranů, uvyklých od kolébky, aby se všechno sklánělo pod každým jejich vrtochem?!

Mladý tento vládce pocházel z rytířského kmene Radžputů, „synů královských“, kteří si osobují dnes v Indii název „Kšatryů“ (kasty vojenské), ač jim ho bramíni stále upírají, tvrdíce, že byla tato kasta již v pradávných dobách vzbouřením všech ostatních kast pod vedením Parasuramy, jedné z inkarnací boha Višnu, úplně vyhlazena a že jsou Radžaputové toliko potomci národa, který se teprvé mnohá století po původním přistěhování Ariů do Hindustanu, přivalil v ty končiny a zde zbraní rozšiřoval vládu svou nad původně přistěhovalým národem arijským, s nímž ovšem postupem času v jazyku a víře splynul. Buď jak buď, Radžputové jsou rození bojovníci a domohli se v Hindustanu veliké moci.

V osmnáctém století vzbouřil se jeden velmož radžputánský, Pertap, proti velikému mogulu, sídlícímu v Delhi, a urval od říše jeho kraj Mevatský, mezi Delhi a Džeyporem. Nástupce jeho poskytl mogulu pomoc proti Džatům a dosáhl za to uznání své samostatnosti a titulu „maharao radža“. Za sídelní své město zvolil Ulwur. Za doby prvního zasáhnutí Angličanů v záležitosti indické, uchýlil se panovník ulwurský pod jejich prapor a zachoval tak v celosti svou říši, ovšem pod vrchní mocí Anglie, jíž odvádí „maharao“ mírný poplatek. Šeodan Sing vstoupil na trůn ulwurský co čtvrtý maharao radža, maje teprvé čtrnácte let.

Kníže jevil radostné překvapení, když jsem jej oslovil bez pomoci tlumočníka v mateřském jeho jazyku. Vyptával se mne na účel mé cesty, na poměry evropské a na dojem, jaký na mne učinila jeho země. Když jsem mu vzdával díky za pohostinnost jeho, prohlásil, že

Pohled na východní část Ulwuru.

mne ubytuje blíže sebe v sídelním svém paláci a že se musím v Ulwuru delší čas zdržeti, abych s ním podnikl několik loveckých výprav do okolí. Když pak jsem chválil úslužného Bahadura, kýval Šeodan Sing spokojeně hlavou a sdělil se mnou pak šeptem, že je Bahadur prvním a nejmilejším jeho dvořanem, bez jehož rady ničeho nepodniká. Ba každé ráno při svém probuzení dává prý jej zavolati a neotvírá očí, dokud před ním nestojí věrný dvořenín, „aby první osoba, kterou spatřím, učinila na mne příjemný dojem,“ dodal s úsměvem. Ostatně dokazoval také způsob, jakým se chovali ostatní dvořané k Bahadurovi, sedícímu v uctivé vzdálenosti na podlaze, že se sloní na paprscích největší přízně panovníkovy.

Po chvíli vyzval radža Bahadura, aby mne provedl ostatními místnostmi paláce. Mohutná tato stavba má čtyři patra, která však nejsou spojena schody, nýbrž znenáhla do výše stoupajícími chodbami, čímž se chtěl patrně stavitel zalichotiti vybroušenému smyslu pro pohodlí, kterým jsou radžové obdařeni v míře svrchované.

Hned v prvním patře přivábila mne vyhlídka na kamenný pavlán. Pode mnou, přímo na úpatí paláce rozprostírá se jasná hladina rybníka, k níž vedou se zvýšených břehů široké, kamenné stupně. Rybník ten či vlastně okolí jeho náleží k nejmalebnějším místům Indie. Po pravici zdvihá se nad ním vysoká skála, fantastický jehlanec mramorových balvanů, promíchaných bujnou zelení a chrámy; po levici třpytí se na terase z růžového pískovce v bohatém rouše mosaikových ozdob mausoleum radžy Baktavara s lehounkými sloupy svých vzdušných kiosků a křížových chodeb, s elegantní svou kupolí, obklopenou čtyřmi menšími báněmi, jako veliký zářící klenot. Naproti sídlu knížecímu pak spadá kuželovitá hora Ulwurská se zubatou hradbou pevnosti na temeni a s jasně zeleným rouchem lesa na bocích srázně k hladině vodní, ponechávajíc mezi úpatím svým a rybníkem pouze úzké nábřeží, po němž se tísní dlouhou řadou celý pluk nádherných paláců a chrámů, poskytujících svými okrouhlými střechami, posázenými po hřebenu hustou řadou blyštivých hrotů, ozdobnými svými balkóny, nesčetným množstvím štíhlých sloupů a lehkými, k samé hladině rybníka pošinutými kiosky, nořícími do vody svůj elegantní stín, — pohled, o němž se snívá jen člověku, čtoucímu pohádky tisíce a jedné noci.

Vnitřek paláce obsahuje množství komnat, ozdobených sice vkusně, ale s menším přepychem, nežli jsem vídal u jiných knížat indických. Za to však shrnuje ve své „zrcadlové síni“, která — jak již podotknuto — neschází téměř v žádném paláci indickém, jako v zářící perle tolik lesku, bohatství a umění, že se v této části směle měřiti může s každým jiným panovnickým sídlem v Radžastanu.

Dle obyčeje zdejšího skládá se palác ten z několika stavení. Když jsem se Bahadura po významu jednoho z nich, které se mi pro ozdobnost svého zevnějšku zvláště zalíbilo, otázal, přeletl je dvořenín plachým pohledem a zamumlal, že jest to „zenanah“. Slovo toto má stejný význam, jako turecké „harem“, značíc obydlí žen, kteréž jsou u vznešených Hindů podrobeny bezmála témuž přísnému řádu odloučenosti, jako ženy mohamedanské. Též ony uzavřeny jsou ve zvláštní části domu, kam nesmí vniknouti cizí noha mužská, a neobjevují se s nezastřeným obličejem

u veřejnosti. V novější době však ustupují tato přísná pravidla namnoze větší volnosti.

Radžputové libují si v mnohoženství. Každý zámožný muž toho kmene má nejméně tři ženy. Ale ženy tyto nemají vůči němu ono ponížené postavení, k jakému jsou odsouzeny obyvatelky haremu tureckého. Radžput nedá vám nikdy hned odpověď, jedná-li se o nějaké důležitější rozhodnutí; odchází dříve do „zenanahu", aby se tam poradil se svými ženami, mezi nimiž obyčejně jedna požívá práv první vyvolené manželky a důvěrnice jeho.

Když jsme se ze své procházky palácem vrátili k maharaovi, byla malebnost obklopující jej družiny ještě zvýšena sborem dvorních bajadér, který se byl mezi tím ku shromáždění přimísil.

K rozkazu knížete zablýskla se nejlepší z jeho tanečnic přede mnou svým uměním. Ale nepobavila mne tím valně, neboť byl jsem již přesycen baletem, který mi uspořádal Bahadur před tím v mém obydlí a jehož některé kusy dvorní bajadéra opakovala.

Na to následoval obřad, kterým vznešení Hindové své hosty propouštějí: sluha podal mi na stříbrné míse „pânsopari", smíšeninu arekových ořechů a betelu, kteráž není při prvním požití chuti příjemné, ale na niž si cizinec brzy přivyká. Jiný sluha přinesl křišťálovou nádobu s růžovou vodou a Šeodan Sing nalil mi jí vlastnoručně trochu na ruce a pokropil jí mé vousy. Propustil mne pak laskavě s podotknutím, že se brzy opět uvidíme.

Bahadur provázel mne nazpět do mého obydlí. Cestou přiměl mne ještě, abych si prohledl jeho palác. Bylo to mohutné cihlové stavení s pestře pomalovaným průčelím. Do vnitř vcházelo se jedinou uzounkou brankou. Vkročil jsem za ním do tmavé těsné prostory, v níž rozeznati bylo stěží kamenné schody, vedoucí téměř kolmo do výše. Byly tak úzké, že jsem se při vystupování dotýkal lokty chladných stěn. Vzpomněl jsem si při tom bezděky na tmavé, krkolomné schody, oblíbené v našich rytířských románech. Nahoře končilo toto romantické schodiště těžkými padacími dveřmi, na které Bahadur prudce zaklepal. Dvéře se zdvihly, divoký hnědý obličej objevil se nad nimi a my jsme vystoupili do pošmourného pokoje, který se podobal strážnici. Stálo a sedělo tam několik ozbrojených mužů. Pozdravili nás uctivě.

Bahadur zpozoroval udivení, jímž mne naplnil tento zvláštní vchod, a pravil s úsměvem: „Můj dům je náležitě opatřen proti nezvaným hostům — není-li pravda? Jediný člověk mohl by zde celému stu vetřelců vchod zabrániti. Opatření toto nepochází ode mne: zdědil jsem je prostě po otcích. Kdož ostatně ví, nebudu-li jim jednou za to vše povděčným?! Žijeme zde posud v podobných poměrech, jaké panovaly u vás v Evropě za středověku. Pozdržíš-li se, pane, v Ulwuru nějaký čas, přesvědčíš se, jak snadno tu vyskakuje ocel z pochvy a jak obratně umějí zdejší dvořané kouti a spřádati pikle a pletichy."

Takto mluvil potichu, veda mne chodbami a síněmi, v nichž jsem všude viděl skupení ozbrojenců: někteří hráli v kostky, jiní zpívali ke zvukům nějakého hudebního nástroje, jiní chrápali, roztaženi na špinavých kobercích. Po stejně strmých schodech, jaké vedly z přízemí do prvního patra, dostali jsme se do patra druhého a tak výše, až jsme konečně

v pátém poschodí vystoupili na prostrannou terasu, která zaujímá celou šířku paláce a kolem níž jsou skupena pěkná stavení se slonpovými chodbami, takořka malé paláce na temeni velkého — vlastní to obydlí mladého velmože. Kdežto se v evropských palácích vykazují služebnictvu obyčejně hořejší patra, přebývá zde pán domu v nejhořejší jeho části. Tato část bývá zde totiž k bydlení nejpříjemnější. Nedostupna výparům bazáru, otvírá čistému vyššímu vzduchu volný přístup do svých komnat, a terasy její, chráněné proti slunci shora rozepjatými plátěnými střechami, mění se ve stinné, vzdušné salóny.

Usedli jsme na pohovku v jedné verandě s maurskými oblouky, jejíž stěny byly pokryty zrcadly, obrazy a rozličnými ozdobnými tretkami, Sluhové přinesli různá občerstvení na nízkém stolku, za nímž jsme se bavili hovorem až do večera. Mimo jiné oznámil mi Bahadur, že se odbývá zítra, v poslední den „dasary“, velkolepý slavnostní průvod a přehlídka vojska, a že se pro mne zastaví, aby mne uvedl na místo, odkud bych mohl toto divadlo — podívání skutečně hodné — nejlépe přehlednouti.

Když se setmělo, doprovodil mne Bahadur v průvodu sluhů, nesoucích pochodně, k mému obydlí.

Na zejtří probudilo mne již časně z rána hřmění děl, rachot bubnů a hlučná hudba, rozléhající se městem. Po obědě dostavil se Bahadur a uvedl mne k východu města na lešení, které pro mne kníže v příhodném místě zříditi dal, abych si slavnostní průvod pohodlně prohlednouti mohl. Stěží proklestil mi k tribuně cestu šumným davem, který se tísnil v ulici a netrpělivě začátek průvodu očekával. Všechny domy ověšeny byly prapory a koberci; cestu pokrývalo kvítí.

Nikdy neviděl jsem dotud národní život indický v barvách tak pěkných a smavých, jako toho dne. Pohled podobně malebný poskytovaly v Evropě snad jen slavnosti středověku. Zde tlačí se ku předu tlupa venkovanů s ohromnými plátěnými turbany; onde kupí se ženy, půvabně zahalené v hedbávné „sarri“, ověšené ozdobami ze zlata a stříbra, před krámky polonahých fakirů, prodávajících bizarní bůžky a vypravujících legendy. Jinde rokuje kruh bíle oděných písmáků, s barvitým turbanem na hlavě a s měděným kalamářem u pasu. Tamo vyniká z davu obrovský vojín, opíraje se o vysoké kopí s blyštivým hrotem. Veselé bajadéry v řasnatých spodkách prohánějí se, zvoníce rolničkami na svých nohou, mrštně šumnými zástupy.

Stále nové výjevy poutají mou pozornosť v této směsi hnědých těl a pestrých oděvů, z níž se ozývá na všech stranách křik, zpěv a hudba, ohlušující chaos zvuků, jaký neuslyšíš ani při nejhlučnější národní slavnosti evropské.

Pojednou začíná se hluk ten stišovati, všechny hlavy se vztyčují, všechny zraky obracejí se jedním směrem. Průvod se blíží. Pěší a jízdní ozbrojenci připravují mu širokou dráhu mlčícím davem diváků. Průvod zahajují řady vojska, jízdného i pěšího, většinou v turbanech, pod lesem dlouhých pik, jejichž ostré hroty se kmitavě blýskají na slunci. Za vojskem následuje, sedě na mohutném slonu, praporečník knížecí, nad nímž vlaje obrovský, zlatotkaný prapor. Kolem něho jede tlupa vybraných jezdců, oděných v kabáty z rudého sametu a řasnaté bílé spodky,

s dlouhou pikou na rameně a zahnutou šavlí po boku, s okrouhlým štítem z nosorožčí kůže za sebou na sedle. Dalším článkem průvodu je velký hudební sbor, troubící v rohy, pískající v dlouhé píšťaly, řinčící kovovými mísami, tlukoucí na bubny všelikých tvarů a rozměrů, od párů velikých kotlů, umístěných na hřbetě slonů a velbloudů, až po skromný bubínek u pasu, nad nímž se rozhání bubeník miniaturními paličkami. Bohužel nebyly tyto hudební nástroje stejně příjemné sluchu, jako krásné na pohled.

Nyní blíží se dlouhá řada předních hodnostářů: vrchních kněží, nejvyšších dvořanů a úředníků knížectví. Každý z nich sedí se skříženými nohami v parádním sedadle, zvaném „haodah“, na hřbetě krásného slona, s něhož splývá těžká pokrývka sametová se zlatým třepením až k samé zemi a jenž stoupá vážně a slavnostně, jakoby byl proniknut vědomím důstojného svého úřadu; většina slonů těchto ozdobena je fantastickými malbami na rypáku a čele a nese na vrchu hlavy veliký chochol bílého peří. Nad sedadlem každého toho hodnostáře rozpíná se skvostný slunečník s vodorovnou střechou, s jejíž obruby visí kolem dokola dlouhé drahocenné třepení.

A teď nastal zvláštní ševel v zástupech diváků — blížilť se, obklopen tlupou jezdců na velbloudech, hlavní článek tohoto řetězu nádhery. Ohromný slon, větší všech předcházejících, téměř úplně zakrytý pod spoustou ozdob, pohyboval se volně vpřed jako oživlá hora ze zlata a diamantů; nad temenem jeho zářil veliký zlatý terč v podobě slunce se zlatými paprsky. Na hřbetě jeho mával hlasatel velikým kusem zlatotkané látky a provolával jméno a titule knížete, vychvaluje při tom jeho moc a slávu. Za ním táhli čtyři slonové skvostný dvojpatrový vůz, nad nímž se vypínaly tři pozlacené báně a po jehož stranách visely drahocenné látky. V hořejším patře toho vozu, zevšad otevřeném, seděl na trůně maharao — radža, obklopen několika předními dvořany, mezi nimiž jsem spatřil také Bahadura, jenž se byl, umístiv mne na tribuně, na toto své čestné místo po boku knížete odebral. Dva sluhové povívali s obou stran nad panovníkem vějíři z pávích pér. Rozumí se samo, že převyšoval tento vůz, jakož i šat osob, v něm se nalezajících, nádherností svou vše předcházející.

Před povozem kráčeli muži s dlouhými týčemi, opatřenými nahoře kovovým přístrojem, v němž se pálilo vonné koření; modravý dým valil se s nich kolem vozu a dával celému tomu výjevu jakýs mystický ráz. Všechno množství diváků padlo před povozem vládcovým uctivě k zemi.

Teď následuje opět obrovský, stejně nádherně jako onen před vozem knížecím vystrojený slon, nesoucí však nad hlavou na místě zlatého slunce velikou stříbrnou lunu. Na hřbetě jeho třpytí se skvostný „haodah“, krytý postříbřenou kupolí, s níž splývají stříbrotkané záclony, vnitřek jeho úplně zastírající. Sedíť v něm „rani“ (královna, kněžna), první a nejmilejší z manželek radžových. Za ní jedou, rovněž na slonech, ale s menší nádherou, ostatní ženy jeho, pak přední dvořanky. Druhý oddíl vojska uzavírá tento malebný průvod.

Vsednuv na koně, vyjel jsem s průvodem z městské brány. V nějaké vzdálenosti od města stojí před velikou plání, na níž se odbývají

vojenská cvičení, krásný palác. Tam bral se průvod. Na terase paláce zřízeny byly tribuny, na nichž se usadili hodnostáři. Uprostřed stály dva trůny; na jednom usedl radža, na druhý postavena byla stříbrná socha boha Ramy. Právě naproti trůnům těmto, v nevelké vzdálenosti od paláce, strměl ohromný panák, hrubě z proutí upletený, představující obra Ravanu, krále Lanky, úhlavního Ramova nepřítele. Lid pokryl celou pláň, nechávaje pouze těsnou uličku od paláce k nohám tohoto panáka.

Nastala chvíle obecného mlčení. Zraky všech upíraly se chvílemi na knížete a chvílemi na veliký plamenný kotouč slunce, chýlící se zvolna k obzoru.

Zvolil jsem si místo před palácem u rohu terasy, odkuď jsem mohl přehlednouti všechny osoby na ní shromážděné. Chvíli pohřešoval jsem mezi nimi Bahadura. Zrak můj hledal ho nadarmo v okolí radžy. Nejblíže u tohoto stál jiný starší dvořan, s hubeným vrásčitým obličejem, jímž byl stále obrácen k radžovi. Však brzy seznal jsem, že nevěnuje tomuto svou pozornosť, nýbrž přes ramena knížete v jiný bod terasy upjatým, číhavým pohledem svým směřuje. Pohlednuv tímto směrem, spatřil jsem na druhém konci terasy v pozadí Bahadura, jenž tam stál bez pohnutí, lehce opřen o vkusné její zábradí, vznášeje zrak svůj k balkónu nad terasou. Tam byly se umístily ženy radžovy se služkami svými a pohlížely kradmo z pod hedbávných záclon, jimiž byl balkón obestřen, na další průběh slavnosti. Každá zaujímala tam se služebnictvem svým jednu z četných komnatek, ve které byla prostora pavlánu těžkými oponami rozdělena. Viděl jsem je sice, když sestupovaly se slonů, ale jejich obličeje byly zastřeny hustými závoji. Mohl jsem tedy pozorovati toliko jejich vzrůst. Skutečným obdivem naplnila mne ztepilá postava první manželky radžovy. Byla to postava útlá, dívčí, jako ze vzduchu utkaná, a když rozhrnuvši něžnými prstíčky hedbávné záclony „haodahu“, ku podivu drobnou nožkou v zlatém pantoflíčku na stupátko, k boku jejího slona přistavené, lehce se vyhoupla, oděna jsouc v řasnatý, pod kolena sahající vrchní oděv a široké spodky, třpytíc se od hlavy k patě zlatem a démanty, domníval jsem se, že vidím ve snách nějakou líbeznou princeznu východní pohádky.

Neustal jsem stopovati pohled starého dvořana na Bahadura a pohled tohoto k balkónu a v jedné chvilce se mi zdálo, že se náhle pozdvihla záclona jedné komnaty tam nahoře a že se pod ní okázal, jak luna pod oblakem, bez žárlivého závoje něžný obličej, překrásný i v tom lehkém stínu tmavší pleti indické, jehož temné veliké oči se setkaly s pohledem Bahadurovým. Avšak byl to snad pouhý přelud. V příštím okamžiku visela tam opět klidně záclona a v záhybu jejím bylo viděti jen útlou ručku, již opínal v předloktí náramek z velkých zářivých perel.

V tom zdvihl se radža s trůnu. Slunce začalo klesati za obzor. Když úplně zapadlo, nachýlil se „maharao“ s terasy a zvolal velikým hlasem na jednoho dvořana, sedícího před palácem na hřbetu velblouda: „Jdi otázat se Ravany, máme-li se přichystati k válce?“ Dvořan jel tryskem k proutěnému panáku a vrátil se s odpovědí zápornou. Pak následovaly jiné otázky a odpovědi, které měly za účel dokázati, že je

armáda radžova nepřemožitelna, a že zachovají nepřátelé jeho mír z bázně před válečnými jeho přípravami.

Mezi tím bylo se setmělo. Sluhové zapalovali na terase pochodně. V rudé záři, kterou první z nich po terase rozlila, zahledl jsem zvláštní výjev. Pod odestřenou záclonou balkónu zjevila se nachýlená tvář a ruka, která upustila na terasu třpytivý předmět. V příštím okamžiku zachytil jej Bahadur a schoval jej v záňadří. Poznal jsem náramek z perel.

Zároveň poznal jsem, že mimo mne výjev ten upjatě stíhal ještě zrak starého dvořana, v jehož vráščitém obličeji, rudou září pochodně příšerně osvětleném, se jevil zvláštní vášnivý výraz.

V tom zahřměla děla, několik mužů s pochodněmi přiskočilo k figuře obra Ravany, zapálili ji a proutěný kolos, naplněný hořlavými a třaskavými látkami, začal se s prudkými výbuchy a rachotem rozlétati do povětří a řítiti za ohlušivého křiku množství. Tím byl obřad skončen.

Dvorní bajadéra v Ulwaru. (Str. 210.)

Alfonso Perez.

Obrázek z ostrova Cuby

od

Josefa Štolby.

(Pokračování.)

III.

Následujícího dne objevil se v ulici Del Oblispo mladý, švarný kapitán v parádní uniformě, jenž rozhlížel se pátravě po číslech domů. Dlouho nenalézal čísla, jež patrně hledal; pojednou však se zarazil. Na jednopatrovém, nově upraveném domě, jehožto vypouklé okenní mříže byly pozlaceny, skvělo se taktéž ve zlatě číslo 512. Kvapně vytáhl plukovník ozdobnou zápisní knížku z kapsy, nahledl do ní a upřel zrak svůj opětně na dům. Avšak jak zazářily mu oči a jak vítězoslavný úsměv objevil se pojednou na pěkné, mužné tváři jeho!

Uschoval zápisní knížku, přistoupil rychle ku dveřím a spustil klepadlo. Zadunělo mocně, dvéře se otevřely a kapitánovi přicházel s vojenskou zdvořilostí vstříc Francisco Zafra.

„Nalézám se v domě dona Christobala de Ortega?“ tázal se kapitán hlasem, z něhož prochvívalo jakés rozčilení.

„Ano, pane kapitáne,“ odvětil Zafra, stavě se po vojensku.

„Naleznu ho doma?“

„Ano, pane kapitáne. — Koho mám ohlásiti?“

Kapitán vyňal ze svého zápisníku lístek a podal ho Zafrovi se slovy: „Odevzdejte tento lístek pánu tohoto domu s vyřízením, že přibyv včera do Habany, pokládám za svou povinnost, první svou návštěvu učiniti jemu.“

Zafra se uklonil a pohledl na lístek. Avšak sotva že tak byl učinil, vzkřikl pln překvapení. „Jakže,“ zvolal, „vidím dobře, don Enrico de Tejada — pane kapitáne, seňore, vy že byste byl —“

„Enrico de Tejada, kapitán ve královském vojště,“ doplnil tento. „Znáte to jméno?“

„Zdali je znám?“ zajásal Zafra. „Pane kapitáne, máte před sebou nejvěrnějšího sluhu zesnulého svého otce, slavného maršálka de Tejada, sluhu, jenž děkuje vašemu otci celý svůj život.“

„Bylo by možné?“ tázal se kapitán s nelíčenou radostí.

„O, seňore,“ pokračoval Zafra horoucně, „zdali to možné! O jak děkuji svému patronu, že dopřál mi spatřiti syna svého dobrodince, syna, jejž choval jsem co malého hocha na těchto rukou, jejž hýčkal jsem na svých kolenou, jejž učil jsem šermovati, střileti, na koni jezditi — o seňore — jak bylo možné, že nepoznal jsem vás ihned, vždyť jsou to tytéž oči, tentýž vlas, tatáž tvář — a jak jste zmužněl za dlouhá ta léta!“ A Zafra, nemoha odolati svému pohnutí, chopil kapitána za obě ruce a počal je líbati.

„Mám to za šťastné znamení,“ zvolal kapitán, když konečně k slovu se dostal, „že první osoba, s níž při návratu do vlasti se setkávám, jest věrný sluha mého otce. Pamatuji, že velmi často o tobě hovořil.“

„O jaký byl to muž!“ vzdychl Zafra.

„Tys tedy nyní v službách dona Ortegy?“

„Ano, seňore, avšak opět jenom zásluhou vašeho otce, jenž nemohl, jak pravil, odejíti do Španěl, aby neodevzdal mne do dobrých zase rukou.“ A oči Zafrovy zvlhly a ruce jeho patrně se chvěly.

„Budeš mi musit jednou vyprávěti o otci i o mém mládí,“ pravil kapitán, obraceje se ku schodům. „Nyní však ohlas mne pánu svému.“

„Pojďte jen ihned se mnou, seňore,“ odvětil Zafra, „hosté jako vy vcházejí k pánu mému bez ohlášení.“ A rychlým krokem spěchal přes schody a otevřev kvapně dvéře salonu, zvolal hlasem, jenž rozčilením se chvěl: „Seňore, host, jejž s touhou jste již očekával — don Enrico de Tejada.“

„Jest mi vítán,“ zazněl hlas Ortegův, a v tom již vstoupil Enrico do salonu.

Tři lidé nalezali se v něm: Don Ortega, Catalina a Alfonso. Don Ortega spěchal plukovníku vstříc, Alfonso vstal zdvořile ze svého sedadla podle fauteuilu Catalinina, a tato obrátila pouze zraky své na příchozího. Don Ortega objal jej srdečně, Alfonso, jenž při pohledu na něj náhle byl zbledl, uklonil se mlčky, a Catalina chladně pohnula hlavou na uctivou jeho poklonu.

„Kapitáne,“ zvolal don Ortega srdečně, „byl jste sice dlouhá léta vzdálen vlasti své a domu tohoto. Avšak to nebude, doufám, vaditi, abyste považoval dům ten jako dříve za druhý domov svůj. Zde má dcera, Catalina, jež zajisté neopomene přičiniti se, aby se starému příteli domu tohoto v něm nezastesklo, a zde přítel domu našeho, mnohem mladší sice, avšak neméně milý, don Alfonso Perez.“

Pln obdivu, avšak sebevědomě, zahleděl se kapitán do krásné tváře Catalininy.

„Netušil jsem,“ pravil s úsměvem, „že madonna, jejížto nebeský zjev při včerejším vjezdu našem tak uchvátil duši mou, že všechna kvítka, až k domu tomuto spanilými ručkami mně se všech stran sesílaná, jsem odhodil, doufaje ve kvítko jediné jen z ručky její, jest dcerou

otcovského mého přítele. O dovolte, done Ortego, abych vyslovil, že jsem šťasten, vida vás otcem dcery takové."

Kreolky cubánské jsou nejpřílišnějšímu lichocení tak uvyklé, že přijímají je pouze co povinný hold. Donna Catalina zůstala při slovech plukovníkových tak chladná, jako by slova jeho jí se netýkala. Avšak ani to jí, jak se zdálo, nestačilo.

„Což pan kapitán byl také mezi vojskem," tázala se klidně, „jež táhlo včera okolo našeho domu?"

Otázka ta překvapila kapitána v míře netušené. Dech se mu zatajil, hoření zuby zaryly se do spodního rtu, že div krev z něho nevytryskla, a sebevědomý dříve pohled jeho stal se pojednou tak nejistým, že nedovedl snésti pohledu donny Cataliny, jenž spočinul na něm na okamžik s děsnou chladností. Sklopil zraky své — avšak jako by náhle se přemohl, povznesl je zase k Alfonsovi, jenž nemoha ubrániti se nepatrnému, avšak přece vítězoslavnému úsměvu, hleděl na něj skoro s útrpností. Blesk hrůzné nenávisti zakmitl se v očích Enricových; oba mladí mužové zahleděli se na sebe, jako by vzájemně vniknouti sobě chtěli až do duše, a jediným tím krátkým pohledem byl vysloven již celý budoucí poměr obou, jediný ten pohled dostačil, aby poznal každý z nich, čeho od druhého nadíti se může, jediný ten pohled nebyl nežli vzájemným vypovězením války na život a na smrt.

„Donna Catalina," odvětil kapitán po nějaké chvíli ostře, „bavila se tedy s donem Alfonsem tak výtečně, že nezbyl jí ani okamžik, jejž byla by mohla věnovati těm, k vůli nimž k oknu byla zasedla?"

„Don Alfonso namáhá se vždy ze všech svých sil," zněla klidná zase odpověď Catalinina, „aby mne neskromnou pobavil co nejlépe, a protož nezazlíte mi zajisté, seňore, že požádám jej, aby pokračoval ve vypravování, jež příchodem svým jste byl přerušil."

Kapitán se mlčky uklonil a obrátil se k donu Ortegovi, kterýž pln rozpakův byl pozoroval chladné přijetí, jehož se dostalo Enricovi se strany Catalininy. Enrico byl bled jako stěna, srdce bušilo prudce, a v žilách bouřila krev, jako by je roztrhnouti usilovala.

„Odpusťte dceři mé," omlouval don Ortega, „že tak ráda naslouchá slovům našeho přítele. Byla dlouhá leta v klášteře, a vše to, co don Alfonso ve své laskavosti jí vypráví, jest jí tak nové a tak zajímavé spolu, že naslouchám tomu rád i sám."

„Pak prosím, aby don Alfonso nemeškal pokračovati," pravil kapitán dvorně sice, avšak hlasem, jímž s dostatek prochvívala všechna ta násilně tlumená vášeň, jež v nitru jeho bouřila. „Nepochybuji, že dozvím se mnohého, co bude mne, jenž taková léta Kuby vzdálen byl, zajisté zajímati."

„Jste velice laskav, pane kapitáne," odvětil Alfonso s lehkou úklonou, „avšak nevím, nalezne-li vypravování mé u vás stejného ohlasu jako u pánů tohoto domu. Jal jsem se totiž vyprávěti o hrůzném osudu krajanů, již na lodi „Virginius" nedávno z Kingstonu vyjeli na podporu neblahého občanského boje, v naší krásné vlasti po takovou dobu již zuřícího."

„Občanského boje?“ tázal se kapitán ostře. „Nevím o žádném občanském boji; vím pouze o revoluci, jež osměluje se drzou rukou dotýkati se odvěkých práv pánů tohoto ostrova.“

„Je-li vám libo, tedy na podporu revoluce,“ odtušil s úsměvem Alfonso. Avšak ihned dodal vážně: „Byl jste dlouho na moři, pane kapitáne, a nebudete tudíž snad posud věděti o nešťastné té tragedii v San Jago de Cuba, kteráž může nám spůsobiti nemilé zápletky se Spojenými Státy.“

Kapitán se potupně usmál. „My v Španělsku,“ pravil pyšně, „nebojíme se zápletek žádných. Ostatně však, je-li vám libo — račte vypravovat.“

„Vedením generala Barnabe Varony vyplulo před nějakou dobou as 70 mužů, mezi nimi několik Američanů z Nového Yorku,“ jal se Alfonso vyprávěti, „do Jamaiky, aby odtud s větší zásilkou zbraní revoluci dodali nových sil. Avšak sotva že opustili Kingston a dosáhli širého moře, učinila španělská válečná loď „Tornado“ na ně útok, dobyla „Virginia“ a odvlekla vše, co na lodi nalezla, do San Jago. Víte snad, jak hrůzná nenávist panuje mezi Španěly a cubanskými povstalci. Sotva že se roznesla zpráva o přibytí nových zajatých, shlukl se ihned lid pod vedením našich Voluntarios a žádal zuřivě, aby byli náležitě potrestáni. Guvernér města, general Burriel, vida nezbytí, povolil žádosti té a sestavil ihned vojenský soud, kterýžto nejprvé nejhlavnějších pět osobností, mezi nimi bratra prvního presidenta republiky cubánské, Pedra Cespeda, a nedlouho na to třiapadesát z ostatních k smrti odsoudil a rozsudek také vykonati dal. Hromadné toto vraždění odbyto a tím mohlo se míti za to, že ukojen krvežíznivý vztek rozzuřené luzy. Avšak nedosti na tom. Lid španělský v San Jago de Cuba dopustil se po té ještě ohavnosti, od které musí každý, komu záleží na cti jména španělského, s opovržením se odvrátiti, ohavnosti, jaké jen člověk na nejnižším stupni vzdělanosti stojící, schopen jest. Jako smečka dravců vrhla se lůza na teplé ještě mrtvoly, z nichž proudy krve řinuly, a hanobila je nejhnusnějším spůsobem. A nejen to, když lůza se nasytila, přišli naši Voluntarios, tato zákonně organisovaná, dobrovolná, národní armáda, jež o klid pečovati má v městech, když řadové vojsko vytáhne v boj, a rozjevši se se svými děly po zhanobených mrtvolách rozdupala je a zohavila spůsobem neslýchaně strašlivým.“

„Jaká to bestialnost!“ zvolala donna Catalina plna zděšení.

„Toť hrozné!“ dodal don Ortega.

„Ano hrozné,“ pokračoval Alfonso, „tak hrozné, že počíná to bráti důvěru v budoucnost Španělska na tomto krásném ostrově, že jako budí to opovržení nad jednáním takovým, mimovolně to spolu soucitu dává vzniknouti s těmi, kteří přes útrapy tak strašlivé nedají odstrašiti se od cíle svého, od cíle, jenž záleží v zničení vlády španělské.“

Vřeleji a vřeleji zněla slova Alfonsova a plamenným okem hleděl kapitán na vypravujícího.

„Hroznym nazýváte ono počínání si bujarého obyvatelstva San Juanského a našich horlivých Voluntarios,“ ozval se vášnivě, když byl Alfonso domluvil, „a soucit ve vás budí s povstalci, seňore? Já pravím, že stalo se, jak se stát mělo, a jestliže někdo cítí soucit s oběťmi těmi, nezasluhuje sám osudu jiného.“

„Děkuji, seňore,“ ujala se Catalina kvapně slova; „dobře ještě, že nejste generálním kapitánem Habanským.“

„O donno Catalino,“ odvětil kapitán s vášní stoupající, „nejsem sice generálním kapitánem Habanským, pravda, ale to vám přisáhám, že jakmile vytáhne pluk můj proti zlotřilé té chásce, jež dovoluje si vzpírati se vládě, za niž má bohu na kolenou děkovati, dovedu se i bez generálního kapitánství učiniti Španělsku užitečným. Ostatně pak,“ dodal mírněji, „muž jedná ve věcech podobných jen s muži, a jestliže vztahovala jste, seňoro, slova má na sebe, tož nedostala se na pravou adressu.“

„Pozoruji,“ usmála se Catalina, „že jednal nyní u přítomnosti dámy muž pouze s mužem, a jelikož jest pak přítomnost má zbytečna, dovolí, pánové, zajisté, abych se vzdálila.“ Catalina vstala, uklonila se lehounce, a rozloučivši se srdečným „na shledanou, donne Alfonso,“ s tímto, odešla z pokoje.

Překvapen hleděl za ní kapitán. Toho se nenadál, že dívka, jež uchvátila jej při prvním pohledu tak neobyčejnou měrou, při prvním setkání již tak jasně na jevo mu dá, že o něj nedbá. Vcházel do domu tohoto v přesvědčení, že při pouhém jeho objevení se vše bude se mu klaněti, jak byl v Španělsku uvykl, že od něho jen bude záviseti, aby andělská ta dívka, jež od včerejška zaujímala celou duši jeho, v náruč mu klesla — a zatím nalezl takového přivítání. Jak sevřelo mu přivítání to prsa, jak zatínaly se zuby a stahovaly se pěstě! Tak neslýchaným způsobem byl odbyt, on, miláček madridských salonů, a k tomu musil se usmívati, nesměl se vrhnouti na zpupnou tu dívku a pomstíti chování, jež měl za nejhroznější urážku, které se mu kdy dostalo. Avšak Enrico porozuměl ihned, proč byl tak přivítán. Dceři dona Ortegy, dívce, nemůže spláceti urážku, jak uražené nitro volá, ale na tom, jenž příčinou jest toho chování, na Alfonsovi může, ano musí se pomstíti.

Alfonso netušil, jak strašného nepřítele opatřil mu okamžik právě minulý.

„Omluvte dnešní špatný rozmar mé dcery,“ omlouval tuto don Ortega; „však nebude vždy takovou.“

„Doufám také,“ odvětil kapitán sebevědomě, „že donna Catalina, až pozná mne blíže a až popřáno mi bude příležitosti, abych působil na mysl její, jak se zdá, trochu jednostrannou, jinak se mnou mluviti bude. Ostatně, ač lituji upřímně, že nezdařilo se mi hned na poprvé získati přízeň donninu, doufám, že naleznu náhradu za to u svého otcovského přítele.“

„Buďte tím jist — vždyť miloval jsem tak velice vašeho otce. Avšak nyní posaďte se, promluvíme trochu o minulosti.“

Usadili se a za nedlouho rozpředl se při výborných doutnících Ortegových živý rozhovor, do něhož Alfonso arci, jelikož vyprávělo se o předmětech úplně mu cizích, zasahovati nemohl. Naslouchal tedy po nějakou dobu a předstíraje pak jakous obchodní záležitost, opustil salon.

„Kdo jest ten pán?“ tázal se kapitán kvapně, sotva že se byly za Alfonsem dvéře zavřely.

„Obchodník,“ odvětil don Ortega se zvláštním důrazem, jako by záleželo mu na tom, aby Enrico zvěděl, jak váží si Alfonsa, „bez něhož nebyl byste mne nalezl dnes mezi živými.“

„Tak?“ divil se plukovník a čelo jeho se zakabonilo.

Don Ortega jal se příhodu svou vypráveti, avšak když skončil, nenalezl svého hosta o opravdovosti tehdejšího nebezpečí tak přesvědčeného, jak byl očekával.

„Z takového tedy nebezpečí vysvobodil mého otcovského přítele onen mladý muž?“ usmál se Enrico potupně. „Seňore,“ dodal pak pojednou vážně, pátravě upíraje zraky své o tvář Ortegovu, „upřímně řečeno, nenapadlo vám nikdy ještě, když jste o této události chladně přemýšlel, nebyla-li tato tak náhlá a neočekávaná příhoda snad jen pouhou nastrojenou komedií?“

Don Ortega pohledl udiven na svého hosta. „Nerozumím vám, donne Enrico,“ odvětil, nikterak se nenamáhaje, aby potlačil, jak nepříjemně se ho otázka Enricova dotkla.

„Neslyšel jste ještě nikdy, seňore,“ pokračoval kapitán jizlivě, jako by dojem svých slov nebyl pozoroval, „že jsou lidé, kteří chtějíce si někoho zvlášť zavázati, sami nebezpečí mu připraví, aby pak, v čas je odvrátivše, mohli si zahráti na odvážné ochrance? — Aspoň ve Španělích,“ dodal rychle, když spozoroval, že chmury na čele Ortegově rostou, „jsem poznal takových pánů několik.“

„Donne Enrico,“ odvětil vstávaje don Ortego vážně, „jsou-li ve Španělích, pak lituji mateřské naší země.. Avšak mezi námi takových lidí hledati nesmíte. Nevím, co přimělo vás, smýšleti o člověku, s nímž mluvil jste dnes poprvé, takovým spůsobem. Avšak chci viděti v tom jen přehnanou starostlivosť nedůvěřivého přítele, a proto žádám vás pouze, abyste o Alfonsu Perezovi přede mnou nikdy více podobně se nepronesl. Doufám ostatně, že až poznáte jej blíže, nebude výslovné žádosti mé teprve třeba.“

Kapitán zaťal zuby. „Odpusťte, seňore,“ omlouval se, „byla to opravdu jen starostlivosť přítele, jenž poznav již mnoho ve světě, ze zásady každému cizinci s nedůvěrou vstříc přichází. Ostatně tím lépe, mýlím-li se.“

Don Ortego podal sice kapitánovi ruku, avšak srdečnosť, s jakou jej byl ve svém domě uvítal, byla tatam. Enrico cítil velmi dobře, že první útočný krok proti člověku, jehož odstranění z tohoto domu hned v prvním okamžiku si byl umínil, minul se s úspěchem. Avšak neodkládal zbraň. Rozloučil se s donem Ortegou, a přijav opětné pozvání k častým návštěvám, opustil salon s předsevzetím, že opatrněji sice bude nyní jednati dále, avšak že neustane, dokud nezdaří se mu, nebezpečného soka se zbaviti.

Zamračen sestupoval se schodů a zuřiv nad dvojitou porážkou přemítal o jiné cestě, kterou by cíle svého dosáhl. Pojednou probudil ho z myšlenek těch Francisco Zafra.

„Nuž, seňore,“ tázal se, „jak zalíbilo se vám v našem domě?“

„Velice,“ odvětil, nutě se k úsměvu. „Don Ortega jest roztomilý muž.“

„Zda-li jím jest. — A což donna Catalina?“

„Toť anděl!“ zvolal kapitán vášnivě. „Avšak —“

„Avšak?“ opakoval Zafra.

Kapitán se ohledl opatrně. „Ten cizinec“ — zašeptal —

„Alfonso Perez?“ tázal se Zafra kvapně.

„Ano,“ pokračoval kapitán chvějícím se hlasem, „ten mne tu netěší.“

„Máte pravdu,“ souhlasil Zafra. „Takový kupčík — jak mohlo donu Ortegovi napadnout, uvésti jej do domu.“

Kapitán pohledl pátravě na starého sluhu. „Francisco,“ pravil po chvíli, „možná, že budeš mi moci dokázati, zda pravda to, žes otci mému tak zavázán, jak jsi mně dnes na tomto místě ujišťoval.“

„O kéž bych to mohl,“ zvolal Zafra se zářícíma očima.

„Přijď dnes odpoledne do pevnůstky San Carlos. Nalezneš mne doma — budu tě očekávat.“ A kapitán pokynuv přátelsky Zafrovi, opustil pln zuřivé vášně dům, do kterého byl před hodinou s tak smělými nadějemi vstupoval.

IV.

Velkolepá jest to pevnost, kterou vystavěli Španělé na ochranu hlavního města „Perly Antilské“. Po levé straně okrouhlého, rozkošného přístavu, jež mocným a příkrým skaliskem jako přirozeným klíčem vstup do vnitř přístavu zavírá, vypínají se okolo štíhlého majáku věkem sešedivělé bašty do nebetyčné výše, s nichž hrozivě rozhlíží se bezčetná těžká děla kolkolem, jádro to pevnosti Habanské: San Carlos, a tvoří, sklánějíce se v širokém okruhu k moři, další pevnosť „Cabaňa“ zvanou. Úzko jest člověku, když béře se klikatými těmi uličkami kulovzdorných hradeb a kasemat, jež hemží se vojskem, okolo bezčetných k výstřelu vždy připravených bronzových a ocelových kolosů, jichž promluvení značí jistou zkázu, a úzkými těmi, temnými, v zemi stavěnými tunely, jež vedou z Cabany do San Carlos. Za živa ve hrob zakopán mní se tu navštěvovatel, nevidoucí kolem sebe nežli převysoké temné bašty a nad nimi kousek usmívavého nebe a mimovolně urychluje krok, aby vyšel již z hrobu toho na volný, jasný vzduch. Avšak trvá to dlouho.

Úžlabina mezi Cabaňou a San Carlos se zbytky starých rozstřílených bašt není dle toho, aby smutný dojem dolejší pevnosti napravila, a ještě větší tesknost budí San Carlos, v němžto vše — bašty, kasematy i děla — vyniká nad Cabaňu. Leč vystoupíte-li pak na cimbuří odvěkých těch bašt aneb docela na témě majáku, tu zapomenuta je pojednou všechna tesknost a uchvácen noří se zrak v obraz u nohou ležící. Plocha okrouhlého přístavu leskne se báječně, bezčetné lodi ohromných rozměrů, obletované plachtovými kocábkami, jež jako vodní ptáci obratně mezi nimi se proplétají, brázdí stříbrnou plochu na všechny strany, a za nimi jako v bujnou zahradu hozený drahokam klidně odpočívá krásná Habana, pokojně vyhlížejíc na nekonečnou vodní plochu, po levici s oblaky splývající, s kteréž nijaké nebezpečí přijíti nemůže, dokud Cabaňa a San Carlos bdí.

Uchvacující to pohled, a přece nezdálo se, že by byl zajímal muže, jenž odpoledne, kdy paprsky sluneční své polední žhavosti již byly pozbyly, po baště k městu obrácené se procházel. Čelo jeho bylo zachmučeno, oči sklopené, rty zaťaté a pravice chvílemi zuřivě jízdeckým bičíkem protínala vzduch. Dlouho kráčel sem tam, neohlížeje se ani

v pravo, ani v levo. Pojednou vstoupil na baštu obstárlý muž, provázen vojínem.

„Pane kapitáne,“ hlásil vojín, „tento muž pravil, že jest tím, na nějž u bran Cabaňských čekati jste mi kázal.“

„Ah Francisco,“ vítal jej kapitán, kyna mu pravicí. „Můžeš jíti.“

Vojín odešel a Francisco Zafra přistoupil kvapně ku kapitánovi.

„Seňore,“ pravil radostně, „přišel jsem, abych vyslechl vašich rozkazů.“

Kapitán hleděl chvíli na starého muže. „Chci promluviti s tebou o důležitých věcech,“ jal se zvolna mluviti, „avšak dříve ještě otázku. Tys byl tedy otci mému oddán?“

„S duší s tělem,“ odvětil horoucně Francisco.

„Byl bys přinesl otci mému oběť každou?“ tázal se kapitán dále.

„Každou!“

„A čím zasloužil si otec můj takové oddanosti?“

Francisco hluboce vzdychl. „Nikdy ještě nepřekročilo vylíčení toho mé rty, avšak vy, jeho syn, tomu chcete a já budu vyprávěti,“ pravil; pak se ohledl, jako by chtěl se ujistiti, že nikdo nepovolaný nenaslouchá, a započal vyprávěti:

„Není to dlouhé, seňore, co uslyšíte, ale jest toho trvám dost, abych nerozmýšlel se ani na okamžik, kdybyste žádal v odměnu za to život můj.

Bylo to roku 1851. Má služba vojenská blížila se svému konci a já s toužebností hleděl vstříc onomu dni, jenž uvede mne zpět do chýše, kde švarná, mladá nevěsta po mně vzdychala. Tu pojednou došly znepokojující zprávy z Kuby. General Lopez opakoval svůj vpád, jenž — jak vám známo — měl osvobození ostrova od španělské nadvlády za účel, a následkem toho obdržel pluk Issabelin, v němž já od vstoupení svého do vojska jsem sloužil, rozkaz, aby odebral se na Kubu k sesílení zdejší posádky.

Rána hromová s jasné oblohy nebyla by mohla více mne polekati. Spěchal jsem k našemu plukovníkovi — vašemu otci, jenž byl povždy otcem i nám — a klesnuv před ním na kolena, zapřisáhal jsem jej, aby smiloval se nade mnou a mojí nevěstou, aby nečinil pro několik měsíců, jež mi ještě k dokončení služby scházely, dva lidi nešťastnými, aby vymohl, bych doma zůstati směl. Přijal mne velmi laskavě. Pohnut naslouchal mým prosbám a slíbil, že učiní seč bude. Avšak nadarmo se namáhal. Žádost má odmítnuta s tím podotknutím, že za krátkou dobu my, kteří stojíme již na sklonku služby své, budeme se zase moci vrátiti, — a v osmi dnech na to nalézal jsem se na lodi, jež unášela mne do Habany.

Byly to trudné okamžiky, jichž zažil jsem cestou a po svém příchodu do tohoto města. Ni krása jeho, ni krása nezvyklé přírody neměly pro mne půvabů — já vzpomínal jen svého ztraceného štěstí a sesílal kletby na hlavy těch, kdož ztrátu jeho zavinili. Sotva že jsme se zotavili po cestě, již poslali nás proti Lopezovi. Avšak to mi bylo v zoufalství mém právě vhod. Nemohu vám, seňore, vysloviti, s jakou slepou zuřivostí šel jsem prvnímu boji vstříc, jak toužebně rozhlíželo se oko kolkolem, a jak zajásal jsem, když skolil jsem prvního povstalce.

A jako by krev jeho byla všechny vášně teprv rozpoutala, stal se ze mne takořka krvežíznivý tigr. O štěstí své tak želané byl jsem oloupen, a já mstil se za to způsobem hrozným na těch, kteří mne o ně oloupili.

Bojovali jsme s úspěchem. Povstalci byli v několika potyčkách poraženi a nežli jsme se nadáli, nastal nám boj již poslední.

Jakoby šlo o zábavu, vrhli jsme se na ně — avšak bili se statně. O každou píď země, o každý keř, o každý strom musili jsme zápoliti, a statný byl počet těch, již klesali okolo mne na všech stranách. Avšak mně se kule vyhýbaly. Já postupoval stále v před, hledaje původce celého boje, a ničil vše, co stavilo se mi v cestu. Pojednou začala střelba povolovati a náhle ozvalo se znamení, velící, aby se v boji ustalo. Lopez, jenž se byl s několika muži bránil jako hrdina, obklíčen přemocí, upadl v zajetí a to ukončilo boj. Povstalci zahazovali zbraň a dávali se volně jímati.

O jak litoval jsem konce toho a jak musil jsem se zdržovati, abych nevrhl se na zajatého Lopeza, toho jediného původce mého neštěstí, když jej v průvodu silné stráže odváděli do našeho ležení! Kráčel pyšně. se vztýčenou hlavou, v čele svých soudruhů naším středem a rozhlížel se, jakoby říci chtěl: Klesl jsem, avšak myšlenka, za niž jsem bojoval, neklesla se mnou.

Odvezli jej téhož dne do Habany, aby mohli jásajícímu lidu hlavu jeho položiti k nohoum, všechny pak důstojníky jeho zástupu odsoudili k smrti. Chladně vyslechli všichni rozsudek a provolavše slávu svobodě Cuby, dali se bez odporu odvésti do chatek, v nichž stráviti měli noc poslední. Byl jsem velice nespokojen, že Lopez upadl v zajetí; práhnul jsem po jeho krvi a obával jsem se, že obdrží milost. Avšak vynešený rozsudek nad důstojníky jeho, jakož i přesvědčení, že on v Habaně stejnému osudu neujde, mne usmířily. Ku každému zajatému komandován do chaty vojín, jenž bdíti měl nad ním, a vojsku povoleno, aby odebralo se na odpočinek.

Byl jsem starý, a jak plukovník častěji mi říkal, spolehlivý poddůstojník. Proto obdržel jsem rozkaz, abych střežil jednoho z pobočníků Lopezových, jejž do posledního okamžiku viděl jsem co nejudatněji bojovat.

Byl to mladý as 26letý muž.

Vstoupil jsem do chaty a nalezl jsem jej na rukou i nohou spoutaného seděti na pouhé zemi. Hlava spočívala na prsou a oči zabodnuty byly do země. Byl tak zamyšlen, že nepozoroval ani mého příchodu.

Zahleděl jsem se na něj a mimovolně cítil jsem s ním jakýsi soucit. Tak mladý život — a ztracen. Kdo ví, kdo s touhou as na něho vzpomíná, kdo modlí se za jeho spásu — za živa mrtvý! Bylo to podivné. Kdyby mi byl stál se zbraní v ruce naproti, byl bych jej bez milosrdenství skolil — nyní nemohl jsem pohlednouti na něj bez pohnutí.

Dlouho seděl jako socha. Pojednou vzhledl ke mně.

„Aj, strážce!“ zašeptal.

Nezapomenu nikdy pohledu jeho. Byl krásné, bledé tváře a v bledé tváři té zářily dvě oči tak zvláštním leskem, že soucit můj rostl. Tak mladá krev — ubožák! pravil jsem sám k sobě.

Chvíli hleděli jsme mlčky na sebe. Pojednou prohodil zajatec,

jako by jej byl náhle pojal stud, že tak zamyšleně hleděl před sebe: „Nemyslete seňore, že bojím se smrti.“

„Hleděl jste jí mužně vstříc,“ odvětil jsem.

Oko jeho se zablesklo. „Děkuji vám za slova ta. Nebojím se smrti, ale umírá se přece těžko, když člověk nemůže spatřiti více ty, jež miluje.“

„A koho tu zanecháváte?“ tázal jsem se měkce.

Vzdychl z hluboka. „Ženu, seňore,“ zašeptal, a oči se mu zakalily, „ženu, mladičkou ženu, již miluji stejně, jako svou nešťastnou vlast. Snad jsem se prohřešil tím na vlasti a proto trestá mne za to osud.“

„Ženu?“ opakoval jsem hluboce dojat, a myšlenky zaletěly v okamžiku v prostou jizbu catalonskou, k mladičké dívce, zoufale rukama lomící.

Spozoroval mé pohnutí. „Zanechal jste doma také ženu?“ zvolal vroucně. „O pak dovedete pochopiti, jak těžko se loučím se světem.“

„Ženu ne,“ odvětil jsem kvapně, „nevěstu, jež měla státi se za málo měsíců ženou mou. Náhle musil jsem ji opustiti — bez rozloučení — a nyní leží moře mezi námi.“ Nemohl jsem mluviti dále. Všechen můj žal, jenž ve vřavě boje byl jaksi utichl, probudil se s dvojnásobnou prudkostí a mně bylo v tiché té chatě ve společnosti toho nešťastného odsouzence tak, že myslil jsem, že musím zaplakati.

„Ubohý,“ pravil soucitně.

„Ano, ubohý,“ opakoval jsem po něm v zamyšlení.

Zajatec se pojednou vzpřímil. „Seňore,“ tázal se kvapně, „a máte naději, že ji zase spatříte?“

„Pravím si, že mám,“ odvětil jsem vášnivě, „ale bojím se, že klamu jen sám sebe.“

„Skoro bych také řekl, že ano,“ pokračoval zajatec. „Z těch, jež vysílá Španělsko na Kubu, vrátí se málokterý.“

Myslil jsem, že mi srdce pukne.

„Seňore,“ šeptal mladík po chvíli, přiblíživ se ke mně úplně. „Což kdybych poskytnul vám možnost, dosáhnouti v krátké době všeho, čeho si přejete?“

Slova ta projela mne jako elektrická rána. Řeči neschopen, zahleděl jsem se na mluvícího.

„Chcete mne klidně vyslechnouti?“ tázal se chvějícím se hlasem.

Neodpovídal jsem. Jakýsi neskonalý strach se mne zmocnil, avšak srdce bušilo přece nedočkavostí, zvěděti, co hodlá říci.

„Vyslechnu,“ odvětil jsem po delším boji sám s sebou.

„Co byste tomu řekl,“ šeptal mladík dále, a hlas jeho zněl tak svůdně, jak jedině mohl zníti hlas hada, když Evu o ráj připraviti usiloval, „kdybych vám nabídl, abyste se mnou prchl? — Znám nejtajnější stezky odtud k moři.“

„Zadržte,“ zvolal jsem prudce a chopil jsem se ručnice.

„Dejte mi domluviti,“ sípal had dále. „Nedaleko odtud zahrabal jsem před dnešním bojem značnou sumu peněz. Peníze ty dostačí nejen k našemu útěku, ale i k tomu, abyste mohl počíti v Severní Americe bezstarostný život, abyste mohl nevěstu svou k sobě povolati a žíti s ní šťastně, tak šťastně, jak jen jste snil o tom v dobách nejblaženějších.“

„Ještě slovo," vzkřikl jsem, „a probodnu vás!"

„Ne tak zhurta, seňore — rozmyslete si to," zněla jeho odpověď a mlčky usadil se zase na zem.

Vypsati, jak mi v tomto okamžiku bylo, přesahuje mé síly. Ztracené mé štěstí stálo přede mnou náhle v tak neodolatelném světle, má Juana usmívala se na mne tak blaženě a vztahovala tak toužebně po mně rámě své, že zbraň pojednou z ruky mi klesla.

„Seňore," šeptal nyní zase zajatec, „tato chata byla před bojem mým domácím krbem. Vidíte v onom koutě ten velký kámen?"

Pohledl jsem mimovolně na kámen.

„Odvalte kámen a odhrabte zemi."

Chvíli jsem ještě váhal. Ale neodolatelnou mocí vábilo mne to ku kameni. Přistoupil jsem k němu, avšak nespustil jsem zraků se svého zajatce.

„Nebojte se," usmál se trpce. „Utéci nemohu."

V tom chopil jsem se kamene a rozhrábnul jsem kvapně zemi.

Francisco, jenž se sklopenýma očima byl posud vypravoval, zamlčel se pojednou. Vzdychl z hluboka, sejmul slaměný klobouk, setřel chvějící se rukou pot s čela, a pohledl nesměle na kapitána.

„Pokračuj," pravil tento chladně.

Chvíli váhal Francisco, jako by marně hledal slov. Pak zastenal, zakrývaje si rukama tvář: „Byl jsem ztracen!"

„Jakže?" zvolal kapitán prudce.

„Ano, ztracen," pokračoval Francisco. „Přede mnou leželo zlata, že jsem ho tolik nikdy ještě najednou nespatřil.

„To bude tvé, a k tomu mladá šťastná žínka," šeptal opět zajatec.

Omámen obrátil jsem se k němu. „Přisáhej," pravil jsem k němu, „že v slovech tvých není klamu."

„Přisáhám při vlasti, při ženě své a při tom ubohém dítěti, jež pod srdcem nosí," zvolal zajatec horoucně. „Vezmi vše k sobě — já zůstanu bezbranný při tobě, až slovu svému dostojím."

Mlčky vyhrabal jsem zlato a uschoval je v brašně. Pak rozbalil jsem svinutý svůj plášť, roztříštil pomocí bodáku rezem polo sežrané nepříliš silné okovy zajatcovy a kázav mu, aby podržel je na sobě, opřel jsem se o veřej, čekaje, až nastane noc. V hlavě bylo pusto a tupě hleděl jsem před sebe. Jen chvilemi sáhl jsem po brašně, abych se přesvědčil, není-li vše pouhým snem.

Konečně se setmělo. Vojín přinesl kahanec, stráže obešly a v ležení nastalo ticho, ticho tím bezpečnější, ano bylo po horkém boji.

Vyzval jsem zajatce, aby sňal okovy ..... Pomohl jsem mu obléci plášť a pošeptav mu heslo, vyhledl jsem z chaty ven. Nic se nehýbalo. Pokynul jsem svému vůdci a za okamžik nalézali jsme se na volném vzduchu. Nohy se mi třásly, když kráčel jsem okolo spících svých soudruhů, když vyměňoval jsem se strážemi heslo, a když odpovídal jsem na otázky náčelníků stráží, že za rozkazem plukovníkovým beru se s tajemným soudruhem z ležení.

Konečně minuli jsme stráž poslední a vůdcem stal se nyní zajatec. Chopil mne za ruku a tiskna ji vřele, šeptal: „Jsme svobodni — díky vám, seňore, za chvíli jsme v bezpečí."

Avšak pojednou se zarazil. V temnu keřiny, k níž jsme se blížili, pohnulo se cos a v tom již ozval se hlas, hlas, jejž bych byl poznal mezi tisíci, hlas vašeho otce:

„Kdo to?" a zároveň cvakl kohoutek.

Cítil jsem, že zajatec chce vymknouti ruku svou z ruky mé a mimovolně stiskl jsem ji křečovitě.

„Kdo to?" opakoval kapitán. „Odpověď, sic střelím."

„Já," odpověděl jsem nyní jako bez duše.

„Toť hlas Franciscův," zvolal plukovník, „avšak on to není. Francisco Zafra jest u zajatého, jehož jsem mu byl svěřil, a Francisco Zafra zná svou povinnost. Rci pravé jméno své, sic střelím dozajista.

Jako ohnivé šípy zarývala se slova ta v srdce mé a železnou pěstí svíral jsem ruku zajatce, jenž vší silou usiloval, aby se mi vymknul.

„Jsem Francisco Zafra, plukovníku," odvětil jsem mdle.

„A kde jest tvůj zajatý?"

„Jest po mém boku."

„Francisco!" vzkřikl plukovník hlasem, jenž zní mi ještě nyní v uších, „Francisco, tážu se tě před bohem, jenž nás slyší, jak přicházíš sem se svým zajatcem?"

Neodpovídal jsem, ale zavěsiv kvapně ručnici za řemen, chopil jsem vzpouzejícího se zajatce i druhou rukou tak, že v objetí mém ani hnouti se nemohl.

„Seňore," odtušil jsem chvějícím se hlasem, „probůh, netažte se mne po ničem."

„Nebudu se tázati," odpověděl velitelsky, „avšak očekávám, že závodčí Francisco Zafra, jenž posud po celou dobu služby své vzorem byl vojína catalonského, nešlape na sklonu své služby vojenské svou čest ve bláto a že odevzdá mi tudíž zítra ráno zajatce, jejž jsem byl rukoum jeho svěřil. Na shledanou, Francisco." A domluviv, švihnul svého koně, a zmizel v nejbližším okamžiku v temnu.

Hrůzný to nyní nastal boj mezi mnou a mladým odsouzencem. Slova otce vašeho strhla pojednou ten závoj pekelného mámení s duše mé, mně bylo náhle, jako bych byl nalezl sám sebe, a stud nikdy nepoznaný rozhostil se v srdci. Zuřivě vrhl jsem se na bránícího se mladíka a děsným smíchem odpovídal jsem na vášnivé jeho prosby a na jeho vývody, že plukovník sám přeje mému útěku a proto samého sobě mne ponechal.

Co zmůže slabý mladík proti otužilému, silnému muži, jemuž vztek dodává netušených sil? Stiskl jsem jej, že až dech se v něm zatajil, objal oběma rukama a nesl jsem jej jako dítě do ležení zpět. Chvíli ještě se bránil — pojednou však utichnul a hlava klesla na zad. Pronesl jsem jej strážemi, vrhnul omdlelého na zem chaty, již jsme byli před nedávnem opustili a v níž kahanec klidně posud stál na svém místě, vysypal v nepoznaných posud úzkostech ten ďáblův peníz z brašny a chopil jsem se pušky.

Zuřivosť má neznala nyní mezí. Chtěl jsem jej v prvním okamžiku probodnouti — avšak vzpomněl jsem v čas ještě rozkazu plukovníkova. Čekal jsem s napřaženou zbraní, až se probere z mdloby své. Dlouho

to trvalo. Konečně sebou pohnul a rozhledl se tupě. Avšak v tomtéž okamžiku se vzpamatoval. „Na prahu svobody —“ zvolal lomě rukama.

„Ticho,“ zahřměl jsem. „Jediné jen ještě slovo a jsi synem smrti.“

Uděšen hleděl na mne chvíli. Ale jakoby z divokého mého pohledu poznal, že marné všechno zapřisáhání, sklesl pojednou zpět a nepohnul se po celou noc více.

Střežil jsem jej jako svěřený mi poklad. Zbraň připravena byla k útoku a já byl jsem odhodlán probodnouti jej při prvním pokusu nového přemlouvání.

Nemohu vysloviti, seňore, jak nenáviděl jsem nyní člověka, jenž naplňoval mne před chvílí ještě takovým soucitem. Nyní teprvé poznal jsem, jak svrchovaně nesmyslné bylo mé podniknutí, jak neskonale bídným byl by mne učinil krok, jehož vykonání zamezil jedině šlechetný váš otec. Vojenský sběh, zlatem zakoupený, beze cti — jak hrůzná to pro počestného vojína vyhlídka v budoucnosť, tak hrůzná, že neštěstí mé, jež činilo mne dříve tak zoufalým, zdálo se mi proti ní skutečným blahem. Ó jak lál jsem své slabosti, jak klnul jsem tomu hadu, jenž zničen nyní u mých nohou v prachu ležel, a jak děkoval jsem svému dobrodinci! Vašemu otci, seňore, náleželo od prvního okamžiku, kdy do pluku jeho jsem vstoupil, srdce mé, avšak v oné noci zasvětil jsem mu život celý, život, jenž byl nyní jeho dílem. Jediné jen, co působilo mi trápení nejhroznější, bylo pomyšlení na to, jak vstoupím mu zase před oči.

Noc minula a slunce vyšlo. Nyní teprve napadlo mně, jak budu moci předvésti zajatce svého bez okovů. Děsný strach pojal mne pojednou, a studený pot vyvstal na mém čele.

V tom zavznělo bubnování a v nejbližším okamžiku vstoupila do chaty osobní ordonance plukovníkova, a podávajíc mi klíček oznamovala, že zajatí vedeni budou k smrti bez okovů.

Zajatec se vztýčil a já uchoval třesoucí se rukou klíček do kapsy. Pak odkopl jsem prudce okovy, že zaletěly v kout, a pohledl pln šílené nenávisti na odsouzence.

Byl hrůzně bled, avšak velice pokojný.

„Odpusťte, seňore,“ pravil, „co spůsobil jsem vám dnešní noci.“

„Neodpustím to nikdy,“ zvolal jsem vášnivě, „nikdy, nikdy, a lituji jen, že nemohu pomstiti se tak, jak nitro mé by si přálo.“

Usmál se trpce. „Vzpomínka na ženu mi vnukla tu šílenou myšlenku,“ omlouval se tiše.

„Nemluvte o ženě,“ okřikl jsem jej prudce.

V tom otevřely se dvéře, a důstojník kázal, abych se svým zajatcem vystoupil. Mladý muž opustil chatu pevným krokem, a já ho kvapně následoval.

Před chatou tvořilo vojsko veliký čtverec. Uprostřed stál plukovník s vojenským soudem a proti nim odsouzenci. Můj zajatec přistoupil k nim, jsa jimi srdečně vítán, a já se stísněnýma prsoma vznesl zraky své k plukovníkovi, vzdávaje mu čest. Pohledl na mne přísně, avšak poznal jsem okamžitě, že je se mnou spokojen. Vždyť znal jsem jeho pohledy!

Vy víte, seňore, co as následovalo. Rozsudek přečtěn ještě jednou, zajatci postaveni ke kůlům, čtyrhran za nimi se otevřel a po třech stavěli se vojíni proti každému odsouzenci, podle toho, jak pobočník

jména jich vyvolával. Pojednou zaslechl jsem jméno své — pohledl jsem na plukovníka, oči naše se setkaly a já četl ve zraku jeho: tvůj trest i pomsta tvá. Kvapně přistoupil jsem s dvěma vojíny k odsouzenci, jenž byl na řadě, a stál jsem proti svému zajatci.

Oddychl jsem si, a chopil se zbraně. Plukovník mávl šavlí, já přiložil ručnici ku tváři a zamířil na čelo odsouzencovo. Zavznělo „palte!“, celá dešarže zahřměla jako rána jediná, a bez pohnutí skácel se zajatec můj tak, jako většina ostatních, k zemi.

Nyní mi bylo teprvé volno. Pronásledoval mne sice po nějakou dobu děsný jeho, výčitek plný pohled, jejž upřel na mne, když mířil jsem na hlavu jeho, avšak ten byl brzy zapomenut.“

„A otec můj?“ tázal se nyní Enrico.

„Nezmínil se nikdy ani slovem o oné noci,“ odvětil Francisco. „A pomyslete, señore,“ dodal chvějícím se hlasem, „když vrátil jsem se po několikanedělní nepřítomnosti zase do Habany, dal mne jednoho dne zavolati, a praviv ke mně: Francisco, přijel ti někdo ze Španěl, otevřel dvéře sousedního pokoje a uvedl do mého náručí Juanu.“ —

Francisco zamlčel se na chvíli, jakoby přemoci chtěl své pohnutí; pak pokračoval: „Psal jí pan plukovník, jak jsem nešťasten, a ona prodala vše, co měla a připojila se k vystěhovalcům, již brali se právě do Habany. Ubohá Juana!“ a Francisco setřel slzu.

„Proč ubohá?“ tázal se Enrico.

„Čtyry neděle po svém příchodu byla pochována“, odtušil Francisco smutně. „Ta žlutá zimnice — señore — ach ta zimnice!“

Francisco se nyní zamlčel. Namáhal se, aby odolal vzpomínkám, jež vší silou útokem na něj hnaly. Avšak dlouho nadarmo. Po delší době teprv utišila se prsa, slza uschla a hlava se zase vztýčila.

„Nahlížíte nyní, señore,“ tázal se pak vřele, „že musím býti hotov za vašeho otce a jeho syna přinésti oběť každou?“

„Ano, nahlížím,“ odvětil Enrico rozhodně, „tvůj život náleží mému otci a jeho dědicům.“

„Tak jest,“ souhlasil Francisco.

„A nyní můžeme promluviti spolu upřímně,“ pokračoval Enrico, „potřebuji tvé pomoci.“

„Mé pomoci?“ divil se Francisco.

„Ano, tvé,“ a Enrico zabodl oči své ve tvář jeho. „Francisco, v domě donna Ortegy nalézá se někdo, jenž musí stůj co stůj mi jíti z cesty,“ pravil zvolna, hlasem, jímž prochvíval násilně potlačovaný vztek.

„Jeho jméno?“

„Alfonso Perez!“

Francisco sebou pojednou trhl. „Señore!“ zvolal chopiv se za hlavu, „osud sám složil vám jméno to na jazyk v okamžiku tomto! Od prvního pohledu na Alfonse Pereza hledal jsem nadarmo v paměti, kdy a kde spatřil jsem již jeho tvář. Nyní, kdy vzpomínky dob dávno minulých s takou silou v mé mysli obživly, nyní, kdy osoby nejhrůznější události mého života tak živě v paměť mi zase vstoupily, nyní to vím: toť tvář zajatce, jemuž po osudné noci prohnal jsem hlavu kulí.“

Enrico se prudce vztýčil. „Jak nazýval se onen zajatec? vzkřikl

náhle v zimničném rozechvění, jakoby pojednou zvláštní myšlenka v něm byla vznikla. — „Alfonso de Ayala.“

Kapitán hrůzně zaklel. „U ďasa, příjmení zcela jiné, a křestní jméno nic nedokazuje.“

„Proč chtěl jste jméno zvěděti?“ tázal se Francisco.

„Či nepravil's,“ odvětil kapitán se zvláštním důrazem, „že zajatec mluvil o mladé ženě, jež nosí dítě jeho pod srdcem?“

„Señore!“ zvolal Francisco, vytřeštěnýma očima hledě na syna svého dobrodince, „k čemu ta otázka?“

„Což nebylo by vůči té zvláštní podobnosti obou možné,“ sípal Enrico, skláněje se k starému sluhovi, „aby Alfonso Perez byl Alfonsa de Ayala synem? Vždyť i léta by se shodovala.“

„Synem jeho?“ opakoval Francisco jako bez ducha.

„A kdyby jím byl,“ pokračoval kapitán vášnivě, „myslíš, že dostačilo by to, vytlačiti jej ze srdce otce i dcery?“

Zafra se náhle ďábelsky ušklíbl.

„To jediné ne,“ odvětil s děsným smíchem. „Avšak“ — A Francisco naklonil se k uchu Enricově a zašeptal slovo jediné.

„Francisco!“ zajásal kapitán v šílené radosti, „uvedl-lis mne na pravou stopu a opatříš-li důkazy k myšlence, již vyvolalo ve mně tvé dnešní líčení, pak jest účet tvůj s mým otcem jedním rázem vyrovnán a syn tvého dobrodince jest na věky tvým dlužníkem.

(Pokračování.)

Trojicko-sergějevskaja lavra.

Skizza

od

Václava Červeného.

Jest asi málo klášterů, ku kterýmž by se poutaly tolikeré historické upomínky a kteréž by byly pro svou vlast v náboženském, kulturním i politickém ohledu takové důležitosti nabyly, jako velkolepý klášter sv. Sergija čili Sergěje nedaleko Moskvy, Trojicko-sergějevskaja lavra. Jest to vedle kijevské lavry nejproslulejší klášter na Rusi, kterýž se pro své bohatství stal také znamenitostí světovou. V prvních třech stoletích jeho trvání nestala se snad ani jediná veliká událost ruských dějin, ve kteréž by tento klášter nebyl měl vynikající účastenství. Trojicko-sergějevská lavra nabyla záhy takové moci a takového vlivu, že z ní nejednou vzešla spása celé říši.

Rozkládá se na malé výšině a za jasného dne plane cestujícímu již z daleka vstříc ve sluneční záři přes šedesát pozlacených nebo postříbřených chrámových makovic, bání, kupulí a hlavic věžových. Jako

je moskevský Kreml malým městem v lůně jednoho z nejrozsáhlejších měst světových, tak tvoří i trojický klášter jakési odlehlé malé město s carským palácem, budovou metropolity, devíti kostely, hospitalem, bazarem a t. d. Celý tento komplex budov je obehnán mohutnou, padesát stop vysokou bílou hradbou, kteráž v přiměřených vzdálenostech silnými věžmi je osázena. Jede se svahem výšiny vzhůru k rozsáhlému, budovami obstoupenému prostranství, na jehož konci se nalezá klášterní hostinec, ve kterémž se cizincům svobodný byt poskytuje. Na překrásných, prastarých lipách a břízách velkého klášterního nádvoří sídlí četná republika vran a havranů, kteráž tu mimo dni poutnické v největším míru a klidu žije, jako ti černí mniši ve svých útulných celách.

Zakladatelem kláštera je svatý Sergěj z Radomu čili Radoněže. Týž narodil se r. 1315 v kraji Rostovském. Legenda vypravuje, že Sergěj již z lůna mateřského na všeobecný úžas lidu v chrámě shromážděného s kněžmi a pěvci zpíval. Když pak se narodil, odmítal prý každou středu a každý pátek prs mateřský, aby se dle pravidla postil. Co hoch byl prý blbý, ale z blbého hocha stal se později muž velkého a vznešeného ducha, plný zápalu pro svatá písma. Sergěj učinil slib řeholní a žil co anachoreta, překonávaje postem a modlitbami ďábly, kteří jej dnem i nocí obléhali. Pověst o jeho zbožnosti roznesla se daleko široko a sám náčelník východního křesťanstva, cařihradský patriarcha, zaslal mu své požehnání.

V dvacátém třetím roce věku svého položil Sergěj základ k nynějšímu světoznámému klášteru, sestrojiv vlastníma rukama dřevěný kostel nejsv. Trojice. Záhy shromáždila se kolem něho řada mnichů, kteří se svým náčelníkem potřebné klášterní budovy ze dřeva sestrojili, načež metropolitův náměstek, biskup Athanasius z Pereslavu Zaleského Sergěje na igumena „trojického kláštera“ posvětil.

Sergěj byl zajisté velký znalec povahy ruského národa, neboť nařídil svou řeholí mnichům, aby nikdy na klášter žádných příspěvků nesbírali, nýbrž dle Mat. VI. 26. bezstarostně žili, jako ptactvo nebeské. On předvídal s jistotou, že lid sám z vlastního popudu klášter vším potřebným bude zásobovat, ba dary zasypávat, a legenda praví, že se mu ještě na sklonku života matka Kristova v nebeské záři zjevila a jemu pravila: „Nermuť se o svůj klášter a o své bratry; ode dneška budou míti všeho nadbytek.“

Málo kdy splnilo se které proroctví takou měrou, jako věštba, kteráž dle legendy sv. Sergěji byla učiněna. Všichni velcí knížata a carové ruští zasypávali trojický klášter výsadami a statky, tak že se tento záhy nejbohatším klášterem na Rusi stal a r. 1764, když carevna Kateřina klášterní statky do státní správy převzala, přes stotisíc nevolníků měl. Všichni velcí knížata a carové putovali k hrobu jeho svatého zakladatele, a každá taková návštěva spůsobila značné obohacení kláštera. Chrabrý velký kníže Dimitrij Donskoj, jemuž sv. Sergěj vítězství nad Tatary na Kulikově poli (1380) prorokoval, daroval klášteru dvanáct vesnic a mnoho statků a r. 1481 velký kníže Andrej Vasiljevič čtyřicet vesnic na Volze, sumy to onoho času přímo neslýchané. Po více než čtyři století usilovali zbožní knížata a věřící, aby onen nebeský výrok

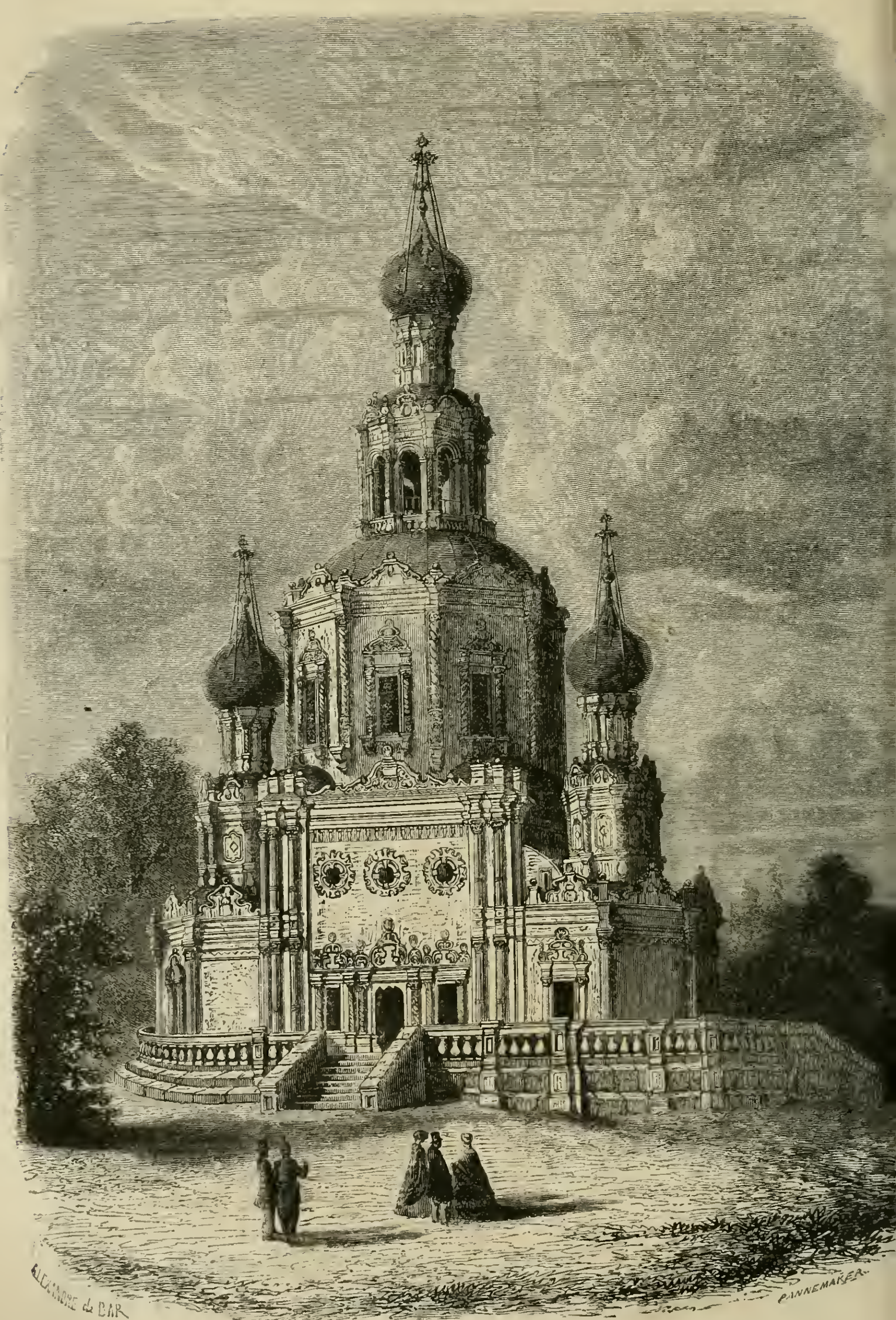
byl naplněn, a lesk trojického kláštera množil se každým rokem. Ještě roku 1744 udělila mu carovna Kateřina nejvyšší čestný název „lavry“ a dvě léta na to proslulý, šestnáct set centů těžký zvon.

S bohatstvím a zevním leskem kláštera rostla i stoupala také jeho vážnost na očích věřícího národa. Již za živobytí sv. Sergěje ucházeli se vládcové a knížata v trojickém klášteře o radu a pomoc. Když tatarský chán Mamaj se svými davy se blížil, aby žirné ruské kraje si podmanil, odebral se velký kníže Dimitrij Donskoj do kláštera, aby tam nabyl útěchy a odvahy, a Sergěj dal mu co průvodčí do boje dva mnichy ve velkém rouše andělském. Když r. 1365 mezi knížaty o Nižní Novgorod spor vznikl, byl Sergěj z klášterní samoty povolán, aby svářící se knížata před velkým knížetem shromáždil. Dle pověsti působil Sergěj ještě po své smrti osobně mezi věřícími, a objevil se na př. velké kněžně Sofii, kteráž se v klášteře modlila, aby jí oznámil narození knížete Vasilia Ivanoviče. Bylo, jakoby byl Sergějův duch do jeho nástupců sestoupil, aby klášter na věky ostříhal; a ještě více, než Sergěj sám za živa, působily jeho ostatky v následujících stoletích.

Nad ostatky sv. Sergěje křtěn byl Ivan Hrozný; avšak marně modlil se Ivanův otec ku světci, aby byl jeho synu průvodčím života. Zuřivci na Monomachově trůnu zůstala pro celý život jen slepá, naprostá úcta k světci, do jehož ochrany byl poručen. Jako v dobách štěstí a jaré mysli svého patrona vzpomínal a k němu své mladé ženy a novorozené syny vodil, tak putoval často, zbrocen kouřící se ještě krví těch, jež vlastní rukou byl povraždil, do šedesáte verst vzdáleného kláštera, aby tam obvyklou pobožnost vykonal. Z vděčnosti povýšil pak Ivan Hrozný přednosty kláštera nade všechny opaty říše a vřadil je co do hodnosti přímo za biskupy.

S vážností a slávou kláštera množil se také nával k jeho svatyním. Vstupovali do něho knížata a bojáři, ale namnoze jen za tím účelem, aby se stali účastnými jeho pokladů a slávy, a nikoliv aby žili dle přísného řádu Sergějovy řehole. Stále rostoucí bohatství kláštera způsobilo v jeho obyvatelstvu přepych a nepřístojnosti všeho druhu. Již sto let po založení kláštera byla řeholní kázeň tak rozpoutána, že chtěli mniši igumena Paysia zabit proto, že je nutil k postům a odříkání se pozemských rozkoší. Paysi vzdal se hodnosti převora, ba zamítl i hodnost metropolity — tak postrašili prý ho rozpustilí mniši trojického kláštera.

Avšak tento úpadek klášterní kázně byl jen dočasný a neučinil žádné ujmy vlastenecké statečnosti, kterouž trojičtí mniši vezdy vynikali. Jako se klášter svou výstavností a polohou pevnému hradu a zářící pevnosti podobá, tvořili jeho mniši vždy také bojovné národní bohatýrstvo. V dobách politických bouří a zmatků, kdy celá téměř země zdemoralisována byla a zbabělostí nebo zradou do rukou nepřátel přecházela, proslavil se klášter chrabrostí a hrdinským zápasem, jemuž snad v dějinách není příkladu. Kdežto r. 1409 od Tamerlánova spolubojovníka, tatarského reka Edigeje přemožen, spálen a sbořen byl, podstoupil dvě stě let na to velký boj s Litevci, kdy téměř celá země již v moci nepřítele byla, rozhodl samojediný vítězství a zachoval říši samostatnost.

Zámecký kostel v Trojické lavře.

Šestnáct měsíců trvavší obrana obleženého trojického kláštera proti třiceti tisícům Poláků, Kozáků a ruských rebellů, jimž hrdý Sapieha velel, náleží mezi nejskvělejší hrdinské boje, o nichž letopisy ruské vypravují. Byla doba velikých vnitřních zmatků, doba Dimitrija Samozvance. V září 1608 rozložil se Sapieha se svým vojskem na Klementěvu poli, proti klášteru, v opevněném táboře. Na obranu kláštera bylo mimo mnichy jen málo žoldnéřů, jimž velel kníže Grigorij Dolgorukij; za to sbíhali se do kláštera z celého okolí nemocní a bezbranní lidé, kteří obranu jen ztěžovali. Přes šest neděl stříleno na klášter z třiašedesáti kusů, několikráte hnali Poláci a Kozáci útokem na hradbu klášterní a dělali pokusy, aby klášter prachem do povětří vyhodili, ale to všechno zmařeno ostražitostí a hrdinstvím obležených, z nichž mnichové v boji první byli a poslední. Ba posádka učinila i několik neobyčejně smělých, ba zoufalých výpadů, jimiž, any skoro vesměs vítězně dopadly, moc nepřátel značně byla oslabena. Byla krutá zima a mrazy doléhaly na obležené tím trapněji, ježto nepřítel všechen dovoz dříví zamezil — to byla pro hrdinnou posádku kláštera zkouška nejtěžší. Však nedosti na tom: i zrada objevila se ve vlastním mužstvu, a když konečně nepřítel, sám krutými mrazy ztýrán, od útoku ustati a do svého opevněného tábora vrátiti se musil, rozzuřil se v době klidu a oddechu mezi obranci kláštera nepřítel ještě děsnější. Výstřednosti všeho druhu, na něž bez účinku zůstávaly příklad i napomínání zdrželivých mnichů, přidružily se k následkům tuhé zimy a rozličným nedostatkům, a zuřivý skorbut porážel mužstvo tak úkvapně, že se ani nestačilo kopat hroby. Prodlením několika málo měsíců pomřelo asi osm set mnichů a přes dva tisíce vojáků. Tím časem vloudili se také nepřátelští špehové do kláštera, ba dovedli si zjednati i důvěru sama velitele. Konečně blížilo se opět nepřátelské vojsko, aby nešťastného kláštera znovu začalo dobývat. Všechno připravovalo se na poslední, rozhodný útok. Hrstka na živu pozůstalých mnichů a žoldnéřů rozestavila se s odvahou po hradbách a otvorech, a také ženy dostavily se s ohněm, smolou, vápnem, sirou a vařící vodou, aby útočníky oslnily a od hradby odehnaly. Dne 9. května 1609 bojováno celou noc s neochabující silou a důvěrou; útok za útokem byl krvavě odrážen, ale nepřítel sbíral se vždy znovu a dorážel vždy větším a větším úsilím na vzdorující hradbu, až posléz unaven a vší naděje zbaven při zábřesku denního světla ustoupiti musil a na ústupu neunavnou hrstkou vítězů daleko do pole, roklí a příkopů pronásledován byl. Sapieha vrátil se do svého opevněného táboru, z něhož teprv dne 12. ledna 1610 před vojskem knížete Michajla utekl.

A po čas tohoto hrdinného zápasu trpěl zbabělý a nerozhodný kníže Vasilij Šujskij, aby podvodník Dimitrij Samozvanec ve svém táboře u Tušina, dvanáct verst ode zdí posvátného Kremlu, na vladaře ruské říše si hrál a téměř celé severní Rusko k odpadlictví svedl. Když byl Šujskij na sebe uvalil podezření, že ochrance vlasti, knížete Michajla, při veřejné hostině otrávil, odebral hrdinnému klášteru násilím všechny peníze, aby mohl vypláceti na pomoc přivolané švédské žoldnéře, ba dal roztaviti i zlaté a stříbrné nádoby klášterního pokladu. — Avšak když podvodník Dimitrij zavražděn a Vasilij Šujskij s trůnu svržen byl,

Vesnice v okolí Trojické lavry.

když byli Poláci Moskvu obsadili a ohněm zpustošili, a říše na pokraji záhuby se ocítila, byli bojovní mniši trojicko-sergějevského kláštera zase první, kteří se vzchopili, aby dýmající ještě spáleniště moskevských čtvrtí vřelou krví Poláků a zrádců zalili. Archimandrita Dionisij a mnich Avraamij Palicyn rozesílali po městech list za listem, volajíce národ do zbraně na záštitu vlasti a víry otcovské. Volání to došlo nejhlučnější ozvěny v Nižním Novgorodě. V říjnu 1611 došlo tam provolání z trojického kláštera a ihned svolána byla porada starších lidu. Do porady přišel i zemský starosta, obchodník s masem, Kuzma Minin Suchorukij, člověk čestný, moudrý a vlastimilovný; v poradě povstal a pravil: „Sv. Sergěj zjevil se mi ve snách a velel, abych lid z dřímoty vyrušil: čtěte (trojický) list v hlavním chrámu, a pak ať se stane, co Bohu se líbí.“ Stalo se po jeho návrhu, Nižegorodci vypravili sbor válečný, za jehož vůdce Minin odporučil knížete Dimitrija Michajloviče Požarského. A takž nastal onen v letopisech ruského národa proslavený boj za osvobození vlasti a obnovení zákonného pořádku v zemi, která se již považovala za tučnou kořist Poláků, boj proti zevnímu nepříteli a domácí anarchii, kterýž skončil tím, že rekové Minin a kníže Požarskij za stálé podpory trojického kláštera Moskvu od cizinců očistili a moskevský stát spasili. A takž skví se Trojicko-sergějevská lavra v dějinách oněch krvavých zmatků, jež oba falešní Demetriové a polské války spůsobily, vedle Minina a Požárského v první řadě obranců a osvoboditelů vlasti.

Později, když reformami Petra Velkého moc duchovenstva zlomena byla, když stará zbožnost všeho vlivu na světské, zejména politické záležitosti pozbyla a mnichům všechna příležitost odňata byla, aby válečnými skutky a obětavým vlastenectvím se vyznamenávali, postoupil trojický klášter jinou cestou na výši své doby. Kdežto ostatní kláštery a duchovenstvo ruské vůbec vědeckého ruchu i na dále si nevšímaly a velkého proudu světové vzdělanosti se stranily, stala se trojická lavra, jako klášter Alexandra Něvského, velkou studovnou a nikoliv nepatrným ohniskem evropské osvěty na Rusi, zůstávajíc takto věrna duchu svého velkého zakladatele a patrona.

A jako v duševním ohledu živým a čilým zůstal, zachoval trojický klášter i zevní svou nádheru, že asi málo má sobě rovných. Povstav několikráte zcela nebo částečně ze svého rumu a popele, v staré nebo změněné, časové podobě, tvoří podivnou směsici ideí a staveb z rozličných století, pestrý, skoro znatelný obraz dějinného rozvoje své země. Ani jediný z četných jeho chrámů není druhému podoben a jen silné a vysoké okružní hradby s pevnými věžmi, jež Ivan Hrozný kolem kláštera dal vystavět, jsou dítkami jedné doby a stejného původu. Avšak i tyto mury hradné pozbyly již dávno své důležitosti a ceny; ani Tamerlán západní Evropy, kterýž se r. 1812 zpupně pod hradbami Kremlu zvěčniti chtěl, nemohl zde zůstaviti stopu svého svévolného pustošení.

Jen kostely se svými ostatky a bohatými poklady zachovaly si, jako vůbec všechny církevní věci na Rusi, nezměněnou důležitost. Dosud putují, jak před staletími, obzvláště o svatodušních svátcích, v den sv. Sergěje, tisícové ku klášteru a kostem jeho zakladatele a obdivují se s úžasem starým chrámovým pokladům.

Mezi klášterními budovami poutá na sebe pozornost příchozího

diváka především malebná, uprostřed dosti rozsáhlého prostranství o samotě stojící, 250 stop vysoká zvonice. Jest to velmi interessantní stavba, věž parukového slohu z doby Ludvíka XV., vzdušná a plná bohatých okras. Na věži té nalezá se snad největší „zvonová hra“ světa: 35 zvonů, z nichž jeden 1600 centů váží; rozzvučí-li se tento obrovský sbor kovových hlasů, šumí vzduchem do dalekého okolí velebná, úchvatně krásná harmonie, jakouž málo kde jinde lze slyšeti.

Kathedrala Nanebevzetí Panny Marie (Uspenskij sobor) jest jeden z nejkrásnějších ruských chrámů. Zde nalezají se hroby mnohých zajímavých osobností, na př. cara Borysa Godunova a jeho ženy, pak knížat Odojevského, Galicyna, Trubeckého, Volyňského, Saltykova, Glinského, Vorotynského, Šujského, Požarského, Skopina, Meščerského atd. — Avšak větší vážnosti a úcty požívá malý, nízký kostel Ns. Trojice, po němž klášter jméno má a ve kterémž se nalezá zlatem, stříbrem a drahokamy nad míru bohatě vyzdobený hrob sv. Sergěje. Jen baldachýn nad tímto hrobem obsahuje dvanáct centů stříbra! — V chrámě sv. Sergěje jsou památné fresky a staré obrazy, mezi těmito Kristův obraz na šatu, verum ikon východní církve. Co legenda západního křesťanstva o Kristově „pravém obrazu“ (verum ikon, z čehož Veronika) vypravuje, jest obecně známo. Východní (ruská a řecká) legenda vypravuje původ Kristova obrazu na šatu takto: Jistý byzantinský císař (u Arménů král arménský), muž velmi zbožný, toužil velice, aby někdy očima Krista uzřel; tu objevil se mu jednou spícímu Pán v nejvyšší oslavě a přitlačil si na tvář šat, který na císařově loži se nalezal. Když se císař ráno probudil, nalezl šat a na něm Kristův pravý obraz. Mezi „pravým obrazem“ západní a východní církve jest ten podstatný rozdíl, že má na katolickém obraze sv. Veroniky Kristus na hlavě trnovou korunu, kdežto východní „pravý obraz“ podává tvář Kristovu zářící a plnou milosti. — V chrámu Spasitele (Spasskij sobor) nalezá se originál v kopiích po celé Rusi rozšířeného obrazu sv. Žofie s třemi dcerami; vznešený mystický a symbolický význam tohoto obrazu jest: božská moudrost (sofia) a tři z ní zrozené ctnosti: „věra, naděžda i ljubov“, víra, naděje a láska.

Klášterní poklad obsahuje církevní roucha, ornáty, nádoby a podobné věci nesmírné ceny a vyniká bohatstvím nade všechno, co v ostatním Rusku, ba v celé Evropě, ani Řím a Lorettu nevyjímaje, podobného viděti bylo a dosud se ukazuje. Zde může se konat obsáhlé studium o umělecké dovednosti ruských vyšívaček ze 14. věku, o starých ruských hedvábných tkaninách, o fabrikaci zlatých bordur a t. d. Jsou to zachované dary všech téměř ruských carů, caroven a velmožů od založení kláštera do nejnovější doby. Nejdražší věci pocházejí od cara Borysa Godunova a jeho ženy, od císařoven Anny, Alžběty a zejména Kateřiny II.

Ve velkých skleněných skříních stojí tu kostelní nádoby, kalichy, nádoby ke křtu, monstrance, kaditelnice a t. d., biskupské mitry a berly, ponejvíce z ryzího zlata se skvostnými drahokamy, evangelia a mešní knihy v massivních zlatých vazbách, mešní roucha, biskupské ornáty, oltářové a náhrobní pokrývky, perlami opravdu jen poseté. V trojickém klášteře nahromaděno snad více perel, než se jich nalezá v celé ostatní

Evropě. Co obzvláštní div ukazuje se broušený achát, v jehož nitru příroda utvořila zřetelný obraz kříže, před nímž mnich kleče se modlí. Effektivní cena trojického klášterního pokladu páčí se na 600 millionů rublů.

Toto bohatství, náboženská sláva a historické upomínky povznesly trojický klášter nade všechny ruské monastýry, ba i nad staroslavnou, velkolepou lavru kijevskou, druhdy hlavní chloubu východní církve slovanské. Trojicko-sergějevskaja lavra jest jako ruská Mekka: každý pravověřící Rus touží, aby ji aspoň jednou v životě uzřel a třeba jen posvátný práh některého chrámu zulíbati mohl.

Před klášterní kaplí.

Russworm a Belgiojoso.

Skizza z doby Rudolfinské.

Napsal

dr. Ant. Rezek.

(Pokračování.)

R. 1596 stal se Russworm plukovníkem a ještě koncem téhož léta jeneral-stražmistrem jízdectva. Povýšení toho zasloužil si nepochybně útokem na uherskou pevnost Papu, při čemž i raněn byl, ač vůdcové střízliví jako ku př. Schwarzenberk, celý útok za svévolný, nerozmyšlený a špatný vyhlásili, poněvadž prý Russworm mnoho šlechticů a vojáků jako na jatky vedl a jistě by všude jinde byl zasluženému trestu neušel. Ale šílená odvaha Russwormova k novému pomohla vítězství již 3. září 1596. dobytím důležitého Hatvanu.

Dva prostí vojáci hledali klestí, aby si večerní oheň zapálili a dostali se tak nepozorovaně až ke zdem pevnosti Hatvanské. Tu zpozorovali, že na jednom místě náspy jsou beze stráží i vrátili se do tábora a zpravili o tom Russworma. Ten spolčil se ihned s českým pánem Vilémem Trčkou a oba společně učinili útok na místě neopevněném. Zmocnili se vskutku města, a Russwormovi Valloni spůsobili krutou seč neohlížejíce se na starce, ženy a děti.

Ale Turci toužili po rychlé odvetě. Ještě bylo císařské vojsko zaměstnáno bořením a ničením zdí Hatvanských, když došla zpráva, že sultán Mahomed a velkovezír Ibrahim se sto padesáti tisíci muži stojí u Szegedína. Císařské vojsko leknutím couvlo, zamýšlejíc tak postaviti se, aby kryty byly země rakouské před vpádem tureckým. Strach takový zmocnil se arciknížete Maximiliána, že ustoupil až k Ostřehomu. Zatím Turci zřetelně ukázali, oč že jim se jedná: ztratili-li právě Hatvanu, měli v odvetu dobyti pyšného Jageru, hájeného slabou posádkou uhersko-českou, jež pod vůdcovstvím Viléma Trčky a Pavla Nyáry-ho na rychlo tam byla odeslána. Tureckého vojska část, dělostřelectvo i jízda, stála již u Szolnoku; vůdcem jich byl proslulý kleštěnec baše Giaffar (Džafar). Nadarmo prosil Trčka arciknížete Maximiliána, aby vtrhl k Szolnoku, zničil bašete Giaffara a s celým vojskem obsadil Jager: než obdržel odpovědi na posly své, stál již i sultán 21. září u Jageru. O 11 dní později počly útoky. Sedm dní vydržela je slabá posádka a teprv osmého dne, když celé město bylo v plamenech, opustili je Trčka a Nyáry a zatarasili se ve hradu Jagerském o něco výše položeném, kdež se chtěli až do poslední krůpěje krve brániti. Avšak posádka po většině z Vallonů se skládající, chtěla se vzdáti a když Trčka na kolena padl, aby ohnivými prosbami vznítil zmužilost v srdcích vojska, byl od Vallonů i s Nyárym a ostatními důstojníky svázán a uvězněn; posádka pak vzdala se dne 13. října sultánovi, když se jim „koněm, na němž jede a mečem, jímž jest opásán“ zapřisáhl, že života jich bude šetřeno.

Valloni otevřeli brány Jageru Turkům a odevzdali sultánovi Trčku, Nyáryho i ostatní důstojníky; sami chtěli dle daného slibu volně odtáhnouti. Ale nyní sultán splatil Vallonům krutou seč v Hatvanu a revoltu proti vlastním vůdcům v Jageru spůsobenou; dal Vallony z města vycházející schytati, a když jich bylo půl páta tisíce, kázal jedny vyklestiti a druhým s těla řemeny táhnouti. Kteří vydrželi hrozná muka, mohli pak s pokojem odejíti; ale větší část zahynula u zdí Jagerských.

Dne 15. října byl zpraven o osudu Jageru arcikníže Maximilián. Hanbou a zlostí přemožen jsa, umínil sobě pevnosti buď zpět dobyti aneb sultana v otevřeném poli zničiti. Rychlými pochody táhl ke Košici; 18. října spojila se tam již vojska císařská s vojsky knížete Sedmihradského, Sigmunda Bathoryho, takže dohromady až na 60.000 mužů čítala a 95 děl měla. Generál-stražmistr Russworm poslán byl s lehkou jízdou napřed, aby ohledal vhodné místo k svedení bitvy. On našel je nedaleko Jageru v bahnité půdě u Keresteše. Zřízen tu tábor a 22. října shromáždilo se v něm všecko vojsko císařské. Zde odbyla se v následujících chvílích třídenní bitva, nejstrašnější ze všech, jež až dosud s Turky byly svedeny. Počátek bitvy učiněn 23. října od Russworma, jenž na kleštěnce Giaffara bašete útok učiniv daleko jej zahnal a 43 děla jemu odňal. Sultán porážkou zastrašený chtěl prchnouti s celým vojskem a jen domluvami učitele svého Seadeddina dal se přemluviti, aby ještě počkal. Následujícího dne, 24. října, učinili Turci sami útok, byli ale od Schwarzenberka a Teuffenberka tak poraženi, že se octli v močálech Kerestešských bez naděje na pomoc. Tak stála vojska proti sobě až do rána dne 26. října. Při svítání toho dne otřásal se vzduch řvaním dervišů v tureckém ležení k boji povzbuzujících. Svatý prapor prorokův byl rozvinut a sultán započal útokem. Ale vůdcové císařští Schwarzenberg, Teuffenberk a Palfy tak zkrušili Turky, že tito po polednách v divokém nepořádku počali couvati a sultán prchal ze stanu svého daleko do zadu. Veliké vítězství nad Turky bylo dobyto a rozechvěným duším křesťanských vůdcův zdálo se již, že se panství půlměsíce ubírá na vždy z uherského království.

Uherské i německé vojsko s lačností tygří vrhlo se na stany turecké; zlato, stříbro a drahokamy zaslepily oči všech vůdců i vojáků. Divoký nepořádek nastal v táboře křesťanském, vše sháně̌lo se po kořisti a na pronásledování Turkův nikdo více nepomýšlel. Vezír Cicala zpozoroval řádění toto i spojil rychle některou část utíkajících Turků v jedno, rychle hnul se zpět k tureckému táboru, učinil útok na loupeživé, bezstarostné vojsko křesťanské a v půl hodině krylo 12 tisíc křesťanských mrtvol ležení turecké! Obrat ten strašně působil. Křesťané dali se na utíkání, nejslavnější armáda císařská a největší bitva 16. století byla ztracena. I české oddělení vojska císařského i s vůdcem svým panem Václavem Popelem zničeno bylo šavlemi tureckými.

Vůdcové a důstojníci císařští rozprchli se z Uher do všech končin. Russworm půl druhého léta zdál se býti úplně ztraceným, až pojednou na jaře r. 1598 shledáváme se s ním v Praze, a brzo na to ve Vídni, kdež Russworm v zamilovaných pletkách až až po krk vězel, ba i oženiti se chtěl. Z toho ale sešlo a Russworm odebral se v létě 1598 do Uher do vojska Schwarzenberkova.

Proslulý tento maršálek, jenž dobytím Rábu minulého roku získal si v celém křesťanstvě pověst nejslavnějšího vojevůdce, měl brzo hojně příčin k nespokojenosti s plukovníkem Russwormem. Schwarzenberk zaváděl tuhou kázeň v armádě, opíral se loupežnictví a rvačkám, ale Russworm nechtěl tomu rozuměti a když byl od maršálka k pořádku napomínán, choval se k představenému svému tak urážlivě, že jej Schwarzenberk dal zatknouti a uvězniti napřed v Ostřehomu a pak v Komárně a v Rábu. Ale Russworm ve vězení „s jinými prý hodoval a křesťanské útěchy a zábavy vyhledával s — nevěstkami." Po sedminedělní vazbě dostal se na svobodu, ihned odebral se do Prahy a žaloval u císaře Rudolfa na Schwarzenberka. Při tom počínal si ale tak divoce, že při nějaké pitce popral se s panem Janem ze Vchynic a dýkou do zad ho těžce poranil. Rozumí se samo sebou, že Schwarzenberk nemlčel k žalobám Russwormovým, ba již bylo přikázáno, aby celá záležitost vyřídila se v létě r. 1599 ve Vídni před vojenským soudem, a až do toho času neměl Russworm vycházeti z bytu svého na ulici, leč by šel do kostela. Ale s podivením všech vyhrál Russworm při svou, a „jedovaté, hadí srdce jeho", jakž Schwarzenberk se vyslovil, hledělo znovu získati si císaře Rudolfa, jenž tehdáž (r. 1600) za příčinou velikého moru se v Plzni zdržoval.

Brzy na to zemřel smrtí násilnou Adolf ze Schwarzenberka (16. července 1600) a maršálkem císařským v Uhrách stal se pan Melichar z Redern na Českém Fridlandě a Liberci, jenž však tolikéž záhy (20. září 1600) se světem se rozloučil. I byla veliká nouze o vojevůdce v císařské armadě. Po dlouhém vybírání stal se vrchním velitelem v Uhrách Filip Emanuel, vévoda z Mercoeuru, dobrý přítel Russwormův. A tak shledáváme se s bývalým generál-strážmistrem v r. 1601 opět v Uhrách a sice v hodnosti polního maršálka ve vojště Mercoeurově. Počátkem září r. 1601 táhl Mercoeur od Komárna do vnitř Uher a vypravil Russworma k Stoličnému Bělehradu, s plánem velmi smělým. Mělť Russworm skrze bahna Bělehrad obkličující přiblížiti se k městu a zmocniti se ho. To bylo něco pro dobrodružného maršálka! Nebezpečnou cestu bahnem nastoupil jen s tisíci vojáky. Každý měl vedle zbraně otýpku roští. Celých devět hodin táhli cestou bahnitou; na některých místech bylo bahno tak hluboké, že mnohý voják až po hrdlo v něm uvázl a od ostatních pracně vytahován býti musil. Některé hlubiny dal vůdce vyplniti roštím, aby přechod byl lehčím, ale přece šlo se větším dílem cesty až po pás v bahně. Po devítihodinném, hrozném namáhání dorazil Russworm osobně před Bělehrad, právě než se rozednilo. Měl však jen asi sto vojáků při sobě, ostatní byli ještě nazpět zůstali; tak byl maršálek v horlivosti své pospíchal! Bez meškání vrhl se s malým houfem, ostatních nevyčkav, na předměstí s křikem, bubnováním a troubením. V městě mezi Turky nastalo zděšení, nebo s této strany nebezpečí nikdo se nenadál. Russworm ihned velel k všeobecnému útoku, který se podařil, a stolice i hrobka králův uherských byla opět v moci křesťanů (17. září 1601).

Dobytí Bělehradu slavilo se ve Vídni i v Praze střelbou, zpěvem i slavným „Te deum," sám arcikníže Matyáš, bratr císaře Rudolfa, jel z Vídně do Uher, aby to místo spatřil. Russwormova sláva rozletěla se

po Evropě a on sám v relaci o dobytí Bělehradu do Prahy poslané též ukázal s dostatek, že skromnost není právě nejlepší jeho ctností. — Ale Bělehrad dal se udržeti jen velikou ostražitostí, poněvadž se s jistotou předvídati mohlo, že Turci porážku bez odvety nenechají. Russworm se tedy opevňoval náležitou měrou, maje k tomu za pomocníka nešťastně proslulého později v dějinách našich Jindřicha Matesa hraběte z Thurnu. A v skutku již 9. října přitáhl k Bělehradu velkovezír Hasan, a učinil útok na opevněný tábor Russwormův. Však ještě byl tu ku pomoci arcikníže Matiáš a vévoda Mercoeur, dne 15. října svedena bitva s nepřítelem dvojnásob silnějším a Turci byli poraženi na dobro, při čemž bravurou i loupežnictvím nejvíce vynikla pěchota Russwormem vedená, jiň k boji podněcoval Kapucín Vavřinec z Brindisi. V bitvě padl též hrdinský místodržící Murad a arcikníže Matiáš dle zvyku tureckého hlavu jeho na důkaz vítězství poslal arciknížeti štýrskému Ferdinandovi, který mezi tím bídně bojoval u Kaniže.

Od pádu Szigetu jedině tvrdá Kaniž chránila země vnitrorakouské, jmenovitě Štýrsko, před vpády tureckými. Rozumí se tedy, že Turci často se o ni pokoušeli a císařští že s úsilím všemožným hleděli ji udržeti. R. 1600. oblehl Kaniži velkovezír Ibrahim a ačkoliv se všech stran spěcháno ku pomoci, byl velitel Jiří Paradeiser nucen dne 20. října pevnost Turkům vzdáti. Poplach z toho ve Štýrsku byl veliký. Paradeiser byl zatknut a ve Vídni k ohavné smrti odsouzen, napřed uťata mu pravá ruka a pak hlava; ostatní důstojníci posádky Kanižské též buď na hrdle neb jinak trestáni byli. — Tvrdilo se tehdáž, a zdá se ne bezprávně, že biskup vídeňský Melichar Khlesl k popravě Paradeiserově radil z příčin osobních — a z pohnutek náboženských! —

Ohrožený arcikníže štýrský Ferdinand opatřil si pomoc z Vlach. Kardinál Aldobrandini vedl voje papežské, Vincenc Gonzaga pomoc mantuanskou a Jan Medicejský florentinskou. K nim přidal Ferdinand štýrský vojsko své a tak táhli společně do Uher k dobytí Kaniže, právě v touže dobu, kdy Russworm slavně zvítězil u Bělehradu Stoličného. Vojsku štýrsko-vlaskému vedlo se bídně; bylo blízko zahynutí, nemajíc ani schopného vedení, ani dostatek otužilosti. Po vítězství u Bělehradu prosil tudíž arcikníže Ferdinand vévodu Mercoeura o pomoc, a ten poslal mu ke Kaniži maršálka Russworma se 7000 vojáky. V průvodu Russwormově nacházeli se hrabě Filip Solms, Jan Arnošt kníže z Anhaltu a Jindřich Mates hrabě Thurn — jména to v Čechách později blaze i neblaze proslulá. Po strašně namahavé cestě dorazil Russworm ke Kaniži 12. listopadu 1601. a byl s jásotem uvítán. Maršálek však vojsko své ve zvláštním umístil táboře a hned v příštích dnech u přítomnosti arciknížete Ferdinanda vyčetl vlaským vůdcům, že jich počínání před Kaniží jest zbabělé, nedbalé a nedobré; nicméně však radil, aby se neustálo od obležení, lepší jsa naděje pro budoucnost. Arcikníže Ferdinand, který by byl nejraději i se svými Vlachy domů odtáhl, svolal k 15. listopadu válečnou radu, v které Russworm vynikl a vlaským vůdcům všechny chyby, jichž se dopustili, podrobně vytknul, nabídnuv se, že by chtěl, ačkoliv prý mnoho již pokaženo jest, celé obležení napraviti. Ale výmluvnost ta byla marnou, vlaským vůdcům bylo

již v Uhrách počasí příliš studené a proto chtěli jíti domů. Celý tábor rozcházel se. Toho užili Turci. Velký vezír táhl posádce Kanižské ku pomoci s velikou silou, čehož se arcikníže Ferdinand tak ulekl, že v divém útěku prchnul dne 18. listopadu od Kaniže, zanechav všechna děla, všechnu zbroj a všechny velkolepé zásoby v rukou tureckých. Turci stíhali utíkající, veliké množství jich pobili a byli by snad všechny potřeli, kdyby Russworm s nebezpečím života nebyl útěk jich kryl vojskem svým. — Russwormova výtečnost válečnická tou měrou byla nyní uznávána, že po brzké smrti vévody z Mercoeuru (19. února 1602.) jemu svěřeno bylo vrchní velení v Uhrách. Avšak mezi důstojníky císařských posádek a komandanty pevností bylo mnoho Vlachů a ti nenáviděli nyní Russworma z celé duše, poněvadž způsobem bezohledným odkryl slabost a zbabělost vlaských vůdců u Kaniže. — Nenávist tato stala se pak Russwormovi velmi osudnou. Počátek Russwormovy velitelské činnosti byl neslavný, neboť Stoličný Bělehrad s tak odvážným usilím dobytý byl v létě r. 1602. opět ztracen a sice velikou mocí Turkův a zradou císařských důstojníkův, jichž velitelem byl na Bělehradě Jan Marek Isolani. Ale Russworm nedbal mnoho ztráty této, jeho záměry výše se nesly; chtěl býti nyní větším generálem nežli Mansfeld a Schwarzenberg a slávy té mohl jen tím dosíci, kdyby se mu podařilo Pešt a Budín, hlavní sídla království uherského, vyrvati z moci turecké. A o to on se skutečně pokoušel, maje po boku Chorváta Kolonice, české pány Jindřicha Křineckého z Ronova i Jindřicha Thurna a Němce Karla Ludvíka hraběte ze Sulzu. Russwormův plán byl znamenitý. Od Ostřehoma vypraveno bylo loďstvo, které mělo zmocniti se mostu Pešt a Budín spojujícího a jej zapáliti. Vůdcem loďstva a batterie zapalovací byl Gilbert de Saint-Hilaire, týž který r. 1619. vysvobodil císaře Ferdinanda II. ve Vídni od stavů rakouských obleženého. — Po suché zemi pak táhl hrabě Sulz. Když Saint-Hilaire zapálil most mezi Budínem a Peští, přitáhl Russworm po lodích za ním a učinil od vody útok na Pešt. Mezitím co Turci útok odráželi, přiblížil se Sulz se strany druhé, po suchu k městu a zmocnil se hradeb Turci se dvou stran byvše stísněni, dali se v útěk, při němž ohromných ztrát utrpěli, a Pešt 6. října 1602. octla se v rukou Russwormových. Vrchní generál nezapomněl při té příležitosti na sebe. Vozy hojnou kořistí naplněné ujížděly k Vídni a Russworm od té doby byl bohatým mužem.

Nyní šlo o Budín, ale dobytí jeho nebylo tak snadné jako u Pešti. Vezír Hasan s 30.000 bojovníky přispěl posádce ku pomoci, a tu pak zvláštní vojenské nastalo divadlo: Russworm obléhal Budín proti Turkům, a Turci obléhali hned vedle Pešt proti němu. Že pak celý zbytek roku až do zimy stráven byl nyní nečinně, ba ničemně, toho hlavní vina připisována Russwormovi, jenž zase hověl starým vášním, kartám a kostkám, v té míře, že byv jedenkráte v táboře svém od Turků přepaden, od hry ani nepovstal, nýbrž za sebe jenom adjutanta svého poslal, čímž vojsko jeho velikých ztrát utrpělo. — Koncem listopadu odebral se Russworm do Vídně, zanechav v Pešti podmaršálka svého hraběte Sulze.

Místo vavřínů za dobytí Pešti čekala na Russworma mnohá mrzutost, hlavně osočováním vlaských důstojníků v armádě, kteří sobě přáli

generála Jiřího Bastu, velitele Sedmihradska, za vrchního vojevůdce v Uhrách. Hlavním náčelníkem strany té a velikým nepřítelem Russwormovým byl velitel Košický, úlisný a zlomyslný Vlach Jan Jakub hrabě Barbiano z Belgiojoso, rodilý Milančan, který by se byl rád s Bastou o vrchní velení v Uhrách i Sedmihradech rozdělil. Mimo to měl Russworm po skončení výpravy r. 1602. těžkou rozepři pro zabití jistého vojenského rady. Při dobývání Pešti bylo totiž maršálkem přísně zapovězeno, aby nikdo dříve nedrancoval, dokud vítězství nebude úplné. První však, jenž proti zápovědi jednal, byl císařský vojenský rada Jeronym rytíř Dentize. Maršálek sám zastihl ho při drancování a proto byla jemu všechna kořist odňata a vojákům rozdána. Dentize stěžoval si na to u arciknížete Matyáše a na veřejné ulici maršálka pohaněl. Russworm však dokázal své právo, a pak poslal k němu čtyři šlechtice, kteří ho napomenouti měli, aby se podruhé výstupků podobných varoval. Dentize vyslance generálovy hrdě odbyl, načež Russworm sám do bytu jeho se odebral a v rozepři vzniklé „k zachování své cti“ dal vojenskému radovi pohlavek. Dentize chopil se dýky a generála dvakráte bodl, avšak on, tasiv rychle meč, protivníka svého proklál, mysle, že učinil, „co se pro poctivého kavalíra k zachování cti jeho sluší.“

Russworm bál se hněvu císařova, a proto naklonil si všemohoucího komorníka Rudolfova Filipa Langa, darem skvostného zlatého řetězu, začež skutečně odpuštění císařského dosáhl.

Pro rok 1603. svěřeno vrchní velení v Uhrách opět Russwormovi, přes všechny snahy hraběte Belgiojosa. Ale tažení samo počalo velmi pozdě v létě a obmezilo se hlavně na obléhání Budína.

V táboře u Budína přiblížil se k Russwormovi mladý francouzský dobrovolník François de Bassompierre, syn onoho slavného Bassompierra, u něhož Russworm kdys sloužil a pak i od něho k smrti odsouzen byl. General přijal mladého dobrovolníka nevlídně, poněvadž nezapomněl na zasloužená sice, ale velmi nemilá pronásledování ve Francii.

Koncem září přiblížil se Lala Mohamet baše se silným vojskem k Budínu, aby obleženým ku pomoci přispěl; 29. září byla s ním svedena bitva, v které 7000 Asiatů padlo a Russworm do rukou dostal 35 koňských ohonů tureckých. Porážka Turků byla úplná. Russworm dal zajaté Turky druhého dne vesměs odpraviti a dva renegaty zvláště ukrutným způsobem se světa sprovoditi. Po bitvě přiblížil se mladý Bassompierre k maršálkovi, jenž s několika plukovníky seděl na mrtvolách zabitých Turkův. Spatřiv příchozího jal se Russworm chváliti udatnost mladého dobrovolníka a dodal k tomu: „Váš nebožtík otec, pane z Bassompierre, byl mým učitelem, ale chtěl mě sprovoditi se světa smrtí ohavnou. Chci zapomenouti na tuto poslední jeho křivdu a pamatovati na předešlé služby a zůstati, libo-li vám, vaším přítelem a služebníkem.“ I slezl Bassompierre s koně a děkoval se. Russworm přetrhl děkování jeho s pozváním všech přítomných k hostině na budoucí den.

Ještě nějaký čas zůstal Russworm se společností svou seděti na krvavých mrtvolách tureckých a měli svou zvláštní kratochvíli v tom, že prohledali asi padesát zabitých Turků a přesvědčili se očitě, v čem se

čelo Turka liší od křesťanského. Kromě obyčejné, náboženské známky prý pozorováno, že Turci nemají dobrých zubů.*)

Druhého dne byla hostina v stanu Russwormově, pilo se a karbanilo do pozdní noci, a utužilo přátelství s mladým Bassompierrem.

*) Události tyto i následující nad míru zajímavě popsal Bassompierre ve svém denníku, jenž nám bude odtud hlavním pramenem. — Viz také Mikovce l. c. str. 14.

(Dokončení.)

ROZHLEDY
v literatuře, umění a vědě.

Jubileum Bedřicha Smetany. Dovršených padesát let zdárné činnosti lidské budí v každém jemnocitném srdci úctu, nechť jedná se při tom o kterýkoliv obor; byla-li leta ta zasvěcena snahám idealním, službě krásy nebo pravdy, nalezá jejich šťastné zakončení ovšem i sympathie vysoko povznešené nade všechny city osobní i soukromé. Avšak takové půlstoleté působení, které může se honositi netoliko skvělou řadou znamenitých činů, nýbrž i tím, že duševnímu životu národnímu dalo nějaký nový blahodárný směr, má svaté právo, žádati mimo nadšený obdiv přímo i vděčnost od celého národa.

Krásný okamžik, v němž takováto nadšená vděčnost zářila z vlhkých zraků a hluboké pohnutí ozývalo se v bušících srdcích českých, zažili jsme dne 4. ledna při koncertu, jejž dával mistr Bedřich Smetana v sále Žofínském „na památku prvního vystoupení co pianista před padesáti lety.“ Jediný opravdu bolestný moment této povznášející slavnosti bylo pomyšlení, že krutý osud donutil Smetanu, rozloučiti se s obecenstvem na onom poli, na které před půlstoletím vkročil co dítě mnohoslibující, a na němž během let dospěl na mistra ještě mnohem více splňujícího: na poli hudby výkonné, co pianista. Všechno ostatní probouzelo nelíčený jásot a poskytovalo radost ničím neskalenou. V oboru totiž pro národní umění naše nepoměrně důležitějším, co skladatel, neukončil Smetana svou činnost, nýbrž naopak právě zde oběma velkými novinkami, u příležitosti této poprvé provedenými symfonickými básněmi „Táborem“ a „Blaníkem“, jimiž uzavřen jest šestidílný cyklus „Vlast“, objevil tvůrčí sílu plnou a nezlomenou, jarou a svěží, a tím rozevřel nám krásný rozhled do nastávajícího druhého půlstoletí svého života — rozhled to opět, arci v jiném, vyšším smyslu, mnoho slibující! Jméno Smetanovo znamená epochu v dějinách českého umění; on proklestil národnímu živlu českému dráhu do moderního světa uměleckého a moderním idealům světovým zase cestu do umění národního — jak skvělými úspěchy korunována je tato snaha jeho, může každý poznati, když porovná nynější hudební ruch český s tím, čím byl před Smetanovým

návratem do vlasti roku 1861. Pokud skromné poměry naše to učinily možným, vykonalo obecenstvo české akt vděčné piety ovacemi, jimiž mistra obsypávalo při jubilejním koncertě i na to večer v divadle, při provozování „Hubičky“. Denní listy přinesly zevrubné zprávy o celé slavnosti té; sotva bylo by na místě, kdybych zde zprávy ty, třeba u výtahu, opakoval. Také nebylo účelem těchto řádků, podati nějaký referat o koncertu, nechť i sebe důležitějším a významnějším, nýbrž zdálo se mi býti především povinností časopisu, jakým jsou „Květy“, aby v něm zaznamenán byl onen den, kteréhož oslaveno bylo padesátileté umělecké působení Bedřicha Smetany několika prostými, ale vřelými slovy. Jiná povinnost, promluviti totiž k čtenářstvu „Květů“ o Smetanovi co zakladateli moderní české hudby, o jeho významu naproti cizině a o jeho poměru k ostatním skladatelům domácím, není tím nikterak odčiněna. Doufám, že mi snad již během tohoto půlletí bude možno dostáti také této druhé příjemné povinnosti v zevrubnější nějaké rozpravě.

O. H.

Česká literatura.

Básně. Podáváme kratičkou úvahu o třech sbírkách veršovaných prací co doplněk ku zprávám o básnické produkci minulého roku. Za almanahem „Májem“ vyšel v poměrně krátké době „Almanah české omladiny,“ uspořádaný J. Hudcem, V. A. Jungem a Jaroslavem Kosinou a představující, ačkoli se tu i práce některých přispěvatelů „Máje“ spatřují, manifestací jiného kruhu naší nejmladší básnické generace. Nehledíme naň se stanoviska přísné kritiky; vítáme v něm, jako jsme vítali v „Máji,“ první vystoupení nových mladých sil, proniknutých ušlechtilými snahami, a chystajících se vstoupiti co svěží záloha na kolbiště literární. Uspořádání takového almanahu přináší to s sebou, že se tam jednak dostávají vedle mnohých jmén mnohé slabé práce, jednak že mnohý přispěvatel zastoupen bývá ukázkou, z níž nikterak souditi nelze o básnické jeho individualitě. Někdy dostačuje arci kratičká báseň, abychom poznali rozhodné nadání. Tak myslím, že na příklad nikdo, kdo přečte v almanahu tom prosté drobné písně „Valaška“ a „Aj, husy“ od Josefa Kallusa, o skutečném nadání jeho pochybovati nebude. Naproti tomu obsahuje almanah ten jména, pod nimiž se nalezají okázky dílem tak nepatrné, dílem tak nezralé, že si z nich netroufáme učiniti úsudek o povolanosti mladých autorů. Uvedeme tedy jen některé práce, které se nám zdají svědčiti o talentu. Jsou to mimo dotčené již písně Kallusovy: „Kostelní věž“ od Jana Calvi, „Své sestře“ od Josefa Háska (bohužel zemřelého), „Mistr Jan“ od Jana Herbena, „Snubní večer“ od Jana Hudce, „Na Kaňku“ a „Petr z Kravař“ od Frant. Chalupy, „Poslední žrec“ od Jaroslava Kosiny, „Křižák“ od Ant. Koukla, „Z denníku Satana“ od Karla Legera (pouhý zlomek), „Na sbořeništi“ od M. J. Šimáčka, „Leden“ od Aloise Škampy a „Car a bojar“ od Václava Veverky. Avšak tím nechceme, jak shora řečeno, všem ostatním povolanost upírati; o té rozhodne nejlépe další jejich tvoření. „Almanah české omladiny“ zavírá v sobě též příspěvky prosaické: zajímavý a pěkně psaný článek „Z domácnosti A. S. Puškina,“ pojednání

„Několik myšlenek o filosofickém idealismu a realismu a filosofii vůbec“ od Jana Korce a novelletku „Krásný sen“ — nehrubě zdařilou.

Irma Geisslova, která do téhož almanahu dvě drobné básně podala, uveřejnila ku konci minulého roku dosti objemnou sbírku svých básní pod názvem „Immortelly.“ Písně Irmy Geisslovy nejeví ani smělého vzletu, ni zvláštní hloubky, ni znamenité obraznosti, — ale dýše z nich namnoze jemný cit, ušlechtilá snaha, nadšení pro svatou věc národa a lidstva a tyto vlastnosti činí nám básnický její zjev tím více sympatickým, čím skrovnější je počet ženských sil na roli našeho písemnictví a vůbec národní naší práce. Nejpěknější částí její sbírky jsou cykly „Květy z matčina hrobu“ a „Otčině.“ Bol, rozervanost a zoufalost, s nimiž se setkáváme příliš hustě v ostatních cyklech sbírky, náleží k slabým jejím stránkám; nedostáváť se jim v básních samých dostatečného odůvodnění, aniž mohutného a krásného básnického výrazu.

Poslední sbírka, o níž se tuto zmíniti chceme, jest „Kytka z Moravy“ od Vladimíra Šťastného. V básních těchto snoubí se vlastenecká a náboženská tendence. Tato druhá vyniká tak silně, že tvoří převládající ráz celé knihy, rozdělené ve dvě části: „Ozvěny z dávných dob,“ jejichž látka je většinou čerpána z prvních dob křesťanství na Moravě, a „Pověsti a báje,“ v nichž mají převahu křesťanské legendy. Co do ceny poetické jsou mnohé práce této sbírky slabé; avšak přes to netroufáme si upříti autorovi básnického nadání. Forma je sice místy nedbalá, avšak jadrnost a plynnost tvoří pěkné její vlastnosti. Zdá se, že by Šťastnému nejlépe svědčily jednak látky čistě prostonárodní, čemuž nasvědčuje velmi pěkně zpracovaná pohádka slovenská „O dvanácti měsíčkách,“ jednak rozmarná didaktika ve spůsobě „Marného kázání“ dle Abrahama a Santa Clara. *S.*

Literatura polská.

Mladistvá svěžest a jarobujná síla životní bývaly vždy známkami duševního života polského; také uplynulé právě pololetí minulého roku vyznačuje se obvyklou pružností ducha a nezmarným nadšením. Není to sice hojnost nových zjevů literárních, jež poutá v poměrně krátkém tomto období pozornost naši, avšak v jednotlivých jich skupinách setkáváme se s pracemi tak obsažnými, že zváží i plodnější jinak produkci dob minulých.

V básnické literatuře znamenáme tentokráte utěšenou činnost, jevící se jednak v opětném pořádání a vydávání starších výtečných spisů básnických, jednak ve sbírání vynikajících prací současných, konečně v překládání znamenitých zjevů literatury zahraničné. Z děl prvního druhu zajímá nás nejvíce nedávný podnik knihkupecké firmy Gubrynowicze a Schmidta ve Lvově, jež počala vydávati nový sborník „Bibliotéku polskou“ redakcí známého literárního aesthetika prof. A. Małeckého.

„Bibliotéka polská“ čeliti má spekulační Brockhausově „Bibliotéce spisovatelů polských,“ vydávané v Lipsku a spíše vypočítané na cizokrajné sympathie s nešťastnou Polskou, nežli vedené opravdovou snahou literární, která by zajisté ani nekritický výběr spisů v bibliotéce nezřídka vydávaných, ani množství hrubých, z neznalosti jazyka se prý-

štících chyb pravopisných ve sborníku tak důležitém připustiti nemohla. V „Bibliotéce polské“ vyšly dosud spisy Zygm. Krasińského, s předmluvou St. hr. Tarnowského (2 díly), díla Adama Mickiewicze, vydání uspořádané syny slavného autora (4 díly); básnické spisy Bohdana Zaleského (4 díly); pamětníky Taska, vydané prof. dr. Węclewskym; Niemcewiczowa historická povídka: Jan z Tęczyna; druhé rozmnožené vydání věhlasného básníka současného, jehož i naše literární kruhy z nedávného pobytu v živé chovají paměti: Adama Asnyka (El...y) [2 díly] a konečně nově uspořádané vydání básní Jul. Słowackého.

Podnik Gubrynowicze a Schmidta vyniká kromě správnosti jazykové a dokonalosti kritické, také zvláštní svou láci; jestiť téměř o třetinu lacinější než bibliotéka Brockhausova.

Tamtéž uchystány jsou k tisku další po různu dosud po časopisech roztroušené básně Asnykovy a j.

Z překladů básnických uvádíme skvostnou knihu Heineových písní, vydanou Alex. Kraushaarem. Mezi přednostmi překladu jeho uvádí se všeobecně ryzost jazyka, jasnost myšlenky a ušlechtilost poetické dikce. Naproti tomu vyčítá se překladateli, že nedovedl postihnouti ducha velkého pěvce v jemných jeho odstínech; — příkré zvuky divoké jeho vášně, palčivý jed jeho sarkasmu nenalezly v polském rouše náležitého výrazu. Méně vytříbený, ale za to věrnější a vzletnější je překlad téhož básníka podaný A. Mieleszko-Maliszkiewiczem.

Drobná básnická produkce soustřeďovala se po různých beletristických časopisech, kde setkáváme se i se jmény zvuku nejlepšího, jež také čtenářstvu našemu z různých prací jsou dostatečně známa. (Chamiec, Sowiński, Deotyma, Konopnicka, † Tarnowski, Pług a j.)

V dramatické literatuře polské setkáváme se, pomíjíme-li nesčetné množství překladů moderních právě děl francouzských a německých, zásobující denní repertoir divadel varšavských, lvovských a krakovských, s několika pracemi původními, z nichž však málo jen vyniká nad prostřednost. Proto uvádíme zde jen zdařilou komedii předního dramatika polského Michala Bałuckého „Krewniaki,“ jež poctěna byla při konkursu krakovském první cenou; dále i zajímavou jednoaktovku Stefana Dąbrowského „Klopot dziadunia,“ kteráž potkala se na jevišti varšavském s rozhodným úspěchem. Jest to teprvé druhá práce mladého nadaného spisovatele a opravňuje přes mnohou nedokonalost scenickou k pěkným nadějím. Zvláště chválí se při ní barvitost charakteristiky a svěží, zdravý humor.

Chvalně známý básník dramatický a výtečný překladatel některých našich zjevů literárních, Bronisław Grabowski, otiskl v Tygodniku illustrowanem veliké své historické drama „Kralevič Marko,“ jehož hlavním půvabem je ušlechtilá básnická dikce a zápal pro ideu slovanskou. Také daleko za hranicemi (v Pize) nalezáme pěstitelku dramatu polského; jest to autorka „Przeoru Paulinů,“ kteráž počala vydávati pod pseudonymem Juliana Moers z Poradowa některé své veršované práce dramatické.*)

---

*) S jednotlivými vynikajícími zástupci současného dramatu polského podaří se nám bohdá seznámiti se z překladů, jež i pro naše jeviště jsou

Mezi překlady dramatických spisů cizích vzbudila největší pozornost truchlohra Paula Heyseho „Sabinky," přeložená veršem od Kazimíra Kaszenského. Truchlohra ta, jejíž látka čerpána s podivuhodnou důkladností z pradávných dějin klassického Říma, potkala se také u kritiků polských s oprávněnou výtkou, že vytvořena byla lyrikem, lyrikem novellistou a nikoliv chladným a rozvážným dramaturgem; převládáť v ní lyrický živel tou měrou, že nelze ji přesně nazvati ani dramatem.

Velmi mnoho psáno bylo o francouzské veselohře Normandově, přeložené pod titulem „Podarunki"; Hofmanově „Szalony zaklad" a Labiche-ově „Wróble," jež vesměs zavdaly podnět k diskussím o potřebách reformy divadelního repertoiru, kterýž holduje jako všude jinde spíše efemérním zjevům cizokrajným, než solidním pracím domácím.

K vůli úplnosti uvádíme ještě veršovaný žertík dramatický v jednom jednání pod názvem: „V starym piecu diabel pali," jehož autorem jest pseudonym Roman Newina.

Jakýmsi druhem almanahu jest „Pamiętnik Towarzystwa tatrzańského," jehož čtvrtý díl již vyšel v tiskárně Anczyca a spol. ve Lvově. Obsahuje mimo jiné také překrásnou báseň Ely-ho (Asnyka) „Ranek v horách." —

Biblioteczka ludowa, vydavaná Zykmuntem Glogerem ve Varšavě, přináší v posledním sešitu opětně sbírku popisů a dumek lidu, na spůsob sbírky, pořádané pohádkovou komissí naší „Slavie".

Přicházíme nyní ku vlastnímu jádru belletristické literatury, k románu a novelle. Zde vítá nás přede vším staré, nepomíjitelné a plnozvuké jméno J. S. Kraszewského, jehož povídky „U babuni", „Dzieci wieku", „Orbeka" a „Bratanki", jsou posledními lístky vavřínového věnce, objímajícího velikou literární jeho postavu, kterou nadšený národ polský nedávno s velikou slávou v Pantheonu svých velikánů umístil. Povídky ty založeny jsou z veliké části na podkladu historickém, poslední z nich pohybuje se na oblíbené Kraszewskému půdě dějin polského krále Augusta II.

Velmi zajímavým zjevem literárním jsou dr. Antoniego J. Gawędy z przeszłości. Nejlepší charakteristiku jich podává sám slavný Nestor písemnictví polského těmito slovy: Látku ku povídkám těm poskytovaly spisovateli rozličné listiny, akta, skrovná regesta, z nichž by jiný ničeho vybrati si nedovedl. Vedle talentu, jakýž jeví se nám na každé stránce, zajímavo jest dílo to také tím, že odhaluje nám na základě zpráv čerpaných ze starých listin i nejjemnější stránky minulého života, kteréž by jinak zůstaly zapomenuty neb nepovšimnuty. Dr. Antoni nechce tvořiti sám ze sebe, béře si drobounkou osnovu událostí charakteristických a z ní rozpřádá, doplňuje a křísí k životu danou jakousi chvíli minulosti. Jako v dřívějších jeho obrazech (o nichž také my jsme se již pochvalně zmínili) jest i zde jevištěm Podolí a známé dobře spisovateli země sousední — století XVIII. a XIX. Není lze nepocítiti spolu, že píše řádky ty člověk v tajemství zasvěcený, nesmírně pilný, sezná-

---

uchystány. Tak chová F. L. Hovorka v překladu komedii velenadaného autora „Damy Treflové" Kaz. Zalewského „Artikul 264; Jos. Klika přeložil Asnykova „Kiejstuta" a Schwab-Polabský téhož novou veselohru „Przyjaciele Hyoba".

nivší se dokonale s poměry místními, muž, jemuž jest hračkou, probrati se několika tisíci archů starého, plesnivého rukopisu. Před věkem je téměř životopisem starého Jana Witte, velitele Kamence podolského, otce generala a prvního manžela slavné Žofie. Postava to hodná nejpilnějších studií, energická, krásná, udivující obrovskou silou povahy. Neméně originalní a svého spůsobu jediná je postava „Officyalisty starého autoramentu.“ Spisovatel nepodal nám zúmyslně jména ctihodné té figury, obávaje se, aby snad rodina, která dnes již ku hrabatům se počítá, nemrzela se na něho pro vylíčení skromného svého protoplasmy ...

Złota Teklunia je smutnou, velmi smutnou a pravdivou povídkou o osudech ženy, jejíž štěstí padlo za oběť dobám, které stály tolik a přinesly přece jen tak trpké ovoce. I zde sloužila korrespondence a podání za podklad vypravování, jehož by i sebe obratnější románopisec lépe sosnovati nedovedl.

Dílo dra. Antoniego je v každém ohledu zjevem tak pozoruhodným, že jsme opravdu zvědavi na další jeho průběh, kdy vystoupí nám teprvé jednotlivé postavy památného hnutí politického nešťastné Polsky plasticky v popředí.

Z historických povídek připomínáme dále Al. Bronikowského povídku „Hipolit Boratyński; a nové vydání historických románů Henryka hr. Rzewuského, známého čtenářstvu našemu z pověstného „Posledního listopadu.“

Nelze nám pominouti mlčením také ještě Ad. Pługa „Officijalisty“, román to ve třech dílech, dále povídky Valeria Przyborowského „Rubin Wezyrsky“ a fantastické novelly Deotymy „Zwierciadłowa zagodka“, jejíž jemným podkladem je podivuhodná fikce, že zrcadlo v jistých dobách a za spolupůsobení jistých okolností reprodukovati může postavy osob, které se dávno již v hladině jeho byly shlížely. Ze starších spisovatelů pokračováno ve vydávání spisů slavného novellisty Josefa Korzeniowského, a básníka — vojáka Seweryna Goszczyńského. Také spisy Františka Zabłockého shledáváme v soubornćm vydání.

V tisku nalezaly se před nedávnem ještě nové spisy Sasa Berlicze „Mozaika“ a „Paweł, pamiętnik znaleziony“.

Zajímavo jest, že i některé z přednějších našich prací belletristických doznaly velké obliby v bratrské literatuře polské. Jest to jmenovitě Karoliny Světlé novelka „Lamačova dcera“, kteráž vydána v Piotrkově nákladem redakce Tygodnia a překladem Marie Grabowské. „Světlá (vlastně Mužáková) zaujímá v literatuře české místo velmi pěkné. V povídkách jejích, založených skoro vesměs na životě lidu vesnického, setkáváme se s národním duchem českým, podaným s nevyrovnatelnou prostotou a při tom v rouše půvabném, vysoce poetickém. Takou jest „Lamačowa dcera“, za jejíž překlad uhlazený a správný jsme toliko paní Grabowské velmi vděčni“ — úsudku toho dočítáme se v jednom z nejpřednějších časopisů polských, který nedávno též i nejznamenitějšímu dílu slavné naší romancierky „Vesnickému románu“ (Wiejski roman) ve sloupcích svých ochotně místa popřál. Z překladů tvoří největší část fenomenální zjevy literatury francouzské (Em. Zoly; Alf. Daudeta) a některá zajímavější románová díla německá.

Přicházíme ku vědecké literatuře, kteráž pěstuje se od několika

roků v Polště s nevšední pílí — jmenovitě pokud se týče dějin domácích a historie kulturní i literární.

Z děl prvního druhu sluší především jmenovati Dziela Juliana Bartoszewicze, jichž vyšel pátý díl (Historija preswotna Polski tom III.) nákladem syna zesnulého badatele Kazimíra Bartoszewicze. Díl ten obsahuje děje panování Władyslawa Hermana a Bołesława Krzywoustého — nejtemnější to dosud stránku dějin polských, kteráž osvícena tu duchem velkého dějepravce poprvé.

Až ukončeno bude vypravování z dějin dávné Polsky, což stane se dílem nejblíže příštím, pokračovati bude vydavatel sbírkou velmi cenných životopisů rovněž z péra Bartoszewicze. Uchystány jsou již svazky dva: „Znakomici mężowie polsky a Życie Anny Jagiellonky.“ Žel, že nenalezá slavné to dílo po národě polském té podpory, kteráž by zabezpečila další jeho vydávání a jakouž vyžadovala by pieta k Manům věhlasného učence.

V bibliotece Warszawské se setkáváme se zajímavou pro nás rozpravou S. Sutowicze „Stosunek Wł. Jagielly do Husitow czeskich“ — jakož vůbec, jak jsem již v předešlém rozhledu u podobné příležitosti se zmínil, doba husitská teprvé nyní bedlivější pozornosti u polských historiků těšiti se počíná.

Vzácné příspěvky ku studiu dějin polských obsahuje obšírná sbírka pramenů dějepisných, pořádaná neunavným v oboru tom pracovníkem prof. Pawińským, kterýž vydal mimo to i nedávno Denník trojnásobného poselství komissařů královských do knížecích Prus r. 1566—1568, dílo to pro studie styků polsko-pruských za doby panování Zygmunta Augusta veledůležité. Ku spisům právě uvedeným druží se také studie dra. Hirschberga o Janu Laskim, pověstném arcibiskupu Hnězdenském, jehož nazývá spisovatel „spojencem sultána tureckého“, dávaje místa výčitkám dvora vídeňského, kterýž nevražil na věhlasného arcibiskupa vlastence a literáta pro pomoc, kterouž poskytoval nepřímo Janu Zapolskému v bojích o trůn uherský.

K záslužným podnikům těm druží se „Zupełne wydanie děl Józefa Kremera“ (11 dílů), sbírka to spisů filosofických ceny nemalé, dále pak i vydání korrespondence Nestora polské dějepravy „Lelewela“, spořádána a vydána knihkupectvím Župańského v Poznani.

Z monografií zasluhuje bedlivého povšimnutí „Monografie miasta Sandomierza“, pocházející z péra zvěčnělého autora Dějin církve všeobecné vůbec a církve polské zvláště, X. Melchiora Bulińského; z publikací akademie krakovské zajímá nás nejvíce 3. díl příspěvků k anthropologii domácí, jenž obsahuje velmi mnoho vážných zpráv etnografických, archeologických a sfragistických. V národopisném a kulturním ohledu důležitou je sbírka písní lidu z okolí města Mławy i Srzeńska (v bývalém území zawskrzeńském), již uspořádal Wł. Dębski.

Novým rokem počínaje, vycházeti má ve Varšavě Słownik geograficzny królewstwa polskiego i innych krajów słowianskieh, dílo velice nákladné a na veliké rozměry rozpočtěné. — V oboru jazykovědy objevilo se dílo nad jiné zajímavé a důležité. Míním tím gramatiku sanskritskou, sepsanou proslulým znalcem jazyka domácího, Františkem Malinowskim. Dílo to vychází pro nedostatek prostředků, k vydání celku

potřebných, prozatím po sešitech a zdá se, že bude chloubou vědecké literatury polské. Pozoruhodným úkazem jest, že nejvíce přízniveů nákladného toho podniku shledáváme v kruzích židovských, kteří jeví v poslední době vůbec nebývalé účastenství pro literární plody polské, jakož tomu svědčí mnohé literární plody, vyšedší z péra jich souvěrců. Tak vydal na př. Jakub Rohvand ve Varšavě Astruccovy „Historie Židů“; Israel Leon Groslylik spis o vychování mládeže židovské a ve Varšavě vychází dokonce i týdenník „Israelita“ redakcí S. H. Peltyna.

Ku konci zmiňujeme se ještě o obšírné literarně historické studii, již podal Julian Adolf Lwiącicki v Atheneum, obrav sobě za předmět nejznamenitější dramatické básníky španělské (Lope de Vega — Tirso de Molina a Juan Mendoza), kteréž charakterisuje dle nejlepších pramenů španělských, francouzských a německých. *O. M.*

Ruská literatura.

Historický román ruský, jenž měl tolik vynikajících pěstitelů, jako hr. Tolstého, Lažečnikova a j., počíná opět obraceti na se pozornost. Nelze upříti, že historický román má na Rusi s dosti překážkami co zápasit. K historickému románu jest především nezbytno, aby spisovatel byl s to podati věrně historické charaktery a vdechnouti v něj ráz doby. Do nedávna ještě tísnily však tiskové poměry nejen obrazotvornost spisovatele, ale překážely i historické charakteristice vystupujících v románu osob, obzvláště, jestli náležely k osobám vyšším. Možno toliko poukázati, jakým spůsobem vylíčil Lažečnikov Petra I. v „Noviku“, Joanna III. v „Basurmaně,“ Annu Joannovnu v „Ledovém domu.“ V druhém vydání „Ledového domu“ snažila se ještě nahradit censura, čeho po prvním opomenula, a škrtla výrazy, kde spisovatel líčil carovnu za nedosti pěknou. Prvním skoro historickým románem, kde historické osobnosti jevily se v náležitém jim světle, byl Tolstého „Vojna i mir.“ A přece poskytují dějiny ruské hojnost látky k románům. Zejména oplývá doba od Petra I. do Kateřiny II. romantickými látkami a již samy jednotlivé episody z doby té vylíčené tvořily by dosti zábavné vypravování. Jednu episodu z doby té obral si též J. P. Karnovič ku svému románu „Ljubov i korona.“ Děj románu jeho spadá v dobu panování Anny Leopoldovny, zároveň tragické hrdinky románu, jež zbavena byvši vlády od Jelisavěty Petrovny, zahynula v mladistvém věku svém. Přes jednotlivé slabosti jest líčení Karnoviče historicky věrné a poskytuje zábavnou lecturu. Od Karnoviče vyšel tiskem v Petrohradě i druhý ještě historický román: „Maltijskije rycary v Rossiji“, jenž jedná za doby cara Pavla I.

Nejdůležitějším však zjevem v oboru belletrie jest té doby nový román F. M. Dostojevského „Brat'ja Karamajovy.“ Dostojevskij náleží k řadě „belletristů čtyřicátých let,“ mezi nimiž shledáváme slavná jména Grigoroviče, Gončarova, Turgeněva, hr. Tolstého. Nejedni pokládají spisovatele románů „Zapiski iz mertvago doma“ a „Prestuplenija i nakazanija“ nad Turgeněva a hr. Lva Tolstého považujíce ho za ruského romanciera naší doby par excellence, tak jako Francouzi hledí na

Victora Hugo jako na representanta francouzské literatury posledních čtyřicíti let. Kdežto z ruských belletristů čtyřicátých let jeden po druhém umlká, jest tvůrčí síla Dostojevského nejen stále svěží, nýbrž každý jeho nový plod jest i literární událostí. Jako v jiných jeho románech vzat jest i v „Brat'jach Karamajových" děj ze života ruského, jejž Dostojevskij, byť i s jiné stránky než Turgeněv, líčiti dovede s jeho vnadami i ostny, s jeho názory a snahami.

Přicházíme na konec k dvěma ještě dosti charakteristickým plodům z polštiny. V Moskvě vyšel právě v dvou dílech v ruském rouše historický román J. J. Kraszewského: „Intrigi ministrov korolja poljskago Avgusta Vtorago", a v Petrohradě překlad vybraných básní polského pěvce Syrokomly (Lud. Kondratowiczc) pod jménem: Izbrannyja stichotvorenija Ljudevita Kondratoviča". V úvodu poukazují překladatelé na slovanskou myšlenku a odůvodňují vydání slovy: „Domníváme se, že hledě k nepochybně rostoucímu zájmu ruské společnosti seznamovati se s životem a písemnictvím slovanských národů, bude obecenstvu ruskému vítaným poznati básníka slovanského kmene historickými sudbami nám nejbližšího." *J. J. T.*

Z francouzské literatury.

Píše *A. Pulda.*

„Králové ve vyhnanství". Napsal Alphonse Daudet. — „Nana" Napsal E. Zola.

Francouzská literatura může se vykázati na sklonku roku minulého dvěma velmi zajímavými spisy. Objevilyť se dva nové romány od obou předních románopisců Francie, Zoly a Daudeta a vzbudily všeobecnou pozornost nejen doma, nýbrž i za hranicemi. Alphonse Daudet, jehož „Risler sen. et Fromont jun." do češtiny přeložen a v dramatickém zpracování na českém jevišti provozován, jest znám čtoucímu našemu obecenstvu, kdežto Emil Zola jest pro širší kruhy našich čtenářů spisovatelem posud téměř neznámým. A přece jest Emil Zola tvůrcem nového směru v krásné literatuře; směru realistického, který nalezl již dosti stoupenců, ale také odpůrců.

Účelem této krátké rozpravy budiž toliko, seznámiti čtenáře s obsahem těchto zajímavých děl a jednotlivých jejich oddílů.

Králové ve vyhnanství.

Princip, který Daudet tímto románem vyslovil, jest tento: „Dokud králové sedí na svých trůnech, náleží historii; jsou-li s nich svrženi, stanou se záležitostí románopisce, kterýž píše historii těch, kdož jí nemají." Vzory nescházely Daudetovi a on mohl tedy směle pracovat „dle přírody." Přes to všechno jsou hlavní osoby tohoto románu výtvorem básníkovy fantasie, jakož i „království Ilyrské a Dalmatské," jehož panovníkem je učinil.

Román počíná za krásného letního večera roku 1872. Král a královna Ilyrská, Christian a Frédérique, přibyli na večer do Paříže, se-

stoupivše v hôtelu v ulici Rivoli na rohu ulice Castiglionské. Královna unavena dojmy cestovními a útěkem, spala po celý den, avšak o páté hodině probudila se a spatřila se svého balkónu v záři zapadajícího slunce v rozkošné zahradě zříceniny Tuilerií, těch Tuilerií, kde před desíti lety obývala jsouc docela mlaďounkou nevěstou.

Hned z prvních stránek tohoto díla lze uhodnouti, že tento román bude bojem mezi touto královnou, v pravdě královnou, a jejím Christianem, dosud mladým člověkem, avšak dobrodruhem, vilníkem, kterýž je všecek okouzlen, že nemusí dále vlásti a kterýž je nadšen prázdninami, jež mu jeho vyhnanství připravilo a kterýž hned prvního večera, mezitím co jeho žena pláče v náručí královny Palermské, vykrade se se svým pobočníkem z domu a všecek rozjařen, zpit atmosférou pařížskou, kráčí k Mabillu, kde hodlá celou noc příjemně se pobavit.

V kapitole, jejíž titul jest: „Poběhlíci ve vyhnanství“ studoval a podal Daudet účinek vyhnanství na povahy mělké a slabé, jakož i pád, klesání a zmalátnělost, která se jich zmocňuje; tomu všemu uniká královna Frederique, následkem vřelé oddanosti a obětím přátelským, kterými jest obklopena; ale čemu nemůže uniknouti, jest bída, jest prodej diamantů ba i kamenů z koruny, kteréž byla pozbyla. Její život stává se dlouhým trápením, neustálým pokořováním a věčným strachem, aby král nedopustil se ještě nějaké větší pošetilosti. Odpouští mu všechny vyjímaje ty, jež by mohly pokáleti její korunu, kterou chce neporušenou uchovati svému dítěti, malému braběti de Zara.

Aby se lépe rozumělo tomu, co jsme pověděli, musíme podotknouti, že republika Ilyrská nabídla se Christianovi II., kdyby se zříci chtěl všech nároků a práv jak pro sebe, tak i pro své nástupce, že navrátí veškeré jmění rodiny, celkem 250 milionů. Christian již váhá, avšak jest zde královna. Raději žebrati, zemříti, než oloupiti Zaru o korunu, kterouž kdysi opět má nositi.

Na neštěstí celá smečka lichvářů, obchodních jednatelů, poučena komorníkem královým, hledí ho k tomu donutiti, což se jí také podaří, ana byla skoupila veškeré královy dluhy. Král nevida jiné pomoci, podpisuje zápis odříkací. Celou tuto intriku provedla žena jednoho z těchto moderních loupežníků, jakási Sephora Levisová, do níž je král šíleně zamilován. Podpis děje se v okamžiku, kdy královna o tom zpravena, vráží do královy komnaty.

Jest to scéna, kterou téměř v úplném znění podáváme svým čtenářům, scéna úchvatná, plná opravdivosti a dramatického efektu, kteráž vpravdě zasluhovala, aby popsána byla výtečným perem Daudetovým.

— — — — — — — — — — — —

A on podepsal.

V tom otevřely se dvéře a v nich objevila se královna. Její návštěva u Christiana, v tuto hodinu, byla zvláštní, neočekávaná; žili již tak dlouho jeden bez druhého, že ani král, který právě dokončil svou podlost, ani Lebeau, kterýž nad ním bděl, neobrátili se při tomto lehkém šramotu. Oba domnívali se, že Boskovič jest na stráži v zahradě. Plížíc se jako stín, stála nyní již u stolu, vedle obou spoluvinníků, když Lebeau ji spozoroval. Ona dala mu však znamení, položivši prst na ústa a přiblížila se ještě těsněji, chtějíc postihnouti krále

v celém dosahu jeho zrady a zameziti takto všeliké vytáčky, výmluvy a zbytečnou přetvářku. Ale komorník odpověděl jejímu příkazu pokřikem: „Královna, sire! . . . .“ Rozzuřená Dalmatinka, nepromluvivši ani slova, udeřila v spravedlivém hněvu silnou rukou jezdkyně toho netvora do tváře a postavivši se v pravo před stůl, čekala, až zmizí ten bídník, by mohla krále oslovit.

„Co pak se stalo, má drahá Frederique, a čeho si přeješ, drahoušku?“ . . . . .

Stoje podepřen o stůl, kterým se hleděl krýti, v posici nedbalé, v které se mohla snadno oceniti jeho hedbávná vesta bohatě růžemi vyšívaná, usmíval se rty poněkud ssinalými s onou milostnou chytrostí, které užíval vždy vůči své ženě a která vždy postavila mezi ně jakýsi druh onoho květinovými arabeskami ozdobeného chránidla, jehož užíváme, abychom se ochránili proti ohni z krbu na nás šlehajícímu. Jedním slovem, jedním pohybem odstranila ona tuto barrieru, za kterou se byl utekl.

„Oh! žádné fráse . . . žádnou přetvářku . . . Vím, co zde píšeš! . . . Přisvědč a nezapírej!“

Pak, přiblíživši se v celé své panovnické důstojnosti, která nedala klesnout její pyšné postavě ani nad tímto očekávaným a tušeným pokořením, zvolala hlasem rozechvěným, avšak pevným a prostým:

„Slyš, Christiane . . .“ A tato neobyčejná důvěrnost v jejích ústech dodávala jejím slovům cosi vážného, slavnostního . . . „Slyš . . . trpím již dlouho, co jsem tvojí ženou . . . Neřekla jsem ti nikdy ničeho, než toliko jednou, když jsi mi první bolest způsobil; snad se pamatuješ? Od těch dob vidouc, že mne nemiluješ, nechala jsem tě jednati. Vím však o každé tvé zradě, o každé tvé pošetilosti i o každém tvém šílenství! Neboť ty jsi jistě šílencem, opravdu šílencem jako tvůj otec, který zničil se láskou pro Lolu, bláznem jako tvůj děd Jan, kterýž zemřel v nečestném deliriu, pronášeje zpěněnými rty slova, nad kterými zardívaly se milosrdné sestry, bdící u jeho smrtelného lože . . . . Slyš! V tobě plá táž spálená krev, táž pekelná láva, která tě jednou pohltí! V Dubrovníce, v nočních vycházkách, šli tě vždy hledat k Feodoře. Vím to, vím, že opustila divadlo, aby tě mohla následovat . . . Nevyčítala jsem ti nikdy ničeho. Čest jména zůstala bez poskvrny . . . . A když král nestál na předních hradbách, aby ochránil svou říš, postarala jsem se, aby jeho místo nezůstalo prázdné . . . Avšak v Paříži . . . v Paříži . .“

(Dokončení.)

Z Umělecké Besedy.

V sobotních schůzích literárního odboru pokračováno v přednáškách. Dne 3. ledna četl p. Rudolf Pokorný článek svůj: „Slovenské písně o Janošíkovi.“ Písně o Janošíkovi povstaly většinou v tomto století. Tablic ve „slovenských veršovcích“ a Bobula snesli data historická i mnohá vypravování o Janošíkovi, který jsa synem sedlákovým chtěl proti vůli svých pánů vstoupiti do stavu kněžského. Byv zároveň s otcem nemilosrdně ztrestán, uchýlil se do lesů a loupil, až konečně

zradou milenky usmrcen. Druhů Jánošíkových jmenuje se dvanácte, ale jména jejich se v pověstech různí. Před Jánošíkem byli již na Slovensku zbojníci jako Vdovčík, Bezek a j. Kollár ve svých „zpěvankách" zmiňuje se o Jánošíkovi celkem jednou. Poesie a pověsti o něm nebyly toho času ještě rozšířeny jako dnes. Dobřinský vypravuje o „Jánošíkově šibeničce" (Čte obsah). V poesii umělé stal se Jánošík oblíbeným. Janko Čaják spracoval pověst o volcích pastušíkových nad Garajem, Štěpán Daxner o pokladu na Hradové Skále nedaleko Tisovce, Vilém Pauliny-Toth pěje o rozluce Jánošíka s milenkou. V písních oblíbenou látkou jest smrt Jánošíkova. Samo Chalúpka pěje o něm v „Lykavském vězni." Bótta napsal pěknou báseň „Smrt Jánošíkova", kterou v nové době přepracoval. Rozdělena jest na osm zpěvů, jichž obsah referent podává. — Dne 10. ledna četl p. Frant. Dvorský třetí kapitolu své povídky „Z kláštera." — Záležitost pomníku Hálkova u městské rady protahuje se nad míru. Na Žofíně pomník nebude postaven, poněvadž se proti tomu jeden z majitelů vyslovil. Literární odbor požádejž správní výbor, by v té příčině ještě u městské rady zakročil (p. Barák). P. Mašek, krajan náš v Americe, zaslal Besedě pro účely spolkové 100 zl. s velmi vřelým přípisem, v němž oznamuje, že předplatí pro spolek náš dva illustrované anglické listy (p. Barák). Povstáním vzdávají se mu díky. Počne se vydávati ještě tohoto roku v Praze československá bibliotéka, které podpory našeho vzdělanstva bude třeba (p. Pokorný). —

Dne 17. ledna byla zahájena rozprava „o činnosti českého divadla v roce minulém" dr. J. Strakatým a účastnilo se jí mnoho přítomných pánů. Rozprava omezila se na činohru, veselohru a tragedii. Pronešeny tu byly mnohé stesky staré i nové, při čemž jeden řečník dobře pronesl, že nejsme žalobníky, nýbrž opatrovníky věci národní. — Pro nás má divadlo naše význam veledůležitý a jeho úlohou jest, či lépe mělo by býti, aby přihlíželo k produkci domácí, slovanské a pak aby pěstovalo cizí dobré hry. V minulém roce provozovány byly poprvé z kusů původních Macháčkův „Bulhar" (starší práce) a Sokolovi „Farizejci," reprisím původních kusů věnováno čtrnácte večerů, ze slovanských dáván Słowackého „Mazepa" a Gogolův „Revisor". V jakém poměru k tomu naleză se řada dávaných kusů cizojazyčných: německých a francouzských, z nichž mnohé byly ceny velmi pochybné! Nebylo tudíž, jak na první pohled vidíme, vyhověno požadavkům našim, nebyly odčiněny vady našeho divadla, ač od mnoha let mnohé stesky do něho se vedou. Obecenstvo prý k původním kusům jeví nechuť. Kterak také by nejevilo, když se nedbale studují, když se nedbale hrají, když výprava jejich jest nedostatečná. Nepodstatná jest i druhá námitka, že mnohé starší kusy původní při prvém provozování propadly. Tehdy se v pracích mnoho škrtalo a neměli jsme tak vydatných sil hereckých. Jaké pak váhy jest důvod, že z ohledů pokladních a finančních divadlo jest nuceno takový repertoir pěstovati? Kde jest řečeno a dokázáno, že peníze mají větší cenu nežli umění, nežli vlastenecké požadavky? Na ředitelstvu divadla jest vybrati si spisovatele, to především má si vypěstovati repertoir divadelní. Litovati jest toho dále, že dobré síly herecké našeho divadla zahálejí často velmi dlouho (Šima-

novský, Skleuářová-Malá, Kolár ml.). Chvalitebno jest, že ředitelstvo v den úmrtí a narození spisovatelů dávalo kusy jejich. Ale mají se voliti kusy, které spisovatele charakterisují, ale ne ty, které jsou hercům pohodlnější. Proč nedával se Klicperův „Hadrian z Římsu“, proč Mikovcův „Dimitr Ivanovič“? — Pravou skvrnou na českém divadle jest, že někteří herci mluví nesprávně česky. Tak jest a jak bude? Z grošů chudých kapes postavili jsme národní divadlo, národní chrám a neurčili jsme jej k tomu, aby hladké vtipy tam byly pronášeny; k tomu dostačí předměstská nějaká bouda. Otevřeme-li velké divadlo, otevříti je musíme čestně! Pro sebe jsme je postavili, cizinci nám je nepomáhali stavěti a proč tedy má se jim dávat přednost před námi, proč má se tu jazyku našemu křivda činiti? — Literární sborník za premii na r. 1881 vydán nebude. — Dne 21. února oslavena bude památka naší Boženy Němcové v místnostech Besedních večerem, ve kterém promluví sl. Eliška Krásnohorská o významu a zásluhách Němcové. — Za nedlouho počnou v. Besedě rozhovory: „Naše úspěchy“ týkající se úspěchů naší národnosti, naší literatury a umění.

Fr. Chalupa, jednatel lit. odb.

Pokračování článků „O zákonu konvergence při tvoření uměleckém“ od dra M. Tyrše a „Římské procházky“ od dra O. Hostinského následovati bude v příštím sešitě.

Oznámení administrace.

Kupujeme zpět loňské sešity květnové (také rozřezané, ač nejsou-li jinak porušené) za původní cenu.

„U rytířů“.

Povídka
od
Aloisa Jiráska.

Dostal jsem se za svým povoláním do okresního města ve východních Čechách.

Byt můj byl na náměstí, po jehož obou stranách táhnou se klenuté podsíně, spočívající na mohutných, zděných sloupech a pilířích. Nejedna budova zajímala mne svou starožitností; zvláště však zalíbil se mi úzký, jednopatrový domek o třech oknech ve průčelí, jenž stoje na druhé straně, zrovna proti mému bytu, svým zevnějškem nad jiné vynikal. Průčelí, natřené žlutavou barvou, je bohatě ozdobeno. Vystupujíť ze plavé jeho půdy nad nevelkými okny v prvním patře ozdobné římsy, spočívající na vypouklých sloupcích, any při samých oknech se pnou. Nad římsami a částečně pod nimi viděti pak divné arabesky, lvy, jednorožce, draky a jiná fantastická zvířata.

V nevelkých polích mezi jednotlivými okny stojí vypouklé podoby mužů, ze kterých dva prostřední v plném brnění odrážejí se, jakož všecky ozdoby průčelné, svou bělostí od žlutavé půdy, poněvadž je, zajisté že za doby pozdější, — obílili.

Říkali tam „u rytířů.“

Zvláště za letních nocí, kdy všecko utichlo, a měsíc plné světlo na průčelí divně zdobené vrhal, patřil jsem rád na starožitnou budovu.

Pamatovalať valný kus historie městské i všeho našeho království, od věku šestnáctého, kdy tu Jednota bratrská květla, až na naše časy.

Co trudu a pokoření, co hrůz a utrpení!

Ve ctihodném tom stavení nejeden rod se vystřídal, nejeden po několik pokolení pod jeho střechou přebýval. A skoro vždy byly to rody šlechtické, patricijské.

Poslední z rodů erbovných sáhajících původem svým až do doby samostatného království českého, byl svého času v tomto městě nad jiné vzácný a vážený.

Erbík jeho z kamene tesaný po dnes viděti, ač valně sešlý, nade dveřmi vedoucími do hlavní jizby.

O poslední ratolístce toho rodu, o poslední po přeslici, slyšel jsem mnoho z úst věrohodných.

Povím vám to.

I.

Před padesáti lety přebývala v domě shora jmenovaném paní Zárubová, vdova po úředníku.

Dům ten zdědila po otci, jenž byl posledním po meči svého vladyckého rodu. Paní Zárubová měla jediného syna, kterého přečkala. Než v sirotě její zůstaly jí po něm pro potěšení dvě dítky, Antonín a Irena, které jí opravdu byly potěšením. V nich okřívalo, mládlo její srdce, ranami osudu dosti zkoušené. Vychovávajíc svá vnoučata dočkala se jasnějších, veselejších dnů, které jí už dávno nezasvitly.

Byla jako starý kmen do hrobu jen jen se klonící, na němž dvě haluzky na květ ženoucí se zazelenaly.

Stará paní byla prostřední postavy, šednoucího vlasu, vráskovité, příjemné tváře, majíc pod kulatou bradou lalounek; sumou: byla milou, hezkou stařenou, které černý, krajkový šátek s hlavy přes ramena svými konci na prsa spadající velmi dobře slušel.

„Vždycky mně v tom šátku, paní domácí, připadáte jako Marie Terezie,“ říkával švec Potůček, mnoholetý její nájemník, jenž bydlel s ní na jedné chodbě v prvním patře. Rozumí se, že toho času Potůček, ač byl studovaný, paní Zárubové voňoval.

Dle tohoto výroku zdá se, že mistr jen poprsí slavné císařovny viděl a že černý, krajkový šátek nejvíce u něho rozhodoval. —

Paní Zárubová, dobrá šedesátnice, nebyla už na chůzi nejbystřejší. Nejraději sedala ve svém starosvětském křesle, černou koží potaženém. Do sousedství málo vycházela. Z jara a v letě pozdě odpoledne vynášela letitá služka Ančka židli přede domovní dvéře na podsíň, kdež stará paní vyseděla až do večera a kamž také za soumraku Potůček a jeho žena přicházeli slavit s paní domácí „černou hodinku.“

Jen v máji měsíci, když nadešel oktav sv. Jana Nepomuckého, přerušeny na týden tyto podvečerní besedy na tmícím se podloubí.

Tenkráte, když blížil se den svatojanský, poručila Zárubová Ančce, aby snesla s půdy sv. Jana a na slavnost ho připravila. Věrná, broukavá služka vzala mísu vody, myla a drhla dřevěného světce barvami natřeného, až sežloutlá komže opět zbělela a oči k nebi obrácené prohledly. Pak postavil ho Potůček do výklenku nade domovní dvéře, ozdobeného pestrou látkou, ověnčeného kolem haluzemi lipovými. U nohou dřevěné sošky připevnil zářící skleněné koule, jež ze své dílny vzal a barevnou vodou naplnil, v bok a nad hlavu lampičky z barevného skla. Syn a učedník jeho Vencka přinesl z panského lesa dva mladé smrčky a připevnil je vedle dveří.

A když za soumraku světla a koule temnou zelení zahořela a z podloubí jarním večerem zpěv malého houfce před oltáříkem se nesl, otevřelo se v prvním patře okno, u něhož zasedla paní Zárubová, zpěvu naslouchajíc a se modlíc. — —

Paní Zárubové nemohl nikdo zazlíti, že nehledala společností, že nikam nevycházela. Jen soused mající sklad tabákový, Gauss, „frlegr“, jak mu říkali, když o Zárubové zavedena řeč, zavadil vždy nekale o ni, tvrdě, že je pyšná, nesousedská, že na tom svém „fon“ si zakládá.

„Ale což takové fon, kdož ví jak — a což jí platno, že byla „fon Častolovic,“ když není „fon Záruba!“

Tak říkával, a mnohým se zdálo a paní Zárubová na jisto věděla, že pan „frlegr“ jí valně nepřeje.

Za to jinde ji měli rádi, zvláště Potůček a jeho rodina. Potůček nebyl o mnoho mladší nežli paní domácí; bydlel u ní hned od té doby, jak se oženil, a tomu bylo již hezky dávno.

Nemálo si na tom zakládal, že prošel několik škol na gymnasium u piaristů, kteří tenkráte ve městě také měli filosofii.

„Když jsem byl v rhetorice, zemřel mi otec; matky jsem neměl, dědictví nebylo a poručník na řemeslo nutil. Vyučil jsem se u něho — kdybych byl studoval, kde jsem mohl už býti — jerumine!“ a postrčil kovové, velké okuláry z nahnutého nosu výše k dobráckým, šedým očím. „Moji kollegové, jací teď páni, jerumine! Kollega Trávníček je prefektem, kollega Skalický děkanem, kollega Hašek rektorem —“ tak někdy zatoužil, konče své povzdechy zalíbeným „jerumine!“

„A což, kdybyste byl třeba praelatem! Neměl byste hodnou ženu, Reginu, Vencka —“ namítla Zárubová.

„Jerumine, také pravda, paní domácí! — A co mně konečně je? Však ono štěstí nelíhá na hedbávných poduškách. A kdo ví, je-li jim tak dobře, a jde-li jim tak k duhu jako mně. — Takhle když člověk celý den přikrojuje a šije, chutná na večer holbička jako malvaz —.“

A jeho plná, hladce oholená tvář jen zazářila! —

Kromě Potůčka přebýval v domě „u rytířů“ ještě jeden nájemník a sice v přízemí, Hůrka, muzikant.

Všichni se dobře snášeli, nebylo vády, nebylo mrzutosti, mír panoval v celém domě. Na síni, na chodbách bývalo ticho a jen někdy, kdy otevřely se dvéře Potůčkova bytu, zavzněl zpěv tovaryšův, nebo zahřměly schody a vzezvučela chodba, kdy Toník s Venckou se rozpustili. —

Ale paní Zárubová nežila vždycky tak klidně jako nyní, a nejednou rozpomínajíc se na předešlé bouře, Potůčkovi říkávala:

„Vidíte, když mne tak všechno skličovalo, až bůh bránil, myslila jsem, že mám věk na dobro zkažený a že nikdy už nebude lépe; a ono se přece vyjasnilo. Ovšem, když si tak všechno předložím, co jsem ztratila, a co nikdy nenajdu —“

„Je pravda, paní domácí, mnoho, mnoho — zlá je každá ztráta, ale nejhorší bez náhrady, bez naděje, a vám vnoučaty nahraženo —“

„Buď pán bůh pochválen, to je pravda, ale čeho může se už člověk v mých letech dočkati?“ —

Ubohá stařenko! —

Však slyšme, co už přečkala.

Stará paní Zárubová narodila se ve starožitném domě „u rytířů“, který potom zdědila.

Za těch její časů bývalo v našem městě veselo a hlučno. Na gymnasium a na filosofii bylo mnoho studentů, v piaristské kolleji bydlelo s kněžími, professory přes dvacet kleriků a v nedalekém zámku meškala štědrá, nádhery milovná vrchnosť téměř po celý rok. Častolovských Anna vyspěla v ladnou panenku, a prve než jí minul sedmnáctý rok, popletla rozum mladému filosofovi, kterého si sama také oblíbila.

Záruba byl chudý, nad míru přičinlivý student, jenž právě, když by nejraději hned bez rozmýšlení se byl oženil, musil ještě expliky louskati a starati se, jak by sobě opatřil skyvu chleba.

Nicméně těšil se a počítal, že filosofii co nevidět ukončí, pak ještě čtyři, pět, nejvýše šest let — a tu se již viděl ve své domácnosti, po boku své ženušky. —

Za příležitosti přednášíval kradmo tyto počty Anince, která je ráda poslouchala a ve správnost jejich svatosvatě věřila.

I byla filosofie u konce, a smutně, přesmutně loučil se mladý „snaženec libomudrctví" s dívkou starého rodu, ale malé zámožnosti.

V zámeckém parku přisáhali sobě, jak bývá, lásku a věrnost až do smrti, že na sebe budou čekati. Pak rozešli se na dlouhý, dlouhý čas.

Usmíváte se — že nic zvláštního — ano, ovšem, ale co dále, toho by za našich časů sotva kdo se dočkal.

Ale tenkráte! — Však byl to čas sentimentalné, sladké poesie, čas „štamblatů" zlatem vroubených, plných srdéček, růží a holoubků i truchlovrb nad opuštěným hrobem. —

Mladý Záruba odešel do Prahy a nemohl se tu udržeti; odebral se do Vídně a měl bídu s nouzí. Nebylo možná studovati a žíti. Nechtěl-li hlady zemříti, musil se rozloučiti se sny o výnosném, skvělém místě a tím také s nadějí na brzkou svatbu a šťastný život.

Chytil se službičky, aby živořil.

Odešel z Vídně a za několik neděl dostala Anna Častolovských list až ze Sedmihradska, kdež její miláček stal se podřízeným úředníkem.

Odtud pak chodil list za listem po celých dlouhých čtrnácte let, a čtrnácte let psala Anna listy Zárubovi adresované do Sedmihradska. Za ten všechen čas se ani okem nespatřili, a jen se milovali i věrnosť slibovali jako tenkráte, kdy Anna byla rdícím se poupětem a Záruba mladým, blouznivým studentem.

Ale za tu dobu leccos se přihodilo. Anna odmítla dva městské synky, čímž rodiče své, o její budoucnost starostlivé, nemálo zarmoutila. Pak zemřel otec, po něm odešla matka na pravdu boží a Anna nemajíc velkého dědictví přiživovala se vyšíváním, těšíc se neustále, že konečně její Toníček dostane lepší, výnosnější službu, aby se mohl oženiti.

Zatím poslední poupě starého vladyckého rodu rozkvětlo v růži a ta pak pomalounku vadla, bledla — —

Ale srdce nechladlo!

V něm dosud žil Antonín svěží, hladké tváře, jiskrného oka. Vstávajíc lehajíc Anna naň vzpomínala, za něj se modlila; co rok k jeho svátku a o sv. Mikuláši mu posílala vázaného a nadělením nějakou práci, kterou sama přepečlivě a uměle byla vyšila.

A Záruba od rána do poledne, od poledne do soumraku psal v kanceláři, pracoval a šetřil, až pružnost mladická zmizela, až čelo pokrylo se vráskami, tvář požloutla a oko pohaslo.

Ale vyschlý ten úředník nebyl vyschlé duše. Okřívalať mu vzpomínkami, obrazem mladičké dívky tam daleko za horami, okřívala obrazem plným půvabu a pele! Jím se těšil, jím sílil se, kdy vadl jako strom beze vláhy uprostřed pustiny cizích lidí. — —

Po čtrnácti letech za májového odpoledne přijela od Vídně dvouspřežná „diležance" a přivezla také nevelké psaníčko adresované „panně Anně Šebestianové z Častolovic."

Vypadalo jako všecka předešlá, ale jakmile Anna jen kus ho přečetla, zachvěla se jí kolena a věrná nevěsta dala se do pláče.

I byl ten pláč deštíkem májovým, jenž ovlažil a oblažil. — — Konečně! Konečně!

Plna radostí, s jasnou tváří a zářícím zrakem přiběhla Anna ku Potůčkovi, jenž nedávno se oženiv ve starém domě již přebýval, aby sdělila s jeho mladou manželkou svou nevýslovnou radosť. —

A dobří lidé upřímně se s ní zaradovali a z toho srdce přáli dobré, věrné dívce, že konečně naděje její splněny, že bude konec všem úštěpkům a vtipům zlomyslných klevetnic a klevetníků.

Záruba psal, že konečně došel povýšení a že za ten všechen čas také něco zahospodařil, tak že mu nyní možná nabídnouti své Anince život pohodlný a bezstarostný; ale že se obával nouze a všech její smutných následků, ne k vůli sobě, ale k vůli ní. — Ale teď aby už nemeškala a neprodleně přijela, an touží a dychtí ji spatřiti a po tolika letech ku srdci ji přivinouti.

Brzo na to přišel druhý list, ve kterém Záruba své nevěstě radil. co by jí bylo učiniti a jak se připraviti a jmenovitě navrhoval jí, aby dědictví své, starý dům, možná-li, prodala. Odůvodňoval radu svou velmi vřele a pádně, nicméně Anna ve všem na vlas rady jeho jako příkaz splnivši mu odepsala, že v tom přání jeho vyhověti nemůže, že starý dům, v němž předkové její přebývali, pod jehož střechou se narodila a v němž její rodiče zemřeli, nikterak neprodá, hodlajíc ho držeti, pokud jen možná bude.

Podotkla zároveň, že ani on, ani ona v cizí zemi nehodlá zemříti a že ku stáru ta střecha jim bude dobrou a vítanou.

Záruba povolil a tak Anna připravivši všecko a rozžehnavši se se svými známými, zvláště s Potůčkovými, vydala se na dalekou cestu.

Ženich jí vyjel hezký kus cesty naproti. Na udané stanici v určitý čas setkal se hubený úřadník, s vlasy valně prořídlými, jemuž do čtyřiceti mnoho let nescházelo, s „dívkou," jíž bylo dobrých třicet. On toužil srdcem mladého filosofa, ona pak zachovala sobě sen sedmnáctileté dívčiny; ve skutečnosti sešel se starý mládenec se starou pannou.

A tak se uviděli.

Pohledli na sebe, zarazili se, až pak se objali a za chvíli žádný z nich nemohl slova promluviti. Usmívali se, ale co všecko ve srdci jejich se ozvalo?

Než věrna srdce, poctivé duše zvítězily.

Vzali se a nikdy toho nelitovali. Líce jejich se změnila, poměry se zjinačily, ale mladistvá láska v podstatě zůstala a květla jim pro štěstí.

Anna povila do roka synka a nyní bylo vše dobře a vyrovnáno. Ve druhém roce roznemohla se na horkou. Muž staral se o dítě, ošetřoval nemocnou ženu, ponocoval u ní jako ve mrákotě ležící, až mu došly síly a táž nemoc ho schvátila, která hrozila, že mu ženu zahubí.

Než manželka probrala se a nabyvši vědomí, ptala se po dítěti

a muži. Synka jí přinesli, o muži pak řekli, že umdlen jsa po probdělé noci, usnul.

I usnula také a spala dlouho; probudivši se, ohlížela se kolem. Byla noc, najatá žena, ošetřovatelka, tvrdě usnula. Zárubová vzpřímila se a cítíc dosti síly povstala. — Našla na kolébce své zdravé děcko libě snící. Pokochala se jím, pocelovala je, pak šla k muži. Těšila se, že ho probudí a překvapí —

Vešla do druhého pokojíku a tam uprostřed byly dvě židle a na nich prkno a na něm něco bílou rouchou zastřeného. U hlav na stolku hořící voskovice — věčná lásko! — Třesouc se hroznou předtuchou blíží se chorá ještě žena — nachýlí hlavu — vzkřikne zoufale — tak zoufale, že není možná bol ten ani nastíniti. Tupá ošetřovatelka probudivši se přikvapila a zburcovala celý dům. — Sběhli se a odnesli paní Zárubovou za mrtvou na lože.

Znovu se na smrt roznemohla, a ležela dlouho.

Když opět nabyla vědomí, tál už sníh, a jaro se blížilo kvapem. Pro ni však nebylo žádného jara, vždyť tráva a květy vyrostly na hrobě jí nejdražší duše. —

Když později o tom paní Zárubová vypravovala, řekla: „S hrůzou na tu dobu vzpomínám a divím se, jak jsem to všecko přečkala. Nejprve jsem všecka otupěla, pak když jsem se vzpamatovala a všecko si rozložila, chtěla jsem si zoufat; a nebýt toho dítěte — To byl můj anděl strážný —“

Zůstala přes celé jaro v Sedmihradské zemi, až pak zotavivši se, rozloučila se s hrobem mužovým, kdež bylo zakopáno krátké její štěstí. Byla by Antonínovi na blízku zůstala, ale nebylo tu pro ni žádného živobytí a pak musila domů k vůli synáčkovi. Když do vlasti přijela, uvolnilo se jí poněkud, ale když vrátivši se do rodného města starobylý dům rodu svého spatřila, hořce zaplakala. Jak často s nebožtíkem mužem o něm rozpráavěli, jak se těšili, že až bude ve výslužbě, sem se odstěhují, aby ve svém, mezi svými ostatek života dožili. — Opustila ho toužící nevěstou, vracela se sirou vdovou. —

Leta minula. Syn Václav vyrostl, chodil do škol. Odbyl šťastně filosofii, a stárnoucí matka těšila se, že dojde za nedlouho její jedináček zaopatření, a jí že se uvolní, a těšila se tím více, an Václav byl povahy bujné a studium se mu tuze nelíbilo.

Myslila si: „Když má filosofii za zády, to už vydrží a dokončí!“ Ale nedokončil. Z čista jasna přišla z Prahy novina, že se dal Václav na vojnu.

Paní Zárubová jela za ním do Prahy, prosila plačky, zapřisáhala, odvážila se i k vojanským pánům, ale všecko nic na plat. Sotva že Václava uviděla a s ním se rozžehnala a již musil se svým plukem dolů do Italie. Tichý žal seděl bez toho neustále na prahu starého domu a nyní přidružilo se k němu hoře, hluboké hoře pro syna jedináčka.

Psal, psal, ale ne tuze často. Dozvěděla se, že stal se důstojníkem, pak umlkly všecky zprávy nadobro. Již myslila, že tam v cizině někde zahynul, tu z nenadání s ním se shledala. — Bylo to v pátém roku po jeho odchodu. Táhl se svým plukem z Italie přes Vídeň do Prahy a tu v rodném městě byl dvoudenní odpočinek. Ale nepřišel sám.

Přivedl s sebou bledou, krásnou paní černých očí a vlasů, sám jsa statný a sličný ve vojanské uniformě. Za nimi kráčela služka, nesouc na ruce asi dvouletého, hezkého chlapečka.

Paní Zárubová stala se pojednou babičkou: měla vnouče, druhé mohla každou chvíli očekávati, a měla snachu, se kterou se nemohla smluviti. Bylať sličná, mladá žena Vlaškou, znající kromě jazyka mateřského ještě francouzsky.

Ve starém domě bylo pojednou živo a hlučno.

Dobře, že Potůčkovi měli ještě kolébku. Snesli ji s půdy, kdež byla na odpočinku, a půjčili ji paní Zárubové.

Tenkráte Potůček nepřestával se diviti, a zalíbené „jerumine“ nad obyčej často se ozývalo, zvláště když podivnou Václavovu historii uslyšel.

„Ten hoch není ani po nebožtíkovi, ani po mně,“ říkala opět paní domácí, „ale je celý praděd, zrovna takový světák a dobrodruh,“ a pohledla na stěnu, kdež visel začernalý, olejový obraz, spodobující poprsí statného, mladého muže.

Ty dva dny, co vojsko v městě odpočívalo, nevyšel Václav, nyní již nadporučík, skoro ani z domu. Sedal s matkou i se ženou, nejvíce však s touto pěknou, smutnou holubicí, jež oka s něho nespouštěla, a nejraději by pořád u něho byla seděla. Paní Zárubová se přece ze syna potěšila, ač jí spůsobil nových starostí. Byltʼ mnohem rozvážnější, usazenější, a stará paní nabyla přesvědčení, že teď, co se oženil a otcem se stal, „divošství“ úplně ho přejde.

Na tu mladou Vlašku div nežárlila, jak ji měl rád. Než takovému citu nedala paní Zárubová v srdci se ujati a hned pomyslila:

„Takový už běh — muž ženu miluje — však je na mne teď hodnější než býval —“ a s pohnutím naslouchala hovoru obou manželů, ve vedlejším pokojíku sedících. Nerozuměla ani slovu, ale z toho třesoucího se hlasu snašina poznala, že to neveselá rozprava. — Byl večer, paní Zárubová dávno usnula a ve vedlejším pokojíčku ještě seděli a rozmlouvali, i smutně mlčeli. —

A druhého dne bylo ještě hůře.

Václav odešel s vojskem, zanechav u matky mladou manželku s dítětem. Tu bleďoučkou ženušku nebylo možná potěšiti.

„Nevím, nevím, jak to s ní bude — tak subtilná!“ řekl Potůček důvěrně paní domácí, když se s ní na síni potkal a o žalu mladé ženy uslyšel.

„A věřte, Irena je hodná, tuze dobrá žena. Myslila jsem z počátku, no, není divu, která jde za vojákem — ale ne, křivdila jsem jí — je pobožná, hodná a citelná!“

„A myslím, že ono se jí také po domovu stýská — jerumine, jak by ne! Taková mladá a jde si od rodičů na sta mil do ciziny a teď ještě musí od muže! —“

Ač paní Zárubová s nikým nemluvila a Potůček uměl mlčeti, přece roznesla se městem pověst o tom, jak Zárubův Václav se oženil. Leccos bylo snad přibájeno, ale jádro samo od pravdy se neodchylovalo.

„Unesl ji, či ona šla dobrovolně za ním, opustivši zámek svého otce. Je dcerou nějakého šlechtice, a ten jí ovšem bránil, když poznal, koho si oblíbila. Ale ten švarný důstojník ji očaroval a sám jsa za-

milován připravil vše k únosu, a když se šťastně povedl, odbyta ihned svatba, nebo mnich už čekal.“

A ještě divnější věci vypravovali, ale to bylo jisto, že ta bledá, sličná Vlaška šla dobrovolně, z veliké lásky za českým důstojníkem.

Málo kam vycházela, sedala ustavičně u svého děcka, v tichosti, o samotě zaplakala, psala listy do Prahy i do Italie, ale jen z Prahy přicházely časté odpovědi, z Italie ani řádečky.

Tak nadešla její hodina.

Paní Zárubová měla teď také vnučku, křiklavou, drobounkou holčičku černých očí, jako její maminka měla. Bylo to děcko stonavé, neduživé, s nímž matka i babička mnoho vytrpěly.

„Zlatá žena, ta paní domácí!“ říkala Potůčková, když tak od Zárubové přišla.

„Co teď s těmi dětmi zkusí, ani se pořádně, stará osoba, nevyspí. A zvyklá takovému pořádku, pořád pokoj, ticho, a teď! — Ale ani slovíčkem, ani zabroukáním nedává na jevo, že už ji to někdy přemáhá. — Chudák stará, běhá, šuká co může, radí, těší —.“

„A mladá —?“

„Oh chudáček — ta se příštího jara nedočká. Tratí se vůčihledě, slábne — ručičky jako z alabastru, bílé, suché — jen oči má ještě jadrné a to je dobré znamení — a jak za všecko děkuje, když jí člověk dost málo poslouží — zašeptá, usměje se, anebo jen se podívá a už člověk jí porozumí, jak ji to těší. — Jen kdyby toho děvčátka nebylo!“

A mladá opravdu slábla, kvapně se tratila, a přišel zlý host — kašel, suchý, bolestný kašel. Ulehla, trápila se — ah smutné to vypravování o krásném kvítku z dalekých krajin, hynoucím ve chladné cizině. —

Přišel muž, jenž dovolenou sobě vymohl, a jím se tak potěšila, že poněkud okřála. Neopouštěl ji, bděl u ní, ale všecka péče, všecka starostlivost byla nadarmo.

Zemřela. Do posledního okamžiku nepozbyla vědomí. Oh, kdo viděl, jak se loučila s malými svými dětmi, ten nikdy na přežalostnou chvíli nezapomene!

Po pohřbu na večer přistoupil Václav k matce a pravil:

„Maminko, Irena mně všecko pověděla, jak jste byla šetrná, laskavá, dobrá. Litovala, že se vám nemůže odsloužit a prosila mne“ — hlas statného vojáka se zatřásl — „vím, že za všecku starost a zármutek — a spůsobil jsem vám ho dost, teď to uznávám — nemohu se vám odvděčiti, na tož pak ještě za tohle vše —“

Zamlčel se, nemoha dále; stará paní nedala by mu domluviti, kdyby i dále chtěl — ale majíc oči zaroseny, přiklonila se k jeho prsoum, objala ho, a zaplakala. Cítila radost i lítost nad ubohým synem.

Pak promluvila:

„Vím, jaký máš zármutek a jakou starost. Jsem stará, ale co mohu, ráda udělám. Jeď s pánem bohem za svým povoláním, o děti já se postarám. Tam mezi cizími ti červíčkové by zahynuli. — —“

A tak se stalo. Václav odejel a babička ujala se dětí jako matka. Hošík rostl a mohutněl, že byla naň radost se podívati. Již žvatlal, čtveračil a všude ho rádi viděli a s ním se pomazlili. Potůček ho často

choval, učil ho všelijakým kouskům, a když klučina si všecko brzo zapamatoval a rychle nápodobil, radoval se mistr, jako by to byl jeho vlastní, a říkával: „Jerumine, z toho bude student! To náš Vencka v tomhle věku neměl v celém těle, co tento klučina v malíčku!“

Za to s děvčátkem byla nemalá potíž. Ovšem, matka jí tak záhy zemřela, nemohla síliti se mlékem mateřským. Byl věru div, že paní Zárubová dítě zachovala na živu. Irenka nerostla tak jako bratříček, zůstávajíc pořád slabou, jemnoučkou „jako z pavučinky,“ jak Anča, dítko v plenky zavinujíc, říkávala.

Všichni myslili, že půjde za matičkou, ale zůstala, jsouc jejím živým obrazem. Tak sličného děvčátka nebylo v celém městě. A když povyrostši o božím těle byla družičkou, všichni se ohlíželi po štíhlém, přibledlém děvčátku, jež mělo tak černé, husté kadeře a překrásné, velké oči.

Byla babiččiným miláčkem.

An Toník někde venku se proháněl, držela se Irenka babiččina černého křesla, sedajíc u nohou stařeniných na bílé, lípové stoličce.

„Však jsme tě, beruško, těžce vychovali!“ říkávala paní Zárubová, hladíc Irenčiny černé, hebké vlasy. A pohleděvši jí do přibledlé, jemné tváře a vidouc na spáncích tenounké žilky se promodrávati, přitulila sličnou hlavičku k sobě a povzdechnouc, smutně pomyslila:

„Jen abychom tě dochovali!“

* * *

Syn Václav meškal skoro na pořád v Praze u svého pluku. Kdykoliv se mu naskytla možnosť, odejel do svého rodného města navštívit matku i děti, jež nade všecko miloval.

Kdykoliv přijel, bylo to svátkem pro celý dům. Děti se velice radovaly a paní Zárubová byla se synem svým jak náleží spokojena.

„Zmoudřil a to divošství ho přešlo,“ říkávala Potůčkovi.

„Ba že, paní domácí, to všecko věk — ano věk a zkušenosť. — Svět, svět to je ta škola — však kdyby toho nebylo, co by s naším Venckem bylo, jerumine! Také takový neposeda —“

Než za jedné takové návštěvy vzkypěla zase Václavova horká krev, a to bylo tak: Do města přistěhoval se nedávno před tím, nežli Václav přijel, nový „frlegr“ Gauss, rodem Němec z říše, muž ne mladý, který už za válek Napoleonských sloužil. Stal se přímým sousedem paní Zárubové.

Ve městě zjednal sobě málo lásky a přízně; byltě hrdý a pánovitý. Ač mnoho let už v Čechách meškal, nenaučil se česky a dával na jevo zřejmě a nepokrytě, že toho jazyka pranic sobě neváží. Než že měl jmění a záhy vešel ve styk s nejpřednějšími osobami města, které u něho zhusta besedovaly v bytu, i na lavičce před skladem tabákovým na podsíni, byl mezi ně počítán, při čemž mu v obecném mínění za tehdejších časů váhy dodávalo, že býval kdysi důstojníkem.

Ovšem vypravovalo se, že sloužil důstojníkem před tím v armadě francouzské, že za jejího ústupu z Němec zmocnil se vojenské pokladnice, ve které byla znamenitá suma. S tou prchaje narazil na rakouskou

přední hlídku, ku které sám, vida nezbytí, dojel a oznámil, že by rád z francouzské služby vyvázl a císaři posloužil. I odevzdal kasu, poněvadž nebylo vyhnutí a sloužil za krátký čas v armádě rakouské. Potom stal se nějakým vojenským úředníkem, až ho propustili, a tu dostalo se mu skladu tabákového.

To všecko se vypravovalo s všelijakými doklady a poznámkami o jeho značném jmění. —

Gauss však vedl si vypínavě a jsa pánovit dychtil dotříti se všude do předu. Mnozí měli vlastně úctu před jeho jměním, mnohým nahnal respektu svým jednáním a mnozí se ho báli. Sotva že se v městě ohřál, navštívil paní Zárubovou, a vyloživ dosti chvastavě, že jeho dům nově koupený nikterak mu nestačí, pravil, že hodlá ho rozšířiti, přestavěti.

I nabídl se staré paní, že její dům jí odkoupí, ana bez toho sama ho nepotřebuje, dokládajc, že peníze ihned na hotovosti do krejcaru na dřevo jí vysází. Vedl si při tom tak, jako by očekával, že sousedka mu za návrh ten ještě poděkuje a jemu vděčna bude, ano, po jeho mínění, tou sumou jí bude lépe poslouženo, nežli tou starou rachotinou.

Mírná, laskavá paní tímto jednáním tak se rozhorlila, že stručně a určitě ho odbyla. Ušklíbl se, zablýštil očima a řekl:

„Jen abyste mi sama ten dům někdy nenabízela!“ Po tom odešel.

Plán jeho na rozšíření domu byl zmařen, nebo dům na levo byl veliký a dlouhý, nad to majitel jeho velmi zámožný člověk, tak že pan Gauss na koupi v této straně nesměl ani pomysliti.

Za to nezapomněl, jak od sousedky odešel s nepořízenou a schlazoval se na ní, jak jen mohl; ovšem byly to jen maličkosti a malichernosti, jak v sousedství se přihází. Ale mstivý pan Gauss neobmeškal příležitosti sebe nepatrnější.

S tímto matčiným sousedem setkal se Václav za své poslední návštěvy v rodném městě, a to když si byl jednoho dopoledne došel k „modrému hroznu,“ kdež nalévali dobré víno a kdež se mužská honorace obyčejně scházela.

Václav o p. Gaussovi byl již slyšel a sice v Praze ode starších důstojníků, kteří „frlegra“ z časů válečných znali, i od své matky. Přirozeno, že v duši přímého, prudkého důstojníka nemohla ani náklonnost ani úcta k tomuto muži vyklíčiti. Než pan Gauss přibočil se směle a dosti dotěrně k Václavovi, s nímž zapředl hovor o válce i vojenství, prozrazuje i v tom svou arroganci. Václav odpovídal, co bylo nutno a vyhýbaje se jeho společnosti, rychle pil, aby již mohl odejíti. Prvé než se tak stalo, Gauss jal se tupiti Napoleona i francouzskou armádu, chvastaje se tím, jak císařští ji všude ve Francii tepali: při tom ovšem na sebe nezapomněl, strkaje se neomaleně do předu.

Tu se ozval Václav, jehož líce od hněvu a snad také od rychlého pití do temna se zrumělo.

„Co tu mluvíte, je směšno a nestydato. Byl jste sám francouzským důstojníkem a řečí svou bijete sebe na tvář. Toť je podlosť —“

Gauss vztekem zblednuv, vyskočil a chtěl na Václava dorážeti. Ten však ho odbyl:

„Nechci s vámi mluviti, ale nejste-li spokojen — rozumíte mi, máte-li kus cti v těle —“ a zprudka odešel.

Výstup ten způsobil v malém městě velikou sensaci a mnoho hovoru. Všichni byli při Václavovi, žádný skoro při Gaussovi, jenž důstojníkovi byl sice dobře rozuměl, ale pro zadostučinění si nepřišel.

Paní Zárubová uslyševši o tom, lekla se nemálo a řekla: „Z toho nepojde nic dobrého!“

Třetího dne Václav odjel. Rozloučil se tklivě s matkou a s dětmi, kterých více nespatřil.

Onemocnělť asi za půl léta touže nemocí, kterou i jeho otec sešel se světa a která také jej v časný sklátila hrob. Trapno líčiti zármutek ubohé staré paní. Byla to rána, jak se už říká, zdrcující. I děti velmi plakaly. Toník však dosti záhy se upokojil a doháněl, co ve společnosti bujných kamarádů byl zanedbal. Ale Irenka! Ubohá sirota plakala dlouho usedavě, až sama babička se musila mírniti, aby děvčátko jen poněkud ukonejšila. A dlouho potom, kdy nejprudší bolest se umírnila, neubránila se Irenka slzám, když nějakou památkou nebo za hovoru na drahého tatíčka byla připamatována.

Někdy, když stařena na všecku ztrátu, která ji už stihla, se rozpomínala a ji uvažovala, sevřelo se jí srdce a malomyslněla.

„Jsem jako stará, vyšeptalá jabloň, zavane vichřice — oh ty děti, ty děti! Ubozí červíčkové!“ zahořekovala.

„Právě ty děti, paní domácí! Takto se usoužíte: musíte pro ně žíti!“ připomínal soucitný Potůček.

Ach, kdyby znal všecky starosti té dobré paní, o kterých jen ona samojediná věděla!

Smrtí synovou vznikl jí veliký zármutek, ale přibylo zároveň starostí. Ovšem bylo by se jí podařilo, aby Antoš byl přijat do nějakého vojanského ústavu — ale tomu nechtěla dopustit. Hoch nesměl býti vojákem a pokud nemusila, nechtěla se s ním rozloučiti.

„Psal bych do Italie — aby se vnoučat ujali —“ mínil Potůček, jenž byl důvěrníkem paní domácí.

„Nedali vlastní dceři odpovědi, nechali ji beze smíru zemříti — jak pak by dětí se ujali! Nad to mi nebožtík Václav řekl, abych, dokud nebude nutno, nepsala — no a dá bůh, že ty broučky ještě uživím!“

„Znamenitá, statečná paní. Nic ji nezmůže, brání se osudu jako hrdina —“ mínil Potůček.

„Opravdu, má rytířskou krev!“ odtušila jeho žena.

II.

A paní Zárubová se skutečně bránila. V leccem bylo se jí uskrovniti, poněvadž podpora synem zasýlaná přestala. Ale děti dosud mnoho nepotřebovaly, a ona dovedla všecko tak rovnati a pořádati, že to ucházelo. — Žila tiše, skromně. Dokud syn žil, bývala veselejší, než ani nyní neoddala se všecka svému zármutku.

Ovšem když tak v pokoji osamotněla, zamyslila se často a zaplakala, ale když děti přiběhly, vyjasnilo se jí líce a zase byla laskavou, dobrou babičkou. Nejednou v noci, any děti tvrdě a libě spaly, stanula u jich postýlky a vroucně, s pohnutím hleděla na zdravou, kučeravou hlavu Toníkovu i na bleďounké líčko Irenino, jež ležíc tu dro-

boučká, něžná, majíc bílá víčka vroubená dlouhou řasou, podobala se andělíčku.

A stařenka skláněla se k nim, líbajíc tiše čistá, nevinná čílka a šeptala: „Pán bůh vás opatruj, má kuřátka!“ — —

Toník už odbyl skribendu, praeparandu i principii a stal se studentem — ovšem studentem maličkým, jemuž latina otců piaristů valně nevoněla a jenž měl dosud nápady velmi chlapecké, ať nedím uličnické —

Způsoboval tak babičce nejednu mrzutou chvilku, a když někdy vážnost její už nestačila, tu dovolávala se autority nájemníkovy, hrozíc:

„Že zavolám pana Potůčka!“

„Jerumine!“ vzkřikl rozpustilec, nápodobuje ctihodného mistra, „už poslechnu!“

Nepůsobila ani tak autorita Potůčkova, jako jeho znalost latiny, kterou sobě z rhetoriky přes to, že tolik let už kože přikrajoval, zachoval, a která pro Toníka stačila, dokud ještě překládal věty jako: moucha pije vodu, jest dub také květina? ap. Tímto přispěním začervenal se Toníkovi v sešitu nejeden ademinens — ale když později „sekunda“ často se počala objevovati, durdil se Potůček, strkaje vinu na Toníka, jenž prý věty špatně a nepozorně napsal, ač je byl mistr sám prohledl.

Rozpaky jeho tím často se množily a autority ubývalo. Nicméně Toník rád k němu chodíval a to sice do dílny, kdež pracovali dva tovaryši a Vencka, mistrův syn, jenž se doučoval. Zde tovaryši zpívali a vypravovali všelijaké kousky ze světa, o němž Toník velice rád poslouchal, zde mohl Vencku pošťouchnouti a s ním nějaké čtveráctví umluviti.

Často sám mistr, maje kované okuláry na nose, jal se vypravovati, rozumí se o svých studiích, o spolužácích, nyní znamenitých mužích, o professořích, examinech a tu skoro vždy přišel na to, jak odbýval poslední zkoušku z mathematiky a jakou měl těžkou otázku.

A v tom vzpomněv sobě, že přestal pracovati, chopil se opět díla a volal:

„Vencko, podej mi pátera rektora!“

Pracovalť totiž mistr Potůček pro piaristickou kollej a tu měl pro obuv jednohokaždého člena určité kopyto, jež jmenoval dle toho, k jehož obuvi patřilo.

A Vencka skočiv, přinesl ve chvatu jiné.

„To je páter Anastas —“

Tu často Toník Venckovi pomáhal, jenže to tím déle trvalo, než přinesli Potůčkovi pátera rektora. t. j. k jeho botě majestátní velké kopyto.

Zvláště však živo bylo v dílně, když mistr Potůček unaven jsa přikrajováním i šitím, uvázal si bělavý šátek kolem krku a vzav na sebe kabát a starosvětskou čepici, vyšel si na holbičku, aby se občerstvil.

Vedle dílny byl čistounký pokojík, v němž Potůčková s dcerou Reginou vládly. Sem zase Irena ráda chodila. Když babička odpoledne sedřímla, vyběhla vnučka jako stín z pokoje a již byla u Reginy. Zasedla buď na stoličku u kamen, nebo do kouta proti stolu, kdež se jí zvláště líbilo. Přinesla si práci, pletení, ale u Potůčků velmi málo

udělala. Zdálo se, že mladé děvčátko si tu velmi libuje a duševně hoví, neboť byla nade vše ráda, když dospělá již Regina nebo její matka daly se do vypravování. Bělounké ručky sklesly jí do klína, velké černé oči upřela na vypravovatelku a nehnula sebou, až bylo vypravování u konce; tu pak ještě zhusta se zamyslila, až vytrhnuvši se buď otázkami překvapovala, buď ani slovíčka více nepromluvila.

Velmi ráda také sobě přehlížela obrázky na stěně visící. Viděla je skoro každého dne, nicméně podívala se na ně vždy, kdy přišla k Regině.

Zvláště jedna z těch kolorovaných rytin jí se líbila a ji poutala. Zpodobovala krajinku lepou, ale vážnou, šerý, starý háj, mezi jehož košatými věkovitými stromy černaly se cypříše a rostly vavříny. Stranou stál nějaký pomník slohu římského a na schodech nevelkého toho mausolea seděl kadeřavý mladík římský, maje smutnou hlavu nachýlenu. Stromovím padala měsíční zář na něj i na pomník.

Ten obrázek jakoby Irenu k sobě vábil. Hledívala naň za dlouhé chvilky, mlčky, vážná, zadumaná, že až Potůčková i dcera její se podivily. — —

Ale když takhle v letě v čistém, tichém pokojíku najednou setmělo se a to od černých mraků, jimiž se nebe zatáhlo, znepokojovala se Irena. Bylo pozorovati, jak outlé děvčátko bledne, jak se chvěje, jsouc plno nepokoje; a tu obyčejně vzala ji Regina za ruku a dovedla k babičce, kde ještě nejspíše se upokojila. Ale když zahřmělo a hřměti nepřestávalo, když šerem mihal se různěbarevný svit bleskův, tu musila babička dáti vnučku do postýlky a při ní setrvati.

Irena jsouc dorostlejší, neutíkala se již pod peřinu, ale k babičce, k níž všecka rozechvěna a rozčilena se přitulila, a nemohla se podívati na starý začernalý obraz, představující poprsí válečníka z časů Eugenia Savojského.

Obraz ten vídala denně bůh ví kolikráte, ale za hřímání a bouřky jakoby se jí změnil.

„A proč se ho bojíš, vždyť to je pradědeček?“ tázala se paní Zárubová.

„On tak blýská očima — mračí se —“ šeptalo rozechvěné děvčátko.

* * *

Tak míjeli dnové dosti klidně. Kdyby černých stínů minulosti nebylo, paní Zárubová byla by spokojeně žila. Tak mínili mnozí dokládajíce, že jí není zle, ana ze Sedmihradska si přivezla hezkou sumu, a Václavova manželka že také něco měla.

Proto se všichni nemálo podivili, když přišlo do hlasu, že paní Zárubová roli, ku starému domu patřící, dosud pronajímanou, prodala. Než rozkládali to tak, že stará paní míní z peněz více vytěžiti, než-li jí ten kus role dával. Nepovážili však, že její dům mnoho nenesl, že any děti rostly, i vydání přibývalo. — —

I nadešel čas, kdy Antonín po mnohých obtížích, které hlavně sám sobě působil, dostal se do „poesie“ a již již blížil se „rhetorice“, tam, kde někdy mistr Potůček přestal a na kterou zapomenouti nemohl.

Ovšem tím vyschl Antonínovi pramen všeliké jeho pomoci a rad, neboť tolik Potůček z pokladu svých vědomostí neuchránil, aby těmi zbytky mohl vyhověti požadavkům mladého „poety“. Již ani tou těžkou otázkou z mathematiky mu nemohl imponovati, a jen tovaryšové s udivením ještě naslouchali o studiích svého mistra.

Antonín nadělal babičce dost starostí. Každou chvilku přicházela žaloba nebo zpráva o jeho čtveráctví.

„Je to s ním jako s nebožtíkem otcem, když studoval. Samé šelmovství, samé kudrlinky —“ toužila babička Potůčkovi.

„Je pravda, paní domácí, ale při všem tom je dobrého srdce, tuze dobrého —“

Irena zatím vyšla ze školy, odkudž vždycky dost pochval a uznání sobě přinášela. Ale nade všechny vynikla ve zpěvu. Jednou, sotva že ze školy vystoupila, zastavil pan učitel a regenschori zároveň, paní Zárubovou u kostela, odkudž se vracela, a přednesl uctivou žádost, aby dovolila Irence na kůr, když by o zvláštních příležitostech o to poprosil. „Irenka má hlas, jaký jsem u děvčete jejího věku jak živ neslyšel. — Kdyby nebyla tak slaboučka —“

„Ano, pane učiteli, to je to, proč mám strach. Jinak bych sama ji k tomu měla, aby každou neděli o hrubé zpívala —.“

Nicméně když odpoledne Zárubová sama sedávala, vybídla vnučku nejednou, aby zazpívala, vědouc, že si ráda zanotuje. Stařena s rozkoší naslouchala i hleděla na mladou, sličnou zpěvačku, ale nejednou musila ji přerušiti laskavým: „Už dost, Irenko, už dost,“ ana viděla, jak děvče je zpěvem všecko dojato a rozechvěno.

III.

Jednou přišel Antonín z gymnasia s novinou, že v rhetorice měli včera a dnes nového professora mathematiky, který prý z Prahy přijel, aby těžce nemocného kollegu zastával.

Pak o něm častěji vypravoval a vždycky něco veselého, pro zasmání, že je prý tuze velký dobrák, že studenti v jeho hodině nemusí seděti v lavicích, alebrž že procházejí se, stojí u oken, u tabule, obstupují kathedru, za kterou páter Hyppolyt u otevřeného katalogu sedí a studenta u tabule stojícího zkouší.

„Považte, babičko, chce-li dáti dvojku, nemůže —“

„A proč by nemohl?“

„Hoši ho tak dlouho prosí a žebroní, že kamarád se dost učí a tomu rozumí, ale že mu to tak nejde, protože není od řeči —“

„I vy ancikristi! Škoda ho na vás, takové dobroty!“

A druhého dne přišel Toník zase s novinou, jak páter Hippolyt včera předržel. Bylo už čtvrt na pátou a on pořád něco ještě vykládal. Tu dělali hluk, že je čtvrt —

„Jsou hodiny naši páni?“ obořil se na ně poprve a teprve za chvíli je pustil. Ale dnes, jak byly tři čtvrtě na dvanáctou, všichni vstali a měli se k odchodu. „Ještě není dvanáct,“ volal profesor. „Jsou hodiny naši páni?“ odbyl ho Holub a pádil ven, a všichni za ním se hlučným smíchem.

„I vy! To bude pěkná mela; páter rektor je přísný —“

„Však on ho Hippolyt sám uprosí —“

Tu přistoupiv k oknu, nahlednul maně na náměstí a vykřikl:

„Dupal! Hippolyt Dupal! Na mou věru — stojí a dívá se na náš dům — hle, jak ho prohlíží — Co jen asi chce? Pojďte se, babičko, podívat, stojí za to!“ A divous dal se do smíchu. Paní Zárubová skutečně povstavši z křesla, přistoupila k oknu a viděla dobře kněze profesora, o kterém Toník skoro každého dne něco vypravoval. I spatřila nevelkou, zavalitou postavu v dlouhém, šosatém kabátě, mající na hlavě placku čepici se štítem dosti značným. V pravici držel tlustou a na svou postavu poměrně vysokou španihelku, v levici modrý šátek. Silně prokvetlé vlasy byly na spáncích sčesány v kosinky či „šístky“.

Díval se dlouho na dům a bylo patrno, že ho velice zajímá. Pojednou hnula sebou paní Zárubová a Toník dal se do smíchu.

„Jde k nám, jde opravdu k nám!“ volal a skákal po světnici.

„Ančko, holka!“ poroučela překvapená stará paní, „že jde opravdu sem! Utři prach, urovnej židle — kdyby tak opravdu přišel — ztiš se, ty lucipere — ať mi něco nevyvedeš! —“

A skutečně zabočil v tu chvíli Hippolyt Dupal z náměstí na podsíň a odtud do síně starobylého domu. Stoupal potom po tmavých, úzkých schodech, až vešel na chodbu prvního patra. Stanuv, rozhlížel se, ohledal konec zábradlí, na nějž tu světlíkem svit padal, až zhlednuv nade dveřmi kamenný erbík, čerstvěji se rozběhl. Prohlednuv ho bedlivě, zaklepal.

Paní Zárubová uvítala uctivě neobyčejného hosta. Toník přiskočiv, políbil mu ruku, což i Ančka hned u dveří učinila. Dupal představil se, a to jazykem českým, ač tehdejšího času takoví páni ve společnostech a vůbec nejraději mluvili německy. A hovořil češtinou, jakou paní domácí ne tuze často slýchala, a z níž bylo patrno, že pan profesor pilně českými spisy se obíral.

Nebyl nejvábnějšího zevnějšku, ale v jeho kulaté, hladce oholené tváři a v upřímných, hnědých očích jasně zračila se dobrota. Toník vzal mu ochotně čepici a hůl a Dupal usednuv proti paní domácí, jal se poněkud obšírně vypravovati, proč vlastně přišel.

I pověděl, že byl dosud v Praze, až před několika týdny že ho provinciál sem povolal, aby zastupoval nemocného kollegu v mathematice.

„Ale já vlastně mathematikus nejsem. — Mám nemalé zalíbení v historii a ve všem, co k ní hledí. Těšil jsem se na toto město, poněvadž jsem o něm byl mnoho slyšel a četl, že tu mnoho starožitných věcí a památek. A hle, nezklamal jsem se! — Pro příklad váš dům, ctná paní. — Hned, jak jsem ho nedávno jen tak zběžně prohledl, zalíbil se mi — a tu onehdy, když se o něm hovořilo, dozvěděl jsem se, že i majitelka jeho ne méně starobylého rodu — vladyckého či rytířského — a ti rodové jsou u nás velmi důležití, poněvadž nejeden slavný muž z té drobné pošel šlechty.“

Toník šilhal po dveřích, aby u Potůčků velkou novinu mohl zvěstovati, paní Zárubová seděla tiše a poslouchala.

Starou paní si rázem naklonil. To budiž řečeno, že sice nikdy původem svým se nechlubila a nad jiné se nepovznášela, jak patrno

z jejího přátelství s Potůčkovými; ale přece si na tom zakládala, že má řadu předkův, o nichž paměti z minulých věků se zachovaly, a kteří za svých časů nad jiné byli váženi. Rod její byl někdy značně zámožný, ale schudnuv, musil prodati své zboží a tu zakoupil potom ten starý dům s rolemi na panství velmožného pána, jemuž nejeden ze předků paní Zárubové sloužil, jsa „regentem“. Stará sláva a skvělejší poměry nikdy se nenavrátily, až dávnému rodu nezbylo nic jiného než dům a z rolí jen kus, který konečně poslední ratolístka, paní Zárubová, prodala. Než vědomí a památka vážného někdy postavení a lepších časů přecházely s otce na syna, s děda na vnuka, a zachovaly se živě v mysli poslední po přeslici.

Přes všechny bědy a všechno utrpení, jež stihlo národ náš a v zápětí mělo hroznou skleslost, otupělost a mdlobu, nepotuchlo v obecném soumraku světélko národního vědomí té staročeské rodiny, jak se to u jiných téměř napořád dálo.

I paní Zárubová zdědila je po otci, jenž dočkal se prvních červánků národního obrození. Vítal je radostně a nejednou říkával: „Jindy jinak bývalo; byli jsme něco, svět se na nás díval — ale teď! Než co není, bude. Buď bohu chvála, že nám nedal úplně zahynouti.“

Z toho patrno, jaké bylo vychování paní Zárubové. Co vštípeno jí uvědomělým otcem, to nezvadlo, neuduseno ani v cizině, ani úsměšky zaslepených krajanů. Sousedé, vlastně honorace městská, nechápala, že žena a nad to rodem „fon“ může býti „vlastenkou“, jak ji posměšně nazývali a že může všímati sobě českých nepatrných kněh. — Pochopíte, že byla paní Zárubová řečí Hippolyta Dupala dvojnásob mile překvapena. Zaprvé poznala, že ten vážný muž mluví správně a pěkně česky, že je zajisté tedy vzácným ptákem, „vlastencem“, za druhé, že si všímá starožitností a přišel se zeptat na její rod, a o něm, buď pravdě průchod dán, paní Zárubová ráda si zahovořila. To byla její slabá stránka, ač sluší-li to slabostí nazvati.

A tak byl hovor její s profesorem ihned ve proudu. Čím dále rozmlouvali, tím více jasnila se tvář milovníka starobylostí, tím jasněji leskly se mu oči. Tolik ani neočekával!

Zárubová zavedla ho do vedlejšího, menšího pokojíka, kdež v koutku v nevelké skříni otevřené shledal pravý poklad. Stályť tu řadou vedle sebe tu velké tu menší knihy, vázané u vepřovou koži, nevázané, černé tu i tam rozedrané, sumou staré a ctihodné. Byla tu Hájkova kronika, i Veleslavínova Politie historická, Bible utrakvistská i kuchařská knížka ze 16. století, Kosmografie a m. j., jež všechny dosvědčovaly, že paní Zárubové předkové, blahé paměti, pilně knihy české kupovali a čítali. Zárubová nabídla Dupalovi, že mu kteroukoli ochotně půjčí; sotva že s díky přijal, spatřil v koutě za skříní dlouhý, pádný kord s mohutným, pěkně pleteným košem.

„To byl kord Mikuláše z Častolovic, jehož podobizna v prvním pokoji visí. Tím mečem bojoval proti Turkům —“

A tak co chvilku zahledl Dupal něco starožitného nebo památného. To nejlepší však nechala mu paní Zárubová naposled. Když zase v prvním pokoji se byl usadil, vyňala ze starého, pěkně vykládaného prádelníku, jehož první šuple bylo jejím archivem, nějaký obrázek za-

sklený, kterýž Dupal, jakmile ho zahledl, rychle uchopil a obrátiv se ku světlu, pilně přehlížeti se jal.

I viděl erb, jehož štít byl na dvě pole rozdělený, v hořejší stříbrné, dolejší zlaté, v němž vypínalo se cimbuří kostkované. Z cimbuří vyčníval od prsou kozel vzpřímený. Nade štítem kolčí helma zavřená bez famfrnochů, s korunkou, ze které vystupoval vzpřímený kozel jako dole popsáno mezi dvěma rohy, z nichž každý byl do polovice zlatý, od polovice stříbrný, na obou rozích střídavě.

„To je náš erb!“ pravila stará paní a neubránila se povzdechu. A již podala mu také knížku ne příliš hrubou, psanou. Dupal, obírající se vypsáním starých vladyckých rodů českých, zaradoval se nemálo, an na titulním listu četl, jak následuje a což starým divným švabachem bylo psáno:

„Rodopis Urozeného Vládyka Krystofa Benedikta Šebestiana z Častolovic.“

Dupal zapomněl, že je návštěvou a jal se ve knížce přebírati a čísti, nevšímaje sobě, že Toník byl k Potůčkovi odešel a že stará paní vedle sedí. Ji to však pranic nemrzelo; naopak těšila se, že staré ty listy, týkající se jejího rodu, velebného pána tak zajímají. Ten horlivě probíral celý rodokmen, prohlížel úmrtí, sňatky atd., až na konec přišel na starou svatební smlouvu v originalu zachovanou, na níž podepsán byl Václav Šebestiani z Častolovic, nevěsta jeho Lidmila z Kelsperka, a svědkové Baltazar ze Staudenraušů, fil. et med. doktor a Mikuláš Elefant primator —

A tu jala se paní Zárubová vykládati o této nevěstě, o rodu z Kelsperka a veškerém příbuzenstvu, o slávě i úpadku svého rodu.

Dupal naslouchal napjatě, jen tu a tam krátkými otázkami hovor přerušuje, na konec pak nemohl umlčeti obdiv svůj nad podrobnou znalostí rodinné kroniky, jakož i radost nad tím, že mu dnes tak štěstí přálo, poznati tak výtečnou vlastenku a viděti mnoho zajímavých věcí, týkajících se milé mu starobylosti.

Ani on, ani babička nevšimli sobě, že za toho hovoru dvéře několikráte tiše se pootevřely a že Toníkova usmívající se hlava do světnice nahledla, a hned zase zmizela.

Irenka však seděla opodál, hosta pozorujíc i naslouchajíc. Když pak babička počala svůj výklad, tu sebou ani nehnula. Bylo div, že ji to vypravování tak zajímalo — Toníka by zajisté unavovalo, ne-li nudilo, ale Irena neslyšela jen pouhá jména; živá obrazotvornost předváděla jí lidi dávných časů, vážné a přísné, v rozmanitých, podivných oblecích, s velikými límci a strašnými kordy, i krásné, bledé paní ve tmavém šatě, které všecky jí tak smutnými býti se zdály. — —

Konečně vstal Hippolyt Dupal, a než stará paní mohla pozvání přednésti, aby k ní častěji zavítal, již sám o to požádal, dokládaje, že tak milo a utěšeně si dávno nepohovořil, a že by rád všechny ty poklady zevrubněji sobě prohledl.

Tu teprve také všiml sobě více přibledlé, sličné vnučky, k níž několik vlídných slovíček promluviv, jí hebké, černé vlasy pohladil.

Paní Zárubová darmo se po Toníkovi ohlížela. — Dupal odešel, mrknuv ještě jednou po staré podobizně. Těšil se velmi té nové známosti.

Stará paní pak vyplísnila Toníka nad obyčej přísně, že tak beze všeho a nevšímavě odešel, dokládajíc, že studenti ani nevědí, jakého výtečného mají profesora, že ho ani řádně nedovedou oceniti. A když potom Potůček u ní na slovíčko se zastavil, chválila mu velmi velebného pána, jenž je výtečný vlastenec a znatel historie, a s nímž je milo pohovořiti. —

Tak seznámil se Hippolyt Dupal s paní Zárubovou a známost ta za nedlouho způsobila také, že sbírka kopytová mistra Potůčka se rozhojnila. Páter Anastas přestal býti posledním v řadě; postaven vedle něho páter Hippolyt, recte kopyto jeho boty.

IV.

Před skladem Gaussovým sedávalo v podloubí na lavici za slunných odpolední několik starých pánů, většinou pensistů, kteří dny svého odpočinku trávili v rodném městě. Největší vážnosti požíval šedivý plukovník, syn nezámožných zdejších rodičů, jenž za válek francouzských tuto důstojnost si vybojoval. Vedle něho sedával taktéž šedivý hřmotný setník. Tito dva, bylo-li pěkně, meškali každé odpoledne na lavičce na podloubí, k nim přidružil se někdy vrchnostenský direktor, a někdy také rektor kolleje piaristské a škol. Mluvívali o všem: o vojně, o počasí (často), o jídlech a o víně (velmi často) a když Gauss mezi ně přišel, zavedl řeč na městské i rodinné záležitosti t. j. klevetili. Gauss, muž vysoké, vyschlé postavy, šedivých pichlavých očí a šedých licousů na spáncích, věděl tynejpodivnější historie; kde se co mehlo, již o tom měl vědomost a nikdy ničím ho nepřekvapili. Rozumí se, že staří pánové rozmlouvali po německu a jen někdy, když oba důstojníci dostali se pro něco do sporu, prostříklo proud německé řeči několik vět českých, nad kterými Gauss šedé, husté obočí stáhl a prudce zamrkal. Nebylo tedy pranic divného, že Gauss brzo po návštěvě Dupalově pánům na lavičce o ní referoval a řeč o staré paní a novém profesoru zavedl. Vypravoval na novo a s dodatky o něm, jaký je podivín, jak si ve škole vede a jaké má divné zalíbení ve starých věcech. Staří pánové srdečně se smáli, slyšíce, že Dupal si všeho starožitného všimne, třeba prý to stará bota byla.

„Povídáte leccos o něm, ale jedné věci dle všeho neznáte!“ pravil šedý plukovník Gaussovi.

„Aj to by bylo!“

„Ano, mnoho jste o něm povídal, ale to ne, co vím z věrohodných úst, že presentů nepřijímá —“

Všichni se podivili až na Gaussa, jenž ušklíbnuv se, odtušil: „Inu nevím, nevím — ale když račte tvrdit — ostatně to prý je u něho vidět! Kromě starého harampádí prý ničeho nemá — A pak ještě jedno sluší podotknouti a sice to, jak mluví německy. On, profesor, hovoří prý dost divně a ani členů rodových neužívá! —“

Všichni se dali do smíchu.

„To bych ho chtěl slyšeti,“ mluvil za smíchu hřmotný setník.

Gauss však se nesmál, ale pravil:

„Myslím, že toho jiná příčina —“

„Nevím jaká — ale hle —“

Všichni ohledli se v pravo a spatřili zavalitou postavu se španihelkou v jedné a modrým šátkem ve druhé ruce.

„To je on!“ zvolal plukovník.

„A zase k ní, k té šlechtičně!“ dodal jizlivě Gauss.

Ano Hippolyt Dupal šel opět k paní Zárubové, sotva že několik dnů minulo od první návštěvy, a vrátil se odtud teprvé pozdě, poněvadž se mu tu líbilo jako poprvé. — Pak přicházíval často a čím dále, tím přátelštější stávala se tato známost.

Stařenka ráda naslouchala jeho výkladům, někdy poněkud příliš obšírným, on pak věnoval jí upřímné účastenství, když nabyvši k němu důvěry, něco ze svých osudů mu líčila. Jednou vypravujíc mu o svém synu, vstala a za řeči vyňala ze svého archivu škatulku, z níž vytáhla pamětní peníz co do velikosti asi tolaru se rovnající.

„Ten si přinesl můj syn z vojny, někde ho tam zdědil. — Mám ho na památku. Ale jedna věc je mi při tom divna. Račte se podívati.“

Dupal vzav peníz do ruky, četl na rubu, jehož okraj vavřínem byl ověnčen:

„František, Alexander a Frydrych dobyli nejkrásnějšího wěnce wyteznėho. Pokog zawřen w Pařjžj dne 30. mage 1814 —“

Pak na líci, jehož okraj byl ozdoben zlomenými pouty:

„Okowy Ewropy zlomili. Narodů trapení pomstili w Lipsku dne 18ho řigna 1813. W Pařjži dne 31. března . . 1814 —“

Položiv peníz na stůl, pohledl tázavě na starou paní.

„Nic vám není divného, velebný pane?“

„Není, nevím věru — Co pak?“

„Že ta pamětní mince má nápis český. Račte povážiti, kde teď u veřejnosti se jí užívá. — Je to věru dost, že si na náš jazyk vzpomněli —“

„O není dost,“ vpadl Dupal dosti prudce do řeči. „Dovolte, že tentokráte s vámi nesouhlasím. — To věru není dost! „Okovy Evropy zlomili —“ no ano, ale co tisíců českých synů je lámati pomáhalo, co české krve vyteklo v Němcích, Italii — a všude, všude! — Naše regimenty — naše miliony peněz! Za to snad zasloužíme, aby dáno bylo nám co patří — a proto je to dost málo na tom penízi — ba co dím dost málo. — Co nám platno, že tu vzpomněli na náš jazyk, když jinde ho jako popelku odstrkují, ba ještě hůře, — utiskují!“

Tvář Dupalova zrudla a oči se mu jiskřily. Paní Zárubová užasla. Tak ještě nikoho neslyšela mluviti! A měl pravdu!

„Dovolte, ctná paní — je tomu tak — však to vidíte sama, a co já sám bych mohl vypravovati. — Je pravda, každá řeč bohumilá, a nedobře na souseda pro řeč sočiti. — Ale člověk je člověk! — Vidí-li, že pro svou řeč nevinně trpí, vidí-li, že sousedovi proto, že je jiného jazyka, lépe se daří a že ve všem přednost má, ano i bez trestu škoditi může — pak se mu nedivte, že druhé řeči nemiluje a že se brání. — O znám to — milá paní — vám se mohu nepokrytě vyznati, že německý jazyk tuze v lásce nemám — však snad dodnes bezvadně jím nevládnu. — Již v mládí vštípena mi nechuť k němu. — Dovolte, ať vám povím, abyste mi rozuměla. — Můj otec se měl dost dobře, byl

nájemníkem mlýna; ale tu najednou utrpěl velikou ztrátu — a to proto, že neuměl německy. — Žid ošidil ho německými listinami. — Otec se bránil, hájil se u úřadu, ale neuměl německy, padl nesvědomitým lidem do rukou a svým jazykem přirozeným nemohl ničeho svésti. Ještě prosoudil hodně penčz a z té rány se více nevzpamatoval. Pak bylo hůř a hůř, až z něho byl žebrák, a měl mimo mne ještě pět nezaopatřených dětí. Já byl již ve studiích. Když jsem domů přijel a všecku hroznou bídu rodiny své spatřil a otce na německý jazyk toužícího slyšel, tu — zanevřel jsem — no, však už jsem řekl —"

„A jak jste se udržel ve studiích?" ptala se soucitně paní Zárubová.

„Svou klopotou, ctná paní. — Byl jsem mlád, učil jsem se a učil jsem jiné! Ale rodiče se mne nedočekali, až bych jim mohl nápomocen býti — zemřeli brzo po sobě; myslím, že ta rána konec jejich uspíšila —" Ale poctivec starý, nepověděl, jak se bratří a sester ujal a jim pomáhal.

Rozumí se, že takový milovník starožitností, jakým byl Dupal, záhy sobě bedlivě všiml starého obrazu, spodobujícího bojovníka v kloboučku, jaké nosívali ve vojště za časů Eugenia Savojského. Z pod klobouku splývaly až na ramena dlouhé vlasy na konci skadeřené, osmahlá rázná tvář byla hladká až na svrchní ret, na němž černaly se malé knírky. Přes pancíř rděla se nyní již zašlá šerpa.

Všecko poprsí pěkně malované až na tvář značně zčernalo, nicméně bylo možná dobře si představiti statného bojovníka, o němž zachovalo se rodinné podání.

I neváhala je paní Zárubová Dupalovi sděliti. Bylo to, kdy poprvé ho na kávu pozvala. Venku kupila se šedá mračna a strojilo se na dešť. Irena celou historii o pradědovi zevrubně neslyšela. Proto očekávala, ač babička začne, nelekajíc se nic šera podzimních mračen, z nichž neozývalo se hřímání a neblýskalo se.

„Je tomu více než sto let," čas určitý stará paní nevěděla, ale Dupal pak dle rodokmenu určil to na vlas — „kdy Mikuláš z Častolovic, můj praděd, byl mladým studentem. Tenkráte také tu studoval a v tomto domě bydlil u Václava z Častolovic, otce Mikulášova, mladý pán Ješinský, jenž tu u piaristů studoval. Byl asi dvacítiletý, prudký mladík, s nímž mladý Mikuláš žil v upřímném přátelství. Ješinský oblíbil sobě hezkou Dorotku, dceru bohatého měšťana, jehož rod už v městě není. Ale Dorotka milovala purkmistrova syna, jenž se o ni opravdu ucházel. Mladý Ješinský ho proto nenáviděl a vida, že sličné děvče přednost dává sokovi, počkal si na něj jednou pod večer na valech, kudy purkmistrův syn od milé se ubíral, a zaslepen divokou žárlivostí, vrazil mu dýku do prsou. — Ale tu vystřízlivěl. Přiběhl domů a vyznal se ze všeho svému příteli Mikuláši. Ten nechtěje, aby milý mu přítel byl utracen, přinutil ho, aby v tu chvíli se ukryl a pomohl mu k útěku. Ješinský zmizel a nadarmo ho stíhali — Ztratil se a nebylo o něm hlásku, jako by se zpropadl. Brzo na to dal se praděd Mikuláš na vojnu a po čase stal se rytmistrem u císařských kyrysníků.

Bojoval v Němcích a pak v Uhrách proti Turkům. Tenkráte už Turci utíkali. Jednou je po nějaké bitvě stíhali, ale tu Mikuláš se svým malým houfem pustil se příliš daleko a upadl do zálohy. Turci je tak obklíčili, že musili složiti zbraň. Přivedli je všechny před

nějakého pašu, jenž si je v řadě stojící prohlížel. Pak zavolal a ze zástupu janičárského vyjel nějaký vysoký důstojník turecký, jenž spatřiv rytmistra, nějak se zarazil.

Jak byli všichni vojáci překvapeni, když z čista jasna ten janičár zajel k rytmistrovi a oslovil ho po česku:

„Jsi ty to, Mikuláši?“

Teď teprve poznal Ješinského.

Mikuláš měl radosť, ale pak se vážně otázal: „Tys opravdu Turkem?“

„Jsem — neodsuzuj mne, příteli, nebylo jiné rady ani pomoci. Ach mám ti oznámiti, že přijmete-li víru muhamedanskou, že vám bude darován život a ne-li —“

„Tedy nás zabijou — není-li pravda? Řekni, ať už to raději vykonají — své víry se nikdy nezřekneme. Viďte, hoši?“ Vojáci přisvědčili.

Ješinský se zasmušil a dal se do řeči s pašou. Bylo patrno, že mu domlouvá, že naň naléhá, ale Turek rozlícený porážkami byl jako skála. Konečně vrátil se Ješinský a oznámil, že podařilo se mu jen život rytmistrův zachrániti, ostatní že budou utraceni. Tu Mikuláš mu poděkoval a pravil, že on té milosti sám jediný nemůže přijati, ale že chce se všemi stejnou smrtí zahynouti a všecko s nimi snášeti. Ješinský ještě více se zarmoutil a darmo domlouval příteli, aby se zachránil, a darmo prosili vojáci svého rytmistra, aby se na ně neohlížel, že mu té milosti rádi přejí. — Ale on nepopustil.

Když to paša od Ješinského uslyšel, zamračil se, pak díval se na rytmistra a máchl rukou.

„Ať žijí, ti psi —“ zvolal, a tak zachránil Mikuláš všem život.

„A co se potom stalo?“

„Odvedli je všechny do zajetí, až za nějaký čas byli všichni za jaté Turky vyměněni.“

„A Ješinský?“

„S tím potom Mikuláš už nemluvil, a více ho neviděl —“

„Statečný to muž, věru —“ pravil Dupal hledě na podobiznu Mikuláše z Častolovic.

Venku zadul studený vítr a déšť zarachotil na okno. V jizbě uložilo se šero.

Irenka, sedící tiše stranou, schoulila se, jako by ji byl mráz přejel.

V.

Kollega, kterého Hippolyt Dupal zastupoval, zemřel, a proto zůstal jeho zástupce na dobro. Paní Zárubová se tomu těšila, neboť na starého kněze, milovníka českého jazyka a starožitností, zvykla si a těšívala se na jeho návštěvy.

Starý Potůček mohl naň žárliti, ale poznav ho, naklonil se mu zcela. Často, když byla zima nadešla, setkávali se oba u staré paní a mistr rád naslouchal vypravování professora, jenž ve škole pro svou dobrotu mnoho autority nemohl sobě zjednati; ale tu v pokoji paní Zárubové míval ticho jako v kostele.

Mluvilo se o ledačemsi — o dávných časech, o minulosti města i domu, o vojnách, o cestách a cizích zemích.

A tu zvláště bývalo ticho. Irena ani nedýchala, a Toník, jenž sebou rád při jiném vypravování zavrtěl, seděl jako přibitý. —

Po takových besedách bývala babička veselejší, a Toník míval plno snů, jezdil po mořích, lezl po horách, lítal a bojoval v bitvách. —

Za to Potůček obyčejně odebral se do hospody a pozdraviv dal sobě nalíti s touto introdukcí:

„Když člověk celý den přikrajuje, rád na večer dá si holbičku —“ Dal, a mlčky, usmívaje se vypil —

Jenže zlí jazykové vypravovali, že po ní nešel domů, ale v druhé hospodě s podobným úvodem znovu si dal nalíti, a že tentýž úvod některého večera třeba pětkráte přednesl, ovšem že v pěti hospodách, naposledy „u beránka,“ kdež měl kroužek dobrých známých. — Odtud pak před desátou vracel se domů jsa nejlepší míry, hlavu vzhůru, usmívaje se a maje kované brejle na špičce nosu. —

Na chodbě naslouchal; ale u paní domácí už spali, bylo tam ticho a tma. Ano babička a vnuk spali, ale Irenu míjel sen. — Vypravování Dupalovo o cizích zemích, jež byl viděl, tanulo jí stále na mysli. Pololežíc, polosedíc na své postýlce hleděla ven do jasné, zimní noci; svítil plný měsíc, stříbro jeho blýštělo se na sněhu a nebe tmavomodré zářilo leskuoucími se hvězdami. —

Ale snivé děvče zapomnělo, že venku třeskutý mráz, že to sníh se blýští. — Ono vidělo jen rozlité světlo měsíce a v záři jeho vystupovaly divné stíny — budovy, věže, paláce, ale vše temné, neurčité jako by hleděla na cizí město, zahalené šerem nočním.

Šla prostorou mramorem dlážděnou, až pak zase octla se na balkoně ve stínu četných sloupů, a hledíc před se viděla lesknoucí se vodu — moře, kolem budov rozlitého, jehož šumot a hukot temně až sem dorážel. — A v bledé dáli, tam kde zář měsíce splývala s ozářenou hladinou vodní, tam míhalo se cosi jako člun — teď stanul — a tichou, kouzelnou nocí zvučí duetto libých hlasů. —

Ohledla se do balkonu, jehož tmou zašlehl teď paprslek a v záři jeho spatřila krásnou, mladou dámu cizího kroje, smutně se usmívající — ach toť živá, opravdová matička, jak ji na medalionku vídala. — Usmívá se na ni, kyne jí — ach je tak hodna, dobra. Je u ní tak volno, milo, blaze.

A když se Irena ze svého vidění probrala, kanuly jí slzy přes líčko přibledlé. —

Měsíc zacházel, klonil se na své dráze. — — —

Toto událo se s vnučkou paní Zárubové oné noci, když byl odpoledne před tím páter Hippolyt vypravoval o Benátkách, v nichž také po nějaký čas matka Irenina s mužem svým přebývala. — —

Toník i sestra jeho znali celkem osudy svých rodičů, na něž on ne příliš často sobě vzpomínal. Za to sestra jeho nespokojena s tím, co od babičky byla slyšela, ostatní častým a pilným dotazováním se hleděla vypátrati.

Paní Zárubová bývala v rozpacích, když Irena se na matku vyptávala i na babičku a dědečka v Italii. —

Nejednou, kdy Zárubová byla hospodářstvím v kuchyni zaměstnána, nebo usnula, otevřela Irena tichounce „archiv“ babiččin, kdež byly památné věci po nebožce matce: zlatý medalionek a v něm její podo-

bizna, jak byla za svobodna, nějaký šperk, modlitby a svazeček zažloutlých listů svázaných vybledlou růžovou pentličkou.

Modlitební kniha i listy byly psány jazykem italským, nicméně říkala v nich potichu neznajíc ovšem ani výslovnosti. Ráda tak činila, vždyť to byla řeč její matičky, jejíž oči v té knížce tak často čítaly, jejíž ruka to písmo, nyní vybledlé, tatínkovi jejímu psala.

Dumajíc stávala nad těmi listy a vždycky jí připadlo, jak ráda by tomu všemu rozuměla, než jak by to mohlo býti?! —

Druhého dne po noci svrchu psané, prohlížela opět babiččin archiv. Stála tam již chvíli zamyšlená: pojednou sebou trhla a tmavým okem zasvitla jí radosť. Pak složila nad obyčej rychle medalionek, listy i knihu. —

Když nazejtří odpoledne Hippolyt Dupal s vršíku, na němž kollej piaristská i gymnasium stály, opatrně sestupoval, aby na kluzké, ledem zalité cestě neskiouzl, zahledl dole u nárožního domu štíhlé asi patnáctileté děvče ve tmavém, hezkém kožíšku, jenž té svižné, útlé postavě výborně slušel. Patrně na někoho čekala. Teprve když blíže přistoupil, poznal, že to Irena, která uctivě pozdravivši, k němu se blížila.

„Aj, panenko, kam, kam? Jdu k Vám —“ vítal se s ní vlídně a vesele starý professor.

„Velebný pane, čekám na Vás —“ začala dívka ostýchavě.

„Aj, aj — snad ne nějaké tajemství?!“ zažertoval Dupal.

„Ano . . .“

„Nuže, upřímně, beruško, mně můžeš věřit —“

Irena pověděla ostýchavě, skoro zajíkavě, mile se zardívajíc. —

Dupal vyslechnuv, oč běží, hleděl udiveně na děvčátko, pak zakývav hlavou, hučel své „aj, aj“, až pak řekl:

„Komu by to napadlo. Nuže pojď, beruško, pojď — rád, rád ti to udělám —“

Obrátil se a zamířil opět ku kolleji, před kterou ve fortně na něj Irena počkala.

Za chvilku vyšli oba a zamířili „k rytířům.“

Dupal šel k paní Zárubové, Irena však odskočila do čisté, světlé světnice Potůčkovy, kamž chvatně, jako nedočkavě vkročila.

Když páter Hippolyt vešel do komnaty staré paní, zastal tam starého, tlustého žida Holländra, majícího zamaštěnou čepici na šedé, nečesané hlavě. Zárubová spatřivši kněze, nějak se zarazila.

Holländer vstal se židle a pozdraviv příchozího, pravil k paní domácí:

„Tak nebudou koupit ten nový kanafas?“

„Kanafas ne, ale nějaké plátno. Přineste mi je na ukázku —“

Žid vzav uzlík na stole ležící kvapně odešel.

„Také jeden z vyvolených,“ usmál se trpce Dupal a usedl. „Dotěrní lidé —“

Ale stará paní zavedla o jiném řeč. —

* * *

Minuly vánoce i hromnice.

Čím více jaro se blížilo, tím měla paní Zárubová více starostí. Pozorovalať, že počasí Irence málo slouží. Když pak nastal poslední

zápas zimy, kdy sníh tál, časté mlhy byly a bouřliví větrové váli, bylo to na mladé dívce tím patrnější.

Byla jako dechová, ale sličná!

Potůček těšil paní domácí, že všechno bude jinak, až ta nezdravá vlhkost vzduchu pomine, až sluníčko všecko prohřeje.

„Vím, co by jí pomohlo,“ pravila zamyšleně paní Zárubová.

„A co medle?“

„Kdyby tak mohla tam dolů, do země své matky. Tam je teď nejkrásnější jaro, tam by se sesílila.“

„Hm, to pravda, ale ti lidé tam —“

„Ano, ano, tak se zatvrdit, ani neodepsat dceři na smrt nemocné! Ne, to není lidské! Jak pak by se těch sirotků ujali!“

„Ale kdyby tak Irenku chtěli, dala byste ji?“

„Kdyby toho její zdraví vyžadovalo — anebo štěstí —“ odtušila váhavě stará paní. „Však ještě o ni neříkali a — neřeknou! A pak nevím — jak bychom tam to děvče dostali. Tuhle jsem se jí o tom jen tak náhodou zmínila, když se mne zase na Italii vyptávala; měl jste ji vidět! Chytla mne okolo krku, líbala mne zprudka a pořád opakovala: „Ne, já od vás nepůjdu, babičko, já nepůjdu!“

„Hodné děvče!“

V tu chvíli, co Potůček Irenu tak upřímně pochválil, potkal ji Dupal, ana od Reginy domů se ubírala. Zaslechnuv její zakašlání, zastavil ji a pohleděv jí starostlivě do něžné tváře, pravil:

„Nenamáháš se příliš, Irenko? Vidíš, snad ti to učení škodí, a babička má takovou starosť.“

„O nestarejte se, velebný pane, mně to neškodí, a nic nenamáhá. Vždyť mně je dobře.“ A to pravila svým milým způsobem, upírajíc mluvné, tmavé oči na starostlivého kněze. — Než pro všechnu jistotu, jsa velice o její zdraví pečliv, zrušil nyní Dupal slovo Irence dané tenkráte, když v zimě na něj čekala, a pověděl paní Zárubové vše. Ovšem musila mu slíbiti, že Irence o tom nepoví, ale toliko, že si jí více bude všímati a nedopustí, aby přespříliš zaměstnávala se prací, které se horlivě, vytrvale až dosud oddávala.

Jak podivila se stará paní uslyševši, že její vnučka učí se od zimy za návodu Dupalova, ovšem že tajně, nejvíce u Reginy, jazyku italskému, aby mohla splniti svou touhu a čísti v listech matčiných, znáti její jazyk! Proto ji nyní pilně střehla. —

Jarní vody se vybouřily, větrové stišili, sluníčko hřálo a meze počaly se zelenati.

Došlo na slova Potůčkova. Irence značně se uvolnilo. Teď často sedávala s Reginou na dřevěné pavlači, kde bylo hojně zlatých paprsků a příjemného tepla.

Když pak stromy pučely a zelenaly se a všecko květlo, chodívala, obyčejně s Reginou, do zámecké zahrady, přístupné městskému obecenstvu.

Bylo v měsíci máji a zase nadešel svátek svatého Jana Nepomuckého. Jak obyčejně snesla Ančka s půdy světcovu sošku, koupala ji a drhla, velmi se hněvajíc na bezbožného Toníka, jenž několik žertovných poznámek si dovolil.

I babička jich nesnesla a posílajíc ho pryč, vzpomněla si, aby

vzal s sebou Irenu, neboť bylo odpoledne tuze krásné, jakého toho jara ještě neměli.

Irena ráda poslechla.

Majíc světlé šaty a klobouček, zamířila s Toníkem ze zámku, aby v zahradě příjemnou hodinku strávila.

Zámek byl starý, pěkná budova slohu renaissančního. Toník a Irena musili oběma nádvořími, z nichž druhé mělo ve přízemku loubí, nade kterým táhly se v prvním i druhém patře galerie do dvora hledící.

Dnes panovalo v prvním nádvoří nad obyčej ticho. Portýr vyhříval se na sluníčku, dva lokajové kolem přeběhli ze druhého nádvoří, kdež ozvaly se veselé hlasy. Irena tam vstoupila s Toníkem. Vešedše, ihned se zastavili na loubí pod obloukem mohutných a štíhlých dvou pilířů. Spatřiliť na prostranství dvora dvě ušlechtilé, mladistvé jezdkyně, sedící na krásných, plavých koních. Obě dámy byly sestry; mohlť to každý na jejich svěžích obličejích vyčísti, a dle šatu i dle koní na vlas stejných souditi.

Irena i Toník znali comtesky Marii a Julii, proslulé široko daleko svou krásou. Seděly volně, graciosně v sedle, a nenuceně, vesele rozprávějíce, na někoho patrně čekaly. Irena chtěla dále jíti, v tom však spatřivši opodál vchodu, vedoucího do zahrady, osedlaného koně, kterého držel štolba, zadržela sama Toníka.

„Počkáme, já kolem toho bujného koně nechci, a zrovna půjde asi někdo vsednout!“ pravila lekavá Irena.

Toník byl rád, mohlť se s chutí a déle dívati na krásného vraníka, jenž hlavou pohazoval a očima blýštěl, rozšiřuje své jako ohnivé nozdry a nohou hrabaje. V tom pohledly obě comtessky na galerii, kdež ostruhy zařinčely a zvučný, veselý hlas se ozval, a již bylo slyšeti rychle někoho se schodů sestupovati. Pojednou stanul u vraníka mladý štíhlý pán, jenž vystoupiv na dlouhý tesaný kámen u pilíře stojící, nedav sobě ani třemen podržeti, do sedla rychle se vyšvihl.

„To je mladý hrabě,“ zašeptal Toník, ale sestra ho neslyšela, hledíc plna úžasu i bázně na smělého jezdce, pod nímž bujný vraník začal své dílo vyváděti.

Mladý, sličný jezdec ve tmavomodrém upjatém kabátě, přiléhajících nohavicích a lesklých, jezdeckých botách, nekrotil koně, ale spíše uzdu mu pouštěl a ho dráždil. Kůň hryzaje uzdu, točil sebou, jakoby se mu s místa nechtělo. Mladý hrabě vida, že sestry už zatím ku bráně dojely, pobodl vraníka; ten však zařičev, vzepjal se prudce a vysoko. V ten okamžik ozvalo se u pilíře vykřiknutí.

Jezdec, neztrativ ani na okamžik klidu, strhl koně a pohledl v tu stranu, odkud ono vykřiknutí se bylo ozvalo. Spatřil rozčilením bledou Irenu, jejíž velké, černé oči dosud na něm tkvěly. S úsměvem uklonil se z lehka mladistvé, bledé dívčině — a již zmizel na prudkém vraníku branou, kterou sestry už vyjely.

Irena nespozorovala, že Toník odběhl za jezdcem a jeho družkami se podívat. Srdéčko jí posud tlouklo — nyní zakmitla se jí před očima hlava mladého hraběte; kynul jí — usmál se — Irena si vydechla.

Myslíc ještě na to, co se právě bylo stalo, vstoupila do zahrady, kdež ji ovanula ihned jako na pozdrav silná vůně modravého šeříku,

jehož husté keře, květem obalené, podél zdí rostly. Dlouho mezi květinami nepomeškala. Táhlo ji cos do samoty, do stínu, i zahnula do malého lesíka, jenž hned za zahradou na druhé straně zámecké se rozkládal. Břízy, buky a habry v novém hebounkém rouše, jež jim jaro nadělilo, zvučely jásavým zpěvem ptactva. Paprsky zlatily kolébající se jejich vrcholy a pronikaly tu tam hustými korunami do libého, zeleného přítmí.

Irena usedla na lávku pod košatý buk, odkud viděti bylo na malý úval stromy porostlý; tam také hrčel potok, a padaje přes navalené skaliny, tvořil nevelký, šumný vodopád. Irena zapomněla na bratra, jenž kdesi v zahradě kamaráda zastal a s ním se tam procházel.

Zámek zmizel skoro jejím zrakům, jen starou věž, v rohu stojící, bylo zelením stromů určitěji viděti. Větřík roznášel silnou vůni šeříkovou, haluze z lehounka se kolébaly, ptáci na nich zpívali a potok vedl si svou.

Irena hleděla před se, upírajíc zrak průlinou ku staré věži, opodál níž stála nahnutá střemcha. Větřík svíval bělostné její květy, jež ve proudu zlatých paprsků tichounce do hebké trávy padaly.

Mladistvá dívka hleděla na květovou piršku tiše, nehnutě, jako hluboce zadumána. —

Mírná dušinka byla až dosud poupětem, byla jako tichá hladina čisté, lesní studánky. Pojednou zašlehl bleskem netušený, zlatý paprslek a poupě se zachvělo. Zavanul vlažný, vonný větřík a klidná hladina studánky rozvlnila se. — —

Když pozdě odpoledne Toník s Irenou domů se vrátili, byl již sv. Jan vyparáděn ve svém výklenku pod baldachýnem, uprostřed lampiček a barevných koulí Potůčkových, v zeleném loubí lipových haluzí. Vencka právě zarážel u hlavních dveří dva smrčky. Potůčka až zamrzelo, že Irenka si jeho oltáře tak málo povšimla. A když májový večer se snesl, světla zahořela a ze tmavé podsíně svatojanská zavzněla, nesešla dolů Irena, aby svým zvučným altem zpěvákům pomohla. —

Nadešla noc, ve starém rytířském domě všecko usnulo. V malém pokojíčku seděla Irena na loži. Bděla i snila. Kytice šeříková, kterou jí starý zahradník dal, když z panské zahrady odcházela, silně voněla.

Irena zapomněla na vše kolem. Hleděla před se jako do bledé, světlé mlhy a z té vynořovaly se postavy sličných, zámeckých slečen i jejich bratra. Pak spadla zářivá mlha a dívka viděla háj nad tichou vodou, nad níž klonily se květoucí střemchy.

Květy jejich padaly na tichou, jasnou hladinu a v té květové pršce kmitla se opět sličná, pružná postava mladého hraběte, jenž usmívá se, hlavou kyne. —

Snad to bylo vůní šeříkovou, že takové obrazy se zjevily a že nemizí, že Irence nějak žalno, jako do pláče — a přece ne trpko. — Nevyslovno! —

VI.

Vrchnost, jak už naznačeno, byla zase na zámku. Tentokráte způsobil příjezd její více ruchu, ač ho jindy dost bývalo. Mimo starého hraběte, hraběnku, comtessy a nejmladšího syna, přijel tentokráte také starší syn, jenž už přes tři léta nebyl na rodném zámku.

Pokaždé, kdykoliv vrchnost přijela, scházelo se u ní mnoho hostí, letos však ještě více. Přijížděloť jmenovitě často několik šlechtických důstojníků ze sousedního města, kdež v posádce sloužili. Co mladý, veselý hrabě přijel, byla slavnost za slavností, samá zábava a radovánky.

Ve městě si to ovšem libovali, poněvadž bylo dost výdělku a peněz. Služebnictvo, ač mu práce přibylo, chválilo si také, zvláště mladého pána, že byl tak hodný, vlídný, a což hlavního: štědrý — pravý kavalír.

V zámku měli pěkně upravené divadlo se šatnicí hojně zásobenou. Bylo-li třeba zbraně, tu zámecká zbrojnice plná rozmanitých a starožitných mečů, kordů, pušek, halaparten a p. s dostatek jí poskytovala.

Divadlo bylo v přízemí v pravo od chodby vedoucí do zahrady a lesíku. Za dlouhý čas byl tento chrámek Thaliin tich a zavřen. Nyní, co mladý hrabě přijel, oživla svatyně a za nedlouho ozývala se jí slova urozených herců. Hráli po prvé francouzsky, po druhé německy. Bylať sice hraběcí rodina starého, českého rodu, ale nedivme se konečně! Vímeť, jak to dnešního dne v těch kruzích chodí, natož před padesáti lety! Smutná omluva!

Divadlo nebylo sice velké, ale proto dosti prostranné, aby kromě šlechtických hostí ještě jiné mohlo pojati. Vrchnost před každým představením rozeslala ve městě váženějším osobám pozvání, z nichž také jedno dodáno do starého domu „u rytířů“, paní Zárubové.

Když Irenka od babičky uslyšela, že půjdou do zámeckého divadla, přeletěl její líčko ruměnec.

„A půjdete opravdu, babičko?“ tázala se za chvilenku, jakoby ani věřiti nechtěla, že by to jí mohlo býti popřáno.

„Je to dost na mne, ale tys něco takového ještě neviděla —“

Staré paní nebylo toho líto, že se odhodlala vyjíti z pořádku. Vidělať, že tím vnučce působí velkou radost, a to zamyšlené děvče málo co potěšilo.

Již cestou do zámku byla Irenka rozčilena a srdéčko jí tlouklo živěji. Před zámkem i v prvním nádvoří bylo živěji a hlučněji než ve dne. Ze druhého dvora proudila otevřenými vraty rudá zář, jež Irenku na první pohled zalekla. Babička však se usmívala.

Na druhém nádvoří bylo jako ve dne. Galerie, všecky budovy kol rděly se v jasné mihavé záři, kterou vydávala veliká, planoucí hranice tvrdého dříví, hořící uprostřed dvora obrovskou pochodní. Kolem pak tlačili se ku vchodu hosté i úředníci, čekali lokajové. Konečně usedla stařena se svou vnučkou na sedadla v přízemí.

Irenka byla jako u vidění. Všude plno světel, všude kolem ní i nad ní plno lidí známých i neznámých, zámeckých hostí. Jeho nikde nespatřila.

Pak upřela svůj zrak na oponu. Viděla nějaký antický chrámec uprostřed háje. Na stupních chrámových stála nějaká vznešená, krásná žena, k níž jiná jí podobná vedla za ruku sličného jinocha, s druhé pak strany třetí ukazovala bělobradému starci ku chrámu, nad jehož vchodem stkvělo se slovo: „Ars“.

Než Irena oponu dlouho neprohlížela. Čekala netrpělivě, až se vyhrne — až vystoupí on — mladý hrabě Jiří. Lekala se toho oka-

mžiku — připadalot jí, jakoby všichni věděli, že čeká, co si myslí, domnívala se, že ne na jeviště, ale na ni budou hleděti.

Již mnoho dní ho nespatřila. Ráda do panské zahrady chodila, ale od té chvíle, co v nádvoří vykřikla a hraběte spatřila, nešla tam — váhala, bála se. Což by si pomyslil, kdyby ji tam opět spatřil?

A přece by zase ráda — ó dobře, štěstí, že to divadlo.

Hudebníci zahráli, přehráli, zazvoněno a opona se vyhrnula.

Irena spatřila skvostnou síň, několik pánů v kabátech starodávného kroje, ve vlásenkách; mezi nimi stála kontessa Julie, jíž napudrované vlasy výborně slušely. Rozpráveli mezi sebou francouzsky; Irena nerozuměla. Tu vystoupil mladý hrabě! Měl sametový vyšívaný kabát višňové barvy, hedvábné bílé punčochy, napudrované vlasy, kord.

„Jako z cukru," šeptala sousedka paní Zárubové.

Jednali, mluvili, smáli se, až zmizeli i s nádhernou síní, místo níž vyskytla se utěšená krajina s chaloupkou u lesa; z toho vystoupil štíhlý, sličný pastýř ve slaměném kloboučku na kadeřavé hlavě. Stanul, rozhlížeje se hovořil a tu se Irena zalekla. Zdálot se jí, že hrabě Jiří za monologu svého na ni pohleděl, a teď zase —

V tom vyběhla z chaloupky sličná, čiperná pastýřka (comtesska ze sousedního panství) a již pastýře srdečně vítá a on k ní mile, sladce hovoří, ba teď, ó, k sobě vine a k líčku jejímu se sklání. Irena přimhouřila oči a když pak je otevřela, zářily tak divným ohněm. Srdéčko jakoby utichlo a na tváři zarděl se ruměnec.

Hra skončena. Hlučný potlesk bouří rozlehl se divadlem; jen Irenka seděla nehnutě, tichounká jako pěna.

Babička jí musila připomenouti, že již konec. Stará paní, vracejíc se z divadla, divila se, že vnučka tak málo hovoří; jak se prvé těšila, tak teď málo libost svou na jevo dává. Doma pak sama Toníkovi více vypravovala než Irenka, která nebyla s to, aby na ledacos se upamatovala. Vždyť všecku svou pozornost věnovala těm výstupům, v nichž jednal mladý hrabě.

Paní Zárubová byla by se ještě více podivila, kdyby okolo půlnoci vstoupivši do pokojíčka, byla vnučku svou u okna spatřila.

Irena nemohouc spáti, přistoupila k oknu, aby byla hvězdám blíže, v jejichž mihotavé záři přebírala se v pokladu z divadla přineseném. Měla obrazů, snů a co v nich záře, lesku! — —

Tou dobou mladý hrabě ubíral se od večeře ze kruhu vznešených, veselých hostí do své ložnice.

Byl rekem dnešního večera; ze všad dostalo se mu hlučné pochvaly, pochlebných, přehnaných i upřímných a pravdivých posudků. Unaven ulehl na lůžko, ale nemohl usnouti. Bylo mu milo rozpomínati se na dnešní večer, na vše, co se zvláště podařilo, co mile jeho se dotklo; a tu viděl v duchu napjatě naslouchající obecenstvo, hru jeho sledující, zahledl dole ve přízemí bleďounkou, roztomilou hlavičku, na kterou se ihned upamatoval, že ji nedávno v zámeckém dvoře spatřil, viděl její dvé velkých, černých očí, any plny obdivu, s nadšením nepohnutě na něj hledí, každé jeho hnutí stopujíce. Rád si na ně vzpomněl, vzdalyť mu nejupřímnější, nejkrásnější pochvalu.

Myslila-li comtessa ze sousedního panství, že hrabě Jiří usíná s myšlenkou na čipernou, ladnou pastýřku — tož se věru mýlila. — —

* * *

Druhého dne ubíral se Hippolyt Dupal k paní Zárubové. Dole ve dveřích, vedoucích na podsíň, vrazil na starého Holländra. Žid pozdravil a šel dále. Dupal však stanuv, ohledl se za ním, svraštil obočí a odplivl si.

„Šelma stará,“ pomyslil si. „ten sem nechodí jen k vůli kanafasu a plátnu. Znám vás — vy — !“

V tom zaslechl kroky na schodech. Byl to Potůček, jenž velebného pána uctivě pozdravil.

„Dobře, že jdete, mistře — na slovíčko —“ Oba mužové stáli na síni pode schody a mluvili tlumeným hlasem.

„Poroučejte, velebný pane!“

„Byl ten žid u vás?“

„Ne — to nejspíše u paní domácí.“

„Ta—ak? Neměl byjste chvílečku kdy? Šli bychom kousek a pohovořili.“

Rozumí se, že Potůček ochotně svolil. Šli podsíní nahoru kolem skladu, před kterým na lavičce seděl suchý „frlegr“ s tlustým setníkem. Gauss pohledl úsměšně za Dupalem a pravil: „Takový pán, jak se zapomíná — místo patřičné společnosti volí si takového přištipkáře! Však tam nejdéle chodil!“ a usmál se podivně.

Když přátelé paní Zárubové za město se dostali, stanuli za chvíli a Dupal počal, uváděje nejprvé, že židy Holländrovi podobné zná a jim nevěří, poněvadž hned v mládí přesvědčil se a potom ještě několikráte, jací to jsou dobrodinečkové a že proto také se mu návštěvy Holländrovy u paní domácí nelíbí. Dodal, že po takové návštěvě byla ctná paní nějak zaražena — slovem, ptal se Potůčka, jak se věci mají, není-li paní Zárubová dlužna.

A když to všecko pověděl, hleděl Potůček chvilku do země, až pak strčiv okuláry blíže ku špičce nosu, pohledl přes ně na kněze.

„Velebný pane, udeřil jste, tuším, na pravou věc. Že paní domácí je dlužna, jerumine, to vím. Mnoho-li, jak a co, to nevím. A jak se jí ptáti? Člověk to dobře myslí, ale v těchhle věcech nesnadno mluvit — Ach, je zadlužena a tomu židu zajisté také — povídá se, slyšel jsem — ač lidé si z počátku mnoho myslili, ale nadarmo, zbytečně — z komára je vždycky velbloud. Mladá paní, t. j. jako ta Taliánka, nadporučíkova, kromě toho drobet zlata, co darem dostala, nic jiného s sebou nepřinesla. — Co stará paní s nebožtíkem mužem zachovala, to padlo částečně v jejich nemoci, pak cesta, pak syn voják — a když se jí vrátil se ženou, s dětmi, tu ona chudák stará dala, kde co bylo, a když nebylo, nikdy neřekla: „Nemám,“ ale vypůjčila.“

„Ale syn, důstojník!“

„Ah, velebný pane! Důstojník! Malá služba, skoro všecko sám spotřebuje a co mu zbylo, to matce hrozně málo vydalo.“

„Ale roli prodala, jak jsem slyšel a má stržené peníze!“

„Kdyby bůh dal — však račte považit; nemoc mladé paní dosti dlouho trvala a stará ve všem nemocné vyhověla. Dělala přes moc — Inu, měla ji ráda a pak, prosím, její ruka nebyla nikdy zavřena. V její štědrotě a dobrotě mohlo býti více míry, ale což šlechtická krev —“

„Ale jak vy to, mistře, víte? Svěřila se vám?“

„Nesvěřila, za to sem tam slovíčko padne a pak, když to člověk všecko počítá, dopočítá se, že bez dluhů to nejde. Kam by se podělo! Nájem z domu nevalný, daně — a pane, rodina, a nic se nevydělá, jerumine — toť aby člověk sešedivěl. Divím se ještě domácí paní, že je tak dost veselá, ale to je to, šlechtická krev! Nesvěří se, nenaříká, mlčí a — “

„Trpí,“ dodal vážně Dupal.

„Jerumine, tak jest!“ povzdechl Potůček.

„Třeba věděti, jak se věci mají. Běží o to, aby ten žid ji o všechno nepřipravil — což ženská je ženská, nevyzná se v takových věcech a věří sladkým slovům takového — eh mistře, nemohl byste přezvěděti?“

„Myslím, to že pro mne těžká úloha. Na lidské řeči nedám a jí se tázati — jakž bych mohl! Ale vy, velebný pane, váš úřad, vaše postavení — jerumine, aby nebylo pozdě!“

„Aby nebylo pozdě!“ zamumlal Dupal. Obrátili se k městu. „U rytířů“ se rozloučili. Potůček šel ke koželuhovi, Dupal domů do kolleje.

Paní Zárubová byla ráda, že dnes páter Hippolyt nepřišel. Seděla ve starém, koženém křesle jako ochablá. — Ruce jí sklesly mdle na klín, šedá hlava se pochýlila, a vráskovitá tvář zasmušila. Pak jako by se probrala, pohledla k nebi a zalomivši rukama bolestně zavzdychala: „Můj bože, Můj bože!“

Nikdo tu nebyl, jen Ančka a ta seděla v koutě na stoličce jako by dřímala. Ale po nakloněném líci řinuly se staré služce-důvěrnici slzy. —

Potůček vraceje se od koželuha šel opět kolem skladu Gaussova. Setník zatím byl odešel, lavička byla prázdna. Mistr ohledl se do vnitř skleněnými dveřmi a zarazil se. Starý Holländer tam stál se suchým „frlegrem“, a pilně rokovali.

„Ah, t e n v tom je! Jerumine, to je zle!“ pomyslil starý nájemník a zachmuřen, starostliv o svou domácí paní, vrátil se domů. —

Přišel Toník ze školy, přišla Irena od Reginy a žádný z nich nepozoroval na babičce, že by se něco zvláštního bylo přihodilo. Za to na večer ptal se jí Toník, co zas Ančce přeletělo přes nos, že je jako ze křemenu. —

„Nech ji, nech, je to hodná, citelná osoba — má nás všechny ráda —“

Druhého dne přišel Hippolyt Dupal jak obyčejně. Usedl naproti staré paní, rozhovořil se — ale dnes záhy umlkl. Pak zakašlal, začal poznovu, ale hovor vázl. I Zárubová nebyla tak od řeči jako jindy — i ona se zamlčovala, jako by se rozpakovala a váhala. —

Starý přítel odešel dnes nespokojen. Na chodbě čekal naň mistr Potůček.

„Nu, jak velebný pane — jak je?“ tázal se dychtivě.

„Eh —“ trhl sebou kněz — „eh — nevím, co to se mnou bylo — sám se zlobím — ale jak, prosím vás, do toho?!“

A v pokoji přistoupila Anča k černému křeslu, ve kterém paní domácí se sklopenou hlavou seděla, a tázala se s důvěrností:

„Tak jste mu to řekla? Myslím, že ne?“

„Ne — holka, nemohla jsem, nešlo to — ach já pořád myslila, že se všecko udrží —“

„A proč by nešlo?!“ tázala se skoro přísně věrná služka. „Co platno tajiti. — Za nějaký čas bude toho plné město, a tak raději dříve. Takový učený pán dovede poradit, má známé, přátely, snad by pomohli —“

„Máš pravdu, máš — až po druhé, mu všechno — řeknu. — Ach což o mne — ale ty ubohé děti — kam se podějí?!“ zahořekovala stará paní, jež starosti své a zármutek toliko před Ančkou netajila.

„Bodejť o vás! Což pak vám to jedno, jíti pod cizí střechu a viděti zde cizího? —“

„Přestaň!“ zvolala stará paní, a zakryla zvadlýma rukama svou tvář. To, co byla Anča vyřkla, bodlo ji ostrým mečem. — Bez mála dvě stě let přebývali předkové její v tomto domě, a ona, poslední svého rodu, měla by zříti, ano dědictví staleté přichází do cizích rukou, měla by je na vždy opustit, aby zemřela pod cizí střechou?! Strašné pomýšlení.

VII.

Hrabě Jiřík seděl ve své komnatě s panem Tůmou, juristou a vychovatelem mladšího jeho bratra, asi patnáctiletého.

Mladý hrabě myslil opět na nové představení v zámeckém divadle a chystal tentokráte nějakou operetku, v čemž ho hlavně Tůma, jsa dobrým hudebníkem, podporoval, též i Březina, starý regenschori děkanského kostela. Ten jmenovitě jim udal své žačky, které by s prospěchem mohly spoluúčinkovati, a které že cvičiti bude, na se vzal. Na předním místě jmenoval Irenu Zárubovu.

Tůma šel městem k rodičům dotyčných děvčat požádat o dovolení, a nyní podával mladému hraběti zprávu, jak pochodil. Ovšem, že všude dobře, nebo jak by za onoho času mohli něco vrchnosti odepříti?

„Jak paní Zárubová? Jak vás přijala a co říkala?“

„Ráčíte ji znáti?“

„Ovšem, a to pro její interessantní vnučku. Starý zahradník ji dobře zná a všecko mně gruntovně pověděl. Stará paní je rytířského rodu —“

„Ano, slyšel jsem —“

„Syn její byl důstojníkem a měl za manželku dceru nějakého italského konte —“

„Romantická historie. — Stará paní přijala mne důstojně, byla však velmi překvapena tímto pozváním, a vymlouvala se, že vnučka není dost zdráva, ale na konec svolila —“

„Vnučka byla při tom?“

„Byla. Věru, podivil jsem se tomu děvčeti. Je jako úbělová, prů-

svitná; a když pozvedne svých černých očí — a tak mírně, řekl bych smutně pohledne —"

„Jen dokončete —" řekl hrabě.

„Zapomněl jsem na okamžik, že jsem u staré zemanky, a zdálo se mi, že hledí na mne mladistvá, smutná princezna, jak o ní pohádka vypravuje —"

Hrabě se usmál. Pak se tázal:

„A jak ona přijala pozvání?"

„Ach, pane hrabě, překvapila mne podruhé. Oživla pojednou, oči se jí zableskly a začervenala se. Nemohla ani promluviti. Oh, dítě ještě, poupě v obalu, ale rozkošné, poetické —"

„Nelíčíte-li sám poeticky —" dodal hrabě; věřil však vychovateli na slovo a byl přesvědčen, že nepřepíná. —

Paní Zárubová byla hraběcím pozváním opravdu velmi překvapena. Staralať se o zdraví Irenčino, vzpomněla na rozmanité obtíže. Než vnučka sama ji upokojila, že se cítí dost silnou, a že ničeho nového na sebe nepotřebuje. Ani na zkoušky nemusila se stará paní namáhati. Irenka šla vždy s paní doktorovou, která svou dcerušku do divadla provázela.

Všem se na těch zkouškách líbilo. Zpěv šel dobře a mladý hrabě i sestry jeho jednaly vlídně a laskavě, že dívky o tom doma i u známých s potěšením a ne bez chlubivosti vypravovaly. Jen Irena mlčela a povídala jen to, nač byla tázána, ač by nejspíše ze všech mohla se pochlubiti. Neboť komtessy nad jiné ji vyznamenávaly, přízeň svou jí na jevo dávajíce. Vypravovaly o ní rodičům, a když pak o matce její a rodině její od bratra uslyšely, tu jim byla ještě zajímavější a milejší.

Irena málo vypravovala, zato tím více vzpomínala. Když byla po první zkoušce, těšila se na druhou a tak na všecky budoucí. Večer v pokojíčku přebíhala v duchu vše, co se bylo událo, ale opět a opět vracely se jí myšlénky k mladému hraběti. Každé jeho slovo byla by s to opakovati, jak je byl pronesl.

Ale z první rozmluvy s ním ne všecko sobě pamatovala. Tenkráte se ho ještě bála. Dosud ho jen zdaleka vídala, nyní byla mu na blízku. — Hledívala naň s úctou, obdivem; když ho pak slyšela mluvícího, poznala, jak je dobrý, vlídný, veselý — on tak vznešený nad jiné vynikající. — Že je hrabčtem, na to Irena ani nevzpomněla; byl jí idealem.

Babička pozorovala, že bývá teď Irenka nějak roztržita, zamyšlenější. Ráda byla o samotě, na svou mluvnici jako by zapomněla.

Dlouho neusínala a tu jednou, bylo již hezky pozdě v noci, zaslechla najednou ve velkém pokoji Toníkův hlas:

„Babičko, co pak vám je, že pláčete?"

Irenku jako by bodl, dech se jí zatajil. Naslouchala.

Za chvilku teprv ozval se babiččin hlas. Dívce se zdálo, že se třese.

„I nic, Toníčku, vždyť nepláču. — Jen spi!"

Ale již Irenka vyskočila a jak byla, v sukénce, kvapila do druhého pokoje a přitulila se k babičce, a sáhla jí na vráskovité líce. Bylo od slzí vlhké.

„Vy pláčete, babičko!“ zvolala Irena líbajíc stařenu. „Proč — povězte —“

Tu i Toník přišel. Stařena usednuvši na loži objala vnoučata s obou stran k ní se tulící a tu již pláč neutajila. Vzpomnělať, že již tu dlouho snad pod touto milou střechou nebude, že dobré ty děti budou ubohé, chudé siroty nikoho nemající. —

Než chtěla jich ještě ušetřiti, a nepověděla plnou pravdu.

„Ach mé děti — když tak na všecko vzpomenu — na dědečka, vašeho tatínka i maminku —“

A úže k sobě přivinula těšící, konejšící ji děti.

* * *

Opět zahořela na nádvoří zámeckém hranice tvrdého dříví, ozařujíc staré budovy s galleriemi i hosty scházející se do divadla. Dnešní představení bude zajisté zajímavější jmenovitě pro matinky, jejichž deery budou účinkovati.

Paní Zárubová slíbila Irence, že půjde se také podívat, ale odpoledne přede hrou dala Ančce v kuchyni na jevo, že ji to rozchází. —

„Co tam se mnou? Jak by mne mohlo co obveseliti a pak, každý se bude na mne dívati, každému uvidím již na očích, jak —“ a nedomluvila.

Ančka jí však podobné myšlení vymlouvala, a bylo třeba ostrosti, o kterou u ní nouze nebyla, aby stará paní se rozhodla.

Irena se jednoduše přistrojila. Měla bílé šaty beze zvláštních ozdob, v černých vlasech pentli a bílou polorozkvětlou růžičku. Však jiných ozdob jí nebylo třeba. Byla dojemně krásnou s půvaby děcka i panny.

Nadešel vlažný, červnový večer.

V divadle, na jevišti hořela četná světla. Před oponou bylo slyšeti šum shromážděného obecenstva a chvilkou nástroje, jež hudebníci v orkestru ladili.

Děvčata z města sešla se v pokojíku stranou jeviště, odkudž ale záhy se rozběhla k oponě a mezi kulissy. Bylo slyšeti jejich šuškání, tichý, tajený smích. —

V pokojíku hořela svíce na malém zrcadlovém stolku. Světlo její nebylo s to, aby úplně ozářilo komnatu, jejíž dvě okna hleděla do parku.

Irena stála v šeru nejzazších kuliss. Lampa stranou na trámci připevněná vrhala kmitavé, nejasné světlo na dívku tiše a zamyšleně tu stojící. Hledala očima mladého hraběte, kterého dnes jen jednou spatřila. Pospíchal, ale zastavil se u ní a promluvil několik laskavých slov, pak odkvapil do garderoby. Cítila, že jí nějak úzko, že je rozechvěna. —

V tu chvíli stanul naproti nepozorován za papírovou skalou hrabě Jiří. Pohled jeho náhodou utkvěl na Ireně a neodvrátil se tak hned. Pak vystoupil a zarazil se — překvapilť jej živé pohnutí Irenino, když jej spatřila. —

Viděl, jak zamyšlená tvář její oživla, jak tmavým okem jí kmitl záśleh radosti.

„Oh dítě, dítě!“ pomyslil hrabě. Než přece mu zalahodilo, co byl spozoroval a co z toho soudil.

Zazvoněno. Každý spěchal na své místo, děvčata se shlukla kolem svého učitele, čekajíce na výstup, jenž za nedlouho nadešel. Všecko šlo šťastně, sbor bezvadně zazpíván, a hojným potleskem odměněn. Zpěvačky odešly z jeviště a rozestavily se opět různo mezi kulisami a za nimi, aby, nemajíce už v tomto jednání žádného výstupu, mohly se pohodlně dívati. V divadle bylo dusno, horko.

Irenu již přemáhalo, dusíc ji na prsou, tak že nevolně dýchala. Odešla od kulisy a sestoupivši několik stupňů, stanula v pokojíčku svrchu jmenovaném. Odešla tím spíše, poněvadž hraběte neviděla a jeho výstup, jak ze zkoušek dobře věděla, později nastával.

V komnatě bylo volněji. Otevřenými okny vanul sem čerstvější vzduch, ač zrovna neochlazoval, poněvadž bylo venku vlažno, teplo. Irena usedla do okna, před nímž vydechovaly silnou vůni keře jasmínové. Za nimi, ale blízko Irenčina přízemního okna bělala se cestička, ztrácejíc se dále v černých houštinách a mezi stromy tiše stojícími ve tmě, jež se na lesík uložila. Od jeviště sem nesly se stlumené zvuky hudby a zpěvu, vyznívajíce ve tmícím se parku.

Venku však bylo ticho; ani lístek, ani travička se nehnuly a všecken hlas jako by vymřel. Obloha se zatahovala.

Irena cítila, že blíží se bouře. Viděla mezi stromy, ano se daleko kdesi na obzoru zablýsklo — a teď zase!

Povstala kvapně. V tom z temna zahřmělo a ssinavá zář opět osvítila na okamžik keře a stromy, jež pojednou ve větru se zdvihnuvším sebou pohnuly a zašuměly. Irena zbledla a počala se chvíti. Chtěla kvapně odejíti, v tom shasla svíčka. Dívka neměla tu babičky, k níž by se přitulila, stála tu samojediná v polotmě, hledajíc dveře, aby co nejdříve dostala se mezi své družky.

Za ní zahřímalo znovu a silněji.

„Panno Ireno!“ ozval se hlas. „Irenko!“ opakoval tišeji a před ustrašenou dívkou stanul stín, jenž vztáhl ruce před sebe, jako by tápal, a chopil se rukou Ireniných. Poznala ho po hlase a jak se zablesklo, uzřela jeho tvář i oči na ni upřené.

Stála nehnutě, tiše, nemluvíc.

„Co je vám — vy se chvějete?“ zašeptal.

„Bouře —“ ozvalo se jako větru zavanutí a dívka naklonila hlavu. Naklonila a tak bezděky opřela o prsa blízko stojícího hraběte. —

I byla bouře, která v tu chvíli schvátila ji i jeho.

Irena nepozvedla své hlavy, nevztyčila se; hledala ochrany jako u babičky? Snad zapomněla na bouři, cítila, že jí tak volno, blaze — cítila, že ji ten druhý stín blíže přivinul, a teď — políbil ji na čelo — zachvěla se — tělem jí projel žhavý, libý oheň — zavřela oči. —.

Byl to jen okamžik, ale v tom okamžiku bylo neskonalé blaženosti. Poupě se probudilo.

Ale políbiv i hrabě Jiří se vzpamatoval.

Když Irena hlavu vztýčila a jako ve blaženém snu před se pohledla, ozval se jeho tichý hlas:

„Přišel jsem pro vás — moje matka přeje si vás poznat —“

„Ach nemohu — prosím vás — omluvte mne —“ zašeptala a jako

znavena usedla na židli vedle stojící. Když se z toho vidění probrala a kol se rozhledla, viděla, že sedí sama.

Z vnitra zavznívala ještě hudba, venku šuměl hustý, vlažný dešť, jímž každá travina, keř i strom okřívaly a mile sobě tušily.

Irena tu seděla s nachýlenou hlavou. I její líce svlaženo tichým pláčem lásky. — — —

Když hrabě Jiří po představení a družné večeři ulehal, nebyl tak vesel a spokojen jako minule. Myslil na onu chvilku ve tmavé komnatce, kde za bouře objal a políbil Irenu.

„Jak jsem se zapomněl!“ vyčítal sobě, „rozrušiti takové tiché ptáče, znepokojiti je. — Ale, ach, kdo by byl odolal?“ omlouval na konec sám sebe. „Kdož by byl odolal?!“

VIII.

Stará Ančka, vidouc váhavost své paní, jala se přemýšleti, jak by sama jí přispěla.

Viděla, že je zle, že nic nespomůže zatajovati pravý stav věcí a že by nerozumno bylo oddávati se lichým nadějím. Věrná služka byla ráznější a odhodlanější než paní, která nerozhodností svou a jakousi nepochopitelnou důvěrou, budiž pravdě průchod dán, nebyla bez viny. Jiné však neměla. Nemajíc žádného kapitálu, nemohla, ač byla velmi dobrou a šetrnou hospodyní, za těch nehod a různého neštěstí, které jí jak živo stihlo, dluhů se uvarovati. Dluhy jsou neštěstí, její neštěstí však bylo tím větší, poněvadž byla dlužna a zapsána — židu.

Falešný stud snad bránil jí někde jinde o přispění zaťukati, nad to myslila sobě, že se jí podaří malý zpočátku dluh časem uplatit. — Ale jak bývá!!

Prodala pole — však pozdě. Kdyby byla v čas roli i dům prodala, ušla by všemu protivenství, ušla by strachu a starostem, jež jí každou radost otravovaly, ani klidně spát jí nedadouce.

Než jak by mohla ona prodati dům rodu svého, jak by zemříti mohla pod cizí střechou?

Stará paní lnula velikou láskou k tomu starému stavení, k němuž ji poutaly nejmilejší upomínky její i rodu jejího!

A pro tu lásku tolik trpěla a trpí, a pro tu lásku musí sobě vyčítati, že nezbude jí ničeho, ne jí, ne dětem sirotám.

Snad nikdy neuvážila jak náleží svého postavení; nyní dokročovalo samo, stavíc se jí před oči a naplňujíc srdce stařenino strachem a úzkostí.

Proto zalomila rukama, když Holländer jí kapitál z nenadání vypověděl, proto slyšel Toník v noci její pláč.

Chvílemi klesla jí mysl úplně, chvílemi upadla ve svou starou chybu, doufajíc, že snad ještě se to udrží — že není možná, aby tak v nivec přišla. A pak zase obcházela ji hrůza a malomyslnost.

Ančka věděla, že je velmi zle, než naděje se úplně nevzdávala. Prostá, věrná ta žena doufala jmenovitě mnoho od Hippolyta Dupala, domnívajíc se, že učený pán má nejen všechnu moudrost a učenost, nýbrž i peníze. Proto naléhala na svou paní, aby se mu upřímně, bez

ostychu svěřila, a když bez úspěchu za nějaký čas domlouvala, tu rozhodla se sama, že všecko vyjeví. Ale jak? Jí se nikterak neslušelo, aby mu za paní všecko pověděla, a pak kde? I připadla na jiný prostředek.

V neděli odpoledne, kdy babička sedřimla, a Irena meškala u Reginy, zastavila Ančka v kuchyni Antonína, ubírajícího se za město do lesíka. —

Antonínu šlo tenkráte na osmnáctý rok. Byl veselý, dosti lehkomyslný. Než v tu chvíli, kdy od Ančky slzami se zalévající a přervaně vypravující, všecko uslyšel, ukázalo se, že měl Potůček pravdu, an děl: „Lehkomyslný, ale je dobrého, tuze dobrého srdce!“

Toníkovi sice bylo známo, že babička bývá někdy v úzkých a že je Holländrovi dlužna, ale že by se věci takto měly, toho neměl ani zdání.

Nebyl zkušen, ale po výkladu staré služky nabyl úplného světla a smutného přesvědčení, že je nebezpečenství u samého prahu.

Ohledl se skleněnými dveřmi do pokoje, kdež babička v černém křesle dřímala.

„Všíml jste sobě, že za ten krátký čas babičce vlasy skoro zbělely —? Chudák stará, ona by to nepřečkala —.“

Ančka nemohla dále a studentovi sevřely se bolestně útroby. Hleděl na stařenu, která se rodičům jeho, jemu i sestře všecka obětovala, až přišla do těchto končin. Oči se mu zalily slzami.

Ančka přerušila mlčení, vykládajíc mladíkovi svůj návrh. On ji však přerušil.

„Půjdu na žida,“ promluvil prudce, „on musí počkat, ten —.“

Služka ho měla co krotit, až konečně polevil a slíbil, že tak učiní, jak ona radí.

* * *

O těch trampotách a svízelích Irena nevěděla.

Od onoho představení v zámku byla všecka změněna, až i babička si toho všimla a sobě umínila, že podruhé nedovolí, aby vnučka něčeho podobného se účastnila.

„Je bez toho jako pára a všecko ji hned dojme a jí škodí,“ pravila Dupalovi, když o Ireně rozmlouvali.

Ano, večer onen ji hluboko dojal!

Bylo jí první chvíle jako ve snu a když se probrala z opojení, zasvitlo ji v duši vědomí, jistota, že hraběte miluje. — — Byla jako okouzlena — všecko její myšlení k němu se neslo, na něj všude vzpomínala. Onen večer byl jí zdrojem blaha i zármutku. Soužilať se, že by ho snad potkala, nevědouc, jak by k němu měla vzhlédnouti — a zase toužila, práhla po jediném jeho pohledu. O jen kdyby věděla, že dobře o ní smýšlí, že si ve zlé nevykládá —!

A zase nechávala všech úvah, ponořujíc se v upomínky na onu blahou, sladkou chvíli, kdy na prsou jeho spočinula, kdy rty jeho na čele jí zahořely — A tu vkrádalo se jí do srdce slastné domnění a víra.

Nevinné, nezkušené dítě! — —

Za nedlouho pak nemusila se ani lekati ani těšiti, že mladého hraběte potká.

Jednoho odpoledne konečně se odhodlala, že půjde do zámeckého parku; vyzvala Reginu, aby ji doprovodila. Již přišli ku zdi parku, na níž kamenné sochy antických bohů a bohyň stály, an tu zahrčel ze brány kočár, tažený čtyřmi bujnými koňmi. V lehounkém kočárku seděl pan Tůma, hrabě Jiří a mladší jeho bratr.

Děvčata stoupla stranou více ku zdi, Ireně zatajil se dech. — Sotva že byl vůz vyjel, postřehla zrakem hraběte. Sklopila zrak, ale již jej pozvedla — i uzřela, jak mladý hrabě uctivě ji pozdravil a se usmál. —

A již přejel — vůz hrčel dál — až zmizel mezi domy. Regina musila Ireně připomenouti, aby šla.

Na dvoře potkaly zahradníkovu dceru, která se s nimi zastavila a je oslovila.

„Viděli jste mladá hrabata? Jedou pryč."

„Kam?" tázala se Regina.

„Mladší ke zkouškám a hrabě Jiří snad na cesty — teď nejprvé do Prahy."

Ještě chvíli rozmlouvali t. j. Regina se zahradníkovou dcerou. Irena nepromluvila ani slovíčka, až družka její sobě toho všimla a jí se v zahradě tázala, co by jí bylo, že nějak bleda.

Irena se usmála a zapřela. Jindy nejraději procházela se mezi stromy v parku, tentokráte zůstala ve květinové zahradě a postavila se ku zdi, jež z venku vysokou vypadala, v zahradě však sotva po prsa sáhala. Irena stanula tam, odkud bylo viděti na město, dlouhé předměstí i dále na pražskou silniei, vinoucí se bělavým fáborem za městem do malého návrší mezi lukami a stromy. Tam upíralo mladé děvče tmavý, zamlžený zrak — a uviděla konečně kočár, ženoucí se silnicí. Kotouče prachové zvedaly se za ním, až konečně se rozešly a kočár zmizel, i ten, jenž milé té dívce, opodál staré omšené sochy stojící, způsobil takové hoře. —

* *
*

Pak již nemusila se Irena zámku a parku vyhýbati. Hrabě Jiří odjel a nevrátí se tak hned, jak se doslechla. Irena se přemáhala a tajila. Bylo jí trudno, smutno, toužila, však nespozorovali toho na ní. Často teď chodila do zahrady a sedala tam za dlouhé chvíle v parku pod starým bukem. Vítr již neroznášel opojnou vůni šeškovou, jež ji tak živě připomínala chvíli, kdy poprvé mladého hraběte na bujarém koni spatřila; střemcha odkvetla, bílé květy větrové roznesli. A přece tu ráda sedala, hledíc ku staré věži v rohu, vedle níž nad keři jasmínovými viděla dvě okna. — Za nimi komnatka, na niž nemožno zapomenouti. Tam za šeré chvíle — —.

Sem poprvé také přinesla svazeček žlutavých listů po své nebožce matce a jala se je čísti.

Z nich dověděla se mnohou podrobnost, o které babička nevěděla. Bylyť to listy mladého, romantického děvčete, jež na ville svého otce seznámilo se ve společnosti s důstojníkem Zárubou z nedaleké posádky, a jemuž odtud tyto listy psávalo, až s ním odešlo, opustivši dobrého otce, kteréhož však druhá žena, její macecha, úplně ovládala na škodu

jeho i na škodu nevlastní dcery, kterou, jak z listů bylo patrno, nejen nemilovala, ale i nenáviděla.

S pohnutím čítala Irena listy své matky, toužící v nich na krutost macešinu, líčící své vroucí, až vášnivé city k mladému důstojníkovi.

A zase nazvedla od nich svou hlavu, zamyslila se, hledíc upřeně ku staré věži v rohu, vedle níž nad keři jasmínovými viděla dvě okna.

Za nimi komnatka, na niž nemožno zapomenouti. — —

IX.

Ančka radila Antonínovi, aby páteru Dupalovi všecko pověděl a o pomoc ho poprosil. Mladík ovšem byl ochoten, jenže připadlo mu, aby se také s Potůčkem poradil. Také tak učinil. Mistr byl tomu velice povděčen, a vyptal se Ančky na vše zevrubně; byl by již dříve tak učinil, než myslíval, že by mu stará služka sotva čím mohla posloužiti. I nyní byla s to, aby jen z hruba udala sumu, o kterou běželo.

Když Potůček všecko uslyšel, zalekl se nemálo a nejedno „jerumine“ vydralo se mu ze stísněných prsou.

V neděli nejblíže příští šel s Antonínem do piaristské kolleje. Pátera Dupala stihli dole ve kvadratuře t. j. v malém nádvoří, v zahradu proměněném. Jakmile je zahledl, uhodl ihned, proč přicházejí a zavedl je nahoru do svého pokojíku, plného rozmanitého „haraburdí“, jak by pan Gauss řekl.

I Dupal se velice zalekl, když uslyšel, jak značnou sumu Holländer má půjčenu, a že dal čtvrtletní výpověď. Z vypravování staré Ančky bylo Potůčkovi zřejmo, a Dupal mu nyní přisvědčil, že suma ta zpočátku ne příliš velká, jen nesvědomitostí židovou tak vzrostla.

„Co teď?“ tázal se Dupal.

„Jerumine, snadná pomoc! Kdyby tak někdo tu částku zapůjčil —“ a bezděky pohledl na Dupala.

„To je pravda — ale kdo? Věřte mně, mistře, jak rád, jak rád — ale měl jsem toho, a mám — bratry, sestry — přátely — všechno jsem to musil a musím podporovat — a pak ty věci —“ a pohledl na starožitnosti všude nakupené — „nezachoval jsem ničeho — oh, oh — Snad se dá žid uchlácholiti?“

„Nedá — myslím na jisto, že ne. Viděl jsem ho s frlegrem a malík bych na to vsadil, že frlegr ho napichl, že bije na to, aby dům přišel do prodeje —“

„A také asi na to dojde —“

Toník svěsil hlavu.

„A dojde-li k tomu, tož Gauss nepoleví, nenechá ho žádnému — to by bylo ze všeho nejhorší.“

„Kdyby se aspoň teď někdo našel, jenž by dům z volné ruky koupil. Tak by aspoň něco zbylo. Dojde-li však na dražbu, nezbude nic a třeba ho pod cenou prodají. Myslím, že by stará paní nyní se už nebránila prodati.

„To by bylo nejlepší — jenže nevím — jerumine — jsou to kleště!“

Toník šel s nadějí do kolleje. Důvěřoval, pevně doufal, že páter

Hippolyt nějak pomůže. Nyní vracel se bez naděje. Byl sice přesvědčen, že by ten poctivý kněz pomohl, ale že opravdu nemůže.

Ach, všecko je ztraceno!

I Potůček odcházel všecek zaražený a smutný.

Druhého dne sešel se Potůček s Dupalem u paní Zárubové. Když na ně pohledla, uhodla, že se něco stalo. Ne bez okolků a váhání pověděl jí Dupal, o čem již jednali. Vyložil jí, že nezbývá, než buď peněz vypůjčiti, nebo dům prodati, aby aspoň něco se zachránilo.

Sklonila hlavu a za chvíli mlčela.

Bylo jim líto dobré, staré paní. Pak pozvedla hlavu a stísněným hlasem povzdechnuvši, promluvila:

„Peněz nevypůjčím, sotva — dělejte, jak za dobré uznáte. Já si už nevím rady, jsem stará, slabá žena — třeba ať se dům prodá — — aby dětem něco zbylo —“ a nemohla dále.

Nastalo teskné mlčení. Utišivši se poněkud, začala poznovu, ale to již rozhodně.

„Ale sousedovi frlegrovi ho neprodám. Máte pravdu, že on to všechno způsobil, a čeká, až bych k němu přišla se nabízet. Ale toho se nedočká! Poslední Častolovská nesníží se tak velice před tím hladovým, necitelným přistěhovalcem. Nedej, bože, aby ten cizinec v mém domě hospodařil!“

Mezitím, ani tak ve starém domě „u rytířů“ jednali, seděli v zámeckém parku Antonín a Irena. Právě jí byl všechno pověděl. Děvče bylo jako ohromeno. Netušilať, že by cosi takového se mohlo státi. Na sebe nepomyslila, ani na svou budoucnost, ale o milovanou babičku jí bylo. Nemohla uvěřiti, že by lidé tací mohli býti, že by někdo tak necitelně mohl jednati. Ona by snad dluh odpustila, kdyby byla věřitelkou, jen aby nemusila patřiti na soužení bližního a vyčítati sobě, že jí byl vypuzen z rodného domu.

A přece tomu bylo tak, přece byli takoví lidé!

Jak pomoci? Je pravda, v tu chvíli kmitl se jí obraz mladého hraběte. Je tak dobrý, šlechetný, on by zajisté pomohl! Ale je pryč, daleko na cestách, a kdyby ne, jak by k němu mohla vstoupiti? Než pro drahou babičku!

Najednou vzhledla ku bratrovi.

„Víš, Antoníne — že máme ještě dědečka a ten je bohatý — ten by mohl pomoci!“

Toníkovi se zablesklo v očích.

„Vidíš, už umím dost vlašsky — napíšu mu list. Bydlí na své ville a ne-li — však on ho list dojde!“

„A nepomůže-li?“

„Pomůže, pomůže! Je hodný, vím to z maminčiných psaní.“

Mládež snadno se nadchne a uvěří blysknavé naději. I Antonínovi zasvítila blahá naděje a počal důvěřovati.

„Víš, Ireno, co bude ještě lepší? Já k němu dojdu sám!“ zvolal nadšeně a oči mu jen hořely. „Vydám se ihned na cestu, dojdu v čas, a to by bylo, aby ještě pak mne oslyšel!“

„A škola?“

„Co škola! Babička je mně milejší —“

Veseleji vraceli se domů. Toník již cestou odběhl do kolleje a nezastav Dupala doma, čekal, až přijde.

Kněz vrátiv se a uslyšev plán mladých lidiček, zakroutil hlavou. Po chvíli pak promluvil:

„Víš co, Antoníne — vy jste hodné děti. Prozatím nechť napíše Irenka list — ostatní uvidíme.“

Toník odcházeje od babiččina přítele, myslil sobě:

„Snad se mu to nezdá, ale ať je jakkoli, třeba bych měl utéci a cestou žebrati musil — půjdu!“

* * *

I napsala Irenka list; páter Hippolyt, jenž vlašsky rozuměl, přečetl jej a byl dojat, i oči mu zvlhly. Řeč sama snad nebyla bez vady, ale prostota a hluboký cit, s jakým byl psán, působil neodolatelně. Irena mluvila k dědečkovi s úctou, s dětinnou důvěrou. Vypravovala mu o české babičce, jak se její matky, jí a bratra ujala, vypravovala, v jakém je nyní sklíčení a prosila o pomoc. Odvolávala se na jeho dobrotu, o které matka její vděčně ve svých listech mluvila, a prosila, aby jí vadné psaní prominul, že sama, téměř bez učitele učila se jazyku vlašskému, aby poznala řeč matky své.

Hippolyt Dupal vzav list, odebral se k děkanovi a vyloživ mu sub rosa stav věcí, prosil ho, aby k listu přidal ceduličku svou rukou psanou a pečetí opatřenou, ve které by potvrdil slova vděčné vnučky. Pan děkan rád tak učinil.

Netrpělivě, dychtivě, s horečným napnutím očekávali Antonín a Irena odpověď z Italie.

„I to není nic platno!“ tvrdil student. „Což list! Snadno se ztratí a má jen jednu adressu. Měl jsem hned jíti!“

Zatím jednala paní Zárubová dle rady svých přátel. Ale stalo se, jak oba tušili. Peněz nevypůjčila. Přišloť do hlasu, jak je zadlužena, že jí není pomoci a že dům bude najisto prodán.

Dozvěděla se najisto, že tyto řeči jmenovitě Gauss roztrušuje a každému o tom povídá.

Nezbývalo než dům prodati. Ale komu? Potůček se dost nachodil a vyjednával, než nadarmo. Jedni řekli, že co by s domem dělali, an jim ho není třeba. Jiní, že je starý a že oprava by více stála, než co by za něj dali, že by to nebyla žádná spekulace, mnozí pak všelijak se vymlouvali, litujíce dobrou, starou paní, v pravdě však čekali na dražbu, počítajíce, že starý rytířský dům laciněji se jim dostane, než by se stalo, kdyby nyní ho koupili.

Den míjel za dnem, týden za týdnem a každý smutněji, poněvadž s každým nějaká naděje hynula a blížila se víc a více ona rozhodná, smutná chvíle.

„Jerumine, psaní nejde —“

„A nepřijde!“ dodal Dupal. „Ubohé děti!“

„Psaní buď nedošlo, buď nepomohlo!“ tvrdil Toník co den rozhodněji. „Třeba tam dojíti, dokud čas!“

A když mu to Dupal a Potůček vymlouvali, řekl jim do očí, že

ho tady už nikdo neudrží, že raději uteče. Konečně i Dupal i Potůček chytali se té naděje a svolili. Irenka se teprvé nyní, když přišlo do tuhého, lekala. Strachovalať se o bratra. Ale odpověď nepřicházela a neštěstí blížilo se kvapem. I Ančka po mnohém mluvení získána, jen babička o ničem nevěděla. Neřekli jí ničeho, vědouce, že by pro živý svět mladého hocha nepustila do širého světa. Ustanovena poslední lhůta, do které mělo se na list čekati. Zatím sehnali pro všechen případ Dupal a Potůček, co mohli, Toníkovi na cestu, Irenka vzala z babiččina „archivu“ něco skvostů, co zbyly po matce, a mezi nimi zlatý medailonek s podobiznou matčinou, „aby se měl čím prokázat,“ jak Dupal pravil. Za tou příčinou uchystal si Antonín také několik listů matčiných. Ostatní nutné listiny opatřil mu páter Hippolyt.

Nadešel den, kterého měla odpověď přijíti.

Přijela diližance — ničeho nepřivezla. Na večer šel Toník do kolleje, kdež mu dal Dupal dobrá poučení ze své zkušenosti a rozžehnal se srdečně, pohnut jsa, s odvážným mladíkem.

Večer seděla vnoučata dlouho s babičkou. Když Toník vstal, aby jí dal dobrou noc, odešla Irena kvapně do pokojíčka a plakala.

Kdyby ubohá babička věděla, že se s ní Antonín loučí. Ach, co ho čeká!

Antonínovi se hlas zachvěl, když babičce přál dobrou noc, ale přemohl se.

Časně z rána, bylo okolo hodiny třetí, ustrojil se tiše a rozloučiv se tiše s Irenou a pohlédnuv na spící babičku, vyšel ven. Na chodbě ho čekali Potůček s vakem, který mu doma připravil, a Ančka. Plačíc sestoupila se schodů a otevřela dům, plačíc a žehnajíc rozloučila se s vnukem milované paní své.

Svitalo. Bylo chladno. Na nebi hasly hvězdy, na východě zjevil se světlý pruh. Před starým domem „u rytířů“ stanuly dvě postavy: mlčící, zamyšlený Potůček a rozechvěný Antonín. V prvním patře otevřelo se okno mezi vypouklými rytíři a fantastickými arabeskami, na nichž se první zásvit denní chvěl, a v okně zjevila se Irenina bledá tvář, vroubena volným černým vlasem.

„S bohem!“ zavznělo stlumeně z ulice.

„S bohem!“ zavzněl třesoucí se hlas nahoře a pláč ho udusil.

Město spalo. Tichým náměstím ozývaly se kroky Antonínovy a mistra Potůčka, jenž ho kus cesty vyprovázel. Irena hleděla teskně za nimi; a když zmizeli, když dozněl ohlas jejich kroků, sklesla na kolena a položila hlavu na bílé, suché ruce.

Potůček a Toník statně kráčeli, opakujíce sobě znovu, na čem se mezi sebou a s páterem Hippolytem byli dohodli. Týkalo se to cesty samé, dopisování za té doby, dědečka italského i lhůty, do které nejdéle by mělo rozhodnutí dojíti.

Konečně se Potůček zastavil. Rozloučili se. Mladý Záruba, vzav svůj uzlík, vykračoval si statně i rychle. Průvodčí jeho, stoje dosud na místě, kde se rozloučili, hleděl za ním, utíral si svrškem dlaně z očí slzy a z hluboka povzdechl: „Jerumine, tohle bych nedokázal! Je to hoch!“ A obrátil se se smutnou myslí k domovu, věda, že ho čeká ještě smutnější divadlo.

Darmo povídati o leknutí a zármutku staré paní, když nebylo už možná zatajiti, kam Toník se odebral.

Jak ujednáno, přišel po snídaní Dupal; nebo Potůček nechtěl to sám na se vzíti a s Irenou a Ančkou nemohli na první okamžik starou paní nechati.

Lekla se, zahořekovala, pak se i rozhněvala a v záchvatu svém neušetřila ani Dupala, vytýkajíc mu, že k tomu neměl nikterak svolovati. Ale když jí domlouváno a jmenovitě Dupal vyložil, že Antonín nevydal se v žádné nebezpečenství, ukonejšila se poněkud.

„A jak ten ubohý hoch ho najde — a jak se s těmi Taliány smluví!“

Irenka vyznala se, že od té doby, co se rozhodl, učil se s ní vlašsky a že si vzal s sebou její mluvnici, kterou měla od pátera Dupala.

„A nechť — nic tam nepořídí. Když ani nemocné matce neodepsali —“

Tu zase Irena vyložila, jak se to stalo asi vinou macešinou, že sám dědeček je hodný, jak se z listů matčiných přesvědčila.

„Ale rok, rok je ztracen!“

Tu zase Dupal těšil, že, poněvadž není daleko do konce školního roku, že všecko se spraví a že již Toníka u pátera rektora jak náleží a řádně omluví.

Nicméně dala se stará paní opět do pláče, vzpomenuvši sobě na obětavost svého vnuka.

„Ubohý hoch! Zlaté srdce! Co udělal pro babičku!“

Pak opět sama sobě vyčítala, že ona, ona jen všeho je původou, takže Irena i Ančka měli ji co konejšiti.

Městem rozletla se záhy o tom zpráva, co se ve starém domě „u rytířů“ stalo. Nechtěli tomu věřiti, že by mladý student takové cesty se odvážil, a přece musili uvěřiti. Klevetnice městské nabyly tím ovšem neobyčejné látky, která jim poskytla příležitost, aby ukázaly svou vynalezavost a obrazotvornost. A věru, vymyslily celý román o smutných poměrech paní Zárubové, o italském knížeti, otci její nevěsty, že psal, aby mu poslali vnučku nebo vnuka atd.

Mnozí tomu nevěřili; tak i Gauss, „frlegr“, uslyšev o tom, usmál se jen jízlivě a pravil: „Tonoucí se stébla chytá. Přejme jí to.“ A při tom pomyslil: „A ne se poddat! Nepřišla a už nepřijde — Budiž! Uvidíme, jak jí bude, až se bude klidit. A nic jí už nepomůže!“

Za čtrnácte dnů přišlo od Antonína psaní.

Všichni se nemálo zaradovali, že je zdráv a dobré mysli, že se mu dosud nic zlého nepřihodilo. Zmiňoval se také o listu, který zaslal z Vídně, ale o tom u Zárubů nevěděli. Patrně nedošel.

Ančka co den chodila do kostela, babička měla starou modlitební knihu na klíně a prosila boha za Toníka, aby ho opatrovati ráčil.

Pak přišly ještě dva listy, plny bodrosti a odvahy. Toníkovi se vedlo cestou dobře. Kdykoliv psaní přišlo, byl ve starém domě pravý svátek. Potůček a Dupal sešli se u paní Zárubové, vedle níž Irenka usedla a list hlasitě předčítala.

Ančka stojíc v pozadí, vždycky plakala a milý hlas čtoucí dívky přerušovalo časté, obdiv vyjadřující „jerumine!“ Potůčkovo.

Týdny minuly a vyprchávala lhůta, ve které měla paní Zárubová Holländrovi zaplatiti.

Za ten všecken čas Irenka byla k babičce zvláště pozornou. Nejednou pohnuta její starostlivostí a něžností, přivinula ji stařena k sobě a líbajíc ji, skropila její bělounké čelo slzami.

„S tebou by, beruško, bylo nejhůře,“ zalkala. „Toník je smělý hoch, ten by již nějak světem se protloukl — ale ty — ty —“ A pohlednuvši jí do tváře, pravila: „Ty zase hubneš, tratíš se. To máš z toho, že pořád u mne sedíš. Jdi — jdi si ven do zahrady!“

Když pak Irena tam odešla a na své místo pod buk usedla, ovládly ji vždy teskno a žal.

Myslila na babičku, na bratra v daleké cizině — kde ještě byl někdo — Kdyby se tak hrabě Jiří s Toníkem setkali — on by mu poradil, pomohl, zeptal by se snad i na ni. Ach, vzpomene-li sobě někdy na ni? Kdyby věděl, jak na něj myslí, vzpomíná!

A zase zahleděla se k oknům nad jasmínem, dávno již odkvětlým. Odkvětlo již skoro vše v zahradě, žár letní minul, listí vadlo a tu tam již žloutlo, padajíc tiše k zemi. Zahradou i parkem vanul studenější vítr.

A přece ještě často bylo vídati mladistvou bledou dívčinu černých vlasů, černých očí, sedící pod starým bukem, ana zamyšleně, smutně před se hledí.

X.

Tak ve strachu a naději ubíhal čas. Již, již nadcházel den, kterého měly býti peníze vyplaceny, a z Italie nepřicházelo psaní. Všichni trnuli a co den chodila Ančka nebo Potůček na poštu, kdy diližance přijela, až tři dny před osudnou chvílí přinesla věrná služka list, který Irena třesoucí se rukou otevřela. Všichni kolem hleděli na ni upřeně, dychtivě, jen babička seděla tu se skloněnou hlavou, jako by čekala svůj ortel.

List zněl následovně; „Po mnohých překážkách i mnohém bloudění dorazil jsem do osady, kde má dědeček svůj zámeček. Dědečka nezastal jsem, odjel nedávno do Meranu. Pospíchám za ním — vymožte si ještě krátkou lhůtu, ze zámečku odnáším si dobrou naději — jen si vymožte ještě lhůtu. Jsem zdráv. — Pozdravení všem! Jen doufejte, drahá babičko i ty, drahá Ireno!“

Babička zakryla sobě tvář, Ireně vyhrkly slzy.

„Statečný, dobrý syn!“ pravil Dupal. „Naděje je, teď všecko záleží na židovi.“

Brzo na to odešel. Soumrak ukládal se na město. Dupal neodebral se do kolleje, ale zamířil do tmavé uličky, kde bydlel Holländer. Kněz ohlednuv se opatrně na všecky strany, vklouzl k němu. Žid, starý mládenec, seděl po tmě. Poznav, jaký to vzácný, neobyčejný host k němu zavítal, rozžehl světlo. Dupal ani neusedl a jal se hned jednati.

„Pozejtří dopadá čas, paní Zárubová má vám zaplatit —“

„Ano.“

„Nemohl byste ještě počkati jen krátkou dobu?“

Žid začal vykládati, že nemůže, že mu třeba peněz.

„Jen dva měsíce počkejte, paní Zárubová má naději, má jistotu, že do té doby peníze obdrží, a vynahradí vám, počkáte-li.“

Naděje na laciný zisk obměkčila Holländra.

„Peněz sice potřebuji, velebný pane, ale udělám, co bude možná; ohlednu se zítra, abych sám si peníze vypůjčil. Račte zítra přijíti, nebo přijdu sám k paní Zárubové, a povím, bude-li mně možná počkat.“

Dupal odcházel s malou nadějí. Věděltˇ, že Holländrovi není peněz třeba, že v tom je nějaká špekulace. A dobře tušil. Sotva že odešel, sebral se žid a vklouzl ku Gaussovi. Pověděl mu vše.

„To se nesmí stát!“ a frlegrovi zasvítily šedivé oči, „dám vám, co jsem vám slíbil a přidám nejen to, co by vám nahradili, ale více, nebudete mít škodu.“

A jednali ještě chvíli spolu. Holländer odcházel od Gaussa všecek spokojen. Kšeft se mu výborně, bez velkého namáhání dařil.

Druhého dne oznámil Dupalovi, že mu je staré paní líto, ale že peněz nesehnav nemůže čekati — a zadal žalobu.

* * *

Záležitosť Holländrova byla nad očekávání brzo vyřízena, až konečně ustanoven den, kterého dražba na dům paní Zárubové měla býti odbývána.

Hippolyt Dupal vzdával se již veškeré naděje. Nebylo možná, aby do té doby Antonín přišel. Na nejvýše, kdyby dobře byl pořídil, že by peníze poslal. Než tolik doufati se starý kněz neodvážil. Odpoledne přede dražbou meškal ve svém pokoji. Dlouho přecházel všecek zasmušen. Konečně zastavil se, vzpřímil hlavu. Rozhodl se. Přistoupiv ku staré skříni, rozevřel ji a vyňal nevelký kožený vak a několik škatulek. Z váčku vysypal hromádku stříbrných peněz na stůl, větších, menších, tlustších, tenších. Pak otevřev škatulky, vyňal z bavlnky několik lesknoucích se zlaťáků větších, menších, tlustších, tenších. Všecky peníze vysázel na stůl a opíraje se o pravici, stál nad nimi nachýlen, jako by je počítal; pak smutně zavzdychav shrábl je a vložil do vaku. Schoval jej do kapsy svého velkého, volného kabátu, vzal čepici a španihelku a odešel. — —

Na večer pak seděla paní Zárubová s Irenou a Potůčkem v pokoji. Všichni smutně mlčeli.

Mistr byl právě na vyzvání paní domácí pověděl, co se ve městě vypravuje.

„Bůh ví, jak se to rozneslo,“ řekl, „ale všude si to povídají, že frleger dům koupí. Snad někde něco řekl, že ho žádnému nenechá, že ho musí on dostat. A také tomu věří, říkajíce: „Toť se rozumí, pro něj má ten starý dům cenu — to ho zajisté nikomu nenechá, a kdo by také mermomocí se o něj dral?“

To byla smutná novina.

Ale veselejší přinesl páter Hippolyt, jenž právě vstoupil. Když ji oznámil, chytil ho Potůček za ruku, tiskna mu ji vřele a zvolal:

„Jerumine, velebný pane, vy jste zlatý muž!“

Paní domácí vztáhla k němu ruce, chtěla něco promluvit, ale nemohla.

„Dovolte, to je jenom naděje — ale snad, dá bůh —“

Té noci babička ani oka nezamhouřila. Irena usnula pozdě a měla zlé, smutné sny. Když záhy se probudivši, přišla do pokoje, byla již babička ustrojena. Ančka právě zatopila.

Bylo ticho, smutno, jako před nastávajícím pohřbem.

Zplanul jasný podzimní den.

Jindy chodívala Ančka do kostela, dnes ani z domu se neodvážila. Babička seděla ve křesle, tichá, jako odevzdaná, vedle ní bledá rozčilená Irena. Co chvíli dívaly se na staré hodiny. Minula osmá. a o deváté — —

Babička právě vstala, chtíc dále do okna. V tom se zarazila a zůstala nehnutá jako socha; Ančkou to trhlo, Irena vstala.

Venku ozval se temný rachot bubnu. Na to paní Zárubová zapomněla; i tomu neušla!

Chtěla odejíti, však nebyla s to. Nohy jako by zdřevěněly. Buben rachotil, teď umlkl, a sem až zavzníval hlas úředního sluhy, vyvolávajícího, že dnes o deváté hodině v radnici bude odbývána veřejná dražba na dům č. 110, patřící Anně Zárubové. — —

Vyslechla všechno ubohá stařena, a když hlas už umlkl, stála ještě neslyšíc ani Ireny, jež těšíc ji k ní se vinula, ani staré Ančky.

Po jedenácté hodině vycházel z radnice hlouček lidí. Napřed vyběhl Gauss všecek žlutý od zlosti, klna a prudce rukama rozkládaje. Několik jeho věrných ho obklopovalo. V tom kmitl se před nimi Potůček.

„Již běží jí to zvěstovat, ta dratev usmolená!“

A skutečně běžel Potůček paní domácí oznámit, že její dům prodán a že ho koupil — Hippolyt Dupal na jmeno svého bratra. I vypravoval, s jakou jistotou tam „frlegr“ přišel, jako by dům už byl jeho, jak posměšně se velebného pána tázal, bude-li také kupovat, a on že klidně odtušil: „že ano — pro svého bratra.“

„A když došlo, aby vadium se skládalo, a pan páter je pěkně složil, trhlo to Gaussem. Myslilť si, že to nemožné, a teď poznal, že již tak snadno a lacino dům se neprodá. I nastal boj: Gauss zvolna podával, pan páter rychle přidával, až došlo na takovou sumu, které se lakota Gaussova lekla. Byl by rád naschvál dům koupil, ale lakomost jeho byla větší — a tak přiklepli dům bratru pana pátera —“

Oni o vlku a vlk za humny — Hippolyt Dupal vstoupil.

„Na polovic vyhráno!“ pravil usmívaje se. „Dům je zase váš, ctná paní, a než dojde k placení, dá bůh, že to zase nějak se sprostředkuje a skoncuje.“

Prodalť totiž, aby dražby účastniti se mohl, nejmilejší svou sbírku starých mincí stříbrných a zlatých, svůj poklad, ovšem že pod cenu. Byla to veliká oběť a ještě větší odvaha. Počítalť, že až ve dražbě dům koupí, že uplyne přece nějaký čas, než dojde ku poslednímu jednání s věřiteli a ku placení. Za ten čas, tak doufal, přijde rozhodná zpráva od Antonína, do té doby budiž všechno bohu doporučeno. Bude-li pomoc zabezpečena, žid ještě rád počká — a nepřijde-li pomoc, cestoval-li Toník nadarmo, pak — pak musí stará paní z domu; budeť relicitace a on bude míti škodu a výsměch k tomu.

Na všecko se odvážil.

Neštěstí nechodívá samo — ale někdy, ovšem že velmi zřídka, bývá také tak se štěstím. V den dražby vyjasnilo se poněkud paní Zárubové. A druhého dne došel pátera Hippolyta balík, který všecek jsa rozechvěn, rozbalil.

Byl od Toníka, jenž posílal peněz více než jich bylo potřeba. Třesoucí se rukou sáhl professor nejprvé po listu. Toník oznamoval, že konečně stihl dědečka a že se přímo k němu obrátil. Ukázal medailonek, listy i ostatní věci, vypravoval o matce, co věděl, až starý pán se rozplakal a k prsoum ho přivinul. I vypisoval všecko podrobně, o dědečkovi, jaký je hodný a dobrý a že dceru svou, matku Antonínovu a Ireninu, oplakal, mysle, že zemřela. Listů jejích neobdržel, proto nemohl odpověditi. Toník vyjadřoval své domnění, které se zajisté potvrdí, až déle tam bude, že druhá paní dědečkova, která před rokem zemřela, a na kterou již matka ve svých listech toužila, že ta všeho byla příčinou. Dědeček je sám, an mu syn ze druhého manželství nedávno zemřel. — „Nejvíce těší se na Irenu,“ psal Toník, „poněvadž jsem mu řekl, že je jako nebožka maminka. Povídal také dědeček, že v Italii Irena sesílí a se uzdraví a babička také, ale já myslím, že naše drahá babička z rytířského domu nepůjde. Dědeček jí děkuje zatím za všechno, co nám prokázala, a posílá tímto peníze, aby dům zachovala. Doufám, že peníze ještě v čas přijdou. Přijel bych sám, ale dědeček je churav a nechce mne pustit. Mám ho rád, a je tu krásně, tuze krásně, ale přece bych byl raději mezi vámi a sice v tuto chvíli. Rád bych viděl babičku, Irenku, Vás, ctěný pane professore, Potůčka, jehož „jerumine“ až sem slyším, Ančku a všechny. Však dá bůh, že se brzo s vámi shledáme a těším se již — těším —“

Hippolyt Dupal našel ještě jeden list, adressovaný paní Zárubové. Ihned přepočítav peníze zavřel je a kvapil „k rytířům.“

Začal zvolna, ponenáhlu, až konečně pověděl plnou pravdu. Já nevím, ale myslím, že radost, jež rázem zavítala, nelze vypsati.

Stará paní byla u vidění, tiskla k sobě a líbala Irenu, povídala něco Dupalovi, ale nemohla říci. — Ančka zase plakala. — A již tu byl celý dům, dolejší muzikant, Potůček se ženou, dcerou i Venckem a všichni obstoupili paní domácí, srdečnou radost na jevo dávajíce.

A tu páter Hippolyt vzav Toníkův list četl jeho vypravování o cestě, o tom, jak dědečka našel a s ním se shledal a vše ostatní. Nejednou mezi tím ozvalo se Potůčkovo hlasité „jerumine!“

„Rád bych viděl babičku, Irenku, vás ctěný pane. Potůčka, jehož „jerumine“ až sem slyším —“

„I ta šelma — on toho pokoušení nikdy nenechá,“ zasmál se mistr a slzy leskly se mu v očích jako všem ostatním.

Z listu paní Zárubové adressovaného dozvěděli se, že Irenčino psaní přišlo příliš pozdě do rukou dědečkových. Byloť zasláno na jmeno jeho do villy, ze které byl již do Meranu odjel. Správce pak divnou nehodou list založil a tak dostal ho dědeček zrovna den před tím, než Antonín přišel.

„Vypravoval mně dědeček, jak plakal, když list přečetl a že chtěl, ač churav, druhého dne odjeti, aby svá vnoučata vyhledal; v tom jsem přišel já.“

O Irence by pořád mluvil. „Tať jako její matka — poznávám ji z každého slova — oh, že jsem se dal tak zaslepit, tak opanovat!“ to jsou jeho slova, a domnívám se, že to poslední týká se jeho druhé manželky.“

Tak byl starý dům „u rytířů“ zachráněn a poslední z Častolovic nemusila pod cizí střechu.

Bylo řečí, rozumu na lavičce před skladem tabákovým i po celém městě; co pravda, že skoro všichni to staré paní přáli, jen soused nedostal div žloutenku. Zpočátku nechtěl tomu ani věřiti, ale brzo přesvědčil se u samého Holländra, jenž všecky peníze na halíř obdržel. Hněv páně Gaussův svezl se nyní na Hippolyta Dupala, ale ten pro To nerušeně radoval se, že věci tak šťastně se skončily. Radost jeho dovršena tím, že ještě v čas mohl svůj poklad starých mincí zpět koupit a jím zase nadále se těšiti.

A což teprvé počátkem zimy!

Z nenadání přijel Antonín. Dědeček, nemoha se Ireny dočekati, chtěl sám do Čech, ale jsa churav musil odjezd odkládati ze dne na den; až když zima nadcházela, uznal, že nemožné mu na tak dalekou cestu se vydati. Vida však, že vnuk po domovu a svých touží, pustil ho napřed.

Toník byl tu a přinesl Dupalovi věci, nad kterými radostí trnul: pravé etrurské dvě vázy, na sto vzácných mincí řeckých a římských a některé starožitnosti z Pompeji.

„To vám dědeček posílá, a zve vás, abyste co nejdříve přišel si jeho sbírku prohlednout —“

„A jak, že mně — proč mně?“ tázal se Dupal.

„Vy, náš příteli, náš otče!“ a Toník chopil se ruky professorovy.

XI.

Toníkovi, o nějž se babička byla tolik strachovala, nebyla daleká a namahavá cesta nikterak na škodu, naopak: sesílil a všichni se divili, jak zmužněl a statným se stal. Za to Irenka po tu dobu značně seslábla, tak že si toho nejen starostlivé oko babiččino, ale také jiných i cizích povšimlo. Paní Zárubová těšila se tím, že děvče se dosud mnoho soužilo, nyní však, kdy všechna těžkost a svízel zmizely, že Irence se opět uleví.

Než přepočetla se. Irenčino zdraví se sice nezhoršilo, ale nelepšilo se také.

„To je tou zimou, tím časem, jaro všecko spraví,“ těšil opět Potůček.

Ale když Irena začala pokašlávati, lekala se stará paní velmi. Irenka sama ji vyrážela a byla dost veselá. Ovšem neměla babička ani zdání o tom, nač její vnučka myslívá.

Teď, když všecka starost o babičku minula, tím častěji upadla ve své sny a blouznění. Zpráv bylo jen pořídku. Zaslechla od Reginy, že mladý hrabě na jaře opět přijede.

Počítala měsíce, dny, čekala na jaro jako květina na boží sluníčko. A bylo jí ho třeba, nebo kdyby tak nadále bylo — —

Toník zase chodil do gymnasia a učil se při tom pilně vlašsky Listy dědečkovi psala hlavně Irena. Bylo patrno, že starý konte je rád čítává; sám se vyznal v listu, že se jimi těší a vyzýval, aby Irena ještě častěji psala a raději aby již sama s Toníkem a babičkou přijela.

Ale dívka po jižní zemi tuze netoužila, ač by dědečka ráda spatřila a poznala. Bála se, aby, až by lašťovičkou k jihu spěla, neminula se se statným sokolíkem, jenž brzo k severu zamíří.

Jak toužila, aby ho opět spatřila! Ach, její duši toho třeba, nutno jako květině paprsku slunečního!

Tu pojednou, bylo právě po radostných vánocích, rozneslo se městem, že mladý hrabě Jiří má nevěstu, nějakou hraběnku z Rakous, a že co nevidět, snad už v masopustě bude svatba.

Co se dálo v duši Ireninė?

Mlčela, tajila se a soužila. Byla smutnější, tišší a jen časem vyjasnila se její bledá, krásná tvář, kdy v mysli nabyla vrchu třpytná naděje, že zpráva o mladém hraběti je lichá. To bývalo jen pořídku.

Paní Zárubová radila se s Dupalem, Potůčkem a všichni shodovali se v tom, že zdraví mladé dívky je valně porušeno. Stará paní začala doktořiti. Zavolala lékaře, jenž Irenu soužil všelikými odvary a prášky. Pila, užívala všecko poslušně, těšíc neustále babičku, že není tak zle a že není třeba tak se starati.

A nebylo dobře a bylo se co starati.

Za nedlouho přišla určitá zpráva, že mladý hrabě bude o ostatcích ve Vídni slaviti sňatek. A když ten den nastal, slavili ho na zámku i ve městě střelbou, ohňostrojem a osvětlením. V zámku byla veliká hostina, ku které byla pozvána veškerá kollej piaristská i honorace městská.

V tu dobu bylo Irence ulehnouti. — —

Vím, že nejedna čtenářka bude na mne žehrati. Vím, že by sobě přála, aby Irenka dostala mladého hraběte. Já bych věru raději o tom psal. Jeť mně milejší kresliti blaho a veselí, než smutek a neštěstí. Rád mám zdravé, statné reky, ale život, skutečnost se neptá, co nám milo a co trapno. Což platno malovati na růžovo, není-li pravdivo?

* * *

Medicinský věhlas Potůčkův se tentokráte jen částečně osvědčil.

Přišlo jaro. Irenka neozdravěla, ač se jí poněkud uvolnilo. Aby podnikla dalekou cestu k dědečkovi, jenž ji neustále k sobě zval, na to nebylo ani pomyšlení.

Hippolyt Dupal napsal mu konečně list, ve kterém mu oznámil, jak je v pravdě s Irenkou. — —

Jednoho májového dne bylo ve městě všecko vzhůru. U staré, středověké brány stála jiná, čerstvě zelená, plná květinových věnců, fáborů a vlajících praporů. Taková též klenula se před zámkem. Od brány ku bráně bylo plno lidí: banderia, střelci, cechové, školní mládež, zvědavci staří i mladí, všude šumu, všude hluku. Všichni se sjeli a sešli, aby uvítali, uviděli mladého hraběte a jeho manželku, kterou poprvé na zámek svých otců přivážel. I dočekali se ho; uvítací řeči šťastně

odbyty a všecken průvod bral se náměstím k zámku. Hudba hrála, hmoždíře hřímaly.

Hrabě úsměvem děkoval i zástupům kolem povozů i měšťanům a měšťankám u oken svých ozdobených domů slávu volajícím.

Tam v tom žlutavém domě s průčelím tak zvláště ozdobeným, na kteréž se mladá hraběnka ohledla, viděti v otevřeném okně milou stařenu a vedle ní jako bílou růžičku, dívku sličnou, ale bledou, chorobně bledou. Nevšímá si ničeho, nevidí zástupů — ale hledí vstříc povozu hraběcímu — již se přiblížil; pohledla na hraběte, pak zpytavě na jeho manželku — a zase tkví její zapadlé černé oko na sličném manželi.

I on ji spatřil a zalekl se.

. Všichni tu shromáždění jásali a volali slávu novomanželům, ale nikdo tak nepřál z té duše, ze srdce mladému hraběti, aby byl šťasten, jako Irena, hledící upřeně, s nevýslovným pohledem za kočárem, jenž zanikal v pestrém, hlučícím zástupu.

* * *

Když konečně dědeček z Italie přijel, Irena již zase ležela. Bylo smutné shledání. Starý konte sotva že našel vnučku, živý obraz své nebožky dcery, již měl s ní se loučiti. Druhá žena jím vládla a slabostí tou dopustil, aby jediná dcera jeho tolik strádala. Vyčítal si to, soužil se pro to a nyní, když by aspoň částečně vše mohl nahraditi, přikročuje nelítostná smrt.

Irena tak seslábla, že nebylo možná, aby dalekou cestu na jih nastoupila, a pak už bylo vůbec pozdě.

Z dědečka se radovala a těšila se, že s ním, až jí bude poněkud lépe, odebeře se do rodiště své matky. Rozmlouvala se starcem o ní; vypravoval jí o jejím mládí a zase líčil villu a park kolem ní, kde matka ráda meškala a kam také Irenka se podívá. Starý pán u hlav, babička u nohou — sedávala klidna na oko, usmívavě rozmlouvající, těšící, ale staré srdce trpělo nevýslovně.

Irenčino líce tichou radostí se ozářilo. když uslyšela, že mladý hrabě dal se ptáti, jak je s jejím zdravím.

Jednou zeptala se tiše Reginy, jaká je mladá hraběnka, a když uslyšela, že hodná a dobrá, pokývla hlavou a sotva slyšitelně zašeptala: „To jsem ráda.“

Ze všech květin měla nejraději šeřík. Kytice jeho stála napořád na stole nebo na okně, kam Irena mohla viděti. Když první přinesli a silná vůně pokojem se rozšířila, přivřela Irena oči a povzdechla. — — A zase myla Anča sv. Jana, jen že ji tentokráte Toník nepokoušel, a zase stavěl Potůček oltářík nade dveřmi, jen že nějak bez chuti a nevesele. Byl zrovna oktáv sv. Jana Nepomuckého. Poslední píseň na tmavé podsíni dozněla, jen lampičky ještě a koule zářily. Nastal libý, jarní večer. Ve starém domě „u rytířů“ otevřelo se okno a jím vznesla se ku hvězdnatým nebesům tichou, balsamovou nocí něžná, čistá duše Irenina.

* * *

O všem tom pamětníci vypravovali, ale o tom, co srdce všech cítila, se nezmínili. Snad tušili, že by toho nedovedli. I já péro odkládám.

Starý konte zas odjel, nebo Antonín nechtěl opustit v ten smutný čas babičku. Jakmile prázdniny nastaly, jel navštívit dědečka. Stalo se tak ještě dvakráte, nebo když byl v posledním roce filosofie, zemřela babička.

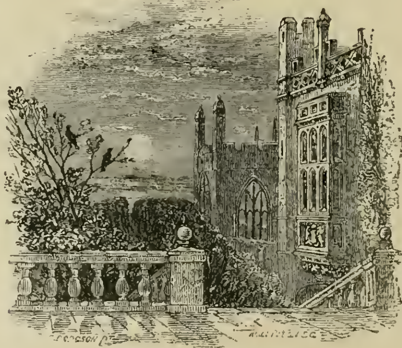
Poslední po přeslici z rodu Častolovského zesnula tiše, učinivši poslední pořízení, ve kterém na všecky drahé a milé osoby pamatovala.

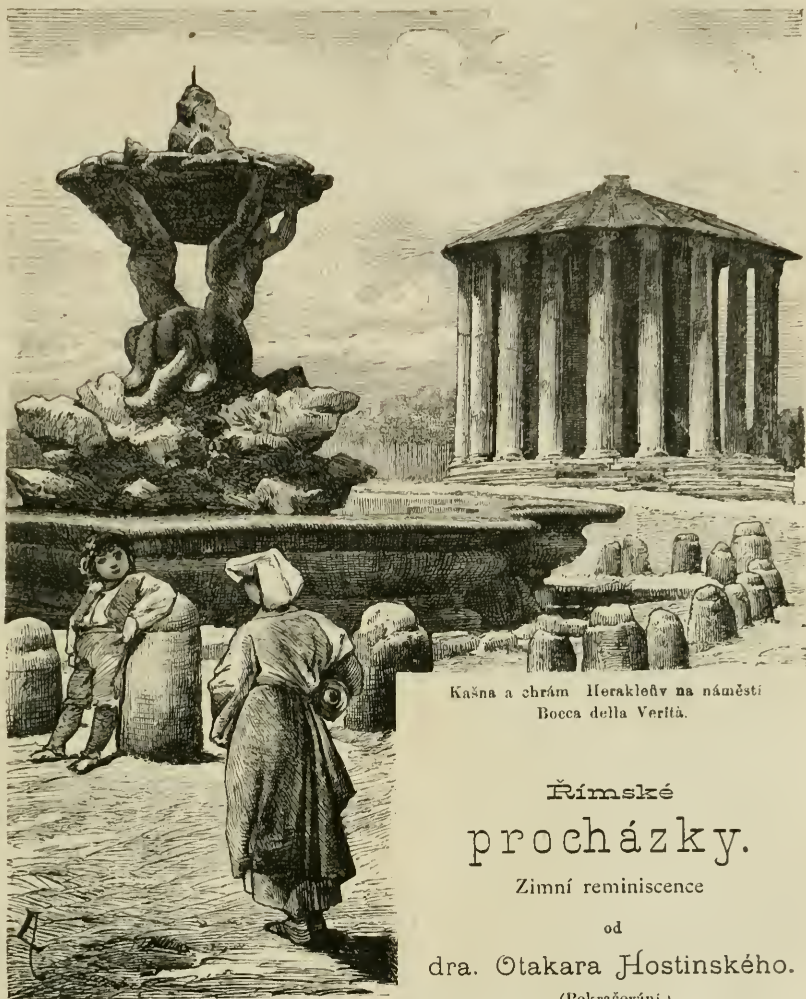
Potůček a Hippolyt Dupal stáli u otevřené rakve zdobené erbem Častolovských, hledíce na klidnou tvář zesnulé, staré přítelkyně. Mistr byl pohnutím bled a knězi kalil se zrak.

„Hleďte, mistře, to byla pravá šlechtična!“ — —

* * *

Antonín odebral se do Italie k dědovi a tam již zůstal. Jen občas přijel do Čech, aby navštívil hroby, přátely a starý dům „u rytířů,“ své dědictví, jehož správcem se Potůček stal. Starožitnosti a památné věci po paní Zárubové opatroval pečlivě Hippolyt Dupal, jemuž byly odkázány.

Kašna a chrám Heraklešv na náměstí Bocca della Verità.

Římské procházky.

Zimní reminiscence

od

dra. Otakara Hostinského.

(Pokračování.)

Opustíme dusnou atmosféru Ghetta. Velké historické upomínky s jeho bídáckým, až hnusným zevnějškem tak křiklavě kontrastují, že se cítíme jaksi stíženými a sklíčenými, dokud alespoň trochu čistšího a volnějšího vzduchu nelapáme v širší ulici Via della Pescaria, která dělí židovskou čtvrt od ostatního města. Arci historie a její kamenné výmluvnosti jsme se proto nezbavili; vždyť právě celá tato část Říma, kterou tourista obyčejně rychlými kroky probíhá, jen aby mohl říci, že také, třeba zběžně, viděl Ghetto, divadlo Marcellovo, tak zvaný chrám Vesty a několik jiných stavitelských památek, je magnetem pro každého, kdo rád se hrouží do hlubokého proudu dějin lidstva, třeba uprostřed pestrého a hlučného života moderního, a při idealním vzletu svém ze

sousedství prosy a všednosti čerpá nanejvýš jen humor, ne však pohoršení. Hned na konci ulice della Pescaria, po pravé straně, nalezáme zříceninu, přetvořenou ovšem na potřebu velkoměstskou, která nás poutá z příčiny ne jedné: divadlo Marcellovo. Jen části zevnějšku obou spodních pater s mohutnými oblouky a štíhlými polosloupy jsou zachovány, všechno ostatní pohltila stavba tvrze středověké, z níž během času vznikl rozsáhlý palác Orsini-Savelli; z oken vyvěšuje se teď dle spůsobu italského prádlo k sušení a v přízemních arkadách jsou dílny, trámy, a hospůdky. Je to král s trůnu svržený, na pranýř postavený, bláznovskou čepičkou korunovaný! Či zdá se ti snad, milý čtenáři, že jsem se přílišně dal unésti na nepravém místě? Na Marcellově divadle lpí kus dějin umění.

Římané sami v oboru dramatu arci nikdy nedospěli k té výši, na které spatřujeme Helleny; ano, co měli lepšího z poesie dramatické, vzniklo nápodobením těchto. Když Římané v Řecku seznali hry divadelní, zalíbily se jim zajisté jakožto prostředek k zábavné kratochvíli a okázalé nádheře, ale zároveň zdály se býti právě proto i nebezpečím pro občanskou cnost a vojenskou utužilost; senat tudíž nezakazoval hry dramatické naprosto, nýbrž toliko nedovolil, aby se stavělo divadlo stálé, ba z počátku nesměla býti pro diváky ani sedadla, aby prý se obyvatelé římští „nenaučili zahálet." To všechno arci nezabránilo, že v dobách vznikajícího přepychu s neslýchaným nákladem zřizována jsou dřevěná prozatímní divadla jen pro několik dní, k jistým slavnostem.

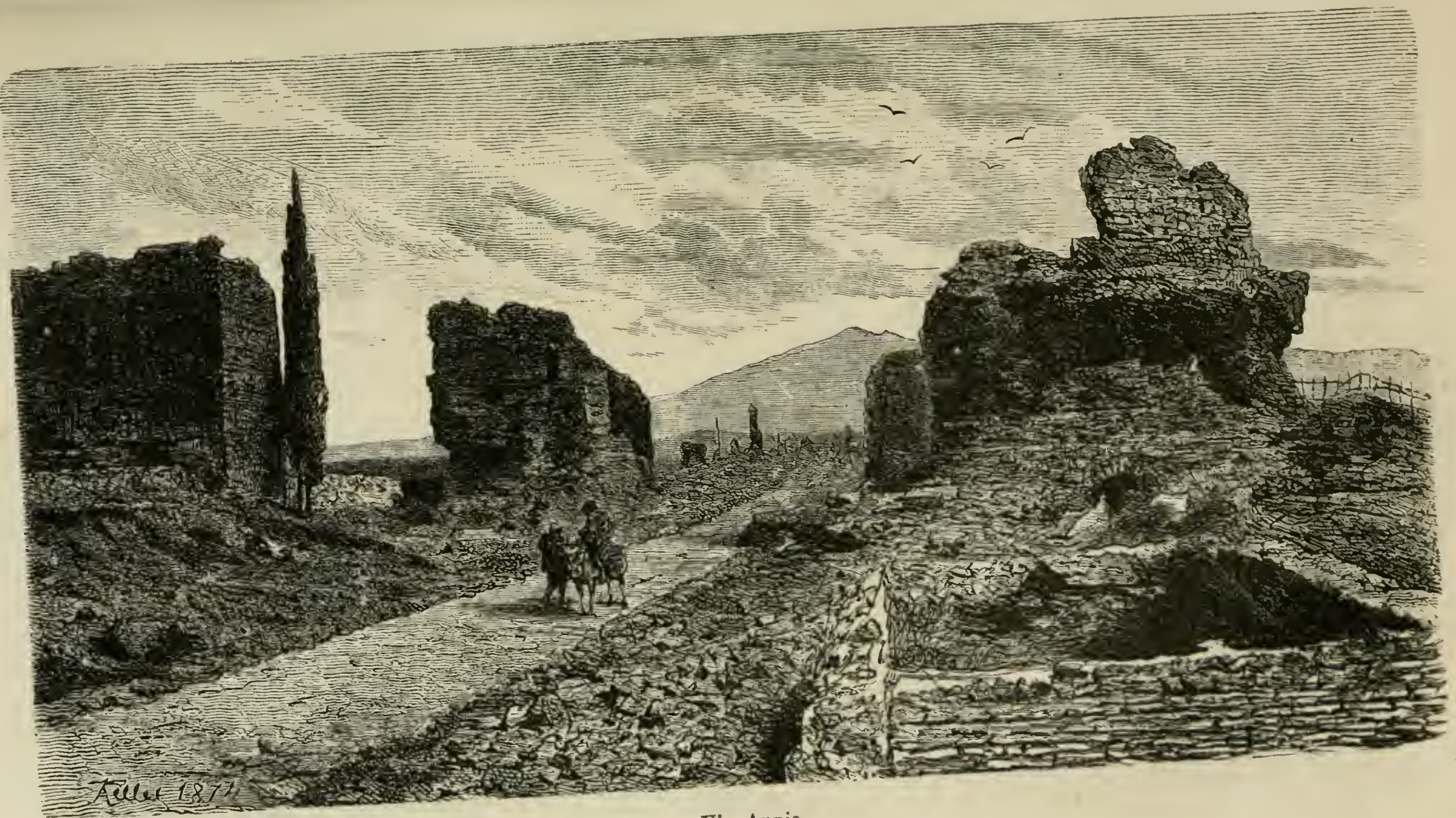
Stříbra, zlata a slonoviny užíváno hojně na okrášlení jeviště, obrovské purpurové plachty chránily hlediště před úpalem slunečním, ano M. Skaurus ozdobil podobnou prozatímní budovu 360 skvostnými sloupy a 3000 drahocenných soch broncových — samo sebou se rozumí, většinou z Řecka přivežených. Teprvé Pompejus odvážil se, vystavěti divadlo stálé, a sice kamenné. Je známo, jak chytrým spůsobem obešel starý zákon, jehož porušení bylo ohroženo trestem smrti; nad nejvyššími řadami sedadel vypínal se malý chrám Venuše Vítězné, tak že celé hlediště bylo jaksi schodištěm ku svatyni a tím ovšem celé divadlo zůstalo chráněno naproti každému útoku se strany úřadů. Brzo potom, ještě za Caesara, započata stavba divadla jiného, na 20.000, a snad ještě více, vypočítaného, které však teprvé za panování císaře Oktaviana r. 13 před Kristem bylo otevřeno a dle císařova synovce Marcella pojmenováno. Jestli Římané vlastnímu umění dramatickému neprokázali vynikajících služeb, tož alespoň nepřímo získali si jakousi zásluhu o ně tím, že z divadelní budovy učinili velkolepý celek architektonický. Zde stálo divadlo Marcellovo, nepřilehajíc k žádnému svahu, jako v Řecku bývalo obyčejem, nýbrž z roviny směle se vypínajíc do výšky: zevnějšek jeho nezakrýval ani polokruh půdorysu ani patra hlediště, nýbrž naopak oboje krásně naznačoval svými arkadami. Spůsobu toho užíváno i později, když divadelní zábavy ustupovaly cirku, když skutečné vraždění lidí více těšilo diváky, než pouhé představení vraždy na jevišti, při zevnější úpravě aren čili amfitheatrů, z nichž nejslavnější jest římské Kolosseum. Tato poslední budova a divadlo Marcellovo pak rozhodly o směru světského stavitelství renaissančního v Římě: pilíře arkad na průčelí i ve dvorech ozdobeny polosloupy nebo pilastry, a sice dle pater

Z Římské Campagni.

různých slohů: při zemi toskansko-dorickými, pak jonickými a nejvýše korinthskými. Je však s podivením, že vzorný příklad Marcellova divadla právě našim moderním stavbám divadelním tak málo prospěl; charakteristický polokruh hlediště úplně bývá zakryt zevnějškem půdorysu obyčejně čtverhranného. V našem století byl to teprvé Gottfried Semper, jenž se r. 1841 svým krásným renaissančním divadlem Drážďanským (r. 1866 vyhořelým a nyní již novou, bohužel však méně šťastnou stavbou dle plánu téhož mistra nahraženým), navrátil k antice i v tomto oboru. Pražské Novoměstské divadlo jest nápodobením díla Semperova, ovšem architektonicky skromné a jednoduché, jak na budovu prozatímní sluší.

Hle až kam zabíhají naše myšlenky od divadla Marcellova! A tak zaměstnává nás skoro každý zbytek starého Říma. Nikde však — mimo Forum a jeho nejbližší okolí, v němž se kdysi sbíhaly politické tepny celé velříše římské — nedožijeme se tolika rozmanitých dojmů, jako v končinách, jimiž právě kráčíme. Není také ani jednoho touristy, jenž by sem nezavítal, třeba by jen několik dní věnoval Římu; neboť z Ghetta, jehož návštěva je nezbytná, vede ho tudy cesta k basilice sv. Pavla za branou téhož jmena buď — a tím směrem budeme se dále ubírati i my — kolem Karakallových lázní skrze bránu S. Sebastiano ku Katakombám a dále po Via Appia do Campagni. Ale návštěva ta bývá velmi zběžná, pouze památkám na náměstí zvaném Bocca della Verità věnuje se několik minut, všechno ostatní odbývá se takořka letmo. A přece je to jedna z nejzajímavějších částí věčného města; nejen ten, kdo zná dějiny a místopis starého Říma poněkud podrobněji, nýbrž i každý milovník pestrého života prostonárodního vrací se rád opět a opět na toto místo. Hned u Marcellova divadla je nevelké náměstí Piazza Monsanara; zde a odtud celou ulicí Bocca della Verità hojně rozestavena je zase ona zajímavá malebná stafáže, kterou jsme pohřešovali v ostatním moderním Římě a s jejížto částečnou representací jsme se setkali ve Via Sistina a na Španělských schodech. Zde má stafáže ta arci zcela jiný význam; nečeká ve své svátečně uhlazené a upravené toilettě lenivě na malíře nebo na sochaře, nýbrž je v plném proudu života, méně úhledná co do kroje, ale za to tím poutavější v celém svém jednání a konání. Jsou to venkované, kteří před četnými hospodami této čtvrti tvoří kolem svých povozů, jízdných koňů a soumarů nejrozmanitější skupení, živě rozmlouvajíce, prodávajíce, kupujíce, slovem: vidíme fysiognomii menšího města Římské Campagni, ovšem v době hlučné, tedy asi v den tržní. Co nás vedle krojů již více méně známých zvláště zajímá, jsou různé dopravné prostředky Campagnolů. Koní, oslů, mezků, mulů se zde jen hemží, soumaři se širokými košatinami po obou bocích, jízdní koně s vysokými sedly. Povozy jsou namnoze pozoruhodné. Vidíme na př. nevelkou, jedním koněm taženou káru o dvou kolech, jejíž vozka hrdě trůní ve svém vysokém, prapodivném kozlíku, poněkud na velké ptačí hnízdo upomínajícím; jest uroben z dosti silného stromku, jehož rozstupující se větve tvoří pohodlné sedátko, vystlané húněmi a kožemi a kryté skládací střechou. Toť nejobyčejnější spůsob venkovských vozů, řekl bych „smíšených“, poněvadž pro dopravu zboží i osob stejně praktických — arci jen pro osobu jedinou a pro zboží ne příliš těžké. Mnohem

Via Appia.

důkladněji vypadají prostředky k dopravě velikých nákladů, jako na př. kamenných balvanů stavebních po měkké, blátivé půdě římské Campagni. I ty možno viděti dosti často na Piazza Montanara. Náprava, dvě kola a voj — toť celý vůz. Rozměry jeho ovšem nejsou malicherné; těžká, široká kolesa mívají přes dva, někdy až i ke třem metrům v průměru svém, a náklad mohutnými řetězy zavěšen je na nápravě, tak že nad samou zemí se kolíbá. Vozka sedí prostě na voji a řídí odtud třeba až pět párů bůvolů, kteří navzdor neustálému pokřikování a tlučení jen líně ku předu se vlekou. Zřídka, ale přece někdy objevuje se podobná kára i v ostatních moderních končinách města.

Pozorovali jsme, že se nalezáme ve čtvrti rázu téměř maloměstského — především arci co do stafáže. Až do dob císaře Aureliana (jenž v druhé polovici 3. stol. po Kr. Řím obehnal novou zdí, obvod města po pravém břehu řeky až dosud určující) byla skutečně tato místa mimo vlastní město. Co je mezi Kapitolem Quirinalem a Tiberem, tedy dobrá polovice nynějšího Říma, bylo tehdy „za branou", předměstím. Arci předměstím skvělým; neboť již za dob republiky byla zde celá řada velkolepých budov monumentalních, k nimž pak císařové přičinili mnoho nového; stála zde všechna tři divadla, cirkus, stadium, několikeré lázně, hrobky císařské a j. v. To, co nyní se nazývá Piazza Montanara, bezpochyby již tenkráte mělo také silný nátěr venkovský ve své stafáži, bylo to forum olitorium čili trh zelenářský. Leckterým nadšeným ctitelem starověkého života to zajisté trhne, když si vzpomene, že měli také Řekové a Římané své — hokynáře a hokynářky. Že na forum olitorium nepanoval naveskrz onen důstojný klid, který činil římský senat tak ctihodným, snadno si pomyslíme, když si vzpomeneme, jak nyní vypadají zelené a ovocné trhy měst italských. Zajisté změnila se povaha lidu během věků mnohem méně než povaha intelligence — a i tato po dnes upomíná dosti patrně na onu zajímavou směsici vážnosti a vášnivosti, jíž dobře známe co národní letoru někdejších světovládců nad Tiberem.

Kráčíme volně z Piazza Montanara ulicí Bocca della Verità. Kdybychom se hned z počátku dali v levo, přišli bychom několika kroky ku starším hradbám předaurelianským, králi Serviovi Tulliovi připisovaným a dle něho i jmenovaným, nyní arci již jen ve velmi skromných zbytcích zachovaným. Brána, skrze kterou bychom byli asi před dvěma tisíci lety vstoupili do Říma, slula tehdy Porta Karmentalis. Byli bychom se octli ve čtvrti obchodnické, původně zajisté Etrusky obydlené, čemuž staré jmeno části s Forum Romanum sousedící, Vicus tuscus t. j. čtvrť Etrusků, nasvědčuje. Zvláštní jakýs cit zmocňuje se nás, když si právě zde, na tomto místě, připomínáme onen záhadný a proto dvojnásobně zajímavý národ Etrusků. Je to nálada elegická, která vzpomínku tu provází. Etruskové v neuprosném proudu dějin světových zanikli beze stopy, jejich řeč vymřela na dobro a naši jazykozpytci marně pokoušejí se o to, aby vyložili písemné památky její a tak alespoň nějakého názoru nabyli o příbuzenském postavení Etrusků v rodině národů evropských. Assyrské nápisy klínové a egyptské hieroglyfy přestaly nám býti — hieroglyfami a výmluvně nás poučují o tom, co se dělo před tisíciletími na březích Eufratu a Tigridu nebo Nilu. Etruskové však žili ještě

v dobách republiky římské, která teprvé dokonalým vítězstvím nad nimi zjednala sobě možnost, ovládnouti celou Italii. V dobách císařských patřili již jen historii. Avšak nebyl to snad národ bezcenný, nýbrž naopak po Hellenech přední zástupce vzdělanosti na poloostrově Apenninském, v době prvních králů římských rozhodně osvícenější než sami Římané. Tito od Etrusků mnohému se naučili, zejmena v oboru technickém a uměleckém, ano bez Etrusků sotva by bylo dospělo římské stavitelství k oné výši, která je učinila základem celého našeho umění evropského — a přece vyhladil je úplně. Vévodův plášť padl do nenasytného moře římského — vévoda musil za ním . . .

Snad bude se ti, milý čtenáři, jenž mne při těchto procházkách provázíš, zdáti můj soucit opět přehnaným. To, co Etruskům, stalo se mnohým jiným národům — pravda, ale nikde nevnucuje se nám rozjímání o osudech těch tou měrou, jako zde. Kdybychom nechtěli ještě dnes vyjíti si do Campagni za Porta S. Sebastiano, vzali bychom si drožku, která nám právě nabízí svoje služby a dojeli bychom severním směrem asi za dvě hodiny k rozkošně ležící osadě Isola Farnese zvané, odkud by nás pak příjemná procházka vedla až k místu, na němž kdysi stály Veje, nejbližší to etrurský sok Říma. Po desítiletém odporu padly v moc Římanů a smutným koncem svým věštily jaksi pozdější nešťastný osud jiného, většího a slavnějšího města s Římem zápasivšího, Karthaga. Nyní roste na troskách Vej dubové houští, leckde v roklích nalezáme nanejvýš ještě střepy hliněné a poznáváme zde onde brány městské a mosty, avšak můžeme vstoupiti do hrobky (dle nálezce hrobkou Campanovou zvané), jejíž nástěnné malby dosud dobře jsou zachovány, jakož vůbec skoro veškerý ostatní její obsah. Je to významné: z celého města takořka neporušen zůstal jen — hrob. Vraťme se však v duchu zase do ulice Bocca della Verità; tam kde se rozšiřuje v malé náměstí, kráčíme nad hlavní stokou starého Říma, která nedaleko známého onoho okrouhlého chrámu, jak se zdá Herakleova (obyčejně omylem Vestě přičítaného), ústí do Tiberu. Tato Cloaca maxima, která vodu z několika menších stok spojuje v jeden proud a tím nížinu mezi Kapitolem a Palatinem vlastně teprvé učinila obytnou, je nejstarším příkladem veliké klenby dle nynějšího spůsobu, z klínových kamenů sestrojené. Avšak nejedná se zde pouze o to, že stokou tou zahájena velká řada obrovských, užitečných staveb římských, jimž se podnes musíme obdivovati jakožto skvělým, nikde jinde nepředstiženým důkazům péče o hmotné blaho města, nýbrž především o význam klenutí pro stavitelství vůbec, které tím teprvé nabylo prostředků, odvážiti se na velké, rozsáhlé a vzdušné prostory kryté. A klenutí přiučili se Římané od Etrusků, jim děkují patrně za to, co nejvelkolepějšího vykonali v oboru umění výtvarného nejen pro sebe, nýbrž i pro budoucí věky; vždyť ani naše dómy gothické, ani Michelangelova kupole Svatopetrská nebyly by možné, kdyby Římané byli lpěli na stanovisku umění řeckého, které neznalo klenbu, nýbrž toliko ploché stropy z velkých kamenných desk nebo z dřevěných trámů, tudíž co do rozměrů již hmotnou povahou staviva velmi obmezené.

K jakým to úvahám o dějinách umění zavdává podnět podzemní — stoka! Arci stoka již sama sebou imponující; jest přes 6 metrů široká a ska-

lopevné klenutí slouží nyní po více než dvou tisíciletích hlavnímu městu nového království italského, jako sloužívalo za dob králů starověkých. Avšak nezdržujme se příliš dlouho na tomto místě a hleďme, abychom se brzo dostali za bránu. Jen poněkud se poohlédneme na náměstí Bocca della Verità. Staří nazývali je Forum boarium, t. j. Dobytčí trh. Mimo pěknou kašnu ze začátku předešlého století, malebně uprostřed náměstí položenou, zajímají nás hlavně tři antické chrámy, nyní kostely Madonně zasvěcené; dva z nich stojí přímo na náměstí, třetí v nejbližším jeho sousedství. Nejvíce porušena jest původní podoba při největším těchto tří chrámů, kdysi Cereře, Liberovi a Libeře zasvěceném, později v basiliku přeměněném, štíhlou, přímo elegantní zvonicí opatřeném a nyní S. Maria in Cosmedin zvaném; přece však stačí řada antických toskanských sloupů, abychom si v duchu sestrojiti mohli jakýsi obraz celku. Mnohem lépe podaří se nám to při jmenovaném již chrámu Herakleově, nyní S. Maria del Sole; okrouhlá cella a obstupující ji korinthské sloupy zachovaly se dosti dobře, jenom nedostatek břevnoví ruší dojem jinak velmi příznivý. Třetí svatyně, k níž nemusíme udělati ani sto kroků, když se dáme od monopteru Herakleova v pravo, je dosud hádankou pro archeology. Obyčejně nazývá se chrámem Fortuny virilis, avšak sotva plným právem: jisto je, že pochází z dob starších, republikánských a že nám typicky znázorňuje obyčejný chrám římský, tak zvaný pseudoperiteros, t. j. kolkolem jenom polosloupy okrášlený, ne dokonalým sloupořadím obstoupený. Nynější jmeno jeho je S. Maria Egiziana.

Vraťme se opět na náměstí a rozhodněme se o další pouti své. V pravo od S. Maria in Cosmedin dostaneme se k nábřeží Marmorata, za nímž bylo slavné Emporium, přístaviště starého Říma, sloužívší v přední řadě ku skládání mramoru a jiných druhů kamene pro sochaře a stavitele po lodích přiváženého, jako dosud Marmorata. Dále přišli bychom kolem Monte Testaccio, záhadného to, patrně uměle, a sice z valné části ze střepů hliněných nasypaného pahrbku, s něhož bychom měli zajímavý rozhled až k slavné basilice sv. Pavla, asi půl hodinky od města vzdálené, a kdybychom chtěli navštiviti tento chrám, jenž patří k největším a nejnádhernějším celého světa křesťanského, měli bychom na cestě ku bráně malebný protestantský hřbitov a hned za branou S. Paolo (druhdy Porta Ostiensis, k moři a přístavnímu městu Ostii vedoucí) proslulou pyramidu Cestiovu. Avšak navrhuji, abychom se raději dali v levo od S. Maria in Cosmedin a svěříš-li se i na dále mému průvodu, milý čtenáři, slibuji, že cesta naše za bránu S. Sebastiano nebude o nic méně zajímavá.

Ulice, do níž jsme vkročili, jmenuje se Via dei Cerchi. V levo vystupuje Palatin se svými rozsáhlými zříceninami paláců císařských, v pravo je místo, na němž kdysi stával Cirkus maximus, ono slavné závodiště, které během století vzrůstalo se slávou a mocí římskou, až konečně poskytovalo místo bez mála pro 400.000 diváků. Odtud vzešel (a sice z krámů většinou židovským obchodníkům patřících) onen ukrutný požár, jenž zničil velkou část Říma a císaři Neronovi zavdal příležitost, zbudovati si pověstný „zlatý dům“ a záminku, pronásledovati křesťany. Z obrovského cirku samotného (délka závodiště přesahovala 2000 stop) nezbylo takořka ničehož; jen polohu jeho můžeme s jistotou určiti.

Nyní vychází odtud opět plameny do všech končin věčného města a každodenně, ale bez nejmenšího nebezpečí pro domácí pány a pro křesťanstvo: je zde plynárna.

Již Via dei Cerchi není ulicí městskou; zdála-li se nám Piazza Montanara a Via della Bocca della Verità poněkud maloměstského rázu, tož jsme nyní úplně na venkově, ač ku bráně městské máme ještě nejméně dobrých dvacet minut. Po obou stranách zabraňují vysoké zdi širšímu rozhledu — ale to neškodí, ba naopak, je-li po dešti, můžeme tím pohodlněji veškerou pozornost svou věnovati cestě, neboť v těchto neobydlených končinách města bývá někdy bezedné bláto.

Přešli jsme konečně celou délku Palatina; v levo vidíme dlouhou, stromořadími okrášlenou Via di S. Gregorio, triumfalní oblouk císaře Konstantina a skrze něj na prostranství mezi Forum Romanum a Kolosseum. Avšak odolejme statečně i tomuto pokušení a kráčejme rovným směrem dále ulicí, jejíž jmeno, Via di Porta S. Sebastiano, nám naznačuje její cíl, arci ne docela blízký. Jdeme opět mezi holými zděmi, jimiž ohraženy jsou vinice a zahrady, někdy však přes nízké ploty vidíme na pole a pastviny. Světové město ustoupilo venkovské idylle, ačkoliv ještě čtvrt hodiny máme ku bráně. Celá tato jižní část Říma je neobydlená; jen byty vinařů, zahradníků a hlídačů a četné ovšem chrámy s většími nebo menšími budovami klášterními oživují krajinu jinak dosti jednotvárnou, ač pahrbkovitou. Či smím snad říci, že ji „oživují“ také — zříceniny?

Mezi těmito jen jediné věnujme několik okamžiků: lázním Karakallovým. O velkoleposti podobných občanských podniků starořímských nejlépe zde se přesvědčíme. Celé thermy, ležící po pravé straně silnice již za Porta Kapenna, někdejší to branou starých hradeb Serviových, nyní arci ještě uvnitř města, zaujímají čtverec, jehož strany jsou přes 1000 stop dlouhé; hlavní budova uprostřed sadů, někdy pečlivě pěstovaných a nádherně ozdobených, nyní obyčejných polí, obsahovala řadu větších a menších sálů, o jejichž kráse a bohatosti dosud svědčí i zříceniny. Lázně čili thermy nebyly pouhými koupelemi, nýbrž zahrnovaly i tělocvičny, zápasiště, čítárny, sbírky umělecké, vůbec byly střediskem elegantního života velkoměstského a podle toho ovšem i přiměřeným nákladem upravovány. I kdybychom podle mohutných zdí a kleneb nepoznávali imposantní rozměry jednotlivých síní, kdyby zbytky mosaikových podlah, různé zlomky sloupů, jich hlavice a patky, všude rozestavené, výmluvně nehlásaly někdejší přepych, musili bychom nabyti velkého mínění o thermách Karakallových jedině ze zprávy, že okrášleny byly sochami, jichž některé počítáme mezi nejdrahocennější památky plastiky antické. Jmenuji jen dvě známá díla nyní v Neapoli se nalezající: obrovskou skupinu farneského býka a farneského Herakleа. Řada jiných soch, méně cenných, dosud stojí v zříceninách; celkem nalezeno jich na tomto místě asi sto. V jiných lázních, totiž Titových (na místě někdejšího „Zlatého domu“ Neronova založených) nalezen, jak známo, Laokoon, jenž patří mezi nejslavnější ozdoby bohatých sbírek Vatikanských.

Pokračujme ve své pouti. Nedaleko brány jsou po levé straně zajímavé antické hroby: krypta slavného rodu Scipionův a několik dobře

zachovaných kolumbarií čili společných hrobek, v nichž na poměrně skrovném prostoru odpočívají pozůstatky mnoha set lidí, nejvíce císařských sluhů, otroků atd. Skrze triumfalní oblouk Drusův — mnohem jednodušší ovšem, než jsou podobné pomníky na Forum — přicházíme konečně ku bráně S. Sebastiano.

Za branou nemění se z počátku okolí naše; opět tytéž holé, vysoké zdi v pravo a v levo, jako v městě. Zde onde poskytují nám pootevřená dvířka nebo vrata pohled na rozsáhlou vinici, v níž ostatně bývá zároveň i vinárna. Chceme-li se posilniti obyčejným, ale dobrým a laciným vínem, nedejme se odstrašiti primitivním zřízením několika dřevěných stolů a lavic. Jdeme kolem malého kostelíka „Domine quo vadis?“ zvaného, dle legendy, která vypravuje o sv. Petrovi, že utíkaje před pronásledováním z Říma, na tomto místě potkal Ježíše, a otázav se ho „Pane, kam jdeš?“ dostal za odpověď: „do Říma, abych podruhé byl ukřižován,“ načež prý sám se vrátil a smrt mučennickou podstoupil. Také my si můžeme položiti otázku: kam jdeme? V levo, postranní cestou přišli bychom brzo do otevřeného údolí a octnuli se tak ihned ve volné Campagni, a rovný směr, ještě hodný kus mezi zděmi vinic, vede nás po antické Via Appia do říše mrtvých. Zvolíme cestu poslední — neboť doufáme, že se ze zajímavé návštěvy říše té vrátíme živi a zdrávi. Vzduch Campagni má arci zlou pověst a skutečně není to pouze letní malaria, která bývá nebezpečnou. Avšak nyní, v zimě popostačí, když si pospíšíme, abychom se mimo město nezdrželi dlouho přes západ slunce a tak mlhám, jež v tu dobu z vlhké, namnoze močálovité půdy vystupují, šťastně ušli.

Kráčíme nad velkolepou nekropolí: v pravo i v levo jsou vchody k několika katakombám, z nichž nejslavnější a největší jsou ovšem katakomby Kallistovy, teprvé od let padesátých blíže známé. Jaká to zvláštní romantika, jaká to tajuplná poesie oživuje naše představy o podzemních hrobkách a kobkách prvních křesťanů — a jak cítí se leckdo sklamán při jich návštěvě! Ne snad, že by návštěva ta nebyla zajímavá; zajisté by se každý prohřešil sám proti sobě, kdo by chtěl opustiti Řím, aniž byl viděl katakomby. Ale to, co nás poutá a dojímá, jsou buď jednotlivosti, buď pomyšlení na celek pouze v myšlenkách, pomocí rozumné reflexe sestrojený a historický význam i prostornou rozsáhlost pohřebiště toho nám předvádějící. Nikde však nejeví se oku našemu větší, celistvější obraz bezprostřední, který by byl přiměřeným smyslným výrazem oněch velkých ideí, které se na těchto místech v nás probouzejí. Mysleme si nějaké velké město světové, ale bez větších náměstí, bez širších tříd a nábřeží, jen z těsných a klikatých, jednotvarně neúhledných uliček složené, na které se mimo to nemůžeme podívati s ptačí perspektivy — zdaliž budeme míti vedle pojmu o velikosti jeho též velký imposantní obraz, třeba bychom celý den v labyrinthu tom bloudili a třeba by historie města toho byla sebe významnější? Sotva. A právě tak má se to s katakombami. Procházíme se úzkými chodbami, jež jen zřídka se rozšiřují v prostranství, nanejvýš malé, nepatrné kapli se vyrovnávající; chodby ty jsou všude stejné a k tomu ovšem všude temné, takže i pomocí svíček a sloupků, jimiž dlužno co možná dobře se zásobiti, ozařuje se vždy jen malá částka kobky, všechno ostatní mizí v nepro-

Porta S. Lorenzo. Původní kresba od Adolfa Liebschera.

niknutelné tmě. Mysteriesní je dojem ten zajisté, ale jen v prvním okamžiku; jakmile jsme se trochu orientovali v katakombách, žádáme nějakého stupňování jeho obrazem větším, obsáhlejším, a toho sezde právě ne dostává, proto že katakombám schází ona, řekl bych umělecká názornost a smyslná živost, která činí antické zříceniny pod jasným nebem italským tak čarokrásnými. Návštěva katakomb přese všechen historický a kulturní, takořka theoretický interes klade naši fantasii do těsných pout, každému pokusu smělejšího vzletu ihned překáží, slovem nesplňuje to, co slibovati se zdá. Staré basiliky římské a ravennské, zvláště ony z nich, které v původní podobě své poněkud lépe se zachovaly, činily alespoň na mne vždy mnohem hlubší dojem, znázornily mi první doby křesťanské vždy živěji než katakomby, ač tyto jsou většinou mnohem starší.

Jaká to rozkoš, po návštěvě katakomb oddechnouti si z hloubi prsou zase ve volném vzduchu a pohroužiti zrak svůj do veselého moře světla slunečního. O požitek ten oloupím tě, milý čtenáři, neboť radím ti, abys tím se spokojil, co jsem ti o katakombách vypravoval pro ukrácení dlouhé chvíle na cestě mezi věčnými zděmi vill a vinic a podzemní onu návštěvu odložil na jinou dobu.

Nyní máme také již vchod ku katakombě Židů za sebou a sestupujíce po silnici do údolí, v němž konečně se nadobro rozloučíme s oněmi holými stěnami, které nás dosud nudily, minuli jsme starou basiliku S. Sebastiano s hrobem tohoto svatého a s katakombami jemu zasvěcenými.

Poprvé spatřujeme zde Campagnu, ač v obzoru poněkud sevřeném. Elegický nádech krajiny, mdlou zimní zelení oděné, zvyšují ještě zříceniny. V levo v údolí jsou za většími staveními hospodářskými dosti značné zbytky Cirku Maxentiova a zrovna před námi, tam, kde Via Appia opět protějšího návrší dostoupila, ční do jasného nebe v levo mohutná silhouetta hrobky Caecilie Metelly, v pravo ostré rysy trosek středověkého hradu rodu Gaetanů. Tím zahájena jest řada větších, menších zřícenin, skoro vesměs náhrobků, která silnici, vždy rovným směrem jihovýchodním běžící, po obou stranách z počátku téměř nepřetržitě provází na několik hodin cesty.

(Dokončení.)

Henry C. Carey.

Příspěvek k dějinám ekonomiky.

od

Jos. Fořta.

Na sklonku leta 1879 zemřel ve Filadelfii jeden z nejbystřejších myslitelů nynějšího století: Henry C. Carey. Zemřel nikoli snad neuznán — vždyť zlato pravdy, byvši perutěmi ducha z hlubin vyneseno na svit slunce, samo si leskem svým vynutí uznání! — však zemřel nevšímán a neoceněn od celé řady žárlivých současníků a nepochopen vrstvami těch, jichž službám zasvětil celý svůj život. Careyovi daří se v mnohém ohledu jako bořitelům soustavy Ptolomeovy: cech učenců odříkává žákům temnou nauku o domnělém pohybu slunce kolem země, nemaje pro názory své žádných důvodů, než víru: k samostatnému, hlubšímu bádání nedostává se oněm cechovníkům jak bystrosti ducha, tak neúmorné píle v napínání vnitřního jich mechanismu. Tu však povstane Galilei, tu objeví se Koprník, podávaje co výsledek dlouholetého bádání jasnou pravdu, pravdu tak jednoduchou, že učenému cechu tají se překvapením dech. Leč v zápětí dostavuje se — žárlivost; jen nemnozí dovedou slabost tuto překonati, z ostatních vrhne se část na důmyslného badatele, hledíc překrucováním objevenou pravdu vyvrátiti, druhá pak daleko větší část spokojí se prostředkem jednodušším; nevšímá si vynálezce a odříkává staré bludy dál.

Toť do jisté míry též osud vědeckého genia H. C. Careye. Mnozí z čtenářů slyší snad jméno to poprvé; jiným jest Carey znám co vynikající spisovatel národohospodářský a nevelký jest počet těch, kdož obrovitého ducha jeho plnou seznali měrou. Díla jeho převedena jsou do osmi kulturních jazyků — toliko v české literatuře, pokud mi známo, nemáme o Careyovi dosud ani řádky — však objevené v nich pravdy odstrkovány národohospodářskými cechovníky důsledně do pozadí. Leč pravda se na dlouho ignorovat nedá; Carey vypouští ducha a čeho mu odepřeno se strany vrstevníků, dostane se jeho památce od pokolení příštího a jak na kathedře, tak v praktickém životě státním oslavován bude americký tento Irčan co zakladatel nové soustavy hospodářské.

Věda národohospodářská, čili jak Carey ji nazval, zdokonaliv její základy a opraviv pochybenou strukturu vnitřní: věda společenská (socialní), pátrá jako všechny ostatní vědy, po posledních příčinách veškerých zjevů společenských. Lučba nás učí, že příčinou hoření jest slučování se kyslíku s jiným prvkem, hoření jest tedy nutným následkem tohoto lučebního procesu. Nuž, i veškeren život společenský, státní i hospodářský se vší svojí bídou, blahobytem, nesnázemi a útrapami jest následek jistých příčin, nezměnitelných zákonů společenských, nalézti pak tyto zákony v jich ryzosti a poskytnouti lidstvu možnost, aby v poznání jich zařídilo si společenské i hospodářské poměry tím spůsobem, jenž by všeobecnému dobru co nejvíce prospíval — toť úlohou vědy

národohospodářské, toť úlohou, v jejíž službách náleží Careyovi jedno z nejpřednějších míst. Po řečených zákonech pátráno se vší přísností vědecké spekulace již dvě století; slavný Skot Adam Smith dal spekulaci té první vědecký základ. Leč jako ubírává se vědecké přemítání na dlouhou dobu nezřídka směrem jednostranným, — objevujíť se domnělé zákony, jež okamžitý úkaz dovedou snad vysvětliti, však s celou řadou zjevů jiných v přímém stojí odporu — tak i v bádání po zákonech hospodářských ustálila se během posledního století řada názorů pochybených; názory tyto pak vyvíjely se v theorie, pomocí nichž nejenom všeobecné poměry vysvětlovány, nýbrž i oprávněnost zjevů nepřirozených odůvodňována. Chyba ovšem rodila chybu novou. Prvním předmětem onoho vysvětlování oněch domněle vědeckých důvodů byla vždy — lidská bída. Každému dlel před očima stálý, pravidelný úkaz: čím více stoupá blahobyt, moc a lesk třídy jedné, tím hloub klesají třídy ostatní, tím větší zmáhá se bída; vedle hromady millionů jednotlivce, hynou millionové ostatních lidí nedostatkem; čím více povznášejí se jednotlivci nad pojem člověka pracovníka, tím níže klesají druzí od pojmu toho ke stupni — zvířete otroka.

Nuž, kterak hrozný ten úkaz vysvětliti? Angličtí stoupenci Adama Smitha se o to s nevšedním důmyslem pokusili. Anglie, tato země protiv společenských, tento stát, jehož indičtí poddaní zmírají hladem, zatím co Londýn stápí se v bohatství, tato země politické i hospodářské volnosti, v níž parlament jest shromážděním nekorunovaných panovníků, zatím co Irové ve vlastní své domácnosti rovni jsou vězňům o chlebě a vodě — Anglie měla toho obzvlášť potřebí, aby podán byl důkaz, že poměry jak nyní jsou, změniti nemožno, že všechna ta bída, veškeré ono bohatství není než přirozený následek odvěkých příčin, nezměnitelných to zákonů společenských. Přišelť Malthus (1766—1834), duchaplný to člen anglikanské církve a pravil: „Všechna péče, všechno starání se, aby důkladnými zákony chudinskými bylo nynější bídě mezi pracujícím lidstvem uleveno, jest zhola marné; nenamáhejte se zbytečně: bída člověka jest odůvodněna již jeho narozením se; máť lidstvo schopnost množiti se v postupu geometrickém, kdežto potravin přibývá toliko v postupu arithmetickém; počet lidstva se totiž během dvou generací čtyřikrát zvětší, zatím co množství potravin se za tutéž dobu jen zdvojnásobuje. Odtud veškero zlo, pomocí kterého však přirozenou cestou dosáhne se opětné rovnováhy: bída, hlad, z obou pak rostoucí úmrtnost v nižších třídách, dále války a mor jim v zápětí kráčející — toť jsou ony přirozené korrektivy, jimiž zabrání se katastrofě: přelidnění a hladu všeobecnému. Umělým podporováním chudiny, zvelebováním práce se platnost odvěkého zákona tohoto nezviklá! . . .“

Výrok ten omámil. Lord hověl si, blaženě uspokojen, ve svém pohodlí — vždyť příroda sama, nadělavši z lidstva pánů a otroků, zabezpečuje mu nezměnitelným zákonem svým radostné tonutí v nadbytku! — chudák třel resignován bídu svoji dál. Leč po resignaci dostavilo se opětně přemítání. — Dobře tedy, je-li už bída naše věčným zákonem odůvodněna — tak zněla přirozená odpověď — kterak ospravedlnit chcete z onoho zákonu stálé hromadění bohatství v třídách patriciů, bohatství to, jehož zlomek by všem nám k další výrobě dostačil, kterak vysvětlíte

ze zákonu, že jest spravedlivo, aby jednotlivec bral požitky z ohromných rozloh pozemků, požitky to daleko větší, nežli obnáší podíl tisícerých pracovníků, již pozemek vzdělávali? — A tu skoro současně s anglikanským knězem přišel pokřestěný žid, neméně důmyslný a bystroduchý David Ricardo (1772—1823). Mladý David, syn to hollandského obchodníka, získav si na anglických bursách šťastnými obchody již ve věku jinošském millión jmění, vrhl se s celou silou skvělého ducha svého na studium vědy hospodářské. Sebrav názory několika svých předchůdců, sloučil vše v jedinou soustavu, kterouž odpovídá k nářkům chudiny takto: Nejenom vaše bída jest odvěkým zákonem odůvodněna, o týž nezměnitelný zákon opírá se i naše bohatství. Přírodní síly, z nichž výroba lidská čerpá veškeré předměty k ukojení potřeb, tedy po výtce přírodní síly, ležící v půdě (ať v pozemcích, lesích, báních atd.), náleží nám co vlastníkům; jestliže pachtýři dovolíme, aby vzděláváním bral z pozemku našeho užitek, musí nám pachtýř v první řadě poskytnout náhradu za tu nezrušitelnou původní sílu pozemku a tato náhrada sluje důchodem čili rentou pozemečnou; v druhé řadě musí pachtýř nahradit úrok z kapitálu, jejž jsme my neb předkové naši v pozemek uložili a teprv zbytek náleží jemu a dělnictvu, co odměna za práci čili mzda!

Theorie tato, k níž v průběhu dalších řádek se ještě vrátíme, dodělala se úspěchů neočekávaných. Ricardo provedl vědecký důkaz o platnosti její tak bystře, s takým důvtipem a pomocí tak obsáhlých vědomostí svých, že i sám genialní Stuart Mill stal se nejpřednějším jejím zastancem. Theorie odůvodnivši vědecky oprávněnost bohopustého hospodářství venkovské aristokracie anglické, přeletěla jako blesk i na evropskou pevninu, dodnes ovládá učení valného počtu universit, ba i sám velebený Němec Roscher v objemném díle svém „Grundlagen der Nationaloekonomie“ (jež dospělo v Německu již desátého vydání), přijímá beze všeho v theorii o důchodu z půdy definici Ricardovu. Malthusova „filosofie bídy“, snažící se nutnost lidských běd a útrap vědecky dokázat a Ricardova sofistika o přirozeném pořádku nynějšího nepořádku společenského, toť byly a jsou po celé generace hlavní dva zdroje, z nichž řada politických mastičkářů čerpala ekonomické svoje důvody.

Tu však objevil se Henry C. Carey. Brutalnost politických a hospodářských zřízení Anglie vypudila statisíce zubožených Irčanů z vlasti. Mezi emigranty byl též Matthew Carey, jenž na sklonku minulého století vyštván byv z Dublína, přestěhoval se do Ameriky a založil si ve Filadelfii malé knihkupectví. Obchod jal se podnikavostí a pílí emigrantovou zkvétati, Matthew Carey stal se pozvolna jedním z předních nakladatelů a v prázdné chvíli obíral se i spisovatelstvím; psal celou řadu menších pojednání směru filantropického a později jal se pěstovat i vědu národohospodářskou. Však hospodářským theoretikem nebyl nikdy, pátrati po ekonomických zákonech mu nenapadlo — za to však tím větší rozvíjel činnost praktickou a pro své lidumilství a zdravé názory požíval vážnosti všeobecné. Jeho syn, Henry C. Carey, narodiv se r. 1793 ve Filadelfii, byl vzorným otcem vychován co nejpečlivěji a po smrti jeho převzal r. 1821 knihkupectví a rozsáhlý závod nakladatelský. Mladý Carey zavedl první v americkém knihkupectví

nyní všeobecně užívaný způsob aukcí, zvelebil závod otcův znamenitě, dlouho však při praktickém zaměstnání nesetrval. Maje s dostatek jmění vzdal se r. 1839 zcela obchodu a věnoval se výhradně přímé činnosti vědecké. Vědě obětoval vše: po celý svůj život nepřijal nižádného úřadu veřejného, zachovávaje si povždy úplnou neodvislost přesvědčení, nezavazuje se ni dolů, ni nahoru. Ba ani cestováním nevyrušoval se z pilné svojí činnosti; mimo jednu cestu do Evropy k „mezinárodnímu kongresu dobročinnosti", jenž odbýván byl na podzim r. 1857 ve Frankfurtu, setrval Carey po celý život v rodném svém městě.

Carey již na počátku epochalní své činnosti vědecké pevně cítil, že běžné theorie o nesmiřitelných protivách v ruchu hospodářském, theorie o stálém boji, věčné disharmonii ve společenském tělesu, theorie, jichž heslem jest laciná práce, čili jak Němec Bedřich List (1789—1846) trefně podotknul: „soustava hladu a spoření" — liší se právě tak od skutečných zákonů společenských, jak rozdílno jest staré učení Ptolomeovců o pohybu slunce kolem země od pravdy Koprníkovy. Hned první Careyův spis o míře mzdy dělnické (Essay on the rate of wages 1835) začal mocně dosavadními názory viklati. Pro další působnost zámožného Amerikána jest zajisté významným, že na prahu své činnosti jal se v první řadě rozbírati poměry pracující chudiny.

Po tomto začátku následovalo v letech 1837—70 základní jeho dílo: Principles of Political Economy — základové politického hospodářství — objemný to třísvazkový spis. Tímto dílem, tedy zrovna v době, kdy nauky Malthusa a Ricarda v Evropě nejbujněji zapouštěly kořeny, dán základ nové soustavě, kteráž do dnešního dne byť i pozvolna, přec vítězný vede boj co škola lidskosti, škola demokracie, škola společenského souladu, proti škole nutné bídy, škole aristokratického samopanství, škole společenské disharmonie! — Ovšem v prvním tomto základním díle ještě celá soustava ve svých podrobnostech a důsledcích provedena nebyla. Carey pracoval neunavně dál a teprv r. 1858 vydal základní své dílo, vytříbené a doplněné pod širším názvem: Principles of social Science — Základové vědy společenské.

Zásadní rozpor mezi stoupenci tak zvané novoanglické školy a soustavou Careyovou vrcholí v následujícím: první dokazujou, že společenský nelad, že bída se všemi svými hrůzami jsou přirozeným, nutným následkem nezměnitelných zákonů a že tudy každý pokus, ať násilný se strany revoluce, či pozvolný se strany státu, musí v každém případě minouti se úspěchem; Carey však naproti tomu provádí důkaz, že jako mezi planetami tak i ve společnosti lidské jest nikoli disharmonie, nýbrž soulad stavem přirozeným a že bída, nepořádky a otroctví pokud se ve společnosti lidské objevují, pramení se nikoli z odvěkých zákonů, nýbrž ze špatného zřízení, z chyb a neřestí, které se společné práci lidstva dosud nepovedlo překonati. A důkaz ten provedl Carey skvěle!

Vodící myšlenkou řečené školy novoanglické jest theorie o nějakém zvláštním, z původních, nezničitelných sil přírody plynoucím důchodu z půdy. Theorie tato sloužiti měla a skutečně slouží plutokratům v Anglii a jinde k vědeckému důkazu, že nerovnost, bída a bohatství mezi lidstvem dány samým tvůrcem člověčenstvu v úděl. Na druhé straně však prospěla vydatně i opačné výstřednosti: socialistům; mohlť

obratný dialektik francouzské školy socialistické, Proudhon, zcela logicky z ní dokázati, že veškeren majetek, zejmena tedy majetek pozemkový, jest krádeží.

Nuž, jak povstala mylná tato theorie? Již na sklonku posledního století, když ve Francii po úpadku tak zvaného merkantilismu (jehož dovedl ministr Colbert na založení a vypěstování francouzského průmyslu s takým prospěchem použiti) zavládla první skutečná ekonomistická škola, známá pod jménem fysiokratů, rozšiřována školou touto nauka, že jedině půda má schopnost, plodí-li hodnoty a statky, práce však že pohltí sama vždycky vše, co vytvoří. Sám Adam Smith se k názoru tomuto blížil maje za to, že k vytvoření hodnot jest vedle práce a kapitálu (kterýž ostatně není nic jiného než uspořenou prací zjednaný prostředek k další výrobě) potřebí činitele třetího — v půdě dřímajících sil přírodních a že výnos tohoto činitele nazývá se pak rentou pozemkovou. As v podobném smyslu vyslovil se dr. Anderson a jiní spisovatelé hospodářští. Za tím však společenské poměry anglické stávaly se pořád hrozivějšími. Přes všechen rozkvět obchodu a průmyslu množil se proletariat, vzrůstala bída tříd nižších.

Tu přišel Ricardo. Jednotlivé po různu pronešené myšlenky formuloval r. 1817 v soustavu. Jeho theorie o důchodu pozemkovém čím rychleji se rozšiřovala, tím hlučněji byla vynášena „co největší vynález lidského ducha v století devatenáctém." Vlastník pozemku, děl Ricardo, má neodčinitelně svaté právo na zvláštní důchod z půdy, důchod to, jenž musí býti náhradou za jeho panství nad původními nezrušitelnými silami, kteréž v pozemku dřímajíce, prací a kapitálem probuzují se k činnosti. A nauku svoji vysvětlil a odůvodnil Ricardo as takto:

V době, kdy začal člověk vzdělávati půdu, bylo obyvatelstva málo, půdy však hojně na výběr. Což přirozenějšího, než že na počátku vzdělávána půda jen jakosti nejlepší, která za jisté množství práce slibovala, dejme tomu, výnos jednoho sta měřic. Leč obyvatelstva přibývalo; nezbylo tudy nic jiného, než pustit se do vzdělávání pozemků druhé, třetí a čtvrté jakosti, pozemků to, kteréž za totéž množství práce vynesly jen 90, 80, 70 měřic obilí. Tímto postupem od výborné půdy k dobré a méně dobré nastává okamžik, kdy vlastník lepšího pozemku oprávněn jest činiti nárok na důchod čili rentu. Neboť dejme tomu — vykládá Ricardo do slova — že pozemky č. 1, 2, 3 při stejném nákladu kapitalu a práce poskytují čistého výnosu 100, 80 a 70 měřic: v zemi, kde výborné půdy jest taková hojnost, že možno vzdělávati jen samé pozemky č. 1, náleží celý výnos vzdělavateli co podíl za práci a úrok z kapitálu, jehož bylo k zúrodnění pozemku třeba; jakmile se však obyvatelstvo tou měrou rozmnožilo, že jest nutno vzdělávati i pozemek č. 2, který vynáší jen 90 měřic — začne z pozemku č. 1 plynout ten pravý důchod z půdy. Důchodem tímto jest rozdíl mezi výnosem obou pozemků, rozdíl mezi 100 a 90 měřicemi, tedy 10 měřic; důchod ten plynouti musí vlastníkovi v každém případu, nechť vzdělává si půdu sám, neb pronajme vzdělavateli; docílíť vzdělavatel stejného výsledku, pracuje-li na pozemku č. 2, který vynáší 90 měřic, aneb pronajme-li si pozemek č. 1 od vlastníka, a odvede-li mu za to z celého výnosu 10 měřic renty. A tak to pokračuje dál. Jakmile se obyvatelstvo ještě více rozmnoží,

třeba sáhnouti k pozemkům č. 3, jež vynášejí toliko 80 měřic; v tom okamžiku plynouti musí z pozemku č. 2 důchod 10 měřic, důchod pak z pozemku č. 1 vzroste na 20 měřic, neboť vzdělavatel čísla 3 docílí téhož výsledku, platí-li z č. 1 rentu 20 měřic, neb z č. 2 rentu 10 měřic, aneb vzdělává-li se pozemek č. 3 zhola bez renty. Vždy bude výnos jeho obnášeti 80 měřic.

Takovým způsobem to postupuje tak dlouho, až veškerá půda jest rozebrána; podíl vlastníka stoupá bez udání, za tím co podíl práce klesá, takže konečné rozdělení znázorniti lze tímto způsobem:

	Úhrnný výnos:	Práce:	Renta:
V prvním období, kdy č. 1 se vzdělávalo	100	100	00
„ druhém „ „ „ 1 a 2 „	190	180	10
„ třetím „ „ „ 1 až 3 „	270	240	30
„ čtvrtém „ „ „ 1 až 4 „	340	280	60
„ pátém „ „ „ 1 až 5 „	400	300	100
„ šestém „ „ „ 1 až 6 „	450	300	150
„ sedmém „ „ „ 1 až 7 „	490	280	210

Tak Ricardo. Kdyby theorie jeho byla pravdivou, musila by nastati doba, v které podíl práce klesne na nulu a veškerý výnos připadne oněm trubcům hospodářským, kteří sami nepracujíce, tráví jen z vlastnictví „původních a nezrušitelných sil přírodních;“ trubcem tím v úlu společnosti lidské byl by nejenom skutečný přímý vlastník rozsáhlých pozemků, nýbrž i celá řada kapitalistů, lichvářů atd., kteří v podobě dluhopisů velikou část menších usedlostí uzavírají ve svých pokladnách. Leč konečné důslednosti té se Ricardo sám ulekl, takže hned v následujících kapitolách pídí se po jakési korrektivě, která prý zabraňuje, aby nekonečným stoupáním renty nezbylo pro podíl práce naposled zhola nic a pracující třídy aby hynuly hladem. Ovšem kdo by pak vzdělával půdu, kdyby následkem nedostatku potravy zmizela nižším vrstvám ze svalů síla? Proto Ricardo sám doznává, že k oněm hrozným koncům to prozatím nedojde — překážíť tomu rozvoj kultury. Každé zlepšení, každý pokrok tlačí rentu a podporuje výnos práce. Podíl práce nalezá se však vždy v opáčném poměru s podílem vlastníka a zájmy obou stojí tedy proti sobě v přímém odporu.

Nauka Ricardova rozšířila se, jak praveno, co učení evangelia. Však vedle plutokratů byl jeden z prvních, kteří se jí uchopili ve svůj prospěch, též známý socialista Proudhon. Francouzští socialisté dlouhou dobu hledali marně pro systém svůj vědeckou formuli. Ricardo ji bezděky poskytnul. Jestliže příroda — tak odvozoval Proudhon z nauky Ricardovy — ze všech výrobníků toliko vlastníkům půdy dává něco zdarma, něco, co přesahuje podíl práce a kapitálu, jehož bylo ku zřízení a sdělání pozemků třeba, tož požívají vlastníci půdy uprostřed svých bližních nezaslouženého monopolu. Společnost má tudy nejen právo, nýbrž i povinnost, aby křiklavou tuto nespravedlivost vyrovnala. Vlastnictví pozemku jest tedy krádeží spáchanou na společnosti a společnost neb stát má plné právo říci: táhni, pozemkáři, aby místo tvé mohl zaujati stát a spravoval výnos půdy ve prospěch veškerenstva!

Ostatní svět naproti tomu spatřoval v Ricardově theorii nejlepší

záštitu, nejvydatnější zbraň proti důvodům strašidla socialismu. Theorie stěhovala se z anglického originalu do celé řady „soustav“ a „základů“ národního hospodářství a jak praveno i Roscher v posledním vydání svých „základů“ (r. 1873) dí slovně: „Rentou pozemkovou nazýváme onen díl výnosu z půdy, kterýž zbývá po odečtení mzdy za práci a úroku z kapitálu; renta jest tedy náhradou za užívání půdy, čili jak Ricardo praví, za užívání původních a nezrušitelných sil pozemku.“

Tu však objevil se Carey a jasnou nevyvrátitelnou logikou jal se dokazovati, že celá theorie Ricardova jest zhola falešnou. A důkaz, jak řečeno, provedl skvěle.

Ricardo, jak čtenář vidí, založil celou svoji nauku na domněnce, že lidstvo začnuvší vzdělávat půdu, sáhlo nejprvé k pozemkům nejlepším, Právě naopak! dí Carey. Lidstvo začalo vždy s půdou poměrně nejšpatnější. Měloť se to s pozemky právě tak jako s ostatními nástroji lidské výroby. Vmysleme se jen do stavu prvních rolníků: není tu ještě žádných pánů ani dělníků, půdy jest na všech stranách v nadbytku nesmírném, obyvatelstva však pramálo; každý může si přivlastniti, co se mu líbí. Leč toto přivlastňování má své meze! Žirné roviny jsou pralesem, nižinami prostupují bezedná bahniska s nejbujnější vegetací. Náš rolník nemá ani ostré sekyry, aby v pralese vykácel mýtinu, aniž silného potahu s řádným pluhem, kterýmž by pletivo silného kořání dovedl rozorati. Vedle toho panuje v pralese a na nižinách věčná mlha a nezdravé výpary z bahnisk, v houští pak číhá krvelačná šelma. Rolníku nezbude nic jiného, než táhnouti se výše k úbočím a temenům vrchů, kde snad nalezne prostory prázdnější — za to však i půdu poměrně nejšpatnější. Konečně se mu podaří ohněm a primitivními nástroji svými vymýtit na písčitém, mechovitém úbočí kus pozemku, kterýž oseje; sklizeň jest sice jen as dvojnásob větší než množství obilí zasetého, leč výsledek tento pro první dobu stačí; obilí se mezi kameny rozmačká: rolník má chléb a ovoce prvního namáhání poskytuje mu času a nové síly, aby podruhé práci svou zdokonalil. Urobí si z nalezené rudy měděné rýč a začne políčko své rozrývati. Druhá sklizeň jest daleko větší než první; náš rolník nabyl výsledkem tímto nových sil, nového času a začne pracovati k tomu, aby zdokonalenými již nástroji pozemek svůj rozšířil. Na svahu horském pomocí dorostlých synků jedle a borovice snadno pokácí; leč do úrodné nížiny se na věkovité duby posavad nemůže odvážiti. Vzrůstem rodiny množí se však i společná práce — na jeviště dostavuje se zásada associace — a co dříve bylo jednotlivci nemožným, jest nyní pomocí synů a vnuků prací snadnou, společný pak výsledek práce všech jest tak velký, že každý z četných členů rodiny má dnes k ukojení svých potřeb mnohem víc, nežli měl otec přes všechno své namahání dříve sám. Toť výsledek pokroku práce a síly associační. Však vzrůstáním potomstva množí se jak práce, tak síla associační — vizme jen, kterak si jednotlivci různá zaměstnání mezi sebe rozdělují! Roste tím nejen síla a dovednost každého jednotlivce, nýbrž celé pokolení upevňuje krok za krokem stále víc svoje panství nad přírodou. Jedni výhradně vzdělávají pozemek, jehož rozloha co rok se šíří stoupajíc od shora dolů, od horšího k lepšímu a obtížněji vzdělavatelnému, druzí pak zabývají se hledáním rudy a výrobou nástrojů, kterých první ne-

zbytně potřebují. Motyka a rýč těmito vyrobené, jsou poměrně již tak dokonalé, že i děti a slabé ženy mohou pomocí jich odstraňovat z pozemků zhoubný plevel a kořínky. Za tím však podaří se prvním skrotiti býka a druzí vynaleznou pluh. Býk zapřažen řemeny, k nimž kůži rovněž býk poskytl, k pluhu — opětně nové vítězství člověka nad silou přírodní! V dalším postupu přestěhuje se člověk z jeskyně, prvního to obydlí, do chatrče — dovedlť mezi tím věkovitý dub podmanit ku svým službám — ještě později zjedná si mléko, ze srsti zvířat robí si oděv, z tuku světlo, jímž zahání tmu, která jej o celou polovici času okrádala, až konečně sesílí tak, že s úspěchem může se pustit i do úrodné nížiny a vyrvati ji bahnisku.

Tento vývoj lidského hospodářství jest sice samozřejmý, však Carey prochází v hlavním svém díle veškery končiny světa a z praktických dát nedávné ještě minulosti dovozuje nezvratně, že domněnka Ricardova jest zhola pochybenou. Lidstvo nezačalo s půdou nejlepší, nýbrž naopak s půdou nejšpatnější. Neníť půda nic jiného než nástrojem, pomocí něhož si člověk síly přírodní činí služebnými. Každý nástroj byl z počátku nedostatečný, primitivní a teprv postupem doby, prací a zkušenostmi si člověk nástroje zdokonaloval. První sekyra byla z kamene; teprv později našel člověk měděnou rudu, naučil se pomocí ohně vyráběti kov, kteréhož ihned použil na místo kamene; ještě později přišel ku tvrdšímu bronzu, na konec k železu a dnes pomocí celé řady jiných sil přírodních, které se člověku podařilo k službám svým spoutati, vyrábí ocel bessemerskou. Tentýž postup jevil se i při síle hybné: od pružnosti dubové větvice, jíž použito ku sdělání luku, až do rozpínavosti vzníceného prachu střelného, od první pěšinky až do rozvětvené síti železničné, od člunu, jenž namáhavě vytesán byl z kmene staletého javoru až k pyšné parolodi, kteráž vzdorovati dovede silám přírody i tam, kde u velebné obrovitosti zdají se být soustředěny —: v bouři na širošírých spoustách oceánu — vždy, všude a ve všem kráčel člověk od špatnějšího k lepšímu, od nedokonalého k dokonalému. Množením se obyvatelstva rostla i síla associace, podmaňování přírody ve prospěch člověčenstva kráčelo intensivněji a rychleji v před; každá nově odkrytá síla přírody ihned přinucena k tomu, nejen aby lidskou práci podporovala a nahražovala, nýbrž aby panství člověka nad ostatními silami upevňovala a k odkrytí nových sil přispívala. Zdaž není to tak jasné a jednoduché jako pravda a jednoduchost zákonu Keplerova?

(Dokončení.)

Alfonso Perez.

Obrázek z ostrova Cuby

od

Josefa Štolby.

(Pokračování.)

V.

Nemálo podivil se don Ortega, když jednoho dne žádal jej Francisco Zafra za dovolenou na několik dní.

„Co vyhání tě v tuto dobu z Habany?“ tázal se. „Jest ti v městě již zase úzko? Vždyť jsme tu teprvé nedávno!“

„Není, seňore,“ odvětil Francisco uctivě, „není mi zde úzko; avšak vzpomněl jsem starého dluhu z dob, kdy byl jsem v poli proti Lopezovi, a chci poohlednouti se po těch, s nimiž bych se mohl za zemřelého dlužníka vyrovnati.“

„Aj aj! Francisco sbírá kapitály,“ usmál se don Ortega a udělil ochotně starému svému sluhovi žádanou dovolenou.

Francisco Zafra opustil téhož dne Habanu a vrátil se as po čtrnácti dnech se zářícím obličejem. Ohlásil se u dona Ortegy a bral se bez meškání ku přístavu.

V přístavu panoval život nade vše pomyšlení bujný. Bylotě právě přibylo několik parníků, a na všech stranách hemžili se svalnatí otroci, skládající přibylé zboží, takže nestačil Francisco se jim vyhýbati, v neustálém jsa nebezpečí, že některá bedna, jichž místy nakupeny byly celé barikády, na něj se sveze.

Francisco, jsa bujnému reji tomu uvyklý, proplétal se jím co nejobratněji. Pojednou však, když kráčel právě okolo ohromné kupy balíků a beden, nabyla veliká bedna, nejvýše se nalezající, náhle převahy a sřítila se dolů v místa, kde Francisco se nalezal, s takovou silou, že ve dví se rozbortila. Obsah její, četné to láhve s červenou jakous tekutinou, rozkutálel se na všechny strany a tekutina zbarvila kolkolem zemi.

Francisco nebyl by měl více času uskočiti, avšak v témže okamžiku cítil se nazpět stržena s místa, na nějž bedna s takou silou byla dopadla.

„Pozor, Francisco,“ ozval se mezi kletbami skladačů známý hlas.

„Zde nutno hleděti i nahoru. Bordeauxské víno jest mnohem příjemnější, stoupá-li *do* hlavy, nežli když padá *na* hlavu!“

Francisco se kvapně ohledl. „Vy, seňore, jste mne strhl zpět?“ zvolal v nelíčeném překvapení, poznav svého ochrance.

„Ano, já,“ odvětil se smíchem Alfonso Perez; „těší mne upřímně, že ušetřil jsem vám důkladnou modřinu.“

„Modřinu?“ opakoval Francisco, pohlednuv na bednu. „Děkuji vám, seňore,“ dodal pak zvláštním tonem, „možná, že bych byl měl modřiny této na vždy dost.“

„Nu nebylo by bývalo tak zle,“ prohodil Alfonso vesele. „Avšak nyní s bohem, Francisco — jsem dnes velmi zaměstnán. Večer se vás zeptám, jak dařilo se vám na vašem výletu.“

A Alfonso obrátil se zase ku svým otrokům, udíleje rozkazy, kdežto Francisco jal se kráčeti dále. Avšak krok jeho dříve tak kvapný, stal se pojednou váhavým, a hlava dříve tak bystře se rozhlížející, sklesla nyní na prsa.

Pojednou zaslechl opětně Alfonsovo volání. I obrátil se kvapně.

„Ztratil jste jakési spisy, Francisco,“ volal Alfonso, drže v ruce papíry a otíraje je šátkem svým. „Vypadly vám bezpochyby z kapsy, když jsem vás tak prudce na zad strhl. Bohužel, že napily se trochu červeného vína.“

Francisco se zachvěl, vrátil se rychle a chopil se kvapně papírů, jež Alfonso jakž takž osušené mu podával.

„Nu, nebude jim ta lázeň snad škoditi,“ smál se tento; „hleďte, jak krásná to červená barva.“

Francisco poděkoval několika nesrozumitelnými slovy a obrátil se zase k moři. Ale pojednou změnil svůj směr. Kdežto dříve byl spěchal patrně k molu, okolo něhož hemžilo se malých i velkých lodí, zahnul nyní na pravo a kráčel podél moře tak dlouho, až dosáhl místa, kdež mimo vlny, jež nepokojně dorážely na pevnou zemi, nerušilo nic rajský klid tropického jitra.

U prastarého, rezem polo sežraného děla se zastavil. Usedl na ně a se svraštělým čelem zahleděl se na protější pevnost, již byl před čtrnácti dny opustil, hoře touhou, aby splatil na synu dobrodiní otcem prokázané. Neunavně pátral, neunavně hledal, a když konečně vypátral a nalezl, čeho bylo mu třeba, spěchal pln nedočkavosti zpět s vášnivou radostí si v duchu představuje jásot kapitánův. A ještě před chvílí dlela duše jeho již dávno v pevnůstce San Carlos, kdežto tělo příliš pomalu se mu vleklo za duší. A pojednou sřítila se jediná bedna, a jakoby byla náhle všechnu tu radost pohřbila, jakoby byla ten jásot nad ovocem čtrnáctidenní úsilovné práce rázem rozdrtila. Proč právě musil to býti Alfonso Perez, jenž uchránil jej značné nehody, proč právě on, jenž vrátil mu papíry ceny tak neskonalé, kterých byl hotov hájiti proti každému životem svým?

Francisco cítil zvláštní pohnutí. Hořel touhou, zničiti člověka, a pojednou postavil mu osud člověka toho za takových okolností v cestu, že musil sám sobě říci, že bylo by to špatností neslýchanou, kdyby v úmyslu svém setrval. Jakýs nepoznaný posud soucit, soucit to stále rostoucí zmocňoval se ho víc a více. Ztratil listiny, jež měly Alfonsa

zničiti a Alfonso sám naleznuv je, vrátil mu je, netuše, že rozhoduje tím nad svým životem.

Francisco nenáležel k povahám měkkým. Ale nenadálá tato událost právě před konečným krokem vášnivého pohnutí otřásla jím tím mocněji, čím neočekávanější byla. Ta nenávist jeho k nešťastnému odsouzenci ve vojsku Lopezovu zdála se mu pojednou tak sestárlou, že neměla více práva k životu, a vděčnost k synu za čin otcův nepřipadala mu nyní více tak oprávněnou, aby k vůli ní zničil člověka, jenž nejen že mu neublížil, nýbrž dobré mu prokázal, a tím méně oprávněnou, an neskonalou vděčnost svou otci byl bezpočtukráte osvědčil. Kdyby byl Alfonso jej nestrhl zpět, byla by jej bedna snad usmrtila a Alfonso byl spasen. Za to, že jej zachránil, má býti zničen?

Francisco vytáhl papíry z kapsy. Jak byly červené a jaké skvrny byly zanechaly na prstech jeho, když přijma je od Alfonsa, křečovitě je v ruce sevřel. Byly červené jako krev a krev ta byla Alfonsova, neboť jemu měly zasaditi ránu smrtelnou. Nebál se Francisco krve, ale pomyšlení na krev tuto jím zachvělo.

Chvíli hleděl na ně. Jediné trhnutí rukou, a rozčeřené ty mořské vlny smyjí krev tu na vždy, zachrání Alfonsa, zachrání jej! Vyskočil kvapně. Křečovitě vztýčila se ruka — v nejbližším okamžiku musily octnouti se ve vlnách. Avšak v tom zavzněl hlas z daleka sice, avšak jásotem prodchnutý:

„Francisco, vidím že máš, co jsi slíbil!“

Jako bleskem dotknut trhnul sebou Francisco a vzhledl pln skutečného zděšení. Ruka mu sklesla, nohy počaly se třásti a z chvějících se rtů vyklouzlo tiše: „Pozdě! Osud sám tomu chtěl!“

V nejbližším okamžiku octnul se několika mohutnými skoky svého výtečného koně u něho kapitán a vztáhnuv po papírech ruku, zvolal: „Sem s tím pokladem, jejž z daleka jsi mi ukazoval.“

Francisco mimovolně podal žádané papíry, a kapitán je se zimničnou nedočkavostí rozevřel.

„Vítězství!“ zajásal, prohlednuv je kvapně. „Francisco, tvůj dluh je vyrovnán a *já* jsem nyní *tvým* dlužníkem.“ A pokynuv starému muži, bodnul koně a zmizel mu v nejbližším okamžiku s očí.

Francisco hleděl za ním jako bez duše. Byl to sen, byla to pravda? Mimovolně pohledl na prsty své — Zde byly ty červené, krvavé skvrny. Nebyl to sen — nebyl! A Francisco sklesl na staré dělo, zakryl tvář rukama a zašeptal sevřenými rty: „Otec uchránil mne špatnosti — syn učinil mne za to tím špatnějším.“

* * *

Dům dona Ortegy tonul v moři světel a povoz za povozem zastavoval u vrat dokořán otevřených, přivážeje hostí. Čím vznešeným mohla honositi se Habana, to vše sezval don Ortega na dnešek do svých skvostně vyozdobených salonů na oslavu uvedení jediné dcery své Cataliny do světa habanského. Francisco Zafra přijímal hosty u schodou a don Ortega s Catalinou vítali je v přijímacím saloně, odkudž rozproudili se pak do komnat ostatních.

Nával hostí byl veliký. Byltě po dlouhou dobu zjev Catalinin v Paseo de Isabel zaujímal vyšší společnost hlavního města, a každý hořel touhou, aby se přesvědčil, není-li krásná dcera Ortegova pouhým krásným obrazem. Dnešní večer měl rozhodnouti, stane-li se Catalina, jak se podobalo, královnou společnosti čili nic.

A počátek večera již o tom rozhodl. Mužský svět byl entusiasmován a dámskému nezdařilo se zakrýti nespokojenost svou líčenou veselostí. Catalina byla stále obklopena houfem mladých i starých elegánů a všichni namáhali se ze všech sil, aby aspoň nepatrné znamení přízně ulovili. Ale nedařilo se nikomu. Chovala se sice ku každému přívětivě, avšak k nikomu přívětivěji nežli ku každému jinému. Jediný jen byl mezi nimi, jejž vyznamenávala přede všemi, aniž to snad sama tušila, jeden, jenž nenamáhal se také, aby blaho nad štěstím svým zakryl. Byl to Alfonso Perez.

Catalina byla sice, jak již praveno, stále obklopena. Avšak Alfonsovi zdařilo se každou chvílí octnouti se po jejím boku a zahráti si na starého, důvěrného přítele. A odtrhli-li jej zase, dostalo se mu v náhradu vždy pohledu, jenž mluvil dosti zřetelně. Ale pohledy ty nezůstaly nepovšimnuty. Tak jako veškeří přítomní mužové záhy jednomyslně uznali, že Catalině od nynějška náleží palma mezi všemi dámami habanskými, takž byli také toho svorného náhledu, že není na celé Cubě protivnějšího mladého muže nad Alfonsa Pereze. Jakž možno také jinak. Mužové zaujímající nejpřednější úřady v zemi, mužové skvící se rodem i bohatstvím, měli se ztráceti v stínu nepatrného mladíka, jejž nikdo neznal, jejž nikdo ve společnosti posud neviděl? Kdo jest ten odvážlivec? tázali se jedni druhých. A když zvěděli, že to pouhý kupčík, nemajetný, nesamostatný, tu vzbouřila se ohnivá krev a v očích každého ležela otázka: „Jakým právem odvažuje se člověk tak nepatrný měřiti se s lidmi jako jsme my?“

Tím okamžikem, co získala sobě Catalina bezčetných přátel, tímtéž okamžikem vzrostlo Alfonsovi stejně zuřivých nepřátel a ohnivé tyletory tropického ponebí nedovedly se tak přemoci, aby mu nepřátelství to ihned a náležitě nezjevovaly. Kamkoliv ohledla se Catalina, setkala se jen s pohledy plnými obdivu, plnými oddanosti. Avšak na kohokoliv obrátil se Alfonso, spatřil jen tváře, z nichž mluvily nenávist a opovržení co nejzřetelněji.

Alfonso si toho nevšímal. Co záleželo mu na všem ostatním, když Catalina se na něj usmívala? V tom úsměvu ležel celý jeho svět a mimo svět tento neznal ničeho jiného. Avšak nebyl by snad bral to vše na tak lehkou váhu, kdyby byl tušil, že Enrico de Tejada, jenž hned z počátku vznikání této nevole proti Alfonsovi s těžce utajenou radostí byl pozoroval, dbá ze všech svých sil o to, aby nevole ta stále rostla. On to byl, jenž ku všem těm otázkám po Alfonsovi tak ochotně odpovídal, do každého slova svého vkládaje všechnu svou zuřivou nenávist, jenž poukazováním na bídné, nesamostatné postavení jeho a dotýkáním se toho zvláštního spůsobu, jakým dostal se do společnosti, do níž nikdy nenáležel, dráždil sebevědomí a uraženou marnivost přítomných přátel z cubánských kruhů nejpřednějších.

Společnost byla zúplna již shromážděna. I generální kapitán, zástupce španělského krále na ostrově Cubě, byl již složil svůj hold spanilé dceři dona Ortegy a hostitel mohl tudíž dáti konečně znamení k tanci, bez něhož se habanská společnost neobejde. Syn generálního kapitána, mladý to švarný důstojník, přistoupil k donně Catalině a zahájil s ní ples. Jako víla vznášela se tato v pevném jeho náručí po parketách, a četné oči následovaly každý její pohyb, pokud neztratila se v pestrém reji, jejž výtečná hudba záhy rozpoutala. Jak hořely tváře Catalininy, jak dmula se prsa její, když klesajíc z náruče do náruče, poprvé oddávala se tomu blahu, o němž tak často ve zdech klášterských byla snila!

A tanečníci se stále hrnuli. Každý se namáhal, aby dosáhl aspoň jediné toury. Jen dva mladí lidé stáli opodál, nikterak se nesnažíce, aby se jim to také poštěstilo. Jeden pln nelíčeného obdivu a oddanosti stopoval každý krok Catalinin, šťasten jsa pouhým na ni pohledem, druhý pak bled a se sevřenými rty upíral žhoucí zraky své na prvějšího. Tak jako když lev chystá se ku skoku na kořist svou nic netušící tak hleděl Enrico na Alfonse.

První a druhý tanec ukončen a unavené na okamžik tanečnice a tanečníci sbírali nové síly volným procházením se. Arci ne na dlouho. Neboť záhy ohlásila hudba krátkou předehrou, že nastává cotillon, kterýžto říditi měl Enrico s Catalinou.

Enrico za krátkého pobytu svého v Habaně získal si pověst výtečného společníka. Nebylo tudíž donu Ortegovi nemilo, když před uspořádáním dnešního plesu nabídl se mu, opíraje se o výbornou svou školu v salonech madridských, k aranžování cotillonu. Ortega s radostí přijal a Catalině nebylo vůči tomu lze nezaslíbiti se mu pro tento tanec, ku kterémuž děly se přípravy veliké.

Sotva že zavzněly první zvuky předehry, vytratil se Enrico nepozorován ze salonu; avšak vrátil se za málo okamžiků, všecek vyměněn spěchaje ku své tanečnici.

Páry se rozestavily, starší dámy a pánové podél zdí sedící zvědavě hleděli věcem vstříc, jež přijíti měly a od nichž mnoho si slibovali, a řiditel hudby čekal s napřaženou taktovkou, až dá mu Enrico znamení k započetí. Ještě jednou rozhledl se tento kolkolem, zdali vše již v pořádku a blesk nenávisti stihl Alfonsa, jenž nedaleko Cataliny v hovor byl pohřížen s donem Ortegou. Již zdvihal Enrico ruku, aby dal očekávané znamení, v tom vstoupil náhle sluha a ubíraje se kvapným krokem středem celé společnosti k němu, pošeptal mu několik slov.

„Jsem nešťasten, že musím prositi tanečnici svou a všechny přítomné dámy a pány co nejuctivěji za dovolení, abych na malý jen okamžik směl opustiti ctěnou společnost,“ zvolal Enrico tak hlasitě, že okamžitě upoutal na se všeobecnou pozornost. „Bude to však, jak pravím, jen na okamžik. Jsem povolán do předsíně, kdež čekají mne prý zprávy pro celou tuto skvělou společnost veledůležité.“

V saloně nastalo, když Enrico odkvapil, trapné ticho, kteréž netroufal si nikdo hlasitým slovem přerušiti. Poznámka, že zprávy ty týkají se celé společnosti, zarazila všechny přítomné tak, že jen potichu troufali sobě vyměňovati náhledy o tom, oč asi běží.

Nejtrapněji dotknul se arci výstup ten dona Ortegy a jeho dcery. Překvapen přistoupil k této.

„Nechápu," pravil se zakaboněným čelem, „proč uznal don Enrico za dobré, tak náhle přerušiti dobrý rozmar celé společnosti. Jestliže nebudou zprávy ty opravdu důležité, bude to důkazem, že ty salony madridské, v nichž se byl tak dlouho pohyboval, neznají ani dobrého tónu."

Catalina, jsouc náhle zaražena, aniž věděla proč, kývla mlčky hlavou. V tom okamžiku vrátil se však již Enrico.

Tvář jeho byla zamračena, rty se chvěly a z očí planul demonický oheň.

„Done Enrico," zvolal don Ortega, kráčeje mu vstříc. „Vy udělil jste společnosti právo, zvěděti obsah vašich zpráv."

„Ano, señore!" odvětil Enrico kvapně. „Zprávy, jež mne právě došly, týkají se celé této neobyčejně skvělé společnosti a já prosím tudíž za všeobecnou pozornost."

Vyzvání toho nebylo ani třeba. Vše, co bylo přítomno v saloně, hrnulo se blíže a ze všech tváří hledělo nelíčené napnutí.

„Señore!" oslovil Enrico dona Ortegu, oddechnuv z hluboka. „Vaše rodina náleží k nejstarším naší krásné vlasti, a mezi těmi, kdož prokázali našemu slavnému Španělsku v zemi této nejplatnější služby, skví se členové rodiny vaší v řadě nejprvnější. Že Habana to uznává, dokázala vám dnes, neboť vyslala dnešního večera květ své společnosti, aby radoval se s vámi nad tím, že popřál vám bůh uvésti mezi nás dívku, již možno směle nazvati perlou perly antilské. Vše, nač Španělsko a Cuba s pýchou hleděti může, jest v tomto okamžiku pod vaší pohostinnou střechou shromážděno. Avšak ochota a radost, s jakou naše společnost se dostavila, aby s vámi radovala se z krásy dcery vaší, ukládá vám povinnosti."

„Nedostál jsem snad veškerým svým povinnostem v ohledu tomto?" zvolal don Ortega uleknut. „Můj bože, mluvte!"

„Señore, měl jste vůli nejlepší," odvětil Enrico kvapně, „avšak byl jste oklamán!"

„Jak a kým!" vzkřikl don Ortega, pozoruje pohnutí, jež slova Enricova byla kolkolem vzbudila.

„To zvíte ihned," pokračoval Enrico. „Señore, jsem přesvědčen, že mluvím celé společnosti z duše, jestliže předložím vám co hostiteli našemu dvě otázky. — Co byste učinil, señore, kdyby do této společnosti, jež hoří posvátnou láskou k zemi mateřské a vědoma jsouc si své povinnosti, již zem tato důvěry plna na ni vložila, s nasazením svého života hájí odvěká práva její na tuto krásnou zemi proti zlotřilé lůze, kteráž Španělsko oloupiti chce o skvělou perlu, vloudil se člověk, jehož otec pro ďábelskou vzpouru proti povinnostem společnosti té musil býti popraven?"

Hlasité výkřiky spravedlivé nevole ozvaly se se všech stran, sotva že Enrico byl domluvil. „To není možné!" voláno; „don Enrico jest špatně zpraven."

„Mám věc takovou za nemožnou," odvětil pyšně don Ortega, nabyv dřívějšího svého klidu, „a kdyby byla možnou, buďte jist, že neznám

ohledů, které dovolily by mi pokáleti pohostinství proti této společnosti tím, že bych jej i na okamžik déle trpěl v domě svém."

„Výborně, done Ortego," jásali přítomní, a ti, již stáli mu nejblíže, spěchali stisknout ruku jeho.

„Doufám, že jste s odpovědí mou spokojen," mluvil don Ortega vážně dále, když se byl hluk trochu utišil. „Prosím za otázku druhou."

„Neočekával jsem od dona Ortegy jiné odpovědi," zněla odpověď Enricova, „protož tážu se dále: Señore, co byste učinil, kdyby do téže společnosti, kterážto, pyšna jsouc na nezlomnou důvěru mateřské své země, neméně zakládá si na tom, že šlechetná její krev kastilská, jejíž čistota náleží k nejvzácnějším pokladům cubánských kreolů, koluje v žilách jejich neporušena, nezneuctěna ni jedinou kapkou krve barevných, vloudil se člověk, v jehož žilách vleče se krev znečistěná krví našich otroků, člověk tedy, jenž není oprávněn býti vedle nás, nýbrž jen pod námi, člověk smíšenec?!"

Enrico mohl sotva domluviti, neboť při slovech těchto strhla se na všech stranách skutečná bouře. „Smíšenec mezi námi! To není možné! Kde jest! Kde jest!" ozývalo se se všech stran.

Don Ortega zbledl. „Má první odpověď!" vzkřikl chvějícím se hlasem, „platí i této otázce. Avšak done Enrico, nechcete-li, abych nazval Vás bídným utrhačem, jenž dům a rodinu mou v očích hostí mých zničiti chce, rcete, nalezá-li se ten, jenž oprávňuje Vás k takovému útoku, mezi námi!"

„Ano člověk takový nalezá se mezi námi!" zněla rozhodná odpověď Enricova.

„Jeho jméno!" volal don Ortega a s ním mnozí ze společnosti.

Enrico chvíli váhal, čekaje, až hluk se utiší. Pojednou však vztáhl ruku a zvolal:

„Tam stojí! Jest to Alfonso Perez!"

Rána hromová nebyla by se mohla dona Ortegy, Cataliny a Alfonsa s hrůznějším úspěchem dotknouti než slova tato. Alfonso, vyrušen příkrým vystoupením Enricovým z blažených svých snů, s jakousi vnitřní litostí hleděl na výjevy té vášnivé nenávisti, jež útok Enricův byl v společnosti vyvolal, a litoval již napřed ubožáka toho, jemuž nenávist ta platila, pln jsa napnutí, kdo to asi jest. Když však Enrico na něj ukázal, jeho jméno pronášeje, a celá společnost následkem toho od něho náhle ustoupila, tak že samojediný stál tu pojednou proti všem těm, již zuřivé na něj upírali zraky své, tu sevřelo mu to prsa, že sotva mohl promluviti. Avšak to bylo jenom na okamžik. Jako zraněný tigr postoupil proti Enricovi a vášní strhaným hlasem zvolal:

„Důkazy! důkazy! — Sice strestám tě jako bídného lháře!"

A jako bez duše hleděla na něj Catalina. Obličej její byl ssinalý, oči vystoupily z důlků a rty chvěly se, jako by jen s namáháním zadržovaly výkřik hrůzného bolu.

„Ano důkazy!" opakoval don Ortega, přiblíživ se kvapně k Enricovi.

„Člověku tomuto jimi povinen nejsem," volal Enrico. „Vám, señore, ano!" A sáhnuv do náprsní kapsy, vytáhl jakés spisy a podal je donu Ortegovi.

Jak třásly se ruce donovy, když je rozevíral! Avšak smrtelná bledost pokryla jeho tvář, když do nich nahledl, a ruce jeho sklesly.

„Jakže seňore?“ vzkřikl Alfonso srdcelomným hlasem, „vy blednete!“ A vyrvav mu papíry, upřel na ně vytřeštěné zraky své.

„Nuže, bídný otroku, jsi usvědčen?“ sípal Enrico.

O Alfonsa pokoušela se mdloba. — Papíry vypadly z bezvládných rukou jeho.

„Mám tu tři listiny, slavná společnosti,“ jal se Enrico mluviti hlasem zvýšeným, shýbnuv se po papírech. „První zní:“

„Oddací list.

Mocí svého úřadu dosvědčuji, že dle seznamu smíšených manželství článku 140 oddáni byli důstojným otcem Antoniem Benignem v kapli sv. Eusebia v San Juan dne 2. ledna 1851 kreolka Jerusita Perezová s mulatem Alfonsem de Ayala.

P. Marquez,
správce duchovní v San Juan.“

„Prohlášení.

Podepsaný kapitán královského města San Juan dosvědčuje tímto mocí svého úřadu, že Jerusita de Ayala rozená Perezova dne 3. května 1851 žádala u tohoto vojenského úřadu, aby mrtvolu několik dnů před tím pro účastenství ve zpouře Lopezově odpraveného manžela mulata Alfonsa de Ayala ve svěcené zemi pohřbíti směla.

Tomu na svědomí podpis jeho, kapitánův i pečeť.

Nicasio Rodriguez y Boldú,
velící kapitán města San Juan.“

„Prohlášení.

Já podepsaný páter Antonio Benigno doznávám tímto u přítomnosti dona Nicasia Rodrigueze y Boldú, velícího kapitána Jeho milosti královské, že zaslepen zlatem, jež bylo mi nabídnuto, zanesl jsem Alfonsa Pereze, syna odpraveného povstalce mulata Alfonsa de Ayala a manželky jeho kreolky Jerusity Perezovy dne 10. října 1851 do seznamu dítek kreolských na nepravé jmeno otce Alfonse Pereze. K tomu dodávám já přítomný kapitán, že řízení na opravení tohoto podvodu a prohlášení vydobytého na základě jeho křestního listu syna toho za neplatný bylo řádně již zavedeno.

Antonio Benigno.
Nicasio Rodriguez y Boldú.“

Enrico dočetl a pravá bouře nevole, chvílemi již propuknuvší, otřásla salonem. Avšak bouří tou pronikl pojednou výkřik tak srdcelomný, že náhle umlkla. Vše obrátilo se v místo, odkudž výkřik byl zavzněl — donna Catalina ležela ve mdlobách v náručí uděšeného otce.

Alfonso byl naslouchal zdrcen. Pojednou vytřeštil oči na papíry a přiblížil se tak kvapně k Enricovi, že tento obávaje se snad, aby mu

vzácné ty listiny nevyrval, vyzdvihl je nad hlavou. Plné světlo velikého lustru padalo na ně a Alfonso viděl nyní jasně, že jsou pokáleny barvou červenou, jako kdyby byly v červené jakés tekutině spočívaly. Udeřil se do čela — avšak v tom zavzněl onen výkřik, výkřik, jenž dal mu zapomenouti okamžitě všeho, co byl právě zakusil. Obrátil se ku Catalině a chtěl se vrhnouti jí k nohoum. Avšak don Ortega vztáhl proti němu ruku.

„Done Alfonso," zvolal bolestně. „Vy sklamal jste mou důvěru. Jděte!"

Alfonso zavrávoral. Avšak pojednou se vztýčil. „Seňore, přisáhám při všem, co mi svato, že jsem o ničem nevěděl," zvolal třesoucím se hlasem. Pak vrhl ještě jeden pohled na krásnou tu sochu, jež k životu vzkřísiti marně usilovali ti, kdož byli nejblíže, a s nadlidským namáháním bral se se vztýčenou hlavou ze společnosti, jež ustupovala před ním plna opovržení. Dosáhl dveří, zavřel je kvapně za sebou a s nasazením posledních sil skočil takořka k zábradlí, jež vroubilo schodiště. Hlava padla na prsa a nohy počaly klesati — chvíli stanul jako by nemohl dále. Pak spouštěl se takřka po zábradlí, nemaje k chůzi síly, až dostoupil posledního schodu. Zde stanul opět. Ohlédl se naposledy se srdcelomným výrazem po hrobu svého blaha a potácel se pak z domu ven.

A nahoře vedle dveří salonu stál muž, jenž jsa svědkem celého výjevu a spatřiv pak Alfonsa, jak zničen potácí se z domu, v němž byl zažil tak šťastných chvil, svěsil hlavu a zašeptal:

„Francisco, tys bídný, bídný člověk!"

(Pokračování.)

Stesk.

Od

Jos. Kuchaře.

Já vidím tolik hvězd se lesknout,
však clonou ducha nelze k nim;
mně zbývá jen si pozastesknout,
že za živa již zvolna tlím.

Kam s vonným jarem zlatých písní,
jež teplem prohřály mou hruď?
Mne děsná tucha smrti tísní
a volá k jaru „s bohem buď!"

Dřív, než bych v sladké tvorčí tuše
rozdechl, písně, v růže vás:
vymizí na vždy zář z mé duše
a severu vás spálí mráz.

A všecky vášně, snahy, touhy,
vše, hrudí mou co vře a hrá,
upadne v spánek temný — dlouhý
a zetlí v prach tak jako já.

Jen jiskérkou zde touto jednou
můj zaplál duch snad naposled
jak hvězdy, dřív než na vždy zblednou
a v bezedný se sřítí svět.

Nuž, tedy s bohem, zlaté písně,
já v bolu přec vám život dal:
hle, aspoň žel váš jsem a tísně
v ten rudý květ zde vyzpíval.

O zákonu konvergence při tvoření uměleckém.

Skizza esthetická.

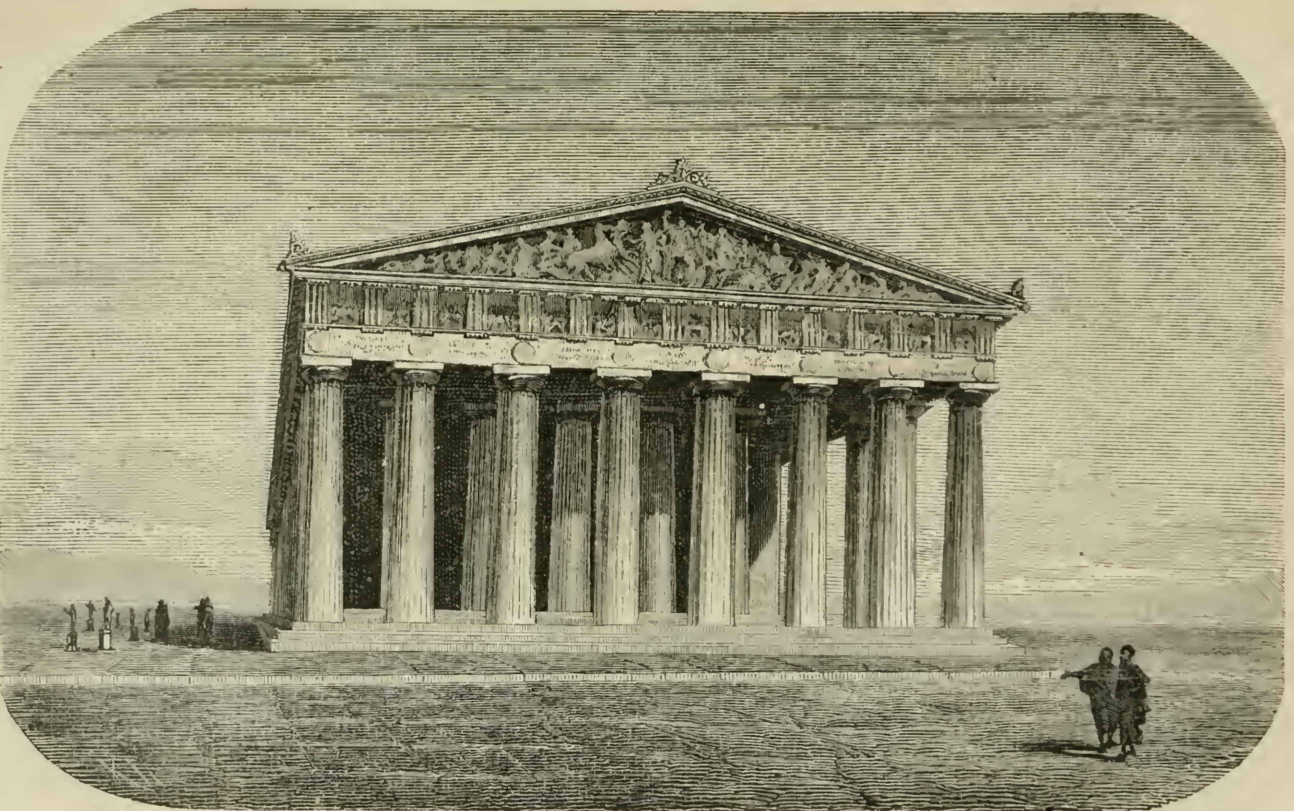
Od
dra. M. Tyrše.

(Pokračování.)

Než vraťmež se k podkladu a k pláni mramorové i k chrámu řeckému, jenž na ní spočívá (obr. 1.).

Co z předu napadá, jsou velké části konstruktivní, z kterých se skládá: sloupy s hlavicemi svými, na nich architráv, trám mramorový, jenž kolkolem obdélný čtverec tvoří, ještě výše vlys, jehož četná, čtyrhranná, zahloubená pole vypuklé řezby zdobí, nad nimi římsa, která je chrání a zastiňuje, a v průčelí na konec sklonem střechy utvořený štít, jenž nade vším se vznáší s rozsáhlou skupinou, jíž ruka mistra proslulého tam postavila.

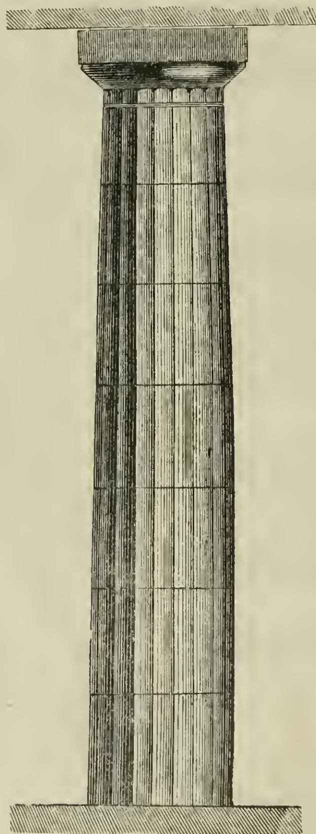
Toť elementy hlavní. Zda při každém z nich všechno v témže srozumu působí? Zda není nikde částí přebytečných, dokonce takových, jež mysl v opáčnou stranu odvracejí? Bylyť by to síly ztracené neb dokonce v opáčném směru působící, a předc má býti pravdou, že jenom působením dostředivým, souhrnným největší umělecký účinek se docílí.

Obr. 1. Parthenon.

Sloup nese, toť jeho úkonem. Však jest sestrojen tak, aby mnohem více unésti mohl, než na něm spočívá. Nestačí, aby břímě své jen právě udržel. Nejen ohledy statické, též oko, cit umělecký zde sobě žádají, aby sloup nade vši pochybnost povznešenou záruku pevnosti své poskytoval, aby dojem ten na první pohled na nás učinil. A právem! Neboť při díle uměleckém nezáleží toliko na nezbytnostech hmotných.

Kde pouze k nim zřetel se obrací, tam ještě nepočalo vůbec umění. Dílo umělecké jest, aby působilo, aby spůsobem nejdokonalejším určitý dojem činilo. Zda toho dovede, toť rozhoduje; hmota není než pouhým podkladem. Sloup, který nésti má, musí též dojem učinit, že nésti může, že úkolu svému snadno dostojí. A tento dojem sloup dorský, ze všech nejmohútnější, spůsobem nejdůraznějším na nás činí.

Obr. 2. Sloup dorský.

Sloup musí pevně stát, a musí se též zdát, že pevně stojí, vzezření jeho musí přesvědčivě na nás působit. Umělec toho docílí, když tak jej sestrojí, aby se dolů šířil, zřetelně šířil, jak při sloupu dorském to naskrz vidíme. Každé přílišnosti se ovšem zde jak všude vystříhá. uvedl by jinak části pro dojem přebytečné a neúčinné v dílo své, a přede má již při každém elementu díla vše jedné myšlence sloužit, k jednomu účelu dostředivě směřovat. Projděmež dějiny sloupu dorského, jak z počátku přesilným byl a dolů přenápadně se šířil, jak později zvolna v obou ohledech mu ubývá, až pak na jistých rozměrech se ustálil, i uvidíme, kterak duch řecký i v tomto ohledu napořád dokonalosti se dopínal. Dodáváme, žeť on s bystrým zrakem a jemným citem při pravých mezích stanul. Římané, kteří sloup dorský ještě více seslabili, též pravou krásu jeho tím zničili.

Při rozměrnosti průřezu doleního stojí sloup dorský o sobě pevně a nemá třeba zvláštního podkladu jak ionský neb korintický sloup, jež slabší jsou a méně dolů se šíří neb nahoru se úží, jak obecně se říkává. Nelze upříti, že zvláštní a významně článkovaná ta pata, na které spočívají u spojení s hlavicí velice ozdobnou, jim více samostatnosti dodává, než pouhému členu většího celku snad přesně náleží. Kolonnada dorská, kde všechny sloupy ze společného plinthu vzrůstají, činí dojem více jednolitý, než kterákoli řádu jiného. Ona zhostila se naskrze.

podstavce, jak sloup orientální, jak též tak zvaný protodorský sloup i později ještě v paláci třetího Thotmesa v Thebách jej objevuje a teprv Římané to byli, kteří jej opět patou dařili. — —

Egypt sloupy své pokrýval obrazy a písmem svým, jež rovněž obrazům se podobalo, Indie je z mnohých částí, začasté téměř stejně vysokých skládala, jež ornamentem plastickým ověšovala. Řek dřík sloupu délkou jasně vytknul a dřík ten rýhoval. Kulaté byly rýhy, jež kolmě do nich vryl a v ostrých hranách při sloupu dorském pak se srážely. Tak odmítnuta každá ozdoba, která by mysl od pravého úkolu sloupu odvracela, pozornost rozptýlila, která by, ať tak díme, divergentně působiti mohla. Sloup pne se dříkem vzhůru, tentýž směr opakuje každá rýha a sesiluje dojem, jejž sloup v tom vzhledě činí. Jak umělec hudební, jenž chce, by motiv určitý se plně pochopil, jej v skladbě své víckráte opakuje, tak činil umělec Řek, když sloup svůj udobil. On opětuje rýhou kolonnadu v sloupu. Ornament horizontální neb šikmý, jak středověk a renaissance jej vykazují, nezná on naprosto na místě tomto. S citem nejjemnějším vyhýbá se duch Hellenský zdaleka možným dissonancím, ba i při tonech souhlasných dává on zde jako při hudbě své přednost oněm, jež v unisonu neb v octavě se chvějí. Vyšší octavou sloupu jestiť rýha, v mocném unisonu sloupové kolonnady choral svůj prozpěvují.

Sloup jest kulatý a tuto formu jeho rovněž kannellury co nejpřípadněji vytýkají. Toť druhá konvergence údoby s ozdobou. Hrany vystupující poukazují k ose sloupu, od kteréž vyšly, rýhy k témuž centru se zatahují, z něhož hrany jak konce poloměrů ční. Vnitřní organický život kruhu, tíhnutí k středu, odpuzování k obvodu, tento základ života ústrojného v každém průřezu sloupu řeckého jak obdobou se jeví. Ještě určitěji padá na váhu, že hladký sloup v ostrém světle jižním kulatost svou tratí a snadno plochým býti se objevuje. Tu opět rýhováním dříku kolmé pruhy světla a stínu vznikají, jež pravidelně se střídají a různou jasností a temností sloup do kulata modellují. —

Dřík sloupu konečně jest nejvýznamnější jeho část a významnost tato dojmem jednotným se sesílí. Porovnejme jen dřík dorský s oněmi dříky nadzemních chrámů indických, jež z různých a různě ozdobených částí se budují! Myšlenka sloupu jest v nich na polo zničená. Sloup dorský ovšem ze souhlasných částí cilindrických, z tambourů nad sebe postavených a uvnitř čepem spojených se skládá; předc však by spáry vodorovné je oddělovaly a dojmu jednotnému na úkor byly. I ty však rýhováním pro oko zmizí, a dřík co jeden mocný celek vzhůru a proti břemenu se pne, kteréž na sloupu spočívá.

Toť trojí význam rýhovanosti, ozdoby jinak tak neokázalé a jednoduché: opakování a sesílení směru kolmého, vytknutí formy okulacené a jednoty dříku co části na nejvýš podstatné. Nejstarší sloupy dorské, jež na Cypru se nalezly, nemají ještě kannellur v tom smyslu; jsouť tyto zároveň pokrokem velice význačným, ať již duch řecký samoděk na ně připadnul, ať starší formy cizokrajné, arciť velice sporé a mezi jinými takměř mizící, mu první podnět k tomu podaly, jsouť ony pokrokem a ozdobou, již teprv hrubší cit římský opět ze sloupu dorského

setřel, tak že počátek a konec i zde jak jinde při zjevech historických sobě se podobají, k sobě lnou a takměř se dotýkají.

* * *

Jak v celku tak i při tvarech jednotlivých jsou dějiny umění velice zajímavé. Nejstarší šestnáctihranné, sloupy benihassanské, jež uvnitř náhrobní jeskyně se nalezají, narážejí dříkem svým přímo na trámec kamenný, jenž malý výstupek nižádnou spárou od trámce neodloučený tam na ně spouští. Zjev tak neladný, že již cit egyptský na sloupech jeskyně mladší jej korrektuře podrobil. Čtyrhranná deska klade se již u vchodu na každý sloup, šine se mezi dřík a trámec jím nešený a od desky určitě oddělený. Dále duch egyptský při svém tak zvaném protodorském sloupu také později v Karnaku nedospěl. Teprv cit řecký kladl mezi dřík a abax a mezi formu cilindrickou a čtyrhrannou článek prostředkující, jejž echinem nazval (obr. 2 a 3): on kladl na dorský sloup svůj kapitel úplný. — —

Hlavice má v poslední instanci pojem nošení názorně a soustředivě vyjádřit a formu dříku s formou architrávu, s formou trámce, jenž na sloupech spočívá (v. obr. 1) plně sprostředkovat. K tomu cíli mají všechny části jeho přesně a dostředivě směřovat.

Patřmež na dorskou hlavici, která od zářezu počíná, jenž z ohledů technických rýhy před zakončením jich protíná (obr. 2 a 3). Následují pásky, jež v podobě tenkých prstenců sloup nad rýhami víceckráte obmýkají, ve formě bochy vybíhá oblý echinos, jenž pod čtyrhranným abakem náhle se zatahuje. Pojem tlaku a odporu nemohl jasněji a výmluvněji než touto formou echinu se vyjádřit, který jak pružné těleso pod tíhou břemene se šíří, vybíhá a přece zas se křepce stahuje. Zde není žádných částí zakrnělých, nedostatečných neb přebytečných, žádná hlavice jiná při všech přednostech jinakých úkon svůj tak přesně, jasně a plně nezastává.

Tím není význam její vyčerpán. Dřík sloupu jest kolmý a kulatý, břevnoví, jež na něm spočívá, vodorovné a hranaté. Dojem esthetický byl by nesnesitelný, kdyby tyto dvě části bezprostředně na sebe narážely. Jedná se o to, přechod z formy vertikální a cilindrické k formě horizontální a pravoúhelné najít, oko pohybem ustavičným nahoru vést, aniž by někde příkře narazilo, hled se opět srazil a s nelibostí od celku odvrátil. I tomu hlavice dorská způsobem jednoduchým a přede nejúplnějším vyhovuje. Postup umělce hellenského podobal se tu jaksi jemnému způsobu hudebníka, jenž tony akkordu jeden po druhém mění a zbylé prodlužuje, aby přechod a změna celistvá nepozorovaně se události. První linie horizontální, na niž oko ve směru zdola nahoru naráží, jest jemný zářez, kterým hlavice počíná. Jest to první diskretní naznačení směru nového, začátek pokusu, by oko čáře horizontální zvykalo. Následujíť prsténce, jež linii vodorovnou již důrazněji opětují. Jsou kulaté jak dřík, jehož formu též echinos ještě svou oblostí nám zřejmě připomíná. Pásky prsténcové jeden nad druhým se šířily a teprv po přípravě této vybíhá mocně echinos, tím zase útvar cilindrický opouštěje a převáděje zrak k širší kvadratické desce abaku, jež na něm leží.

Zde končí přechod k břevnoví samému. Kolmé hrany desky ještě jednou směr prostopádný jak dozvukem tu opětují; s kruhem, jejž průřez dříku vykazuje, má kvadrát, jenž sloup zakončuje, stejnost rozměrů společnou aspoň co stran a úhlopříček jeho se dotýká. Směr vodorovný při echinu i při abaku převládá, poslední část hlavice jest pravoúhelná; bez dissonance může nyní čtyrhranný horizontální kamenný trám architrávu i s vlysem a se římsou na ní, na sloupu spočívat.

Sloup protodorský, jenž z pilíře povstal, jak tato praforma jeho, dolů se nešíří *), on nemá z prvu vlastní hlavice a také později pouze na abakus ji obmezuje; nad abakem samým shledáme při chrámech řeckých menší čtyrhrannou desku, jež mezi něj a architráv se klade, aby tento tíhou svou přečnívající části hlavice v nebezpečí neuvedl. Toť dostačiž zde k dokladu, že to nebyly toliko nezbytné nutnosti konstruktivní, jež formu řeckého sloupu určily. Každý výklad ať již pouze technický, ať symbolický zůstane přece jen namnoze neúplným a částečně pochybným; však nepochybno jest, že, již co se sloupu týče, v Helladě veliký pokrok umělecký byl učiněn.

Sloup jest nejdůležitější částí chrámu řeckého, částí onou, dle jejíž povahy a rozměrů vše ostatní se řídí. Dovodili jsme, jak každý jeho člen svou podstatu a svůj úkol přesně a podrobně vyjadřuje a zastává. Chtěliť jsme povšechné tvrzení, že již při každé části chrámu dorského vše k úkolu vytknutému dostředivě směřuje, na jednom příkladě podrobně provést; sledujž pro části ostatní úvaha povšechnější, jak meze skizzy té ji vymáhají.

Obr. 3. Hlavice a nárožní část trámoví dorského.

Na sloupech spočívá hladký architrav (obr. 3 a 1), na něm zas vlys, jenž z rýhovaných triglyfů a z metop relievem ozdobených se skládá, nad ním vybíhá římsa, šikmě podříznutá, jež skulptury metop chrání; římsa druhá, jež s náklonem střechy vzhůru stoupá, omezuje zároveň s ní trojhranné tympanon, štít božnice, v němž postavy významné skupiny, obsahem svým k účelu svatyně se vztahující, od středu k stranám souměrně se rozkládají. Vše to jest částí nešenou, břevnovím chrámu, pro kteréž rozbor stručnější zde dostačí.

*) Lepsius. Über egyptische Kunstformen und ihre Entwicklung. (Aus den Abhandlungen der k. Akademie der Wissenschaften zu Berlin) p. 15.

Nad abaky tedy leží čtyrhranný mocný architráv, který se z kamenných trámců skládá, jež od středu ku středu sloupů sáhají a toliko na rozích až téměř ku konci hlavice se prostírají. Jest to část tak samozřejmě nutná, že všude přichází, kde sloupu užíváno bylo a není nutno ji zde odůvodnit. Kolmě na směr architrávu a přímo naň kladl stavitel egyptský kamenné ty desky, jež vnitřní prostor přikrývají, avšak tak, aby jen do polovice hoření plochy architrávní zasahovaly. Nastalá nutnost vnější konce desek těch oku zakrýt, a budovu zároveň nahoře význačně uzavřít. Z obou těch příčin na přední polovinu architrávu před konce desek pokrývajících kolmý člen architektonický se postavil, jenž stinným výžlabem, nahoře v oblé linii předstupujícím, korunující úkol svůj vyjádřil.

Zakrýt a uzavřít — pro dvojný úkon ten přesnému duchu řeckému jeden člen nestačil. Na místo výžlabu egyptského, který i jinde nevyvinutému duchu orientálnímu patrně dostačoval, kladl umělec hellenský dva členy architektonické, vlys a římsu nad sebe, jež přesně jeden od druhého se oddělují *).

Jest povědomo, že vlys řecký a najmě dorský, který již na prastarých façadách hrobů skalních u Paphu se vyskytuje **), záhadou je, kterouž sotva kdo plně a zcela přesvědčivě rozřešiti dovedl, ať již kámen neb dřevo za původní material stavby pokládal. Spor není rozhodnut a nových důvodů sotva kdo pronese. My z toho soudíme, že hlediště konstruktivní, jakkoli důležité, zde snad přece zcela o sobě nestačí, že ohledy umělecké to rovněž byly, jež vlys dorský na jeho místo postavily. Kladʼmež jen v duchu římsu bezprostředně na architráv a stlačíme, shyzdíme tím celou krásnou úměrnou budovu. Položmež mezi architráv a římsu opět vlys a celý chrám se vztýčil, i vnějšek i vnitřek jeho nabyl na výsosti, na mocných sloupech spočívá z předu též mocné břevnoví, které by bez vlysu přece jenom příliš nepatrným a nezávažným zůstalo. Linie vodorovná i architrávem i vlysem i římsou třikráte tedy teď se opakuje a tím teprv sdostatek zváží směr vertikální, jejž sloupy tolikráte vytýčily. Zároveň pak nabyto místa k ozdobám sochařským, jež pole vlysu způsobem významným oživují.

To vše pak stalo se, aniž by architráv se příliš obtěžkal. Nad každý sloup, nad každé mezisloupí postaven jest pilířek čtyrhranný co část nesoucí, podobně, jak sloup sám, žlábkovaný. Prostor, jenž mezi triglyfami těmito vybyl, zůstal snad prázdný, než tenčí deskou metopy se zakryl, než později obé na témže kusu kamene se vytesalo. Tak triglyfy a metopy, části podporné a ozdobené nad hladkým jednotným architrávem co lepý kontrast jeho životně se střídaly, tak uvedl se vlys zároveň v těsnou souvislost se sloupořadím, které ho neslo, místo a počet

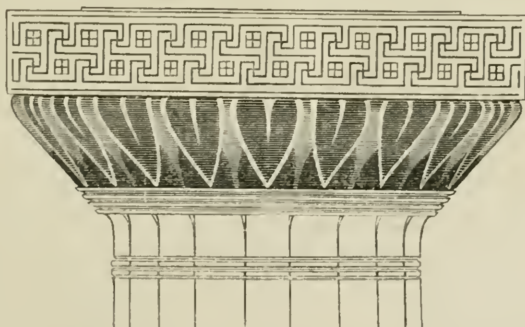
*) Víme ovšem, že trámce a desky, jež při parthenonu a také při chrámech starších strop ochozu tvoří, již jen prostředně na zadní části vlysu spočívají. Jest to však sotva způsob původní. Mocnost a malá vzdálenost sloupů dorských předpokládá silnější trámy stropní, jež původně na architrávu saméni spočívaly a jejichž konce triglyfami se zakryly. Dle toho předpokládání aspoň Bötticher svůj starodorský chrám konstruoval. Sr. též Lohde. Nachträge zu Mauchs architektonischen Ordnungen p. 6.

**) Ross, archeol. Zeitg. 1851 p. 321.

triglyf místem a počtem sloupů nezvratně se určily, jen nade sloupy a uprostřed sloupů triglyfy stály, metopy mezi ně na místa tím rovněž předurčená se šinuly, vše k sobě se vztahovalo a na vzájem se vázalo. A chceme-li vztahy částí jednotlivých ještě více do podrobna sledovat, tož patrno, že hladkost stylobátu, společného to podkladu, na kterémž sloupy stojí, v neozdobnosti architrávu se opětuje, že pořadí triglyfů žlábkovaných jako ve vyšší sféře tónů rýhované ty sloupy opakuje, že metopa nám mezisloupí připomíná, jež v skutečnosti ozdobnou mříží uzavřeno bylo, že jak hlavice sloup, tak římsa břevnoví způsobem obdobným korunují. A ještě víc — mocí tajemnou váže vše k sobě jednotka míry, poloměr sloupů, změřený tam, kde dole na mocný stylobát naráží a jednotkou tou všechny formy, všechny rozměry chrámu jak vznikající bytost ústrojná formovým principem druhu svého se řídí. A celek tento uzavírá trojhranný štít, vytýká střed a vstup, dodává zevně vrcholu a jednoty. Jak jeden mocný akkord, jak harmonie nevystížená, tak zvučí vše v souhlase velebném, vše formou, účelem, mluvou a duší svou se podporuje, jednotí, proniká, k jednomu cíli spěje a směřuje.

* * *

Jak hudba uměním básnickým se doceluje, jak k slovu tíhne, které by neurčitější náladu hudební přesněji vyjádřilo, podobně též, ba ještě více architektura co nejpovšechnější ze všech uměn prostorných ostatní odvětví výtvarná k dovršení svému povolává. Malba a skulptura ornamentální každá o sobě neb obě zároveň v přední řadě k ní se dostaví a srostou s ní v celek tak těsný, že v názoru obecném od ní se více neodlučují. Avšak ani spojení to při dílech vyššího významu naskrz dostačiti nemohlo. Teprv skutečné, volné umění figurální, v nejvyšší instanci to, co „uměním velikým“ se nazývá, dodává dílu zbudovanému nejušlechtilejší ozdobu, činí z něho celek svrchovaný a výmluvný.

Obr. 4. Hlavice dorská. Omalování ornamentální.

Egypťané, Indové, Arabové rozprostřeli ornament svůj bez rozdílu téměř po budově veškeré, jestiť on pestrý kroj, u Řeků spíše lem, jenž části kroje od sebe odděluje. Či lépe a případněji, on jest symbolem, interpretem úkolu, jejž každý člen v tom celku zastává, on jest slovo ku skame-

nělé hudbě budovy. Části nesoucí kolmými rýhami se vyznačily, abax, jenž sloup s architrávem pojí, zdoben jest maeandrem (obr. 4), symbolem vázání, ornamentem na tkaných stužkách vzniklým a oku řeckému pásku na první pohled připomínajícím. Podobnou ozdobu nese úzká taenie jež pod triglyfami architráv s vlysem spojuje. Pruh pod žlabem, jenž po obou sklonech štítu vodu dešťovou svádí, je symbolem proudící vlny ornamentován. Římsa jest částí převislou, ji kapky vodní nad každou triglyfou a metopou co element visutý živě označují (sr. obr. 3).[1] Pod tíhou abaku kloní se list, jímž dorský echinos se omaloval, (obr. 4) na šikmém žlabu štítovém, na části nejvyšší, kterou nic netíží, ornament palmettový s listem vztýčeným se vzhůru pne. Lví hlava metá vodu shromážděnou přes stupně chrámu, neb lev jest strážce zdrojů, krenophylax, a proto umělcem řeckým významně zvolen, jenž všude k duchu řeckému zřetelně mluvil; a celek na místě nejvyšším anthemií je ověnčen, ozdobou pásky, jež čelo vítěze gymnického obepjala; vždyť také bohové řečtí, přemáhatelé Titanů a Gigantů, teprv bojem a vítězstvím nad netvornými, temnými mocemi pradoby vlády se dopnuli a nový světlý řád světový založili.

Umění orientální postavu lidskou po všech prostorách chrámu bez volby rozestřelo, jemnější duch hellenský části, jež úkol statický spolu konají, významným ornamentem ozdobil, však skulpturu figurální na vnějšku chrámu dorského plochám vyplňujícím vyhradil,[2] A právem! Neb tam, kde tlak a protitlak působí a mysl jímají, kde tíha s pevností v zápolu rovnovážném stanula, kde moci elementární proti sobě se vzpírají, tam není místo pro svrchovaný rozvoj umění plastického, pro světlou ušlechtilosť lidské postavy. Tam však, kde plocha ze sporu sil elementárních vyjmutá hladce, kamenným rámcem ohraničena a chráněna se rozprostírá: v metopách a v štítu chrámovém, tam sochař řecký výtvory své s důmyslem umístil. Boj a vítězství nad nepřátely reků athenských, nad mocí surovou reliefy metop parthenonských oku předváděly tím větším právem, an Parthenon Atheně zasvěcený sám chrámem agonalním byl, v němž vítězům v panathenaiských hrách menších jak v penterických ceny poctné způsobem slavnostním se rozdaly. Vlys celly pod ochozem sloupovým zobrazoval průvod, v němž lid athenský k slavnosti se bral.[3] Velebně krásné skulptury štítové tu narození Atheny, tam vítězství bohyně nad Poseidonem ve sporu o nadvládu nad zemí attickou významně líčily. —

---

[1]) Zákon opakovanosti a přípravy při dorském slohu žádá toho, aby kapky ty již pod triglyfami též naznačeny byly. Podobně též zářez a prsténce u hlavice dorské směr vodorovný, směr trámoví, průpravně označovaly.

[2]) Jestiť zajisté velice významné, že žádný monument čistě řecký na částech konstruktivních plastikou figurální ozdoben není. Jedině v Asii jest část nesená, jest architráv dorský neb ionský relievem ozdoben a to jen na dvou místech v Assu a Xanthu a v obou případech jsou skulptury ty rázu orientálního, obsahem svým relievy assyrské nám připomínající.

[3]) Stěny celly zdá se, že aspoň v době nejlepší co celek pojímány byly, spáry kvádrů dlátem se nevytkly, snad nátěrem barevným úplně zmizely. Vlys se svými relievy byl na ploše této pouhou páskou a nikoli částí snad architrávu podobnou a staticky významnou. Nezdržujeme se ostatně déle pod ochozem, neb tam nastává již spor a nejasnost, vysvětlitelné tím, že vnějšek svou starou formu sacrální konservativně zachoval, kdežto konstrukce stropu ochozového i těžkosti i přísné vázanosti své pozbyla.

Vše bylo v Helladě poprvé naskrze významné a umělecky rozvržené, vše souhlasilo; na pravém místě, pravým způsobem řeč skulptury k harmonickému proudu architektury výklad svůj pojila, jak slovo s nápěvem s ní nerozlučně splynula. — — —

* * *

„Jsouť čáry nepřirozené a odporné: přímka, dvě čáry rovné a naskrze rovnoběžné. Kdykoli člověk je zbuduje a sestrojí, zničí je živly. Linie podobné jen v abstrakci člověka existují. Odtud též půvab věcí starých, porouchaných a ztroskotaných; částečná zkáza předmět opět k přírodě sblížila." [1]) Tak poznamenal na skizzách svých jeden z největších umělců moderních. A v pravdě; příroda nezná nižádné přímky, nižádné plochy dle pojmů našich přesně rovné. I hladina moře nepohnutého se lehce klene, ba, jak se objevilo, v samém ústrojí oka založeno jest, že skutečná přímka mu méně než linie mírně ohnutá lahodí. [2]) K čemu věda po stoletích prací svou dospěla, toť, zdá se, důtklivá mysl umělce řeckého záhy vycítila. — Křivka jest zároveň význačný kontúr těles ústrojných. Ze říše bylinné však vzal architekt hellenský motivy své k nejkrásnějším ornamentům malovaným a plastickým, v metopách štítu oblé obrysy postavy lidské bezpočtukráte se opakovaly. O jeden důvod více, by v souhlasu s tím vším čára přímá též v částech konstruktivních do jistých mezí se opouštěla.

Nejdříve u sloupu! Sloup byl již o sobě kulatý, obdobně rýhovaný; to však nestačilo, neměl se v rovné čáře nahoru úžit; v třetině své se lehce rozpínal, a pružnou oblou linií po obou stranách obrysem svým opisoval. (Sr. obr. 2.) V tom záleží rozpon, entasis, sloupu. S tím zas se shoduje, že také čáry vodorovné naskrze u prostřed se vzklenuly. Již stylobát, na němž sloupy spočívaly, u prostřed se zvýšil a odtud tentýž oblouk ovšem velice plochý jen zraku vnímavému citem zřejmý též façadu hoření v trámoví probíhal [3]), je pružně vzepnul, ráz mrtvě tížící odejmul části, jež skupinu štítovou silou svou nesla.

Ještě jeden úkol tato kurvatura čar horizontalních snad zastávala. Triglyfa, jež římsu podpírá, jestiť element nesoucí. Co takové právem triglyfy krajní na rohy chrámu se pošinuly (sr. obr. 1.), kdežto všechny

---

[1]) Pensées de Delacroix, recueilliés par Ph. Burty. 1.

[2]) Jelikož oko dle mechanismu svého linii takovou pravidlem snáze sleduje. Sr. Wundt Grundzüge der physiologischen Psychologie. p. 546.

[3]) Tato kurvatura linií horizontalních nyní nejen při Parthenonu a při Propylajích, nýbrž i v Segestě, v Paestum, Nemei a zcela nejnověji též při Buleuteriu v Olympii na jisto se postavila. Při Parthenonu jest již podklad skalní, v konvexní křivce spracován. Je pak zajímavo, že Řekové o účinnosti kurvatury se přesvědčivše, ji patrně stupňovali. V Paestum jen přední a zadní strana chrámu ji vykazuje, v Athenách obíhá již kolem, Parthenon má kurvaturu větší než starší Theseion a při Parthenonu novém jest u porovnání s dřívějším Parthenonem opět zvětšena, jak substrukce tomu nasvědčují. Viz Penrose, An Investigation of the Principes of Athenian Architecture. Ziller, über die ursprüngliche Existenz der Curvaturen am Parthenon. Erbkams Zeitschrift für Bauwesen 1865 p. 35. Hoffer. Der Parthenon zu Athen in seinen递Hapttheilen neu gemessen. Michaelis. Der Parthenon. p. 199.

ostatní nad samým středem sloupu spočívaly. Ještě v starém chrámu Zeusa v Agrigentě vidíme, jak následkem toho metopy u krajů nepoměrně se rozšířily, však zároveň též, jak rušivě, téměř nesnesitelně tato nestejnost metop působí,[1]) a to tím více, any pro diváka, před středem chrámu stojícího, metopy ostatní k oběma stranám se perspektivně napořád úží. Nezbývalo, než sloupy nárožní víc do vnitř pošinout, či lépe, poslední mezisloupí v pravo a v levo súžit a řadou prostředků bystře vymyšlených neshody z toho vzniklé vyrovnat.[2]) Každý ví, že čím dále od oka, tím více sloupy zákonem perspektivy zdánlivě k sobě se přibližují; když tedy poslední sloupy po obou stranách též v skutečnosti poněkud blíže se k sobě pošinuly, byl tím jen onen dojem perspektivní sesílen.[3]) Sesílilť se též u metop pak tím, že čím blíže ke kraji stály, tím více skutečně se súžovaly.[4]) Při takém stavu věcí bylo nutno, aby jak stylobat, na němž mezisloupí ke krajům ubývalo, tak architráv, nad nímž podobné ubývání metop se k tomu družilo, aby též oba horizontalní elementy tyto dojem perspektivní obdobně a v stejné míře sesilovaly, což jen tím se stalo, když části jejich od středu vzdálenější nejen opticky, nýbrž též skutečně se skláněly.[5])

Kurvaturám — v tom hlasy všech, již výše akropolské dostoupili, čím dál, tím jednomyslněji se scházejí — děkuje Parthenon spolu největší část své věčné mladosti, své životnosti, která nás neodolatelně v čarovný okruh jímá, jimiž zásadně od budov věků pozdějších se líší.[6]) Křivka, která v ozdobě figurální, pak u ornamentů a méně hlasitě v rozponu sloupovém se ozývala, v nich jemně doznívá, zjev perspektivní u částí

---

[1]) V. Reber: Geschichte der Baukunst im Alterthum, Fig. 165.

[2]) Sr. Ausgleichsfinessen des Ecktriglyfenconflictes am Parthenon. Hauck. Die subj. Persp. p. 130. Při rozboru Hauckově připadá nám mimoděk ona jemnocitně řekli bychom vyumělůstkovaná řecká soustava hudební, která též v říši tonů formové tvoření hellenské značně omezovala. Finessy architektonické, na př. pošinutí předposlední reguly kapkové z prostředku triglyfy směrem ku středu chrámu a j. v. mají něco do sebe, co až sofistiku řeckou nám připomíná.

[3]) Začasté sloupy vůbec tím blíže k sobě stojí, čím více od středu se vzdalují; zejména u chrámů starších je prostřední mezisloupí nápadně širší. Sr. Semper· Der Styl II. 412. Pozn. 1.

[4]) Hoření šířky metop zmenšují se u Parthenonu od středu ku krajům od 133.35 cm. až na 122.53 cm. Sr. Penrose, p. 16.

[5]) Tak nejnověji Hauck v zajímavém spisu svém Die subjective Per spective und die horizontalen Curvaturen des dorischen Styls. Eine Festschrift zur fünfzigjähr. Jubelfeier der technischen Hochschule zu Stuttgart. Že ostatně kurvatury také z jiných důvodů esthetických vzniknouti mohly, Hauck na mnohých místech sám neupírá. Že horizontální kurvatura též obdobný účel má, jak vertikální entasis sloupu, tomu nasvědčuje také, že Vitruv (III. 4, 5) obé stejným spůsobem „adjectio per medium“ definuje. Nápadno jest, že ani ionské Erechtheion ani dorský chrám Apollona v Bassae kurvatur nevykazuje. Avšak Erechtheion bylo snad příliš málo rozměrné a nepravidelně založené. Větší chrámy ionské jsou vesměs na půdě asijské a z doby pozdější, kde intence více k zevní pompě než k procítění všech jednotlivostí se obracely. Ze všech těch důvodů nemámo s Hauckem za věc na jisto postavenou, že kurvatury principielně jen s dorským slohem se shodují. —

[6]) Beulé. L'Acropole d'Athénes. Julius Braun. Gesch. der bild. Künste II. 567. Charles Blanc. Gram. d. arts d. dess., p. 179. Michaelis Parthenon 19. Sr. též Schnaase. Gesch. d. bild. Künste II. 53. Kugler, Gesch. d. Baukunst I. 199.

kolmých a vodorovných jimi v souhlas se uvedl. Nová shoda, nová konvergence všech elementů opět se zjevuje. A též zevně, tak zjistilo se, stěny celly od směru prostopádného se lehce k sobě uchylují, sloupy samy ku středu božnice mírně se sklánějí, od nejnižšího stupně až k temenu štítu chrám postupně se úží a v idealním prodloužení ploch a čar všechno ve výškách nedohledných dostředivě se sbíhá, protíná, pojí a vrcholí . . .

(Pokračování.)

O rostlinách hmyzomorných.

Podává

Dr. Antonín Hansgirg.

Od té doby, co ve vědách přírodních větší váha na zpytování nežli na popisování klásti se počala, vznikl neobyčejný ruch v těchto vědách a počíná se též rozkvět jejich.

Odchoval-li zakladatel vědeckého soustavosloví, Karel z Linné, celou řadu znamenitých přírodopisců, kteří, v šlepějích mistra svého věrně kráčejíce, rostliny a živočichy popisovali a zařaďovali, odchovali jich mužové jako Cuvier, Hugo z Mohlů, Hofmeister a j., kteří výhradně stavbu a způsob života ústrojenců zkoumali a veskrze výsledků nových se domohli, ještě více. Čím pak tito přírodozpytci hloub vnikali v tajemství přírody, tím větším úsilím snažili se proniknouti až ku pramenům života a odhaliti tu roušku, pod níž genius života jako pod závojem saidským se ukrývá. Zásluhy, jež si tito mužové o rychlý vývoj věd přírodních získali, objeví se nám nejlépe, porovnáme-li stav, v kterém tyto vědy za časů Linnéových se nalézaly, se stavem nynějším.

Hleďme jen ku botanice a zoologii. Jak daleko pokročily obě tyto vědy za dnů našich, dokazuje jasně již ta okolnost, že dnes sotva ještě by se našel muž, jenž by Linnéovým duchem všechna odvětví těchto věd tak obsáhnouti dovedl, aby v nich uznán byl neobmezenou autoritou. Dle zásady o vhodném dělení práce vyvinuli se i v těchto vědách odborníci, kteří ve svých oborech vždy nových a nových výsledků se domáhají.

Než přece objevil se i za dnů našich na obzoru vědeckém muž genialní, jenž jako Linné v obou těchto vědách přírodních nad jiné vynikl a přehlédnuv výsledky všech věd přírodních, na základě jejich náhled náš o vzniku a vývoji ústrojenců zdokonalil a vědecky zjistil. Jest to Karel Darwin, jehož učení o přirozeném vývoji ústrojenců čili tak zvaná theorie odrozování (theorie descendenční) od r. 1859, v kterém po prvé vydán byl spis jeho, o vzniku druhů jednající, až do našich časů již všude dráhu si bylo proklestilo, rozšířivši se z úzkých kruhů vědeckých do nejširších kruhů společnosti lidské. Učení to nalezlo nej-

více ohlasu v oboru botaniky a zoologie, jak o tom jasně svědčí obšírná literatura, o něm jednající a stále ještě rostoucí.

Vítězství učení toho nebylo však hned prvním spisem Darwinovým vybojováno. Mezi učenci všelikých odvětví vědeckých, kteří psali ve prospěch učení toho, nevydobyl si však žádný o ně tolik zásluh, jako sám zakladatel jeho Karel Darwin, jenž v četných spisech svých, o rostlinách a živočiších jednajících, vždy výsledky bádání svého obrátiti hleděl ve prospěch svého učení. V těchto spisech uvedl Darwin tolik dokladů a důvodů pro theorii descendenční, že kdyby ani jiných nebylo, každému nepředpojatému by byly dostatečnou zárukou pravosti její.

I ve znamenitém spise svém „o rostlinách hmyzomorných“*) r. 1875 vydaném, hledí Darwin nauku svou novými důkazy potvrditi.

Od té doby staly se rostliny hmyzomorné světoznámými a vyšla o nich četná pojednání, jimiž vědomosti naše, jich se týkající, obohaceny a zdokonaleny, podivuhodná vlastnosť jejich náležitě objasněna, a náš úsudek o důležitosti její valně pozměněn byl.

Před vyjitím spisu Darwinova, o rostlinách hmyzomorných jednajícího, nebylo leč několika učencům známo, že i některé nepřiživné rostliny živočišnými látkami živiti se mohou. Prvním z nich byl anglický přírodozpytec Ellis, jenž r. 1768 dokázal o mucholapce (Dinaea muscipula), že hmyzy chytá, aniž by však byl zjistil, že jich též ku výživě své užívá. Na základě pozorování jeho**) pojmenoval Linné rostlinu tuto mucholapkou.

Nedlouho po něm v r. 1779 zpozoroval brémský lékař Roth na svém výletu botanickém na listech rosnatky okrouhlolisté hmyzy přilepené a učinil pak tuto rostlinu předmětem svých pozorování. Roth dokázal o rosnatce (Drosera), že chloupky, jimiž listy její jsou pokryty, pro různá podráždění citlivy jsou a vyslovil též domněnku, že by nebylo nemožné, aby tato rostlina sobě tímto podivným způsobem potřebnou potravu zaopatřovala. O několik let později (1791) objevil Bartram tutéž podivuhodnou vlastnost i na špirlici (Sarracenia).

Ještě později (1848) zkoumal Benjamin stavbu a účel měchýřků bublinatky (Utricularia), o níž i o aldrovandce (Aldrovanda) v r. 1875 Cohn dokázal, že též patří mezi rostliny hmyzomorné. V roce 1875 uveřejnil též Hooker, znamenitý anglický botanik, pozorování svá o rostlinách hmyzožravých, zvláště o láčkovkách (Nepenthes) a špirlicích. Téhož roku dokázal též Clark o tučnici (Pinguicula) spektroskropicky, že listy její látky živočišné zažívají a zařadil ji mezi rostliny hmyzomorné.

Všechna tato pojednání předcházela svrchu uvedené veliké dílo Darwinovo, jež hojností pokusů a důkazů, během 15letého zkoumání provedených a sebraných, nad všechna jiná daleko předčí.

Dílo to, jež vždy zůstane základným spisem o rostlinách hmyzomorných jednajícím, zaplašilo též všelikou nedůvěru, s níž pozorování předchůdců Darwinových se byla setkala. Převrat tímto dílem způsobený zračí se nejlépe ve spisech znamenitého belgického botanika Mor-

*) Insectivorous plants. London 1875

**) De Dionaea muscipula epistola od Car. a Linné. 1768.

rena, jenž před vyjitím jeho byl protivníkem učení o rostlinách hmyzomorných, ale po vydání jeho se stal jedním z nejhorlivějších přivrženců jeho.

Výskumy Darwinovy byly pracemi nejnovějších pozorovatelů skvěle potvrzeny; jimi byla též podivuhodná vlastnost rostlin hmyzomorných lépe objasněna a počet jejich zvětšen některými novými, dříve buď zcela neznámými nebo aspoň pochybnými rostlinami hmyzožravými. Uvádím zde zejména pojednání Reese a Willa, Gorup-Bessaneze, Pfeffra, Fr. Darwina, Balfoura, Cohna, Canby-ho a Faivra. V pojednání tomto užito též některých dát v P. Drude-ho stati o těchto rostlinách, v německé encyklopedii věd přírodních uvedených.

Před vyjitím spisu Darwinowa o rostlinách hmyzomorných nebylo ještě zcela jistě dokázáno, že by některé rostliny opatřené ústrojem assimilačním, tak zvanou zelení listovou (chlorofylem), látky dusičné, jichž vedle uhlovodíkových nejvíce ku výživě své potřebují, jinudy než kořeny svými přijímati mohly.

Darwin však dokázal, že si některé rostliny látky bílkovinné, zvláště živočišné, pomocí ústrojů zvláštních opatřují a je též zažívají. Spolu vytknul též ve spisu svém, jak důležitými jsou tyto výskumy jeho pro nauku descendenční. Vznikli-li živočichové a rostliny v zárodcích svých z téže látky ústrojné, jež prabuničinou (protoplasma) se zove, musí nejen nejjednodušší tvary jejich, jednobunečné rostliny a živočichové, stejnými vlastnostmi nadány býti, nýbrž i nejdokonalejší rostliny a živočichové musí značné obdoby jeviti. Podobnost mezi mnohými jednobunečnými řasami a nálevníky jest v skutku tak veliká, že je na první pohled lze od sebe jen stěží rozeznati. Obdoby, mezi dokonalými živočichy a rostlinami se jevící, jsou však méně patrné a byly teprvé v novější době lépe poznány. Jednou z nich jest podivuhodná výživa rostlin hmyzomorných, souhlasící v mnohém s výživou živočichův dokonalejších; o ní pojednáme nyní obšírněji.

Nejrozšířenějšími rostlinami hmyzomornými jsou rosnatky (Drosera), jichž druhy různé rozšířeny jsou po celé zemi, nejvíce v krajinách mírného pásma, scházejíce jen v nejsevernějších krajinách arktických a na ostrovech tichého oceanu. U nás roste rosnatka okrouhlolistá a dlouholistá (Drosera rotundifolia et longifolia) v slatinných a rašelinných půdách, v lesích i kolem rybníků, libujíc si nejvíce ve vlhkém mechu rašelinném (Sphagnum).

Rosnatka okrouhlolistá, o níž Darwin ve spise svém nejobšírněji pojednává, má lodyhu asi $1^1/_2$ dcm. vysokou, nahoře lichohroznem 4—8 bílých kvítků ukončenou, dole růžici kopisťovitě podlouhlých lístků nesoucí. K těmto listům obrátíme nyní všechnu pozornost svou. Okrouhlá čepel jejich nese na povrchu svém četné chloupky žláznaté (190—250), jichž žlázky vylučují vždy hojně lepkavé šťávy, v podobě drobných lesklých krůpějí na listech rosnatky, jako rosa sedících. Lid náš zná dobře tuto něžnou, zvláště na slunci lesklými listy svými nápadnou rostlinku a zove ji rosou nebo rosičkou. Pomocí těchto chloupků, jež na pokraji listů jsou kratší nežli uprostřed, chytá si rosnatka hmyz,

jejž pak usmrcuje a tráví. Slouží tedy chloupky rosnatky, jako chapadla nezmarům (hydra) nebo medusám ku chytání potravy. Usadí-li se drobný hmyz, brouček nebo muška, lesklou rosou na listech rosnatky vyloučenou přilákán, na povrchu listu jejího a dotkne-li se jednoho nebo více chloupků žláznatých, počnou tyto hojněji šťávy vylučovati a se skláněti. Podrážděné chloupky, jimž popud přímo dotknutím se hmyzu sdělen byl, sdělují tento i sousedním chloupkům, od nichž pak popud dosti rychle po celé čepeli listové se šíří. Nejrychleji šíří se popud, vychází-li od středu listu a šíří-li se ku kraji. V tom pořádku, v kterém podrážděny byly jednotlivé chloupky, sklánějí se též, směřujíce vždy žlázkami svými k tomu místu, odkudž popud byl vyšel.

Uvázne-li hmyz hned po prvním dotknutí se některou částí těla svého v lepkavé a vláčné šťávě, zaplete se v síti lepkavých nitek, již si následkem pohybů svých na sebe sám byl utkal. Marně snaží se pak odtrhnouti se a uniknouti tenatům, nad ním již se svírajícím; ze všech stran přilepují se naň žláznaté chloupky a zalévají ho svou šťávou lepkavou.

Šťáva ta vniká i do průdušnic a zalepuje znenáhla všechny dýchací otvory jeho tak, že dříve nežli $^1/_2$ hodiny uplyne, hmyz záduchem hyne. Nad kořistí takto polapenou a usmrcenou sklánějí se nyní všechny chloupky, ano i čepel listová dutí se v podobě mísky, pohřbívajíc v sobě mrtvolu oběti své. Nežli se list opět rozevře a chloupky do původní polohy své zase vrátí, uplyne dosti dlouhá doba.

Co však se děje v tom čase uvnitř listu nad mrtvolou malého hmyzu, na př. komárka, sevřeného? V tu dobu dějí se uvnitř listu rosnatky podobné změny, jako v žaludku dokonalejších živočichů, do něhož látka bílkovinná se byla dostala. Šťáva, kterou žláznaté chloupky, nad hmyzem se sklonivší, vylučují, jest velmi ostrá a obsahuje, jako žaludeční šťáva živočichů kyselinu, podobnou kyselině octové, a ferment podobný pepsinu. Tato šťáva, jížto tělo malého komárka jest obaleno, rozpouští všechny snáze rozpustné bílkoviny, jež se znenáhla do žlázek chloupků prossávají, tak že během 1—7 dnů většina bílkovin z těla chyceného hmyzu zmizí a vnikne do žláz chloupků rosnatky. Zažívá tedy rosnatka na listech svých látky bílkovinné, jako živočichové, s tím snad jen rozdílem, že zažívání její jest značně jednodušší. Podobně, jako živočichové v dutině žaludeční, tráví rosnatka na listech svých nejlépe maso syrové a čistý bílek; ale i jiné látky záživné, jako sýr, legumín, fibrin, syntonin, odvary z hráchu, zelí a j., stráví listy její dobře; z látek méně stravných střebá rosnatka jen části záživné, nezáživných se netýkajíc. To též se děje i v žaludku živočišném, v kterém též olejovité látky, buničina, chitin a pod. zůstávají nestráveny. Tyto látky nalezáme též, co zbytky nestrávené, na listech rosnatky, po odbytém zažívání opět rozevřených. Někdy však zůstane list hned po prvním zažití sevřeným, nerozevíraje se více; to se stává, když list, zvláště starší, najednou mnoho bílkovin do sebe byl vstřebal. Obyčejně nehynou však listy rosnatky hned po prvním zažívání; velmi často lze pozorovati i v přírodě listy, na nichž některé chloupky ještě nad kořistí svou jsou skloněny, kdežto jiné se vztýčivší na novou kořist již číhají.

Pokusy, jež Darwin na listech rosnatky konal, lze snadno opakovati na rosnatkách doma pod skleněným zvoncem chovaných; na takových rosnatkách lze ovšem provésti též pokusy, jež v přírodě na nich nikdy se nedějí. Z množství pokusů, jež Darwin na nich provedl, vytkneme zde jen některé zajímavější.

Dotkneme-li se chloupků na listech rosnatky jakoukoliv látkou neústrojnou, na př. tyčinkou skleněnou, skloní se rychleji, nežli kdyby byly podrážděny látkou dusičnou, nevylučují však žádného fermentu peptonického, chovajíce se právě tak, jako sliznice žaludeční, jež by jen mechanicky (ne chemicky) byla bývala podrážděna.

Jeví se tedy na listech rosnatky dvojí pohyby. Jedny, jež vznikají, když na ně vloženy byly látky dusičné; tyto pohyby jsou zdlouhavé a stávají se teprvé po 1—3 hod. patrnými; pohyb zpáteční nastává pak teprvé po 1—7 dnech. Tyto pohyby, se záživou spojené, nazval Munk záživnými (resorpčními), na rozdíl od pohybů druhých, vznikajících, když list podrážděn byl látkou bezdusičnou. Pohyby druhé, krátce zdrážděnými zvané, liší se od prvních hlavně svou větší rychlostí a krátkým trváním. Pohyby resorpční byly dosud jedině na některých rostlinách hmyzomorných pozorovány, kdežto pohyby zdrážděné se pozorují i na jiných rostlinách, nejlépe na listech tak zv. citlivek [Mimos]*).

Pokusy svými dokázal Darwin dále, že některé bezdusičné tekutiny, na př. čistá voda, olej, roztok cukru a pod. nepůsobí na listech rosnatky žádného podráždění. Tato vlastnost jest pro rostlinu samu velmi důležitou; kdyby nerozeznávala rosnatka látek dusičných záživných od bezdusičných nezáživných, skláněly by se chloupky její zbytečně po každém dešti (i za silného větru), což však se neděje.

Každé podráždění jeví se na listech rosnatky zevně pohybem a hojnějším vyměšováním ostré šťávy, uvnitř však srážením se látek bílkovitých (proteinových). Toto srážení, jevící se v obsahu buniček parenchymatických, z nichž žlázky i stopečky chloupků po většině se skládají, děje se dle výzkumů Darwinových nejpatrněji po účinku uhličitanu ammonatého. Nepatrné množství této soli (0·0005 mlgr.), do vnitř žlázky vniknuvší, dostačí, aby během 1 hodiny v buničkách průhlednou nachovou šťávou naplněných, se objevila nachově zbarvená tělíska proteinová, různého tvaru, plovoucí v bezbarvé šťávě buněčné. Srazilo se tedy mimo látky proteinové i barvivo nachové do tělísek, ze šťávy buněčné vyloučených; rozplynou-li se tato tělíska po zdráždění opět ve šťávě buněčné, nabude ona zase své dřívější barvy.

S tímto srážením se látek proteinových uvnitř buniček parenchymatických souvisí též rozvádění popudu po celém listě; okolnost, jež novým jest důkazem vzájemnosti mezi rostlinami a živočichy.

Dotkneme-li se žlázky jediného chloupku na listě rosnatky některou látkou dusičnou nebo bezdusičnou, šíří se popud ze žlázky chloupkem a vniká do čepele i do sousedních chloupků. Třeba podotknouti však, že popud ten neprochází svazkem cévným, uvnitř chloupkův uzavřeným, jak dříve se myslilo, nýbrž buničkami parenchymatickými.

---

*) Viz mé pojednání: O pohybech periodických a zdrážděných na rostlinách jevnosnubných. Vesmír r. 1877.

Rychlost, jakou tento popud se šíří, závisí hlavně na velikosti podráždění a na stáří listu; čím prudčí bylo podráždění a čím lépe byl list vyvinut, tím rychleji šíří se jím popud. Vnikne-li z podrážděného chloupku popud do spodní části sousedního nepodrážděného chloupku, způsobí nejprvé pohyb celého chloupku, jenž se sklání, a sice tím rychleji, čím silnější byl popud. Bylo-li několik chloupků současně podrážděno, vychází ode všech popud a spojuje se v čepeli v jediný, silnější. Nejrychleji pokračuje popud v chloupcích, pomaleji v čepeli; příčinou toho jest nestejná délka buniček parenchymatických v chloupcích a v čepeli; zde jsou skorem dvakráte kratší než onde, následkem toho jest popud, čepelí listovou procházející, zadržován větším počtem přehrádečných blan bunečných, jimiž proniknouti musí, nežli když se šíří chloupky.

Rozvádění popudu jest zvláštní činností parenchymatických buniček rosnatky i některých jiných rostlin hmyzomorných, zcela obdobnou činnosti nervových buniček živočichův. Jediný snad rozdíl, mezi rostlinami a živočichy v tom ohledu se jevící, jest, že tito rozvádějí popud rychleji nežli ony.

Mimo rozvádění hybného (motorického) popudu byla na listech rosnatky pozorována ještě zvratná či reflexní činnost, obdobná téže činnosti nervových buniček živočichův, u nichž jest dosti obyčejnou; v rostlinstvu jest však rosnatka dosud jediným příkladem toho druhu. Dojde-li hybný popud, z podrážděného chloupku k nepodrážděným se šířící, až ku žláze na jejich konci umístěné, počne tato více vyměšovati a zároveň vyjde odsud nový popud (reflex), směrem opačným prvého pokračující. Popud ten, od hlavičky chloupku k patě jeho se šířící stává se patrným srážením se látek bílkovitých uvnitř buněk parenchymatických.

Pokusy zde uvedenými dokázal Darwin, že rosnatka nejen způsobem výživy, nýbrž i citlivostí svou živočichům poněkud se podobá. Jevíť parenchymatické buničky její citlivost o málo menší nežli nervy živočichův. Darwin rozpustil 21 milionný díl granu fosforečňanu ammonatého v kapce vody a způsobil jím, když do žlázky některého chloupku byl vnikl, pohyb celého chloupku, 180^0 měřící. Jakkoli jest, jak z příkladu právě uvedeného vysvítá, citlivost buniček rosnatky velmi veliká, nedostihuje přece ještě jemnocitu buniček nervu čichového u živočichů nejdokonalejších, citlivostí svou nad rostliny daleko vynikajících.

Neméně než pro chemické podráždění jsou parenchymatické buničky rosnatky citlivy též pro tlak; to dokázal Darwin, vloživ kousek vlásku 78·740tý díl gramu vážící na žlázku chloupku rosnatky, jenž následkem toho značný pohyb vykonal.

Tyto parenchymatické buničky rosnatky, počátky nervové činnosti jevící, neshodují se však jinak s buničkami nervovými.

To vysvítá z výzkumů Darwinových, jimiž objasnil, jak účinkují látky, nervovou činnost živočichův ničící, na listech rosnatky. Shledal, že strichnin, digytalin, nikotin, jedovaté soli, stříbro, měď a arsen obsahující a podobné látky, tělu živočišnému zhoubné, i na listech rosnatky podobně účinkují. Jiné látky jedovaté, jako morfin, hyosciamin, atropin, colchicin, curare, prudký jed hada brejlovce neškodí však listům jejím.

Nejsou však parenchymatické buničky rosnatky určeny pouze ku rozvádění popudu, jako nervy živočichů, ony starají se i o výživu rostliny, množí se atd., zkrátka obstarávají ještě všeliké výkony životní, jako buničky nejnižších živočichů, u nichž jednotlivé výkony životní ještě nejsou přiděleny zvláštním ústrojím.

Mimo rosnatku zdržují se u nás z rostlin hmyzomorných, hmyzy chytajících pomocí žláznatých chloupků, lepkavou šťávu vylučujících, ještě tučnice (Pinguicula vulgaris). Tučnice obecná jest rozšířena spolu s některými jinými druhy v krajinách mírného pásma v starém i novém světě, nejvíce na půdách rašelinných, často též spolu s rosnatkou. Podlouhlé, vejčité, dužnaté listy její, do husté růžice sestavené, nesou na povrchu svém četné chloupky žláznaté; z prostředku růžice té vyrůstají 1—6 stopek květných, asi půl dcm. dlouhých, nesoucích na konci úhledné květy. Dotkneme-li se listů této rostliny jakýmkoliv pevným předmětem, ohrnují se kraje listů do vnitř, zvláště, byly-li podrážděny látkami dusičnými. Dotknutí se látek bílkovinných, hmyzů, masa atd. má za následek, že žlázy na povrchu listu více kyselé šťávy vylučují, jež hmyz podobně jako na listech rosnatky znenáhla zcela obaluje a tráví. I v buničkách, z nichž tyto žlázky se skládají, pozoroval Darwin srážení se látek bílkovitých, jež se děje následkem látek dusičných do obsahu bunečného vniklých.

Podivuhodná vlastnost této rostliny, vylučování kyselé šťávy, zažívání látek dusičných prostředkující, jest sem a tam i lidu známa. Tak na př. užívají Švédové této rostliny s prospěchem ku srážení mléka; vlije-li se mléko na listy tučnice, vylučují tyto tolik kyselé šťávy, že dostačí, aby mléko zkysalo.

Z rostlin cizokrajných chytají mimo některé druhy rosnatek a tučnic ještě některé rostliny rosnatkovité (Droseraceae, Drosophyllum, Byblis, Roridula) hmyzy podobným způsobem.

Do druhého oddělení rostlin hmyzomorných, chytajících hmyzy do listů, rychlým pohybem jako pasť se svírajících, patří mucholapka a aldrovandka. Mucholapka podivná (Dionaea muscipula) ze všech rostlin hmyzomorných snad nejlépe ku chytání hmyzů přispůsobená, roste pouze v Americe, v severní a jižní Karolině, nejvíce na místech rašelinných. Z růžice přízemních, 5—7 ctm. dlouhých listů vystupuje nevysoká lodyha, nesoucí na konci svém vrcholík 6—8 bílých květů. Listy její nejprvé Ellisem (1768), později hlavně Darwinem a B. Sandersonem důkladněji zkoumané, skládají se z řapíku, křídlovitě rozšířeného, a z čepele přiokrouhlé, po kraji tuhými brvami obrostlé. Tato čepel jest středním, silně vyvinutým svazkem cevným ve dvě poloviny rozdělena; každá z těchto polovin nese mimo četné krátkostopečné žlázky též tři delší chloupky citlivé. Dotkneme-li se těchto chloupků, jedině z buniček parenchymatických se skládajících, některou látkou dusičnou nebo bezdusičnou, nejeví samy pohybu žádného, ale sdělují podráždění celé čepeli listové, jejíž obě poloviny následkem toho svírati se počínají. Před podrážděním měří úhel mezi oběma polovinami asi 120°, po podráždění sevrou se tyto někdy tak silně, že se až sebe dotýkají; tuhé brvy, na pokraji obou křídel se nalézající, zasahují pak s obou stran do sebe, tak jako prsty na sepjaté ruce. Celý tento pohyb děje se dosti rychle,

obyčejně během 10—30 vteřin; rychlost jeho závisí hlavně na povaze látky dráždivé.

Dotkne-li se hmyz nebo jiný živočich nebo jiná látka, bílkoviny obsahující, jediného chloupku citlivého, sevrou se listy mucholapky a polapí hmyz, nic zlého netušící, do jisté pasti. Čím více se pak zajatý živočich z vězení svého dobývá, tím více svírají se obě poloviny listu a tím více šťávy kyselé vylučují žlázky na povrchu jeho. Tato šťáva podobá se zcela zažívací šťávě rosnatky, usmrcujíc hmyz polapený a zvolna ho trávíc. V buničkách, z nichž žlázky této rostliny se skládají, pozoroval Darwin též srážení se látek proteinových, jež jest důkazem, že i ony rozpuštěné látky bílkovinné do sebe střebají. Žlázky, na povrchu listu mucholapky sedící, vyměšují šťávu jen když byly podrážděny, jinak jest povrch listu suchý. Touto okolností a rychlejším pohybem liší se mucholapka značně od rosnatky; rychlejší pohyb listů mucholapky nahražuje však s dostatek lepkavost jejich, jež rosnatce chytání hmyzův velmi usnadňuje. Jako rosnatka tak tráví i mucholapka látky bílkovinné pomalu, rozvírajíc listy, v nichž zažívání se dělo, teprvé po několika dnech. Bylo-li množství látek dusičných, na listy její vložených, příliš veliké, nerozvírají se někdy ani listy její více, nýbrž odumírají hned po prvním zažití; ale z pravidla hynou listy teprvé po druhém nebo třetím zažívání.

Na listech mucholapky lze vedle pohybů resorpčních pozorovati též obyčejné pohyby zdrážděné, jež nastávají po každém citelnějším dotknutí mechanickém. Pohyby ty trvají kratší čas nežli pohyby resorpční; po prvním pohybu zdrážděném jest list hned zase druhého schopen, aniž by potřeboval, jako po pohybu resorpčním, jisté doby ku zotavení.

Listy mucholapky jsou však ještě z jiné příčiny velepamátné. Na nich objevil Burdon Sanderson r. 1874 poprvé napjetí elektrické. Na žádném jiném ústrojí rostlinném, než na tomto, nepodařilo se dosud zjistiti proudy galvanické, ačkoli prossávání se tekutin skrze blány buněčné (diffuse), i rozklad látek výživných a j. v rostlinách zajisté právě tak, jako jinde, elektromotoricky účinkují. B. Sanderson provedl základný pokus svůj následujícím spůsobem: spojil jeden konec polárného drátu velmi citlivého galvanometru se špicí čepele, druhý pak s místem, kde tato v řapík přechází; v tom okamžiku, kde proud se uzavře, uhne se jehla v galvanometru, prozrazujíc, že prochází čepelí listovou kladný proud galvanický od řapíku ku špici listu. Spojí-li se konec drátu polárného se spodinou a špicí řapíku, objeví se v galvanometru proud směru opačného. Tyto změny v napjetí elektrickém dějí se vždy dříve nežli pohyb, který následuje teprvé, když jehla galvanometru opět se byla ustálila; někdy ani nenásleduje pohyb po předchozím kolísání se jehly magnetické, což jest důkazem, že podráždění bylo příliš slabé. Intensita proudu mění se po každém podráždění, ale nejvíce při pohybech resorpčních. Tyto pokusy Sandersonovy byly i Munkem potvrzeny; provésti je lze však jen na listech zcela neporušených, na lodyze se nalezajících; na listech od lodyhy odříznutých zanikají proudy galvanické dosti záhy.

Na listech mucholapky jsou tedy proudy galvanické v jakémsi spojení s citlivostí i s pohyby resorpčními. Je-li spojení to přímé či nepřímé, není však dosud známo. Prozatím lze jen tolik říci, že každá buňka parenchymatického pletiva v hořejší části čepele listové jeví jakousi činnost elektrickou, obdobnou oné, jež na svalech a nervech živočišných byla pozorována; ale jak souvisí tato činnost s jednotlivými výkony životními, to dosud vysvětleno není. Lze však doufati, že i tuto otázku fysiologie rostlinná rozřeší, až zúplna bude prozkoumána životní činnost buněk rostlinných.

Vedle mucholapky patří do tohoto oddělení ještě aldrovandka bublinatá (Aldrovanda vesiculosa). Malá tato rostlinka, v stojatých vodách celé střední Evropy, Bengálska i Australie rozšířená, schází v Čechách, vyskytuje se však v sousedním Slezsku. Listy její, do hustých přeslenů sestavené, skládají se z plochého, dosti dlouhého řapíku a dvojkřídlé čepele, po kraji brvami obrostlé. Tato čepel, na svrchní straně hojnými žlázkami pokrytá, nese též několik delších článkovaných chloupků, jež, podrážděny byvše, popud jim sdělený rozvádějí po celé čepeli, následkem toho se svírající. V krajinách mírného pásma jsou listy její jen jako lastury živé škeble říční pootevřeny, ale v teplých krajinách a ve sklennících rozvírají se za teploty 27—30° R. mnohem více.

Dotkne-li se hmyz nebo jiná látka, bílkoviny obsahující, listů aldrovandky, dějí se na nich tytéž změny, jako na listech mucholapky. Již Stein r. 1873 nalezl v sevřených listech jejích chycené a napolo strávené drobné živočichy vodní, buchanky, perloočky a lasturnatky. Totéž pozorovali Darwin a Cohn, jichž pokusy na aldrovandce konané lze snadno opakovati. Vloží-li se na př. aldrovandka do nádoby naplněné vodou, v níž drobní živočichové vodní hojně plovou, objeví se v krátké době v listech jejích, dříve prázdných, zajatí živočichové, kteří po nějakém čase uvnitř vězení svého hynou; zda účinkem ostré šťávy, žlázkami listovými vyloučené, není dosud zjištěno, jelikož aldrovandka, ve vodě ponořena jsouc, žije. Pokusy Darwinovy však nasvědčují tomu, že žlázky vylučují tekutinu fermentovou a že vssávají též do sebe bílkoviny; pozoroval totiž Darwin i ve žlázkách této rostliny srážení se látek proteinových.

Do třetího skupení rostlin hmyzomorných patří rostliny, jež chytají hmyz do zvláštních měchýřků, na listech vyrůstajících. Všimněme si jen měchýřků bublinatky obecné (Utricularia vulgaris), i u nás sem tam ve vodách bařinných dosti hojně se vyskytující; jiné druhy její jsou rozšířeny po celé zemi, vyjma krajiny polární. Čočkovité měchýřky její, na listech krátkou stopečkou přisedlé, jsou nejprvé vzduchem, později vodou naplněny. Ústí jejich jest uzavřeno záklopkou, jen do vnitř se otvírající, jež vodní živočichy, zvláštním tvarem měchýřků přivábené, do vnitř pouští, ven však ujíti nenechává. Uvnitř měchýřků, z jichž ústí několik chloupků vyčnívá, podobných tykadélkům malých koryšků, jimž celý měchýřek se podobá, nalezl Cohn i Darwin chycené živočichy živé i mrtvé, jež zde rozkladu podléhají; zda k tomu přičiňuje i ostrá šťáva, již nejspíše hojné chloupky, stěny měchýřků pokrývající, vylučují, nebylo možno dosud dokázati. Střebají-li chloupky ty do sebe bílkoviny, není též zjištěno; nasvědčuje však tomu pokus Darwinův, jenž dokázal,

že i v chloupcích této rostliny bílkoviny účinkem uhličitanu ammonatého se srážejí.

Podobným spůsobem jako bublinatky chytají hmyzy též některé cizokrajné, jim podobné rostliny z řádu bublinkovitých (Lentibularieae: Genlisea, Polypomnolyx).

Do čtvrtého skupení rostlin hmyzomorných patří láčkovité rostliny (Nepenthes, Sarracenia, Cephalotus), hmyzy i jiné živočichy do zvláštních láček, na konci přeměněných listů se nalezajících, chytající.

Ani jediná z těchto rostlin neobývá v Evropě; za to však jsou rozšířeny ve všech ostatních dílech světa, rostouce nejvíce v stinných lesích horkého pásma.

Nejznamenitějšími z nich jsou láčkovky, jichž vzorem býti může láčkovka indická (Nepenthes destillatoria), v bahnitých půdách východní Indie rostoucí. Lodyha její, až 2 m. vysoká, nese 8—12 listů, neobyčejného tvaru, a dosti dlouhé květenství četných, drobných kvítků. Podivuhodné listy této láčkovky i jiných skládají se z dolejší ploché části, nejvíce našim listům se podobající a z láčky upevněné na úponce, v niž se plochá část řapíku prodlužuje. Tato láčka vznikla z hořejší části řapíku, pohárovitě se vydutivšího, a nese na konci svém ploché nevelike víčko, jež se považuje za čepel listovou. Víčko to, z mládí ústí láčky, tlustým vráskovitým okrajem súžené, uzavírající, odskakuje později od něho a není pohyblivé, jak dříve jmíno bylo, nemůže tedy za sucha ústí láčky uzavříti a za deště odkrýti. Vnitřní stěny těchto láček jsou posety četnými čočkovitými žlázami, nakyslou šťávu vylučujícími. Vnikne-li do vnitř láček hmyz nebo jiný živočich, podráždí žlázky, jež pak více šťávy vylučují než obyčejně, šťávy tak ostré, že dle pozorování Gorup-Besaneze a Willa na látky bílkovinné tak účinkuje, jako šťáva žaludeční. I v buničkách, z nichž žlázky této rostliny se skládají, bylo srážení se bílkovin pozorováno i lze za to míti, že i do nich vnikají látky dusičné, jako do buniček jiných rostlin hmyzomorných.

Láčky této i jiných láčkovek jsou výbornými pastmi na hmyz. Pestrou barvou svou a medovou šťávou, jež žláznaté buničky na obústí a víčku láčky vylučují, vábí rostlina tato jako mnohé jiné ku návštěvě, jež se též hojně dostavuje. Láčky některých druhů láčkovek jsou tak pestře zbarveny, že je v botanice nezběhlí obyvatelé ostrovů moluckých a Madagaskaru považují za pravé květy, skutečných drobných kvítků si nevšímajíce. I o šťávě těchto rostlin panují mezi nimi divné pověsti. Šťáva ta, láčky někdy až 2 dcm. dlouhé často z pola naplňující, chová dle pověstí malajských léčivou moc, jež trudnou mysl obveseluje a člověka bujarým činí; z té příčiny nazval Linné tyto rostliny Nepenthes.

Neméně zajímavými nežli láčkovky jsou i špirlice (Sarracenia). Rostliny ty, nejvíce po severní Americe rozšířené, vyhánějí z oddenku svého četné, do růžice sestavené listy, podobajíce se v tom ohledu novoholandské konvičnatce (Cephalotus follicularis), jež od láčkovek, jimž tvarem láček se podobá, k špirlicím přechod činí. Láčky špirlic, baňatému rohu polnímu nebo úzkému kornoutu se podobajíce, vznikají přeměnou řapíku, jenž celý v láčku se mění, a nesou na svém konci ploché víčko. Víčko to jest na některých láčkách kolmo postaveno, tak že ústí jejich nezakrývá, na př. u špirlice nachové (Sarracenia purpurea) nebo

jest nad ústím skloněno, poněkud ho uzavírajíc (Sarracenia psittacina, variolaris). V tomto případě jest dutina láčková chráněna před deštěm v prvním případě vniká voda dešťová do vnitř, nebrání-li tomu zvláštní postavení láček.

Dle výzkumů Hookerových nemůže voda dešťová ve větším množství vniknouti, leč do láček špirlice nachové; nezakryté láčky jiných druhů jsou tak postaveny, že dešť rýhou, na hřbetní straně jejich se nalezající, dolů stéká. V láčkách špirlice nachové nebyly dosud objeveny žlázky, nakyslou šťávu vylučující, jež u všech ostatních pozorovány byly; dle všeho nahražuje zde voda dešťová tuto šťávu, v níž hmyz do vnitř láčky vniklý utone a rozkladu podléhá. I láčky špirlice jsou výborně zřízenými pasťmi na hmyz, jsouce jako u láčkovek pestře zbarveny a vylučujíce u kořene svého medovou šťávu, hmyz vábící. Vnikne-li hmyz do těchto láček, uvnitř po třetinu tuhými, dolů obrácenými chloupky porostlých, nedostane se již více odsud, ježto mu tyto chloupky zpáteční cestu zamezují. U jiných druhů špirlic, jež uvnitř láček svých hojnost šťávy vylučují, hyne hmyz a podléhá rozkladu snad ještě rychleji než u špirlice nachové. Zažívají-li tyto rostliny látky bílkovinné, jako jiné rostliny hmyzomorné, není sice dosud dokázáno, lze to však předpokládati z obdob, jež se mezi nimi jeví.

Pozorování některých přírodozpytců dokazují, že špirlice patří mezi nejlépe zařízené rostliny hmyz lapající. Dle zpráv Riley-ových (1875) nachytá se do láček jejich tolik hmyzů, že jimi někteří ptáci se živí; z té příčiny navštěvují tedy někteří ptáci tyto rostliny, ne však proto, aby, jak za časů Linnéových se myslilo, žízeň svou ukájeli.

Ale i lidé použili této vlastnosti ku prospěchu svému; v některých krajinách severní Ameriky užívá se láček jejich v příbytcích lidských co dobrých pastí na hmyz.

Dosud jednali jsme o pravých rostlinách hmyzomorných, jež hmyzy chytají, usmrcují a zažívají. Jsou však ještě jiné rostliny, jim podobné buď přístroji hmyz lapajícími nebo pochodem zažívacím. Příkladem prvých jsou některé lomikameny a prvosenky (Saxifraga umbrosa, rotundifolia; Primula sinensis) a j.; příkladem druhých jsou houby a rostliny v trouchu žijící (saprofytické). Tyto rostliny neobsahují chlorofylu a nemohou tedy vytvořovati z látek neústrojných ústrojné, nýbrž živí se pouze látkami ústrojnými v prsti obsaženými, jež pomocí zvláštní šťávy rozpouštějí a kořeny nebo oddenky svými do sebe vssávají.

Látky bílkovinné, jichž rostliny saprofytické ku výživě své potřebují, rozkládají se však jen účinkem šťávy, kyselinu a ferment obsahující; takovou šťávu musí tedy tyto rostliny vylučovati. Vylučují-li však za tím účelem ferment peptonický, jako rostliny hmyzomorné, není dosud známo.

Ferment ten byl však u jiných rostlin již objeven. On jest též podmínkou každého trávení látek bílkovinných, jež u všech rostlin stopovati lze, ač ovšem méně než u živočichů, poněvadž pochod assimilační, u živočichů nevynikající, je zakrývá. Jakmile rostlina assimilovati ustane, pak se vyživuje podobně živočichům, trávíc z látek ústrojných, v ní nashromážděných. Každé zrnko klíčící jest toho příkladem. Dokud klíček kořínků a listů nevyvine, jichž k assimilování nevyhnutelně potřebuje,

tyje z látek ústrojných v semenu obsažených. Látky ty rozpouští klíček pomocí zvláštního fermentu zcela podobného tomu, jejž rostliny hmyzomorné vylučují.

Nejsou tedy rostliny hmyzomorné jediným příkladem rostlin, jež výživou svou se živočichům podobají; zvláštností jejich jest však, že přijímají látky dusičné povrchem listů svých, ačkoliv i kořínky i chlorofylem opatřeny jsou.*) Proč však přijímají tyto rostliny látky výživné, zvláště dusičné, povrchem listů svých a ne kořeny? Darwin odpovídá na tuto otázku, pravě, že tato výživa rostlinám hmyzomorným užitek přináší, a dokládá, že rostliny tyto hmyzem a jinými látkami živočišnými jen tenkráte se živí, když jiných se jim nedostává. Proti druhé části výkladu jeho nelze mnoho namítati; první část neodůvodnil však Darwin dostatečně pokusy, jež by přímo byly dokázaly, že hmyzomorným rostlinám výživa masitá více prospívá nežli škodí. Pokusy, jež po Darwinovi v té příčině konány byly, nevedly též k žádoucímu cíli, tak že otázka svrchu uvedená dosud ještě rozřešena není. Syn Darwinův, František Darwin, snažil se sice v nové době (1878) spolu s Kellermannem a Raumerem otázku tu zodpověditi zkoumáním počtu semen, jež vytvořují rostliny hmyzomorné látkami živočišnými krmené a nekrmené, než nedodělal se v ohledu tom rozhodných výsledků. Z pokusů jeho vysvítá jen, že rostliny krmené průměrně více semen vytvořují nežli nekrmené, že však nekrmené v jiném ohledu, zvláště počtem pupenů vytvořených předčí nad rostliny krmené.

I pokusy, jež na rostlinách hmyzomorných v lipské botanické zahradě konány byly, nasvědčují tomu, že jim masitá výživa žádných zvláštních výhod neposkytuje.**)

Z toho všeho vysvitá, že jest třeba dalších pokusů, jež by náhled Darwinův a stoupenců jeho potvrdily nebo vyvrátily. Vždy však zůstane z učení Darwinova o rostlinách hmyzomorných tolik aspoň jisto, že mohou látky bílkovinné pomocí listů svých podobným způsobem jako živočichové zažívati a že jim tyto potud přispěti mohou, pokud užitek, ze zažívání jich plynoucí, větší jest nežli škoda utrpená.***)

Pomlčíme zde o jiných důvodech, jež bychom pro a proti náhledu Darwinově o prospěšnosti podivuhodné výživy rostlin hmyzomorných uvésti mohli, jelikož by jimi svrchu uvedená otázka zcela objasněna nebyla, podotýkajíce, že mimo tuto otázku ve fysiologii rostlinné ještě s jinými otázkami se setkáváme, jež také rozřešení svého očekávají.

---

*) Jen bublinatka a aldrovandka nemá žádných kořenův, a přijímá veškerou potravu svou povrchem listův.

**) Dokázalo se tu, že mucholapky a aldrovandky, jež pod zvonci tak chovány byly, aby je žádný hmyz navštíviti nemohl, bujným vzrůstem svým předčily nad jiné, nepokryté a ob čas hmyzem navštěvované.

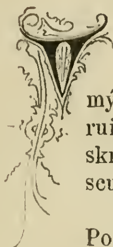
***) Škody působí těmto rostlinám hmyzomorným hlavně ztráta listů, jež mnohem dříve odumírají, byly-li látkami masitými krmeny, nežli když se jim těchto nedostávalo.

Na pustém hradě.

Z jihočeských melodií

O. Mokrého.

V mýtině lesa němá, bezejmenná,
ruina dříme staletá,
skráň její větev smrků skaboněná
scuchaným vlasem oplétá.

Po rozpukaném kmenu pryskyřice
seplývá slzou bohatou
a jako ve snu hnědá veveřice
se míhá větví kosmatou.

Ještěrka chvíli žhavém na kamení
se měkce v slunci vyhřívá,
kde kořen starý nelítostnou dření
zvětralou skálu prorývá.

Zbořenou branou — runou znamenanou —
jsem vešel v nitro ruiny,
kde snoubila se něžně s růží planou
trnitá větev maliny.

Červivé trámy stropu opřádaly
motýlů nočních závitky,
a stěnomalby zašlé vyhlédaly
zvědavě ke mně z omítky.

Jak do lenošky v mechu brokát vnadný
jsem kles' pod jizby výklenek
a přede mnou se klubkem Ariadny
nit zlatá snula myšlenek.

V bludišti snění — v bájných vidin klínč
se duše moje kmitala,
jak zlatá muška v hebké pavučině,
jež mlází smrčin splítala.

Ze smutných trosek nade mnou tu vstala
v balvanů šedé směsici
komnata vzdušná, v dál se rozkládala.
zelenou kryta dlaždicí.

Kol těžkých stolů v kvasu, bacchanálu
se pestré roje vlnily,
rozlehlou klenbou v rudém vína palu
poháry zlaté zvonily.

Postavy švarné — s tváří jarou, mladou,
v husitském kroji malebném,
postavy vážné — s dlouhou svislou bradou,
v taláru černém, velebném.

Rachotem bouře síní hlaholily
válečné zpěvy Táborů,
jak houfnice by v dáli hovořily
v bojiště mračném obzoru;

jak v hvizdu cepů třeskutě by zněla
polnice hudba hromová,
jak vítězně by šiky rozrážela
kolesem hradba vozová.

A číše o číš zvonila jen dále,
jak meč kdy o meč zachřestí,
jak palcát, když si cestu nenadále
na prsa vrahu proklestí . . .

Pak zase klenbou rozlehly se zpěvy,
jak žár, jenž buchá, plápolá,
a kalich s rudou, svatou krví révy
obcházel síní do kola.

Utichly písně. Pohár vyprázdněný
o dlažbu tvrdou zazvonil,
a zasmušilé, plísní kryté stěny
mlhavý závoj zaclonil. — — —

Opona mlhy náhle roztrhla se
a v obemšeném kamení
zasvitlo zase v kouzla duhojase
mi nové, pestré vidění.

Uzřel jsem v zlatém, bohatýrském šatě
postavu hrdou, vznešenou,
kráčela sem tam smutně po komnatě
a s hlavou k prsoum svěšenou.

V táborských písní hromném burácení
opustil hejtman hostinu
a stíhal zmaten ve horečném snění
šílenou slávy vidinu:

Mikuláš z Husi . . . Již již rukou smělou
se vznášel v trůnu zlatý lem,
a na skráň vášní rozkypělou
chladivý klad' si diadém.

Již na bedra mu luzné snění hravě
královský kladlo hermelín,
a jabko říšské, sladce, usměvavě,
se kutálelo zvolna v klín.

Tu jak by na zdi ruka z bible psala
výstražných písmen směsice:
na stěně v záři duhobarvé vzplála
tvář skromná mistra z Kostnice.

Zděsil se hetman — s vlasem vyježeným
lenošky sklesl do klínu — — —
Procit jsem — měsíc okem obemženým
pohlížel v lesa mýtinu.

Spánek přirozený a umělý.

Od

Dra. Josefa Thomayera.

I.

K nejznámějším pohádkám českým patří zajisté ona o chytré Káče, kteráž rozluštila otázku, co by bylo nejsladší, v ten smysl, že spaní. Myslím, že se nad rozluštěním takovým nikdo nepozastavil; spíše dostalo se obyčejně trefné odpovědi té naprostého souhlasu. A zajisté souhlasiti bude každý, kdo vzpomene si na některou trpkou chvíli života svého, kdy zarmoucen na lůžko si ulehl a kdy spánek zaplašil na čas veškerou tíži a druhého dne odevzdal probuzenému břímě značně zmírněné! Přál si zajisté každý stížený, aby spánek ten trval déle, ba tak dlouho, až by byla vyhlazena každá vráska na čele zkormouceném!

V dobách takových poznáváme důležitost tohoto zjevu, avšak jakmile život všinul se v obvyklé koleje, již je nám spaní přirozenou, ovšem osvěžující potřebou, na kterou zapomínáme, jedva že jsme se z pout jejích z rána byli vymanili. A přece jest jisto, že život náš neznamená pouze bdění, pouze jaksi práci, ale že skládá se z dvou přísných nutných polovin: v jedné z nich smysly naše vnímají a mozek dojmy takto poskytované v uhlazený celek spřádá a vedle toho jednání naše řídí; v druhé tělo a s ním i veškeren duševní život v klidu spočívá. Obojí pospolu znamená život náš. Bdění ovšem zdá se nám důležitějším, zdá se nám v obyčejném životě podstatou života celého; avšak doba klidu jest pro soulad normálně působícího těla našeho neméně nutnou.

Bez bdění nebyl by ovšem život náš životem ve smyslu obyčejném; avšak beze spaní nebylo by možné bdění. Nechci odvozovati z toho žádné světélkující reflexe, ale jisto jest, že můžeme déle spáti než bdíti. Vrátím se k okolnosti té ještě, prozatím podotýkám, že viděni byli lidé, kteří po měsíce dleli ve stavu spánku podobném, avšak nikdy neviděni lidé, kteří by byli na příklad jen sedm dní, ba ještě méně ustavičně bděli. Již z toho plyne, že pro život náš spaní jest činitelem nevyhnutelným. Však to jest mínění zcela rozšířené. Kdož neznal by vypravování o surovcích, kteří, aby donutili jednotlivé nešťastníky k přiznání, těmto spáti nedávali?! Aneb jak hnusné bylo starověké ono zmrzačení — odříznutí víček očních, jímiž zameziti se mělo, aby zkomolený pokojně spáti mohl! Obé pronikavě ozařuje obecné mínění o potřebě spánku: platiť zajisté oboje mučení z pravidla za přeukrutné, a byli si toho zajisté i mučitelé plnou měrou vědomi.

Máme-li vyměřiti přesně úlohu spánku, nepochybíme as přílišně, řekneme-li, že spánek jest přirozený každodenní klid, spojený se ztrátou vědomí a nečinností jednotlivých smyslů našich potud, pokud právě člověk sám se volbou místa namáhá, aby vyhnul se činnosti smyslů svých, při kteréžto vědomí by se navrátilo.

Spánek není výhradným majetkem pokolení lidského. Veliký počet zvířat spí, ba i u rostlin jakýsi spánku podobný klid se vyskytuje. Tuším, že v příčině té nejjasnější příklad podávají známé citlivky (mimosa pudica). Byliny tyto, jejichž podvojně seřaděné lístky při dotknutí se svírají, upadají každého večera také v jakýsi spánek. Všecky lístky — jindy vodorovně rozložené — se tu k sobě schýlí a i stonky jednotlivých skupin k půdě se sklánějí, aby k ránu zase znenáhla se vztýčily. U zvířat jsou poměry spaní velmi nestejné. Hmyz na příklad a i pavouci jeví jakýsi stav, spánku lidskému podobný, naproti tomu zdá se, že ryby vůbec nespí. Aspoň sám jsem viděl, že zlaté rybičky i v pozdní době noční ploutvemi pohybovaly, ač jsem na ně pohlížel za svitu měsíce; než možno jest, že přes pohyby ploutvemi přece jen klid rybiček takových více méně spánku lidskému se podobá.

Ptáci spí málo. Slyšel jsem nejednou od myslivců, že v těch dobách letních, kdy noc jest nejkratší, vrány vůbec skorem ani nesdřímnou; aspoň jest jisto, že na noc do lesa se nevracejí. Kdo probděl kdy na jaře noc u okna, nad nímž hnízdí vlašťovky, ví, že skorem po celou noc ptáci tito šveholí. Křepelku slyšel jsem tlouci již po jedné hodině s půl noci. Mnohého pražského občana, kterýž se po půl noci domů s těžkou

hlavou vracel, překvapilo as nemálo šveholení vodních ptáků nad Prahou. Jest to právě doba, ve kteréž se četní ptáci vodní s jedné vody na druhou stěhují a zejména přes Prahu dosti zhusta se ubírají. Šumot jejich zavdal, myslím, pohnutku k pověstem o divé honbě. Buď však jak buď, tolik je jisto, že ptáci málo spí. U ssavců poskytuje spaní veliký počet všelikých od sebe se lišících zjevů. Přežívavci vlastně v pravém slova smyslu ani nespí, kdežto někteří druhové (na př. svišť, jezevec a j.) přespí skorem celou zimu. Rozmazlený pes spí více nežli člověk, a i kočka dosti dlouho spí.

Však i lidé co do spaní od sebe se liší. Jedni uvykli devět i deset hodin spáti, jiným postačí úplně tři i čtyři hodiny. Tak vypráví se o Napoleonovi prvém a mnohých velkých učencích, že spali nad míru málo. Vůbec jest mnoho lidí, jimž čtyřhodinné spaní úplně postačí. Jiní bez sedmi- osmihodinného spánku ani obejíti se nemohou. Zdá se, že zvyk v příčině této jest velmi důležitý a že subjektivní potřeba spánku jest měřítkem falešným. Po šestihodinném spánku cítí se zajisté ještě mnozí ospalými a přece jsou po celý den svěžího ducha, jsou-li nuceni vstáti a bdíti. Vůbec jest nesnadno určiti potřebnou dobu spánku. Známá francouzská floskule praví: Dormir à dix, lever à six, manger à dix, manger a six, ça faira vous vivre dix fois dix, to jest ve volném překladě: Jdi spát v deset, vstávej v šest, jez v deset a v šest a budeš živ desetkrát deset let. Zde vypočítána tedy potřebná doba spánku denního na osm hodin, avšak není pochyby, že méně také úplně ještě postačí. Celkem se zdravověda za našich dnů o potřebné spaní méně stará — máť jiné závažnější úlohy na starosti, což pochopitelno jest v době, kde epidemické nemoci jako houby se množí. Však i starší lékaři, kteří se otázkou o potřebě spánku zabývali, nehrubě mnoho vážných pravidel ustanovili. Starý, dobrý Hufeland, jehož „kumšt život lidský prodloužiti“ také v českém jazyku máme, vyslovil se v příčině dotčené velmi opatrně a mnohem více mluví o škodlivosti dlouhého bdění, než o škodlivosti dlouhého spánku. Jiný starý autor, Sanctorius, vyslovil se o dlouhém spánku určitěji: „Přílišné spaní ochladí útroby i části zevní, činí šťávy těla lidského hustšími a zaviňuje ubývání tělesné váhy.“ Myslím, že Sanctorius svému učení sám nevěřil, zaváníť až příliš filosofií, která v medicině již tolik škody natropila. Zajímavější jest pozorování Francisa Devaya. Týž tvrdí, že viděl velmi mnoho druhdy pilných, čilých lidí, kteří stavše se neodvislými, přílišnému spánku se oddali a tím vlohy své promarnili. Každý zajisté, zejména vojáci dají mi za pravdu, že přemnozí lidé také proto na svou neodvislost se těší, že se budou moci vyspati. Se stanoviska tohoto zdá se mi, že Devayovo rozumování není bez zdravého jádra. V tom pak se shodují mnozí, že přílišné spaní podporuje nedbalost a lenošení. Francouzské přísloví dí trefně: La paresse, toujours endormie, sera vêtue de haillons“ (Lenost, vždy ospalá, oblečena bude v hadry). Naproti tomu ovšem spánek příliš krátký, aneb příliš zhusta přerušovaný, činí člověka otrlým, nevšímavým, o čemž zajisté příliš mnoho slov netřeba šířiti.

Avšak přes to přese všechno míru potřebného spánku určiti nelze povšechně. Poznamenati chci, že celkem u četných lékařů platí za pra-

vidlo, že spánek nemá přesahovati osm a nemá býti kratší šesti hodin, a tím také otázku tuto definitivně opouštím.

Chceme-li si spánek s dostatek co do podstaty jeho objasniti, narážíme především na otázku — (předpokládám, že prozatím výměr spánku, shora položený, je správný) — co jest příčinou toho, že každodenně ve spánek upadáme?

Slavný náš Jan Purkyně, jehož velikost člověk tím více pochopuje, čím více se fysiologií obírá, byl z prvních, ne-li vůbec první, kteří otázku tuto na základě střízlivého, realistického pozorování rozřešiti chtěli. Týž již před mnohými, skorem před čtyřiceti roky, o spaní velikou práci do Wagnerova příručného slovníku fysiologického napsal a v této vyslovuje domnění, že lze si vysvětliti spánek tím, že po denním namahání krev méně bohata je na kyslík, a tento nedostatek kyslíku že právě spůsobuje spánek. Myslím, že mínění toto i dnes ještě jest cenné, uvážíme-li, že přílišné množství kyslíku pobádá člověka a i zvířata k činnosti neobyčejné.

Snad si tu mnohý čtenář vzpomene na známou scenu ve Verneově románu „cesta do měsíce,“ kdy cestovatelé v kouli vystřelené letící při nadbytku kyslíku počnou prozpěvovati a poskakovati. Také zvířata v kyslíku vesele a divoce skáčou, kdežto lidé, jichž krev nedostatečné množství kyslíku — z jakékoliv příčiny — obsahuje, z pravidla ospalí jsou. Známo jest, že lidé, kteří mnoho krváceli, a jichž celkové nepatrné množství krve tudíž nedostatečný kyslík obsahuje, často zívají a ospalými jsou.

Podobně jest známo, že lidé výparem uhelným, jenž kyslík z krve vypuzuje, otrávení, velmi ospalí jsou, že upadávají za vlivu výparů těchto, hlavně pak kysličníku uhelnatého, ve spánek, z něhož se třeba nikdy více neprobouzejí.

Podobně se dokázalo (Pflueger), že žáby, kteréž nuceny byly dlíti v prostoře, kyslíkem chudé, ospalé byly. Jakmile však tvorům těmto podáno dostatečné množství kyslíku, stávají se ihned čilými, ač-li ovšem nebyli nuceni, příliš dlouho bez kyslíku žíti. Podobně upadne v spánek člověk, jemuž stlačíme obě hlavní tepny, mozek krví zásobující. Tím zamezíme právě dopravování kyslíku do mozku a následkem toho nastává v tomto stav, jejž právě spánkem zoveme. Ovšem, že poslední pokus není právě lhostejný, neboť stlačíme-li sami sobě na krku hlavní dvě tepny, tu rozhošťuje se v nás zprvu povážlivý pocit úzkosti a pak teprvé nastupuje ospalost. Také obvyklé léčení při omdlení podporuje mínění Purkyňovo. Má se totiž za to, že tento stav zaviněn jest z pravidla náhlým nedostatkem krve v mozku, prospěšno pak bývá člověka takového ihned položiti, neboť pak netřeba, aby krev vzestupovala tepnami kolmo vzhůru do hlavy, nýbrž pohybuje se vodorovně, může tedy i při seslabeném srdci rychleji prouditi. Následkem počínání takového ovšem rychle také vědomí se vrací. Když jsem před několika roky příležitost měl ve vojenské nemocnici často protínati nožem zanícené prsty, stalo se mi z počátku několikrát, že mladý takto postížený muž po proříznutí omdlel; měl jsem totiž ve zvyku, dotčenou manipulaci vykonávati na nemocném sedícím. Později však nechal jsem nemocného při tom na posteli a od těch dob neomdlel mi nikdo více. Posice v leže, kteráž

příboj krve do mozku usnadňovala, přerušila právě omdlévání. Tuším, že i tato zkušenost, byť i nepřímo, názor Purkyňův podporuje.

Leč přes to je učení toto příliš povšechné a zdá se býti platným pouze v zásadě. Jestiť právě kolísání množství krve v mozku zjevem častým a připisuje se mu vliv na rozličné příznaky chorobné, protož pochopitelno, že se fysiologové snažili vměstnati učení Purkyňovo do mezí užších tím, že snažili se vysvětliti, jakým spůsobem právě nedostatek kyslíku v mozku spánek zaviňuje.

Dlužno zde připomenouti, že každá práce organismu našeho spojena jest, ať tak dím hrubě, s upotřebováním látky čili se ztrátou látky pracující. Jest to zajisté týž zjev jako u každého nástroje, u každé látky, kteréž v obyčejném životě při práci užíváme. Svaly pracující, tedy stahující se (čímž nastávají právě všeliké pohyby těla našeho) podobně se opotřebují. Ve svalech takových nacházíme všeliké látky lučebné, jež rozkladu neb zacházení ústrojných látek nasvědčují; látkami těmi jsou kyselina mléčná, kreatin a jiné. Pokuď látky tyto ve svalu dlí, jest tento unaven, nemůže více pracovati, tím, že si odpočineme, odplaví se látky ty pryč a my můžeme zase na novo pracovati. Mínění toto není snad pouhým filosofováním, pouhou theorií, ale četnými pokusy utvrzeno jest. Tak na př. nabývá vyříznutý sval, jejž jsme elektrickým drážděním unavili, opět síly, jestliže tepny jeho roztokem soli kuchyňské vypláchneme; roztokem tím ovšem vypláchneme zároveň také ony „unavující“ lučebné látky. Činnosť mění vůbec lučebné složení svalů; jestliže se lučebné složení toto ihned a to rychle neupraví, tu sval umdlévá a přestává býti schopným práce.

Avšak myslím, že vůči výkladu tomuto právem se může namítnouti otázka, v čem vlastně souvisí veškeré rozumování ono s výkladem spánku, o němž jsme svrchu byli pravili, že nastává, když mozek a tudíž ne svaly v jistých určitých poměrech se octne? Výklad unavení svalů položen proto s hora, poněvadž činnosť mozková co do zásady činnosti svalové zajisté se podobá. Jestiť nepopíratelně veškerá činnost ducha, tedy myšlenky, city, dojmy a p. spojena nejtěsněji s rozličnými, nám ovšem dosud neznámými výkony mozku a práce pak mozek podobně jako svaly opotřebí, pracující mozek ztrácí co do látky. Kdyby příboj krve stále ztráty takové nenahražoval, přestala by záhy práce duševní naprosto. Avšak mluvím tu jedním dechem a přece jest zde jistá vložka nutna.

Tuším, že to bude mnohému čtenáři připadati pustým materialismem, mluvím-li, že mozek myslí, že se myšlenkou opotřebuje a podobné věci, jež by se snad spíše hodily do humoristické povídky. Nuž, třebas bych se při slově „materialismus“ nežehnal křížem, tož přece nemám za to, že lze mozek a duši stotožňovati, mozek sám není duše. Myslím, že to, co dává nám impuls, abychom projevovali myšlenku, cit aneb vůli — tedy duše naše, jest do dnes pojmem nevyzpytatelným, jako druhdy, dokud se ještě exaktně „nemyslilo“. Avšak u člověka živoucího právě duše výhradně jen působností mozku se projevuje, zdá se býti duše tedy, ať tak dím, silou, kteráž činnosti mozkové směr a způsob určuje. Kdykoliv mozek povážlivěji ochuraví, přestávají býti projevy člověka takto nemocného normálními. Mnohá trudnomyslnost jest na

příklad zaviněna chudokrevností. Jakmile v ústavě choromyslných pomocí potravy a prostředků železitých jakost krve se zlepší, pomíjí i trudnomyslnost. Zakládala pak se tato domněle duševní choroba pouze na nedostatečné výživě mozku a duše zdála se býti ochuravěním jeho sama chorobnou, poněvadž projevy její dály se spůsobem nepravidelným. Železo ovšem duši nevyléčilo, ale upravilo onu útrobu, kteráž direktivě duše slouží. Rozprava taková ovšem láká člověka, aby obšírněji ocenil úlohu mozku při výkonech zvaných duševními — a ocenění takové jest dnes při značně pokročilém stavu anatomie a fysiologie mozku dosti užitečné — avšak jednak vzdálila by nás od předmětu líčeného a za druhé pochybuji, že bych tím přišel čtenáři zábavné lektury vhod. Prozatím nám postačí, že to, co zveme výkony duševními, jest prací mozkovou. Pracující mozek však potřebuje, jako každá ústrojná látka dostatečné výživy, aspoň víme s jistotou, že mozek nedostatečně živený, také nedostatečně úlohu svou vykonává. Ovšem, že plné břicho práci duševní jest na závadu, avšak rovněž i hladový člověk špatně se učí, špatně přemýšlí. Ba pochybuji, že by nedostatečně živený člověk vůbec kdy byl veliké skutky vykonal. Důkazem toho jsou téměř všichni geniální duchové, a hladoví geniové zůstali geniy, aniž by byli veliká díla mohli vytvořiti.

Leč i bdění vůbec jest prací mozkovou, třeba by člověk seděl jako Orientalové se skříženými nohami při čibuku a kávě celé odpůldne, nemysle na nic. Pokud člověk bdí, potud nemůže se ubrániti, aby smyslové jeho neposkytovaly mu pocitu. Avšak i pouhá tato bezděčná činnost smyslů jest spojena s prací mozku, jakmile víme o pocitech, jež smysly nám poskytují. Pouhé vědomí jest tedy výsledkem jisté činnosti mozkové, a máme-li býti, jak říkáme, při smyslech, jest zapotřebí, aby výživa mozku děla se správně. Ztratíme-li na příklad mnoho krve, ztrácíme také vědomí; patrno, že vědomí jen a jen na správné výživě správně ustrojeného mozku závisí.

Poněvadž pak většinu dne při vědomí jsme a mozek tedy většinu dne pracuje, lze si mysliti, že se za dobu tu nastřádají v něm látky unavující, podobně jako ve svalu pracujícím. Látky tyto pak jsou na závadu obyčejné výživě mozku, překážejí přístupu okysličené krve ve smyslu Purkyňově a jest tudíž zapotřebí stavu, v němž by mozek nepracoval a v němž by se jen odplavovaly unavující, prací vznikající lučebné látky. Stavem takovým pak jest spánek.

Ve spaní ztrácíme vědomí, mozek nenachází se více ve stavu takovém jako při bdění a zotavuje se. Má se pak za to, že „unavující“ ony látky a mezi nimi dle Preyera hlavně zase jako ve svalech kyselina mléčná ku konci denního bdění spánek přivádí.

(Dokončení.)

Russworm a Belgiojoso.

Skizza z doby Rudolfinské.

Napsal

dr. Ant. Rezek.

(Dokončení.)

V tomto roce nevyvedlo se již ničehož zvláště znamenitého. Russworm koncem listopadu l. 1603 rozpustil dle tehdejšího zvyku vojsko a chystal se k odjezdu do Prahy, kdež se hodlal pobaviti spolu s mladým Bassompierrem, jejž vzal s sebou. Již cestou oddávali se rozkošem bezuzdným, jmenovitě v Komárně a ve Vídni. V Komárně byl Russworm hostem „galantní dámy" Anny Reginy šlechtičny Holmové, švagrové Jana z Molartu, a ta byla by ráda ukovala k sobě Russworma pouty manželskými, ale všechno španělské v Madridě nabyté umění nic jí neposloužilo. Za tři dni již nabažil se Russworm dobrodružství a ujel ku Praze, kdežto Bassompierre do Vídně se odebral a teprv v lednu 1604 za Russwormem do Prahy přijel. Tento přivítal ho velmi přátelsky a odtud pak prožili spolu zimu plnou nejdivočších rozkoší, zajímavých i tím, že Bassompierre je spůsobem velmi naivním popsal.

Dne 23. ledna jeli Russworm a Bassompierre na Modřany a čekali v síních paláce, až bylo po sezení rady. Potom představil Russworm mladého přítele svého všem známým, vypravuje o něm mnoho chvalitebného a žádaje, aby ho proto milovali. Z vážnosti k Russwormovi, jakožto k polnímu maršálkovi, slibovali všickni tak učiniti. Potom jeli na oběd k panu purkrabímu hradu Karlšteina, Janovi Vřesovcovi z Vřesovic.*) Ten měl dva syny, z nichž mladší, Wolf, chtěje se státi velitelem jízdeckého pluku, velmi si Russwormovy přízně hleděl, a pak čtyři dcery. Nejstarší provdána byla za hraběte z Millesima, druhá měla za muže plukovníka Karla Koloniče, třetí, Anna Estera, byla po šestiměsíčním manželství vdovou, ač teprv osmnácte let čítala, a čtvrtá, Anna Sibylla, byla toho času milenkou Russwormovou.

V domě Vřesovcově dostalo se oběma hostům přátelského přijetí. Dlouho se obědvalo i popíjelo a pak se tančilo. Při té příležitosti počal se Bassompierre dvořiti mladičké vdově Anně Esteře, a za několik hodin byl již tak daleko, že ona mu při odchodu udala, jak by jí nejsnáze psáti mohl a pak vyprávěla mu, kam dochází, aby se tam s ní také vynajíti dal.

Bassompierre docházel pak do domu častěji, za různými záminkami, nejčastěji pak proto, „že prý uzavřel s bratrem své milenky, Wolfem, přátelství." To trvalo až do odjezdu starého Vřesovce na Karlštein.

*) V memoirech Bassompierrových čte se zcela chybně „Peritestoris". Rozluštění jmena toho jakož i všech následujících podal Mikovec l. c. 15 a násl.

Ale ještě téhož večera po zábavě u Vřesovců vyvedli Russworm s Bassompierrem kousek hodně divoký. — Russworm vínem a láskou zpitý odebral se s Bassompierrem a v průvodu jednoho sluhy, jakožto tlumočníka, do Nového města pražského; kočár zůstal státi kousek povzdálí, a oni tři šli k jisté hospůdce, od jejíhož majitele Russworm byl za dvě stě dukátův koupil panenství jeho dvou dcer. Když vešli do domu, seděl hospodský se svými pracujícími dcerami u krbu. Byl v údivení, když spatřil vcházející pozdní hosty a ještě více, když Russworm sdělil, že každý z nich nese sto dukátův dle smlouvy prve uzavřené. Hospodský nechtěl o něčem podobném ani slyšeti, z čehož Bassompierre soudí, že Russworm obchod s ním učinil asi ve stavu nestřízlivém. Ale když Russworm na svém stál, otevřel hospodský okno a křičel co nejvíce na ulici: Mordio, mordio! Russworm chytil hospodského za límec, vsadil mu dýku na prsa a prostředkem tlumočníka dal mu říci, že na místě bude zabit, opováží-li se hlesnouti. Hospodský stichnul a Russworm vybízel Bassompierra, aby se zmocnil dívek, jež nyní daly se do pláče. Bassompierre, byv přece ještě mladší a slušnější, bál se v otcově přítomnosti dívkám násilí učiniti. Tu Russworm dal mu dýku, poroučeje, aby ji hospodskému na prsou držel, sám pak přistoupil k dívkám a počal jednu z nich líbati. Tu však povstal náramný pokřik v sousedství následkem volání hospodského, a přiměl i Russworma k tomu, že dívku pustil a odhodlal se k zoufalému činu. — Hospodský měl na sobě volnou halenu, pod tu strčil mu Russworm dýku a na samou kůži ji nastaviv, dal mu ztlumočiti, že ho zabije hned, jestli je z rukou rozkáceného lidu, jenž hospodu obléhal, nevysvobodí. Panošovu dýku vzal pak Bassompierre a učinil totéž ze zadu co Russworm z předu. Tak vyšli na ulici. Hospodský v situaci zlé, řekl lidu houfně shromážděnému, že se ničeho nestalo. Jakmile však kousek popošli a vytáhli dýky z jeho haleny, dal se znovu z plna hrdla do křiku: Mordio! Mordio! Nyní viděl lid, co se dělo a spustil se za kavalíry s velikým hřmotem, při čemž házeno kamení ve velkém množství. Zástup lidu vzrostl brzo na čtyři sta. Russworm vida se v patrném nebezpečí zvolal na Bassompierra: „Bratře! zachraň se kdo může! Padnete-li, tu neočekávejte, že vám pomohu na nohy, neboť každý musí na sebe pamatovati!“ Ale v tom udeřen byl velkým kamenem v kříž, tak že upadl. Bassompierre zdvihl ho a pomohl mu ještě několik kroků dále, až se šťastně dostali k svému kočáru. Nyní byli zachráněni. Kočár rychle ujížděl do Starého města a unikl rozčilenému davu dosti záhy.

Druhého dne (24. ledna) šel Russworm s Bassompierrem, jako by se nic nebylo přihodilo, zase na Hradčany, kamž po té každodenně chodili, až Bassompierre domohl se slyšení u císaře Rudolfa II., a byl jmenován plukovníkem jízdeckého pluku, jenž měl se nově najmouti. — Ale Bassompierre nechvátal s najímáním; on i Russworm více po tom toužili, aby starý pán Vřesovec na Karlšteině brzo se uzdravil a do Prahy na masopust přijel; neboť se zdá, že vnady mladších dvou dcer purkrabových pořád mnoho lákaly oba kavalíry, a mladé dámy také toužily po společnosti svých ctitelův, ale nemoc starého pána nepolepšovala se. Bassompierre praví, že přes to žili při neustálých slav-

nostech a hostinách, a že zejména hráli o veliké peníze v karty, tak zvanou „malou primu.“ *) Mezi karbaníky jmenují se zvláště Štěpán Jiří ze Šternberka, Adam Havel a Matouš Děpolt Popelové z Lobkovic a Vchynský. I nebylo prý večera, aby se ve hře neprohrály 2 až 3 tisíce tolarův.

Ještě v masopustě ženil se rytíř Proskovský, nejvyšší štolba císaře Rudolfa. Bral si ženu bohatou a proto byla svatba nádherná, čtyři dni trvající. Russworm a Bassompierre chtěli uspořádati při té příležitosti maškarní průvod. I vybrali se oni dva, s nimi pak páni z Waldšteina, Vchynský, Harrant, Černín, Šumberk a Mansfeld a jeli v krásných oděvech na vyšperkovaných koních do Starého Města. Před radnicí zastavili je strážníci a řekli k Russwormovi po česku, že císař zapověděl, aby se v maškarách po ulici jezdilo. Russworm odpověděl, že česky nerozumí a strážníci je propustili. Ale když se vraceli, strážníci zatáhli řetězy všechny příchody k velkému náměstí, kromě ulice, kterou se průvod vracel, a jakmile se na náměstí octnul, i tuto ulici řetězem zatarasili. Pak zatkli všechny účastníky průvodu — mimo Russworma a Bassompierra — a vedli je na radnici. Tu vzali oni oba kordy do rukou, které lokajové za nimi nesli, a hleděli zabrániti, aby koňům nikdo na uzdy nesahal. Když jeden strážník přece o to se pokoušel, udeřil ho Russworm tak silně pochvou, že se tato přerazila a strážník hodně byl poraněn. Nyní vrhlo se na ně asi 200 strážníků a tloukli je svými kopími v bok a ramena tak, že by to nepochybně bylo špatně dopadlo, kdyby nebyl se na místo dostavil městský rychtář s „regimentem“ v ruce. Russworm nechtěl býti poznán a proto měl vyjednávati s ním Bassompierre. Ale ten maje strach, hned udal své i svého soudruha jméno. Rychtář uslyšev jmenovati císařského maršálka Russworma velmi se ulekl a to tím více, když maršálek sňav škrabošku vyhrožoval rychtáři i strážníkům, že si na ně bude stěžovati u císaře. Rychtář chlácholil je jak mohl, propustil ihned ostatní soudruhy z radnice, kteří ovšem ušli zajetím svým velikému bití, a celá společnost vracela se na Malou stranu k svatbě Proskovského, jakoby se nebylo ničehož přihodilo.

Ale druhého dne Russworm přece šel žalovati k nejvyššímu kancléři království českého, panu Zdeňkovi Vojtěchovi z Lobkovic, jenž dal asi 150 strážníkův zatknouti a věznil se s nimi velmi nelítostně po čtrnácte dní. Teprv když Bassompierre na doléhání žen, jež za muže své prosit přišly, u Russworma se velmi přimlouval, a když dva ze zavřených zimou zemřeli, byli ostatní propuštěni. — Dostálo se chudákům trestu, že spravedlivě vykonávali nařízení císaře Rudolfa!

Russworm a Bassompierre veselili se dále; u nejvyššího kancléře tančili balet, a to prý v Čechách tehdáž ponejprvé zavedeno bylo, u Adama Karla z Lobkovic hráli v karty primu a quinolu, a když z hádek karetních povstali souboje, byli přitom i nepochybně sekundanty! Tak skončil se v Praze masopust. Ale na českém venkově, kdež

---

*) La petite prime, dle Mikovce (str. 18.) tehdejší modní hra toliko se čtyřmi kartami.

dosud neuznávali platnost Gregorianského kalendáře a drželi se starého Julianského, byl masopust o deset dní delším.

Pánům kavalírům nechtělo se ještě popelce, a protož se tentokráte smířili s kacířským kalendářem a jeli na Karlštein. K Russwormovi a Bassompierrovi přidružili se ještě páni Slavata a Kolovrat. Tento miloval prý již dráhný čas dceru Vřesovcovu, hraběnku Millesimovou, kdežto Slavata teprv prý před nedávnem zapletl se s paní Koloničovou.

Bassompierre píše o pobytu na Karlšteině následovně: „Nalezli jsme tam asi dvacet dám, mezi nimiž mnohá byla velmi krásná; i nebude tuším nikoho, kdo by se ptal, zdali nás čtyři dcery domácí rády viděly a dobře přijaly. Ale zvláště to učinila má, která jako u vytržení byla, že mne vidí, jako já ji, neboť jsem byl převelice do ní zamilován. A mohu říci, že jsem v celém živobytí svém nepřežil deset dní příjemnějších nad tyto. Byla to samá, nepřetržitá slavnost, vždy při hostině nebo na bále, nebo i při lepší ještě zábavě („meilleures occupations")!

Konečně když bylo po masopustě, navrátili jsme se do Prahy, k své nemalé lítosti. Má milenka byla mi slíbila, že brzo do Prahy přijede, ale poněvadž se otec její znovu rozstonal, nemohla dostáti slovu; i dovolila mi, abych v přestrojení přijel na Karlštein, kdež jsem pak pět dní a šest nocí v komnatě vedle její schován byl."

Toť jsou poslední vzpomínky Bassompierrovy na Čechy a na Russworma. Nebo brzo po té odebral se do Francie, kdež nové zamilované pletky a politické intriky ve službách Jindřicha IV. a Ludvíka XIII. pojistily mu skvělou karrieru.

Russworm však dále navštěvoval Karlštein až do roku 1604. Na jedné z těchto cest zastavil se v krásném údolí sv. Ivana pod Skálou, kdež vedle hrobu poustevníka Ivana stál benediktinský klášter. Zde Russworm počal znovu býti pobožným a jako na začátek své kající dráhy dal na místě, kde dle legendy měl sv. Ivan vidění sv. Jana Křtitele, postaviti nákladem svým oltář s mramorovým křížkem a dvěma sochami.

Ale postavení Russwormovo u dvora stávalo se čím dále nejistějším, jmenovitě působením strany vlašské, která císaři všechny staré i nové hříchy Russwormovy předváděla a aby maršalství zbaven byl, žádala. Císař toho času poukázal Russwormovi 2000 zlatých za utrpěné škody a 40000 zlatých jakožto zvláštní odměnu. Ale velitelství v Uhrách přece ho zbavil, učiniv tam vrchními pány vojenskými dva nepřátele Russwormovy: Jana Belgiojosa a Jiřího Bastu. Russworm stal se za to velitelem pevnosti Rábu, ale zdá se, že se ani tam dlouho nezdržel. Nechuti této užil Maximilian, kníže bavorský, a chtěl najmouti Russworma do služeb svých jako nejvyššího vojenského velitele, ale Russworm, důvěřuje stále ještě ve přízeň císařskou a spoléhaje na zásluhy a nenahraditelnost svou, odmítl vyjednávání s Bavorskem a zůstal v Praze. Vrchním velitelem Bavorska stal se pak Jan Tserclas Tilly.

Ale vlastí vojevůdcové v Uhrách brzo úplně zničili postavení císařské armády. Surové počínání Bastovo i Belgiojosovo proti všem ne-

katolíkům a bezměrné vydírání peněz na obyvatelích země bylo jednou z četných příčin, pro které v Uhrách vypuklo nové, všech dřívějších nebezpečnější povstání, jímž panství císařské nadobro bylo ohroženo. V čelo povstalců postavil se záhy Štěpán Bočkaj a k jeho praporům hrnuly se četné zástupy Uhrů se všech končin. Mimo to vypravena byla zvláštní deputace k císaři do Prahy, aby přednesla stížnosti na Belgiojosa, který zaopatřiv si „podvodný a podvržený“ patent císařský a o něj se opíraje, bezohledností svou Uhry k povstání donutil. Belgiojoso, boje se toho, jaké skončení pře jeho vezme, opustil bez dovolení sídlo své v Uhrách a odebral se do Prahy.

Tím vším zvětšila se ovšem vážnost k Russwormovi a on doufal, že splatí vlašské straně všechna příkoří jemu učiněná.

Již počátkem r. 1605 zdržoval se proto Russworm opět v Praze, a přízeň císařova, zdálo se, že mu znovu pokvete. Když neštěstí císařských zbraní v Uhrách začalo se vlašské straně připisovati a vliv její tím u dvora klesal, odvážil se Russworm i toho, že jednoho z nepřátel svých, hraběte Ondřeje Poria, dal uvězniti na radnici Staroměstské. Ale brzy mělo dojíti také na Jana Belgiojosa, jenž právě do Prahy přijel. Neboť vyslanci uherští stále více na to doléhali, aby císař Belgiojosa vyšetřovati a potrestati dal za četné zlořády jeho v Uhrách páchané. Císaři konečně nic jiného nezbývalo, než učiniti jim po vůli, a tak byl Jan Belgiojoso hejtmanem hradu Pražského Šťastným Mošovským z Moravčína jat a na radnici Novoměstské uvězněn. Za vyšetřující soudce nad ním ustanoveni byli Jan Václav z Lobkovic, Jindřich z Písnice a Russworm. Tohoto posledního obával se uvězněný nejvíce, neboť on jednak nejlépe vojenství rozuměl, jednak pak nejméně měl příčin, aby jemu nadržoval.

I vedla všechna snaha Jana Belgiojosa k tomu, aby na nějaký čas vyšetřovací vazby byl sproštěn, což se mu konečně povedlo. Podav za sebe dostatečné rukojmě byl na čtyři neděle z vězení propuštěn, ačkoliv prý, mimo žaloby stavův uherských proti němu podané, bylo by se mnohem více scestností našlo, kdyby se ho poselství papežské i jiné vlašské nebylo ujalo.“ *) Času toho mínil Belgiojoso užíti k tomu, aby Russworma nějakým spůsobem neškodným učinil. A k tomu užil nejvíce rád bratra svého Františka Belgiojosa, jenž toho času do Prahy přišel. František Belgiojoso byl figurou hodnou Bozděchových „Dobrodruhův“. Roku 1602 v Pavii s čeládkou svou vytloukal domy pokojných měšťanův, vyháněl odtud majitele a sám se v nich s bezuzdnými přátely svými rozhostil. Konečně udeřil se spitou společností svou na dům advokata Birba Salema, prolezl všechny pokoje jeho, pobral peněz a klenotův v ceně 7800 korun a odvlekl s sebou násilně krásnou ženu Salemovu. Pak vsedl na připravenou již loď a ujel. Salemo podal věc tu k soudu, a ten vyhlásil Františka Belgiojosa za banditu, vyhlásiv veřejně, že ten, kdo by ho živého přivedl, 1200 korun, a kdo hlavu jeho, ten že 600 korun odměnou dostati má. František Belgiojoso ujel k bratrovi a s ním pak zároveň přibyl do Arkadie všech kondotierrův — do Prahy. V tutéž dobu objevil se v Praze ještě

*) Beckovského Poselkyně II. 1. str. 406.

jiný „kollega“ Belgiojosův, Milančan Furlani. Pro velké zločiny utekl se do Čech; byl na krátce v službě u Russworma a pak, z vlasti jsa vyhnán, živil se banditstvím. — Ale Furlani byl by se rád z Prahy do Italie vrátil, neboť tam lépe dařilo se obchodům jeho druhu než v Praze, ale k tomu bylo mu potřebí dosíci odpuštění za předešlé špatné kousky a pak peněz na cestu. On dobře věděl o ceně vysazené na hlavu Františka Belgiojosa a okolnosti té jakož i nepřátelství s Russwormem dovedl vhodně užíti k novému prospěchu.

Propuštěný z vězení Jan Belgiojoso zášti svému proti Russwormovi popustil volnou uzdu; na ulici jej, ač byl jakožto maršálek jeho představeným, ani nepozdravoval, ba zakázal své čeládce, aby s čeládkou Russwormovou obcovala. Bratr František Belgiojoso svrchu zmíněný popuzoval ještě více zjevné nepřátelství, až konečně oba, jako v starém Římě Clodius a Milo, v průvodu hojných družin na sebe čekávali, aby jeden druhého skolil. Donášečstvím zášť obapolná jen ještě rostla a nejvíce ji podrážďoval u Russworma — Furlani. Vychytralý Vlach počítal takto. Zabije-li mým přičiněním Russworm hraběte Františka Belgiojosa, mohl bych já obdržeti cenu na hlavu jeho určenou, a mocná protekce maršálka Russworma mohla by mi mimo to pomoci ještě k odpuštění starých hříchův a k návratu do Milánska.

Tak přišlo v červenci r. 1605 k osudné katastrofě, jež neposkytuje ani dostatečně světla o tom, kdo byl více vinným. Nejšířeji popsána jest událost v rukopise universitní knihovny II. A 12, jenž jest částí konceptu Beckovského Poselkyně starých příběhův českých.*) Dle toho udála se příhoda ona následovně:

V poledne osudného dne byl Russworm pozván u pana Sigmunda Herberšteina. Po obědě jel na hrad a měl slyšení u císaře Rudolfa v příčině výslechův s Janem Belgiojosem učiněných. Odtud jel v kočáře přes Hradčany dolů mimo dům pana Štěpána Šternberka, presidenta české komory. Tam se zastavil, ježto Šternberk spolu s panem Adamem z Waldšteina Russworma k sobě zvali. O 6. hodině jel odtud opět k Sigmundovi z Herberšteina, kdež večeřel. Na rozchodnou umlouvali se spolu, že se sejdou druhého dne ráno o 8. hodině na hradě.

Od Herberšteina šel Russworm do bytu svého ve Vlaské ulici na Malé Straně pěšky, obklopen jsa četnou družinou své čeládky. Dvě pochodně smolné svítily jim na cestu. Russworm neměl zbraně; pouze rapír nesl za ním jeho paže, a druhý sluha vedle něho nesl láhev stříbrnou s vařenou vodou (sic), jak z ní při večeři pil. Když přišel průvod k domu dvorské komory, objevil se tu najednou Furlani a pravil, že bratři Belgiojosové s lidmi svými na tři houfy rozděleni jsou a na Russworma čekají. Maršálek v rozčilenosti kázal ozbrojenému sluhovi svému Sauerovi, aby šel s Furlanim napřed, sám pak okamžik počkav, následoval. Hrabě František Belgiojoso stál vskutku ve Vlaské ulici před domem Václava Vchynského ze Vchynic blízko příbytku maršálkova. Není pochybno, že čekal na Russworma, ač později udával, že byl ve Vlaské ulici za příčinou zamilovaného záletu pod okny dámy své. Než Russworm do Vlaské ulice vkročil, padla rána a hned na to

*) Viz vydání mého I., s. str. 407. a Mikovce str. 23.

druhá. Maršálek dal si podati od pážete rapír a poručil nosiči pochodně, aby se fakulí dobře zpravil a za ním šel, neboť se obával, aby někdo pozadu na něho nestřelil.

Rány dvě padly již v bitce mezi stranami. Furlani šel napřed se Sauerem, František Belgiojoso, vida prý krajana, oslovil ho vlašsky, načež Furlani střelil a trefil hraběte do ruky. Tu Belgiojoso tasil meč a hnal se za oběma sluhy v před. To již v tom také spatřil Russworm: s vášnivou rychlostí chopil se rapíru a hnal se proti hraběti; nastal souboj, při němž četná družina obou pánů byla divákem při svitu smolných pochodní. Russworm byl několikráte raněn, ale konečně přece porazil hraběte na zem a v tom přiskočil Furlani a prostřelil mu hlavu.

Russworm neobával se žádných zlých následků. Druhého dne o osmé hodině ráno přijel na hrad, stěžoval si na úklady bratrů Belgiojosů a ukazoval i rány, jež utrpěl v nočním souboji s hrabětem Františkem. Císař Rudolf, dozvěděv se o celé věci, velmi se hněval, že se s císařským polním maršálkem takovýmto spůsobem nakládalo. Ale brzo bylo jinak. Jan Belgiojoso, bratr zabitého, dovedl získati pro sebe celou vlašskou stranu při dvoře a pak zadal žalobu proti Russwormovi, ukazuje v ní na přísné mandáty císařské proti banditům vydané*) a žádaje, aby Russworm dle nich byl potrestán. Z počátku nedosáhl ničehož více, než že byl vydán rozkaz k stíhání Furlaniho. Ten postižen byl v Brandýse nad Labem, ale nechtěl se poddati dobrovolně, a tu byl v bitce zabit. Tělo jeho přivezeno do Prahy pod šibenici a tam čtvrceno.

Russworm myslil, že tím jest věc odbyta. Ale Jan Belgiojoso šel o krok dále a přiklonil k svému prospěchu všemohoucího komorníka Rudolfova Filipa Langa. Tento vyděrač, jenž řídil osudy veliké říše Rudolfovy a jen toho propustil k osobě panovníkově, kdo si dříve u něho draze vykoupil vstupné, obdržel od Jana Belgiojosa 20 tisíc tolarů a za ně slíbil účinkovati v neprospěch Russwormův. Maršálek brzo o tom se dozvěděl, a poněvadž věděl, že přízeň drzého komorníka musí sobě kupovati i členové císařského domu, proto uchýlil se též k Langovi a podával za umlčení celé věci před císařem 8 tisíc tolarů. Ale to bylo méně a proto byl odmítnut.

Od této chvíle považovali všichni přátelé Russwormovi při jeho za ztracenou, jenom on sám o své nevině jsa přesvědčen, oddával se bezstarostnosti.

Filip Lang vzal nyní chorého císaře do práce. Lhal mu, že Russworm kuje tajné pikle s Turky a že před zuřivostí jeho ani prý posvátná osoba císařova není zcela bezpečnou.

Císař Rudolf, v nešťastném stavu duševním se nalézaje a beztoho spiknutí a vraždy proti své osobě se obávaje, poručil po slovech Langových, aby byl Russworm zatčen. Rozkaz vykonal Šťastný Mošovský z Moravčína. Russworm podrobil se klidně a s lítostí takovou, že prý mu až slzy z očí pršely a při odvedení do vězení pouze toto prohodil: „Takováliž hrozná hanba, posměch a odměna mně jakožto císařské raddě a nejvyššímu v Uhřích maršálkovi v tak vzácném úřadě

*) „Květy“ číslo lednové, str. 77.

množství let věrně a platně J. M. císaři sloužícímu, beze všeho vyslyšení státi se má?“ Tichý protest nepomohl a Russworm zavřen byl v radnici staroměstské. Nadarmo se nyní všickni příbuzní Russwormovi ve prospěch jeho namáhali, neboť Filip Lang vymohl na císaři vydání rozkazu, aby ihned Prahu opustili; nadarmo také kníže bavorský Maximilián poslal zvláštního vyslance do Prahy; neboť Lang i to vymohl, že vyslanec bavorský ani k slyšení připuštěn nebyl. Nadarmo sepsal také Russworm sám obšírný obranný spis, v němž výborně dokazoval, že zabitím hraběte Františka Belgiojosa nikterak nejsou porušeny císařské zákony „o mordech“, ježto hrabě František všeobecně za banditu jest vyhlášen, a tomu kdo by jeho hlavu přinesl, se dokonce i odměna přislibuje! — Naproti tomu Russworm ukazoval k svým zásluhám a k hanebnému počínání žalobníka Jana Belgiojosa. — Ale to vše darmo. Neboť císař obranného spisu Russwormova přičiněním Langovým ani okem nespatřil! —

Vlašská strana doléhala na to, aby ortel smrti byl proti Russwormovi vyřčen a císařem podepsán, ale to císař přece chvíli váhal učiniti, až ho k tomu Lang donutil. Nebo se později chlubil: „Lehce by byl císař Russwormovi odpustil, já však toho nechtěl a bez obalu řekl, jestli že ho J. M. císař propustiti ráčí, tož já ho dám utratiti!“

Dne 1. října l. 1605 vydán byl první výrok proti Russwormovi tohoto znění: „Tak jakož jest Jan Jakub Belgiojoso, hrabě, na J. M. Císařskou vznesl, kterak by Krištof Heřman Russworm, J. M. Císařské radda a polní maršálek v Uhřích, proti přísné zápovědi skrze heroldy v Městech pražských prohlášené, i proti artikulům v něm obsaženým přečinil a hraběte Františka Belgiojosu, bratra jeho, nenáležitě zamordoval, čehož jest se proti tak přísné zápovědi J. M. Cské dopouštěti neměl, co jest pak zase naproti tomu skrze spis vedle komise nařízené týž Krištof Heřman Russworm dal, to vše J. M. Cská stejnými raddami v svém bedlivém uvážení míti a tuto vejpověď činiti ráčí: Poněvadž se dostatečně našlo a vyhledalo, že jest on Krištof Heřman Russworm naproti J. M. Cské přísnému skrze heroldy prohlášenému poručení takového mordu se dopustil a on hrabě František Belgiojoso příčinou jeho zastřelen byl, a aby on Russworm tím mordem vinen býti neměl, z těch tehdy příčin on Krištof Heřman Russworm v pokutu hrdla ztracení, v týchž mandátech obsaženou, upadl. Actum dne 1. října 1605.“

Proti tomuto výroku zadal Russworm novou žádost a strýc jeho, prvé z Prahy vyobcovaný Burghart Jeronym Russworm odvážil se k poslednímu kroku. Vrátil se do Prahy a dostal se až do předsíně císařské s žádostí o milost pro maršálka. Žádost tu vzal mu komorník Lang a odnesl ji na oko do komnaty císařské, odkudž se ihned vrátil s vyřízenou, že ji císař neráčí přijmouti.

Dne 20. listopadu 1605 podepsal císař konečný ortel smrti, 28. listopadu byl Russworm o půl noci z vězení svého vyveden a ortel jemu s tím doložením oznámen, že hned z rána (29. listopadu) poprava bude vykonána.

Russworm dokazoval, ovšem nadarmo, svou nevinu, a užil posledních chvil života svého k modlitbám s několika františkány od P. Marie Sněžné. Poprava pak odbyla se 29. listopadu v síni radnice

Staroměstské, za obyčejné při podobných příležitostech scenerie. Vzácní kavalíři a tovaryši Russwormovi plakali, kněží se modlili a maršálek zachovávaje klidnou, srdnatou mysl, těšil všechny přítomné, — ačkoliv sám dle všeho nerad ze světa odcházel. Po vykonané popravě tělo bylo ihned odneseno do kláštera P. Marie Sněžné, kdež i také pochováno. Za hodinu po tom přiběhl na radnici jeden z komorníkův císařských s poručením od císaře, aby Russworm ihned z vězení byl propuštěn a k němu přišel. Ale bylo již pozdě. — Neboť dle výslovného propovědění hraběte Khevenhillera byla sice Russwormovi milosť udělena ještě v čas, ale největší pán na celém dvoře Rudolfově — komorník Lang zdržel sdělení o tom až bylo pozdě! — Pak prý zajásal, zvolav: „Takovým spůsobem musím trestati nepřátely své! Ať mi nyní jen škodí!“ Podlý komorník čtyři léta později podobné, ovšem mnohem zaslouženější smrti ušel předčasnou smrtí v žaláři.

O smrti pověstného maršálka císařského Russworma mnoho se psalo, pravdivého i vylhaného, jmenovitě i se strany vlašské smrť jeho vyhlašována byla za trest boží pro nevážnost k náboženství. — V té příčině ovšem octla se historiografie v bludu vědomém. Russworm byl protivníkem Belgiojosovým, jenž všechny nekatolíky surově pronásledoval, proto také musil z něho býti udělán aspoň poloviční neznaboh!

Ale závěť jeho svědčí o jiném. V té odkázal 10.000 zl. chudým, 2000 zl. Františkánům ve Vídni, 3000 zl. Františkánům u P. Marie Sněžné v Praze, 1000 zl. jeptiškám u sv. Anny*) v Starém Městě pražském, 500 zl. chrámu sv. Tomáše a 12 až 15 tisíc zl. na vystavění nového kostela ke cti sv. Michala.

Srovnáme-li tyto a téhož druhu zprávy již dříve řečené s ostatním bouřným a divokým životem Russwormovým, tu objeví se nám v pravém světle typus tehdejšího života, podobný starořímskému bohu s dvěma obličeji! A takový byl vesměs život v pohnuté době Rudolfinské, na počátku velkých nastávajících bouří v Čechách i v celé Evropě.

ROZHLEDY

v literatuře, umění a vědě.

Národ sobě!

Nedávno učiněno všemi vlasteneckými orgány nadšené vyzvání k národu, aby opatřil poslední, vydatnou sbírkou pokladnu sboru pro vystavění národního divadla fondem, jehož potřebí jest, aby chrám naší dramatické musy uvnitř dostavěn, zařízen a brzy

*) K těmto musil již před tím někdy býti dobročinným. Nebo v Nekrologiu kláštera sv. Anny (vydal Dr. Emler) při zprávě o popravě Russwormově nalezá se poznámka tomu svědčící.

otevřen býti mohl. Vyzvání toto došlo na všech stranách naší krásné vlasti mocného ohlasu a sbírka na národní divadlo zahájena s nebývalou dosud chutí a energií.

Dle rozpočtu stavebního výboru jest na úplné dovršení stavby národního divadla potřebí ještě něco přes 200.000 zl. a jde o to, aby zahájenou právě sbírkou celý tento obnos byl opatřen, aby nynější sbírka opravdu již byla poslední. Není to nemožné, ba ani příliš obtížné, učiní-li jen každý vlastenec svou povinnost. Pojíme tudíž k hlasům našich orgánů veřejného mínění svůj hlas vroucí, snažně prosíce všechny přátele a čtenáře „Květů“, aby nejen sami dle možnosti přispěli, nýbrž všemi silami o zdar poslední sbírky na národní divadlo se zasadili. Jaký by to byl triumf, jaká chlouba, jak skvělý důkaz životní síly, vzdělanosti a probudilosti českého národa, kdyby v několika týdnech nebo měsících celá na ukončení budovy národního divadla ještě potřebná suma byla sebrána! Zpráva o tom letěla by světem!

Není to nemožné, ba stane se tak, řeknou-li všichni uvědomělí vlastenci, že se tak státi musí! Kde kdo máš vliv a slovo, mluv, jednej a sbírej! Nechť nezůstane města ni osady v Čechách, ve kteréž by se nebylo sbíralo. Kde ještě není sběracího výboru, nechť se rychle sestoupí a sbírá dům od domu. Jeť to první daň, kterou národ ukládá sám sobě, sobě na čest a oslavu. Z daně té nevymykej se nikdo, kdo Čechem chceš slouti; nevymykejte se z ní zejmena obce a okresy, peněžní ústavy a spolkové průmyslové podniky, spolky a jednoty. Nechť závodí obec s obcí, město s městem, kraj s krajem, aby již příštím rokem slaviti mohl národ český druhý veliký svátek národní, dokončení pomníku svého znovuzrození, otevření velkého národního divadla!

Česká literatura.

Spojené odbory „Umělecké Besedy“ vydají ke dni 16. května t. r. slavnostní (jediné) číslo časopisu *„Národ sobě!“* ve prospěch národního divadla. Číslo toto přinese na 16 stranách foliového formátu kresby a náčrtky všech našich vynikajících malířů a illustratorů, pak epigramatické nebo aforistické příspěvky všech čelních básníků a spisovatelů českých. Redaktorem literární části jest Jan Neruda; uměleckou část rediguje zvláštní komisse výtvarného a hudebního odboru, ve kteréž zasedají pp. malíři professor Pinkas a Ženíšek, sochař Myslbek, architekti Wiehl a Koula a dr. Otakar Hostinský. Starost o provedení typografické, jakož i o prodej převzali pánové dr. Edv. Grégr, Jan Otto, F. Řivnáč a Ferd. Dattel. Ze správního výboru „Umě-

lecké Besedy" zvoleni do redakčního komitétu pánové dr. Jan Strakatý a Gabriel Žižka. Celý hrubý výnos připadne pokladně národního divadla.

V červáncích a lesku kalicha. Obrazů historických od Václava Beneše Třebízského řada I. Díl první. Obsah: Pod Karlštejnem. Jan Abatyše. — Václav Beneš Třebízský jest velmi pilný, dovedný a také šťastný pracovník na poli naší vlastenecké belletrie. Skoro již celé desítiletí zásobuje české zábavné listy historickými povídkami hlavně z dob husitských a přikročil koncem minulého roku k soubornému vydání těchto rozptýlených prací pod názvem svrchu položeným. Že Benešovy historické obrazy ve sbírce se vydávají, jest rovněž potěšitelno jako záslužno. Jsou to práce půvabné, ušlechtilé a skrz naskrz české; Beneš Třebízský čerpá své látky téměř výhradně z bohatého zdroje českých dějin, do kterýchž se pohrouží s plnou chutí svého vlasteneckého citu a smýšlení. Beneš koná ku svým povídkám historická studia a dokazuje také každou prací, že porozuměl duchu doby, do kteréž jeho vypravování spadá; on vynáší z hlubin historických pramenů rozkošné typy, zajímavé postavy z lidu, šlechty i vojska a spřádaje jejich jednání v umělý celek jednotné povídky obestírá tuto tak věrným historickým koloritem a přísvitem, že má čtenář skutečnou dějepravnou illusi. I mluvu, kterouž úplně ovládá, přispůsobuje Beneš do jisté míry látce a době a dociluje tím, že se některá z povídek čte jako kapitola obšírné nějaké, zábavně psané kroniky. Benešovo vypravování béře se z pravidla volným, širokým proudem epickým, jevíc klid namnoze až klassický; je prosto všeliké affektace, ale za to prodchnuto vroucím zdravým citem; nevyhledává žádných umělých effektů, ale dociluje přece značného účinku mohutností a pravdivostí svého líčení. V ději netvoří Beneš žádných složitých zápletek: plán jeho povídky je vždy jednoduchý, přímými črtami vyznačený; ale tyto rovné črty obalují se v provedení proudem pestrého života, barvitým, poutavým líčením a zajímavými episodami, tak že celek vždy silný a lahodný dojem činí. Povahy jednajících osob jsou v Benešových povídkách provedeny pečlivě a veskrze důsledně; každý skutek, každé rozhodnutí jejich je psychologicky odůvodněno, nikde nenalezáme nevysvětlených skoků ani odporů, nikde věcí, kteréž by se příčily zdravému rozumu. Beneš je důkladný znalec lidských povah, ale jedna stránka lidské přirozenosti zdá se mu býti nejasnou — láska. V erotických scénách daří se mu nejméně; pevná jeho ruka pozbývá tu jistoty a silná, směrem jistá jeho fantasie nemůže nalézti v labyrinthu ženského srdce pravé cesty. Proto obmezuje také Beneš milostnou část svého vypravování na míru naprosté nutnosti, tak že řečenou nejistotou ve všech věcech lásky celek téměř žádné ujmy nedoznává. — Tyto povšechné poznámky o Benešových historických povídkách prozatím nechť postačí; při dalších svazcích naskytne se nám příležitost, abychom o nich dále a podrobněji pojednali. Odporučujeme je svému čtenářstvu co nejvřeleji. *S. H.*

Spisy Bohdana Jelínka veršem i prosou. Salonní bibliotéka. Číslo XIV. Nakladatel: knihkupec J. Otto v Praze. — S bolestným pocitem odkládáme chudý odkaz ducha bohatého, jehož perutě sklonila smrt, než je úplně rozepjal k smělému letu. Odkaz chudý objemem — jediná tenká knížka, ale obsah její okazuje zřetelně, jak

vzácnou, krásnou sílu ztratila v předčasně zemřelém Bohdanu Jelínkovi naše literatura. Sbírka tato našla v Jaroslavu Vrchlickém, příteli zesnulého, pořadatele nad jiné povolaného: s pietou a básnickým taktem vybrány jsou do sbírky jen práce zralejší a celek uspořádán tak, aby se objevil talent Jelínkův v plném světle. Ovšem viděti jest v mnohých pracích, zejmena části první, obsahující práce veršované, že básník nedospěl ještě k plné zralosti a dokonalosti, ale všude jeví se literární po stava zcela samostatná, vysoce originální, nadaná hloubkou myšlenek a vřelým citem, novostí a jemnou krásou obrazů, po nichž je rozestřen libý pel ušlechtilé, zádumčivé duše. Místy ovšem proniká již ostře choroba, žíravý ‚bol raněného nitra. Nejoriginálnější mezi básněmi je poslední „Při konvici", která bohužel zůstala nedokončena. Ve fragmentu tom poznati lze nejlépe veliké nadání básníkovo. Prosaická část sbírky obsahuje pět drobných prací: „O Dublinském," „Na čekání," „Abraham," „Dědeček," „Lakomá" a „Z ledu." Jsou to vskutku drobné klénoty, některé ještě nezcela obroušené, ale září vesměs jiskrami nových, krásných myšlenek, kouzelným leskem ryzí poesie. Co v nich tklivosti a něhy, jaká síla i jemnost myšlenky v lehké a stručné, však přece ku podivu půvabné a zcela původní formě! Jak zvláštní poetický názor přírody a lidí! Za nejkrásnější z těchto prací pokládáme arabesku „Abraham." Ještě více snad nežli část básnická budí v nás tyto prosaické drobotiny bolest nad ztrátou vysoce nadaného spisovatele, jakým se v nich jeví Bohdan Jelínek. *S.*

Sedm let v jižní Africe. Příhody, výzkumy a lovy na cestách mých od polí diamantových až k řece Zambesi (1872—1879). Napsal dr. Emil Holub. S několika sty původních vyobrazení a čtyřmi mapami. — Veliká prázdná prostora, kterou spatřujeme dosud na mapách ohromné pevniny africké, zaměstnává měrou stále rostoucí bádavého ducha lidského. V posledních desítiletích vystoupila značná řada mužů, kteří se odvážili jmění, zdraví i života svého, aby vyplnili onu prázdnou prostoru jmény neznámých řek, hor, zemí a národů, aby rozplašili hustou tmu, kterou je pro nás zahaleno vnitro tajemné oné pevniny. Nelekali se nesmírných obtíží a nebezpečí, jimiž obklopují nezdravé ponebí, povaha země, dravá zvěř a divoký lid evropského cestovatele v těchto končinách, a mnozí z nich položili vznešenému tomu úkolu v oběť život svůj co praví vědy mučenníci. Všechny téměř národnosti evropské zastoupeny jsou v řadách těchto smělých pionérů vědy a civilisace, a v posledních letech vyskytli se mezi nimi též rodáci naši. Dr. Stecker stal se účastníkem a později vůdcem německé výpravy, která přes veliké prostředky, jimiž byla opatřena, zápasiti musila s množstvím svízelů a nebezpečí a jejíž původní vůdce, Rohlfs, vrátil se zastrašen, s otřeseným zdravím a s hlavou před časem sešedivělou. Nedávno pak rozletělo se celým světem jméno českého cestovatele afrického dr. Emila Holuba. Podniknutí, jehož se tento náš krajan v prospěchu vědy a lidskosti odvážil, budí věru úctu. Bez jmění, bez cizí podpory, bez společníků, spoléhaje se toliko na vlastní síly a na pomoc, kterou mu při odvážném jeho díle poskytnouti mohlo lékařské povolání, vykonal tři výzkumné výpravy do tajemných krajů afrických a strávil na pevnině této sedm let uprostřed svízelů a nebezpečí všeho druhu, zkoumaje neunavně

přírodu i lid tamější. S bohatou sbírkou zajímavých přírodnin, předmětů národopisných a jiných vrátil se do Evropy a přijat byl s nadšenou chválou nejen ve vlasti své, nýbrž i po celém vzdělaném světě. Nyní vydává v českém i německém jazyku vypsání svých cest. Náklad českého vydání převzal J. Otto v Praze. Nelze pochybovati, že naše obecenstvo neodepře podpory své tomuto záslužnému a nákladnému podniknutí a že dá přednost vydání českému před německým, které o několik dní dříve vyšlo a po Čechách rozesláno bylo. Vydání české jest mnohem úplnější německého, mnohé partie jeho jsou bedlivěji propracovány a částečně i rozšířeny, mimo to pak jest vydání české bohatší o zdařilou podobiznu dr. Holuba. Cena obou jest stejná. Již z prvního sešitu českého vydání, který před námi leží, lze viděti, že jest zajímavé dílo to psáno pěkně a poutavě, spůsobem pro nejširší obecenstvo přístupným. Vyobrazení jsou zdařilá, úprava pěkná. Celé dílo vyjde asi v 30 sešitech po 30 kr. Předplacení obnáší:

na 5 sešitů	1 zl. 50 kr.,	s pošt. zásylkou	1 zl. 60 kr.,
„ 10 „	2 „ 90 „	„ „	3 „ 20 „
„ 20 „	5 „ 60 „	„ „	6 „ — „
„ 30 „	8 „ 20 „	„ „	9 „ — „

Z francouzské literatury.

Píše *A. Pulda.*

„Králové ve vyhnanství“. Napsal Alphonse Daudet.

(Dokonč.)

Při vzpomínce na Paříž pokračovala vášnivěji:

„Tys klamal mne před mýma očima, v mém domě . . . cizoložnice seděla se mnou u jednoho stolu, dotýkajíc se mého šatu . . . Když jsi jí měl dosti, když nabažils se této vyšňořené loutky, která přede mnou ani svých slz nad tím neutajila, šel jsi až ke stokám. Vzpomeň si, jak jsem tě viděla vrávorajícího a blábolícího onoho rána, kdy po druhé ztratils svůj trůn . . . Oh, cos ty neučinil, Svatá Matko andělská! Cos ty neučinil! Tys zašantročil pečeť královskou, prodal své řády, svoje titule.“

A hlasem šeptavým jako by se bála, že by to mohlo ticho aneb noc zaslechnout:

„Tys také kradl . . . tys kradl! . . . Ty diamanty, ty vylámané kameny . . . to byl jsi ty! . . . A já podezřívala starého Groeba a vyhnala jsem ho! Musila jsem tak učinit, o krádeži se vědělo, proto našla jsem falešného vinníka, abych pravého utajila . . . Neboť mým jediným a stálým zámyslem bylo, zachovati krále neporušeného a vzíti na sebe vše i hany, které v očích světa mne pokálely . . . Měla jsem svoje válečné heslo, které mně dodávalo odvahy, mne podporovalo v hodinách mého zkoušení: Pro korunu! . . . A nyní chceš prodati tuto korunu, pro niž vytrpěla jsem tolik úzkostí, pro niž tolik slz jsem vyronila, chceš ji vyměniti za zlato, pro tuto škrabošku mrtvé židovky, kterou jsi mně dnes postavil s bezpříkladnou nestoudností tváří v tvář? . . .“

On poslouchal nepromluviv ani slova, všecek zlomen, s hlavou svislou. Však urážka té, kterou miloval, vzpřímila jej. A dívaje se upřeně na královnu, pravil jí posud hladce, zdvořile, avšak pevně:

„Mýlíte se! Žena, o které mluvíte, nemá nijakého vlivu na rozhodnutí, jež jsem učinil... Co jsem učinil, učinil jsem pro vás, pro sebe, pro odpočinek nás všech... Slyšte, jsem syt tohoto života, jenž jest plu odříkání a nedostatku. Myslíte, že nevím, co se zde děje, že netrpím vida tuto smečku věřitelů a zákazníků, která vám jest neustále v patách. Jindy, když takový muž volal na dvoře, slyšel jsem ho . . . Nebýt Rosena, rozdrtil bych ho pod kolesy svého phaétonu. A vy slídíte teď za záclonami v oknech, až vyjde z domu! Pěkné zaměstnání pro královnu! Jsme dlužni celému světu. Jediný výkřik ozývá se proti nám. Polovina vašich lidí čeká na své služné. Tento hofmistr nedostal po deset měsíců ničeho. Paní Silvisové se zaplatilo tím, že se jí majestátně dovolilo, aby směla nositi vaše staré šaty. Či myslíte, že nevím, že státní rada, strážce pečetí královských, vyprávěl mému domovníku, že nemá z čeho koupiti si šňupavý tabák... Teď snad uznáte, že vím o všem. Ale mých dluhů neznáte. Jsem jimi přetížen. V brzku sřítí se všechno. Pak to bude teprvé krásné. Pak dočkáte se, že prodají vaši korunu se starým papírem v ceně vašeho stolního servicu..."

I zdálo se, že pouští se zřetele svůj dřívější umírněný tón a že zaveden svou lehkovážnou vysmívavou povahou a svými podvodnými zámysly spouští se do nemístného vtipkování, z něhož většina byla as výmyslem krásné Sephory, která neomeškala ani jediné příležitosti, ve které mohla rozptýliti posměšnými výrazy poslední obavy svého milence.

Po té dodal s jakousi kočkovitou opatrností:

„Ostatně můžete pozorovat, že tento podpis jest pouhou hříčkou... Především vracejí se nám naše statky a já nebudu se nikdy považovati za zavázána... Kdož může vědět? Možná, že tyto miliony nám pomohou, abychom nazpět dobyli svého trůnu."

Královna pozvedla mlčky hlavu, pohlížela na něj asi vteřinu, jako by proniknouti chtěla jeho nitro, pak pokrčivši rameny pravila:

„Netvař se zločinnějším než vskutku jsi... Avšak nikoliv! Pravdou jest toliko, že ti schází síla, že opouštíš místo královo v okamžiku nejnebezpečnějším, když nová společnost, neuznávajíc ani boha ani velitelů, pronásleduje svou nenávistí representanty božských zákonů."

„Ah! Kdyby šlo pouze o to: bíti se!" zvolal rychle Christian II. „Ale bojovati jako my proti směšnosti, bídě a psotě tohoto života —"

Plamen naděje vyšlehl z jejích očí.

„Opravdu?... Ty bys se bil?... Slyš tedy..."

A bez dechu vypravovala mu několika slovy o výpravě, kterou od tří měsíců Elysée, otec Alphée a ona zamýšlela vyslati do vesnic a do hor.

„Nikoliv, hleďte, má drahá přítelkyně, fanatismus vašeho kaplana a onoho horkokrevného gascona zavedl vás na scestí . . . Mám také zprávy a zajisté bezpečnější, než jsou vaše... Pravda jest toliko, že v Dalmacii jako jinde monarchie se přežila... Mají jí tam po krk!.. Už jí nechtějí..."

„Ah! znám bídníka, který jí také nechce..." pravila královna.

A opustila pokoj, zůstavivši v něm Christiana, který byl všecek udiven nad tím, že výstup ten se tak zkrátka ukončil. Uchopiv

rychle listiny, strčil je do kapsy a měl se také k odchodu, když pojednou vrátila se Frederique, ale tentokráte provázena malým princem.

Byv vyburcován ze svého spánku, napolo oblečen, octl se pojednou Zara z rukou své komorné na rukou své matky, kteráž ani slovem ho neoslovila. Otevřev své velké oči, které byly zpola zakryty hustými kadeřemi, neoptal se ani co se děje, vzpomenuv si bezděky asi na podobný okamžik, kdy ho vyburcovali z jeho malé postýlky za noci, v záři pochodní a za střelby pušek a uháněli s ním z jeho rodné vlasti. Zdálo se, že se nebojí, že se nehrozí ničeho, vždyť cítil měkkou šíji svojí matky. Ta pravila mu: „Pojď!“ a on šel s ní s celou důvěrou, jaké je schopna dětská duše, dive se toliko nápadnému tichu proti oněm bouřlivým nocím, ve kterých viděl téci krev, šlehati plameny a slyšel rány z pušek a hukot děl.

Před sebou viděl krále, ale nikoliv onoho dobrého, bezstarostného otce, kterýž ho tolikráte v postýlce překvapil, nesa mu hračky k zábavě, nýbrž krále s tváří přísnou, která se při jejich vstoupení ještě více zasmušila. Frederique nepromluvivši ani slova, dovedla dítě až k nohám Christiana II. a pokleknuvši prudce postavila je před sebe a sepjala jeho malé ručinky ve svých.

„Král nechce mne vyslechnout, snad vyslyší tebe, Zaro . . . Mluv po mně . . . . „Můj otče . . . .“ Hlásek nesmělý a chvějící se opakoval: „Můj otče . . . .“

„Můj otče, můj králi, zapřisáhám vás . . . . neolupujte své dítě, své jediné dítě o korunu, kterouž má kdysi nositi . . . Vzpomeňte si, že nenáleží toliko vám, že vzešla od boha, kterýž ji před šesti sty lety daroval rodu Ilyrskému . . Bůh chce, abych byl králem, otče . . . Jest to mé dědictví, můj statek, vy nemáte práva bráti mi je!“

Malý princ odříkával tato slova s jakousi horlivostí, s pohledem roztouženým, jak činíváme, když se modlíme; avšak Christian odvrátil hlavu, pokrčiv rameny a zlostně zabručel mezi zuby: „Přemrštěnost . . . výstup nedůstojný . . . poplésti rozum takovému dítěti.“ Po té obrátiv se zaměřil ke dveřím. Jedním pohybem vzpřímila se královna před ním, pohledla na prázdný stůl a pochopivši okamžitě, že zlotřilá listina jest v jeho rukou, vydala ze sebe hrůzný řev:

„Christiane! . . .“

On kráčel dále.

Ona učinila krok a pohyb, jako by ho chtěla za cíp šatu zadržet, ale rozmyslivši se jinak, dodala:

„Nuže! budiž . . .“

On se zastavil a obrátiv se spatřil ji u otevřeného okna, jak jednou nohou vystupuje na ballustradu na balkoně, nesouc v jedné ruce synáčka ve smrt, druhou hrozíc bídníku, jenž dával se na útěk. Plný svit měsíce osvětloval z venčí toto skupení.

„Po králi operet královna tragedií!“ zvolala s výrazem hrozným, strašlivým . . . „Nespálíš-li okamžitě, co jsi podepsal a sice s přísahou na svatý kříž, že nikdy již se toho neodvážíš — vymřel tvůj rod, jest zničen, jest pohřben! Ženu a dítě své hledej tam dole na dláždění! . . .“

A z těchto slov, i z pohybu těla, které napolo viselo z okna,

mohlo se souditi, že opovězení to stane se skutkem. Proto také král, pojat hrůzou, jedním skokem octl se u okna, aby ji zadržel:

„Frederique!“ . . .

Při výkřiku svého otce, při zátřesu ramene, kteréž je neslo, dítě, — jež bylo také již z okna nakloněno — myslilo, že již je všemu konec, že musí zemříti. Jdouc ve smrt se svou matičkou nehleslo ani slovem, nezaplakalo. Toliko jeho malinké ručinky křečovitě se ovinuly kolem krku matčina, a oči jeho bezděky se zavřely vidouce pod sebou propast.

Tomu Christian neodolal. . . . Tato oddanost a odvaha královského dítěte, které již nyní dovedlo umírat, probudila v jeho srdci cit pro čest a poctivost. Srdce bušilo mu v prsou a on hodiv zmačkanou listinu na stůl, sklesl do fauteuillu. Nastalo hrobové ticho, — toliko štkání královo ozývalo se komnatou. Frederique, posud nedůvěřujíc, prohledla bedlivě listinu i její podpis, pak přiblíživši se k svíčce spálila ji téměř s konci svých prstů. Po té sebravši černé zbytky shořelého papíru se stolu, odešla mlčky z komnaty, aby uložila do lůžka svého synka, kterýž začal již pomalu usínati ve své sebevražedné posici.

Již z této jediné sceny může čtenář poznati, s jakou dramatickou silou a dovedností jest psán tento nejnovější román Daudetův.

Avšak tím neukončily se neštěstí a muka té královny, aniž král ustal ve svých násilnostech. Jednoho dne odejel Christian s několika šlechtici, aby postavil se v čelo povstání a vydobyl svého bývalého království s mečem v ruce. Ale Sephora jej na cestě vyslídila, přemluvila jej k cestě do Prahy a Christian zapomenuv na svůj výboj, odumírá v loktech této svůdné ženy, s kterou jezdí od jednoho hlavního města k druhému. Posléz ocitúje se opět s touto židovkou ve Fontainebleau. Tím časem, co on poslední zbytky svého zdraví a svých peněz s touto moderní Messalinou utrácí, hynou jeho ubozí soudruzi tam dole pobiti za nadšeného volání: Ať žije Christian II! Následkem tohoto nezdaru zříká se král trůnu ve prospěch svého syna.

Tato scéna abdikační, jako všechny spůsoby a zvyky královských osob jsou studovány věrně dle pravdy a historie.

Mimo tyto mravy vznešeného života, kreslí Daudet také s velikou znalostí ony sběratele starožitností, kteří tvoří nyní v Paříži zcela nové odvětví galanterního průmyslu. Historické pozadí tohoto románu doplňují osoby, které hned pod jejich průsvitnou škraboškou poznáváme. Jsou to: slepý Westfalský král se svou dcerou, královna Haličská, vévoda Palermský a král a královna Palermská.

Z celku i podrobností lze souditi, že tento nejnovější román Daudetův předstihne, co se úspěchu týče, všechny dosavadní práce tohoto genialního romanopisce.

Zprávu o Zolově „Naně“ odkládáme pro nedostatek místa do příštího sešitu.

Epikurejci.

Román

od

J. Arbesa.

Pomžívá . . . . Sotva viditelné mrazivé atomky poletují ve vzduchu. Prudký, vířivý vítr rozvívá je do všech úhlů světa a jenom občas žene je tím neb oním směrem. A všady, kudy táhnou, označují bludnou jejich dráhu různé, nevylíčitelné zvuky od veselého, jásavého zahvizdnutí po kvílivé úpění, od temného hukotu až po drkotavé dunění.

Obloha je jednotvárně šedá; nikde ani mráčku, aniž jasnějšího obláčku, tím méně nějakého místečka, kterýmž by prokmital, byť sebe bledší, azur ovzduší. Zdá se, jako by se byl mračný Boreáš ve své tajemné říši ledovýma rtoma na svět prozatím jen jednou pousmál, a přece již vše, čemu v přírodě úsměv ten platil, truchlí, vadne a hyne — slovem bledá, krutá a přece tak čarokrásná královna severu může každým okamžikem nastoupiti neobmezenou svou vládu.

Nad venkovskou krajinou rozkládá se zádumčivé šero listopadového jitra. Z větší části již skoro úplně holé stromy trčí smutně k obloze; po polích a lukách prohání mrazivý vítr šedé prouhy mlžin a v dáli pod lesnatými kopci šourají se pomalu těžší mlhy jako fantastické příšery.

A přece jediný pohled po okolí dostačí k poučení, že zřídka kdy možno se za příznivého počasí octnouti v krajině rozkošnější. Před námi rozkládá se asi hodinu cesty dlouhá a podobně široká kotlina. Bělavá silnice, počínající na východní straně v hustém lese co pouhý šedý pruh, vine se v četných záhybech po kopcích do kotliny a protínajíc tuto na příč, táhne se taktéž v četných oklikách zase po kopcích vzhůru, až v dáli splývajíc s obzorem mizí.

Uprostřed kotliny a sice tam, kde sklání se silnice nejhlouběji, stojí uprostřed rozsáhlého parku nevelký, ale roztomilý letohrádek. Park je z části zbytek velkého boru: duby, javory a olše jsou přirozenými jeho okrasami; ostatní vytvořila dovedná ruka lidská. Všechny stromy jiného druhu, všechny keře, všechny květiny a traviny, slovem vše, čím liší se umělý park od obyčejného lesa, musilo býti po nadlidském namáhání, s kterýmž bylo mýtění spojeno, aklimatisováno. Byla to práce

půl věku trvající a prováděli ji různí vlastníci rozkošného tohoto zákoutí s nevšední vytrvalostí. Teprv předposlední vlastník, dav prodlením několika roků mýtiny kolem parku proměniti v role a luka, odhodlal se ku stavbě letohrádku na nepatrné vyvýšenině uprostřed parku, tak že rozsáhlá budova vypíná se nad nejvyšší vrcholy staletých dubů.

Letohrádek je práce neobyčejného talentu stavitelského, polo zámek staršího slohu, polo budova moderní, vyhovující všem požadavkům sybaritství. Od silnice táhne se stinné stromořadí topolů až ku pokraji parku, kterýmž pak vede cesta dále pod stoletými duby, jichž splývající koruny tvoří nad cestou zelený baldachýn. Náhle cesta zabočí na pravo a před zrakem objeví se hlavní vjezd a za ním široké, dvojité schodiště žulové. Jedna část schodiště vede přes obrovskou verandu do dvora, druhá vybíhá v imposantní chodbu sloupovou, kterouž se vchází do hlavních apartementův letohrádku.

Ze sloupové chodby viděti v pravo a na levo na trávníky a záhony v bezprostředním okolí letohrádku. Stinné besídky, četné vodomety a vkusné skleníky, které odtud viděti, vábí sice nemálo; ale ještě vábnější jest na konci chodby elegantně dekorovaný vchod, kterýmž se vchází po několika zarůžovělých mramorových stupních do prvního a jediného patra budovy. Po obou stranách schodiště jsou v širokých a vysokých výklencích podstavce se sochami z karrarského mramoru; nad nimi splývají drahocenné draperie a na konci schodiště je viděti chodbu a na této proti schodům široké dvéře s okrasami řídké práce řezbářské.

V pravo a v levo od těchto dveří, kterýmiž se vchází do salonu, táhnou se dlouhé, vysoké chodby, vydlážděné šestihrannými dlaždicemi, střídavě z šedého a bílého mramoru. Po obou stranách jsou vysoká okna a mezi nimi v hlubokých výklencích vzácné květiny.

Chodbou na levo možno přijíti ku schodům, spojujícím přízemí s prvním patrem, chodbou na pravo pak k vlastnímu bytu, k jídelně, boudoiru a ložnici.

Překvapuje-li již zevní úprava budovy, vyniká úprava vnitřní bohatostí, nádherou a elegancí. Prostorný salon, v němž možno pořádati plesy pro padesát osob, jest přímo s knížecím přepychem vyozdoben. Podobně jsou okrášleny všechny ostatní komnaty, z nichž nad jiné vyniká ložnice, do kteréž se vchází z malého, elegantního boudoiru.

Je to podlouhlá, vysoká komnata o čtyrech oknech, z nichž dvě vedou na východ, jedno na západ a jedno na jih. Z každého okna je viděti nejen do parku, nýbrž i přes koruny nejvyšších stromů dále do krajiny na pole a luka a přes tyto až na lesnaté kopce, kterýmiž je obzor ohraničen. Podlaha ložnice je pokryta těžkými asiatskými koberci, plafond okrášlen malbou na omítce a na stěnách rozvěšeno několik olejových obrazů v barokových, silně pozlacených rámcích. Uprostřed stropu visící vkusný tříramenný korunní svícen s alabastrovými koulemi je vzácná práce stříbrnická. Baldachynové lože s purpurovými hedvábnými čalouny nalezá se těsně u bezokné stěny na estradě potažené tmavozeleným sametem; před ložem prostřen je koberec z tygří kůže a po obou stranách lože jsou souměrně umístěna dvě obrovská zrcadla.

V třech koutech komnaty jsou exotické květiny, z nichž nad jiné vynikají palmy; v koutě čtvrtém nalezají se vkusná kamna.

Vchod do ložnice je z boudoiru a oddělen od něho drahocennými portiérami.

A právě onoho pošmurného listopadového jitra, kdy počíná naše vypravování, panovalo nejen v letohrádku, nýbrž i v ložnici té ticho déle než obyčejně. Kdo z lidí letohrádek obývajících probudil se v obvyklou dobu, zůstal následkem nepohody v teplé komnatě nebo vyšel na dvůr nebo jinam jen z potřeby nejnutnější a počínal si při tom tak opatrně a tiše, jako by žil v klášteře nejpřísnější řehole. — V ložnici pak zůstaly záclony baldachynového lože tentokráte až do deváté hodiny spuštěny. Šerý přísvit ranní vnikaje nezastřenými okny do vnitř, dodával ložnici přes všechnu nádheru rázu poněkud zádumčivého, skoro až truchlivého.

Možná, že by bylo hluboké ticho v letohrádku ještě déle potrvalo, ale náhle ozval se štěkot psů, důkaz to, že octnula se v bezprostředním blízku cizí nějaká osoba.

V témže okamžiku pohnuly se v ložnici záclony baldachynového lože. Po chvíli porozhrnula záclony ty bělostná, takměř průsvitná ručka, takže šerý přísvit ranní vnikl na lože, kde pololeže a polosedě někdo odpočíval.

Po několika okamžicích vynořila se ze sněhobílých atlasových podušek zarůžovělá bosá nožka, na to druhá a hned po té sesmekly se obě nožky přes pelesť; postava na loži usedla.

Byla to asi dvacítiletá ženština v bílém, na prsou poněkud rozhaleném nočním rouchu. Tvář její připomínala tvarem i výrazem nevýslovně půvabné tváře madon Murillových. Nevábila jemností a měkkostí tahů, které zdají se býti v jakémkoli osvětlení odleskem tiché, oddané a blažené duše, nýbrž výrazností ušlechtilé tváře ženy ohnivé duše, která nedovede milovati než plamenně, se sžírající vášní. Poněkud smědá, tu a tam našedlá pleť její byla v přísvitu listopadového jitra místy barvy skoro až olivové; kypré, takřka rozžhavené rtíky, hluboké, smyslné, černé oko s hustými hedvábnými řasami a jemně sklenutým, lesklým obočím dodávaly však tváři mladistvé svěžesti. Bohatý, havranní vlas byl rozpuštěn a splýval na zad, čímž nabývala tvář výrazu mírné ustrašenosti a zároveň přísnosti.

Tělo ženy té bylo štíhlé a přece poměrně dosti kypré; plná, kypící prsa, oblé ruce a ramena prozrazovaly spíše ženu než pannu v prvním rozkvětu.

Několik okamžiků zůstala klidně sedětí, držíc si levou rukou porozhalený šat na prsou, pak sáhla pravou rukou na zad a shrnula bohatý svůj vlas přes pravé rameno na prsa, čímž tvář její nabyla výrazu koketně smyslného, skoro bachantického. Ohnivý zrak její, jenž byl chvíli plaše po ložnici těkal, utkvěl na okně k východu obráceném, kterýmž bylo viděti část šeré, jednotvarné oblohy, na kteréž chladné slunce listopadové jevilo se pouze v podobě velké, žlutavé skvrny bez lesku a zdánlivě i bez významu.

Chvíli dívala se na tuto skvrnu, jakoby zkoumala její povahu; pak kypré rty její zašeptaly:

„Slunce proráží mlhavý závoj — bude přece jasno! . . . .“

Na to prudce povstala. Teprv nyní bylo lze poznati, že to postava

vysoká, skoro majestátní, že to mladá žena v plné síle a v stavu požehnaném.

Zarůžovělé bosé nožky dotknuvše se měkké tygří srsti před ložem, rychle postoupily o krok, jakoby se byly dotkly řeřavého uhlu a vklouznuvše do elegantních trepek granátové barvy, učinily pak několik kroků po měkkém koberci a zastavily se těsně u toiletního stolku.

Podkasavši si noční roucho, sáhla mladá žena pravou rukou po černé stužce na stolku, shrnula vlas svůj zase na zad a sepnuvši jej vzadu stužkou, vjela oběma rukama současně do vlasů nad skráněmi, kde vlas svůj lehce načechrala. Teprv tím nabyla tvář její pravého výrazu, jaký se jevil na veliké podobizně její, která visela mezi okny na stěně východní. Byla to tvář uchvacující, rozplameňující krásy. Jemnost a smělost, oddannost a plamenný cit zračily se v ní harmonicky teprv nyní, když duše její počínala zpomínkami oživovati. Hrdě a přece jemně vyklenuté hladké čílko, úzký nos antické bezúhonnosti, oblá brada a velké ohnivé oči nabývaly pravého výrazu teprv nyní, když skoro samolibě se usmívající rty zašeptaly několik milostných slov a zašpoulily se k polohlasitému zpěvu. Po několika nejistých, poněkud rozplynulých tonech splynula s kyprých rtů jasným sopranem zcela srozumitelně následující sloka španělské romance:

„Eres dueña de el lugar,
vandolera de las almas,
iman de los alvedrios,
linda alhaja!“ *)

Tklivé zvuky dumavého nápěvu tetelily se ještě vzduchem, když štěkot psů ozval se poznovu a daleko prudčeji než poprvé, jako by se byli psi před letohrádkem na někoho vrhli. Sličná žena, byvši takto ze svého zpěvu vyrušena, popošla k oknu, kterýmž bylo viděti do dvora a neshlednuvši tam patrně nic nápadného, po chvíli zase ustoupila doprostřed ložnice a zahleděla se snivě na vlastní svou postavu, obrážející se v jednom z dvou obrovských zrcadel, symetricky po obou stranách lože rozestavených. Viděla se v něm od hlavy až k patě, a lehynký úsměv samolibosti přeletl spíše vážnou a zádumčivou, než bezstarostnou blažeností zařící její tvář.

Čím déle však se dívala na svou ztepilou postavu v podkasaném a na prsou porozhaleném bělostném rouše, čím déle pohlížela ve výraznou svou tvář jižního typu s tím hlubokým, ohnivým černým okem, z něhož mohl každým okamžikem šlehnouti blesk divoké vášně, tím více mizel z tváře její koketně samolibý výraz, tím více vkrádaly se v tvář tu známky jemné, tklivé sensitivní duše, až posléze nabyla výrazu svrchované oddanosti, jakého jest schopna jen tvář milující ženy v okamžicích nejvyšší rozkoše.

Nevýslovně sladká bolest zdála se rozechvívati její duši a odlesk bolesti té zračil se právě v její tváři s onou věrností, s jakou se v ní

---

*) Ty's královnou světla,
lupičkou srdcí,
magnetem touhy,
slaďounkou hříčkou.

zračíval každý význačnější pocit vůbec. Lehynký nádech ruměnce zbarvil její líce; oči počaly se lesknouti magickým žárem sladkých vzpomínek a purpurové rty, jež byly před chvílí polohlasitě zpívaly, poněkud ještě se třásly, jakoby se na nich zachvívalo ono plamenné políbení, kterýmž byla čarokrásná žena ta posvětila nejsladší okamžik svého života.

V tu chvíli spočívalo v tváři její neodolatelné, uchvacující kouzlo dobroty, laskavosti a nejvyšší milosti zároveň. Démon jižní krve byl v duši její postoupil místa tichému andělu severu, jehož dech nerozplameňuje, nýbrž zahřívá, jehož pohled nerozpaluje, nýbrž konejší a tiší, jehož slovo bolesti nejitří, nýbrž vlévá hojivý balsam v rány nejpalčivější . . . .

Promluvila sama k sobě šeptmo několik slov cizím přízvukem. Hlas její chvěl se vnitřním pohnutím, jako se zachvívá růžový lístek, když se ho motýl dotkne svým křidélkem — šeptalať cosi, co nemělo pro nikoho v širém světě smyslu, aniž významu a šeptala to komusi, kdo posud ještě lidského hlasu nezaslechl — zašeptalať několik sladce bláhových slov k sladkému plodu pod svým srdcem . . .

V duši její byl se snad poprvé v životě ozval tajemný hlas mateřské lásky . . . . Zdálo se, že mu posud ještě nerozumí, že ho posud ještě nechápe: ale mluvil k ní přece tak nevýslovně vábivě, že by ho byla uposlechla, kdyby byl zněl sebe temněji . . . Tušila, že veškerá slast pozemského štěstí, že žádná rozkoš světa nevyrovnává se pocitu, jenž zbudiv se v duši její znenáhla vypuzoval všechny ostatní pocity; tušila, že i bytost, která jí byla až dosud vším, znenáhla počíná v srdci postupovati místa komusi, kdo jí do nedávna nebyl ještě ničím a za nedlouho bude idolem, před kterýmž bude klekati jako před modlou, jejž bude v nejsladším rozechvění líbati a jejž by dovedla líbati bez ustání až do posledního vzdechu svého . . .

Stojíc po několik minut bez pohnutí před zrcadlem dívala se sice upřeně sama na sebe, nicméně myšlenky a city její zabývaly se zcela jiným předmětem; snilať o něčem, co nezdálo se býti s její osobou ani v nejnepatrnější souvislosti. Později svezl se zrak její k podlaze a utkvěl na purpurovém jednom kvítku uprostřed šedé arabesky, kterýmiž byl pestrobarevný koberec indický pod jejíma nohama protkán. Zdálo se, že v duši sličné ženy vystupuje z jasných obrazů znenáhla obraz temnější, ba snad i nevlídný . . . Tvář její přeletěl lehký mráček; sehnula se a když se byla několik okamžiků pozorně na kvítek u svých nohou dívala, poklekla na jedno koleno, aby mohla drobný kvítek bedlivěji pozorovati. Teprv nyní objevily se jí jemné lístky kvítku co práce rovněž tak umělá jako namáhavá.

„Která as ruka tě tkala?“ zašeptala měkkým hlasem. „Zda drsná ruka muže pracujícího v potu tváři, aby svým dětem opatřil skyvu nejnutnějšího chleba nebo útlá ručka trpící dívky? . . . Možná, že horká slza skanula na tebe dříve, než jsi na okamžik potěšil oko někoho, kdo nemá snad ani tušení, jak často a jak hořce se mnohdy pláče nad prací, která je určena, aby potěšila jiného.“

V tom sebou prudce pohnula a ohlednuvši se přeletěla plachým zrakem ložnici; zdáloť se jí, že byla zaslechla jemný šelest v boudoiru, z kteréhož se vcházelo do ložnice. Chvíli pozorně naslouchala; ale

krome kvílivého větru, jenž právě mocněji zalehl do oken, až zařinčela, neslyšela jiného zvuku a sklonila se zase ku kvítku u svých nohou dívajíc se naň, jako se dívá zamilovaná dívka na první fialku, již byla z jara mimoděk v některém záhonku své zahrádky nalezla.

Venku skučel vítr vždy divočeji a jedině tím lze vysvětliti, že čarokrásná žena nezaslechla rupot kroků v boudoiru a že sobě nepovšimla, kterak kdosi opatrně rozhrnul portiéry a ihned zase couvnul, jako by byl na rozpacích, má-li vejíti čili nic. Dle všeho rozhodl se za nedlouho pro první; po několika vteřinách rozhrnuly se portiéry poznovu a do ložnice vkročil tiše jako stín muž athletické postavy, širokých plecí a apathického, hustým tmavým vousem zarostlého obličeje. Na pohled mohl býti asi čtyřicet roků stár; drsné, skoro až zdivočilé tahy jeho tváře, vráskami napříč rozryté čelo, hluboko zapadlé, takřka příšerně planoucí černé oko, husté obočí, dlouhé řasy, zcuchaný vous a vůbec celé vzezření muže toho činily právě v tomto okamžiku dojem přímo odporný. Byl oděn v prostý sešlý šat vybledlé barvy; takové též spodky v zablácených vysokých botách, hnědá kazajka a čepice s širokým kolem, kterouž měl doposud ještě na hlavě, odporný dojem jeho tváře ještě zvyšovaly. Zdálo se, že byl muž ten konal pěšky delší cestu; šat jeho byl mokrý, ačkoliv nepršelo, nýbrž jen pomžívalo.

Chvíli stál nepohnutě jako socha, upíraje svůj zrak na ztepilou postavu ženy, která byla k němu zády obrácena a jejíž obrysy obrážely se v protějším zrcadle. Pak založil ruce a nespouštěje zraku s klečící ženy, čekal, až buď vstane nebo se obrátí. Zamračená tvář jeho nevěštila právě nic příznivého; zračiloť se v ní cosi, jako hněv a zášť nebo i hluboká nenávisť; ale přes to jevila klid člověka na vše připraveného.

Sličná žena nemajíc ani tušení, že je někým pozorována, po několika minutách povstala a zrak její utkvěl v zrcadle, v němž obrážela se nyní nejen její postava, nýbrž i postava neznámého muže . . . Výkřik zděšení vydral se jí z prsou. Líce její rychlostí blesku zahořela, jako granátová jablka. Obrátila se sice prudce, jako by se chystala k obraně, ale zůstala s vykročenou pravou nohou jako v strnutí státi. Rozjiskřený a přece ustrašenost jevící zrak její utkvěl na tváři neznámého, kterýž stál bez pohnutí se založenýma rukama na témž místě, s kteréhož byl již po několik minut sličnou ženu pozoroval.

„Kdo jste? Jak sem přicházíte?“ vyrazila po delší přestávce žena přitlumeným hlasem ze stísněných prsou.

Zároveň strhla perský šál s blízkého stojanu a přehodivši jej přes sebe, zahalila si takto krk a ňadra.

Neznámý ani sebou nepohnuv mlčel. Bodavý zrak jeho upřen byl na její tvář, která právě v tomto okamžiku náhlého leknutí a hněvu byla uchvacující krásy. Značilať se v ní vášnivá duše s veškerým svým ohněm, sálajícím z rozjiskřených očí, z uzardělých lící i z purpurových, takřka rozžhavených rtů.

Kdyby byla mohla sličná žena tvář neznámého jen několik okamžiků pozorovati, než se zraky jejich setkaly, nebylo by jí ušlo, že náhlá změna v její tváři nezůstala na neznámého bez účinku. Obličej jeho před tím mračnou zpupnost jevící, po prvním pohlednutí v tvář čarokrásné ženy náhle se vyjasnil a místo příkré, skoro drzé vyzýva-

vosti, která se v něm byla po několik minut zračila, jevil nyní podobné, ovšem že daleko mírnější leknutí jako tvář sličné ženy. Nebylo pochybnosti, že byl muž ten vstoupil se zcela jinými zámysly, než jevilo právě celé jeho vzezření, a že jej neočekávaný zjev čarokrásné ženy prvním svým pohledem úplně odzbrojil. Žena neměla o tom dle všeho ani tušení. Zdálo se jí sice, že byla zahledla tvář odporně zamračenou a zdivočilou, ale změna v tváři neznámého byla se udála tak rychle, že nynější výraz zdál se býti pravým a předcházející jen optickým klamem.

A právě tento mírnější výraz dodal sličné ženě poněkud zmužilosti.

„Jak sem přicházíte?“ opakovala po malé přestávce hlasem smělejším učinivši krok ku předu.

„Zcela přirozeně,“ zní odpověď dutým basovým hlasem a s onou určitostí, s jakouž se odpovídá na otázky předvídané.

„Jak tomu mám rozuměti?“ optala se žena s přízvukem daleko klidnějším než před tím.

„Právě jen tak, jak bylo pověděno,“ odpovídá neznámý klidně sice, ale přece hlasem rozechvělým, jako by se bránil duševnímu pohnutí.

„Kdo vás vpustil?“ pokračuje žena jevíc vždy větší odhodlanost.

„Nikdo!“ zní jasná a určitá odpověď s přízvukem oné sebevědomé síly, kterou žádné překážky neodstraší. „U vjezdu vrhl se na mne jeden z odvázaných buldoků. Chopil jsem ho za krk a po krátkém zápasu jsem jej polozardouseného odhodil . . . U schodou na konci sloupové chodby zastoupil mi cestu svalovitý muž. Marně jsem mu vysvětloval, kam a proč jdu. Stál na svém, že mne nevpustí. Srazil jsem ho jednou ranou do prsou k zemi . . .“

„A kdo vám otevřel? Vždyť byly všechny dvéře uzamčeny!“ ozvala se žena, která se byla při posledních slovech neznámého zachvěla.

„Nikdo“, odpovídá neznámý týmže určitým tonem jako dříve. „Dovedu si otevříti i bez klíče . . .“

Při těchto slovech vztáhl sebevědomě pootevřenou pravou ruku poněkud ku předu, jako by chtěl říci: „Ejhle, toť po případě můj klíč!“ Byla to rozpracovaná, mozolovitá ruka dělnická, kostnatá a svalovitá Jediný pohled na ni člověka poučil, že možno pěstí takové ruky obyčejné dvéře jednou ranou vyraziti.

„Vy jste se sem vloupal?!“ pravila žena nepozbývajíc duchapřítomnosti, neboť zrak její byl utkvěl na toiletním stolku, kde ležel zvonek, kterýmž mohla každým okamžikem přivolati někoho ku pomoci.

Po tváři neznámého kmitla rozpačitost. Mlčel.

„Kdo jste? Co chcete?“ pokračovala po malé pomlčce žena tonem poněkud přísnějším.

Neznámý nespouštěje očí s její tváře odpověděl skoro rozpačitou otázkou:

„Jste vy Elvíra Weinfurtová?“

„Jsem — ale kdo jste vy?“ opáčila žena.

Neznámý ani nyní nedal přímo odpovědi. Sáhl do kapsy, vytáhl z ní list a učiniv krok ku předu podával jej mlčky ženě, která mu byla právě potvrdila, že zove se Elvíra Weinfurtová.

Tato učinila taktéž krok ku předu; ale ihned zase couvla, jako

by se bála odstoupiti příliš daleko od toiletního stolku, na němž ležel zvonek, v okamžiku nebezpečí jediná její zbraň.

Neznámý, kterémuž byla Elvíra až dosud veškerým svým chováním imponovala, domníval se nyní v tváři její pozorovati úzkostlivost.

„Nebojte se, milostivá paní,“ pravil jemněji, ačkoliv drsný, basový hlas jeho zněl dutě jako z hrobu. „Nejsem lupič, nýbrž prostý posel — nesu vám tento list . . .“

Po té učinil nesměle ještě dva kroky ku předu a zůstav skroušeně státi podával Elvíře poznovu list.

„Od koho je ten list?“ optala se Elvíra, která se byla teprv nyní úplně opanovala, chladným, ale přívětivým tonem.

„Poznáte na první pohled!“ odpovídá lakonicky neznámý, aniž by byl sebou pohnul nebo jakýmkoli jiným spůsobem dal na jevo, že má jiný nějaký úmysl, než list prostě odevzdati.

Elvíra učinila ještě jeden krok ku předu, vztáhla bělounčkou ruku po listě a vzala jej z ruky neznámého. Sotva však pohledla na adresu, připomenula s radostným překvapením:

„Od mého manžela?!“

„Ano — od vašeho manžela,“ potvrzuje neznámý couvaje pomalu ku vchodu, kterýmž byl vstoupil a kde jej byla sličná žena poprvé zahledla. Octnuv se tam založil ruce a čekal klidně, až Elvíra, která byla mezi tím list rozpečetila a dychtivě čtla, promluví.

List, kterýž byl tak neobyčejným spůsobem adresátu dodán, zněl následovně:

„Sladká duše má!

Promiň, že nemohu dostáti svému slibu a přijeti v den a hodinu, o nichž jsme se byli shodli. Důležité záležitosti závodu vyžadují mé přítomnosti v továrně. Četné zakázky německých, danských a švedských firem obchodních mají býti co možná rychle vyřízeny; ale přes všechno úsilí úřadníků a mistrů závodu práce vázne. Renitentní dělnictvo, až dosud jen na práci několika dní v týdnu uvyklé, zpečuje se pracovati po celý týden, ačkoliv jen tímto spůsobem je možno, aby závod dostál svým závazkům.

Úřadnictvo a mistři marně domlouvají a prosí, marně slibují mým jmenem přiměřené zvýšení mzdy, marně poukazují k výhodám, které by z toho dělnictvu vyplynuly — dělnictvo je neúprosno . . . Pracuje tři až čtyři dny v týdnu, pak hýří tak dlouho, až prohýří svou mzdu a teprv po té se zas vrací ku práci . . .

Snažili jsme se sice v poslední době přeplatiti dělnictvo jiných továren, zejmena cizozemských; ale úsilí našich agentů bylo i v tomto vzhledě marné. Přibylo nám asi dvacet dělníků; leč většina z nich nevyzná se tak výborně v práci jako kmenové naše dělnictvo, které jest rovněž tak zručné jako vytrvalé, ostatní pak, kteří se v práci vyznají, spojili se s renitentními dělníky staršími, takže zůstalo vše při starém.

Nepracujeme než několik dnů v týdnu. Kdyby poměry ty potrvaly, měl by závod, ne sice škodu, poněvadž i za posavadních poměrů

se vyplácí, ale nemalý úbytek na výtěžku; neboť kdyby se pracovalo celý týden, mohl by se čistý výtěžek zdvoj- ba i ztrojnásobiti.

Nediv se tudíž, drahá duše má, že nepřicházím. Neníť to naprosto možno. Přítomnosti mé v továrně je nyní nevyhnutelně třeba. Jakmile však budou učiněna nezbytná opatření, pospíším k Tobě, abych tě potěšil . . . .

Mám nyní plné ruce práce. Mnohdy nevím, kde mi hlava stojí. Znám sice jeden prostředek, kterýmž by bylo možno všem svízelům rázem konec učiniti; ale nelze ho za nynějších poměrů použíti. Kdyby totiž bylo možno na několik týdnů práci v továrně úplně zastaviti, bylo by dělnictvo nouzí donuceno pracovati tak, jak toho potřeba vyžaduje. Není to však možné; neboť ve všech ostatních továrnách panují tytéž poměry jako v naší a kdybychom my zastavili na čas práci, mohlo by se snadno státi, že mnohý z našich posavadních zákazníků, kterému bychom nemohli pro okamžik vyhověti, obrátil by se na firmu jinou.

Chtěl jsem se sice s továrníky v obvodu Prahy dohodnouti stran společného zakročení; ale návrh můj na dočasné zastavení práce ve všech továrnách současně, nedošel ohlasu; mezi vlastníky továren nezdá se míti ani jediný smyslu pro hájení společných zájmů továrníků vůči odbojnému dělnictvu. Nezbývá tudíž, než abych nespustil vlastních svých zájmů se zřetele a pokusil se o jich hájení na vlastní pěst a ku svému vlastnímu prospěchu. Použiji k tomu všech prostředků, které uznám za vhodné a poněvadž všechny, až dosud použité, nevedly k cíli, musím přemítati o nových. Doufám však, že v brzku, možná, že za několik dní, bude vše aspoň tak dalece urovnáno, že budu se moci na několik dní vzdáliti.

Tolik na vysvětlení příčiny, pro kterou nepřijíždím sám a odesílám posla s pouhým listem. Vybral jsem posla poněkud drsného — nehněvej se proto, drahá duše, a zachovej se k němu, prosím, laskavě! . . . Nebylo jiné pomoci! Jestiť to člověk spolehlivější kohokoliv jiného a zároveň hlavou renitentního dělnictva. Použil jsem tedy jeho služeb, abych jej na nějaký čas odstranil. Možno-li, zdrž jej pod jakoukoli vhodnou záminkou několik dní v letohrádku a mezi tím bude mi snad možno pohnouti dělnictvo k pravidelnější práci, jak toho prospěch závodu nevyhnutelně vyžaduje.

Nehněvej se, milá, drahá duše, že píši Ti místo obvyklých sladkých slov milosti, suchý, střízlivý list rázu obchodního; uznal jsem za nutné vyložiti chladně příčiny, pro které nemohu dostáti svému slovu a trvám, že Tě věcné důvody spíše přesvědčí, než hladká, sladká slova, jakých se tak často užívá, kdy se nedostává důvodův.

Ku konci jen ještě několik slov v příčině našeho dítka, jež nosíš pod srdcem. Přiznám se, že kdykoli vzpomenu na rozhodný okamžik, bývá mi jaksi úzko — ale přece se zase těším nadějí, že skončí vše šťastně a ku Tvé i mojí radosti. Zdá se mi, že rozhodný okamžik není posud tak blízký, jak se sama domníváš; ale přes to učinil jsem nutná opatření. Za několik hodin po příchodu posla, jenž Ti tento list doručí, přijede lékař pro případ, kdyby ho bylo potřebí a zůstane v letohrádku tak dlouho, až mi bude moci dáti zprávu, že nebezpečí minulo . . .

Budiž zdráva a šťastna, drahá duše má, a vzpomínej na mne s touže vřelostí, s jakou jsi na mne až dosud vždycky vzpomínala a s jakou i na Tebe vždy vzpomíná

Tvůj Richard."

Sličná žena čtla list ten po několik minut: Střízlivý, věcný obsah i ton jeho, jenž svědčil o vzdělanosti i přesné logice pisatelově, zpočátku adresátku neuspokojoval. Bylať až dosud zvyklá čítati z péra toho jen vřelá slova milosti a znala manžela svého spíše co pouhého milence než továrníka; avšak věcné, obšírně vyložené důvody ji posléze přece, jak byl choť její předvídal, přesvědčily a obzvláště zakončení, v němž jevila se šetrná pozornost manželova, učinilo na ni dojem příznivý.

Dočetši list, složila jej, jak byl složen původně a držíc jej v ruce, pohledla na podivného posla, kterýž doposud stál se založenýma rukama těsně u portiér u vchodu z ložnice do boudoiru. Jsouc pamětliva připomenutí svého manžela, aby se zachovala k drsnému poslu laskavě, popošla o několik kroků blíže a pravila přívětivým hlasem:

„Vy jste dělník — neníliž pravda?"

„Ano," zní odpověď suše a odměřeně. „Pracuju v továrně Weinfurtově."

Poslední slova pronešena však s ostrým přízvukem trpké vzpomínky.

„Zajisté již dlouho?" pokračovala Elvíra.

„Asi pětadvacet roků, ne-li déle," odpovídá neznámý. „Pracovalť jsem v továrně už za dřívějšího majitele . . . Nemýlím-li se, bylo mi asi dvanáct nebo třináct roků, když jsem poprvé překročil prah osudné budovy . . ."

„Proč osudné?" optala se kvapně sličná žena.

„Poněvadž v ní vládne duch nelidskosti," odpovídá neznámý s ledovým klidem člověka, kterýž byl o záhadné nějaké záležitosti po delší čas přemítal a výsledek přemýšlení svého několika slovy jasně a určitě vyjadřuje.

Elvíru odpověď ta poněkud překvapila. Kdyby ji byl pronesl člověk v elegantním šatu salonním, byla by ji zajisté vyslechla jen co pouhou frási; ústy prostého dělníka však pronešena zdála se býti daleko závažnější.

„Ale za Weinfurta stal se přec obrat k lepšímu?" připomenula s přízvukem pochybnosti, která zdá se předpokládati, že bude následovati odpověď zcela potvrzující.

„Poněkud, milostivá paní," odpověděl neznámý s týmže ledovým klidem jako dříve.

„Jak tomu mám rozuměti?"

„Jen tak, jak bylo pověděno," zní odpověď. „Weinfurt je praktický muž a právě tato jeho praktičnost jest hlavní závadou, pro kterou nestal se už dávno onen obrat k lepšímu, který by byl nejen na prospěch dělnictva, nýbrž i na prospěch Weinfurtův."

„Posud zcela nechápu," připomíná Elvíra, kterouž počaly odpovědi dělníka zajímati. „Weinfurt je přec muž, kterýž učiní vše, co nepříčí se právě všeobecnému dobru; je člověk vzdělaný a má dobré srdce . . ."

„Pravda, pravda," přikývnul neznámý živčji než posud. „Je vzdělanější kteréhokoli jiného továrníka, kterého jsem byl seznal; dobré srdce

také má — ale jako tisíce jiných lidí, kteří zjevně sice nikomu neublíží, a dovedou si zjednati i pověst lidí vzorných, aniž by jimi skutečně byli, neboť kdo . . ."

„Vy tedy pochybujete, že má Weinfurt dobré srdce?" přerušila Elvíra jaksi příkřeji neznámého.

„Nikoli, milostivá paní," odpověděl tento opět s ledovým klidem. „Nepochybuji, — já jsem o tom přesvědčen . . ."

Určitost odpovědi té Elvíru skoro až zarazila. Z úst podřízeného dělníka továrny zněl takový úsudek o továrníkovi jako zpupný výsměch.

„Kdo jste, že se odvažujete tak příkře souditi o svém pánu?" otázala se Elvíra přísným hlasem a ohnivý zrak její utkvěl skoro hněvivě na tváři neznámého.

„Trvám, že jsem už řekl, kdo jsem," zní chladná odpověď; „jsem dělníkem v továrně Weinfurtově."

Teprv nyní Elvíře napadlo, že neznámý nemluví o jejím manželi jako o svém pánu, nýbrž jako o kterémkoli ze svých spoludělníků.

„A v jakém poměru jste k Weinfurtovi?" optala se kvapně.

„Jako kterýkoli jiný dělník v továrně; jsem dělníkem, on mým pánem . . ."

„Ublížil vám snad někdy?" pokračovala sličná žena poněkud vlídněji ve svých dotazech.

Neznámý zdál se býti na rozpacích, co odpověditi; přejelť mozolovitou pravicí vráskovité své čelo, jakoby chtěl zapuditi trudné nějaké vzpomínky a učiniv krok ku předu, zůstal nerozhodně státi, aniž by byl odpověděl.

„Nuže?" nalehala po malé pomlčce Elvíra.

Neznámý zavrtěl mlčky hlavou, což však mohlo míti v případu tom dvojí smysl: buď že mu nebylo ublíženo, nebo že nechce přímo odpověditi.

Elvíra vyložila si zavrtění hlavy ve smyslu poslednějším, ačkoliv byla v duchu pevně přesvědčena, že manžel její vědomě a zúmyslně sotva komu ublížil.

„Dle všeho ostýcháte se odpověditi na moji otázku přímo a bez obalu," pravila po malé pause vážně. „Nebudu na vás nalehati; vímť, že poměr váš k mému manželi nedovoluje vám . . ."

„Nikoli, milostivá paní," vpadl s neobyčejnou živostí neznámý Elvíře do řeči. „Jsem člověk úplně nezávislý; Weinfurt je sice továrníkem a já pouhým dělníkem v jeho továrně; ale navzdor tomu nevím ani o jediném případě ve svém a jeho životě, kdy bych se byl ostýchal pronésti o něm svůj úsudek, nechť už příznivý nebo nepříznivý nebo i příkrý. Poměr náš je zcela zvláštní . . ."

„Nuže, kdo tedy jste?" optala se Elvíra po třetí s přízvukem zjevné netrpělivosti.

„Pokud se pamatuji, milostivá paní," pravil neznámý vážně sice, ale přece s jakýmsi nádechem ironie, „odpověděl jsem vám na tuto otázku už po dvakráte zcela zřejmě a určitě: Jsem dělníkem v továrně Weinfurtově . . ."

„To jsem arci již slyšela," míní Elvíra; „ale nevyrozuměla jsem z toho . . ."

„Zdá se tudíž,“ vpadl neznámý živě, „že si milostivá paní přeje zvěděti, jakou práci v továrně konám. Jsem tiskař kartonů . . .“

„To jsem tušila,“ připomíná Elvíra přemýšlivě, nenalezajíc patrně vhodné otázky, kterouž by přiměla neznámého k odpovědi, jež by ji uspokojila.

„Nebo si snad přejete zvěděti mé jméno, milostivá paní?“ optal se neznámý skromně.

Elvíra kývla mlčky hlavou.

„Zovu se Weinfurt,“ odpověděl neznámý.

„Weinfurt?“ opakovala sličná žena překvapeně.

„Ano, milostivá paní — zovu se Karel Weinfurt . . .“

„Jste snad s mým manželem spřízněn?“

Neznámý opět chvíli váhal s odpovědí, pak pravil přitlumeným, sotva slyšitelným hlasem:

„Jsem.“

„Nejspíše bratrovec nebo sestřenec, není-liž pravda?“ připomenula chvatně a vlídně Elvíra.

„Nikoliv — jsem jeho bratr,“ odpovídá zamračený posel Elvířina chotě s mrazivým klidem, jako by mluvil o věci, která nezasluhuje než zmínky nejpovrchnější.

„Weinfurtův bratr a přece pouhým dělníkem v jeho továrně!?“ zvolala Elvíra živě, načež dodala přitlumeným hlasem, jako by mluvila sama k sobě: „Ach! teprv nyní chápu, proč se ostýchal odpověditi přímo na otázku, zda-li mu Richard někdy ublížil.“

Několik okamžiků panovalo mlčení, jež přerušila Elvíra.

„Ale pro bůh, rcete, jak to možné?“ optala se vlídně.

Bratr Elvířina chotě pokrčil místo odpovědi pouze rameny; v tváři jeho ani sval se nepohnul.

Elvíra chvíli přemítala. Zdálo se, že jí byla rozmluva s drsným dělníkem otevřela perspektivu, o které neměla dříve ani tušení. Napadlo jí též, proč asi manžel její v listě svém byl zamlčel, že je posel jeho bratrem; ale napadlo jí též, že nemohl tak učiniti, aby snad chtěl poměr ten před ní tajiti, neboť o tom mohl býti přesvědčen, že zde jediná otázka dostačí, aby byl pravdě zjednán průchod; avšak zároveň bylo jí záhadným, proč byl k ní Richard právě svého bratra vyslal. V listě svém arci několika slovy naznačil, proč byl právě tohoto posla zvolil; ale Elvíra neznajíc poměrů závodu svého manžela, nechápala také závažnost udaného důvodu v celém jeho dosahu a proto zdál se jí býti nedostatečným. Či ji chtěl Richard zkoušeti, zda-li i vůči drsnému dělníku zachová se rovněž tak laskavě, jako se byla až dosud chovala ku každému, s kým byla ve styk přišla? Slova v Richardově listu „zachovej se k němu, prosím, laskavě,“ zdála se tomu aspoň nasvědčovati, ačkoliv mohla býti také vykládána v ten smysl, že přeje si Richard, aby se tak k poslu zachovala jen proto, poněvadž je jeho bratrem.

Avšak i bez tohoto upozornění a bez těchto reflexí byla by se Elvíra zachovala k poslu, když právě ne přátelsky, tož aspoň tak, jak káže dobrý mrav. Přirozená laskavost nebyla by dopustila, zachovati se k němu příkře nebo jen nevlídně ani tenkráte, kdyby se byl chováním svým prohřešil i proti oněm pravidlům, jichž prostý člověk instinktivně

setří, kdykoli se poprvé setká s člověkem neznámým ve vážnějším okamžiku.

Po krátké pomlčce popošla Elvíra ku předu a podávajíc bratru svého chotě ruku, připomenula:

„Buďte mi vítán, pane Weinfurte!“

Vlídnost ta zamračeného muže překvapila. Tvář jeho přeletěl lehký, sotva pozorovatelný úsměv uspokojení, ba skoro radosti. Chtěl něco promluviti; ale nedostávalo se mu slov, zajikl se a v rozpacích svých uchopiv podávanou mu ručku, chtěl ji přitisknouti ku svým rtům. Elvíra však vymknula ruku svou z mozolovité jeho pravice se slovy:

„Ne, ne — vždyť jsem vaše švakrová.“

Po té couvla o krok, ale hned na to zase o krok postoupila a nahnuvši se k svému švakru, dotkla se žhoucíma svýma rtoma lehce vráskovitého jeho čela . . .

Tvář jeho zahořela; z mračného oka šlehlo cosi jako nejvyšší podivení a nejprudší duševní pohnutí zároveň a kolem masitých rtů pohrával mu onen nevylíčitelný úsměv, o němž skoro nikdy nelze rozhodnouti, je-li výrazem svrchované radosti nebo nejpalčivější bolesti. Několik okamžiků stál bez hnutí, i když byla Elvíra zase ustoupila a přívětivě naň pohlížela; pak si vjel pravou rukou do hustého, prošedivělého vlasu a přejel levou rukou svrchní část čela, jakoby s ní stíral vyvstalý pot, načež sklopil zrak k zemi.

Elvíra chvíli mlčela, upírajíc ohnivý zrak svůj na svého švakra s výrazem něžné tklivosti. Bylať jej sice na čelo políbila s jakýmsi vnitřním odporem; ale když viděla dojem, jaký bylo políbení to na drsného muže učinilo, bylo jí prostého člověka toho z hlubin duše líto. Chtějíc rozpakům jeho konec učiniti, připomenula přívětivě:

„Promiňte, milý příteli, že jsem teprv nyní použila svého práva co vaše švakrová. Když jsem vás poprvé shledla, neměla jsem ani tušení, kdo jste a ohlednuvši se mimoděk, ulekla jsem se vás . . .“

„Na mně jest prositi za odpuštění,“ ozval se posléze vahavě a jaksi nejistě švakr sličné ženy, aniž by byl zvedl zraku.

„Ale proč pak jste se nedal dříve prostě ohlásiti?“ připomenula Elvíra s oním jemným přízvukem, v kterémž spočívá spíše omluva a prominutí než skutečná výčitka.

Švakr setrval chvíli v mlčení, jakoby nevěděl, má-li se omluviti čili nic; pak pravil stísněným hlasem:

„Odpusťte — prosím za to snažně! . . .“

„Stalo se tak již v okamžiku, jakmile jste prohlásil, kým jste,“ odvětila Elvíra.

„Ale vše to nikterak mne neoprávňovalo k chování tak výstřednímu.“

„Budiž!“ dí na to sličná žena. „Avšak nyní jest už vše prominuto a zapomenuto.“

Ne, ne,“ vyrazil ze sebe bratr Elvířina chotě prudce, skoro vášnivě. „Vy nemáte vůbec ani práva prominouti a zapomenouti, dokud . .“

„Jak to?“ přerušila jej Elvíra. „Proč bych neměla práva?“

„Prostě proto,“ odpovídá tázaný, „poněvadž můžete prominouti a zapomenouti jen po vyslechnutí pravých pohnutek . . .“

„Vy jste měl také nějaké pohnutky?“ optala se živě krásná žena.

„Ano,“ zní odpověď, rozhodně sice, ale dutým, skoro hrobovým hlasem pronešená.

„A můžete mi je udati?“

„Mohu. Vaše laskavost a dobrota jsou mi zárukou, že dovedete oceniti upřímnost člověka, vyznávajícího se ze svého hříšného poklesku . . . Jiného nežádám a také neočekávám . . .“

Elvíra na ta slova neodpověděla a švakr její po chvíli pokračoval, zpočátku pomalu, jakoby teprv své myšlenky sbíral, pak vždy živěji:

„Než jsem vás poprvé spatřil, než jsem poprvé zaslechl váš hlas — nenáviděl jsem vás z hlubin své duše . . . Odpusťte! Nenáviděl jsem vás ze žárlivosti . . . Z několika slov, jež jsem byl o svém bratru již pronesl, můžete souditi, že úsudek váš o něm nikterak se nesrovnává s mým; avšak úsudek můj jest daleko příkřejší než snad se vám z mých slov zdá. Mám za to, ba více ještě — jsem přesvědčen, že bratr můj není už dávno tím člověkem, jakým býval za útlého mládí; cit jeho byl valně otupěl. Nyní není než zcela obyčejný sobík, kterémuž vzdělanost jeho poskytuje jen prostředků, aby sobectví své před světem zakryl a sám před sebou je omluvil.“

„Toť snad přece příliš příkrý soud!“ přerušila Elvíra řeč svého švakra, kterýž se jí počal nyní jeviti ve světle zcela novém, nepředvídaném.

„Možná,“ odpovídá přerušený chladně, „že jiný seznal bratra mého v jiných případech než já; ale já nesoudím dle pravdě podobných nějakých úryvků, nýbrž dle celé řady skutečných událostí z jeho života, jichž jsem byl očitým svědkem. Cit bratrův proráží nyní ledovou kůru sobectví už jen občas a to jen za okolností mimořádných. Bratr můj potřebuje nevyhnutelně kohosi, kdo by bděl nad jeho zámysly a plány, kdo by je zkoumal a v případu, kdyby se nesrovnávaly s lidskostí, provedení jejich stůj co stůj zamezil, slovem bratr můj potřebuje vodítka, bez kteréhož dřív neb později úplně klesne. Až dosud byl jsem mu — promiňte mou upřímnost — vodítkem tím já . . . Tak se aspoň domnívám . . . On arci má pevně za to, že jednal vždy a ve všem zcela samostatně, neboť se vzpíral mnohému ze všech sil; ale tolik zdá se mi býti jisto, že přece nikdo neměl na něj až dosud tak velkého vlivu, jako právě já . . . V záležitostech soukromých arci jsem mu vždycky ponechal volnost neobmezenou; ale ve věcech dělnictva se týkajících pracoval jsem vždy k tomu, aby novoty, které zaváděl, nebyly diktovány sobectvím nebo docela nelidskostí. On arci úsudek můj nepokládá ve všem za správný, ba řídí se přes všechno varování a upozorňování přece dosti zhusta vlastním svým úsudkem a zavedl mnohou novotu, která je, byť zdála se býti na pohled sebe nevinnější, v podstatě přece jen nelidskou; ale navzdor tomu mohu se pochlubiti, že zamezil jsem vlivem svým aspoň provedení plánů nejsurovějšího sobectví. Nedivte se tudíž, milostivá paní, že mne zpráva o sňatku bratra mého přímo pobouřila. Zdálo se mi, že sňatkem tím pozbudu posavadního vlivu svého úplně a mnohé tomu také již nasvědčovalo, že vlivu toho již zponenáhla pozbývám. Bratr můj, ačkoliv muž praktický, přece až do nedávna závod svůj neřídil osobně. Žiltě svým choutkám a starost o závod ponechal řediteli; sám jen občas přijížděl, aby to neb ono prohledl nebo nařídil,

načež zase zmizel, aby se radoval ze svého života . . . Avšak za několik týdnů po vašem sňatku stala se s ním nápadná změna; vzaltě, jak sama víte, řízení závodu do vlastních rukou, dojížděl do továrny zpočátku každý týden, později častěji a na delší dobu, až posléze nezdál se míti pro nic jiného smysl, než pro svůj závod. Připisoval jsem změnu tu na účet jeho ženy, a myšlenka ta rozplameňovala v duši mé znenáhla nenávist k vám; neboť opravy a novoty, které bratr v poslední době přes mé varování prováděl, byly z větší části diktovány sobectvím. Nechť radil jsem k čemukoli, vše prohlašoval za nepraktické nebo za přímé poškozování závodu; nechť uváděl jsem proti tomu neb onomu, co chtěl zavésti, důvody sebe pádnější, on neuznav ani jediného, provedl plán svůj po svém."

„Dle toho býval jste duší závodu," podotkla Elvíra, když byl bratr jejího chotě ve své řeči na okamžik ustal.

„Ach, nikoli, sličná paní," pokračoval Weinfurt. „Tak nesmíte si slova má o mém vlivu na bratra vykládati. Nejsem než prostým dělníkem jako kterýkoli jiný dělník v továrně; vliv můj nevztahoval se nikdy k oněm zařízením, kterýmiž závod bezprostředně buď klesá nebo se zvelebuje, vliv můj vztahoval se výhradně jen k oněm zařízením, která se týkají dělnictva; byl jsem tudíž spíše duší dělnictva . . ."

„Ale v tomto vzhledě jste se přec nikterak nemusil obávati, že vám bude žena bratrova překážeti!" podotkla napnutě naslouchající Elvíra.

„Myslíte?" pousmál se bratr jejího chotě. „Nyní jsem ovšem poněkud jiného náhledu; ale než jsem vás spatřil, než jsem vás slyšel poprvé promluviti, soudil jsem zcela jinak. Či myslíte, krásná paní švakrová, že k nám nedoletěla žádná zpráva o vás a o vašem minulém životě? Již před pěti nebo šesti lety kolovala v továrně naší pověst, že bratr setkav se kdesi na svých cestách po jižních Čechách s tlupou španělských medvědářů, v pravém slova smyslu jim odkoupil mladou, asi čtrnáctiletou černookou a černovlasou dívku, kterouž zavezl do Vídně, kde ji dal vychovati. Později na vše zapomenuto a v továrně po leta nikdo si na to ani nevzpomenul, až asi před rokem, když počaly kolovati pověsti, že bratr koná na svém letohrádku přípravy k sňatku. Nikdo neměl ani tušení, kdo asi je nevěstou, až pak kdosi náhodou vzpomenul si na odkoupené děvče medvědářů. Od toho okamžiku byl každý, koho záležitost ta zajímala, přesvědčen, že nemůže býti nevěstou žádná jiná, než děvče, o němž nikdo více nevěděl, než co jsem byl o něm právě připomenul. Náhodou byla předtucha ta, jak sama víte, pravdou. Na můj dotaz odpověděl mi bratr bez obalu, že tomu skutečně tak . . . A od toho okamžiku jsem vás nenáviděl. Byl jsem na vás žárliv, boje se, že mne oloupíte o jediné, co mne bylo až dosud k bratrovi poutalo, o můj vliv na něj vzhledem k dělnictvu, o jedinou, ovšem že nepatrnou výhodu, které dělnictvo v továrně požívalo. Že jsem se v ohledu tom nemýlil, toho důkazem je nynější stav věcí. A proto převzal jsem ochotně úkol posla, když mi ho byl bratr nabídl, i v okamžiku, kdy je mé přítomnosti v továrně a v středu dělnictva nevyhnutelně potřebí. Chtěl jsem před vás předstoupiti směle, odhodlaně, ba vyzývavě, abych vám dokázal, že nezávisíme my dělníci na vás, nýbrž naopak vy na nás; chtěl jsem vám dokázati, že cesta, kterou nastupujete,

je srázná: že může sice neobyčejně rychle vésti k cíli, ale že vám také může býti záhubnou, slovem: chtěl jsem před vás předstoupiti výhrůžně . . .“

„A také jste tak předstoupil,“ uklouzlo Elvíře mimovolně.

„Odpusťte, sličná paní švakrová,“ pokračoval Weinfurt, „prosím vás za to snažně. První zvuk z vašich úst, první pohled vašeho oka mne poučil, že jsem se ve vás mýlil. Měl jsem za to, že spatřím sebevědomou hrdopyšku, jakými bývají dívky z lidu, když provdají se za boháče; domníval jsem se, že spatřím ženštinu, jejíž každý pohled odpuzuje, jejíž každé slovo bodá, jejíž každý posuněk uráží a na místě toho setkal jsem se . . Leč promiňte! . . . Vímť nyní, že nezbavila jste mne vlivu mého na bratra vědomě a zúmyslně; vím, že já sice vlivu toho pozbývám, ale zároveň zdá se mi, že vliv ten může přejíti na osobu, která by ho mohla výhodněji a blahodárněji využitkovati než já . . .“

„Snad nemíníte mne?“ optala se Elvíra s nedůvěřivým pousmáním.

„Ach, drahá paní,“ pokračoval Weinfurt nápadně měkce, skoro dojemně. „Mám pevně za to, že seznala jste aspoň za svého mládí útrapy a bídu potulného života. Možná, že jste již na to vše poněkud pozapomněla; ale kdyby vám útrapy ty doposud ještě živě tanuly na mysli, nesnesou přece porovnání s útrapami dělnictva továrního . . . Vy jste snad v životě svém ještě nikdy nepřekročila práh oněch temných brloh, jež se zovou továrnami; vy jste snad ještě nikdy nespatřila podivné ty tvory, kteří v prachu, ve špíně a v dusném zápachu tráví svůj život v mozolné práci od časného rána až do pozdní noci; vy jste ty na smrt bledé, vychrtlé, zbídačelé tvory s lidskou řečí a s lidskými pocity snad ještě nikdy nespatřila, jak se jim pot řine s čela, jak ruce a nohy umdlévají, jak dostavuje se vysílení a ubožáci ti pak vrávorají do svých nezdravých doupat, aby tam pojedli sousto z onoho chleba, za nějž byli s napnutím veškerých svých sil pro jiné vydělali tolik, že mohou si tito, kteří nebyli pranic pracovali, upraviti hostinu pro sto a více svých nejmilejších . . .“

Elvíra naslouchala slovům Weinfurtovým vždy s větším interesem. Muž ten ji zajímal nejen svým chováním, nýbrž i obsahem své řeči, která se nápadně lišila od oněch, jež byla Elvíra až dosud slýchala. V prostých, nelíčených slovech drsného a zdánlivě i surového dělníka zračilo se více ducha, než v nejlahodnějších slovech úlisného „salonního lva“, kterýž každou větou pochlebuje. Byloť Elvíře jasno, že poprvé v životě svém stojí tváří v tvář muži, kterýž byl v kalu všedního, ba nejvšednějšího života, jejž byl až dosud nucen vésti, nejen nezapadl, nýbrž udržel se na oné mravní výši, kteréž i nejhumanější vychování ve skutečnosti přes všechny prostředky vyučovací a nejpromyšlenější soustavy pedagogické tak zřídka kdy dosahuje. Duší její zavířilo několik nejtrpčích vzpomínek z vlastního jejího života. Připomenula si, kterak mnohdy o hladu a v největším mrazu musila putovati od osady k osadě, kterak nemohouc nalézti přístřeší, byla nucena nocovati pod širým nebem, a často si přávala, aby už byl konec bezradostných dnů jejího života. . . . Duše její, před nedávnem ještě v nejsladší blaženosti tonoucí, rozechvěla se nevýslovně teskným a přece tak blahým pocitem, jejž zoveme útrpností . . .

Chtěla něco pronésti, ale nedostávalo se jí následkem chaotického vlnění myšlenek a citů nejen určitého předmětu, nýbrž i slov. Byloť jí, jakoby se probouzela z příjemného snu k rovněž tak příjemné skutečnosti a nevěděla ještě, je-li pravdou předcházející sen nebo bezprostředně následující skutečnost.

Také Weinfurt setrval chvíli v mlčení, dívaje se upřeně čarokrásné ženě v tvář. O tom, co vířilo její duší, arci neměl tušení; ale neušlo mu, že srdce sličné ženy taje, slovem, že probouzí se v duši její myšlenky a v srdci jejím city, jichž se byl do manželky svého bratra nenadál. Posléze ujal se slova a drsný hlas jeho zněl neobyčejně tklivě, když pravil:

„Odpusťte, drahá paní, že vás tak dlouho obtěžuji. Nenadálť jsem se, že mi popřejete sluchu a proto doufám, že neoslyšíte první a snad jediné mé prosby . . .“

„Čeho si přejete?“ optala se Elvíra vlídně a v přízvuku jejím zachvívalo se cosi, co bylo Weinfurtovi zárukou, že žádosti jeho bude vyhověno.

„Nepřeju si, sličná paní,“ pravil s vroucností, jaké byl apathický hlas jeho vůbec schopen, „než abyste nezapomněla na ubohé tvory, o nichž jsem se byl zmínil; abyste jim byla strážným andělem . . .“

„A co mám učiniti?“ uklouzlo purpurovým rtům Elvířiným.

„Prozatím nežádám, než abyste vlivem svým vymohla na svém manželi dvé závažných věcí . . . .“

„Jakých? Jakých?“ optala se Elvíra chvatně.

„Přede vším, aby nepřipouštěl, by v továrně pracovaly děti, které nepřekročily čtrnáctý rok svého věku . . .“

„A takové dítky v továrně Weinfurtově pracují?“

„Od počátku, co se v továrně té vůbec pracuje. Konají ovšem práce podřízené; vypomáhají tiskařům, trou a upravují barvy, přetírají přístroj, na němž je barva rozestřena, čistí formy a přístroje a — hynou znenáhla tělesně i duševně . . .“

„V tom vzhledě buďte bez starosti, pane švakře,“ odpověděla Elvíra. „Pokusím se, přiměti Richarda k tomu, aby se to na dále nedělo . . . A druhá vaše žádost?“

„Je rovněž tak prostá jako první,“ dí Weinfurt. „Přimějte, prosím, svého manžela, aby dal ubohé ty mladistvé tvory, kteří jsou nuceni tiskařům vypomáhati, na vlastní útraty vyučovati . . .“

„A je to možné?“ optala se Elvíra, kteréž tato druhá žádost zdála se býti nesnadněji k vyplnění než první.

„Nejen možné, nýbrž i snadné,“ zněla odpověď. „Dostačíť denně jediná hodina po práci . . . . Škola je nedaleko továrny a trvám, že za nepatrnou odměnu z kasy tovární podvolil by se vyučování k žádosti vašeho manžela každý učitel s největší ochotou . . .“

Teprv nyní Elvíra pochopila, že i tato druhá žádost švakrova není nesplnitelna, ba že možno jí rovněž tak snadno vyhověti jako první.

„A více si nepřejete ničeho?“ optala se.

„Ničeho,“ zněla dutá, ale rozhodná odpověď.

„Splnění těchto dvou věcí vám dostačí?“

„Úplně.“

„Ale vždyť se přimlouváte jen za nedospělé a dospívající děti! . . . Což dělnictvo?“

„Postará se o sebe samo . . .“

„Jak to?“

„Máť dosti síly, aby se opřelo, kdykoli uzná za dobré,“ zněla odpověď opět poněkud živěji, než zněly předcházející odpovědi lakonické; „ba dovede si také vyplnění svých oprávněných přání vynutiti . . . Nezávisíť na pánech, nýbrž naopak: tito jsou závislí od dělnictva . . .“

Elvíra dosah těchto slov arci nechápala úplně; připomenula tudíž jen jaksi mimochodem:

„A domníváte se, že bude vyplněním vašich dvou žádostí dělnictvu v továrně Weinfurtově pomoženo?“

„Nikoli,“ zněla odpověď poněkud váhavě. „Nynější generace dělnictva je úplně ztracena . . . Jde však o generaci pozdější . . .“

„A pro ty, myslíte, že vyplnění vašich dvou přání dostačí? . . .“

„Ach nikoli,“ odpověděl Weinfurt. „Nesmíte zapomenouti, sličná paní švakrová, že bída, ba i pouhá nouze pokládány ještě asi před padesáti lety za zločin . . . Kdo neměl vlastního jmění a výtěžkem práce své se neuživil, býval trestán . . . A domníváte se, že poměry společenské v právě minulých padesáti letech tak náhle se změnily, aby bylo napraveno, co zaviněno prodlením několika věků? . . . Změna poměrů těch dála se sice rychleji, ba úžasně rychle; ale přece nedospěla ještě k ryzí lidskosti a také k ní tak rychle nedospěje . . . Jsem pevně přesvědčen, že po dalších padesáti letech nebudou všeobecně provedeny ani ony dvě zásadní žádosti, o jichž splnění jsem vás byl právě prosil.“

Vše to, co byla Elvíra právě slyšela, zdálo se jí býti temné; nechápalať smyslu slov těch; ale přes to měla za to, že není nic snažšího než přiměti chotě svého k vyplnění obou švakrových žádostí.

„Buďtež úplně bez starosti, pane Weinfurte,“ pravila po malé pomlčce. „Učiním, seč jsem, abych . . .“

„Ale jakou záruku mi dáte?“ vpadl živě Weinfurt.

„Záruku?“ opáčila sličná žena.

V témže okamžiku bylo slyšeti z dáli rachot přijíždějícího povozu. Elvíra přistoupila k oknu, z něhož bylo viděti na vozovou cestu, kterouž se od silnice přijíždělo k letohrádku.

„Někdo přijíždí,“ připomenula po několika vteřinách. „Nejspíše lékař, o jehož příchodu se byl Richard ve svém listě zmínil . . .“

Po té obrátila se k Weinfurtovi.

„Musíte odpustiti, pane švakře, že vás na okamžik zůstavím o samotě . . . Promluvíme později o tom, o čem jsme byli právě hovořili, ještě jednou . . . Zůstanete zde přec několik dní? Není-liž pravda? . .“

„Není možno,“ zněla rozhodná odpověď.

„A proč?“ optala se Elvíra a dodala vlídně, skoro prosebně: „Ani — když vás poprosím?“

Po té přistoupila k toiletnímu stolku, kde ležel zvonek, a zazvonila.

Weinfurt pokrčiv jen rameny, stál chvíli nerozhodnut.

„Ani když vás snažně poprosím?“ opakovala čarokrásná žena ještě vlídněji než před tím.

Weinfurt pohledl jí do očí, v nichž zračila se nevýslovná laskavost a jediný pohled ten prozatím rozhodl.

„Zůstanu," pravil temným svým hlasem, jakoby byl k odpovědi té donucen.

V tom vešla komorná.

„Kdes meškala před půl hodinou, že's neviděla tohoto pána vejíti?" oslovila ji Elvíra poněkud přísně.

Komorná zašeptala nesměle jakousi omluvu.

„Uveď pána toho do hostinských pokojů," pokračovala Elvíra, „a učiň, čeho je třeba, když k nám zavítá vzácný a milý host."

Komorná pohledla na neznámého jí muže poněkud nedůvěřivě a udiveně; ale nezbylo jí než uposlechnouti. Učinila krok na zad na znamení, že jest hotova vyplniti přání své paní.

Elvíra popošla k Weinfurtovi a podala mu ruku.

Stiskl ji skoro křečovitě; pak rychle se obrátil a beze slova následoval komornou.

Elvíra zůstala chvíli státi. Chování i slova švakrova byla na ni učinila hluboký dojem; ale po několika okamžicích pospíšila do boudoiru, aby se připravila k přivítání přijíždějícího hosta . . .

Weinfurt doveden do elegantně upravené komnaty, kde zůstaven o samotě . . . Skoro hodinu přecházel nepokojně od okna ku dveřím a zase nazpět . . . Přemítal . . . Pak vyšel do parku . . . Procházel se na zdař bůh po stezkách se svěšenou hlavou, až vzdálil se od letohrádku asi na čtvrt hodiny cesty a octnul se na nepatrném kopci, s něhož bylo lze park i villu přehlednouti.

Dlouho díval se upřeně na letohrádek. Tvář jeho jevila jakési rozpaky, jakoby nevěděl, má-li něco závažného učiniti nebo nic. Občas také něco zamručel; ale kdyby byl někdo zcela těsně za ním stál, nebyl by ani slůvka vyrozuměl.

Posléze se prudce obrátil, sešel s vršiny a ubíral se volným krokem po úzké stezce směrem k silnici, po které byl z rána přibyl do letohrádku.

Mezi tím, co byl meškal v letohrádku, bylo se slunce poněkud prodralo z šedého, jednotvárného mraku, jenž oblohu zahaloval. Vířivý vítr sice doposud vál, ale nepomžívalo více a mlžin, jež dodávaly krajině tak zádumčivý ráz, vždy více ubývalo; vítr však byl studený, ba mrazivější než z rána.

Octnuv se posléze na silnici, stanul Weinfurt poznovu, jako by byl na rozpacích, má-li jíti směrem k letohrádku čili nic. Posléze se rozhodl. Šel zpočátku pomalu, pak vždy rychleji nazpět touže cestou, kterouž byl z rána přišel. Na vršině, kde ztrácela se silnice v lese, zůstal státi a ohledl se na letohrádek. Chvíli se naň upřeně díval, načež uklouzla sevřeným jeho rtům slova: „Ne, ne, sličná paní švakrová! Vaše políbení pálí mne sice na čele, jako byste se mne byla dotkla žhavými rty; ale zůstati přece nemohu!"

Po té se obrátil a zmizel v lese.

(Pokračování.)

Henry C. Carey.

Příspěvek k dějinám ekonomiky.

Od

Josefa Fořta.

(Dokončení.)

A přec z opaku pravdy této odůvodňují a ospravedlňují se neurovnalosti nynější lidské společnosti! Za Koprníka a Galileiho spíláno světskými i církevními učiteli kacířů oněm, kdož vyvrácené theorii na dále nechtěli věřit: totéž dálo se, když geologové jali se dokazovat, že stáří zeměkoule jest daleko větší, než jak staré podání vypravuje. Však mnohem horší jest to s pravdami vědy společenské. Franklin, Liebig, Humboldt a jiní nemusili se hrubě obávati oposice, poněvadž nebylo lze očekávat, že výzkumy jich jednotlivým privilegovaným kastám uškodí. Dobře praví Carey: „Společenská věda jest dosud v rukou školních učenců, kteří všude hmotnými poměry svými odkázáni jsou na lidi, již z nevědomosti a slabosti národů mají svůj prospěch. Akademičtí učitelé v státech středoevropských nesmějí přednášeti nic, co by božskému právu panovníka bylo na úkor, aneb sloužilo k rozšíření moci národa. Doktriny škol francouzských mění se dle toho, zda despotism ustupuje před národem, či národ před despotismem. Bohatá aristokracie anglická měla nesmírnou radost, když Malthus jí dokázal, že chudoba a bída lidu jsou nutné následky velikého, vševědoucím a nejdobrotivějším tvůrcem daného zákona ....“

Leč vraťme se k věci. Základ Ricardovy nauky o postupu lidské práce od nejlepšího k špatnějšímu, příčí se tedy jak zdravému rozumu, tak skutečnému stavu věcí. Však i další jeho vývody odporují skutečnosti. Není pravda, že by v prvních dobách, kdy vzdělávala se jen samá lepší půda, byl podíl práce na výnosu mnohem větší, nežli dnes. Podíl práce značí se nejlépe ve způsobu, jakým pracující lidstvo ukájí svoje potřeby. Nemusíme jít ani k dělníkům, kteří stavivše pyramidy egyptských faraonů, živili se cibulí a česnekem — ještě v nedávné minulosti byl způsob ukájení potřeb u porovnání s nynějším stavem věcí nad míru bídný. „Přirovná-li kdo nynější stav k poměrům, jaké panovaly před 500 lety neb jen před 100 lety — píše Mc. Culloch již v letech třicátých nynějšího věku — přesvědčí se, kterak obdivuhodný pokrok byl učiněn, kterak prostředky k výživě daleko rychleji se množily, nežli rostl počet obyvatelstva a kterak nyní třída pracující celkem má více požitků a příjemností, nežli druhdy nejbohatší lordové.“ V těch starých veselých dobách, kdy ještě bylo nerozebrané, dobré půdy s dostatek, pochutnávaly si dvorní dámy na slanině a kus tučné vepřoviny byl požitkem, kterého si chudší dělník naprosto nemohl dopřáti. Ještě před sto lety živila se všeobecně a do dnes se v samém sousedství Rakouska v Bosně živí větší část lidu chlebem ovesným, kdežto chléb pšeničný spatřiti lze výhradně jen na stolech boháčů. Během posledního

sta let zvýšila se průměrná váha dobytka hovězího ze 370 na 800 a dobytka skopového z 28 na 80 liber a přes vzrůstající konsum rozmnožil se úžasně i jeho počet. Všude, kamkoli se pohledneme, zříti lze tentýž výjev: pokrokem práce vzrůstá množství potravin a lepší se jich jakost tou měrou, že práce při každém dalším kroku kvalitativně i kvantitativně líp může být odměňována.

Francouzské dějiny středověku, kdy plodné, však nezdělané půdy bylo s dostatek a obyvatelstva pořídku, vypravují na každé stránce o bídě a hladu. V téže zemi, jejíž dělník kráčí dnes v popředí ruchu průmyslového, panovala před několika věky v jednotlivých vrstvách společenských věčná nouze. Dle popisu Fortescue-a byl ještě v polovici 15. století stav francouzských dělníků následovní: Pijí vodu, jedí jablka a zcela černý popelný chleb. Masa nepožívají nikdy, leda tu a tam kousek vnitřností a hlavy zvířat, zabitých pro stůl šlechticů a kupců. Vlněného oděvu nemají, zakrývajíce nahotu svou hrubou kytlicí; nohy mají bosé. Jinak ani žít nemohou: odvádějíť pánu svému co nájemné z půdy zlaťák (escu či escu d'or) a platí mimo to králi pět zlaťáků. Proto jsou nuceni pracovat, namáhati se, kopat a rýt, aby se udrželi na živu; leč tělo jich slábne a rod jich hyne; chodí sklíčení, shrbení a žijou v nejhlubší bídě a nouzi, přes to že nalezají se v nejúrodnějším cípu světa . . . .

A podívejte se na dělníka francouzského dnes! Podíl jeho práce přes všechno utiskování stále rostl — byť i pozvolna —, dělník nabýval síly a za několik století po tom kácí bastillu, dobývaje s volností hospodářskou i politické svobody! Tentýž úkaz vidíme v jiných podobách i jinde. Kdyby theorie Ricardova byla skutečně pravdivou, bylo by se již dávno středověkému feudalismu podařilo srazit podíl práce na nulu a učinit z velké většiny člověčenstva otroky. Zatím však spatřujeme postup na mnoze opáčný. Jeť člověk pánem přírody a otrokem jen tam, kde nepřízeň doby udělá z něho otroka bezohledných blížních.

Než jak se to má s onou rentou? Něco snad — namítne čtenář — na theorii této přece musí být; vždyť vidíme, že jakost pozemků, uhelných dolů, měděných bání atd. jest skutečně různá a že jeden pozemek při stejné práci nese opravdu více, nežli pozemek druhý. Ona lepší jakost bude snad zdrojem, z něhož vytryskuje přirozený zisk vlastníka — tedy renta?

Tím přicházíme k vlastním vývodům myšlenky Careyovy. Carey založil nikoli jen svůj důkaz proti škole novoanglické, nýbrž celou svoji soustavu na bystré, nad míru duchaplné theorii o hodnotě. Co jest to hodnota ve smyslu národohospodářském? Jedni pravili, že hodnota (nikoli cena) každé věci jest ono množství práce, kteréž k vyrobení její bylo třeba; definice ta jest jak patrno slabou, neboť na předmětu téže hodnoty pracoval zručnější dělník s polovičním namáháním a jen polovici času, kterého potřeboval k vyvedení téhož předmětu dělník méně obratný. Druzí zas měli za to, že hodnotou jest onen soubor vlastností, kterýmiž vyrobený předmět může sloužiti k ukojení lidských potřeb; ani tato definice nekryje nám pojem zúplna — hodíť se jen pro jednotlivé případy. Třetí konečně, mezi nimi i Roscher, pustili jednoduše všeobecně platnou definici se zřetele a rozdělili hodnotu

ve dva pojmy: hodnotu spotřebnou a hodnotu prodajnou — čímž ovšem věci nejméně bylo poslouženo.

Carey, aby provedl čistou theorii hodnoty, sleduje konání Robinsonovo na pustém ostrově. Na ostrově bylo plno zvířat nejrůznějších druhů, z nichž některá více, jiná méně byla s to, aby potřeby Robinsonovy ukojila. Však téměř vše leželo mimo dosah jeho sil: zajíc a divoká koza uměli lépe utíkat, takže pouhým během se jich zmocniti nemohl; ptáci ulétli mu do vzduchu, zatím co on připoután byl k zemi; ryba ponořila se z povrchu moře do hlubin, kamž, nechtěl-li se utopit, ji pronásledovat nemohl; ze silných stromů mohl si snadno zrobiti pohodlný příbytek, — kdyby byl měl sekyru. A tak tonul v nedostatku, zatím co vše kolem něho oplývalo nadbytkem. Robinson však spojil práci tělesnou s důvtipem: pružnosti větve použil ku sdělání luku a lýčí bylo mu tětivou. Po dlouhém namáhání konečně podaří se mu ulovit zvěř. Získanému tím masitému pokrmu přikládá zajisté velikou hodnotu, víť dobře, jak veliké překážky k dosažení jeho musil překonat.

A tím došli jsme ku příčině, pro kterou v lidském duchu pojem hodnoty existuje. Pojem ten jest ceněním odporu, který dlužno překonati, abychom se domohli předmětu želaného. Pomocí luku může si náš Robinson teď nadělat dle libosti zásobu zvěřiny, však k lovení ryb nástroj jeho dosud nesáhá. A přec touží po změně, za jednoho kapra dal by třeba deset zajíců. Hodnota začne se měnit: zvěřina klesá tím více, čím obratněji dovede Robinson zacházeti s lukem, hodnota ryby naproti tomu dosud stojí vysoko. Vynalezavost pobádaná touhou po změně potravy, vyrobí konečně udici a Robinson začne chytat: ihned při druhém úspěchu klesne hodnota ryby. A tak to jde dál s veškerými předměty lidské spotřeby; čím méně práce s podmaňováním si přírody, tím více klesá hodnota potravin, zároveň však tím výše stoupá hodnota Robinsona co člověka u přirovnání k ostatní přírodě, jejíž pánem se pozvolna stává.

Z toho plyne, že nejlepší a nejpřirozenější cesta k určení hodnoty jest porovnati vyrobený předmět s obtížemi, které k dosažení jeho musily být překonány. Však to jest pouze cesta! V dalším postupu, každým zlepšením výroby uspoří se nejenom práce, nýbrž při zmenšené této práci zdokonalí a zmnoží se i výrobek a skutečnou hodnotu každého jednotlivého předmětu ustanovovati bude souhrn práce, které jest za nynějších zlepšených poměrů k reprodukci dotýčného předmětu potřebí. První zastřelená zvěř měla pro Robinsona hodnotu celého života, hroziláť mu smrt hladem pro případ, že ničeho neuloví; později však měl kus zvěře, jíž by mu byl někdo ku koupi nabízel, pouze hodnotu té práce, kteréž bylo by třeba, aby vyšel na lov a zastřelil si zvěř sám. Hodnota jest tedy cenou práce, nikoli však té práce, kteréž k vyvedení nabízeného předmětu bylo užito, nýbrž cenou práce, jíž bylo by třeba k reprodukci, čili k opětnému vyrobení hledaného a nabízeného nám předmětu. — Adelina Patti dostává 5000 zl. snad i více za jedno přezpívání úlohy své v opeře; zároveň s ní zpívá ve sboru množství děvčat, z nichž většina bere za týž večer sotva po zlatce. Jak lze v tomto případě hodnotu lidského hlasu vysvětliti? Snad množstvím práce, jíž Patti k vypěstování hlasu svého věnovala, aneb souhrným požitkem, kterýž zpěv její poskytuje obecenstvu? Nikoli, míra, ku které

Patti může činit nároky na zaplacení svého výkonu, tedy hodnota jejího hlasu určena jest prací, namáháním a ztrátou času, kterýchžto všech činitelů bylo by třeba, aby výkon její mohl být v stejné jakosti nějakou jinou zpěvačkou reprodukován. Dejme tomu, že by některý podnikavý impressario se rozhodl nalézti a vypátrati druhou Patti. Musil by předně vyhledat celou řadu, snad sto i více stejně krásných dívek hlasu výtečného a se všemi musil by učinit pokus; dlouhá léta by nakládal sumy na hudební vzdělání svých žákyň a konečný výsledek: ze sta vydařilo by se mu jich sotva deset, které zpívají obstojně, devadesát ostatních nehodilo by se leda do sboru. Z oněch desíti našel by snad přece jednu, kteráž by se Pattiové vyrovnala; však tím by ještě nebyla konkurentka hotovou: impressario musil by pomocí cestování, drahé reklamy atd. hledati pro ni oblibu, musil by jí zjednati v obecenstvu hledanost — neboť též hledanost jest podstatným při hodnotě činitelem — a pak teprvé, když by dosáhl všeho, mohl by činiti nároky, aby se žačka jeho poměrně tak honorovala jako Pattiová. Hodnota není tedy ani souhrnem výloh produktivních čili výrobních, aniž souhrnem spotřebnosti a hledanosti dotýčného předmětu, nýbrž vždy a všude souhrnem výloh reproduktivních, souhrnem práce, které bylo třeba, aby hledaný a nabízený předmět byl poznovu vyroben.

Leč k čemu toto slovíčkářství? — namítne čtenář. Ovšem, millionu lidí na tom pramálo záleží, je-li příčinou padání přítažlivost země aneb tíže vrženého tělesa. Však Newton dokázav svým zákonem gravitačním, že příčinou padání jest přítažlivost země a že bez této předměty žádné tíže vůbec nemají, dal základ modernímu hvězdářství. Podobný as význam má Careyova důmyslná theorie o hodnotě, jejíž první praktická důležitost osvědčila se tím, že pomocí její Carey národohospodářským alchymistům školy novoanglické hravě podryl pod nohama půdu. Rozeberme jen s hlediska Careyovy hodnoty Ricardovu nauku o rentě pozemkové. Hodnota nejprv vzdělaného pozemku není přec nic jiného než souhrn práce, které bylo by potřebí, aby na druhém sousedícím pozemku byly stromy pokáceny, kořeny vykopány a prsť k osetí upravena; ohradil-li si vlastník před zvěří pozemek svůj plotem, zřídil-li na něm odvodňovací, neb povodňovací struhy atd., tož veškerá tato práce jest kapitálem, jejž si vlastník v pozemku uložil a pomocí jehož stala se půda nástrojem, prostředkem či pomůckou výrobní, právě tak jako pluh, sekyra, stroj atd. Půda tedy podlehá týmž zákonům, jako všechny ostatní nástroje výrobní; tvrdost železa, rozpínavost páry, pružnost ocele, to všechno, odečteme-li práci k objevení a vyrobení jich potřebnou, jsou vlastnosti, jsou síly, jež příroda poskytuje právě tak darmo, jako svit a teplo sluneční, jako rosu a dešť, kterých jest potřebí, aby z půdy vyrostlo zrno v klas. Zvláštní nějaké renty z „původních, nezrušitelných“ sil (ostatně již Liebig lučebně dokázal, že ony nezrušitelné síly jsou vlastně zrušitelny), jak si ji vymyslil Ricardo a jak ji stoupenci jeho až po dnešní dobu obhajují, nikdy nebylo a není. Týmže přec právem jako velkostatkář na zvláštní důchod pozemečný, mohl by i vlastník prvního parostroje žádati, aby se mu platila nějaká zvláštní renta za využitkování původní a nezrušitelné vlastnosti železa a páry. Pozemečný důchod ve smyslu novoanglické školy jest tedy holou fikcí: co platí

anglický farmář lordům, bosenský raja tureckým begům, není nic než úrok z kapitálu v pozemku uloženého a částka pak, úrok ten převyšující, jest kontribuce, kterouž silnější pomocí ústrojí státního si od slabších platit dávají.

Řekne se nám: v praxi jest to konečně jedno, ať platím jistou sumu co rentu, neb co úrok, neb vůbec pod jménem jakýmkoli. Nikoli, právě nynější praktické důsledky anglického hnutí agrarního jsou výmluvným toho dokladem; nejen v Irsku — též ve Skotsku a Anglii pracuje silný agitační ruch za tím účelem, aby pozemky byly z vlastnického práva lordů ve prospěch pachtýřů vyvazeny. Irský velkostatkář — Angličan — žijící v Londýně, nehraje žádné společenské úlohy ve smyslu hospodářském; jeť to muž, který ročně jistou sumu od nájemníků svých vybeře a v cizině utratí. Zcela přirozeně děl tedy ondyno irský poslanec Parnell: „Dejmež tomuto společenskému trubci poukázku na státní pokladnu a uveďme pachtýře v pevný poměr ku státu, jedinému to vlastníku veškeré půdy . . .“ Jedná se tedy o to, aby stát za vyvazení pozemku dal velkostatkáři jistou sumu peněz, kterouž by pachtýř po částkách v určité řadě let státní pokladně zas nahradil. Jak velikou však může a smí být ona náhrada pro velkostatkáře? Vedle kapitalisovaného úroku — odpovídají horlitelé pro panující dosud nauku Ricardovu — musí velkostatkář obdržeti též kapitalisovanou rentu a pak teprv se může vlastnického práva svého vzdát. Toť onen praktický význam theoretického sporu.

Netřeba dokládati, že i v Anglii během nedlouhé doby nauka Ricardova úplně bude skutečností poražena. Cítíť se to již všeobecně, že bídné poměry agrarní nejsou následkem „odvěkého, nejmilostivějším tvůrcem v člověčenství vloženého zákona,“ nýbrž prostě následkem převrácených poměrů společenských. Skutečný zákon, kterýmž se lidská výroba řídí, jest zákonem souladu a nynější nelad zaviněn jest pouze překážkami, kteréž se mu v pochybeném ústrojí státním staví do cesty. Leč i tato disharmonie není než jednou z obtíží, jednou z překážek, které lidstvu zbývá překonati právě tak, jako překonati musilo celou řadu obtíží jiných. Disharmonie ta se postupem věků a práce neustále menší — lidstvo ji překonává. Z dob naprostého práva pěstního v životě soukromém přišel člověk pozvolna do čistšího ovzduší: ku stanovení norem práva soukromého; i v právu veřejném, státním a mezinárodním kráčí lidstvo úsilovně vpřed — vidímeť již v novějších dějinách tu a tam červánky blížící se doby lepší. A tak člověk dera se od stupně, kde byl pouhou hříčkou přírody, na stupeň pána sil přírodních, spěje zároveň od pouhého otroka společnosti ku svobodnému členu společnosti svobodné.

Když Carey základní své dílo ve Filadelfiii uveřejnil, byla po celé Evropě Ricardova theorie panující soustavou. Vystoupení Careyovo, jak to již bývá, popudilo stoupence Ricardovy k tuhému vzdoru, tak že od mnohých do dnešního dne prohlašován s řídkou houževnatostí důchod pozemkový za nedotknutelné dogma, ba jak praveno, sám Stuart Mill hájí s celým důvtipem bystrého ducha svého temnou příšeru anglického millionáře. Žádný ekonomistický spisovatel nespůsobil v hlavách polovzdělaných mass tolik zla a zmatku, jako Mill hájením Ricarda. „Nikdo — praví Mill — půdy nevyrobil.“ Ovšem, nikdo nevyrobil také opuky

a žuly, z které se staví továrna, aniž železa, jehož se užívá ku sdělání strojů; všechny tyto předměty byly zde již z časů pradávných, všechny byly stejně — bezcenné; dnes ovšem mají hodnotu, mzdu to lidské práce. Co však platno dokazovat, že není žádné renty pozemečné, nýbrž jen důchod z kapitálu, že síly ležící v půdě nemají v hospodářském smyslu žádné hodnoty, že tudy neposkytují samy o sobě žádného důchodu, nýbrž jen kapitál a práce, že vlastník následkem toho nepožívá žádného monopolu, že podíl práce se nezhoršuje, nýbrž vzrůstem kapitálu, zlepšením a rozmnožením strojů, prostředků dopravních, rozšířením vědomostí a vzděláním vůbec jak relativně, tak absolutně vzrůstá, že tudy osvěta jest práci nejlepším přítelem a vyskytující se bída že není nutným následkem přirozených zákonů, nýbrž pouhým následkem chyb, přehmatů, násilenství — co vše to platno: celá řada učených alchymistů národohospodářských tomu nevěří, a hlásá přeludy svoje slovem i písmem dále!

Na sklonku první polovice nynějšího věku pouze jeden z vynikajících ekonomistů přistoupil k soustavě Careyově. Byl to Francouz Frédéric Bastiat (1801—1850). Mimo jiné spisy vydal v posledním roce svého života roku 1850 první svazek díla: „Harmonies économiques,“ kteréž formou svojí bylo odvetou na pověstný spis ,,Système de contradictions économiques ou philosophie de la misère,“ kterouž roku 1846 vydal francouzský socialista Proudhon; v podstatě bylo však dílo Bastiatovo výtahem a spracováním základních myšlének soustavy Careyovy, kteráž, jak výše uvedeno, již deset roků před tím ve Filadelfii byla uveřejněna. Teprv prostředkem spisu Bastiatova rozšířena po Evropě větší známost o soustavě Careyově, zejmena o skvělém jeho vyvrácení doktrin novoanglických. Bastiatův spis jest pln zdravých applikací ze života praktického a polemický jeho ráz proti Proudhonovi zračí se obzvlášť v závěru, kterýmž ukončen jest rozbor kapitálu a práce. ,,Kapitalisté a dělníci!“ volá Bastiat, ,,zacpěte uši své mluvě nesmyslných tlachalů, jichž zbujnost rovná se vaší nevědomosti, a kteří slibujíce vám budoucí harmonii, začínají tím, že v přítomnosti zasévají mezi vás símě nesváru a rozkolu. Vzpomeňte si, že zájmy vás obou, nechť mluví se cokoli, jsou totožny, že nemožno od sebe jich odloučiti, že působí na vzájem k uskutečnění všeobecného blaha, že práce nynější slučuje se s prací pokolení minulých, že každý, kdo se práce zúčastnil, má právo bráti podíl na odměně, že nejrozumnější a nejlacinější rozdělení podílu toho mezi vámi děje se cestou svobodné a dobrovolné shody a že vám netřeba, abyste si dali sentimentálními cizopasníky předpisovat na úkor svého blaha, své svobody, své bezpečnosti a úcty!“

Vyvrátil-li Carey nauky Ricardovy, měl poměrně snadnější práci s pochmurnou filosofií lidské bídy, formulovanou anglikanským knězem Malthusem. Každé držení pídí se po důvodech: je-li spravedlivé, leží důvody na snadě; je-li nespravedlivé, tím větší namáhání, tím větší snaha, aby důvody byly vyhledány. Ricardo je ,,našel“, Carey však je vyvrátil a tím zároveň nepřímo rozbořil i populační přelud Malthusův.

Anglikánský kněz tento snažil se, jak výše jsme uvedli, v tlusté knize na základě obrovské řady statistických dat provésti důkaz, že pokolení lidské má v sobě snahu do nekonečna se rozmnožovati. A sice

děje prý se množení to postupem řady geometrické, to jest: v stejném období vzrostl by počet lidsta dvakrát, osmkrát, šestnáctkrát atd. — kdyby se množení tomu nic nestavilo do cesty. Však překážkou nekonečného vzrůstu toho jest prý okolnost, že potravin přibývá jen postupem řady arithmetické (tedy v prvním období představovalo by množství potravin 1, v druhém 2, v dalších 3, 4, 5 atd., kdežto lidstva, jak uvedeno, přibývá prý v postupu 1, 2, 4, 8, 16, 32 atd.) Z toho plyne, dí Malthus, že ono přebytečné množství narozených lidí nenalezne dostatek potravy, stane se obětí nouze a vrací se tam, odkud přišlo — umírá. Nouze sama pečuje tedy o to, aby rovnováha mezi počtem strávníků a množstvím potravin byla udržána; nastane-li tu i tam příliš veliké napjetí, kteréž rovnováhu onu hrozí násilně zviklat, dostavují se přirozeným pochodem věcí války a mory — kteréž se už o to postarají, aby hladové proletářstvo přirozený pořádek na úkor sytých nepovalilo. Bída jest tedy nutným, nezbytným následkem přirozeného zákona! — volá Malthus. Však vina bídy té neleží v zákonu, nýbrž v lidstvu, které zákona toho nešetří. Kdo nemá tolik „mravního sebezapření", aby zůstal neženat, nechť za to s rodinou svojí umírá hlady! Společnost není povinna ku vlastní škodě přebytečným jednotlivcům poskytovat zaopatření. „Nemáť takovýto jednotlivec žádného právního nároku na sebe menší část potravy, neboť jeho jsoucnost jest fakticky zbytečnou, když lidstvo přece jeho nepotřebuje; u stolu, na nějž příroda lidstvu dary své předkládá, není proň místa; nechť jde a nechce-li po dobrém, tož příroda sama rozkaz svůj bezohledně uvede v skutek."

Toť základ Malthusovy „filosofie bídy". Malthus na základě tom v praktickém životě žádal se vším důrazem, aby zákony o veřejném podporování chudiny byly zrušeny; chudí mají být sobě samým a nahodilé štědrosti a soucitu jednotlivých dobrodinců ponecháni . . . Obzvláště pak měl Malthus namířeno na chudé, opuštěné děti: návrh jeho, uveřejněný v letech třicátých v hlavním jeho spise, směřuje k tomu, aby zvláštním zákonem byla povinnost starati se o chudé zrušena a příslušný zákon aby vzhledem k manželským dětem za rok a vůči nemanželským za dvě léta nabyl platnosti. Kdo plodí dítky, aniž by je mohl vyživit, nechť za to trpí; ostatní lidstvo nemá potřebí, aby svědomí svému činilo výčitky, že bližní jeho umírají hladem; vina leží v hříšné prostopášnosti a nikoli snad v špatném zařízení ústrojí státního . . Chtějí-li dělníci, aby se jim zvyšovala mzda, nevedou k tomu jiné cesty, nežli aby sami spoutáním tělesné lásky počet svůj umenšili. Neboť manželství jest holý luxus, jehož si pouze ten může dopřáti, kdo má potřebné k tomu prostředky. Proletář, který nemá nic než proles, t. j. své děti, nemá též k existenci práva nižádného. Proto veškerá zodpovědnost za vyskytující se bídu, padá pouze a jedině na bedra chudiny samé.

Nauka tato již pro svou pikantnost a pro osobu kněze spisovatele, upoutala na se rázem všeobecnou pozornost a sloučena ihned s mlhovitou theorií Ricardovou. Že patrný její klam nezapustil kořeny tak hluboko, jako přelud renty pozemkové, dlužno ku cti lidské společnosti připsat na účet toho, že šlechetná hnutí ve většině lidských srdcí jsou přece mocnější než majetkové sobectví několika privilegovaných kast. Carey měl tudy s vyvrácením populačního strašidla práci mnohem snadnější.

Každému, kdo o věci hlouběji přemýšlel, musilo být ihned jasno, že války a mor nemohou být přirozenou korrektivou proti přelidnění. Ve válce bývá přímá ztráta lidských životů poměrně nepatrnou, za to však zhoubné její následky zračí se v tom, že vedle direktního ničení lidských statků, vázne i všeobecná výroba a ubývá následkem toho potravin. Válkou se tedy pobitím několika set tisíc lidí kvantum potravin pro zbylé člověčenstvo nerozmnoží, nýbrž naopak zmenší se výroba a lidstvo utrpí škodu stokrát větší, nežli získáním toho, co by padlí vojínové spotřebovali zůstavše na živu. Podobně se to má s morem; lidské síly, které schvátila smrt, byly by mnohem více mohly vyrábět než samy spotřebovaly. Jak praveno: námitky tyto ležely každému na snadě. Leč Carey šel hlouběji.

Předně dokazoval, že postup rozmnožování lidstva nemožno žádnou matematickou formulí zobraziti; období, v kterém se obyvatelstvo jednotlivých národů zdvojnásobilo, jsou naprosto různá a závisí od nejrozmanitějších činitelů: podnebí, spůsobu života, zdravotních poměrů atd.; Francie má k tomu potřebí více než 100 let, Anglie přes 50, kdežto americké obyvatelstvo zdvojnásobuje se během as 30 roků. Však ani tento úkaz není pravidlem, neboť za několik století musilo by se lidstvo tak rozmnožit — přes všechny války a mory — že bychom stáli jeden vedle druhého. Několik vlastníků půdy stali by se neobmezenými pány, jimž ostatní lidstvo by musilo otročiti. Jsou podobné konce možnými? Nikoli, odpovídá Carey a po dlouhém důkladném rozboru celé věci přichází k pravdě, že snaha po rozmnožování se, že plodnost není žádnou konstatní kvantitou v lidském ústrojí, nýbrž že podléhá jako všechny ostatní výkony organické pevným zákonům fysickým. Proces plození jest zákonem tímto, vetkaným v nitro lidského ústrojí, právě tak podmíněn, jako každý ostatní zjev přírodní. Mimo četné jiné doklady upozorňuje Carey k zajímavému zjevu: k antagonismu mezi soustavou nervovou a schopností k rozmnožování se. Všude tam, kde člověk pracuje duševně, kde napínáním a opotřebováním nervů podstata jich stále a rychleji lidským ústrojím musí být nahrazována, všude tam klesá schopnost k rozmnožování se. Otroci, pracující jen tělesně, aniž by nervů svých napínali, množí se rychlostí nápadnou, zatím co vynikající mužové, ztrávivší celý věk přísnou prací duševní, umírají bez dítek. Z 15 předsedů Spojených Států amerických nemělo 7 žádné rodiny, ostatní pak zplodili dohromady as 20 potomků. Podobný výjev spatřiti lze u národů povznášejících se od stupně primitivního hospodářství k výsluní osvěty a v těchto zas u rodin, jichž členové věnují se výhradně zaměstnání duševnímu. Již v starém Římě musil Claudius celou řadu senatorů povznésti do stavu patriciů, poněvadž rodiny, kteréž Romulus povýšil na „první třídu šlechty“, již takřka vymřely. Tytéž úkazy vidíme i dnes a rychlost, jakou na př. vymírají rodiny anglických peerů, jest přímo úžasnou. Činnost nervů a výkony sexualní stojí tudy k sobě v poměru opáčném: čím větší činnost prvních, tím větší ochablost druhých a naopak. Dokladu, aspoň částečného, poskytuje též lučební analyse, učíc nás, že hlavní podstata jak mozkových, tak sexualních součástek jest totožná — neokysličený kostík. Je-li však množení se obyvatelstva podmíněno pevným zákonem fysickým a nemůže-li o ně-

jaké „řadě geometrické“ být ani řeči, tím bludnější jest názor, že by potravin přibývalo jen v řadě arithmetické. Síly přírodní poskytují nekonečnou řadu pomůcek k ukojení lidské potřeby. V jinošské době člověčenstva, kdy lidé byli nečetní a k tomu slabí a neschopni opanovat přírodu, poskytovala jim takto jen nedostatečné a chudé plody své. Vzrůstáním obyvatelstva však a slučováním se rostla i vzájemná síla k využitkování darů přírody. Příroda sama zjednává rovnováhu. Kde ji nevidíme, není tím vinna příroda, nýbrž pochybené, ovšem jen dočasně možné zařízení lidské společnosti, zařízení to, jež s přirozeným zákonem souladu a rovnováhy v přímém stojí odporu.

Tak Carey. Povaliv přední dva sloupy novoanglické školy, Ricarda a Malthusa, zjednal si americký myslitel o rozvoj společenské vědy zásluhu obrovskou. Však vedle negativního úspěchu toho dodělal se Carey i skvělých výsledků positivních — dalť theorií svou o přirozeném souladu v hospodářství a společnosti lidské základ soustavě, kteráž v ekonomické vědě nový vyvolává směr. Zásadní jeho boj proti škole novoanglické nese se logicky k opakům toho, co anglické státní a společenské nauky dosavád za nedotknutelná absoluta prohlašovaly: proti snahám železné centralisace hájí Carey nadšenými slovy decentralisaci a federalism, proti otrokářství bojuje ohněm vřelého srdce svého za svobodu všeobecnou, však za svobodu p r a v o u, kteréž se u lidstva jen vzájemným šetřením práv, společným působením všech ku blahu jednotlivce i celé společnosti lze dodělati; přirozeně pak ovšem Carey vystupuje proti bezohlednému laissez aller a pokrytecké svobodě anglického velkoprůmyslu a velkoobchodu, kterýž vždy a všude směřuje k ubití stavů středních na prospěch několika millionářů.

K podrobnějšímu rozboru celé soustavy Careyovy úzká mez řádkům těmto vyměřená ovšem nestačí. Snad se k tomu naskytne vhodná příležitost později. Zatím končíme přesvědčením, že Henry C. Carey, byť se mu i nedostávalo před sklonkem života se strany cechovních národohospodářů zaslouženého uznání, zaujímati bude v dějinách ekonomiky vedle slavného Skota Adama Smitha místo nejpřednější.

Jehla.

Od

A. V. Šmilovského.

Od nepaměti vzdychal, píchal a vysychal „na korábě". Pro dospělé lidi zhruba nešil. Zákazníky jeho byli někteří starosvětští měšťané, předkem z předměstí, lidé to ze starého sékulum, jimž vrcholem oděvnického umění byl volný a vytrvalý šat; pak dělníci, již živili se v mozolích a potu, a posléze dítky z lepších domův až do desíti let: summou lidé, na jichž mysl těkavý a měnivý motýl „móda" ještě neusedl. Pro módu vůbec si hlavy neumejšlel: pět anebo šest módních obrázkův, přibitých mezi okny na stěně, mělo nejmladší datum — neračte se, mé zlaté čtenářky lekati — 1850.

„Na korábě" říkali poslednímu sešlému domu o jednom patře na konci předměstí, kde bylo od starodávna mýto podle rozlámané rohatky a vybledlé vejsadní tabule a kudy jezdilo se kopcem nahoru do Nepomuka. Něco šikmo naproti korábu bylo viděti úhledně vystavené stodoly, dvorce paní Stránické a větry celého kalendáře sletovaly se tam po všecky boží časy v sněm s paní Melusinou, a braly notně na přetřes jeho firmu, černou to tabulku na jednom háku visící, jež z té příčiny vždy visívala na křivo, brzy na levo brzy na pravo, jaký právě duch ovládal sněmovnu.

Na řečené tabulce stálo žlutou hlinkou na černém poli:

PAVEL KUBÁSEK, ZHOTOV:
ODĚVU OBOJ: POHLAVÍ.

Kubásek vypadal jako každý krejčí z módy vyšlý a v rumy zapomenutí se propadající, jenž na stará kolena ocítil se na korábě: byl hubený jako šindel, vysoký jako hřáda, přihrbělý jako starý komorník; pleti byl neuleželého kozího sýra, šňupal a dbal přísně ano úzkostlivě na čistotný zevnějšek. Kdykoli vystoupil z korábu, byl vždy ulízán a ulíčen, že radost byla podívati se: kalhoty měl vždy na štruple, kabát černý až po krk upjatý, placatou čepici co nejsolidněji na hlavu posazenou a boty vyleštěné. A co do chůze, věru nezadal si nic se samým panem purkmistrem: šel vážně a opatrně, vyhýbaje se starostlivě blátu a loužím, nikdy o nikoho se neotřel a nedopustil také, by někdo za chůze otřel

se oň. A nitro jeho připadalo pěkně k zevnějšku: s každým člověkem měl dobrou vůli a vázl-li někde nějakým dloužkem — což věru není na div za našich zlých časův! — a nemohl-li svým závazkům býti práv, vedl si vždycky s věřiteli tak rozšafně, že mu rádi vždycky posečkali, vidouce v něm dlužníka poctivého a spravedlivého od čepice až do podpatkův.

Kubásek zkusil životem dost a dost. Bývaly časy, že bydlel na náměstí a od vánocí k vánocím tři, čtyři tovaryše živil. Leč růžový ten čas odkvětl: vzal se tu přímo z Vídně krejčí Vaňous a stříhal tak na šaty, že samému Kubáskovi z toho pot na čele vyvstával. Vaňous jej zastínil, Vaňous mu odloudil nejlepší domy, Vaňous jej zabil. Panu mistrovi Kubáskovi bylo se stěhovati na předměstí a z předměstí postupem času až na koráb. Starosti, nedostatek, bída věšely se mu na šosy a nedaly se setřásti a musil je přijati za stálé a věrné společníky své domácnosti. Leč při tom při všem nepozbyl mistr Kubásek na své cti ani tolik, co by třasořitka na svém ocásku unesla. Dostalo se mu ovšem časem pořádného dostiučinění; Vaňousa strhl jiný nový Vaňous až do smetí, takže skoro v necti dokrejčoval, ale co z toho měl Kubásek? K učedníkovi, neřku-li k tovaryši více se nezmohl a třeba měl hodnou manželku a hodné děti, bolestným starostem neviděl ani kraje ani konce a ač se modlil nad předpis, štěstí se více nedomodlil.

Družka jeho dní a nocí semper fidelis, paní Kubásková, byla s ním v stejných letech a byla starostmi všecka ztrápena a uhnětena. Věru, odchovati sedm dětí v bázni boží a poctivosti lidské, jest úloha, jíž my mužové ani s dostatek odvážiti neumíme. Tři z nich ovšem vystrojila do rakviček, ale ty ostatní byly zdrávy jako řípa a měly papárnu jako pekárnu a v domě nebývalo zhusta ani hrsti mouky, ani mírky bramborův, ani skývy chlebíčka a Kubásek i Kubásková musili často zachovávati přísnou diétu beze všeho předpisu lékařského. Truchlivý ten osud žaludka snášeli s tureckou resignací, vždyť nemohli přece děti poslati po městě na proso. Tomu bránila čest rodiny jich, jež i za nejtužšího nedostatku byla jich polovičním pánem bohem a již před světem skutečně zachovali neposkvrněnu. Když Kubásek nějaký ten oběd vyběhával, říkával si v duchu:

„Nějak bylo, nějak bude; bez víry nedostaneš se do nebe.“

A nějak vždycky bylo; my lidé, jež jsme zvykli do syta se najísti, ovšem nechápeme jak, ale Kubáskovic zachovali svou čest a děti jejich byly zvedenější nežli děti z nejbohatších rodin ve městě.

Toho času, o němž vypravujeme, měli své děti vesměs zaopatřeny. Nejstarší, Karla, byla v Praze služkou u paní radové Třebické. Byla v dobrých rukách a měli ji rádi. Vždyť pan rada nedávno, když přijel do svého rodiště na prázdniny, osobně si zašel ke Kubáskovům a nemohl jim dceru jejich ani dosti vynachváliti. Vida ve všech koutech nedostatek, daroval mistrovi pětku, zalhav si, že mu ji po něm Karla posýlá. A uhodil při tom na pravdu: neb almužnu by byl sotva Kubásek a třeba i z jeho ruky přijal. Nejmladší, Fanča, byla za chůvu v Plzni v domě velmi spořádaném a děti prý ji měly radši nežli samu mamá; to vypravoval Kubáskové forman Hranička, jenž jezdíval do Plzně a všecko na vlastní oči viděl. Ostatní dva synové byli oba krejčími,

Starší ve Vídni a mladší až někde v Temešváru. Nebylo v roce svátkův, aby nebyli rodičům po několika zlatkách poslali. Kubásková pokropila ty peníze vždycky slzami a Kubásek chlubíval se kam přišel, jaké hodné děti mu pánbůh dal. Že jeho zásluhou jsou hodni, nikdy ani slovíčkem se nezmínil, ale rozvážlivým lidem nemohl ústa zašiti a ti mu často tu chutnou pečínku po míse strkali jako na př. starý regenschori Putynka. Putynka byl vyhlášen za přísného morousa a teprve když někdo za zlatku si chvály dobyl, chválíval jej za groš. Kubáska měl ve své zlaté knize, předkem proto, že tloukl tak dobře bubny, jako nikdo druhý ve městě. Kubásek počítal pausy na vous a ťukl vždy v pravý čas a kdyby byl měl v celém kredu jen jedinou osmerku, a jeho vír na bubně v intrádách! Sám Putynka něco podobného nevyvedl, ač se kolikkrát v tom cvičil. Inu krejčovské ruce! Lehké jako pírko a pružné jako struna! Rád by si byl leckdo z hudebníkův zatloukl bubny, ale Putynku ke svolení nepřimámil.

„Buď uhel neb sníh,“ říkával starý Putynka; „popel za nic nestojí.“

Tím rozuměl, že nechce ničemu polovičatému, prostřednímu, že chce člověka celého k bubnům a tím byl mu jenom Kubásek, jenž si také na svém umění velice zakládal. O větších svátcích nezameškal ani jednou hrubé mše; čas ten již obětoval bubnům a pánubohu.

Kubásková byla takto hodná, pracovitá a trpělivá žena, ale jazyka dar svěřil jí bůh jako každé Slovance. I mimo tlučení bubnů na kůru měl muž její jiné své slabiny, k nimž nemlčívala. Tak jako každý krejčí šíval rád v neděli a slavíval rád modré pondělí. V ten den čítával rád „kroniky“, jež mu učitel Živna zadarmo půjčoval. Když byl Kubásek v kronice, mohla stolice pod ním doutnati; od kroniky se nehnul. A někdy nebylo ani na oběd; odkud se mělo v Kubáskové andělské trpělivosti nabrati? Mírně a několikrát napomínávala Kubásková manžela, aby se šel po nějakém výdělku ohlednout. Kubáska bral dopal. Jak měl se od Husa, Žižky, Poděbrada odtrhnouti a jíti po výdělku! Slovo dalo slovo, tu i tam třeskl výstřel, šarvátka tu byla jako na koni. Do Kubáskové vjela inkvisitorská jiskra, hrozila, že mu kroniky spálí. Všecko snesl mistr, ale takové „jezovitské“ surovosti nesnesl, ač byl takto pobožný člověk. Hejno výčitek lítalo mu kolem uší, tekly slzy, Kubásek šel pro kartáč. To bylo jisté znamení, že půjde z domu; nebo nežli vyšel, vykartáčoval se pečlivě Kubásek od čepice až k botám.

Tato strojivost nebyla Kubáskové také po mysli. Mistr měl na př. někam jíti pro práci. I vypravoval se k vycházce jako chudý král do boje. Mistrové došla trpělivost. Napomínala jej, aby nepromarňoval drahého času.

„Svatý apoštole národův!“ odsekl Kubásek; „nepůjdu přec na ulici jako nějaký otrapa?“

Taková odpověď dopálila manželku jeho. Vytáhla stavidla a proud se hnal přes Kubáska.

„Je to kříž s vámi ženskými!“ naříkal mistr uši si zacpávaje.

„A já mám s tebou nebe!“ vlípla mu Kubásková do očí, a spustila letanii, co všecko s ním již zkusila, že mistrovi zaléhaly uši. Nebylo na jiném než ohlížeti se po dveřích.

I jinak býval mistr náš při svém řemesle umíněn, z čehož mu pelyněk na hubené jeho roli životní rostl do honu. Mistrová by nám mohla kroniky o tom vypravovati a když byla nejvíce dopálena, měla naň střelbu, jež duši jeho sestřílela na hromadu a které jenom zřídka a vždycky až naposled užívala. Střelba ta zahrnuta byla v jediné větě:

„Pro jehlu pálíš svíčku!“

Pořekadlo to, na pohled nevinné a nepříliš obsažné, zavíralo v sobě pro Kubáska velmi smutnou historii. Nebeřte mně za zlé, ale musím vám ji pověděti. Četli jste třeba již větší hlouposti nežli tu, kterou ode mne uslyšíte. Nu a pak — moudrý člověk čte jako Kubásek své kroniky: nečte, by jen četl a zapomněl na vezdejšek, ale aby z toho něco měl pro život.

Dobrý člověk by nevěřil, jaká důležitá věc v krejčovině jest jehla. Nemyslím to jen theoreticky, jako že krejčí jehlou vezdejší chléb si vypíchává, ale beru to z prakse. Není jehla jako jehla. Některou jehlou nepořídíš nic a kdyby si byl Krachem nebo Mottlem. Jinou ušiješ tři kabáty, pět nohavic, deset vest a z jehly stává se teprve jehla. Ona se povede! Nit navlekneš třeba potmě do ní, v prstech drží se sama a což krejčoviny korunou: ona ti šije sama. Dobří krejčí mívají takovou „svou“ jehlu; kdyby jim někdo druhý na ni sáhl, strhují povyk; berou ji s sebou i o modrém pondělí na procházku, pěkně a pevně zapichnutou a mnohý krejčík i když svou milenku k srdci vine, nezapomíná při tom, aby nepřišel o svou jehlu. Taková jehla bývá neumořitelna jako právní vědomí lidu.

Takovou jehlu měl i náš mistr Kubásek. Jak dlouho ji měl, ani nepamatoval, ale s mysli ji nepustil i když počítal pausy v kostele při bubnech. Kdyby mu ji byl někdo hodil mezi sta jehel, byl by ji z nich vyhledal a přece neměla žádného zvláštního znamení ve svém průvodním listu. Ta jehla šila mu sama, píchala do látky jako jed a protahovala se jako úhoř; když docházela nit, zastavovala se takořka sama, jakoby věděla, že bez niti padá v nicotu.

Řekněte mi, jak neměl si jí vážiti, jak neměl ji milovati, jak neměl si na ní zakládati!

Byla sobota před svatodušním božím hodem. Kubásek měl asi deset dní velice na pilno. Díla se mu sešlo, že nevěděl, co dříve vzíti do ruky. Byly to ovšem jenom šaty pro děti a pro chudý dělnický lid; ale ti těší se více na nové šaty, do nichž se o svátcích obleknou, nežli kdo jiný. Kubásek to věděl jako rozvážlivý člověk a šil, až jej ruce i celé tělo brnělo. I noci nastavoval, aby slovu dostáti mohl a o modrém pondělí před tím, přečetl jen jedinou kapitolu z nové knihy od učitele Živny a i pro tu dostalo se mu od manželky výtopku. Kubásková mu pomáhala, kde mohla, vždyť byla beztoho polovičním krejčím a nikdy mu nic nepokazila. Bohudíky, práce mu šla pěkně od ruky. Do soboty do večera byla téměř všecka práce hotova, všecky kousky odnešeny a odvedeny. Zbývala jen jedna věc a to hlavní a tu si mistr nechal naposledy, protože se chtěl jí ukázati. Příznivec a přítel jeho, učitel Živna, měl vedle samých děvčátek jediného synáčka, Vašíčka, kterému docházel čtvrtý rok. Vašíček byl tatínkův mazel, ba panbíček

a měl na boží hod svatodušní dostati první kalhoty, první kabátek, sumou první mužské šatičky! Moudrý Kubásek dobře věděl, co to u dítěte znamená, dostati první kalhoty a Živna nemusil mu ani přikazovati, nebo docela na duši věšeti, že si ho na dosmrti rozhněvá, jestliže Vašíček na boží hod nebude míti šatičky hotové. Vašíček chodil již od čtvrtka se služkou ke Kubáskovům se vyptávat, jsou-li již kalhoty ušity. Kubásek mu dával těšínská jablka, slibuje svatosvatě, že nejdéle na boží hod v sedm hodin ráno šatičky hotové přinese; při tom přidával, že budou ty šatičky jako z cukru a že se jistě každý chlapec na ulici bude po něm ohlížeti. Ještě v sobotu, když byla Kubásková v trhu, chytila ji paní Živnová a pohrozila jí, že jestli pan mistr slovu nedostojí, jí ani muži jejímu věčné věkův nebude směti na oči. Upomínky ty dotkly se Kubáska jako déšť husy: jakby mohl on z krejčovské liknavosti Živnovi radost na boží hod zkaziti!

Byla sobota před božím hodem; chýlilo se silně k večeru a venku se již pomalu stmívalo. Kubásek měl již Vašíčkovi na šaty střiženo a všecko již na šití připraveno. Bylo jen potřebí k dílu si sednouti; do půlnoci mohly býti šatičky hotovy, záhy z rána mohl je vyžehlovati. Kubásek byl ovšem vícedenní prací zmožen, také se dnes v noci jen málo vyspal a klapky ho mačkaly na očích a prsty trochu brněly, ale s věcí musitelnou nelze odkládati a kdyby měly ruce upadnouti.

Kubásek něco k večeři pojedl a žmole ještě v ústech chléb, vyhledal si „svou“ jehlu, navlekl ji a dal se do práce. Manželku poslal si k „červenému volu“ pro žejdlík piva na posilněnou. První a druhou niť šťastně vyšil; když navlekal třetí, stalo se mu něco, co se mu již dávno nepřihodilo: „jeho“ jehla vypadla mu z rukou.

Pobožný mistr v duchu zaklel a jal se ji hledati, ale ač měl takto dobré oči, nalézti ji nemohl. Mistr zaklel po druhé, tenkráte již nahlas a brzo na to po třetí, leč jehly nikde nebylo; byla ta tam, jakoby sám ďábel do ní zavichřil. Kubáska popadla zlost a nevrlost, až mu žíly na čele nabíhaly a hromy se mu sypaly z úst za zpropadenou jehlou. Pak si vzpomněl, že již není dobře viděti na hledání. I rozsvítil dvoukrejcarovou svíčku, jež ležela na polici a svítě si po jehle, hledal znovu. S nahnuté svíčky kapal potůčkem lůj na podlahu.

V tom vrátila se Kubásková s pivem. Spatřivši to divadlo, rozčepejřila se.

„Což jsi, starý, pozbyl rozumu,“ pustila se do muže. „Vždyť jsem s těžkostí po obědě podlahu vydrhla na ty boží svátky a ty mi ji celou lojem zneřádíš!“

Kubásek mlčky hledal dále; lůj kapal se svíčky dále.

„Pro boha tě prosím, co mi to na vzdory tropíš? To jsem přece jakživa neviděla,“ rozhřívala se Kubásková.

„A ty mně mlč,“ odpovídal nevrle mistr, hlavy nepozvednuv; „upadla mi někam, všichni černí vědí, kam! Nemá noh, daleko nemůže býti.“

„Ještě ke všemu se dej do látrování! Co ti upadlo?“

„Jehla!“

„Nevídáno!“

Kubásek se vzpřímil a opovržlivě se podíval na ženu. Hlavu měl všecku krví zalitu od přílišného shýbání. Vteřinu si vzal Kubáskovu očima na mušku a dodal důrazně a hlasitě:

„Moje jehla.“

„To je rámusu,“ odsekla Kubásková. „Nech jehlu jehlou a vezmi si jinou. Pro hloupou jehlu spálíš dvoukrejcarovou svíčku!“

„A povídám ti, matko, nepopichuj! Hloupá jehla! Ty víš, co byla moje jehla! A kdybych měl voskovou čtvrtliberku spáliti, já ji musím nalézti a musím.“

„Nežli ji najdeš, mohl jsi míti kalhotky hotovy.“

Kubásek udeřil na stůl, že knoflíky skákaly.

„Povídám ti, ženo, nemuč mne! Ty musíš míti vždycky něco naproti, vždycky nějaké jedovaté slovo, že se duše po něm v člověku obrací. Rozsvěť raději lampu a pomoz mi hledati.“

„To by mně scházelo, abych s tebou ještě bláznila!“

Kubásek sebou vrhl na stolici, že v něm kosti zachrastily. Vytřeštil na ženu oči a mlčel. Kubásková vyšla ven. Když se po chvíli vracela, seděl ještě na svém místě se svíčkou v ruce, jejíž lojem měl jednu celou nohavici pokapánu. Mistrová zatím trošku vychladla a pravila nutíc se k mírnosti:

„Vem, tatíku, jinou jehlu, napij se a dej se do práce! Beztoho jsi tyto dni se nevyspal. Nebudeš s prací do zítřka hotov.“

„Že přece uznáváš, že jsem prací zmořen! Jak se mám dáti do práce, když nemám svou jehlu? S jinou už dnes nic nedokážu. Já to vím. Najdi mi ji; já necítím už ani hlavu. S jinou jehlou už na práci nesáhnu.“

„To si jen tak myslíš,“ odvětila mistrová a hledala se svíčkou, jež již pomalu dohořívala. Po jehle nebylo ani potuchy. Svíčka dohořela.

„To je hospodářství,“ rozumovala; „pro jehlu spálí svíčku!“

„To jsem už slyšel,“ zasípal mistr, vyskočil, jakoby ho vosa štípla, vzal čepici a vyrazil ze dveří.

Kubásková si utřela zástěrou ústa a pomyslila si: „ať si jde, aspoň trochu venku vyvětrá a vychladne.“ Rozsvítila lampu, vzala nůž, odškrabovala lůj s podlahy a dala se do drhnutí znečistěného místa. Trvalo hodnou chvíli, nežli byla hotova a vzpomněla si teprve pak na tatíka, kde je. Kubásek nepřicházel. Sběhla dolů se schodů k oběma sousedkám, aby se po něm poptala. Mistra tam nebylo a pověděly jí, že neslyšely ho jíti nahoru. Kubásková vyběhla před „koráb“ na silnici a rozhlížela se. Venku bylo již tma a mělo se na déšť; odnikud nebylo žádných kroků slyšeti. Mistrovou pojímala úzkost pro muže. To jí ještě nikdy neudělal, co byli spolu a pro takovou hloupost, pro mizernou jehlu, jichž jsou dvě, tři za krejcar. Tu někdo od města přicházel, šel jako po sudech, byl patrně opilý. Aby to byl Kubásek! Krev i dech se v ní zarazily. Chodec se přiblížil, Kubáskové spadl setnýř se srdce. Muž její to nebyl!

Rozběhla se do předměstí a šla k „volu“ se podívat.

Tam vůbec ani Kubáska nebylo.

Jinam do hospody nikdy nepřišel. Mistrová se vracela domů. Z dvoru paní Stránické vyšel jí čeledín do cesty.

„Jste vy to, Kubásková?“

„Jsem. Neviděl jste Kubáska?“

„Právě že jsem ho viděl. Chodí za dvorem u studně. Já se ho ptal, co tam dělá, ale jemu není hrubě do řeči.“

Kubásková vyběhla jako šípka se silnice nahoru na mez a podél stodol za dvorec, kde byla studeň. Studeň ta stála již mimo dvorec a nebylo tam ani za dne veselo. U studně stál její muž. Kubásková sběhla k němu, popadla ho oběma rukama za loket a promlouvala k němu laskavě a měkce:

„Staroušku, pojď domů, vždyť je venku chladno, mohl by se's mi nastuditi. Pojď, můj starý, pojď; pivo ti všecko vyvětrá.“

„Dobře, že přicházíš, ženo,“ odpovídal temně mistr. „O čtvrt hodiny později, a byl bych tuhle ve studni.“

Kubásková se otřásla omrazem.

„Jdi s takovou hříšnou řečí, staroušku! Vždyť jsi křesťan a tolik jsme již spolu unesli a zítra je boží hod.“

„Právě, boží hod! A já nejsem už dnes k práci a Živnovu chlapci šatiček nedodělám a slíbil jsem svatě, že to bude. Jsem špatný chlap, že slovu nedodržím a ještě k tomu Živnovi, jenž mně už tolik dobrého udělal, a pak Vašíček těší se na nové šatinky jako na smilování boží. O, to mně do smrti z hlavy nevyjde.“

„Jdižiž s takovými myšlenkami! Nemožnost je nemožnost. Já to u Živnů všecko vymluvím. Pojď, starý, dnes už pracovati nemůžeš; tolik nocí jsi se nevyspal, odpočineš si. Pojď a zítra budeš zase jako mník. Vašíček bude míti šatičky na druhý svátek.“

Kubásek dal se odvésti. Doma vypil pivo a žena mu uvařila květ z černého bezu. Dal se svléci a uložil se do postele. Kubásková od něho neodešla, dokud neusnul. Bylo to už dávno po půlnoci.

Ráno, sotva že si promnul oči, podíval se Kubásek nejprve na stůl při okně, kde ležely nedodělány Vašíčkovy šatinky. Zasmušil se a rozteskníl.

Kubásková měla již téměř snídaní uvařeno. Obrátivši se k němu, laskavě hovořila:

„Spi ještě, tatíku, spi, nemáš nic promeškáno. Jak se nasnídám, poběhnu k Živnovům, abych to za tebe zpravila. Nedělej si brykulí, všecko bude dobře. Až přijdu, pěkně se nasnídáš a oholíš. Máme hod boží, musíš na hrubou a zatlučeš si pěkně na bubny. K obědu udělám ti telecí na cibuli a seženu ti někde okurku na salát.“

Mistr podíval se mlčky na hodiny u dveří. Bylo již skoro půl sedmé; v sedm hodin nejdéle měl dílo odvésti. Vzdech se mu vydral ze sklíčených prsou. Kubásková si uvázala nejlepší svůj šátek na babku a přehodila si vlňák, značně již ošumělý, a podívavši se na chvíli do zrcadélka na stěně, odešla. Mistr vstal a šel hledat svou jehlu, div si očí po ní nevyhlížeje. Jehly nikde nebylo.

„To není samo sebou,“ bručel sám do sebe, „to je zlé znamení. Bohu buď poručeno!“

Usedl si, sepjal na klíně ruce a svěsil hlavu. Vzpomněl si na studeň za dvorem Stránických a na všecky ty včerejší myšlénky, jež ho tak omámily, že málem by byl do studně skočil. Stud, lítosť, hanba

div jej nepřipravily o rozum. Kdyby to tak někdo ve městě věděl, co by si o něm pomyslili! Vědomí, že on, starý, rozšafný muž, tak hanebného skutku se dopustiti chtěl, tak jej týralo, že se až na bědy na sebe rozmrzel.

„Pavle, Pavle!“ káralo jej ztýrané svědomí, „kam se poděla tvá česť? Jakou šerednou odvárku jsi to sobě připravil?!“

Vstal a chtěl se mýti; leč vzpomněl sobě, že není ještě oholen. Konal k tomu přípravy, postavil si hrnek na stůl a opřel o ně zrcádko. Namydlil si tváře a přitáhl břitvu. Začal se holiti, leč ruka se mu třásla a běda! řízl se, krev se mu objevila na tváři. „Nu nebude tak zle,“ pomyslil si a pokračoval. Najednou sebou trhl a vykřikl. Celá pravá tvář mu okrvavěla a krev smíšená s mydlinami řinula mu potůčkem. Vstal. V tom vrátila se Kubásková. Spatřivši muže okrvaveného, zbledla jako smrť. Nemyslila jináče, než že se podřezal.

„Pro Krista pána! Tatíku!“ vykřikla zděšeně.

„Dej mi vodu, umej mne; všecek jsem se pořezal.“

Kubásková jej omyla a oddechla si. Přes levou tvář měl nahoře menší, ale pod tím dlouhý šrám. Krvácel stále, krev se nechtěla zastaviti. Mistrová natrhala hubky a zalepovala mu šrámy. Konečně byla s operací hotova. Kubásek se podíval do zrcádka.

„Ach! zle je, zle!“ naříkal žalostivě. „Já dnes nebudu moci na kruchtu. Kdo bude tlouci bubny?! O moje reputace! U Živny padla a u Putynky padne také. Všecko se proti mně obrací! Měl jsem raději skočiti do studně!“

„Vždyť není ještě osm hodin a do jedenácti budeš moci do města a do kostela.“

„To bohdá neučiním! Aby si lidé myslili, že jsem nějaký ochlasta, nějaký práč z krčmy! Udělej mi, ženo, po vůli a mlč mi. Jsem člověk, hodný politování. Ponech mne mému osudu.“

„Vždyť si můžeš šátkem tvář zastříti.“

Kubásek vrtěl hlavou a zmalomyslněl. Oplakával v duchu svou ztracenou česť. Celé dopoledne proseděl mlčky; když bylo jedenáct hodin, uronil slzu jako hrách. Nesnídal a v poledne hrubě ani nejedl. Sousta mu tak rostla v ústech, že nemohl jich spolknouti.

Po obědě hrabala se Kubásková v šatech na věšáku, jenž zastupoval almaru a tak ze zvyku prohledávala kapsy u všedních šatů mužových. Najednou radostí vykřikla:

„Už ji mám!“

Kubásek vyskočil a oči se mu zajiskřily. Žena mu přinášela „jeho“ jehlu; byla v kapse u vesty. Bůh milý ví, jak tam se dostala. Spadla tam asi, když navlekal do ní třetí niť. Kubásek oživnul jako chameleon, když po dlouhodenní pouti z Egypta pokropí se vodou. Poslal si pro žejdlík čerstvého piva, sedl ke stolu a dal se do šití na Vašíčkových šatičkách. Večer byly hotovy, mistrová je odnesla k Živnovům a prosila tam znova za svého muže.

Kubásek se bál zrovna do města a vyhýbal se zdaleka Živnovi i Putynkovi. Jednou však z nenadání potkal se se Živnou. Učitel mu vyčetl pořádné levity a Kubásek ani nemukal. Ukápla mu jenom při tom slza. Ta slza Živnu obměkčila. Podal mistrovi ruku a řekl mu,

jen aby si zase přišel pro nějakou knihu. Téhož dne volal naň již Putynka, regenschori. Ten byl horší patron a podal si Kubáska tak, že nezůstalo na mistrovi suché niti. Kubásek přijímal mlčky zasloužené výčitky a když Putynka chtěl mermomocí věděti, proč na boží hod opustil své bubny, pověděl mu všecko, co se mu s jehlou přihodilo. Putynka jej vyslechl, vzal vážně šňupec, odvážil jej v pravé ruce a šňupl si hlasitým svým spůsobem. Chvíli pomlčev odpovídal pohnut:

„Pozejtří máme placené réquiem o devátě. Přijďte, Kubásku, tlouc bubny. Dostanete zlatku."

Od nebožtíka Putynky mám tu celou historii o jehle. Lidé říkali o Putynkovi, že je moudrý člověk a to proto, že když něco ze života vypravoval, nikdy nemluvíval do pole, nýbrž jistý účel s tím spojoval, který obyčejně ku konci zřejmě projevoval, aby mu bylo dobře rozuměno. I jehla Kubáskova jeho moudrosti neutekla.

„Ruku na srdce," pravil ke mně na konec, „nemá-li i každý z nás svou jehlu, pro niž spaluje svíčky. Ale nejen my lidé o sobě, i celí národové . . ."

„Dávám vám za pravdu," odvětil jsem, „já aspoň už kolikkráte spálil svíčku pro jehlu. Jsme již my lidé takoví: pro nepatrnou věc obětujeme někdy mnoho, nezřídka i blaho své."

„Tak, tak, můj zlatý pane," dokládal Putynka, „ale nesmíme také zapomínati, věc i sebe nepatrnější rozumně a zdravě odvažovati, poněvadž věc na oko malá může míti velké následky.".

„Pravda", přisvědčil jsem mu, „paklík sirek zajisté za krejcar jest, ale zápachu z něho jest za pět českých."

„Tak, tak," liboval si a nabízel mi svou tabatěrku. Bylo to veliké vyznamenání, nabízel-li Putynka někomu šňupec.

Spánek přirozený a umělý.

Od

Dra. Josefa Thomayera.

(Dokončení.)

Theorii této — a že by to bylo pro okamžik více než domněnkou, o tom netřeba diskuse — chtěl dodati Preyer opory tím, že zkoumal, zdaž umělé nadbytečné vpravení kyseliny mléčné do lidského ústrojí vyvolá spánek. Chtěl totiž uměle do krve a tudíž i do mozku vpraviti „unavující" látku, aby se přesvědčil, zdaž nastane spaní, avšak výsledky pokusů těch (připomínám, že děly se teprv r. 1876) dosud nejsou jednotné, aby bylo lze již dnes říci, že kyselina mléčná jest prostředkem spánek skutečně vzbuzujícím. Leč prozatím by ani záporný výsledek pokusů takových theorii svrchu líčenou nezbortil, neboť nesmíme zapomenouti, že tělo lidské jest lučební továrnou, v níž se křehká

lučebnina snadno v jinou přetvořiti může. Na ten čas tedy o spaní lepší domněnky není.

Jest však na čase, abych vybřednul již z theorie, do níž jako bludička čtenáře svého zavádím, a zabočil ku pozorování spánku samého.

Po každé namáhavější práci nastupuje spánek dříve, než v dobách lenošení. Chtě nechtě musím poukázati zde k tomu, že okolnost tato zajisté domněnku o látkách unavujících podporuje, neboť čím více pracujeme, tím více „látky“ béře za své, tím více unavujících částic vzniká. Jest pak lhostejno, zdaž práce ta byla duševní neb tělesná. O práci hmotné nebude, tuším, v příčině této sporu, avšak spánek po duševní práci mnohému zdáti se bude pochybným. Pravda, že básnické tvoření, přísná vědecká práce a podobné člověka rozčílí tou měrou, že často ospalost později se dostaví než jindy; avšak netřeba povídati, že takovýto spánek již příštího rána jeví se nedostatečným a že ne-li druhé, tož jistě třetí noci spánek tyranským způsobem pracujícího ovládne. Jestiť zprvu přílišné rozčilení, to jest jakési podráždění kůry mozkové příliš mohutné, než aby je „unavující“ látky jen tak zhola přemohly. Duševní práce namáhá více nežli tělesná, aspoň pochybuji, že by kdo mohl po několik dnů neb dokonce neděl duševně se namáhati — ovšem myslím tak v plném smyslu slova. České přísloví dí sice, že snáze se pracuje hlavou nežli rukou, avšak mám za to, že přísloví toto vzniklo za dob pánů Franců, kteřížto známí lenochové platili na mnoze za typus lidí „pracujících hlavou,“ kdežto ve skutečnosti jen lidi týrali a žaludku svému holdovali.

K spánku vyhledáváme obyčejně takovou polohu, při které svaly nejméně se namáhají — tedy lehǎme si. Všecky jiné posice jsou nepohodlné a třeba k tomu návyku, než se spánek v jiné poloze stane skutečně zotavujícím, ač tento spůsob spaní se spánkem v leže co do prospěchu přece ještě nikdy srovnati nelze. Pochopitelno. Spánek má odčiniti unavení svalů mozku. Avšak jedině tenkráte, když ležíme, nenamaháme svalů svých, neunavujeme jich; proto bezděčně lehǎme jsouce ospalí. Nad to pak ztrácíme při spaní vládu nad svaly svými a jest tedy ležení také proto nejbezpečnějším, kterážto okolnost as spolu vliv má na to, že nejraději volíme ku spaní polohu takovou, kde bezvědomí nemůže učiniti nám nižádné poškození tělesné — tedy posici v leže.

Má-li pak spánek nastati, má-li tedy především bezvědomí započíti, nesmí činnost smyslů vyrušovati mozek z odpočinku. Jenom tenkráte, když nabýváme přesvědčení o lhostejnosti dojmů smyslových, nevšímáme si jich a usneme. Zejména tak platí o činnosti sluchu — pocitům ostatních smyslů volbou místa ku spaní snadno se vyhneme. Neusneme zajisté, kdybychom slyšeli vedle sebe úpěnlivé volání o pomoc, avšak usneme záhy při klapání mlýnu. Toto sice dráždí sluch, avšak stává se lhostejným a mozek nemá zapotřebí, aby je zaznamenával. Doktor Holub vypravoval v jedné přednášce své o africkém jednom monarchovi, který si dává po celou noc od dvorní kapely své hráti. Dr. Holub sám vypravuje, že hudbě této přivyknul velmi brzy, ač ve snu zdál se býti první noci třeskot její hrozným. Zajímavá tato historka dobře osvětluje poměry, jež každému jest prožíti prvé nežli usne. V noci první jsou dojmy sluchové příliš nové, příliš mohutné a vědomí je ne-

ustále vnímá; jedva že však sevšedněly, jedva že tedy posluchač nabyl přesvědčení, že třeskot takový neznamená výjevy zaznamenání hodné, tu již vědomí nedá se pocitem dotčeným udržeti a mizí.

Vyhledavše tedy místo takové, ve kterém nejméně podráždění smyslů našich nastati může a uloživše se tou měrou, že svalů svých nenapínáme, očekáváme spánek. Bylo-li předchozí bdění příliš dlouhé aneb namahání příliš mohutné, usínáme, jedva že ulehneme; jestiť patrně v mozku nahromaděno unavujících látek příliš mnoho a uspávající moc jejich jest příliš intensivní.

Jinak však se věci mají, není-li síla unavujících látek dostatečná k zatemnění vědomí. Když jsme ulehli, řine se proud myšlenek mozkem jako velká voda. Jedna po druhé prolétne vědomí, obíráme se otázkami, úlohami všelikými, obíráme se příčinou starostí svých i bázně neb hněvu — leč při tom všem trvají pro nás poměry světa zevnějšího. Slyšíme ještě hodiny tikati, ptáka šramotiti v kleci, praskot ohně v kamnech a podobně. Avšak znenáhla uskrovňuje se proud myšlenek, barvitost jeho bledne a my počínáme lpěti víc a více na myšlence jediné, na jediné záhadě neb otázce, s níž si pohráváme jako uvězněný mladý lev s koulí. Tou dobou počíná vliv zevnějšího světa ztráceti sílu svou. Nedbáme již tikotu hodin a jen chvílí, kdy myšlenky více zkypí, vracíme se na okamžik k vědomí, ovšem jen na okamžik, neboť již lpíme na myšlence jiné, s kterou na novo si pohráváme. Luštění záhad ve stavu takovém je nám hračkou, připadáme si ostrovtipnými, duchaplnými, nacházíme všeliké plodné idey, v tom však nás malý šramot vyburcuje z přemítání našeho a my marně se namaháme, abychom připadnuli na to, o čem jsme právě myslili, hledáme marně geniální plán, jejž jsme si byli již do podrobností vypracovali — jsme na okamžik zase při plném vědomí — a domnělé duchaplné kombinování bylo činností usínajícího již mozku.

Na novo řinou se vědomím naším myšlenky, na novo proud jejich zprvu jest rychlejším a pak volnějším — konečně přepadá nás spánek úplně, aniž bychom se později dovedli upamatovati, s čím si posléze duch náš před usnutím pohrával.

Pomíjím tu naprosto sen, jelikož nespadá v obor vytčené pro článek tento látky. Poznamenávám jen, že sen jest patrně prací mozku, avšak prací nespořádanou, vyvolanou namnoze dojmy smyslovými po čas spaní; jindy zase jest pokračováním myšlenek před spaním a podobně.

Rozhodnuto není ještě, je-li každý spánek provázen sněním; tenkráte, kdy o snu svém víme, snili jsme zajisté s vědomím částečně zachovalým, tedy v okamžiku, kdy spánek nebyl příliš hluboký.

Jestiť známý to zjev, že spánek není stále stejně intensivním. Z počátku jest slabý, avšak stává se rychle hlubším a hlubším a posléz — asi za hodinu po usnutí — jest nejhlubším, v druhé hodině stává se rychle zase slabším a pak znenáhla víc a více slábne až k procitnutí úplnému. Tak aspoň rozličné pokusy fysiologické dokázaly. Avšak pravda tato dávno již jest známa, a venkovští zloději drůbeže pro sebe již dávno otázku o hloubce spánku rozřešili; jestiť známo, že krádeže takové není radno vykonávati tenkráte, kdy spánek majitelů jest slabý, poněvadž vyplašená drůbež snadno by křikem svým majitele probuditi mohla.

Z té příčiny kradou dotyční praktikové s oblibou v první polovině spaní, tedy kolem půlnoci.

Největší část lidí ovšem spí hlavně v noci a patrno také, že noc se ku spánku nejlépe hodí. Neboť tma snadno vyloučí podráždění zraku, jemuž za světla vydáni jsme. Kdybychom však ulehnuvše, stále zrak svůj drážďili, sotva bychom asi usnuli. Jsou ovšem lidé, kteří nejraději spí při „nočním světélku", avšak zde jest podráždění zraku před usnutím příliš všední, vidíť ležící stále, každodenně obrysy těchže předmětů a proto neruší tyto usínající vědomí naše, podobně jako klapání mlýnu. Naopak mohou se státi tma aneb klid pro spáče toho druhu tak podezřelými, že působí jako neobyčejné dráždidlo. Známá je anekdota o cestujícím Angličanovi, který ve voze spal, drže světlo v rukou, který však ihned se probudil, jakmile někdo světlo shasil. Podobně probouzí se spravedlivý mlynář, jakmile se mlýn v práci zarazí. Působíť právě ticho takové jako dráždidlo, kdežto klapání sluch příliš přivykne, nežli aby je vědomí jako dráždidlo vnímalo.

Avšak podobně jako klapání mlýna aneb světlu umělému, přivykáme i světlu přirozenému, ba i všeliké poloze těla, jen jsme-li dostatečně unaveni a je-li nám tudíž spánek nutný. Takovým způsobem tvrdí se o lidech jezdících koňmo, že na koni usnuli a podobně lidé v noci pracující za bílého dne dobře usínají. Jestiť právě návyk ústrojí našemu druhou přirozeností. Tolik o spánku přirozeném.

II.

Spánek nenastává toliko po zemdlení, když látky „unavující" mozek opanují, ale může nastati za všelikých okolností jiných, za vlivu všelikých jedů a vedle toho — jakož se podobá — po zvláštním unavení smyslů, zejmena zraku. Poměrům těmto musím věnovati zvláštní pozornost: dotýkámť se tím všelikých výjevů, jež právě v době poslední upoutaly pozornost celého skorem světa. Každý uhodne, že mi tanou na mysli hypnotismus, magnetismus a podobné zjevy, jichž názvy stokráte za den o sluch zavadí a jež vtlačily se dnešního dne tou měrou do popředí, že nemají v tom soupeře nižádného. Darwinova, Haeckelova nauka, infekční theorie i s bakteriemi, vodní otázka a podobné vyvolaly sice nemalý ruch u čtoucího obecenstva, ale ruch ten mizí u porovnání se zvědavostí, kterou vzbudily pokusy (z části dosti nepodařené) jakéhosi Hansena ve Vídni a ve Vratislavi.

Nelze popříti, že nás velice překvapuje všecko, co není spřízněné s tím, čemu jsme se ve školách naučili. Velikému počtu lidí zdá se všechno, co přesahuje rozsah obyčejných našich vědomostí, buď podvodem anebo zjevem úžasným.

Z toho plyne pocit jednak posvátné hrůzy, jednak opovržení, jenž námi dle okolností zavládá, slyšíme-li mluviti o věcech podobných.

Školáckému našemu názoru zdá se býti přes pověstný zlatý výrok Shakespearova Hamleta nepochopitelné, že může býti na světě ještě něco, o čem nevíme ani zbla. Tak budí též všeliké hypnotické zjevy za našich dnů obecné zděšení, a přece jest to zjev pár set let starý, jenž nedospěl — jak se zdá — jen proto k obecné známosti, poněvadž příliš překvapoval, příliš nesnadným k vyložení se zdál. Jindy

ovšem nebylo denních listů, aby se podobné vynálezy mohly státi populárními a tak bylo zapotřebí teprvé naší doby, aby podivuhodný onen zjev vyvolal pravou sensací, důvěru i nedůvěru.

Vím, že se odchyluju od střízlivého směru, jejž titul řádků těchto naznačuje, ale kdož neodbočil by od něho za příležitosti takové, kdy dotýká se zjevu, jenž vlastně jen následkem obecné povrchnosti stal se skutečným zjevem, kdežto za okolností jiných již dávno byl by se stal předmětem mnohostranného studia?!

Pravil jsem, že spánek nastati může také za vlivu všelikých jedů a vedle toho následkem jakéhosi posud málo známého umdlení, způsobeného tím, když některý smysl svůj, zejmena zrak, úsilovně namáháme. Proberu především druhou část těchto okolností.

Fysiolog Czermak, bratr malíře Jaroslava Čermáka, uveřejnil*) r. 1873 řadu pokusů, jež konal na zvířatech za tou příčinou, aby prozkoumal zvláštní zjev, jejž nazval hypnotismem. Czermak hypnotismus ovšem neobjevil, ale jal se zjevem tím na novo zanášeti. Zjevy, kteréž líčí, známy jsou na mnoze obecnému lidu bůh sám ví jak dlouho a byly vedle toho již před ním od učenců popsány. Známý jesuita Athanasius Kircher uveřejnil r. 1646 v Římě velikou knihu s názvem: „Ars magna lucis et umbrae“ a zde na stránce 154, pod záhlavím „Experimentum mirabile de imaginatione Gallinae“ popisuje pokus se slepicí, kteráž usne, učiní-li se na zemi před očima jejíma čára křídou. Slepici takové svážeme především nohy, načež ji položíme kamkoliv na zem a vyčkáme, až se utiší; jestiť pochopitelno, že v prvním okamžiku nemálo sebou zmítá. Když se utišila, učiní se před jejím okem čára křídou, načež se slepici nohy rozvážou; ona pak, ač není již spoutána, zůstává bez pohnutí na zemi ležeti. Kircher domníval se, že slepice proto neuteče, poněvadž čáru tu považuje za provaz, kterýmž je spoutána. Kircher byl také dlouhou dobu jediný, jenž o věci té psal, ačkoliv zjevy podobné nebyly v lidu neznámé. Každý hoch, jenž míval příležitosť chikanovati slepice a kuřata, dosvědčí, že tyto položeny byvše na znak po dlouhou dobu nehybnými zůstávají. Podobně pozoroval as mnohý, že právě chycený a tedy divoký pták, jenž sevřen byl v ruce, divoce sebou trhal; ale jakmile se ruka otevřela, že zůstal po některou chvíli na teplé ruce klidně ležeti a pak teprvé uletěl.

Konečně jal se v osmém desítiletí století našeho Czermak otázkou tou podrobněji zanášeti. Začalť zjevy takové zkoumati, když byl náhodou v Karlových Varech slyšel, že se dají raci „magnetisovati“ — zjev to, pokud vím, v Čechách na mnohých místech známý. Raci totiž stojí na hlavě, když je tak dlouho v tomto postavení udržujeme, až se upokojí. Pak trvají několik minut v násilné této posici. Czermak musil následkem učiněných pokusů známý tento zjev do slova potvrditi. Taktéž podařilo se mu opětování pokusu Kircherova, ba slepice zůstaly nepohnuté, když je na zemi pouze přidržel a pak jim před okem čáru křídou učinil, aniž by je byl před tím spoutal. Totéž podařilo se mu s holuby a jinými menšími ptáky. Všichni trvali ve stavu takovém bez pohnutí, měli oči otevřené a často mžikali. Pokusy Czermakovy

*) Pfluegers Archiv fuer die gesammte Physiologie 1873. VII. str. 107.

jsou velmi četné a rozmanité. Tak na příklad přilepil slepicím kousek korku na zobák a i tak je „hypnotisoval", aneb jim držel skleněnou kuličku před čelem, což mělo stejný výsledek — slovem podařilo se mu všelikým trvalým a zvláštním podrážděním, hlavně zraku, učiniti ptáky jaksi ztuhlými. Czermak výslovně podotýká, že mnozí zkoušení ptáci při pokusech těchto na chvíli vskutku pevně usnuli. Tak usnulo kuře, jemuž držena bílá nit po příč přes zobák, tak pevně, že mu hlava sklesla.

Czermak se o vysvětlení podobných výjevů nepokusil; považoval je na mnoze za zvláštní spánek aneb aspoň ospalost. Ale zevrubnější zkoumání poměrů těchto*) ukázalo, že stav tento spánkem vždy nebývá. Preyer, jenž pokusy Czermakovy opakoval a částečně zdokonalil, tvrdí, že stav onen, v jaký spoutané aneb držené zvíře upadá, není spánkem, ale zvláštním jakýmsi ztrnutím duševním, jež u zvířete ohromný strach vyvolává, že tedy správnějším názvem pro stav takový jest „kataplexie" (*καταπλήξ* = uleknutý), než „hypnotismus" — stav spánku podobný. Preyerovi podařilo se totiž spůsobiti stav ztrnulosti u ptáků také tím spůsobem, že jim přes hlavu převleknul volnou kaučukovou pokrývku, aby vliv zraku zamezil. Postačilo také, když zvíře takové náhle popadnul, a pak zvolna, po lehoučku pustil. O správnosti Preyerových jakož i Czermakových pokusů nelze pochybovati; také interpretace, již Preyer k pokusům svým přikládá, zní zajisté uspokojivě, uvážíme-li, že i při člověku náhlé ohromné zděšení všeliký podobný stav za následek míti může. Tak ztrácíme leknutím na okamžik řeč, „trneme" strachem, omdléváme někdy leknutím a podobně. Ale přes to všechno nemyslím, že pokusy tyto jsou totožné s oním, jejž Athanasius Kircher ve svém spise dokazuje. Jest ovšem možno, že veliká část zvířat takto zkoušených upadla v kataplexii, avšak není tím ještě nijak dokázáno, že i stav, jenž nastává po usilovném trvalém pohlížení na jediný předmět, je skutečnou kataplexií. Mně aspoň se zdá, že onen pokus, ve kterém se zvířeti přilepil kousek korku na zobák, jest něco zcela jiného, než pokusy Preyerovy. Nemám pro okamžik příležitost, abych poměry takové podrobněji zkoumal, ale přes to myslím, že i u zvířete trvalé pozírání na předmět jediný, na příklad na lesklé věci, čáry a podobné, má za následek zvláštní stav, jejž Czermak slovem hypnotismus označil, stav to spánku se podobající. Mínění toto není nijak nahodilé, ale opírám je o podobné zjevy, jež sám jsem pozoroval u člověka a které jiní v hojné míře uměle vyvolávali.

Upozorňuji především na zjev, jenž nás ve věku dětském nemálo zajímal. Nevím, jak jsme se toho dopídili — a od oné doby jsem již o ničem podobném více neslyšel — ale jako školáci v národní škole na jisto jsme věděli, že upjaté dívání se na špičatý hrot tužky není nijak lhostejno. Věděli jsme, že přiblížení špičaté tužky až k čelu je spojeno se zvláštním pocitem napnutí v celé přední části hlavy, ba že po delším pozírání na špičku tužky, u některých, avšak jen u některých může nastati jakýsi stav neúplného bezvědomí. Pokus tento jsem později sám na sobě vícekráte opětoval; ač nedocílím při něm nikdy

*) W. Preyer: Die Kataplexie und der thierische Hypnotismus.

ztráty vědomí, bývá přece vždy spojen s bolestným pocitem napnutí v přední části hlavy. Nepatrná tato okolnost ukazuje, že trvalé pohlížení na předměty zvláštních rozměrů vskutku bez účinků není.

Avšak mnohem zajímavější data v příčině této uveřejnil Pavel Richer r. 1879 ve zvláštním spisku *). Pozoroval na př. (spolu se Charcotem) nemocnou, kterouž stihlo ihned zvláštní ztuhnutí veškerého svalstva (t. zv. katalepsie), jakmile před ni postavili jasné světlo; pakli světlo shasili, upadla ve zvláštní spánek. Když jí zavřeli jedno oko a postavili před ni zase jasné světlo, stala se kataleptickou pouze ta polovina těla, jíž otevřené oko odpovídalo. Já sám jsem osoby podobné viděl v Paříži, a lethargický spánek, v nějž upadají, mi byl professorem Charcotem laskavě demonstrován, tak že nemám ni nejmenší pochybnosti o tom, že zvláštní unavení, zejmena zraku, může míti za následek stav spánku podobný.

Nesmíme totiž zapomínati, že spánek býti může také jen částečný, při němž jest vědomí jen částečně porušeno. Kdož neznal by staré vypravování, u nás po Čechách skorem všeobecné, že jsou osoby, jež možno ve spaní kamkoli zavésti. Třeba prý jen světlo jim dáti před oči, načež prý vstanou a za světlem kamkolivěk následují. Sám neviděl jsem lidí takových, avšak nemám příčiny, proč bych vypravování tomu nevěřil. Jsou známy osoby, jež ve spánku na střechy lezou, překážkám se vyhýbají a bývše probuzeny, nemálo se diví tomu, že dlí mimo lůžko své. Netřeba podotýkati, že stavu takovému říkáme u nás náměsičnictví v domnění, že zejména svit měsíce na podivuhodné počínání takové vliv má. Stav tento vykládají si fysiologové tím, že osoba taková jest částečně při vědomí, že mozek její volně ovládá rozličné pohyby údů, že však spí vzhledem k ocenění nebezpečí, jež s pohyby takovými spojeno jest. Mínění to vykládá úplně učení duchaplného lékaře anglického J. Hughlings-Jacksona. Týž **) praví, že kůru mozkovou sluší rozděliti co do výkonů ve dvě části: v jedné vznikají myšlenky a vůbec všecky operace duševní, v druhé pouze pohyby; prvá část jest mu nejvyšším středem mozkovým, druhá nižším. Jakož každý uzná, lze učení toho velmi pohodlně použíti k výkladu somnambulismu čili náměsičnictví. Zde zajisté jednati se bude o spánek středů nejvyšších, kdežto středy ovládající pohyby tělesné — bdí. Vědomí nebezpečí jest operace čistě duševní, odehrává se tedy v nejvyšších středech, které zde jsou však nečinné, kdežto středy pro pohyby bdí a volně jsou činné. Tatakovýto částečný spánek lze si — jak se podobá — také osvojiti cvikem. Lidé, kteří spí na koni, podávají toho jasný příklad; i zde patrně nižší centra Jacksonova aspoň z části jsou činná.

Podobá se, že jsou některé osoby, při nichž úsilovné namáhání některého smyslu, zejména zraku, má za následek rychlé zemdlení příslušného středu mozkového (a že střed takový jest zajisté vyšším ve smyslu Jacksonově, nemusím podotýkati), rychlé pak zemdlení takové má v zápětí částečný spánek mozku. Tak asi lze si vysvětliti podivu-

*) Etude descriptive de la grande attaque hystérique a t. d.
**) Medical Times and Gazette r. 1879 č. 1489, 1490 a násl.

hodné ony zjevy u člověka i u zvířete, zároveň pak i to, čemu říkají v poslední době „magnetický spánek, magnetismus“ a podobně.

Jisto jest, že každá osoba nepodléhá v míře stejné onomu zemdlení nejvyšších středů mozkových, nýbrž že sluší osoby takové zkusmo vyhledati; zdá se, že ve stav ten upadají zejména osoby, projevující již jinak nemírnou dráždivost nervovou. S magnetismem stav ten příbuzným není; názvu toho dostalo se částečnému takovému spánku patrně od lidí nevědomých. Že pak hlavně se spánkem tím experimentovali lidé, jimž neběželo o prospěch vědecký, ale kapesní, upadlo t. zv. „magnetické“ uspávání ve značnou nedůvěru u všech lidí myslících. Jisto jest, že uspávání takové již dávno jest známo a jenom, když tu a tam někdo přivlekl je na novo do veřejnosti, budilo po svém způsobu novou sensaci. — Ale v době nejnovější obírali se takovým částečným spánkem lidé seriosní a výsledek práce jejich byl především ten, že s „magnetismu“ setřena nadobro ona dřívější tajuplná stránka. Vědeckými experimenty — konali je zejména Charcot, Heidenhain, Berger a jiní — především konstatováno, — co již svrchu jsme nastínili, — že jsou osoby, při nichž trvalé dráždění jediného smyslu vyvolává jakýsi polospánek.

Ale polospánek takový nepostihuje celý mozek, nýbrž — jak se podobá — jen jedinou jeho část. Lidé ve stavu tom slyší, vidí, avšak nejvyšší, ať tak dím, myslící část mozku tyto pocity zpracovati nemůže, nemůže tudíž také zameziti všeliké nerozumné skutky. Člověk takový není si vědom skutků svých, jeho vědomí spí — čili ona část mozku, kteráž vědomí představuje, pohřížena jest ve stav nečinnosti. Tím také vysvětliti lze všeliké skutky, jež Hansenem uspané osoby ku podivu obecenstva vykonávaly — na příklad kousání do bramboru syrového, jakoby to byla hruška. Velíme-li osobám takovým, poslouchají jako loutky; jsouť právě bez vědomí a za okolností takových vykonaly by as mnohem podivnější skutky, než o jakých jsme za posledních dob v tak hojné míře čítali. Vedle ztráty vědomí, vyznačuje se polospánek tento ještě ztrátou citlivosti a někdy zvláštním ztuhnutím svalstva, které však i jinak u osob nervovou chorobou stížených se vyskytuje. Nápadný toho příklad poskytuje ona osoba, již Richer popisuje, zejména jest zajímavé ono ztuhnutí jedné strany, pozírá-li osoba tato pouze jedním okem na světlo. Patrno, že i unavení jedné jen poloviny mozkové může míti podobný stav v zápětí. Takovýto polospánek, spojený s necitelností a ztuhnutím svalstva, vyskytuje se zdánlivě samovolně, jako vážná choroba, k níž přidružuje se později z pravidla choromyslnost. Říkáme pak stavu takovému katalepsie. Jak vzniká katalepsie, není známo; tolik je jisto, že se vyskytuje nejčastěji vedle všelikých druhů blbosti, melancholie, choromyslnosti z padoucnice a tak dále. Jsou lékaři, kteří tvrdí, že samovolná katalepsie bez choromyslnosti se ani nevyskytuje. Povaha choroby této jest temná, a již s tohoto stanoviska se zdá, že častější experimentování pro uspávanou osobu by mohlo býti velmi vážné. V zajímavé práci, již podal o předmětu tomto Svetlin*), čísti lze několik příkladů, kdy lidé, kteří častěji katalepti-

*) Archiv für Psychiatrie u. Nervenkrankheiten 9, 1878, str. 549.

ckými záchvaty trpěli, posléze choromyslnými se stali. Jeden mně známý případ taktéž skončil se v blázinci. Jednalo se v něm o mladou ženštinu, kteráž chvatně pro jakýsi zapomenutý předmět domů do Žižkova běžela a brzy na to dlouhotrvajícím záchvatem kataleptickým postížena byla. Později, po delším trvání stavu tohoto, vyvinula se u ní zřetelná choroba duševní. Jak již praveno, vyznačuje se katalepsie porušením vědomí, ztuhnutím svalstva a porušením citlivosti — nelze tedy pochybovati, že podobá se nápadně dotčenému stavu, jejž vyvolati lze unavením některého smyslu, hlavně zraku. Poněvadž pak tento umělý „magnetismus“ podobá se na vlas stavu, jenž sdružuje se dle domnění zkušených lékařů (Hasse, Watson) vždy s choromyslností, jest opětované „magnetisování“ téže osoby při nejmenší míře na pováženou.

Důležito jest, že nehodí se každý k polospánku takovému. Podotknul jsem již, že hlavně jen osoby nervósní — jak se podobá — k němu inklinují. Z toho vysvítá, že ten, kdo s pokusy podobnými před veliké obecenstvo se odváží, velice snadno uváznouti může. Neméně důležito jest, že osoba uspávatele zcela jest lhostejná; jest to tedy dryáčnictvím, přikládá-li si někdo název magnetiseura, jakoby něco uměl, co jiní snad nedovedou. Tolik o celé této historii, kteráž v posledních dobách sloupci časopisů odborných i neodborných tak bouřlivě byla zmítala. Kdyby se více četlo a méně psalo, nemohla by nikdy nepatrná osobnost nadělati tolik sensace, jako tenkráte. Richerův spis vyšel před rokem a již před tím v různých článcích v listech francouzských opětovně na zjevy takové poukazováno. Ale jak praveno, není to v naší době modou všímati si prací solidních; co není vyšperkováno pentličkami a nebylo uvedeno tureckým bubnem, bývá světu velmi nepatrné a lhostejné.

Vedle těchto poměrů nastupuje spánek následkem podávání rozličných léků, jakož i vdechování výparů z určitých látek. Za vlivu látek takových nastává spánek — jakož se podobá — skutečný, na mnoze ovšem mnohem hlubší, nežli obyčejný spánek přirozený. Tak na příklad vzniká po vdechování výparů chloroformových, aetherových a j. tak hluboký spánek, že možno na uspaném nejbolestivější výkony prováděti, aniž by o čem věděl aneb snad rychle procitnul. Jsou ovšem lidé, kteří i přirozeným způsobem tvrdě spí, tak že zapotřebí rázného počínání, nežli se podaří, ze spánku je vyburcovati; avšak příklady toho jsou vzácné. Slyšel jsem vypravovati tento zaručený příklad tvrdého spánku. Čeledín jeden spával ve stodole v senníku. Jedné noci kdosi stodolu ze zlomyslnosti zapálil a požár vzrostl tou měrou, že již i střecha počala hořeti. Ale na štěstí shluknul se ku požáru brzy zástup rázných lidí, kteří střechu strhali a u vnitř stodoly zuřící oheň ulili. Když bylo po ohni, pohřešili čeledína; hledali jej všude, avšak marně a nezbyla než domněnka, že v ohni vzal za své. Avšak druhého dne ráno vylezl čeledín ze sena a nemálo se divil, proč stodolu nad ním strhali; bylť po celý požár klidně spal. Příkladů takových mnoho není, ač koluje po českém venkově mnoho povídek o všelikých neobyčejných činech, jež byly na lidech spících vykonány. Vím sám o vesnici, v níž rozpustilá chasa postel i se spící služkou s podnebí snesla

a do prostřed rybníka na návsi postavila. Často jsem též slýchal o hlídači, jejž zanesli i s budkou jeho na hráz rybníka a kteřýž násilně pak probuzen byv z boudy rovnou cestou do rybníka skočil. Všecky tyto příklady svědčí o dosti tvrdém spaní přirozeném, avšak jsou zajisté dosti vzácné a výminečné, jinak by se v paměti neuchovaly. Tak tvrdý spánek je po uspávacích prostředcích pravidelným zjevem.

Avšak sluší zde ještě podotknouti, že stav, jenž za vlivu takových prostředků vzniká, jest skutečným spánkem; podobá se aspoň spánku tou měrou, že je od sebe ani rozlíšiti nelze. U obou vyskyuje se bezvědomí, smysly pozbyly až do jisté míry své dráždivosti, kdežto dýchání a pohyb srdeční děje se dosti pravidelně. Že ostatně i takové osobě, kteráž vlivu dotčených zvláštních látek podrobena byla, stav ten jako spánek připadá, o tom nelze pochybovati; neboť i zde započíná spánek sněním, ovšem dle okolností kratším. Kdo zakusil kdy chloroformování, přisvědčí mi zajisté, že za vlivu léku tohoto rychle se dostavuje snění, kteréž se skončuje úplným spánkem. Podivným se mi při tom zdálo, že kdykoliv jsem zkoušel vliv chloroformu na sobě, vždy tímtéž spůsobem a téměř o těchže předmětech jsem snil. Vždy mi připadalo, že zabředám do prostory stále užší, z níž nelze ven se dostati.

Látek, jichž požití aneb vdechování má za následek tuhý spánek, jest celá legie. Nejpřirozenějším umělým uspávacím prostředkem by měla býti na základě domněnky Preyerovy kyselina mléčná, avšak právě zde při pokusech souhlasného, určitě kladného výsledku docíleno nebylo. Nejznámějším uspávacím prostředkem je ovšem líh a účinek jeho ve větších dávkách tak je znám, že sousedé naši říkají o pijácích nepříliš výstředních, že jest jim každodenně vypíti — „bettschwere“, to jest tolik lihovin, až nastane spánek zdárný. Po velikém množství silné lihoviny, zejména po hojné kořalce, nastupuje spánek nad míru tvrdý a dlouho trvající. Vím o člověku, jenž po velikém množství kořalky spal bez přetržení po třicet šest hodin. Nedávno kolovala novinami zpráva, že opilec jeden přespal v opici celou cestu z Anglie do Ameriky. Tu a tam o pravdivosti nezaručené této zprávy pochybováno; avšak jest zcela určitá pravda, že spánek, aneb aspoň spánku velmi se podobající stav trvati může ještě déle. Jen že spánek ten není následkem nějakého uspávacího léku, nýbrž zvláštním výrazem jakési duševní choroby, o níž později obšírnější data se čtenářem sdělím.

Uspávajícím prostředkem jest dále opium, pak výrobek z opia — morfium, dále mnohé v některých jedovatých bylinách obsažené látky. Tak uspávají více méně připraveniny z rulíku, blínu a t. d. V novější době oblíben jest nemálo chloralhydrat, o němž se lučebníci domnívají, že v krvi se mění v chloroform a takovým spůsobem uspává.

Avšak nemám v úmyslu obšírněji probrati všeliké prostředky uspávání. Jednak jsou v povšechných rysech i širšímu obecenstvu známé, jednak není spůsob účinku jejich tak přesně vyzkoumán, aby v stručných črtách nastíněn býti mohl. Postačí k našemu účelu, dím-li, že jsou jisté prostředky, jichž vtělení určitě a neomylně vyvolává spánek. Víme, že po mnohých dávkách — na příklad — morfia záhy dostavuje se ospalosť, kteráž přechází ve skutečný spánek; víme dále, že veliké dávky

mohou míti i smrť v zápětí; avšak řekneme-li, že na základě nejnovějších zkušeností sluší věřiti v jakousi přímou působnost morfia na hmotu mozkovou, nevysvětlili jsme tím zajisté mnoho. Totéž platí o chloralhydratu, aetheru, chloroformu a tak dále. Bylo totiž shledáno, že působením látek těchto buničky nervové se zkalí, tedy jaksi srazí, a poněvadž nervové buničky v kůře mozkové — jakž se podobá — pro život myšlenkový předůležity jsou, můžeme snad za to míti, že mírná změna buniček těchto, po mírných dávkách vznikající, příčinou jest spánku. Avšak přes pouhou domněnku theorie tato nesahá.

Tím ovšem jsme poměry spánku nevyčerpali. Jako po jednostranném unavení smyslů aneb po požití jistých specifických látek, tak vzniká ještě spánek též působením zvláštních, v samém ústrojí lidském vznikajících, až dosud namnoze sice neznámých, ale za to nemálo zajímavých okolností.

K nejpodivuhodnějším z takových zjevů náleží „sleeping sickness“, jak angličtí lékařové chorobu tuto zovou. Na západním pobřeží africkém vyskytuje se totiž zvláštní nemoc, kteráž vyznačuje se tím, že stížený náhle pocítí potřebu spaní. Spánek pak přemůže nemocného v posici jakékoliv; dvanáctiletý hoch usnul na příklad ve škole, stoje, při největším hřmotu soudruhů. Voják usnul při jídle s plnou hubou. Spánek takový trvá nepřetržitě až šest i dvanáct měsíců. Síly spícího hynou při tom vždy víc a více, až posléze umírá. Ale krátce před smrtí přestává spáti. Angličan Gore, jenž r. 1875 zevrubněji nemoc tuto popsal, praví, že nikdy ještě neviděl, aby byl černoch z Konga jinou nemocí zemřel, než touto. V kolonialní nemocnici v Sierra Leone léčili za čtyři roky sto dvanácte případů spavé nemoci. Ze sta sedmdesáti devíti vůbec pozorovaných případů skončilo se sto třicet dva smrtí. Příčina i podstata podivuhodného tohoto zjevu dosud je zcela neznáma.

Ve zvláštní míře ospalým činí také člověka zmrznutí; mnohý takový ubožák nemůže pro ospalosť již ani několik kroků učiniti, jimiž by se jistě zachránil. Podobně spávají mnoho lidé vysílení, pozdravující se a podobně.

Zcela zvláštní druh bezvědomí — ať nedím spánku, vyskytuje se také, jak jsem již pravil, při rozličných chorobách duševních. Choromyslní vůbec podivuhodné poměry a vlastnosti v příčině této jeví. Jsou šílenci, kteří po celou řadu nocí ani oka nezamhouří, ale neustále žvatlají a se pohybují, aniž by bylo na nich pozorovati nějaké účinky stálého toho bdění; bývajíť ve dne čilí, duší jejich řine divoký proud myšlenek, jako by se byli řádně vyspali. Zjev ten jest tak význačný, že lze ho použíti při rozeznání člověka duševní chorobu předstírajícího. Zdravý člověk nemůže bez smrtelného zemdlení na příklad dva dny a dvě noci bez přetržení sem a tam pobíhati; jevíť zajisté záhy na sobě známky probděných nocí.

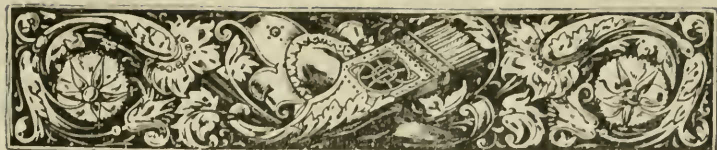
Naproti tomu jsou choroby duševní, při nichž nemocný několik neděl, měsíců, ba i roků bez přestání spí, aniž by třeba na okamžik procitl. Nelze sice na určito rozhodnouti, je-li stav takový skutečný spánek čili nic; ale tolik je jisto, že se spánku nemálo podobá. Nemocný takový pomalu, odměřeně oddychuje; ruce i nohy, byvše vyzdviženy, chabě zase na podložku padají; tělo jest necitelné, slovem: jest

to stav, spánku nadmíru se podobající. Viděl jsem člověka, jenž více než pět měsíců ve stavu takovém trval. Pak zemřel. Při tom dlužno ovšem podotknouti, že nezůstávají lidé takoví ovšem bez potravy — bez této by zahynuli velmi brzy hladem — nýbrž že bývají v ústavech choromyslných, kde téměř výhradně s podivuhodnými zjevy takovými se setkáváme, násilně krmeni; jenom tak lze pochopiti, že nemocní tito i dva roky stav onen snášeti mohou. Ale bezvědomí takové nebývá vždy skutečné: mnohdy jest pouze domnělé. Stalo se, že člověk, chorobou touto postižený, po jednoročním spánku procitnul a vypravoval, že Marie panna mu rozkázala, aby ve stavu tom setrval, ač chce-li se vyhnouti velikému nebezpečí. U jiných byly tyto hallucinace — neboť domnělý onen rozkaz za nic jiného pokládati nelze, nežli za přelud sluchový — rázu jiného; nemocný domníval se na příklad, že jej rozliční duchové do stavu takového nutí — zkrátka bezvědomí to nebývá skutečné. Že však s druhé strany lidé tito při plném vědomí nejsou, o tom nelze pochybovati, ba jest i ten výklad možný, že přeludy, jimiž bývá stav jejich provázen, jsou chorobným snem. Slovem: lze tvrditi, že bývá stav takový někdy spánkem skutečným, jindy snad jen jakýmsi polosněním, vzbuzeným přeludy sluchovými neb zrakovými. Že však nervové choroby (duševní nemoc jest ovšem taktéž chorobou nervovou) v skutku s nepřirozeným, dlouho trvajícím spánkem spojeny býti mohou, o tom pochybovati nelze. Zejména u osob hysterických spánek takový zcela určitě pozorován byl. Tak na př. spala Marie Lecomte-ova*) v nemocnici „Cochin“ v Paříži plných šest dní bez přestání. Jest tedy spánek ten příklady zjištěn. Lecomte-ova přeludy žádnými netrpěla.

Bohužel jest nám až dosud spokojiti se pouhým vyčtením podivných těchto zjevů, nastíniti pouze rámec, v němž se vyskytují — podstatu jejich jednak pro nedostatečné vědomosti naše vůbec, jednak pro vzácnost případů takových přesně objasniti nemůžeme. Nový to zajisté důkaz, že jest na světě velice mnoho věcí, jimž dosud nerozumíme.

Tolik zamýšlel jsem o všelikých poměrech spánku promluviti. Mluvil jsem sice stručně, avšak pochybuji, že by stručnost ta byla věci na závadu — umožňujeť spíše než jiný způsob pojednání celistvý názor o předmětu líčeném.

*) Espanet „Hystéricisme et hystérie“ 1875, str. 49.

Památce Boženy Němcové.

Napsala

E. Krásnohorská.

Upřímná vřelost, jakouž po všech končinách českých slaveno jmeno Boženy Němcové, k němuž v pravdě srdečně se pojívá přívlastek „nezapomenutelná“, není národu našemu jen z té příčiny ke cti, že vděčnost tiché zásluze projevená zdobí národ každý jako vonná květina mezi vavříny jeho vpletená, nejen že ctíti zaniklý život, který ze svých utrpení vyvážil jen oblažující skvosty a štědře nám jich zůstavil, jest povinností tklivou a posvátnou. Nelíčená ta sympatie k Němcové jest jakousi přirozenou odvetou za nelíčenou otevřenost jejího srdce, pravda citů jí věnovaných neklamnou odměnou za pravdivost její vlastní, a její osud jest k nim mocnou pohnutkou vedle zásluh jejích.

Ale že veškery kruhy společnosti české stejně jako památku té velkoduché ženy, zachovávají v živé úctě i její spisy, že nejen je s díkem jmenují, ale s rozkoší je čtou, se zálibou co den novou půvaby jejich oceňují, jim rozumějí, jim se obdivují: toť k veliké cti českému lidu i jinak ještě než s hlediště národní vděčnosti, toť poklonou, kterou čtenářstvo české vzdává vlastní své vzdělanosti a bystrému svému krasocitu; neboť není to vkus laciný ani povrchní, ale pravý a zdravý, nezkažený, jemně naladěný, jenž neúnavnou a spíše rostoucí zálibou zahrnuje plody rázu tak jednoduchého, tak prosté vší vypočítanosti na blysknavý efekt, tak přesně umělecky cítěné, tak ryze pravdivé každým tím nehledaným, ve své věrnosti k přírodě a k životu velikým výrazem svým. Z plna srdce zaplesati můžeme při tisícerých, takořka v každém domě a v každé chatce zjevných důkazech o popularnosti Boženy Němcové; jsouť zárukou, že lid náš jest nadán čistým krasocitem a schopen oceniti nejpravdivější díla umělecká. Kde se tak nesmírně líbí prostinká, klassická Němcové Babička, tamť hříchem mluviti o vkuse sprostém, zkaženém nebo předrážděném; tam ještě vane všecka jarní vůně ovzduší nezkaleného, kde nevědí, co to blaseovanost, tam směle vstoupiti může pěvec nejhlubší a odhaliti nejsvětější tajinu své duše, i bude mu slouchano v úctyplném napjetí, s posvátným, plným soucitem. Kde takový se manifestuje vkus, tam níže obecenstva stojí každý spisovatel, který nekoře se idealu čistého umění, chce pouze oslňovati,

překvapovati a drážditi spůsobem, na nízkost a nevědomost čtenářstva vypočtěným. Zajisté odvrátil by se lid náš od výplodů takových, kdyby ve své bodré důvěřivosti mohl tušiti, z jak nekalých vyplynuly pohnutek. Lid však nebrává knihy do ruky jinak než s uctivostí, a nelíbí-li se mu kniha, myslívá skromně, že jí nerozumí; odkládá ji a zapomíná na ni, ale hlasně ji odsouditi nedovoluje si.

Lid český jest více než hoden nejlepších svých geniů, onť otcem jich a vychovatelem, podávaje jim v nitru svém zlatonosné prameny poesie a pravdy. Takž jest lid český i vychovatelem Boženy Němcové, hlásící se k němu každým črtem svého kouzelného pera. „A to že jest ten sprostý nevzdělaný lid, nad nímž jen s pohrdáním mnohý se vypíná?“ Tak a podobně volá Němcová přečasto, předvádějíc nám ze života prostých vesničanů a ze středu chudiny rysy nejkrašší ušlechtilosti, srdce jímající dobroty a tklivé posvátné lásky. Též jejímu geniu praví krása slovy Hálkovými: „Našel's mě v pravdě, v prostotě!“ Z poesie lidu a z lásky k němu vyprýštilo se všecko tvoření nesmrtelné té ženy, jejížto srdce tak srostlo se srdcem lidu, že ani smrt nebyla s to rozděliti obě: ač již přestalo tlouci srdce její, tím vřelejším tlukotem lne k ní podnes a na doby ještě nedohledné srdce všeho lidu českého.

Zasloužena jest ta milá, sdílná, jakoby přátelská upřímnost, kterouž jest Němcová u nás tak živě ctěna, jakoby nás nebyla dosud opustila, ale zcela nám na blízku, našich prací, našich nadějí a tužeb svým slunně jasným srdcem se účastnila. Cítíme, ať vědomě ať nevědomě, že v tom srdci, v tom duchu spočíval veliký kus budoucnosti, pokroku, porozumění otázkám daleko přesahujícím obzor doby, v níž Němcové bylo zemříti; jsme úplně přesvědčeni, že by všecek ten obsah myšlenek, až po dnešní den nám vypučelých, a každý přírůstek duševního našeho světa nalezl v ní stříbrojasné ozvěny, ba více, že by Němcová i dnes stála mezi duchy jarými a původními, udávajíc hesla opětného pokroku, opětného uvolnění rozhledů. Duchové takového rázu nestárnou, chovajíce v sobě tolik lásky ku svobodě skutečné, že každý vzletný pokrok musí se s nimi setkati na dráze vlastních jejich snah. Jen od zmalátnělosti naší duch Němcové se odvrací; ale při každém našem povznešení v čistý obor umění neb myšlenek on tak čile žije mezi námi, že zřídka jen zůstaví básník v národě svém památku tak neúmorně svěží, a pravíváme li si dle pravdy, že Boženě Němcové jsou srdce naše živým pomníkem, tož stejně pravdivě i doložiti smíme, že na tomto jejím náhrobku dosud neuvadl ani jeden květ.

Již osmnáct roků odpočívá Božena na našem starém Vyšehradě; nad jejím hrobem již vyrostlo statné pokolení, arena literarní naplnila se zástupem junáckým a k výšinám úspěchu dospěli i pěvci, jejichžto dětskou dobu viděl již jen hasnoucí její zrak; dočkali jsme se utěšených zdarů, bohatě pučí a rozkvétá to kolem nás, — i vyvýšené místo Němcové zaujala opět slavná, velká žena, opět skvoucí se vypravovatelka českého lidu, — ba dále spějí snahy tyto mladší, skutkem a pravdou stalo se již mnoho, co Boženě bylo jen idealem snů: avšak spočine-li opět na ní oko naše v bujarém háji české poesie a změří-li tu odkaz ducha jejího, vždy opět jím se rozjasní jako svěží barvou květů, jenž zdá se ještě kmitati nesetřenou rosou a dýchati prvotní svou vůní. Netratí

tato básnická bytost barvitosti a půvabné zvláštnosti své nikdy a ničím, i vedle nejskvělejších zjevů poesie zůstane tím, čím byla za svého jitra, za svých červánků. Krásný to osud pravé původnosti, pravé tvůrčí síly, věčná jí souzena vesna a věčný půvab mladosti.

A jaká to byla osobnost, jež vdechla výtvorům svým tak nevadnoucí život? Blaze těm — a čest jim budiž, kdo zůstavili obraz svůj v tak spanilém odkaze jako Němcová, a kdo v duševní to dědictví tak pravdivě a lepě vtiskli neklamnou, přímou, výmluvnou podobu své bytosti nejvlastnější. Běda básníku, z jehož spisů nebylo by lze uhodnouti ráz jeho skutečného, vnitřního žití! Buď chudoba srdce neb chudoba ducha jen si mohou hledati pokryteckého roucha vypůjčeného, pod nímžto nelze rozeznati, kdo jest to vlastně, jenž je nosí; kdo jiný staví ideal na odiv, než jaký zrodiv se z pravdy jeho tužeb, plane nad celým jeho žitím, koho pud pravdy a krásy, ve vlastním srdci vroucí, nenutkal chopiti se pera, aby právě jen jemu jedinému učinil zadost, kdo musí — ba kdo jen vůbec může zakrývati otrocké, odvahy prázdné nitro vyhledanými smyšlenkami, které v něm nikdy nežily, komu tvoření není vrcholem i výrazem života, ale hračkou neb umělým něčeho nebývalého předstíráním: ten chladnou přetvářčivostí svou byl by hoden nalézti své místo za stolkem diplomatův, ale ne u oltáře, při němž jest knězem básník. —

Božena Němcová však jest z oněch povah celých a jednou snahou veskrze vřele proniknutých, jako démant průhledných, jimž netřeba klamu ani ostychu a jimžto schopnost tvůrčí jest blahým dovršením života, mluvou povolnou vnitřnímu jeho chvění; jest z oněch básníků, jejichžto spisy vydávají výmluvné svědectví o jejich individualitách. Naše pokolení již nehledělo Němcové v oči a neslouchalo přízvuku jejího hlasu, — nezná ji nežli z několika dopisů a z vypravování jejích přátel. Ale nač pátrati po nahodilých, často divnými okolnostmi a ne pudem povahy vynucených projevech ze soukromí slavných osob? Vždyť těm, kteří své nejlepší síly věnují záležitostem veřejným, to jejich osobní soukromí často bývá lhostejné, ne-li obtížné, a zevní vlivy bývají v něm někdy rozhodnějšími než skutečná vůle. Ale v svobodné říši myšlenek a tvoření sluší hledati, co básník z pouhého přesvědčení chtěl, oč usiloval, po čem toužil, a v tomto vzhledě jsou nám i spisy Němcové klíčem k jádru její povahy, vyznačujíce literární osobnost, kteráž českému našemu světu, omladině naší a v řadě neposlední také svému pohlaví jest a bude vždy vzorem. Jest to povaha ryzí, nezištná, ku zdaru dobré věci všechen zřetel obracející. Němcová nikdy nezneuctila svého pera, nikdy nezneužila svého talentu, aby ho využitkovala, nikdy nechtěla z něho těžiti ani všední úspěch pochvaly, ani chválu a slávu v širším smyslu, ani hmotný prospěch; nikdy se nesnížila, aby psala více a jinak, než jak jí kázal genius, raději trpěla nouzí hmotnou, nežli by byla psala pro zisk bez nadšení a rozředila činnost svou v nucenou hyperprodukci; nikdy neposkvrnila zvláštního svého slohu raffinovanými pomůckami románovými, nic nestrojila, nic nešperkovala, nic neumělkovala v stránce vnitřní i vnější svých plodů. U ní nenalezneme jediné fráse, ji nikdy nezastihneme vztyčující se na chůdách, aby se jen zdála velikou; Němcová

beze všeho toho jest přirozeně velikou, jak ladem a dosahem svého nadání, tak — a to hlavně svou nelíčenou pravdivostí. Jen co viděla a jak to viděla, jen co cítila a jak hluboko to cítila, to jediné psala, ani o črt dále; jí byl i nezastřený nedostatek milejším, než vylhaná přednost; zajisté byla by raději všech skvostů poesie své se odřekla, kdyby byla mezi nimi měla strpěti též nepravé, barvou a tvarem skutečných jen šálící. Jen pravou tvář života chtěla zobraziti, a to jen v té podobě, jak v zrcadle vlastní její duše se shlížela, a v jediný jen kruh se ohlížela vždy, aby tvář tu spatřila nejupřímněji nelíčenou, — v život to prostého, bodrého lidu českého nebo slovenského. Jinam si nikdy nešla Němcová pro látku ani pro nadšení, v jiné škole nikdy nezkoušel genius její tvůrčího svého vzletu. O věrný básnický obraz lidu toho běželo jí přede vším, a tímto vzácným, ryze uměleckým směrem některé odvěké, převýznamné stránky české povahy a českého žití pero její zobrazilo v také dokonalosti, že na vždy jsou stanoveny v literatuře a nikdo jich nepodá již lépe; dosáhloť vylíčení jich perem Němcové právě vrcholu mistrovství.

Takž znázornila svými obrazy českého lidu jeho sanguinismus, jeho důvěřivost, dobrotu, sdílnost, ducha jeho sousedského i rodinného i jeho jiskrnatou rozmarnost. Proto to hraje ve spisech jejích jako paprsky sluneční po květoucích lukách, v jichž zeleni zdá se nám, že vidíme ty veselé selské kroje české, barev jasných jako květy makové, i že slyšíme ty nápěvy české tak zřídka zádumčivé, tak blaženě se ozývající vedle vážných zpěvů jinoslovanských, i jest nám při povídkách jejích, jako přečasto i v životě mezi lidem českým, kde vtip nebo píseň dovede osladiti tolikerou trpkou chvíli, zaznění hudby zapuditi tolikerou těžkou trampotu z hlavy. Nejveselejší, nejlehkokrevnější a nejdobrodušnější lid mezi slovanskými kmeny, jenž jako žádný jiný jest málem spokojen a pramálem šťasten, — toť český lid, jakž jej vídáme v jedné z nejdůležitějších stránek jeho povahy a jak jej rysy nedostižnými zobrazila Němcová. Jen jako vzácný, půvabem tajemnosti obestřený host přichází ve skromný a bodrý ten kruh Babiččin pan Bayer z Krkonošských divočin, a co povídá o horských přívalech i bouřích, o nočních vánicích je hrůzách samot, zní jako pohádka z jiných světů, o nichž kruh onen jenom slýchá, nikdy však nebyv dotknut jich skutečností. Jen pomísrjícím hořem kalí se osud milých těch duší, jen krátké jsou zkoušky mdcí čistou láskou k sobě lnoucích, jen co vzpomínky z přemožené již Kinulosti ozývají se zvěsti o krušných bojích života z Babiččiných úst. akde Němcová s hlubokým, zdrcujícím žalem a s hloubkou velké vášně soutečně se setkala, tam věrně a plným výrazem ji vylíčila též; vizme pjvídku nazvanou „Vesnický obrázek“, kromě jiných míst ve spisech jeích; tu dán důkaz, jak velká schopnost i ku zobrazení takých momentů v ní spočívala. Ale Babička jest obrazem klidného svatvečera, jehožto dechem již utichly klopoty pilného dne; Babička jest hlubokou básní smíru se životem, kdež duchem smírcem jest duch bodře dokonané povinnosti; Babička — ale proč stále jen Babička? proč vstupuje nám hned jen tato postava na oči, jakmile ozvalo se jmeno šťastné její tvůrkyně? Kdež jest čtenář český, jenž by Babičky neznal, necítil sám zřetelně její přednosti a nebyl zaslechl od jiných úsudky též jinaké

než samorostlé? Ale vždy opět bývá nám milo rozhovořiti se o předmětu tak vábném a tím obnoviti v paměti své dojem jeho.

Babička jest zářivým středem veškery činnosti Boženy Němcové, a paprsky jeho osvětlují celý okruh jejích prací, tvoříce jako by spojitý obzor kolem vyvýšeného místa Babiččina. Babička jest nejen korunou, ale srdcem všech plodů básnířky naší, oživující všecky vřelostí svou, jako skutečná babička, patriarchalní náčelnice četné rodiny, kruh dětí a vnuků svých. Babička jest sám vtělený genius Němcové, jest zosobněná bytost českého lidu, jakou ona ji pojala a znala. Ukončená již činnost její pojí se zrakům našim v jeden celek, a všecky ty milé, tklivé, prosté a jemné povídky její ze života lidu zní nám tak, jako bychom je slyšeli vypravovati v Babiččině kruhu, každá z nich jako by byla novou zas upomínkou, kterou Babička spěje dopovídat, kdy k tomu pravá chvíle; ba věru zdává se nám, že budeme-li jen prositi, přidá ještě jednu a opět jednu, jako by nebyla dávno již dopovídala. Ba i v těch pěkných cestopisech Němcové s malebnou jejich rázností a svěžím humorem slyšíme přízvuk milý a známý, na němž neklamně poznáváme, že je vypravuje vnučka Babiččina, která na své mladé tváři a v zářícím svém oku zdědila úsměv její. I pohádky ty prostonárodní upomínají nás na důvěrnou přástvu, kde Babička, předouc i vypravujíc s mládeží o závod, jest nejčilejší z čilých a nejvítanější z vítaných . . . Čteme a čteme o zakletých zámcích a krásných princeznách, o chudých sirotách a dobrých vlídných stařenkách, — tu pojednou zdá se nám, že znělo nám při čtení tajemné vrčení Babiččina kolovrátku, — vzhlédneme a v duši se nám usměje významná tvář stařenky, krásná jako obrázek . . . .

Jest to tvář ušlechtilých, velkých, známých rysů, tvář Boženy Němcové. Škoda, že nepohlíží na nás ještě, vroubena snad již prvním stříbrem šedin, a že nepřelétá již po ní úsměv radostný, když milovaný ten její lid český tak srdečně vzpomíná, že šedesátý rok již minul od narození jejího. Kdyby ještě žila, kupili bychom se kolem ní, dospělí i mladí, jako děti kolem dobré, milé babičky, a vidouce v oku jejím vlídné žehnání, přáli bychom jí šťastné, jasné stáří. Leč babička svůj úkol dávno dopředla, jí nemůžeme přáti než toho klidu jejího. Ale národu a sobě blahopřejme, že jsme ji měli, tu jarou, vzletnou, věrnou duši českou, a blahopřejme nastokrát, že nezahynula bez dědiců a dědiček vděčných!

Bahadur.

Obrázek z Východní Indie.

Podává

J. Kalmus.

III.

V noci po slavnosti bděl jsem velmi dlouho. Především usedl jsem k denníku, kterýž jsem byl zanedbával po několik dnů. Ale marně namáhal jsem se, abych soustředil prchavé myšlenky. Každý zvuk v ložnici a zvenčí upoutával mou pozornost. Indická noc vládne hojnou zásobou rozmanitých zvuků. V sadě před okny neozývá se pouze šumění stromů a pleskání vody, cvrkání hmyzu a skřehotání žab, mezi nimiž vyniká jedna podivným hlasem svým, dle něhož se jí dostalo názvu „volská žába“, nýbrž i pištění rozličných létavců a časem zlověstné syčení, podobající se tikání kuřete, jímž se ohlašuje zkušenému sluchu brejlovec, ženoucí se po vyhlídnuté kořisti. Z dáli pak zaznívá žalostivé vytí šakalů a řvaní větších šelem. V ložnici samé prozrazují ti jemné zvuky přítomnost tajemných spolubydlitelů. Kdybys hledal, našel bys mnohou krásnou ještěrku, mnohého pěkného chameleona a za hodinu měl bys pohromadě sbírku stonožek, škorpionů, obrovských huňatých pavouků a jiného vzácného hmyzu různých tvarů a barev, snad i jedovatých hadů, které by ti mohl záviděti leckterý evropský kabinet přírodnický. Snad octla by se v této sbírce také nějaká „biscobra“, ohyzdná to ještěrka, pokrytá hustými ostny, jejíž dlouhý jazyk, rozdělený na konci ve dva tuhé hroty, vydává prudký jed, neb obrovská krysa indická, zvaná „bandykut“, která přemáhá i nejsilnější kočku. Kolem světla tančí nejkrásnější druhy nočních motýlů, kteří sem volně vnikají nezastřenými okny. Někdy pak zabloudí do vnitřku obydlí, nalezne-li dostatečně prostranný otvor, též upír indický, kterýž se zde zove „létavá liška“. Jest to veliký netopýr, jehož černá křídla mají v rozpjetí více než tři stopy; tělo jeho pokryto jest hustou červenavou srstí a hlava s prodlouženým čenichem a tenkými špičatými zuby podobá se hlavě liščí. Z večera obletují upíři tito s pískotem v četných rojích ovocné stromy, jichž plody se živí. Za dne visí v tlupách na nejvyšších větvích, držíce se zadními nohami, hlavou dolů, s křídloma svinutýma, tak že se podobají velikému černému ovoci. Indové vypravují o nich známou báji, že ssají krev spícím lidem; ale ve skutečnosti jsou tato zvířata škodliva jen ovocným sadům, kteréž časem za jedinou noc úplně spustoší.

Odloživ tužku na prázdnou stránku denníku, zadíval jsem se v myšlenkách na stěny nádherné ložnice. Ale stěna tato plnila se v míhavém paprsku lampy tajemným životem: oči a tváře bůžků, knížat, bajadér a vojínů, namalovaných tam skvoucími barvami, hrály podivným výrazem a rozčilená moje obraznost našla mezi nimi obličej přítele

Fakir.

Bahadura i ztepilou postavu mladé kněžny i číhavou tvář starého dvořana. Čelem snulo se mi zmotané pásmo romantických výjevů, milostných i děsných . . . Daleko po půlnoci usnul jsem s myšlenkou na perlový náramek.

Přes to vše probudil jsem se velmi časně a dal si osedlati koně. Chtěl jsem si prohlednouti bez průvodu, pohodlně město a nejbližší jeho okolí. Brzy octnul jsem se uprostřed ruchu a lomozu města. Zdá se, že je Ulwur velmi hustě obydlen. Ulice hemží se lidem a na bazárech klestí si chodec stěží dráhu šumnou směsí malebných postav. Jsou v ní zastoupeny všechny národnosti a stavy, všechny kasty a sekty mnohotvárného indického obecenstva. Nastínil jsem již v předešlém článku povšechný ráz a vynikající části té živé mosaiky. Velmi silnou dávkou zastoupen je v té směsi živel náboženský. Četní bramínové, v bílých plátěných oděvech, s velikým bílým turbanem, procházejí se vážně davem; v tučném jejich obličeji zračí se spokojenost a pohrdání ostatním, nesvatým množstvím. K nim druží se kněží sekty Džainů; ti mají ústa vždy zahalena hustým závojem, aby nespolkli náhodou nějaký hmyz a nedopustili se tak smrtelného hříchu, a drží v ruce malé koště, aby si mohli očistiti místo, kam se hodlají usaditi a které snad před nimi nevěrec neb paria poskvrnil svou přítomností.

Zhusta vyskytují se mezi množstvím „fakirové" čili „gusainové", žebraví fanatikové nábožeští, tvořící zvláštní kastu. Pohled na ně nebývá příjemný. Jsou to obyčejně polonahé, příšerně vychrtlé postavy s posupným obličejem, v němž mívají hrubými barvitými čarami nakresleno znamení sekty, ku které se přiznávají. Někteří prodávají pitvorné bůžky, jež byli vlastní rukou z hlíny uhnětli; jiní sedí klidně na rozcestí a na stupních chrámů, čekajíce mlčky na almužnu a přijímajíce ji bez díků jako povinný žold. Jen chvílemi, když měděný dešť dobročinnosti po delší dobu ustává, upozorňují na sebe kolemjdoucí, chřestíce šňůrami koštěných neb dřevěných kuliček, jimiž jsou plece i hlavy jejich hustě ovinuty. Někteří staví na odiv rozličná zmrzačení těla, jimž se byli v náboženské šílenosti podrobili. Jeden z nich zaryl se příšernou ohyzdností svého zjevu hluboko do mé paměti. Úplně nahé tělo bylo znešvařeno blátem a popelem; škaredý obličej, v němž spatřovalo se hrubě namalované znamení sekty v podobě rudého tříhranu, obklopen byl rozcuchaným štětinatým vousem a na hlavě zdvihaly se vyhrnuté a nad temenem svázané vlasy na způsob špičaté mitry. Ale nejhroznější částí odporného toho zjevu byla levá ruka, docela uschlá a zmrtvělá, trčící nad ramenem kolmo do vzduchu. Vztýčené toto rámě jevilo pouhý hnát s temnou uschlou koží; nehty v zaťaté pěsti byly vrostly do dlaně a prorostly až na druhou stranu ruky, z níž vynikaly jako zkřivené drápy. Dutina mezi prsty a dlaní byla vyplněna prstí, tvoříc takto vásu, z níž vyrůstala jakás posvátná bylinka. Nehybně vztýčené rámě dávalo mrzákovi tomuto vzezření hrozícího hněvného proroka.

Takových fakirů s odumřelou rukou potuluje se v Indii velmi mnoho. Kdo se zmrzačení tomu podrobiti chce, bývá přivázán na sedadlo a vztýčená, natažená jeho ruka upevňuje se k tyči, v přiměřené výši nad jeho hlavou vodorovně umístěné; v této nepřirozené posici

Obydlí chudých Indů.

setrvává tak dlouho, až po mnohých bolestech rámě jeho úplně ztuhne a zmrtví, tak že nadále i bez vazby vztýčeno zůstává. Lid chová takové mučenníky fanatismu v nemalé úctě a pokládá je přímo za vtělení božstva.

Místy spatřiti lze též skupení nahých fakirů, kteří si v divokém tanci krátkými dýkami rozdírají těla, až posléze, když jim okolostojící naházeli k nohoum dostatečnou sumu penízků, od hlavy k patě pokryti četnými, ač jen lehkými ranami a zbroceni krví bez vlády poklesají k zemi.

Ale vždy neodpuzují fakirové evropské oko divadlem tak odporným. Někteří představují se v dosti slušném oděvu a zabývají se pouze prodáváním bůžků, neb vypravováním svatých legend uprostřed zbožně naslouchajícího davu. Někdy nosí relikvie, upevněné na obou stranách krátké týče, která spočívá vodorovně na jejich rameně. Relikvie tyto bývají zahaleny zlatotkanou látkou a pod tyčí visí zvonec, který zaznívá při každém kroku fakirově a vyzývá tak množství k uctivému poodstoupení a k poskytnutí almužny. Mnohdy žijí „gusainové“ pohromadě v klášteřích, jako u nás žebraví mniši. Těší se ostatně přízni nejen prostého lidu, nýbrž i radžů, kteří je často obsypávají při dvorech svých poctami a hodnostmi. Nejeden z těchto žebráků vyšinul se i na trůn, jako na př. fakir Beni Huzuri, praotec vladařského rodu v Myhere.

Pestrá kytice indických postav, stěsněná mezi krámky bazaru, nevydává vůni právě líbeznou; hleděl jsem se tedy vymknouti z hemžení toho do klidnějších částí města. Několik širokých, dobře vydlážděných ulic vede od rozličných bran Ulwuru k jeho středu, kdež se spojují pod obrovskou baňatou krytbou. Ostatně skládá se město většinou z těsných uliček špinavých, hustě k sobě sražených domků. Však mezi těmi vypínají se tu a tam chrámy a paláce, jakož i úhledné příbytky bohatších obyvatelů. Tyto bývají někdy na cihlovém podstavku z dřeva vyvedeny a vyznačují se pěknou řezbářskou prací na trámech a pestrými malbami bohů, slonů a tygrů, jimiž bývá pokryta omítka jejich štítů. Při nich strmí zhusta ztepilé vížky s četnými okénky. Se všech stran obklopují Ulwur vysoké zubaté vrchy; bujná zeleň rostlinstva, pokrývající srázné jejich boky, zdá se vznášeti nad městem jako visuté sady a vrcholky jejich z bílého křemene, ozářené sluncem, podobají se třpytivým ledovcům.

Vyjel jsem do předměstí. Tam ustupovaly domy více a více skromným dřevěným chatám, krytým korou, listím a slámou, majícím jeden, dva těsné otvory s mřežovím hůlek bambusových na místě oken. Ale jakou nádherou překvapuje Evropana bujné rostlinstvo, v jehož stínech se ostýchavě skrývají tyto příbytky chudých! Nad houštím akacií, tamarind, mangovníků a přemnohých jiných stromů, jejichž listí rozmanitých tvarů a rozličných odstínů zelenosti se snoubí místy v husté klenby, rozpínají štíhlé arekové, tarové a jiné palmy pyšně své elegantní zelené vějíře a „banyan“, „pipal“ (ficus religiosa) a „nim“, tito obři indického pralesa, rozkládají tu a tam široširé krovy svých hustých větví, ověnčených někdy různobarvými, zářivými květy povíjivých rostlin. Zejmena staletý banyan, jehož původní kmen časem úplně zmizel a jehož obrovské, přeširoko rozložené větve spočívají kol do kola na řadách

vedlejších kmenů jako na mohutných sloupech, může býti právem přirovnán k velebnému přirozenému dómu.

Čím dále za město, tím více houstly davy stromů a tím stydlivěji ukrývaly se pod nimi bídné chýše. Snad jsou to obydlí „pariů", vyvrženců indické společnosti. Ubozí „pariové!" Hlubokou soustrastí naplnil mne hned první, kterého jsem v Indii spatřil. Konal v bombayském hostinci, kde jsem se ubytoval, služby nejnižšího druhu, při čemž se musil míti na pozoru, aby nepotkal žádného příslušníka vyšší kasty, či lépe kasty vůbec, poněvadž jsou pariové ze soustavy kastovní co nečistí úplně vyloučeni. Vlézal tedy lehounce jako stín otevřeným oknem a při každém šramotu lekal se jako plachá zvěř polní. K lítosti s těmito ubožáky přimísila se ošklivost, když jsem je zastihl jednou při nenadálé hostině. Kdysi z večera rozbil jsem s četným průvodem, jejž mi dal jeden radža na cestu, tábor v pusté krajině. Zahynul nám jeden velbloud; trup jeho byl provazy připoután k jiným velbloudům a odvlečen na nějakou vzdálenost od ležení. Za čtvrt hodiny na to ozvala se s oné strany divná vřava. Vyběhl jsem ze stanu a zvláštní divadlo naskytlo se mým zrakům: dav nahých, vychrtlých, ohyzdných lidí, jichž ruce byly až po lokty zbarveny krví a z jichž úst se draly radostné skřeky jako hlasy šelem, tvořil kolem zdechliny fantastický kruh. Někteří řezali s ní krátkými šavlemi dlouhé prouhy masa; jiní rvali z trupu krvavé vnitřnosti. Kolem plesaly ženy a děti nad bohatým, nenadálým lovem. Jaké štěstí spůsobila pariům kořisť, jiż urvali hyenám a šakalům, kteří obcházeli vyjíce opodál a musili se později spokojit zbytky šeredného kvasu!

V podobných myšlenkách a vzpomínkách jel jsem dále kolem řídnoucích chat a houstnoucího stromoví, až jsem se octnul na břehu malé řeky. Na stezce, vinoucí se podél říčky, spatřil jsem nedaleko před sebou zvláštní průvod. Čtyři muži nesli na lehkých, nekrytých nosítkách nahou mrtvolu; za nimi pak kráčeli dva nosiči s dlouhou tyčí bambusovou, k níž byla přivázána jiná mrtvola, rovněž úplně nahá. Kolem mrtvol křepčila tlupa polonahých mužů, zpívajících vřeštivě a troubících v měděné trouby. Za nimi ubíral se lhostejně hlouček mužů a žen v roztrhaných oděvech. Byl to pohřební průvod. Brzy ohlásil mi též odporný zápach spáleniny a vystupující kouř blízkost pohřebiště, ač lze-li tak nazvati místo, kde spalují Hindové své mrtvé. Místo toto leželo při samé řece, jsouc ohraženo vysokou zdí, na níž sedělo několik obrovských supů, kteříž se patrně hodlali činně súčastniti při tomto smutném obřadu. Jaká to protiva, když jsem vzpomněl na poesii našich hřbitovů, zastíněných vonnými lipami, porostlých květoucími křovinami, z nichž ozývá se za noci líbezná píseň slavičí!

Dvě hranice tam již hořely. Ale stěží bylo již rozeznati obrysy mrtvol, na nich ležících. Několik mužů prohrabávalo tyto hořící hranice dlouhými, železem okovanými tyčkami. Kolem po zdi seděli schouleni přátelé zemřelých, žvýkajíce klidně betel a kouříce z podivných dýmek indických („hukah"). Dva hudebníci doprovázeli obřad vřískavým zvukem měděných trub. Pro obě právě přinešené mrtvoly zřízeny byly nové dvě hranice. Na tyto položili pak příbuzní nahé trupy a narovnali nad nimi drobnější dříví tak vysoko, až byly mrtvoly zcela zakryty. Po té

odbyla se ceremonie spálení při obou stejným způsobem. Jeden z příbuzných přistoupil k hranici, bije se pěstí v prsa a naříkaje hlasitě; pak uchopil pochodeň a zapálil čtyři rohy hranice, kteráž se rychle vzňala plným plamenem. Ostatní přilévali do plamenů oleje. Když všechno shořelo, pokropili spáleniště vodou a odhodili pozůstatky spálené mrtvoly do říčky.

Ale všechny mrtvoly nespalují stejně pečlivě. Některé mrtvoly — snad chudších lidí — spalují jen částečně a spouštějí ohořelé trupy do vody. Krátce po mém příchodu přinesla chudá žena mrtvolu krásného děcka; chlap jeden vložil pouze obličej jeho na chvíli do hořící hranice a spustil pak malou mrtvolu do řeky, kdež se na ni snesl houf orlů, supů a jiných dravých ptáků. Mnohem poetičtější byl pohřeb dítěte, jehož netušeným svědkem jsem se stal nedaleko Agry, na břehu Džumny. Procházeje se kdys na blízku té řeky, zaslechl jsem vzlykání a žalostný zpěv. Přiblíživ se potichu ku břehu, spatřil jsem, ukryt za kmenem obrovského stromu, následující výjev. Na jednom z kamenných stupňů, jež vedou k řece, ve stínu zelených vějířů palmových a jiného bujného malebného rostlinstva, seděla vzlykající ženština, skrývajíc obličej do dlaní. Na nejnižším stupni, nad hladinou řeky, stály dvě mladé Hindustanky. Jedna z nich, obnažena jsouc shora až po kyčle, klečela tam nahrbena, zdvihajíc ramena k nebi, a zpívala žalostivým hlasem ukolébavku, jakou ženy indické uspávají své děti; stále zpívajíc, chopila se košíku s natrhanými květy a jala se volně vrhati do vody ohnivé jejich kalichy. Nemohl jsem pochopiti význam toho obřadu, až jsem posléze, nakloniv se trochu, zahledl na hladině vody malou ošatku z proutí, v níž ležela mrtvola robátka. Pochopil jsem vše: chudá matka, bezpochyby bajadéra, nemohouc sehnati peníze na hranici obřadní, odhodlala se, že odevzdá své mrtvé dítko svatým vodám Džumny. Provázena sestrou a matkou loučila se navždy s miláčkem. Neřídila se při tom žádným obřadem náboženským; srdce vnuklo jí, aby zapěla nad mrtvým děckem naposled obvyklou ukolébavku a poházela je utrženými květy, podobenstvím krátkého jeho života. Sestra, nahnuta k vodě, zadržovala rukou drobounkou kocábku, nemohouc se odhodlati, aby přenechala sladkou kořist číhajícím netvorům vodním.

Odporný zápach, dým a prudký žár, vycházející z hořících hranic, odehnaly mne od pohřebiště. Vrátil jsem se jiným předměstím do Ulwuru. Ale na jednom místě toho předměstí zastavil jsem na chvíli svého koně. Ve stínu mangovníků a palem, obklopen malým, ale pečlivě pěstovaným parkem anglickým, stál tam koketní letohrádek, rázu poloevropského, poloindického. Stranou k ulici opatřen byl vkusnou verandou, jejíž dřevěné sloupce jen kradmo prohlédaly spoustou úponkovitých bylin tropických, překvapujících oko krásou a skvělostí svých různobarvých květů. Ale vše to nebylo by mne zastavilo. Podobné letohrádky mívají též indičtí velmožové. Než tuto překvapil mne zjev dívky, hebce rozložené na verandě v pohodlném rákosovém sedadle a čtoucí v objemném obrázkovém časopise, jenž spočíval v jejím klíně. Světlé evropské šaty modního střihu vlnily se kolem útlého jejího těla a jediným indickým přídavkem oděvu toho byl muselín, strouci se lehce jako bílá mlha kolem hlavy. Byl to zajisté jemný muselin bundélský

— celé šaty z dechové této látky lze svinouti v uzlík ne větší jablka. Pod touto clonou, jež zamžívala jen z části bohatý světlý vlas, jevil se podlouhlý obličej něžných rysů, nesoucí na sobě zřejmě nyvý typus dcer Albionu.

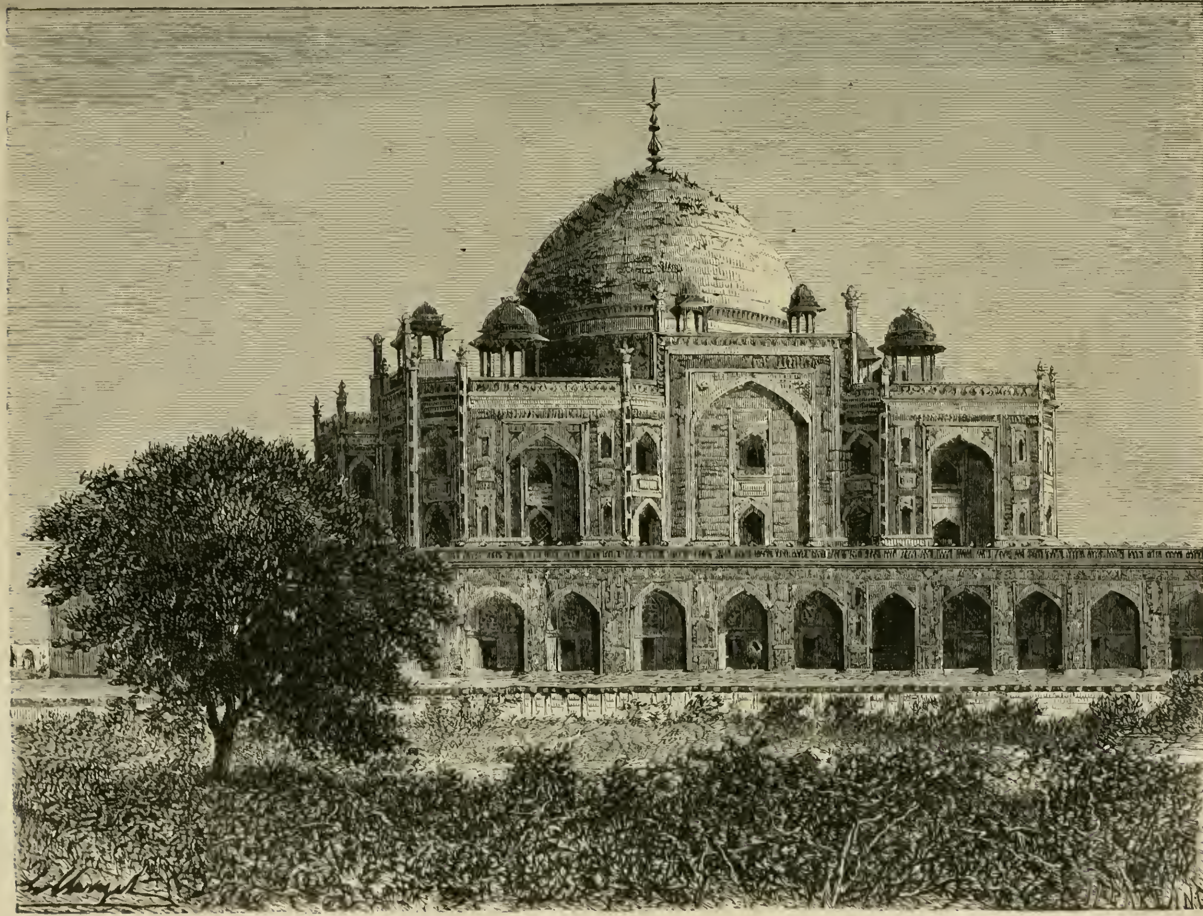
Lze pochopiti, že mě nemálo překvapil tento náhlý zjev sličné Evropanky uprostřed odlehlé končiny Radžastanu. Teprvé po chvíli rozbřesklo se mi v hlavě. Hned po příchodu svém do Ulwuru byl jsem se pídil po agentu anglickém při dvoře maharaově, Mr. Claytonovi, abych mu odevzdal odporučující listy a jej požádal o jeho přízeň a záštitu, jakož i za další odporučení. Avšak pravili mi, že odejel do Agry v ústrety své choti a dceři, které za ním z Kalkuty přijeti a nadále s ním v Ulwuru bydleti měly. Jistě to dcera Mr. Claytonova!

Též dívka, vyrušena krokem mého koně, pozdvihla ke mně z knihy oči. Jsem přesvědčen, že byla stejně překvapena jako já. Ale jen jedno pohnutí — a klidně pohlížela na mne krásná Angličanka, jakoby byl Evropan v Ulwuru zjevem zcela všedním. Chránil jsem se ovšem na vzájem, pozdraviti ji zdvořile neb dáti jí vůbec na jevo své radostné překvapení — bylo by to smrtelným přestupkem etikety. Vždyť jsem jí nebyl dosud ani představen!

Hrozní Angličané! Do všech končin světa nosí s sebou svůj plumpudding, svou škrobenost, svou zapjatost, svou malichernou etiketu! Setkáš-li se s nimi třeba v Sahaře neb na severní točně, budou snad žádati, abys jim byl prvé představen a neobjevil se dámám jejich jinak, než ve fraku, rukavičkách a bezvadném nákrčníku. Alespoň zde v Hindustanu lpějí houževnatě na tomto salonním obleku — nedbajíce ani za mák rozdílnosti země a podnebí.

Zajel jsem tedy domů a vyparádiv se náležitě, dal jsem se donésti v nosítkách k rozkošnému obydlí Mr. Claytona. Přijal mne nad očekávání přátelsky, představil mne důstojné lady a své sličné dceři a přinutil mne, abych s nimi pojedl. Hostinu kořenila nám zábava na společnost anglickou dosti nenucená. Bylo mi příjemno, mluviti zde v daleké cizině o Evropě a jejím duševním životě. Po desertu, kterýž se skládal většinou ze vzácného indického ovoce, odebrali jsme se s agentem do vzdušného pavilónu, jenž zastupoval pokoj kuřácký. Tam rozmlouvali jsme při vonných doutnících o Hindustanu a jeho národech, o postavení Angličanů v těchto končinách. Agent netajil, že tu spočívá panství britské na sopce, která může kdys v úžasném výbuchu vyhoditi do povětří tu hrstku Evropanů, velící nesčetným spoustám cizího lidu, napohled sice mlčky se jí podrobujícího, ale v srdci stále jí nepřátelského. Bavil mne episodami z bojů proti povstalým Indům a líčil mi zejmena živě zajetí posledního Timurovce, vládnuvšího v Delhi. Byl při zajetí tom sám přítomen.

Nedaleko Delhi stojí mezi jinými zříceninami a zvětralými pomníky krásné mausoleum z bílého mramoru a růžového pískovce, pod jehož velebnou bání odpočívá první veliký mogul, pravý zakladatel panovnického rodu Timurovců, Humajun. Vládce tento nalezl smrť v nádherné své knihovně, spadnuv se stupátka, když sáhal po knize do vysoké přihrádky. Popel jeho leží v dotčeném mausoleum pod prostým neozdobným náhrobním kamenem. A právě zde u hrobu svého zakladatele divnou

Mausoleum velikého mogula Humajuna u Delhi.

náhodou žalostně skončila dynastie, proslavená jmeny Akbara, Šacha Džehana, Aurengzeba. Když dobyli Angličané Delhi r. 1857, vyvázl poslední Timurovec Mahomed Bahadur, kterýž co pouze titulární vladař od povstalců na trůn v Delhi skutečně byl znovudosazen, téměř zázrakem ze svého paláce, kde synové a věrní jeho bojovali do poslední krůpěje krve, a utekl se do mausolea Humayunova. Kapitán Hodgson, který byl vyslán, aby jej pronásledoval, našel nešťastného starce, ležícího v slzách na hrobě slavného svého předka. Dal jej vyvésti z mausolea a dopraviti do Delhi. Z obav před lidem indickým nedali sice Angličané zajatého knížete popraviti, ale vyměřili mu tak skrovnou pensí, že za několik roků na to v Kalkutě, kam byl internován, v bídě zemřel.

Jméno nešťastného Mohameda Bahadura uvedlo mi na paměť mého indického přítele. Obrátil jsem k němu rozprávku a Mr. Clayton sdělil mi, že je sám mladému dvořanu nakloněn a že má týž velmi blahodárný vliv na vrtkavého knížete, avšak zároveň mnoho tajných nepřátel u dvora.

V tom ozvaly se před pavilónem spěšné kroky a v příštím okamžiku stanul bez ohlášení ve vchodu jeho statný Hindu v bohatém, ale pocuchaném a zaprášeném oděvu; tvář jeho měla výraz tak prudkého rozčilení, že agent vyskočiv zvolal: „Co se stalo? Co se stalo?“

„V tuto chvíli snad loučí se Bahadur s životem, pane,“ vyrazil ze sebe příchozí.

K dalším otázkám vypravoval kvapnými, přervanými slovy tento sběh věcí: Ráno, dříve než se Bahadur ke dvoru dostavil, vešel do ložnice knížecí starý jeden dvořan, úhlavní nepřítel milostníka radžova. Po delší chvíli vyšel s ním kníže u velikém rozčilení a odebral se do „zenanahu“, paláce žen. Pobyl tam dlouho a vrátil se s obličejem temným jako noc. Shromáždění dvořané čekali již naň v síni přijímací. Bahadur stál mezi nimi na čestném místě svém nedaleko trůnu. Ale radža nedošel trůnu, nýbrž přistoupil k Bahadurovi a chopiv jej za prsa, obořil se naň hromovým hlasem: „Bídníku, kam dal jsi perlový náramek?“ Dvořan zblednul před tímto náhlým útokem a nemohl na chvilku ze sebe vypraviti slova. Radža pak třásl jím zuřivě, mezi tím co se dvořanstvo kolem tohoto výjevu sestoupilo v ustrašený a zvědavý kruh. Ale pojednou rozesmeklo se prudkým oním pohybem roucho na prsou nešťastného ministra a na nich objevil se zavěšený perlový náramek. „Aj, zde důkaz tvého zločinu, hade!“ vzkřikl radža, vytrhnuv mu náramek ze záňadří a mrštil osudným tím klenotem tak prudce na podlahu, že se perly po ní rozkutálely. Bahadur zašeptal: „Nuže, ano — jsem vinen, ale přisahám ti, že jest ona nevinná a čistá jako tyto perly zde!“ Leč kníže dupnul jen nohou a rozkázal zuřivým hlasem pochopům, aby strhali s dosavadního miláčka jeho nádherná dvořanská roucha, jakož i odznaky jeho hodností, a vyvedli jej bez odkladu na smrť. Darmo prosili rozvážnější dvořané knížete, aby se nepřenáhloval, darmo vrhali se mu přátelé Bahadurovi k nohoum: radža velel pochopům, aby vinníka bez průtahu do nádvoří odvedli a tam trest smrti na něm vykonali. „V tuto chvíli opustil jsem palác,“ končil příchozí dvořan, přítel to odsouzeného, své vypravování, „a pospíšil

29

jsem k tobě, pane, abys mocným slovem a vlivem svým zachránil Bahadurovi život a odvrátil radžu od skutku nešlechetného."

Za chvilku na to uháněli jsme na koních tryskem k paláci knížecímu, trápeni obavou, že přijedeme pozdě. Zpráva o katastrofě u dvora byla se rozletla bleskem po městě: odevšad hrnuly se k paláci zvědavé zástupy a nádvoří byla již naplněna lidem, ku předu se tlačícím a hlučně rokujícím. Nám ustupoval ochotně s cesty, věda, že příchodem naším nastati může nový důležitý obrat v celé této záležitosti. Došli jsme tak až ke komnatám knížete; stráže v předsíni oznámily nám, že ortel právě vykonán býti má. Chvátali jsme do prvního patra. Jdouce tam sloupovou chodbou k pavlánu, na němž kníže meškal, zahledli jsme na malém postranním nádvoří u našich nohou výjev, který nám dokázal, že přicházíme v okamžik rozhodný. V kruhu vojínů, ozbrojených dlouhými pikami, stál tam před velikým čtyrhranným kamenem odsouzený dvořan, obnažen shora až po pás, ruce maje vzadu svázané. Otevřenou pak mříží po jedné straně nádvoří přivádělo několik mužů ohromného slona, na jehož šíji seděl ohyzdný „mahut" (průvodčí slona) v červeném, fantastickém oděvu.

Maharao zvolil pro oběť své prchlivosti smrť pod nohou slona. Smrtí touto trestají se největší zločinci. Vykonává se způsobem následujícím. Odsouzenec bývá spoután na rukou i nohou a přivázán za pás k zadním nohám slona, který jej pak vleče v rychlém běhu ulicemi města za bránu. Tam odpoutávají nešťastníka, pokrytého prachem a krví, ač neskonal-li již na hrozné cestě, a kladou hlavu jeho na veliký plochý kámen, davše mu před tím z vybroušené ukrutnosti napíti sklenici vody. Vyučený slon rozdrcuje mu pak hlavu ohromnou svou nohou. Radža buď že pocítil přece jakous útrpnost se svým bývalým milcem aneb že chtěl bez odkladu pohleděti na smrť jeho, ušetřil svou oběť hrozného vlečení za město a rozkázal, aby byla poprava v nádvoří vykonána.

U vchodu k pavlánu stál „čubdar" s nastavenou na příč stříbrnou holí. Před námi zdvihl ji s hlubokou poklonou. Zdvihli jsme těžkou záclonu a vešli na pavlán. V tlupě dvořanů, — mezi nimi stál starý intrikán, kterého jsem byl tehdáž na terase při večerní slavnosti spatřil, s vítězným výrazem v obličeji, — seděl na nízké stoličce s hedbávným zeleným polštářem mladý kníže, jako římský césar, čekající na krvavou hru cirku.

Když nás spatřil, vstal sice a popošel nám vstříc; ale tvář jeho nejevila překvapení příjemné. Tušil patrně, proč přicházíme. Prosili jsme jej vřele za milost pro odsouzeného, dokládajíce, že snad ani vina jeho náležitě dokázána není. Ale radža zamračil se hned při prvních slovech našich a vskočil nám do řeči prohlášením, že nechce, aby o té věci dále mluveno bylo, a že Bahadur zemříti musí. Tu došla nit trpělivosti váznému Britu i prohlásil pevně, že mu přísluší veto v té věci, že práva svého užívá a že odsouzence bere pod svou ochranu. Bude-li přes to poprava vykonána, že opustí bez odkladu místo své u dvora radžova a že si pak bude moci kníže přičísti nemilé následky, které z toho vzejdou. „Čiň pane, co se ti líbí!" zvolal maharao prudce a odvrátil se od nás. Ta tam byla všechna včerejší hladkost a příjemnost jeho:

měl vzezření krvežíznivého dravce. Nedbaje dále naší přítomnosti, usedl na hedbávný polštář a pokynul rukou do nádvoří: pochopové srazili tam odsouzence k zemi, položili krásnou hlavu jeho na kamenný špalek; „mahut“ vzkřikl — popravce slon pozdvihl nad hlavou oběti svou ohromnou nohu . . . .

Odvrátiv zrak od konce hrozného divadla, spěchal jsem z paláce za rozčileným agentem, pln lítosti nad osudem mladého ušlechtilého Inda a pln rozhořčení proti jeho vrahu. Rozumí se, že jsem pohrdl dalším pohostinstvím ukrutného vladaře. Přijal jsem nabídnutí agentovo a dal jsem bez prodlení dopraviti k němu svá zavazadla, abych s ním ještě téhož dne opustil Ulwur. Kvapil s odjezdem svým tím spíše, poněvadž mu zde hrozilo po výstupu s knížetem opravdové nebezpečí.

Na krátko přivezl si Mr. Clayton choť a dceru do rozkošného ulwurského letohrádku. Ještě nebyl obsah všech četných krabic, které co nezbytné příslušenství tak elegantních dam s nimi přibyly, na světlo vynešen a již nastalo opět stěhování.

Z večera vyjížděli jsme v průvodu ozbrojených sluhů agentových z Ulwuru. Trvali jsme v mlčení. Vzpomínka na události dnešního dne a pohled na výraz nepřátelství, který se jevil namnoze ve tvářích kolem jdoucích Indů, nepřály vzniku zábavě. Za branou prohodil agent, že mu brzy zjedná vláda anglická náležité zadostiučinění. Bezpochyby — ale což pomůže to ubohé oběti knížecí prchlivosti?! Ohledl jsem se po krásných palácích města s trpkým pocitem. Rozeznal jsem mezi nimi nádherný „zenanah“. Co stalo se asi s krásnou kněžnou? Nezvěděl jsem to nikdy.

Jeli jsme dále k Agře malebnou krajinou. Nastala noc. Obloha zaskvěla se hvězdami a nad temnou spoustou lesa, z jehož podrostu sršelo množství jiskřivých světlušek, odstiňovaly se na jasném nebi nádherné vrcholky palem. Jaký to krásný kraj! Žel jen, že se hemží malebné ty lesy tisícerou krvelačnou šelmou, tisícerým jedovatým plazem a že lid, obývající tuto krásnou zemi, strádá v poutech nerozumného kastovnictví, pod železnou metlou sveřepých tyranů! — Ale zdaž opravňuje to všechno Anglii, aby místo domácích drobných krutovlád vkládala národu indickému na šíji osvětou a vzdělaností opentlené jarmo své vlastní sobecké tyranie?!

Dítě.

Od

Augustina Mužíka.

Ty klidně, dítě, spíš, na líčku úsměv jasný,
tak malé, něžné jsi jak poupěte květ krásný,
— skvost země nejdražší spí chudé na kolébce.
Na ňadrech ručky máš a vlásky padly v skráně,
za hlavou stanul ti tvůj věrný anděl Páně,
a věje křídly hebce.

I ptáci umlkli, jen květy sladce voní,
a lístek za lístkem na čelo tvoje roní,
kde skví se myšlenka o ráje nalezení.
By nerušil tě šum, tvůj anděl v spánek klesl,
a Bůh sám, dítě mé, se s hůry k tobě snesl,
a sní teď v zamyšlení.

Ó mládí nevinné, tys stejně božské všudy,
ať v kment se zavíjíš, či v starý hadřík chudý,
ať pod nebesy spíš či pod děravým krovem.
Ze slova počato vše, — nebe moře, země,
ve prostor vhozeno všech věků plodné sémě,
a tys bylo tím slovem.

Kdy jiné dusí stesk, žal, bída, pohrdání,
květ smíchu tvého se ke všemu lidstvu sklání,
a modré oko tvé vždy září stejným mírem,
ať střípky v ruce máš, či klín tvůj zlata plný.
Tě sláva nepohřbí, ni hanby černé vlny
svým neúprosným vírem.

Kdo z ráje vyhnán byl, zda netouží zas zpátky?
A ve snu dětinném, na drahém klínu matky,
kdo lidstva zápasů by nezřel vykoupení?
Ty mračný askéto, básníku, kazateli,
co obzor vašich snů, tak hrozně zatemnělý,
jest proti tomu snění?!

Alfonso Perez.

Obrázek z ostrova Cuby

od

Josefa Štolby.

(Pokračování.)

VI.

Alfonso kráčel nevěda kam. V hlavě bylo pusto, a prsa svírala tíž, že s namáháním jen popadal dechu. Chvílemi zachytil se vyčnívající některé mříže, aby neklesl; pak bral se mdlým krokem dále.

Nebyl schopen žádné myšlenky. Ta rána, která jej právě zasáhla, byla příliš náhlá, příliš hrůzná a nemilosrdná, než aby se mohl brzy vzpamatovati. Všechnu zbývající sílu vynaložil na to, aby se vztýčeným tělem mohl opustiti společnost, jež ve slepé vášni vyvrhla jej ze sebe pro věci, o jichž jsoucnosti neměl ani tušení, avšak jakmile zavřely se za ním dvéře, byla síla, bylo celé vědomí jeho totam.

Potácel se ulicemi jako pomaten. Byl bez klobouku, vlasy měl zcuchány, a každý, kdož v úzkých ulicích se s ním setkával, vyhnul se mu co nejopatrněji. Alfonso toho nepozoroval. Nehleděl v pravo, nehleděl v levo a bez cíle bral se dále.

Avšak čerstvý vánek noční, jejž moře na vyprahlou zemi vysýlalo, zponenáhlu přece ochladil rozžhavenou jeho hlavu tou měrou, že počal nabývati zase vědomí. Šílený bol, jenž celou duši jeho umrtvoval, propouštěl ji znenáhla ze svých železných drápů, a Alfonso se konečně kolem sebe rozhledl. Sklopil sice ihned zase hlavu a zachvěl se, neboť ty polotemné ulice přivedly mu znovu strašný dnešní výjev na mysl. Avšak na první rozhlednutí následovalo druhé, pak třetí a krok nabýval spolu větší jistoty.

Pojednou stanul Alfonso a udeřil se v čelo. „Matka! matka!“ zašeptal a rozhledl se kvapně kolkolem. Slovo to jako by náhle bylo mu vrátilo vědomí a dodalo nových sil. Zaměřil k domovu a rty jeho šeptaly neustále: „Matka! matka!“

Dlouho proplítal se nekonečnými uličkami a stále rychlejším, ale spolu pevnějším stával se jeho krok. Nebyl sice ještě s to pojmouti, co u matky hledati bude, a co snad u ní nalezne. Ale jakýs vnitřní

pud takořka hnal jej, neschopného každého rozmýšlení, do náručí té bytosti, kterážto žijíc pouze svému dítěti, vždy zapomenouti mu dala na každý zármutek, jenž doposud jej byl potkal. Pouhé slovo „matka“ posilnilo jej více, nežli jakékoliv uvažování.

Došed ulice, kdež bydlel, letěl takořka k domovu. Kvapně chopil se kliky, otevřel prudce, ale stanul náhle, jako by teprvé nyní došel poznání, že musí mu jen matka potvrditi, co zvěděl od jiných tak hrozným spůsobem.

Matka, sedící za stolem, vyskočila s výkřikem při náhlém jeho vstoupení, chvějící své ruce k němu vztahujíc. Ale chvíli jen váhal. Pak zavrávoral takřka k ní, sklesnul na kolena a uschoval tvář svou v její klín.

„Můj bože, synu! synu!“ volala matka uděšena. „Co jest ti?“

Neodpovídal. —

„Synu, můj drahý, jediný synu,“ opakovala matka srdcelomným hlasem, namáhajíc se, aby hlavu jeho zdvihla.

Po nějaké době se jí to zdařilo. Vzala tu strhanou tvář do obou rukou a celovala ji vášnivě.

„Probůh, mluv, synu můj!“

Chvíli hleděl Alfonso skleněným zrakem na matku. Pojednou však objevily se v očích těch slzy a křečovitě vzlíkaje skrýval Alfonso již zase tvář svou v lůně matčině.

A slzy ty jako by byly na dobro zlomily šílený ten bol, jako by byly rázem splákly tu tíž, jež všechny smysly jímala. Alfonso vztýčil náhle hlavu a zvolal: „Matko, tvůj syn jest nejnešťastnější čověk pod sluncem!“

„Nedejž bůh,“ sténala matka, chvějící se rukou stírajíc slzy s tváře jeho.

„Již dal,“ odvětil Alfonso s hlubokým povzdechem.

„A kdo učinil syna mého, jenž opustil mne před hodinou blažen, tak neskonale nešťastným?“ vzkřikla pojednou matka, jako by se byla z náhlého leknutí svého vzpamatovala.

„Matko,“ jal se Alfonso trhaně mluviti a upřel oči své, plné vášnivé napnutosti, na matku. „Netaž se! Odpověz dříve mně. — Jak se jmenoval můj otec?“

Matka zbledla a neschopna slova, zahleděla se ve tvář synovu.

„Matičko“, lichotil tento, nutě se k úsměvu, „matičko, odpověz — závisí od toho můj život!“

Ubohá žena nebyla s to odpověděti, hleděla jako ztrnulá.

„Jmenoval se Alfonso de Ayala?“

Hrůzný výkřik vyvinul se matce z prsou.

„Ty víš?!“ zvolala zoufale.

„Vím vše — vše!“ A Alfonso zakrýval zase tvář svou oběma rukama.

Matka zalomila zoufale rukama, a hlava jí sklesla na prsa.

Nastalo ticho. Slova „ty víš?“ řekla Alfonsovi vše.

Pojednou vztýčila se matka, jako by jí byla napadla strašlivá myšlenka.

„Synu, víš-li vše“, zvolala srdcelomným hlasem, „pak přestaneš snad milovati matku svou?“

Alfonso k ní vzhledl. „Matičko", pravil s bolestným úsměvem, „čím zasloužil jsem, že takto se můžeš tázati?"

Blesk neskonalého blaha přeletěl ustrnulou tvář ubohé ženy. „O Alfonso," zvolala, vášnivě jej celujíc, „když jsi se narodil, odervala jsem srdce své ode všeho, co mi bylo drahé, a věnovala jsem život svůj výhradně jen tobě. Tato slova jsou nejsladší odměnou za všechny strasti mého života. Avšak, kdo prozradil ti tajemství, jež měla jsem za pochované v dávných dobách?!" dodala prudce a z očí sálal zvláštní oheň.

„Netaž se, matko," odvětil Alfonso mdle. „Vím dosti a mám tudíž právo zvěděti vše od tebe."

„Vypovím ti vše," pokračovala matka pojednou něžně. „Měla bych vlastně tomu děkovati, jenž ti prozradil to, co tajila jsem proto, poněvadž bála jsem se ztráty lásky tvé, neboť vidím, že klamala jsem samu sebe."

„Matko", vytýkal Alfonso.

„Ano máš pravdu," zvolala opět vášnivě. „Pomstu nebes vyprošuji na hlavu jeho."

Alfonso pojal ji kvapně za ruku. „Vypravuj, matičko," pravil tiše.

Matka se zamlčela. Zahleděla se na ubledlou líc svého syna a pohrávajíc jeho scuchanými kadeřemi, jala se po nějaké době umdleným hlasem vyprávěti:

„Tvůj děd, José Perez, byl majitelem krásné haziendy na východě. Otec jeho, nepohodnuv se s rodinou, přeplavil se ze Španělska a zakoupil haziendu tu.

Byla jsem jedinou dcerou svého otce a tudíž jeho miláčkem. Doprovázela jsem jej každodenně do plantáží, byla jsem při něm v písárně a neopouštěla jsem jej, když jezdíval prodávat ovoce činnosti své do přístavních měst.

Otec můj nenáležel mezi ony naše krajany, kteří považují barevné za jiné tvory nežli jsou běloši. Proto zacházel se svými četnými otroky takovým spůsobem, že nosili jej na rukou, že jej zbožňovali.

Jsouc vychována v duchu tomto, stala jsem se i já miláčkem našich otroků. Na všech stranách bylo slyšeti o vzpourách a o děsných výstřednostech, jichž dopouštěli se otroci v jednotlivých plantážích. U nás byly věci takové neznámé. My chovali otroky své jako dítky a oni vzhlíželi k dědu tvému jako k svému otci.

Rozumí se, že pěkný tento poměr záhy vzbudil pozornost. Otroci z jiných plantáží počali k němu poukazovati, cítíce se tím více nespokojenými a sousední plantážníci jali se hleděti na nás s čelem zakaboněným.

Avšak otec můj si toho nevšímal. Zůstal svým zásadám věren a nespokojenost v okolí rostla tudíž na všech stranách.

Jednoho dne dostavilo se několik z nejbohatších okolních plantážníků do domu mého otce.

„Done José!" oslovil otce mého vůdce jejich, don Antonio de Elche, nejzuřivější to a nejsurovější otrokář daleko široko, „přicházíme k vám ve věci velmi vážné. Ta luza barevná, kterou milostivý bůh ve své neobsáhlé moudrosti podřídil našim rukoum, počíná se na všech stranách bouřiti, a tu nutno, abychom my co ohrožení seřadili se v mohutný šik."

„Nerozumím Vám, done Antonio," odvětil otec můj klidně.

„Vy víte, seňore," pokračoval tento, „že jedině ruka železná dovede udržeti luzu tu v patřičných mezích. Avšak ruka ta musí býti stejně železnou všude. Jest-liže kdo zapomíná povinností svých v ohledu tom, pak škodí nejen sobě, on škodí všem."

„Tak jest, tak jest," souhlasili ostatní haziendáři.

„Víte, seňore," mluvil don Antonio ohnivě dále, „kdo jedině má na svědomí ty vraždy, ty děsné ohně, ty hrozné vzpoury, o nichž nyní každodenně slýcháme?"

„Nuže?" tázal se otec.

„Vy, seňore!" zvolal don Antonio, a ostatní opakovali po něm: „vy, seňore!"

Můj otec se útrpně usmál. „Seňorové," pravil hlasem klidným sice, avšak tak rozhodným, že zaraženě pohlíželi haziendáři na sebe, „zmýlili jste se v osobě. Ten, kdo má ty vraždy, ohně a vzpoury na svědomí, nejsem já, nýbrž vy. Rozpomeňte se, že ten otrok, jehož ruce jsou nejdůležitější podmínkou vašeho blahobytu, jest také člověkem, člověkem jako vy, a bude okamžitě po vzpourách, po požárech a po vraždách. Mluvili jste ke mně rozhodně, odpovím Vám stejně rozhodně. Jestliže chtěli jste návštěvou svou docíliti, abych jednal se svými otroky jinak nežli posud, pak škoda každého dalšího slova. Na haziendě José Pereza nesmí žádný otrok poznati, že jest otrokem."

„Seňore", rozkřikl se don Antonio, „to znamená rozklad posavadních zdravých základů našeho bytí."

„To znamená spásu posavádních shnilých základů našeho bytí."

„Toť vzpoura proti celé habanské společnosti."

„Nazýváte-li to vzpourou, pak jsem rozhodným vzbouřencem."

„O hrůza! toť kreol!" volali haziendáři zděšeni.

„Ano, seňorové," vzkřikl otec můj plu zápalu, „bohužel však kreol budoucnosti." —

Haziendáři odešli plni hněvu, a otec můj záhy pocítil následky hněvu toho. Kde jaká bílá tvář v okolí, počala se odvraceti od něho, velkokupci z přístavních měst, s nimiž byl otec můj v obchodním spojení, vypověděli mu spojení to, a vláda počala jej pronásledovati pro domnělé rejdy, směřující k podvrácení stávajícího pořádku.

Otec můj hleděl na to vše klidně. Nižádné protivenství nebylo s to zvrátiti jej v jeho náhledech, a otrokům jeho dařilo se jako dříve.

Avšak sousedé naši nebyli lidé, kteří by byli ostali na prostředcích takových. Když viděli, že cestou dosavádní nedosáhnou ničeho, nastoupili cestu jinou.

Zmíněný již don Antonio de Elche, největší to spolu rváč celé Cuby, vraceje se jednou s několika přáteli z honby okolo našeho domu, zastavil se pod záminkou, že požádati chce za napití, a vešel s přáteli k mému otci. Otec můj, jemuž byla pohostinnost nade vše, přijal nepřátele své jako pravý Španěl a dal snésti vše, čím byl s to jim posloužiti. Hosté chopili se ohnivého vína a záhy rozproudil se zase živý hovor o poměrech našich otroků, který však, čím více mizelo vína, tím ohnivějším se stával.

Don Antonio, jenž pln byl kousavých poznámek proti mému otci, vyhledával stále nových úštěpků, napnutě vždy účinek jejich na otce mého pozoruje. Avšak don José byl povahy příliš klidné, aby byly patrně zúmyslné narážky vínem rozohněného surovce jej rozdrážditi mohly. Protož s úsměvem jen odpovídal na všechny útoky, jichž předmětem tak nenadále se byl stal.

Avšak tím lil jen oleje do ohně. Stále vášnivější byly poznámky dona Antonia a stále mrzutěji hleděly oči jeho z pod hustých obočí.

„Done José," zvolal pojednou, „či sdělil jsem vám již, co vypravovalo se ondy v St. Jago de Cuba?"

„Nuže?" tázal se otec.

„Vypravovalo se o důvodech vašeho nepochopitelného jednání vůči otrokům, a víte, co vysloveno bez obalu?"

„Poslouchám," odvětil otec nedbale.

„Že jest don José Perez," pokračoval don Antonio jedovatě, „vychytralý pták a špekulant. Nezamýšlí prý nic více a nic méně, než-li vyhnati z tohoto ostrova vládu Jeho Milosti královské a učiniti králem Cuby sebe sama!"

Otec můj zasmál se po slovech těch upřímně. „Jak hloupý to nápad," zvolal ve smíchu.

Don Antonio vyskočil pojednou prudce a s ním jeho soudruhové.

„Señore!" vzkřikl, „co znamenají vaše slova?"

Otec, jenž byl tušil, proč návštěva přišla, byl si tím nyní jist. Vztýčil se také a odvětil odhodlaně:

„Slova ta znamenají, že vůči každému jsem hotov nazvati vše pravým jménem".

„Señore," křičel don Antonio, „víte, že já jsem to byl, jenž vyslovil nápad, o kterémž dovolil jste si říci, že je hloupý?"

„To na věci pranic nemění," odvětil otec.

„Z toho se mi zodpovíte," zuřil don Antonio.

„Kdykoliv je vám libo."

„Dobrá — mně je libo hned."

„Buďsi. — Jakou zbraň volíte?"

„Bambitky."

„Dobrá."

Otec vyžádal si několik minut k napsání jediného listu a celá společnost odebrala se pak do krásné naší zahrady.

V stínu mohutných keřů růžových postavili se oba soupeřové proti sobě a na dané znamení vystřelili.

Plni napnutí hleděli svědci souboje na pyšnou postavu mého otce, kdy již počne klesati, neboť byli přesvědčeni, že bambitka dona Antonia nikdy nemine se s cílem svým. Postava ta zůstala vzpřímena. Avšak v tom okamžiku ozvalo se rázné zaklení na straně protější a plni zděšení spatřili dona Antonia, snažícího se, aby zastavil krev z levého ramena se řinoucí.

Otec nabídl hostům svým, aby odnesli raněného do domu, ale zuřivě odmítl tento:

„Já, don Antonio de Elche," volal stále, „první střelec celé Cuby,

já chybil, chybil tohoto člověka? Caramba! Zde můj šátek. Zavažte mi ránu a pryč odtuď, pryč, kde pálí mne půda pod nohama.“

Nadarmo namáhal se otec, aby přemluvil raněného aspoň k tak dlouhému pobytu, až by dostavil se lékař. Nadarmo. S hrůzným klením dal se posaditi v sedlo a zvolav zuřivě: „Na shledanou jindy zas,“ odkvapil s napnutím všech svých sil, obklopen svými přáteli.

Po nějaký čas bylo ticho. Z haziendářů neobjevil se nikdo v naší plantáži a jen tak náhodou zvěděl otec, že don Antonio po delší nemoci konečně zase vyhojen.

Jednoho dne časně z rána vyjel otec na koni do tabákového sadu, jejž dělil od ostatní naší plantáže hustý, roklinatý les. Obdrželť zprávu, že oheň strávil značné zásoby nejjemnějších listů a spěchal, aby se o všem přesvědčil.

Klusal právě lesem — tak vypravoval mi později — po pokrají divoké rokle, v jejíchž útrobách bublala bystřina, vedrem červencovým na polo vyschlá. Kolkolem panovalo ticho, rušené jen kvikotem četných papoušků a na celé cestě, již bylo lze s místa toho v před i v zad na dosti značnou vzdálenost přehlednouti, nebylo viděti člověka. Pojednou zavznělo rázné zaklení, na něž následovalo zaklení ještě ráznější a v tomže okamžiku zahřměla střelná rána.

Kůň byl náhle stanul. Pátravě pohledl otec v místo, odkudž zaklení i rána byly zavzněly a v tom také sáhl již na prsa, kdež pocítil skoro současně pichlavou bolest. Pustil uzdu, chopil se bambitky a namířil v stranu tu, avšak z křovin vyběhl pojednou mladý muž a ukazuje na sráznou stráň rokle, zvolal: „Tam ubíhá lotr ten, seňore — tam střelte!“

Otec pohledl v naznačené místo a spatřil muže s ručnicí v ruce, spěchajícího ku koni, opodál u bystřiny za několika stromy přivázanému. Namířil, střelil — avšak výsměšný chechtot byl mu odpovědí. Poznal chechtot ten — nikdo nedovedl se tak smáti, jako don Antonio. Pak zatemnily se mu oči, ucítil ještě, že klesá a — ztratil vědomí.“

Dojata vypravováním svým, zamlčela se pojednou donna Jesusita a zakryla tvář svou oběma rukama.

Alfonso, jenž napnutě každé slovo její stopoval, netroufal si ji vyrušiti. Po chvíli sklesly jí opět ruce a Jesusita vypravovala dále:

„Nalézala jsem se právě ve verandě naší haziendy, když spozorovala jsem náhle zvláštní hnutí mezi otroky, nedaleko verandy zahradními pracemi zaměstnanými. Na povel přikvapivšího dozorce odhodili nástroje své a spěchali s dozorcem z haziendy.

Nepovšimla jsem si toho dále; náleželyť výjevy takové k obyčejnostem. Avšak jak popsati mám city, které se mne zmocnily, když po nějaké době vraceli se polehounku otroci ti, nesouce na rychle sestrojených nosítkách — mého otce.

Děsný výkřik vyvinul se mi z prsou. Spěchala jsem mu vstříc — avšak klesla jsem ve mdlobách, spatřivši bledou jeho tvář a krví zalitý šat.

Když jsem se z mdloby probrala, nalézala jsem se ve svém pokoji, pod ochranou bývalé své kojné.

„Žije otec?“ byla první má otázka.

„Žije, seňoro," zvolala ubohá s pláčem, „avšak je těžce raněn. Miguel letěl již na nejlepším koni pro lékaře."

Vyskočila jsem kvapně. „Musím k němu!" zvolala jsem.

Kojná chtěla mne zdržeti. Odstrčila jsem ji prudce a spěchala jsem do ložnice otcovy.

Byl bled, ale oči jeho hleděly klidně na mne. Sklesla jsem k jeho loži a celujíc chladnou ruku jeho, tázala jsem se zoufalým hlasem, co se přihodilo.

Vyprávěl krátce trhaným hlasem vše a dodal pak: „Na štěstí přiskočil seňor tento, zachytil mne klesajícího s koně, a dal dopraviti domů. Bez něho byl bych v lese bídně zahynul."

Vděčně pohlédla jsem na cizince, jehož jsem v rozčilení svém nebyla pozorovala. Byl to mladý, krásný muž temné pleti s okem neobyčejně ohnivým.

„O seňore!" zvolala jsem, „jak vám děkuji." —

Donna Jesusita pronesla slova ta chvějícím se hlasem a popřála volného průchodu slzám, jež vyhrnuly se jí při vzpomínce této z očí. Prsa se křečovitě zdvihala a dech se jí v prsou tajil.

„Upokoj se, matičko," chlácholil ji Alfonso. „Odpočiň si trochu — vzpomínky tě přemáhají."

Bolestný úsměv přeletěl tvář matčinu. „Jen okamžik," pravila, „malý jen okamžik; pak budu vyprávěti dále."

Po nějaké době pokračovala:

„Konal jsem jen svou povinnost, seňoro," odvětil. — „Každý na mém místě musil učiniti, co jsem učinil já."

„A zlosyn, jenž neštěstí to spůsobil," tázala jsem se vášnivě, „kdo jím byl?" — A pojednou jako náhlým vnuknutím dodala jsem: „Kdo jiný nežli — don Antonio!"

Otec kývnul mlčky hlavou.

„Kráčel jsem zamyšlen lesní stezkou," jal se mladý muž vypravovati. „Měkký mech dusil mé kročeje a mimo volání ptactva neozývalo se nic kolkolem. Pojednou zaslechnu nedaleko sebe, na samém kraji lesa cvaknutí kohoutku. Vzhlednu a spatřím v křovinách poloskrytého muže, an přikládá právě pušku ku tváři. Jediný pohled směrem hlavně a já poznal, že jde o život lidský. Vskočil jsem s výkřikem k cizinci v úmyslu, zvrátiti směr ručnice. Avšak bylo již pozdě. Zahřměla rána, rána jistá. Cizinec vyskočil z křovin a svezl se po stráni do rokle, kdež měl připraveného koně. Viděl jsem, že otec váš jest raněn — musil jsem zlosynu tudíž dáti ujíti, abych uchránil oběť jeho aspoň pádu do rokle."

A zase zamlčela se na chvíli donna Jesusita, přemožena slzami.

„Za několik hodin dostavil se lékař," pokračovala pak. „Prohledl ránu otcovu a pravil, že ač jest velmi nebezpečna, uzdravení přece jest možné. Otec arci zavrtěl hlavou, jako by slovům těm nevěřil, avšak já vrhla se mu k nohoum a ujišťovala jsem jej nejsladším hlasem, že vynaložím veškerou péči, veškerou starostlivost svou, aby uzdravil se co nejdříve.

Když lékař odešel, požádal otec můj mladého muže, aby považoval dům náš za dům svůj a já připojila k tomu i prosby své.

Mladý muž byl v rozpacích. „Seňore, seňorito,“ pravil, „jakž mohl bych takového pozvání přijmouti — jsemť mulat!“

„Nehledím na krev a na barvu,“ odvětil otec můj, „hledím jen na člověka, a doufám tudíž, že mým pozváním neopovrhnete.“

Nezapomenu nikdy, jak zaleskly se oči mladého muže při slovech těch. „Seňore,“ zvolal jásavě, „či jest možné, aby kreol mohl smýšleti takto?“

„Kreol, jemuž leží blaho této země na srdci, musí tak smýšleti,“ vypravil ze sebe otec s namáháním.

„Takové-li náhledy zapouštějí u nás kořeny, pak dojde naše krásná Cuba želané spásy,“ jásal mladý muž. „Seňore, Alfonso de Ayala jest blažen, že bylo mu popřáno přispěti ku pomoci muži jako jste vy, ale spolu nešťasten, že potkala vás právě nehoda taková.“ —

Alfonso, jenž s těžce zdvihajícíma se prsoma naslouchal vypravování matčině, zachvěl se při slovech těchto, a hluboký vzdech vyvinul se mu z prsou. Avšak v témže okamžiku položila mu matka ruku na rámě a pravila s velebným zápalem: „Alfonso, otec tvůj byl z barevných, avšak byl to muž, jakých málo mezi bílými, muž, že můžeš býti hrdým na otce takového.“

„A proč pravíš mi to teprvé dnes, matičko?“ tázal se Alfonso trpce.

„Ano, máš pravdu,“ odvětila ubohá žena vášnivě, „proč pravím ti to teprvé dnes. Byl to hřích, hřích do nebe volající, jehož jsem se tím dopustila na drahém muži tom, a na tobě. Avšak — já činila tak jen z lásky k tobě. Slyš“ — a slova hrnula se nyní donně Jesusitě stále vášnivěji z úst — „Alfonso de Ayala zůstal v domě našem a věnoval pln zápalu všechny síly své ošetřování mého otce. Celé dni sedávali jsme spolu u něho a Alfonso odkryl nám celou duši svou. Nejprvé líčil nám ty útrapy, jež lid cubánský musí snášeti od španělských svých pánů, pak horoval, že takto nesmí na dále zůstati, že musí nalézti se muži, již hotovi budou položiti životy pro spásu vlasti své, že hlouček lidí pracuje již o docílení spásy té a on že přišel jen skoumati zda doba ta již nadešla, kdy možno k dílu přistoupiti. Z jeho úst slyšela jsem poprvé, že Lopez, jejž jmenovali loupežníkem, jest muž šlechetný, hořící jen pro svobodu své vlasti, muž, jejž neodstrašily dva nezdařené pokusy, k osvobození jejímu již podniknuté, aby nezkusil štěstí své po třetí. Uchváceni ohnivou výmluvností jeho naslouchali jsme slovům těm, a když posléze, nabyv do nás důvěry, nám sdělil, že on jest pouze předchůdcem Lopezovým, připravujícím půdu podniku jeho, tu náleželi jsme mu již oba, můj otec i já.

Byli jsme zatím učinili oznámení ve městě, že don Antonio usiloval o bezživotí mého otce, avšak bylo to nadarmo. Dokázal bezčetnými svědky, že v dobu útoku nalézal se s přáteli na své plantáži, a výrok nenáviděné oběti jakož i svědectví barevného proti bělochu nebyly s to věc tu změniti.

Zpráva ta nejen že roztrpčila otce mého nevýslovně, ale zhoršila jeho stav takou měrou, že bylo se co obávati nejhoršího. „I smysl pro spravedlivost vymizela v potomcích tyrana Cortésa?“ volal neustále. „O Bože, dejž mi zdraví, bych pomoci mohl zbaviti vlast svou té bídné poroby.“

Nehoda za nehodou stíhala nyní naši dříve tak šťastnou haziendu. Brzy otráveni nám koně, brzy spustošeny tabákové sady, brzy spáleny sušárny naše, a to vše dělo se silami neviditelnými, tak že otroci naši při největší bedlivosti nebyli s to strůjce při činu dopadnouti.

Tušili jsme, kdo asi toho původcem, avšak bylo a zůstalo to pouhým tušením.

Jedné noci, když vše bylo pohříženo v hluboký spánek, probudilo mne pojednou děsné volání o pomoc. Vyskočila jsem kvapně a s namáháním jen byla jsem s to, opustiti ložnici svou. Bylť dům náš v jediném plamenu a zdálo, se, že hoří se všech stran.

V prvním leknutí letěla jsem takřka do zahrady, avšak v tom jsem se vzpamatovala a volajíc po otci chtěla jsem se vrátiti v hořící stavení. Leč v tom již vynášeli polomrtvého děda tvého dva popálení lidé, z nichž jeden byl tvůj otec.

Pomohla jsem odnésti jej v bezpečí. Avšak jak vypadal ubožák! Pokrývka byla polo uhořelá, obvazek z rány byl stržen a oči byly v sloupu.

„Otče, otče!“ volala jsem zoufale.

Po nějaké době se vzpamatoval. Pohledl na mne pln nevýslovné starostlivosti a pravil tak tiše, že sotva jej bylo slyšeti: „Ubohé dítě — budou tě pronásledovati — jako mne — bude ti třeba pevného paže — Alfonso — neopouštějte mé drahé dítě.“

Domluvil a — dotrpěl. O synu můj, netaž se, jak bylo matce tvé, když z úst umírajícího otce při děsném tom žáru rodného domu, při křiku a nářku ustrašených otroků musila slyšeti slova taková. „Opuštěna — opuštěna —“ vzkřikla jsem líbajíc chladnoucí jeho ruce, „ó otče, neopouštěj mne — nenechávej mne zde mezi těmi zlými, zlými lidmi.“

Marné bylo vše volání, avšak pojednou pojal mne Alfonso za ruku a klada pravici na prsa otcova pravil mi velebným hlasem: „Seňoro, nebesa mne slyší. Při tomto srdci, jež bilo jen pro vás a pro nešťastnou naši vlast, vám přisáhám, že budu vám věrným přítelem.“ —

Ubohá žena zakryla si rukama tvář a křečovitě zdvihala se prsa její. Dlouho seděla takto jako bez vlády a pln opravdového soucitu a do nejhlubších útrob pohnut hleděl na ni Alfonso. Či bylo to možné, že tato matka jeho, jež ukazovala mu vždy jenom šťastnou, přívětivou tvář, zažila útrap takových, že zažila jich, aniž by byly ji zničily? Neznal ještě vše, ale tušil, jaké tu věci ještě uslyší a v prsou cítil pojednou jakýs zvláštní stud nad hrozným dnešním pohnutím svým, když porovnal příčinu jeho s osudy matčinými.

Netroufal si matku z bolu jejího vyrušiti, avšak myšlenky ty křižovaly stále mozkem a stud ten stále rostl.

Pojednou vztýčila se matka.

„Mám ti vyprávěti,“ pokračovala mdlým, vzlikáním přerušeným hlasem, jenž zdál se vycházeti z osoby zcela jiné, nežli která mluvila dříve, „co stalo se dále? — Pochovali jsme otce, a otec tvůj tak obětovně, tak starostlivě dbal mne opuštěné, a zasypával mne tak četnými důkazy své neskonalé lásky, že přemožena jimi, přemožena vlastními svými city a vzpomínajíc posledních slov otcových sklesla jsem mu najednou v náruč, prosíc jej, aby se stal mým manželem. —

O muž ten šlechetný! Odvětil mi, že jest to snad jen okamžitý záchvat citu, pravil mi, abych nezapomněla, že jest barevným, že vyvrhne mne společnost kreolská ze svého středu, že budou ukazovati na mne prstem a vyhýbati se mi jako nakažlivé nemoci, ano, pravil mi" — a hlas její zněl nyní zoufale — „že klnouti mi budou snad jednou moje dítky — ano klnouti — mé dítky. —"

O donu Jesusitu pokoušela se mdloba.

„Matko," vzkřikl nyní Alfonso, vyskočiv prudce, a objímaje ji, — „matko nade vše drahá — matko zbožňovaná."

A jako by nový život v ní slova ta vzbudila, vztýčila se dona Jesusita a sklesla synu svému na prsa. „O Alfonso, jak děkuji ti za slova ta!"

A utišivši se po nějaké době, vypravovala opět:

„Nemožno představiti si to vzbouření mezi okolními bělochy, když stala jsem se manželkou tvého otce. Zasypávali mne potupnými a vyhrůžnými listy, oznámili mi s plnými podpisy, že nemám více ani já ani mé dítky, jež proklínají již napřed, práva na společnost jejich, a radili mi, abych raději Cubu opustila, jinak že ucítím následky svého nepředloženého činu. A otci tvému ohlásili zcela jednoduše, že trpce pykati musí za to, že vetřel se do tak bohaté, vážené rodiny, že skončiti musí tak, jako skončil jeho tchán.

S úsměvem přijímali jsme výhrůžky takové a žili jsme jen šťastně, blaženě, jen sobě a — úmyslům tvého otce. Otec tvůj považoval to za prst osudu, že stal se následkem sňatku se mnou pánem několika set otroků a jednal s nimi také podle toho. Ubožáci ti, kteřížto krvavé slzy ronili nad hrobem otce mého, se strachem viděli jej zaujímati místo jeho; záhy poznali opak. Nejen — že otec tvůj jim nepřitížil, on vštěpoval jim při každé příležitosti, že svoboda Cuby znamená i jich svobodu a dal jim tušiti, že den svobody té není již dalek.

Zatím docházely nás tajemné návštěvy. Za noci vždy přišly a porokovavše s otcem tvým — zmizely zase před slunce východem. Tak došla podloudným spůsobem velká zásilka zbraní a spolu zpráva, že co nejdříve stanou se velké věci.

Hleděla jsem na vše to s vřelým účastenstvím, neboť oheň otce tvého uchvátil i mne a byla jsem s ním hotova obětovati svobodě vlasti vše.

Jednoho dne doletěla k nám pověsť, že očekávaný námi Lopez přistál ku břehu a že s houfcem odhodlaných mužů spěchá do naší krajiny.

Divoký ruch rozproudil se při zprávě té v naší haziendě. Tvůj otec svolal za mého souhlasu všecky otroky a nadšenými slovy jim zvěstovav, že den svobody jejich nadešel, oznámil jim, že každý z nich s celou svou rodinou nabude navždy svobody, jenž chopí se zbraně na osvobození Cuby.

Jásot, jejž slova ta mezi otroky našimi vzbudila, byl ohromný. Klesali na kolena a líbajíce ruce naše, volali, že hotovi jsou za naším příkladem obětovati život svůj. Starší mezi nimi arci nechtěli tomu rozuměti. Vžiliť se tak již ve svůj stav, že zdálo se jim otroctví na naší haziendě mnohem výhodnějším, nežli svoboda. Avšak pro převážnou

většinu jich měla svoboda tak skvostný zvuk, že opojeni kouzlem jejím chopili se zbraně.

Byl to zvláštní okamžik, když druhý den na to daly stráže na všechny strany daleko pošinuté umluvené znamení, že Lopez se blíží. Se všech stran hrnuly se divoké, rozechvěné postavy našich otroků a s napnutím hledělo vše v stranu, odkudž veliký oblak prachu stále víc a více se blížil.

Za nedlouho přibyly přední stráže, a za nimi houf několika set jezdců. Šli jsme Lopezovi vstříc a žádali jsme jej za ohlušujícího volání našich otroků, aby považoval dům náš za svůj. Seskočil s koně, objal tvého otce, děkuje mu co nejvřeleji za horlivou činnost jeho a vstoupil do našeho domu.

Okamžikem tím změnila se hazienda naše v tábor vojenský. Jako čarovným proutkem ze země vykouzleni, hrnuli se ozbrojenci ze všech konců Cuby; kamkoliv jsme se rozhledli, viděli jsme jen ve zbrani cvičící se bojovníky a vše bylo oživeno nadšením, jež nelze popsati.

A sotva že uplynulo 24 hodin, započal boj. První rány zaduněly — a nikdy bych nebyla věřila, co zmůže pouhé nadšení lidí, kteří před nedávnem teprvé zbraň do rukou dostali. S jásotem vrhli se na řady otužilých vojínů, kteří na spěch proti nim posláni byli, a prorazivše je, zničili je prvním náběhem.

První toto vítězství zvýšilo nadšení ještě více a Lopez měl za to, že musí ho použíti. Vytrhl s celým vojem z naší haziendy a spěl na západ, koje se nadějí, že zdaří se mu jedním rázem doraziti do Habany a zmocniti se jí náhlým útokem.

Avšak tím dnem, kdy slzíc opustila jsem místa ta, kdež kolébka má stála, nastaly útrapy, o jakýchž neměla jsem tušení. Otec tvůj nechtěl, abych v boj ho následovala, avšak jakž byla bych jej mohla opustiti? Vyžádala jsem si dovolení od samého Lopeza, abych směla jíti s sebou a neopustila jsem otce tvého ani na okamžik.

Nebudu líčiti tobě, co zakusili jsme hladu a žízně, a v jakém byli jsme stále nebezpečí. S počátku to ještě ucházelo, avšak čím dále, tím bylo hůře. Rychlý z prvu náš krok stal se znenáhla volným, neboť stále nové a nové pluky stavěly se nám v cestu, až konečně stanuli jsme, nemohouce dále. Proti nezkušeným našim bojovníkům stála pojednou hradba železná.

Nastaly potyčky, které však přesvědčily Lopeza, že nezdaří se mu tak snadno, proraziti hradbu tu. Bydlela jsem s otcem tvým v prosté jednoduché chatce — z které musili jsme vůči hrozícímu nebezpečí odejíti. Se slzami v očích kázal otec, abych opustila vojsko a v bezpečném místě očekávala výsledek boje.

Těžce jsme se loučili, avšak pomyšlení na děcko, jež nosila jsem pod srdcem, mi dodalo síly k odchodu. Rozdělili jsme značnou naši hotovost a já po srdcelomném loučení odešla jsem do města San Juan.“

Dona Jesusita sotva mohla přemoci své pohnutí, jež dvojnásob ji nyní opanovalo. „Víš,“ pokračovala pak, „jak rozhodný boj se skončil. Lopez jat a za jásotu luzy habanské popraven, avšak to nevíš snad, že osm a čtyřicet hodin po mém odchodu otec tvůj zastřelen. —

Netaž se, jak bylo mně, když došla mne zpráva ta. O jak jsem

litovala, že nezůstala jsem při něm, že neskončila jsem spolu s ním muka, jimiž byl mi nyní život můj. Co žena odpraveného povstalce uvězněna, pak z milosti choti gouvernerovy, bývalé mé přítelkyně, propuštěna, spěchala jsem nejprvé, abych mrtvolu drahého muže ve svěcené půdě dala pochovati.

Avšak tím dnem, kdy zahrabala jsem půli svého života v hrob, stala se se mnou velká změna. Klečela jsem na hrobě tom jako beze smyslů a klečela jsem tam tak dlouho, až všichni opustili hřbitov a tichá noc svůj závoj nad ním rozestřela. Všechny ty strasti, jež smýšlení tvého děda a krev otce tvého na mne přivodily, vstoupily mi před oči, a oči ty rozhledly se spolu do budoucnosti mé a mého nenarozeného ještě dítěte. Co čekalo mne, co čekalo dítě to nadále? Kdyby nebylo bývalo dítěte, byla bych rázem ukončila muka svá, ale měla jsem odkaz, odkaz drahého muže, a tomu zasáhnouti v osudy neměla jsem práva. O jak vroucí modlitby vysílala jsem k nebesům, aby jedinou ranou sklátila mne po bok manželův se světa, jenž hrozil státi se mi jedinou útrapou! Nadarmo. — Prosby mé hrnuly se z úzkostlivých prsou proudem divokým, ale klidně hleděla na mne nebesa, a žádný blesk se neobjevoval, aby mým prosbám vyhověl. Tu pojednou zmocnila se mne zvláštní myšlenka, jakoby sám bůh ji byl vnuknul. Smíšená krev a vzpoura proti surovým pánům tohoto ostrova nesly vinu strašného našeho osudu! Což abych jediným odhodlaným činem uvarovala dítě své všeho toho, co zakusili jeho rodiče?

Zastyděla jsem se sice sama nad úmyslem tím, avšak nebyla jsem více s to, se mu vymknouti. Boj mezi mužem navždy ztraceným a dítětem k životu se blížícím nastal v rozervaném srdci mém, boj to, jenž hrůzných spůsobil mi nocí — avšak — dítě mé zvítězilo."

A znovu zamlčela se donna Jesusita a mocně pracovala prsa stísněná. Po dlouhé době teprv mluvila mdlým hlasem dále:

„Narodil jsi se za okolností, za jakých rodí se jen děti nešťastníků. Polo mrtva bolestmi a úpíc pod balvanem své minulosti, přitiskla jsem tě k prsoum; avšak první pohled na nevinnou, sladkou tvoji tvář rozhodl boj v srdci mém. Jakmile jsem se zotavila, šla jsem ku knězi. Padla jsem chovajíc tě v náručí, před ním na kolena, a líčíc mu vše, co jsem byla zažila, zapřisáhala jsem jej, aby spasil mne a tebe.

Byl pohnut, ale krčil rameny.

Tu vysypala jsem bezmála vše své zlato k jeho nohoum a prosila jsem znova.

Zarazil se, když zlato spatřil. Pak uzavřel dvéře a — skutek byl vykonán. Zanesl tě do seznamu dítek kreolských, podotýkaje, že podpisy kmotrů a svědků opatří si sám a vydal mi drahocennou listinu: křestní tvůj list na jmeno otce: Alfonsa Pereza. — Vše ostatní znáš. Odešla jsem s tebou nejprvé do Matanzasu a když jsi dorostl, do Habany. Střežila jsem tě oněch zásad, jež sklátily otce tvého tak mladého do hrobu, zásad to, kteréž svým stoupencům hrozná jen muka působily aniž vedly k cíli, a podařilo se mi také konečně, dostati tě do kruhů, jichž životní cíle byly mi rukojemstvím, že neskříží mé záměry.

Z počátku arci trpěla jsem mnoho. Kdykoliv pohledl jsi na mne, hleděl z obličeje tvého pln výčitek na mne otec tvůj, že zpronevěřila

jsem sebe a dítě jeho těm ideálům, jimž zasvětil on život svůj. Ale když viděla jsem, jak šťastným se cítíš v kruzích oněch, jak spokojeně plyne život tvůj a jak nezkalená ti kyne budoucnost, tu zdálo se mi, jakoby duch tvého otce se usmiřoval, i nabyla jsem zase duševního svého pokoje.

Žila jsem klidně tobě a tvé budoucnosti. Jediné jen měla jsem přání, abych viděla skláceny rukou osudu ty, kdož otce tvého zničili. A toho jsem se dožila skoro úplně. Plukovník Lerdo de Tejada, jenž v rozhodný den otce tvého zajal a k smrti odsoudil, skončil bídně v Španělích, usmýkán byv koněm do smrti. Jeden z tří oněch vojínů, již prohnali k rozkazu Lerdově šlechetná prsa otce tvého kulí, byl pro loupežné přepadnutí pokojného haziendáře na místě činu oběšen, druhý byl povstalci pod velením slavného Cespeda na kusy rozsekán — jen třetí zmizel mi z obzoru. Léta sice zmírnila ve mně tu vášnivou touhu po pomstě, jež dojde u ženy naplnění, když uslyší, že zlý osud potkal zlosyna, avšak až zvím, že i ten skončil bídným spůsobem, pak nebude mi zbývati nic jiného, nežli vyprositi trest boží na ty, kdož zničili mi těžce vykonanou práci celého mého života."

Alfonso byl naslouchal s rozechvěním, jež násilně v sobě musil potlačovati, aby matku nevyrušil. Nyní však nebyl více s to se opanovati.

„A jmeno toho třetího?" zvolal vášnivě.

„Francisco Zafra," odvětila matka.

Alfonso vyskočil, jako hadem uštknut.

„Francisco Zafra," zvolal, „ó Francisco Zafra! O matko, matko, proč neznal jsem jmeno to dříve. On — vrah mého otce, — on — vrah můj — ty papíry — o ano, on to jest — já mu je vrátil — já sám — o toť prst boží — ano boží."

Alfonso zuřivě tiskl čelo své.

„Mé dítě, co jest ti?" volala matka úzkostlivě.

Alfonso se pojednou vztýčil.

„Matko," pravil hlasem chvějícím se sice, avšak zvýšeným. „Matko, tys jednala, jak byla by jednala na místě tvém snad žena každá. Avšak tys prohřešila se na otci mém, na mně a na ubohé vlasti naší. To nutno odčinit, a odčiniti lze to cestou jedinou: ještě dnešní noci odejdu k povstalcům!"

Plna nevýslovného zděšení, pohledla matka na syna. Oči vystoupily jí z důlků, rty počaly se chvěti — chvíli stála jako socha — pojednou však sklesla jako náhle podťata beze smyslů na zem.

(Pokračování.)

Z památníku polského učitele.

Novella

od

Litwosa (Hen. Sienkiewicze).

Přeložil H. Klíma.

.... Světlo lampy, ač přitmělé, budívalo mne a mnohdy o druhé i o třetí po půlnoci vídával jsem Michala ještě pracujícího. Malá, útlá jeho postava, oděná v pouhou košilku, nachýlena byla nad knížkou a v nočním klidu ospalým, unaveným hlasem mechanicky odříkával latinská a řecká sklonění s takovou jednostejností, s jakou v kostele odříkávají litanie. A když zavolal jsem naň, aby šel spat, chlapec mi odpovídal: „Neumím ještě lekci, pane Vavřinkěviči.“ Pracoval jsem s ním přece úkoly od čtvrté do osmé, pak opět od devíti až do dvanácti, sám nešel jsem na lůžko, pokud jsem se nepřesvědčil, že všechno umí — ale bylo toho skutečně až příliš. Chlapec skončiv poslední lekci, zapomněl první, a sklonění řecká, latinská, německá, jmena různých krajův přivedla ubohou jeho hlavu v takový zmatek, že spáti nemohl. Vylezl tedy z postele, rozsvítil lampu a zasedl na novo ke stolku. Vadil-li jsem se s ním, plakal a prosil. Později tak jsem již přivykl nočnímu tomu sezení, tomu světlu, tomu mručení konjugací, že když toho nebylo, nemohl jsem spáti. Bylo snad mou povinností nedovoliti tomu, aby dítě mučilo se nad své síly; ale co měl jsem činiti? Musil se každý den aspoň jakž takž své lekci naučiti, sice by byl býval vyloučen ze škol, a sám bůh ví, jaká by to byla bývala rána pro paní Marii, která tu po smrti svého manžela s dvěma sirotky zůstala a všecky své naděje v Michala skládala. Z postavení toho nebylo možno se vyprostiti, neboť s druhé strany pozoroval jsem opět, jak přílišné to napínání sil chlapcových podrývalo zdraví jeho a nebezpečím hrozilo i jeho životu. Bylo třeba aspoň fysicky jej síliti, tělocvikem, častými procházkami neb jezděním na koni, avšak nezbývalo času k tomu. Každou chvilku potřebnou k obveselení, ku zdraví a k životu chlapcovu zabírala latina, řečtina a — němčina. Ráno, když skládal jsem mu knížky do brašny a když viděl jsem, jak sporá jeho ramena prohýbají se pod tíhou těch byzantských svazkův, srdce se mi svíralo. Někdy také prosil jsem proň za laskavost a ohled, ale němečtí profesorové odpovídali toliko, že dítě kazím a rozmazluji, že patrně Michal dosti nepracuje, že má polský přízvuk a že vřeští hned pro každou maličkost. Byl jsem sám chorý na prsa a sám dosti utrápený, a proto výčitky takové ztrpčily mi mnohou chvíli. Já nejlépe věděl, pracuje-li Michal dosti čili nic. Bylo to dítě prostředních schopností, ale tak vytrvalé a při vší své něžnosti a dobrotě takovou silou charakteru obdařené, jakou nepřihodilo se mi nalézti při žádném jiném chlapci. Ubohý Michal byl své matce tak náruživě a slepě oddán, že když mu pravili, jak velice jest nešťastná, chorá a že když on

se ještě i špatně učiti bude, že ji to dobije, tu chlapec chvěl se před tou myšlenkou a celé noci sedával nad knížkou, jen aby matku neusmrtil. Vypukl v pláč, kdykoliv dostal nějakou špatnější známku, ale nikomu ani na mysl nepřišlo, proč plakal a v jak strašné odpovědnosti ocitoval se v takových chvílích. Ba, co komu bylo po tom! Měl polský přízvuk a dost! Já ho nekazil, aniž rozmazlíval, ale lépe jsem mu rozuměl nežli druzí; ale že jsem se snažil jej těšiti, místo abych se s ním vadil pro neúspěch, z toho se již zodpovídám. Sám jsem se v životě nemálo napracoval, přetrpěl hladu a bídy, nebyl jsem šťasten a nebudu šťasten a — nechť to již ďábli vezmou! Ani již zubův nezatínám při zpomínce na to: nevěřím již, že by to za to stálo žíti; ale snad právě proto mám opravdový soucit ku každé bídě. Já v letech Michalových, když lítal jsem po ulici za holuby, neb pod radnicí „na plíšky“ hrával, měl jsem aspoň své doby zdraví a radosti. Kašel mě netrápil, a když jsem i někdy dostával, plakal jsem jen, dokud bili; ostatně byl jsem svoboden jako pták a nestaral se o nic. Michal neměl ani toho. A kdyby i jej byl život na kovadlinu položil a kladivem doň bušil, byl by aspoň to měl vyhráno, mnoho-li se co dítě srdečně nasmál tomu, co děti baví, co šelmovství vyvedl, co na volném vzduchu v paprscích slunce se vyběhal. Ale podobné shody práce s dětinstvím neměl jsem před sebou. Naopak: viděl jsem dítě, chodící do školy a vracející se z ní zachmuřené, pod tíhou knížek shrbené, vysílené, s rýhami v koutkách očních jakoby ustavičně výbuch pláče tlumícími — proto trpěl jsem s ním, chtěl jsem mu býti útěchou.

Jsem také učitelem, třeba že soukromým, a nevím co bych činil na světě, kdybych ještě i tu víru v cenu vědy a v požitek z ní plynoucí ztratil, ale myslím, že nauka nemá dětem býti tragedií, že latina nemůže nahraditi vzduch a zdraví a dobrý neb špatný přízvuk že nemá rozhodovati o osudu a životě malých bytostí. Myslím dále, že pedagogika lépe plní svůj úkol, když dítě cítí její ruku laskavě je vedoucí než nohu, hnětoucí mu prsa a šlapající vše, co naučilo se ctíti a milovati ve svém domově. Takovým jsem obskurantem, že pevný již náhled v té věci nikdy nezměním, neboť utvrzuju se v něm vždy víc a více, kdykoliv zpomenu na svého Michala, jejž tak vřele jsem miloval. Od šesti let byl jsem mu učitelem, zprvu co vychovatel a když pak vstoupil do druhé třídy gymnasiální, co korrepetitor a dosti jsem tedy mohl přilnouti k němu. A konečně, proč bych to skrývati měl před sebou samým; byl mi drahým, neboť byl dítětem bytosti nade všechno mi dražší. Nikdy nevěděla ona o tom a nikdy také věděti nebude. Vímť dobře, že jsem jen Vavřinkěvič, soukromý učitel, a k tomu ještě člověk churavý, ona pak dcera zámožného šlechtického domu, krátce dáma, k níž nesměl bych očí pozvednouti. Ale že osamělé, životem zmítané srdce musí se uchytiti někde, tak jako chytá se mušle vlnou zmítaná — tož moje přilnulo k ní. Což mám k tomu říci! A konečně, co jí to škodí?! Nežádám od ní více světla než od toho slunce, jež z jara má chorá prsa ohřívá! Šest let byl jsem v jejím domě, byl při smrti jejího muže, viděl ji nešťastnou, osamělou a stále jako anděl dobrou, milující své dítky a svatou skoro ve své ovdovělosti — musilo tedy k tomu dojíti. Ale není to ve mně láska, jest to více mé náboženství.

Michal velice připomínal matku. Nejednou, když pozvednul ke mně své oči, zdálo se mi, že patřím na ni. Byly to tytéž něžné rysy, totéž čelo se stínem od bujných vlasů padajícím, tentýž lahodný zárys brv a zvláště skoro jednostejný hlas. I v povaze jejich byl souhlas, jevící se v jisté náklonnosti k rozčilení citův. Náleželi oba mezi ony bytosti nervosní, citlivé, šlechetné a milující, jež schopny jsou největších obětí, však v životě a v stycích s jeho skutečností málo nalézají štěstí, dávajíce napřed více než obdržeti mohou. Tento druh lidí vymírá již nyní, a myslím, že by nynější některý přírodozpytec o nich říci mohl, že určeni jsou již s hůry k vymření, neboť přicházejí na svět s vadou srdce — milují přílišně.

Rodina Michalova byla kdys velmi zámožná, ale příliš milovali . . . rozmanité bouře rozvály jmění, a to, co zůstalo, není sice nuzné, není ani chudobné, ale u porovnání s dřívějšími časy velice mírné. Michal byl posledním v rodině; a proto též paní Marie milovala jej netoliko co vlastní dítě, ale i co veškeré své naděje do budoucnosti. Na neštěstí v zaslepení matkám vrozeném spatřovala v něm neobyčejné schopnosti. Chlapec nebyl sice nevnímavý, ale náležel k dětem, jejichžto schopnosti rozvíjejí se teprvé později s rozvíjejícími se silami fysickými a se zdravím. Za jiných okolností byl by mohl skončiti školy i universitu a státi se užitečným pracovníkem v každém oboru, avšak za těch, v jakých se nalézal, mořil se pouze a znaje pevné přesvědčení, jaké matka o jeho schopnostech měla, marně se vysiloval. Mnoho již na světě viděly mé oči, a ustanovil jsem se ničemu se nediviti, ale přiznávám se, že jsem s těží jen uvěřil, že by existovati mohlo takové poblouzení, v němž by mařila se i vytrvalost dítěte, síla charakteru i všechna práce. Jest v tom cosi nezdravého; a kdyby mi slova nahraditi mohla všechen žal a trpkost, tož zvolal bych zajisté s Hamletem, že dějí se na světě věci, o nichž nesnilo se filosofům.

Pracoval jsem s Michalem, jakoby od těch známek, které on za prospěch svůj dostával, má vlastní budoucnost závisela. Vždyť oba s mým drahým svěřencem měli jsme jediný cíl: zachovati ji, podati jí dobré vysvědčení a vzbuditi úsměv štěstí na rtech jejích. Kdykoliv se mu poštěstilo dostati dobrou známku, přicházel ze školy vesel a šťasten. Zdávalo se mi, jakoby v té chvíli povyrostl náhle, jakoby byl větších rozměrů nabyl; jeho zakalené obyčejně oči smály se tehdy tou upřímnou dětinnou radostí a svítily jak dva uhlíčky. Rázem shodil s úzkých svých plecí knihami přeplněnou brašnu a usmívaje se na mne, počal hned na prahu: „Pane Vavřinkěviči, matička bude spokojena! Dostal jsem dnes ze zeměpisu — nu, zdaliž uhodnete?“ A když činil jsem, jakobych neuhodl, s pyšnou tvářičkou přiběhl ke mně a ovinuv ruce své kolem mé šíje, mluvil jakoby do ucha, při tom však hodně hlasitě: „Pětku, zajisté pětku!“ Byly to šťastné chvíle pro nás oba. Večer v takové dny Michal rozblouzněn kreslil si v duchu, jaké to bude, když všechny známky výborné dostane a žvatlával z pola ke mně, z pola k sobě samému: „O vánocích pojedeme do Zálesí: jak obyčejně v zimě bude padati sníh a my pojedeme tedy na saních. Přijedeme v noci, ale — ó, matička, ta bude mne již očekávati: obejme mne, políbí a pak zeptá se na vysvědčení; já zúmyslně zasmuším tvář, a ona bude

čísti: z náboženství: výborně, z němčiny: výborně, z latiny: výborně, . . . samé výborně! O pane Vavřinkěviči!“

A ubohému chlapci slzy vstoupily do očí; a já místo abych jej zadržel, sám běžel jsem za ním vysílenou svou obrazotvorností, připomínal si dům v Zálesí, jeho vážnost, klid, tu vyšší šlechetnou bytost, která tam paní byla, i štěstí, jaké jí připraví návrat chlapcův s výborným vysvědčením.

Použil jsem takové chvíle a dával Michalovi naučení, vysvětluje mu, že matičce velice záleží na jeho vědění, ale též i na jeho zdraví; že nesmí tedy plakat, když vedu ho na procházku, že spáti musí, mnoho-li mu přikáži a nikoliv se mořiti při nočním sezení. Hošík pohnut a objímaje mne, ujišťoval: „Dobře, můj zlatý, dobrý pane, budu zdráv až příliš; a stanu se tak silným, že ani matička, ani malá Lola mne nepoznají.“ Dostával jsem též často listy od paní Marie, doporučující mi bdíti nad zdravím dítěte, ale se zoufalostí přesvědčoval jsem se den ode dne, že bylo zde nemožností skoro shodnouti studie se zdravím. Kdyby předměty vykládané byly těžké, byl bych si věděl rady tím, že bych byl Michala ze třídy druhé dal do první; ale on předměty ty, jakkoliv jalové, dokonale pochopoval; nikoliv o učení šlo zde, nýbrž o čas, — a o ten nešťastný německý jazyk, jímž dítě dostatečně nevládlo. K tomu nevěděl jsem již nijaké rady a spoléhal jsem jedině na to, jakmile nadejdou svátky, že vyplní odpočinek ty mezery ve zdraví chlapcově, jež spůsobila nadměrná práce.

Kdyby byl Michal dítětem lhostejnějším býval, byl bych se méně oň strachoval; ale jeho citelněji skoro dotýkal se nezdar nežli úspěch. Chvíle radosti a oněch „pětek“, o nichž jsem zmínku učinil, na neštěstí byly řídké. Tak naučil jsem se čísti z jeho tváře, že jakmile vešel, na první pohled poznával jsem již, když se mu něco nepovedlo.

„Dostal jsi špatnou známku?“ ptával jsem se. „Ano.“ „Neuměls?“ Někdy odpovídal: „Neuměl,“ častěji však: „Uměl, ale nedovedl jsem povědít.“ Jak vypravoval malý Ovický, první ze druhé třídy, jejž naschvál jsem nechal docházeti, aby se Michal s ním učil, dostával hlavně proto špatné známky, že neuměl se vyjádřit. A tou měrou, jakou se hoch stále duševně i tělesně zemdlenějším ociťoval, množily se také neúspěchy. Zpozoroval jsem, že když vyplakav se ku práci zasedal, býval pak tichý a zdánlivě alespoň pokojný; ale ve zdvojené té energii, s jakou zabíral se do svých úkolů, bylo cos zoufalého a horečného zároveň. Časem též usedl do kouta, stiskl si oběma rukama hlavu a mlčel: blouznivý chlapec představoval si, že kope hrob pod nohama milované matky a neuměl si pomoci; ociťoval se prostě v bludišti, z něhož nebylo vyváznutí.

Jeho noční sedění stávala se stále častějšími. Obávaje se, kdybych se zbudil, že bych mu kázal jíti spat, vstával zticha po tmě, vynesl lampu do předpokoje, rozsvítil a zasedal ku práci. Nežli jsem jej přistihl, strávil tak několik nocí mezi vystydlými stěnami. Nevěděl jsem jiné rady, nežli vstáti, zavolati jej do pokoje a přepracovati s ním ještě jednou všechny lekce, abych jej přesvědčil, že je umí, a že netřeba vydávati se v nebezpečí nastuzení. Ale on sám konečně nevěděl již ani co uměl a čeho neuměl. Dítě tratilo síly, žloutlo a scházelo očividně.

Časem přihodilo se také něco, co přesvědčovalo mne, že nevyčerpávala jedině práce jeho síly. Jednou, když vykládal jsem mu historii, kterou „Strýc synovci svému vypravoval“, což konal jsem po přání paní Marie každodenně, Michal vyskočil se zajiskřenýma očima, až ulekl jsem se skoro, uzřev pátravý a přísný výraz jeho tváře, s kterým zvolal: „Pane, jest to tedy pravda a nikoliv smyšlenka? nebo . . .“ „Nebo co, Michale?“ ptal jsem se s udivením. Místo odpovědi stisknul zuby a konečně vypukl v pláč tak usedavý, že nemohl jsem ho dlouho ani upokojiti.

Pátral jsem na Ovickém po příčině toho výbuchu, ale buď neuměl nebo nechtěl mi ji vyjeviti; domyslil jsem se však sám. Nebylo pochybnosti: polskému děcku přihodilo se slyšeti v německé škole mnohé věci, které ranily jeho nejhlubší city, které byly přímé upírání, hanobení a vydírání domoviny, jazyka, domácích tradicí, slovem všeho, co učen doma ctíti a milovati. Od jiných chlapců se slova taková odrážela, nezůstavujíce v nich, než hlubokou nenávist k učitelům a celému jich rodu, ale hocha tak citlivého, jako Michala, bolestně se dotýkala; odpírati nesměl, ač snad nejednou byl by se rozkřikl bolestí; bouřil se jen, zuby zatínal, hryzl a trápil se, a tak k strastem, jimiž mořily jej neúspěch a špatné známky, přidával nevýslovné trpkosti ještě morální rozkol, v němž žil bez ustání. Dvě síly, dva hlasy, jichž poslouchati jest povinností dítěte a jež proto právě v souladu býti musí, rvaly, štěpily Michala na dvě protivné strany. Co jedna zvala nevinným, ctným, milovaným, druhá označovala co příznak svraboviny a směšnosti; co jedna zvala ctností, druhá zvala přestupkem. A tak v rozštěpení tom šel chlapec s tím, co rvalo mu srdce, musil tvářiti se, že slyší a přijímá do srdce slova opačná, musil tak od rána do večera, a v té trapné nutnosti žíti musil dny, týdny, měsíce! — Jaký to stav — dítěte!

Podivný byl osud Michalův. Dramata života počínají obyčejně až později, když opadá již první listí se stromu mladosti, ale pro něj všechno to, z čeho skládá se neštěstí, jako: mravní nutnost, vnitřní bol, neklid, marné vysilování, lopotění se s obtížemi, stále větší ztráta naděje, — vše to počalo v jedenáctém roce jeho věku. Ani útlá jeho postava, ani slabé síly jeho nebyly s to, zbaviti jej těchto útrap. Míjeli dnové a týdny, ubožák zdvojnásobil úsilí, a výsledek stále byl slabší, stále žalostnější. Listy paní Marie, jakkoliv něžné, přidávaly břemenu ještě tíhy. „Bůh obdařil tě, Michálku, neobyčejnými schopnostmi“, psala matka, „a doufám tedy, že nezklameš naděje, jaké v tebe skládám a že staneš se potěchou domovu i mně.“ Když poprvé obdržel chlapec takovýto list, chopil mne křečovitě za ruce a rozplývaje se v pláči, počal bědovati: „Co jen počnu, pane Vavřinkéviči; co mohu jen počíti?“ A zajisté, co mohl počíti? co mohl říci na to, že nepřišel na svět s vrozeným nadáním k jazykům, že neuměl se německy vyjádřit? Nadešlo „Všech svatých“ a čtvrtletní zpráva byla úplně nedostatečná: ze tří nejdůležitějších předmětův měl špatné známky. K naléhavým jeho prosbám a zapřísahání jsem ji paní Marii neposlal. „Můj drahý pane“, volal ruce sepjav, „matička neví, že dostáváme o Všech svatých zprávy a do vánoc se snad Bůh nade mnou smiluje.“ Ubohé děcko klamalo se tou nadějí, že opraví si ještě známky, a což ještě horší pravdou: klamal jsem se i já. Soudil jsem, že se do toho vpraví, že přivykne všemu, že

vpraví se v řeč, že pozná přízvuk a zvláště, že k učení potřebovati bude stále méně času. Kdyby toho nebylo, dávno bych byl psal paní Marii a vysvětlil jí stav věcí. A naděje nezdály se býti lichými. Hned po Všech svatých dostal Michal tři dobré známky, jednu z latiny. Jediný ze všech žáků ve třídě věděl, že gaudeo má v minulém čase gavisus sum, a věděl to proto, že dostav před tím dvě pochvalné známky, ptal se mne, jak se latinsky řekne: raduji se. Myslil jsem, že bude hoch radostí bez sebe. Hned na to psal matce list, počínající slovy: „Nejdražší matičko! Zdali víš, má milovaná, jaké jest perfectum od gaudeo? Jistě že nevíš ani ty, ani malá Lola, vždyť v celé třídě já jediný jsem to věděl.“

Michal matku přímo zbožňoval. Od toho času každou chvíli ptal se mne na různá perfecta i participia. Udržeti pochvalné známky stalo se mu nyní životním úkolem. Ale byl to jen krátký pablesk štěstí. Brzy zbořil osudný onen přízvuk polský opět vše, co zbudováno bylo úsilím, a veliký počet předmětů nedovoloval dítěti, každému z nich tolik času věnovati, co vymáhala vysílená jeho paměť. Jedna událost pak přičinila ještě ku zhoršení postavení. I Michal i Ovický zapomněli pověděti mi o jednom úkolu písemném a neudělali ho. Ovickému to prošlo, neboť se ho co prvního po něm ani neptali, ale Michal dostal za to ve škole veřejnou důtku zároveň s pohrožením, že bude vyloučen. Patrně měli za to, že úmyslně přede mnou zatajil úkol, aby nemusil ho pracovati, a chlapec, jenž schopen nebyl ani té nejmenší lži, neměl důkazů k přesvědčení o své nevinnosti. Mohlť dobře ku své obraně uvésti, že i Ovický s ním zapomněl, ale nedovolovala mu toho školská čest. Na mé ujišťování odpověděli Němci, že navádím chlapce jen k lenosti. Rmoutilo mne to velice, ale vzezření chlapcovo znepokojovalo mne ještě více. Toho dne večer pozoroval jsem ho, jak tisknuv si hlavu oběma rukama šeptal, mysle, že ho neslyším: „Bolí, bolí!“ List od matky, který došel druhý den ráno, a v kterém paní Marie obsypávala Michala lichotnými slovy za ony pochvalné známky, byl proň novou ranou. „O, spůsobím to matičce pěknou radost“, volal, ukryv si tvář dlaněmi. Druhý den, když připjal jsem mu opět brašnu s knížkami na záda, zavrávoral, že málem by byl upadl. Nechtěl jsem mu dovoliti, aby šel do školy, ale on ujišťoval mne, že mu nic není a prosil toliko, abych jej doprovodil, že se obává závrati. V poledne vrátil se s novou nedostatečnou. Dostal ji za lekci, kterou uměl dokonale, ale, jak Ovický tvrdil, zalekl se a nemohl ani promluviti. Utvrdil se o něm náhled, že jest to chlapec prosáklý „vzdornými zásadami a popudy“, tupý a lenivý. Se dvěma posledními výčitkami bojoval jak tonoucí s vlnou — zoufale a marně. Konečně ztratil i všelikou víru v sebe sama, všelikou důvěru ve vlastní své síly; došel k přesvědčení, že všechno namáhání i práce jest již marna, že nikdy již nepřiučí se přízvuku, že nikdy nemůže již prospět a stále si jen představoval, co as tomu řekne matička, jaká to bude pro ni bolest a jak podkopá to asi vetché její zdraví. Farář ze Zálesí, který mu časem dopisoval, člověk velice příchylný ale nerozvážný, končil každý svůj list slovy: „Michal tedy nechť pamatuje, že netoliko štěstí ale i zdraví matčino závislé jest od prospěchu jeho ve vědění i mravech.“ — Pamatoval, až příliš pamatoval, neboť i ve snu

stále žalostným hlasem opakoval si: „matičko! matičko!“ jakoby za odpuštění ji prosil.

A den ode dne dostával horší a horší známky. Zatím kvapně blížily se vánoce, a co do vysvědčení nebylo již žádné pochyby. Psal jsem paní Marii, chtěje ji na to připraviti. Pověděl jsem otevřeně a určitě, že dítě je slabé a přetížené, že přese všechnu píli neví sobě rady a že po svátcích bezpochyby bude třeba vzíti je ze školy, nechati na vsi a pečovati především o jeho zdraví. Ačkoliv z odpovědi poznal jsem, že raněna byla její láska mateřská, přec odepsala co rozumná žena a milující matka. Michalovi neřekl jsem ničeho o tom listu, ani o záměru stran vzetí ze školy: strachoval jsem se jakéhokoliv proň mocnějšího dojmu; zmínil jsem se toliko, že ví matka, že pracuje, ať dopadne to již jakkoliv, a že porozumí jeho neúspěchu. Způsobilo mu to patrnou úlevu, neboť se silně a srdečně vyplakal, jak nepovedlo se mu to již dlouhý čas. S pláčem naříkal: „Co způsobím matičce zármutku!“ Avšak při myšlence, že brzy již pojede ven, že uzří matku i malou Lolu, Zálesí i kněze Mašinského, usmíval se pod slzami. I já jsem měl již na pilno do Zálesí, nebo nemohl jsem již déle patřiti na stav toho dítěte. Tam očekávalo jej srdce matčino, přízeň lidí, klid a spokojenost. Tam měla proň věda svou vlastní tvář přívětivou a nikoliv cizí a odpuzující. Tam i všechen ten vzduch, jejž dětinná prsa jeho dýchati mohla, byl mu domácí a čistý.

Hleděl jsem tedy k těm svátkům jako k jeho vysvobození a na prsty čítal jsem již ty chvíle, které nás od nich ještě dělily a které Michalovi stále jen nové a nové přinášely útrapy. Zdálo se, že všechno se již proti němu spiklo. K vůli „důkladnějšímu“ vpravení se v jazyk vyučovací, přikázali dětem, aby nikdy ani mezi sebou jiného neužívaly. Michal se jednou zapomněl, i dostal za to, jakožto žák kazící ostatní, opětnou veřejnou důtku. Bylo to již před samými svátky a tím většího tudíž významu. Jak ctižádostivý a citlivý hoch událost tu snesl — jest nemožno vypsati mi; jaký to chaos způsobiti musilo v jeho mysli! V dětinných prsou jeho pukalo, trhalo se všechno, a před očima místo světla viděl — mrak. Klonilo jej to jako vítr klas. Konečně přibrala tvář tohoto jedenáctiletého hocha výraz přímo tragický; vypadal jakoby ustavičně v hrdle dusil pláč a jakoby silou zadržeti chtěl vzlykání. Chvílemi hleděly oči jeho jak oči trpícího ptáka; potom opanovala jej opět jakási podivná zádumčivost a ospalost; pohyby jeho staly se jako mimovolným a hlas podivně váhavým. Stal se neobyčejně tichým, klidným a mechanicky poslušný. Když upozornil jsem jej, že jest čas na procházku, nebránil se jako dříve, ale vzal svou čepičku a šel mlčky za mnou. Bylo by mne to snad uspokojilo, kdyby to byla bývala obyčejná jen lhostejnost, ale pozoroval jsem, že kryla se za tím zoufalá, bolestná resignace. Sedával při lekcích, pracoval své úkoly jako dříve, ale více již ze zvyku. Bylo patrné, že opakoval mechanicky konjugace, mysle o něčem zcela jiném, a nebo spíše, nemysle o ničem. Jednou, když otázal jsem se ho, zdali už všechno dodělal, odpověděl mi váhavým svým hlasem a jakoby ze spaní: „Myslím, pane, že jest to zbytečné.“ Bál jsem se připomenouti mu matku, abych nepřeplnil ten kalich hořkosti, z něhož pily dětinné jeho rty.

Stále více obával jsem se o jeho zdraví, neboť se očividně přepadal a konečně byl skoro již průhledný. Pletivo jemných žilek, které dříve objevovalo se mu na skráních jen, když oživila jej radost, stalo se nyní stále patrným. Zesličněl tak, že podoben byl skoro obrazu nějakému. Žal bylo hleděti na tu dětinnou, andělskou téměř hlavičku, jež činila dojem vadnoucího kvítka. Zdálo se, jakoby ničeho mu nebylo, ale scházel a tratil síly. Nemohl již uzdvihnouti ani všechny knížky v brašně; vkládal jsem mu tedy jenom některé a ostatní nosil jsem sám, neboť provázel jsem ho nyní každodenně ze školy i do školy.

Konečně nadešly svátky. Koně ze Zálesí čekali již dva dny, a list paní Marie, který přibyl zároveň s nimi, oznamoval, že nás tam očekávají všichni již s netrpělivostí. „Doslechla jsem, Michálku, že ti to jde těžce," končila paní Marie, „neočekávám již tedy nijakých výborných; přála bych si toliko, aby učitelé tvoji byli téhož mínění co já, žes učinil vše co bylo v tvé moci a že nedostatečný svůj úspěch staral jsi se nahraditi dobrým aspoň chováním."

Ale učitelé v každém ohledu jiného byli mínění, neboť vysvědčení sklamalo i toto poslední očekávání. Druhá veřejná důtka týkala se jedině chlapcova chování, o němž paní Marie zcela rozdílné ponětí měla. Dle náhledu německých profesorův jedině ono dítě dobře se chovalo, které smíchem odměňovalo jejich posměšky na polský jazyk a polskou tradici. Podle takovýchto ponětí mravovědných byl Michal, an nepodával nižádných již nadějí, že by kdy budoucně s prospěchem vyučování účasten býti mohl, a marně tak jen jiným místa zabíral, ze školy vyloučen. Přinesl zprávu tu večer. V pokojíku našem bylo již skoro tma, neboť venku hustě padal sníh, a já nemohl jsem tedy dítěti ani nahlednouti do tváře. Viděl jsem toliko, že odebral se k oknu, zastavil se a mlčky hleděl na vločky sněhové, snášející se volně povětřím. Nezáviděl jsem ubožáku ty myšlenky, které kroužily mu hlavou jako ty vločky sněhové, a milé mi bylo, že nemusil jsem mluviti s ním o vysvědčení a rozsudku. Tak uplynulo nám čtvrt hodiny v úplném mlčení; zatím setmělo se téměř docela. Zabral jsem se do skládání věcí v kufřík, ale vida, že Michal stále ještě stojí u okna, pravil jsem mu konečně:

„Co tam děláš, Michale?"

„Není-liž pravda", odvětil hlasem, který se chvěl a zarážel po každé slabice, „že matička sedí nyní s Lolou při krbu v zeleném pokojíku a zpomíná na mne?"

„Snad. Ale proč třese se ti hlas? Což jsi nemocen?"

„Není mi nic, pane, jenom zima je mi velice."

Svlékl jsem ho a uložil ihned do postele, s bolestí pozoruje vyhublá jeho kolénka a ruce tenké jako slaměné stéblo. Dal jsem mu vypíti čaj a přikryl ho jak jen bylo možno.

„Jest ti již tepleji?"

„O ano! ale hlava mne trochu bolí."

Ubohá hlava, měla proč bolet! Utrápené děcko brzy usnulo a pracně oddychovalo úzkýma svýma prsoma. Já skončil zatím skládání svých i jeho věcí a pak, cítě se taktéž v nedobrém jaksi zdraví, ihned jsem se také uložil. Shasnuv svíčku, usnul jsem skoro touž chvílí.

Okolo třetí po půlnoci zbudilo mne světlo a ono jednotvárné, mně dobře známé bručení. Otevřel jsem oči a srdce mi prudce zabušilo. Na stole hořela lampa, před stolkem nad knihou stál Michal v jednoduché košilce. Tváře mu jen hořely, oči měl přimknuty jakoby k vůli lepšímu napnutí paměti, hlavu trochu v týl nachýlenu a rozespalým hlasem opakoval:

„Conjuctivus: Amem, ames, amet, amemus, ametis . . . .“

„Michale!“

„Conjuctivus: Amem, ames . . . .“

Zahýbal jsem mu ramenem.

„Michálku!“

Zbudil se a mhouraje očima s udivením hleděl na mne, jakoby mne nepoznával.

„Co to činíš? Co jest ti, dítě?“

„Pane,“ odvětil s úsměvem, „opakuji všechno od počátku, ráno musím dostat výbornou.“

Chopil jsem ho a odnesl na lůžko; tělo jeho pálilo jako oheň. Na štěstí bydlel doktor v témž domě i přivedl jsem ho tedy v tu chvíli. Nemusil se dlouho rozmýšleti. Pozoroval chvíli puls dítěte a pak položil mu ruku na čelo. Michal měl zánět mozku.

Ach, nemohlo se mu patrně mnoho věcí v hlavě směstnati!

Choroba nabyla brzy povážlivých rozměrů. Poslal jsem paní Marii depeši, a druhý den silné trhnutí zvoncem v předpokoji zvěstovalo mi již její příchod. Otevřev dvéře spatřil jsem ji pod černým závojem bledou jako stěnu; prsty její neobyčejnou silou opřely se o mé rameno, a v očích upřených na mne celá duše zračila se, když otázala se krátce:

„Žije?“

„Ano. Lékař pravil, že jest lépe.“

Odhodila závoj, na němž usazena byla jinovatka a vběhla do pokojíku dítěte. Klamal jsem. Michal žil sice, ale lépe mu nebylo. Matky již ani nepoznal, když usedla k němu a za ruce ho vzala. Teprvé, když čerstvým ledem obložil jsem mu opět hlavu, počal pohybovati víčky a upřeně hleděl v nachýlenou nad něj tvář. Mysl jeho patrně namáhala se bojujíc s horečkou a fantasií, ústa se chvěla, usmál se, pak opět, až konečně zašeptaly rty jeho:

„Matinko!“

Uchopila ho za obě ruce a proseděla u něho několik hodin neneodloživši ani cestovní svůj oděv. Teprvé když upozornil jsem ji, ozvala se:

„Pravda, zapomněla jsem sundati i klobouk.“ Když ho odložila, sevřelo se mi srdce divným pocitem; mezi plavými, tu mladou, krásnou hlavu zdobícími vlasy, svítily se hustě stříbrné nitky. Před třemi dny snad jich tam ještě nebylo. Změnila nyní chlapci sama obkladky a podávala léky. Michal sledoval ji očima, kamkoli se jen hnula, ale opět ji nepoznával. Večer se horečka zhoršila. Deklamoval v horečném zápalu dumu o Žólkěvském ze zpěvův Němcevičových, chvílemi rozmlouval zas v jazyku školském a hned zase skloňoval rozmanitá slova latinská. Odcházel jsem co chvíli z pokoje, neboť nemohl jsem tomu

býti přítomen. Když ještě byl zdráv, učil se, aby matka nevěděla, ministrantuře chtěje jí po příjezdu svém na venek učinit překvapení — a nyní mráz mne obcházel, když slyšel jsem to jedenáctileté dítě před smrtí v tichu večerním jednostejným, zmírajícím hlasem opakovati: „Deus meus, deus meus, quare me repulisti et quare tristis incedo dum affligit me inimicus!“ Nemohu ani vyslovit, jak tragický dojem ta slova ve mně budila. Byl štědrý večer. S ulice slyšeti bylo hluk lidí a cinkání zvonkův při saních. Město přibíralo sváteční, radostný vzhled. Když úplně se setmělo, viděti byl okny na druhé straně ulice vánoční stromek zářící svíčkami, ověšený zlatými a stříbrnými lesklými ořechy, a kolem do kola dětské hlavičky jasné i temné s kadeřemi do vzduchu rozvátými a hopkující jako na pružinách. Okna zářila světly a celý vnitřek rozléhal se křikem radosti a divení. Mezi hlasy doznívajícími z ulice nebylo jiných než veselých a radosť stávala se všeobecnou; jedině náš malý opakoval jakoby s velkou žalostí neustále: „Deus meus, Deus meus, quare me repulisti?“ Před vraty zastavili se chlapci s vycpaným medvědem, a brzy dozněl k nám hlas: „V žlabě leží, kdo poběží!“ Noc božího narození blížila se a my se třásli, aby nebyla to noc smrti. Každou chvíli zdálo se nám, že chlapec přichází k vědomí, volal Lolu a matku, avšak trvalo to vždy jenom krátce. Jeho spěšný dech časem docela ustával. Nebylo pochybnosti! Ta malá dušička byla již jen z poloviny mezi námi. Smysl jeho již odletěl a nyní odcházel on sám v jakous temnou dálku, nekonečnost, a neviděl již nikoho, necítil ničeho, ani té hlavy matčiny, která jako mrtvá ležela na jeho nohou. Byl lhostejným a neohlížel se již po nás. Každý oddech jeho prsou vzdaloval ho a zahaloval v mrak. Nemoc zhasínala jednu jiskerku života za druhou. Ruce děcka ležící na přikrývce tlačily se již do ní s těžkou bezvládností mrtvé věci, nos jeho zaostřoval se a tvář nabývala jakéhosi chladného výrazu. Oddech byl stále hbitější, až konečně stal se podobným cvakotu hodinek. Ještě chvíli, jedno vzdychnutí a poslední zrnko písku spadnouti mělo v sutkách: měl býti konec.

Okolo půlnoci zdálo se nám určitě, že již dokonává, neboť počal chroptět a sténat jako člověk, jemuž voda ústa zalévá, a pak náhle umlkl. Ale zrcadélko, jež přiložil mu doktor k ústům, potáhlo se ještě mlhou. Hodinu později horečka náhle se umírnila: všichni jsme mysleli, že jest již zachráněn. Sám doktor měl jakousi naději. Ubohé paní Marii stalo se špatně.

Během dvou hodin bylo mu stále lépe. K ránu, poněvadž již čtvrtou noc bděl jsem při hochovi, a že stále mocněji dusil mne kašel, odebral jsem se do předpokoje a položiv se na pohovku usnul jsem. Zbudil mne hlas paní Marie. Myslil jsem, že mne volá, ale v klidu nočním zřetelně zaslechl jsem: „Michálku! Michálku!“ Vlasy mi na hlavě vstaly, když porozuměl jsem tomu hroznému přízvuku, s kterým volala děcko; sotva však jsem se vzchopil, vběhla již sama do předpokoje rukou svíčku zakrývajíc a s chvějícími se rty zašeptala:

„Michálek — zemřel!“

Běžím co dech stačí k lůžku chlapcovu. Tak jest. Uložení hlavy v podušce, otevřená ústa, oči nehybně k jednomu bodu obrácené.

a strnutí všech rysův nezůstavovaly ani té nejmenší pochybnosti. Michálek zemřel.

Pokryl jsem ho přikrývkou, kterou matka od lůžka vyskočivši s vyhublého jeho těla stáhla, zatlačil jsem mu oči a pak dlouho jsem musil k vědomí budit paní Marii. První den svátků uplynul v přípravách ku pohřbu, které byly pro mne strašné, neboť ona nechtěla odstoupiti ani od mrtvoly a neustále klesala. Omdlela, když přišli míru bráti na rakev, pak když počato s oblékáním těla a konečně když postaven byl katafalk. Její zoufalost stýkala se neustále s chladností a lhostejností pohřebního služebnictva a přecházela skoro až v šílenství. Sama rovnala v rakvi pod atlasem hoblovačky naříkajíc jako v horečce, že dítě málo bude míti pod hlavou. A Michal ležel zatím již na lůžku oblečen v nový oděv, bílé v rukavičky, ztuhlý, lhostejně, pohodlně. Konečně vložili jsme tělo do rakve, vystavili na katafalku a okolo dvě řady svíček. Pokoj, v němž se ubohé dítě tolik slov latinských naskloňovalo a úkolů napracovalo, změnil se jako v kapličku, neboť zavřené okenice nepropouštěly denního světla, a žlutý, kmitavý blesk svící dodával stěnám vzhled kostelní, velebný. A nikdy také od toho času, co dostal poslední pochvalnou známku, neviděl jsem Michala tak jasné tváře. Jeho něžný profil ku stropu obrácený se lahodně usmíval, jak by v tom věčném klidu smrti byl sobě zalíbil a šťastným se pociťoval. Kmitání svící dodávalo jeho tváři i úsměvu výraz života a spánku. Pomalu počali scházeti se chlapci, jeho soudruzi, kteří neodjeli na svátky. Oči dětí otvíraly se udivením při pohledu na ty svíce, katafalk a rakev. Snad že divily se té vážnosti svého druha. Vždyť nedávno byl ještě mezi nimi, umdléval jak oni pod tíhou svého vaku přeplněného německými knížkami, dostával špatné známky, důtky a veřejná pokárání, měl špatný akcent, každý z nich mohl ho za vlasy neb za ucho vytahat, — a nyní ležel zde povýšený nad ně, slavnostně ozdobený, klidný a spokojený, světlem ozářený; všichni blížili se k němu s úctou a jakousi bázní — i Ovický, ač první, nemnoho proti němu značil. Chlapci lokty se šťouchajíce šeptali sobě, že o nic se již teď nestará, a že by jím více nehnulo, ani kdyby pan inspektor přišel, že nelekal by se a stále jen spokojeně usmíval, — že on tam úplně, úplně činiti může, co koliv se mu jen líbí, hřmotiti jak chce a mluviti třeba i po polsku — s malými andílky s křidélky pod hrdélkem.

Tak šeptajíce blížili se k řadě světel a odříkávali: „Lehké odpočinutí Michálkovi."

Následujícího dne přikryta rakev víkem, zabita hřebíky a odvežena na hřbitov, kde hroudy země se sněhem pomíšené v krátce zakryly ji mým očím — na vždy. Dnes, kdy toto píši, uplynul málem již rok od toho času, ale chovám tě v pamčti a líto mi jest tebe, můj malý Michálku, můj kvítečku záhy uvadlý. Měls špatný akcent, ale srdce poctivé. Nevím, kde jsi a zdali mne slyšíš, vím jen, že dávný tvůj učitel kašle stále více, že je mu stále tížeji, teskněji, a brzy snad odejde, jako tys odešel.

Římské procházky.

Zimní reminiscence

od

O. Hostinského.

(Dokončení.)

Jsou to zcela zvláštní dojmy, které nyní na nás dorážejí se všech stran. Hned první pomník budí v nás myšlenky vážné. Každý zná onen imposantní asi 30 metrů v průměru čítající, vlysem z byčích lebek, pak festonů, jednoduchou římsou korunovaný válcovitý podstavec mohyly, která během století arci zmizela a nyní nahrazena je obyčejným středověkým cimbuřím; patříť mezi nejkarakterističtější zbytky starého

Na Monte Mario.
Původní kresba Ad. Liebschera.

Říma. Avšak kdo by znal dnes jméno římské dámy, která zde odpočívala, kdyby vkus umělecký nebyl hrobku její učinil památkou v celém vzdělaném světě známou a váženou? Nápis „Caecilii Metelle dceři Q. Kretika, choti Krassově“ byl by v nejlepším případě pohřben zůstal v seznamu starořímských inskripcí a sloužil historikům nanejvýš ku skromnému doplnění vědomostí rodopisných. Nyní však záleží nám mnohem méně na tom, byla-li Caecilia Metella chotí Krassa triumvira nebo téhož jmena muže jiného, ostatně zcela neznámého, než na umělecké a krajinové účinnosti tohoto jejího pomníku.

Vítěznou moc umění jakož vůbec veškerého idealního snažení lidského nikde nepoznáme tak jasně a zřetelně, jako v Římě. Co zbylo nám ze slávy starých Římanů a středověkých papežů, ne-li to, co ozářeno a oživeno bylo idealismem? Ku troskám staveb a pomníků, ku zkomoleným sochám a obrazům antickým putuje celý vzdělaný svět ještě dnes. A věru nečinímc to jen ze zvědavosti nebo pro zábavu, nýbrž nejhlubším základem naší sympathie pro zbytky dávné minulosti římské je cit vděčnosti: vždyť ze zřícenin života hellenského a římského, kamenných i pergamenových, vzešel duch renaissance a tím celá naše moderní vzdělanost. Je-li však již věčné město samo jakousi apologií idealismu lidského, tož přece k nám nikde nemluví duch antický tak důtklivě a dojemně, jako tam, kde mizí nejen všechen ruch a ryk velkoměstský, nýbrž i velký historický význam památek. To nalezáme zde na Via Appia. Od hrobky Caecilie Metelly počínajíce jsou to jen pomníky soukromé, jichž rozvaliny věnčí silnici. Detaily architektonické, reliefy, nápisy, jichž hojně spatřujeme v pravo i v levo, připomínají nám skoro výhradně jen nejužší kruhy společnosti Římské, jsou to svědkové piety k mrtvým. A jak pečlivě všechno to se urovnává a ošetřuje ještě nyní, po tolika stoletích! Teprvé před nedávnem, za papeže Pia IX. odkryto na valné části této silnice antické dláždění. Komunikaci však Via Appia již neslouží. „Královna silnic,“ jak jí říkali Staří, již je svržena s trůnu, mladší sestrou svou, zvanou Via Appia nuova, nynější to cestou do Neapole. Stará lávou dlažděná silnice Appiova byla nejstarší a nejdůležitější tepnou obchodní pro Řím, vedla rovným skoro směrem až k přístavu Brundisium v Kalabrii — dnes potkáváme na místě obrněných legií římských jen mírumilovné touristy mluvící nejrůznějšími jazyky evropskými, ozbrojené nanejvýš nějakou mapkou okolí římského, knížkou na náčrtky a nezbytným kukátkem, někdy také pastuchu, jenž promenuje mezi zříceninami, aby si ukrátil chvíli zkoumáním cizinců a dle možnosti i naplnil kapsu žebráním, mezi tím, co jeho ovce velmi neuctivě okusují trávu nad posvátnými hroby.

V poetické samotě té mohli bychom se procházeti několik hodin; vždy by nás něco poutalo a zajímalo, tu zkomolený nápis, tam úlomek vkusné římsy, jinde zase hlavice sloupu nebo relief, prohlíželi bychom různé tvary hrobek, pokud dle zřícenin je lze posouditi, došli bychom až ku pomníku, jenž dle obecného domnění značí hrob filosofa Seneky, nebo až k domnělé ville ohavného císaře Kommoda . . . avšak zasedneme si raději na některý omšený mramorový balvan, a rozhlédneme se po krajině. Tatáž elegie, která se ozývá ve zříceninách města mrtvých kolem nás, zaznívá plnými akkordy i v celé přírodě okolní. Via Appia

v nedohledné, jednotvárně přímé čáře směřuje k horám Albánským, jejichžto nejvyšší témě, Monte Cavo, zahaleno je lehounkým rouchem sněhovým; také dále v levo, na vyšších horách Volských a Sabinských leží na mnoze sníh — pikantní to, arci v modravou dáli a ve vzdušnou výši pošinutá upomínka na spousty sněhu našich zim severních. Campagna sama je pustá a holá pahorkatina, podobající se asi mírně rozvlněnému, jakousi kouzelnou mocí ztuhlému moři. Zříceniny, hlavně zbytky antických vodovodů, jsou jedinou její ozdobou. Kdysi byl to kraj úrodný, bohatě porostlý a hustě obydlený — nyní jen v nížinách jsou dobrá role, ostatek slouží toliko co pastva. Větší část Campagni nelze ani obývati; pověstná „malaria“ činí zde pobyt v letních měsících nebezpečným. Tak nejsou v troskách toliko díla rukou lidských, nýbrž i sama příroda kolem Říma je zříceninou! Arci byla vlastně netoliko někdejší úrodnost, nýbrž také zdravost Campagni dílem rukou lidských; neboť je-li nyní opuštěna, protože je nezdravou, stala se zajisté nezdravou tím, že v dobách společenského a hospodářského úpadku Říma bylo obyvatelstvo její valně ztenčeno. Zvláštní úkaz ten jeví se ostatně i v městě samém: v starém věku byla jižní jeho polovice, tehdy hustě obydlená, zdravá, severní pak, jen málo obývaná, trpěla značně malarií a její nerozlučnou družkou, zimnicí; nyní naopak je severní polovice města, v níž obyvatelstvo je nejčetnější, ani těsné uličky Ghetta nevyjímaje, celkem zdravá a jižní, nyní z valné části pustá, zříceninami nejlidnatějších čtvrtí starého Říma naplněná, stala se za to sídlem nemocí. Ostatně činí se nyní různé pokusy, aby Campagna nabyla opět přívětivější tváře a lepší pověsti; zejmena osvědčují prý se plantáže Eukalyptu, kteréžto bylině přičítá se zvláštní spůsobilost, očisťovati vůkolní vzduch.

Zase jsme se octli v síti myšlenek zasmušilých, neveselých; ale povzneseme zraky své vzhůru k temnomodré obloze. Neníliž ten čistý, smavý blankyt italský, jenž se nad elegií Campagni klene, jako plný jasný akkord durový, jenž uzavírá skladbu plnou unylých harmonií a rozháraných dissonancí? Osvěženi kouzelnou jeho mocí vracíme se lehkým krokem po Via Appia až ku hrobce Caecilie Metelly, abychom odtud podnikli malou procházku přímo přes pastviska, mimo cestu.

Dáme se v pravo. Opustivše silnici, sestupujeme ku zříceninám cirku Maxentiova. Je to jediný cirkus římský, jenž se nám zachoval tak, že můžeme si celé jeho zřízení dobře představiti. Rozměry jeho ovšem nejsou tak obrovské, jako byly na Cirku Maximu v městě, aniž má budova ta zvláštní význam historický, je však tím zajímavější, ana leží daleko za branami městskými, v tiché krajině, na rozhraní mezi oběma velkolepými nekropolemi, křesťanskou a pohanskou: přítomnost cirku právě na těchto místech nepřipraveného chodce poněkud překvapuje, poněvadž nám moderním je stranění se hřbitovů věcí takořka již vrozenou. Staří však zdobili pomníky náhrobní nejen ku poctě mrtvým, nýbrž i k potěšení živým a rádi mezi nimi dleli.

Další pouť vede nás od trosek cirku, leckterý malebný pohled poskytujících, vzhůru z doliny opět na návrší; překročivše vyjezděnou vozovou cestu a přelezše vysoký, pevný plot, stojíme na šírém pastvisku, jehož diagonalou zamíříme si přímo na malý pahrbek, porostlý lesíkem

Pohled na chrám Sv. Petra z Villa Doria Pamfili. Původní kresba Ad. Liebschera.

kameňáků. Lesík ten, zvaný Bosco Santo, svatý háj, je jediný v celé Campagni a požívá již proto jakési slávy, které by se mu arci na našem lesnatém severu nikdy nedostalo. Avšak dříve rozhlédneme se bedlivě na všechny strany, zdali se nám podezřele nepřibližuje stádo volů, pasoucí se tam na oné stráni pod S. Urbano, někdejší to hrobkou pohanskou, již v prvních dobách středověku v kostelík přeměněnou. Zdá se ti, milý čtenáři, můj strach zbytečným? Račiž se obrátiti na kteroukoliv stranu: všude uprostřed pastev nalezneš každých několik set kroků čtverhranná místa silným plotem obehnaná — jsou to nevyhnutelná útočiště před zdejšími voly, proslulými svou divokostí mnohem více ještě než nedostatkem intelligence. Hnáti hovězí dobytek po silnicích v nejbližším okolí Říma nebo dokonce v městě samém je dovoleno toliko pozdě v noci a časně z rána. Nejlépe je tudíž při procházce po Campagni držeti se vždy co možná na blízku takových „útulků“, do nichž snadno lze vlézti v případě nebezpečí; pasák, ozbrojený velkou tyčí ostrým železným hrotem opatřenou, zbaví touristu nemilých společníků a dá mu za zpropitné svobodný glejt až ku hranicím pastviska.

Nám přálo štěstí. Bez všelikého dobrodružství dostali jsme se do „Svatého háje“, jenž nám svými asi třiceti stromy sice mnoho ne imponoval, avšak přece milé místečko odpočinku poskytnul pod širokými, stinnými korunami. Pokračujeme dosavádním směrem, sbírajíce mezi chůzí kytici skromných polních kvítků, které ovšem od našich sedmikrásek nikterak se neliší ve svůj prospěch, ale na vzdor tomu v zimní době a na Římské Campagni nás potěšily, až k opětnému plotu a podél něho vedoucí vozové cestě, kterou nyní již neopustíme. Ubíráme se podél stráně, sporým křovím a stromovím porostlé, aniž bychom se odvažovali do údolí samého, zvaného Valle della Cafarella. Mohlo by se nám snadno přihoditi, že bychom zabředli v bezedný močál a z labyrinthu ramen potoku, struh a stok sotva vyvázli. A na oko vypadá údolí to tak nevinně a přívětivě! Než i z jiné ještě příčiny neopustíme vozovou cestu; za několik minut stojíme před malebnými zříceninami sklepení, jeskyni se podobajícího, před tak zvanou grottou Nymfy Egerie. Není to však někdejší příbytek oné moudré ženy, ku které prý i nejctihodnější a nejzbožnější ze všech římských králů, Numa Pompilius, rád chodíval si pro radu, nýbrž obyčejná svatyně, zasvěcená strážné Nymfě zřídla, které dosud prýští z jednoho četných výklenků, druhdy patrně sochami ozdobených. Je to rozkošné místečko. Z pod stinné klenby, zavěšené břečťanem a porostlé křovím, zaznívá stříbrný zvuk pramenu, jako by polohlasem prozrazoval nějaké tajemství, s rozvalinami pojí se návrší, do jehož boku právě sahá sklepení, v jeden zaokrouhlený celek, jejž doplňuje pohled na Bosco Santo co levé pozadí zároveň s poněkud zdivočilým popředím v obraz nad míru půvabný. Je to jedna z oněch idyllických scenerií, jichž okolí Říma poskytuje velikou hojnost; ale tak přívětivých, sympathických míst, jako „Grotta Nymfy Egerie“, věru není mnoho. Je-li vycházka sem nad míru vděčná pro malíře, dvojnásobně zajisté okouzlí každého, kdo je přístupen dojmům poetickým.

Slunce již se sklání k západu a zlatí oblohu na našem obrázku; toť znamení, že je na čase, abychom pomýšleli na zpáteční cestu. Sotva jsme však zašli po vozové cestě několik kroků, obracíme se na rozlou-

čenou — a hle, krásný obraz zázračným téměř spůsobem se změnil: Grotta je skoro celá zakryta křovím, Svatý háj zmizel za pahrbkem — slovem máme před sebou zcela obyčejnou, rostoucími večerními stíny dvojnásobně zasmušilou partii z Campagni — ani švitořivý pramének již neslyšíme. Opět význačný rys krajiny v okolí Říma: čarovné pohledy jakoby vypočtěné pro jistý šťastný bod, ztrácejí se ihned při každém kroku v před nebo v zad. Campagna co místnost sama o sobě nemá pro nás zvláštní půvab, brzo se ho alespoň nasytíme; za to tím více nás poutají četné pikantní vedety docela samostatné, mezi sebou nesouvisící, skoro každých sto kroků se střídající. Procházíme se zajímavou obrazárnou, ne krásnou krajinou.

Za čtvrt hodinky octnuli jsme se od své poslední stanice opět na známém místě: u kostelíka „Domine quo vadis?“ na Via Appia a za polovičku tohoto času kráčíme branou S. Sebastiano do věčného města zpět.

* * *

Navštívili jsme právě starověkou nekropoli pohanskou i křesťanskou; nezapomeňme také na místo, kam moderní Řím ukládá svoje mrtvé. V městě samém jsou tři hřbitovy: protestantský, o němž byla již učiněna zběžná zmínka, blíže brány S. Paolo, u Cestiovy pyramidy, židovský pod Aventinem na místě někdejšího Cirku Maximu, a „německý“ (pro katolické Němce a Rakušany) nedaleko vatikánského chrámu Sv. Petra. My však řídíme kroky svoje z města ven, branou S. Lorenzo, ku vlastnímu katolickému hřbitovu Římskému, zvanému Campo Verano.

Ku bráně S. Lorenzo dostaneme se od známé nám již basiliky S. Maria Maggiore západním směrem velmi pohodlně za deset minut, prošedše pod mostem železničním, po němž dráha vjíždí do nádraží. Městské hradby v okolí této brány jsou zároveň trojnásobným vodovodem; císař Aurelian použil totiž Neronova vedení pramenů Aqua Marcia, Aqua Tepula a Aqua Julia při opevnění města a oblouk tohoto vodovodu stal se branou, v starém věku zvanou Porta Tiburtina (dle cesty do nádherného města vill, Tiburu, nynějšího Tivoli), později pak Porta S. Lorenzo dle staré basiliky asi čtvrt hodiny odtud ležící. Zde máme také zajímavý příklad, jak se tisíciletým rumem zvýšila půda Římská: brána je asi na tři metry, ne-li více, zasypána, tak že slouží toliko její vrchní polovice co průchod.

Silnice, jíž dále kráčíme za svým cílem, nečiní jiný dojem, než Via Appia hned za branou S. Sebastiano: opět ty nudné, holé zdi v pravo a v levo, jen zde onde přerušuje osterie nebo hospodářské stavení nebo kaple jejich jednotvárnost. Konečně ustupují zdi a před sebou spatřujeme velké prostranství, částečně stromy posázené. Jsme u vchodu hřbitova, před nímž dále v levo stojí basilika císařem Konstantinem nad hrobem sv. Vavřince nádherně vystavená a dosud ještě dosti dobře zachovaná. Zrovna před sebou, hledíce podle silnice, máme půvabnou krajinku: mezi vysokou terrassou s temnými cypříši hřbitovní zeď přečnívajícími a jinou, příjezd k nějaké ville tvořící, otvírá se rozkošný pohled do modravých hor Sabínských, obrovská pinie, hned

u brány villy stojící, a sloup se sochou sv. Vavřince v pravém popředí oživují velmi účinně malebný obraz.

Basilika S. Lorenzo je velmi zajímavá. Třeba toliko otevřenými dveřmi do ní pohlednouti, a již jeví se nám její ráz karakteristický: malebnost vnitřního uspořádání, k čemuž arci jednak původní použití nejrůznějších, na mnoze k sobě se ani nehodících zbytků antických staveb, jednak pozdější rozšíření chrámu níže položenou nynější hlavní lodí valně přispělo. Vidíme zde také středověké a moderní fresky, na zevnějším průčelí i nové mosaiky, v předsíni zase starokřesťanské sarkofagy, uvnitř chrámu docela i jeden antický — mohli bychom podrobným prohlédnutím všech jednotlivostí prodělati takořka úplný kursus dějin umění.

Nás však především láká Campo Verano. Tak imposantní stavbou, jakou jest nový hřbitov Bolognský se svými četnými chodbami, kobkami, síněmi a kaplemi, takořka celý palác mrtvých tvořícími, nemůže se Řím vykázati. Též velký historicko-umělecký význam, jímž se honosí Campo Santo v Pise, nebo překrásnou přirozenou polohu hřbitova Neapolského nebo i jenom malého pohřebiště v San Miniato ve Florencii marně bychom zde hledali. Zato je Campo Verano pestrý, rozmanitý a rozsáhlý. Nalezáme zde arkády s nádhernými pomníky plastickými a architektonickými, vedle toho zase velké hrobky samostatné, mezi nimiž vévodí rotunda rodiny Castellani, kdežto oblíbené nápodobení antických chrámů pro své příliš titěrné rozměry téměř nepříjemně působí právě na tomto místě, dále zase spatřujeme prosté hroby uprostřed stinných skupení cypříšů, jinde opět nápodobení kolumbarií starořímských nebo, v nově založené části hřbitova, i starověkých hrobů do skal vtesaných a p. v. Zvláště nás zajímá jedno pozorování: Římané mají velikou zálibu v podobiznách jakožto ozdobě náhrobků. Nepřestávají však na sochách a reliefech, které by klidným vážným slohem zachovaly nezbytný zde ráz monumentální, nýbrž valnou většinou jsou to velké nebo malé fotografie, černé nebo kolorované, tu a tam i podobizny olejem malované, emailované, fresky atd. Samo sebou se rozumí, že skoro naveskrz ze tváří těch mluví k nám prosa všedního života — a čím přirozeněji a opravdověji mluví, tím více uráží to cit, při návštěvě jakéhoholiv hřbitova vždy vážně a elegicky naladěný. Avšak i přímo humor — nevím, zdali z podivínství bezděčný, nebo z rozmarnosti úmyslný — ozývá se mezi cypříši Campo Verano, a sice právě v nejpoetičtější části hřbitova, zaujímající návrší za basilikou a končící zmíněnou již terrassou nad silnicí. Na dosti okázalém náhrobku čteme jmeno Leopolda Ferrigiho, pekaře, jenž si za živa již postavil tento pomník, ozdobený věrnou podobiznou a ohražený čtyřmi řetězy, nesoucími u prostřed vždy nápodobení nějakého druhu pečiva, v „životní velikosti“ ze železa ulité a zcela naturalisticky obarvené! Toť arci pouhá kuriosita; jiný pomník má význam historický. Nedaleko od hrobu pana Ferrigiho jest monument, jejž papež Pius IX. postavil vojákům, v jeho službách r. 1867 „pro ochranu náboženství a pro neodvislost města“ padlým, domácím i cizím. *) Po

*) Jmena všech jsou uvedena; mezi cizími četl jsem též Čecha Rudolfa Dvořáka — tak alespoň dovoluji si opraviti chybný patrně nápis: „Rudolfus Deworscheck Boemus, subpraef. cohort. manuballistarum auxiliar.“ Padl u Mentany.

svržení vlády papežské zůstal pomník sám nedotknut; jen nevelká deska k němu připojena s nápisem následujícího obsahu: „Tento pomník, jejž vláda kněžská postavila na památku cizím žoldnéřům, nechal osvobozený Řím státi potomstvu na věčnou památku dob nešťastných. S. P. Q. R. Dne 24. října 1871.“ Nechť navštěvovatel se staví na tu či onu stranu politickou, přece musí uznati takt, jejž zde objevili Římané. Věděli dobře, co to je historický pomník, a proto neodstranili ho, nýbrž doplnili právě tak, jako Livorňané, kteří na pomnících velkovévodů Ferdinanda III. a Leopolda II. ponechali všechny oficielní chvalořeči a toliko dvě ze čtyr nápisných desek pomníku Leopoldova nahradili novými, zaznamenávajícími prostými ciframi výsledek všeobecného hlasování ve prospěch království italského pod Viktorem Emanuelem, jakož i usnešení zástupců země proti dosavádní dynastii. Němci, jak známo, zničili dánského lva na hřbitově Flensburském, Pařížská komuna povalila sloup se sochou Napoleonovou, a nemýlím-li se, učinili i horkokrevní Messiňané totéž se sochou neapolského krále Ferdinanda II.

Mezi sochařskými ozdobami větších náhrobků, zejmena v dolejší hlavní části hřbitova, pod arkadami, nalezáme leccos zajímavého. Povšimněme si jen jediného skupení mramorového, jež sice co do umělecké ceny své nestojí nejvýš, avšak nezůstane bez účinku na náš cit. Mladá matka v lenošce sedící loučí se posledním polibkem se svěžím hošíkem; nápis sděluje nám poslední její napomenutí: „Miluj svého otce a svou vlast!“ Naturalismus v provedení a jakýsi genrovitý ráz vadí nám arci více než Vlachům, kteří vzhledem k monumentálnímu umění mají o něco širší svědomí než my; ale něžná pieta k zemřelé a vroucí cit vlastenecký, jenž z prostých slov oněch vane, dojímá nás dvojnásobně, čteme-li dále, že tvůrcem skupení toho jest sám choť zvěčnělé zde paní, sochař Gio. Batt. Lombardi. A jaká to zvláštní náhoda! Právě když tyto řádky píšu, zvěstují časopisy italské, že Lombardi dne 9. března ve svém rodišti Brescii zemřel.

* * *

O krásné a zajímavé procházky nemá Řím věru nouzi. Ale skoro všude ovládají dějiny věčného města a umění všech dob veškeré naše myšlení a tak především ducha zaměstnávají, povznášejíce nás, ale zároveň i unavujíce. Chceme-li si vyjíti někam, kde by se zcela jasně a vesele na nás zasmála příroda a život, beze všech zasmušilých reflexí a bez napínání pozornosti pro díla umělecká, nemáme příliš velký výběr. Specialitou Říma jsou jeho velké villy, rozsáhlé to parky s letohrádky, nyní v musea přeměněnými. Nejbohatší sbírky umělecké má Villa Albani za Porta Salara; umění je zde hlavní věcí tak, že i dle francouzského vkusu založená, ostatně ne příliš velká zahrada činí jakýsi dojem umělecký. Jen při vstoupení překvapuje nás čarovný obaz: rondell štíhlých pinií s panoramem hor Sabínských v pozadí, a opouštíme-li Villu, okouzluje nás ještě jednou na rozloučenou, zvláště při rudém světle zapadajícího slunce. Avšak celou ostatní dobu návštěvy musíme věnovati velkolepé sbírce antik, jichž počet převyšuje tisíc a zahrnuje leckteré dílo světoznámé; malby jsou méně pozoruhodné — našince ovšem zajímá především velké fresko stropové, slavný „Parnas“

Z Villy Doria Pamfili.
Původní kresba Ad. Liebschera.

krajana našeho Rafaela Mengse. Ale je to zotavení? Sady Villy Ludovici — uvnitř města — jsou již mnohem větší, ale i zde jednak proslulá sbírka soch, jednak obdivuhodná vyhlídka na Řím pohlcují především náš čas a naši pozornost. Museum Villy Borghese za Porta del Popolo též patří k nejznamenitějším sbírkám Římským, ale je přístupno jen v jisté dny, kdežto rozsáhlý park, jedna z nejoblíbenějších vycházek elegantního světa, otevřen jest obecenstvu denně mimo pondělí. Zde můžeme se dle libosti procházeti nebo projížděti — ač máme-li povoz dvojspřežní, poněvadž kočáry o jednom koni nemají přístupu — a pozorovati Řím, jak se baví a směje. Ano i vážní jinak chovanci kněžských ústavů, jako Propagandy, dovedou zde býti veselými a v „hippodromu" můžeme se dívati na improvisované Olympské zápasy miniaturních kněží. Ale jamile se přiblížíme letohrádku, v němž sbírky jsou umístěny, již prosté, volné požívání přírody ustupuje novým myšlenkám. Chceme-li však naprosto uniknouti uměnám — a toho potřebu cítí ob čas každý, kdo po Italii cestuje — bude nejlépe, navštívíme-li Villu Doria-Pamfili na opáčném konci města. Těch několik nepatrných antik, kterými ozdobeno je Casino, by nás neodloudilo přírodě, i kdyby byly zrovna tak pohodlně přístupné, jako velké sbírky ostatních jmenovaných Vill a také Kolumbarium a jakýsi pomník Francouzů r. 1849 zde padlých nebudou míti větší moc nad námi.

Villa Doria Pamfili leží jen několik minut cesty za branou S. Pancrazio. Při této příležitosti poprvé vstoupíme na pravý břeh Tiberu, a sice asi u prostřed města přes starý most Aureliův, nyní Ponte Sisto zvaný. Brzo jsme v široké ulici Via Garibaldi, jejížto pokračování nás velkými serpentinami skrze krásné, bujnou jižní vegetací překvapující sady vede k terasse, na níž stojí kostel S. Pietro in Montorio. Panorama, které se odtud rozvírá zrakům našim, je snad nejzajímavější ze všech pohledů na Řím; alespoň je nejpřehlednější a přispěním řeky v popředí a veškerého horstva okolního v pozadí i velmi malebné. Za S. Pietro in Montorio jdeme kolem imposantní barokní fontany, do níž v bohatých proudech vlévá se Acqua Paola, vykonavši asi osmimílovou pouť po vodovodu, papežem Pavlem V. s použitím stavby Trajanovy zřízeném. Za několik dalších minut máme bránu S. Pancrazio za sebou a vstupujeme do nejrozsáhlejšího parku Římského. Hned při vchodu do Villy Doria-Pamfili pohleďněme v pravo přes nízkou zeď: obrovská kupole Svatopetrská jeví se nám se strany neobyčejné, a právě proto nás dvojnásobně poutá. Ostatní Řím jakoby zde ani neexistoval: v přirozeném zeleném rámci listů vavřínových a dubových uzavřená zdá se býti basilika Vatikánská rozměrů dvojnásobných. Podobný pohled vyskytne se nám ještě později blíže Casina, tenkráte však s pustými lomy a se zříceninami antického vodovodu v popředí.

Sady samy jsou nad míru bohaté na nejmalebnější partie; pro krajináře nemůže býti vděčnější látky k nejrozmanitějším studiím, než Villa Doria-Pamfili. Jak často bývá na př. malováno překrásné ono čtveronásobné stromořadí, jehož široké koruny srostly již v jednu neproniknutelnou klenbu, jakýsi věčně zelený tunell? A když zapadající slunce se strany zlatí svými rudými paprsky kmeny kameňáků a procházející se mezi nimi pestré obecenstvo — kdo nevzpomene si při tom

ihned na obraz Oswalda Achenbacha? Co vzácné zahradnické umění docíliti může, aniž by se v malichernostech ztrácelo, toho šetřeno při zakládání parku plnou měrou. Několik hodin mohli bychom se zde procházeti, než bychom se těch hájů, lučin a jezírek nabažili; volně si oddychujeme: nalezli jsme v Římě kus přírody, při níž můžeme zapomenouti na Řím — tak nevděčni jsme!

Nevím, činím-li dobře, že ti svou společnost vnucuji, milý čtenáři, i nyní ještě, když jsme, unaveni poutí Ghettem a Campagnou, pocítili touhu vymknouti se poněkud z ovzduší římského. Dříve totiž než se s tebou rozloučím, měj tolik strpení, abys ještě několik minut věnoval této poslední vycházce. Chci se o to postarati, abychom se tak rychle, jako z Monte Pincio do Ghetta, dostali z Villy Doria Pamfili na Monte Mario. Nevedu tě městem, nýbrž za hradbami, pustou, nepůvabnou cestou mezi branami S. Pancrazio a Cavaleggieri; ale máme stále před sebou báň Vatikanskou a sotva vstoupíme zase do města, ihned se octneme na náměstí Svatopetrském. Kdož by neznal tento zvláštní, jediný obraz — a kdož by si při tom nevzpomínal opět a opět na onoho velikána umělce, jenž jediný dovedl věčnému městu dáti důstojnou korunu. Málo kdo však si pomyslí, že Michel-Angelo nikdy ve svém životě neviděl ani nejmenší část toho, co vidíme na náměstí Svatopetrském my. Při jeho smrti kupole nebyla hotova a to, co zde již bylo, tambour, zakrývá nyní průčelí, provedené v 17. století Madernou; obrovskou kolonadu vystavěl ještě později Bernini a také obelisk, jenž nyní zdobí střed eliptického prostranství, postaven sem byl až po smrti Michelangelově.

Spěcháme dále Borgem, t. j. čtvrtí podvatikanskou a skrze Porta Angelica po silnici, od rovného směru v levo se odchylující, vzhůru. Velké okliky její můžeme si zkrátiti, když se pěšinou dáme přímo do kopce. Z holého návrší toho seznáme opět nové panorama římské: tenkráte je nejbližší jeho částí sám jednak Vatikán jednak Hrad andělský a ostatní město tvoří jen pouhé pozadí, jakousi folii. Toť pravý pohled na Řím papežský. Čím dále stoupáme, tím více šíří se náš obzor a rozprostírá se před námi nenáhle i celé severní okolí města, s klikatým řečištěm Tiberu. Na samém vrcholu Monte Mario arci ještě nejsme: ale mnoho nového by nám již vyhlídka z míst ještě vyšších, jako s pověstné Villa Mellini, neposkytla. Nežli však pomyslíme na zpáteční cestu, ještě alespoň několik minut stoupejme po silnici dále, až ku klášternímu kostelu S. Maria del Rosario — je to osobní moje libůstka, jíž odolati nemohu. Se schodů tohoto chrámu ještě jednou se rozhledneme — ale ne toliko do údolí Tiberského, nýbrž i vzhůru, po stoupající silnici, která nám zde podává idyllickou scenerii z pohorského městečka italského. Zde, na rozhraní mezi klidným venkovem a světovým městem, ne příliš daleko od Vatikanu, sídlil kdysi ideal všech virtuosů, abbé Liszt, když byl se rozloučil s dráhou světskou: a vzpomínka na tohoto mistra budiž harmonickým zakončením naší pouti . . . .

* *
*

Po zamrzlé Vltavě rýsují své pružné kruhy želízka hbitých bruslařů a půvabných bruslařek, pražské listy denně zvěstují, že vlaky železniční

pro spousty sněhu nemohou se hnouti ku předu, obligátní sport vánočních honeb na zajíce a společných sanic pěstuje se mezi Šumavou a Krkonoši s vášní, která tím více stoupá, čím více klesá teploměr — a my se na zpáteční cestě s Monte Mario, ještě, nežli vkročíme do města, zastavíme v Osterii della Pigna, zahradní to hospůdce, přeplněné svátečními hosty všech tříd, zasedneme si do besídky pod štíhlými vavříny k láhvi dobrého domácího vína, okusíme k tomu nakládané olivy, které nám však sotva zachutnají, napravíme si však brzo chuť výborně připravenou rybou Tiberskou a budeme se baviti díváním na národní hru velkými dřevěnými koulemi („boccie“), podobnou asi házení bobů, jímž si krátívá čas naše nadějná mládež pouliční, a snad také sami se o partii pokusíme. Slunce sice již je za horami, ale vzduch je příjemně vlažný, nebe čisté a jasné, třeba by nám kalendář ukazoval na den prvního ledna ....

Naděje.

Od

A. Koukla.

O naděje! ty božství záře skvělá,
kéž stále davům ztýraného lidu
svou jemnou rukou vrásky s čela stíráš,
jim kouzla svého květem mírníš bídu
a náruč svou jim nikdy nezavíráš!

O naděje! Velebím svatost tvoji;
co jediný dar lepý mstivých bohů
jsi zbyla na zemi, když v záští svého znoji
vše lidstvu uzmuli — nám v pustém žití hlohu
jediný květ tvůj libovonný stojí.

Však zázračný to květ, to kvítek čárný:
on roste pod nebem, v němž mrak se hněvně svíjí,
on blesky šlehán skytá plod svůj blahodárný,
on bují životem, když proudy slz ho myjí —
jej zničit živlů všech je útok marný.

O naděje! Jsi lidu Hospodinem
a proto uchvácen vždy klesám před tvou září —
jen jednou ne — když vůdčí hnězdu žití stínem
jen v tobě hledá lid, vše ve tvé vidí tváři,
zrak maje zaslepen a ruce v klínu líném!

Václav z Michalovic.

Od

Svatopluka Čecha.

Vstup.

Ty stará kniho, kolik palců vtisklo
svou bledou stopu v okraje tvých blan,
co vzdechů budila's, co slz ach! trysklo
ze čtoucích očí do tvých vetchých stran!

Jak unikla jsi pochopovu spáru?
Jak oklamala's mnichů bystrý hled?
Ký div tě vyrval z Koniášských žárů,
jichž na osmáhlých deskách tuším sled?

Zdaž u vyhnanství na srdci tě nosil
cizinou český bratr toulavý,
zda pláčem touhy neplatné tě rosil
po dalném břehu drahé Vltavy?

Či tajný kacíř v rodnou zem tě skrýval
a zamknuv pevně chaty veřeje,
nad tebou v nocích o dnu pomsty sníval
a v nebe skládal marné naděje?

Proč, kniho děsná, zabloudila's ke mně?
Proč hrůzou minulou můj rušíš mír?
Osudné lešení se zdvihá temně
a ve sluch bije vzteklý bubnů vír . . .

Pryč, obraze! — Meč katův blýská, blýská —
Pryč, pryč! — Tvář halí slunce do mraku —
Na věži tam se lebka k lebi stiská
v potupný věnec — Vari, přízraku!

Nadarmo volám. Vstříc mi z řádků plane
jak rudý plamen každá písmena,
a z listů sežloutlých mi k duši vane
vzdech tisíců a kletba tlumená.

I zdá se mi, že kol mých spánků vlají
duchové všech, kdož četli v knize té,
k veliké písni že mne vyzývají,
jíž vypěl bych to hoře staleté.

Bych spjal jak perly zlatou písně šňůrou
těch exulantských slzí trpký žal,
jenž k prsti rodné sněhem, ledu kůrou
kdys při loučení žhavě pronikal.

By pozůstalých odpor udušený,
bol, jemuž nepřátel se rouhal smích,
a valonskými bubny přehlušený
hlas mučenníků, křivdě klnoucích;

by vše, co vřelo v utýraném lidu,
ten tajný skřipot zubů, stud a hněv,
než pod jařmem se sklonil v tupém klidu —
teď rázem vyhřměl plamenný můj zpěv!

O, předků duchové, já nejsem pěvec pravý,
bych sestoupil v inferno vašich muk
a hymnou vaší mučennické slávy
překonal všední přítomnosti hluk.

Již sotva pojme duše moje kleslá
pradědů vzdor a sílu nezdolnou,
jich dumy hrdinské i mužná hesla
a víry jejich něhu plápolnou.

Jak mnohý pravdy znak, váš idol svatý,
jenž v bojiště vás vodil krvavá,
teď vlaje vzduchem, přelud bez podstaty,
jímž poesie leda zahrává.

Náš věk se z vaší zůstalosti zouvá —
rve dechem skeptického rozboru
ty vetché třásně; ale mocně zdouvá
až posud jeden z vašich praporů!

Zda klesne též? Kéž zmizí s lidstva dráhy
co prapor bitevní! Kéž zůstane
co korouhev jen různá stejné snahy,
v níž lidskosti znak svorně zaplane!

Zda padne prapor plemenného boje?
Či bude valiti k nám věky dál
cizinský oceán vln šumných roje,
jenž, předci nešťastní, vás bičoval?

Vím jen, že v dětskou již mi duši tiskla
své ostny rodu zdeptaného strasť
a mnohou slzou z oka povytryskla, —
že procítil jsem vaší trýzně část.

Že krev mi kypí do planoucích skrání
nad knihou touto, do níž praděd psal
své vlasti muka, hanbu, pošlapání
a beznadějné duše hněv i žal.

Vím jen, že svírám pěsť, že zrak se kalí,
že hlava klesá v temné dumy klín
a jak bouř daleká se ke mně valí
zpěv pošmourný — — Zde pouhý jeho stín ..

Zpěv první.

Plna vůně, ševelu a třpytu
jídelna dnes otců jesuitů
Se stěn vlaje rudých látek vlna
oblačné jak spousty, jitrem vzňaté,
a v ní slunka hrají nesčíslná —
znaky řádu v aureole zlaté.
Podlaha, jež kostky mramorové
v mosaiku dvojbarvou si skládá,
září leskem šachovnice nové;
na ni oken světlý obrys padá,
v němž tu tam obláček pestrý plove —
stínů hra, již malba skel tam spřádá.
Na podlouhlých stolů valném šiku
sněhem leží jemná z Flander plátna,
po nichž stříbro — proti otců zvyku —
rozkládá dnes ruka sluhů chvatná;
uprostřed pak alabastr bílý
květů zvonce kol do kola chýlí.

Velkolepé malby svěží záře
vábí oko k hloubi refektáře.
Na stěně tam v jarých barvách pálá
svatební hod v Galilejské Kaně —
měl bys: život skutečný tam sálá!
Zdá se ti, že nevěstiny skráně
purpurem se nítí, bledou sněhem
pode zraků snoubencových žehem.
že ruch zachvacuje hostí řadu
i dav sluhů, kol se rojící,
že tam hudec paličkami vzadu
ze sna budí kotlů dvojici

a kol něho dlouhé píšťaly
stříbrné se plesným zvukem plní,
že ret Ježíšův se šeptem vlní,
kříse vína pramen ustalý — —
Takých zázraků dnes třeba není
otcům velebným. Jim v šírých sklepích
moře vína perlí se a pění
k zavlažení hodů velkolepých.

Dort aj! obrovský tu právě v dar
otcům posílá don Baltazar.
Sluhů dvojice dar nese stěží.
Tvrze okrouhlé má divný tvar
s baštou mnohou, cimbuřím a věží.
Zvláštní posádkou se hemží kolem:
jak by mravenčí byl ztekl voj
cukrovou tu pevnosť, horem, dolem
drobných podůbek ji plní roj.
Znenáhla v tom postav lidských mraku
po figurky mnohé tváři, znaku
divák rozeznává vojsko černé
odpadlíků církve pravověrné.
Na bráně, v níž nad příkopu hloubí
hradu most je zdvižen visutý,
hlásní Cerynt s Ebionem troubí
v pergamenů chomáč svinutý
a kol kolem u praků a střílen
ohyzdní se tovaryši kupí
z heresie mrzké dávných dílen —
gnostiků a manicheů tlupy.
S jiným kacířstvem po sladké tvrzi
přátelí se Valdensové drzí.
Z okna Vykliff úšklebněk rty špulí,
v římse k Husi Jeroným se tulí,
kolem věže v divotvárném věnci
ztřeštění se vinou novokřtěnci,
nejvýše pak zpupná čela chmuří
Luther, Kalvin, Zwingli na cimbuří.
Věže báň se končí globusem,
na samé pak makovici její
v šíji Koprníku Galilei
s obrovským si zased' tubusem.

Divně v středu nápojů a krmí,
v síni otců, statných Říma branců,
cukrářské plod fantasie strmí —
křehká pevnost církve odřezanců.

Překvapil dar zvláštní jesuity,
vrtí hlavou, druh se dívá k druhu,
až pak šeptem vyznávají v kruhu,
že vtip nechápou, v tom daru skrytý.

Však již hosty refektář se plní.
Barvou všelikou a různým tvarem
míchají se roucha v šustu jarém,
jako bouř když záhon květů zvlní.
Pyšné hlavy kadeřavých vlasů
pnou se z límců sněžných, kruhovitých,
nabíraných v nesčíslnou řasu,
jako z květů báje obrovitých.
Zlatem prošívaný, v divném třpytu,
k tělům statným oděv přiléhá,
v něm pak mnohou spárou aksamítu
plamenitý šarlat prošlehá.
Lehké pláštíky jim s šíje vlají
se stříbrným šperkem na pokraji.
Mnohobarvá péra k zemi kanou
přes klobouků střechu prohýbanou;
s botou střevíc kordovský se druží,
ostruha s hedbávnou bílou růží.
A s tím světským pychem zápolí
vedle jesuitské řízy tmavé
hávy rozmanitých řeholí
bílé, černé, hnědé, popelavé.

Právě jako bouř když v sady duje,
že se květ ku květu nachyluje,
barvy mísí, rosa zevšad blýská:
tak se vlní pestrá směs a k hlavě
hlavu kloní, rukou ruku stiská,
z davu pak, jenž v tlupách tu a tam
šustí, hlučí, vítaje se, bavě,
každou chvilku vzácný drahokam
v rouchu, prstu svitne mihotavě.

Otcové pak vzácných davy hostí
vítajíce bloudí tam i sem,
s pokorou zde, onde s důvěrností.
s poklonou a sladkým úsměvem.
Ku křeslům již panstvo hbitě vodí —
pořad mnohé rozpaky jim plodí.
Vždyť ach! tolik moci, slávy víže
kytice ta pánů bohatá:
hrdý Valdštýn, z Lichtenštejna kníže,
Michna, Martinic i Slavata,

Madaras, Huerta — jiní, jiní
muži vznešení se kupí síní.
Všechny sloupy mocné, hrdě vzpjaté,
o jejichžto čela žulová
vlády císařské a víry svaté
podpírá se skvoucí budova,
jež v té zemi po válečných šumech
vypjala se na kacířství rumech.

Jaký pohled na ty trůnu rady,
sluhy církve, tlupy válečníků,
ani kolem dlouhých stolů šiku
sbírají se v šumné, skvoucí řady!
Stýká se tu protiv na tisíc:
Onde ve vyzáblou mnišskou líc
hluboko své divé znaky vtiská
fanatismus, jenž jí z oka blýská;
ale vedle rudým kyprým rtem
v tučné tváři jiný bosák lysý
mlčky libuje si hříšnou zem,
dokud nad ní révy hrozen visí.
Obličej tu dvořenína hladký
mžourá bystrým okem zchytrale,
na rty tenké úsměv nutě sladký,
an mu vojín tváře zvětralé,
v jejíž drsné hrboly a hrany
mnohé činy krvavé jsou psány,
vypravuje, zpurný hladě knír,
kam jej zanesl kdy boje vír.
S Němcem rozvážným Vlach onde hravý,
tuto Španěl s Valónem se baví.
V divnou strakatinu pronárodů
od nedávna panstvo české zkvetá —
vždyť se sletli k bohatému hodu
orlové sem ze všech konců světa.
Ležíť kraj zde mrtvý, pošlapaný,
uštvané jak zvěře zbitá kůže,
s níž si mečem popluží a lány
po libosti smělec řezat může.

Však-tě stálo mnohou trudu chvíli,
nežli kacířskou tu kletou krev
pod sekyrou, mečem proměnili
v pyšný šarlat sobě za oděv,
nežli hořké slzy exulantů
změnily se v záři diamantů,
jež tu blýská shromážděním četným
ze spon, jilců, pošev, prstenů,
krůpěje jak rosy sadem květným
na jitřního slunce plamenu.

Stojíce teď nad tabule vnadou,
ruce spjali pod skloněnou bradou
a hlas modlitby již sborem vane
„Oči všech doufají v tebe, Pane!“

Na katedru, která v síně rohu,
kazatelně lehké podobna,
na stěně se vznáší, v lepém slohu,
jížto mnohá díla ozdobná
v obrubu i krytby polokruh
vyřezal kýs umný řádu druh,
vystoupil teď novic volným krokem.
Hocha toho jemná, bledá tvář,
pod kadeří černou, s temným okem,
jehož blouznivou teď tlumí zář
dlouhá brva, — ještě bledším zdá se
nad havem, jenž útlou postavu
poukrývá v černé volné řáse.
Plaše přeletl teď po davu
jeho zrak a něžná ruka bílá
pergamenů stůčku rozestýlá.
S rozpačitým rtů se chystá chvěním,
by dle zvyku, který zbožní otci
i v den slavný ponechali v moci,
kvas ten šlechtil bohulibým čtením.
I čte již, jak v lůno české země
padlo, rostlo navzdor sokům zlostným,
až pak rozvilo se květem skvostným
blahodárné Loyolovo sémě.

Pohřížena v tupý bludů spánek
kacířskými zem ta vřela kvasy,
až jí přízně panovničí vánek
na hruď chorou přivál zrno spásy.
Canisius, muž to vzňatý bohem,
vnořil semo do kacířské půdy
opatrně první základ chudý,
na němž časem, po snažení mnohém,
tato kolej nádherného lesku
hrdé témě vznesla ku nebesku.
„Procul esto canis!“ blud jej zdravil —
však hus proklatou ten pes jim zdávil.

Ba sám otec Ignatius svatý
na své hrudi, k nové spásy vzniku,
by blud český rozškubali klatý,
vypěstoval dvanáct sokolíků.
Dvanáct dělníků na spustlou roli
z Říma vyslal — nové apoštoly.

Na loži svém, těžkém u neduhu,
libě mluvil v loučících se kruhu
a v tom, zahlédnuv knih těžké břímě
vedle poutníků, — „O malé víry!
k čemu vám knih mrtvých plné míry?“
zvolal káravě. „Či Bůh jen v Římě?
Onť vám skytne všude, čeho třeba, —
tělesného, duševního chleba.
Jediná vám kniha plně stačí:
zde ten Gerson! Pilně čtěte ji,
snažte se, ať noha vaše kráčí
v Ježíšově stále šlépěji,
nemiňte se nikdy jeho stopy
a pak ze klopotné české žni
odnesete mnohé zlaté snopy —
církve svaté reci vítězní!“
Při těch slovech s lože k nim se shýbal,
synáčky své objímal a líbal,
žehnaje se dotkl jejich skrání. —
Neslo zdar to svaté požehnání!

Zkvétal utěšeně v kraji českém
Canisiův květ, pln vůní nebe,
a kruh příznivců vždy kolem sebe
šířil valnější svých cností leskem.

Jinoch jeden český, vzácných cností,
chovanec náš, plný zbožné píle,
samoten dlel v chrámě před svátostí
na modlitbách kdysi pozdní chvíle.
Pojednou ach! vidí: blesky zžíhá
monstrance se věnec, sluncem hoří
a v tom světla nebeského moři
andělských se křídel tisíc míhá,
uprostřed pak na hostii sněžné
pacholátko spatřil čaroněžné
a hlas rajský: „Žádám“, s hůry zněl,
„abys tam, kde jsi, vždy býti chtěl.“
Porozuměv jinoch, první z Čechů
Ježíšův podnikl svatý řád
a v něm horlil do sledního dechu, —
jitřenka to jasná pustých lad,
za níž brzy v jarém vzešly svitu
hvězdné davy českých jesuitů.

Společnost pak naše, v této zemi
zvítězila nad odpůrci všemi.
Marně zlobným direktoři slovem
uhnětli ji — zkvetla v lesku novém.

Odpůrců však hlavy zločinné
Klesly v prach — Laus Tibi, Domine!

Svinul novic pergamén a kráčí
tiše, skromně refektářem dolů,
kde kol prostičkého nejzáz' stolu
věnec mladých soudruhů se stáčí.

Ale panstvem ševelí to, šumí,
s šeptem hlava ku hlavě se kloní,
„Švarný hoch! — Jak pěkně čísti umí! —
Jaký výraz! — Hlas mu stříbrem zvoní!"
Otázka kol chví se přitlumená:
„Jakého ten mladík rodu, jména?"

(Příště dokončení prvního zpěvu.)

ROZHLEDY

v literatuře, umění a vědě.

Česká literatura.

Povídky Ferdinanda Schulze. Svazek I. Matice lidu XIV. ročníku čís. 1. (Mladá žena. — Rok v Praze). Ferdinand Schulz má nejen doma, nýbrž i za hranicemi skvělé jméno co literární historik a kritik, jest jedním z nejlepších našich essayistů, vážený professor, publicista a při tom též šťastný novellista. Zajisté velmi obsáhlý to obor působnosti, skoro až příliš obsáhlý na jednotlivce, byť i fond jeho byl sebe hlubší a bohatší. Ale Schulz stačí svým úkolům úplně a není literární práce, kterouž by nebyl provedl velmi čestně. Hlavním jeho oborem jest ovšem literárně-historické essay, ve kterémž u nás nemá sobě rovného; než o této brillantní stránce jeho spisovatelské činnosti nehodláme se pro tentokráte šířit. Chcemeť stručně charakterisovati Schulze co novellistu. Schulzovy povídky jsou něžné, vkusně uvité kytice pro salón i čistou jizbu vesnickou; dýše z nich jemný, ušlechtilý cit pro pravdu, mravnost a právo, a tendence jejich je tak jasná a čistá, jakoby psány byly něžnou rukou mladé, ideálně se nesoucí dívky. A přece mluví z nich zkušenost života a zejmena salónů znalého muže, kterýž se nevyhýbá žádným záhadám srdce a svědomí. Schulzovy povídky mají ráz a povahu svého autora: jsou především elegantní, uhlazené a měkké; plynou přímým, jasně vyznačeným řečištěm, nevyhledávají žádných komplikací, řeší svou úlohu a zůstavují v čtenáři pocit lahody. Schulz chce ušlechtilým spůsobem bavit a při tom, aniž by užíval rozčilujících pomůcek, na zjemnění mravů působit. Oboje daří se mu měrou žádoucí.

Schulz je mistr ve slohu a muž duchaplný; obě tyto zajisté vzácné vlastnosti dodávají jeho povídkám zvláštního lesku a činí je příjemným čtením pro každého, kdo ještě všeliký názor života si neotrávil. Jsou poeticky založeny i provedeny, ale proto přece zdá se býti jejich devisou: „Ze života pro život!“ *Dr. S. H.*

V mraku a světle. Arabesky a kresby od Václava Beneše Šumavského. V Brně, nákladem vlastním. Belletristická naše literaratura obohacena touto sbírkou velmi platně. Jsou to drobné povídky, kresby a obrázky ze života, plné poesie a citu, života, barvitosti a půvabu. Václav Beneš-Šumavský (kteréhož rozeznávati dlužno od Václava Beneše Třebízského) je velmi dobrý pozorovatel a šťastný vypravovatel; studuje lid a skutečný život, vyváží z něho typické postavy i charakteristické zjevy, obestírá vše lehkou, všeliké affektace prostou poesií, a proniká tuto poesii zdravým a hlubokým, ač nikoliv okázalým citem. Všecky Benešovy práce nesou se vyšším idealním směrem a mají veskrze ušlechtilou tendenci. Látku vybírá si Beneš z pravidla jednoduchou a nesestrojuje ve své komposici žádných umělých lešení, ale dociluje přece žádoucího účinku, neboť vypravuje vroucně, živě a věrně, jakoby jej ochvíval duch poesie národní. Přejeme Benešovu talentu šťastného dalšího rozvoje. *Dr. S. H.*

Černohorské povídky. Od Jos. Holečka. Dílu I. sv. 1. Tiskem Militkého a Nováka. — Již dvakráte měli jsme příležitost promluviti ve „Květech“ o pracích Holečkových s plným uznáním výtečných jejich vlastností. Čilý spisovatel postaral se, aby nám bylo o něm brzy promluviti po třetí a zároveň aby zůstalo v platnosti přísloví: Do třetice všeho dobrého. Po dvou svazcích sbírky „Za svobodu“ vydal a to opět vlastním nákladem, první svazek jiného cyklu povídek, jichž dějištěm je malá svým rozsahem, ale veliká svými syny a dcerami Černá Hora. Povídky „Bitva u Fundiny r. 1876“, „Gavran“, „Alija a Ilija“, „Stáne“ a „České spiknutí na Cetyni r. 1876“, obsažené v této knize — práci „Surogát s. Vasilija“ pouštíme zde mimo zřetel, poněvadž není v prvním svazku ukončena — řadí se důstojně k pracím cyklu „Za svobodu“ plastičností a svěží barvitostí líčení, poutavým spořádáním a poetickým nádechem látky, pěknou invencí, junácky bodrým tonem, krásnou jadrnou mluvou. Všude jeví se též bujarý humór — jen tu a tam měl spisovatel zastřihnouti některé trivialní jeho výstřelky, které však nepadají v celku na váhu. Za nejzdařilejší práce svazku toho pokládáme „Bitva u Fundiny“ a skvostný erotický obrázek „Stáne“. *S.*

— Knihovna československá počne vycházeti v Praze redakcí Rudolfa Pokorného a nákladem Slavíka a Borového. Účelem tohoto podniknutí jest dle prospektu nám zaslaného: 1. zachovati literatuře české, do které počítati sluší také knihy slovenčinou psané, vše co dobrého ve Slovensku na tisk čeká; 2. přinášeti nové znamenitější práce spisovatelů slovenských a to: zábavné a poučné slovenštinou i češtinou, čistě vědecké jenom češtinou; 3. přinášeti nové znamenitější práce zábavné i vědecké spisovatelů českých, Slovenska se týkající. První svazek, který bude vydán v dubnu t. r., přinese básně proslulého na Slovensku pěvce Jana Botta. „Knihovna československá“ vycházeti bude ve lhůtách neurčitých o dvou až o čtyřech svazcích za rok a re-

dakce slibuje, že přinese každý svazek celé jedno dílo a to střídavě: napřed slovenské, pak české. Knihám slovenským přidávány budou slovníčky pro české čtenáře a podobizny i životopisy vynikajících spisovatelů. Ke každému svazku bude též přikládána jedna z Fajnorových písní s průvodem piana, složených na slova Adolfa Heyduka. Jakož z uvedeného patrno, hodlají vydavatelé záslužným tímto podniknutím učiniti krok k obnovení literárního svazku československého. Myslíme, že je krok ten šťastně volen a že dospěti lze na této cestě při nejmenším k těsnějšímu sblížení, kteréž prospěje oběma bratrským národům. Proto budiž „Knihovna československá" vřele odporučena českému obecenstvu. *S.*

Jos. V. Friče sebrané spisy. Po mlčení téměř dvacetiletém odhodlal se Josef Václav Frič vystoupiti poznovu na forum literární naší veřejnosti. Vrátil se na ně s bývalým mladistvým nadšením, kteréž nedovedla utlumiti dlouhá léta vyhnanství. Jméno Fričovo ozývalo se v prvním šeření omlazené naší literatury belletristické v letech padesátých velmi často a plným zvukem; zůstalo zejmena vždy spojeno s upomínkou na almanah „Lada Niola" a první „Máj". Řadu sebraných spisů Fričových zahajuje obsáhlá truchlohra z dějin moravských „Svatopluk a Rostislav", jež před 21 lety při prvním představení na jevišti pražském potkala se se značným úspěchem. Líčí v něm pestrý okamžik plachého přeludu, který zove se dějinami Veliké Moravy, velkolepý zápas za myšlenku, kteréž v samé chvíli zrození hrozí již souzené tragické sesutí. — Svatopluk i Rostislav jest prvním článkem celé řady dramatických prací, čerpaných vesměs z bohatých dějin národních, „prodchnutých duchem zápasu za věc spravedlivou"; slibujeť nám básník, že za Svatoplukem následovati bude „Drahomíra", „Syn Otakarův, „Václav IV.", „Hynek z Poděbrad" a p. — Druhý svazek sebraných spisů Fričových obsahuje tři povídky, z nich dvě historické „Česká Esther", povídku z konce čtrnáctého věku a „Devic z Podola", povídku historickou (z dob Sigmundových), jednu pak studii moderní z let padesátých, nazvanou „Život sváteční". V prosaických pracích těchto jeví se Frič obratným spisovatelem; osnova jejich spočívá na pilném studiu dějin a bedlivém pozorování poměrů společenských, jak rozvíjely se právě před jeho zraky — všude pak prosvítá nadšená idea vlastenecká, která je vůbec předním půvabem veškerých jeho spisů. *O. M.*

Paměti Mikuláše Dačického z Heslova. K vydání upravil dr. Ant. Rezek. Svazek druhý. V Praze 1880. Nákladem Matice české. (Památek staré literatury české č. V.). Str. VI. 354. — 8°. Druhým tímto svazkem „Pamětí M. Dačického" ukončena jest velezajímavá publikace historická, nový to svědek utěšeného ruchu nynějšího na roli vlasteneckého dějezpytu. K pamětem Práchňanských: Bartoše, obou Janů a Mikuláše, pak Ondřeje Dačického z Heslova, jež obsaženy jsou ve svazku prvním (oddělení I.—XIV.), pojí se v druhém svazku vlastní memoiry Mikuláše Dačického jakožto oddělení XV. Objemné, časovým koloritem zbarvené, mluvou svěží a jadrnou sepsané tyto „Paměti" týkají se ovšem hlavně osudů Kutné Hory a obyvatelů města tohoto, osvětlují však také mnohou stránku kulturních i politi-

ckých dějin celého národu; zejmena stav společnosti české, před válkou třicetiletou i počátky války samé vystupují v poutavých i dojemných obrazech plastiky znamenité. Nejen historikovi, ale i básníku, zvláště novellistovi, stanou se „Paměti Dačického“ bohatým pramenem k věrnému zobrazení historického kostumu (ve smyslu nejširším) tehdejší doby. Život v obci i v domácnosti, náboženství i pověra, zvyk a mrav, sloh a spůsob jednání veřejného i rozmluvy soukromé, úprava kostela, radní síně i obydlí, kroj i zbroj vylíčeny jsou tu spůsobem ovšem zhusta naivním, ale vždy pravdivým, a působí dojmem názoru bezprostředního.

Vydání „Pamětí“ nebylo věcí snadnou, ale provedeno jest spůsobem vzorným. Tři rozličné rukopisy jsou tu srovnány a v jednotný svod spojeny, text podán úplný, šetřeno zvláštností jazykových, ba i ta četná místa, která buď sám M. Dačický neb později Švenda přeškrtali a rozmazali, pečlivě jsou restaurována. Rovněž pěkné jest upravení textu, kterýmž čtenáři užívání tohoto důležitého pramenu velice jest usnadněno. Nad stránkami označeno oddělení a doba, kdy bylo sepsáno, dále jmeno spisovatele a roky, k nimž zprávy na těchto stránkách obsažené se vztahují. Výborné jsou vlastní přídatky p. vydavatele, jednak biografické, jednak k pohodlnému užívání knihy směřující. První svazek obsahuje důkladné životopisy spisovatelů Pamětí, úvahu o rukopisech a poznamenání o zásadách, jimiž p. dr. Rezek při vydání tomto se spravoval. V druhém svazku přidán jest Ukazatel chronologický, uvádějící při každém roku stránky, kde o témž létě pojednáno. Zvlášť důmyslně sestaven jest registřík osob, míst a věcí. S velkou obtíží bylo srovnati značný počet osob nešlechtických stejného jmena křestního, leč obtíže ty překonány pílí pořadatelovou. Sestavením úřadníků horních a mincovních dle kategorií a titulů jejich, jako: mincmistrů, hofmistrů horních, urburéřů atd. zavděčil se p. vydavatel především numismatikům našim. Podobně srovnáno jest duchovenstvo, učitelstvo, lékaři, umělci, cechové a p. Praktické, a kulturnímu historikovi vítané jest též shrnutí stejnorodých věcí, poměrů atd. v jedno záhlaví, jako na př. drahota, hody (bankety), hry, hudba, lichva, mravy, rouhačství, sebevraždy, tresty světské i církevní a m. j. Z hojných poznámek pod čárou všude patrna vzácná znalost pramenů, též specielně Kutné Hory se týkajících, i vybroušený úsudek historický.

Formát spisu jest příručný, typografická úprava úhledná. —

Prof. J. J. Řehák.

Smetanova „Hubička“ vyjde v klavírním výtahu, s podloženým textem českým El. Krásnohorské a německým od J. S. Debrnova během tohoto roku nákladem knihkupce Fr. A. Urbánka v Praze a přijímá na ni nakladatel předplacení 5 zl., skvostně váz. 7 zl. Není nám třeba rozpisovati se o výtečnosti překrásné této opery; nakladatel získá si vydáním jejím skutečnou zásluhu a najde bohdá hojné odběratelstvo. —

Izmajil Ivanovič Sreznĕvskij.

Známý tento slavista a spisovatel ruský zemřel v noci ze dne 20. na 21. února t. roku v Petrohradě stár jsa 68 let. O životě, vědecké a literární činnosti I. I. Sreznĕvského, jenž svého času vystoupil v „Musejníku“ i s prácemi v jazyku českém, podali jsme v červnovém svazku loňského roku obšírnější zprávu u příležitosti jeho padesátiletého jubilea, jež slavil 17. dubna 1879. V posledních letech, ač chorobou sklíčen, zanášel se I. I. Sreznĕvskij vydáním spisu „Pamjátniki drévnĕj slovésnosti“, na kterémž poli s nevšední horlivostí pracoval, a doplňky velkého díla: slovníku staroruského jazyka. Akademik a známý profesor Vladimír Lamanskij uveřejňuje tuto upomínku na zesnulého svého učitele v „Petĕrb. Vĕdomostech“:

Zasloužilý ruský professor a akademik, plodný spisovatel, přísně vědecký badatel, I. I. Sreznĕvskij, byl vychovatelem i učitelem nejednoho pokolení ruských slavistů, filologů, známých ruských učenců, spisovatelů, professorů a učitelů: Suchomlinova, obou bratří Lavrovských, Korkina, Skvorcova, Petkoviče, Dobroljubova, Pypina, Mordovského, Makuševa, L. Majkova, Pisareva, Fortunatova, Budiloviče, Cvĕtajeva, Voskresenského, Malinina a mnohých jiných čestně se osvědčivších v písemnictví a v oboru paedagogie. Jsa muž velkého ducha a nadání, všestranně vzdělaný, čilý a energický i neunavný pracovník, měl I. I. Sreznĕvskij vždy velký vliv na všechny mladé ruské učence, zabývající se slovanskou filologií, ruskými starožitnostmi, ruským jazykem a slovesností. Žáci jiných universit vstupovali s ním též v těsné spojení, řídíce se jeho radami a učením, takže, ač nebyl jich bezprostřední učitel, přece nazývají se a ne bezprávně jeho žáky, vrstevníky a pokračovateli. Dostačí poukázati jen na Palanzova a Hilferdinga, prof. Potebnju, prof. Boduen de Kurtene, Kotljarevského, A. N. Popova, Viktorova, Pavlova a jiné, kteří vesměs zaujali znamenité a čestné místo v ruském písemnictví a ruské vědě. Všichni ti, vyjma první dva, jež předčasně zastihla smrť, sami osvědčili I. I. Sreznĕvskému o jeho 50letém jubileu své neobmezené uznání a dík, jak co do jeho učených prací, tak co do rad a naučení, ježto zesnulý jim poskytoval. Nepřečkav dlouho své druhy na poli slavistiky, Bodjanského a Grigoroviče, ostavuje I. I. Sreznĕvskij památku jednoho z nejnadanějších a nejznamenitějších slavistů Evropy. V dějinách vědy a slovanské osvěty jméno Sreznĕvského nikdy nezanikne a u vděkuplné paměti potomstva jmenováno bude vždy podle jmen Dobrovského, Šafaříka, Vostokova, Grigoroviče, Bodjanského. V první polovici činuplného života jeví se nám Sreznĕvskij výhradně co slavista, co duchaplný a přesný pozorovatel a výtečný znalec dialektologie i skutečných poměrů slovanských národů. V druhé polovici, delší a plodnější, proslavil se Sreznĕvskij co výtečný znatel, tlumočník a vydavatel starých i nejstarších památek slovanského a ruského písemnictví, co vynikající palaeograf a tvůrce obrovského, dosud však nevydaného díla: slovníku staroruského jazyka. Nemalou službu prokázal též Sreznĕvskij slavistice značným počtem svých článků a pojednání, uveřejněných ve vědeckých listech ruských a slovanských a ve zprávách ruské akademie nauk. V činnosti a prácech společností zeměpisné a archeologické a v zalo-

ženém od něho spolku filologickém měl Sreznëvskij svého času velmi čilé účastenství. Pracuje sám neunavně, pobádal všechny ku práci a těšil se každému nově se objevivšímu vědeckému dílu a každému úspěchu ruského písemnictví. *J. J. T.*

Z francouzské literatury.

Píše *A. Pulda.*

(Dokonč.)

„Nana.“ Napsal Emil Zola.

Ačkoliv není lze vždycky souhlasiti s literárním směrem, kterým béře se Zola ve svých pracích, musejí přece i jeho nejzatvrzelejší odpůrcové uznati, že autor románu „Rougon-Maquart“ a „L'Assommoir“ jest spisovatelem nevšedního nadání, jehož práce zajímají veškerý vzdělaný svět. Zola stal se v krátkém čase miláčkem Pařížanů. Když před půldruhým měsícem obrovská návěští na rozích ulic ohlašovala uveřejnění jeho nejnovějšího románu „Nana“, ve feuilletonu časopisu „Voltaire“. nemluvilo se po celé dny o ničem, než o Zolovi. K této popularitě přispěl nemálo úspěch hry „L'Assommoir“, kterážto, jsouc zpracována dle předposledního románu Zolova, již asi 250krát byla provozována na divadle Ambigu.

Poslední Zolův román jest jaksi pokračováním předešlého, neboť „Nana“, hrdinka jeho, vyrůstá v krámě pradleny Gervaisové, jedné z hlavních figur románu „L'Assommoir“. Zde, v tomto středisku různých povah zlých a zkažených, roste ubohé dítě, které již ve dvanácti letech neví, co jest stud. Z mravního bahna ulic pařížských, jímž se z útlého mládí brodila, vyšvihuje se pojednou na prkna, „která značí svět.“ Není to v Paříži cesta neobyčejná. Mohlo by se uvésti několik herců první třídy, které začaly svou divadelní kariéru stejným způsobem.

„Nana“ vystupuje r. 1867 co premiéra v divadle Variétés v operetní úloze, která byla zvlášť pro ni sepsána. Představuje typ divadelní rusalky, která se jednoho večera objevuje na prknech bez jiskřičky nadání, ale s oslňujícím půvabem tělesným, a která se mžikem stává slavenou osobou boulevardů, čekající toliko, až zvuk jejího jména zaletí přes hranice, k uším Rothšildů všech pěti dílů světa. „Nana“ zůstává ovšem na divadle tím, čím byla na ulici. Zola chtěl ve svém románu vylíčiti život kurtizany, sledovati jednu z takových pařížských dívek ve všech fasích její dráhy. Ba chtěl dále nakresliti v „Naně“ pařížskou bídu; proto vyvedl z předměstí hříšné stvoření, které se mstí za své opuštění a které na odplatu vnáší smutek a zničení do společnosti, jež byla na své povinnosti vůči němu zapomněla.

„Nana“ stává se slavenou osobou; jestiť nyní galantní dívkou, kterouž obklopuje lesklá zář malé umělkyně, dívkou, která zove se „hvězdou“, „nadějí“, „rozkošným stvořením“ a páše zlo beze všeho úmyslu a beze všeho vlastního prospěchu, žijíc od jednoho dne k druhému jako cikánka, utrácejíc štěstí, které se k ní hrne všemi stranami, dívkou, která spotřebuje měsíčně jen dva tisíce franků pro svou konírnu, která však nemá nikdy ničeho, aby zaplatila gáže svých vozků a lokajů.

Jest to typ výhradně pařížský a zdá se být nakreslen věrně dle přírody. Poněvadž si Zola ničeho nevymýšlí a jelikož jsou veškeré osoby jeho románů zvoleny dle dokladů, které byl v životě nasbíral, může se vždy jmeno nějaké žijící osoby v Paříži směle pod tyto osobnosti podepsati.

Zároveň podala mu pak látka tato příležitost, aby vykreslil mistrně rozmanité zjevy divadelního života. Všechny možné divadelní místnosti jsou dějištěm tohoto obrazu: vestibul, orkestr, lože, kavárna, jeviště; celá Paříž točí se zde jako v pestrém kaleidoskopu!

Zola líčí nám zvláštní svět, který v nezdravém tom oparu žije a zmírá; všeliké nesmysly, kterých se dopouští a všechnu podlost, které se odvažuje; vystavuje na odiv dívku jeviště se všemi možnými variacemi rozličných stvůr téhož druhu, kteréž ji obklopují; spatřujeme i dítky, vyrůstající v tomto morovém vzduchu.

Kreslí přesně do nejjemnějších podrobností slavnostní večeře a orgie tohoto světa, osobnosti a domácnost ctitelů divadelních krasavic, uvádí nás do života zákulisního, a líčí ty lidi „od divadla“ v celém hrozném jejich naturalismu, ženy málo aneb zpola oblečené, čekající za kulisami na své milány v zápachu plynu, nalíčené a napuštěné parfumy, které omamují nezkušené mladíky a otravují atmosféru celého divadla; předvádí nám konečně ženu, která již se nudí tímto životem a přesycena dvornostmi a poklonkováním, nenávidí všechny muže vášní, jaké jest schopna žena, kteráž od své maličkosti nízkostmi všelikého druhu byla obklíčena.

Zde začíná jiný román této svůdné dívky, román její lásky. V životě takové dobrodružné ženy nadchází vždy okamžik, kdy se oddává netušené dosud vášni, kterou mladé dívky nazývají „bolem první lásky“. Před „Nanou“ objevuje se dobrý důvěřivý muž, který jí přináší vstříc všechen oheň svých dvaceti let i veškerou poesii svého mládí.

Pod vlivem této první opravdové lásky přetvořuje se „Nana“ okamžitě. Žije celou selanku s tímto mladíkem; v rozkošné ville obléká se po boku jeho v prostý oblek pastýřky! Stává se čipernou hospodyňkou, která svého „mužíčka“ pozornostmi a něžnostmi zasypává. Muž ten, syn jedné z nejčestnějších rodin pařížských, nechává se uspati v tomto středu opojných pokušení a probouzí se teprvé, kdy přirozená povaha „Nanina“ obdržela opět vrch a zničila nemilosrdně všechny jeho sny.

Ve hře „Dáma s kameliemi“ odehrává se tento román na venkově, v sladkém zátiší jedné villy v okolí Paříže. Zrovna jako v proslulé hře Dumasa syna, zakročuje i v Zolově románu člen oné počestné rodiny, aby vyrval mladíka z otravného toho života. Zde jest to starší bratr onoho mladíka, jemuž svěřen úkol otce Duvala. Ale jako celá Paříž, podléhá i tento bratr vlivu opojné sireny a upadá sám v sítě její. Vida to mladší bratr, zavražďuje se před očima své bývalé milenky.

„Nana“ není vědomě zlou; páše zlo mocí svého povolání, stydí se za své skutky, jakmile nadchází okamžik, kdy poznává jejich špatnost, ale jest vždy odhodlána dopustit se jich poznovu. Tentokráte jest do opravdy znavena. Rázem sprošťuje se všech milovníků; ale poněvadž není stvořena pro zármutek, zapomíná všeho u přítomnosti jakéhos

komika, v jehož vtipech a rozmarech nalezá božské zalíbení. S hrubým tímto komediantem mizí pojednou s jeviště i ze středu galantního života a žije opět život svého prvního mládí, klesá s ním až na dno mravního bahna pařížského.

Ale i to trvá jen krátký čas. Pojednou vrací se „Nana“ opět k divadlu. Jaká to událost! Dívka, která přivedla na mizinu tolik lidí, pro kterou se jeden milenec i zavraždil, dostupuje k nejvyššímu vrcholu své slávy. Dobrodružná Paříž pozdravuje návrat ztraceného dítěte výkřikem radosti. „Nana“ našla konečně roli, přiměřenou svému talentu; nemusí promluviti ani slova, ale za to objevuje se božsky neoděna malířem Grevinem, kresličem divadelních figurin, v jakési nové féerii: její formy, ztápějíce se v elektrickém světle, matou všem mužům hlavy. Jest to šílení, jest to zběsilost! „Nana“ má nyní překrásný hôtel; pořádá hostiny, o kterých se v novinách píše; v jejích salonech antichambrují vznešení lidé, aby obdrželi nějaké to pozvání; není veřejné procházky, na které by nebudila záři svých toilett úžas všech procházečů. Ničí štěstí šťastných; pro ni bijí se lidé, ba pro pohled její dávají pošlapati svou čest. Peníze, které se k ní hrnou všemi dveřmi, vyhazuje všemi okny a bláhová Paříž bývá vždy přítomna těmto orgiím, o kterých se mluví ve všech divadlech a ve všech salonech. Avšak jednoho dne probouzí se „Nana“, nemajíc ani sous a jsouc se svého trůnu svržena hvězdou novou, která se náhle objevila na obzoru galantního života pařížského.

Aby ukončil svůj román, nemusil Zola zablouditi do říše fantasie; stačilo mu, aby vzpomněl na konec života jedné slavné, krásné dívky, která v posledních letech císařství přišla z Ruska do Paříže, a bez nejmenšího nadání stala se hvězdou operetty, které se rovněž celá Paříž obdivovala, která měla taktéž kočáry a konírny i anglické jockeje a lokaje bohatě zlatem vyšňořené a která k posledu, byvši od celého světa opuštěna, zemřela bídně v jednom pařížském domečku.

Podobně umírá i „Nana“. Ze všech vášní, které dovedla vzbuditi, ani jediná neklesla na pouhou sympathii, která by jí byla v jejím neštěstí aspoň trochu potěšila. Jednoho krásného jitra dočítá se Paříž, kteréž jest osud bývalého ideálu již úplně lhostejným, v novinách, že „Nana“ zemřela v bídě a opuštění.

„Nana“ umírá smrtí tragickou. Zola nemohl odolati lákadlu, aby přioděl rouchem jakési poesie konec této ženy, jejíž celý život byl obklopen nejhrubším naturalismem. Dítě „Nanino“ postiženo je nakažlivou nemocí, neštovicemi, a matka ošetřujíc své děcko podlehá rovně této hrozné nemoci. Umírá, mezitím co pod jejími okny ozývají se první výkřiky války proti Prusku. Jest pravdě podobno, že Zola, který ve svých pracích sleduje jakýs přísně vytčený plán, začne svůj příští román rokem 1870.

Z literatury maďarské.

Podává *Jaroslav Vlček.*

Veterán maďarských poetů, Jan Arany (čti Araň), poslední žijící ze slavného čtverlístku básnického, k němuž náleželi vedle něho Petőfi, Tompa, Vörösmarty, vydal po dlouholetém mlčení na začátku t.

roku neočekávaně velikou epickou báseň. Časopisy maďarské jsou samý jásot, literarní a učené společnosti zasypaly takřka šedivého básníka projevy úcty i radosti, dámy maďarské ověnčily jej stříbrnými, zlatými věnci atd. My, daleci ovšem dithyrambického toho nadšení, vezmeme dílo, za epochální slavené, prostě do ruky a ohledáme ho očima nestrannýma.

Arany je bez odporu první maďarský epik. A k tomu zvláštní zjev: napsal šest objemných svazků básní a mezi nimi, vyjma leda „Katalinu", kteráž je ostatně též epická, ani jedinou milostnou. A teď na stará kolena vydá tento epik knihu, jejíž první list slavnostně hlásá: Lásku Toldiho. Toť její název. Je prostředním dílem velké trilogie, jejíž první a poslední článek napsal básník již před lety (Toldi a Toldi estéje). Nebylo záměrem jeho psáti trilogii, doznává to sám v obšírné předmluvě přítomného díla a omlouvá předem veškeré slabé stránky básně následkem toho povstalé. Je jich více, než sobě snad myslil stařičký básník, a mluví plnou pravdu, vyznávaje, že „dlouhá doba, po kterou pracoval na své básni, je svědectvím její slabosti, ne síly." Než vizme obsah.

Krále Ludvíka omrzel dlouhý mír, oblékl na sebe šat prostého rytíře a chodí na zapřenou po krajině. Navštívil Pavla Rozgoně, známého to velmože, jenž uvítal neznámého velmi srdečně. Rozgoň má roztomilou dceru, Pirošku; ale každý pohled na ni loudí-mu vrásky na čelo, neboť dle nového zákona nesmí dcera dědit po otci, a tak jest mu rozsáhlý majetek odkázati vzdáleným příbuzným. Král to vidí i zanechá po svém odchodu pod polštářem psaní, v němž nařizuje, aby dcera Rozgoňova zaujímala místo jako syn v otcově majetku. Zároveň svolává turnaj na Svatoduší, při němž Piroška podati má ruku nejzmužilejšímu. Král při tom myslí na čackého junáka svého, Toldiho, pravého to obra, a Piroška sní také o velkém tom bojovníku. Ale Toldi nechce ženy. Marná však odmluva. Ludvík vezme ho s sebou k Rozgoňovým na svatodušní turnaj. Již zní táhlý zvuk rohů, bojovníci se chystají k zápasu a Toldi se zlobí, přišel-li sem odpočívat? Myšlénka probleskne mu hlavou i vyzve společníka svého Vavřince Tara, ošklivého a neohrabaného chlapa, by vyměnili si šat, a Toldi že vybojuje mu Pirošku. Turnaj započne a v malé době vybojuje domnělý Tar krásnou děvu Rozgoňovu. Ale běda! Průběhem boje zamiluje se zakuklený Toldi do děvčete. Je však pozdě. Zoufale zvolává pouze k Tarovi, by choval svou mladou ženu jako oka svého zřítelnici, a pustí se do zběsilé pitky, tance, bouření . . .

Mezi turnajem dorazí posel ku králi Ludvíkovi s hroznou zvěstí, že Karel, nový císař a král Čechů, požaduje daň od maďarského krále se vzkazem, že jedenáct panovníků pokořilo se mu na hradě pražském, aby tedy i on přišel složit sliby věrnosti a ponížení. Ludvík vzplane hněvem a okamžitě káže přípravy činit k boji proti Čechům. Toldi pak, jenž sotva čeká ve své nešťastné lásky muce na krutý boj, ulevuje své tísni podivným monologem, ve kterém nalezáme i výrazy jako ti „čeští psi (!)", holomci (!) a j. Je to ostatně podobno tomu drsnému bojovníkovi, jejž nazývá Arany v první části své trilogie „zamračeným, zpurným býkem." Vojska maďarská táhnou na Prahu, zvítězí a Toldi s ohromným svým „buzogáněm" (kovanou, kuželovitou holí) vřítiv se

do síně královské, zařve na shromážděných tam jedenáct panovníků i s Karlem: „Věřte mi to, králové! Pána svého (!), Ludvíka, tak neobsluhujte, jinak vám do mozků vmočím vaše koruny zlaté!“ — Za služby v Praze vykonané dostane Toldi Szalontu od krále Ludvíka. Vrací se z výpravy domů zamyšlen, přítel Bence jemu po boku na vraníku. Najednou slyší výkřik, dusot koňských kopyt a zahlédne v houštině ženský plášť. Je to prý loupežný český rytíř, jenž unáší dívku. Toldi pustí se za ním do loupežného skalního hradu, jehož brána železná zapadne za ním, pěšky žene se po schodech za svou obětí, ze síně do síně — ale najednou proboří se podlaha pod ním „a s velkým, tupým rachotem padá do hloubky (!).“

Toldi vysvobodí se šťastně (trochu podivně!) z klepet, dorazí konečně do Budína a dozvídá se zde, že Piroška provdána za rytíře Šeredu, jemuž ji vybojoval. Zoufá si, vadí se s větry, nadává ledovci, který tluče mu ve tvář, huláká do tmavé noci. V tom zuření potká ho sám Tar a zve okamžitě k sobě na večerní dychánek. Toldi po mnohém zdráhání dá se konečně přemluvit a jde. U večeře pichlavě zmíní se Piroška o mužově chromé pravé ruce a tento v záchvatu hněvu udeří ji v líc. Není třeba více Toldimu: tasí nůž, vrhne se na Tara a jen Pirošce podaří se zachránit muže. Toldi objímá ji, líbá „své zapovězené nebe“ a vyzývá ji, by prchla s ním. Věrná choť však prosí ho, „by čest jí zachránil,“ načež Toldi s „žalostným řevem“ — jak praví básník — opouští nešťastný dům, pevně jsa odhodlán, že Tara zabije. Odejde na svou Szalontu, tam opět žije výstředně „nedbaje na zdraví, mrav, jmění, život, česť a dobrou pověsť a poslední soud!“ Vlny náruživostí zavřely se nad ním téměř docela, když přichází stařičká jeho matka, by napravila zbloudilého syna. Toldi prchá. Jde opět do Budína a zde vyzývá Tara na souboj. Tento však udá ho králi, zjeví mu celou věc, načež král káže, by Toldiho jako „zákeřného otrapu“ chytili a pozbaví oba rytířstva. Náš rek potká na to Tara, chopí se ho, vhodí do člunu, zavleče na ostrov v Dunaji, přinutí ho k souboji a zabije. Piroška, když přinesou jí mrtvolu mužovu, klesne k zemi a zemře. Dva pohřby najednou odbývají se v domě Rozgoňových; ale Piroška je mrtva jen zdánlivě a ve kryptě, kam ji pochovali, vzbudí se, když navštíví ji tam Toldi, a prokleje ho. Při téže příležitosti oloupí dva darebové, Hinc a Kunc, Pirošku o drahocenné šperky a oznámí na to, že Toldi byl tím lupičem. Ludvík král všemu uvěří!

Toldi proklet a přetížen hříchy uteče se do velkých, nedostupných lesů Bakoňských, známého úkrytu všech banditů, vstoupí na to za frátera do jednoho kláštera, pak vmísí se opět do veliké společnosti lidí kdesi prý na řece Váhu, kteří putují světem a bičují se za své hříchy. Tam seznámí se s jedním maďarským poutníkem a vypravuje mu znova veškeré své příhody (IX. zpěv, sloky 56—64), které, byť by byly sebe stručněji podány, jsou přec jen opakováním. Po té zhnusí se mu kejkle „svatého tábora“, rozežene celý ten zástup a potkav císaře Karla vstoupí do jeho komonstva a náruživě oddá se honbě v Čechách. Za nedlouho vzpomene si na starou matku a rozhodne se, že již pro tu šedivou ženu to udělá, na zapřenou půjde do Neapole, ku králi Ludvíkovi, bude s přítelem, získaným v zástupu bičujících se poutníků, bojo-

vať a tak v krvi nepřátelské smyje své hříchy. Jdou ve mnišských kutnách do Neapole a konají tam po čas tamních válek pravé divy. Konečně po mnohých a dlouhých bojích, po celé kopě zápletek, po skutečně nekonečném nakupení episod vychází na jevo zločin Hincův a Kuncův, jakož i to, že Tar zhynul v souboji a ne zákeřnicky — a Toldi dochází milosti! Přítel jeho žení se s Anicí, mladší sestrou Piroščinou, a Toldi sám, vyplakav se na hrobě Pirošky, jde ke hlučné svatbě a tančí, pomalu, vážně, starootcovsky.

Děj básně tak je propleten episodami, že s těží lze ho podať úplně a celistvě. To také příčina, že veliká báseň Aranyova, obsahující 1090 slok osmiřádkových nepůsobí na nás dojmem unášejícím. Hlavní postava ztrácí se často zraku našemu, postupujíc místo úplně zbytečným anebo aspoň nepotřebným episodám; vpletené události tak hromadí a kupí se na sebe, že přímo oslepují, závrať působí, nudí a unavují. Obrazy bojů neapolských samy o sobě již dosti jsou zapleteny a přetíženy: nač vpletl tam básník ještě i historii o Colu Rienziovi? Celá báseň líčí episody episod, jedna honí druhou, a hlavní osoba bledne, ustupuje do pozadí. Je v ní zřejmý od začátku až asi do třetí třetiny dvojí směr, dvojí plán, a tento zápas, tato nerozhodnosť škodí jí ne méně než rozvláčnosť, která je někde, jako na př. při popisech obléhání Sulmony, zrovna děsná, tak že by místa podobná patřila spíše do kroniky. K tomu časté rozrušování děje se sensačními dobrodružstvími, divadelní prkenný effekt, když proboří se Toldi ve hradě českého rytíře a v hloubi pozná se s Jodovnou, divokou, hroznou prý děvou, jež je „smyslně zlotřilá, milenka mrtvých, loupí mladíky a zabíjí ve svém náručí“, superromantické řádění ve kryptách, národní zášť a hrubé nadávky, jež vkrádají se i do vážného poetického díla, pak chatrný maďarský rým, samé to téměř jen assonance a alliterace, jež nesnesou ani nejslabšího porovnání s krásným, zvučným rýmem slovanským, pochybný zhusta rozměr, kolísající se mezi daktylem a trochejem — a máme věrný obraz velikého poematu, jež slaví celý literární svět maďarský. Hned první požadavek epiky, celistvosť a jednota děje, schází úplně, a co zbývá, jsou pouze některé krásné jednotlivosti a jadrná mluva epická — a osobnosť básníkova, který zajímá jako veterán, vystupující u vysokém stáří s tlustou knihou, v níž oslavuje lásku, cit, který po čas celého dřívějšího tvoření jeho byl mu neznámým, aspoň ho neopěval. Tak jak nám se jeví stařičký Jan Arany, nepostavíme ho mezi největší básníky světové, jak tomu chtějí maďarští literati a posuzovatelé.

ne 4. března zemřel v Praze, let maje 57

JUDr. KAREL SLADKOVSKÝ,

jeden z největších českých vlastenců, nadšený Slovan, osvícený politik, neohrožený bojovník za práva českého národa, jemuž do posledního vzdechu s nevídaným sebezapřením sloužil, neunavný hlasatel volnosti a mučeník svého přesvědčení, jehož údělem byla trnová koruna.

Vlast ztratila velikého syna!

Lid žehná jeho slavné památce!

Genius českého národa truchlí nad jeho rovem!

Chemické drobnosti.

O niklu a poniklování. V nejnovější době náleží kov, zvaný nikl, k oněm kovům, kteréž čím dále tím většího užívání a tím i vždy větší důležitosti nabývají, konajíce výborné služby v rozmanitých odvětvích průmyslu. Číňané jsou prvním národem, jenž od dávných věků jisté v Číně pak-tong nazvané slitiny v rozsáhlé míře užíval, kterážto slitina měnivé množství niklu, mědi a zinku obsahuje a nyní co pakfong na mnohých místech se vyrábí. Avšak výroba prostého niklu a přemnohých jeho sloučenin jest zásluhou chemikův doby novější a souvisí s vývojem celé chemie. Ačkoliv hlavní ruda niklu, tak zvaný niklorudek, horníkům již od středověku pro svůj úhledný zevnějšek povědoma byla, nenalezla tehdáž žádného ocenění a to tím méně, ježto se v ohni v šedý prášek měnila a při tom škodné, po česneku odporně zavánějící páry vyvinovala. V tomto zjevu shledávali tehdáž horníci jakési škádlení skřítků a rudě přezdíváno od horníků německých: nickel, kteréžto jméno později kov obdržel, jenž se v niklorudku s arsenem spojen nalezá. Teprv roku 1851 byl poprvé z rudy vyloučen a sice švédským chemikem Cronstedtem, od kteréž doby nikl a jeho sloučeniny pozornost chemiků vždy více na sebe poutaly. Zajímavé jest, že se po dlouhou dobu niklu k přípravě jistých slitin a jenom v těchto užívalo, kdežto se v nejnovější době čistého niklu i jinak ještě a sice nejvíce na předmětech poniklovaných užívá, kteréžto v praktickém ohledu velmi důležité upotřebení jest hlavně zásluhou praktických Američanů.

K dobývání niklu slouží mimo niklorudek a několik jiných rud též tak zvaná míšeň niklová (nickelspeise), kteráž jest odpadkem při výrobě šmolky, obsahujíc mimo nikl hlavně arsen, síru, vizmut a železo.

Příprava kovu stává se hlavně tím obtížnou, že se bohaté rudy jen po skrovnu objevují, poněvadž největší část rud niklových rudami jiných kovů a horninami sprovázena bývá, následkem čehož hutník hleděti musí, aby přiměřenou cestou látky cizí jako: železo, měď, arsen, síru atd. odstranil a takto pozvolna po hutnicku hmoty vyloučil, kteréž postupně více niklu obsahují.

Tento úkol vyžaduje všelijakých, dle povahy rud různých výkonů jako: slévání s rozmanitými přísadami (ku př. s křemenem, merotcem atd.), pražení a podobných prací, při nichž se ohně užívá.

Zpracování rud niklových může se však také provésti způsobem jiným, při němž se hlavně užívá jistých lučebnin za přítomnosti vody; ale nejvýhodnější bývá užívání obou method střídavě a vedle sebe.

Tou neb onou cestou připravuje se nejdříve co možná čistý kysličník (oxyd) niklnatý, z kteréhož se pak uhlím v žáru kov vylučuje.

Skoro vždy bývá nikl sprovázen kovem jemu v mnohém podobným, totiž kobaltem, kterýž se pro vysokou cenu svou dříve odstraňuje, stojí-li to jen za výlohy práce. Jen tehdá, když jest ho velmi málo přítomno, ponechá se kobalt v niklu, poněvadž vlastnosti kovu valně nemění. Čistý nikl jest kov tvrdý, barvou a leskem leštěné oceli podobný, jen že má nádech žlutavý. Na vzduchu a ve vodě se nemění (nerezaví), tolikéž se žíháním na vzduchu jen slabě okysličuje. Čistý nikl vyžaduje k roztopení nejvyššího žáru našich pecí, snáze (ale vždy

JUDr. KAREL S

u atd.

důvodu:

zevnějsek.

zaviditi mohou

tvrdší jest

utření v značné

vnitřchu neméni,

když se kov poniklo-

Proto se také

nalezáme tudíž

poniklovaných, kteréž tím

jako revolverům,

klíčům, retízkům, kleštím

i ocelových poniklo-

jejich tak získá,

části velkých strojů ku př. parních
niklování i velmi zhusta
hem lépe jistým vý-
mosaz prostý.
hoť slou-
dva-

i
o-
dlo
má
by na
ce.
aparatu
dnět dal,
varem

ch případech
velmi mnoho
lo, kdežto nyní
že valně přispívá
ch předmětů ko-
hospodářský, který
Prof. *F. Štolba.*

a. Prof. Jindřich Metelka
79. Mezi básníky vyniká
a písně". Též jeho překlad
Zmiňuje se o básních Adolfa
„Ve stínu lípy"), El. Krásno-
de vystoupili: Geisslová, Šťastný,
" v „Lumíru". Dramata vydali
„Svatopluka a Rostislava"). V hi-
ský („V červáncích a lesku kalicha",
k („Z bouřlivých dob", „Slavný den"
i slohem podobni. Fr. Dvorský vydal
eho obrázky, litujeme, že nemáme kul-
émto řadí se Šubrt. Sv. Čech vydal dva
íl „Romanett", Mühlsteinová sbírku svých
oupežnický „Rozmarné historky". Holeček
ruhý a „Černohorské povídky", Podlipská
Přemyslovnu". — Vydáním četných a důle-
jak belletristům, tak básníkům. Sem náleží
tury české. — Ze sebraných spisů vyšly

přece tíže než zlato) taje v sloučení s uhlíkem. Zajímavé jest, že je nikl tak magnetický, jako železo a že jej tudíž, jako toto, v magnet upraviti lze.

Čistému niklu možno uděliti formu desek, plechu i drátu, poněvadž se skoro jako železo vyváleti i vytáhnouti dá.

Úplně čistého niklu dobýváme nejsnáze z některých čistých sloučenin, nejlépe ze síranu niklnato-ammonatého, proudem galvanickým, kterýžto rozklad se snadno a pohodlně provésti dá, jsa základem galvanického niklování.

V obchodu nalezáme jen výminečně nikl čistý; nejvíce prodejného niklu obsahuje as 97% kovu čistého a k tomu uhlík, kobalt, arsen, síru atd. a má tento prodejný nikl formu malých kostek, tím připravených, že se původně niklovému oxydu silným tlakem tvar kostek udílí, kteréž se pak za silného žáru (uhlím) v kov mění (redukují).

Cena tohoto prodejného niklu mění se dle spotřeby a poptávky; obnáší nyní u nás za kilo as 6 zlatých, mnohem méně v Německu, a není tedy vysoká — u porovnání s cenou stříbra, které pro kilo 90 zlatých stojí.

Výroba niklu obnáší nyní ročně asi 20000 celních centů, z kteréhož množství připadá na Německo as 10000 centů

na Ameriku severní	„ 4000	„
„ Rakousko	„ 2000	„
„ Brasilii	„ 2000	„
„ Švédsko a „ Norsko	„ 1500	„
„ Belgii	„ 400	„
„ Francii	„ 400	„

Mimo to vyrábí se hlavně ve Švédsku značná část zvláštní slitiny niklu s mědí cestou hutnickou.

Největší část kovového niklu slouží k přípravě některých důležitých slitin jako: pakfongu, argentanu, alpaky, lunaidu, alfenidu atd., ale značné množství též k přípravě důležitých lučebnin, kterých se k poniklování, k odbarvení skla a k dělání některých emailů užívá.

Poniklování nabývá stále většího rozšíření a sice z těchto důvodů:

Předměty poniklované ukazují tak krásný a úhledný zevnějšek, že v tom ohledu častěji s postříbřením a pozlacením závoditi mohou a to tím více, poněvadž nikl na povrchu usazený mnohem tvrdší jest stříbra i zlata, ba častěji kovu poniklovaného, tak že otření v značné míře vzdoruje. Jelikož se nikl ani ve vodě ani na vzduchu nemění, chrání poniklované předměty před zkázou tehdáž, když se kov poniklovaný o sobě lehce okysličuje, což hlavně o železe platí. Proto se také v době nejnovější obzvláště předměty železné niklují, nalezáme tudíž nyní i u nás množství železných předmětů poniklovaných, kteréž tím v každém ohledu získaly.

Tu možno poukázati k poniklovaným zbraním: jako revolverům, ručnicím, bambitkám, dále k nůžkám, nožům, klíčům, řetízkům, kleštím atd. Obzvláště důležité jest u předmětů železných i ocelových poniklování jistých částí strojů, čímž trvanlivost a pevnost jejich tak získá,

že se v nejnovější době i některé části velkých strojů ku př. parních (v Americe) niklují.

Mimo předměty železné nalezáme poniklování i velmi zhusta u různých předmětů mosazných, kdež předmět mnohem lépe jistým výparům vzdoruje, ba ani mnohými kyselinami tak netrpí jako mosaz prostý. Poniklování nečiní žádných obtíží a není také drahé, neboť sloučeniny niklu, kterých se při tom užívá, nemají vysokou cenu a galvanické batterie jakož i ostatní přístroje jsou jednoduché, rovněž jako praktické výkony, jichž galvanické poniklování vyžaduje. Po jistou dobu vynikaly předměty v Americe poniklované svým leskem a zevnějškem tak, že se za to mělo, jako by tam zvláštních tajných pomůcek k poniklování užívali. Nyní jest arci povědomo, že k tomu výsledku vedlo hlavně nad míru důkladné vyčistění látky, na které se nikl usaditi má a potom užívání lučebnin úplně čistých, tak že se od nějaké doby na základě této zkušenosti i jinde tak pěkně nikluje, jako v Americe.

Pokusy k poniklování některých kovů bez užívání zvláštních aparatů galvanických, ku kterým pisatel těchto řádků roku 1871 podnět dal, vedly též k pěkným výsledkům a má toto poniklování varem obzvláště u drobotin budoucnost.

Poniklování nelze upříti tu zásluhu, že v přemnohých případech úplně vynahražuje pozlacení a postříbření, kterýmiž ročně velmi mnoho těchto drahocenných kovů setřením na zmar přicházelo, kdežto nyní laciný nikl tyto kovy co nejvýhodněji zastupuje, a dále že valně přispívá k trvanlivosti a tím k využitkování mnohých předmětů kovových; má tedy poniklování značný význam národohospodářský, který každým rokem ještě vzrůstá. Prof. *F. Štolba.*

Z Umělecké Besedy.

Schůze literárního odboru dne 24. ledna. Prof. Jindřich Metelka podal přehled krásné literatury za rok 1879. Mezi básníky vyniká Vrchlický, který vydal „Mythy“ a „Eklogy a písně“. Též jeho překlad Danteova Pekla jest prací velezáslužnou. Zmiňuje se o básních Adolfa Heyduka („Dědův odkaz“), Sv. Čecha („Ve stínu lípy“), El. Krásnohorské, Vajanského („Tatry a more“). Dále vystoupili: Geisslová, Šťastný, Vrána se sbírkami, Zeyer se „Ctiradem“ v „Lumíru“. Dramata vydali Zákrejs („Krále svého lidu“) a Frič („Svatopluka a Rostislava“). V historické prose vynikají Beneš-Třebízský („V červáncích a lesku kalicha“, „Bludné duše“ v „Osvětě“), Jirásek („Z bouřlivých dob“, „Slavný den“ v „Libuši“); jsou si volbou látek i slohem podobni. Fr. Dvorský vydal „naše staré obrázky“; čteme-li jeho obrázky, litujeme, že nemáme kulturní historie. K spisovatelům těmto řadí se Šubrt. Sv. Čech vydal dva díly „Povídek“, Arbes druhý díl „Romanett“, Mühlsteinová sbírku svých povídek, rovněž Pokorný, Stroupežnický „Rozmarné historky“. Holeček vydal „Za svobodu“ díl druhý a „Černohorské povídky“, Podlipská „Nalžovského“ a „Anežku Přemyslovnu“. — Vydáním četných a důležitých publikací poslouženo jak belletristům, tak básníkům. Sem náleží Tieftrunkova historie literatury české. — Ze sebraných spisů vyšly

Hálkovy, Boženy Němcové pohádky, Tylovy (díl X.—XI.), Vlčkovy, Pflegrovy, Rajevského, Turinského dramata. — Quis přeložil Goetheovy ballady, v Matici lidu vyšel Turgeněvův „Rudin", v Laciné knihovně Kraszewského „Chata za vsí". — Mnohé pěkné práce vyšly v rozličných časopisech belletristických.

Schůze dne 31. ledna. Referát Františka Chalupy o Vrchlického „Mythech" měl za účel porovnati prvý svazek s druhým. Mluvil o rázu mythů, jak se nám jeví v prvém svazku, o podání českého lidu a pak o svazku druhém, jehož obsah probral.

Jindřich Metelka mluvil o „povídkách, arabeskách a humoreskách" Sv. Čecha.

Dne 7. února přednášel Jaromír Hrubý o maloruském spisovateli Kvitkovi. Podal pohled na maloruskou literaturu, která počala se tvořiti v druhé polovici osmnáctého století, hlavně působením Kotlarevského. Větší část spisovatelů Malorusů psala jazykem velkoruským. Politické poměry překážejí rozvoji maloruské literatury a vláda ruská zakazuje vydávati spisy v jazyku maloruském. Rozkvětu dostalo se maloruské literatuře ve Kvitkovi. Narodil se r. 1778. v dědině Osnově; rodina jeho byla původu kozáckého a měla znamenité jmění. Kvitka jevil záhy náklonnost k čtení spisů náboženských a chtěl vstoupiti do kláštera, v čemž mu otec bránil, dav ho zapsati na vojnu. V 16 létech vstoupil do služby civilní a v třiadvacátém roce věku svého vstoupil do kláštera, kdež strávil čtyři leta. Založením university v Charkově povstalo na Malé Rusi duševní hnutí čilejší a Kvitka je podporoval, jsa redaktorem Charkovského Věstníku a dbaje o zušlechtění společenského života. V čtyřicátém roce oženil se s Annou Grigorievnou, kteráž má veliké zásluhy o jeho literární činnost. — Kvitka vystoupil na kolbiště literární drobnými článečky v časopisech petrohradských, kdež přítel jeho Pletněv byl redaktorem. První jeho tištěná veselohra z roku 1827 má velikou podobnost s Gogolovým „Revisorem". Později psával povídky, ale nejlepším dílem jeho jest dvanáct povídek psaných maloruským nářečím, které r. 1861 vydal Kuliš. Kvitka byl také přítelem Tarasa Ševčenka.

J. V. Frič četl ukázky ze svých dramat „Hynek z Poděbrad" a „Ulrik Hutten".

Dne 14. února vykládal Jaromír Hrubý o Weckenstedtově sbírce lužických pověstí.

V první schůzi březnové zahájil starosta Dvorský rozhovory „Naše úspěchy".

Fr. Chalupa, jednatel lit. odb.

Pokračování článku „O zákonu konvergence při tvoření uměleckém" od Dra. M. Tyrše následovati bude v příštím sešitě.

Epikurejci.

Román

od

J. Arbesa.

(Pokračování.)

Téhož dne a sice právě v dobu, kdy počalo se slunce vymykati z náručí listopadových mlžin, vystoupila z polorozbořené chatrčky na konci jedné z nepatrných vesniček, rozkládajících se severozápadně od silnice dobříššsko-mníšecké, ženština v chudobném, ale čistém šatě.

Na pohled byla to statná dívka venkovská prostřední postavy. Oblečena byla dosti teple; aspoň tak teple, že mohla v obleku svém podniknouti delší cestu i za tuhého mrazu, neřku-li za poměrně snesitelné nepohody listopadové. Mělať na sobě teplou vlněnou svrchní sukni popelavé barvy, pak bílý, květovaný fěrtoch a přes sebe velký vlněný šátek, do něhož byla tak pečlivě zahalena, že vypadala statnější než snad skutečně byla. Také na hlavě měla teplý vlněný šátek, bíle a černě pruhovaný; měla jej pod bradou lehce uvázaný, tak že mohla obličej svůj dle potřeby jen lehkým posunutím šátku před větrem chrániti.

A právě, když byla s malým uzlíčkem v ruce z chatrčky vystoupila, měla šátek na hlavě tak hluboko do očí stažený, že nebylo lze tvář její ani z blízka rozeznati. Přestoupivši práh chatrčky, rozhledla se plaše kolem po vesničce a nevidouc nikde živé duše dala se chvatným krokem směrem k nejbližší lesině. Nešla však pohodlnou cestou vozovou, kterouž chodíval z vesničky každý, kdo se chtěl dostati brzo na říšskou silnici, od Dobříše přes Mníšek a Zbraslav ku Praze vedoucí, nýbrž pospíchala k lesu po neschůdných stezkách velkou oklikou kolem bařin a močálů, jimiž byla osada po jedné straně obklopena.

Vířivý vítr je posud tak mrazivý jako zrána, dokud ještě pomžívalo. Znenáhla rozvívá těžké mlhy a pomalu, jako by s největším namaháním, vymyká se slunce z šedavě zarudlého závoje mlžin, aby se ještě jednou, v tomto roce snad již naposledy usmálo na krajinu.

Avšak k lesině chvátající dívka nedbá zjevů přírodních. Občas se sice plaše rozhlíží po krajině, někdy také pohlíží nazpět k vesničce, jako by pátrala, zda-li ji někdo nesleduje; ale kromě vran, jež krok její tu a tam plaší, není nikde pozorovati živého tvora.

Dívka chvátá vždy rychleji, až se octla na pokraji lesa při úzké stezce ztrácející se v lesním temnu. Teprv zde, kde je mrazivost vířivého větru hustou hradbou jedlí, sosen a borovic poněkud zmírněna, dívka se zastavila. Posunuvši šátek na hlavě trochu nazad položila uzlíček na zvlhlý mech a zahleděla se do dáli směrem k vesničce, kterou byla asi před půl hodinou opustila.

Poněkud osmahlá, pravidelná tvář boubelaté, as dvacetileté dívčiny má v okamžiku tom trpce bolestný výraz. Avšak i přes tento pomíjející výraz je to tvář výrazná a v pravdě sličná; v okamžicích blaha a rozkoše snad i uchvacující. Zdát se, že spočívá v jemných a přece jaksi mužných a odhodlaných tazích nevylíčitelná směsice dobroty, lásky a oddanosti, jako v tváři mladistvé matky, když poprvé v životě svém sklání se nad kolébkou prvního svého dítka, aby je — lehce a bázlivě políbila, a duší její šlehne chmurná jakás myšlenka . . .

Několik okamžiků stála dívka bez pohnutí; na to odhrnula levou rukou několik kadeří bohatého rusého vlasu, jež se jí byly posunutím šátku do tváře vkradly, nazad, přejela pravou rukou čelo, spustila pak obě ruce jako bez vlády a upřela snivé jasnomodré oči své poznovu do dáli k vesničce. Vidí arci již jen mlhavé obrysy: několik chatrček na úpatí nevelké pahořiny, v pozadí chudobný kostelíček s nevysokou věží a v popředí chaloupku, z které byla vyšla . . . Na tuto upírá nyní svůj zrak, jako by chtěla i mlhami, jež vítr právě rozvívá, prohlednouti až k okénku a okénkem do vnitř chýže . . . . A pomalu vkrádají se v snivé jasnomodré oči její dvě velké slzy a rovněž tak pomalu kanou po snědé tváři, načež rychle, jako by násilím setřeseny, zapadly v záhyby šátku na ňadrech.

„S bohem, s bohem, matičko má drahá — drahá!“ zašeptaly kypré rty s bolestným pousmáním . . . „Snad jsem tě políbila dnes naposledy! . . . . Musím od tebe — musím tě zůstaviti chorou, bez pomoci, bez útěchy . . . O, že's mi raději neklnula! . . . Jak ráda bych pak byla opustila rodnou chýžku, aby pohled na mne nejitřil tvou bolest! Ale místo zasloužené kletby požehnání! . . . . Kletba tvá by mi byla dodala síly — požehnání tvé mne odzbrojilo . . . Odcházím malomyslná — se srdcem zdrceným . . . . . Vím, že mne provází posměch všech, kdož mne znají; vím, že si na mne nikdo nezpomíná, než s opovržením — jen ty, jen ty, matičko má drahá — drahá — budeš na mne zpomínati, jako bych byla doposud ještě nevinným dítětem . . . Možná, že se přece zas vrátím — brzo vrátím . . . Nebudu dbáti ústrků a pomluv lidských; vrátím se zase k tobě, abych tě ošetřovala a těšila v dnech staroby, jako ty's mne těšívala, když mé srdce krvácelo, když se mi zdálo, že nalezám se na pokraji zoufalosti.“ . . .

Slova ta pronešena trhaně a hlasem stísněným, jako když jsou prsa sevřena křečovitou bolestí.

Ještě několik okamžiků postála dívka bez pohnutí na témže místě dívajíc se upřeně směrem k chatrčce; na to rychle se sehnula, zvedla levou rukou raneček a stáhnuvši si pravou rukou šátek na hlavě zase hluboko do očí obrátila se a v následujícím okamžiku zmizela v temnu lesním. Asi po půl hodině octla se opět na pokraji lesa nedaleko říšské

silnice dobříšsko-mníšecké, zabočila rychle s lesní stezky na silnici a ubírala se dále směrem k Mníšku.

I nyní ještě vál nějaký čas vítr vířivý; znenáhla však vždy více se soustřeďoval a asi po čtvrt hodině vál již jen jedním směrem, od severu k jihu, tudíž přímo proti dívce.

Slunce se zachmuřilo, vzduchem začínají poletovat sněhové vločky, poletují a stále se množí, vždy hustěji sypou se na sirou zemi; obloha vždy více se zatmívá, kdežto okolí vždy více se bělá, až posléze vše zahaleno v bílý háv . . .

Venkovská dívčina, která byla před nějakým časem zabočila z lesa na říšskou silnici, kráčí navzdor prudké vánici a mrazivému větru, jenž jí šlehá přímo do tváře, dosti statně ku předu.

Po hodině asi dorazila k Mníšku. U prvního domku se na několik minut zastavila. Nevešla však do vnitř, nýbrž zůstala státi před domkem na oné straně, kde byla aspoň poněkud chráněna před mrazivým vichrem. Přehledla odtud jen nejbližší část města; vzdálenější domy nebylo lze pro hustou chumelici ani rozeznati. Urovnala si poněkud šat, zahalivši se ještě těsněji do šátku, uvázala si šátek na hlavě pevněji pod krkem a oddechnuvši si trochu stáhla šátek ten zase hluboko do očí a vydala se na další cestu.

Silnice byla i zde úplně liduprázdná. Toliko před výsadní hospodou stálo několik povozů takovým spůsobem, že byli koně chráněni před vichřicí. Dívka nedbajíc nepohody ubírala se urychleným krokem dále. Minuvši Řídkou ubírala se po silnici směrem ku Zbraslavi. Potkávala nyní častěji povozy i lidi; ale každý spěchal a sotva že pozdravil nebo na pozdravení dívčino poděkoval.

Když se blížila ku Zbraslavi, bylo se již valně sešeřilo. Zrychlila krok svůj ještě více; ale za nedlouho bylo lze zcela zřejmě pozorovati, že má sice pevnou vůli jíti rychleji, ale že je už nemálo umdlena. Mezi tím přestal padat sníh, ale vítr od severu vanoucí počínal býti vždy mrazivější.

Asi čtvrt hodiny cesty před Zbraslaví spatřila dívka před sebou několik povozů, a navzdor panujícímu šeru rozeznala již z dáli, že nejedou proti ní, nýbrž směrem ku Zbraslavi. Pospíšila, seč jí síly stačily, za povozy v naději, že snad se bude moci svézti. Za nedlouho však seznala, že je naděje její marná. Bylyť to vesměs těžké fůry formanské s velkým nákladem a s trojím, ba jedna, nejposlednější, s čtverým spřežením silných tahounů meklenburských.

V tu dobu, kdy vypravování naše počíná, bylo formanství v rozkvětu. O železnicích a jiných komunikačních prostředcích našich dnů neměl tehdá ještě nikdo ani tušení. Cestování a doprava zboží byly tehdá rovněž tak svízelné jako zdlouhavé; ale osoby dopravu prostředkující bývaly obyčejně velmi zámožny. Byla to zvláštní, nyní už skoro vesměs vymřelá kasta lidí na pohled drsných, ba surových, jinak však dobromyslných.

My mladší pamatujeme se na tento druh lidí a jich povozů již jen jako ve snu; poslední generace našeho pokolení nezná je už na mnoze z vlastního názoru, nýbrž jen z popisu. Vozy formanské, nechť lehké nebo těžké, měly týž ráz a lišily se toliko kompaktností mate-

rialu, z něhož byly sdělány a šířkou i výškou kol. Čím těžší náklad dopravován, tím tvrdší bylo dřevo, z něhož byl povoz sdělán, tím nižší a širší byla kola. Oba druhy vozů pak byly pokryty plachtou z režného plátna na velkých obručích, a konala-li se cesta delší, nalezal se pod vozem na čtyrech krátkých řetězích čtverhranný člunek, na němž měl forman uloženy nejnutnější potřeby pro všechny možné případy a kde spával také psík, obyčejně škaredý, huňatý pinčlík, jenž formanskou fůru doprovázel.

Rovněž tak zvláštní jako povozy byl i šat formanův. Byltě to skoro stejnokroj: kožené spodky do vysokých bot, z nichž čouhávaly přes kolena vytažené vysoké punčochy, volná bluza modré barvy, a široký, začasto stříbrem kovaný kožený opasek na peníze kolem těla. Na hlavě nosili formani obyčejně široký nebo klobouky s širokými dny a úzkými střechami a různotvarnými kokardičkami; čepice byla u pravých formanů řídkostí. V zimě byl spodní oděv pod lehkou bluzou ovšem teplejší než v letě a také hlavu kryla v zimě pod kloboukem ještě vlněná čepice, tak zvaná „michlovská“, kterouž bylo možno po případě přes uši a daleko do obličeje stáhnouti.

Pravý forman dbal však také o okrasu svých koní, své chlouby, obzvláště jádra svého koňstva u voje, kteří byli vždy nejstatnější a nejsilnější. Řemení jejich bylo pevnější, širší a dražší onoho, jímž byli opatřeni ostatní koně. Chomouty bývaly mnohdy okrášleny mosaznými cvočky a plíšky různého tvaru a skoro nikdy na nich nescházel co okrasa velký mosazný hřeben. Začasto bývaly tyto chomouty pravou mistrovskou prací sedlářskou.

Takovým povozům dívka se blížila. Spozorovavši, že jsou to těžké fůry formanské, zmírnila zrychlený krok, ale za nedlouho, jako by si byla připamatovala, že musí stůj co stůj cíle své cesty ještě dnes dosáhnouti, krok svůj zase zrychlila a tak poslední povoz dohonila.

Byl to těžký, formanský vůz s velkým nákladem. Kola jeho byla skoro půldruhé pídě široká, a ačkoli byly do vozu zapřaženy čtyři páry koní, jel vůz přece jen zvolna a koně šli co noha nohu mine, ač je dvé bičů neustále popohánělo.

Koně u voje řídil statný, napohled asi padesátiletý muž osmahlé, zamračené, bezvousé tváře. Byl oblečen po formansku; široký kožený opasek kolem těla a obzvláště stříbrné okrasy opasku toho zdály se nasvědčovati, že to sám majitel povozu a snad i vlastník ostatních tří vozů, které v různé vzdálenosti od sebe jely napřed. Přední koně řídil asi šestnáctiletý statný mladík, z jehož fysiognomie každý na první pohled poznal, že to formanův synek.

Dohonivši povoz posunula dívka šátek na hlavě poněkud na zad, aby lépe viděla a tak ještě jednou se přesvědčila, může-li požádati za svezení čili nic; ale první pohled ji přesvědčil, že by byla i nejúpěnlivější prosba její marnou. Cesta šla právě poněkud do vršku a otec i synek musili tak prudce práskati do koní, že práskání přehlušovalo i rupot těžkých kol, dusot kopyt a drkotavé řinčení, kterýmž byla jízda provázena.

Jakmile se dívka k povozu přiblížila, vyskočil z lodičky pod vozem černý huňatý pinčlík a zaštěkav několikráte na dívku popoběhl

ku předu ke koním, jako by si byl připomenul svou povinnost. Proběhnuv štěkaje několikráte koním mezi nohami, vyrazil jako šipka před první pár koní, kde skákaje před nimi do výšky neustále štěkal a tak koně k většímu napnutí sil popoháněl.

Dívka obešla povoz ve velkém oblouku a octla se právě u prvního páru koní, když povoz vyjel na vršek, odkud už byla cesta až do Prahy buď jen s mírným svahem nebo úplně rovná.

Práskání bičů a popohánění koní ustalo; koně jdou zas volným, odměřeným krokem. Jen škaredý pinčlík poskakuje ještě před prvním párem koní a proplítá se jim obratně skrze přední nohy, ale neštěká více, nýbrž vrčí a kňučí, jako by byl mrzut, že koně tak snadno vyjeli a on musí přestat štěkati. Náhle upoutala jeho pozornost cizí dívka, která se byla octla jen několik kroků od něho. Střelhbitě odskočil od koní a poskakoval před dívkou zběsile na ni štěkaje.

Dívka zůstala státi, pes však štěkal dále.

„Kuš, Astrakane!“ zazněl drsný velitelský hlas mladého formana.

Pes sice ihned umlkl a obrátiv se k svému veliteli upřel naň mrskaje lísavě ohonem své jiskrné černé oči; na to se zase obrátil k dívce a počal znovu štěkati.

„Ke všem všudy, Kiliane — okřikni ho!“ houknul nyní skoro popuzen drsným basovým hlasem starší forman na svého mladšího soudruha a tento zvednuv bič švihnul po psíkovi. Pinčlík zaskučel, ale hned zas se rozštěkal a vběhl mladému formanu mezi nohy. Forman bez rozpaku jej kopnul, až odlítl a bolestí skuče odběhl na zad a zalezl do své loďky pod vozem.

Mezi tím byl vůz o několik kroků popojel, tak že starší forman octl se těsně za dívkou, která byla chvíli stála a právě učinila první krok ku předu.

„Kam pak, panenko?“ optal se forman zcela bezúčelně.

Dívka se zastavila a obrátivši se, odpověděla jaksi rozpačitě: „Do Prahy.“

„A z daleka?“ pokračuje forman dohoniv dívku.

„Z daleka — od Dobříše,“ zní odpověď přitlumeným hlasem, tak že forman přeslechnuv slůvko „od“, domníval se slyšeti předložku „z“.

„Ah — tam jsme byli dnes přes noc. Můj Kilian se tam serval v hospodě . . . .“

Dívka jdouc nyní podle formana neodpověděla. Po chvíli forman prásknuv z pouhého zvyku bičem připomenul:

„Brr! Dnes je proklatý nečas! — Jdete už dlouho?“

„Skoro od rána.“

„Pěšky — v tom nečase?“

„Pěšky,“ opakuje dívka.

Forman chvíli mlčí, pak pokračuje:

„Máte v Praze příbuzné?“

„Nemám.“

„Tedy snad nějaké známé — krajany — ne?“

„Také ne!“

„Či tam jdete do služby?“

Po této otázce dívka se zapýřila; patrně byla na rozpacích, má-li odpověditi čili nic.

Forman však nečekaje na odpověď zapráskl ze zvyku bičem a ubíral se mlčky podle dívky.

„A vy chcete být ještě dnes v Praze?“ optal se po malé chvíli, ale spíše jen, aby něco řekl, než ze zvědavosti.

„Ano,“ zní odpověď.

„Ale vždyť je už skoro noc — vždyť tam nedorazíte.“

Dívka mlčí.

„Zůstaňte na Zbraslavi přes noc,“ pokračuje forman.

„Není možno.“

„Nastane-li taková vánice, jako byla skoro po celý den?“

„Jaká pomoc,“ odpovídá dívka; „musím býti dnes v Praze stůj co stůj.“ . . .

„A nejste ještě umdlena!“ ptá se forman dále. „Vždyť byl dnes nečas, že by nebylo divu, kdybyste byla někde sedět zůstala.“

Teprv nyní dívce napadlo nebezpečí, které jí hrozilo; byvši zároveň upozorněna na umdlenost cítila, že není jen umdlena, nýbrž přímo schvácena. Mimovolně pootevřela ústa, by formana poprosila, aby ji svezl, ale zpomenuvši si, že má forman tak těžký náklad, že jej čtyři páry koní sotva vlekli, zarazila se a mlčela.

„Víte, jak je odtud daleko do Prahy?“ vyptává se forman.

„Nevím, pane.“

„Vy jste tedy ještě nikdy v Praze nebyla?“

„Nebyla,“ zní lakonická odpověď.

„A co si tam počnete pozdě na večer, když nikoho neznáte?“

Dívka se opět zapýřila; ale forman, kterýž se patrně jen z dlouhé chvíle vyptával, aniž by ho byly odpovědi nějak zajímaly, pokračoval:

„Odtud počítají do Prahy sice jen jedinou míli; ale dobrý pěšák musí jíti nejméně tři hodiny, než dorazí do Prahy — my s těžkým nákladem jezdíváme mnohdy i čtyři hodiny . . .“

Dívka povzdychla.

„A jste-li umdlena a nastane-li taková nepohoda, jako byla skoro po celý den,“ dodal forman popraskávaje bičem nad koňmi, „sotva dorazíte do Prahy před půlnocí.“

„To není možné!“ zaúpěla dívka.

„Vždyť vám to vykládám,“ připomíná forman jaksi nevrle; „půjdete-li ostře, jste v Praze za tři hodiny, jinak“ . . .

Nedořekl. Náruční kůň druhého páru z neznámé příčiny počal se mírně zpínati.

„Hola hej! Tiše, tiše Muchomůrko!“ volá forman na koně konejšivě. „Co se lekáš? Co se sataníš?! Podívej se na Michulku, jak jde tiše!“

Kůň potřásaje hřívou stříhá ušima; ještě jednou pokouší se o vzepnutí; ale bič formanův zasvištěl mu nad hlavou, kůň ztichl a jde volným, odměřeným krokem jako ostatní.

„Proklaté mrchy!“ zamručel forman. „Člověk by jim jak živ neublížil, ale někdy ani nejúlisnější slova nepomohou.“ . . .

Několik okamžiků sleduje forman ostrovidovým svým okem krok a chování zpupného koně a vida, že se utišil, obrací se zase k dívce.

„A kde pak jste dnes, panenko, obědvala?“ ptá se.

„Nikde, pane,“ zní tichá nesmělá odpověď.

„Vy jste tedy ani nejedla?“

„O ano — časně zrána jsem pojedla trochu oukropu.“ ...

„A od té doby jste neměla v ústech,“ dodal forman, aniž by byl změnil tón svého hlasu.

Dívka mlčí.

„Čí pak vlastně jste, panenko? Vždyť jsem se vás ještě ani nezeptal,“ vyptává se forman dále.

„Jindrova — zovu se Marie — otec však už je dávno mrtev,“ odpovídá dívka trhaně.

„Tak!?“ ozval se forman táhle, načež dodal mručivě, jako by mluvil sám k sobě:

„Hm — podivno! Znal jsem také jednu Jindrovou ... Už tomu přes dvacet let ... Setkal jsem se s ní právě také za takové nepohody jako byla dnes ... Ale vy jste přec z Dobříše a ona ...“

Nedomručel. Muchomůrka počala se znovu mírně vzpínati. Povoz přijížděl právě k prvnímu domku Zbraslavskému a možná, že se kůň lekal světel, jež právě v několika oknech nejbližších domků zplanula. Forman obrátil pozornost svou opět ku koni. Konejše jej po svém zvyku lahodnými slovy, přiblížil se k němu a poplácal jej několikráte po boku. Kůň ještě chvíli se zastavoval, pak ale šel zas klidně jako dříve. Ale hned na to počal se mírně zpínati soudruh jeho, jejž byl forman před chvílí Michulkou nazval. Formanu nezbylo, než obrátiti pozornost svou k Michulce. Tím ukončena také bezvýznamná rozmluva s neznámou dívkou, která zůstavši poněkud pozadu, ubírala se volným krokem podle vozu.

Forman si dívky více nepovšíml. Teprv když zajížděl vůz se silnice k první výsadní hospodě, ohledl se forman po dívce, která zůstala na silnici nerozhodně státi.

„Ah — vy jste ještě u vozu?“ pravil tónem poněkud vyčítavým.

Dívka mlčí.

„Zůstaňte tu raději přes noc — radím vám dobře — za nedlouho strhne se zase chumelice ...“

„Není možno,“ odpovídá dívka rozhodně, „a kdyby i bylo — nemámť ani na nocleh ...“

V tom se vůz zastavil před hospodou vedle tří menších for, jež sem byly již dříve přibyly.

„Kiliane!“ zvolal forman na svého synka, jenž upravoval právě cosi na chomoutu jednoho z předních koní. „Nech koně jen trochu odfrknout — za půl hodiny musíme dál ... Krmit můžeme až v Praze.“

Po té zastrčil bič do šejtroku, hodil oprať, kterou držel v ruce, synkovi a chtěl vstoupiti do hospody; mimoděk se ještě jednou obrátil a spatřil neznámou dívku doposud ještě státi na silnici.

Teprv nyní, když se byl zbavil starostí a péče o koně, upoutala dívka u větší míře jeho pozornost, která byla, jak víme, po celou dobu,

co s dívkou hovořil, skoro výhradně ku koním obrácena, tak že forman hrubě ani nevěděl, co mu byla dívka na jeho otázky odpovídala.

I pošel nyní o několik kroků blíže k ní a pravil vlídně, pokud toho byl drsný jeho hlas schopen:

„Neřekla jste před chvílí, že jste od rána ničeho nepojedla?“

„Řekla, pane,“ odpovídá dívka.

„A neřekla jste, že nemáte ani na nocleh?“ pokračuje forman.

„Řekla, pane,“ opakuje dívka monotonně.

„Pojďte tedy! Povečeřte — zaplatím,“ rozhodl se forman a nedbaje více dívky, obrátil se a vstoupil do hospody.

Dívka nesměle se za ním plížila a usedla za stůl v tmavém koutku hned u dveří.

„Tam té holčině dejte něco jíst a pintu piva!“ volá forman na hospodského, zasedaje za stůl uprostřed jizby. „Mně přineste kus uzeného, chleb a korbel čtyř- nebo pětipintový!“

Po té odepjal opasek, jejž hodil před sebe na stůl, sňal širák i michlovici a podepřev hlavu oběma rukama, zamyslil se. Hospodský přinesl žádané a vida hosta zamyšleného, postavil jídlo i pití prostě před něj a poodešel k stolům u oken, kde seděli jiní hosté.

Také dívka u dveří poodhrnula šátek na hlavě, uvolnila si poněkud velký vlněný šátek kolem těla a podepřevši podobně jako forman hlavu o obě ruce, zamyslila se.

Bylo jí nevolno, ba k smrti smutno. Za jiných okolností byla by si sotva tak nejapně nebo po jejím náhledu tak dotíravě počínala a sotva by byla uposlechla vyzvání formanova, aby se za jeho peníze navečeřela — ale tentokráte jí nic jiného nezbývalo. Doufalať doraziti do Prahy bez zastávky ještě před večerem a nenadála se, že jí nepředvídaná nepohoda tak zdrží, že bude do večera hladem a nepohodou tak znavená, jako skutečně byla. Když pak vstoupila do teplé světnice, rozmrazilo jí nejdříve teplo, až se několikráte otřásla; po té mrazem zrudlá její tvář se rozhořela a dívce se zdálo, jako by jí sil vždy víc a více ubývalo a jako by na ni přicházely dřímoty.

Když jí přineseno jídlo, zmužila se a hltavě je snědla; piva však se ani nedotkla, nýbrž podepřevši opět hlavu oběma rukama, znovu se zamyslila.

Forman setrval po nějaký čas bez pohnutí, jakoby o něčem přemítal; patrně měl nějakou starost, které se nemohl zbaviti. Náhle prudce vztýčil hlavu, ukrojil si kus uzeniny a přihnul si jednou z pětipintového korbele, na to přiložil pravou ruku k uchu, jakoby naslouchal. Zdáloť se mu, jakoby byl venku zaskučel daleko prudčí vítr, než byl vál, než vstoupil do hospody. Chtěl vstáti a podívati se ven; ale v témže okamžiku objevil se mezi dveřmi synek jeho.

„Co se stalo, Kiliane?“ oslovil jej otec, upřev naň pronikavý svůj zrak.

„Strhla se zase bouře — sníh se chumelí, že není vidět na dva kroky,“ vykládá synek.

„Jsou koně za větrem?“ optal se rychle otec.

„Jsou.“

„Dobře — vyčkáme tedy, až se bouře trochu utiší,“ dí na to otec. „Do půlnoci snad přece dorazíme do Prahy.“

Synek se obrátil k odchodu.

„Hola, Kiliane!“ volá otec. „Dones hochům korbel, ať se zahřejou . . . Ale ať se mi nehnou od koní!“

„Dobře, otče,“ odpovídá synek blíže se k otcovu stolu.

„A ty nic nepojíš?“ ptá se forman, podávaje synovi korbel.

„Nic, otče,“ zní odpověď. „Nemám chuti — až v Praze.“

Po té vzal synek korbel se stolu a zmizel ve dveřích.

„Proklatý nečas!“ mručí starý forman, naslouchaje hukotu větru, jenž opíraje se právě o okenice, řinčel jimi, jakoby někdo řetězy chřestil.

Na to opět si podepřel hlavu a znovu se zamyslil. Myšlenky jeho, bůh ví kde bloudily . . . Asi po desíti minutách zvedl prudce hlavu a zadíval se ku dveřím do koutka, kde seděla neznámá dívka. Chvíli se na ni upřeně díval, jakoby byl zkoumal, jaká to vlastně osoba a s jakými as zámysly ubírá se do Prahy.

Dívka seděla bez pohnutí a neviděla, že ji někdo pozoruje. Po malé chvíli chtěla se vztýčiti, ale povstala jen na polo, zavrávorala a ztemna bolestně zaúpěvši, zase sklesla na lavici.

Forman, jenž ji byl právě zkoumavě pozoroval, rychle povstal od stolu a přiblížil se k ní.

„Co je vám?“ optal se drsným svým hlasem co možná nejvlídněji.

„Nic — nic,“ zaúpěla dívka rozpačitě.

„Nejste nemocna?“ pokračuje forman.

„Ne — nejsem —“ vydralo se namáhavě z prsou dívčiných.

V témže okamžiku skřivila se zardělá tvář její křečovitou bolestí.

„Ale vždyť přec vidím, že vám není dobře,“ naléhá forman. „Snad je vám horko — odložte aspoň velký šátek . . .“

V křečovitě stažené tváři dívčině jeví se rozpaky.

„Ne — ne — není mi horko,“ zalhala trhaně.

A přece se vám řine pot po tváři?!“ připomíná forman.

Dívka chvíli mlčela; na to prudce a patrně namáhavě vstala a vzavši uzlíček, jenž ležel vedle ní, do ruky, pravila stísněným hlasem:

„Děkuji vám — pane — za vaši laskavost . . . Musím však — už jíti . . .“

„Co vám napadá! V tak děsné nepohodě!“ ozval se forman. „Či se nás snad bojíte?“

„Ne — ne — nebojím!“ zaúpěla dívka, jako by jí byla křečovitá bolest hrdlo stáhla.

„A proč tedy nechcete aspoň nějaký čas vyčkat — až se bouře utiší . .?“

„Ne — ne — nemohu — nesmím,“ zní trhaná odpověď.

Forman mlčí nespouštěje zraků svých s dívčiny tváře, v kteréž doposud ještě se jeví křečovitá bolest. Zdá se mu, že dívka jaksi váhá, že se nemůže rozhodnouti, ale příčina, pro kterou se chce bez odkladu vydati za psotné nepohody na další cestu, je mu doposud úplně temná.

Také dívka zůstala chvíli nepohnutě státi; přemítalať, co počíti. Posléze se rozhodla.

„Děkuji vám, pane, ještě jednou za vaši laskavost,“ pravila hlasem jistějším než posledně. „Nemohu zůstati — musím bez odkladu dále . . . Buďte s bohem.“

Po té se obrátila k odchodu. Forman však učinil několik kroků ku předu a uchopil dívku za ruku.

„V té psotě přec nemůžete dále,“ pravil káravě; „vždyť někde zahynete . . .“

Dívka ještě jednou se obrátila. V očích leskly se jí slzy, ale tvář nejevila více ani stopy křečovité bolesti.

„Pusťte mne, pane, — prosím vás za to snažně,“ pravila měkkým hlasem.

„Nepustím,“ zní rozhodná odpověď formanova.

Dívka beze slova prudce sebou škubla, vytrhla ruku svou z ruky formanovy a pokročila ku dveřím. Forman však ji zachytil za svrchní šátek, v nějž byla zahalena; uzel šátku povolil a šátek sesmekl se dívce na polo s těla . . . Dívka se poznovu obrátila a upřela zaslzený zrak svůj na formana. Tento však změřiv ji od hlavy k patě, pravil přitlumeným hlasem:

„Probůh — vždyť jste těhotna!“

Dívka sklopila zrak.

„Probůh vás prosím — pusťte mne,“ zaúpěla stydlivě sotva slyšitelným hlasem.

„Jste provdána?“ optal se kvapně forman.

Dívka váhá chvíli s odpovědí; pak dí nesměle:

„Nejsem!“

„Ah! teprv nyní vše chápu,“ odpověděl na to forman mručivě, jakoby mluvil sám k sobě. „A právě proto, že vše chápu, nepustím vás!“

Po té uchopil dívku kolem pasu a vtlačil ji na místo, s kteréhož byla před chvílí vstala. Dívka se sice zpěčovala, ale svalovité ruce formanovy byly ji objaly jako železné kleště — musila usednouti.

V témže okamžiku objevil se mezi dveřmi Kilian s prázdným korbelem.

„Otče — už je prázdný!“ zvolal zůstav mezi dveřmi státi a zvedaje korbel do výšky. „Hoši mají dnes pekelnou žízeň!“

Otec vztýčiv se, odpověděl:

„Dej nalít ještě jeden a uprav v posledním voze místo pro jednu osobu . . .“

„Není možno, otče — náklad je tak těžký,“ namítá synek.

„Uprav místo!“ velí otec přísně a dodává: „A jakmile vypijete ještě jeden korbel, vydáme se na další cestu . . .“

„Není možno,“ namítá synek poznovu. „Bouře je vždy prudčí, vítr pálí jako kopřivy — ublížíme koním . . .“

„Jakže? — Nemožno?!“ opáčil starý forman přísným tonem. „Od kterého času bojí se Kilian větru?!“

Kilian něco zamumlal na omluvu a podávaje hostinskému, jenž se byl přiblížil, prázdný korbel, pravil hlasitěji:

„Ale vždyť já, otče, ničeho nenamítám — jde mi jen o koně — pojďte — přesvědčte se sám!“

„Dobře, přesvědčím se!“ odpověděl forman poněkud vlídněji. Mezi tím, co Kilian čekal na nový korbel piva, vyšel starý forman ven před hospodu a vrátil se za několik vteřin.

„Máš pravdu, Kiliane,“ pravil k svému synku, jenž právě bral korbel piva z ruky hospodského, „není pomoci — musíme počkat, až se bouře přežene . . . Opatř koně — a uprav místo ve voze!“

Kilian zmizel a forman nakloniv se k dívce, která seděla za stolem se sklopeným zrakem, položil jí svalovitou svou ruku na rameno a pravil:

„Musíme počkat — až se bouře utiší — ale před půlnocí přece snad do Prahy dorazíme . . .“

„Vy mne chcete svézti?“ optala se dívka nesměle, zvednuvši hlavu a pohlednuvši plaše formanovi do očí.

„Což pak jste neslyšela, co jsem rozkázal svému synu?“

Dívka se zachvěla, jako by ji bylo horko ve světnici poznovu rozmrazilo; forman však maje za to, že se zachvěla bázní, pravil konejšivým hlasem:

„Nebojte se, panenko, ničeho! Jakmile bude možno, vydáme se na cestu. Pojedeme pak rychleji — odtud je cesta ku Praze nepoměrně lepší než od Dobříše sem . . .“

Dívka se zachvěla poznovu.

„A nás se také báti nemusíte,“ pokračoval forman konejšivě. „Já jsem sice člověk hrubý a surový, ale posud jsem nikomu neublížil . . . Mám také dceru, mladší než jste vy — jeť jí teprv patnácte roků . . . A když jsem se před chvílí domyslil, kam putujete, napadlo mi, že by mohl i moji vlastní dcerku někdy stihnouti podobný osud jako vás — napadlo mi, jak by jí asi bylo, kdyby se setkala na své cestě za takové nepohody, jako je dnes, s člověkem bez srdce . . . A proto se nebojte! Pojedeme přes Malou stranu a Kamenný most ku Koňské bráně — ve výsadní hospodě „u Turků“ zastavíme a odtamtud nemáte už na Karlov daleko.“

Dívka naslouchala slovům těm jen na polo; myšlenky její patrně jinde bloudily. Teprv když forman umlkl, zadívala se mu do očí, jakoby se chtěla ptáti, o čem byl právě mluvil; ale hned zas sklopila zrak a poznovu se zachvěla.

„Eh — ke všem všudy — co se s vámi děje? Vyť se třesete, jakoby k vám mluvil ďábel v lidské podobě,“ ozval se forman skoro nevrle, ustoupiv na krok od dívky a měře ji přísným pohledem. Ale hned na to, jakoby si byl připamatoval, že vlastně on sám je příčinou dívčina ostýchavého chování, dodal přívětivěji:

„Pravda! Vždyť mne neznáte . . . Ale věřte mi na slovo . . . Jsem člověk poctivý . . . Nebojte se mne! . . . Weinfurt nikomu neublíží . . .“

„Jakže? . . . Weinfurt?! . .“ uklouzlo mimovolně dívčiným rtům a z očí šlehl jí blesk vášnivého rozechvění.

„Ano — Weinfurt ještě kuřeti neublížil — nebojte se ho!“ dokládal forman nespouštěje očí s tváře dívčiny, v kteréž se jevilo prudké pohnutí.

Chvíli dívala se dívka upřeně před sebe na stůl, pak zvedla pomalu hlavu a zadívala se formanu do očí jako člověk z dřímoty se probírající.

„Weinfurt — Weinfurt," opakovala monotonně přitlumeným hlasem, na to prudce, zajikavě se optala:

„Vy — znáte Weinfurta?"

„Znám-li Weinfurta!" rozesmál se forman. „Vždyť jsem to sám."

„Vy — Weinfurt?" vyhrklo dívce z úst.

„Ano, já — což na tom divného?"

Dívka mlčí, dívajíc se formanovi tak upřeně do tváře, jakoby s ní nemohla zraku odvrátiti. Po chvíli přejela rukou přes čelo, zrak její sesmekl se na stůl a bloudil plaše po stole, jako zrak člověka, kterýž se byl octnul v největších rozpacích.

„Či snad mne znáte?" ujal se slova forman, když dívka neodpovídala. —

Dívka zavrtěla mlčky hlavou.

„Nebo jste někdy jméno to slyšela?"

Dívka chtěla něco odpověditi; ale v témže okamžiku zalehl tak prudký vichr do oken, že po několik minut tak hlučně řinčela, jakoby jimi někdo lomcoval.

„Slyšíte? Melusina dnes pláče, jakoby jí někdo trhal srdce z prsou," pravil forman k dívce a zrak jeho zabloudil k oknům, kde sedělo za stoly několik cizích hostů. Teprv nyní si povšiml, že hosté ti pokukují zvědavě a zároveň ousměšně ku stolu, za nímž seděla dívka, s kterouž právě mluvil. Pochopil stav věcí bez odkladu. Rychle postoupil ku stolu uprostřed jizby, kde byl původně seděl. Ale sotva že pohledl na stůl, zarazil se — pak se divoce rozhledl kolem sebe a hned na to vzkřikl:

„Kde je můj opasek?! —"

Hosté za stoly u oken dívají se upřeně na formana.

„Někdo mi ukradl opasek!" vzkřikl forman divoce, že bylo hlas jeho slyšeti až před hospodu.

V hostinci nastal za takových okolností nezbytný ruch a šum. Hosté vstávali od stolů a obklopili formana; hostinský přikvapil. Jeden tázal se nebo pronášel své domněnky přes druhého; každý chtěl vědět aspoň něco, co krádež předcházelo a skoro každý také něco věděl, co by po jeho náhledu mohlo vésti k vypátrání pachatele. Jeden arci radil tak a druhý onak; jeden křičel, druhý mumlal, jiný zase šeptal; slovem po několik minut panoval v jizbě takový hluk, že nebylo vlastního slova slyšeti.

Někteří hosté vyběhli před hospodu; jiní zůstali a hledali po světnici a pod stoly, nemohouce se dost vynadiviti, jak se mohla krádež státi v jejich přítomnosti. Jen forman zůstal nápadně klidným; snažil se připamatovati si co možná nejživěji, co bylo bezprostředně předcházelo, kdo se byl ku stolu, na kterýž byl svůj opasek hodil, přiblížil, slovem přemítal, jak by z předcházejících momentů bylo možno nejsnadněji zloděje vypátrati.

Nežli se rozhodl, vrátili se někteří hosté, kteří byli vyšli z jizby a jeden z nich pohřešiv dívku, s kterouž byl forman před chvílí mluvil, zvolal:

„Kam pak se poděla neznámá panenka?"

Zraky všech přítomných obrátily se ku stolku v koutě u dveří,

kde byla dívka seděla. Dívky tam více nebylo; bylať použila nastalého zmatku, aby se nepozorovaně vytratila.

„Běžte za ní! ... Chytněte zlodějku! ... Vždyť nemůže být se světa!“ volal jeden přes druhého.

Někteří ochotně vyběhli před hospodu, aby dívku stíhali. Forman sice zavrtěl jaksi nedůvěřivě hlavou, ale i on pospíšil rychlým krokem ven, aby dal Kilianovi a svým kočím rozkaz k stíhání dívky. Tito však už věděli, co se bylo stalo a kdo je v podezření krádeže a byli se také už všemi směry rozprchli; někteří z hostů následovali jich příkladu ...

Za nedlouho vrátil se jeden po druhém s nepořízenou. Nejpozději přišel Kilian, kterýž se byl pustil po silnici směrem ku Praze; ale ani on, jenž byl přec kromě otce nejvíce při věci interesován, nemohl pranic udati, co by bylo vedlo na stopu zmizelé dívky.

Hosté i forman vrátili se zase do hospody. Hosté zasedli za své stoly, forman přecházel mrzut po jizbě. Přemítal o krádeži. Peněz arci tak neželel jako opasku. Měltě již jen nepatrnou částku; ale stříbrem kovaný opasek měl cenu tři i čtyřikráte větší než jeho obsah. Mimo to byl památným; bylať mu jej darovala mladá žínka jeho, když byl poprvé vyjel s vlastní fůrou do světa co ženatý muž ... Také do rozpaků tím nepřišel; neboť i Kilian měl něco peněz při sobě, což dostačilo nejen do Prahy, nýbrž i nazpět a v Praze, kde musila býti vyplacena mzda za dovoz nákladu, bylo po nouzi. Ale způsob krádeže byl mu na prosto nevysvětlitelný. Podezření ostatních, že by byla krádež spáchala neznámá dívka, nesdílel. Věděltě, že se od stolu svého ani nehnula a mimo to nasvědčovalo veškeré její chování všemu jinému, jenom ne úmyslu zločinnému.

Přemítal po delší čas, ale nechť kombinoval jakkolivěk, nenapadlo mu přece pranic závažného, čím by bylo možno záhadu vysvětliti nebo aspoň poněkud objasniti.

Mezi tím řádila venku bouře s nezměněnou zuřivostí. Vichr ustával vždy jen na krátký čas, načež vždy zas, s obnovenou prudkostí mrskal před sebou husté vločky sněhu. Na další cestu ku Praze nebylo lze prozatím ani pomysliti; musilo se vyčkati, až se bouře aspoň poněkud utiší.

Posléze, asi k deváté hodině vichr mimo nadání — jak za pozdních podzimních a časných jarních bouří často se děje — skoro náhle se utišil a místo v nížině zuřil výše ve vzduchu s nezměněnou prudkostí roztrhávaje jednotvárný mrak sněhový v různé chmury. Přestalo sněžiti a za nedlouho prokmital roztrhanými chmurami na čas i měsíc, jenž byl právě skoro v úplňku ....

Forman zaplativ svůj řád penězi synovými dal rozkaz k další jízdě. Vozy vypravily se směrem ku Praze v témže pořádku, jako byly přijely: napřed tři fůry s lehčím nákladem, pak fůra s čtyřspřežím, jež řídil sám vlastník se synem svým.

Poslední fůra jela pomaleji než ostatní a zůstala již ve Zbraslavi asi dvě stě kroků za ostatními.

Mezi tím byl vichr chmury na obloze tak rozehnal, že měsíc osvětloval cestu mnohdy po několik minut, pak jen na několik vteřin, skryl se za nějaký mrak, aby hned na to zase krajinu jasně osvítil.

Vozy jely pomalu; byloť místy na stopu zvýší sněhu, jinde zase záměje stěžovaly jízdu, kdežto místy byl sníh ze silnice vichrem úplně smeten.

Teprv po půl druhé hodině dojely vozy do Malé Chuchle. První tři byly osadu tu již skoro minuly, když poslední povoz teprv přijížděl k prvním domkům. Měsíc byl se právě skryl za mraky a kolem panovalo šero. Náhle vyskočil pinčlík se svého lože pod vozem a dal se do divokého štěkotu; větřil někoho.

Forman i syn jeho rozhlížejí se kolem; nepozorují však nikde nic podezřelého. Psík štěká bez přestání: brzo předbíhá koně, brzo zas běží kolem vozu a štěká na všechny strany. Teprv u čtvrtého nebo pátého domku osady předběhl psík povoz, pak zabočil od silnice na levo mezi dvě chatrče, kde ještě divočeji než dříve se rozštěkal.

Forman zastavil, a popošel za psíkem. Sotva však se přiblížil k chatrči, za kterouž byl psík zmizel, vynořila se před ním z nočního šera temná postava ženská . . . Rychle postoupil blíže. V témže okamžiku vyhoupnul se měsíc ze mraku a forman poznal — dívku, která byla z hospody na Zbraslavi uprchla . . . .

Nejsa sobě ani vědom příčiny rychle k ní přiskočil a uchopil ji svalovitou svou rukou za hrdlo.

Dívka zavrávorala; ale hned na to se vzpamatovala a zajikavým hlasem pronesla slova:

„Já ne — tam — v pátém domku — odkud kmitá světlo!“ ...

Forman pustil dívku a rozhledl se kolem. Asi čtyřicet kroků na levo spatřil skutečně z jakési chatrčky kmitati mdlé světlo.

„Běžela jsem za ním — až sem —“ vykládá dívka třesoucím se hlasem, „a čekám tu — na vás — už asi hodinu . . . Byl to zrzavý výrostek asi patnáctiletý.“ . . .

Forman okřikl doposud ještě štěkajícího psíka a tento, ač nerad, vrátil se k vozu, kdežto pán jeho bez rozpaků pospíšil k naznačené chatrči a přiblíživ se opatrně k okénku, nahledl do vnitř. Spatřil tam dvě osoby: na loži ležící ženu a u kamen sedícího výrostka . . . . Kahánek stojící kdesi ve výklenku u dveří osvětloval vnitřek chýže jen tak mdle, že nebylo lze více rozeznati. Formanu však dostačila okolnost, že zahledl postavu výrostkovu.

Přehlednuv kvapně chatrč, jako by pátral, kudy by mohl výrostek po případě uniknouti, forman dlouho se nerozmýšlel. Udeřil pěstí svalovité své pravice tak mocně do polozpukřelého okénka, že se rozletlo. Výrostek u kamen rovnýma nohama vyskočil. Teprv nyní forman navzdor nedostatečnému osvětlení rozeznal, že je výrostek ryšavý, jak byla dívka udala a že v ohyzdné tváři jeho jeví se zděšení.

Několik vteřin stál zrzek jako přimrazen, nevěda co počíti. Zahlednuv pak v okénku lidskou tvář trhnul sebou a vyrazil z jizby do předsínky. Forman nebyl ho ani okamžik spustil z očí. Když zmizel v temnu předsíně, odskočil forman k chatrným dveřím chatrče a opřev se o ně zády, vylomil je po nemalém namahání, že s praskotem padly do vnitř předsíně.

Výrostek patrně něco podobného očekával. Vraziltě nyní nazpět do sednice. Forman viděl jej temnem jen kmitnout. Bez rozpaků

skočil za ním do jizby, kde jej spatřil již na okně. Jedním skokem byl u okna, strhl výrostka na zem, a kleknul mu jednou nohou na prsa.

V okamžiku tom zasténala žena na chudičkém loži, na němž se byla již před chvílí, když byla prudkou ranou do okna ze sna vyrušena, napolo vztýčila. Forman otočil mlčky hlavu k loži a spatřil vychrtlou starou ženu, z jejíž ohyzdné tváře zírala vyhladovělost.

„Co chcete?“ zaúpěl nyní výrostek na zemi.

Forman obrátil se zase k své oběti.

„Vydej opasek!“ pravil přísně a klidně; neboť výrostek, ačkoli silný, přece nebyl s to, aby se mu vymknul a nebylo tudíž žádné obavy, že by mohl uniknouti.

„Ježíš-Marja! Co se to děje?“ vzkřikla temným hlasem stařena na loži.

„Nic, nic, matičko,“ odpověděl forman, aniž by se byl obrátil. Zároveň přitiskl koleno pevněji na prsa výrostkova, že tento z temna a bolestně zaúpěl.

„Kde je opasek?“ opakoval forman po přestávce několika vteřin přitlumeným, skoro hrobovým hlasem.

Výrostek cítě, že ani s napnutím veškerých svých sil nezbavil by se tíže, která na jeho prsou ležela, zaúpěl sípavým hlasem:

„Pro milosrdenství boží — pusťte — přiznám se ku všemu . . .“

Forman povstal. Výrostek vstával se země pomalu. Plaše po jizbě těkající jeho zrak nesvědčil právě o žádné lítosti; prozrazoval spíše úmysl, dostati se z nepříjemné situace. Avšak ostrovidové oko formanovo střežilo každé hnutí výrostkovo, tak že tomuto nezbylo, než opasek vydati . . . Popošel ku kamnům, sehnul se pod ně, vytáhl opasek a podal jej mlčky formanovi.

Forman přijal opasek taktéž mlčky a vrátil se k loži, na němž stařena, nemohouc si patrně výjev vysvětliti, seděla s vytřeštěným zrakem, čímž ohyzdná tvář její nabyla výrazu skoro příšerného.

Ohlednutí toho použil výrostek, aby odskočil ku dveřím; ale forman v mžiknutí oka skočil za ním a uchopiv jej za límec, přitáhl jej do prostřed jizby . . .

„Pro Kristovy rány — co se to děje?“ zaúpěla stařena poznovu.

„Je to váš syn, matičko?“ optal se forman vlídněji.

„Je — je!“ vzlíká stařena. „Pro boha — vás prosím — neubližujte mu!“

„Nebojte se, matičko!“ dí na to forman. „Nezkřivím mu ani vlásku, přizná-li se před vámi upřímně, co spáchal . . .“

„Mluv Jeníčku — přiznej se!“ vybízí stařena prosebným hlasem.

Zrzavý výrostek stojí chvíli nepohnutě v prostřed jizby. V tváři jeho jeví se vzdorovitost, ba skoro drzost; zrak jeho těká plaše po podlaze . . .

„Mluv — přiznej se, Jeníčku!“ opakuje stařena po chvíli.

Zrzoun pohodil hlavou a odpověděl přitlumeným hlasem:

„Eh — což! Už se stalo! . . . Žebral jsem dnes celý den a nevyžebral než několik skyv suchého chleba . . . A tak jsem vzal, co mi přišlo pod ruku . . .“

„Ježíš — Marja!“ vzkřikla stařena a sklesla nazpět na lože . . .

Forman dívá se v udivení s matky na synka a s tohoto na matku.

Synek stojí doposud před ním vzdorovitě, zpurně, ba skoro hrozivě — matka pak po prvním slově, že kradl, klesá zdrcena na lože.

Po malé přestávce stařena opět na loži na polo se vztyčuje . . . „Pro milosrdenství boží vás prosím — neubližujte mu!“ prosí sípavým hlasem, jenž zdá se býti hlasem člověka v posledním tažení . . .

Forman chvíli váhá; přemítáť o záhadě, která se mu byla tak mimoděk naskytla; ale nemoha si ji vysvětliti, počíná míti útrpnost s ubohou stařenou. Beze slova otevřel opasek a vytáhnuv z něho několik dvacetníků, hodil je stařeně na lože.

„Kupte si za to zejtra něco k posilnění,“ pravil měkce a obrátiv se k zrzkovi, dodal přísně:

„A ty, ničemo, — pověz, jak jsi opasek ukradl?! Vždyť byli lidé v hospodě a já se od stolu skoro ani nehnul . . .“

Zrzoun mlčí; tvář jeho však přeletl polo ironický, polo drzý úsměv.

„Mluv!“ káže forman ještě přísněji.

Vida nezbytí, zpovídá se hoch úsečně:

„Hm! — Za to přec nemohu, že mne nikdo neviděl . . . Nebylo to poprvé, co jsem se vloudil za soumraku nepozorovaně do hospody, abych se ohřál . . .“

„A nebojíš se?“ přerušil forman zrzouna.

„Co se mi může stát?“ pokračuje zrzoun. „Leda že mi vypráskají, když mne dopadnou a — výprasku jsem uvyklý . . .“

„Ale jak jsi ukradl opasek?“ ptá se forman dále.

. „Ležel jsem pod stolem u kamen ve tmě,“ pokračuje ryšavec ve své zpovědi. „Nikdo si mne nevšíml a už jsem myslil, že se vyspím v teple . . . Podřimoval jsem . . . V tom něco řinkne. Zvednu hlavu a vidím vás u prostředního stolu a před vámi na stole opasek . . . Později jste vstal a zavadil loktem o opasek. Opasek svezl se trochu se stolu, takže velký kus visel dolů. Mezi tím, co jste u dveří mluvil s neznámou ženskou, podlezl jsem stůl mezi kamny a vaším stolem. A protože hořelo světlo jen na stole u oken a u vašeho stolu bylo šero, neviděl nikdo, jak jsem stáhl opasek opatrně na stolici a se stolice na zem a jak jsem jej vlekl po zemi za kamna, kde byla tma . . .“

„Ale jak jsi se dostal z jizby?“ vpadl forman.

Tvář zrzounovu přeletěl opět nevylíčitelný, polo ironický a polo drze úsměšný úsměv, když lakonicky podotknul:

„U kamen je okno — jde za humna . . .“

„Aj!“ uklouzlo mimovolně formanovi, kterýž teprv nyní záhadnou krádež pochopil.

„A za to přec také nemohu,“ dodal drzý zrzoun, když byl v tváři formanově spíše udivení než hněv spozoroval, „že nikomu nenapadlo, že se z hospody nechodí jen dveřmi . . .“

Drzá poznámka ta formana popudila. Hrozivě vztáhl svalovitou pěst proti výrostkovi a zajisté by jej byl udeřil, kdyby nebyla stařena na loži znovu bolestně vykřikla, jako by jí srdce pukalo . . .

Forman pohlednuv na lože, spatřil napolo vztýčenou stařenu se sepjatýma rukama a s výrazem zděšení, bázně a prosby v ohyzdné tváři. Pohled na stařenu jej obměkčil . . .

„Ne — ne,“ pravil po malé chvíli váhavě. „Nebojte se, matičko! — Je to ničema, — ale já mu přece neublížím.“

Po té se obrátil k zrzkovi a dodal přísně s káravým přízvukem:

„Jdi, ničemo! — Nejsi své matky hoden!“

Zrzek vytřeštil na formana zrak a teprv po několika vteřinách pochopil dosah formanových slov. Pomalu plížil se ku dveřím a pozoruje, že ho forman nestřeží, vyrazil ze dveří . . .

Forman zůstal se stařenou o samotě. Několik okamžiků díval se jí mlčky ve vráskovitou tvář, pak pravil:

„Buďte, matičko, bez starosti — klouče už upláchlo; honit ho nebudu a nechci . . .“

„Bůh vám to odplatí!“ zaúpěla stařena: „nemámť ve světě nikoho, kdo by se o mne staral . . .“

„Kdo jste?“ optal se forman.

„Nebožtík muž můj nádeničil . . .“

„Tedy vdova . . . Už dávno?“

„Asi deset let a pět let už nemohu s místa . . .“

„A kdo vás živí?“

„Můj synek — žebrá . . .“

„A nevyžebrá-li — krade,“ doložil forman příkrým tonem.

„Ježíš Maria!“ zaúpěla stařena bolestně.

Zaúpění to formanovi znovu připomenulo, že stojí před nešťastnou matkou, která zdá se zasluhovati šetrnosti.

„A jak se jmenujete, matičko?“ optal se vlídněji.

„Jindrová — Marie . . .“ zní odpověď. —

Forman chtěl se sice dále ptáti; ale v témže okamžiku si připomenul, že Kilian čeká s koňmi a povozem a že je svrchovaný čas, aby se dále jelo. Myšlenka ta zapudila všechny ostatní; forman rychle se obrátil a se slovy „S bohem, matičko!“ zmizel.

Rychlým krokem ubíral se k silnici. U chatrče, v kteréž se byl setkal s dívkou, která mu vyzradila, kam se zloděj opasku ukryl, spatřil dívku tu — na kamenu seděti.

„Máte opasek?“ ozvala se dívka, když se byl k ní forman přiblížil.

„Mám,“ odpovídá forman lakonicky. „Ale nyní rychle, panenko! Pojďte — svezu vás až do Prahy . . .!“

Dívka chtěla povstati; ale zavrávorala a byla by klesla na zem, kdyby ji byl forman nezachytil . . .

„Pojďte! pojďte!“ domlouvá forman veda dívku pod paždím. „Vždyť jste celá skřehlá . . .“

Dívka tentokráte nekladla žádného odporu; cítilať, že jí nohy klesají a tušila, že by dále pěšky nedošla, nýbrž někde usedla a nejspíše zmrzla.

„Ale — proč pak jste na Zbraslavi nečekala, až vyjedeme. — Vždyť jsem vám řekl, že vás svezu.

„Styděla jsem se . . . .“

„Eh — láry — fáry! Což pak jsem“ . . .

Forman nedomluvil. Byltě se právě s dívkou octnul několik kroků před povozem a Kilian shlednuv je pospšel jim v ústrety.

„Co se stalo, otče? — Kde jste byl?“ ptá se synek.

Místo odpovědi optal se otec:

„Udělal's místo ve voze?“

„Udělal,“ odpovídá Kilian.

„Jdi tedy ke koním — musíme si pospíšit — první vozy už budou někde za Zlíchovem . . .“

„Ale kde jste byl?“ vyptává se zvědavě synek.

„Hledal a našel jsem svůj opasek. Povím ti vše, až pojedeme.“

Po té forman zavedl dívku k povozu, odhrnul z předu plachtu a pomohl dívce do vozu. Na to plachtu zas stáhnul a upevnil a vzav bič, jejž si byl před Chuchlí zastrčil do šejtroku, zapráskl. Kilian byl už u prvních koní, zapráskl po příkladě otcově a koně, kteří si byli trochu poodpočinuli, hnuli se ku předu.

Několik minut otec i syn vesele biči popraskávali a vidouce, že koně dobře a dosti rychle jdou, ustali v práskání. Syn šel chvíli pomaleji, až jej otec dohonil, tento vypravoval pak co se mu přihodilo.

Mezi tím byl povoz dojel skoro pod kostelíček Zlíchovský, kde jde silnice poněkud do vršku, tak že je třeba koně popoháněti. Když tam dojížděli, připomenul Kilian, že je přece jen nevysvětleno, jak byl zloděj vypátrán.

„Mně to také právě napadlo,“ odvětil otec. „Musím se holčiny zeptat . . .“

I popošel k vozu, poodhrnul plachtu, aby se dívky zeptal; ale tato seděla na voze tak schoulena, jako by tvrdě spala.

Forman ji přece oslovil; ale když neodpovídala, stáhl zase plachtu, popošel ku koním a počal je bičem popoháněti. Když začal práskati, dlely myšlenky jeho ještě zpola na místě posledního dobrodružství a teprv nyní mu napadlo, že mu byla stařena, když se jí ptal, jak se jmenuje, udala vlastně totéž jméno jako dívčina před Zbraslaví.

„Toť zvláštní náhoda; snad jsou dokonce příbuzny,“ zamumlal. „Až vyjedeme na vršek, musím se holčiny přece zeptat . . .“

Po té upoutali koně veškerou jeho pozornost; musiliť napnouti veškeré své síly. Otec i syn práskali jeden přes druhého a každý pobízel po svém spůsobě koně k většímu napnutí sil. Měsíc byl se před nějakým časem skryl za větší chmuru a za panujícího temna bylo třeba dvojnasobné pozornosti se strany formanův.

Na vršku popřáno koním několik minut oddechu, načež hnul se povoz s mírného vršku zase dále ku Praze. Koně však ještě pofrkávali a oba formani každou chvíli starostlivě k tomu nebo onomu koni dohlíželi, brzo na něm něco urovnávajíce, brzo k němu mluvíce a tak jej konejšíce; slovem otec i syn věnovali nyní veškerou svou pozornost koním. Není tudíž divu, že starý forman prozatím úplně zapomenul na svůj úmysl, zeptati se venkovské dívky ve voze, zda-li má v Chuchli nějaké příbuzné.

Za nedlouho vyhoupnul se měsíc zase z temné chmury a svítil nyní jako rybí oko . . . Povoz jel pomalu dále k Smíchovu . . .

(Pokračování.)

Z jihoslovanských básní

E. Krásnohorské.

U PRAMENE.

Po brunátném kamení,
po skalách a divých srázech
pramen živý, hnědosivý
jako kamzík tancem skáče.

Pod brunátným stínem skal
obrací vln oči jasné
z temnosvitu bystře vzhůru,
jako kamzík blýská zrakem.

Na brunátném balvaně
usedá si snědé děvče,
s beder tíži — milou tíži
klade na stráň podle sebe.

V pěnu smáčí vířivou
osmahlé své nožky bosé,
s proudem hrajíc lehkotokým
zahovoří k chladné vodě:

„Spadající bystřino,
zbystři ty mé nohy snědé,
ať mi skáčí jak tvé vlny,
jako kamzík hnědosivý.

„Ať jak pírko mi ta tíž,
sladká tíž ta pro milého,
pro hajduka turkobijce,
jemuž do hor náboj nesu.

„Smoč mi skráně spálené,
zkrop mi tvář i čelo horké,
ať jsem slična jeho zraku,
jako višeň v ranní rose

„Svěžestí mně oči zchlaď,
z pušky své ať dobře mířím,
přepadne-li na samotách
turecký mě padouch bídný.

„Zpocenou mně dýku zmyj,
v pásu ať mi nerezaví,
kdyby výstřel Turka chybil,
ať ji sobě v srdce vrazím . . .

„A teď ovlaž, libě zroň
kytičku mně bazaličku
hajdukovi za kalpáček
pro mé lásky připomínku!“

PADLÉHO MILÁ.

Vždycky, miláčku, jsem přála tobě,
abys růžemi vždy věnčen býval,
v růží kolkolem bys kráčel zdobě,
povždy na růžích bys odpočíval,
růžích pověčným ti jarem stlaných,
věčnou rosičkou ti svlažovaných.

Ach, teď nachové ti planou růže
v zlatých kadeřích a bílém čele,
k spánku vystlaly ti věčné lůže
ran tvých rekovných již růže skvělé,
rosou vlažené, jež plyne tichá,
vždy se pramení a nevysychá.

Svatou chovala jsem povždy víru,
tvůj že jenom bol mou duši bolí,
můj že vane mír jen z tvého míru,
ta že moje slast, již druh můj zvolí;
ach, teď blahý mír, jenž k tobě splývá,
bolu prost — ó jak mi duši zrývá!

Vždy jsem vzníceně si přisahala
z loktů nepustit tě nejvěrnějších,
leč by vroucnější tě láska zvala,
kynouc do rájů ti blaženějších;
ach teď náruč tě tak chladná jímá, —
tobě přec se v ní tak sladce dřímá!

Smrti láska má však neustoupí,
sirá, samotná, však věčně věrná,
blaho přetrvá, jež ona loupí
vrátká, lakotná i licoměrná;

nikdy nedala bych její zlobě,
bledý reku můj, tě vyrvat sobě.

Ale nad smutné to žití chudé,
nad milenčin pláč a vzdechy děví
píseň rekovná ti věrna bude,
v slávě obvinouc tě v junné zpěvy;
skvi se po věku v ní ještě mnohém,
jí, ach, nebohá tě vzdám — buď s bohem!

MOŘSKÝ ĎÁBEL.

Děl ranami se břehy rozhučely,
až Sinébo se moře hloubky chvěly,
a hlavy hor jak vážná čela carů
dnes v dálce kol si mraky odestřely,
tak v šedinách září obnaženy k Baru,
kde junácký vlá barjak z citadely.
Svět s nebesy to přisahají věrnost
a sklánějí se s dary Černé Hoře:
hoj z východu jí slávu skládá zoře,
a na západ jí k nohám skleslo moře!
Jak ve propastech kol to asi výsklo,
když bujarý ten příboj vzdorně hřmící,
jejž potvorné jho Turků po věk tisklo,
se vyrval jim, že marno jim ho stříci;
jim, otrokům, když bouřně hlásíc válku
jak tisíc lvů, jak horda světoborců,
hruď svobodnou jim stavíc v šíř i dálku
se vrhlo moře v lokty Černohorců!
Ó moře Siné, obře v hávu zlatém,
již Slávský jun ti vzdal svůj pozdrav prvý,
zmyl v tobě zbraň, teď snoubeni jste krví,
onť pobratimem tvým a tys mu bratem!

Hloub zahřměla tak jásající slastí,
až otřásly se břehy od základu;
co stálo hor kol kolem na oblasti,
ty ozvěnou si houkly do souladu,
a zpěněná jak zapěla to řeka,
k níž hledí troska Obodského hradu,
hned útrobou zní Obodské to hoře,
až ohlas ohlasu se v slujích leká;
jak šumot perutí, jak dusot oře
tam jeskyní to hlučí ve prostoře,
hned mezi stěnami to skokem těká,
mam divoký to v šerých klenbách tropí,
až zvoní otřasem jich krápníkové stropy,
a tisíc ozvěn šepce: Moře! Moře!

Tu mrtvých skal se tajný život chopí,
a náhle vzrušen ve snách Crnoj Ivo
svou trhne pravicí, z níž třaskem padne kopí.

Vstal z klínu vil a s těžkých víček střásá
sen staletý, jenž duši obestýlá;
jak stříbro tam, jež klenbu sluje pásá,
tak jeho kadeř skví se sněhobílá,
skal tuhá kamennost jsou jeho rysy,
a jak dvé krápníků s jich stropu visí,
tak dlouhých knírů sníh mu k pásu splývá,
v nichž zarostlá jak v síti zbraň se skrývá;
však v pádném rameni je zřít kov síly,
a zrak jest mlád jak žárné oko víly.

Vstal z klínu vil i volá zjařen divem:
„Již zvete mě, vy uspávačky ladné,
již budíte mi den můj v hrobce chladné
a junáctví mně v srdci bojechtivém?
Jest chvíle má? Již jednou zdálo se mi,
že Kotor upjat k naší rodné zemi,
jak démant zdobilo ji moře Siné —
však minul sen, — zdaž nyní nepomine?
Jest chvíle má? Aj vzhůru orlím vzdorem,
ať zakrouží můj barjak nad Kotorem,
ať nepřátel již kleté panství padne,
ať mizne jich co písku pod přílivem!
Již se mnou vzhůru, družice vy vnadné,
jak na svatbu již v letu vítězivém;
již nevěstu chci svatat Černé Hoře,
již v náručí chci unést Siné moře!“

„Již pozdě jest!“ mu vece víla mladá,
a barjak zdvižený mu z ruky padá.
„Dnes, praotče, ti není na Kotoře
svým Černohorcům vysvatati moře, —
již Černá Hora sňatek s mořem slaví,
již krása mořská s junáctvem se snoubí!
Hoj, slyšíš, jak to zadunělo z hloubi,
až otřásly se šedé horstva hlavy?
Z hor Černých pozdrav letí na Dinarské, —
hřmí junácká to sláva z tvrze Barské!“

I naslouchá tu žasna Crnoj Ivo;
kol dozněly již krápníkové stropy
a v klenbách ztrácejí se ozvěn stopy;
jen jako povzdech po přestálé boře
zní ještě sladký šepot: Moře! Moře!
Též povzdechl si z hloubi Crnoj Ivo:

„O spatřit je, jak leskem luny hoří,
jak hladinou mu sněžná plachta pílí
a rozehrán se delfín z hloubky noří;
jen okamžik to zřít! jen jednu chvíli!“
Hruď se mu dme, a svůdně prosí víly:
„Pojď, vládce náš, a veď nás na přímoří!
Pojď, vyhoupni se na běrouška lehce —
jen poslyš, jak již nedočkavě řehce!
Již zvoní stříbrem podkov, již tě zove,
již na něm čeká sedlo purpurové,
a hříva z vrkočů mu rozpletena,
jej oblétá jak mořskou vlnu pěna!
Již, vojvodo, vstup ve třemeny zlaté
a chop se nám již uzdy démantové!
Pojď, jesti noc a dálna ještě zoře:
pojď pozdravit, pojď vítat Siné moře!“

I lahodí mu toužebnými hledy,
vlas rukama mu bělostnýma hladí
a prosbami jej vábí na výzvědy,
kam nezdolná jej vlastní touha vnadí . . . .
Již bělouše mu nachem osedlaly,
a zlatý třemen drží mladá víla,
již v pravici mu třpytnou uzdu daly,
a rozpletena vlaje hříva bílá.

Tak v kruhu vil již jede Crnoj Ivo,
již v tichu jeskyně jdou šumným chodem,
tmou hlubokou se dlouhá cesta vine,
až vyšli v noc.
Kol vlají roušky stinné,
a měsíc bílý vzchází nad Obodem.
Jdou s rozkoší, pouť jejich v let se míhá,
a za nimi se měsíc výše zdvihá;
ó letí v noc, všem Crnoj Ivo v čele;
mha oblačná jim vzdušnou cestu stele.
Jak slastno jim v tom volném plouti vzduchu,
jim, odvěkým to vězňům temné skály!
V tom zavál tichem slavný výkřik duchů, —
ó moře, moře zhledli v šíř i dáli!
Tu před nimi se rozprostírá šumné,
tak zářivé, tak tajemné a dumné;
tu lichotí se ku břehům tak hebce,
tam bublajíc se o skalisko pění, —
tu slavný slib, tam tichý pozdrav šepce,
až ku břehům zas vyzní v políbení;
jak tisíc úst se tisíc vlnek shýbá
a toužně tisíckrát ret země líbá!

Kam stačí zrak, ó všude moře svítí;
kraj hvězdný odsvitem jen jeho zdá se,
a v mořskou zeleň vzduch svou barvu nítí,
i měsíček ten v moři lesku bludný,
jak víla mořská v panenské je kráse.
Ó moře, v něž i paprsek ten cudný
jen s chvěním dopadá, ó moře skvoucí,
když v zlatých tepnách tvých jak píseň vroucí
to klokotá, když halíš v zlato řásné
svých ňader hloub, — ó moře, moře, jak
jsi krásné!

Zdaž lilie to na přímoří zkvětly?
vlu kadeřím zda vinou věnec bílý?
Ne, — v písku tam, jenž zlatými hrá světly,
to děvic kruh, toť Obodské jsou víly;
tam usedly a v dálku třpytnou hledí,
zda vzpluje z vln tam posestrica volná, —
cos mihlo tam, — i žádná slůvka nedí,
jen v bledou tvář se line slza bolná,
a víla nejmladší si vzdychla touhou,
zříc vílinu tam v moři stopu dlouhou,
toť zlatý vlas, jejž za ní vlny nesou,
vlas perlami a světluškami spjatý!
S řas mladé víly hor se slzy třesou
a kanou v zlato vln co deštík zlatý, —
hle, nebesa co zrcadlo té krásy
též pláčí zlatý déšť, jenž v moře spadá;
v tom zavál vzdech, — to děvic ňadra mladá
se touhou zachvěla! Hle, moře hrá si
tak svobodné, — a jim zas v hrobku jíti!
Tu soucitně jim k nohám uléhá si
vln tichý rej, a vodní řasy v síti
jim k potěše tu drobné rybky loví,
proud vynáší tu šperk jim korálový
a lastury jim hází v bílé dlaně;
tvář měsíce, jež na vlnách se svítí,
jak oko mořské usmívá se na ně.

Své náručí tu rozpjal Crnoj Ivo;
on, jezdec duch, tam na skalině stojí,
Bar, lepý Bar má po pravici svojí,
a nad hlavou mu měsíc žárem hoří.
Kol tichne vše, neb Crnoj Ivo žehná moři:

„Bůh nad tebou a svatá nekonečnost
nechť vyslyší, jak blahořečím tobě!
Zrak oslnilos mně, jenž viděl věčnost,
a jí ty stvořeno jsi ku podobě:

buď naším na věky a matkou zlatých věků,
jak tebe zřím, tak slavné, plné skvoucích vděků;
ať velebná, jak tys, nám z tebe síla vstává,
a spanilé, jak tys, nám klín tvůj dary dává;
tak obrovská jak ty buď volnost našich reků,
a věčná jako ty buď Černohorská sláva!“

A nad moře svou vzpjatou náruč třímá,
tak Crnoj Ivo s ním se obejímá,
a moře jako v jednu vlnu slité
se valí v odpověď a v skály hřímá;
kůň zařehtal v to ržání hromovité, —
pak ztichlo vše, — a moře v lesku dřímá.

Jun s podivem se křížem želmá v člunu,
v němž vyjíždí si na lov nocí pozdní;
i volá Crnoj Ivo k rybákovi junu:
„Však navrátím se v Obod, než se rozdní;
nuž ponoř síť, ať zvíme, co nám chystá moře,
a jaký dar v den první podá Černé Hoře!“
Jun rybák hlasem tím se zachví v barce,
i vzhledne výš a vidí vojevodu starce;
jak z jiných světů jest to převelebné stáří,
a divný oheň plane v rekovité tváři.
Co jako labutě to k vojevodě slétá?
Co jako lilie to na přímoří zkvétá?
Dvé zraků k rybáku se luzně kmitlo nocí,
on prosbě podlehá, těch očí zmámen mocí;
síť ponořil a teď ji z hloubi lesklou zdvihá, —
ó jaký skvostný lov a jaká jeho tíha!
Co měňavých tam rybek jato leží!
Jun přirazil a složil kořisť na pobřeží;
však čím to as, že rybek ubývá mu v síti,
proč mizí zas a zas? Kam jen se mohly díti?
Již poslední, tak třpytná jako stříbro ryzí,
se mihla jen a v hnusný dravý jícen mizí,
již zhltila ji hrozná, zubovitá tlama,
a na dně sítě leží děsná ryba sama:
dvé očí příšerných se kalně z hlavy třpytí,
a líně skleslé, bahnem osliznělé tělo
již ohavně svým lupem nechať nadufelo,
přec jeví tlamy škleb, že nic jí nenasytí.
I zírá Crnoj Ivo, zírá na netvora:
„Toť prvý dar, jejž z moře bere Černá Hora?
Ty moře krásné, toť tvé požehnání?
Tak slávu, svobodu tvá hloub nám věstí,
toť známka naší velkosti a štěstí?
Ha, znám tě, stvůro, znám tě na potkání!“
V zbraň Crnoj Ivo udeřil tu pěstí,

kůň kopyto pak vrazil v netvorovu hlavu.
„Tys pustá závisť, nenasytná, kletá,
jíž bědné národy jsou za potravu!
Tys za krev naši hnusný nevděk světa,
tys běsný zisk, jenž lup svůj dravě smetá,
tys kupčící ten mrzký světa Babel,
ó znám tě, vrahu, znám: tvé jmeno —
mořský ďábel!
Zjev, rybáku, zde našim z jitra na pobřeží,
že vzkázal Crnoj Ivo, — ať se střeží!“

Jun vyděšen tu vzhledl k vojevodě, —
v tom zabělel se blankyt na východě,
hlas kohoutí se ozval duchům zrádný —
a jako vítr mizí rek i víly;
kam zalétli, jen pruh se zachvěl bílý,
jenž daleko se ztratil na Obodě;
již zbyl tu podkovy jen otisk pádný,
jímž ohava krev černou chrlí z čela,
a duše junova se v mdlobu potácela.

Teď výš a výš se šerý blankyt bělí,
až zjasnilo se moře v denní kráse;
dni k pozdravu hřmí střelba z citadely,
z níž veselí a jásot rozlehá se.
Jen rybák dřímá tam co zkamenělý
jak Crnoj Ivo, o němž jemu zdá se.
Pak divoce se vzruší z hloubi spánku, —
dvou očí hledá, — rdí se od červánků . . .
Byl sen to? Či chce nás ten Babel zhubit? —
Zří v síť, — jest mořský ďas v ní, — ale
Ivem ubit.

O zákonu konvergence při tvoření uměleckém.

Skizza esthetická.

Od

dra. M. Tyrše.

(Pokračování.)

Chrám hellenský o sobě, na místě ledabylém si pomyslit, bylo by omylem, bylo by prohřešením proti duchu řeckého umění. Bez ovzduší, bez krajiny, v níž povstal a kterou zdobí, mizí nejznamenitější jeho účinek. —

Architektura jest nejvolnější ze všech umění prostorných, žádné nápodobení forem přírodních ji neváže; jisté podmínky a meze technické jsou též pro ostatní umění výtvarná neodstranitelné a závažné. A přece určité formy architektonické jen v určitých okolnostech se vyvinuly, a ve formách těch povaha přírody, duch národa a doby svým způsobem se opět obráží. Výtvor podobný, jakým chrám dorský za doby květu byl, jednoduchý, plastický, krásy přehledné, celek, jenž ne tak massou jak procítěností všeho detaillu působil,*) mohl vzniknout a vytříbit se jen v duchu národa, kde určitá plastičnost a nepřílišná rozměrnost útvarů přírodních, kde jednoduchost všeho života, nesložitost ústrojí veřejného a přehlednost nerozlučných celků státních, v nichž každý žil a působil, všechnu fantastičnost a zmatečnost z předu vylučovaly, kde vše, co člověka obklopovalo, všechnu mysl, všechno nazírání umělce k jasnosti a určitosti odchovalo, kde jemnost ba sensibilnost citu uměleckého**) k intellektu se družila, jenž problemy své do všech záhybů třeba až sofisticky sledoval, kde pojem „míry", v němž všechen

*) Parthenon byl téměř o polovinu menší než známý korinthický chrám sv. Magdaleny v Paříži. S velkými kathedrálami středověkými jej co do rozměrnosti nikterak porovnat nelze, a téměř osmkráte musil by se Parthenon i se stupňovým krepidomem svým na sebe postavit, aby k laterně báně svatopetrské dosahoval. Sluší pak vytknout, že právě chrámy ve vlastní Helladě za doby květu umění vzniklé, průměrem značně menší jsou než ony v řeckých koloniích sicilských a v městech maloasijských, v nichž Řekové obývali. Některé z nich jsou časově, jiné zas prostorně duchu orientalnímu bližší, tendence ku kolosálnosti jest u mnohých zjevná. A přece sloužily kultu těchže božstev a náležely k podnikům měst jednotlivých, jak božnice na vlastní půdě řecké. Rozměry větší, detail hrubší, toť charakterisuje chrámy kolonií těchto; zrovna tak rozměry mírnější, a jemný detail chrámy ve vlastní Helladě, vzniklé v době, o níž zde mluvíme.

**) Číselné doklady k tomu dává nám theorie hudby řecké, jež v „rodu" diatonickém malý celý ton $^{9}/_{10}$, velký celý ton ($^{8}/_{9}$) a převelký celý ton ($^{7}/_{8}$) rozeznávala a v „rodu" ještě minutiosnější rozdíly činila. Tak jemný byl sluch řecký vzhledem k nuancím v postupu tonovém. Pochopíme z toho, kterak i zrak hellenský účinek nepatrných kurvatur linií horizontálních živě vycítil.

ethický názor řecký se vrcholí, k takové živosti a všeplatnosti dospěl že vše, co ji přesahovalo, za věc bohům odpornou, člověku nepřístojnou, za počínání rouhavé platilo.

Podrobný rozbor ducha řeckého objevil by úplný souhlas jeho s uměním hellenským. Jak dějiny umění přece jenom jednou částí dějin kulturních jsou a co část taková napořád víc se pojímati musí, tak jest i činnost umělecká toliko jednou stránkou téhož ducha národního, částí většího celku, jehož odznaky charakteristické a povšechné i při ní scházeti nemohou, ať již tím neb oním spůsobem se projevují. Každý směr a vývoj umění stojí jak každá jiná posloupnost událostí uprostřed ohromné, neodstranitelné souvislosti příčin a následků, a kdo po této souvislosti pátrá, stojí na hledišti nevývratném, oprávněném a moderním.

Než onu celkovou souhlasnost projevů životních u národa hellenského vylíčit, není zde úkolem naším, nám postačiž k tomu poukázat, kterak umělec řecký chrám svůj se vším, co jej obklopovalo, združil, kterak s okolím, kterak s přírodou kraje chrám řecký souvisí.

Fantasie netvoří toliko obrazů nových, ona opakuje, co viděla, co uslyšela. Tato reproduktivní činnost její, ku kteréž příliš málo zřetel se obrací, jest při tvoření uměleckém taktéž velice důležitá a závažná. Nesčíslněkráte opakovali Řekové svůj sloup, své rovné trámoví, rovněž jak typy svých bohů s nepatrnými odchylkami opětovali. Teprv když konec celé řady s počátkem porovnáme, jest rozdíl každému nápadný. A tak i jinde mají celá století ve všech odborech výtvarných svůj sloh, své známky společné, dle kterých každý předmět umělecký snadno do jisté doby vřadíme. Jest to vliv forem, které vidíme, na ty, jež sami vytvořujeme; a podobně též celé okolí, v němž žijeme, působí mimoděk na cit náš umělecký, tím více na jihu, kde člověk málo v těsnou síň se uzavřel. Každá krajina má své profily ostré neb neurčité, svůj pohyb mass a linií rythmický neb přervaný, své formy nepatrné, ohromné neb mírné, své kontrasty mdlé neb oživující, své osvětlení pravidlem jasné a řízné neb šeré a mlhavé. To vše působí na názor, na fantasii každého člověka, na fantasii umělce tím více, anať právě větší dotklivost, vzhledem k zjevům karakteristickým, vnímavost zvýšená od množstva lidí jinakých jej liší. Nálada celková, cit formový, jenž z toho vzrůstá, podobá se zvyklosti, moci, kouzlu řeči mateřské, v níž každý tanutí nitra svého nejsnáze, nejúplněji a nejpřirozeněji vysloví. —

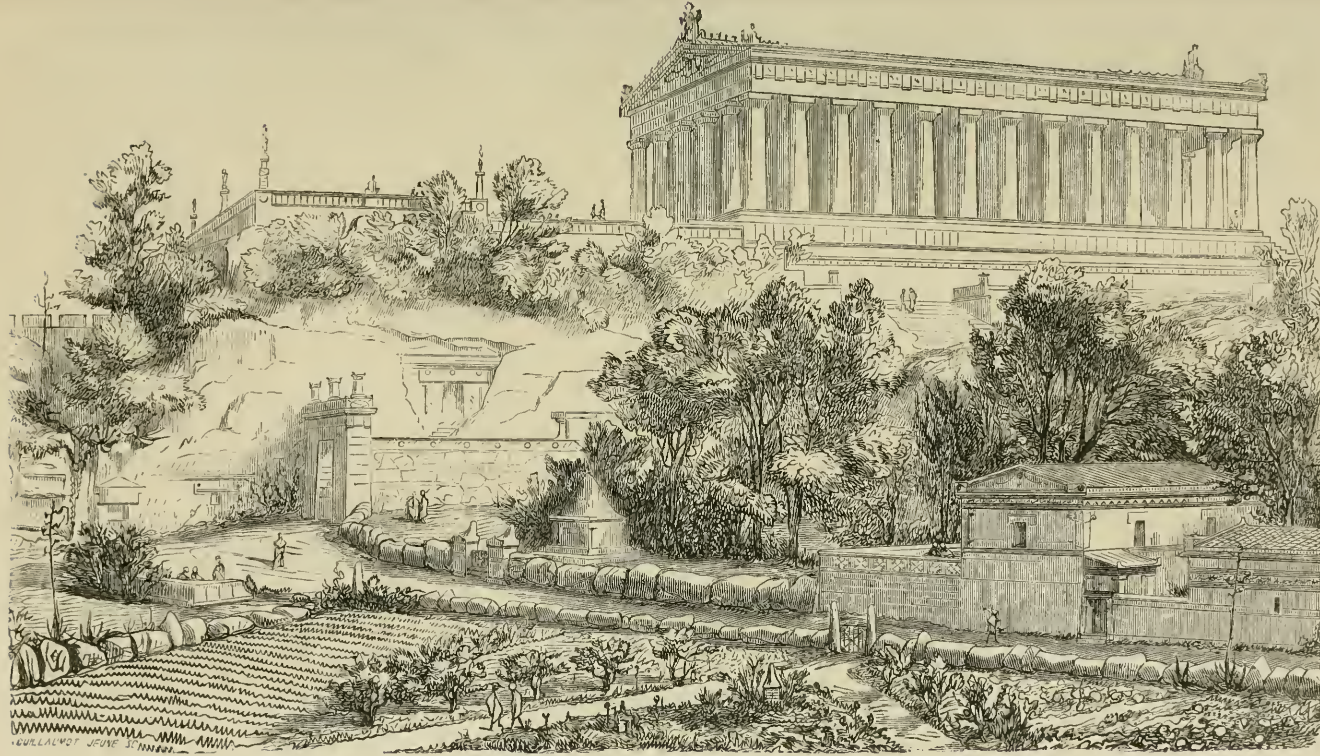
Vstupmež na vyvolenou půdu hellenskou. Nic nejasného, nic omženého nás neobestře jak v našem podnebí. Co u nás pravidlem, jest tam jen vyjímkou. Obloha není stálým rejdištěm oblaků a mraků, není mdlá, na nejvýš bělavě modrá jak naše jest. Nebe jest jedním tmavomodrým blankytem, „azurovou čiší“, jásavou bání nad zemí leskle vzklenutou. Slunce jest mocné a zářivé, protivy žárných světel a temných stínů jsou řízné a určitě ohraničené.

Naše horstvo jest temným lesem pokryté, stromy jehličnaté sklání tu k zemi své větve zádumčivé, sem tam les listnatý s přihnědlou zelení je vystřídá. Vegetace udává kontur vrchů, tím již rozplynulý a neurčitý. V Řecku nebylo hvozdů rozsáhlých leč v Akarnanii,

v Aitolsku, v krajinách severních, jež ve velkém ruchu duševním nikdy účastny nebyly; stromy k stavbě lodí spůsobilé až z Makedonie se dovážely. Země attická byla poměrnou chudostí své vegetace již v starých dobách známa a pověstna. Skupiny vavřínů, oliv, fíků, sem tam křoviny s pevným a lesklým listím svým — toť vše, co ze říše bylinné nad plochy obilné, luka neb pastivny do výše vyčnívá. Vápenec, mramor, element skalní určuje obrysy pohoří, kreslí je přesně, jasně, určitě v ostrém tom světle na tmavomodrém nebi hellenském. A pohyb mass těchto je mírný, rythmický, žádné nebetyčné hory neční tam z roviny. Nic není bezměrného v zemi té. Snadno oko předměty obsáhne, o každém určitý jasný obraz sobě utvoří. Obruby hor veškerou zemi na počet krajů oddělených a jasně ohraničených tam rozkládají, Attika sama, jež duchem celému světu téměř vévodila, není snad větší než kanton švýcarský. Nikde roviny táhlé neb všestranné do nedozírné dálky se nerozkládají. Tisíc metrů nad hladinou moře, sem tam o pět set více, toť bývá u výšin řeckých pravidlem, — teprv na samých hranicích, kulturou vlastní Hellady téměř nedotknutých, najdeme vrcholy, jež pyrenejským se přirovnávají. Největší řeky Peneios a Acheloos probíhají sotva více než dvacet mil, Kephisos a Illissos, jež Attiku zvlažují, nejsou než potoky nepatrné. I moře není tam nekonečnou hrozivou plochou, jež plavce tísnícím pocitem nesmírné pouště vodní naplňuje. Vniklоť všude do pevniny a utvořilo choboty jezerům podobné. Každé ráno zvedá se vítr, jenž lodě a lodky Athenské ku Kykladám veselým letem nese, každý večer proud opáčný k domovu bezpečně je sprovází. Z břehů attických až k Malé Asii bezčetné ostrovy se rozkládají, každou noc může lodník tu přistát, a jeda po moři vidí vždy před sebou, za sebou, často i po stranách pevnou zem ostrovní, jež v řízném světle jihu již z daleka v určitých formách z něho se povznáší. — Všechno lze měřit, obsáhnout, porovnat, nikde velikost rozměrů smysl pro poměry neutlumila, vše jest jednoduché, jasné, přesné, zřetelné, radostně slavnostní. —

Musíme dovozovat, kterak s touto přírodou chrám řecký souhlasí? Na předhořích, na vyšinách, nad rovinu vystupujících, na vyšehradu, jenž městu vévodí, jest jeho místo přirozené a obyčejné. Odtud od vzduchu průhledného celek v jasném lesku se odráží, jeden pohled jej obsáhne a pronikne, neníť on hádankou, jak ony temné dómy románské, jež na březích Rýnu a jinde s dvěma loděmi příčními, s počtem apsid, s pěti i šesti věžemi zrak náš mýlí a úsudek o složení svém matou. Sloupy, trámoví, štít, vše z daleka již zřetelně k nám zírá, ne hmotnou rozměrností, ale krásou svých poměrů v tom moři světla celek harmonicky a slavnostně na mysl působí. V mírném sklonu štít nad celkem se vznáší, vše stojí zde pevně, svítivě, nezahaleně jak obrysy skalných hor, jež rythmicky se zvedají a sklánějí, jak svěží, krásné tělo atletha olympského, jenž křepost s úměrností údů a s jarostí na čele spojuje.

Však tato konkordance jest b e z d ě č n á; jak příroda a život umělce naladily, taká jest povaha a nálada, jež v dílo jeho zas se vtěluje, a kterou ono opět v nás vzbuzuje. Avšak i r o z v a h a umělecká řeckého architekta podobným směrem vésti musila. Řecko jest země v podstatě hornatá, za návršími, na nichž chrámy řecké pravidlem

Chrám bohyně Hery. Akragas. Dle restaurace Viollet-le-Duca.
(Vyňato z díla „Entretiens sur l'Architecture" od Viollet-le-Duca. Vydali Morel et Comp. v Paříži.)

stanuly, zvedají vrcholy vyšší opět temena svá: za Parthenonem Hymettos, za eginetskou božnicí Atheninou nejvyšší hory celého ostrova. Phigalský chrám Apollonův, jehož původcem byl sám Iktinos, tvůrce Parthenonu, uprostřed divoké krajiny horské v troskách se vypíná; i údolí Olympie zelenavá návrší obklopují, za nimiž vyšší souhoří trifylské v azur nebeský ční. Před horstvem, jež Arkadii od Argolidy a území spartanského dělí, stál nejkrásnější chrám peloponeský, jejž Skopas Atheně alejské zbudoval; za proslulou svatyní delfickou, jež poblíž vodopádu kastalského na vysoké terasse skalní každého vítala, bělostné stěny Parnassu a amfitheatralní horstvo jeho co pozadí se zvedaly.

Vše bylo v Řecku ovšem toho velice daleko, by v obraznosti hellenské představa kolosálnosti nadvlády došla jak v Indii, kde všechny živly přírodní obrovskou mocí svou mythus, poesii, architekturu země tím směrem neodolatelně zavedly. Zvláštnost polohy, na kterou pravidlem se zapomíná, ono pozadí horské, k němuž jsme zřetel zde obrátili, mohlo na jemnou, rozvážnou uměleckou mysl Řeků jedině tím směrem působit, že tím méně na pouhý účinek hmoty u díla svého důraz položili, jež s hmotou vrchů za ním přec nikdy závoditi nemohla, žeť umělecká závodivost a snaha tím více k druhé té možnosti se obracela, k vyššímu úkolu, který v tom záležel, by celek ušlechtilostí formy, souladem a procítěným tvarem všech podrobností, výhodnou volbou a úpravou místa tím rozhodněji účinku se dodělal.*)

Zásadní rozdíl mezi gothikou a slohem řeckým jest, že při oné směr vertikalní naskrze dominuje, že kathedrála obloukem lomeným, pilíři, fialami, věžemi do výše tihne, k nebi se vztyčuje, kdežto v Řecku pod sloupy schody stereobatu, nad nimi architrav, vlys, římsa směr vodorovný vytýkají, horizontála otvory uzavírá, celá budova na rodné zemi pevně pošíř se rozkládá. Není zde místa, abychom historický vývoj obou těch převýznamných tvarů architektonických rozebírali a po tom pátrali, pokud snad forma jejich s ním taktéž souvisí. Však rovněž jak na rozsažných žírných rovinách střední Francie, kde sloh gothický se vyvinul a zmohútněl, mocné obrysy kathedrály co mohútná a působivá protiva kolmě k oblakům se zvedaly a daleko v kraj okolní zíraly, tak působily v Řecku uprostřed forem horských, jež směrem vzhůru se vypínaly, zas horizontalní linie chrámu lepým kontrastem, byly zas právě tam na místě svém, poutaly k sobě zrak a přiváděly tím opět celek k platnosti zvýšené. —

Zřídka stál chrám větší v Řecku zcela o sobě, povždy snad vedle něho jiné božnice, jiné budovy menší se octnuly, kteréž začasto jeden okres posvátný, zdí neb předprsní, v celek pojil, odlučoval a uzavíral. Věk náš by jak u vchodu, tak též v obvodu samém vše co možná souměrně a tím na mnoze nudně rozložil; jest arciť snáze a věcí mechanickou stavby symetricky rozdělit, než s okem umělce na vhodné místo pittoreskně a působivě je postavit. Architekt řecký při jednotlivé budově ovšem pravidel symetrie šetřil, ač i zde Erechthrion vyjímku

*) I tam, kde chrám výjimkou v městě samém neb jako Theseion na konci jeho stál, stačily rozměry menší, anyť okolní budovy soukromé, které mu za měřítko porovnávací sloužily, málo rozměrné a povejvíce jen přízemní byly.

velice skvělou tvoří, při seskupení však zásadou malebnosti se řídíval. Každý, kdo Akropolidu athenskou navštívil, pocítil účinek, jejž nestejné rozdělení, neparallelnost os na patřitele činí.*) Nejen že linie tím získají a životnost celku se zvýší, též efekty osvětlení jsou rozmnožené a různější a jemný náklon všech ploch parthenonských se šikmostí směrů jak zmlklá harmonie souhlasí. —

My nestavíme na prostoru volném, na půdě netknuté, nutnost a tíseň nás co do místa všude obmezuje, neklademe si podrobný účet z polohy, z orientace budovy, z působení světla a stínů, z okolí, jehož vady nám na mnoze odstraniti nelze. Zrak náš tím otupěl; zanedbáváme, čím by se dojem díla zvýšiti mohl, zapomínáme, že též uměním jest, dílo umělecké k plné platnosti uvést, nejvyšší účinek mu zabezpečit.

Řekové, když krásné chrámy své budovali, zvolili sobě místa nad jiné výhodná, upravili a připravili vše tak, že i z nesrovnalostí nahodilých, i z nestejnosti terrainu nová ozdoba jim vznikala. Oddalovali je od místa všedního lopotu a lomozu, připravovali mysl úpravou cesty, jež k nim vedla. Kdoby necítil, jak za pouti k Parthenonu profanost umlkla, nálada vyšší nitra se zmocnila! Na cestě klidné duch se utišil, stoupáme zvolna vzhůru, než brána okresu posvátného, nádherné propylaje jeho, se otvírají. — Projdeme-li s vnímavě zkoumavým zrakem krásné ty zříceniny, jež z měst Helenských zbyly, poznáváme všude s obdivem, kterak umělec řecký celé situace, celého okolí s okem znaleckým použil, jak vše pro dílo svoje učinil, by platnosti nejvyšší došlo, by dojem překvapující na nás učinilo, ač všechny části jeho: sloupy, trámoví, štít přece všude podobny si byly. Neníť on jen stavitelem, jest ozdobitelem a krajinářem dokonalým (V. vyobrazení). On skálu samu malebně si upravil, on cestou samou již mysl naši napíná. Nevede nás tu přímo před dílo své. Vstoupíme branou, jdeme cestou, poměrně úzkou kolem stěn skalních a kolem hrobek, jichž šikmě se sbíhající dvéře po levé straně vidíme. Kráčíme dál, tu pojednou prostor se rozšíří, mocně krásné schody vedou nás vzhůru, pak na levo, jsme těsně u chrámu, jsme donuceni ještě dále se brát, bychom jej přehlédli, v pohledu jeho se zbožně kochali. Staneme zde slavnostně dojati, nad námi nebe, před námi božnice vytoužená, kolkolem klid v okresu posvátném, a pod ním rajský kraj, jejž na obzoru modravé moře vroubí. Tak zde, jinde zas jinak vše se upravilo. Hlavní božnice jest povždy přísně architektonická, celek, v němž stojí, volný a malebný. Tak jedno druhým získá, okolí významu, budova životnosti zvýšené nabývá, vše k jednomu dojmu sváteční leposti, blaha a krásy součinně působí, k onomu pocitu, v němž pravý střed názoru řeckého tu záležel, kterýmž od ponurých neb výstředních náboženských nauk orientalních tak zásadně se lišil. —

Tak stál zde řecký chrám. Z atlantů uměleckých, kde smutně a opuštěně na nás zírá, musíme jej ve světlo sluneční a na pravé místo jeho v duchu svém postavit. Poznali jsme, jak s přírodou, jak s pozadím a okolím naskrze souhlasí. Jsa jemu ozdobou, vším, co jej obklopuje, sám opět získá a v pravém významu svém se zjevuje. Jak při každé z částí jeho k jednomu účelu uměleckému vše dostředivě čelilo, jak

*) Michaelis. Parthenon. 19.

části tyto v jeden těsný ústrojný celek všude se pojily i tak i celek ten se širší oblastí, s nejbližším okolím v jeden mocný akkord souzvučně splývá, poblíž jak podál slyšíme jeho zvuk, jen tón je různý, který dle místa a vzdálenosti patřitele převahy nabývá. Stojíme před zjevem, jejž úsudek všech věků mezi díla prvního řádu bez odmluvy vřadil; dostředivost je u všech činitelů při něm zřejmá a úplná. V ní spočívá i zde tajemství nejvyšší snahy umělecké a nejskvělejších jejích úspěchů. Zkouškou opáčnou jest: Jen pokud tato konvergence trvala, bylo též umění řecké v tom oboru na plné výši své, každá odstředivost, každý rozklad, každé uchýlení spadá dějinně v dobu již klesající a značí neodvratně — úpadek.

(Dokončení.)

Statek duší.

Od

P. Arène.

Přeložil J. J. Benešovský-Veselý.

I. Jaký to byl statek.

S balkonu své ložnice mohl se pan Sube rozhlednouti po celém svém statku: v předu vinice, s révami velmi starými a špatně pěstovanými, jež ale přes to dávaly velmi dobré víno; pak nádržka s vodou a fontán, kus louky, kus sadu a nejzáze, hraničíc se sousedními pozemky, jeteliště dobře vzdělané, kdež první paprsky májového slunce probouzely každého jitra tisíce nachových květů. Zapomněl jsem na šestnáct pilířů z pískovce kolem zámku, jež podporovaly kdysi mřížoví rév a tvořily takto příjemnou, zelení krytou chodbu; nyní však bylo tu na místě rév muškátových toliko psí víno s okolíky malých černých bobulí.

Nikdy chovanec koleje ve svých školáckých snech nesnil o statku jasnějším, smavějším, krásněji zarostlém a roztomileji zdivočilém, než jakým byl starý statek pana Sube. Nazývali ho „statkem duší". Avšak toto jméno, jehož příšerný ráz dovede ve vás vzbuditi, slyšíte-li je poprvé, jakýs neurčitý pocit tajemné, pověrčivé bázně, toto jméno „statek duší" jevilo se nám v Canteperdrix smavým, jasným a kvetoucím. Říkali jsme „statek duší", nevědouce proč; zvláštní význam tohoto jména, význačná jeho moc byly se dávno setřely, a čtyři tyto slabiky nepřipomínajíce ani v nejmenším pochmurný výraz hrobový, nebudily v nás vzpomínky jiné, leda na hrozny pokradmu utrhané, na hrušky, jež jsme pojedli na stromech, na zdi, jež jsme přelízali, na příkopy, jež jsme přeskakovali, a na potměšilé výpravy děrou ve zdi za doby višní.

II. Kdo byl pan Sube.

Pan Sube byl co majitel tohoto statku nazýván nejšťastnějším mužem v Canteperdrix, což jest zajisté velmi mnoho vzhledem k tomu, že je tam tolik šťastných lidí. Ale také nejbázlivějším! Avšak není-liž v našich venkovských městech trochu té zbabělosti nutnou součástí všeho občanského štěstí?

Ta dobrá bourgeoisie francouzská, která jednoho krásného jitra spůsobila 89 a tak trochu i 93, stala se lekavou a chvěje se jak osyka. Také pan Sube, měšťan a syn měšťana, horlivý katolík, přítel pořádku za každou cenu a ctitel veřejné moci, nechť byla jakákoli, ačkoliv v duši své z neznámých příčin klonil se k vládě legitimní, — také pan Sube chvěl se od narození, od přírody, právě jak osyka! A večer, v přátelském kruhu, když ostatní chvějící se osyky, všichni bázlivci z Canteperdrix, shromáždili se u něho, bylo slyšet šeptání a důvěrné sdělování, že Lyon jest v plamenech a Marseille se topí v krvi, a jiné podobné zprávy šly od ucha k uchu s onou příšernou tajemností, která dovede rozdmýchati strach bázlivců, jakmile jich jest několik pohromadě; bylo slyšeti zmatený šumot hlasů, podobný šelestu lupenů, který by ve vás byl vzbudil domněnku, že se nalezáte na břehu Durance v čas mistralu.

Panu Subovi byla republika vládní formou, kde počestní lidé ukrývají své peníze pod zemí, a červánky r. 1848 nepřipomínaly mu, pokud se týče osobních dojmů, než dva velice ošklivé dny, jež strávil v útrobě velkého sudu. Sud ten, pravda, byl uvnitř pokryt překrásnou vrstvou vinného kamene, fialového jako biskupský talár, a tvrdšího než diamant, v podivných krystalech, kteréž by ve hře paprsků slunečních byly potěšily oko každého umělce. Na neštěstí mohl to tehdáž pan Sube, zabrán jsa všecek jinými myšlenkami, pozorovati jen velmi nedokonale.

III. Bílý Sube a červený Sube.

A zatím byl se vlastní otec pana Sube, červený Sube, jak ho nazývali, za mladých let súčastnil při činech revoluce. Avšak nikdo v Canteperdrix na to již více nevzpomínal. Bývalý červený Sube, zbohatnuv, stal se moudrým. Velké války v dobách císařství odnesly a zahladily tak mnohé vzpomínky. Restaurace pak tu trochu, která ještě zbývala, uspala nadobro. Trochu pobožnosti, stavěné na odiv, a různé styky s některými schudlými kobylkáři spůsobily, že klesla v zapomnění minulost bývalého soudního vykonavatele revolučního. Starý ten muž nosil nyní stříbrné knoflíky, malý třírohý klobouk a velkou hůl a zdál se čistým jako lilie; i pan Sube syn domníval se tudíž jako celý svět, že otec jeho zván byl červeným Subem toliko pro nápadně rudou barvu svých vlasů, které však nabyly ku konci jeho dnů ctihodné bělosti; byla to domněnka dosti pravdě podobná.

V době, o níž jedná tato historie, byl ostatně červený Sube již dávno mrtev.

IV. Starý dům.

V Canteperdrix říkali lidé: — „Dům Subův, starý dům!“ Dlužno připomenout, že dodává na venkově starý dům, třeba byl koupen včera,

majiteli povždy jakýs přídech aristokratický. Sám Chaumette neb Maximilian de Robespierre nebyli by bez trestu bydleli v starém domě. Po týdnu již byli by Robespierra i Chaumetta pozdravovali všichni sousedé. Ale nábožný pan Sube nebyl Chaumettem; za to měl statek jeho v nejvyšší míře ráz, jímž se vyznačovaly staré domy v Canteperdrix.

Malé nízké dveře s klášterní fysiognomií, temná bílená chodba, kdež blouditi se zdá ozvěna kroku chodců z dob minulých, příkré schody, na jejichž každém odstavci naráží host na starožitnou podobiznu nějakého předka, velké jizby, v nichžto vše dýše vzduch z doby před r. 89, podlaha kamenná, stropy dřevem vykládané, vysoké krby, ohromná okna s malými skleněnými tabulkami, a se shora až dolů, ve všech patrech, nevyjímaje ani sklep a půdu, množství starožitností a starého nábytku: lenošky s vyřezávanými nohami, pohovky podivných tvarů, vykládané skříně, majoliky, vyšívání, zkrátka všechny doby, zastoupené veškerými slohy, hodiny rococo, klekátko renissanční, globus z dob encyklopedistů, — jaký div, že dům pana Sube zdál se býti společnosti městečka nejstarším z domů dobrého starého měšťanstva.

Však o běda, kdyby byli bodří měšťáci věděli, že tyto podobizny, v nichž naivní ješitnost majitelova tak ráda shledávala krev Subů, kdyby byli věděli, že podobizny tyto jsou ve vyhnanství v těchto zdech! Kdyby byli věděli, že tento ctihodný nábytek, to mosazné zábradlí u krbu, otřené a vyleštěné botami a střevíci dob minulých, tyto starožitné pohovky, na jejichž vyšívání bylo znáti obrysy zad předků, že všechny tyto věci uloupeny byly v zámcích aneb vydraženy o prodejích „bande noire“ (společnosti, jež se za dob revoluce zabývala kupováním zabavených statků kněžských a šlechtických.)! Kdyby byli věděli, že „statek duší“ sám dostal se v držení Subů spůsobem svatokrádežným! . . . Ale již jsme pravili, že nikdo v Canteperdrix ničeho o tom nevěděl, pan Sube syn pak méně než kdokoliv. Zabořiv se až po svou vlásenku do lenošky z utrechtského aksamitu, pocházející z vypleněného zámku, hřímával pan Sube v úplné nevinnosti často svým jinak jemným hlasem proti revolucionářům z roku 89 a proti katanům z roku 93.

Všichni chválili tyto nájezdy pana Sube. Toliko pan Tirse, archivista a paleograf, potají se usmíval. Ale kdož pak si kdy všimnul tajného úsměvu přítele, byl-li tento přítel archivistou a paleografem?!

V. Museum Tirsovo a síň Subova.

Pan Tirse patrně znal tajemství „statku duší“, avšak z přátelství k panu Subovi neříkal o tom ničeho. A přece byl to pan Tirse, jenž mimo svou vůli stal se příčinou tragického konce Subova.

Což se přihodilo takto:

Přemýšleje jednoho rána, vzpomněl si p. Tirse, že město Canteperdrix nemá musea a umínil sobě ihned, že je zde založí. Bude zváno museem Tirsovým. — „V něm“ pravil, „budou uloženy a roztříděny v instruktivním postupu, se jmény dárců ve velikých literách, pazourkové mlaty starých Celtů, měděné nástroje galloromanské, medaille, tabulky, malé bronzy, lampy phallické i ne-phallické, řecké sošky, fragmenty ze středověku, kuriosity z XV. a XVI. století a konečně všechny

ty vzácné památky starověké, které rýč venkovana takořka každodenně vyhrabává z půdy canteperdrixské a kteréž následkem nedostatku místa, v němž by mohly být uloženy, ztrácejí se v rukou nevědomců!“

Tento návrh p. Tirse setkal se s nejživějším souhlasem; prefekt ujal se ho, maire nabídnul místnosti a každý v Canteperdrix pokládal si za čest, mohl-li přispět nějakým vzácným kusem. Také pan Sube, pohnut takovýmto příkladem, slíbil, že přispěje vším, co znamenitého najde v domě svém, s jedinou podmínkou, aby jedno z oken musea Tirsova neslo nápis „síň Subova.“

VI. Hledání.

Teprvé toho dne poznal vlastně pan Sube svůj dům. U povah prostých a nemajících smyslu pro zvláštnosti, které jim náleží, stírá se zvykem dojem, spůsobený takovými předměty vnějšími, poněvadž jest to dojem pouze fysický. Pan Sube měl pod balkónem vodotrysk, ale neslyšel, ač nebyl hluchý, již dlouho jeho šumot. Rovněž tak žil uprostřed předmětů starožitných, tajemných a podivných, jimiž byl jeho dům naplněn, aniž by toho byl až dosud pozoroval.

Kolik překvapení očekávalo jeho ducha klidného a tak dlouho již dřímajícího, na výzkumné cestě, podniknuté ku větší slávě musea Tirsova starým domem! Kolik pozorování, kolik pochybností, kolik podivných otázek!

Poprvé ve svém životě spozoroval fantastickou různost dob a slohů, jež se jevila na jeho nábytku. Avšak což neoznačovala sama ta různost zřejmě nábytek měšťanský, nastřádaný kus po kuse a stále zachovávaný po deset generací Subův?

Některé příliš úzké čalouny nezakrývaly dostatečně své místo na zdi, některé záslony, kratší neb delší než závěsy, neměly náležitou míru. Pan Sube vysvětloval si to domněnkou, že závěsy i záslony pocházejí z nějakého dědictví.

Na lenochách židlí, znaky opatřených, na schránkách stříbrných příborů nalezl pan Sube chiffry a znaky různých druhů. Přičítal to, nikoliv bez jakési pýchy, četným svazkům a spojením se šlechtou, jež časem vešly v zapomenutí.

A poznav na obrazech předků rysy ušlechtilé vznešenosti v obličejích mužů a roztomilé jemnosti ve tvářích žen, jež nebyl nikdy pozoroval na svém obličeji, když se před zrcadlem holil, aniž pod příčeskou à canons své tety Ursuly, byl přesvědčen, že ve vzduchu, nakaženém novověkou nevěrou, staré rody degenerují a bral si z toho záminku k opětnému horlení proti ohavné revoluci.

Jediná jen okolnosť mátla pana Sube: shledal totiž v knihovně vlastního otce, ctihodného Suba červeného, že je až do stropu plna ohavných výplodů minulého století. Byly tu: „Encyklopedie“, „Slovník filosofický“, díla Diderotova, Helvetiova, Lamettrieova a Dupuiseova, „Původ náboženství“, ba byl tu dokonce sám „Compère Mathieu“ vedle Volneyových „Ruin“; nahoře pak na skříni trůnila, jako geniové tohoto místa, poprsí Voltaira a Rousseaua. Pan Sube probíral se v těchto věcech chvějící se rukou a hledě na jemný prach, zvedající se s hřbetů

a červené ořízky knih, cítil, kterak srdce jeho, sevřeno neznámou jakous předtuchou, zachvělo se nevýslovnou úzkostí. Povstávaly v něm výčitky, tajemné výčitky pro zločin jakýs, na kterýž se však nemohl upamatovat.

Náhle vypadl mezi listy „Zadiga", jejž prohlížel, jakýs papír. Když pan Sube tento papír rozevřel, sklesl na lenošku, zdrcen, s pootevřenými rty, domýšleje se spíše nežli čta, utíraje levicí oči, jež byly plny slz, kdežto pravice, držící starou listinu, pokrytou vybledlým písmem a sežloutlou po krajích, mávala jí a spůsobovala tak šumot podobný letu bource.

VII. Úsměv pana Tirse.

Nyní si pan Sube vzpomněl na úsměv pana Tirse. A tento úsměv paleografa, ten klidný, utajený, soustrastný úsměv, domníval se viděti všude: ve vyřezávaných hlavicích konsolů, v drobných ozdobách rámů zrcadlových, v růžicích na stropě, v pitvorných záhybech čalounů, ve vyšívání a všechny ty úsměvy zdály se volat:

Kupec národních statků! Lupič šlechty a kněžstva! Uchvatitel peněz mrtvých!

Aby se upokojil, pozvednul pan Sube očí k podobizně svého otce. Ale nastojte! Krásná tvář Suba červeného, tak klidná jindy v oválném rámci z černého hruškového dřeva, i tato tvář usmívala se úsměvem pana Tirse. Nuže vizme, co spůsobilo tento úsměv, co naplnilo slzami oči nešťastného pana Suba bílého.

VIII. Národní statky.

Výtah ze seznamu prodejů. Prodej č. 342.

Třetího dne doplňovacího, roku III Republiky jediné a nedílné my, správcové departementu, v zastoupení a jménem Republiky a mocí zákona ze dne 28. ventôse roku tohoto, u přítomnosti občana Trotabase, komisaře národního shromáždění, prodali a postoupili jsme tímto nyní a pro vždy občanu Subovi Anacharsi Eudoru, nazvanému „červený", v obci Canteperdrix pro něho a jeho dědice národní statek, jehož popis tuto následuje, totiž:

„Statek nazvaný statkem „duší v očistci", náleževší kdysi bývalému bratrstvu „duší v očistci", kterýžto statek ve výměře 2500 loket ohraničují na východě silnice, na jihu veřejné pozemky, na západu a na sever řeka.

Jmenovaný statek prodán se služebnostmi jak pasivními tak aktivními, prost všech dluhů a závazků, zejména pak veškerých povinností k vydržování náboženských obřadů, modliteb, procesí a jiných výkonů pověry, jichž Republika co prodávačka prohlašuje kupce za úplně sprostěna pro vždy.

Tento prodej uskutečněn za uvedených podmínek za částku šesti tisíc šedesáti pěti franků, což se dle článku 5. zákona ze dne 28. nivôse roku tohoto rovná: dvěma tisícům livrům dle jména a čtyřem tisícům šedesáti pěti livrům na hotovosti v poukázkách a assignatech po třiceti na jeden.

Podepsali: SUBE (Eudore Anacharsis)
TROTABAS, komisař atd. atd.

XI. Na jetelišti.

„Statek, zvaný statkem „duší v očistci"!" opakoval s hrůzou pobožný a nešťastný pan Sube, zatím co shromáždění zakladatelé musea, kteří se byli sešli k předběžné poradě, čekali toliko na jeho příchod, aby začali své práce.

Schůze měla být zahájena o polednách. — „Sube dlouho prodlévá se svými starožitnostmi!" pravil polohlasně tajemník, slyše bíti jednu hodinu. Deset minut před druhou pozbyl pan Tirse trpělivosti a vzav klobouk a hůl, zaměřil k domu pana Sube.

Došed dveří domu, zdvihl poněkud znepokojen klepátko, představující delfína, jehož hlavou se bušilo do velkého knoflíku. Klepátko dopadlo, delfin zabušil hlavou do knoflíku, na chvíli zahlaholil hlučný šramot, jenž zanikal ve hloubi chodby, ale nikdo neodpověděl.

Ačkoliv obyčejně velice zdrželiv, odhodlal se nyní přece pan Tirse vzíti za kliku a otevříti dveře. Opět nikdo!

Pan Tirse vystoupil do prvního patra: velký salon otevřen, knihy zpřeházeny, nábytek v nepořádku a na podlaze, před lenoškou, starý papír, osudná listina, tragicky pomačkaná a smáčená slzami.

Pan Tirse tušil, co se stalo. Kdyby byl neznal náboženské smýšlení svého přítele, nebyl by pochyboval, že spáchal pan Sube sebevraždu. Při této myšlence zatajil se v něm dech; vystoupil na balkón. Jaké to překvapení, jaké to štěstí! Tam dole na samém konci statku na malém jetelišti přecházel pan Sube.

Pan Tirse opřel se o zeď a z hluboka si oddechnul. Ale když první radost přešla, tázal se udiven sama sebe: U čerta, co pak dělá přítel Sube v tuto hodinu u prostřed jeteliště, co znamenají ty posuňky?

„Hé! Sube! Sube! pane Sube!!!" Na toto zavolání zachvěly se úponky okolních rév, čermáček, jenž pil z vodojemu, uletěl, ale pan Sube neodpovídal. Pan Tirse sestoupil na to a vyšel na jeteliště, kde se pan Sube dosud procházel.

Octnuv se několika dlouhými kroky u pana Sube, zastavil se pan Tirse v jetelišti. „Dobrý den, Sube!" pravil. Sube pohledl na svého přítele, avšak nezdálo se, že by ho byl poznal. Udiven uklonil se pan Tirse; pak chopiv svůj šedý plstěný klobouk, vyzdvihnul jej kolmo nad hlavu tak vysoko, pokud mu ruka stačila, a spustil jej, tak že dle zákona tíže spadl zpět na hlavu. To byl jeho způsob pozdravování.

Ale pan Sube, nastojte! nebyl nikterak pohnut touto zdvořilostí.

S obnaženou hlavou stoje na slunci a nevšímaje si již více pana Tirse, přecházel pan Sube velkými kroky po jetelišti. Každý krok jeho zamačkával zelené trojlístky a nachové květy, a pokaždé vyletěl z nich roj rozzlobených včel, nesoucích žlutý pel a opojených medem i slunečním světlem, a bzučel kolem hlavy bezohledného chodce.

A pan Sube vzdychal:

„Vade retro! . . . Vade retro! Slyšíte, jak bzučí? . . . Chtějí na mně svůj statek . . . Jsou to duše z očistce!"

Pan Tirse zaplakal nad přítelem. Jediný zážeh jarního slunce, spojený s náboženskou monomanií, učinil z majitele „statku duší", pana Sube, šílence.

Kleopatra rozpouští perlu.

Dary oceanu.

Napsal

Lad. Duda.

Báječná říše úžasné velikosti a bohatosti otvírá se zrakům našim, když — v duchu alespoň — opustíme na chvíli tu hroudu země, jíž jsme tak přivykli, a sestoupíme k rozlehlým vodám oceanu; moře bylo a zůstane pro nás „suché“ pozemšťany vždy něčím zvláštním, neskonale úchvatným a dojemným, tak že nevyschne as nikdy pramen nadšených dithyramb veršem i prozou, k nimž unášívá cestovatele první pohled na velebné jeho obrazy. I k těmto řádkům podaly hlubiny mořské s nesčetnými poklady svými látky přehojné; avšak není úmyslem mým, opakovati opět a opět, co o všech těch krásách a půvabech širé říše Neptunovy mnohokráte již napsáno bylo perem dovednějším; nezažil jsem

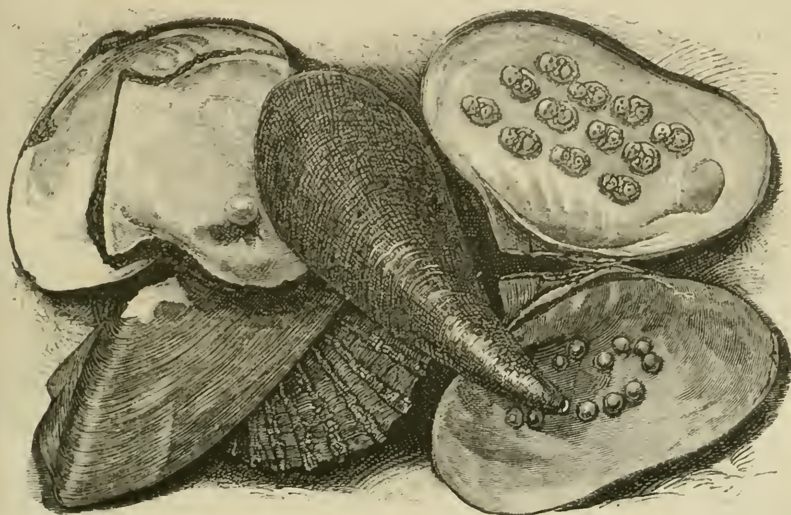
toho dosud sám, a musím vypsání takové ponechati těm, kdož líčiti mohou dojmy vlastní. Úkolem mým jest upozorniti laskavého čtenáře na důležitost oceanu se stanoviska čistě praktického a seznámiti jej s některými z nekonečně rozmanitých pokladů a předmětů užitečných, za něž člověčenstvo jedině hlubinám mořským děkuje. Živíť ocean v nezměrné rozlehlosti své miliony tvorů, jižto buď sami, neb rozmanitými splodinami svými již ode dávna poutali pozornost člověka, poskytujíce mu buď potřebnou výživu neb látky ozdobné a ku všeliké potřebě se hodící, tak že mnozí z nich během dob veledůležitými předměty obchodu a průmyslu se stali. Vyjímajíce snad jedině pestrou říši ptactva a hmyzu výhradně na suchý povrch zemský obmezenou, nenalezneme žádné důležitější skupiny živočišstva, kteráž by ve vodách mořských pamětihodných zástupců neměla. Budiž mi dovoleno, abych o některých alespoň šíře promluvil.

Mezi všemi tvory, jichž živlem jsou chladné vlny oceanu, největším počtem a největší rozmanitostí vyznamenávají se měkkýši, živočichové těla nepatrného, měkkého a sliznatého, kteří však nadáni jsou znamenitou schopností, z obalu těla svého (jejž pláštěm zoveme) vylučovati látku vápennou, kteráž pak v podobě přerozmanitých, krásnými tvary neb nádhernými barvami se skvoucích lastur neb skořápek potřebné ochrany před všelikým úrazem jim poskytuje. A právě těmito vyloučeninami pláště svého stali se měkkýši jednou z nejdůležitějších a nejhledanějších tříd živočišstva mořského nejen ve sbírkách přírodnických, ale i v rukou člověka vše k užitku a obohacení svému shánějícího.

Vizmež jen úvodní obrázek náš!

Plna nádherných skvostů, spočívá panovnice Egypta, proslavená Kleopatra, na pohovce lví kůží pokryté, obklopena vším, co bujnost a rozmařilost člověku jen žádoucím učinit může; v ruce drží pohár, jejž hodlá vyprázdniti před žasnoucím Antoniem a ostatní družinou hodovníků. A co jest příčinou úžasu toho? Nic jiného, než že toto napití bude státi maličkost asi 800.000 zl. našich peněz! Kleopatra, chtíc Antonia překonati marnivostí nevyrovnanou, vypila prý jednu ze svých nejdrahocennějších perel, kterouž prvé do octa uvrhla, aby v něm se rozpustila. Ačkoli tuto historku, již Plinius zaznamenal, za pouhou anekdotu považujeme (což, jak dále seznáme, skutečně podstatné příčiny má), může nám přece posloužiti za doklad toho, jaké ceny nabývá někdy splodina nepatrného, sliznatého měkkýše! Neboť což jsou všecky perly celého světa, jež báječně veliké sumy peněz stály a každoročně dosud stojí? Otažte se přírodozpytce a užasnete nad odpovědí prosaickou: Kulička, vypocená pláštěm mlže nějakého, nic, než trocha uhličitanu vápenatého, smíšeného s jakousi látkou živočišnou, již konchyolinem nazvali učení páni! Perly tvoří se ve skořápkách netoliko jednoho druhu, pravých perlorodek, nýbrž veliké množství měkkýšů nejrůznějších může se tímto obsahem honositi, ba i v těle našeho obecného hlemýždě zahradního byly již malé perličky nalezeny. Způsob, jakým se perly tvoří, jest velmi jednoduchý. Jak jsem již uvedl, vypocuje plášť měkkýšů na povrchu svém, hlavně pak na okraji trochu stloustlém, látky vápenaté, kteréž pevnou skořápku čili lasturu tvoří; lastury takové mají obyčejně tři vrstvy rozmanitého složení, z nichž vnitřní vždy

hladká jest, a u mnohých druhů překrásnou hrou barev duhových se vyznamenává. Jest to vrstva perleťová, kteréž užívá se k hotovení rozmanitých ozdobných věcí a zboží perleťového. Perly pak samy nejsou nic jiného, než látka této vrstvy lasturové, kteráž nahromadila se kolem nějakého předmětu, jako kolem jádra. Jsou to obyčejně malá zrnečka písku, kteráž do těla měkkýšů těch vnikají, neb i jiní, drobní živočichové, kteří příživně zdržují se v těle perlorodek. Uváznou-li takovéto cizí předměty buď na plášti samém, neb i vnitř jeho okraje, tu je obaluje vylučující se vrstva perleťová, až úplně je zakryje, a ony buď perličky volně v plášti ležící tvoří, neb i se skořápkou zvířete srůstají. Podle toho, jak dlouho se tedy látka perleťová na předmětech takových usazovala, budou i perly menší neb větší; velikost perel jest velmi rozmanitá, a jde od velikosti prosového zrnka až do velikosti slepičího

Lastury perlorodé.

vejce, kterážto velikost jest ovšem již případem velice vzácným. Rovněž rozmanitý bývá i tvar a barva perel; tvar závisí na tom, zdaž perla volně se vyvíjeti mohla na všecky strany, aneb zdaž vzrůstu jejímu v některém směru něco překáželo; nejdokonalejší jest tudíž tvar úplně kulatý. Barva perel pak různí se dle toho, v kterém druhu měkkýšů perla se vyvinovala, ba i dle rozmanitých zvláštností vody na tom neb onom místě. Nejdráže platívají se perly čiré, úplně bezbarvé, jako kapka čisté vody; v dobré ceně stojí též perly narůžovělé, namodralé, ano i zcela černé.

Ze všech měkkýšů, kteří tvořením perel se vyznamenávají, první místo náleží pravé perlorodce mořské (Meleagrina margaritifera), kteráž proslula nejen množstvím, ale i velikostí, krásnými barvami a nejčistším leskem svých perel. Obrázek náš, znázorňující

některé druhy lastur perlorodých, ukazuje po levé straně nahoře perlorodku mořskou (značně zmenšenou) s pěknou kulatou perlou. Lastury této perlorodky jsou jako ruka široké, podoby skoro kulaté, a slynou všeobecně pro velmi pěknou a silnou vrstvu perleťovou, z níž se rozmanité knoflíky, přesky, střenky k nožům, jílce kordů a j. ozdobné předměty hotoví. Perlorodky žijí na dně mořském, nejraději ne příliš daleko od břehů, jsouce tu připevněny zvláštními vlákny, jakoby předivem nějakým (t. zv. byssus). Pravým jejich domovem jsou moře teplejší; o zeměpisném rozšíření jich vůbec, jakož i o spůsobech lovu jich v rozličných krajinách a výtěžku lovu toho do nedávna nesnadno bylo dopíditi se bezpečných zpráv, nebo vše bylo roztroušeno po nejrůznějších spisech a zápiskách cestovatelů v krajinách východních.

Velice záslužnou práci vykonal v příčině té Th. v. Hessling, kterýž roku 1856 na rozkaz bavorského krále Maxmiliana II. podnikl výzkumnou cestu do krajin hornobavorských, aby dokonale seznal životní poměry perlovek říčních, a k výtečným studiím svým připojil též ze všech možných pramenů shledané zprávy o perlorodkách mořských i o lovu a upotřebení perel jejich. Statistických i kulturněhistorických dokladů, jichž hojnost ve znamenité monografii jeho nalezáme, použil jsem též částečně při psaní řádků těchto, pokud hledí k perlám a lovu jejich. Perlorodka mořská rozšířena jest mimo moře evropská a severní vůbec, po všech ostatních dílech světa; již břehy africké, zvláště pak u moře Červeného, vykazují značná ložiska perlorodek, tak že roční výtěžek mnohdy ceny 10.000 franků dosahuje. Ještě hojnější jsou perlorodky v moři Červeném na pobřeží arabském, a rodí tu zvlášť krásné perly barvy červenavé, kteréž v Indii veliké oblibě se těší, tak že za náhrdelník jen z perel arabských zhotovený více než 50.000 fr. bylo zaplaceno. Z krajin těchto vede se čilý obchod nejen s perlami, ale i s lasturami perleťovými, kteréž přes Suez se vyvážejí, v průměrné roční ceně as 70.000 franků. Odtud dále na východ nalézáme na pobřezích asijských nejbohatší naleziště perlorodek v celém světě. Pověstný jest n. př. bohatstvím svým záliv perský, kde již z dob nepamětných na 300 ložišť perlorodek známo jest. Lov perel, kterýž zde vždy dosti rozumně a s nesmírným výtěžkem se provozoval, byl původně v rukou Mohamedánů, načež přešel v ruce Portugalců, když na Východě jim vůbec všude štěstí květlo; ale brzy ztratili, jen vlastní vinou svojí, skoro všecka výnosná místa na březích asijských, a nyní náleží právo, provozovati lov ten, opět sultanu Maskatskému. Další úpravou perel a rozsáhlým obchodem jimi zanáší se zcela zvláštní kasta obchodníků, t. z. Banianů, kteříž vesměs za pravé Naboby se považují. V dobách dřívějších, dokud všecka ložiska ještě tak přílišně vyčerpána nebyla, býval roční výtěžek perel v zálivu perském až 300 milionů liber sterlingů; v nynější době klesl až asi na 10. díl této ceny. Perly perské nebývají obyčejně tak čisté, jako perly indické neb japonské, ale vyznamenávají se vesměs značnou velikostí, mnohem větší tvrdostí, a pravidelným tvarem, zvláště pak dlouho trvajícím leskem, kterýž na perlách jiných, zejména v horkých krajinách, velmi brzy se ztrácí. Všecky tam lovené perly nespotřebují se ovšem doma, nýbrž velké množství jich bývá vyváženo na trh Cařihradský, též do Indie a Číny.

Nejdůležitější, a také nejkrásnějšími perlami bohatá naleziště, která však bohužel v dobách novějších hrabivostí Angličanů takořka úplně vyčerpána byla, chová v sobě ocean Indický, a sice hlavně na východním pobřeží Indie, v průlivu u ostrova Ceylonu. Zde již přírodou samou jsou tak příznivá místa pro perlorodky utvořena, že tam v plném bezpečí před prudkými proudy i vlnobitím vždy nejlépe se jim dařilo, dokud lakota a marnivost lidská i tato klidná místečka nevyslídila; největší ložiska perlorodek, kde dno mořské jimi takořka jest vydlážděno, jsou třeba 2 míle dlouhá a $^2/_5$ míle široká. Odtud již za dob nejstarších, pokud paměť lidská vůbec sahá, byly perly v hojnosti vyváženy, a již Féničané rozváželi je po celém tehdy známém světě. Zvláště výnosným byl obchod ten z počátku století 8., když Mohamedáni ostrova Ceylonu se zmocnili; po nich podobně jako v zálivu perském vládli bohatstvím tímto Portugalci, kteří, jako tam, i zde velmi bídně hospodařili, tak že lov čím dále, tím méně vynášel. Za následující vlády Hollanďanů zlepšil se poněkud stav ložisek perlových, ale ne na dlouho, neboť po nich přišli r. 1796 Angličané, kteří všecka místa, kde se vůbec loviti mohlo, pronajímali, a tak v prvních létech až 190.000 liber šterlingů ročního důchodu z lovišť těchto vybírali. Nenasytností jejich a nerozumným ničením perlorodek prázdných bylo brzo vše tak vyčerpáno, že zvláště po hrabivém gouvernéru Siru W. Hortonovi (as v létech 50tých) naleziště druhdy tak bohatá skorem ničeho nevynášela. Způsob, jakým se zde lovení perlorodek dálo, a celé hospodaření s nimi jest velice zajímavé, a nezazlí mi snad nikdo, když uvedu zde líčení, jež sestavil v. Hessling ze zpráv četných cestovatelů a důstojníků anglických, kteří se svými vojíny bděli nad pořádkem při těchto lovech.

Hlavním lovištěm jest pusté a vyprahlé pobřeží kolem staré pevnůstky Aripo se táhnoucí; do nedohledné dálky zničeno zde všecko žhoucími paprsky slunce. Ve vyprahlém písku neroste než trochu trnitého roští, s něhož tu a tam visí skroucené, suché listy; skrovné živočišstvo zde bytující nadarmo hledá ochrany před úpalem slunečním, neboť stínu zde není — jen dusivé výpary chvějí se nad půdou a zrcadlo mořské hladiny odráží úmorné vedro. Porůznu vyčnívají z vyprahlého písku vybílené kostry potapěčů a lovců perel, kteří životem zaplatili marnivost a hrabivost lidskou. Jedinou ozdobou celé smutné krajiny této jest palác, v dorickém slohu vystavěný od gouvernera anglického Northa, obklopený skrovnými sady stromovými. Ale jak mění se mrtvá tato krajina, když připlývají lodice s potapěči, a na vyzvání vlády ze všech končin Indie hrnou se tisíce ziskuchtivých! Tu jakoby vykouzleny ze země, zdvihají se podél břehů široké ulice bud, vystavěných z bambusových prutů, pokrytých obrovskými listy palmovými i pestrými látkami, a v nich rozkládají mohamedánští obchodníci své krámy. Již vyskytují se tu i šejdíři a dobrodruzi všeho druhu, ba i umění dlouhoprsté hojnost má zde zástupců; všude viděti jen spekulaci — s penězi i s úvěrem. Hrdí tuzemci, proslavení nesčetným bohatstvím svým, dávají se donášeti do této omamující vřavy na drahocenných nosítkách s nádhernými stínidly. Kde jaký kroj a mrav, vše jest tu pohromadě v pestré směsici, obveselujíc se uměním kejklířů a tanečnic a obdivujíc se rozličným „profesorům magie a fysiky“, kteř

polykají nože a hořící smůlu; ani jedna kasta indická nechybí tu, i kněží všech sekt pospíchají sem, aby modlitbou za hojný zdar lovu také nějaký výdělešek si pojistili.

Každého jitra vyjíždí as 200 loděk na moře, z nichž každá osazena jest dvěma potapěči, dvěma pomocníky a jedním malajským vojákem, jehož nabitá ručnice nahání slušný respekt těm, kdož by spůsobem podvodným chtěli se zmocniti perlovek dříve, nežli na břehu složeny byly. Ve vzdálenosti as 4 anglických mil od břehu počíná vlastní lov, k jehož ochraně zakotvena jest na blízku ozbrojená loď vojenská. Perlorodky žijí zde nejhojněji as 10—12 sáhů hluboko na útesech korálových, dno mořské pokrývajících; potapěči musí se tudíž spouštěti dolů po lanu, jež navinuto jest na kladce při stěžni loďky upevněné. Konec lana obtěžkán jest velikým kamenem, na nějž postaví se potapěč, nesa v ruce koš, kterýž také na provaze s loďky visícím jest upevněn. Na dané znamení spustí se kámen s potapěčem do vody, načež se kámen zase ihned z vody vytáhne. Potapěč drží se levou rukou rozličných rostlin, korálů neb skalin na dně mořském a pravicí sbírá co možno nejrychleji dospělé perlovky a ukládá je do koše. Jakmile se levicí pustí, vynese jej voda mžikem na povrch, kdež jej pomocník čekající uchopí a do loďky vyzdvihne; druhý pak vytahuje zatím koš naplněný perlovkami. Na to hned spouští se potapěč druhý a tak střídají se stále až do 4. hodiny odpolední, v kteroužto dobu celé loďstvo z lovu se vrací.

Potapěči ceylonští jsou vesměs Malajci a učí se řemeslu svému již od nejútlejšího mládí, tak že obyčejně vydrží pod vodou 53—57 vteřin; ano jsou příklady, že doba ta i skorem dvě minuty trvala. Lov perlových lastur jest prý provázen obyčejně takovým povykem, že žraloci, jichž potapěči velice se bojí, daleko zaplašeni utíkají; proto však přec zaplatí každý potapěč rád zkušenému zaklínači žraloků, aby na břehu zaň se modlil, ano i potapěči vyznání katolického (již od vlády portugalské zde rozšířeného), přivazují na rámě své napsané modlitby a průpovídky ze sv. písma „pro lepší jistotu.“

Když konečně uplynula doba k lovení ustanovená, nastává trh na perlovky a vlastní vybírání perel. Všecky vylovené lastury jsou totiž majetkem vlády a ukládají se každého dne do zvláštního skladiště, aneb se hned prodávají po malých hromádkách, jež nejvíce podávajícímu připadnou. Kupci hned lastury otvírají a při tom nastávají mnohé tragické i komické výjevy — buď úplného sklamání neb radosti neočekávané. Nemajíť perlovky na sobě žádného znamení, kolik a jakých perel, aneb vůbec zdaž nějaké obsahují, a tu přihazuje se nezřídka, že mnohý, jenž za nepatrný peníz koupil hromádku lastur, o niž nikdo již nestál, v malé chvíli stává se boháčem, kdežto jiný, jenž třeba celé své jmění na odvážnou hru se štěstím nasadil, v téže chvíli stává se žebrákem. Počet perel, jež v lasturách perlovky mořské se nalézají, bývá velice rozmanitý, tak že nelze žádného čísla za pravidlo ustanoviti; bývajíť v nich perly 3 neb 4, též 15, 20 i 30, ba v perlorodkách amerických i 120 a 130. Aby při lovu, takových rozměrů dosahujícím, téměř ani nejmenší perlička na zmar nepřišla, zůstávají všecky neprodané lastury ve skladištích, kdež pod dozorem hlídek vo-

jenských tak dlouho leží, až zvířata v nich úplně shnijí a perly z nich vypadají, načež tyto vodou stále přitékající do zvláštních stružek bývají splakovány a tam gazovými síťkami zachycovány. Tento způsob těžení perel jest ovšem velice pohodlný a laciný, ale má strašné následky v zápětí, neboť zápachem tolika tisíc měkkýšů, paprsky tropického slunce v hnilobu přecházejících, celá krajina na kolik hodin cesty kolem jako morovým dechem se otravuje, což také k pustnutí jejímu nemálo přispívá. Nejvíce trpí tím ovšem ubozí vojáci, kteří se stanovišť svých dříve vzdáliti se nesmějí, dokud poslední perla vylovena nebyla, tak že každoročně veliké množství jich hyne — jen aby ukojena byla nenasytná marnivost lidská a bezedné pokladny anglické víc a více se naplňovaly.

Podobným způsobem děje se lovení perlových lastur zvláštními potapěči také na ostatních místech pobřeží asijských, kdež perlovky ve větší neb menší míře jsou rozšířeny; dosti výnosná jsou též naleziště kolem břehů čínských i japonských, ale přec nepostačuje daleko výtěžek jich ohromné spotřebě perel i lastur perlových, tak že stále se přiváží značné množství jich z nalezišť bohatších, zvláště perských a indických. Z ostatních zemí vyniká nad jiné Amerika bohatstvím svým na perly, krásou a zvláště velikostí svou proslulé. Již Kolumbus, když šťastně dosáhl břehů amerických, podivil se tam nesmírnému množství perel, jimiž i nejnuznější Indiani v pravém slova smyslu ověšeni byli; a jaký pramen nevyčerpatelných pokladů naskytl se hrabivým Španělům teprvé, když dále do země vnikali! Všecky sochy bohů posety byly perlami a drahokamy, a v hrobkách králů a knížat vystaveny byly celé řady košů a skvostných nádob, jež vrchovatě byly naplněny nejskvostnějšími perlami. I brali Španělé, kde co vzíti mohli, a brzy zmocnili se i lovu perlovek, z něhož kořistili tak, že téměř celou Evropu perlami zásobili; každoročně v červenci přijížděly dva veliké koráby, které vozily jedině náklad perlový, z něhož pětina náležela k příjmům královským. Na každém z nich bývalo prý perel za 60—80.000 dukátů; města Sevilla a Carthagena byla hlavními středisky obchodu s perlami americkými, z nichž mnohé pověstné jsou svojí velikostí a nesmírnou cenou. Tak n. p. obdržel Filip II. perlu podoby hruškovité, zvící holubího vejce, kteráž ceněna byla na 14.000 dukátů; v zlaté koruně Rudolfa II. byla perla 30 karátů těžká, koupená za 1000 dukátů; francouzský klenotník Tavernier prodal odtud perlu až 55 karátů těžkou; podobnou koupil prý papež Leo X. ze zálivu Panamského za 88.000 tolarů; perla, kterouž poslala republika Benátská svého času darem sultánu Solimanu II., stála prý 100.000 tolarů.

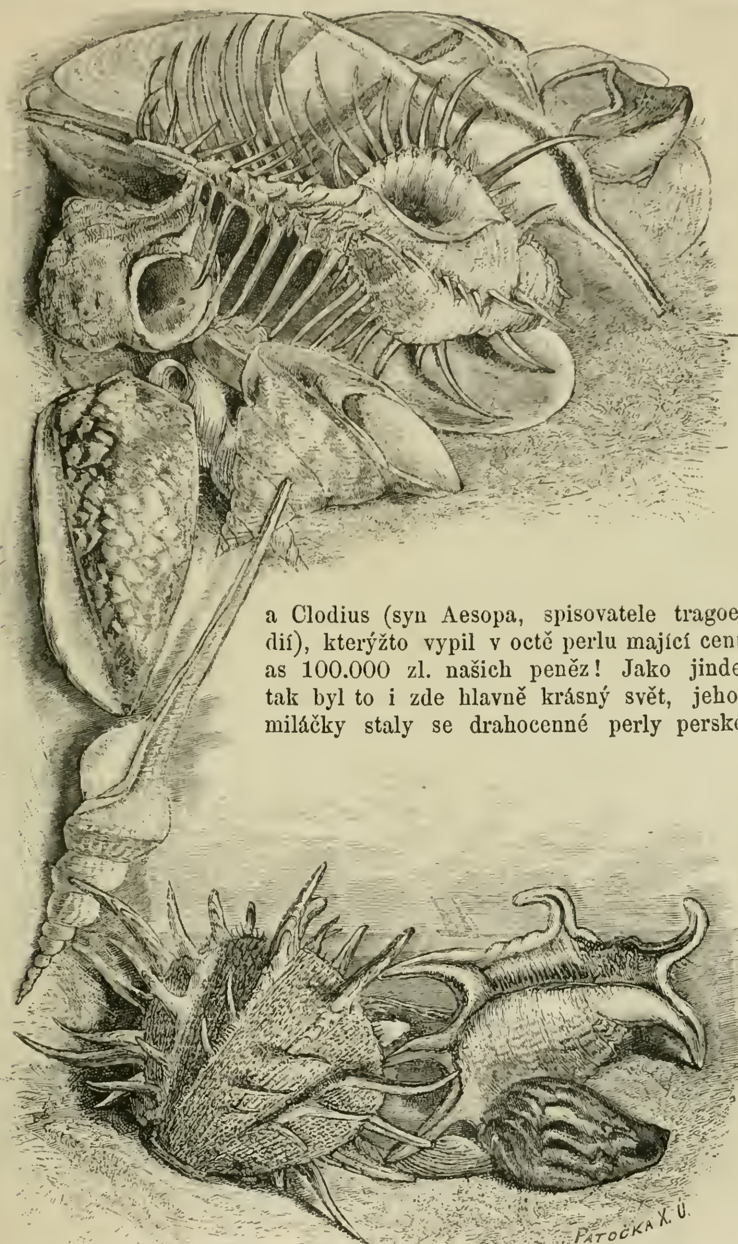
Že perly z dob nejstarších, pokud paměť lidská vůbec sahá, až do nedávna v tak podivuhodné ceně stály, toho příčinou jest veliká vážnost a obliba, jaké se skromné tyto ozdoby povždy těšily u národů přerozmanitých. Ač nemají oslňujícího lesku démantů neb ohnivých barev jiných drahokamů, přec pěknými tvary i jemnou, bělavou barvou, spojenou se zvláštním třpytivým leskem, staly se nejoblíbenější ozdobou zvláště u krásnější polovice člověčenstva. Zdali již pramáť naše Eva šperkem perlovým se zdobívala, o tom ovšem pro velikou stručnost toiletních zápisek z doby tehdejší v nejistotě zůstáváme; ale netrvalo

to zajisté dlouho, co lidé, nalezše náhodou nějakou perlu, snad z vody vyhozenou, za okrasu jí užívati začali. Z národů, od nichž nejstarší zprávy o upotřebení a báječné ceně perel máme, především jmenovati sluší národy asijské, což zcela jest přirozeno, neboť tu také nejčetnější a nejbohatší naleziště perel překrásných již od dob nepamětných byla známa. A mezi národy Orientu opět nad jiné vynikají v příčině té Indové, u nichž perly v ceně a vážnosti závodily s nejvzácnějšími drahokamy. Již za dob nejstarších platili Indové perly trojnásobnou váhou zlata, a užívali jich k ozdobám všelikého spůsobu; bohatými šňůrami perel navlečených ověšovali modly svoje, veliké perly pak vsazovali zároveň s démanty do očí svých bůžků. U dvorů knížat indických dosahovala nádhera takových rozměrů, že nejen panovníci sami, ale i veškeren lid služebný, ba i nářadí všeliké a zvířata domácí zdobena byla skvostnými perlami. Perly vetkávány byly do skvostných hedvábných látek, z nichž oděv se hotovil, a ještě za našich dnů skvějí se knížata indická v zlatě, drahokamech a perlách. Perly bývaly vždy u Indů hlavním a nejvítanějším darem snubním, čímž liší se tamější symbolika značně od naší, neb u nás znamenají prý perly na darech nevěstě věnovaných slzy — ačkoliv myslím, že by nejedna nevěsta takových slz si přála raději více než méně!

Podobně jako Indové chovali a chovají dosud též ostatní Orientalové perly u veliké vážnosti; zejména platí to o Číňanech, kteří po zavedení budhismu v stálém jsouce spojení s Indií, naučili se znáti jejich velikou cenu, a vždy byli hlavními odběrateli ohromných zásob indických a perských. Také v Číně byly perly hlavní ozdobou jak samého císaře, tak i jeho mandarinů, a dosud prý posýlá císař čínský Dalaj-Lamovi tibetskému každoročně „ad captandam benevolentiam" velkou, dokonalou perlu. Také jistá kasta filosofů čínských, kteří jako evropští alchymisté neunavně pídili se po prostředcích k dělání zlata a k dosažení věčné mladosti, měla perly ve veliké vážnosti, bájíc o nich, že povstaly z mozku draka, důležitého to faktora v mythologii čínské vůbec; ano do dneska udržely se tam perly jakožto nezbytný přídavek mnohých zvláště účinlivých léků. Nejinak cenili perly i národové západo-asijští, jako Peršané, Médové, Assyřané a Židé, jakož o tom mnohé pověsti a staré památky jejich vůbec svědčí.

Do Evropy dostaly se šperky perlové u větší míře teprvé později, a sice as v době válek perských, když Řekové mnohou kořistí válečnou seznámili se s poklady Východu; později přispěl ovšem také rozšířený obchod s kraji východními k tomu, že stará jednoduchost mizela, ustupujíc víc a více nádheře a přepychu dříve nevídanému; jakožto nejoblíbenější ozdoby perlové u starých Řeků sluší uvesti naušnice z perel podlouhlých, jež zavěšovány byly na drátky zlaté neb zvláštní šňůrky, aneb celé řady perel podobných, jimiž zdobily se šíje a prsa. Podobně děje se též u Římanů zmínka o perlách teprvé za doby války jugurthické, ale brzy staly se tam tak oblíbeným šperkem, jako ve vlasti své; ano když Římané stali se již i pány Egyptu a odtud dále na východ vnikali, vzmohla se i v Římě taková nádhera a marnivost v ozdobách perlových, že nebylo o podobné slýcháno. Za doby posledních císařů, kdy vůbec přepych římský již překračoval meze zdravého

rozumu, opakovaly se nejednou i v Římě sceny, známé dosud jen z anekdot o Kleopatře; zvlášť pověstný jest v příčině té císař Caligula

a Clodius (syn Aesopa, spisovatele tragoedií), kterýžto vypil v octě perlu mající cenu as 100.000 zl. našich peněz! Jako jinde, tak byl to i zde hlavně krásný svět, jehož miláčky staly se drahocenné perly perské

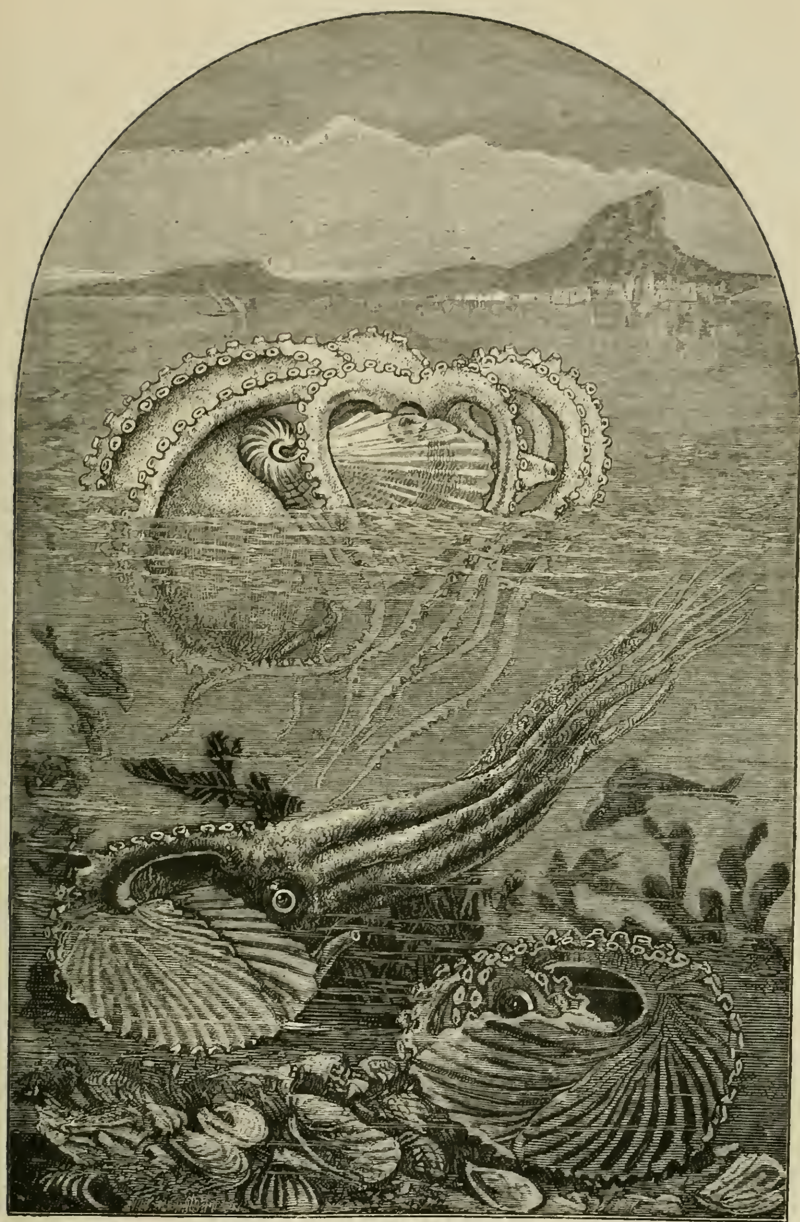
Rozmanité ulity a lastury měkkýšů mořských.

a indické, tyto pak nošeny nejen jednotlivě, jako naušnice, ale navlékány i v bohaté šňůry buď veskrze perlové, neb střídavě pomíchané zelenými smaragdy, chrysolithy, purpurovými amethysty, blankytnými lazury a krvavými rubíny.

Také k ostatním národům evropským dostaly se brzy ozdoby perlové a trvaly v ceně dosti vysoké až na doby nejnovější; zvlášť za času rytířského středověku a pak později, když po objevení Ameriky Španělé, poklady americkými obohacení, nádherou a marnivostí celou Evropu překonávali, kvetl obchod s perlami v míře veliké. Však nový, střízlivější věk učinil i tomuto nerozumnému plýtvání konec, a perly klesaly čím dále tím více v ceně, což i tím rychleji se dálo, že rozmanitým spůsobem byly padělány.

Jak již prvé jsem se zmínil, mohou mimo perlorodku pravou čili mořskou i rozmanité jiné rody lastur tvořiti z pláště svého perly, zejmena též některé rody žijící ve vodách sladkých. Nenáleží sice v obor článku tohoto, abych o perlách říčních mluvil, ale myslím, že i zde nebude na škodu malá odchylka od vlastního účelu těchto řádek, neboť jest to věc týkající se blíže i vlasti naší. Každému jest zajisté známo, že některé z řek našich, které v dobách — bohužel již dávno minulých — písek zlatý nosívaly, také lastury chovaly, jež perlami svými již ode dávna poutaly pozornost otců našich. Zvláště byly to řeky Šumavské, Otava a Vltava, kteréž bohatstvím svým prosluly, mimo to i některé potoky, řinoucí se z hor Krkonošských. Ale i u nás, kde lovení perel dosti výnosným býti mohlo, kdyby jen rozumně se bylo pěstovalo, zavinilo nehospodářství a nešetření zvířat těch úplný úpadek celého tohoto odvětví průmyslu hospodářského, a nyní již jen jako na památku někdejší slávy chovají se perlovky říční ve zvláštním rameni Otavy u Horažďovic, více ze záliby a zvláštnosti, než k užitku. Perly lastur říčních tvoří se zcela takovým spůsobem, jako v perlorodkách mořských, a nejsou tedy také nic jiného, než vnitřní, vápnitá vrstva skořápky čili lastury samé. Proto nelze uvěřiti oněm starým pověstem, neboť každý chlapec ví nyní, že k úplnému rozpuštění vápna zapotřebí jest dosti silné kyseliny, kteráž teprvé po delší době mohla by perlu rozrušiti neb rozpustiti; ale takového „trunku“ by sotva snesl žaludek Kleopatřin!

Zvláštnosti perlovek, že cizí předměty v těle svém vrstvou perleťovou povlékati mohou, používají vždy praktičtí Číňané velmi dovedně k hotovení umělých perel a j. ozdobných drobotin perleťových. Roztlukou totiž lastury velkých perlovek mořských na drobné kousky, jež neustálým otřásáním a třením v hrncích pískem naplněných zakulacují a pak zvláštními klíštkami do skořápek perlovky v řekách čínských žijící vpravují. Nejčastěji však užívají k této umělé výrobě perel maličkých olověných sošek Buddhy, jež asi za 10 měsíců silnou vrstvou perleťovou jsou potaženy a ze skořápek vyjmouti se mohou. Na obrázku našem na str. 555. viděti lze ve skořápce na pravo 3 řady takových sošek břichatých bůžků, jaké v novější době ve sbírkách čínských zvláštností se objevily a mnoho sensace spůsobily. Tento průmysl jest prý v Číně tak výnosný, že as 5000 rodin, ve dvou vesnicích bydlících, jím se živí; koho by to zajímalo, tomu mohu ještě prozraditi, že vy-

Argonaut.

nálezcem umění toho byl jakýsi Yu-Šun-Yang, kterýžto žil koncem století 14., a jemuž ke cti postaven v rodišti jeho malý chrámek.

Než vraťme se k moři, abychom jiné ještě seznali z darů jeho mnohonásobných; nejsouť to snad jen malicherné ozdoby, jež ocean z bohatých zásob svých nám poskytuje, nýbrž veliký jest také počet užitečných darů jeho, jež k ukájení skutečných a důležitých potřeb našich slouží. Abych jen s nejprvnější potřebou všech živoucích tvorů, totiž potravou započal: jaké množství lidí v krajinách pobřežních živí se — byť ne výhradně, alespoň s veliké části — přerozmanitými měkkýši, jichž zjednati si může v každý čas s dostatek! Ano, mnozí obyvatelé pustých ostrovů mořských neznají ani jiné potravy, než jakou jim živel všude je obklopující poskytuje. U nás ovšem jenom některých druhů jakožto lahůdky ne každému přístupné se požívá, jako na př. slavky (Mytilus) a ústřice; a tím právě zase staly se velice důležitým předmětem obchodů s krajinami přímořskými. Povšimněme si na př. jen všeobecně známých ústřic, které již od starých dob Římských byly všude lahůdkou velice oblíbenou! Ústřice žijí ve všech mořích evropských na mělkých místech blíže břehů, kdež jednou skořápkou na dně mořském jsou usazeny. Pokud stačila přirozená naleziště jich obecné spotřebě, lovily se všude a beze všeho pořádku, což ovšem špatné následky míti musilo, tak že brzy na mnoha místech byly takořka vyhubeny. Přemýšleno tedy o tom, kterak by bylo lze pěstovati je v místech chráněných a která doba zdárnému jich rozmnožení jest nejpříhodnější. I seznalo se mnohými pokusy, že ústřice nesmírně hojně se rozmnožují, tak že na př. dle výpočtu Leuwenhookova počet vajíček jedné ústřice až 10 milionů dosahuje, a tudíž potomstvem jejím 1200 sudů naplniti lze. V největším květu jest nyní pěstování ústřic na březích francouzských a anglických, kdež zřízena jsou k tomu zvláštní místa, t. zv. parky ústřicové; 3—5 let rostou ústřice, nežli jich požívati lze, loviti je dovoleno jest pouze od července do dubna, kdežto od dubna až do července zákonem jsou chráněny, aby rozmnožování se jich zdržováno a rušeno nebylo. V Anglii dávají ústřice z moře vylovené na nějaký čas do nádržek se sladkou vodou, čímž prý zvláště lahodné chuti nabývají. Roční spotřeba ústřic jest veliká, a čím dále, tím více vzrůstá; tak na př. vyneslo pěstování ústřic ve Francii r. 1877 as 651 milionů ústřic v ceně 23 milionů franků! Anglie spotřebuje ročně přes 2000, Sev. Amerika přes 4000 milionů ústřic; jen ve Spojených Obcích páčí se roční obchod s ústřicemi na 25 milionů dolarů a zaměstnává neméně než 20.000 lidí. Že ústřice již za dob předhistorických byly vydatnou potravou obyvatelů krajin přímořských, toho nejlepším dokladem jsou dánské „Kjöckenmödding-y“, ohromné to náspy samých odpadků kuchyňských, kteréž mimo některé jiné lasturky a kosti zvířat, tehdy v krajinách těch domácích, hlavně ze skořápek ústřicových se skládají a mnohé vzácné starožitnosti z dob těch pradávných obsahují. Kde dosahuje požívání měkkýšů mořských větších rozměrů, tam lze též i zbývajících skořápek s prospěchem upotřebiti, a sice dílem k pálení na vápno, jako na př. v Hollandsku a Americe se děje; jinak možno jimi též pole hnojiti, zvláště kde půda má nedostatek látek vápenných.

Rozmanitost a překrásné tvary, jimiž se lastury a ulity přemnohých měkkýšů mořských vyznamenávají, lákaly již ode dávna ku sbírání pestrých těchto skořápek, tak že v jisté době, dokud ještě o pravém účelu a směru studií a sbírek přírodnických názory náležitě vytříbeny nebyly, toto sbírání takořka vášní se stalo; ba i za našich dnů nalezáme tu a tam nějakého milovníka zvláštností podobných, kterýž by snad celé jmění své obětoval na zakoupení vzácných a podivných druhů některých. A nelze skutečně upříti, že pěkně spořádaná a jen dost málo bohatší sbírka lastur dovede baviti oko laika i odborného znalce krásnými a podivnými tvary svými; na třetím obrázku našem sestaveny jsou některé z lastur i ulit mořských, jež zvláště bývají předměty obdivu, a z nichž mnohé nemalou cenou vynikají. Tak na př. homolovitá ulita uprostřed stojící (Conus nobilis) náleží do rodu, jenž ze všech nejdráže se platil, ano mnohé druhy jeho toliko ze 2—3 exemplářů známy jsou; podobně drahocenné bývaly ulity šroubovitě točené obručanky (Scalaria pretiosa) a mnohých jiných druhů z moří indických a z atlantického oceanu, jichž cena mnohdy až do set zlatých stoupala. Neméně vzácny jsou i dokonalé ulity ostranky ostnité (Murex tenuispina), kteráž zdobí hořejší část našeho obrazu. Rod tento ještě s některými příbuznými (Purpura, Buccinum, Cassis, Eburna a j.) míval také v dobách starých značnou důležitost praktickou, neboť podával látku k barvivu červenému, kteréž pode jménem purpur známo jest a u veliké bylo vážnosti. Měkkýši tito vylučují totiž v těle svém zvláštní tekutinu žlutavou, kteráž působením světla denního přechází v zelenavou, modravou a konečně krásně nachovou. Této látky užívali již staří Féničané k barvení vlny a proslulé jest zvláště město Tyrus barvírnami svými. Za dob římských byl oděv purpurem lemovaný odznakem vysokých úřadů, a pláště i togy zcela purpurem obarvené byly výhradným privilegiem samých panovníků. Ale šat takový byl též velice drahým, neboť bylo zapotřebí značného množství zvířat, aby jen malá část vlny se obarviti mohla; tak na př. stála za císaře Augusta libra vlny purpurem barvené na 400 zl. našich peněz. Vynalezením lacinějších barviv přišel purpur později zcela v zapomenutí, tak že se dokonce o skutečnosti takových zvířat pochybovalo, až v novější době opětnými pokusy možnost toho zjištěna byla; tak zejména anglický chemik E. Schunck zabýval se podobnými zkouškami, i podařilo se mu, že as ze 400 zvířat nachovce (Purpura lapillus) dostal celých 7 milligrammů krystalického prášku purpurového. Z rozmanité směsi měkkýšů, kteří ve sbírkách ku vzácnostem bývají počítáni, uvádíme zde ještě jednoho zástupce, jejž čítáme mezi měkkýše nejvýše organisované, totiž mezi hlavonožce. Jest to argonaut (Argonauta argo), tvor to zvláštností podivných. Obrázek na str. 563 ukazuje zvíře to v rozmanitých polohách, nahoře plovoucí volně po hladině mořské, dole pak plovoucí nazpátek, jakož hlavonožci obyčejně se pohybují. Na hlavě jeho vidíme 8 dlouhých ramen, jež posázena jsou přissavnými ústroji; zadní dvě ramena rozšířena jsou v zadu v okrouhlé, blanité desky, o nichž se dlouho myslilo, že zvířeti slouží za jakési plachty při plování. Avšak důkladnějším pozorováním seznalo se, že tato rozšířená ramena vylučují tenkou, řasnatě složenou skořápku, již ale toliko samičky argonauta se

vyznačují; samečkové jsou mnohem menší, a beze vší skořápky. V předu pod rameny vidíme rourku nálevkovitě rozšířenou, kterouž zvíře vodu vystřikuje a tak tlakem vody nazpět se pohybuje; při plování takovém bývají ramena obyčejně do předu složena, jak dolejší obrázek náš ukazuje. Moře evropská chovají mimo tento zajímavý druh ještě mnoho jiných hlavonožců, jež většinou slouží obyvatelům přímořských krajin za potravu; známá barva sepie pochází původně také od těchto zvířat, kteráž užívají hnědočerné tekutiny té k zakalení vody, aby jiným živo-

Sasanky mořské.

čichům, je pronásledujícím, snáze uniknouti mohla. Jsou to vesměs zvířata velmi dravá, kteráž požírají mnoho ryb, raků i měkkýšů mořských, a dosahují někdy dost značné velikosti, při čemž síla i nebezpečnost jejich chápavými, přissavnými rameny značně se zvýšuje. Tito hlavonožci byli také již nejstarším národům známi, ale dravost a síla jejich bývala i zde — jak se obyčejně stává — tak přeceňována, že povstaly mnohé bájky o ohromných tvorech mořských, kteří prý silou ramen svých i lodě celé pod vodu stáhnouti mohou; zvláště četné jsou

pověsti ty u národů severních, kteří zvali tato zvířata jménem krak a velice se jich báli.

Seznavše tak v rysech nejstručnějších některé ze zajímavějších neb důležitějších měkkýšů mořských, povšimněme si hned jiného oddílu živočišstva v hlubinách oceanu žijícího, kterýž nejen rozmanitostí a krásou tvarů svých, ale i důležitostí namnoze velikou za měkkýši daleko nezůstává. Jsou to polypi mořští, živočichové to taktéž měkkého sliznatého těla, kteří sice žádných skořápek nemají, ale přece z těla svého někdy vylučují látky vápenné, ovšem zase v jiné podobě a k jinému účelu, než jak jsme nalezli u měkkýšů. Jediný pohled na poslední obrázek náš poučí nás, že jsou to zvířata podoby velmi ozdobné, kteráž, když úplně jsou rozvinuta, tvarem i pestrými barvami svými zasluhují věru jmena Anthozoa, jež dávno již jim bylo přikládáno: jsouť to pravé živoucí květiny mořské. Četná ramena chápavá, kteráž v mnoha kruzích kolem úst jsou postavena, hrají pestrými barvami; ale běda živočichu slabšímu, kterýž, důvěřuje podobě krásné, v dosah jejich zabloudil! Jako bleskem ovinou se ihned ramena ta kolem něho, a tisíce žahavých buněk v nich ukrytých umoří jej nesnesitelnou palčivostí, tak že bez vlády, bez obrany dá se vtáhnouti do nenasytných úst polypových. Podle podoby své obdrželi živočichové tito, kteří vždy jsou těla úplně měkkého, beze všech vápenných vyloučenin, jméno mořských sasanek č. aktinií, a náleží k nejkrásnějším a nejzajímavějším obyvatelům mořských aquarií. Obrázek náš ukazuje některé druhy, jež brzy podobají se koruně karafiátu, brzy zase jiným květinám, po pravé straně pak vidíme, jak změní se podoba jejich, když zatáhnou úplně ramena svá, aby pohodlně zažívati mohly. (Dokončení.)

Lesní ptáče.

Proč odlétáš? Rád zpěv tvůj slyším,
když schýlen v kapradí a vřes,
svých myšlének dav šumný ztiším.
Mně zdá se rájem býti les
a modré nebe stokrát bližším.

Proč prcháš? Zůstaň, zpěvem tvým
vše okřívá, jak dechem jara.
Hleď! Klidným vzduchem večerním
již nad řekou se třese pára. —
A já tak rád v tvém zpěvu sním.

Přec odlétáš? Ó vrať se zpět!
Strom touží k tobě haluzemi
a matnou vůní mroucí květ.
Když u mne dlíš, tak blaze je mi,
jak měl bych s tebou dát se v let!

Jan Červenka.

Posestrima.

Žert v jednom jednání

od

A. H. Sokola.

OSOBY:

Václav Podvalský, finanční komisař ve výslužbě.
Karel Podvalský, jeho syn, účetní rada.
Paní **Podvalská**, choť radova.
Ema, radova dcera.
Dr. **Edvard Bučínský**.
Mareček, adjunkt.
Paní **Marečková**.
Čížek, obchodní agent.
Pernica, obchodní cestující.
Služka u Podvalských.

Děj se koná ve velkém městě, za našich dob.

Elegantně zařízený pokoj se dveřmi uprostřed, v pravo i v levo. V levém popředí okno, u něho stolek. Podobný stolek v pravo. Na obou stolcích kalamář s perem.

Výstup 1.

Ema. Komisař.

Ema (sedí u stolku v levo a vyšívá). Dobré jitro, dědečku!

Komisař (s pravé strany, drží si šátek na čele). Ah, Eminka se usmívá, je zdráva? Chvála bohu, starost mi padá se srdce, a s ní též polovic bolesti z hlavy! (Jde k Emě a políbí ji na čelo.)

Ema. Jaká starost, dědečku?

Komisař (přisedá k ní). Bál jsem se, aby ti dnes nebylo jako mně!

Ema (se smíchem). Pozoruji, že jsem větší rekyně než otužilý muž!

Komisař. Ba, je to skoro hanba na mne! Já starý kozák, veselý hoch, který jakživ nebál se žádné mely! Styď se, starý brachu! Sloužil

jsi třicet let u finanční stráže, mnohému sudu jsi se na dno podíval, mnohé láhvi hrdlo urazil — a teď by tě pojednou pro několik sklenic hlava bolela! Pryč se šátkem! (Zastrčí šátek do kapsy.)

Ema. Výborně, dědečku!

Komisař. A kdyby hlava i prasknout měla, co na tom? Nemá již valné ceny, a kdo ví, zdali by stačila na slušnou náhradu za výbornou včerejší zábavu.

Ema. Nikdy posud jsem se tak nebavila jako včera. Díky tobě, dědečku, že se mne ujímáš! Nebýt tebe, nedostala bych se za celý rok z domu, nezvěděla bych, co je svět, život, společnost!

Komisař. Jak nespravedlivě to na tom světě zařízeno, že nesvornost rodičů mstí se na dítěti!

Ema (s povzdechem). S otcem nemohu vyjíti, abych nerozhněvala matinku, s matkou nikam jíti, aby se otec nezlobil — jediné s tebou, dědečku, mohu tu a tam do divadla, do koncertu anebo do hostince. Oh, jak dlouho ještě potrvají neblahé ty poměry!

Komisař. Nezoufej, drahé dítě! Dnes nebo zítra přece zajde ten mrak, jenž nám slunce domácího míru zatemňuje!

Ema. Kdyby jen tatínek chtěl povoliti, podati ruku ke smíření!

Komisař. Myslím, že by spíše matka tvá měla synu svému vyjíti v ústrety!

Ema (s trpkým úsměvem.) Hle, dědečku, ani my, klidní diváci sporu toho, nemůžeme se dohodnouti — jak teprvé účastníci sporu? Oh, je to strašlivé!

Komisař. Nenaříkej! Hleď do světa okem veselým a bezstarostným jako já! Hleď, abys to čelo, jež se doma žalem zachmuřilo, jinde zase vyjasnila zábavou! (Vstane.) Jen vesele, toť moje životní filosofie, s kterou jsem za pomoci boží ve zdraví velkého věku dosáhl! (Pružně si vykročí, ale hned se chytá za nohu.) Ouha! to staré rheuma vždy zase na novo se přihlašuje! Ale proto přec zůstaneme veseli, viď, drahá Eminko?

Ema. Jsem s tebou veselá, ačkoli se mi málem zdá, jakobych se do toho víru života vrhala jen jako ze zoufalství!

Komisař. Nebuď blázínek!

Ema. Kdyby matinka věděla, že jsem s tebou byla v hostinci!

Komisař (se smíchem). Do půlnoci — a ne u přítelkyně, paní Marečkové!

Ema. Ve společnosti mladých mužů!

Komisař. Veselých a roztomilých.

Ema. Opravdu, velmi zábavných!

Komisař. Snad jsi se do některého z nich nezamilovala!

Ema (sklopí oči). Ale, dědečku, jaká to myšlenka! Vždyť pak víš —

Komisař. Ah opravdu, zapomněl jsem na pana Edvarda Bučínského, kterýž je do tebe po krk zamilován.

Ema (se smíchem). Po krk! ten krk je u tebe nejhlavnější stanicí. Jakoby nebylo hlavy.

Komisař. Zapomínáš, že zamilovaní bývají obyčejně bezhlaví. A ten doktůrek Bučínský je jím také. Jinak by se k nám byl včera přidružil!

Ema. Je na cestách, dědečku. Vrátí se teprve dnes nebo zítra!

Komisař (se smíchem). Ubohý doktůrek! Vím, že by byl sám několik doktorů potřeboval, kdyby tě byl včera viděl, hahaha!

Ema. Ty se směješ, dědečku, však mně je teď pojednou jako do pláče! Na Edvarda jsem při tom nevzpomněla! Bože můj, co tomu řekne Edvard?

Komisař. Co řekne? (Zarazí se, pak s nuceným smíchem). Nic neřekne. Protože se o tom nikdy nedozví. Ni on, ni tvoji rodiče, nikdo na světě o tom nezví. Kdo pak nás včera znal? Nikdo! Přišli jsme poprve do neznámého hostince, sešli jsme se neznámí s neznámými, pobavili jsme se společně, dali si pak dobrou noc — a celé historii je konec.

Ema. A sejdeme-li se znovu?

Komisař. V takovém velkém městě — kde pak se tu lidé tak snadno setkají!

Ema. Ba, skoro se mi zdá, že netřeba se obávati! Ti mladí pánové byli tak vzdělaní a spůsobní, že dojista nezneužijí naší důvěry . . . a kromě toho zdržují prý se stále na cestách! (S úsměvem.) Jsem blázínek, že se nemohu ubrániti jakési obavě, aby nezůstalo bez následku, že v růžovém rozmaru svém dali jsme se tak daleko strhnouti . . .

Komisař (se smíchem). Daleko strhnouti! Prosím tě, ještě si dokonce namluv, že jsme se dopustili nějakého zločinu! Co pak se stalo? Byli jsme ve společnosti dvou roztomilých mladých pánů, kteří nás výborně bavili vypravováním o Jihoslovanech, mezi nimiž dlouhou dobu meškali. Vroucí naše sympathie s hrdinnými bratry Slovany na jihu rozehřály srdce naše, a když nám pánové vykládali různé krásné zvyky a obyčeje Jihoslovanů, zalíbily se mně ty zvyky tou měrou, že ve svém rozmaru —

Ema (s úsměvem k němu pohledne). Rozmaru?

Komisař. Nuže, tedy v malém nachmelení jsem s pány těmi po spůsobu chorvátském pil vilikum. Co znamená to vilikum? Nic!

Ema. To znamená, že ty pány přijímáš jako za členy své rodiny, že dům tvůj je domem jejich, že mohou k tobě kdykoli přijíti a začkoli tě žádati —

Komisař (netrpělivě). Tak jako já mohu přijíti k nim a počínati sobě u nich jako doma! Co z toho? Já neznám ty pány, oni neznají mne, druh ke druhu do smrti nepřijde, co tedy na tom, že jsem pil vilikum?

Ema. Ale co dále! *Já*, dědečku, *já* . . . (klopí oči.)

Komisař. Ty — ba ty (mne si čelo) na to bych byl zapomněl! To ovšem je (náhle s nuceným smíchem) to ovšem je žert ještě znamenitější!

Ema. Žert? Myslím spíše neslušnost . . . Že jsi mne nutil! . .

Komisař. Nutil, nutil! (S úsměvem). Nuže ano, donutil jsem tě v rozmaru svém, abys také v srbském zvyku a mravu zalíbení nalezla. Pila jsi s těmi hezkými mladými pány na bratrství a sesterství, stala jsi se jejich posestrimou, hahaha! Říkali jste si půl hodiny ty, a pak jste se na vždy rozešli a nikdy se už neuvidíte — nuže, co z toho?

Ema. Ale jestliže ti pánové důvěry naší zneužijí?

Komisař. Neměj strachu! Vždyť mají rozum a dovedou pochopiti žert a uznati míru jeho! Ostatně byl jsem opatrný — řekl jsem jim, že se jmenuji Mareček — protože jsme oficielně byli u Marečků, hahaha — i kdyby chtěli, nedoptají se na mne! Však tiše; slyším matku tvou a ta hlavně nesmí o ničem zvěděti! (Odsedne ke stolku v pravo a čte noviny.)

Výstup 2.

Předešlí. Paní Podvalská. Rada.

Podvalská (s levé strany, jde rychle na pravo.)

Rada (s pravé strany, jde na levo; uprostřed pokoje sejde se s Podvalskou, pohlednou na sebe, obrátí se, Rada jde ke stolku v pravo, Podvalská ke stolku v levo.)

Ema. Přeješ si něčeho matinko? (Mluví tiše s Podvalskou.)

Rada. Dobrý den, otče! (Sedne a čte noviny.)

Komisař. Dobrý den, synu! (Pro sebe.) Ten den už zase krásně začíná!

Podvalská (usedla u Emy a psala.) Doruč svému otci tento lístek, Eminko!

Ema (vstane). S radostí, matinko! (Pro sebe.) Jak to bolestno! (Odejde k otci.) Zde, tatínku! (Dá mu lístek.)

Podvalská (hledí za Emou). Ubohé dítě, trpí se mnou, pro jeho bezcitnost!

Rada (bere lístek, s něžným pohledem na Emu). Ubohé dítě, trpí se mnou, pro matčin nerozum!

Ema (vrátí se k matce a tiše s ní mluví).

Rada (čte). Chci na neděli koupiti husu; nemáš-li nic proti tomu, dej mi pět zlatých! (Mluví.) Husa! No dobrá! (Píše.)

Ema (vroucně, tiše). Matinko, jen jediné slovo kdybys pronesla — tatínek by se usmířil!

Podvalská. Nikdy, dcero má! *Já* jsem uražena, a nemohu povoliti, pokud se mi nedostane úplného zadostučinění!

Rada (ke komisaři). Směl bych tě prositi, otče? (Dává mu lístek.)

Komisař. S radostí! (Stranou.) Vlastně s nejvyšším vztekem! (Dá lístek paní Podvalské, po té usedne zas na své místo a čte.)

Podvalská (čte). S husou srozuměn. Ale s pětkou nic. Tři zlaté dost! (Mluví.) Barbar, úplně bezcitný! A já těch peněz tak potřebuji! Musím si pomoci jinak! (Odejde v levo.)

Rada (hledí za ní). Neodpovídá, tedy souhlasí! Eminko, tu máš tři zlaté, dones je matce!

Ema. Již jdu, otče! (Vezme peníze od otce a odejde v levo.)

Výstup 3.

Rada. Komisař. Na konec **Služka.**

Komisař (vyskočí, odloží noviny). Na mou věru, kdyby to nebylo tak smutné, hlasitě by se člověk musil smáti tomu bláznovství, jaké teď už skoro rok provozujete!

Rada. Bláznovství, otče?

Komisař. Což je snad rozum v tom, kdy muž a žena k sobě nepromluví, kdy všechno jednání mezi nimi je písemné! Žádost za přišití knoflíčku u košile děje se písemně; oznámení, že do kuchyně potřeba koupiti balíček sirek, písemně — že ten ubohý inkoust v kalamáři zlostí nevzkypí!

Rada. Aspoň se tak nikdy nedostaneme do hádky. A to samo sebou je už pěkný výsledek!

Komisař (přechází po světnici). Jakživ jsem takových poměrů neviděl!

Rada (přechází rovněž, tak že se s komisařem stále křižují; někdy stanou proti sobě). Mohu-liž *já* za to? Nejsem-liž *já* uražen? Mně se musí dostat zadostučinění!

Komisař. Zrovna takovou zpívá žena tvoje.

Rada. Co chceš, otče, od ženské! Víš přece, že má žena o čtyry loty mozku méně — kterak tu možno hledati u ní rozum nějaký!

Komisař. Jste oba blázni! Rozhněvati se pro tak malichernou příčinu!

Rada. Malichernou, hm! Vida, toť malichernost, když žena podkopá veřejně celou mužovu autoritu! —

Komisař. Tím, že kdysi o půlnoci v hospodě na tebe naléhala, abys šel už domů! Načež tys jí řekl, že pořádná žena vůbec nechodí s mužem do hostince, a když už jde, tedy klidně sedí a čeká, až se mužovi zlíbí domů jíti — což zase pro ni bylo veřejnou urážkou.

Rada. Urážkou! Že ji můžeš takto zastávati!

Komisař. Vím, že byste se dávno už byli smířili, že vás to samé čím dál více trápí — ale tvrdošijná umíněnost nedá vám, abyste od poznání zla postoupili k jeho napravení. A co tím vyzískáte? Pouze to, že moříte ubohé jediné dítě svoje, kteréž dojista oba vřele milujete!

Rada. Oh, Ema, moje roztomilá dceruška! Vím, že tím trpí! Musím se jí vzdalovati, abych svojí něžností nevzbudil v matce nevrlost proti ní! Ale mukám jejím nebude na dlouho! Postarám se, aby z utrpení toho vyvázla —

Komisař (radostně). Smíříš se tedy se ženou?

Rada. To ne — ale provdám Emu. Zdá se mi, že doktor Bučínský ji miluje, a že také ona je mu nakloněna! Mladý ten muž se mně líbí. Začíná míti slušnou praxi lékařskou a bude moci ženu uživiti. Jen co se přesvědčím, že se opravdu milují —

Služka (prostředními dveřmi). Pan doktor Bučínský.

Rada. Ah, výborně, právě vhod! Nechť vejde! Buď tak dobrý, otče, nech nás na chvilku o samotě — pro blaho Emino!

Komisař. Pro blaho té rozkošné dívenky vše! (Odejde v pravo.)

Výstup 4.

Rada. Bučínský. Později **Ema.**

Bučínský (prostředními dveřmi). Dobré jitro, pane rado! (kloní se).

Rada. Vítám Vás, doktore! Už doma z cesty? (Jde mu vstříc tiskne mu ruku.) Odložte, sedněte! Už jsme Vás postrádali.

Bučínský. Snad ne k vůli zdraví, pane rado? Chvála bohu, vypadáte výborně!

Rada. To se jen tak zdá. Není mně příliš valně! (Usedne.) Stálé obtíže na prsou, ráno, večer a hlavně v noci žaludeční kašel, návaly krve do hlavy — bolení hlavy, hučení v uších.

Bučínský. Ah toť celá nemocnice — zřídí-li se dnes nebo zítra česká fakulta, bude mít jen s Vámi dost co dělati! (Se smíchem usedá.) Nestrašte se sám, milý pane rado; o něco piva méně, a hned bude dobře! Kdybyste poslouchal mé rady —

Rada. Prosím Vás, vždyť piju za celý večer už jenom pět sklenic a syfon na to!

Bučínský. Příliš mnoho!

Rada. Nuže, abych lékařskému svědomí Vašemu vyhověl, budu píti jen čtyry sklenice a dva syfony na to! Méně však člověk věru nemůže píti — prosím Vás, hned by mne drazí moji přátelé pomlouvali, že jsem bezpochyby přišel na mizinu a musím si od úst utrhovati. —

Bučínský. Mohl byste jim dokázati, že toho nemáte zapotřebí. Beztoho co den vyhráváte silně v bulce —

Rada. Oh, nehraji už! Celý můj karban byl jen, jak říkáme, ad hoc!

Bučínský. Smím prosit za vysvětlení?

Rada. Toť se rozumí, vždyť se to týká jenom Vás!

Bučínský. Jak to, pane rado?

Rada. Šest neděl jsem s Vámi hrál v karty, schválně s tím úmyslem, abych Vás prozkoumal! Neboť nikdy nejeví se povaha člověka tak určitě, nikdy neodhalí se všeliké její skryté stránky tak zjevně, jako ve hře. Vy jste myslil, že přijímám Vaše zlatky — já však přijímal Vaši zpověď!

Bučínský. A dáte mi rozhřešení?

Rada. S radostí! Poznal jsem, že máte povahu výtečnou! Dostane se Vám rozhřešení úplného — (s úsměvem) ale ovšem že ne bez náležitého pokání!

Bučínský (vstane). Doufám, že ne příliš krutého!

Rada (klepe mu na rameno). To snad za nedlouho již na svých bedrách ucítíte, milý přítelínku!

Ema (s levé strany, slyší poslední slova). Ah, výborně! (Jde ku předu.) Vítám Vás, pane doktore!

Bučínský. Ah slečna! (Běží jí vstříc, tiskne jí ruku a tiše s ní mluví).

Rada (pro sebe). Teď se hned také přesvědčíme, zdali mladí lidé ti opravdu se milují. (Vytáhne z kapsy papíry.) Safraporte, úřadní hodina dávno odbila, a já posud meškám doma — ba co víc, ještě ani se svou prací nejsem hotov. Eminko, buď tak dobra, spočítej mi tyto položky zde — já zatím se ustrojím, abych pak hned mohl jíti! (Klade papíry na stolek.)

Ema. Stane se, milý otče!

Rada (pro sebe). Uvidíme! (Odejde v pravo.)

Výstup 5.

Bučínský., Ema.

Bučínský. Celý týden jsem Vás neviděl, drahá Eminko! Urychlil jsem cestu svou, jen abych ukojil horoucí touhu po Vás!

Ema. Také já na Vás stále vzpomínala! (Pro sebe.) Bože, ta včerejší zábava! (Rychle jde ku stolku.) Musím počítati! (Béře tužku.)

Bučínský (jde za ní). Ah, nechte toho, drahoušku! Tatínek se nebude proto horšiti, a dá to spočítati v úřadě nějakému písaři! Tedy opravdu jste na mne myslila, Eminko? Oh Vy jste anděl, který mne uvádí do ráje blaženosti!

Ema. Zapomínáte, že anděl člověka z ráje vyhnal! (Stranou.) Nemohu se mu do očí podívati. Počítejme! (Nakloní se k papírům.)

Bučínský. A co při těch vzpomínkách na mne pravilo srdce Vaše, Emo?

Ema. Patnáct, třiadvacet, třicet pět . . .

Bučínský (bere ji za ruku). Oh, odpovězte přec, drahá slečno, nemučte srdce moje, kteréž tak toužebně k Vám pohlíží. Neodvracujte se ode mne — pohleďte mi do očí . . .

Ema (s nuceným smíchem naň hledí). Nuže, jste spokojen? (Stranou.) Nemohu! Nešťastný včerejšek! (Hlasitě.) Počítejme! třicet pět, čtyřicet —

Bučínský (s úsměvem). Čtyřicet jedna, dvě, tři, čtyry, pětačtyřicet . . Rcete, Eminko, zdaž mohu doufati, že srdce moje dojde u Vás vyslyšení — mluvte již, prosím!

Ema (nakloněna k papírům). Jaký jste to muž, milý doktore, že jste tak po žensku nedočkavý a zvědavý!

Bučínský. Od té doby, co tak mnohá žena úplně zapomíná ženskosti, příroda dopouští, aby muži zas poněkud se poženštili, a ženám aby tak neubylo. Ješt příroda sama ženského rodu a nadržuje ženám. Jste tím výkladem spokojena, Eminko? (Vezme ji za ruku a odtáhne od papírů.)

Ema. Ah, celou jste mne popletl — musím začíti znovu!

Bučínský. Mrtvé ty cifry vás popletly — nuže, počítejte raději se živým srdcem mým, a uvidíte, že to vás nezmate! Rcete již, slečno, drahá Emo, zdaž mi budete tak nakloněna, jako já vás miluji . . .

Ema (vroucně). Edvarde! (Chce blíže k němu, však zarazí se; pro sebe). Co jsem to včera učinila! (Hlasitě). Musím počítati! Osm, třináct, dvacet jedna —

Bučínský (vroucně). Nemučte mne i sebe, Eminko — povězte již, že mne milujete!

Ema (pohledne naň, podává mu upřímně ruku). Miluji, miluji, drahý můj Edvarde!

Bučínský (objímá ji). Jak jsem blažen, můj zlatý andílku!

(Šramot za scénou v pravo.)

Ema (rychle se odtrhne). Tatínek jde! Rychle počítat! (Nakloní se k papírům.)

Výstup 6.

Předešlí. Rada.

Rada (s pravé strany). Nuže, Eminko, spočítala jsi to?

Ema (rychle počítá). Hned tatínku! Osmadvacet, pětatřicet . . .

Rada (se smíchem). Ah, teprve začínáš —

Ema. Odpusť, tatínku!

Bučínský. Tímto omeškáním jsem vinen já, pane rado, však za to zas nyní sám — (jde ke stolku.)

Rada. Nechte jen, milý doktore! Netřeba vám, dítky, nic vysvětlovati aniž omlouvati! Vím všechno — a jsem rád, že tomu tak! Jste oba hodni, máte se rádi, budete spolu šťastni!

Ema (překvapena). Otče, drahý otče! (Objímá ho.)

Bučínský (překvapen). Pane rado! (Tiskne mu ruku.)

Rada. Nuže, podejte si ruce a nebe vám požehná!

Výstup 7.

Předešlí. Paní Podvalská.

Podvalská (ve dveřích v levo). Oh, totě věru — (zavře si ústa rukou, po té rychle usedá ke stolku a píše.)

Rada (stranou). Šlaka, na tu jsme zapomněli!

Ema (běží k matce). Matinko, drahá matinko, jsem tak velice šťastna! Hle, pan doktor Bučínský —

Bučínský (jde k Podvalské). Milostpaní, doufám, že také Vaše přízeň ke mně se nakloní!

Podvalská (mlčky odmítá rukou, píše).

Ema (zaražena). Matinko!

Bučínský. Milostpaní!

Rada. Jsem žádostiv, co to zas bude! Ale já se nepoddám! Uvidíme, kdo tu pánem!

Podvalská (dává Emě lístek). Dej to otci!

Ema (smutna jde k otci).

Bučínský (pro sebe). Jaká to komedie? Co to znamená?

Rada (čte). „Nesvolím nikdy, aby dcera má provdala se za muže, jehož jsi vybral *ty*, snad proto, že s tebou v hostinci vydrží, jak dlouho ti libo. *Já* mám přední mateřskou povinnost starati se o blaho Emino, mně tedy přísluší právo, vyhledati jí ženicha!“ (Strčí lístek do kapsy). Co jsem pravil? Už zase ten ženský rozum! Oh ty čtyry loty, ty nešťastné čtyry loty! (Mluví tiše s Bučínským.)

Ema (prosebně k matce). Matinko, což opravdu chceš, abych si zoufala?

Podvalská (objímá ji, něžně). Nermuť se, mé srdečko, věř, že mám jenom tvé blaho na mysli! (Stranou.) Moje autorita v domě musí být uhájena!

Ema. Miluješ-li mne, matinko, miluj též toho, jehož já miluji!

Podvalská. Pojď se mnou, drahé dítě, dovedu ještě setříti slzy s očí tvých. (Odvádí ji v levo.)

Bučínský (hledí za Emou). Emo!

Ema (toužebně se k němu ohledne). Edvarde! Oh! (Chce se matce vytrhnouti.)

Podvalská. Pojď! (Odejde s Emou).

Bučínský. Krásné naděje moje jsou rázem zmařeny. Oh, krutý osude!

Rada (přecházel po světnici, stane teď před Bučínským). Nezoufejte, mladý příteli — ten odpor bohdá ještě překonáme!

Bučínský. Kéž byste se v doufání svém neklamal!

Výstup 8.

Rada. Bučínský. Paní Marečková.

Paní Marečková (prostředními dveřmi, mluví velmi rychle). Dobrý den, vzácný příteli a pane rado!

Rada (stranou). Ta nám tu scházela!

Marečková. (Zpozoruje Bučínského.) Má úcta, pane! (Stranou.) Hezký to mladý muž! Kterak se máte, pane rado? Už jsem vás půl roku neviděla — jistě už . . . počkejme . . . tři dny jsou tomu již (Stranou.) Co tu asi má ten mladík? Snad ne Emu? Ostatně se toho dozvíme! (k radovi.) A co dělá moje roztomilá Eminka?

Rada. Eminka —

Marečková (rychle sama pokračuje). Doufám, že je zdráva! Rozkošné to stvořeníčko, mám ji nadmíru ráda! Dospívá velmi rychle, už je holka na vdaní! (Stranou.) Aha, mladík se červená, už je to — toť její milovník! (K radovi.) Nu to mne těší, že se má Eminka dobře —

Rada. Ale, paní — (Stranou.) Všechno marné!

Marečková (vpadne mu rychle do řeči). Nu a kterak se má moje drahá přítelkyně, paní radová? Ještě tak smutna, ještě tak —

Rada (silným hlasem). Tak nerozumna, chcete se tázati? Ano, pravím já. Ostatně však paní radová má se tak výtečně, že v bujnosti své až maří štěstí jiných lidí. Ani svému jedinému dítěti nepřeje slušného ženicha.

Marečková. Ženicha! Tu to máme! Vždyť jsem si to hned myslila! (S úklonou Bučínskému.) Gratuluji pane! (Stranou.) Opravdu, hezký to mužíček, pro Emu jako stvořený. (K radovi.) Nu, to se snad podá! Promluvím s paní radovou, se svojí milou přítelkyní —

Rada. Již tedy račte jíti k ní. (Stranou.) Jestli pak se té žvástalky zbavíme?

Marečková. Už bych ji byla včera navštívila, ale pomyslete si, přijde mi na návštěvu paní inspektorová, ta co tak ráda povídá —

Rada (pro sebe). Nejde — musím jíti sám! (K Bučínskému). Pojďte, pane doktore!

Marečková. Ah, doktor je ten pán! To ještě více gratuluji! Ale co jsem chtěla říci — (Chytí za ruku radu, který chce odejíti.) Ba právě, ta nešťastná paní inspektorka, ta mne tak zdržela —

Rada (marně hledí vymknouti se jí).

Marečková. Povídá a povídá a nemá to konce! Ale to jsou již takoví lidé protivní — člověk by ani nevěřil! (Drží radu.) To vám žvaní a tlachá, a třeba že pozoruje, že vás řeč ta pranic nezajímá, že

byste raději utekl — (chytí radu za šos) tak pak přec počkejte, vzácný příteli! — přece vám taková osoba mluví dál, a nepřestane, až — až —

Rada (vytrhl se jí). Až zítra mi to dopovíte! (Rychle v pravo.)

Bučínský (s úsměvem lehce se ukloní Marečkové a jde za radou).

Marečková (hledí za ním). Velmi příjemný to mladík! A je doktor! Hleďme, hleďme, jaká to partie! Přeji ho té dobré Emince ze srdce! Ale proč jen matka nechce svoliti? Přec takový hezký muž — já bych svolila hned. Jak náleží se mně líbí, je k pomilování . . . (Pleskne se po ústech). Pst! Kdyby mne slyšel Mareček, dobrý manžel můj, kterak hřeším — ovšem jen v myšlenkách, ale přec — kdežto on tak věrně a pilně koná své povinnosti . . . včera teprve zase pozdě do noci pilně pracoval ve svém úřadě! (Zahledí se do album na stolku.)

Výstup 9.

Marečková. Čížek.

Čížek (prostředními dveřmi). Viděl jsem Marečka dívati se oknem! Bydlí tedy zde! Nemohl jsem opomenouti tak krásné příležitosti, abych opět spatřil rozkošnou svoji posestrimu, tu spanilou Eminku! (Spatří Marečkovou.) Nějaká dáma? Snad ona? Ah ne! Má úcta, slečno!

Marečková (stranou). Slečno! Patrně posud vypadám mladistvě! (Se zdvořilou úklonou.) Paní, pane!

Čížek. Přijměte mou poklonu, milostpaní, a laskavě mne omluvte — omyl tu byl tak příliš snadný. Snad paní Marečková!

Marečková. Ano, pane! (Stranou.) Hezký to muž!

Čížek (stranou). Hleďme, jak mladou ženušku má starý, veselý bratr náš! (Hlasitě.) Velice mne těší, že poznávám choť svého drahého přítele!

Marečková. Můj manžel jest vaším přítelem?

Čížek. Může se říci, že takořka bratrem!

Marečková. Jsem tím velice potěšena! (Stranou.) Příjemný to človíček! (Pleskne se po ústech.) Pst, zas už hřeším, třeba jen v myšlenkách, ale přec!

Čížek. Smím se tázati, jak se pan manžel vyspal po včerejšku?

Marečková. Ah, snad že jste společně —?

Čížek (s úsměvem). Pracovali, pracovali, až se hory zelenaly — (naznačuje rukou pití.)

Marečková (překvapena). Což jste nebyli spolu v kanceláři?

Čížek. V kanceláři? (Stranou.) Aha, zalhal si trochu! (Hlasitě.) V kanceláři, toť se rozumí, u pilné práce — ale po té jsme se zastavili trochu v restauraci, kdež jsme se výborně bavili. Slečna —

Marečková. Slečna, jaká slečna?

Čížek. Ah, přeřekl jsem se — chtěl jsem říci: milostpaní by ani neuvěřila —

Marečková. Tak! Tak! (Stranou.) V tom jistě něco vězí! Musím zvěděti, kdo je ta slečna, a jak k ní přichází můj muž!

Ema (objeví se ve dveřích v levo.) Ah, paní Marečková! Buďte mi srdečně vítána! (Pokročí ku předu, pojednou spatří Čížka, jenž stojí stranou.) Ah! (Rychle se obrátí a odběhne v levo.)

Čížek (hledí za ní). Emo, Eminko!

Marečková (pro sebe). Ah, tedy ona! Vida, pana manžela! Jaký to pokrytec! Proto on mne tedy zrazuje, abych sem nechodila! Ale počkej — však já tu dovedu zakročiti! (K Čížkovi.) Což pak se vás slečna ulekla?

Čížek. Myslím, že to jen radostné překvapení; jsme spolu dobří přátelé!

Marečková. Tak, přátelé! (Stranou.) Také s ním! Pěkná to nevěsta, za zády ženichovými má plno přátel! Ale co je to s tím hostincem? (K Čížkovi.) Snad by vám bylo příjemno, promluviti se slečnou?

Čížek. Oh dojista, velmi příjemno!

Marečková. Přivedu ji sem! (Odejde v levo.)

Čížek. Budu vám velmi povděčen, milostpaní!

Výstup 10.

Čížek, později **Pernica.**

Čížek (mne si ruce). Mladá paní přítele a bratra Marečka zdá se, že by se mi snadně naklonila, a má-li mne posestrima Ema jen trochu ráda, jakož z jejího zapýření a útěku možno se domysliti — mohlo by to snad vésti ku koncům zcela příjemným. Čížku, Čížečku, možná, že přestaneš býti ptákem věčně poletavým a stěhovavým, zřídíš sobě vlastní své hnízdečko, a budeš věčně žehnati šťastné náhodě, kteráž tě vedla včera večer do hostince „u růže“. (Klepá se na prostřední dveře.) Kdo to? Vejděte! (Spatří Pernicu.) Ah, toho jsem se nenadál, ten mi tu není vhod!

Pernica (vejde prostředkem). Ah, přítel Čížek! (Stranou.) Ten mi tu není příjemný! (K Čížkovi.) Co ty tu děláš?

Čížek (vyhýbavě.) Mám tu obchod s domácím pánem, panem Krásnodolským!

Pernica (s úsměvem.) Krásnodolským, majitelem tohoto bytu?

Čížek. Krásnodolským, majitelem tohoto bytu. Co na tom podivného?

Pernica. Nic, pranic, leda to, že také já mám obchod s majitelem tohoto bytu, panem Šeredohorským!

Čížek. Šeredohorským, tak! Který má snad krásnou dceru, ne?

Pernica (s úsměvem krčí rameny). Tak něco, dceru nebo neteř nebo sestřenku — hleděla právě oknem —

Čížek (rychle). Ema?

Pernica (patheticky). Ano, Ema! (Se smíchem.) Hle, bratře Čížku, toť patrné řízení osudu. Náhoda včerejší, a dnešní štěstí, že jsme ji opět našli.

Čížek. Svoji drahou posestrimu!

Pernica. Svoji spanilou Emu!

Čížek (žalostně). Jen že bohužel není svobodnou vnučkou Marečkovou, nýbrž jeho vdanou švakrovou!

Pernica (stranou). Chce mne odtud vypuditi! (K Čížkovi.) Kýho výra! Švakrová? Já slyšel, že to Marečkova paní!

Čížek (stranou). Vždyť ty mne nenapálíš! (K Pernicovi.) Jeho paní? Na mou věru, to by mohlo být! Mareček je starý čtverák!

Zažertoval si s námi, říkaje, že to jeho vnučka. Však je-li to jeho paní, musíme se k ní chovati velmi šetrně —

Pernica. Ba dojista! Přisahej, Čížku, že paní Marečková je jista před tebou!

Čížek. Paní Marečková? (S úsměvem.) To věru přisáhám. A ty rovněž slovem svým ručíš, že necháš Emu na pokoji?

Pernica. Tu má ruka na to. (Podává Čížkovi ruku.)

Čížek. Vidíš, bratře, jak jsme se krásně dohodli!

Pernica. My jsme vlastně dva nad míru šlechetní mužové!

Čížek. Vzor poctivců! Však tím více musíme za to použiti bratrství Marečkova —

Pernica. Provedl si s námi žert — nuže žert za žert!

Čížek. Že tak dlouho nejde!

Pernica. Vyčkejme ho. Jsme tu právem jako doma — sedněme, uvelebme se! (Vrhne sebou na pohovku a pohodlně se natáhne.)

Čížek. Ba právě, jako doma! (Zapálí si doutník a uvelebí se ve křesle.)

Výstup 11.

Předešlí. Rada. Bučínský.

Rada (s Bučínským s pravé strany.) Spěchám již do úřadu! Provoďte mne, doktore — cestou ještě vše potřebné ujednáme!

Bučínský. S radostí, pane rado!

Rada (zahledne Čížka a Pernicu.) Co to? Neznámí lidé! A kterak si to počínají! (Hlasitě.) Dobré jitro, pánové!

Čížek, *Pernica* (nedbale). Dobré jitro!

Rada (jeví úžas). Čeho si přejete, pánové?

Pernica (roztahuje se na pohovce, hledí na radu). Čeho si přejeme, pane? Od vás ničeho.

Rada. Ah! tedy snad od mojí paní?

Čížek. Je hezká, mladá?

Rada (prudce). Co je vám do toho?

Čížek. Inu abychom věděli, zdali si máme od ní něčeho přáti, blázínku!

Rada. Blázínku? Mně blázínku! Pane, čeho se tu odvažujete?

Čížek. Snad se nebudete durditi, když vás člověk poznává!

Pernica (protahuje se). Prosím tě, Čížku, ani s ním nemluv. Co je nám po něm!

Rada. Teď už toho mám zrovna dost! Jakým právem, pánové, chováte se tu jako doma?

Čížek. Vy jste řekl: jako doma! Jsme tu jako doma a máme svaté právo k tomu.

Rada (se zlostným smíchem.) Právo! A co vám zjednalo to právo?

Pernica (klidně). Vilikum!

Rada (překvapen). Vilikum?

Bučínský (udiven přistoupí). Vilikum?

Čížek. Ano, vilikum!

Rada. Co je to vilikum? Nerozumím tomu!

Pernica. Vy ani nevíte, co je to vilikum? To už je patrně zřejmo, že do tohoto domu ani nenáležíte! Nemluv s ním, Čížku! (Protáhne se.)

Čížek. Ba nedbejme na něho! (Protahuje se.)

Rada (pro sebe). Toť neslýchaná nestoudnost! Však učiníme tomu hnedle konec. Pane Bučínský — (Mluví tiše s Bučínským.)

Bučínský (odejde prostředními dveřmi.)

Rada (přísně). Vstaňte, pánové!

Čížek (nedbale). Prosím Vás, neruště naše domácí právo! S Vámi jsme už domluvili!

Výstup 12.

Rada. Čížek. Pernica. Marečková. Ema.

Marečková (s levé strany, táhne Emu za ruku). Jen na okamžik račte vstoupiti, chci nabyti jistoty. Zde tento pán — ah, je tu celá společnost!

Ema (zahledne Čížka a Pernicu). Oh! Probůh, pusťte mne!

Marečková (drží ji za ruku). Co pak se lekáte? (Stranou.) Oh, ta má zlé svědomí!

Čížek (rychle vstane). Ah, naše drahá Ema! (Pospíchá k ní.)

Pernica. Naše milá posestrima! (Běží k Emě.)

Ema (ustupuje ke dveřím; prosebně) Pánové!

Čížek (se smíchem). Pánové! Jdižiž, sestřičko — bratřím říkati pánové! Na má prsa, posestrimo! (Rozevře náruč.)

Pernica. Obejmi mne, sestro milá!

Rada (zaražen). Co to slyším? Což pak jsme v blázinci?

Marečková (stranou). Jaký to skandál! Až to povím sousedkám, to bude ostuda!

Ema (odmítá rukou Čížka i Pernicu). Pánové!

Výstup 13.

Předešlí. Mareček.

Mareček (prostředkem). Dobré jitro! (Hledí kolem). Ale, dnes je tu celá společnost!

Rada (prudce přechází, rve si vlasy). Jen kdyby už přišel Bučínský s domovníkem!

Marečková (rychle k Marečkovi, chytí ho za ruku a táhne jej do popředí). Přicházíš právě vhod. Kdes byl včera večer, mluv!

Mareček. V úřadě!

Marečková. To není pravda!

Mareček (stranou). Dověděla se, nu co na tom! (Hlasitě.) Nebyl jsem v úřadě, hrál jsem s jedním přítelem na citeru!

Marečková. Vím dosti! Ty Mormone, ty svůdníku žen! My jsme spolu domanželovali! — Ale ovšem, také s druhé strany bylo asi mocné lákání! (K Emě; odstrčí od ní Čížka i Pernicu a táhne ji do popředí). Doposud jsem Vás v duchu omlouvala, ale nyní už vidím,

jaká jste, Vy pokrytecká nádobo ctnosti, Vy . . . jse snad s tímto člověkem zde (ukazuje na Marečka) také sestra —

Čížek (rychle k ní). Co je Vám, milostpaní, do tohoto pána — zůstaňte, prosím, při svém manželi!

Mareček. Tak, ty tedy máš ještě někoho, jejž vydáváš za svého manžela!

Rada (prudce přechází). Jen kdyby tu již byl domovník!

Marečková. Já že mám někoho? Já, nejctnostnější žena na světě? Mou nevinností chcete zakryti svoje neplechy? Patrně ve Vás ve všech straší ještě včerejší opička, ve kteréž jste někde v krčmě pili společně na bratrství, Vy, ty, Vy, a hlavně Vy (ukazuje prstem na Čížka, Marečka, Pernicu a posléze hrozivě na Emu.)

Ema (bolestně). Oh! (Klesne na sesli.)

Výstup 14.

Předešlí. Bučínský. Paní Podvalská.

Bučínský (ve dveřích prostředních, s úžasem a bolestí). Co to slyším? Moje Ema — toť nemožné! (Postoupí na krok do předu.)

Podvalská (poslouchala ve dveřích v levo). Paní Marečková, jaká to řeč proti mému dítěti?

Marečková. Tak? Kde pak byla Eminka včera večer?

Podvalská. Kde byla? To Vy snad víte nejlépe. (K Emě) Řekni jí to Emo, připomeň jí, kdes byla!

Ema (klopí oči, pro sebe). Můj bože, jak jsem nešťastna!

Marečková. Aha! teď to vidíte!

Podvalská. Probůh! dítě! tedy je to pravda, co jsem tu zaslechla?

Ema (vstane a jde k ní, úpěnlivě). Matinko, dej si vysvětliti, odpusť . , . (Chce ji obejmouti).

Podvalská (odstrkuje ji). Nikoli! Toť přílišné! Já tě nepoznávám — ty nejsi dítě mé! Oh bože, bože, já nemám více dcery! (Klesne na židli.)

Ema. O bože, můj bože! (Klesne na židli.)

Rada (stranou, rve si vlasy.) Teď ani nevím, má-li rozum či nemá-li jej! Jen kdyby přišel už domovník — ah, Bučínský! Kde máte domovníka?

Bučínský (trpce). Toho již nebude potřeba!

Mareček / *Marečková* } (v pozadí v pravo živě spolu rozmlouvají).

Čížek / *Pernica* } (v levém pozadí živě rozmlouvají.)

Bučínský (přistoupí k Emě.) Slečno, miloval jsem Vás upřímně, s celou horoucností mladého srdce svého, ba posud vás miluji . . . ale pozoruji, že jiní (trpce) mají větší právo k vám, a pochopíte snad, že ani jim ani vám nechci tu déle býti na obtíž! Mějte se dobře, Emo — s bohem, pane rado — (odchází).

Ema (po celou tu řeč prosebně naň hleděla, nyní vyskočí a volá zoufale). Edvarde!

Bučínský (obrátí se, chce k ní, však zarazí se zas.) Ne, nesmí to být! S bohem . . . (Odejde prostředkem.)

Ema. Oh já nešťastná! (S pláčem klesá na židli.)

Rada (za Bučínským). Doktore . . . doktore . . . neslyší . . . Oh, já se z toho zblázním . . . (Rve si vlasy.)

Čížek. Toho jsem se nenadál!

Pernica. Teď potřeba jednati — vše zase napraviti! (Jde k Emě.) Slečno, drahá Eminko! Stalo se nešťastnou náhodou, že jsem vás kompromitoval — chci to však mužně napraviti. Zde ruka moje — jsem Váš!

Čížek (přistoupí). Přisáhal jsi, že necháš Emu na pokoji. (Odšoupne ho.) Odstup tedy, Orleánský, důstojnější tebe přichází. Slečno Emo — já bratr tvůj, věrný pobratim, nabízím ti srdce své i ruku svou!

Pernica (prudce). Toť podskok, mrzká lest! (Odstrčí Čížka.) *Mé* je místo zde!

Čížek. Nechť tedy rozhodnou zbraně!

Pernica. Dobrá, budeme se potýkati, a to hned! Mareček snad má nějaké zbraně —

Mareček (rychle předstoupí). Zbraně? Mám jen hůl — ale ta snad u vás postačí!

Čížek. Nemluvíme o vás, nýbrž o Marečkovi.

Mareček. Mareček jsem já!

Pernica. Jakže? Vždyť jsme přece v domě svého bratra Marečka?

Rada. V mém domě jste, a mé jmeno je Podvalský!

Mareček (k ženě). Vidíš, Heleno, jaké tu nedorozumění!

Podvalská. Což pak nám nebe všem popletlo rozum?

Ema. Hned jsem to dědečkovi povídala — že to bude mít hrozné následky!

Podvalská. Dědečkovi?

Rada. Dědečkovi? Tedy dědeček snad všechno to spískal? (Jde rychle ke dveřím v pravo, otevře a silně volá.) Otče, otče, pojď sem na okamžik.

Výstup 15.

Předešlí. Komisař.

Komisař. Čeho si přeješ, synu? (Zahledne Čížka a Pernicu.) Hrome! Těch jsem neočekával!

Čížek / *Pernica* (jdou rychle k němu.) Bratře, kamaráde! (Chtějí ho objímati.)

Komisař (brání se). Eh, dejte mi svatý pokoj! Co tu hledáte?

Čížek. Tvou odpověď k různým otázkám! Jaký pak jsi to Mareček?

Pernica. Kde pak máš tu domácnost, kdež máme na vždy právo rodinné?

Čížek. A tvá vnučka, veselá Ema, připravuje se k baletu —

Pernica. Rozumí žertu —

Čížek. Uvítá nás povždy jako bratry —

Rada (rozhodně). Dost už těch nestoudností! Mluvíte o mé dceři, pánové — zapovídám si veškeré urážky!

Komisař. Ano, zapovídám si —

Ema. Vidíš, dědečku, do jakých hrozných situací uvedla nás a hlavně mne tvoje nešťastná veselá mysl! Oh, můj Edvard — mé srdce puká . . . (S pláčem odejde v pravo.)

Komisař (pro sebe). Ubohé dítě! (Hlasitě.) Hrozné situace? Aj, zdaliž pak to možná? Ti pánové že by tu byli uvedli někoho do rozpaků? (S trpkým, ironickým úsměvem.) Moji roztomilí bratři že by byli zneužili žertu a obrátili jej v nesnáz nevinného děvčete? Aj, toť není k víře podobno! Jsem přesvědčen, že páni bratři moji přišli mně jen vzdát pobratimský pozdrav svůj, a já podle starého dobrého mravu pozdrav ten opětuji, a se slušným darem bratry své propustím. Sedněte, bratři, hned jsem tu zase! (Odejde v pravo.)

Čížek. Výborný muž — on všechno zas napraví! (Přistoupí k Marečkové.)

Mareček
Marečková
Pernica } (v pozadí spolu tiše hovoří, Čížek a Pernica, jakoby jim něco vysvětlovali.)

Podvalská (jako pro sebe). Pěkné to věci provádí dědeček! A to je muž, muž, kterýž má o čtyry loty mozku víc, a u něhož možno již nějaký rozum hledati!

Rada (pro sebe). Má pravdu — nemohu ničeho namítati.

Komisař (se vrací). Tak, páni bratři, to vezměte ode mne na památku. (Dá Čížkovi i Pernicovi po knížce.)

Čížek (čte titul knihy). „Knigge, o obcování s lidmi." Svazek první! (Překvapen.) Ah!

Pernica (čte). Knigge Svazek druhý. (Zaražen) Ah!

Komisař (s úsměvem). A tím se pánům bratrům uctivě poroučím do věčného zapomenutí!

Čížek.
Pernica. } (každý pro sebe.) Blamováni!

Čížek (patheticky). Však vina všeho jedině na Vás spočívá! (Vztahuje ruce ke komisaři.)

Pernica (patheticky). My umýváme ruce své, a odcházíme, na pohled sice poraženi —

Čížek. Ale v pravdě co vítězové! (Pomalu, důstojně odejdou.)

Komisař (s posměšnými poklonami jde až ke dveřím za nimi.)

Marečková (k Podvalské). Odpusťte, drahá přítelkyně, a vyproste mi také u Emy odpuštění za moje přenáhlení . . . promiňte pak, že odcházím; hanbou bych tu déle nevydržela — cítímť, jak se červenám! (Stranou.) Musím honem k sousedce — ta bude míti pekelnou radosť! (K Podvalské.) S bohem, má drahá přítelkyně! Má úcta, pane rado! (Odejde s Marečkem).

Výstup 16.

Rada. Komisař. Paní Podvalská.

Rada (za Marečkovou). S bohem! Tebe nám tu byl čert dlužen — raději měla celá ta ostuda přijíti do novin než do tvých úst! (Ke komisaři.) Pro boha tě prosím, otče, cos to vyvedl?

Komisař. Hloupost! Pořádnou hloupost, jejíž možné následky mně při činu ani na mysl nepřišly. Jsem vinen, ale spoluviníky, ba mravními původci jste Vy — ty a žena tvoje!

Podvalská
Rada } My? Já?

Komisař. Ano! Kdyby nebylo Vaší nesvornosti, nebyla by dcera Vaše nešťastna, nebyla by nucena, vyhledávati útěchy a zábavy u mne a já bych nebyl měl příležitosti sváděti ji ke hloupým kouskům!

Podvalská (stále odvrácena, pro sebe). Ba věru!

Rada (stále odvrácen, pro sebe). Má pravdu!

Komisař. Na urovnání prudkého sporu Vašeho bylo potřeba silného prostředku, a Prozřetelnost vyvolila si mne za exekutora. Nuže, kdy zasloužený trest je vykonán — chcete se konečně smířiti?

Podvalská (odvrácena stojí v levo). Jen kdyby manžel můj nebyl tak tvrdohlavý.

Komisař (stojí uprostřed; k ní). Ba věru, jen kdybyste nebyla tak tvrdohlava!

Rada (v pravo, odvrácen). Jen kdyby žena má nebyla tak umíněná! —

Komisař (k němu). Ba právě, jen kdybys nebyl tak umíněný! (Pro sebe.) Půda je připravena, nuže k dílu! (Hlasitě.) Zdá se mi, že byste svéhlavosti své byli dávno již zanechali, kdybyste milovali dítě své! Ale vy, dcero, vy Emy nemilujete —

Podvalská (prudce se obrátí). Já že nemiluji dítě své?

Rada (obrátí se). To bych také řekl!

Podvalská. Ty, mně — takovou výčitku!

Rada. Jaká pak je to láska k dceři, když jí odpíráš svolení ke sňatku s tím, jejž miluje? (Přistoupí blíže k ženě.)

Podvalská. To jsem neučinila! Nechtěla jsem pouze, abys jí dal ženicha ty — z *mé* ruky ho měla dostati! Mám ji dojista tak ráda jako ty! (Přistoupí blíže k mužovi).

Komisař (pomalu ustupuje do pozadí, usmívá se.)

Rada. A svoluješ tedy ke sňatku s Bučínským? (Jde blíž.)

Podvalská. S radostí! (Jde blíž.)

Rada (radostně). Ženo! Tobě naskočilo aspoň *osm* lotů! Dej se obejmouti!

Podvalská. Blázínku! Což jsi mohl o mně opravdu pochybovati! (Objímá se s radou.)

Komisař (tleská). Výborně, znamenitě! Půl nebe je vyjasněno — teď honem ještě tu druhou půli! Kde je Ema?

Podvalská. Utekla studem do svého pokoje!

Rada. A Bučínský! Hrome — on se jí odřekl! Jaký to malér!

Komisař. Eh, však on se rozmyslí! (Jde ke dveřím v pravo.) Emo, Eminko! (Překvapen.) Ha, co vidím! Synu, snacho — hleďte!

Rada
Podvalská } (rychle ke dveřím). Jaké překvapení!

Komisař. Ema v náručí Bučínského!

Výstup 17.

Předešlí. Bučínský. Ema.

Bučínský (vyjde s Emou.) Nemohlo jinak býti; láska má je příliš mocna a nedala se zviklati takovou malicherností — pouhým žertem, jenž náhodou nešťastně dopadl! Do konce, kdy vlastním viníkem je tu pan komisař, a kdy Ema slibuje (pohledne Emě vroucně do očí), že nikdy už podobně si nezažertuje!

Ema (zapýřená ukrývá tvář na jeho ňadrech). Oh, Edvarde, což bys mohl pochybovati? Do smrti nechci býti nikomu posestrimou! (Objímá se s Bučínským.)

Rada. Ve štěstí dítek i my nové blaho najdeme?

Podvalská. Na věky smíření! (Objímají se)

Komisař (stojí mezi oběma skupinami). A proto jen vesele — ale na příště už bez toho osudného vilikum!

Opona spadne.

William Ewart Gladstone.

Napsal

Karel Tůma.

I.

„Bohův miláčkem" nazýván v starověku ten, kdo zahynul v rozkvětu mládí. Antickému tomu názoru sotva kdo dnes porozumí více. Oč šťastnějšími jeví se nám býti oni smrtelníci, jimž dopřáno obzírati s osněženého vrcholku stáří jasným zrakem širý údol, z něhož podnikli dlouhou i trnitou pouť života a říci sobě s plným vědomím ducha vždy ještě silného a jarého: „Nežil jsem nadarmo! — Přispěl jsem k rozhojnění dobra i světla mezi lidmi, k urychlení pokroku člověčenstva na dráze lidskosti!"

K šťastným, chrabrým těmto kmetům v areopagu národův náleží William Gladstone. Narozen 29. prosince 1809, má za sebou půl století činnosti v službě národa, kterouž v dovršeném 70. roce věku korunuje vítězstvím, nad nímž užasl svět, radostným vítězstvím věci dobré. Neboť kdož by upřel, že v posledních koncích bojováno tu za věc humanity, za veliké zájmy pokroku a civilisace, za svobodu to národův křesťanských, zhnětených posud barbarstvím osmanským? Nuže, pomyslemež! Po padesáti letech namáhavé duševní práce, v stáří Franklinovu podniknouti boj s překážkami, jakými jsou národní sobectví a zděděný předsudek, nabídnouti bitvu rozhodnou soku, jakým byl lord Beaconsfield,

vážiti ji se stranou, kterouž přítel i nepřítel, vlasť i cizina pokládají za rozptýlenu a podlomenu v jádru svém: a přes to vše dobýti v krátce hlavně vlastní energií, vlastní silou ducha i výmluvnosti takového triumfu, že jako blesk z čista jasna rozruší úklady diplomacie, zpřehází šachovnici evropskou a stvoří světu rázem zcela novou situaci! Věru, kdybychom nevěděli o Gladstonovi ničeho více než tuto jedinou episodu — zdaž by nestačila přesvědčiti nás, že jest nám co činiti s mužem neobyčejným, s člověkem značným? Neboť to bezpečně není charakter rázu prostředního, to není muž všedních sil a vznětův, kterýž dovede takto uchvátiti veliký národ a sebrati síly strany zemdlené k takovému úspěchu. Leč pohled na život Gladstonův má do sebe ještě větší ceny a hlubšího půvabu. Jestiť to cesta vzhůru, jest to ustavičný pokrok, rozvoj a vzrůst . . Shledáváme-li u většiny lidí postupem let, kterak jich idealism mládí zemdlívá a hasne, kterak stávají se napořád „usedlejšími“, „rozumnějšími“, „praktičtějšími“, aztě posléz shlížejí na zdravé, radikální snahy svých mladých let s úsměvem útrpnosti, takže již téměř zobecněl názor, jakoby pouze mládeži slušelo nadšení a úsilí za idealy, mužům dospělým však spíše směr čím dále vždy mírnější, a stařině čirá konservativnost: tož objevuje nám žití Gladstonovo právě opačným processem a postupem.

Podobně jako veliký pěvec svobody Viktor Hugo z mládí svého býval royalistou — počal též Gladstone veřejnou svou činnost v řadách — konservativních a co do stránky náboženské prosycen názory panující církve anglikanské tou měrou, že první jeho práce publicistická byla věnována obraně a pochvale této církve v chvíli, kdy O'Connel sčítal její zločiny na Irsku páchané. U Viktora Huga spůsobil to vliv matčin, u Gladstona vliv otcův. Tento byl kupcem v Liverpoolu a měštěnínem na svou dobu dosti vzdělaným. Z úpadku pomohl si pracovitostí svou, podporovanou zvláštním štěstím, opět ku jmění, ano ku bohatství, což v zbožné mysli jeho utvrdilo nerozborně víru v pomoc boží, za niž děkoval hojnou modlitbou, k níž pobádal děti i čeleď. William narodil se co třetí syn již v nadbytku a obdržel pečlivé vychování, ovšem že rázu především náboženského. Již co útlý hoch musil denně kolik hodin proklečeti na modlitbách. Co do smýšlení občanského byl otec stoupencem směru mírně konservativního, a upřímným ctitelem Canningovým, který také, kdykoliv do Liverpoolu zavítal, u Gladstonů hostem býval. Veliký státník chovával Williama na klíně a pohrál si mnohou hodinu s bystrým, i ku podivu rychle prospívajícím hochem, jenž dle tehdejší módy bohatých rodin anglických záhy poslán na studie do Etonu, a odtud po pěti letech na vysoké učení Oxfordské. Již tehda byl Gladston člověkem v sebe zahloubaným, samotářem, vězícím celé dni v knihách. Bylo mu pro to snášeti zvyklé úsměšky veselých druhův, které však netrvaly dlouho. Objevovaloť se čím dále, tím patrněji, že Gladstone není žádným „byfflantem“, nýbrž dychtivým učencem železné vůle, badatelem duchaplným a neunavně pilným. Zahloubal se veškerou silou mladické horlivosti v studia klassická a život starověkých národův, zejmena Hellenův jej nepochybně tím časem více zajímal než život Angličanův. Ký div, že odbyl r. 1831 přísné zkoušky s vyznamenáním a že vracel se dvaadvacetiletý jonák z vysokých škol

William Ewart Gladstone.
(Ryl Fr. Patočka.)

Oxfordských v rodný domov, nemaje hrubě ani tušení o vlnobití politického ruchu, jaké tam zastane. Tím časem zápasil, jak známo, národ anglický s úsilím praskající trpělivosti za opravu volebního řádu pro parlament. Zmála padesáte let již se jí domáhal a stále nadarmo. Aristokracie nechtěla se za celý svět vzdáti svého samopanství, svých výsad, svých rottenboroughů. A koruna držela se šlechtou proti lidu.

V tom propukla ve Francii červencová revoluce a výbuch její otřásl světem široko daleko. Lid anglický se počal hýbat a za nedlouho stál průmyslník Attwood v čele pohnutých zástupův, s nimiž nebylo co žertovati. Byliť čtvernásob silnějšími než byla armáda, kterou mohla Anglie postaviti u Waterloo. Nyní teprv dynastie povolila: dne 1. bř. 1831 směl lord L. John Russel předložiti parlamentu návrh na opravu volebního řádu, za nějž marně byli volali Chatham i Pitt; vzdor aristokracie nebyl však za to ještě zlomen. Prošla-li předloha v dolní sněmovně s bídou jediného hlysu, byla za to v sněmovně lordův zavržena většinou 41 hlasův. Nyní teprv vyšlehl hněv drážděného lidu plným plamenem. Pomyšlení, že jedva 200 šlechticův opovažuje se vzdorovati spravedlivé žádosti 20 milionův, rozzuřovalo. Tábor za táborem svoláván, mohútní řečníci připomínali lidu právo Britův, že mohou ku dobytí si svobody i k meči sáhnouti; na velkolepém táboře u Birminghamu složilo 30 tisíc mužův slavnou přísahu, že raději zhynou, než by upustili od volební reformy, a z hrabství Warwikshire a Staffordshire vzkázáno městské radě londýnské, kterak na její zavolání dostaví se do Londýna 100.000 mužův odhodlaných tasiti zbraň za právo a svobodu. Ano, zjitření šlo již tak daleko, že vyhrožováno ministru Wellingtonu a nejvzdornějším aristokratům oběšením. Nyní teprv zpátečnickou šlechtu pojal strach. Nemohla si utajiti, že každá hodina delšího vzdoru přibližuje revoluci. A takž konečně památného dne 7. června 1832 páni lordové schválili reformu. — Nuže taková doba, takový process v životě národa, takové vítězství veřejného mínění nad starou křivdou nemohly zůstati na ducha Gladstonova věru bez účinku. Poodložil Homera a jal se studovati Benthama, Bourkeho, Smitha. Žasnoucímu zraku starožitníka objevoval se svět nový, moderní se svými hlubokými snahami a zápasy, se svými záhadami a velikými metami. Co znamenala tato volební reforma pro Anglii? Nebyl-liž to patrný počátek onoho hnutí, oněch převratů, jež počaly na pevnině evropské první revolucí francouzskou; mohl-liž sobě myslící duch tajiti, že odtud moc a vláda v státě přechází z privilegovaných tříd stavovských na p r a c u j í c í občanstvo, že přese všechno ušetření forem starých vítězí tu duch demokratický nad aristokratickým, stav střední nad panským, a že tato proměna politická má v zápětí veliké proměny hospodářské, společenské i kulturní. Jak že? Od takého dějství, od takého svrchovaně zajímavého processu ve vlastním národě mohla by se odvraceti mysl v naukách zbystřená, jará, a pro blaho lidské zbožně horlivá? Směr života Gladstonova byl rozhodnut. — Zápasil-li v něm dosud bohoslovec s palaeontologem, nyní procitl občan. Čtyřadvacetiletý učenec začal se s veškerou tuhostí vůle své připravovati pro dráhu státnickou. Na kolik působila při tom tklivá upomínka na zvěčnělého Canninga, jehož ověnčený obraz visel nad psacím stolem Williamovým, snáze domysliti se než určiti. Bez-

pečně jsou dojmy mládí nejmocnějšími určovateli povahy naší a komu bylo v mládí obcovati s mužem značného ducha i charakteru, ten dojista přibírá cosi z té individuality v sebe, byť si toho snad nebyl ani vědom. Jiří Canning, tento skvělý státník, byl jak vědomo, synem chudičkých rodičův a okolnosti nezdolné přivedly jej hned na počátku veřejného života do tábora Toryův, kteréž hájil svým ostrým pérem, svou výmluvností a svým skvělým nadáním; ale v nitru svém nebyl žádným tuhým, zatvrzelým konservativcem: měl jasný zrak pro potřeby lidu a doby a — miloval ten lid, z něhož pocházel. Odtud záhy vyvinula se jistá nedůslednost na dráze jeho, nejasnost v zásadách vůči jednotlivým otázkám praktického života, jistá vrtkavost a těkavost v řízení věcí státních, kterouž mu nemohli Toryové odpustiti: vždyť na konec vždy je přivedl skvělý státník ten k tomu, že musili učiniti ústupek mínční veřejnému, před nímž se druhdy hrozili, vždyť přese všechno zdráhání své kráčel Canning přece jen ku předu, dopřávaje vítěziti snahám spravedlivým, liberálním. Uštvali, udolali posléz prací schváceného muže, ale všechna zášť nebyla s to, upříti mrtvému státníku ryzí jeho nezištnost a hluboké vlastenectví. — Nuže, až bude dokreslen obraz života Gladstonova, zjeví se nám dosti jasně, pokud obráží se v něm rysy charakteru Canningova.

Prozatím vyznačme jen jednu podobnost: totiž kterak i Gladstone vstupuje v arénu života veřejného, ocítil se v táboře Toryův, kteříž záhy si byli povšimli nevšedního jeho talentu a již r. 1832, jedva že se byl vrátil z cest na pevnině evropské, k sobě jej vábili. Byl to zejmena vévoda z Newcastlu, jenž ujal se snaživého Williama s přízní takměř otcovskou. Uvedl jej v kruhy politické, seznámil s nejpřednějšími státníky, aztě mu konečně nabídl i mandát pro okres Newarkský, jenž závisel na vlivu jména a bohatství jeho. Považíme-li, jak nesnadno jest v Anglii nováčku dosíci důvěry voličův, mohla by nám snad již pouhá tato okolnost vysvětliti, proč že se Gladstone přidal u věku tak mladém ku konservativcům; a přece bychom činili povaze jeho křivdu, přestávajíce na této domněnce. Ba i když řekneme, že utkvěly tehda zraky Gladstonovy s pevným obdivem na geniálním vůdci Toryův: Robertu Peelovi, s nímž se brzy také důvěrně spřátelil, nevystihli jsme ještě pravdu. Okolnosti tyto zajisté byly součinnými, ale pravá příčina spočívala přece jen ve vlastní individualitě Gladstonově, v celém tehdejším jeho obzoru myšlenkovém, v jeho filosofii i citu. Vychování, které chýlilo mysl v sebe zabraného hocha záhy k mysticismu, pilná studia bohoslovecká na oxfordské „Christ-Church College", pohled na znenáhlý historický vývoj ústavních zřízení britských, vše to učinilo z něho konservativce z přesvědčení; bylo z jara 1834, když vstoupil do parlamentu a zaujal místo v řadách Toryův, již byli tehda v menšině a přestálými boji za reformu volební dosti sebráni. Příznivá to okolnost pro talent Gladstonův; netrvalo dlouho a „mladý Tory" počal na sebe obracet pozornost sněmovny. Řeči jeho měly jádro a duši. Hlas jeho byl zvučný a jasný, výmluvnost plynná, někdy až příliš urychlená. Na první pohled poznával se v řečníku myslitel methodický, muž vědecky vzdělaný, duch kritický. Sir Robert Peel se zalíbením patřil na štíhlého toho zápasníka v řadách svých; a když podzimem roku 1834 byl náhle

povolán ze římské cesty své na křeslo ministerské, Peel nedbal toho, že jest Gladstonovi teprv 25 let i jmenoval jej jedním z mladších lordův pokladu, ba za nedlouho svěřil mu vysoce důležitý a velikých vědomostí vymáhající úřad státního podsekretáře kolonií. Avšak již v dubnu 1835 byl Robert Peel svržen. „Ani mi nedopřáli času poznati, v čem jsem pochybil“ — usmál se Gladstone a sledoval mistra svého opět do řad oposice.

II.

Málo kdo ví asi dnes, že roku 1837 pan arcibiskup z Rýna Kolína pustil se u veliký, ovšem že nekrvavý souboj s pruskou vládou o poměr církve ku státu, a málo by asi bavilo dnes čtenáře, sledovati střely myšlenek, názorův a zásad, jež se v zápase tom vyměnily. Ale tehdejší doby spůsobovala potýčka ta notnou sensaci, a ozvěna zalétla až do Anglie, aby vzbudila zde jak mezi katolíky, tak i mezi presbyteriány pozoruhodný ruch. Voláno za svobodu svědomí a hájena zásada, že stát nemá se starati o víru a církve, nýbrž jako v Americe přestati na pouhém hájení svobody každému vyznání, na pouhém vyslovení stejného práva a stejné snášelivosti pro všelikou víru. Tak kázal zejmena v Londýně jistý Dr. Chalmers, skotský to presbyterián, a vládna skvělou výmluvností, naplňoval co týden rozsáhlé prostory „Hannover-Square-Rooms“ vybranou společností. Nejváženější státníci chodili na jeho kázání a shledávali v nich mnoho „zdravého rozumu lidského“ — což jest u Angličanův nejlepším odporučením pro každou nauku a zásadu. Tomu nemohl Gladstone odolati. Dávno dychtil vysloviti své náhledy o věcech náboženství a víry, k nimž dospěl za svých studií bohosloveckých; nyní se mu naskytovala příležitost. Oxfordský student v něm procitl a roku 1838 bylo dvousvazkové dílo o poměru státu k církvi dopsáno. Anglický nápis jeho zněl: The state in its relations with the church. By William Ewart Gladstone, late student of Christ Church.“ Několik vět z díla toho ukáže nám, kde tehda ještě Gladstone stál. On věří v učení o dědičném hříchu a teprv křesťanství obnovilo po dlouhém bloudění prvotní blahý poměr mezi člověčenstvem a Tvůrcem, učinivši opět zákon boží vrchovištěm, z něhož pramení veškeré právo lidské. Odtud šíří duch boží křesťanství mezi lidmi prostředky lidskými. „Národní organismy jsou patrně zřízením božským, vzniklým z původní nutnosti a z potřeb přirozenosti naší. Národové, toť rodiny, jimž děkuje plémě lidské rozšíření své po zemi.“ Tato bohem dopuštěná různosť národův posvěcuje pak národní církve křesťanské. Neboť stvořil-li bůh národy, aby se rozmnožovalo lidstvo a s lidstvem křesťanství — pak jest zajisté také v úmyslu božím, aby pro zvelebení a rozšíření křesťanství vznikaly církve národní, jež by ovšem tlumočily nauku Kristovu v její ryzosti. Panovačnost biskupův římských pohříchu bránila tomuto zájmu křesťanství a teprv reformace vrátila národům prastaré jich právo k zakládání si vlastních církví. — Však na tom mělo přestati. Že v národech vznikly ještě jiné odchylné víry a sekty, jest pro Gladstona skutkem žalostným. Nechce je pronásledovati, „poněvadž něco víry jest vždy lepší nežli žádná víra“ — ale nesrovnává se také se svobodou víry panující v Americe. Ta prý vede k rozrušení všeho náboženství! . . . Gladstone by

si přál, aby každý národ měl svou církev, a veškeré tyto církve aby střežily v národech prvotní ryzost víry Kristovy.

Odtud podává se mu samo sebou, jaký má panovati poměr mezi církví a státem: „Církev a stát jsou dvě různé sice, ale harmonické myšlenky a tvoří dohromady formu, v kteréž má společnost lidská vyvíjeti své vyšší zásady . . . Stát má podporovati církev příkladem své úcty k ní a přispůsobením zákonův svých k pravidlům víry, kdekoliv obé se stýká; kněžstvo má uznati za vážného činitele ve společnosti, podporovati je v hmotných jeho potřebách, aby netrpěla důstojnost církve a přiměřenými zákony má stíhati veliké rouhačství. Král a vyšší úřadníci musí býti členy národní církve, veškeří úřadníci musí se zavázati, že chtějí zachovávati povinnosti víry křesťanské, katoličtí poslanci pak musí přísahati, že ničeho nepodniknou proti církvi národní. Jakož ale stát chrání církev v jejím působení, v její důchodech a důstojnostech, podřizuje se na vzájem církev co do svých práv světských státu. Mládež národa má se vychovávati „v pravé víře“ a tudíž jedině v duchu církve národní. „Neboť většině přísluší moc, aby vzdělávala menšinu.“ K námitce smělejších myslitelův, že všeobecná jednostejnost víry vedla by k strnutí a že právě různost věr a názorův náboženských jest důkazem naši vnitřní síly k dopátrání se pravdy, — neuměl Gladstone tehda odpověděti než povzdechem: „Pak byl by blud přirozeným ovocem naší činnosti duševní a my bychom nemohli dosíci pravdy jinak, než kdybychom ji neměli za pravdu.“ —

Toť asi jádro spisu, psaného jinak slohem elegantním, a prozrazujícího bohaté vědomosti zpracované duchem originalním. Což divu, že kniha spůsobila obecnou sensaci a vzbudila živý odpor dissentrův, kteréž chtěl Gladstone nejvýše jen trpěti, ba všech mužův liberálních, již měli na posavádních zkušenostech se státní církví dosti. Slovútný dějepisec a řečník Macaulay propůjčil se za tlumočníka těchto protestův. Skritisoval v „Edinburgh Review“ spis Gladstonův duchaplně, ba mistrně. Pro nás však má z kritiky té zajímavost pouze ona stať, kde Macaulay pronáší svůj soud o Gladstonu samém. Zní do slova:

„Gladstone jest dojista spůsobilým k bádání filosofickému; duše jeho šíro se rozhlíží a neschází mu věru obratnost dialektická; avšak on činí svým vlastním schopnostem křivdu. Ne že by se mu nedostávalo světla, ale jemu schází co nazval Bacon světlem suchým. Načkoliv Gladstone pohlíží, toť proniká k zraku jeho klamivou vrstvou náruživostí a předsudkův, zlomeno a ztočeno. Sloh jeho jest ku podivu podoben k spůsobu jeho myšlení. Výmluvnost jeho byla by dokonalou, kdyby ji nezatemňovala a nemátla — logika, místo aby ji projasňovala. Kdyby byl Gladstone přestal jen na polovici své břitkosti a byl poutáhl uzdu své podivné fantasii, byl by se uvaroval hojných omylův a nedorozumění. Čím přesněji Gladstone na základě úsudků svých rozumuje, tím absurdnějšími objevují se úsudky jeho; někdy couvne dobrá, přirozená mysl jeho sama zděšena před hroznými důslednostmi, k nimž svádí jeho theorie, a pak hledává p. Gladstone útočiště v důvodech, které odporují zhola vlastním jeho zásadám a naukám.“ A po té dokázal Gladstonovi, kterak by podle zásad v knize své postavených důsledně musel žádat, aby v oblasti anglického národa nebylo trpěno žádné jiné víry

a církve kromě anglikánské, aby dissentři byli buď vyhnáni ze země, aneb ještě důsledněji jakožto bludaři a kacíři upalováni a pečeni na mírném ohni . . .

Tato kritika, z péra tak proslulého, zranila Gladstona hluboce, ale byla jeho štěstím. Zarazilať jej nad srázem. Odpověděl sice novým, menším spisem („Church principles consideret in their results, 1840), však duch jeho hledal sobě odtud vděčnější a plodnější úhory k práci, kterouž zastal tak poctivě a zdatně, že si vydobyl nejskvělejší mzdu státníka: lásku a důvěru lidu svého!

III.

„Lid má svou logiku, ale zvláštní; logiku ať tak dím vystřelené kule“ — praví kdesi Proudhon. Já bych řekl, lid má svůj instinkt, kterýmž najde si vždy pravou cestu ku předu a pozná pravého muže, jenž na ni uhodí. Když dne 8. dubna 1835 sir Robert Peel sestupoval s křesla ministerského, zůstavuje místo vítězným Whigům, lid anglický sprovázel odstupujícího s úctou a sympatií, jakoby mu cosi říkalo, toť jediný muž, který má hlavu i srdce na pravém místě, který nás přivede lepší budoucnosti vstříc. A nemýlil se. Peel porozuměl době své. Obě strany, Whigové, jako jeho vlastní, Torystická, byly sestárlé, přežilé ve svých názorech, ve svých heslech a tužbách. Ani jedna ani druhá nepostihovala hluboký společenský a národohospodářský obrat, jenž počal v zemi vítězstvím pracujícího, průmyslného občanstva ve volební reformě; a postihovala-li, tož buď neměla vůle, aneb, což platilo o straně Whigův, schopnosti a energie, aby přikročila k reformám v zákonech hospodářských a berních, jichž převrat ten čím dále nutněji vymáhal. Whigové neuměli hospodařit. Peel odevzdal jim přebytek 30 milionů v hospodářství státním. Nyní, r. 1841, po pětileté vládě Whigův jevil se však schodek 70 milionův v rozpočtu, schodek zaviněný zahraničnými výpravami a zbytečně spůsobenými zápletkami v Číně, v Afghanistanu, v Americe. Nikdo nevěděl, jak pomoci financím takto zbědovaným, kromě novým přidělávávním dluhův aneb zvyšováním posavadních daní. Avšak kamže vedlo to i ono? Dluh státní byl již vzrostl v závratnou výši 7970 milionův, a roční potřeba státní uvalovala průměrem na hlavu 11 zlatých daně. Pravím průměrem: avšak ve skutečnosti byla tíha daní svalena s dobrých dvou třetin na chudší, pracující, měšťanskou třídu, neboť vládnoucí aristokracie rozuměla dosud výborně svému sobeckému prospěchu. Jsouc v držení téměř veškerého pozemku, pečovala vždy pilně o to, aby daň pozemková (landtax) zůstala co nejmírnější; nesla nyní všeho všudy 10 milionův. — Za to však bývala ochotnější v případech tísní finančních zvýšovat na nejvýš nerozumně vyměřovanou daň výdělkovou, domovní, především ale daně nepřímé, ze spotřeby, tedy daně potravní a cla. Účinek tohoto systému berního byla přirozeně rostoucí drahota potravin a potřeb, a tudíž stížení středních vrstev a zvláště pracující třídy. Bojíce se, aby neklesla cena obilí a tudíž hodnota jich pozemkův, velkostatkáři angličtí po všechnu dobu bránili tomu, aby cizí obilí dostalo se do země; zavřeli mu hranice vysokými cly. A podobně byly pro domnělou ochranu domácí výroby zavřeny hranice

sčetné řadě jiných potřeb k životu; jedny se nesměly leč za těžké clo vyvážet ze země (jako na př. stroje, uhlí, železo), jiné se nesměly přivážet. Všude stál akcisník, aby bral pro stát clo z každého sousta, z každé plodiny a z každého výrobku. Tyto akcisy byly od jakživa lidu obecnému trnem v očích. Vypravoval si, kterak prý již Karlu I. jesuité radili, jakby pomocí akcisů uvedl lid v bídu a porobu. Pulteney nazval r. 1733 akcis „netvorem“ a zavedení jeho pokusem k obnovení absolutismu; a když Walpole navrhoval, aby se zavedl všeobecný akcis, rozlehl se celou zemí výkřik: „Liberty, property, no excise!“ (Svobodu, vlastnictví, ne akcis!) William Windham však pravil tehda v dolní sněmovně: „Ve všech zemích pokládám akcis vždy za známku poroby.“

Nuže, o porobě nemohlo se mluvit, ale zle se vedlo lidu dojista: uhodilať neúroda, obilní ceny vystoupily k drahotě všech ostatních potřeb života, zvelebující se průmysl uvázl, lid trpěl nouzí a zlořeče, žádal za úlevu břemen, zrušení obilního cla i jiných akcisů. Taková byla situace r. 1841. Na jedné straně nutnost uhraditi hrozný schodek ve financích státních, na druhé nejen nemožnost obtížiti lid těžšími břemeny, ale naopak spíše potřeba ulehčiti mu snížením daní. Z tohoto labyrinthu, z této tísně nebylo napohled vyváznutí. Pro všední duchy arciť ne. Však v hlavě Peelově již bylo jasno: „Obé se musí dokázat — státu musí být spomoženo a zároveň lidu uleveno.“ Řekl a nedbaje, že mu nikdo neporozuměl, jal se z obou stran vyhledávati bystřejší hlavy, jež by se nezalekly jeho záměrův smělých; mezi těmito byl ovšem v přední řadě William Gladstone. Peel nedal si vymluviti, že v tomto „podivínském Liverpoolčíku“ dřímou skvělé schopnosti státnické; a když dne 5. září 1841 strana Whigův, podlomená nedůvěrou lidu, musila pustiti z rukou státní veslo Robert Peel, povolán korunou k sestavení ministerstva, svěřil Gladstonovi vlastní správu důchodův zemských, učiniv jej vrchním pokladeníkem (Paymaster-general) státním. Zde byl Gladstone na pravém místě. S enthusiasmem vyslechl dalekosáhlé, „přímo revoluční“ záměry přítele a mistra svého, i stal se odtud jeho pravou rukou a nejzasloužilejším spolubudovatelem věkopamátné opravy v berní soustavě Anglie. Ba dlužno říci více: Gladstone byl na ten čas jediným, kohož Peel zasvětil v celý dosah svých plánův, s nimiž musel se před vlastní stranou torystickou, ba i před ostatními kollegy v kabinetu zatím co nejbedlivěji tajiti. A tak vlastně jen tito dva muži: Peel a Gladstone podnikli celé odvážné dílo na vlastní zodpovědnost, připraveni, že propadnou hněvu a kletbám své strany, kteráž počne křičeti o zradě a věrolomnosti. Neboť v čem že záležela jejich koncepce? Záležela prostě v tom, že měly se znenáhla zrušit veškeré daně na potraviny a potřeby obecného života, ale za to měla se zavésti nová, spravedlivá daň z příjmův, která by stíhla pouze třídy bohaté a nahradila nejen úbytek ze zrušených akcisův, ale i stačila umořovati schodek v hospodářství státním. Mohli Toryové i jen tušiti, že v hlavě jejich vůdce bytuje taká demokratická myšlenka? A bylo pouhou náhodou, že oba tito mužové, Gladstone i Peel, nebyli z rodův šlechtických, nýbrž synové z lidu? Toryové chtěli obou těch talentův užíti k ozdobě své strany; spozorovali jejich schopnosti a získali je sobě doufajíce si z nich učiniti výborné nástroje věci své. Leč oba ti mužové byli příliš

silni duchem, a příliš poctiví národovci, než aby v takéto hodině byli dovedli obětovati vlasť interessu jediné třídy. Mohli toho želeti, že osud vřadil je v tábor Toryův a že na bedrách strany té dostali se k nynější moci, avšak co patrioté byli povinni žádati na své straně za oběť spravedlivou, skutek liberální, pojdiž si pro ně z toho cokoliv.

Rozum kázal ovšem vystoupiti s věcí co nejopatrněji. Kdyby Peel byl dal tehda i jen slovem na jevo, že jest pro úplné zrušení cel, byl neúprosně ztracen, a celé ostatní dílo na dlouho zmařeno.

Navrhl tedy pro počátek pouhé snížení cla obilního v ten způsob, že se ustanoví škála, na níž bude 20 shillingů (1 zl.) z kvartru ($4^1/_2$ měřice) clem nejvyšším, a 5 shillingů (25 kr.) z kvartru sazbou nejnižší. Clo pak se zvyšuje a níží dle toho, jak domácí obilí stoupá neb klesá v ceně. Půjdou-li ceny obilí na domácím trhu do výše, sníží se ihned cla na hranicích, aby mohlo cizí obilí do země; jakmile by však ceny domácího obilí následkem konkurence cizinské začaly příliš klesat, odpomůže se ihned opět zvýšením cla pro cizinu. — Návrh ten vyvolal v první chvíli všeobecný odpor. Lidu to bylo málo, velkostatkářům mnoho. Whigové jako Toryové brojili proti předloze. Ale když dobouřily vášně, shledáno, že není jiného zbytí, a že je to poměrně nejrozumnější porovnání sporných interessův: a tak byla předloha po všem hluku přijata v dolní sněmovně nevídanou většinou 229 proti 90 hlasům.

Po tomto šťastném počátku odvážil se Peel ku kroku rozhodnému. Zrovna v den, kterého stihla do Londýna omračná zvěst, že celá armáda anglická byla od Afgancův zničena, — tedy právě v den 11. března 1842 předstoupil Peel před sněmovnu, aby v řeči čtyřhodinné vylíčil hrozný stav financí anglických. „Povím vám pravdu, a nic než pouhou pravdu; předně proto, že ve velikých tísních finančních první krok ku spáse, k vyhojení zla, záleží v tom, podívati se nebezpečí směle do tváře. Co platí pro jednotlivce, platí též pro národy. Žádné napravení, žádné polepšení, pokud sobě zakrýváme pravou míru své bídy a celou rozsáhlost i povahu obtíží, jež musíme překonati. Za druhé vám povím pravdu proto, poněvadž chce vláda převzíti zodpovědnost za opatření, jichž vymáhá spása ohroženého státu . . .“ „Ano,“ — pokračoval vůči bezdeché sněmovně, „chci vám zjeviti, v čem dle nejhlubšího přesvědčení svého vidím jedinou pomoc od záhuby, chci vám navrhnouti prostředek, jejž vnuká mi cit k národu: mám za svou povinnost učiniti vážné vyzvání k občanům mohovitým.“ A za těmito slovy předložil Peel svůj návrh na novou osobní daň z příjmův, která se měla vyměřiti zcela jednoduše. Nejprv se měl odhadnouti roční příjem každého občana. Pak se osvobodili od daně všickni, kdož měli roční příjem pod 150 liber št. (1500 zl.) anebo poměrný kapitál ve spořitelně; tolikéž schudlé Irsko mělo býti daně té prosto. Však od 150 lib. ročních příjmův počínaje, byl každý přidržán k dani, a sice v ten spůsob, že se z každé libry šterlingů platilo 7 penců (tedy z každých 10 zl. asi 30 kr.) čili 3 procenta daně. Možno si pomysliti zděšení a rozhořčení plutokracie. „Toť revoluce!“ volali boháči a Toryové zatínali pěstě. Darmo Peel konejšil rozhněvané sobce tím, že jim uváděl na mysl, kterak nežádá té daně pro věčnost, nýbrž jen na tři léta, načež bude moci parlament

každoročně o ní rozhodovati; nadarmo sama královna Viktorie 16. března 1842 ohlásila se, že vůči bídě financí říšských žádá, aby též její důchody a příjmy všech jejích dvořanův byly podrobeny dani. Sněmovna přijala novinu tu s nadšenou sice pochvalou, ale Peela mohli Toryové i Whigové uhranouti svou záští. Až do třináctého dubna trval zuřivý parlamentární zápas, avšak skončil opět vítězstvím smělého „ministra nutnosti“; daň z příjmův přijata jest 308 proti 202 hl. —

Málo bylo tou dobou lidí v Anglii, kdož by byli předvídali účinky těchto skutkův do budoucna. Všeobecně mělo se za to, že to pouhá daň mimořádná, jako válečná přirážka. Však kdož byl by tou dobou mohl nahlédnouti do pracovny Gladstonovy, záhy byl by spozoroval, že mají se věci jinak. Nejednalo se o pouhou výpomoc na chvíli, jednalo se o zvrat celé soustavy berní a celé politiky obchodní. Co spomohl lidu lacinější chléb, zůstávaly-li všechny ostatní potřeby života: šatstvo, prádlo, palivo, byt atd. atd. následkem nesčetných a nezřízených cel předraženy jako před tím? Zde byl kořen zla, tu bylo nasaditi širočinu. Veškerý celní tarif, obsahující přes 1200 článkův musil se až na několik málo kusův zrušiti, celý ten úmorný systém potravních daní musil se zrušit, aby si pracující lid oddychl, aby se práce stala levnější, aby se průmysl pozvedl a zveleben, vítězně závoditi mohl s cizinou. Pak teprv, až industrie bude na nohou, až bude opět výdělku a práce v zemi, — pak teprv troufal si Peel dovršiti dílo své úplným zrušením cla z obilí. Jinými slovy: radikální opravou celého berního systému měla se raziti dráha svobodné tržbě. Tehda osvědčil Gladstone svou obrovskou pracovní sílu, svou důkladnost a bystrost duševní v plné míře. Sám a sám zastal celou tu práci a když po dvou letech Peel zotavenou sněmovnu připravil na nové překvapení, předložil Gladstone elaborát takové dokonalosti, že ani oposice nemohla mu odepříti uznání. Vyčistilť Gladstone to hloží akcisův a cel s rovnou rázností jako rozvahou. Sazba Gladstonova zrušovala cla vývozná z hojných surovin a tovarův anglických (z uhlí, z výrobkův železářských, strojův a j. v).; ale vlastní důraz obrácen k zrušení veškerých nerozumných a tudíž škodných cel na cizí zboží, mezi nimi, ať uvedeme z dlouhé řady pouze nejdůležitější: cla ze surové bavlny, surového hedvábí, lnu a konopí atd. Dále snížil znamenitě clo z cukru, vyloučiv pouze — což jest charakteristické, — cukr vyráběný prací otrokův, z kávy a sladu, a jen cizí sklo, papír, mýdlo, lihoviny, čaj a tabák nechal podrobené prozatím ještě předešlé výši cel. Možno-li ještě důležitějším bylo osvobození domácího sklářství od týravosti akcisu, jakož i zrušení daní potravních z masa, ryb, paliva, svítiva, dříví stavebního, cihel atd. „Zrušením těchto daní a cel,“ pravil otevřeně, „ubude státní pokladně roční důchod asi 40 milionů; avšak pomněte, jaká pouta sejmete tím své výrobní síle! Opatření ta stvoří nám nové poplatníky, a otevrou brzy zdroje příjmův, kteréž nahradí ujmu okamžiku trvalým dostatkem.“

Radostná pochvala rozlehla se zemí na zvěst o tomto činu a jméno Gladstonovo rázem stalo se populárním jako Peelovo. Tento však mohl vděčiti Gladstonovi jako děkoval r. 1790 Mirabeau neznámému pracovníku velikých řečí svých, Švýcaru Reybazovi: „Posýlám Vám veškerá blahopřání, cokoliv mi jich vynesla výborná řeč, kterouž jste mne ozbrojil.“

— Neboť dal-li Robert Peel myšlenku, Gladstone dodal provedení její. A účinky požehnané dostavily se brzo: „Země si oddechla; — svědčí Rob. Giffen*) — stala ť se opět schopnou „záv oditi s cizinou. — Nová epocha rozednila se práci národní a šlo nyní jen o to, dokonati ji. A to bylo úkolem Gladstonovým.“

IV.

Však zatím co obdivovala se cizina anglické opravě berní, uznávajíc novou daň z příjmův za nejspravedlivější berní systém, co vlasť ponejprv velebila jméno Gladstonovo, on sám s sebou zápasil o mír duše své. Podstatou Gladstonova charakteru byl živý cit pro spravedlivost a lidskost. Nuže srovnávalo se jeho dosavádní přesvědčení náboženské se spravedlností a humanitou? — Ve vlasti, která jej zrodila, žili lidé jiné víry; dobří, poctiví, pracovití lidé. I slušelo křesťanu zacházeti s bližními těmi jinak, nežli s vyznavači církve anglické? Bylo spravedlivé zavírati spoluobčanům přístup k úřadům a důstojnostem, ale přidržovati je ku všem břemenům občanským? Bylo spravedlivé zakládati z daní obecných školy pouze anglikánské, a nikoliv též ústavy katolické, unitářské, presbyteriánské? Bylo konečně spravedlivé podporovati z důchodův státních jen jednu státní církev, a ne všecky ostatní? — Ale tu zas ozýval se bohoslovec oxfordský: Pouze jedna víra může býti pravou. Dopřeje-li se rovné právo, rovná svoboda všem věrám, neuznává-liž se tím blud za oprávněný, nevyslovuje-liž se tím pochybnost o pravdivosti víry vlastní? Může-liž státník, který je upřímným vyznavačem víry anglikánské srovnati se svědomím a s povinností k církvi své, aby stejně hájil a vážil práva ostatních církví a vyznání ve státě? Nedopouští-liž se tím věrolomství proti svému vlastnímu náboženství? Takové rozpaky zmítaly tehda rozumem i citem Gladstonovým. Podnět k nim zavdával jednak zoufalý odpor katolického Irska proti panující církvi anglikánské, jednak emancipační snahy dissentrův. Tak na př. hlásila se r. 1842 sekta unitářův o celou řadu kaplí, dovozujíc, že si je vydržela v právo po 40 let. Spor vznešen na parlament a Gladstone co člen vlády musil k věci zaujmouti určité postavení. Tehda překvapil vládu i parlament nejen svými dějepisnými vědomostmi — sám Macaulay vzdával pochvalu jeho vylíčení dějin dissentrů — ale více ještě svou liberálností: prohlásilť se pro poctivou snášelivost k jinověrcům a přimlouval se za to, aby unitaristům byly dopřány kaple. — Avšak jináče bylo roku 1845, když jednalo se o udělení podpory státní katolickému semináři v Irsku, a Peel rozhodl se pro dotaci. Tehda Gladstone nejen že nesouhlasil s mistrem svým, ale byv přehlasován v radě ministerské, raději poděkoval se z úřadu, než aby přišel ve spor s vírou svojí! Chtěl rád dopřáti katolíkům plné právo občanské a všechnu svobodu, avšak aby k rozšiřování katolicismu přispíval, aby se přičinil k tomu, by stát protestantský vydržoval Maynoothskou kolej pro vzdělávání kněží římských, toť zdálo se mu hříchem proti víře, jíž posud pokládal za jedinou pravou. Co do věci shledával však, že podpora

*) Essays in finance. London, 1880.

30.000 liber je až urážlivě skrovna: „Kdybych mohl přijmouti zásadu, které brání mé svědomí,“ pravil, „pak bych hlasoval pro trojnásobnou dotaci a nikoliv pro takovou almužnu! V té příčině má O'Connel pravdu, nazývá-li dar váš lakomým a pokryteckým.“ Peel činil seč byl, aby ho udržel v úřadě: nadarmo; Gladstone byl nepovolným; avšak louče se, ujistil Peela, že neustane jej podporovati s veškerou upřímností přítele, že neučiní z otázky této otázku náboženskou, nýbrž zdrží se ve sněmovně všeho projevu. Tomu také dostál. Zachoval Peelovi svou úctu i svou oddanost a když nadešla v prosinci r. 1845 kritická ona chvíle, kde Peel octl se mezi bouřným voláním lidu za úplné zrušení obilních cel a mezi hrozivým „neopovažuj se!“ kterým jej zdržovala vlastní strana jeho: tehda přiskočil Gladstone mistru svému opět ku pomoci, a sdílel s ním i slávu jeho zmužilého činu i neprodlený jeho pád: pomstu to Toryův, rozzuřených nad zrušením obilního cla. Doznal v těch dnech Gladstone, kterak vášeň strannická schopna jest přervati i sebe starší pásky srdečenství. Dožil se toho, že týž vévoda Newcastelský, kterýž mladíka 24letého s otcovskou přízní uvedl v politický svět, ba i v parlament, nyní sám poštval voliče proti němu, takže Gladstone nebyl v Newarku více zvolen. Za to dostalo se mu již r. 1847 dostiučinění, že jej sama staroslavná universita Oxfordská zvolila svým poslancem! Gladstone přijal a podržel čestný mandát ten od roku 1847 až do r. 1865. Avšak neznali opravdovost muže toho, kdož domnívali se, že mandátem tím získala hierarchie anglická Gladstona cele pro sebe. Pravého opaku se dožili: zrovna od té doby střásá duch jeho se sebe pouto za poutem, obmezený výhled mřížemi oxfordské dogmatiky mění se u volný rozhled humanního, rozumného státníka, který nejen že více netouží po výlučné nadvládě církve anglikánské v celém národě, nýbrž počíná tušiti pravdu, že svoboda svědomí jest nejpřednějším právem každého člověka a kdo tuto hubí, že nejméně zasluhuje jména křesťana. „Nahlížím, že jsem se mýlil,“ doznává upřímně již roku 1846: „že za nynějšího stavu společnosti lidské není možno, aby ideály mého mládí vešly ve skutek a že můžeme býti spokojeni, jestli jen každý u víře své smýšlí upřímně.“ A na to důsledně vystupuje již roku 1851 proti samému lordu Johnu Russelovi, když tento předkládá návrh zákona, jímžto zakazováno biskupům katolickým osvojovati si titulův podobných, jakých požívají hodnostáři církve anglikánské. S úžasem hledí celá sněmovna na řečníka a nevěří svému sluchu, když Gladstone žádá pro katolíky ve svobodné Anglii za tutéž šetrnost a svobodu jako pro protestanty. Trží za to jizlivé odpovědi: citují mu jeho spis, připomínají mu jeho nedávné chování se vůči katolickému semináři pro Iry atd. Ale on se nedá mýlit. Táže se, je-li hanbou a proviněním dospívati zkušenostmi a studiemi k jiným náhledům, než jsme měli před tím a neustává se odtud ujímati katolíkův a dissentrův, kdekoliv shledá, že se jim děje křivda v jich právech občanských, takže zcela s pravdou mohl napsati roku 1874 ve své světoznámé polemice proti vatikánským dekretům, kterak „po třicet let za nejrůznějších okolností, v úřadě jako v neodvislosti poslance, v majoritě jako v slabé menšině, i vzdor tomu, že zastupoval voličstvo v podstatě duchovenské — neustále s přáteli svými pracoval za udržení a rozhojnění občanských práv svých kato-

lických spoluobčanův, ažtě byla strana jeho v nebezpečenství, že připraví se tím o přízeň národa, ba až i podezřívali jej, že jest tajným pomocníkem katolicismu v Anglii.“ —

Dojistabyla doba, kde vrhl Disraeli po Gladstonovi toto podezření; avšak na štěstí není anglický národ nedospělým děckem v podobných věcech. Porozuměl pokroku Gladstonovu a pozdravoval jej jako každý pokrok k lepšímu, těše se tomu dvojnásob při muži tak vysoce nadaném. Ale tento byl rozčilením zápasů přestálých, nade vše pak náhlou ztrátou přítele a mistra svého — neboť 2. června 1850 otřásla Anglií zdrcující zvěst, že Robert Peel následkem nešťastného pádu s koně skonal, — tak bolestně dojat a schvácen, že práhl po chvíli odpočinku a zotavení se. Mohl si jí dopřáti; stálť od pádu Peelova podál obou velkých stran parlamentárních, nemaje kolem sebe než asi 40 stoupencův, z nichž arci mnohý schopností a důvtipem vyvážil dvacet jiných poslancův. Zvali se od smrti velikého reformátora financí anglických „Peelisty“ a činili jakýsi střed mezi liberály a konservativci; ale celkem klonili se rozhodně spíše k směru svobodomyslnému, ba v některých otázkách až i k radikálnímu. Mezi nimi byli státníci a talenty jako Sidney Herbert, Sir James Graham, lord Aberdeen, Landsdowne, Lyndhurst atd. Hlavou a duší jejich však byl Gladstone. Nečetná strana ta volila na ten čas úlohu pozorvatele, který očekává klidně svou dobu. Věděla, že doba ta přijde, až nynější strany octnou se před novými úkony hospodářskými, k nimž dříve později povedou velkolepé následky oprav Peelových. Ta doba nebyla ještě zde a proto mohl se Gladstone vzdáliti. Vydal se na cestu do Italie, která tou dobou ležela zdrcena u nohou vítězného absolutismu. Chtěl jeti v „zahradu Evropy“ a zatím putoval v „zemi mrtvých“. Ale i to bylo k dobrému: pro Gladstona jako pro Italii, ba řekněm směleji: pro svobodu lidskou.

V.

Dějiny pevniny evropské od roku 1849 až do roku 1859 nejsou téměř ničím jiným než řadou násilností páchaných na národech, aby se v nich udusil duch svobody. Sotva kde prostopášila však na počátku toho desítiletí vítězná reakce šíleněji, sotva kde bylo tehda mstivosti její hojněji obětováno nežli za jižními svahy Apenin: v bývalém státě papežském a v bývalém království Neapolském. Tyranie nesnese pohledu lidí svobodných. Daří se jí pouze tehda, může-li se zacloniti tmou. Jest vyrušena, hledí-li kdo na její ruce. Reakce v Římě a Neapolsku měla tuto pohodu. Byla zaštítěna a zacloněna se všech stran. Svět slýchal jen ob čas temné pověsti odtud, které ale brzy byly veškerou úřadní žurnalistikou pevniny prohlašovány za liché. Dnes ovšem víme, co se tam dělo. Dnes je zjištěno, že roku 1850 obnovena v Římě inkvisice, žaláře že přeplněny národovci, a v těch žalářích že obnovena mučírna.. Dnes víme, že hned v prvním roce restaurace bylo 10.000 politických vězňů a 1644 — odpravených v malém tom církevním státu. — Tolikéž známe dnes, co se od rozhodnutí osudu italského národa na bojišti Novarském páchalo v Neapolsku. Avšak tehda, když se to dálo, zanikal ještě výkřik týraných obětí v hlubinách žalářův a nikdo neměl

tušení, že tolik ukrutenství, hniloby, jedu a bídy zmořuje evropskou onu zemi, nad níž září nebe nejluznější. Také Gladstone vstupuje v září roku 1850 na půdu mlčící Italie neměl o tom hrubě ponětí. Dočítal se ledačehos v listech anglických, ale měl to za přehnané, za nemožné, nevěřil tomu. Chtěl se pokochati v starožitnostech věčného města, chtěl poznati Pompeji a nenadál se věru, že brzy zapomene na pomníky šedé dávnověkosti pro děsný obraz novověké spousty, jaký se před ním rozestře.

V listopadu dostihl Neapole, přicházeje z Papežska. Cesta jeho po tom, co viděl v církevním státu, co slyšel od nejlepších patriotův, co vyčetl z očí něměho lidu, nebyla více cestou zábavy. Neměl téměř očí pro velkolepou tu krásu přírody, jež rozplýtvala zde své vděky s takou štědrostí na zemi i na blankyt, měl smysl pouze pro neštěstí národa, k němuž zavítal, pro tu pravdu umlčenou násilím a pro to právo v okovech. S energií a vytrvalostí pravého Brita počal skoumati poměry veřejné. Neustal, dokud se neseznámil s muži nejctihodnějšími, aby zvěděl od nich pravdu o dějích posledních měsícův. A poohlednuv se v mále, přikročil ihned k dílu: nešetře ani peněz, ani namáhání, nedbaje žádných překážek a obtíží, které se stavěly v cestu, jal se stíhati činy reakce vlastníma očima krok za krokem. Předsevzal si, že musí viděti hrozná ta vězení, v nichž směstnáni byli nejlepší synové země v okovech, že musí poznati trýzně, jakých jim připravováno, že musí uzříti nešťastné ty odsouzence, zavlečené na trestnické nehostinné ostrovy (bagna), zvěděti, proč byli odsouzeni a jaká byla procedura soudův, že musí postihnouti veškeré to pásmo ohavností temných, které počíná s rozehnáním sněmu neapolského a s krutovládou Filangieriho. Předsevzal si a provedl. Zjednal si přístup do soudních síní, kde odsuzovali se lidé, jichž celým přečinem bylo, že bránili ústavní svobodu neapolskou, zaručenou slavnými přísahami. Byl svědkem toho, kterak se odsuzují ubožáci k doživotnímu žaláři proto, že volali: „Ať žije Italie!“ Ano viděl tu proceduru neslýchanou, to zohavování a poličkování spravedlnosti, ty soudce, kteří mají ortel hotový prvé, než vyslechli obžalovaného, to odmršťování svědkův vývodních a ty nastrčené svědky jesuitské policie, — pak ale vymohl si vstup i do samých těch lidomoren, v nichž držány nesčetné ty oběti — mezi nimi poslanci, měšťanostové, muži vzdělaní a vzorní občané pospolu s vrahy a vyvrheli společnosti lidské. Dojem, jaký naň tyto zkušenosti učinily, byl nevýslovný. Shledati se s lidmi, kteří by byli ku ozdobě nejpřednějším parlamentům nebo universitám, v podzemní, smrduté sluji, s řetězy na nohou i na rukou, ba časem přikované k nejspustlejším lotrům, aneb stěsnané s dvaceti jinými nešťastníky v prostoře, která by stačila jedva pro existenci osob dvou: věru toť by otřáslo i myslí méně jemnou i srdcem méně citelným nežli bilo v prsou Gladstonových. Na pustém ostrůvku Nisidě, kde naschvál posekali všecky stromy, aby vězňové neměli útulku před úpalem slunečním, zastal Karla Poeria, onoho chrabrého mučenníka svobody, toho vzorného občana, jehož celá vina byla v tom, že byl v roce 1848 co konstituční ministr poctivým patriotou. A tohoto rovněž vzdělaného jak ušlechtilého muže, před jehož ctností a neoblomností se kořil, nad jehož statečností mučennickou žasnul: toho nalezl Gladstone spoutaného

řetězem 6 stop dlouhým se sprostým banditou, kterýž byl více „zvířetem než člověkem!“ V stejném trápení uzřel Settembriniho na ostrově Stefano, Michela Pironta v podzemním skalním vězení ve vlhkotě a tmě v žaláři San Francesco, sedmdesátiletého Saveria Barbarisia v okovech na třesoucích se rukou, Cagnazziho umírajícího od muk, kterými jej ztrýznili, vynucujíce z něho doznání viny, Scialoiu, markýze Dragonettiho, Pietra Leopardiho atd. atd. zmořené hlady a chorobami ze zkaženého vzduchu.. A vše to smělo se díti pod sluncem 19. století, v staré kulturní zemi, na klassické půdě Italie, takřka na očích vyslance anglického! Gladstone byl rozhodnut: „Buďto se musí této nelidskosti do nebe volající učiniti přítrž, anebo není na světě žádného práva více.“ Co viděl a slyšel, mělo býti zjeveno světu. Doufal, vylíčí-li celou tuto tragoedii veřejnosti evropské, že probudí se její svědomí a osvobodí soudem svým Poeria i všecky ostatní. S onou sílou výmluvnosti, jakáž plyne z duše hluboce vzrušené, jal se Gladstone v dubnu 1851 psáti proslulé své listy lordu Aberdeenovi. Nejprvé zkusil vyvrátiti předsudky Angličanův o lidu neapolském. „Cestující naši krajané, kteří viděli Neapol, učinili si úsudek o Neapolitánech zcela křivý a nepravý. Nepoznali než luzovinu sídelního města a z této soudili na národ. A zatím jest to lid velice nadaný, dobrosrdečný a mravně tak statečný, že se udržel nezkažen vzdor tolikavěkému znemravňování a útisku. Za ty čtyři měsíce svobody v roce 1848, kde nebylo žádné policie, nebylo také žádných zločinův; ale za to byly skutky heroismu občanského a obětovnosti vlastenecké, jakoby duch cnosti antické ožil a kráčel vlastí tou.“

Odtud váží Gladstone své právo žalovati veřejně na děsný systém reakce nyní panující: „Jesti to neustálé, promyšlené, důsledné porušování zákonův; jest to pronásledování cnosti a vzdělanosti, kteréž míří proti celým vrstvám společnosti, takže trvá vláda v ustavičném prudkém a ukrutném nepřátelství proti všemu, cožkoliv v národě žije, myslí a pružinou jest praktického jeho rozvoje. Tento neapolský systém vlády jest drzou profanací veřejného náboženství, jehož zneužívá ku svým službám nehodným, k ustrašování a pomstě, k vyzvědačství a fanatismu. Tento systém porušuje soudce, úředníky obecní, chudinu, všechno! Tento systém odměňuje zradu a udavačství, omlouvá věrolomnost a stíhá žalářem a popravištěm zmužilou cnost. Tento systém drží dnes 20.000 lidí ve svých mučírnách, kteréž nazývá vězeními, ve svých hrobech, kteréž nazývá separacemi. Vina všech těchto lidí nezáleží v jiném, než že chtěli žíti ve vlasti svobodné. Mezi nimi jsou mužové, před jichž patriotismem by se uklonilo půl Anglie. Odsouzení muže tak šlechetného, ve vlasti své tak váženého, jako jest Carlo Poerio, věru totě bezprávím tak děsným, totě nesmyslem tak ukrutným, jako kdyby v Anglii byli odsouzeni lord John Russel, lord Landsdowne, sir James Graham pro velezradu.“ A vypsav po té zevrubně skutek za skutkem, vylíčiv všechnu tu zuřivost pronásledujícího fanatismu, Gladstone zavírá úsudkem pobouřeného svědomí svého: „Tato vláda jest rouháním a popíráním boha.“

Lord Aberdeen strachuje se hluku, jaký by učinilo uveřejnění těchto neslýchaností, prosil Gladstona snažně, aby poshověl, že zkusí na základě jeho zpráv vysvoboditi nešťastníky. Gladstone svolil, avšak právě jen pod tou výminkou, podaří-li se vymoci na neapolské vládě

všeobecnou amnestii. Jinak že neušetří zloby ani o hodinu déle. Lord Aberdeen učinil tedy o věci sdělení vyslanci neapolskému knížeti Castelcicaovi a tento psal „neúřadně“ svému ministru marchesu Fortunatovi do Neapole. Lze si pomysliti poplach, jaký tu nastal. Ze všech ministrův netroufal si žádný králi věc přednésti. Vždyť by nastalo vyšetřování, které by mohlo objeviti, jak obelhávali korunu, jak zatajovali králi dobrou polovici svých pěkných skutkův. A takž tedy podal Gladstone své listy neapolské r. 1851 na veřejnost, a rázný Palmerston rozeslal výtisky jich skrze vyslance své veškerým dvorům a vládám světa. Dojem publikace té byl ohromný. Darmo hleděla vláda neapolská námezdnými péry udání Gladstonova popírati. Gladstone odpověděl v červenci 1851 novým listem, v kterém s veškerou rozhodností trval na pravdivosti celého obrazu svého a brzy vyvstali charakterové jako Massari a Neapolitán baron Martino, aby dosvědčili, že Gladstone psal pravdu. Čeho chtěl Gladstone činem svým dosíci, k tomu ovšem pohříchu na ten čas nedošlo. Žaláře neapolské neotevřely se hned na tuto první ránu. Avšak nadarmo nepsal přece. Despotismu byla stržena škraboška, vzdělané lidstvo poznalo zpátečnictví v nejvyvinutější, nejnelidštější jeho podstatě a zatřáslo se studem i nevolí . . . Otázka neapolská byla odtud zjitřena; na kongresu pařížském již mohl Cavour mluviti o zlovládě neapolské jako o věci vůbec doznané a docíliti toho, že Francie dne 4. dubna 1856 posýlala notu do Neapole, jejímž obsahem bylo: „Dosti té krutosti!“ O tři léta později absolutism neapolský povolil potud, že vypověděl vězně ze svých žalářův do Ameriky. Ti však na širém Oceánu přiměli kapitána k ukrácení cesty a dne 7. března 1859 vystoupili v Korku na půdu anglickou. Jásot celé Anglie je pozdravoval. Toho dne zajisté Gladstone, veda si Poeria co hosta v domov svůj, byl nejšťastnějším v celém žití svém.

(Dokončení.)

Nic.

Perská průpověď.

Byť celý svět se v úděl dostal tobě,
jdi bez radosti dál — toť pouhé nic!
Byť celý svět jsi ztratil v sudby zlobě,
jdi bez žalosti dál — toť pouhé nic!
I žal i radost minou, zajdou v hrobě,
miň klidně tento svět — onť pouhé nic!

Přel. *A. Rouček.*

Ze „Snů královských“.

Od

Adolfa Heyduka.

U pokladu Václavova.

(1403.)

Lstí ve snu Sigmund Kuten Hor
před božím hodem vzal
a po maďarsku s Orzákem
a Pipou hodoval.

I skončen královský ten hod,
a prázden Vlaský dvůr,
mdlý číšník vědra opustil
a zpití hudci kůr.

Král Sigmund v teplé jizbě byl,
však Kumán jeho plach
jak vlk se skrýval v doupatech
a v dusných kolibách.

Stich' křehot havran združených,
je v sosnách ukryl mech,
a seveřík prv hvízdavý
si do závějí leh'.

Jen stráž se posud ozývá
jak lačná prvé káň,
vždyť osul Maďar kolem kol
svah nizoučký i stráň.

Zle řádí zlotřilý ten lid,
hůř nežli mor a hlad,
kraj kolínský je spustošen
i ten kol Poděbrad.

Žen cudnost przní napořád
a dáví panen česť,
jest v supí proměněna spár
železná Uhrů pěsť.

Rve, dáví, loupí — různý květ
v královský snáší byt,
by vlčí jeho majestát
sám vše moh’ zadávit. —

V noc jasnou z komnat zírá král
v příšerný luny svit,
hle, na té báni Jakubské,
jak podivný to kmit!

Jest hvězda snad, či třepotný
měsíčné záře svod?
Však ne, teď v jiskrách sněhových
se jasný zjevil bod.

A šíří se a vzmáhá se,
až v rudém mraku svém
pruh rudý vzplál a zachvěl se
jiskrným chomolem.

I vyrůstá a dlouží se,
jak blesk by na báň pad’
dva proudy jisker po bocích —
hle křídlatý jest had!

Ten každým křídel mávnutím
rozsévá jisker žeh,
a s věže dolů spouští se
přes bílé boky střech.

A na královský míří dům.
I ztrnul Sigmund, zbleď’,
když na římsu ten zlatý had
u jeho okna seď’.

Had rudým křídlem zašuměl,
a střely sršel zrak,
že jiskry vzhůru zvedly se
jak zlatý prachu mrak.

Pak hlavou králi zakýval
a hovořit se jal:
„Zdráv budiž vladař krásných Čech,
zdráv uherský buď král!

Vím, proč jsi přišel, králi můj,
proč dumáš zbaven snův;
do královské ti mysli pad'
skvost krále Václavův!

Jesť poklad větší desetkrát
těch vzácných skvostů všech,
jež hrozný Karel skrýval kdys
v sešlých teď Goslarech!

Co zřel jsi stříbro v bochnících
a zlato v prutech, mluv,
stoh florenťáků ryšavých
a bílých zmrzlíkův.

Jsem pokladů těch původem,
já zloupil celou zem,
ty neznáš mne, jsem královským
té země plivníkem!

Jsem rozen knížat lakotou,
však otroctvím jsem vzrost,
strach za noci mne odkájel
a za dne lenivost.

Tam na kostelní báni viz
ten jiskrnatý sníh,
v něm jsem se dávno před tebou
na klínu vášně zlíh'.

Tož nelekej se, nestrachuj
a vesele buď živ,
dnes poklad tobě královský
ukážu na podiv.

Dřív Václavovým náhončím,
dnes dokona jsem tvým,
nuž jásej, před zázračnou skříň
tě skvostů postavím.

Skrej v sobolinu svoji plec
a pospěš v moji skrýš;
však dvořanů svých — pozor dej —
ať žádných nevzbudíš!

Ti slídí, žasnou — jazyk však
nechtí vzít na otěž;
tož nech je být a nech je spát
vem krzno své a spěš."

A zdiven rychle koná král
a z komnat spěchá hned,
hle před ním zlatý plivník lét,
by k pokladům ho ved.

V nizounký, úzký, horský sklep
ten zlatý plivník tíh’,
na balvan šedým křídlem tep’,
a balvan sám se zdvih’.

Níž sklepení a v prostřed skříň,
leč král ji sotva zřel,
zas plivník křídla tepnutím
mu víko otevřel.

V té zlatá skříně jest, a zas
zmok těžké víko zved’ —
a u výkřiku na poklad
král Sigmund padá hned.

Před vábným leskem opálů
i Sirius by has,
a diamantů skvoucí lesk
byl slunci na úžas.

Před rubíny by stydla v led
i studuplná krev,
a před perlami v jarní květ
nevstoupil rosný zjev.

Na lebce z kosti slonové
se leskne zlatý pruh,
a každý v pruhu diamant
stem skvoucích září duh. —

Chví lakotou se lestný král
a kasá řízy lem;
„Co zde, to zaberu si v plen;
jsemť země vladařem!“

A po klenotech ruku vztáh’
a sklonil hlavu v skříň:
‚Tím na Čechy chci dvacet let
vést Uhry na nějmíň!‘

A po koruně ruku vztáh’,
však dřív než hlavu zved,
už zlatý plivník jako blesk
na víko truhly sed’.

A rázem víko utížil.
„Tak, králi, zda mne znáš?
Té vazby mé tě nezbaví
Maďarská tvoje stráž.

Čím víc se vzpíráš, králi, věz,
tím více roste tíž,
čím víc jsi skloněn k pokladům,
tím úmoru jsi blíž.“

I sténá Sigmund — úskočně
je stížen jeho vaz,
a plivník: „V pasti vázneš teď,
nuž, lze-li, tak se spas!

Jsem pokladů těch hlídačem
to, milý pane, věz;
tož nazdař bůh jen, pamatuj,
nepůjdu od peněz!

Tvé hrdlo pěkně sevřel jsem
a nepustím tě spíš,
až dlouhé moje hlídání
svou duší vyplatíš!“

A na víko si poskočil
a smál se: „Teď tě mám!
Dřív než král chytnul poklady,
chytnul se pěkně sám!“

Lstí vyspěl na tě plivník též
tím vnadidlem tě lap,
dnes víkem skříně utížen
z Čech nejšpatnější chlap!

Nu dáš mi duši výplatou?
Či mám ji vzíti sám,
dřív nežli svolíš? Nuže, dáš?“
A Sigmund v spánku: „Dám!“

A procitnul. „O lékaři,
té bolesti mne zbav,
na onen hrozný hrdla tlak
sto nestačí mi hlav!“

A lékař léku v číši dal,
a císař vzal a pil,
až nový sen svůj žhavý dráp
do spletě mozku vryl. —

Alfonso Perez.

Obrázek z ostrova Cuby

od

Josefa Štolby

(Pokračování.)

VI.

Vzdělaný Evropan nemá ponětí o hrůzách, jaké skrývají se v lakonických zprávách evropských listů o povstání cubánském. Výstřednosti, jaké páchají zfanatisovaní páni ostrova Cuby ode dnů Lopezových až po dnes na zajatých bojovnících za svobodu Cuby a jimiž tito stejně zpláceti znenáhla se naučili, nalézají podobných jen v osudech jihoslovanských našich bratří, jimž bylo po staletí úpěti pod jařmem půlměsíce. Zdá se, jako by byla lidskost ze železných těch potomků Colombových zúplna vymizela zanechavši za sebou jen smysl pro nejrafinovanější trápení těch nešťastníků, jež válečné štěstí či lépe neštěstí do rukou vítězů bylo vydalo. Když za pobytu svého v Mexiku slýchal jsem od cubánských uprchlíků, jakých divokých výstředností dopouští se na Cubě španělská soldateska, měl jsem vůči líčeným mi hrůzám za to, že nenávist k nepříteli dává vypravujícím zapomenouti pravdy. Avšak když později na Cubě samé poznal jsem tu bestialní nenávist k povstalcům, zakořeněnou stejně hluboce v mužích, jako v ženách ano i v dětech, když se zářícíma očima a jásavým hlasem mi vypravováno, kolik povstalců ten neb onen barbarským způsobem se světa sprovodil, jakých získal si jiný zásluh o vlast tím, že obloživ k stromu přivázané povstalce ohněm, za živa pozvolna je upekl, neb noži po nich házeti neb úd po údu rozstřelovati jim kázal, tu zdálo se mi, že není možné, abych slyšel slova taková, a viděl při tom tváře tak jásavé. Hrůznou tuto propast nenávisti, která s obou stran bezčetných již obětí pohltila, dovede překlenouti jedině svoboda Cuby, svoboda však neméně krvavě vybojovaná nežli svoboda Jihoslovanů.

Donna Jesusita, rozťavší rázem mocné ty pásky, jež poutaly ji k minulosti, za tím účelem, aby dítě své uchránila zásad, jež schvátily otce jeho v předčasný hrob, chránila sice vnímavou duši jeho co nejpečlivěji všeho, co bylo by jej mohlo přivésti v stopy otcovy, avšak toho nedovedla nikdy, aby vštěpovala mu snad nenávisť k bojovníkům

za svobodu cubánskou. Střežila se sice pronésti i jediné jen slovo souhlasu aneb objeviti i jediný jen zášleh radosti z jejich úspěchů, ale nikdy nevyšla z úst jejích také ni sebe menší hana, ni sebe menší výtka neb žaloba. A to bylo příčinou, že Alfonso, slyše na všech stranách co hoch neustálé jen vášnivé horlení proti povstalcům, doma však z úst té bytosti, již zbožňoval, nikdy cos podobného, cítil s nimi jakousi soustrast, aniž věděl proč. A soustrast ta vzrostla v přímé jeho, poctivé a nestranné povaze v spravedlivost, která nejednou přinutila jej takřka, aby uznal oprávněnost snah jejich, a politoval ano odsoudil tu slepou vášeň svých přátel politických vůči oprávněnosti té.

Nejvíce však vzbudila spravedlivý jeho hněv událost s povstalci zajatými na lodi Virginius a děsné to hanobení mrtvol jejich v San Jago de Cuba. Alfonso cítil se Španělem, ale tenkráte zastyděl se, že jím jest, a poprvé přišel ku vědomí, že jest vlastně Cubánem, když Enriko v slepé vášnivosti své hanobení to tak ohnivě hájil. Snad přispěla k tomu také okolnost, že v mladém kapitánovi poznal ihned nebezpečného soka; buď jak buď, Alfonso cítil od onoho výstupu, že spravedlivost jeho v posuzování cubánských poměrů mění se v sympatii s opovrženými těmi bojovníky za svobodu vlasti, ano zdálo se mu, že nenávidí od onoho dne všechny Španěly. Aspoň tím si byl jist, že nemůže nikoho nenáviděti více nežli Enrica.

Na půdu takto znenáhla upravenou padala slova vypravování matčina s úspěchem co nejrozhodnějším. S počátku arci byl bol nad tím, že vyvržen jest ze společnosti, kteráž jedině dopomoci mu mohla k dosažení Cataliny, příliš mocný, nežli aby vzpomínati mohl něčeho jiného. Avšak, když slova matčina, jež jako divoký, mohutný proud, ničila a porážela veškeré ostatní myšlenky jeho, a posléz celou jeho napjatou pozornost jedině na osudy matčiny upoutala, a hustý ten závoj domněnek, v nichž Alfonso byl vzrostl, roztrhla, když poznal Alfonso báječné ty útrapy, jichž otec a matka v tak vrchované míře zažili, a proti nimž bylo neštěstí jeho takořka hračkou, když zvěděl posléze ty oběti, jež matka mu přinesla, jedině jen blaho jeho a štěstí ode vždy majíc na zřeteli, tu prolétlo jej to pojednou jako elektrická rána. On nebyl tím, kým myslel, že jest; co muž musel shoditi ihned se sebe cizí to roucho, v němž skrýval se neprávem, a postaviti se tam, kam náležel rodem svým a svými sympatiemi.

Účinek rozhodnutí jeho na ubohou matku jej sice polekal, leč úmysl jeho zvrátiti nedovedl. Jal se matku co nejněžněji křísiti, avšak když probudil se v ní opět život a ona rámě své ku sklánějícímu se k ní synovi vztáhla, němě avšak výmluvně prosíc, aby neničil co tak pracně byla vystavěla, tu pohlédl na ni Alfonso tak rozhodně, že rámě její zvolna kleslo.

„Matičko,“ pravil, „uvedu tě někam, kde neznají ani tebe ani mne a odejdu pak, kam povinnost mne volá!“

Mlčky zahleděla se matka ve tvář synovu, z níž zírala na ni neoblomnost otcova. Pak vstala zvolna s pohovky a chvějící se rukou stírajíc vlasy s čela odvětila s povzdechem: „Ano, máš pravdu, Alfonso, půjdeme.“

Mlčky odebral se Alfonso ke skříni, vyňal revolver s nábojem a ručnici. Pak shrnul něco prádla do malého vaku a chopiv se plaidu tázal se ukazuje na nábytek matky, která stejně se chystajíc, skládala nejnutnější šatstvo své:

„Co učiníme s tímto?“

Bolestně rozhlédla se ubohá žena po předmětech těch, mezi nimiž byla zažila tolik šťastných chvil, kdež viděla vyrůstati syna svého ku skvělé budoucnosti a mimovolně vstoupily jí slzy do očí. Chvíli váhala s odpovědí, posléze však odvětila: „Ve dvorku bydlí chudá žena, jež s největším jen namaháním dovede uživiti tři malé dítky, nemajíc takřka, kam by je položila. Učiníme ji šťastnou.“

„Ano, matičko, toť dobrý nápad. Jest to poctivá, řádná žena. Učiňme ji šťastnou. Avšak musíme jí pojistiti nový její majetek.“

A mezi tím co donna Jesuista odešla vzbudit ženu, jež neměla zdání o štěstí, kteréž ji očekává, psal Alfonso krátkými slovy, že on a matka jeho darovali Isabelle Reině vše, co nalezá se v bytu jejich.

A když po nějaké době vrátila se matka se ženou, jejížto ustaraný obličej jevil s dostatek, že jest z těch, jimž jest bída údělem, vyzval Alfonso matku, aby listinu podepsala a odevzdal ji pak, přečta ji dříve hlasitě, udivené ženě. Nechtěla věřiti svému sluchu. Nikdo jí nikdy nedaroval ani co vešlo by se za nehet, a nyní měly všechny ty krásné, nevídané věci býti jejím majetkem?

Myslela, že vše to jest nemilosrdný žert. Avšak když Alfonso odevzdal jí řádně podepsaný spis, když rozhlédl se s matkou ještě naposledy kolkolem a mlčky se vším se loučil, tu zajásala Isabella Reina marně hledajíc slov, aby dík svůj vyslovila. A když pak potácela se matka podpírajíc se o syna ven, tu zavýskla obdarovaná v nezměrné radosti své. Tu neskonalé štěstí — tam neskonalý žal, obě těsně podle sebe. Zvolna vlekl se syn s matkou ulicemi. Pojednou zastavil a zabouřil na vrata nepatrného domku. Vrata se po chvíli otevřela, Alfonso promluvil málo jen slov s majitelem a po čtvrt hodině vyvedeni dva úplně upravení koně.

Alfonso připjal za sedla vaky, pověsil k sedlu na zad ručnici, pomohl matce do sedla, vyňal z tobolky své několik bankovek, doručil je majiteli, vyšinul se na kůň a provázen voláním prodávače: „Hasta luego“ *) cválal po boku matčině z města ven do temné noci. —

Čin Enricův dosáhl jen s polovice toho čeho dosáhnouti chtěl. Alfonsa odstranil, avšak spůsobil spolu, čeho se Enrico nebyl nadál. Když byli Catalinu bez vědomí odnesli, rozprchla se společnost rázem šeptajíc sobě prapodivné věci a zanechávajíc Enrica v strašném duševním stavu. Věděl, že Alfonso není Catalině lhostejným, avšak že by kreolka postavení Catalinina nedovedla se ani tak opanovati, aby uprostřed společnosti nebyla s to zakrýti náklonnost svou ku tvoru tak opovržení hodnému, toho se nenadál.

Očekával, že slova jeho setrou ty šupiny s očí Catalininých, byl si jist, že náklonnost tajená zmizí okamžitě jako mha před ohnivými

*) Na shledanou.

paprsky slunce, a zatím se objevilo, že náklonnost její tak již ji opanovala, že ani důkaz, že Alfonso jest smíšenec, nebyl s to ji zvrátiti.

Avšak nejen to; když Enrico druhého dne zabušil na vrata, chtěje se otázati, jak daří se donně Catalině, klepal dlouho a marně. Zdálo se, jako by v domě bylo vše vymřelo. Posléze vyšel soused z vedlejšího domu a sdělil mu, že klepá nadarmo, poněvadž don Ortega s donnou Catalinou a se vším služebnictvem před východem slunce odejeli.

Enrico byl zničen. Nyní poznal, jak nevýslovně miluje Catalinu, poznal, že ztratil ji na věky a nahlédl teprvé nyní, jak nedůstojný, opovržení hodný prostředek volil k odstranění svého soka.

Zvolna pustil kladivo, jímž byl na vrata bušil a sklopiv hlavu bral se k přístavu, do pevnosti zpět, kterouž byl nedávno opustil připraven jsa sice na uvítání ne příliš srdečné, avšak ani tušení nemaje, že by nenalezl více Cataliny. V hlubokých myšlenkách bral se městem, dal provésti se přístavem a octnuv se v bytu svém vrhl se na pohovku. V hlavě křižovaly se bezčetné myšlenky, na prsou ležela nevýslovná tíž a křečovitě zatínaly se chvílemi obě ruce.

Vsadil vše na jedinou kartu a netajil se tím, že — prohrál. Přemítal co nyní.

Má ustoupiti, nedokonav, co byl započal? Jestliže i donna Catalina Alfonsa miluje, bude moci tak povznésti se nad veřejné mínění, aby učinila jej svým manželem?

Či přemůže okamžitou bolest svou a vyrve náklonnost k nehodnému ze srdce? Jak nutno vykládati si náhlý její odjezd? Prchá před svou láskou, či hodlá ji ukrýti v samotě? A je-li to láska, dovede Catalina vytrvati v ní vůči náhledům celé habanské společnosti? Bude moci don Ortega přivolit, aby skvělý jeho rod znečištěn, ano zničen byl na vždy? —

Takové a podobné otázky hrnuly se Enricovi jedna přes druhou, aniž by byl býval s to i jedinou jen zodpověditi aneb i jen chladně uvážiti. Rozčilení, v němž se nacházel, nejen že se nemírnilo, ono stále rostlo tak sice, že vyskočil konečně Enrico prudce a sem tam přecházeti počal.

Pojednou zdál se mu byt jeho příliš úzkým. Chopil se čepice a spěchal ven, z pevnosti, přístavem do města, nemaje žádného určitého cíle, doufaje jen, že život v ulicích panující přivede trochu rovnováhy do divoké té směsice myšlenek.

A aniž by byl tomu chtěl, octnul se zase u domu dona Ortegy. Bodlo jej v srdce, když spatřil vše zabedněné, vše uzavřené. Obrátil se mimovolně a oči utkvěly na domě protějším. „Dobré jitro, seňore,“ volal přistárlý muž s velkou lysinou, z jednoho okna se nahýbaje.

Enrico poděkoval a poznav chefa domu, v němž Alfonso byl zaměstnán, přiblížil se kvapně.

„Kdo by se toho byl nadál,“ volal kupec plu opovržení dále. „V mém domě s mými dětmi takřka vychován, pravá ruka mého obchodu a člověk takové krve a z takové rodiny.“

Jest to zvláštní, že majíce někdy hlavu plnou myšlenek a nevědouce si rady pojednou připadneme na myšlenku, která rozetne rázem gordický uzel nejistoty a postaví nás na cestu, o níž uznáme ihned

že jest jediná, kterou nyní nutno nastoupiti, divíce se spolu, že nepřipadla nám již dávno. Myšlénka taková přišla Enricovi v okamžiku tomto. „Nemůžeš a nesmíš nyní ničeho jiného učinit, nežli zničiti zúplna toho, proti němuž vedl jsi již první ránu s takovým úspěchem. Ostatní musí se ponechati prozatím času,“ zvolalo to v něm, a rychle odhodlán, tázal se kupce, jak hodlá nyní se smíšencem naložiti.

„Či mohl bych jinak,“ zvolal tento udiven, že může Španěl takto se tázati, „nežli vyloučiti jej bez odkladu ze svého domu? — Avšak on tomu předešel. Dnes v noci opustil i s matkou Habanu.“

„Výborně!“ zvolal Enrico a pozdraviv kvapně kupce, bral se nyní s ulehčeným pojednou srdcem ulicemi. „Opustil Habanu,“ pravil sám k sobě, „odstranil se tedy sám. Jest neškodný a pánem situace jsem já. Nechť truchlí Catalina několik měsíců. Čas dá rozumu přece poznati, čemu nyní ještě srdce se snad zpouzí, a pak vystoupím já znovu, lehký poměrně podstupuje boj proti soku morálně mrtvému.“

Avšak čas ten, jejž Catalině ponechati musil, mohl by býti Enricovi velmi zdlouhavým. Musí jej zabíti způsobem, jenž dodal by času tomu křídel. A již byl Enrico i o tom rozhodnut. Zaměřil k paláci generálního kapitána a naleznuv jej šťastně doma, požádal starého přítele svého otce, aby byl přidělen pluku, jenž druhého dne měl táhnouti proti povstalcům.

Generální kapitán svolil, a druhého dne opouštěl Enrico s vojskem Habanu, sám sobě slibuje, že povstalec, jejž osud odevzdá do rukou jeho, musí pykati za Alfonsa.

(Dokončení.)

Muslimská legenda
o Samuelovi, Saulovi a Davidovi.

Podává
Dr. J. Košut.*)

Po smrti Mûsově (Mûsâ = Mojžíš) žili Israelité v oddanosti k bohu pod vedením JJûšaʿ (Josue), který však nebyl prorokem, nýbrž pouze rozšafným a cnostným knížetem a udatným vojevůdcem a vypudili s pomocí boží obry ze země Kenaʿan, ba zmocnili se i opevněných měst pouhým voláním „bůh jest veliký“ (Allâhu akbar). Avšak po smrti Jûšaʿově oddali se ohavnému životu, jako dříve Egypťané; proto poslal bůh obra Džâlûta (Goliáše) proti nim, kterýž je v několika bitvách na hlavu porazil a tâbût (archu úmluvy) jim odňal, následkem čehož i ochrana boží je opustila.

Jednoho dne, když právě starší obce se shromáždili k poradě, kterak by proti Džâlûtovi zakročiti měli, přistoupil k nim muž z pokolení Hârûnova, jmenem Šamûîl Ibn Baʿl (Samuel), a pravil: „Bůh otců vašich posýlá mne k vám, abych vám blízkou jeho pomoc zvěstoval, jest-li se opět k němu obrátíte a života mrzkého zanecháte, avšak záhubu, neuposlechnete-li a při mrzkém životě setrváte.“ — „A co máme činiti, abychom milosti boží dosáhli?“ otázal se jeden ze starších. Šamûîl odpověděl: „Modlete se k bohu jedinému a nepřinášejte žádných obětí modlám, nepožívejte zdechlin, ani masa vepřového, ani krve, ani toho, co nebylo zabito ve jmenu božím. Pomáhejte jedni druhým, ctěte rodiče své, buďte vlídní k ženám svým a podporujte vdovy a sirotky. Věřte v proroky, kteříž přišli přede mnou, jmenovitě v Ibrâhîma (Abrahama), jemuž k vůli bůh hořící hranici v rozkošnou zahradu proměnil, v Ismâʿîla, jehož krk bůh neporanitelným učinil a pro nějž studánku uprostřed pouště vyprýštiti kázal, a v Mûsâ, jenž berlou svou dvanáct průchodů v moři rudém otevřel. Věřte též v proroky, již po mně přijdou, zejména v ʿÎsâ bna Marjam (Krista), ducha božího, a v Muhammeda, syna Abd-ul-lâhova.“

„A kdo jest ʿÎsâ?“ otázal se jeden ze starších Israelských.

„ʿÎsâ jest prorok boží v tôře co Slovo boží naznačený,“ pokračoval Šamûîl. „Matka jeho Marjam počne ho ve stavu panenském vůlí boží a dchnutím anděla Džibrîla. Prorok ten bude již v těle mateřském všemohoucnost boží oslavovati a neporušenost matky své dosvědčovati, později pak bude nemocné a málomocné uzdravovati, mrtvé křísiti a živé ptáky z hlíny tvořiti. Jeho bezbožní souvěkovci budou ho týrati a chtíti ukřižovati, avšak bůh je oklame, že jiného místo něho ukřižují; on pak bude jako kdysi prorok Idrîs (Henoch) do nebe vzat.“

---

*) Srv. loňský ročník „Květů“, seš. srpnový, říjnový, listopadový a prosincový.

„A kdo jest Muhammed?“ tázal se opět týž Israelský. „Jmeno jeho jest mi úplně cizí; nemohu se upamatovati, že bych je byl kdy v Israeli slyšel.“

„Muhammed nenáleží k pokolení Israelskému,“ odpověděl Šamûîl, „nýbrž pochází z Ismâʿîla a bude posledním a největším ze všech přišlých proroků, tak že i Mûsâ i ʿÎsâ v den vzkříšení před ním se klaněti budou. I samo jmeno jeho, znamenající „Oslavovaný,“ poukazuje na přednosti jeho, pro něž ho všechno tvorstvo na zemi i na nebi oslavovati bude. Divy, jež konati bude, jsou tak četné, že by ani celý život lidský k vyčtení jich nestačil. Protož sdělím vám z nich pouze to, co jedné noci vykoná.

Stane se kdysi v hrůzné bouřlivé noci, kdy ani kohouti kokrhati ani psi štěkati nebudou, že ho anděl Džibrîl, jenž se mu často v podobě lidské zjevovati bude, ze spánku probudí. Tehdáž zjeví se mu však ve své vlastní podobě, jak ho bůh původně stvořil: se sedmi sty zářících křídel, z nichž jedno od druhého tak vzdáleno jest, že by ani nejrychlejší kůň vzdálenost tu v pěti stech let neuběhl. Na to vyvede ho ven, kdež ho zázračný oř Burâk, na němž Ibrâhîm ze Syrie do Mekky pouť konával, očekávati bude. I tento oř má dvé křídel jako orel, při tom však má nohy jako dromedár; tělo jeho utvořeno jest z jediného drahokamu, zářícího jako slunce, a hlava jeho jako hlava nejkrásnější panny.

Oř tento, mající na čele nápis „Není boha kromě boha a Muhammed jest jeho prorok,“ zanese ho nejdříve do Medîny, na to na horu Sînai, pak do Bêt-lahm (Betlehem) a konečně do Kuds (Jerusalem), aby se na posvátných místech pomodlil. Odtud bude stoupati po zlatém žebříku s špryslemi z rubínu, smaragdu a hyacinthu do sedmého nebe, kdež bude v tajnosti stvoření a řízení světa zasvěcen. Zde spatří slasti blažených v ráji a útrapy hříšníků v pekle. Tu pasou se mnozí jako divá zvěř na holém palouce — jsou to lidé, již v tomto životě darů božích sami užívali a nuzným ničeho nedali. Tam běhají jiní držíce v levé ruce smrduté, v pravé čerstvé maso a kolikrátkoli se jim zachce z čerstvého masa jísti, tolikrát udeří je ohnivý prut tak, že smrduté jísti musí — toť trest oněch, kdož manželství porušili a zapovězeným rozkošem se oddali. Jiní opět mají hrozně naduté břicho, jež stále více a více se nadouvá — jsou to lidé, kteří lichvářstvím zbohatli a v touze po penězích nenasytni byli. Jiným opět štípají strážcové pekla železnými ohnivými kleštěmi jazyky a pysky, za trest, že pomluvačné a pobuřující řeči vedli. Mezi rájem a peklem sedí Âdam, otec lidského pokolení, jenž se usmívá, kdykoli se brány ráje otevřou a jásot blaženců v uši jeho zaznívá, a pláče, kdykoliv peklo své brány rozevře a zkřek zatracenců v uši jeho dolétá. Této noci uzří mimo Džibrîla ještě jiné anděly, z nichž mnozí sedmdesát tisíc hlav mají, každá hlava sedmdesát tisíc obličejů, každý obličej sedmdesát tisíc úst, každá ústa sedmdesát tisíc jazyků, z nichž jeden každý boha v sedmdesáti tisících jazyků chválí. Mimo to uzří též anděla smírce, jenž jest zpola oheň a zpola led, dále anděla se zasmušilým obličejem a s očima oheň sršícíma, jenž poklady ohně střeží, pak anděla smrti s velikou, nesčetnými jmeny popsanou tabulí v ruce, z nichž každý okamžik mnoho set smaže, dále

anděla strážce vod, jenž ohromnou váhou každé řece a studánce určitou míru vody odvažuje, jakož i anděla, jenž na své šíji trůn boží nese, s rohem v ústech, kterým kdysi mrtvé z hrobu vzkřísí. Konečně přiblíží se skrze mnohá moře světla až k posvátnému trůnu, kterýž jest tak ohromný, že celá země vedlé něho jako kroužek v nesmírné poušti vypadá. Co mu zde zjeveno bude, není ani mně vědomo," pokračoval Šamûîl, „tolik však vím, že se bude slávě boží na dostřel luku obdivovati a pak se stejnou rychlostí po žebříku sestoupí a na Burâku do Mekky se vrátí, jako tam byl přišel. Celkem bude potřebovati k této daleké cestě, počítaje v to i pobyt jeho v Medîně, Bêt-lachm, Kuds a v nebi, jen tolik času, že voda ze džbánu, jejž při vzbuzení převrhnul, nebude při návratu jeho ještě zcela vyteklá."

Shromáždění Israelité naslouchali bedlivě slovům Šamûîlovým a když mluviti přestal, zvolali jednohlasně: „Věříme v boha a jeho seslané a budoucí proroky; modli se za nás, aby nás od nátisků Džâlûtových osvobodil." Na to modlil se a postil se Šamûîl tak dlouho, až mu bůh anděla poslal, jenž mu rozkázal, aby vyšel z města a prvního muže, kterého potká, za krále provolal, poněvadž pod jeho vládou Israelité opět samostatnosti a neodvislosti nabýti mají. Šamûîl učinil dle rozkazu toho a potkal prvního Tâlûta (Saula), syna Bišra, syna Ahnûna, syna Benjamínova. Byl to rolník vysoké postavy, ale ostatně nijak nevynikající, ačkoliv bůh v srdce jeho mnohou moudrost vložil. Týž obcházel kolem, hledaje vola, jenž se mu byl od pluhu odtrhl a utekl. Šamûîl pomohl mu ztracené zvíře nalézti a vzal ho pak s sebou domů, pomazal ho olejem, jenž právě v pánvi nad uhlím stál, a představil ho Israelským co krále a vysvoboditele jim od boha seslaného. Tito však zdráhali se obyčejného rolníka, kterýž se až dosud ničím nevyznamenal, za krále uznati a žádali, aby jim vůle boží potvrzena byla nějakým divem. Šamûîl odpověděl: „Bůh potvrdí vám volbu tuto tím, že navrátí vám archu úmluvy." Od té doby počaly Filištinské bolestné a hnusné vředy trápiti, jichž příčinu žádný lékař ani udati ani je vyhojiti nemohl. Poněvadž pak rána ta především ono město, v němž se archa úmluvy nacházela, nejtíže stihla, usnešeno, aby byla mimo město do pole na vůz postavena. Bůh rozkázal na to dvěma neviditelným andělům, aby ji do ležení israelského přivezli. Israelité uznali na to Tâlûta za krále a holdovali mu.

Jakmile Tâlût vládu nastoupil, měl velikou přehlídku vojska israelského a vydal se v čele sedmdesáti tisíc mužů proti Filištinským. Když jednoho dne pouští táhli, nebylo vody a začalo všeobecné reptání proti Šamûîlovi a Tâlûtovi. Šamûîl, kterýž za archou úmluvy kráčel, slyše to, začal se k bohu modliti a ihned vyprýštila studánka z kamenité půdy, jejíž voda byla čerstvá jako sníh, sladká jako med a bílá jako mléko. Když vojáci k ní se hrnuli, pravil k nim Šamûîl: „Poněvadž jste svou nespokojeností proti králi svému a bohu se prohřešili, pykejte za hřích ten a zdržujte se vody." Avšak slovům jeho nebylo sluchu dáno, jen tři sta třináct mužů krotilo svou žízeň a jen málo se občerstvilo, kdežto ostatní, nemohouce pokušení odolati, ze studánky plnými doušky pili. Když to Tâlût spatřil, rozpustil veškeré vojsko mimo onu hrstku, jež žádost svou opanovala, a vytáhl, spoléhaje v pomoc boží, proti nepříteli. Mezi nimi nacházelo se šest synů jednoho rozšafného muže, jmenem

ʿÎsâ. Nejmladší syn, jmenem Dâwud (David), byl doma u svého otce. Poněvadž po dlouhý čas k bitvě nedošlo, ježto nikdo vyzvání Džâlûtova k souboji, jímž bitva započíti měla, přijmouti nechtěl, odeslal ʿÎsa též svého sedmého syna do tábora, aby bratřím nové zásoby přinesl a na zdraví jejich se vyptal. Na cestě uslyšel Dâwud hlas z kamene na cestě ležícího k němu volající: „Zdvihni mne, jsem jeden z kamenů, jimiž prorok Ibrâhîm Iblise zahnal, když mu ve zbožném předsevzetí, syna Ismâʿîla obětovati, překážel." Dâwud zvedl kámen posvátnými jmeny popsaný a schoval ho do mošničky pod svým svrchním rouchem, neboť byl ustrojen jako pocestný a nikoliv jako bojovník. Když o kus dále popošel, uslyšel opět hlas z jiného kamene k němu volající: „Vezmi mne s sebou, jsem onen kámen, jejž anděl Džibrîl ze země vyšlápl, když pro Ismâʿîla v poušti studánka vyprýštila. Dâwud zvedl i tento kámen, uložil ho vedle prvého a šel dále. Avšak sotva byl několik kroků popošel, uslyšel opět z třetího kamene tato slova: „Zdvihni mne, jsemť onen kámen, jímž Jâkûb proti andělům bojoval, které proti němu bratr jeho ʿÎsâ poslal." Dâwud schoval i tento kamen a šel dále, až přišel do tábora israelského ku svým bratřím. Ihned na to uslyšel hlasatele volajícího: „Kdo zabije obra Džâlûta, obdrží dceru Tâlûtovu za manželku a bude jeho nástupcem v království." Dâwud slyše to domlouval svým bratřím, aby souboj s Džâlûtem podnikli, ale nikoliv snad proto, aby stali se zeti královými a nástupci jeho ve vládě, nýbrž aby smyli hanbu, která na lidu jejich lpí. Poněvadž ale bratřím nedostávalo se odvahy, šel sám k Tâlûtovi a nabídl se, že souboj s Džâlûtem přijme. Tâlût, vida útlého mládence, kojil se malou nadějí ve vítězství, ale přece svolil, domnívaje se, že příkladem tímto nedají se jiní zahanbiti a v pádu nezdaru souboj přijmou.

Následujícího dne, když Džâlût jako obyčejně drzou řečí Israelské tupil a k souboji vyzýval, vystoupil Dâwud v rouše cestovním, maje při sobě mošničku s třemi kameny, na zápasiště. Džâlût dal se do hlasitého smíchu, spatřiv svého mladého odpůrce a pravil k němu: „I hošíčku, jdi raději domů a hraj si s chlapci svého stáří; kterak pak chceš se mnou bojovati, vždyť jsi neozbrojen?" Na to odpověděl Dâwud: „Tys psem v očích mých, jejž nejlépe kamením zahnati." Na to vyňal ihned ony tři kameny a prve než Džâlût meč svůj vytasiti mohl, udeřil ho prvním z nich, že ihned mrtev k zemi sklesl, druhým pak zahnal pravé křídlo Filištinských na útěk a třetím křídlo levé.

Avšak Tâlût stal se žárlivým na Dâwuda, poněvadž ho celý Israel jako největšího hrdinu oslavoval, a zdráhal se dáti mu svou dceru za manželku, dokud ještě sto hlav obrů za dar svatební nepřinese. Čím větší však byly hrdinské skutky Dâwudovy, tím větší bylo záští Tâlûtovo, tak že ho chtěl zákeřnickým způsobem zavražditi. Avšak Dâwud zmařil vždy jeho obmysly a ačkoliv nikdy se nemstil, nenáviděl ho Tâlût právě pro tuto velkomyslnost. Jednoho dne navštívil svou dceru v nepřítomnosti Dâwudově a vyhrožoval jí smrtí, jestli pod přísahou neslíbí, že mu v noci Dâwuda vydá. Když se Dâwud domů navrátil, vstoupila mu manželka jeho celá utrápená do cesty a vypravovala mu, co se mezi ní a otcem jejím přihodilo. „Zachovej věrně svou přísahu," odpověděl Dâwud manželce, „a otevři otci svému dvéře mé ložnice, až usnu; bůh

bude nade mnou bdíti i ve spaní a vnuknul mi prostředek, jímž meč jeho neškodným učiním, jako kdysi Ibrâhîm synu svému uškoditi nemohl, ač on sám dobrovolně krk svůj podával.“ Na to šel Dâwud do své dílny a zhotovil si krunýř, jenž celé vrchní tělo jeho pokrýval. Krunýř tento byl tak pevně sdělaný, že byl tenký jako vlas, přiléhal k tělu jako vlněný a odolal veškerým zbraním. Bůh obdařil totiž Dâwuda tou milostí, že mohl železo bez ohně měkkým učiniti a je bez kladiva a vůbec bez jakéhokoliv nástroje pouhou rukou jako vosk zpracovati. On jest též vynálezcem kroužkových krunýřů, neboť až do jeho doby skládaly se pancíře z jednoduchých železných plátců.

Dâwud spal zcela klidně, když Tâlût v průvodu své dcery do ložnice jeho vstoupil. Teprv když mečem svým jako pilkou po neproniknutelném krunýři jezditi počal a silně přitlačoval, zbudil se Dâwud, vytrhl mu meč a rozmačkal ho v ruce jako kus koláče.

Po této události neuznal Dâwud za dobré zůstati na blízku Tâlûtovi a odebral se s několika přátely a druhy do hor. Tâlût užil této příležitosti, aby ho u lidu v podezření uvedl a vytáhl konečně proti němu jako zrádci v čele několika tisíc vojáků. Dâwud však spřátelil se s obyvately hor v krátké době a znal veškeré úkryty tak dobře, že Tâlût nemohl nijak se ho zmocniti.

Jedné noci, když Tâlût spal, opustil Dâwud svou jeskyni, jež byla na blízku tábora Tâlûtova, stáhl mu pečetní prsten s prstu a odňal mu zbroj a korouhev vedle něho ležící. Na to vyšel druhým koncem jeskyně, jež měla dvojitý východ, a objevil se z rána na vrchu naproti táboru israelskému ležícím maje meč Tâlûtův opásaný, korouhví v rukou mávaje a prst, na nějž byl prsten jeho navlekl, vystrkuje. Tâlût, kterýž nemohl pochopiti, kterak se zloděj do tábora bedlivě střeženého vlouditi mohl, poznal Dâwuda a své věci. Nový tento důkaz jeho obratnosti a šlechetné mysli pohnul konečně Tâlûta k tomu, že od záští a hněvu proti němu upustil a posly k němu vypravil, aby jej jmenem jeho pro veškeré urážky za odpuštění prosili a k návratu do vlasti ho vyzvali. Dâwud přijal milerád nabízené mu smíření a žil od té doby v pokoji a svornosti se svým tchánem až do jeho smrti, kteráž ho stihla ve válce proti Filištinským.

Po smrti Tâlûtově provolal celý Israel jednohlasně za krále Dâwuda, jemuž se též podařilo Filištinské na hlavu poraziti a hranice na všecky strany rozšířiti.

Dâwud byl nejen udatný válečník a moudrý vládce, nýbrž i veliký prorok. Bůh zjevil mu sedmdesát žalmů a obdařil ho hlasem jako žádného smrtelníka před ním. Takovou hloubkou a výškou, mohutností a zvučností hlasu nemohl se nikdo před ním honositi. Uměl právě tak dobře hřmící nebe a řvoucího lva nápodobiti, jako líbezný hlas slavičí. Po celý čas jeho života nebylo jiného hudebníka a pěvce v Israeli, poněvadž se každému, kdo ho slyšel, vše jiné znechutilo. Každého třetího dne modlil se před svou obcí a zpíval žalmy v kapli, jež byla do hory vytesána. Tu shromažďovali se nejen lidé, nýbrž i zvířata z nejvzdálenějších krajin přilákal jeho čarovný hlas. Druhé dva dny věnoval pak záležitostem vládním a jeden svým ženám, jichž měl mimo veliké množství souložnic devět a devadesát.

Jednoho dne, když se právě z kapličky domů vracel, slyšel dva ze svých podaných vespolek se hádající, kdo jest větší prorok, Ibrâhîm čili Dâwud. „Což nebyl Ibrâhîm z hořící hranice vysvobozen?“ pravil jeden. — „A což nezabil Dâwud obra Džâlûta?“ odvětil druhý. — „Avšak jakým činem může se Dâwud vykázati, jenž by se s ochotností Ibrâhîmovou při obětování jeho syna porovnati mohl?“

Dâwud padl na kolena, jakmile se domů navrátil a modlil se k bohu: „Pane, jenž jsi věrnost a poslušnost Ibrâhîmovu na hranici zkusil, popřej i mně příležitosti, abych lidu svému ukázati mohl, že láska má k tobě všem pokušením odolá.“ Bůh vyslyšel modlitbu jeho. Když třetího dne opět na kazatelnu vstoupil, spozoroval v kapli malé ptáče s tak krásným peřím, že celá jeho pozornost mimovolně na ně se obrátila. Při tom přihodilo se mu, že zpíval méně žalmů než obyčejně a kdykoliv ptáče s očí ztratil, počal hlas jeho váznouti, kdykoliv pak se zase objevilo, byl hlas jeho i na vážných místech měkký a hravý. Po ukončení služeb božích, jež tenkráte proti obyčeji a k velikému podivení celého shromáždění o několik hodin dříve skončil, jal se ptáče pronásledovati, kteréž se stromu na strom poletovalo, až se dostal při slunce západu na břeh malého jezera. Ptáče zmizelo pojednou v jezeře, avšak Dâwud brzo na ně zapomněl, neboť na témže místě vynořila se ženská postava, jež zrak jeho jako lesk poledního slunce oslepovala. Obávaje se, že by spatříc ho se ulekla, ukryl se prozatím do křoví, až se oblékla, a pak přistoupil k ní a tázal se jí na jméno. „Jméno mé jest Sâja, dcera Josu,“ odpověděla ona, „a jsem manželkou Uria, syna Hanânova, kterýž jest při vojště.“

Dâwud odešel na to, avšak vášeň neúkrotná rozhárala nitro jeho, tak že rozkázal ihned nejvyššímu vůdci, aby Uria, syna Hanânova, na nejnebezpečnější místo při předních strážích postavil. Vůdce učinil, jak mu Dâwud byl poručil, a za nedlouho zvěstována mu smrt Uriova. Na to ucházel se Dâwud o vdovu a pojal ji za ženu, jakmile zákonitá doba smutku prošla. Druhého dne po zasnoubení — byl to den určený záležitostem veřejným — přišli andělé Džibrîl a Mîkâîl v podobách lidských z rozkazu božího k Dâwudovi a Džibrîl pravil: „Muž tento, jejž před sebou vidíš, má devět a devadesát ovec, já pak jen jednu jedinou, a přece mne ustavičně pronásleduje a dotírá na mne, abych mu i tu přenechal.“ — „Mnohý vznešený a vzdělaný věřící dovoluje si ještě horší věci,“ prohodil Džibrîl. Dâwud pozoroval, že tím na jeho zacházení s Urîjou naráží a rozzlobiv se, uchopil meč a chtěl Džibrila probodnouti. Mîkâîl však dal se do hlasitého smíchu a když se byl s Džibrîlem nad hlavu Dâwudovu povznesl, pravil: „Ty sám jsi nad sebou rozsudek vyřkl a čin svůj za čin surového nevěrce uznal, protož udělí bůh část moci, již byl tobě přisoudil, jednomu z tvých synů. Provinění tvé jest tím větší, ježto jsi sám za pokušení prosil, ač jsi neměl dosti síly, abys mu odolal.“

Při těchto slovech zmizeli andělé stropem, Dâwud však pocítil celou tíhu svého hříchu. Strhnuv korunu s hlavy a královský purpur s těla, bloudil v prostý šat vlněný oblečen, pouští a plakal i soužil se tak, že mu kůže s obličeje spadla. Andělé, patříce s nebes na zbědovaného Dâwuda, slitovali se nad ním a prosili boha za milost pro něj.

Avšak teprv po tříletém útrapném pokání zaslechl Dâwud hlas s nebe, zvěstující, že mu milostivý Všeslitovník brány milosti otevřel. Těmito slovy útěchy upokojen a na duši posilněn, nabyl Dâwud v krátce tělesné síly a kvetoucího vzezření, že nebylo na něm ničeho pozorovati, když se do Palestiny vrátil.

Za dlouhé nepřítomnosti Dâwudovy shromáždilo se množství nezřízené čeládky kolem jeho syna Absolona a vyvolili ho za krále Israelského. Poněvadž se Absolon nijak trůnu vzdáti nechtěl, musil Dâwud proti němu válečně zakročiti. K bitvě však to nedošlo, neboť když se Absolon k vojsku svému odebrati chtěl, rozkázal bůh anděli smrti, aby ho ze sedla zvedl a dlouhými jeho vlasy na strom pověsil, aby byl výstrahou všem způrným synům. Absolon zůstal tak dlouho viseti, až jeden z podvůdců Dâwudových kolem jda mečem ho probodl.

Dâwud však neodvážil se, ač ho lid jeho právě tak miloval a ctil jako dříve, úřad soudce zastávati, pamětliv jsa své příhody s anděly. Právě byl soudce (kâdî) ustanovil, kterýž veškeré sporné věci řešiti měl, když mu anděl Džibrîl železnou tyč se zvonkem přinesl a pravil: „Bůh se zalíbením přijal tvou ostýchavost, protož posýlá ti tuto týč a tento zvonec, kteréž ti budou k tomu sloužiti, abys vždy v Israeli spravedlnosti průchod zjednal a nikdy nespravedlivého úsudku se nedopustil. Upevni tuto týč na příč v síni soudní, zavěs u prostřed ní zvonec, postav žalujícího na jednu stranu týče, obžalovaného pak na druhou a přiřkni vždy právo tomu, při jehož dotknutí se týče zvonec zacinká." Dâwud byl pak tímto darem velice potěšen, poněvadž vždy spravedlivý práva doznal, tak že v krátké době nikdo se více neodvážil bezpráví se dopustiti, věda dobře, že bude zvoncem usvědčen. Jednoho dne však přišli dva mužové, z nichž jeden tvrdil, že dal druhému perlu k uschování, týž však že se zpěčuje vrátiti mu ji. Dâwud nechal jednoho i druhého dle obyčeje týče se dotknouti, avšak zvonec se neozýval, tak že nevěděl, kdo z nich pravdu mluví a počal o správnosti zvonce pochybovati. Když však podruhé oběma rozkázal, aby se týče dotkli, spozoroval, že obžalovaný, kdykoliv se týči blížil, vždy hůl svou žalujícímu dal, aby mu ji podržel. I nechal žalujícího ještě jednou týče se dotknouti a vzal sám hůl do ruky a hle! zvonec ihned zacinkal. Na to dal Dâwud hůl prohlédnouti i shledalo se, že jest dutá a že je v ní perla uschována. Poněvadž pak Dâwud odvážil se o ceně týče jemu od boha zaslané pochybovati, byla ihned po tomto příběhu do nebe vzata. Od té doby chyboval Dâwud často v úsudku svém, až mu syn jeho Sulejmân (Šalamoun), jejž mu manželka jeho Sâja, dcera Josuova porodila, radou svou ku pomoci přispěl. Dâwud důvěřoval mu úplně a dal si ve všech těžších případech od něho radu udíleti, neboť slyšel v noci, když se mu syn ten narodil, hlas anděla Džibrîla volající: „Moc Šeitânova (satanova) došla ku konci, neboť narodil se této noci pacholík, jemuž Iblîs a veškeré vojsko jeho a všichni jeho potomci poddáni budou. Země, voda a vzduch a všechny živé bytosti budou jeho sluhy a bůh obdaří ho devíti desetinami vší moudrosti a všech známostí, jimiž lidstvo obdařil, i bude znáti nejen veškeré řeči lidské, nýbrž i řeč zvířat a ptáků!"

Jednoho dne, když byl Sulejmân asi třináct let stár, přišli dva muži před soud, jichž pře pro svou neobyčejnost u všech přítomných veliké podivení vzbudila a Dâwuda do velkých rozpaků přivedla. Žalující koupil totiž od obžalovaného pole, v němž při orání poklad nalezl, a žádal nyní od obžalovaného, aby si poklad vzal, dokládaje, že pole bez něho koupil, kdežto zase obžalovaný tvrdil, že nemá žádného práva k pokladu, ježto o něm ničeho nevěděl a pole se vším, co na něm jest, prodal. Po dlouhém rozmýšlení rozhodl konečně Dâwud, aby se o poklad rozdělili. Sulejmân však otázal se žalujícího, máli syna, a když tento přisvědčil, otázal se obžalovaného, má-li dceru. Když i on přisvědčil, rozhodl Sulejmân v ten smysl, aby děti své za sebe provdali a nalezený poklad jim za věno dali.

Jindy zase přišel rolník se žalobou na pastýře, kterýž mu oseté pole spásl. Dâwud odsoudil pastýře, aby rolníku část svého stáda odstoupil. Sulejmân však neuznal rozsudek tento za správný a rozhodl, aby pastýř ponechal rolníku užívání stáda svého t. j. jeho vlny, mléka a po čas užívání narozených mláďat až do té doby, kdy osení na poli tak vyroste, jak před poškozením bylo, a pak teprvé aby pastýř své stádo zpět obdržel.

Dâwud pozoroval mezitím, jak přísedící nelibě nesou že se Sulejmân do jednání soudního míchá, ačkoliv s druhé strany uznati museli, že náhled jeho vždy správný jest. Pročež vyzval je, aby ho před velmoži a vznešenými osobami říše v učení a zákonech Mûsových zkoušeli. Znalci zákona byli sice o neobyčejné učenosti Sulejmânově přesvědčeni, ale domnívali se přece, že ho malichernými otázkami pomatou a tím úctu před vlastní učeností zvýší; proto přijali návrh Dâwudův a ustanovili veřejnou zkoušku. Avšak velice sklamali se ve svých nadějích. Neboť prvé než poslední slovo dané otázky pronesli, byl již Sulejmân s příhodnou odpovědí zde, tak že se přítomným zdálo, jakoby obě části mezi sebou se byly umluvily a jakoby Dâwud zkoušku tuto byl ustanovil, aby se Sulejmân důstojným jeho nástupcem osvědčil. Sulejmân zapudil však brzy toto podezření. Po odbyté zkoušce totiž pozdvihl se a pravil k soudcům: „Již vyčerpali jste svou schytralost a nepodařilo se vám převahu svou před tímto shromážděním osvědčiti, protož dovolte mi, abych vám několik zcela jednoduchých otázek dal, jež bez dlouhých studií pouhým důmyslem a rozumem zodpovídati lze. Nuže rcete mi: co jest všecko a co jest nic? Kdo jest něco a kdo jest méně než nic?“ Sulejmân mlčel dlouho, a když soudce, jemuž Sulejmân otázku k zodpovídání předložil, nebyl s to odpověď dáti, pravil: „Vše jest bůh stvořitel, nic je svět stvořený. Něco jest věřící a méně než nic jest pokrytec.“ Na to obrátil se k jinému a tázal se ho: „Co jest největší a co jest nejmenší část lidí? Co jest nejsladší a co jest nejhořčí?“ Když ani tento trefnou odpověď dáti nemohl, pravil Sulejmân: „Největší část lidí jsou pochybovatelé a nejmenší část má dokonalé náboženské přesvědčení. Nejsladší jest ctnostná žena, hodné dítky a slušná výživa, nejtrpčí jest nemravná žena, nezvedené děti a chudoba.“ Konečně pak otázal se Sulejmân třetího: „Co jest nejošklivější a co nejhezčí? Co jest nejjistší a co nejnejistší?“ A když tázaný ani tyto otázky zodpovídati nedovedl, pravil Sulejmân: „Nejošklivější jest, když se věřící stane

nevěrcem a nejkrásnější, když se hříšník obrátí. Nejjistší jest smrt a soudný den, nejnejistší jest život a osud duše po z mrtvých vstání. Nuž, pohleďte, že ne vždycky nejstarší a nejučenější bývají nejmoudřejší. Pravá moudrost neřídí se dle let, aniž jest výsledkem čtení učených knih, nýbrž pochází od boha všemoudrého."

Všichni přítomní obdivovali se nanejvýš moudrosti Sulejmânově a přední z lidu volali jednohlasně: „Slaven budiž pán, jenž obdařil krále našeho synem, kterýž nás souvěkovce moudrostí předčí a hoden jest, aby po otci svém na trůn dosedl!" Také Dâwud děkoval bohu za milost, již mu Sulejmânem prokázal a přál si jen ještě, aby se před svou smrtí se svým soudruhem v ráji sešel. „Žádost tvá budiž ti vyplněna," zvolal k němu hlas s nebe, „avšak musíš si ho sám vyhledati. K tomu cíli musíš se vzdáti vší pozemské slávy a v rouše poutnickém po zemi putovati." Následujícího dne jmenoval Dâwud Sulejmâna svým nástupcem, a svléknuv královský oděv, oblékl se ve vlněný šat, podvázal si sandály, vzal berlu do ruky a opustil palác královský.

Putoval od vesnice k vesnici, od města k městu a vyptával se všude po nejzbožnějších lidech a seznamoval se s nimi. Avšak po dlouhý čas nenašel nikoho, jehož by za svého budoucího soudruha v ráji pokládati mohl. Jednoho dne, když do jedné vesnice na břehu středozemního moře přišel, vešel tam v stejnou dobu s ním chudičce přioděný muž, nesoucí na hlavě veliký svazek dříví. Stařec vypadal tak důstojně, že ho Dâwud následoval, aby zvěděl, kde bydlí. Stařec však nevstoupil do žádného domu, nýbrž prodal své dříví obchodníku stojícímu před svým krámem, a daroval na to polovici stržených peněz chuďasovi, jenž ho za almužnu prosil; za zbytek pak koupil bochníček chleba, z něhož opět veliký kus chudé ženě daroval, která zbožné lidi o slitování prosila. Na to obrátil se touž cestou do hor, kterouž byl přišel. Tento muž mohl by býti mým soudruhem v ráji, myslil si Dâwud, neboť i jeho důstojný zevnějšek i skutky jeho, jež jsem spatřil, svědčí o neobyčejné zbožnosti, musím se s ním seznámiti. Proto šel v jisté vzdálenosti za starcem, až tento po mnohohodinné chůzi neschůdnými horami a nepřístupnými roklinami do jeskyně vstoupil, do níž shora malým otvorem světlo padalo. Dâwud zůstal před vchodem jeskyně státi a slyšel, jak se poustevník zbožně modlil a pak Tôru a žalmy četl, až slunce zapadlo. Na to rozžal stařec lampičku a modlil se večerní modlitbu. Po skončené modlitbě vytáhl z kapsy chleb a snědl asi polovici. Dâwud, jenž dosud neodvážil se do jeskyně vstoupiti, aby ho v pobožnosti jeho nevyrušoval, vstoupil nyní a pozdravil ho. „Kdo jsi?" otázal se ho poustevník, odvětiv pozdrav; „nikdy jsem zde neviděl člověka, mimo Matâ Ibn Jûchannâ, soudruha krále Dâwuda v ráji." Dâwud oznámil mu své jméno a prosil ho, aby mu Matâ blíže označil. Poustevník však odpověděl: „Není mi dovoleno, abych ti příbytek jeho blíže označil, avšak prohlédneš-li bedlivě toto pohoří, jistě ho najdeš." Dâwud vydal se na cestu a bloudil dlouho, avšak nemohl nikde stopu jeho nalézti. Již chtěl se k poustevníkovi navrátiti, v naději, že mu snad přece příbytek jeho oznámí, když tu pojednou na výšině, na půdě skalnaté, místo spatřil, jež bylo zcela vlhké a měkké. Toť podivné, myslil si Dâwud, že právě zde na vrcholu hory půda tak zvlhlá jest;

vždyť není možno, aby zde byla studánka. Mezi tím, co takto v myšlenkách zahloubán stál, přicházel s druhé strany hory muž, jehož zevnějšek více anděli než člověku se podobal. Obličej měl k zemi obrácený, že Dâwuda nespatřil. Přišed na zvlhlou půdu zůstal státi a modlil se s takovou vroucností, že mu slzy jako dva mohutné potoky z očí se řinuly. Nyní teprv mohl si Dâwud vysvětliti, proč půda tak zvlhla a myslil si: Muž, který takovýmto způsobem svému bohu se modlí, mohl by býti mým soudruhem v ráji. Avšak neodvážil se přece osloviti jej, až uslyšel ho mezi jiným se modliti: „Bože můj, odpusť králi Dâwudovi hřích jeho a zachovej ho od dalších pobloužení; budiž mu milostiv pro mne, ježto's mne učinil soudruhem jeho v onom životě.“ Dâwud blížil se nyní k němu, avšak prvé než k němu došel, byl stařec již mrtev. Dâwud vykopal berlou svou zvlhlou prsť, obmyl mrtvého vodou, vložil ho do vykopaného hrobu a odříkal modlitbu pohřební nad ním. Na to vrátil se do sídelního města. Přišed do uzavřeného charemu, spatřil zde anděla smrti, jenž ho přijal slovy: „Bůh ti popřál, čeho jsi žádal, a nyní jest života tvého konec.“ „Staň se vůle boží,“ zvolal Dâwud a klesl bez ducha k zemi. Na to sestoupil s nebe Džibrîl, aby Sulejmâna potěšil a přinesl mu roucho s nebe, aby jím otce svého pokryl. Veškerý lid israelský doprovodil Dâwuda až ku vchodu jeskyně, v níž Abraham pochován jest. Pokoj boží budiž s nimi!

Senoseč.

Od

P. Kovalského.

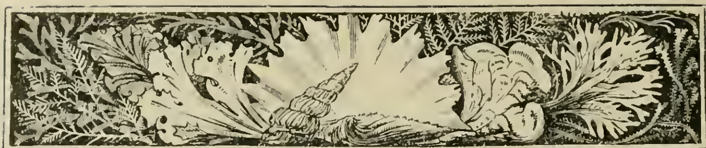
Noc zadumaná nad nivami
jak perly rosu seje travou
a větřík bloudí nad jívami
a břízám šeptá píseň hravou.

Den odpočívá za hor lemy
a večer rozpjal roušku řasnou.
Chlad jeho tiší šumnou zemi
a zoře červánkové hasnou.

Ves jata ve snů lehká pouta
tak unavenou zdá se, tesknou — —
leč zítra z každinkého kouta
zpěv vyletí a kosy blesknou.

Pod kosou tráva klesat bude
a v seně vadnout vonné kvítí. —
Ach jaká radost, rozkoš všude,
když sluníčko tak pěkně svítí!

Z ruštiny přel. *Fr. Chalupa.*

Václav z Michalovic.

Od

Svatopluka Čecha.

První zpěv.

(Dokončení.)

Páter Sidecius k tlupě hostí
nejbližších se sklonil v důvěrnosti:

„V tovaryšstva náruč mojí dlaní
uvedlo jej boží slitování.

Bylo krátce po krvavém díle,
v němžto světlá nebes královna
laurem věnčila na Hoře Bílé
katolická vojska rekovná,
kdy jsem jednou, v kolej naši drahou
z vyhnanství se vrátiv, těkal Prahou.
Ač jsem hrůzu zřel v ní vévodící,
přec to zjev byl srdci lahodící.
Meškalť duch můj v čase nedalekém,
kdy tou sítí ulic klikatých
prchali jsme před buřičů vztekem.
Jak tu kacířský se blyštil pych!
V davů jásajících pestrém moři
brodili se v pyšném úboru
na komoních bujných defensoři
pod barvitým tlumem praporů,
znaky, hesly mrzkými se skvoucích,
jarním vánkem vesele se dmoucích.
Mistři lživí, kněží nepraví,
s biblí pod pážím, v ten hlahol plesný
mísili svůj chorál rouhavý.
A ten obraz políbení vesny
zlatilo — ve výši lazurné
zjasnily se věže pošmurné,

zajásaly zvonů sborem slavným.
I těm štítům domů starodávným
rozhostil se v čela slunný jas,
pod římsou se budil ptačí hlas.
Pod svěžími věnci dívčí tváře
klonily se z oken v úsměvu —
všude bujný ruch a květ a záře!
Jenom pro nás v tomto výjevu
úsměv každý v pohrůžku se měnil
a kam prchajících padl hled,
pěstě mnohé zdvihaly se hned
a hněv s potupou jen zuby cenil.

Ale nyní . . . Jeseň zádumčivá
nad truchlivým městem, pustým polou,
rozestýlá mračna těžká sivá,
smuteční jak příkrov nad mrtvolou.
Posupně se vetché štíty mračí
a ty domy němé, uzavřené
jako v úzkostech se k sobě tlačí.
Žoldnéřů jen tlupy rozjařené
s písní hlučnou ulicemi hýří,
zbraní lomoz — bubny zevšad víří.
A kam davy kacířů se děly?
Kamo direktorů zástup smělý?
Kamo pýcha, hrabivost a vzdor?
Hle! Jak stíny postavy se plíží
schlípené tu onde, hlavy níží,
a jen časem vyplašený zor
v malomocném záští, strachu němém
pod klobouku svislým kmitne lemem.
Hle, jak tisknou se, by jejich zjev
neupoutal pohled branné chasy,
jejíž meče samoděk se tasí,
kacířskou-li jenom zvětří krev.
Jen se k domům přitiskujte blíž,
hlavy ukláněјte níž a níž!
Již tě vstává slunce víry pravé
nad staré ty domy, kaple, týny
a z těch ulic v záři plápolavé
vyplaší vás navždy, bludné stíny!

V takých myšlenkách jsem bloudil městem.
Náhle v pusté místo bezlidné
smích a váda s kostek hluchým chřestem
zvábily mne s dráhy poklidné.
Na vrch bubnu kostky metajíce
tři tam sedí zpilí žoldnéři
hledů zpurných, osmáhlého líce,
pocuchaných brad a kadeří.

V pozadí pak hmota neurčitá
pod vojenským pláštěm poukryta
na zemi se jeví. Vedle stojí
hošík útlý, šestiletý as,
v drahocenném patricijském kroji.
Jak obláčky temné černý vlas
pod karkulkou sinou, řásnou splývá,
s níž se péro sněhobílé kývá.
Blankytové řásné sukně kraj
obestýlá sněhem hranostaj.
Ba ni dýka něžná, míšek hravý
za ozdobným útlých boků pasem
s hojných drahokamů různým jasem
neschází mu do panické slávy.
Na prsou pak jemně vyšitý
v bílé roušce, hustě nabírané,
okázale bludu symbol plane —
prostý kalich z rudé dykyty.
Ač pod okem tmavým v líčku bledém
jako rosa v bílém poupěti
žal se jeví skvoucím slzy sledem,
přec i vzdor v tom oku viděti,
kteréž z pod obrví jemného
škaredě se na žoldáky vzpírá —
ho! již z očka toho temného
malý dravec kališnický zírá!

Roztomile slušel háv ten panský
něžné poduůbce, že budil ve mně
zalíbení kacíř filigranský.
Chvíli na robě jsem zíral němě,
naslouchaje hádce Valónů,
kteří hry své vděkem opojeni
přeslechli mých kroků blízké znění
a los metali teď o sponu,
poutající hochu k čapce něžné
stříbrným pazourem péro sněžné.

Posléz puzen tajným vnuknutím
přistoupil jsem k hráčům. Oči vznesli
překvapeni. Kostky leknutím
z chvějících se rukou k zemi klesly.
Patrně tu hrubě překročila
chasa jará dovolenou mez
svědomí jich, trochu zdivočilá,
rázem probudil svým zjevem kněz.
Ať se Valón zove hlavou vzdornou —
před knězem ji chýlí s úctou vzornou.

Čí to hošík? — tážu se jich přísně

Vykoktali odvět ze své tísně,
že to nevědí, že z loktů chůvy
kolem jdoucí vyrvali to dítě.

A kde ona chůva?

Rozpačitě
zraky sklopili a bez výmluvy
s úšklebkem pak vrhli pohled stranný
na plášť vetchý blízko rozestlaný.

Ve zlé předtuše má noha zdvihla
okraj pláště. Pod ním mrtvá líc
v temné spoustě rozpoutaných kštic
nad hrudí se obnaženou mihla
pěkné děvy — — Pochopil jsem všecko.

Pohledem jsem přísným brance káral
a jal v náruč vzdorující děcko.
Soucit hluboký se ve mně zháral,
hlas mi velel v duši rozechvěné,
bych to ptáče, hnízda pozbavené,
církvi svaté v náruč teplou vložil
a jím kdysi boží slávu zmnožil.

Bez překážky odnášel jsem robě
pod svým pláštěm, vzlykající tiše,
usnuvší pak v teplu měkké skrýše,
v naši kolej — k příští její zdobě.
Smazána je zcela v dětské duši
památka dnů zašlých; jedva tuší,
že kdys mimo kolej tuto dlelo.
Otec jeho — rektor, církev — matka.
Těšíme se všichni z pacholátka,
jehož srdéčko se otevřelo
záhy nadpozemské záři spasné,
jako slunci poupě čarokrásné.
Jeho ducha, srdce hojný skvost
utěšenou věstí budoucnost!“

Rektor Beskovius dodal k tomu:
„Z dětských let mu jenom pozůstalo
jméno Václav, jímž se samo zvalo,
když je páter v loktech přines' domů.
Nikdo k němu nehlásil se posud; —
však jsme v tají vychovali juna,
by snad otec kacíř z církve lůna
zpět jej nestrh' ve svůj děsný osud.

Však sám nejedno jsem vyrval robě
z rukou otce, z matky objetí,
zatvrzelých ve kacířské zlobě
a ni prosba mne ni prokletí
ni slz řeka, jež mi ruce myla,
nezdržela od spasného díla.“

Don Huerta na to, máchnuv rukou:
„Milosť s kacíři?! Pa! Jděte na ně
s pobožnosti harfou libozvukou —
k uším za vděk přitisknou si dlaně.
Kázání jim v srdce jenom vchází,
když ho rachot bubnu doprovází,
a zář pravdy nejlíp si je získá,
když meč nahý do oka ji blýská.
Touto zásadou jsem vždy se řídil
a žeň za to přebohatou klidil.
Bez chlouby dím, že jsem v této zemi
více duší ďáblu vydral směle
za tři léta, než po žití celé
Kristus Ježíš s apoštoly všemi.“

„Pravdu svatou don Huerta řek',“
přisvědčil mu Přibík Jeníšek.
„Takto nejsnáz dospějeme k cíli —
dokázal mi skutkem thesi tu:
Jako křemeny hle! tvrdé byly
lebky domažlických husitů.
Darmo mnichy k misiím jsem vozil,
marně žádal, domlouval a hrozil
a již naděje se málem vzdal.
Tu když jednou, v této síni právě,
zbožných otců malvaz při zábavě
přátelské mi jazyk rozvázal,
donu Martinovi jsem se svěřil.
Ten mě hledem posměšným jen změřil
a řek' chladně: „Pět set žlutých v sázku,
že za týden zbavím bludů všech
tvrdohlavou domažlickou chásku!“
Přijal jsem tu sázku na pospěch — —“

„A já“ — vpadl don ve hlučném smíchu —
„vzal jsem houfec nizozemských hochů
a jim uzdu popustil jen trochu —:
za den svlékli Domažličtí pýchu,
odpřisáhli blud svůj proklatý
a pan Přibík klopil dukáty — —“

„Pravda vše — až na to klopení,“
praví Přibík, hladě kníry dlaní,
pod nimiž se v chytrém usmívání
vlní rtové vínem skropení.

„Jak?“ don Martin zvolal u nevoli,
„Což jich nebylo tři plné stoly?!“

„Ovšem, bylo — nikoli však mých!
Musilyť je platit — s žalem sice —
obrácené tebou Domažlice.“

Don Huertou otřás' hlučný smích.
„Tak tak, hochu! Hoden's mistra chvály!“
S ním se všichni k slzám rozesmáli.

„Však co značí,“ Michna zvolal nyní,
„tento divný dort, ten sladký srub,
v němž se hemží bludu paladýni?
Takou lahůdkou ať Belzebub
zakončuje pekelný svůj kvas!“

Pousmál se dárce Marradas,
o číš meče jilcem pozazvonil.
Aj, tu z dortu zazněl trouby hlas,
vytažený most se rázem sklonil,
do kořan se brána rozletla,
a hle! z nitra cukrového stanu
postava se drobná vypletla
před žasnoucí zraky kněží, pánů.

Udivení rozléhl se křik:
Bylť to živý směšný trpaslík,
v ďábla převlečený bujným vtipem.
Fantastické roucho sterým cípem
kývalo kol postavičky chudé
od hlavy až po střevíčky rudé,
v čele pak se vilo růžků dvé,
z opeřené čapky krvavé.
Tak tu v kole hodovníků stál
s počerněnou, šklebící se tváří,
klíče nesa rudém na polštáři,
až pak, ukloniv se dvorně, prál:

„Dosti dlouho v této bludu tvrzi
svaté církvi klad' jsem odboj drzý.
Dosti dlouho v různém šalby cviku
s vojskem heretiků, schismatiků

zbraní lži a klamu, liché vědy,
šíp svůj noře v pekla steré jedy,
ba i bibli udělav si štítem,
vzdoroval jsem pravdě v boji lítém.
Však již vidím, že svou celou zbrojí
křehká pevnosť bludu, rozkolu
proti církve moci neobstojí,
po marném že padne zápolu
v mečů vašich bohatýrském kmitu,
v bystré palbě otců jesuitů.
Protož její klíč vám k nohoum skládám
v číré pokoře a slušně žádám:
Snězte již, co zde váš vidí zor,
tyto husity a luterány,
tyto kalvinisty, zwingliany,
novokřtěnce, bratří českých sbor,
s celou tvrzí bludu vydobytou,
bez okolků, s chutí náležitou!“

Smích a tleskot odměnou byl čertu,
za nímž dort hned kacířský se shroutil,
a don Baltazar co strůjce žertu
sivý knír si spokojeně kroutil.

A již víno, v pohárech se rdící,
poč'lo stoupat do zjařených lící,
jiskrou hrálo v oku veselém;
čilejším vždy ruchem, ševelem
sál se plnil; mnohý knoflík zlatý
břichu uvolnil háv těsně spjatý;
mnohý pohár převržený zvonil;
mnohý leb se povážlivě klonil;
hlučnější vždy hovor síní šuměl,
a již vynikal jen rázný hlas,
jímž don Martin Huerta hřmít uměl
a don Baltazar de Marradas.

Náhle v plochu ozdobného křesla
obrovitá postava se vznesla,
s vlasem havraním a bledou lící,
s divnou v očích září plamennou.
Jako mráček západem se rdící,
rudý pláštík vlál jí s ramenou;
rudý měla kabát, nohavici,
jejichž četnou spárou prohledal
nach jen tmavší; mocné ve pravici
pohár s mělnickým se pozvedal.

Byl to Verdugo, jenž ze svých statků,
za seč bělohorskou obdržených,
k těla božího sem přijel svátku,
by se bavil v kruhu přátel ctěných.

Stál tu, jak by přioděn byl v krev,
a hned upoutal vše jeho zjev.

A jak před bouří, kdy mrtvé snění
nepohnutou, tichou nivu jímá,
však se zdá, že v tomto utišení
příští bouř již utajena dřímá:
tak tu náhle bez pohnutí v sále
panstvo sedí ve hrobové tíši,
však již ret se ladí k bouřné chvále
a dlaň stiská ku přípitku číši.

Oči všech tu bez ševelu tkvějí
v bledém Verdugově obličeji,
na číši, již ruka jeho třímá,
na rtu ohnivém, jenž nyní hřímá:

„Verdugo jsem! — Však mě všichni znáte.
Kata značí španělské mé jmeno —
však chci katem zůstat neproměnno
nepřátelům vládce, víry svaté!

Víte všichni, jak jsem kdysi divě
na Bílé tam hoře mečem mával
a sám Ferdinand že milostivě
za korunu českou dík mi vzdával.

Voják vykonal své dílo k chvále;
nuž, vy kněží, politici — dále.
Pro mne není brk; jsem přítel meče
a rád tam, kde krve řeka teče.

Leč v té zemi dosti rukou naší
cedilo již krve zbujné plémě; —
teď nech stíny od čela nám plaší
krev ta rujná samé české země!
Tato krev, jež v záři rubínové
perlami nás ku rozkoši zove,
již tu vznáším v opěněné číši
na oslavu církvi, králi, říši!

Nechať nad tou zemí svatá víra
navždy spasnou náruč rozestírá,
ať jí nikdy pod vítěznou patou
nevztýčí už blud svou hlavu klatou,

ať nám dlouho Ferdinandus žije
a laur ještě mnohý v kadeř vije!“

Úžasná teď bouře v sále šírém
pozdvihla se za těmito slovy;
postav směsice se pestrým vírem
odevšady hrne k Verdugovi.

Dupot sterých střevíců a bot,
překocených nádob třesk a hřmot,
šustot rouch a rukojetí cinkot
o kovové pásy, ostruh břinkot,
lomoz křesla, upadlého kdesi —
snoubí se tu v pusté zvuků směsi.

Jako příboj vln se valí hlavy
v sále, rudou látkou obepjatém;
roucha řeholní a panské hávy
vlají, trou a míchají se chvatem.

A v té spoustě rozličného kroje
zrakové zde svítí, hrajou žární,
jako mušek světlonosných roje
v lesa větvích jižní nocí jarní.
Uprostřed pak s číší ve pravici
Verdugův se vznáší rudý zjev
nad pohárů zlatých blýskavicí,
v nichžto kypí rudá hroznů krev,
o sebe ty číše třeskem znějí
a rty steré ohlušivě hřmějí:

Vivat Ferdinandus, miles Dei,
ensis Romae, clypeus fidei!

(Dokončení.)

ROZHLEDY

v literatuře, umění a vědě.

Česká literatura.

A. V. Šmilovského spisy výpravné. (Nákladem knihtiskárny Frant. Šimáčka. Sešit 1. a 2.). Literární soud o A. V. Šmilovském jest už dávno ustálen: beletrista zdravého názoru, životního a ryzího jádra českého, znatel správné, svěží mluvy české a pilný vzdělavatel novověké lahodné formy slovesné. Nikoliv blysknavou a omamující podobou vnější, nýbrž plným a přesvědčujícím obsahem vnitřním, jenž sobě sám upravuje a připodobňuje svůj slovesný zevnějšek. A. V. Šmilovský dobyl sobě v současném básnickém tvoření českém místa vynikajícího, a jestliže teprv nyní, téměř po dvacítileté pilné činnosti literární přistoupil k pořádání a soubornému vydání posavadních novelistických a románových skladeb svých, podává důkaz ještě jiné pěkné a vzácné vlastnosti, která jej zdobí, totiž své trpělivosti, co se týče literární slávy! Šmilovský povždy se řídil krásným pravidlem: nejprvé literatura, pak teprv já; nejprve prospěch mého národa, pak teprv sláva mého jmena. Kde takové pravidlo určuje a spravuje literární produkci, tam všude jest zdar literárního umění a rozkvět věci národní jistý a zabezpečený. Vždyť jiné ještě příklady toho druhu skvěle dosvědčují pravdivost těchto našich slov. Tak daleko bohu díky dospěl již interes pro krásné písemnictví v národě našem, že spisovatel může vyčkati čtenářstvo, aby jej k sebrání svých roztroušených prací jaksi přinutilo. Šmilovský dočkal se toho také; souborné vydání jeho výpravných spisův přišlo samo sebou na denní pořádek našich vnitřně-kulturních snah a básníku dostává se tím nejúplnějšího dostiučinění za mnohaletou skromnosť. Co vychází ze zdravého kořene, dobude se vždycky na světlo boží, a novely i romány Šmilovského jsou ovocem a zrcadlem hlubokých pravd životních. Kdo zná jeho populárně-vzdělavatelské vypravování „Martin Oliva“ a „Kmotr Rozumec“, jimiž sobě „Matice lidu“ před lety své čtenáře zavděčila, kdo četl jeho „Parnassii“ a „Za ranních červánkův“ v „Osvětě“ a kdo stopuje právě nyní jeho „Nebesa“ v témž měsíčníku, přisvědčí nám, že vším právem pokládáme A. V. Šmilovského za jednoho z předních vzdělavatelův novověké naší krásné prosy. První dva sešity velmi vkusného vydání Šimáčkova přinášejí onu zdařilou a zajímavou kresbu šumavskou, která jmeno Šmilovského byla vznesla posud nejvýše. Parnassie jest skladba opravdového a ušlechtilého slohu, plna půvabův v obsahu i formě. Krása šumavské krajiny slučuje se v ní s dojemným a poutavým dějem v ladný celek; kresba karakterův, probírání nejtajnějších záhad životních druží se tu k poetickému líčení dějiště.

Síla básnická ovšem soustřeďuje se v obraze hlavní osoby, dle které celé dílo má své jmeno. Parnassie náleží k oněm postavám, kteréž v písemnictví se vyslovují s přídechem něžnosti a soustrasti hluboké; básník obdařil ji srdcem a osudem, jimiž čtenář mocně dojat

sleduje vypravování od počátku až do konce s napjatou pozorností. Pel citův, vznešenost mysli a tragika života ženského pojišťují Parnassii v čtenářstvu českém stálou zálibu a Šmilovskému čestné místo mezi předními našimi belletristy. Směr jeho tvoření jest realistický, ale pod vládou poesie; skutečnost idealisuje se v jeho peru a nabývá tvaru uměleckého. Šmilovský má při svém realismu napořád takovou péči o poesii, že někdy užívá až i živlův romantických, jakož toho nalezáme důkaz i v samé Parnassii, kde zejmena nad hrobem jejím básník rozklenul duhu romantiky, zářící ze jmena Byronova. Co nás se týče, neváháme pověděti, že bez tohoto magického osvětlení líbil by se nám zelený trávník na rovu Parnassiinu mnohem lépe. *F. S.*

Ruská literatura.

(Dramatické novinky na ruských jevištích. Ostrovského a Solovjeva: „Dikarka". Ostrovského: „Serdce ně kameň" a obrazy z života moskevského. Bratří Potěchini. N. A. Potěchina „Niščije duchom". Chorobný směr Špažinského dramatu „Pozdnij Razcvět". Chudjakova „V čem sila?" Vučetiče „V krutých beregach", Ge: „Vtoroj brak". Neúspěch Zolova dramatu. Drobnosti.)

V poslední saisoně uvedena dosti značná řada dramatických novinek na jeviště ruská. Rozumí se, že zvláštní zajímavosť mají pro nás jen výtvory původní a z těch zejmena ony, které vynikají skutečnou dramatickou cenou aneb jsou pozoruhodnými zjevy, v nichž obrazí se směr a vkus doby. V první řadě dlužno uvésti Ostrovského, který vystoupil letos s několika dramatickými prácemi, z nichž nejzdařilejší pracoval společně se Solovjevym; dále vzbudily všeobecnou pozornosť dramata Potěchina, Špažinského, Chudjakova a j.

Nové drama A. N. Ostrovského jest vždy událostí. Jeho „Bezevěnná", s kterouž v loňské saisoně vystoupil, jest známa po celé Rusi a provozovala se nejen na všech veřejných, nýbrž i větších soukromých jevištích. Není také divu, neboť Ostrovskij právem platí za tvůrce moderního ruského dramatu, které nyní již na třiatřicátý rok pěstuje. Jeho nová dramata stanou se také v krátce duševním majetkem celého národa. Nejzdařilejší jest společná jeho práce se Solovjevem, čtyřaktová veselohra: „Dikarka" (divoška.) Jest to fotografie názorů a života nové Rusi, totiž Rusi po reformách cara Alexandra II., jež velmi se líší od Rusi před reformami. Vareňka Zubareva jest dívka, kteráž od svého dvanáctého roku vyvíjela se volně a beze všeho dozoru za vlivu jediné moderních na Rusi náhledů o vychování a postavení ženy. Druhý její otec, Kiril Maksimovič zanáší se správou statků svých i cizích a nemá pokdy starati se o dívku, jež vyrůstá co divoška. Za dřívějších dob byla by se podrobila každá dívka jistým způsobům a pravidlům slušnosti, avšak duch času přinesl s sebou zásady: jest na čase, aby ruská dívka domohla se samostatnosti, jest na čase, aby ruské slečny přestaly být pouhými loutkami a nepodrobovaly se cizím vlivům. Divoška činila, co se jí uzdálo; oblékala se v sarafan, hrála se selskými dívkami, přehazovala seno a vozila se na řebřinách s mladými hochy po polích a cestách. V téže obci žije Achmetěv se svou chotí

Marií Petrovnou. Achmetěv jest typ velmože, kterýž za dob nevolnictva hrál velký úkol. Vychován v právu o nevolnictvu navykl si nečinnosti, hnusí se mu zimničný ruch, jenž se zmocnil Rusi po reformách, zemstvo se mu protiví, polnímu hospodářstvu nerozumí, domov znechutil se mu konečně tak, že rok co rok jezdí na leto do ciziny utrácet své peníze. Marie Petrovna ráda by jej udržela přes leto doma a napadá jí, že by ho mohla upoutat Vareňkou. Rusce staré doby nebylo by mohlo napadnout, aby jiné dívce neb ženě domlouvala ku koketování s mužem, jenž jí samé nebyl lhostejným. Avšak moderní zásady o neobmezování, o volnosti citu a p. u Marie Petrovny to vysvětlují. Vareňka se smíchem dá si říci a nic nebylo snadnějšího než upoutati starého Achmetěva, který hnedle byl Vareňce všude v patách. To však Marii Petrovně zdálo se přes příliš a počala žárlit na nevěrného muže. Jiný typ líčí se nám v Miljkovu, jistého druhu nihilistovi; zná něco přírodních věd, zachází hrubě s lidmi a velebí materialism, jest však skrz na skrz poctivec. Ten stane se také mužem Vareňky. Odbytý Achmetěv vrací se pokořen ku své ženě, jež mu uštěpačně praví, za „muže ještě se hodí, avšak na milovníka že jest příliš stár." Krom těchto oplývá kus mnohými jinými ještě typickými figurami. Matka Achmetěva náleží k oněm, jež stále jestě se nemohou srovnati s novým pořádkem. Úřadník Veršinskij zanáší se opět plány na reformu celého světa a jeho obrazotvornost předvádí mu stále nové a nové opravy.

Čtyřaktové drama Ostrovského „Serdce ně kameň", poprvé v prosinci 1879 v Moskvě a Petrohradě provozované, jedná opětně jako mnohá předešlá v továrnické končině Moskvy, v Zamoskvorěčji, a hlavními osobami jsou opět kupci a jich manželky. Starý bohatý továrník Karkunov má mladou ještě choť, Věru Filippovnu. Čítá 36 roků a celých 15 let svého manželství vede život jak ve vězení. Jedinou její zálibou jest dobročinnosť. Zprvu sice se rmoutila, později však navykla svému osudu. Avšak „srdce není kámen". Polo z útrpnosti polo z náklonnosti přeje mladému Erastovi, pomocníku v továrně, kterýž o špatném platu bídně žije, nevědouc, že při svém mládí jest velký Don Juan. Jejímu starému muži napadne vyhotovit poslední vůli a povolá k tomu cíli k sobě svého synovce a kmotra. Rozhodne se odkázati synovci milion a druhý milion své manželce, s ostatním pak velkým jměním pamatovati na ubohou duši za mnohé hříchy mladosti. Synovec navede Erasta, aby se přetvařoval a přiměl Věru Filippovnu k noční schůzce pod zdí klášterní, že ji tam překvapí s Karkunovem, kterýž pak ji vyžene a učiní synovce jediným dědicem. Na hrozby Erasta, že si jinak vezme život, svolí Věra ku schůzce. Úskok ten však se nezdařil. Synovec nezamlčel své ženě dostaveníčka Ersta s Věrou. Žena synovce Karkunova jest však sama v milostném poměru s Erastem, rozhořčena běží mu večer činit výčitky, kdež ji zastihne její muž i starý Karkunov. Následek toho jest vypovězení synovce i s jeho ženou a propuštění Erasta. Výjevy ty otřásly však povážlivě zdravím starého Karkunova. Přesvědčiv se o velké dobročinnosti Věry Filippovny, vyhotoví novou závěť, kterou jí všechno odkazuje, avšak pod tou podmínkou, jest-li že se zapřísáhne, že nikdy po jeho smrti se neprovdá. Věra slibuje.

Uplynou však dvě léta. Erast znovu se objevuje, Věra předstoupí konečně před svého muže a oznámí mu, že nemůže mu dát nijakou záruku, že po jeho smrti se nevdá a že vzdává se raději dědictví. Starý Karkunov sápe se na ni, křičí a spílá jí, že nemůže se dočkati jeho smrti; avšak její klid ho zarazí, vrhá se jí k nohoum a u jejích nohou zahyne.

Dále provozováno v Moskvě Ostrovského „Staryj drug lučše nových dvuch", obrazy to z života moskevského, jež vynikají sice originálností, ale ne tak dramatickou cenou.

„Niščije duchom", čtyraktové drama N. A. Potěchina provozováno na počátku saisony v Petrohradě i Moskvě a prošlo do dnešního dne všechna jeviště ruská s úspěchem, totiž došlo všeobecně souhlasu obecenstva byť ne také kritiky. Potěchini jsou, jak známo, v ruské literatuře dva a oba již přes dvacet let činni. Aleksej a Nikolaj. Aleksej Potěchin věnoval se zprvu více dramatickému, později však výhradně jen výpravnému spisovatelství. Z jeho veseloher a dramat dodělaly se sice tři čtyři úspěchu a udržely se na jevišti, avšak ustavičné boje a obtíže, s nimiž co dramaturg se setkával, přiměly ho k tomu, že věnoval se výhradně jen výpravné belletristice. Za to věnoval se bratr jeho Nikolaj Potěchin výhradně jen divadlu. První drama, s nímž vystoupil na počátku šedesátých roků, bylo: „Doba na dobu našel" (vyzrál chytrák na chytráka.) Povzbuzen příznivým přijetím dramatu vystoupil za nedlouho s dvěma novými kusy: „Bylj molodcu ne ukor", v němž líčil souvěký život petrohradský a „Gore — dolja" z ruského národního života. Zvláštní oblibě obecenstva těšila se též dramata: „Zloba dnja", „Mertvaja petlja" a Bogatyr věka".

Nejnovější drama N. A. Potěchina připomíná do jisté míry na Dumasovu „la damme aux camélias", avšak jen připomíná, neboť děj i líčení jsou jiné. Hlavním motivem dramatu: „Niščije duchom" jest nešťastná láska. V prvním dějství seznamuje nás spisovatel s hernou Karabanova, živícího se obehráváním „holubů", t. j. bohatých sprosťáků. K tomu cíli chová u sebe známou krásku z polosvěta Naďu Kondorovou a urozeného náhončího Kudrjajeva, který za přiměřenou náhradu láká bohaté synky i měšťáky do herny. Slečna Naďa zná velmi dobře svou úlohu zavlékati nezkušené mladíky do hry, přece však odmítá rozkaz Karabanova, aby přimčla ku hře Alekina, mladíka, jenž nenáležel v kruh společnosti Karabanova. Podobně jako Traviata pociťuje Naďa k Alekinu upřímnou, nesobeckou lásku; uznává, že Alekin náleží k jiné, lepší vrstvě lidí, jež nemá nic společného s onou nízkou, v jejímž středu tráví svůj život. Mladistvý a vzdělaný Alekin, jenž dobře zná, k jakému druhu lidí náleží Kondorova, nabízí jí srdce i ruku. Naďa odmítá jeho nabídnutí, vyjevuje mu bez obalu svůj smutný úkol na světě a odchází od něho. Tu zakládá Karabanov bank o 40.000 rublech. Alekin vsadí a Naďa s ním 20.000. Karabanov neodmítá sázku tu, již by byl Alekin musil zaplatit, nýbrž vrhá kostky. Naďa se vzchopí, shodí kostky a vyčítá rozhorlena Karabanovu jeho zločinnou skrýš. Nastane povyk, všichni vstávají a Karabanov se zaťatými pěstmi vrhá se na Naďu. Alekin však předstoupí před ni a prohlašuje, že ji béře v ochranu co svou nevěstu a co budoucí její manžel. V druhém aktu předvádí spisovatel boj novo-

manželů se společností, jež nechce uznati aniž přijmouti Naďu za sobě rovnou. Sanguinický Alekin oženil se s Naďou proti vůli rodičů, jest sice schopen i šlechetných úchvatů, avšak v boji se společností podlehá. Stává se chladným k manželce a vzdaluje se domu i společnosti. Poslední kapkou, jež přeplnila číši trpělivosti lehkomyslného Alekina, jest zpráva, že vyloučen byl z anglického klubu. Alekin opouští na dobro ženu, jež upřímně jej milovala a účinkem lásky té takřka byla znovuzrozena. V třetím aktu vidíme Naďu marně čekati na manžela, jenž tentokráte přes příliš dlouho se nedostavuje. Urozený náhončí, Kudrjajev, dovede si k ní zjednati přístup a ten jí oznamuje, že její manžel miluje jinou, ba že se chystá s francouzskou koketkou opustit Petrohrad a usadit se v Paříži. Za nedlouho dostaví se i sluha s listem od Alekina. Píše, že nebyl s to déle snášeti urážky se strany společnosti, odloučení od světa a veškerého styku s přáteli. „Jediný východ pro nás oba jest: rozloučíme-li se na vždy.“ Těmi slovy loučí se s ženou, jížto pojišťuje roční důchod u bankéřského závodu. „Zapomenutí, zapomenutí!“ volá pološílená Naďa a odhodlá se jíti s Kudrjajevem k hudební zábavě. Ve čtvrtém dějství vidíme Naďu opět u Karabanova. Setká se tam se svým manželem, vínem opojeným a vrhá se do divokého tance s cigány. Náhle však klesá mrtva k zemi. „Puklo jí srdce“ konstatuje se. Hlavní děj jest až přílišně propleten episodami, z nichž většina jsou rázu časového, satyry neb parodie na zvyky a obyčeje doby a lidí. Byť to i nezůstávalo bez účinku na širší obecenstvo, přec nelze neuznati, že uměleckosti a trvalé ceně dramatu to neprospívá.

Moderní ruské drama jeví vůbec velkou zálibu v líčení vad, kleslostí a temných stránek společenských, dosahujíc v tom krajních mezí možnosti. J. V. Špažinskij šel ještě o značný krok dále ve svém pětiaktovém dramatu „Pozdnij Razcvět,“ arci ne o krok ku předu. Drama to vřaditi lze nejsnáze k oněm pathologickým zjevům belletrie, jež v Emilu Zolovi našli svého mistra. Motivem dramatu Špažinského jest duševní prázdnota a těžkomyslnosť a rozřešení v názvu označené, pozdní rozkvět, není snad vyléčením, nýbrž trapným následkem oné choroby. Zenajida Andrejevna Skomova zove se onen duševní chorý zjev a spolu hrdinka dramatu, jížto předvádí Špažinskij zprvu co dívku později co mladou ženu. Tato „dívka k vzývání“, jež sedí, dle slov její matky „ani prstem nehýbajíc,“ má dva ženichy; jednoho mladého a hezkého, Borispolského a druhého starého nehezkého ale bohatého, Baršina. Jeden jest jí lhostejný jak druhý, k radě matky rozhodne se pro Baršina. Lhostejně se zasnoubí a co mladou ženu charakterisuje ji Baršin slovy: „Nejtrapnější všeho jest mi její lhostejnosť. Pohlédne na tebe, ale tak, jakoby se dívala na hodiny.“ Konečně počíná se chorobný stav Zenajidin měniti v podrážděnosť. Muž její jest jí nesnesitelně lhostejný, opustí ho a prchne přímo k Borispolskému. Starý jeho učitel vykládá sice příčinu jejího duševního stavu, že matka vnukla jí nedůvěru ke všem lidem, zničila v ní celou ideální stránku mladistvé povahy a naplnila její duši odporem; avšak Borispolskij, jenž miluje mladou dívku, odbude Zenajidu. Tato vyhledá mladou dívku, snaží se jí úskokem odloučiti od Borispolského, avšak marně. V zimničném záchvatu střelí po ní, však mine se jí, an tu vstoupí její manžel Baršin. Bez vědomí klesne

do křesla. Toť několika slovy obsah dramatu směru, který bohdá se neudrží na Rusi; neboť bez poesie nelze si pomysliti ani dramatu, ani básně ani románu.

Chudjakov obral si k svému pětiaktovému dramatu choulostivou látku ze života ruského, socialistický pessimism. Nezůstal však jednostranným, nýbrž líčí i stránku druhou, zápasící s rozkladnými zásadami socialistického pessimismu. V Neladinu líčí nám pessimistu, kterýž s výše svého skepticismu se směje veškerému konání lidskému, vše co platí za dobré a drahé, označuje za směšné a co platí za vznešené a ideální, vykládá za smutnou komedii neb za sebeklam. Neladin nenávidí vše a především i sama sebe. Úšklebek pohrává mu kol úst, když se mu podaří popuditi starého druha proti domácímu pořádku a pokoji, neb přesvědčiti dobrého manžela, který v potu tváří pro svou rodinu chléb vydělává, že takový život jest nesnesitelný, aneb výstřední, ale dobrosrdečné dívce vštípiti o jejím ženichu pojem, že jest nebohý blázen. Sám Neladin obkličuje se takto ve skeptické výši a nepřístupnosti zcela přirozeně nymbem duchaplnosti a což více i září mučennickou. Neboť, že není šťasten, že trpí a více trpí než kdokoliv jiný, o tom snadno může přesvědčit zejmena všelikým dojmům přístupnější krásnou pleť. Což na plat, že na př. matka rodiny, jižto co dívku zbožňoval a kteréž svými zásadami zmařil její rodinné blaho, pokládá ho za zosobnění všeho zlého? Mučennická záře nezůstane ani na ni bez účinku. Mluví jí tak pohnutlivě, tak vroucně o svém neštěstí, o své lásce, o svém trápení, a ona poslouchá ho tak sdílně a zbožně, že nelze pochybovati o jeho vítězství nad paní. Hlubší ještě dojem mají jeho nauky na Olgu, dívku, jež o něm blouzní. Miluje ho a posvěcuje trpícímu mučenníku své útlé nevinné srdce, svou celou budoucnosť. A právě tato dívka jest hrdinkou kusu, ona jest to a její idea, v které spočívá síla. Ona protestuje proti okovům, jimiž se lidé poutají, ona jeví s vůlí spojenou energii, jež od poznání přechází k činu. Chladné sobectví Neladinovo bezohledně však ji odmítá, i on jest poctivý ve svém způsobu. Avšak důsledky Neladinovy nauky odporují povaze lidské, odporují oněm elementárním silám a pudům, lásce k rodině, k děcku, k dobrodinci a j., jež jsou nerozlučny s bytostí člověka. Neladin octne se ve sporu s ženichem Olgy a nicota jeho theorie pojednou maně se objeví. Dívka zvítězí nad jeho naukami a překoná jeho samého. Zmíraje uzná sám Neladin pásky rodinné, jež poutají člověčenstvo na zemi, uzná, že jest překonán, končí však s osudným: ale — jež spisovatel nechává bez odpovědi.

Poprve vystoupil v této saisoně mladý spisovatel Vućetič s původním dramatem o pěti dějstvích a šesti obrazech: „V krutých beregach". Dosavadní jeho práce dramatické byly většinou pokusy dle francouzských sujetů. Drama Vućetičovo uvedeno na jeviště „uměleckého kružku" v Moskvě. Řeč jeho jest uhlazena, drama však postrádá nových myšlenek a nových figur.

V Petrohradě provozováno s úspěchem pětiaktové drama „Vtoroj brak" od spisovatele skrývajícího se za pseudonymem J. N. Ge.

Co zvláštnost dlužno zaznamenati, že na Michajlovském divadle v Petrohradě provozované drama Emila Zoly „Thérèse Raquin" na

dobro propadlo. Na Rusi, kde vypučel realism Gogolův a kde veškerá moderní dramaturgie zove se realistickou, jest Zola nemožný. Známý kritik Rostislav píše o Zolově dramatu do slova v „Petěrb. Vědom:“ „Na jevišti Michajlovského divadla provedeno tedy drama Zolovo „Thérèse Raquin“. Běda však, jaká to nesnesitelná nuda a jaká neznalost scenických podmínek! Kde jest tu známka onoho přeslovutného od francouzských spisovatelů s takým zápalem velebeného realismu? Drama Zolovo jest plod nezdravé fantasie, něco na způsob dusící a udavující noční můry.“ Úvahu svou pak uzavírá slovy: „Možno-li podobné drama nazvati perlou reální dramaturgie, jak ubezpečuje pan Zola, to nedej bože, aby našla následovníky.“ Jiný kritik praví: „Je-li vražda, raffinovaný zločin neb mordýřská historie s kalužemi krve a puchem mrtvol realismem, jest p. Em. Zola dojista realistou. Pochybujeme však, že jeho směr, zejmena jak jeho drama nám ukázalo, může být nazván realistickým. Realism má v umění velký úkol, avšak natahování čtenáře na skřipec v Zolově dramatu, nemůže být nazváno uměním.“

Z ostatních novinek zasluhují povšimnutí jednoaktové drama A. Trofimova: „Razvedemsja“, čtyraktová veselohra G. D.: „Tetja Liza“, tříaktová fraška Vikt. Aleksandrova: „Kandidat v gorodskije golovy“ (dle francouzského motivu) a Bertoldiho jednoaktový žert: „Jež po vidu ne prigož, da nrav jego choroš“ (též dle francouzského motivu).

J. J. T.

Sjezd archeologů ruských r. 1881, jenž položen jest do Tiflisu, bude, jak z příprav konaných vysvítá, nad jiné zajímavější. Poslední, třetí sjezd, odbýval se r. 1877 v Kijevě, a určil hledě k neobyčejnému množství archeologických památek na Kavkaze za místo čtvrtého sjezdu hlavní město Kavkazské! Přípravné práce vede k tomu cíli zvolený výbor, jenž za předsednictví hr. A. S. Uvarova zasedá v Moskvě. Věstník ruského ministeria vyučování přináší nyní program podniknutých prací a výskumů, jež tvořiti budou i program sjezdu. Rozpadají se v šestero hlavních oddílů a sice:

I. Starožitnosti předhistorické. 1. Zevrubná mapa všech stop ledové doby na Kavkaze. 2. Přehled vykopaných památek fauny z ledové doby na Kavkaze se zvláštním ohledem na zaniklé druhy a jich odchylky, což svěřeno zvláštní komissi učenců s ředitelem kavkazského musea, p. Raddem, v čele. 3. Výpis skalních jeskyň, jež obývány byly od lidí a zvířat. Kavkazsko proslulo neobyčejně velkým počtem podobných jeskyň. Nalezají se tu velké, mnoho verst dlouhé, podzemní chodby stalaktitové, jakož i umělé jeskyně, v nichžto dosud nalezají se kláštery. V známé Abchazům posvátné jeskyni, Oggin zvané, obětována byla do nedávna každoročně bílá kráva. 4. Kamenný věk na Kavkaze, jenž nad všechnu pochybnost byl zjištěn při výpravě Poljakova na Ararat. 5. Kůlové stavby na jezeře Gokčaj. 6. Výskum velkých uměle spracovaných kamenů s otisky šlapadel a kopyt a p. 7. Výskum kamenných památek v podobě stolů na podstavcích. 8. Výpis obyčejů pohřebních všech kmenů na Kavkaze a výskum kurganů za účelem, aby se zjistily zvláštnosti pohřební v dávných dobách a dle možnosti národnost jich původců. Této části věnuje se zvláštní péče, ano se vychází od zásady, že v dávnověku ubírala se velká část národů evropských

přes Kavkaz do Evropy, tak že snad v kurganech zjistiti by se daly jejich stopy. 9. Vysvětlení obchodu s jantarem na Kavkaze. 10. Staré doly a hornictví na Kavkaze.

II. Starožitnosti z doby pohanství. 1. Proskum krajin do Kisljaru a Baku. 2. Ssutiny v X. věku zbořeného města Berdaa, hlavního to města kavkazského Albánska. 3. Mythologie Ossetů, v kterémž oboru pracuje zejmena p. Jatijev. 4. Původ Chazarů o rozsah jich říše, o čemž podá zprávu prof. A. Harkavy. 5. Historický výskum o přestěhování zajatých Židů, Egypťanů, Řeků, Indů a j. na Kavkaz za panování Nabukadnezara. 6. Zpráva o tak zvaných kamenných babách.

III. Starožitnosti křesťanské a mohamedanské, o nichž svěřen referát professoru oděské university N. Kandakovu.

IV. Stavitelské starožitnosti mají znázorniti obydlí horských národů v nejstarších dobách u porovnání s novověkem a zjistiti, kdy vystupovati počala forma lomeného oblouku.

V. Starožitnosti řeči a písma zahrnovati mají epigrafický materiál až do konce XII. věku a sice jak arabský, tak řecký, slovanský, gruzínský, arménský, hebrejské a kýlový staroperský.

VI. Linguistika pojata jest potud v program, pokud řešiti má záhady o původu a třídě jazyka národů kavkazských. *J. J. T.*

Drobnosti.

Skvrny slunce a krise obchodní. Již po dlouhá léta pátrají různí badatelé po jakési souvislosti mezi obchodními krisemi a velkými zákony kosmickými. Nesměj se, milý čtenáři, něco na tom skutečně jest, ba zdá se, že známé skvrny sluneční stojí v určitém vztahu k revolucím hospodářského a obchodnického života. Hypothesa o pravidelném objevování se krisí obchodních v jistém období za sebou, tedy o jakési periodičnosti „krachů“, jest už od počátku nynějšího století předmětem pilného studia zejména anglických a francouzských učenců; Angličan dr. Hyde Clarke poukázal v „Railway Magazine“ již leta 1838, že spekulační krise v Anglii vrací se v pravidelném období 10 až 11 let za sebou; shledánoť, že v Angli zuřily krise r. 1793, 1804, 1815, 1826, 1837 a konečně dle výpočtu Clarkova dostavila se prudká krise i r. 1847. Takovouto periodičnost nelze přec zhola přičíst na účet pouhé náhody. Brzy po tom měl anglický statistik G. T. Danson v Londýně přednášku, v které dokázal souvislost mezi periodickým klesáním cen potravních a mezi hospodářskými poměry obyvatelstva. Ještě později (r. 1857) uveřejnil bankéř G. Langton v Manchestru pojednání o pravidelných 10letých periodách obchodních krisí a náhledy jeho byly zkoumáním Coquelina ve Francii a Macleoda v Anglii potvrzovány. Tu však konečně vystoupil proslulý statistik a národohospodář prof. Stanley Jevons r. 1862 s obšírným důkazem statistickým, že mezi množstvím obchodů banky anglické, cenami pšenice, cenami renty, mezi diskontem a množstvím úpadků v Anglii panuje pevná souvislost. A r. 1875 pokusil se týž badatel odůvodnit hypothesu, že rozkvět a úpadek hospodářský, tedy čilý ruch a krise obchodní, vracející se pravi-

delně od 10—11 let souvisí co nejúže s tak zvaným maximem a minimem skvrn na slunci. Jakýsi vztah mezi krisemi a množstvím slunečních skvrn jest skutečně v plné míře nápadným; v letech tak zvaného maxima pozoruje se totiž na slunci ne méně než 350 různých skupin skvrn, tedy skoro každý den jedna; v letech minima vídá se však skupin oněch jen 24, tedy asi dvě během měsíce. Maximum slunečních skvrn jevilo se v letech 1828, 1837, 1848, 1860, 1871; minimum pozorováno bylo r. 1833, 1844, 1855, 1867 a 1877. Sledujeme-li tuto periodičnost do let zpátečních, shledáme, že skutečně s dlouhou řadou obchodních krisí úzce souvisí, neboť krise řádily r. 1711, 1721, 1731—32, 1772—73, 1783, 1793, 1815, 1825, 1836—39 (1837 ve Spojených Státech amerických) 1847, 1857, 1866. Během doby této obnášela průměrná perioda krisí $10._{46}$ roků, kdežto průměrně perioda maxima a minima slunečních skvrn čítala $10._{45}$ roků. Že tu a tam v jednotlivých letech se krise nedostavila, jest snad vyjímkou, kterouž spůsobily různé, v opáčném směru pracující proudy života společenského. Jakási souvislost skutečně existuje, běží jen o to dokázati, je-li nahodilou, nebo kausalní, jedná-li se tu o post hoc čili o propter hoc. Otázku tuto rozebral nyní zmíněný prof. Stanley Jevons v obšírném článku, kterýž před nedávnem byl v „Times" uveřejněn. Pozorujeme-li kosmické vlivy působící na výrobu lidskou, tak asi dovozuje Jevons, shledáme snadno vztahy, které nám kausalní onu souvislost aspoň naznačují. Současně s maximem a minimem slunečních skvrn spadá i maximum a minimum magnetismu země; Hornstein dokázal existenci podobných vztahů k tlaku vzduchovému, Meldrum Lockyer a Symons pak vypočítali, že též uhrnné množství deště souvisí co nejúže s množstvím slunečních skvrn; množství skvrn působí totiž na intensivnost slunečních paprsků, tudy na rychlejší neb volnější vypařování se a na větší neb menší rozměry srážek. Ovšem pravidlo toto jeví se toliko na celé zeměkouli, v poměrech lokalních vidíme nezřídka četné vyjímky. Již roku 1872 pravil učenec italský Gerolamo Boccardo v díle svém: „Prediche di un Laico" mezi jiným: „Období větších neb menších vibrací na povrchu slunečním, kteréž patrně se řídí přímými zákony přírodními, mají rozhodný vliv na meteorické zjevy pozemské, na polární světlo, na temperaturu a změny klimatické vůbec — tudy i na úrodnost půdy a na špatnou či bohatou žeň. To vše zas působí na státní a společenský vývoj celého lidstva: je-li chleb lacinějším a výživa vůbec snadnější, jsou zločiny řídčími, sňatky četnějšími a národové kloní se méně k revolucím. Obecný předsudek a pověra, že od úkazů na nebi závisí nezřídka osud států a panovníků, má tedy hluboké svoje odůvodnění . . ." Čtenář zajisté shledal, že angličtí badatelé mají po výtce na zřeteli krise anglické, kteréž, jak uvedeme, se slunečními skvrnami opravdu souvisí. Krise na pevnině evropské, zejména tedy poslední krise r. 1873 se z pravidla toho jaksi vysmekají. Již tato okolnost zdá se tomu nasvědčovat, že Anglie co osamocené území, podlehá pravidlům řečených vlivů kosmických mnohem snáze, než velká pevnina, na kteréž v hospodářském životě jsou pravidla ta působností nejrůznějších živlů a proudů zkřižována. Obchod a průmysl osamocené Anglie souvisí dále co nejúže s rozsáhlou říší

indickou, hlavním to zdrojem britského blahobytu. V Indii, jak známo, dostavuje se každých 10—11 let nouze a hlad následkem neúrody a nedávno provedl mr. Hunter, říšský statistik indický, důkaz, že leta vysokých cen pšenice a rýže, tedy leta hladu v přelidněných krajinách asijských souvisí úplně s ubýváním a přibýváním skvrn ve slunci. Hypothesa Jevonsova dala by se tedy krátce shrnout v následující: množstvím slunečních skvrn podmíněno jest množství deště; vztah tento jeví se obzvlášť v tropických neb subtropických krajinách, tedy v Hindustanu, Číně, jižní Americe a Africe; souvislost ona mizí pozvolna v pásmech mírnějších a může být vůbec pokrokem a zlepšením zemědělské výroby do jisté míry paralysována; v Indii však vystupuje plnou silou: po úrodné žni roste kupní síla obyvatelstva indického, průmyslové závody anglické mají čilý odbyt, rostoucí množství zákazníků, obchod světový nabývá čilosti, kteráž žene k výrobě až přílišné — k hospodářské expansi. Však tato přehnaná výroba, rozpoutaná spekulace a hromadění hotových výrobků dosahuje nejvyššího stupně v tom okamžiku, když v rozsáhlých krajinách indických následkem sucha — tedy minima skvrn slunečních — dostavuje se neúroda a hlad. Závody, nemajíce odbytu, zastavují práci, nahromaděné výrobky klesají v ceně — nastává krise, která z Anglie velmi snadno může být do celého obchodního světa zavlečena. — Je vidět, že hypothesa anglického badatele není zhola bez podstaty. Ovšem k odkrytí povšechného zákona s platností všeobecnou zbývá ještě cesta příliš daleká! *J. F.*

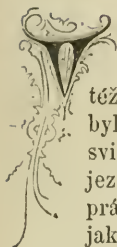
Epikurejci.

Román

od

J. Arbesa.

(Pokračování.)

V téže době, když forman Weinfurt, o jehož dobrodružství jsme byli právě vypravovali, přijížděl ku Zbraslavi, kmitnul modravý svit z okénka nízkého, šindelem krytého domku nedaleko Oujezdské brány. Kmitnul jednou, dvakrát — v jizbičce patrně právě rozkřesávali — pak zůstalo okénko po delší čas temné jako dříve.

Domek ten byl částí řady nízkých, vesměs šindelem krytých domků, kterýmž v nejbližším sousedstvu přezdíváno „baráky". Domky ty, celkem dvanácte čísel, táhly se od nynějšího vjezdu do Kinské zahrady — po které roku 1824, kdy vypravování naše počíná, nebylo ještě památky — podle hlavní silnice směrem k jihu.

Před několika z těchto „baráků" byly malé zahrádky, rozprostírající se od front domků až po strouhu, kterouž byla silnice ohraničena. Zahrádky odděleny byly od sebe primitivními zábradlími nebo pouhými ploty a různily se dle majetníků, vlastně nájemníků jednotlivých bytů.

Byl-li některý nájemník zvláštním milovníkem květin, byla zahrádka před oknem jeho bytu samá květina; nájemník praktický pěstoval v zahrádce před svým oknem zeleninu, nájemník lhostejný nechal zahrádku spustnouti a jenom když ovoce stromů, jichž ostatně nebylo v zahrádkách právě nazbyt, dozrálo, sčesal si je.

I co do velikosti lišily se zahrádky ty nemálo. Velikost jejich řídila se totiž jednak dle šířky domku, jednak dle prostory od domku až k silnici. Domek číslo první byl od silnice asi osmdesáte kroků vzdálen; ostatní postupně vždy více se silnici blížily. Zahrada před prvním domkem byla tudíž největší, zahrady před ostatními domky postupně vždy menší. Před baráčkem, z jehož okna byl právě kmitnul modravý svit, nebylo více žádné zahrádky, nýbrž jen asi pět až šest stop široká, mělká strouha, v kteréž bývaly za letní doby zasázeny brambory a různé druhy zeleniny.

Baráček ten byl však i jinak zvláštností. Byltě to nejstarší jednopatrový domek před Oujezdskou branou vůbec. Se silnice arci bylo

viděti jen zcela obyčejný baráček, od ostatních nijak se nelišící; ale s druhé strany pozorován, objevil se baráček co domek jednopatrový. Byl vystaven — možno-li tak říci — na spůsob nejmodernějších činžovních domů s přísklepími; ale lišil se od nich tím, že k bytům v přísklepí vedla toliko temná chodba, do které padalo světlo jen úzkými otvory sklepními, okna bytů pak šla vesměs do velké stinné zahrady, kdežto u moderního přísklepí bývá přístup k bytům více méně světlý a pohodlný, a otvory sklepní zastupují místa oken bytů.

Přes tyto právě uvedené výhody byly byty v tomto baráčku pravými brlohami. Světničky neměřily více než pět až šest kroků šířky a asi sedm neb osm kroků hloubky. O luxu, jenž se zove kuchyní, neměli nájemníci „paláce" toho ani pojmu. Do bytů v přízemí, kterémuž v sousedstvu jinak neříkáno než „pod zemí", vcházelo se přímo z tmavé chodby a každý byt byl vlastně jen malá sednička o jednom okénku. Byty s okny k silnici obrácenými, nebo-li v „prvním patře", těšily se zvláštním výhodám. Vždy dva a dva měly společnou tmavou předsíňku, v kteréž bylo možno za parných letních dnů na krbu něco uvařit nebo správněji řečeno, přičmoudit. Z předsíňky vedly dřevěné. řebříku podobné schody na půdu, která byla rozdělena, tak, že každý nájemník měl svou vlastní a mohl jí dle potřeby použíti.

Rozumí se samo sebou, že již tenkráte bydlela i v tomto „paláci" v „prvním patře" honorace, kdežto „pod zemí" trávil trudný život svůj buď člověk lakomý nebo ubožejší než byli ubožáci, kteří bydleli nad ním. My „lidé moderní", kteří jsme byli uvykli výhodám pokročilejší doby, zajisté jen nesnadno vpravujeme se v život lidí, kteří žijíce před půl věkem, byli nuceni ocílkou, křesacím kamenem a hubkou nebo troudem oheň rozžehati . . . Křesací kámen jest jaksi středem, kolem něhož kupí se množství za oné doby charakteristických zvláštností, které z vlastního názoru zná již jen pokolení nejstarší, vymírající, tak že my všickni, kdož známe křesací kámen již jen dle doslechu, nesnadno chápeme, jak bylo na příklad tehdáž možno, konati čtvrt roku a mnohdy i déle přípravy k cestě z Prahy do Plzně.

Pravda — odpověď je prostá: nebyloť železnic a parních strojů vůbec; nebylo i jiných věcí, které zdají se nám býti nyní již tak všedními, jakoby byly už před několika věky nabyly u nás domovského práva.

Nesmíme však zapomenouti, že fysiognomie královské Prahy a jejího okolí lišila se roku 1824 od nynější tak podstatně, že k suchoparnému vytknutí všech charakteristických růzností nestačil by ani spis několikasvazkový.

Po nynějším Smíchovu a Karlínu nebylo tehdáž ani památky. Místo výstavných domů rozprostíraly se od nynějšího nádraží české západní dráhy až k Oujezdské bráně, pak od invalidovny až ku zrušené již bráně Poříčské zelinářské zahrady — kromě bídných chatrčí, takových též domků, nebylo ani na Smíchově aniž v Karlíně pozoruhodnějších budov a jenom tu a tam poutala pozornost nějaká pošmurná, začmoudlá továrna.

Také výstavnost Prahy byla posud v plenkách. Mysleme si Prahu bez nových a nejnovějších, více méně výstavných, nebo i monumentalních budov, Prahu toliko s jediným mostem kamenným, bez plynového

osvětlení a s dlážděním toliko v ulicích nejhlavnějších; mysleme si dále, že podle větší části domů táhnou se nepokryté strouhy, do nichž vtékají výkaly z budov, že ulice zametají trestníci v poutech a řetězích, že před každým druhým, třetím kupeckým krámem stojí athlet v neúplné uniformě granátnické a tluče ve velkém hmoždýři praženou kávu, cukr, pepř nebo jiné koření; mysleme si, že nás každých deset nebo i pět kroků osloví po česku nebo po německu nějaký žebrák, prosící za almužnu, že v době stěhování se zdá, jakoby nestěhovali se soukromníci, nýbrž granátníci, kteří mají z vojenské posádky pražské, jež se propůjčuje ku všem možným soukromým službám, takřka privilej na stěhování; mysleme si dále, že nepanuje tu v šatstvu moda pařížská, nýbrž vídeňská, že holduje se v oděvu sice přepychu, ale že je oděv, obzvláště zpanštělých ženštin a přede vším vojenské posádky nejen nevkusný, nýbrž směšný; že mužští nosí skoro výhradně dlouhé, široké pláště a tak zvané karbonářské klobouky; mysleme si dále, že nejznamenitější hostince jsou ony v „červeném domě“ a u „černého koně“, nejznamenitější kavárny „u modrého hroznu“ na Starém městě naproti německému divadlu a u „Steiniců“ na Malé Straně, mysleme si, že o společenském životě posledního čtvrt století není ani památky, že kromě copařských řemeslnických cechů neexistuje ani žádných spolků, že kromě úředních novin žádný pražský list nezabývá se záležitostmi politickými — a máme aspoň na nejvýše kusý obraz o Praze roku 1824.

Avšak i podle tohoto kusého obrazu možno si utvořiti aspoň přibližně pojem o nejbližším okolí, o předměstích královské Prahy. Kýdiv, že před Oujezdskou branou — kterouž se vycházelo dvěma tunelovitými, v podobě latinského „S“ skroucenými branami a po dvou dřevěných mostech přes hradební příkopy, na Pasovskou silnici, v letě na píď prachem pokrytou, v dobách nepohody místy po kolena blátem „vydlážděnou“, — octl se člověk již v bídné vísce, kde žili sice lidé rovněž tak originelní jako bylo jejich sídlo, ale z větší části prostí, nevzdělaní, chudí a že žili z větší části v tak bídných chatrčích, o jakéž jsme se byli výše zmínili, že z jednoho okénka jejího šlehnul modravý svit . . .

V malé sedničce panuje už téměř neproniknutelná tma. Jen v koutě u kachlových kamen možno rozeznati dvé temných postav, stojících u postavy třetí, na bobku sedící, která s největším úsilím křesajíc snaží se bídnou ocílkou vylouditi zvlhlému křesacímu kameni několik jisker a zapáliti čerstvý troud v rezavém plechovém troudníku.

„Vždyť jsem to věděl,“ zamručela jedna z postav, „že je Joza nemotorný a nedovede ani rozkřesat!“

„Oho!“ odtušila postava na zemi na bobku sedící. „Vždyť jsem teprv několikrát křísnul ! . .“

„A přece ti už i sirka shasla!“ připomíná hluboký bas.

„Když jste ji někdo sfouknul!“ omlouvá se mručivě postava na bobku.

„Nehrejte si!“ ozval se po té káravý baryton odkudsi od okna. „Pospěšte! — Už jste beztoho půl hodiny prolelkovali! . . .“

„Hned, hned, pane mistře!“ odpovídá postava na bobku pronikavým sopránem.

Na to křísla několikráte rychle po sobě a několik jisker zaletlo do trouduíku, v němž počal troud na několika místech doutnati. Postava na bobku přistrčila k doutnajícímu troudu v síře omočený kousek tenké tkaničky a začala do troudu foukati. Primitivní „sirka“ chytla a hořela modravým plamínkem. Postava na bobku zvedla hořící „sirku“ do výšky, jiná postava přistrčila knot připravené tlusté lojové svíčky, která chytla a osvítila místnost až do nejvzdálenějšího kouta.

Je to čistě vybílená, podlouhlá a tak nizoučká sednička, že dorostlý člověk prostřední postavy snadno do stropu dosáhne. Nábytek je nečetný, prostý, ba skoro chudičký: jeť to obydlí, kuchyňka a dílna zároveň.

Podle jedné stěny proti dveřím je široká jedlová, vysoce vystlaná postel, vedle ní velká, taktéž jen ohoblovaná skříň z dubového dřeva a před postelí tři primitivní stolice. V prostřed jizbičky stojí podlouhlý stůl a na něm velké dubové prkno. Na prkně jest rozprostřena, z části již rozkrájená vydělaná kůže, opodál leží krájecí knejp a několik vzorků holínek, nártů a opatků.

V jednom koutě jizby jsou kachlová kamna; před nimi stojí prázdná kolébka a na kolébce je rozhozeno několik peřinek s bíle a červeně pruhovanými cejchami.

U okénka je podlaha vyvýšena. Na nízkých, asi půldruhé stopy vysokých příčkách je přibito několik prken, která tvoří nad první, červenými dlaždicemi vydlážděnou podlahou, podlahu jinou dřevěnou, která slouží za jakous takous ochranu jednak proti zimě od podlahy, jednak proti průvanu ode dveří, které se otvírají do úzké, po celý den a velkou část noci otevřené chodbičky.

Uprostřed této druhé, dřevěné podlahy stojí přímo proti okénku verpánek; po stranách je narovnáno množství vydělaných kůží, buď celých nebo již rozkrájených, pak hromady hotové již obuvi, výhradně vojenské: vysokých bot pro jízdu, krátkých střevíců pro pěchotu a tak zvaných „bagančí“, šněrovacích to botek pro pěchotu maďarskou.

A právě tyto zásoby kůží a hotové již obuvi jsou zřejmým důkazem, že přes všechnu jednoduchost nábytku není tu nedostatek, tím méně bída domovem. Pečovánoť tu též o okrasu, ovšem velice primitivní. Uprostřed stropu visí totiž úhledně z prázdného vejce provedená holubička s rozpjatými papírovými křídly a pobíleným červeně natřeným zobáčkem z chlebové třídky, kterýžto druh okrasy byl v tu dobu v Čechách u nižších i vyšších tříd obyvatelstva nemálo oblíben.

Nade dveřmi je umístěn dřevěný krucifix, fušerská nevkusná práce řezbářská; vedle dveří visí hliněná kropenka se svěcenou vodou a za ní, jakož i za krucifixem jest zastrčeno několik snopečků svěcených kočiček a posvěcených věnečků, jaké i nyní ještě o „božím těle“ před katolickými chrámy prodávají.

Nad postelí visí tři obrazy; uprostřed je křiklavými barvami malovaná „Mater dolorosa“, držící v levé ruce své vlastní, sedmi meči probodané srdce a z každé ze sedmi ran šlehá karmínový plamen. Po pravé straně visí obraz, znázorňující jedním větším obrazem a dvanácti menšími kolem hlavního nejdůležitější momenty ze života Josefa Egypt-

ského; po levé straně pak podobně aranžované skupení obrazů znázorňujících nejhlavnější výjevy ze života svaté Genovefy . . .

Na protější straně přímo proti obrazu „Mater dolorosa“ visí dřevěné kyvadlové hodiny.

Jakmile svíčka rozsvícena, loudaly se postavy od kamen k verpánku. Byla to chasa ševcovská: dva přistárlí, bez mála již čtyřicetiletí tovaryši v širokých gatích, v trepkách, se zástěrami z hrubého plátna, pak učeník, výrostek již asi patnáctiletý, tělesně však již tak vyvinutý, že mohl býti za chasníka pokládán.

Jedna osoba a sice ona, která byla před chvílí chasníky kárala, seděla již u verpánku, čekajíc patrně, až bude rozsvíceno. Byl to mistr. Seděl na třínožce, jejíž dvě kratší nohy opíraly se o podlahu vyvýšenou, tak zvaný „most“, kdežto třetí, zadní a nepoměrně delší noha opřena byla o podlahu dlážděnou.

Teprv když postavena svíčka s plechovým svícnem do prostřed verpánku a chasa usedla, bylo lze zcela zřetelně pozorovati fysiognomie všech čtyř osob.

Pan mistr je muž na nejvýš třicítiletý; je štíhlé postavy, skoro útlý a na pohled i slabý. Pravidelná a přece výrazná, ba rázovitá tvář jeho jeví jistý druh, abychom tak řekli, instinktivní intelligence, která bývá v praktickém životě začasto nepoměrně výhodnější, než veškeré tak zvané theoretické předběžné vzdělání. Vysoké jasné čelo, černé dumavé oči; kypré, poněkud smyslné a přece jaksi sebevědomě, ba skoro pyšně zašpoulené rty, pak černý, lesklý, nad skráněmi zakudrnatělý vlas; malé, taktéž černé knírky a hladce oholená brada činí tvář tu jaksi mladistvě koketní, kdežto zdánlivě chorobná, bledá, tu a tam velkými, světlými pihami skropená pleť a zvláštní, vážný, ba skoro přísný tah kolem rtů dodává celé tváři výrazu zádumčivého, mnohdy skoro trpce bolestného.

Od své chasy liší se pan mistr i svým oblekem. Místo gatí má teplé, ovšem již sešlé, a tu a tam záplatované spodky, na nohou vysoké bačkory a zástěru z modrého sukna, spjatou vzadu mosaznou sponkou.

Oba chasníci, z nichž jeden zasedl u verpánku po pravé straně mistrově, druhý po levé, jsou na pohled nejméně o deset roků starší svého mistra. Chasník na pravo je muž svalovité, hranaté postavy: bezvousá tvář jeho jeví povahu flegmatickou, malá sivá očka však pokukují zpod hustých řas jaksi šelmovsky a bodavě, jako by byla duše, která se jimi dívá, škodylibou a satirickou.

Chasník na levo je vytáhlá, suchoučká postava s nepoměrně velkou, zpola již lysou hlavou. Zbytek dlouhých, ryšavých vlasů je s jedné strany lebky sčísnut k druhé, aby tak aspoň poněkud zakryl lysé témě; hustý, pečlivě pěstovaný plný vous plavé barvy zakrývá dobré dvě třetiny tváře a spuštěn dosahoval by až po pas. Ale nyní má chasník svůj vous rozdělený ve dva proudy a přehozený přes ramena, aby mu při práci nepřekážel. Jinak jeví se v tváři jeho jakási trpká přísnost, cosi, co bychom nejlíp naznačili slovy „pohrdavá vzdorovitost.“

Učeník, kterýž byl zasedl přímo proti mistrovi, tudíž zády k okénku, jež byl před usednutím zakryl květovanou kartonovou zá-

clonou, je kostnatý a na pohled neohrabaný. Zdravým kypící tvář jeho má přes všechnu předčasnou dospělost těla výraz dětinsky potutelný a zároveň je zřejmým důkazem, že výrostek na třínožce, která „krve upíjí“, nesedá ještě příliš dlouho. Zasedl na třínožku u verpánku jaksi líně; podepřel oba lokty o kolena a bradu o obě dlaně a dívá se přes hořící svíčku mistrovi přímo do tváře, jako by čekal na nějaký rozkaz.

Mistr však už byl v plné práci. Navlekl kopyto na svršek boty s vysokými holínkami a přibíjel právě nárt ku kopytu ocelovými hřebíky — „cvikal“, jak ševci ve své hantýrce tento druh práce nazývají. Také oba chasníci byli se ruče chopili práce; chasník na pravo počal „prošívati“ asi na palec vysoký podpatek skoro již hotového baganče, kdežto tovaryš po levé straně mistrově jal se tlustými dratvemi přišívati podešev boty hulánské — „tuploval“, jak ševcovská hantýrka dí.

Asi po čtvrt hodiny nikdo ani nehlesnul. Ticho v jizbě panující rušil jen šum a ruch pracujících, švihavé a praskavé zvuky, jež působí přišívání a prošívání tlustých kůží dlouhými dratvemi, pak zvuky cinkavě klepavé nebo temně dunivé, jež vyluzoval kladivem svým pan mistr dle toho, zatloukal-li hřebík nebo přiklepával-li nárt nebo opatek těsněji ku kopytu. Občas zahučel a zaskučel venku před domkem prudký vichr, zalomcoval oknem nebo zalehnuv do otevřené předsíně hučel a skučel tu chvíli, načež utichl, aby hned po té znovu zahájil svou zádumčivou píseň v nejrůznějších toninách.

V tu dobu otevřely se dvéře a vešla mladá, statná ženština s dítětem v náručí.

„Kde pak's byla, Nanynko, v takovém nečase?“ optal se pan mistr s přízvukem poněkud vyčítavým, aniž by se byl ohledl.

„Jen vedle v domě u sousedů — Maruška mi tam usnula a já ji nechtěla hned budit,“ odpovídá paní mistrová, rozvazujíc velký šátek, kterýmž měla dítě obtočené. Po té držíc dítě v náručí, ustlala kolébku a položila je do ní. Na to svlékla se sebe teplou kazajku, podívala se do pece, přiložila něco uhlí, pak ještě tu a tam něco šukala a vytáhla posléze z kouta ze zákamní kolovrat.

„Snad nechceš přísti, Nanynko?“ optal se mistr, ani se neohlednuv; poznal patrně dle ženina šukání, co zamýšlí.

„A co bych dělala? . . . Večer je tak dlouhý,“ odpověděla žínka urovnávajíc si kolovrat před sebe.

„Máme dratví na tři dni,“ připomíná mistr.

„Vím to, vím,“ odpovídá kvapně žínka sedajíc ku kolovratu; „napředu něco do zásoby . . .“

Hned po té zazněl kolotavě hučivý temný zvuk, předcházející vrčení kolovratu, než se kolo roztočí; na to počal kolovrat zcela pravidelně vrčeti.

Bouře venku byla vždy prudčí a začasto zalehl vichr tak zběsile do okna nebo zavířil tak prudce v předsíňce, že se zdálo, jako by se celý domek třásl. Pracující však toho nedbali; zdáloť se skoro, že nemají pro děsnou nepohodu ani smyslu, že je jim práce vším . . .

Posléze ozvala se paní mistrová, která měla práci nejsnažší, vyžadující jen pranepatrné pozornosti.

„Dnes je venku pravý soudný den,“ pravila pološeptmo.

„Hm — pravda!“ odpověděl mistr. Ale více zase nikdo nepromluvil.

„Kolik as bude hodin?“ optal se po dlouhé tiché přestávce chasník Vít, jenž seděl zády ku stěně, na kteréž visely hodiny.

Chasník Matouš zvedl hlavu, pohladil levou rukou část jedné polovice svého krásného vousu a přimhouřiv oči, aby viděl lépe na stěnu, kde bylo šero, pravil s onou bezmyšlenkovitostí, s jakou pronášíme stereotypní odpovědi na otázky každodenně několikráte nám kladené:

„Půl deváté . . .“

„Už tolik?!“ vzdychl s ousměšným přízvukem Vít. „Do jedné s půlnoci, kdy chodíme spat, máme ještě půl páté hodiny . . . Škoda, že nás dnes a včera nenavštívil nejvěrnější náš navštěvovatel — soused štrajchpudlík . . .“

„Víte, Víte — jak to mluvíte?“ ozval se káravým hlasem pan mistr.

„To jen žertem, pane mistře,“ omlouvá se chasník.

„Ani žertem, ani do opravdy nemáte tak mluvit,“ míní mistr. „Kdyby vás byl slyšel, věřte, že byste teď neseděl se zdravými hnáty u verpánku . . .“

„To přec není možná — vždyť je tak mírný, rozumný a někdy sám rád žertuje,“ připomíná Vít.

„Pravda — ale spílat si nedá nikdy a nikým,“ vykládá pan mistr, „ani svým nejlepším kamarádem. Vy jste arci teprv před nedávnem přivandroval a nevíte ještě, co a jak — ale zeptejte se pana Matouše.“

„Pan mistr má pravdu,“ odpovídá bez vyzvání lysohlavý vousáč vážně. „V hospodě by ti za jediné to slovo rozbil džbánem lebku a u nás by ti — jak jsi hranatý silák — nejspíš z přátelství k panu mistrovi vypráskal vlastním tvým potěhem, že by's se po šest neděl ošíval . . .“

„Oho — oho!“ vyrazil ze sebe chlubivě kostnatý Vít, vzpřimuje se poněkud na stoličce, ale hned na to, jakoby si byl něco důležitého připomenul, dodal obyčejným svým tonem:

„Ale kde pak dnes asi vězí? Doma ještě není — byli bychom slyšeli šramot v předsíňce nebo by nám byl dal aspoň dobrou noc . . .“

„Nejspíš se ještě nevrátil z cesty,“ připomenul pan mistr.

„Kdo to, pane mistře?“ ozval se učenník Joza, chtěje na sebe obrátit pozorost mistrovu.

Mistr nejspíše otázku učňovu přeslechl; neodpověděl. Joza však se pokusil o upozornění na svou nepatrnost poznovu.

„Mluvíte snad, pane mistře, o našem sousedu, který k nám chodívá pod večer skoro den co den?“ optal se zvučnějším hlasem než poprvé.

„O kom jiném!?“ připomenul ousměšně chasník Matouš.

„Toho jsem viděl dnes k večeru, když jsem nes' správku do „botanky“ *), vykládá učeň. „Na hřbitově u kostelíka čekalo na něj asi padesát tiskařů. Jak ho z daleka spatřili, dali se do křiku, jakoby přicházel papež . . .“

„Tedy se už vrátil,“ mínil pan mistr.

„A nejspíš se svými kamarády někde popíjí,“ dodal lysohlavý vousáč.

---

*) Lokalní abreviatura pro Botanickou zahradu.

„Ba nejspíš, pane Matouši,“ vykládá Joza. „Viděl jsem, jak ho tiskaři obklopili a vedli do hospody „u hvězdiček“, a proto že jsou dvířka uzoučká, trvalo to hezky dlouho, než se všickni vtlačili do zahrady. Do hospůdky se arci všickni nevešli a stáli navzdor plískanici před hospodou . . . A když jsem se vracel, viděl jsem, že se už někteří rozcházejí . . .“

„Nejspíš měli nějakou poradu,“ připomenul lakonicky pan mistr.

„A nyní popíjejí jako vždycky, kdykoli se sejdou,“ dodal chasník Vít.

„Nejspíš, vždyť ani jinak býti nemůže,“ dí chasník Matouš.

„Ale čtyři nebo jen tři dny v týdnu pracovat a ostatní dny prohýřit, je přece jen hřích,“ míní vážně pan mistr.

„Eh, což! Když člověk vydělá — proč by si nepopřál trochu radosti . . . Dnes jsme zdes a zejtra kdes!“ namítá Vít, mžouraje očima po mistrovi.

„Pravda, pravda,“ přisvědčuje pan mistr. „Člověk je jen jednou na světě — proč by se neradoval, když může . . . Ale nikdy nepamatovat na zadní kola — nikdy si ani nespomenout, že sestárneme, že máme děti a že když jednou zavřeme oči, živá duše dětem našim nedá leda skyvu chleba — takový život je přec jen horší než cikánský . . .“

„Eh, což, pane mistře!“ namítá Matouš. „Vít má pravdu — dnes jsme zdes, zejtra kdes — a každý neměl takové štěstí, aby se stal tak brzo, jako vy, svým vlastním pánem . . . Kdybych byl mistrem, snad bych také soudil jinak; ale tak! . . . Dnes mám zlatý a zejtra prohlásí rychtář, že císař pán nařídil, aby každý zlatý platil dva groše a já nemám než dvougrošák . . . K čemu tedy dřít a spořit?“

Proti tomuto mudrování nedalo se mnoho namítati; pan mistr byl ostatně dle všeho podobného náhledu a proto vůbec ani neodpověděl nýbrž kývnul jen několikrát hlavou na znamení, že má Matouš aspoň částečně pravdu.

Po té snažil se učenník Joza znovu obrátiti na sebe pozornost. Stoje u dveří opřen o stěnu, tvářil se ospalým a posléze spustil se se šramotem k zemi, jakoby byl padl.

„Co to?“ ozval se mistr, obrátiv poněkud hlavu.

„Joza stoje spal a upadl!“ vykládá chasník Matouš.

Joza mlčí; ale lest jeho se mu podařila.

„Jdi spat, Jozo!“ velí mistr; „vždyť jsem ti už jednou řekl!“

Joza nedal se dvakrát pobízet; dal „dobrou noc“, vyrazil ze dveří a vylezl na půdu, kde s oběma chasníky spával.

V dílně trvalo chvíli mlčení, rušené hučením větru, vrčením kolovratu a šumotem pracujících. Posléze ozval se sám pan mistr:

„Pan Matouš má pravdu,“ pravil, „je to přece jen podivná věc, že se skoro každému kladou překážky, když se chce stát samostatným . . . Ale u mne přece nešlo vše tak snadno, jak si myslíte, pane Matouši!“

„Věřím, věřím, pane mistře,“ odpovídá Matouš; „ale tak výborný a zručný dělník, tak spořádaný muž jako vy . . .“

„Oho, pane Matouši!“ ozval se pan mistr odmítavě. „Snad nemyslíte, že dali páni mistři něco na spořádanost nebo na to, že jsem dobrý dělník. Naopak — právě proto, že se mi nikdo nedovedl v práci

postavit, kladeny mi větší překážky, když jsem se chtěl stát mistrem, než komukoli jinému."

„Aj!" uklouzlo Vítovi.

„A proč to?" ptá se Matouš.

„Což já vím?" odpovídá mistr. „Marně jsem o tom přemítal po několik roků, marně jsem se vyptával — nejspíše se páni mistři báli, že bych mohl některému z nich odvést nějakého zákazníka . . ."

„Tedy z bázně a ze závisti," připomíná Vít.

„Nejspíš — jiného nevím . . . A trvalo to půlčtvrta roku, než jsem prorazil . . ."

„To není ani možno, pane mistře," připomíná Matouš. „Vždyť pak přijímají páni mistři do cechu mnohdy i fušery, kteří nedovedou ani takovou práci postavit jako pouhý vyučenec . . ."

„Mne ale přece do cechu nepřijali," odpovídá mistr, „já se musil o mistrovství skoro rvát."

„Po tom vás ale přece přijali," míní Vít.

„Kdybych byl na zdejší cech nevyzrál, byl bych podnes pouhým chasníkem," odpovídá mistr.

„Hm, hm!" mručí nedůvěřivě Matouš.

„A jak jste to, pane mistře, navlekl, že jste se stal mistrem a můžete pracovat samostatně?" optal se Vít.

„Já to nechápu," míní Matouš. „Nejsem tu sice také ještě dlouho, jako Vít, na nejvýš asi o půl leta déle; ale tolik přece vím, že koho páni mistři nepřijmou do cechu, nesmí pracovat na svůj vrub, i kdyby se na hlavu stavěl."

Tvář mistrovu přeletěl úsměv skoro samolibý.

„Já se arci na hlavu nestavěl," pravil, „ale postavil jsem si ji — jak se říká — a prorazil jsem i zeď . . ."

„Hm, hm!" mručí poznovu nedůvěřivě Matouš.

Vít chvíli mlčel, načež připomenul:

„Vypravujte nám o tom, pane mistře — ujde nám aspoň čas . . ."

Mistr několik okamžiků váhal, pak počal:

„Abyste všemu dobře rozuměli, musím počít na počátku" . . .

„Třeba od Adama, pane mistře," vpadl žertem Vít, a mistr doložil:

„To jest, ode dne, když jsem šel na vandr." . . .

„Třebas od narození!" připomenul Matouš a mistr, nezdvihaje od práce ani na okamžik hlavu jal se takto vypravovati:

„Jsem z malého, nepatrného městyse na panství hraběte Kolovrata-Krakovského nedaleko Plzně. Otec, děd i praděd můj byli ševci a tak stal jsem se i já tím, čím byli moji praotcové — ševcem. Býval jsem sice hošík čiperný, ale slaboučký a suchoučký, kost a kůže, jak se říká. . . . A když jsem povyrostl, musil jsem v domácnosti vypomáhat. Do školy jsem sice také chodil; ale nenaučil jsem se tam než dosti úhledně psát a z hlavy počítat, ku čtení jsem to nepřivedl a po dnes jen namahavě slabikuju . . . Když mi bylo asi deset roků, pomáhal jsem na poli žít a vázat snopy; v noci jsem jezdil s otcem do panského lesa na dříví, ostatní čas, kterého nebylo mnoho, strávil jsem doma na třínožce. A poněvadž jsem byl slaboučkého těla, vysmívali se mi, že jsem křeček, že žádnou práci nesvedu, že nejsem a nebudu k ničemu.

Vysmívání to mne popouzelo. Přičiňoval jsem se ze všech sil a kde síly nestačily, snažil jsem si práci všelijak usnadniti. Co se mi nedostávalo na síle, vynahradil jsem později zručností a hbitostí a tak se stalo, že za krátký čas nebylo zručnějšího žence nade mne, že nikdo nedovedl tak rychle v lese porazit, rozřezat a na trakaři domů dovést vyrostlý smrk nebo i doubek. Vysmívat se sice přestali, ale počali mi závidět a škádlili i zlobili mne, kde a jak mohli. A právě toto neustálé popichování dodávalo mi kuráže. Nebyl jsem se žádnou prací svou spokojen, každou jsem chtěl vykonati ještě rychleji a lépe než jiní a tak nabyl jsem, jakž vůbec ani jinak býti nemůže, neobyčejné zručnosti v pracích všeho možného druhu.“

„A tím jste poněkud na těle sesílil, není-liž pravda, pane mistře?“ míní chasník Matouš.

„Chyba lávky!“ pokračuje pan mistr; „zůstal jsem tak slaboučký a suchoučký jako dříve a když mi bylo šestnáct roků, nehádal mi nikdo víc než dvanáct nebo třináct. Ale zmužněl jsem na duchu. Stal jsem se umíněným, vzdorovitým. Co jsem si jednou předsevzal vykonati, musil jsem provésti stůj co stůj, byť to bylo sebe namáhavější. Odtud moje houževnatost v práci a ve všem, co jsem kdy započal. Už co šestnáctiletý mladíček jsem nechápal, jak možno skládati ruce v klín a nad nezdarem nějaké práce zoufati. Když jiní v práci ochabovali, zdvojnásobil jsem já své úsilí; když jiní úplně ustáli, já úsilí své strojnásobil. . .“

„Pak se nedivím,“ připomenul Matouš, „že jste býval nejhledanějším chasníkem.“

„Ale nikoli hned — teprv po letech,“ opravil pan mistr, načež pokračoval:

„Když mi bylo tedy asi šestnácte roků, spatřil jsem kdysi o muzice švarnou holčinu ze sousední vísky. Zatancoval jsem s ní, doprovodil ji domů a chodíval tak občas do vísky, abych holčinu aspoň z pozdáleči viděl. Tatík můj se to dověděl a bez dlouhých caviků mi řekl, že do sousední vísky nikdy více nesmím. Příčinu neudal a také nebyl povinen; ale ve mně vzbudil tím vzdor. Uposlechl jsem a mlčel; ale za několik dní jsem se rozhodl, že půjdu do světa. Když jsem to řekl tatíkovi, nenamítal ani slova — a kamarádi i známí se mi smáli: „Jdi, jen jdi, ty křečku — až sníš za humny placky, které ti máma na cestu napeče, vrátíš se zas domů.“ . . . A právě tyto ousměšky mi domov zhnusily. S ranečkem v ruce a půl tolarem šajnu v kapse vydal jsem se na cestu do světa. Když jsem došel na vršek, s kterého bylo vidět osadu, v které jsem byl zrozen a vychován, zůstal jsem státi . . . Dlouho díval jsem se na rodnou chaloupku, pak jsem zamumlal vzdorovitě: „Však vy mne tu vícekráte nespatříte!“ Na to jsem se obrátil a putoval dále k Plzni a z Plzně ku Praze . . .

„Ale do Prahy jste se nedostal a uvízl před Oujezdskou branou, není-liž pravda, pane mistře?!“ vpadl opět chasník Matouš.

„Pravda,“ pokračuje mistr. „Uvízl jsem tu jen proto, poněvadž jsem už dále nemohl. Zůstal jsem v malé hospůdce v Košířích přes noc. Druhého dne, když jsem si byl trochu poodpočinul, šel jsem si hledat práci . . . Šel jsem od mistra k mistru. Každý se na mne

útrpně podíval, nebo mne pohrdlivě změřil od hlavy k patě, jako by chtěl říci: „Jakou pak by's ty, klouče, zastalo práci?!“ a každý řekl, buď že chasníka nepotřebuje nebo že musí míti silnějšího, než jsem já. Tak proputoval jsem Košíře i Smíchov a teprv na konci Smíchova řekl ke mně jeden mistr: „Nu, zkusme to, mládenečku! Chcete-li se dřít s prací komisní a zastanete-li ji, dobře — nezastanete-li jí, pak si můžete svůj pinklíček zas spakovat a jít po svých.“ Nebylo to sice přivítání právě lákavé; ale zůstal jsem a pustil se do práce. Mistr byl spokojen, ačkoli mi musil každou chvíli něco ukazovat; zalíbilať se mu, jak mi řekl, zručnost, jistota a vytrvalost moje při práci. Za nedlouho vpravil jsem se do práce a navzdor tomu, že jsem byl v každé dílně, kde jsem pracoval, když právě ne nejmladší, tak aspoň nejslabší, nepracoval žádný dělník tak zručně a zároveň také dobře, jako já.“

„A ostatní dělníci vám záviděli,“ připomenul chasník Vít.

„Nejen záviděli, oni také, kde a jak jen mohli, na mne sočili,“ vpadl rychle pan mistr, načež vypravoval klidně dále: „Ale což na plat! Mistři, u nichž jsem pracoval, byli spokojeni a popřál-li některý přece sluchu podezřívavému sočení, byl jsem vždy také hned hotov a šel jsem jinam. Neštítil jsem se žádné práce a míval vždy několik grošů zahospodařeno, tak že jsem mohl směle zůstati třeba i rok bez práce. Ale nestalo se tak nikdy. Dostal jsem vždy zas práci hned, jakmile jsem vypověděl. Tak pracoval jsem u rozličných mistrů přes deset roků a teprv potom, když jsem byl v osadě a mezi mistry znám, odvážil jsem se žádati za přijetí do cechu.“

„Písemně nebo ústně?“ optal se chasník Vít.

„Ústně jako se činí u nás po dnešní den,“ pokračoval mistr. „Vzal jsem tři kopy grošů — v našich penězích kopa po zlatém a desíti krejcařích šajnu — šel jsem k staršímu cechu a slušně jsem ho požádal, aby dal obeslat pány mistry. Pan starší shrábnul peníze, obeslal pány mistry k sobě a dal mi věděti, kdy se mám dostaviti. Dostavil jsem se v čas. Mistři byli ve velkém pokoji; bylo se jich sešlo skoro všech osmdesát šest, kteří tenkrát patřili k zdejšímu cechu. Starší seděl za velkým stolem, mladší vedle něho; někteří mistři seděli u téhož stolu nebo u jiných, většina stála. Musil jsem předstoupiti až před staršího a odříkati po starém zvyku slova: „Ctění a vážení páni mistři! Přicházím vás uctivě poprosit, abyste mne přijali mezi sebe. Přijímáte mne?“ — Ale sotva jsem slova ta dořekl, odpověděno mi jako z jedněch úst jedním slovem: „Ne!“ Hned na to nastal v síni pekelný hluk. Musil jsem vyslechnouti po různu v největším rozkvašení pronešená slova: „To, to!“ — „To bychom si nasadili pěknou pijavici!“ — „To je pěkné kvítko!“ — „Ani za milion — ani za Majland tě nepřijmeme! . . .“ Tím jsem byl hotov. Proti usnešení mistrů nedá se nic namítat. Musil jsem se beze slova obrátit a jít s nepořízenou domů.“

„Ale později se páni mistři přece snad rozmyslili?“ míní Matouš.

„Ani jim nenapadlo,“ odpovídá mistr. „Musil jsem, jak to už dávným zvykem, čekati celý rok, než jsem se směl odvážiti znovu uctivě poprositi za přijetí do cechu. Byl jsem zase tak odbyt jako před rokem. Nedal jsem se ale mýlit. Třetího roku jsem žádal po třetí, ale musil jsem ze schůze mistrů utéci, jinak by mne byli snad rozsápali . . .“

„A jak jste tedy pány mistry obelstil?“ optal se Vít.

„Přemítal jsem o tom skoro celý rok a již již se mi zdálo, že nemožno proraziti hlavou zeď. Konečně mi něco napadlo, co mne zachránilo. Zdejší cech ševcovský není samostatný; patří k cechu unhošťskému. Kdo se tu chce stát mistrem, musí být nejdříve zdejším cechem přijat, pak musí putovat do Unhoště, tam před několika mistry udělat „majstrštuk“ a teprv potom se mu vydá mistrovský list. Tady na Smíchově ale jsou trojí grunty: viničné, magistrátské a jinonické a každý mistr, který chce na některém z těchto tří gruntů zůstávat a pracovat, musí dříve žádati úřad za vydání dekretu. Komu dá úřad dovolení, smí na jeho gruntech pracovat; ale na gruntech jiných nesmí ani bydlet, ani pracovat. Já pracoval tenkráte právě u mistra na gruntech magistrátských a vymudroval jsem si vše takto: Nikomu ani muk a hajdy na Zbraslav! Tam jsem předstoupil před staršího tamějšího cechu, složil tři kopy a řekl, že bych rád byl přijat do cechu Zbraslavského. Starší svolal mistry. Mnozí z nich mne znali; byl jsem tedy přijat beze všech námitek, zaplatil za to třicet zlatých a vydán mi mistrovský list . . .“

„A měl jste vyhráno!“ vpadl Vít.

„O nikoli,“ pokračuje mistr. „S mistrovským listem v kapse uháněl jsem domů. A zas nikomu ani muk a hajdy na viniční úřad „u bílé svíčky“ nedaleko „železných dveří“. Tam jsem vysázel čtyřicet zlatých a požádal za vydání dekretu, abych směl pracovati na Smíchově na gruntech viničních. Úřad viniční žádosti mé vyhověl a mezi tím, co zaslal na panství hraběte Kolovrata Krakovského, kam jsem příslušel, žádost za mé vyhoštění, vydal mi dekret.“

„Toť jako křižová cesta!“ připomenul chasník Vít.

„Ale teď jste měl pokoj, není-liž pravda, pane mistře!?“ dodal Matouš.

„I to to!“ odpověděl pan mistr. „Byl jsem tedy zbraslavským mistrem, směl jsem bydlit a pracovat na Smíchově, ale nikde jinde, než na gruntech viničních, které se rozprostíraly na blízku Oujezdské brány, kdežto grunty magistrátské táhly se od kostelíka po levé straně hlavní silnice až ku břehu Vltavy, grunty jinonické pak, počítáme-li od kostelíka, po pravé straně silnice. Musil jsem si tedy vyhledati byt na pozemcích viničních. Nalezl jsem jej právě zde v tomto domku, ale nebyl prázdný; musil jsem čekat skoro dva měsíce do času k stěhování. Co počít? Nezbylo mi než hledati prozatím byt na gruntech jiných. Hledal a našel jsem prázdný byt na magistrátských gruntech skoro v nejposlednějším domku Smíchova. Odstěhoval jsem se tam a počal pracovati samostatně. Sotva ale uplynul týden, věděli mistři cechu smíchovského, že si počínám jako samostatný mistr. Toť se ví, měli za to, že tak činím beze všeho oprávnění, a proto ihned zakročili. Starší svolal celý cech. Po bouřlivé poradě dohodli se páni mistři, že mi zakážou pracovati a zabaví hotovou i rozdělanou práci. A tak mne ihned navštívilo pět pánů mistrů poctivého cechu ševcovského. Jeden z nich, ačkoli mne znal jako vlastního svého bratra, počal: „Jste vy ten a ten a odtamtud?“ — „Jsem, pane mistře,“ odpovídám klidně. — „A vy se opovažujete pracovati jako mistr?“ — „Ano,“ dím chladně. — „To se

nemůže a nesmí trpět!" podotýká druhý mistr, kterémuž jsem druhdy, dokud byl ještě chasníkem, půjčoval každý týden peníze. — „A proč by se, pane mistře, nemohlo a nesmělo trpět, když se chce poctivý člověk poctivě živit prací svých rukou?!" připomínám zdvořile a klidně. — „Eh, láry fáry! To by byl pěkný pořádek, aby chtěl každý dělat, co by chtěl, aby si moh' každý klouček hrát na mistra a zkracovat poctivé mistry v živnosti!" spustil hrubě třetí pan mistr, s kterýmž jsem byl druhdy po několik roků v jedné dílně pracoval a jenž byl právem mezi chasou pokládán za nejšpatnějšího dělníka. — Vyslechl jsem nepřímou tuto urážku jako nejzaslouženější pochvalu, a nedal ničím na jevo, že se týká mne. A právě tato má chladnokrevnost pány mistry popudila. Tváře jejich počaly brunatněti, oči se počaly lesknout a v několika minutách musil jsem vyslechnout spoustu nehrubě lichotivých námitek, výčitek i urážek . . ."

„A vy jste pak ukázal svůj dekret a bylo po komedii?!" vpadl Matouš.

„O, nikoli, milý pane Matouši," pokračoval pan mistr důvěrně a živě, jako by jej spomínka na tento výjev z vlastního jeho života rozhřívala. „Měl jsem z naparování se zpupných pánů mistrů radost, jako kočka z hafajících na ni psíků, kdy se jí bylo podařilo zaskočiti někam do bezpečného úkrytu. Poslouchal jsem vše, co mi vytýkáno, jako zarytý hříšník, kterýž ví, že zhřešil a přece nechce o pokání ani slyšet. Jen občas podráždil jsem chladným a přece pichlavým slovem rozkvašené pány mistry, abych se mohl déle pásti na jejich radosti, že dopadli zas jednou člověka, kterýž se vzpíral posavadním zvykům a neujde zaslouženému trestu. Konečně pány mistry namítání, vyčítání a urážení omrzelo a nejstarší z nich v největší zlosti se rozkřikl: „Teď už toho mám po krk dost! Seberte svých pět švestek a pojďte s námi k staršímu, kde je celý cech pohromadě." — „S radostí, vážení páni mistři", odpovídám. — „A dodělanou i rozdělanou práci vám musíme zabavit", připomíná jiný mistr. — „Dobře, dobře!" odpovídám oblekaje se, aniž bych kladl nejmenšího odporu, když páni mistři vlastnoručně počali sbírati hotovou i rozdělanou práci kolem verpánku a rovnali ji na hromadu. Potázal jsem se ostatně s dobrou; neboť když jsem při oblekání se pohledl okénkem na ulici, zahledl jsem tam drába, s kterýmž byli páni mistři přišli, aby se jim nepřihodilo nic lidského . . ."

„Ha, ha, ha!" rozesmál se chasník Vít a v tváři jeho jevila se upřímná radost.

Pan mistr smíchem tím ve svém vypravování přerušen, po chvíli pokračoval:

„Když jsem se oblekl, vstrčil jsem tajně mistrovský list i dekret viničního úřadu do kapsy a obrátil se klidně k mistrům, kteří stáli už u dveří. „Tak! Teď jsem hotov, ctění páni mistři," pravil jsem. „Ale dejte pozor, abych vám na cestě neupláchl!" „Oho, oho!" zvolal jeden. „O to už jsme se postarali — venku stojí dráb!" Musil jsem se dáti do srdečného smíchu; neboť dráb ten, jediný to v celé osadě, byl přichromlý a nebyl by dohonil zajíce s ustřelenými běhy, neřku-li mne, kterýž jsem byl odjakživa dobrý na nohy."

„Snad jste jim neupláchl, pane mistře?" vpadl Matouš.

„Nebylo třeba,“ odpověděl pan mistr, načež pokračoval: „A kdo pak odnese zabavené dílo k panu staršímu?“ optal jsem se, než jsem překročil práh. — „Kdož jiný, než-li vy!“ odpovídá přísně nejstarší mistr. Tentokráte jsem byl popuzen já a byl bych bez mála panu mistrovi něco řekl, na co by byl tak snadno nezapomenul; ale na štěstí jsem se vzpamatoval a umírnil. Žena má, která byla celému tomu výjevu přítomna, aniž by byla promluvila, seděla na malé stoličce u kamen a jenom občas se potutelně usmívala. Neměl jsem tenkráte ani tovaryšů, aniž učeníka a proto musil jsem pro vše, co jsem potřeboval, posílati ženu. I obrátil jsem se k ní a pravil: „Naninko! Vydluž se vedle u sousedů nůši a dones to dílo k panu staršímu za námi!“ Žena uposlechla. Přinesla nůši, naložila do ní práci, přehodila přes sebe šátek a vzala nůši na záda. Tak jsme se konečně vypravili na cestu k panu staršímu, kde čekal celý počestný cech ševcovský, aby nade mnou vynesl ortel. Vedli mne a ženu jako lotry. Napřed šel jeden mistr, pak já a žena, po každé naší straně vykračoval si jeden mistr, dva pak se vlekli za námi a za těmi belhal se dráb . . . Tak dospěli jsme k domu staršího cechu. Před domem stálo asi dvacet mistrů. Jakmile nás z daleka zahledli, vhrnuli se do průjezdu a na schody. Mnohý mistr nemohl již nyní utajiti svůj hněv. Zaslechl jsem v průjezdě i na schodech výhrůžná slova jako na příklad: „Však mi ti ukážeme, kudy vede silnice na panství, odkud tě vymrskali!“ Já ale se tvářil, jako bych nic neslyšel a vstoupil jsem do poradní síně. Žena s nůší mne následovala. Ostatní mistři vhrnuli se za námi a když jsem stanul se ženou před stolem, za nímž seděl tentokráte mimo staršího také rychtář jakožto inšpektor cechu, byli jsme mručícím davem pánů mistrů obklopeni. Po chvíli starší vážně rozkázal „ticho“ a když se mistři utišili, započal výslech. „Kdo jste a jak se jmenujete?“ počal starší. — Pověděl jsem. — „Povídá se, že nejste příslušný do této obce — je to pravda?“ — „Pravda“, odpovídám klidně. — „Povídá se dále,“ pokračuje starší, „že nejste ještě z panství, kam přislušíte, vyhostěn, že nemáte od své vrchnosti ochranný list, kterýmž se vám dovoluje, abyste byl jinde živ“. — „Nemám, ale budu mít,“ odpovídám. — „Oho! Oho!“ zahučeli někteří mistři. — „Povídá se dále,“ pokračuje starší, „že pracujete jako kterýkoli do počestného cechu našeho řádně přijatý mistr — je to pravda?“ — „Pravda!“ dím na to schválně jaksi nesměle. — Po této mé odpovědi strhl se v síni strašný hluk. Někteří mručeli, jiní pokřikovali a opět jiní počali mi spílati, tak že musil sám rychtář vstáti a rozkázati ticho. Na to starší pokračoval: „A kdo vás k tomu oprávnil?“ Po těchto slovech povstal nový hluk, zběsilejší než poprvé. „Ano, ano — kdo tě k tomu oprávnil — ty cizopanský poběhlíku — ty přivandrovalý fušeře — ty vychrtlý křečku!“ křičeno a hulákáno se všech stran a někteří z pánů mistrů zdvihli výhrůžně pěstě proti mně. Opět musil zakročiti rychtář. Povstal a přísně rozkázal ticho, já pak klidně sáhl do kapsy, vytáhl mistrovský list a podal jej rychtáři. „Co mi to dáváte?“ otázal se rychtář sedaje. Mlčel jsem; rychtář rozbalil listinu a počal ji pomalu pro sebe čísti . . .“

„Ale teď přec bylo vyhráno!“ vpadl vypravujícímu chasník Matouš do řeči.

„Ještě ne, pane Matouši," odpověděl pan mistr a pokračoval pak v charakteristickém líčení zvláštních oněch poměrů společenských, v kterých privileje hrály vynikající úlohu: „V síni nastalo ticho jako v hrobě. Páni mistři nebyli se nadáli, že mohu se vůbec nějakou úřadní listinou vykázati, tím méně listinou, která mne stavěla na roveň s kterýmkoli z nich. Každý byl dychtiv, co asi rychtář po přečtění listiny prohlásí. Sám rychtář byl překvapen; četl mistrovský můj list dvakráte, vrtěl nedůvěřivě hlavou, zkoumal pečeť, slovem počínal si se vší možnou opatrností, aby se přesvědčil, není-li listina padělána. Konečně zdál se býti přesvědčen, podal listinu staršímu a mezi tím, co ji tento četl, pravil ke mně rychtář vážně: „Vy tedy jste mistrem?!" — „Ano, pane rychtáři," odpověděl jsem klidně. Ale sotva jsem slova ta pronesl, zasmálo se několik mistrů tak hlasitě, že byl smích ten slyšeti až na ulici: „To je lež! — Což pak jsme blázni?! — Vyhoďte ho!" křičeno s několika stran. V síni nastal tak pekelný hluk, že nebylo možno vlastnímu slovu rozumět. Starší listinu jen zběžně přelítl, pak povstal, aby zjednal ticho; ale slova jeho přehlušena lomozem, smíchem, křižujícím se pokřikováním, vyhrůžkami a spíláním všeho druhu. Hluk utišil se teprv asi po čtvrt hodině, když byl rychtář několikráte nejpřísnějším tonem rozkázal, aby se hulákající členové poctivého cechu ševcovského utišili, jinak že zavolá drába. Na to promluvil starší vážným hlasem k shromážděným: „Ctění páni mistři! Námitky, které někteří z vás ustně podali, jsou neplatny, neboť . . ." Nedomluvil. Nastal zase hluk jako v židovně; se všech stran voláno: „To bychom se podívali! To by byl pěkný pořádek! To bychom se poděkovali, aby si moh' každý otrapa hrát na mistra!" . . . Starší chvíli vyčkal, až se hluk trochu utišil, pak začal znovu: „On je také mistrem, jako kterýkoli z vás . . ." Teprv tato slova pány mistry poučila, jak asi věc stojí; ale někteří přece ani slovům staršího nevěřili. „To není pravda!" vykřikl jeden z nevěřících Tomášů. Hned na to hulákali skoro všickni: „To není pravda — to je lež — tahá z nás rozum!" — Starší musil zase chvíli vyčkat, než se hluk tak dalece utišil, že bylo možno promluviti. „Ctění páni mistři!" počal. „Bdí-li někdo mezi námi svědomitě nad regulemi našeho počestného pořádku, je to zajisté náš pan rychtář jakožto inšpektor cechu a ten přec nikdy nepřipustí, aby se před pány mistry našeho počestného cechu promluvila nějaká lež . . . Tento" — při tom ukázal prstem na mne — „je mistrem jako kterýkoli z vás" . . . Tentokráte panovalo asi dvě minuty hrobové ticho. Páni mistři se udiveně na sebe dívali; žádný si nemohl tu hádanku vysvětliti. Jen jediný, kterému to ani teď ještě nešlo do hlavy, vykřikl po chvíli: „Ale kde — kde? — My ho přec nepřijali!" A zase nastal pekelný hluk. Se všech stran křičeno: „Kde? Kde?" . . . Tentokráte utichl hluk brzo; každý byl dychtiv na odpověď staršího. Tento se ještě jednou podíval do listiny, kterou držel v rucc, a pravil: „Na Zbraslavi!" Ale sotva že slova ta vyslovil, ozval se někdo za mými zády: „Ať si tedy jde na Zbraslav!" Teprv těmito slovy byli, jak se zdálo, všickni přítomní o stavu věcí poučeni. Nastal ještě pekelnější hluk než dříve. Páni mistři tlačili se blíže ke mně a se všech stran hulákáno: „Vyhoďte ho! Vymlaťte ho! Ať si jde — kam patří — ať

jde na Zbraslav!“ Sám starší byl slovy těmi upozorněn na věc, která mu byla patrně dříve ušla: že jsem sice mistrem, ale že nemám práva pracovati samostatně, než tam, kde jsem se byl mistrem stal — na Zbraslavi . . . Když se byl konečně hluk aspoň potud utišil, že bylo možno promluviti, obrátil se starší ke mně řka: „Pane bratře! Vy jste sice mistrem a můžete pracovati samostatně jako každý jiný mistr, můžete mít chasu a učenníky; ale páni bratři počestného cechu našeho, kteří jsou tu dnes shromážděni, mají pravdu: Vy jste mistrem na Zbraslavi a nesmíte nikde jinde samostatně pracovat než na Zbraslavi. Tady na Smíchově vás trpět nemůžeme a nesmíme!“ To byla voda na mlýn pánů mistrů; celý cech se dal do radostného řvaní, se všech stran hulákáno: „Výborně, pane starší! Dejte ho na šup! Tady nesmí ani hodinu zůstat . . .“ Vyčkal jsem, až se pekelný hluk trochu utišil, na to jsem sáhl do kapsy pro dekret viničního úřadu, kterýmž mi dovoleno pracovati samostatně na pozemcích viničních a podal listinu mlčky rychtáři. Tento ji rozbalil a podal staršímu, kterýž na první pohled poznal dekret. Tvář jeho se protáhla, v síni nastalo zas trapné ticho, jako před bouří. Po chvíli oslovil starší pány mistry. „Páni bratři!“ pravil. „Tentokráte není žádné námitky více — pan bratr se vykazuje řádně vystaveným dekretem slavného viničního úřadu, kterýmž se mu dává povolení . . . .“ Nedomluvil. Týž hlas, kterýž byl před chvílí upozornil, že mám jíti na Zbraslav, ozval se poznovu: „On ale bydlí a pracuje na gruntech magistrátských, k čemuž není oprávněn — ať si jde na grunty viniční! . . .“ Nastal ještě větší hluk než před tím. Páni mistři byli dlouhým vyjednáváním, kteréhož se nebyli nadáli, rozkvašeni a řvali teď jako zběsilí; pro děsný hluk nebylo rozuměti ani slovu, ba ani jediné z nadávek, které se na mou hlavu jen sypaly. Několikráte chtěl jsem k „pánům bratrům“ promluviti; ale vždy jsem byl překřičen. Nezbylo mi, než vyčkati, až zjedná pan starší ticho; ale ten byl dle všeho v podezření, že mi nadržuje a proto musil zakročiti sám rychtář, kterému se konečně podařilo sjednati ticho. I promluvil jsem k cechu takto: „Ctění a vážení páni mistři! Promiňte mi, že nemohu se hned přestěhovati s gruntů magistrátských na grunty viničné. Hledal jsem i našel byt na gruntech viničních, ale byt ten bude teprv od času prázdný a já přec nemohu bydlit a pracovat na ulici . . .“ Sotva jsem domluvil, strhl se poznovu hluk. „Co nám do toho? Stěhuj se, kdy a kam chceš! — Třeba do pekla! — Ale na gruntech magistrátských nesmíš býti ani hodinu!“ hulákáno se všech stran. Hluk a lomoz byl tentokráte tak hrozný, že sám rychtář se bál, aby rozvzteklení zuřivci v jeho přítomnosti na mne se nevrhli. Povstal a zahoukl tak hlasitě „ticho“, že překřikl hluk a slovo to bylo slyšet až na ulici. A když pak se hluk počal tišiti, mluvil rozhořčeným, skoro uraženým hlasem: „Ticho, páni mistři — nebo dám zavolat drába! . . . Od toho co vy chcete, je tu úřad a úřad neuznal dříve za dobré zakročit, dokud nevyslechl, co bude proti námitkám, které někteří z vás úřadu přednesli, odpověděno. Ale teď, když se tak stalo — teď, když víme a když jsme byli usvědčeni, že ten, proti kterému byly námitky podány, je mistrem zbraslavským, nemůžeme mu brániti, aby pracoval samostatně jako kterýkoli z vás; ale poněvadž nebyl počestným cechem

zdejším přijat a má jen dekret slavného úřadu viničného, že smí řemeslo své provozovati na pozemcích viničních, musí úřad nad tím bdíti, aby se stalo jen to, co se státi může a smí — a proto úřad rozhodl, že nesmí na gruntech cizích, ať magistrátských nebo jinonických, ani hodinu déle samostatně pracovat a musí buď přestat pracovati nebo se odstěhovati na grunty viničné . . .“ Tím byl spor k uspokojení mistrů vyřízen. Jakmile rychtář skončil, vypukli všichni v jásot a hrnuli se ze síně . . . Zůstal jsem se svou ženou, která byla s nůší na zádech němou svědkyní celé komedie, v síni, až odešel poslední „pan bratr“ a zbyl jen rychtář a starší. Rychtář teprv teď ke mně přistoupil, podal mi ruku a pošeptal mi: „Nedělejte si z toho nic! Musil jsem tak rozhodnout, abych pány mistry ještě více nerozjitřil . . . Nejlíp bude, když se z magistrátských gruntů ihned přestěhujete. Můj švakr má na gruntech viničních domek a v něm prázdnou komoru; řeknu mu, aby vám ji přepustil až do času — a tím bude všemu hašteření konec“ . . . Poděkoval jsem rychtáři a ještě téhož dne odpoledne seděl jsem v komoře v domku rychtářova švakra, kdežto celý počestný cech zapíjel svou zlost i radost až do bílého rána . . .“

Pan mistr ukončil své podrobné a vzhledem ke kulturnímu momentu oné doby charakteristické vypravování. Z počátku byl arci vypravoval jaksi nejistě; ale později vždy živěji, ba začasto ustal i od práce, aby tu neb onu scénu vylíčil s důrazem. Osvědčil nejen nadání co dobrý vypravovatel, nýbrž i zkušenost a znalost světa, jakýmiž se mohl v oné době málokterý z jeho kolegů pochlubiti.

Ký div, že když skončil, ozval se chasník Vít, kteréhož vypravování to v neobyčejné míře zajímalo, řka:

„K neuvěření, pane mistře — vy povídáte jako živá kniha — já bych vás poslouchal třebas až do rána!“

Vážnou tvář páně mistrovu přeletěl lehynký úsměv uspokojení.

„Člověk by ani nevěřil, že neumíte ani čísti, když vás slyší povídat,“ dodal Matouš. „Byl by z vás skoro kazatel, pane mistře.“

„Kdybych se byl narodil na jiné planetě,“ usmál se mistr.

„Ale kde jste se tak vycvičil, že se vám hned tak každý nevyrovná?“ optal se Vít.

„Když jiní chasníci a mistři pívali a hýřili, dával jsem si předčítati,“ odpověděl mistr „a když pak jsem se skamarádil s naším sousedem, který nám půjčuje knihy, chodívali jsme spolu i do divadla — není tedy žádný zázrak, že . . .“

„Do divadla že jste chodívali?“ vpadl Matouš.

„Nejen chodívali, my teď každou neděli chodíme,“ odvětil mistr. „Letos začalo se hrát ku konci září, kdy provedena hra „Loupežníci na Chlumu.“ Hraje se teď česky každou neděli odpoledne před německým divadlem a bude prý tak hráno až do sv. Jana Nepomuckého příštího roku. Toliko v postě a masopustě prý bude přestávka ve hrách . . .“

„A kde to divadlo je?“ optal se Matouš.

„V Praze, pane Matouši,“ odpovídá mistr.

„Hrávalo se tam už jindy?“ ptá se Matouš. „Já o tom ještě neslyšel.“

„Já byl poprvé v divadle před čtyrmi lety a jako dnes se na všecko pamatuju,“ vykládal mistr. „Bylo to v máji r. 1820 a hrán tentokráte jeden kus český a cosi německého, čemuž jsem nerozuměl. Tenkráte byl v divadle také císařský princ Ferdinand a arcikníže Rainer — tak mi aspoň soused náš, který mne do divadla zatáhl, vypravoval... Mně se divadlo zalíbilo a od té doby jsem se vždycky pídil, kdy zas bude hráno. Roku 1821 však hráno jen jednou, roku 1822 dvakráte, v lednu a v září. V září provozována hra „Berounské koláče“ a v divadle byl i arcikníže František Karel. Následujícího roku, tedy loni jsem byl několikrát v divadle. Nejvíce se mi líbila hra „Divotvorný klobouk“ pak některé hry, v kterých se zpívalo. Jedné takové hře, která byla provozována letos v máji, byl také přítomen císař pán . . .“

„Aj, aj!“ podivil se Matouš. „Teď se arci nedivím, že dovedete povídat . . . jen aby se z vás nestal komediant, pane mistře,“ dodal ironicky. „Co pak by tomu řekla paní mistrová?“

Teprv nyní si pan mistr povšimnul, že kolovrátek nevrčí. Obrátiv se spatřil svou žínku, jak sedíc opřena o kachlová kamna tvrdě spí. Byla usnula při vypravování mistrově; držela posud ještě upředenou nit mezi prsty, ale ruka byla jí klesla na klín. Také dítko v kolébce tvrdě spalo. Bylo si odkopalo peřinku, kterou bylo přikryto a leželo nyní na znak, jako v rakvičce . . .

Mistr však na dítko v kolébce neviděl; pohledl na spící žínku svou jen zbožně, načež obrátil zas veškerou svou pozornost ku své práci. Teprv za chvíli odpověděl Matoušovi řka:

„A co by mohla říci, kdybych se i komediantem stal? Což pak je komediant horší člověk nežli věčně tupený a hanobený švec, z kterého si každý tropí smích a šašky?“

„Pravda, pravda,“ přisvědčil Matouš. „Ostatně je paní mistrová rozumná žena . . . Pravda — trochu ostrá, trochu umíněná a tvrdohlavá; ale když jí chasník vzdá čest, která jí přísluší, nemůže si lepší paní mistrové přát.“

„A myslíte, že jí není milejší, když jdu jednou za čas do divadla nebo když si v neděli a ve svátek vyjdu někdy s naším sousedem na procházku,“ ujal se slova mistr, „než abych po příkladu jiných, mladých i starých mistrů nebo i chasníků celý den a celou noc strávil v hospodě, přišel domu zpitý a druhého, mnohdy ještě i třetího dne byl k práci neschopen?“

„To, věřím, to věřím!“ přisvědčil poznovu Matouš. „Ostatně by to asi — jak paní mistrovou známe — nevedlo k dobrému, kdybyste hýřil . . . Nějaký čas by snad mlčela, pak by nastaly různice a konečně by vám utekla — a byl byste zas švarný chasníček.“

„Mně teď právě, pane mistře, napadá,“ ozval se chasník Vít, „jak asi bylo paní mistrové, když stála s nůší vedle vás uprostřed rozvzteklených pánů mistrů?“

„Jakž jí mohlo být, Víte!?“ pravil mistr. „Vždyť je ženská! — Měla tedy zpočátku smrtelnou ouzkost a také se mi k tomu později přiznala . . . Ale dokud stála před rozvzteklenými mistry, nedala na sobě ani nejmenšího strachu znát. Stála vedle mne jako voják; jenom občas mrskla okem po mistrech; ale nikoli bázlivě, nýbrž pyšně a od-

hodlanč. Věděla ť, co a jak se bylo stalo, věděla, že mi mistři nemohou na kůži a proto“ . . .

„Musila to býti pro paní mistrovou přec jen komedie trochu nepříjemná,“ vpadl Matouš.

„A nedivil bych se, kdyby z toho byla onemocněla,“ dodal Vít.

„Ona pak také trochu postonávala, několik dní nevyšla ani z domu,“ odvětil mistr. „Byla celá ustrašená a v noci se jí často zdálo, že ji mistři pronásledují nebo jí vyhrožují“ . . .

„Já bych jen rád věděl,“ připomenul Vít, „kdy asi tohle týrání chasníků, kteří se chtějí stát mistry, přestane. Vyučí-li se člověk, dovede-li postavit kus práce a chce-li být pro sebe — proč mu bránit?“

„Kdyby se jen bránilo!“ dodal mistr. „Mne by byli na lžíci vody utopili, kdyby byli mohli. Já ostatně nebyl jediný a poslední, s kterým tak zacházeno . . . Jiní zakusili ještě víc, než já; namáhali se ze všech sil a přece hlavou zeď neprorazili — zůstali až do smrti chasníky . . . Mne jen šťastný nápad zachránil. Kdybych nebyl náš cech obohatil, byl bych se mohl na hlavu stavět — nic by nebylo platno. . . . A když to týrání přestane, Víte? . . . Tak brzo jistě ne! Mistři jsou v právu . . . Dánoť jim na vůli, že mohou do cechu přijmout koho chtějí a koho nechtějí, že mohou odmítnout — proč by tedy nepomýšleli na sebe? Kdo umí něco víc, mohl by tomu nebo onomu z fušerů uškodit a proto chrání každý mistr zvlášť a všichni dohromady jen svou vlastní kůži . . . . Co je jim do celého světa — jen když žije pan mistr a může aspoň obden popíjet — ostatní lidé mohou mít hlad a žízeň . . . Počestný cech náš o tom neví a vědět nemusí — jinak by snad ani počestným nebyl . . .“

„Ha, ha!“ rozesmál se Vít, ačkoliv závěrečná slova páně mistrova byla jen jemnou ironií.

(Pokračování.)

O zákonu konvergence při tvoření uměleckém.

Skizza esthetická.

Od

dra. M. Tyrše.

(Dokončení.)

Když z oboru architektury, z okruhu forem pevných a jasně ohraničených v tajuplnou říši měnivých zvuků se odchylujeme, jest nám snad v první chvíli, jak bychom ze světa hotového, ze světla dne pojednou v temnotách víru a pradoby se octli, kde všechno dosud proudí, se tvoří, spojuje a zaniká, kde zákony a síly mohutné tajemně vládnou, však hmota ve formy stálé, v střed svítivý dosud se nesrazila. Tam všechno stanulo, změnu odmítalo, vidu určitý obraz předvádělo, zde vše se mění, příbojem doráží, odbojem odstupuje; přivřeme zrak a hroužíme se v šero vzniku a stvoření.

A přece sotva dva odbory činnosti umělecké tak často k sobě přirovnávány byly, jak architektura a umění hudební. Pojem stavby z architektury na hudbu se přenesl, pojem harmonie, především hudbě zvláštní, v architektuře stejně téměř v popředí vystupuje. O „veškeré té hudbě"*) mluvila renaissance, když soulad částí jedné a téže budovy výrazem případným označit chtěla; sloupu dorskému, jenž pevně na půdě spočívá a nahoru rythmicky se súžuje, trojzvuk na tonu základním zbudovaný se přirovnával. Obě umění na podkladech matematických vypěstovaly theorii svou. Scala hudební, jež v určitých intervallech nahoru stoupá, a v druhé části vrchole svého spůsobem přesně korespondujícím v základní ton se vrací, opisuje linii zvukovou, jež stoupání a sklonu při štítu chrámovém naskrz se podobá, ona jest nejjednodušším obrazem oné symetrie časové, jež při každém melodickém tvoření hudebním na jevo vystupuje. Jak ony poloviny stupnice tonové se vyvážejí, podobně, byťby i volněji, motiv motivu, oddíl oddílu ve skladbě odpovídá, věta k větě, perioda k periodě v poměru souměrném se nachází. Již při každé písni tato symetrie sluchu jest nápadná, ona jest tmelem, jenž jednotlivé části rythmické k sobě víže; touto páskou, touto souvislostí ucho, na paměť odkázané, co členy téhož celku uměleckého je pojímá

*) „Tutta quella musica" jest známý výraz renaissance, jejž Alberti poprvé při stavbě kostela sv. Františka v Rimini byl užil. Dodáváme, že on rovněž při rozboru paláce renaissančního s vyšetřením nejvhodnějších poměrů číslových se zaměstnával (V. de re aedificatoria V., 2, 3, 18. IX. 2, 3, 4.) Jeho nejvyšší výraz „concinnitas" znamená právě úplnou harmonii částí, ku kteréž ornament co pouhé „complementum" krásy přistupuje (VI., 2, IX. 8.). V tom ohledu — a také v jiných — jsme namnoze k pravému opaku prvotní renaissance dospěli.

a mysl v jednotu tím spíše je pojí, když celá posloupnost jak při stupnici pohyb ze základního tonu a návrat v něj nám jasně obráží. Jak ze všech uměn výtvarných architektura nejvíce a nejpřísněji zákonu souměrnosti prostorné podrobena jest, tak vládne v hudbě symetrie časová způsobem obsáhlým. Toť opět shoda pozoruhodná, obdoba v povaze věcí nad jiné hluboko založená. . . .

Nenapadá nám v otázky podrobné tu zasahovat, což zas jen odborníky zajímá, jim náleží. Avšak povšechné zásady jsou i zde přístupné každému, jejž předmět vabí a dějiny hudby ve velkých rysech svých jsou knihou pro každého otevřenou a čitelnou. Nám dostačí výroky dané, pravdy vyslovené k účelům vlastním srovnat, i s hlediště zvláštního k výsledkům historickým zde zřetel obrátit. —

* * *

Žádáme konvergenci všech činitelů také při uměleckém díle hudebním. — Nemusíme dovozovat, kterak již takt a tempo sem náleží. Jest známo, že allegro dob Mozartových as totéž co allegro moderato dnů našich značí a že valná část hudebníků, okolnosť tu neznajících, již tím proti Mozartovi se prohřešuje, že díla jeho v tempu příliš rychlém provozuje; jestiť zjevno, že již touto změnou povaha skladby hudební z části se stírá. Rozličný charakter taktu dvojdílného a trojdílného jest též sluchu laickému ihned velice nápadný; rozdíl mezi pianem a fortem jest ještě zřejmější, zvlášť tenkráte, když obé se stupňuje. Jestiť to znamenitý prostředek malby hudební; každý, kdo zpěvohru občas navštěvuje, pamatuje se, jak v Čarostřelci znenáhlým stišením taneční hudby zároveň oddalování její se označuje, kdežto Gluck v Ifigenii na Tauridě blížení bouřky způsobem opáčným úchvatně maloval. V dur a moll případně se dělo, žeť jak světlo a šero, křepost a měkkost, čin a zádumčivost, bodrost a unylost, volnost a stísněnost k sobě se mají.*) To vše jsou věci každému povědomé; postačí, abychom je připomněli. Jest samo sebou zřejmo, kterak skladatel již ve všech těchto vzhledech tak sobě vésti musí, by dojem díla s ideou základní naskrze souhlasil.

Však úvahy jiné a podrobnější ihned se k tomu pojí: volba nástrojů hudebních, jimž umělec vyjádření myšlenky své svěřiti hodlá. Každý z nich má svůj objem, svou zvláštní povahu a barvitost podmíněnou jak ústrojím a hmotou, tak způsobem, jímž tony vznikají, zda trhnutím neb udeřením, dechem neb šmytcem se vyvodily, zda tony trvají neb rychle mizí, zda z jednoho v druhý snadno neb nesnadno se přechází. Pakli skladatel sobě jediný nástroj zvolil, musí být ihned zjevno, proč právě v jeho zvuky myšlenku svou vtělil, musí se objevit, že právě nástrojem tím zvláštní ten obsah hudební nejpříhodněji vyjádřiti se mohl, že skladbou zas zvuková síla nástroje k platnosti přišla.

Ještě složitější stává se věc, když o ensemble hudební se jedná. Zde volba nástrojů ještě více jemnocitné rozvahy vymáhá. Již mnohost jejich musí povahou kusu hudebního být ospravedlněna a výběr musí

---

*) Vischer-Köstlin. 870.

býti takový, by s obsahem myšlenky hudební se srovnával. Kdo by pro věty, jež zvučnost nádherné skladby vymáhají, filigranní formu kvartettu šmyccového sobě zvolil, prohřešil by se proti konvergenci instrumentace s ideou hudební, rovněž jak ten, kdo by z myšlenek, přechodů, obratů hudebních pro kvartett tento vhodných a stvořených vážnou a hmotnou stavbu orkestrální zbudoval. Hudba orkestrální o sobě pak nemá všechny fráse tonové, všechny efekty zvukové v okázalé směsici nám předváděti; vždy bude její úkolem, by celek článkovaný, souhlasný, jednotný nám podala. Právem se řeklo, žeť orkestr moderní sám nejdokonalejší instrument hudební představuje, jenž prostředky všeho druhu, tony každé barvitosti vládne. Umělec může každý jednotlivý nástroj: housle a hobo-u, roh neb klarinet, flétnu a trompetu ze řady vyvolati, hlas proti hlasu, massy proti massám směle postaviti, zvláštní ráz každého nástroje kontrastem s jinými ve světle nejostřejším objeviti, s příbuznými jej sestaviti a kombinací vždy nových, skvělých, překvapujících a případných effektů koloristických se domáhati, on může je všechny odpoutati, by v jednom šumném vlnobití mocně se srazily a v tentýž vír zas náhlé přesné a ostré kontury zvukové vkresliti; jsme uchváceni hrůzou, obrazem vášní v útrobách zmítáni, on však jest s to by bouři ustát kázal, a moře rozzuřené v hladinu azurovou, v zrcadlo nebes opět proměnil. Avšak jen ten jest umělcem opravdovým a velikým, kdo všech prostředků těch tak použíti dovedl, aby na každém místě k vyjádření myšlenky sloužily, by všechno k ní se vztahovalo, tíhlo, dostředivě k ní směřovalo.

Co ještě vytknout náleží, jest konvergence myšlenky základní se zvláštní formou hudební, již skladatel sobě zvolí. Hodnota umělecká není ovšem na žádnou jednotlivou formu vázaná, jak v malířství odbory jednotlivé, tak i zde formy hudební znenáhla se utvořily a též na příště snad se utvoří; to však jest nutno, aby kus hudební co uzavřený, skutečný celek před nás představoval, aby pohřešováno nebylo, co plný výraz idey základní s nutností vymáhá, aby ničehož neobsahoval, co s ní v nižádné souvislosti není, k průjevu jejímu ničím nepřispívá. Byly by to i zde části přebytečné a odstředivě působící, jimiž by dojem celku utrpěl. Nestačí, aby skladatel sonaty*) snad zevní schema její zachoval, myšlenka základní musí o sobě býti povahy takové, by k formě sonatové již sama sebou poukazovala; i dvojnost themat proti sobě postavených má z jedné vyšší jednoty vycházet a v ní se sloučit, od první věty až k samému zakončení má všechno z těchže základů se prýštit, vypučet, rozvíjet, v jeden bezvadný uzavřený, ústrojný celek z kořene vzrůstat, dle vnitřních zákonů se rozkládat a rozprostírat. A podobně jest thema určité jen tenkráte pro fugu příhodné, pakli jest dostatečně závažné a významné, by opětovné předvedení jeho, jež forma fugy právě vymáhá, se nejen sneslo, nýbrž věcí oprávněnou a žádoucí býti se objevilo. I zde pak chceme, aby celek s vnitřní nutností z thematu vyrůstal, by v sobě neobsahoval, co by bez újmy vynechati se mohlo, by těsnou souvislosť s podkladem myšlenkovým zachovával. — —

* *
*

*) Mluvíme zde ovšem o formě sonatové v přesném srozumu slova a nikoli o pouhé posloupnosti vícero kusů hudebních, které co jeden celek se pojímati mají a jimžto rovněž jméno sonaty se dostává.

V nižádném umění není krásou veškerý objem jeho vyčerpán, chceme rovněž, aby význačné bylo,*) nepřestáváme na tom, aby smyslům našim se líbilo, žádáme, aby celého člověka uchvátit dovedlo. Jest to požadavek, jejž žádní kontrapunktisté ze světa nezprovodili; spíš můžeme stopovat, kterak od věku k věku se stupňuje, jak najmě na severu expressivnost, někdy až do krajností, heslem produkce hudební se stává.

Neschází ovšem také odpor rovněž krajní, který nám tvrdí, že „povšechná impresse hudby na ucho s onou totožná jest, již obrazy kaleidoskopu na oko činí."**) Avšak i ten, kdo slova tato v plné příkrosti pronesl, záhy bezděčně připustil, že skladba hudební přece též všeobecné pocity radosti a smutku, energie a unylosti v nás zbuzuje.

Že hudba dle povahy své v nálady různé nás uvádí, jest zkušeností tak nepopíratelnou, že bez dalších dokladů ji připomenout stačí. Jest to faktum, jež jiným všeobecnějším snáze se pochopí. Jsme fysiologicky praedisponováni, své vnitřní emoce, radost a žal, lásku a rozzuřenosť souborem jistých posuňků a známek vyjádřiti, jež děděním se ustálily. S tím souvisí, že známky tyto již v útlém věku bez dlouhé řady zkušeností u jiných poznáváme a správně vykládáme.***) Tak má se to i s hlasem a proměnami jeho. Herbert Spencer, „velký komentátor principu vývoje" to byl, jenž ve vztahu k tomu na to upozornil, jak každý dojem netoliko na svaly obličeje, trupu a okončin, nýbrž též na orgány hlasu působí,†) intervally a rychlost, jasnost, výšku a timbre jeho podmiňuje, ony změny a vlastnosti tedy, jimiž výraz mluvy pohnutější zpěvu se podobá. Čím podrobněji pak k věci se přihlíží, tím jasněji se pozná, že charakteristické příznaky obou jsou v podstatě totožné; jak vzrušený stav mysli snadno v zpěv přechází, tak jest zpěv sám systematizovanou stylizovanou řečí povýšenou.

Zlost a radost, naděje a strach, jakmile jisté meze překračují, projevují se popuštěním všech svalů, jež třesení celého těla v zápětí má, kteréž pak zároveň též k svalům orgánů hlasových se vztahuje. Tak stává se „*tremolo*" přirozeným prostředkem k vyjádření afektů podobných, byť by i hudba pouze dekorativní a kaleidoskopická prostředku toho k jiným účelům zneužívala. *Staccato* pak sluší zas passažím, jež bodrosti, důvěře, odhodlanosti výrazu dávají a v skutku vyžaduje ono podobnou napnutost svalů hlasových, jak pohyby jaré odhodlané, energické ji vymáhají. Má-li lidský hlas větší výraznost než všechny umělé nástroje hudební, pochází to od vztahů, jež mezi excitacemi duševními a svalovými existují, a odtud zase jde, že zpěvák tím lépe, tím výrazněji zpívati bude, čím více v duševní podstať úkolu svého se vmyslit dovede. . . .

---

*) Nepouštíme z mysli, že esthetika formová z důvodů, jež zde rozvésti nelze, význačnost co moment krásna pojímá. Povaha stati té však s sebou nese, že významu „krásný" a „krása" v běžném srozumu slova užíváme.

**) Charles Beauquier. Philosophie de la musique 193.

***) Sr. Ch. Darwin. Der Ausdruck der Gemüthsbewegungen. Přeložil J. V. Carus, p. 336 a n j. m.

†) Essays, Scientific, Political and Speculative. The Origin and Function of Music, p. 359.

Nesledujeme úvahy tyto dál. Co zpěv v nás probouzí, snadno na hudbu vůbec se přenese. V určitých mezích jsou obě zároveň též vše-srozumitelným prostředkem expressivním, prostředkem stylizovaným, však přec obdobným s posuňky tváře a těla, o nichž jsme svrchu byli mluvili. Určitá nálada není ovšem „obsahem“ nižádného díla hudebního, jež vždy jen z tonů po sobě následujících neb soudobných se skládá, to však nevylučuje, by v obraznosti skladatele z určité nálady jistá posloupnost tonů nevznikla, by tatáž posloupnost hudebně provedená v mysli vnímavé rozpoložení podobné nevyvodila.

O Beethovenovi víme, že hudební fantasii svou rád studiem děl básnických a vnořením se v tichou velebnost přírody zúrodňoval náladu z kteréž symfonie jeho vyšly, on sám nápisy jejich označovával, arii Belmonta, čistým a žárným výrazem lásky proslulou, Mozart v rozpoložení, ženicha složil, a sám o ní napsal, že z ní se vyciťuje, „kterak hruď vlnobitně se dme a šíří, což crescendem výrazu svého došlo, jak šepotání a povzdechy se slyší, což houslemi a flétnou se vyjádřilo.“*)

Zde jest zároveň významný bod, kde hudba a poesie se stýkají. Též poesie uvádí pomocí slov, spůsobem, jejž nám zde vyšetřiti nenáleží, mysl naši v určitou náladu a mění její stav; slovo s nápěvem a hudba se slovem básnickým se pojí. Má-li z toho dílo umělecké vzejít, může se to jen konvergencí obou živlů o sobě různých stát a nastává nám úkol spůsob konvergence této pochopit a vyjádřit.

* * *

Cokoli někdo o hudbě budoucnosti sobě myslí, tolik jest její zjevnou záslulou, že opět uznáno a ustáleno, že nápěv textu, hudba librettu odporovati nesmí.

Jen o to běží, jak jedno druhému se přispůsobit, jak poesie sobě počínati a najmě, jakým spůsobem a do jaké míry hudba dle básně se řídit a dojem její podporovat má.

Že by poesie k hudbě se měla jako kresba ku koloritu, jak Gluck byl pronesl, tomu by ovšem jen obrazně se rozuměti mohlo. Kresba a kolorit nejsou než různé stránky t é h o ž umění, jež v skutečném díle malířském v jeden nerozlučný celek se pojí, hudba a poesie jsou d v ě uměny různé a s a m o s t a t n é; kolorit bez kresby nepředstavuje nic, co by dílem uměleckým nazváno býti mohlo, hudba bez básně také obstojí, ba o sobě v sonatě, v symfonii ve formách svrchovaných se objevuje. Obě uměny mají k tomu své zvláštní zákony. Vezmeme-li báseň dramatickou, žádáme, by v napnutém ději neúprosně k u p ř e d u t í h l a, a každá i nejskvělejší diverse musí se zavrhnout, jakmile básník pro ni na vývoj celku, na konečný výsledek pozapomněl, jej uprostřed proudu se zřetele pustil; v hudbě zas zákon symetrie, o němž jsme mluvili, káže navrácení a s t a n u t í, bez nichž se melodie souměrně stavěná vyvinout nemůže. Myslemež si příklady určité, i ucítíme, jak melodie, jak každý nápěv trvá, návraty miluje, ba také vzhledem k harmonii řada souzvuků libovolně po sobě následujících nás nikdy plně

*) Sr. Küster. Briefe zur Bildg. d. mus. Urtheile IV., 49.

neukojí; i zde si žádáme, by souvislosť hudební, jak linie kresby na obraze aspoň prosvítala; *) setřenost a nezřetelnost její i nejpestřejší barva nám nikdy nenahradí. **)

To vše jsou požadavky nesnadno srovnatelné, ba z části odporné, přec však zůstane pravdou, že obě uměny, hudba a poesie, k sobě tíhnou a na vzájem se hledají, působivost svou vzájemně zvyšují. Hudba chce pomocí poesie určitějšího dojmu se dodělat, jestiť to v neurčitosti účinku jejího na fantasii založeno, poesie zas získá elementární tou silou, jíž hudba celou nervovou soustavu naší neodolatelně prochvívá, všednost rozpoložení z vědomí stírá a rázem ve svět ideální nás unáší. Poesie a hudba jsou obě uměny v času probíhající, obě mají ve hlasu lidském orgán společný, a již v národním zpěvu přirozený výplod činnosti soudobné; rythmus jest element oběma společný, v navrácení se rýmu již Herbart průjev symetrie časové spatřoval, jenž na stupni vyšším slokou se opětuje, a řeč povýšená lahodně plynoucí tudíž i básnická má v sobě již živel melodický. Jak hudba prostředky svými, tak báseň líčením citů, dějů ba i reflexí na náladu a změnu její působí. K tomu přichází, že rozličné stránky fantasie vůbec přesně isolovány nejsou, že činnost obraznosti v jednom oboru vzrušená také na druhý snadno se přenáší, že každé umění snadno představy vzbuzuje, jež v obvod umění jiného náleží. Hudba může v jistých mezích malovat, obraz poetický dojem učinit, tvoření čistě hudební může, jak na konci deváté symfonie Beethovenovy, mimoděk k slovu tíhnout a v báseň propuknout . . .

Jest to především poměr hudby a textu dramatického ve zpěvohře, aneb když chceme, v „dramatu hudebním“, jenž nás zde zajímá.

Klade-li doba na h u d b u až k mezím výhradnosti důraz svůj, dojde tam, kde Gluck svým časem operu vlašskou našel, kde, jak on sám vytýká, skladatel herce v ohni dialogu náhle přerušil a zdlouhavý ritonell přečkat nechal, kde jej donutil, by uprostřed fráse na příznivém vokalu setrval, by v dlouhé passaži ohebnost hlasu svého osvědčil anebo čekal, až orkestr mu času poskytne, aby k fermatě sobě oddechl, kde druhá část arie, byť by i nejdůležitější a nejvášnivější, se odbyla, jen aby slova dle pravidla čtyřikráte se opakovati mohla, ba kde se zakončovala dříve nežli smysl k plnému konci byl dospěl, jen aby zpěvákovi zjednána byla příležitost, by zručnost ve variování místa nějakého s bravourou ukázal. ***)

Úplné podřízení hudby s l o v u zas vede nás zpět až k samým primitivním počátkům opery, k domnělé renaissanci dramatu řeckého na březích Arna, k těm kruhům exklusivním, jež žádaly, „by hudba k ušlechtilému opovrhování zpěvem pílila,“ připomínáť nám směr, jenž před třemi téměř stoletími v „mluvící hudbě“ florentinské, v melodramatech

*) Sr. H. A. Köstlin. Die Tonkunst 148.

**) Opera italská klade na melodii hlavní důraz, hudba severní a najmě německá vyvinula harmonii instrumentální k výši druhdy netušené. Obé jest v povaze zemí a národů hluboce založeno. Avšak zničit jeden ze živlů těchto, by druhý sám jediný pole opanoval, bylo by tolik, co umění samo zchroumati a kusým učiniti, jeden z hlavních prostředků působivosti mu odejmouti. Vytýká se, že Vlaši pro melodii rozvoj harmonie zanedbali. To však nemůže být důvodem, melodii na žertvišti harmonie odpravit a obětovat.

***) Sr. Dr. Otakar Hostinský. K. V. Gluck. Květy 1879., č. 7.

Cacciniho a Periho umělecký výraz svůj byl nalezl. Směr podobný vede přirozeně k panství recitativu, jež na hudební akcentuaci slova mluveného se obmezuje. Panství tomu však brání a opírá se zas zákon symetrie časové, hudbě zvláštní a pro ni podstatný, zákon, na němž stavba melodie především se zakládá.

Vytkli jsme, kterak oscillace, stanutí a návrat pro uzavřený celek melodický jsou charakteristické. V každé řeči živě přednešené však střídají se akcenty tak rychle, že architektonicky stavěná melodie se stejnou zběžností je sledovati nemůže, a taktéž nemožno, by ona děj kvapněji postupující krokem rovněž rychlým sledovala a doprovázela.*) Hudba zpěvoherní, jež melodii úplně vylučuje, zůstala by však na povždy kusou, obmezovala by se na to, by koloritem akcentuaci slov zvýšila, důraznější a bohatější ji učinila; scházelť by jí element kresby pevné a jasné, nepodávala by více umělecky uzavřený souvislý obraz tonový, nýbrž jen řeč hudebně přízvučnou.

Na žádném z obou extremů nemohla zpěvohra v historickém svém vývoji přestávat, nižádný z nich nás plně uspokojiti nemůže. Žádáme sobě, aby text básnický se nepochroumal, žádáme však k recitativu též hudbu plnou a skutečnou. Chceme, aby text v klinkání slov se nerozplynul, avšak též aby hudba hudbou zůstala a všecka v posloupnost přízvuků zvěnových se nerozptýlila. —

I ti, kdož tvrdí, že zpěvohry zcela dokonalé dosud není, musí přec připustit, že známe počet výjevů dramaticky a hudebně dokonalých, z nichž na vysokou hodnotu uměleckou dokonalého celku operního uzavírati můžeme.**) Bude tedy vždy snahou oprávněnou, oba elementy, hudbu a poesii, k sobě přichylovat, aniž by obě svých zákonů se zřekly, jež uměleckou cenu jedné jak druhé umény podmiňují. Na čem zde záleží, jest jasno z toho, co jsme již předeslali. Dramatická báseň, jež text zpěvohry tvoří, mějž děj postupující, bez něhož by nutné napínavosti postrádala; děj ten však budiž jednoduchý, anoť zpívané slovo jej méně jasně než promluvené vykládá. Postup jeho bude volnější, by hudba jej snáze sledovati mohla, element lyrický, jenž mluvený snadno unavuje, však zpěvem plné platnosti dochází, obdrží prostor širší. Charakterům bude poskytnuta příležitost, by niternou, citovou stránku svou šíře a zjevněji rozvinuli. Budiž v průběhu děje momentů četných, kde výraz události stane, nálada osob jednajících výrazu dojde, kde hudba o sobě k plné a nezkrácené platnosti přichází, kde vlastní kouzlo, moc a účinnost svou vyvinovati může.

Za to však žádáme sobě, aby charakter pohybu hudebního s pohybem dílu poetickému zvláštním naskrz se srovnával, aby hudba v akcentuaci své, co do závěru, co do rodu tonového a ve všech ohledech podobných textu se přimýkala, chceme, aby povaze děje neodporujíc, zjevnou shodu s ním zachovala, aby všude tam, kde právě na něm důraz spočívá v druhou řadu ustoupila a rythmem přiměřeným, případnou posloupností akkordů, jež linii souvislého a uzavřeného pohybu hudebního jen zlehka naznačují, jej doprovázela

*) Sr. Herbart Einleitg. p. 347.
**) Sr. Küster IV., 57.

již proto, aby jednota umělecká vypadnutím mluvy obyčejné se neporušila a idealní barvitost s celku se nesetřela. Neméně však si přejeme, aby všude, kde děj se zastavuje, aby v momentech lyrických hudba slova se ujavši, tím platněji v arii, duettu, terzettu, v ouvertuře a ve finálech aktů jednotlivých se rozvinula a působivost svou osvědčila. Chcemeť na konec, aby rozpoložení, jež poesie zbuzuje, nejenom doprovázela, nýbrž svou zvláštní vysokou a neodolatelnou mocí nad pouhý dojem řeči mluvené povznášela, aby již na počátku na perutích svých v svět idealní nás rázem unesla, aby tuto zvláštní, celou bytost naši prochvívající mohútnost svou souhlasně s povahou a s proměnami nálady, vývojem dramatickým podmíněné, až na konec při nás osvědčila.

Tak jest přec možno, aby obě uměny, poesie a hudba, nejen rovnoběžně, nýbrž též konvergentně při témže složitém díle uměleckém působily. Dojem se zvýší, když děj a slovo vlastní působivosti své nepozbývá, když skladatel k obrazu básnickému obdobný obraz hudební vytvoří. Výsledek všeho jest, že chtíti nemůžeme, aby jedna z uměn sobě příbuzných a přec zas rozdílných podstaty své se plně zřekla, a druhé naprosto se podřídila; podrobení mějž místa, avšak stanižse způsobem jiným, tím, že hudba a poesie jednomu společnému účelu — účinku celkovému dostředivě se podřídí. — —

* * *

Vrhněmež zběžný pohled na dějiny hudby staré, pak novější, všude setkáváme se s potvrzením pravdy, kterouž jsme v úvodu ku stati této vytkli. Jest doba počátků a pokusů, kde prostředky výrazu, formy vhodné a působivé se ještě hledají, nadchází doba vrchole, v kteréž se našly, kde se jich jedině k stělesnění idey umělecké způsobem konvergentním užívá, na konec následuje doba úpadku, kde prostředky vysoce vyvinuté samy pozornost k sobě poutají, marnivost umělců tvůrčích a výkonných k osobním účelům jich zneužívá, dílo umělecké ústrojným celkem býti přestává a v souhrn částí vnitřně nesouvislých a odstředivých se rozpadává.

Již při dramatu hellenském vidíme process ten, vidíme upadání podobné. Tragedie řecká, která v znenáhlém vzrůstu všech téměř prostředků výrazu hudebního, tehdáž ovšem velice jednoduchých, byla se zmocnila, která za časů květu nejvyššího ze všech částí jeden ústrojný celek byla utvořila, v době následující napořád víc a více se rozkládá, a v útvar opeře, ve špatném smyslu slova, podobný přechází. Již u Euripida jest souvislost mezi dějem a zpěvem sborovým uvolněna, a náklon dráhy s vrchole vedoucí jest již zřetelný. Pozdější tragikové pak neváhali, v průběh děje i takové sbory a tance uváděti, jichžto souvislost s celkem velmi pochybná byla, takže na konec jednotu vývoje a díla veškerého naprosto rušily. I tehdáž stalo se, že hudba od poesie se odpoutala, zpěv směrem bravourním se vyvinul, okázalost dythyrambografů, zpěváků virtuosních v popředí se tlačila. Byl to směr od pravého umění napořád více se oddalující, na oslnění obecenstva vypočítaný, směr, jenž na konec v Římě v snahu po surovém efektu mass se zvrhnul a v monstre-produkcích hudební orgie své slavíval. — —

Hudba řecká nedožila se jak architektura a plastika národa hellenského své obnovené působnosti, svého duševního vzkříšení. Rythmika a melodika její byly podobně jak umělé sloky básnické pro ucho jinaké a pozdější až příliš subtilní; zpěv mnohohlasý, bohatá harmonie hudby instrumentalní, k níž vývoj najmě na severu tíhl, ležely snad vůbec mimo obor řeckého nadání. Umění to musilo v omezenosti své navždy zaniknout, by jinde jiná bytost všestranného života schopná se zrodila, by hudba doby nové k plné dokonalosti se rozvinouti mohla. Ne snad, že by pěstitelé křesťanské písně církevní, od níž nový ruch vychází, nauku řeckou nebyli vůbec znali, však pravdou jest, že nová hudba v té míře prospívala, v níž od podstaty umělých soustav hellenských se odchylovati počala, že teprv tenkráte k vyšší dokonalosti dospěla, když posledních vlivů cizích dokonale se shostila.*)

Vývojem znovu počínajícím prostředky směru vznikajícího se hledaly a našly, a vývoj ten byl velmi zvolný, doba pokusů dlouhá, hledání obtížné. Bez vzorů v přírodě, bez vhodných výtvorů vzorných v umění antickém, musila hudba nová vše sama najít a stanovit: svůj material tonový, své zákony, své nástroje, nemajíc vůdce mimo svůj cit a pud neurčitý. Nový duch, jiný názor světový též nového výrazu uměleckého vymáhal. Ve shromážděních prvních křesťanů povstal jednohlasý, nepravidelný, beztaktový zpěv přírodní a trvalo to dlouho, než shoda v melodiích se ustálila, než přiměřená stupnice tonová co pevný základ se utvořila. Teprv v století čtvrtém milánský biskup Ambrož zpěvu církevnímu pevný tonální podklad poskytnul a dalších tři sta let musilo přejít, než Řehoř Veliký různé nápěvy sebral, opravil a sbírku tu co ustálenou normu v církev křesťanskou uvedl. Tři století opět uplynula, nežli se poznalo, že dva hlasy v různých polohách zpívající se srovnati a poslouchati mohou neb aspoň nežli na severu v St. Amand sur l'Elnon vícehlasý zpěv Hucbaldem též theoretický se zdůvodnil. Teprv ve věku jedenáctém nynější system notový v podstatě své v Italii se upravil a ne dříve než ve století čtrnáctém stal se nový důležitý ten krok, že v povahu dissonancí se vnikalo a zákon se stanovil, že dvě úplné konsonance, kvinty a oktávy, v přímém pohybu po sobě sledovati nemohou. V té době teprv a od ní počínaje, vývoj krokem rychlejším se beře. Ještě v témže věku žil Dufay**), v století patnácté náleží Okeghem, již kontrapunkt v skladbách svých vyvinuli. Těsně po něm přichází Josquin de Près, jenž hudbu z učené topornosti a těžkopádnosti předchůdců poněkud vyprostil, avšak zas uplynul téměř věk, nežli poslední velký mistr flanderský, Roland de Lattre, k větší rozmanitosti, mnohostrannosti a hloubce výrazu dospěl, jakkoli též on učených umělůstek předchůdců svých se ještě neshostil.

Hudba nizozemská, jež až do této doby v popředí stojí, byla ovšem namnoze tvrdá, těžká a neplynulá, začasté málo vhodná a procítěná.

---

*) Sr. Kieswetter. Gesch. der europ. abendl. Musik. N· v. m.

**) F. W. Arnold v Chrysandrových „Jahrbücher für musikalische Wissenschaft" ve svazku II. v úvodu k „Lochheimskému Liederbuchu" a Paukmannově „Orgelbuchu" ovšem dokázati se snaží, že kontrapunkt německým vynálezem jest; avšak pokud věc na jisto postavena a obecně uznána není, bude radno a dovoleno, jmeno Dufay-ovo s ním spojovat.

Podklady, na nichž mistři ti mše svoje zbudovali, byly nejednou z písní národních vzaty, jež k slovům velmi povážlivým náležely, takže i koncil tridentinský proti podobné hudbě církevní vážně se ozýval a další trvání její ohrožoval. Avšak ať vady skladeb těchto jakékoli byly, této staleté práce myšlenkové, jejížto průběh jsme stručně vylíčili, bylo zapotřebí, aby hudba vokální, o niž tu běží, prostředků svých se zmocnila, je postupně rozšířila, prohloubala a jimi volně vládnout se naučila.

Teď mohla přijít doba vrcholní, kde svrchovaný umělec hudební všechny výsledky, důmyslem předchůdců vytěžené, v jedno sloučil, k dojmu jednotnému je konvergentně shrnul, díla vytvořil, kde obsah myšlenkový způsobem mistrným se vyslovil. Století šestnácté, jež tolik velkých zjevů spatřilo, zrodilo též genia, jenž světovému úkolu tomu dostál, Italie, jež dosud v druhé řadě na veliké své poslání hudební byla čekala, a mistrům flanderským čestného působiště byla poskytovala, stoupá teď v popředí a zmocňuje se vůdcovství. Palestrina byl oním geniem, jenž v nové hudbě světa křesťanského veliký krok z předsíně umění v samou svatyni její učinil. V jeho dílech jsou poprvé všechny stopy práce a namáhání setřeny*), na místo učených umělůstek doby průpravné zní z nich zvuk citů, výraz mysli povznešené. V nich teprv idea umělecká a zevní její zjev, myšlenka hudební a vyjádření její naskrze a zúplna se kryjou; dostředivé působení všech uměleckých prostředků, jednotná velikost slohu hudebního, nedělenost, celistvost nálady, soustředěnost nadšení tvořivého, kterouž pak každý jednotlivý výraz jedině z celku díla vychází — v tom význam skladeb jeho spočívá. **) Jeho missa papae Marcelli stala se událostí epochální, jež jásavou světlostí, rozmanitostí bohatou, žulovou stavbou, velebnou harmonií a mocným stupňováním účinku jak zjev nebeský na všechny působila. „Když tyto zvuky poprvé v Sixtinské kapli zazněly, v oné svatyni, již architektura a malířství před nedávnem byly nádherně vyzdobily, tož vyskočily uměny tyto ze křesel svých, by hudbu co sestru sobě rovnou pozdravily a objaly.“ ***) Bylť to zároveň čin kulturně historický, jenž církvi, na součinnost umění odkázané, umění pro ni nejdůležitější, hudbu, zachoval†) a k ladnosti, výši, působivosti netušené ji povznesl.

Palestrina a škola jeho značí nové období v hudbě církevní a skladby jejich až podnes v určité dny v Římě se provozují. G. M. Nannini,

---

*) Nezapomínáme, že Palestrina také hudbu pro učence a znalce psal, v níž ovšem učeného slohu nizozemského se zcela nezřekl, snad zříci nemohl; my však mluvíme zde jen o jeho hudbě církevní pro společné služby boží a obec křesťanskou. V ní právě a jen v ní záleží jeho význam světový. Sr. Rochlitz. Sammlung vorzüglicher Gesangstücke vom Ursprunge gesetzmässiger Harmonie. (Palestrina.)

*) Sr. Brendl Gesch. d. Musik. in Italien, Deutschland und Frankreich. VI. vyd. p. 52., 53.

***) Slova Baini-ho v Memoire storica-critiche della vita e delle opere di Giovanni Pierluigi da Palestrina. O konvergenci hudby Palestriny a školy jeho s obřady kultu a s povahou a úpravou místnosti sr. mimo jiné: Göthe Italienische Reise. Druhý pobyt, záznam ze dne 22. března. Mendelsohn Reisebriefe p. 124., 165. Brendl Gesch d. Musik p. 46., 54. Schuré le Drame Musical I. 227., kterýžto poslední p. 222., 599. též z osobní zkušenosti své zajímavé porovnání zpěvu gregorianského se zpěvem palestrinovým podává.

†) Sr. m. j. A. H. Köstlin. Gesch. d. Musik VI. vyd. p. 145.

Gregorio Allegri, Vittoria a co stoupenec později Tomaso Baj, označují její květ, a čistota slohu trvá tak dlouho, až jednohlasý zpěv světský operou vyvinutý také v božnici vnikne, co živel cizí konvergentnost prostředků uměleckých rozkládá, objektivnost velké a vážné hudby církevní čím dál tím více ruší, nádech sentimentalní, zálibu pouze smyslovou v ní uvádí, až na konec sloh divadelní též v chrámu zavládne.

* * *

Co postupem vylíčeným se bylo vyvinulo a v Palestrinovi vrchole svého došlo, byl směr polyfonní, vícehlasý zpěv církevní, jenž ideální výsostí, slavnostní rozlohou a hmotnou stavbou svou jen k vyjádření velkého, jednoduše majestátního, zbožnosti jásavé neb zkroušené se hodil, jak chor antický šířkou a podmětností svou ohlasem množstva byl, výrazem obce v božnici shromážděné, jenž element výlučně subjektivní od sebe odmítal.

Zpěv jednohlasý, jenž v písni lidu, ve skládáních troubadourů, spůsobem naturalistickým se pěstoval, hudba instrumentální, jež dlouho v rukou kočovných umělcův pozůstala, žily životem od velkého vývoje uměleckého téměř naprosto odloučeným. Pozouny, surmy, trompety měly ovšem přístup v božnici, dlouho však jen aby v unisonu hlas doprovázely a k hmotnému sesílení zpěvu chorového sloužily. Jedině varhany byly nástrojem obecně váženým; klaviru toliko v soukromí se užívalo, harfa a jiné přístroje hudební sotva se jmenují, královna všech nástrojů, violina, rukoum šumařů pohrdlivě se přenechala. Ještě na počátku věku sedmnáctého bylo instrumentální umění hudebního dramatu florentinského, o kterémž jsme se zmínili, na stupni velmi nízkém. Velká část nástrojů hudebních byla sic tenkráte již vynalezena, však schopnost, jich používati, byla dosud přec jenom v zárodcích. Čím více harmonie, čím rozhodněji zpěv vícehlasý z chrámu do vzdělané společnosti se šířil, tím více musila jednoduchá píseň, pěvcem přednesená, před modní záplavou kvartettu ustupovat, až zápol mezi harmonií a melodií úplným téměř potlačením melodie se ukončil, tak že zpěv jednohlasý na sklonku věku šestnáctého znovu téměř se vynajíti musil.

Tak stojíme opět u počátků vývoje nového, vývoje světského umění hudebního, v kterém zpěv monodický, hudba instrumentální místa tak vynikajícího si vydobyly. Století sedmnácté ku konci se chýlí, sídlo světovlády hudební z vážného přísnějšího ovzduší římského pod blankyt jižnější v střed luznější a bodřejší se přenáší. Po různých pokusech jinde učiněných opera vlašská v Neapoli vzniká. Jest to Scarlatti, pod jehož čarovnou rukou hudba nástrojová k větší samostatnosti, k rozhodnější působivosti se pozvedá, jenž živel melodický odpoutává a v arii na formu uměleckou jej povyšuje, jenž zpěvohru italskou a všechny části její v spůsobě ustáluje, v níž za doby následující světem hudebním po dlouhé časy vládla. I jakkoli též ona na konec klesla, přec jest to její věčně platnou zásluhou, že krásné formy hudební vytříbila, plnozvuk smyslový a unášející to kouzlo plynoucí melodie objevila, k harmonii snahou předchůdců vyvinuté ji připojila, že pokolením příštím linii krásy vytkla a v nejlepších výtvorech svých spůsobem vzorným ji sama dodržela.

Nedostatek její záležel v divergenci, jež mezi básní a hudbou napořád více se objevovala, ve virtuosství, kteréž čím dál tím rozhodněji pozornost obecenstva k sobě strhlo. Byly to vady nepopíratelné a veliké, které jsme slovy samého Glucka svrchu vyložili, a proti nimž reforma téhož mistra právem se obrátila. Paříž stala se středem nových a závažných těch snah v oboru hudebním. Když celý téměř svět nadvládě opery italské se klaněl, byla přece síla umělecké povahy národní ve Francii dost mocná, že hudba operní tam směrem více charakteristickým se ubírala. S tím souviselo, že na část básnickou, na texty samé rozhodnější váha se kladla, že recitativ povahy vskutku deklamatorní se dopínal, že arii vedle krásy též vyslovenějšího charakteru se dostávalo. Na půdě takto upravené vydobyl Gluck, od něhož svět hudebníkův německých až na skrovné vyjímky čestné odmítavě se odvracel, pro příbuzný svůj směr přes všechen známý odpor Piccinistův své skvělé povždy rostoucí úspěchy, a jestiť při tom věcí význačnou, že francouzští protivníci jeho La Harpe a Marmontel, nikoli proti směru Gluckovu nepsali, a oprávněnosti hudby skutečně dramatické se nedotkli. — Velký význam obratu Gluckem způsobeného pak záležel v tom, že on v mezích svých látek antických poprvé skutečné individuality hudebně charakterisoval a vyjádřil, k jich jádru pronikal, od počátku až na konec je důsledně provedl, že účinek dramatický, který při opeře vlašské jen v jednotlivých momentech v popředí vystupoval, základní zásadou svých skladeb učinil. Z toho již jde, že hudba dramatu lyrického ve smyslu Gluckově v nejužší souvislosti s dějem se udržovat musí a že děj ten musí býti takový, aby zajímavostí a významností svou pozornost poutal, aby zároveň osobám jednajícím v četných momentech příležitost poskytoval, by nejvnitřnější povahu svoji, svou náladu i svůj rozruch citový způsobem význačným projevili. „Když Calcubigi," tak praví Gluck o básníku Alcesty*) „můj plán lyrického dramatu provedl, vynechal všechna květnatá líčení, veškeré neosožné obrazy, všechny průpovědi mravní, chladné a široké, by křepkými vášněmi, zajímavými situacemi, mluvou srdce a měnivým dějem je nahradil, a úspěch náhledy mé ospravedlnil." — Tak vedle principu krásy smyslové, vedle formové ladnosti italské, sever své niternější pojímání své nároky na charakteristickou povahu a prohloubanost celku s důrazem postavil.

Zbývá ještě element třetí, jenž období nové významně označuje — jest to skvělý vývoj hudby instrumentální v století osmnáctém, jež velkými mistry německými k výši své dospěla. Jimi teprv hudba nástrojová z okovu přísného kontrapunktu k volnosti žádoucí se vyprostila a poslední veliký krok ve směru zpěvohry byl učiněn, když Haydn „orkestru jazyk plně rozpoutal", nástroje jednotlivé přesněji individualisoval a zvláštní charakter každého objevil, když z orkestru článkovaný organismus vytvořil a jednotlivým členům jeho přec samostatný význam zachoval. —

Tak byly opět prostředky dány, snahy odevšad k té výši vyspělé, by všechno v jednom nejvyšším bodu kulminačním znovu se soustředilo. Hudba vlašská byla kouzlo krásy smyslové, jižní přírodě zvláštní, spů-

*) V dedikaci Alcesty velkovévodovi Toskánskému.

sobem dokonalým podati dovedla, hudba severní sílu charakteristiky, výraz duše k tomu přičinila; opera italská, směrem převažně lyrickým se byla vyvinula, deklamatorní škola francouzská a především Gluck směr dramatický v zpěvohru uvedli; na konec hudba instrumentální v Německu dospěla. Každý z principův těch dosud isolovaně se vyvíjel, každý z nich své zvláštní poslání byl obdržel a vykonal. Teď nadcházela opět chvíle, kde jeden všeobsažný genius jednotlivé ty směry mohutným shrnujícím činem duševním dostředivě v jednotu sloučil. Jest to Mozart, jejž i v ohledu tom Rafaelovi přirovnati lze, že výsledky a snahy všech téměř předchůdců ve vlastních sídlech jejich seznal a v nový původní celek umělecký je spojit dovedl. On plnou zralou krásu zpěvu italského v sebe pojal, on má zároveň velkost Gluckovu, onen vzlet recitativu, jímž skladatel Ifigenie tauridské mysli všech unášel, on osvědčuje uměleckou rozvahu a sílu kombinační velkým mistrům hudby instrumentální zvláštní. Směr vlašský nejzřejměji v dílech z let mladistvých při něm se jeví, „kouzelná flétna“ nejvíce rázem německé hudby vyniká, vliv Gluckův v Idomeneu nejjasněji na jevo vystupuje; sloučení slohu veškerých právě nejdokonalejší díla jeho „Don Juan“ a „Svatba Figarova“ nám objevují . . . .*)

Nestopujeme průběh tento dál. Mohli bychom snad ještě dokládat, jak klesání hudby pomozartovské právě v tom záleží, že živly v něm sloučené divergentně opět se rozcházejí. Doba poslední není však dosud v sobě uzavřena, a není tedy vhodno k historickým vývodům jí používat.

Tolik jest ovšem jisto, že posledním vrcholem vývoj hudební vůbec se neskončil. Základní nálada, světový názor doby Mozartovy nejsou již náladou naší, názorem přítomnosti, a každá plodná epocha následující jest již svým zvláštním a novým obsahem negací té, která ji předcházela. — Končíme zároveň svou úvahu. Povaha a platnost zákona konvergence, který jsme v umění jak prostorném tak časovém zde stopovali, jak analysou předmětu jednotlivého, tak vývojem dějinným si objasnili, jest nyní, tušíme, s dostatek zjevna a vyznačena. Jestli se nemýlíme, objevují se s ním zároveň v oboru umění obrysy velkolepého zákona dějinného, jež v historii hudby, za tou příčinou námi zvolené, toliko nejzřejměji na jevo vystupují. — —

*) Brendel Gesch. d. Musik 289.

Lovení hub mořských na pobřeží Dalmatském

Dary oceanu.

Napsal

Lad. Duda.

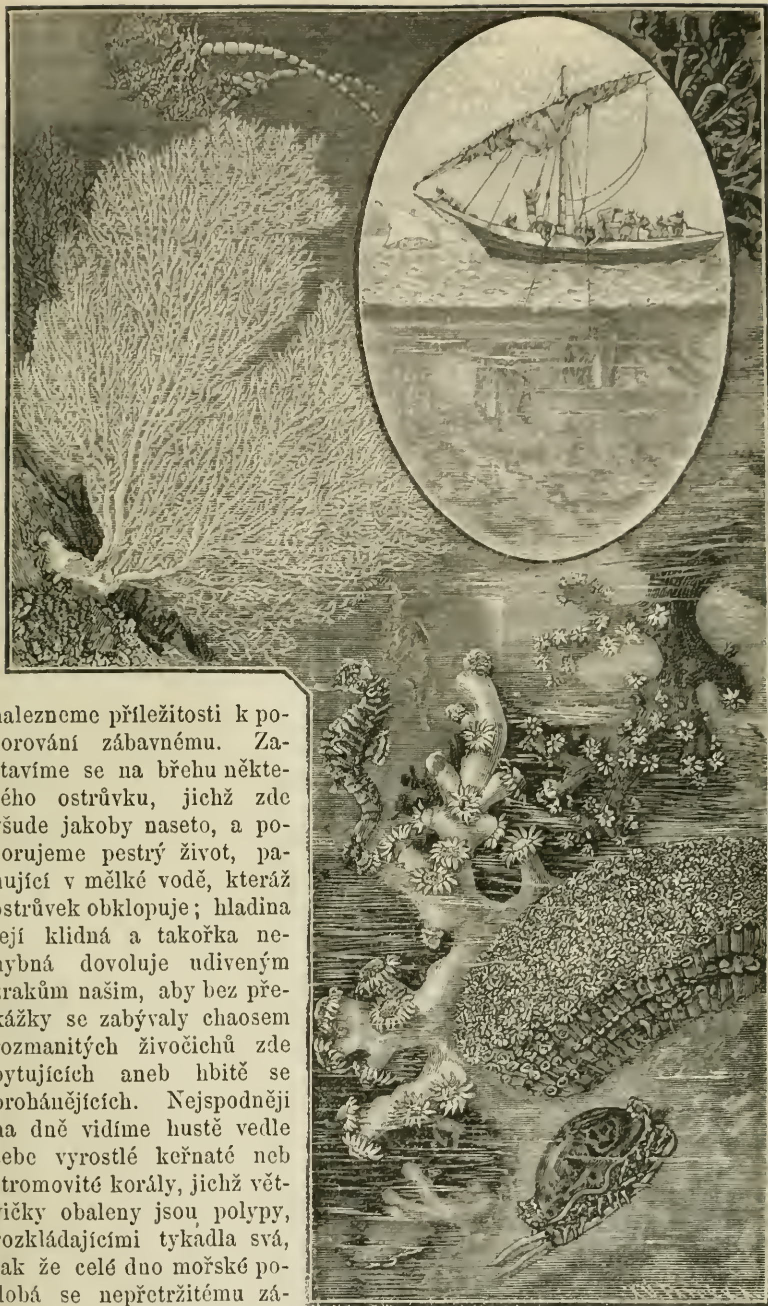
(Dokončení.)

Největší rozmanitosti a nejpestřejších tvarů dosahují polypi mořští v těch skupinách, kteréž z měkkého, sliznatého těla svého vylučují látky vápenité neb rohovité, jež tvoří nejrůznější, obyčejně větevnatě rozdělené podoby, známé všeobecně pode jmenem korálů. Korály liší se značně od sebe podobou i povahou látky, z níž se skládají; můžeme v celku as dva hlavní spůsoby jich uvésti: při jednom spůsobu totiž tvoří vápenitá hmota korálů rozsáhlé keře neb trsy, v jejichžto otvorech, několika kolmými stěnami hvězdovitě přepažených, sedí jednotliví polypi (korály bílé); druhý pak spůsob představují korály takové, kteréž uvnitř mají pevnou osu, buď rohovitou neb vápenitou, pokrytou na povrchu měkkým, za sucha drobivým povlakem, jakoby korou nějakou, v níž sedí polypi, osu i obal vylučující. Polypi korálovi rozmnožují se spůsobem rozmanitým, totiž buď dělením a pučením ze zvířat starých, čímž rozsáhlé trsy a mohutně rozvětvené keře korálové vznikají, aneb také vajíčky, z nichž líhnou se jakési larvy, z počátku ve vodě volně se pohybující, až na nějakém příhodném místě dna mořského se usadí, a tak novým keřům a trsům vznik dávají. Přihlížíme-li k praktické důležitosti korálů vůbec, zaznamenati dlužno, že užívá se jich toliko k hotovení rozličných šperků, namnoze dosti drahocenných, k čemuž hlavně trojí druh korálů slouží, totiž korál bílý (Oculina), černý (Antipathes) a červený (Corallium). Poslední tento druh, také korálem pravým neb vzácným zvaný, jest v příčině té nejdůležitějším, a rozličné zboží ozdobné, z větviček jeho zhotovené, činí dost značnou část vývozného obchodu Evropy s krajinami východními.

Korál červený nalezá se toliko v moři středozemním, hlavně pak na pobřeží Italském a Alžírském, též na některých místech pobřeží Albánského a mezi ostrovy Jónskými. V hloubkách od 30 do 600 stop pod hladinou mořskou visí nevelike, slabě rozvětvené keříčky korálu toho se skalin, nepřístupné sluje tvořících, a chovají na sobě polypy osmi speřenými tykadly vyznačené (na obrázku našem na str. 675. viděti lze keř korálový u prostřed po pravé straně, pod obrázkem vloženým, kterýž lov korálů znázorňuje). Nejvydatnější lovy na korály červené provozují se na severních březích Afrických, kdež k namáhavé práci té užívají sítí, upevněných na dvou křížem přes sebe položených trámech, jež po dně mořském se vlekou a keře korálové ulamují. Korál z vody vytažený musí se nejprvé zbaviti drobivého, korovitého povlaku, načež se vnitřní, krásně červená osa jeho rozřezává na drobné kousky, jež se pak leští a vrtají, aby jako perly na šňůry navlékati se mohly. Dle jakosti a barvy jest cena korálů surových rozmanitá, a dosahuje až 500 franků ceny za 1 kilogram. Spracování korálů na rozličné ozdoby a šperky děje se hlavně v městech italských, jako v Janově, Neapoli a Livornu, též v Marseillu a v Paříži. Největší oblibě těší se šperky korálové v krajích východních, především v Číně a Indii, kamž jen za více než 4 miliony franků zboží korálového se vyváží; v novější době, plné klamu a falše, hotoví se také mnoho korálů umělých, jež ale každý i dost prostřední znalec zoologie od pravých snadno rozezná. Vyznačujeť se osa korálová zvláštním složením rourkovitým, kteréž zejmena na kusech broušených a leštěných velmi zřetelným a neklamným jest znakem korálu pravého.

V sousedství korálu červeného ukazuje obrázek náš ještě některé zajímavé tvary, jako n. př. korál vějířový (Gorgonia flabellum), jenž rozkládá tenké, kornaté větévky svoje, četnými příčkami spojené, v široké, vějířovité podoby; níže, pod plovoucí rybkou (koníčkem mořským — Hippocampus) spatřujeme větevnatě se rozšiřující, bílý korál ramenatý (Dendrophyllia ramea), jehož silné větve osazeny jsou rozloženými, květovitými polypy. K němu pak přikládá se podivný korál rourkovitý, varhanice červená (Tubipora musica), jehož široké, bochníkovité trsy složeny jsou z nesčetných rourek kolmých, spojených po různu příčkami vodorovnými; i tohoto korálu povrch pln jest rozložených polypů osmiramenných, kteříž mu podobu záhonku květnatého dodávají.

Přerozmanitým druhům korálů nejlíp daří se v mořích teplejších, kdež tvary jejich nejen největší krásy, ale i rozměrů ohromných dosahují; ano, rozmnožování a vzrůst trsů jejich jde tak daleko, že vlivem jejich mění se takořka vůčihledě tvářnost a povaha dna mořského, na němž se usadily. Útesy a celé ostrovy korálové jsou zjevem, jenž nejlíp ukazuje, k jak ohromným výsledkům i v přírodě vede spojenými silami řízená činnost tvorů na pohled tak nepatrných! Veliký význam, jakého v příčině té nabývají polypi pro celou přírodu i pro člověka, nutí nás, abychom i tohoto zjevu poněkud blíže si povšimnuli. Chceme-li seznati, co vlastně jsou útesy korálové, jak se tvoří, a jakou důležitostí se vyznamenávají, musíme vydati se na pouť dosti dalekou; nejlíp hned někam do moře Indického neb Tichého, kdež s dostatek

nalezneme příležitosti k pozorování zábavnému. Zastavíme se na břehu některého ostrůvku, jichž zde všude jakoby naseto, a pozorujeme pestrý život, panující v mělké vodě, kteráž ostrůvek obklopuje; hladina její klidná a takořka nehybná dovoluje udiveným zrakům našim, aby bez překážky se zabývaly chaosem rozmanitých živočichů zde bytujících aneb hbitě se proháňějících. Nejspodněji na dně vidíme hustě vedle sebe vyrostlé keřnaté neb stromovité korály, jichž větvičky obaleny jsou polypy, rozkládajícími tykadla svá, tak že celé dno mořské podobá se nepřetržitému záhonu posetému směsicí pestrých květů; všecky možné

Korály.

barvy, v nejživějších odstínech a harmonickém sestavení zdobí živoucí tyto květy, mezi nimiž opět tisíce jiných, drobných i větších obyvatelů mořských se hemží. Nad jiné vynikají tu zvláště malé rybičky, hrající překrásnými barvami kovovými a jako motýlkové po pestré lučině se vznášející od květu ku květu — ale ne aby sladkou jeho šťávou se spokojily, nýbrž aby celé květy — pokud rychlým zatažením se do buněk svých se neuchrání — v bezedném žaludku svém pohřbily. A tak v místě tom, na pohled tak klidném, nekonečný panuje boj o život, v němž jeden tvor pohlcuje druhého, aby sám za chvíli vítanou lahůdkou se stal sousedovi silnějšímu! Povrchnímu pozorovateli zdá se, jakoby všechen život ten nadarmo zde byl, jen aby ničen byl stále jeden druhým a hynul, nezanechávaje ani stopy po veselém a nádherném druhdy žití svém; než zdá se tak jen, a bližší pozorování opáčný náhled v nás utvrdí. Obraťmež jen pozornost svoji k malým, slabounkým polypům korálovým, k vůli nimž jsme vlastně tuto vycházku do krajin tropických podnikli; každý ze živoucích kvítků těchto vylučuje z těla svého tolik látky vápenné, že utvoří kolem sebe jakousi ochrannou komůrku, do níž v čas nebezpečí měkké tělo zatahuje. Komůrek takových pak na sta souvisí vespolek pevnou hmotou vápennou, kteráž buď v ploše rovné, neb vypouklé se rozšiřuje, aneb větevnatě rozložené trsy tvoří. A když pak jakýmkoli spůsobem polyp zahyne, zůstává stavba jeho, pevný vápenný korál na dně mořském; u spodu často již jen neživá, bílá hmota, plná direk č. komůrek po polypech zahynulých, a nahoře, ve větvičkách mladších, panuje ještě pestrý a čilý život. I vyhyne třeba celý keř polypů, vlny prudce bijící ulamují z něho kus po kuse a vyplňují úlomky těmi mezery mezi jednotlivými trsy; stálým otíráním se o sebe rozemílají se kusy korálové na drobný písek, kterýž i do nejmenších otvorů vniká, je vyplňuje, a za krátkou dobu různé ty větvičky, pomíchané úlomky lastur a zbytky jiných tvorů mořských, jako tmel vápenný slepuje a v pevnou skálu přetvořuje. Z jiných trsů připlují sem mláďata polypů, z vajíček vylíhnutá, a na troskách pokolení předešlého usazuje se rod nový, aby dále zase stavěl a mrtvé dno v novou, pestrými květy posetou zahrádku proměňoval. Tak střídá se život a smrť i na dně mořském a stavba nepatrných polypů stále větší výše nabývajíc, dosahuje již skorem až ku hladině vodní; za krátkou ještě dobu vzroste tak, že při odlivu hřeben její, hořejší vrcholky již vyčnívají z vody, a celá stavba ta podobá se mohutné hrázi vápenné, pod vodou zbudované.

Toť všeobecný nástin toho, co korálovými útesy jmenujeme. Jak ohromné důležitosti stavbami těmito nabývají nepatrní polypové, o tom přesvědčíme se, pohledneme-li na nějakou důkladnější mapu, kteráž rozšíření a jednotlivé spůsoby útesů korálových znázorňuje. Jak již zprvu jsem uvedl, daří se polypům útesy korálové stavícím nejlíp v mořích teplých, kde voda ani v zimě neklesá pod + 16° R; tedy po obou stranách rovníku, a to v největší míře as do 18° severní i jižní šířky. Nejdále na sever nalezáme útesy korálové na ostrovech Bermudských v oceanu Atlantickém (32° s. š.), v moři Červeném (až do 30° s. š.) a na souostroví Lieu-Kieu v oceanu Tichém (27° s. š.); na polokouli jižní jest vzdálenost jich od rovníku mnohem menší. Podivným úkazem jest, že na celém západním pobřeží teplé Ameriky

jakož i Afriky úplně chybí, kdežto na těchže pobřežích východních dost značně jsou vyvinuty.

Útesy korálové již ode dávna poutaly zvláštností svou pozornost cestovatelů, země- i přírodozpytců, kteříž se zejmena pokoušeli o výklad, jakým as způsobem rozmanité tvary útesů těchto až k nynější podobě své se vytvořily. Ve spisech starších badatelů nalezáme v té příčině rozmanité theorie, kteréž vesměs na dosti chatrných základech zbudovány byly. Teprvé v době novější, kdy snesen rozsáhlý material a důkladné studie jednotlivých útesů theorii nějakou vůbec možnou učinily, byl to zase nepřekonatelný Darwin, jehož výklad útesů korálových jedině a úplně postačí požadavkům vědy i zdravé soudnosti. Prostudovav důkladně vše, co až po tu dobu o rozmanitých útvarech sem spadajících známo bylo, a nabyv na rozsáhlých cestách svých řádného názoru vlastního, vydal Darwin r. 1842 výtečný spis o útesech a ostrovech korálových, jehož nejdůležitější a v obor řádek těchto náležící věty ve výtahu nejstručnějším tuto podávám.

Veškeré útesy korálové roztříditi lze dle nynější podoby jich a nepochybného původu na tři hlavní skupiny, totiž útesy pobřežní, útesy průlivové a korálové ostrovy čili atolly. Útesy pobřežní vyvinuty bývají v podobě podmořských hrází vždy kolem břehů pevniny neb ostrova nějakého, obyčejně ne daleko od suché země, jsouce od této odděleny toliko poměrně úzkým a mělkým průlivem, kterýž zvláště v době odlivu někdy i lidé přebroditi mohou. Šířka jejich řídí se dle toho, jaký sklon má v místě tom dno mořské; úkaz tento souvisí se zvláštností polypů, útesy stavících, že totiž nemohou žíti než až do jisté hloubky pod hladinou mořskou, kteráž hloubka pro rozličné druhy a krajiny jest také rozmanitá, ale nikdy nepřesahuje 30 metrů. Je-li tedy dno mořské znenáhla skloněno, bude polypům možno dále do moře stavěti, a útes bude širší; naopak tam, kde moře rychle veliké hloubky nabývá, nemají polypi pro stavby své mnoho místa, a tu nalezáme vždy útesy jen úzké. Tyto korálové hráze nebývají po celé délce svojí nepřetržitými průvodčími břehů, nýbrž začasté jsou prorvány hlubokým příkopem, kterýž vždy leží přímo proti nějakému údolí neb ústí řeky, a směr naznačuje, kudy sladká voda s pískem a bahnem pozemským do moře se vylévá a tudíž polypům v stavbě útesů překáží. Výška korálových útesů těchto bývá na straně mořské vždy o něco větší, neboť tam rostou největší a nejsilnější trsy korálové, jichž polypům zvláště svědčí stálý příboj vln mořských (n. př. větevnatý rod Madrepora a j.) Na mnohých místech stávají se břehy útesy těmito takořka nepřístupnými, aneb alespoň bývá přistání s mnohým nebezpečím pro lodě spojeno. Útesy pobřežní rozšířeny jsou značně po všech mořích uvedeného již pásma; nalezajíť se v moři Červeném, na východním pobřeží Afriky i Madagaskaru, v zálivu Perském, u břehů Ceylonu, Sumatry, Javy a ostatních ostrovů Sundajských; na sever táhnou se přes ostrovy Filipinské až ku souostroví Lieu-Kieu; jimi obklopeny jsou i ostrovy Marianské, Šalomounovy, N. Hebridy, Plavecké, Přátelské, Sandwichské a některé z ostrovů Cookových. Také Indie západní má přehojné útesy pobřežní na březích Kuby, Jamaiky, Sv. Dominika a

ostatních ostrovů, zvláště pak Bahamských; místy vroubí útesy korálové i pobřeží Brasilské.

Útesy průlivové táhnou se podobně jako útesy pobřežní obyčejně kolem nějaké suché země, ale s tím podstatným rozdílem, že mezi nimi a zemí nalezá se vždy široký a hluboký průliv, kterýž teprvé později vyplněn bývá některými mírně se rozvětvujícími druhy korálů. Voda v průlivu tom, chráněná hrází korálovou před zmítáním se vln, bývá obyčejně velice ticha a již z dálky liší se hladina její jako zrcadlo od zčeřených vln širého moře. Za tou příčinou bývá průlivů těch dosti zhusta užíváno jakožto bezpečných přístavů hlavně pro menší lodě, pokud totiž jiné okolnosti tomu nebrání. Na zevnějšku táhne se hráz korálová jen malou částí šikmo pod vodu, pak ale klesá náhle do hlubin, začasté nezměřitelných, čímž také útesy průlivové od pobřežních značně se liší.

Želvy karetové plovoucí ku břehům ostrova.

Útesy průlivové, kteréž bývají obyčejně 1—3 míle (angl.) od země vzdáleny, mají také proti údolím a ústím vod sladkých hluboké průtrže, v nichž pro nával písku a bahna korály se usaditi a růsti nemohou. Útesy tohoto druhu mají rozšíření mnohem menší, nežli útesy pobřežní, ale dosahují někdy rozměrů ohromných. Nalezáme je n. př. v moři Červeném, na některých ostrovech Polynesie, jako Pelewských, Louisiadských, Fidžských a Společenských. Zvláštní mohutností vynikají na březích N. Caledonie, kdež ve vzdálenosti 8—16 mil (angl.) od země dosahují délky přes 400 mil; ale největším útesem známým vůbec jest útes korálový, kterýž provází severovýchodní pobřeží Australské v délce as 1100 mil, a dosahuje přes úžinu Torresovu až ku břehům N. Guiney. Útes tento vzdálen jest od břehů 20—30, místy i 50—90 mil, a průliv

jeho jest 10—25, na jižním konci až na 60 sáhů (provazců) hluboký, tak že jím lodě volně plouti mohou; toliko v úžině Torresově jest dno mělké, a cesta tudy jest pro silný vzrůst skalisk korálových čím dále nebezpečnější.

Nejzajímavějším a také nejdůležitějším snad úkazem jsou útesy takové, kteréž úplně samostatně v moři vystupují, tvoříce pravé ostrovy korálové č. atolly, nikdy pak nejsouce jakousi obrubou pevné země. Útesy tyto uzavírají v kruhu svém tiché, někdy dosti hluboké jezírko (lagunu), kteréž se širým mořem souvisí (u větších atollů) úzkým průlivem. Tyto útesy bývají začasté jen tak vysoké, že za přílivu vlny přes ně do laguny se přehazují; jindy vyčnívají opět několik stop nad hladinu mořskou, a tu stává se nezřídka, že proudy mořskými ze sousedních ostrovů zanešené plody rozličných palem, jako kokosů a bananů, neb plody chlebo-ňové na nich se zachycují a na povrchu rozrušeném se usazují. Brzy pak zelená se tu místy lesíček bujnou vegetací tropickou, kteráž již z dáli odráží se od sněhobílých břehů korálových. Takové ostrovy korálové bývají obyčejně podoby podlouhle kulaté, od 1 do 60 mil angl. dlouhé; vlastní útesy čili hráze korálové dosahují 100—200 metrů šířky. Povahou dna mořského podobají se atolly velice útesům průlivovým, od nichž liší se tím, že nemají uprostřed pevné země, nýbrž oddělenou, uzavřenou hladinu mořskou; nesmírné hlubiny, jaké kolem atollů obyčejně se nalezají, ukazují na velikou příbuznost s útesy průlivovými, na rozdíl od útesů pobřežních, které vždy na dnu mělkém jsou vystavěny. Z ostrovů korálových skládá se mnoho rozsáhlých souostroví Indického i Tichého oceanu; tak na př. Laccadivy i Maledivy, souostroví Chagos, některé menší ostrovy moře Čínského, skoro všecky Karolinské, Marshallovy, Gilbertovy a jiné ostrovy Polynesie, hlavně pak ostrovy Nízké č. Pomotu.

Zvláštnost attolů, že útesy jejich náhle klesají do takových hlubin, ve kterých polypi korálowí nikterak žíti nemohou, zavdala příčinu k domněnkám, že útesy ty byly vystavěny na vrcholech uhaslých sopek, jichž jícny pak nynější laguny tvoří; avšak podoba jejich, jakož i ta okolnost, že musilo by tu býti na dně mořském tak ohromné množství sopek vesměs do stejné výše pod hladinu vodní sahajících (aby polypi na nich usaditi se mohli), ukazuje na nespolehlivost výkladu toho. Mnohé pak jiné důvody, o nichž zde dále se rozepisovati jest nemožno, přivedly Darwina k jinému vysvětlení o původu a tvoření se atollů; on ukázal nade vši pochybnost, že atolly, podobně jako i útesy průlivové byly původně založeny na pevné půdě zemské, v hlubině životu polypů přiměřené, jak u nynějších útesů pobřežních to vidíme. A teprvé tím, že dno mořské i s usazeninami korálovými znenáhla klesalo, byli polypi nuceni stavěti stále do větší a větší výšky, kdežto útesy původní, již odumřelé, stále do větší hloubky se ponořovaly. Takovéto změny dna mořského děly se za dřívějších period geologických, a dějí se na mnoze až dosud, ovšem tak zvolna, že toho třeba ani neznamenáme, a teprvé z mnohých, jinak nevysvětlitelných úkazů o tom přesvědčení nabýváme. Proto jsou hráze attolů a útesů průlivových tak ohromné tloušťky a jdou do takých hlubin, že by v nich polypi žíti nemohli; oba tyto způsoby útesů nemají tedy s činností sopečnou ničeho společného, ale spíše

útesy pobřežní, neboť o mnohých z těch jest dokázáno, že jsou vyzdviženy do takových výšek, na nichž původně založeny nebyly, a v dosti blízkém sousedství jich mnoho sopek až dosud činných se nalézá. Po-

Krajinka polární s mroži a narvaly.

hledneme-li na přehlednou mapu, jíž Darwin o rozšíření a roztřídění útesů korálových nastínil, nabýváme jasného názoru o tom, jak nynější tvar jejich souvisí s ohromnými změnami, jež na dně mořském se děly a dosud dějí; vidíme, jak celá prostranství nesmírná klesají a jiná opět se zdvihají, a jak působením

nepatrných živočichů mořských nové ostrovy, nová takořka země před očima našima se tvoří — nejvelikolepější to dar oceanu!

Dříve ještě, nežli opustíme mnohotvárné skupiny živočišstva nižšího, abychom také po vyšších, dokonalejších obyvatelích mořských trochu se poohlédli, dlužno jest, abychom něco pozornosti věnovali houbám mořským, tvorům to dle názorů novějších k polypům dosti příbuzným. Přihlížejíce toliko k praktické důležitosti živočišstva mořského, musíme se spokojiti jen s jedním hlavním rodem hub mořských, kterýž v příčině té jest pamětihodný, ač i o jiných rodech ledacos důležitého a zajímavého bychom nalezti mohli. Jsou to houby mycí, jichž upotřebujeme měrou nejrozsáhlejší; ve světnici školní, v operační síni chirurga, v laboratoři učence i na stolku toiletním jest houba na svém místě, všudy lze jí upotřebiti s prospěchem nemalým Do nedávných dob podivil se zajisté mnohý, slyše, že tyto pružné a pórovité útvary, kteréž nijaké stopy života a činnosti živočišné nejeví, původ svůj mají ve zvláštním skupení živočichů mořských; však dnes již poučí jej každý primán, který svého „Pokorného" řádně zažil, jak se věc v pravdě má. Jak zcela jinak vypadá houba mycí, když na dně mořském rozkládá bochníkovité neb pohárovité tvary svoje, obalené sliznatou hmotou živočišnou (t. zv. masovinou č. sarkodou), kterážto celý organismus nízkých tvorů těchto representuje a mimo jiné životní úkony také ono pružné, rohovité pletivo vylučuje, jež z každodenního názoru nám známo jest. Houba z vody vylovená musí se nejprvé vší této masoviny zbaviti, aby nabyla náležité čistoty a pružnosti, což se děje vyšlapováním a praním hub hned na místě lovu. Houby mycí ve veliké hojnosti žijí v moři středozemním, také z Ameriky v novější době mnoho se jich přiváží; zvláště hojné jsou lovy jich na pobřeží Dalmatském a u Malé Asie. Rybáři řečtí a asiatští loví houby podobným spůsobem, jaký jsme při lovu perel poznali, totiž pomocí potápěčů. Tito spouštějí se pod vodu do značných hlubin, a hledají houby na dně mořském přirostlé, jež pak odtrhují a do zvláštní sítě kolem krku upevněné ukládají. Ale lov tento jest příliš namáhavý a jen málo výnosný, neboť jeden potápeč vyloví za den nejvýš 8 kusů hub; naproti tomu mnohem praktičtější jest lov pomocí dlouhých vidlic neb harpun, jak na př. na březích Dalmatských se děje. Obrázek náš úvodní znázorňuje jednoduchý a dost výnosný lov tento, jehož hlavní vada jest ta, že se nemůže provozovati ve velikých hlubinách. Na malé loďce sedí dva Dalmatinci, z nichž jeden vesluje, druhý pak po houbách na dně rostoucích pátrá; když nějakou uzřel, zabodne pětihrotou harpunu, na dlouhé tyči upevněnou, pod houbu a vytrhne ji ze dna nahoru. Lovu tomuto překáží také často moře samo zčeřeným povrchem svým, kterýž volného rozhledu po dně nepřipouští; ale tu pomáhají si rybáři spůsobem velice jednoduchým. Na každé loďce jest totiž připraven již pro případ potřeby soudek oleje a hromádka drobných kaménků, které rybáři do oleje namáčejí a pak do vody házejí; tenounká vrstva oleje rozšíří se tu ihned po povrchu moře a brzy tak hladinu jeho ztiší, že lovcům v práci jejich více nic nepřekáží. V novější době zdokonalen lov hub také zavedením potápěcích přístrojů, pomocí jichž lovec dlouhou dobu pod vodou setrvati může; mimo to sestrojeny též zvláštní sítě, kteréžto na železných tyčích jsou napjaty, a po

dně mořském se vlekou, podobně jako při lovu korálů. Lov tento zvláště jest výhodný v zimě, když teplota vody potápěčům příznivа není. Nyní přichází do obchodu více druhů hub mycích, jež dle hustoty a jemnosti pletiva, pak též dle tvaru rozmanitě se cení; nejhorší houby jsou t. zv. koňské, kteréž z pobřeží Afrického pocházejí a řídkým pletivem se vyznačují, jež mnoho cizích, tvrdých předmětů v sobě chová; nejdražší jsou jemné a pohárovité houby levantské, jež loví se hlavně u břehů Syrských.

Obrátíme-li nyní pozornost svoji k živočichům mnohem dokonalejším, kostnatým čili obratlovcům, již v širém oceanu bytují, tu setkáváme se nejprvé s přečetnou třídou ryb, nejhojnějších to a také nejdůležitějších živočichů mořských. Nepřehledná jest takořka řada druhů těch, které člověčenstvu velikého užitku poskytují, neboť mnoho jest národů přímořských, jichž hlavní potravou, ano snad jedinou, jsou ryby zároveň s jinými jedlými tvory mořskými; bez ryb zle by se vedlo na př. Eskymákům a jiným Seveřanům, podobně jako ubohým obyvatelům pustých ostrovů jižní polokoule, jež štědrá jinak příroda tropická velmi skrovně obmyslila. A uvážíme-li, že i tam, kde lidé pokročilejší vzdělaností a shodou příznivých jinak okolností nejsou toliko na jednotvárnou tuto potravu vázáni, opět lovem, úpravou a obchodem s rybami mořskými stálé a výnosné výživy dostává se tisícům prací tou zaměstnaným, tím patrněji seznáme důležitost jich pro lidstvo vůbec.

Vedlo by příliš daleko, kdybych i zde chtěl se rozepisovati podrobně o mnohých, třeba i dosti zajímavých druzích, i musím se obmeziti toliko na vytčení některých zvláště důležitých druhů, s nimiž častěji i u nás se setkáváme.

Ze všech mořských ryb na pevnině největšího rozšíření dostává se sleďům č. slanečkům; i v nejbídnější vesničce, kde žid s kupeckým krámkem svým se usadil, nalezneme dojista u dveří téhož síťkou potažený soudek, zevnějšku často dosti podezřelého, nad nímž lákavý nápis „*Matjes*“ „vždy čerstvé“ zboží okolojdoucím odporučuje. Za několik krejcarů pochutná si tu člověk na rybě, pro niž by bůh ví kolik mil jíti musil. Láce tato ukazuje patrně, že o slanečky v moři nouze nebude: a skutečně sotva bychom nalezli příkladu, aby nějaký jiný živočich z vyšších tříd v tak ohromném množství se objevoval, jako slanečkové na pobřeží Norvéžském, Anglickém a Holandském. Vlastním domovem jejich jsou nesmírné hlubiny severních končin Atlantického oceanu, z nichž rok co rok (z jara) vyplují miliony jich ku břehům uvedených zemí, aby tu vajíčka svá (jikry) snášeli.

Ale cesta tato stává se jim osudnou: již čekají na ně všude sítě rybářů, v nichž nesčetný počet jich uvázne. V krajinách těch provozuje se lov slanečků ve veliké míře již od dob nepamětných, zvláště však se vzmohl a výnosným stal od té doby, co Holanďan Jan Beuklin č. Beukelzon zdokonalil spůsoby, jimiž ryby na delší dobu uchovati lze, totiž nasolování a uzení jich, kteréž z počátku monopolem Holanďanů byly a k nesmírnému bohatství jim dopomohly. K témuž rodu ryb sleďovitých náleží též sardinky a sardelle, hlavně v moři středozemním žijící, jichž lov, příprava a rozesýlání po celém světě Italianům značné příjmy přináší.

Mimo sledě jest nejdůležitější rybou mořskou pro obchod **treska**, u nás též nechvalným jmenem **hňup** známá. I tato ryba zdržuje se hlavně v mořích severní polokoule a táhne podobně jako sledi u velikém množství ku břehům, aby se tam třela. Nad jiné krajiny vynikají v příčině té břehy N. Foundlandu, kdež lov tresek na udici i do sítí u veliké míře se provozuje; lov ten jest tak výnosný, že jediný rybář za den 3—400 tresek na udici chytiti může a Angličané vydržují tu na 20.000 námořníků jedině k vůli lovu tomu, kterýž jim ročně na 5 milionů liber šterlinků vynáší. Tresky loví se nejen pro chutné maso, kteréž buď za čerstva sušené, neb nasolené do obchodu přichází, ale hlavně také pro tuk jaterní, druhdy v lékařství velice vážený, jenž se z jater ryb těchto vyvařuje. Jakožto veledůležitý předmět obchodu stali se hňupi novo-foundlanští již několikráte příčinou krvavých srážek mezi Angličany a Francouzi, což k jich slávě historické tuto připomenuto budiž.

Dlouhá jest ještě řada ryb mořských, které k vůli chutnému masu ve velkém množství se chytají; jen jakožto zvláštní, podobou ode všech se lišící druhy uvádím rozmanité makrely, tuňáky, nemotorné kambaly, sploštělé platejsy, úhoře a mihule mořské, z nichž mnohé druhy již starým Římanům dobře známy byly a v době největšího přepychu římského jako drahocenné lahůdky při hostinách váženy byly. Některé z ryb mořských vyznačují se zvláštní zálibou, s jakou do řek se stěhují, a stávají se tak tím snáze kořistí rybářů i od moře dosti vzdálených. Tak jedna z nejchutnějších ryb vůbec, totiž losos, přichází do řek našich a táhne až do čistých potoků horských, kdež vajíčka snáší; jiné ryby mořské, kteréž rády ve větších řekách se zdržují, jsou na př. obrovští jeseteři a vyzy, jichž jikry nasolené dávají známý kaviar a jichž měchýře vzdušní svařují se v nejlepší, bílý klih (vyzinu).

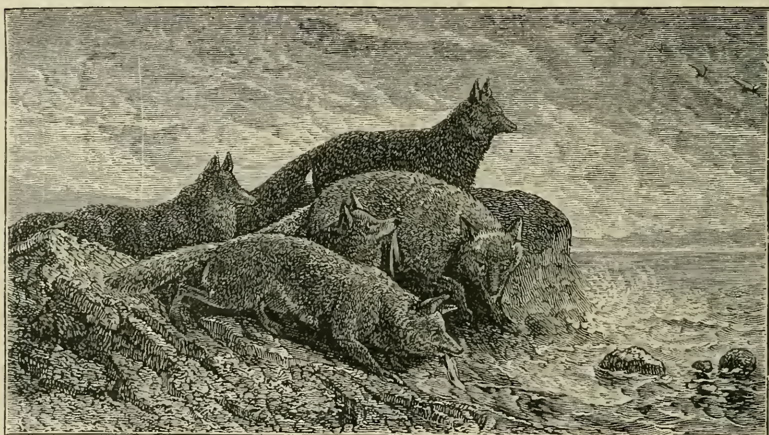
Z ostatních páteřnatců již ne mnoho druhů nalezneme, kteří by praktickou důležitostí svou vynikali; z plazů na př. jsou to jediné dvě želvy, totiž **želva obrovská a karetová**, o nichž tuto zmíniti se dlužno. Obě žijí hlavně v mořích tropických, ač nezřídka také do moří evropských zabloudí. Jsou to tvorové na suchu velice neobratní, za to ale ve vodě plují dosti dovedně nohami, v dlouhé ploutve přetvořenými. Nejčastěji žijí pospolitě, tvoříce houfy někdy dosti četné; když chtějí vejce nésti, vydávají se na nejbližší suchou zem, kdež s velikou opatrností příhodné, písčité místo ku snášení vajec si vyhledávají. Toto místo pak navštěvují obyčejně tak stále, jako as naše vlašťovky vždy zase do hnizd svých se vracejí.

Návštěva břehů děje se obyčejně v tiché noční době, kteréžto příležitosti obyvatelé krajin těch používají, aby želv se zmocnili; k vůli rychlejšímu lovu obracejí je při tom na hřbet, tak že želva více utéci nemůže. Želvy obrovské dosahují někdy takové velikosti a tíže, že dva i tři silní muži sochorů užíti musejí, aby je na znak obrátiti mohli.

Želva obrovská loví se pro chutné maso, kteréž dává zvláště silnou a oblíbenou polévku želví; želva karetová má však maso nechutné, ano v jistých dobách i nezdravé a loví se toliko pro rohovité desky, jimiž kryt jest její štít hřbetní. Tyto desky, jež střechovitě přes sebe zasahují, dávají dost drahou látku ku spracování na rozmanité ozdobné

zboží, — jako hřebeny, jehly do vlasů, skřínky, střenky a podobné; známy jsou v obchodu pode jmenem želvovina. K lovu želvy karetové užívají na mnohých ostrovech Amerických nevelikė ryby mořské, totiž štítonoše (Echeneis remora); tato ryba má na temeni zvláštní, vejčitou desku, napříč rýhovanou, jíž se na rozličné pevné předměty (na př. lodě a j.) přissáti může. Indiáni uvazují tedy rybu tu za ocas na dlouhou šňůru a spouštějí do vody; za nějakou chvíli pak vytáhnou ji z vody zase, i s želvou, na jejíž prsní štít se ryba zatím pevně přissála. Rohovité desky, jež se ze štítu želvy karetové slupují, bývají obyčejně svraštělé, drsné a neprůhledné, a teprvé po řádném vyvaření horkou vodou a párou nabývají zvláštní své pružnosti, prozračnosti a krásného lesku, jakým se zboží ze želvoviny vyznamenává.

Také nejdokonalejší třída veškerého tvorstva, totiž ssavci, zastoupena jest několika druhy v chladných vlnách oceanu; mnozí z nich

Lišky polární, hledající ambru na břeh vyvrženou.

však vyznačují se takovou podobou a ústrojností, jakoby ani k soukmenovcům svým pozemským hlásiti se nechtěli. Celé tělo jejich bývá na dél protaženo a nabývá někdy úplné podoby těla rybího, neboť i nohy jejich přetvořeny jsou v mohutné ploutve. Podle počtu těchto ploutevnatých noh a ústrojnosti ostatního těla řadí se ssavci mořští ve dva řády, totiž ploutvonohé a velrybovité; oba pak čítají více druhů, které mnohonásobným užitkem svým mezi nejdůležitější zvířata mořská náleží. Tak vidíme na obrázku našem (na str. 680) jednoho z hlavních zástupců ssavců ploutvonohých, totiž mrože; veliké a nemotorné tělo jeho nese malou, kulatou hlavu, jíž tlusté, štětinaté pysky a dva, z hořejší čelisti vyčnívající mocné tesáky zvláštního rázu dodávají. Nohy zadní pošinuty jsou až skoro na konec těla, přední pak slouží jim nejen při plování, ale hlavně při vylézání na kry ledové neb suchou zemi, kdež obyčejně odpočívají a na slunci se vyhřívají.

Mrož jest pro krajiny polární zvířetem velmi důležitým, neboť loví se hojně pro tuk i kůži, také pak pro tesáky svoje, kteréž někdy i 10 liber těžké bývají a jako slonová kosť spracovati se dají; v novější době hotoví se z nich také umělé zuby lidské. Lovci přepadají mrože obyčejně na suché zemi, kdež je kyji utloukají; ve vodě však jest mrož nebezpečným soupeřem a dovede kly svými menší loďky i převrátiti. Cestopisy, jednající o krajinách polárních, jsou plny příběhů loveckých takovéhoto druhu, a netřeba, tuším, dále o tom se šířiti. Mimo mrože sluší uvésti z ploutvonožců ještě četný rod tuleňů čili mořských psů (pro zvláštní štěkavé zvuky tak zvaných), kteří jsou bez odporu nejužitečnějšími zvířaty pro obyvatele nuzných krajů severních; dávát jim tuleň maso i tuk ku potravě, pevnou kůži na oděv i jiné potřeby domácí, střeva na nitě a provazy, kosti na hotovení rozličného náčiní. Zvláště kůže tuleňů oblíbena jest pro hladkou a hustě přiléhající srsť i v jiných krajinách ku zhotovování nepromokavých toreb a podobných předmětů.

Praví ssavci velrybovití odchylují se od ostatních nejvíce tvarem těla svého, kteréž rybímu velice jest podobno; zadní okončiny chybí jim vždy, a na místě jich zakončuje se tělo mocnou, vodorovně postavenou ploutví ocasní, kterouž pohyby své ve vodě řídí. Vyjímaje plískavice, které ne značné velikosti dosahují, jsou to tvorové rozměrů obrovských, největší ze všech nyní žijících zvířat vůbec.

K vůli podivnému tvaru zubů uvádím též narvala čili jednorožce, jejž ukazuje obrázek na str. 680, jak hlavu s dlouhým, špičatým zubem z vody vystrkuje; zub tento vyniká z kosti mezičelistní, obyčejně toliko po levé straně — neboť pravý zub začasté zakrňuje — a bývá i 10 stop dlouhý, šroubovitě zatočený. Tyto zuby zavdaly příčinu k rozličným pověstem o báječných tvorech, jednorožcích. Užívá se jich k rozličné potřebě, podobně jako slonové kosti neb zubů mrože. Rozmanitým užitkem vyznačují se z velrybovitých ssavců zvláště vorvaň a pravé velryby. Vorvaň čili kachelot jest zvíře, dosahující velikosti 70—80 stop, tedy největší ze všech známých zvířat vůbec; při tom jest i tlouštka jeho ohromná, a zvláště hlava, která celou třetinu těla zaujímá, vyznačuje se neobyčejnými rozměry. Vorvaň žije též v mořích severních, a loví se hlavně k vůli t. zv. spermacetu. Jest to hustá, olejovitá tekutina, která se ve velikých dutinách lebky shromažďuje, na vzduchu tuhne a v bílou, šupinovitou látku se mění, z níž se dělají svíčky, mýdla a líčidla, rozličné masti; této tukové látky mívá vorvaň takové množství, že i 2800 kilogr. z jednoho dospělého zvířete vytěžiti lze. Jiná látka, kteráž v těle vorvaně se vyvinuje a obyčejně z těla vyvržena po vodě splývá, jest ambra; tato šedá, vosku podobná hmota vylučuje se v měchýři vorvaně, a jest tudíž něčím podobným, jako rozmanité, chorobné močové sraženiny jiných zvířat. Ambra vyznačuje se velmi silným, aromatickým zápachem, pročež užívá se jí hlavně k výrobě rozličných voňavek; dříve bývala také v lékařství velmi vážena. Zvláštní oblibu v ambře nalézají polární lišky, kteréž na břehu všude ji vyhledávají a hltavě polykají; z těla jejich opětně vyvržena, má ambra barvu obyčejně bílou, neztrácí ale jinak ničeho na síle vonné.

Od tohoto podivného tvora přicházíme konečně k jiným obrům mořským, s nimiž řadu pozorování zakončíme, totiž pravým velrybám. Ty vyznačují se především tou zvláštností, že na místě zubů mají v tlamě řadu dlouhých, rohovitých příček, z nichž t. zv. kostice se štípe a za rozličným účelem do obchodu přichází. Jedna taková deska bývá 3—5 metrů dlouhá, a stojí jich na 300 v prostranné tlamě velryby. Jiný důležitý předmět obchodní jest velrybí tuk, k vůli němuž velké lovy na velryby se podnikají; zrostlá velryba má pod kůží až 30 cm. tlustou vrstvu tuku polotekutého, který se pak vyškvařuje. Tak lze dostati z velryby as 120 tun tuku a na 10 centů kostice; cena jedné velryby počítá se dle toho as na 2—5 tisíc tolarů. Lov velryb byl za dřívějších dob mnohem výnosnějším nežli nyní, neboť přehojným chytáním zřídnul počet jich velice, tak že mnohá loď z lovu s prázdnou se navrátí.

Náhrobnímu anděli.

Od

Jana Hudce.

Tvá hlava pod cypřiší v dlaň se chýlí,
ret otevřen jest, jak by zpět je volal,
kdož odešli mi navždy v žalné chvíli
a jejichž památku čas neudolal.
Bůh věčným smutkem postavu tvou zavil
a bolestí, jíž duše jejich zbavil.

Rci, zda-li jednou čelo tvé se zjasní?!
Zda drazí moji, jež v tom střežíš hrobě,
kdys v úsměvu, tak blaženi a šťastni,
jak jsem je vídal v zašlé žití době,
a s tváří, svitem nebes obetkanou,
kol tebe k žití slavnějšímu vstanou?

William Ewart Gladstone.

Napsal

Karel Tůma.

(Dokončení.)

Byl to dojista imposantní pohled, jaký poskytovala Anglie v samé polovině tohoto století. Zatím co pevnina evropská po smělém povzletu sklesla znovu v trapný soumrak absolutismu, — stará vlasť svobody stála zde vzpřímena a klidna jako vždy jindy a hostinný břeh její vítal pronásledované, skytaje jim aspoň útočiště za ztroskotané naděje a tužby života. Zde neřinčela pouta na rukou patriotův, zde nechvěl se občan před slídícím okem všemohoucí policie, zde neprohlašovány bodáky za nejbezpečnější podpory trónův, ale zde stavěn velkolepý křišťálový palác, aby sloužil k závodům práci a umění lidskému, — šťastná, spořádaná země strojila světu první všeobecnou výstavu, a kráčela zbystřeným krokem ku předu, málo dbajíc, co soudí reakce o nadšených těch slavnostech v Birminghamu, Manchestru, Londýně a Southamptonu, jimiž národ britský uctíval emigranta Ludvíka Košuta na jeho pouti do Ameriky. Než, v tom stihla, po jedva položeném kabelu z Francie zvěst o Napoleonském převratu z 2. prosince 1851.

Národ britský zachvěl se ošklivostí nad nevídaným zločinem, a po oblíbenosti Palmerstonově rázem bylo veta, jakmile zaslechl o něm lid, že bez vědomí ostatních ministrův uznal Ludvíka Bonaparta jediným vladařem Francie. Ale toť také poslední chvíle výsluní. S divnými city kráčí Anglie za rakví svého starého Wellingtona; od hrobu jeho zalétá mysl její na bojiště Waterlooské, aby utkvěla na nově zdviženém trůnu synovce velkého Napoleona. Démon na Sekvaně zná pak živit její nepokoj. Za nedlouho nemluví se po Anglii o jiném nežli o možné invasi francouzské — éra klidného rozvoje a pokroku jest přerušena, instinkt národní touží především po bezpečnosti. V ovzduší tom znovu se sbírá rozptýlená strana konservativní a znovu loudí k sobě důvěru národa anglického vydávajíc sebe za pravou stráž bytu a moci jeho. Slabost Whigův pak jí pomáhá.

Gladstone byl, jak víme, již dávno odrostl názorům aristokracie a všechno namáhání Toryův, aby sílu tak skvělou znovu získali straně a věci své, zůstalo marným. „Jak bych mohl přijati místo ve Vašem ministerstvu?“ odpověděl Gladstone v únoru 1852 Derbymu, — „když nechcete pokračovati v díle Peelově, a nechcete slyšeti o svobodě tržby?“ Nuž, za to byl jiný muž k získání: Rovněž důvtipný a bystrý, ale celou podstatou ducha i citu svého pravý protichůdce Gladstonův — křtěný Semita: Benjamin D'Israeli. — Býval z mládí člověkem svobodomyslným, po té zbádán vášnivou ctižádostí chtěl se vyznamenati originalitou a smýšlel v řadě politických románův nové úlohy a díla pro „omlazenou stranu Toryův.“ Když ale veřejnost neporozuměla jeho mlhavým myšlenkám, zanechal autor „Sybily“ a „Conningsby“ nevděčné úlohy re-

formatorské a vklouzl ruče v mezeru, již zůstavil Gladstone v táboře Toryův! Však nejen že se smířil s nimi tak jak byli, ale on záhy byl nejhorlivějším ze všech, a nikdo by nebyl věru v tuhém hájiteli ochranných cel poznal nedávného ještě obdivovatele Peelova. Ano, takový zajímavý rozdíl byl v rozvoji obou těch mužův, kteříž odtud měli co úhlavní soupeři, v čele velkých stran zápasiti spolu po celý život. Zakládal se pak bezpečně v různosti obou podivuhodných těch povah, kteréž neměly takměř nic společného, co by je kdy spolu usmířiti mohlo. Gladstone, člověk synthese, idealista, charakter skrz na skrz solidní a přísný — ducha hloubavého, a mohutné vášně, která však rovněž jako fantasie jeho nevzplane nikdy pro příčiny menší, muž upřímného a hlubokého přesvědčení, houževnatý pracovník „doktrinář a kvakér“ . . . D'Israeli naproti tomu divná směsice smělosti a vypočítavosti, myslitel nehluboký, ale druhdy dosti smělý, vždy vtipný a lesklý ve formě. Pružinou všeho jeho talentu jest nezřízená ctižádost; on chce býti proslulým za každou cenu, a chtíči tomu obětuje hravě zásady, náhledy, přesvědčení, pravdu, vše. Jest v něm cosi dobrodružného, affektovaného, tak že jeho pathos činí dojem neupřímnosti, ana opět jeho hladí opatrnosť, zručnost a lesť činí jej silným a nebezpečným. — Tohoto velice nadaného stranníka vyhlédl si tedy Derby po odřeknutí Gladstonově za ministra financí ve svém kabinetu z r. 1852. Gladstone nebyl tou dobou než hlavou malého hloučku „Peelovcův,“ čítajícího v parlamentě jedva 50 hlav; poněvadž ale Whigové a Toryové drželi sobě téměř vrch, spočívalo za časté rozhodnutí v rukou této frakce a tak utkvívaly hned od počátku oči parlamentu i veřejnosti na Gladstonovi, kterak že asi on postaví se vůči nové vládě? Platil již tehda Gladstone vůbec za jednoho z nejlepších finančníkův, a bez odporu za nejznamenitějšího žáka Peelova. Očekáváno tudíž, že vystoupí záhy s návrhy opravními v oboru politiky obchodní a hospodářství státního vůbec a způsobí tak Toryům hojné nesnáze. Leč Gladstone mlčel: chtělť vyčkati, až Toryové sami vystoupí se svými záměry protektionářskými, aby veřejnost viděla, že bojuje se tu o zásady týkající se mocně života národního. V takovém boji hodlal tasiti meč k ráně rozhodné, na ten zápas čekal trpělivě po devět měsícův. Posléz nadešla hodina jeho. Druhého prosince 1852, tedy právě v den, kterého Ludvík Bonaparte vystupoval na trůn druhého císařství, zde blíženec duchem Benjamin D'Israeli předkládal parlamentu svůj rozpočet státní. Patrně větřil, jaká hojnost elektřiny ve vzduchu jest nastřádána, i dal si na obraně svého rozpočtu záležeti. Bylo deset hodin večer, když počal mluviti a šlo na druhou s půl noci, než za jásotu Toryův skončil. — Nyní vyvstal Gladstone. Šumot sněmovny ulehl a za chvíli vše naslouchalo v nejvyšším napnutí. Milujíť Angličané zápasy podobné jako sport. S jistotou vědátora, „jenž má věc svou v malíku“ a s klidem řečníka, kterýž v parlamentě zdomácněl, jal se Gladstone, tehdáž v plné mužné síle a zralosti čtyřicátníka, — rozmetávati šalbu i klam z rozpočtu chytře nalíčeného; a když byl s geniální bystrostí pronikl ledví celého toho umělého lešení číslic, když přítele, nepřítele přesvědčil, jak na licho staví ministr financí obrácené pyramidy svých nadějí — ukázal mohutným pokynem na dráhu Peelem zahájenou co na jedině pravou a šťastnou, rozvinul svou theorii

o smlouvách obchodních a skončil nejvřelejší obranou svobodné tržby při národě tak průmyslovém, jakým jest anglický. Byla to jedna z nejznamenitějších řečí, co jich slyšel parlament britský z časův Foxových a Burkeových. Rovněž skvělá formou jako obsahem; rovněž dokonalá ve své části analytické jako ve svém positivním závěrku. Gladstone mluvil o dvě hodiny déle než Disraeli, bílý den svítil do sněmovny, když končil — a osud Toryův byl jedinou tou řečí rozhodnut. Dnem 16. prosince bylo ministerstvo torystické většinou 305 proti 286 hlasům ztroskotáno a Disraeli strživ místo vavřínu smích celé země, — musil sám prohlásiti, že nezbývá jiné, nežli sestaviti ministerstvo koaliční. K úloze té vyzvala královna lorda Aberdeena, kterýž ovšem ihned nabídl Gladstonovi ministerstvo financí, jakož vůbec obmyslil stranu jeho nepoměrně silným zastoupením v radě koruny · bylo to v pravdě jen ministerstvo Whigův a Peelitův, — Toryové neměli v něm místa. Nicméně bylo uvítáno s všeobecnou důvěrou a sympatií, a veřejné mínění shledávalo zcela v pořádku, že přiřknuta taká část nečetné straně, kterouž byl Gladstone učinil tak proslulou a závažnou. Nové ministerstvo Aberdeenovo, v němž Sidney Herbert zastával ministerstvo války, vévoda z New Castlu správu osad, Palmerston vnitro a lord John Russel vedení parlamentu, nazýváno vůbec „ministerstvem talentův“ a země byla hrda, že má tolik značných státníkův, kteří blahu národa ochotně obětují své osobní nechutě a tužby. Gladstone pak vynasnažil se poctivě, aby dostál tomuto očekávání obecnému. Jeho rozpočet na rok 1853 odzbrojoval nejzarytější odpůrce a budil nadšení přátel. Byl to mistrovský pokus, jenž přirovnáván k proslulému budžetu Peelovu z roku 1844. Obsahovalť hluboké a dalekosáhlé opravy finanční, kteréž obhajoval Gladstone vůči oposici Toryův spůsobem neodolatelným. Prvním článkem, ba řekněm stěžejnou zásadou finančního programu Gladstonova bylo, aby obecná ta daň příjmová, kterou mohl Peel provésti jen na slib, že nebude trvalou, učiněna byla daní hlavní a pravidelnou; — k clům a daním nepřímým aby sáhalo se jen mimořádně, — toliko v nejnalehavější potřebě. „Potrava lidu budiž nám vždy posledním předmětem, na nějž uvalíme daň.“ Dále navrhoval, aby se pro ten čas zrušila daň z papíru, mýdla a skla; rovněž aby se zrušil kolek novinářský, by mohlo vzniknouti laciné časopisectvo pro lid, které by šířilo vzdělání do nejodlehlejších krajin vlasti. Dokázal, že státní hospodářství může netoliko těchto důchodův postrádati, ale že rozumnějším rozdělením výdajův a rozumnou šetrností ve správě lze ročně uhospodařiti ještě tolik, aby kryly se rostoucí potřeby ministerstva války, aniž by se musilo sáhati k půjčkám. „Dluhů nesmíme více dělat, děj se co děj, ani kdybychom musili válčit.“ Dosahovalť již tehda státní dluh Anglie při obyvatelstvu $27^1/_2$ milionu hlav 7870, miliounův, a roční úrok z nich pohlcoval 280 mil., takže přišlo daně na hlavu k 11 zlatým. Rozděliti toto břímě co možná nejspravedlivěji, a umenšovati správným splácením dluhu každým rokem: toť bylo snahou Gladstonovou. A on měl pevnou víru, že se ideálu tomu přiblíží, podaří-li se mu toliko jedna věc: aby zmohutnělé výrobě vlasti zjednal odbyt po veškerém světě. Nebyla to věc snadná přiměti evropské státy, v nichž nebyla výroba z daleka tak pokročilou, a tak lacinou, aby ote-

vřely trhy své tovarům anglickým; a Toryové těšili se již v duchu, kterak celá smělá stavba Gladstonova roztříští se o toto úskalí. Avšak energický muž nepovolil, a smělci přálo štěstí. Napoleon potřeboval akcie zahraničné a k této přízně Anglie. Ustrašiv, ji začal ji nyní laskati. Této chvíle použil Gladstone a za nedlouho měla Anglie pro své výrobky trh francouzský otevřený. Toryové nevěřili svým očím, když četli památnou tu obchodní smlouvu francouzsko-anglickou, za níž brzy měly následovati podobné s ostatními státy pevniny evropské. Ba i ti „bursovní králové“, kteří s počátku nemálo byli podjati proti ministru finančnímu, jenž odříkaje se dalšího dlužení, odnímal jim tučný zisk při vypisování půjček státních, — nyní s respektem mluvili o „geniálním mistru Gladstonovi“ a nezdráhali se uvésti v oběh jeho 3 procentové pokladní poukázky, splatné v šesti letech, jimiž chtěl raziti cestu k znenáhlému umořování dluhů státních. A přece měla býti všecka ta práce, všecka ta setba míru dříve udupána než vzešla. Ve svých rozvahách a počtech zapomněl Gladstone na jednoho činitele; ovšem že nevypočítatelného: na Césara nad Sekvanou. Uchvatitel trůnu francouzského potřeboval války a opatřil si ji. Z nicotné hádky o klíče k božímu hrobu v Palestýně vzplanula strašná válka Krymská a Gladstone mohl v krátce nad zříceninami svých záměrův opravných zabědovati s Horacem: „Quiquid delirant reges plectuntur Achivi.“ Srdce jeho již tehda nemýlilo se: vzpíral se ze všech sil protislovanské té politice, jíž bylo udržení panství Tureckého v Evropě příkazem „životních zájmův Anglie“. Hrozil se té alliance s Napoleonem III., v němž viděl stále křivopřísežníka a zločince z 2. prosince, a bránil válce proti Rusku, pokud mu bylo možno. Leč vše nadarmo. Aberdeen a Palmerston byli osobními nepřáteli cara Mikuláše, u ostatních ministrů rozhodoval důvod, že nesmějí dopřáti Francii, aby v Cařihradě vytiskla vliv anglický, veřejné mínění anglické pak bylo rozhodně pro válku proti Rusku. „Nechali tudy,“ jak William Kinglacke dí, „Gladstona pro jeho idealism býti dobrým bláhovcem, a sice bláhovcem dobrým v nejhorším slova smyslu — a šli do války, ale bez dokonalé přípravy a bez ráznosti. Rus pak osvědčil se býti znovu tím starým nezdolníkem, kteréhož dle klassického slova Bedřicha Velkého „nestačí jen probodnout, ale třeba ještě skácet.“ Vojna se vlekla pohlcujíc milliardy jmění národův a na tisíce životův lidských. Obchod a průmysl zahálel, lid anglický pociťoval nouzi, a válka vymáhala stálé napínání berního šroubu. Nastala nespokojenost dole a rozklad nahoře; do reptání lidu mísily se výčitky, jež sobě činili vůdcové koruny: chytrý Palmerston, aby si udržel popularitu, začal se lichotiti k radikalům a obětoval jim vévodu Newcastelského, proti němuž lid zdvihal žalobu, že nechává anglickou armádu hynouti nedostatkem všeho. Upamatujme se, jak bolestně zranil tento muž Gladstona za doby Peelovy; jak proti němu popudil voliče, ažtě jej i připravil o mandát. Nuže nyní došlo na něho: parlament žádal a ministerská rada uvažovala, má-li se proti vévodovi zavésti vyšetřování pro špatnou správu armády. Však ejhle: kdož se obětovaného nejpoctivěji ujal a zastal, byl Gladstone; a když nemůže jej zachrániti, činí z věci otázku svou a děkuje se 29. ledna 1855 z ministerstva. To byla Gladstonova pomsta. — Rok na to ohlašoval

Palmerston, dosáhnuvší kormidla, parlamentu anglickému mír, sjednaný v Paříži ... Hlučný potlesk rozlehl se sněmovnou, když sdílel, že mírem tím zavazují se mocnosti evropské vespolek „hájiti neodvislost a trvání panství Tureckého v Evropě.“ Tu vyvstal Gladstone a hlasem hluboce pohnutým protestoval: „Není mi možno, abych souhlasil s takovým to mírem! Naopak, nenalezám dosti mohutného slova, kterým bych vyjádřil svou nevoli nad tím, že nám národu křesťanskému a civilizovanému ukládá se za povinnost hájiti barbarství osmanské v Evropě.“ — Náleželo něco odvahy k takému slovu v Anglii roku 1856.

VII.

Nějaký měsíc po té, co byl takto prvně projevil Gladstone své náhledy o Osmanstvu, vyšel z péra jeho překlad výborného díla Fariniova o papežském státě v našem století: „The Roman states from 1815—50.“ Prací tou splatil Gladstone další svůj dluh národu italskému. Neboť chrabrý patriota italský, jenž býval r. 1848 státním tajemníkem Pia IX., a poznal tudíž panství prelátské až do dna, v třísvazkovém díle svém vypravoval na základě autentických dát veškeré to utrpení lidu italského pod vládou papežskou za věku našeho a dokázal nemožnost dalšího panství toho: „Církevní stát“ — tak zní památná definice Fariniho, „není než kořistí papežstva. Jest to sloučenina feudálních a republikánských obcí, dobytých a zabraných od papežův neb lakotných příbuzných jejich; každá z obcí těch jest pamětliva svých tradic a svobod dávných, pyšna na svou minulost a zvláštnost, kterážto hrdost příčí a protiví se scentralisovanému státu, jenž sám nemá, nač pyšným býti. Nadarmo pokoušejí se někteří klerikové, aby smísili tradici světského svého panství s podivuhodným panstvím církve. Nadarmo hledí zpevniti stát, když tě touž chvílí zapírají národnost, kteráž jest matkou a živlem všakého státu. Zbrojnou rukou drží léno své, jakoby viselo ve vzduchu a nestálo na půdě italské a spatřují v každém velezrádce, když cítí se býti rodným synem Italie. Podivné léno! Není ani monarchií, aai republikou, ani pravou theokracií. Jest to tradice archivů, nikoliv tradice jakés monarchie neb kterés třídy lidu. Ba není to ani tradice kasty. Neboť tato kněžská kasta nemá žádné pevné tradice: aby udržela se v panství, změnila obsah a mění jej posud: Není zde žádné slávy, ani vojenské ani občanské, žádných zákonníkův, žádného práva. Tento tak zvaný „církevní stát“ jest papírovým hradem, kterýž může býti co chvíli změněn nějakou papežskou bullou do libosti. Řím jakožto stát leží v poušti. Spustlý jest v něm cit vlastenecký, tento nejsvětější cit člověka, Řím jest opuštěn od vzdělanosti a lidskosti, kteráž má v křesťanství svůj základ, svého ducha, svůj vznět, kteréž ale Řím papežův vypověděl válku. Řím jest kosmopolitickým, a proto není vlastí. Jest to panství kněží, kteří si je brání svými kletbami, svými žalářníky a cizinskými žoldáky.“

Spis Fariniův rozvinuje velkými rysy obraz krutovlády nastalé v Romagni po 30. červnu 1849, kdy generál jesuitův s Antonellim co neobmezení správci státu papežského s plným vědomím obnovili

starý systém tupé tyranie s její porušeností, s její mstou a jejími mučírnami; kdy popravy politické byly na denním pořádku, papežská guillotina vožena od města k městu, aby srážela hlavy patriotův, kdy květ mládeže hynul v žalářích neb u vyhnanství, any zatím celé tlupy lupičův stály pod ochranou vlády, kteráž přijímala od nich za to poplatek . . . Gladstone doplnil obraz ten vlastními zkušenostmi z Říma, i zakončil říznou otázkou: „Mohl-li by papež římský zůstati pánem církevního státu, kdyby poddaní jeho dali se na víru protestantskou?“ — Následkem toho zpracování jazykem anglickým pronikl výkřik patrioty italského kraj světa.

Prokázav novou tak službu Italii, vrátil se Gladstone opět ku svým studiím klassickým, a po dvou letech vydal značnou svou studii o Homérovi a věku Homérově („Homer and the Homeric age.“ London 1858) — dílo to, které obrátilo na Gladstona zraky širého vědeckého světa, jejž překvapovalo svým bohatstvím vědomostí převzácných. I kritika nesrovnávající se s náhledy, k nimž Gladstone dospěl, obdivovala se úžasné sečtěnosti jeho v pramenech a literatuře předmětu, a nikdo nechápal, kde béře Gladstone ku všem těm studiím času? Vždyť touž dobou neustával účastniti se zápasův parlamentárních, ba nejednou vysáhl k ráně jež otřásala samou popularitou Palmerstonovou.

Nicméně jsou v této periodě tří let (od r. 1855—1858) chvíle, které do jisté míry podkalují politický charakter Gladstonův. Muž propracovavší se k také značnosti, že jest bez odporu jedním z těch politikův, s nimiž veškeré strany počítati musí, počíná se kolísati. Brzy chýlí se k Whigům, brzy opět ocitůje se po straně Toryův, a pokouší se s nimi o svržení Palmerstona, aby na zítří znovu se „starým Pamem“ se smířil, byl mu radou i podporou a posléz spoluč1enem ministerstva jeho. Soudobá kritika byla s úsudkem snadno hotova: „Rovněž tak mohutný talent jako slabý charakter“ — říkalo se — „skvělý finančník a veliký řečník, ale hrozný podivín co politik.“ Fráse ta může obsahovati pravdu, ale nevysvětluje ničeho a nestačí naprosto k utvoření si úsudku o státníku, jehož rad a náhledův dožadovaly se nejednou i vlády, proti nimž byl v oposici.

Musíme zcela konkretně se otázati, které to byly případy a otázky, v nichž zaujal Gladstone také neb onaké stanovisko, jaké pohnutky jej vedly, když se spojil roku 1857 s oposicí torystickou a dorážel na Palmerstona tak ostře, až jej i porazil, a co opět vedlo Gladstona k tomu, by se s poraženým odpůrcem spojil, ba znovu s ním zasedal v kabinetu. Byla to ctižádost? Či pomsta, či jakás Canningovská nesrovnalost v politickém přesvědčení? Nikoliv: byla to neobyčejná osobnost — Palmerstonova.

Proslulý státník ten, jemuž se co do bystrosti zraku, co do předvídání věcí příštích a co do zručnosti v taktice sotva kdo vyrovnal, působil na Gladstona zvláštním, takřka fascinujícím dojmem. Mátl a znepokojoval, povzbuzoval a tísnil jej. Jsa příliš značným, než aby bylo lze vyhnouti se mu, byl zároveň charakterem tak neprůzračným a dvojsmyslným, že rovněž odpuzoval jako vábil. Bez hlubokých přesvědčení a zásad byl Palmerston vždy jen mužem chvíle, mistrným plavcem, který znal stočiti vždy šťastně po proudu, nikdy proti němu, který znal vyváznouti mezi

všemi skalinami protiv a jemuž bylo hračkou tisknouti touž chvílí ruku revoluci i despotismu. Tuto snadnost mysli, tuto povrchnost nemohl Gladstone pochopiti. Palmerston zůstal mu hádankou. Dychtil vniknouti v jeho duši, chtěl poznati, co je na tom muži vlastně pravdou — ale nadarmo. Byla chvíle, kde domníval se Gladstone poznávati z řad skutkův, že pružinou žití toho není než slávy lačnost. Soudil s velikým počtem svých krajanův, že Palmerstonu ve všem jde jen o úspěch okamžitý a lesk zevnější, pojdiž si z toho pro budoucnost národa cokoliv; spatřoval v něm pouhého lovce popularity, jenž touží po diktatuře: a to hnalo Gladstona do oposice, v níž ovšem musil vyhledávati spojenství Toryův; učinil tak zejmena po dvakráte: roku 1857 použitím záležitosti čínské, a roku 1858 pro otázku asylu vyhnancům. Víme, kterak attentát Orsiniův poděsil Césara na Sekvaně. Tyran třásl se před stíny 2. prosince. Ve Švýcarsku, v Belgii, v Anglii všude spatřoval dýky napřažené na prsa svá, pročež zasazoval při vládách zemí těch veškerý vliv, aby buď emigrantům nedopřály asylu anebo podrobily je přísné dohlídce a obmezily jich volnost občanskou výminečnými „zákony pro cizince.“ Švýcarská republika vzpouzela se, Belgie vyhověla, a Palmerston chtěl Napoleonu III. rovněž učiniti po vůli. Však tenkráte zmýlil se v lidu anglickém. Starý duch britský procitl plnou silou, a radikální Milner Gibson stlumočil nevoli lidu návrhem, aby se vládní předloha „proti spiknutím“ šmahem odmrštila. Tehda vystoupil Gladstone rozhodně a pádně proti Palmerstonovi.

Mluvil pro Italii a pro věc potlačených národův s takým vzletem a zápalem, připomínal Angličanům jich starobylou lásku k svobodě a čestné jich pohostinství vůči pronásledovaným a stíhaným s takou výmluvností úchvatnou, že nejednou strhnul veškeru sněmovnu k bouřnému potlesku:

„Asyl jest posvátným právem nešťastných. Od starodávna bývalo slávou Anglie, že břehy její byly pohostinným útočištěm pronásledovaných. Anglie zvána skálou, jižto nalezla svoboda. Chcete oloupiti národ britský o tuto slávu? Chcete nám zde zaváděti zvláštní špehýřství, zvláštní zákony trestní dnes na cizince — zítra na nás? Tím dnem, kde dopustíme jedinou výminku od obecného práva a zákona pro všecky prolomili bychom hradbu občanské volnosti své a vpustili libovůli do země této. Asyl poskytovala sama ta římská církev ve středověku i samým otcovrahům; a vy jej chcete odepříti mužům jako Viktor Hugo, Mazzini, Ledru Rollin, Teleki, Hercen, Bonnet-Duverdier, Guérin, Swietoslawski, Vincent, Koziel, Pasowski? — Anglie má sklesnouti na četníka francouzského? Proč už ne raději na pochopa despotismu neapolského? — Já ale soudím, že jest povolána k úloze poněkud jiné. Já mám za to, že sluší Anglii, ba že jest nalehavou nutností a otázkou její cti jako její moci, aby položila meze reakci, která dnes svírá život národů na pevnině evropské, jinak útisk ten zastaví na dlouho všechen pokrok a rozvoj lidstva jak duševní tak hmotný.“

To bylo promluveno po anglicku a pro Angličany! Znovu se vidělo, co zmůže výmluvnost, která jde ze srdce, horlíc pro pravdu a dobro. Gladstone domluvil a Palmerston byl poražen tak jako druhdy Disraeli. Co je za nedlouho opět usmířilo a sdružilo, v krátce seznáme. Zatím tedy ironie osudu chtěla, že výmluvnost Gladstonova dopomohla Toryům

do sedla. Rozumí se, že lord Derby poznovu vábil Gladstona do ministerstva svého; leč Gladstone odřekl mu i tentokráte; nebylť naprosto žádným Torym. Za to milerád převzal úřad plnomocného lord-gouvernera nad ostrovy jonickými, kamž se v lednu 1859 vypravil. Obyvatelé těch ostrovů toužili, jak známo, býti přiděleni k rodné zemi své, k Řecku, i demonstrovali proti cizovládě anglické napořád srozumitelněji. Posláním Gladstonovým tudíž bylo, aby všem jich slušným přáním vyhověl a tak znovu je Anglii naklonil.

Pokud by bylo sešlo na blahé vůli a vlídném smlouvání se, nemohla býti volba osobnosti šťastnější. Gladstone přinášel Řekům jonickým všecku svou lásku k národu hellenskému vstříc a nabídl jim ústavu, kterou „Times" skutečně mohly nazvati v jistém smyslu utopií. Ponechávalať obyvatelům ostrovův těch nejen plnou svézákonnost ve věcech domácích, ale zřizovala jim vlastní národní vládu rázu téměř republikánského, jakýsi decemvirát, nad nímž vznášela se moc královny anglické ve — vzduchu. Avšak vzbudila-li ústupnost Gladstonova odpor v Londýně, nezískala proto ještě Řeky jonické. Toužiliť prostě po splynutí s královstvím řeckým; všechno domlouvání Gladstonovo minulo se účinku, cit národní nedal se více skonejšit žádným uvažováním výhod a prospěchův hmotných... Po měsíci, tedy v únoru 1859 vracel se již Gladstone z Corfu bez pořízení na Benátky, aby přišel právě již do plné předehry války o neodvislost Italie. Již na jonických ostrovech četl památnou onu trůnní řeč Viktora Emanuela, i o nevýslovném nadšení, jaké spůsobilo po veškeré Italii ono místo její, kde „král poctivec" ujišťoval, kterak „přese všechnu svou úctu ke smlouvám „nemohl zůstati bezcitným pro ten výkřik bolu, jenž nese se k němu z tolikerých krajin Italie." — Rovněž ho nebylo tajno, jak válečná ta řeč nelibě dotkla se vlády torystické, která přála Rakousku a žárlíc na Francii všemožně hleděla zabrániti válce. Nicméně byl Gladstone, přistav v posledních dnech únorových do Benátek, nemálo překvapen ruchem válečným, jaký zde již zastal. Cestoval v průvodu výborného Neapolitana Giacoma Lacaity. V Benátkách mluvil s arcivévodou Maxmilianem, který jej přijal s vybranou pozorností a sdílně mu zjevoval své smírčí zámysly vůči Italii. Gladstone ale již pozoroval děje vůkol, zřel ty přípravy neklamné, zřel ty zástupy vojska táhnoucího do Lombardie i neváhal a cestoval za nimi. Všude již vypadalo jako v předvečer bitev. Vojsko roztábořené podél silnic, železnice plny válečných zásob. Všecek udiven nad blízkostí války přijel Gladstone dne 1. března do Turina. Právě vhod Cavourovi, kterýž jej přijal co starého přítele Italie s otevřenou náručí a ovšem do všeho jej zasvětil. Nic nespůsobovalo tou dobou velikému ministru Piemontska více starostí, nežli nevlídná politika kabinetu anglického. Jakáž tedy útěcha pro Cavoura, když od státníka tak věhlasného uslyšel, že většina národa britského sympatisuje s věcí italskou tak rozhodně jako on (Gladstone) sám, pročež nelze ani hrubě pomysliti, aby se Toryové odvážili vypovědít válku Italii ve prospěch Rakouska. Cavour se své strany přál si, aby Gladstone sám se přesvědčil, kterak válka stala se nezbytnou, i dal mu čísti memorandum, jakéž za týmž účelem právě spisoval pro vlády anglickou a pruskou. Dne 4. března uspořádána na počest Gladstonovu hostina v zahraničném ministerstvu, k níž dostavili se přední

státníci piemontští, předseda sněmovny; vyslanec Švédska, jakož i oba nejvýtečnější důstojníci generálního štábu: Giuseppe Govone a Efisio Cugia. Právě když počaly přípitky, stihly Cavoura určité zprávy o zjevném zbrojení Rakouska v Lombardsku: „Tu viztež“ — oslovil Cavour Gladstona, „kterak nás Rakousko ohrožuje; my jsme klidni, naše země, náš národ učiní svou povinnost!“ K slovům těm nemohli se důstojníci zdržeti a jejich: „Ať žije Italie!“ elektrisovalo veškeru společnost. Číše se pozvedly a Gladstone pronesl nadšený přípitek šťastné, veliké budoucnosti klassické vlasti Danteovy . . .

Ještě téže noci odejel do Londýna, nesa v prsou pevnou důvěru ve zdar hnutí italského a neméně pevný úmysl učiniti pro Italii ve vlasti své cokoliv jen bude možného. První jeho cesta po návratu byla k Palmerstonovi.

Záležeľoť mu poznati smýšlení jeho o věci italské více než jakýkoliv náhled jiný. Jal se mu živě líčiti vše, co byl v Lombardii a v Piemontsku uzřel, tu opravdovost, promyšlenost a organisaci celého hnutí ovládaného mužem tak geniálním jako jest Cavour, což samo v sobě již prý mu jest rukojemstvím, že tentokráte bude Rakousko z Italie vytlačeno na dobro. — Palmerston naslouchal co nejnapnutěji, pak ale s výrazem radostného překvapení potřásl Gladstonovi pravicí a děl: „Bude-li Rakousko z Italie vytlačeno, tož bych se měl snad v zájmu evropské rovnováhy nad tím trápit, ale já bych proto přece jen nemohl jinak, než že bych samou radostí vyhazoval klobouk do výše.“

Tato nelíčená slova, tato ozvěna srdce rozptýlila Gladstonovy pochybnosti na dobro. Od oné chvíle pojal k Palmerstonovi opět úplnou důvěru, a co dále se dělo přes hlavy Toryův jest známo. Starý Košut Lájoš ve svých memoirech graficky to vylíčil. Nežli došlo k prvním srážkám u Montebella a Palaestry, sváděny v Anglii pro Italii již — volební bitvy a do letnic 1859 byl následkem výmluvnosti Brightovy, Košutovy a Gladstonovy, převrat v mínění veřejném tak ohromný, že politika protiitalská a s ní ovšem i vláda Toryův byla povalena na dobro.

Dne 15. června 1859 stáli opět Palmerston s Russelem u kormidla státní lodi anglické a po boku jejich Gladstone co „strážce pokladu“ velkobritanské říše.

VIII.

„Dvě věci“ — praví Guizot, — „jsou v Anglii rovnou měrou patrny: moc to ducha setrvačného, konservativního, jako opět síla ducha pohánějícího k opravám.

Přese všechnu prudkost mluvy a přese všechnu tuhost kázně stranické jest tato země vlastí zdravého rozumu lidského, dějištěm znenáhlého, ale ustavičného pokroku.“

Léta od roku 1851 až 1860 označují nadvládu ducha setrvačného, Whigové jako Toryové, stárnoucí Palmerston jako Derby a Disraeli, udržují ve vnitřních záležitostech status quo.

Parlamentu, této srdečnice všeho národního života, aneb ať správněji díme, dolní sněmovny jeho, kteráž od veliké reformy z let tři-

cátých chová v sobě nejen autoritu koruny a důstojnost šlechty, nýbrž i sílu demokracie, zmocňuje se podivná pohodlnost a neplodnost. — Avšak co takto politický život odpočívá, ba zakrsává, pracuje život společenský „parou". Vynálezy se rojí, strojnictví koná divy a průmysl kořistí z toho požehnání s veškerou energií. Časopisectví se rozvíjí týmže tempem.

Světlo vniká šíř a hloub, ohlas událostí zahraničních pomáhá probouzeti a síliti vědomí demokratické v massách pracujícího lidu. Vše to přirozeně dříve později povede k proměnám zřízení veřejných. Nově procitlí a k vědomí přicházející živlové v národě umějí se domáhati práva a platnosti; každý pokrok společnosti vede důsledně k pokroku v ústavě státní. Nuže od počátku let šedesátých počíná ve vnitřní politice anglické tento logický rozvoj plnou zřetelností: po době odpočinku nadchází období stálého napravování starých nepřístojností a křivd, ba období nepoměrně úsilovného pokroku ideí demokratických, jichž postup neodolatelný a vítězství konečné předpovídal aristokracii anglické již roku 1836 chrabrý myslitel Stuart Mill.

Až pak kdys bude dějepisec pátrati po mužích, jež by označil co vlastní a nejčinnější představitele tohoto ruchu progressistického, musí na předním místě pronésti též jmeno: William Gladstone. Ano, od onoho červnového dne r. 1859, kdy Gladstone vstoupil do vlády ryze whigistické a tak konečně navždy a na dobro rozešel se s konservativci, od onoho dne počíná teprv pravou silou svého bohatého nadání zasahovati v dějiny anglické, odtud utkvívá na něm zrak národa co na representantu idey liberální; co na zdatném a neunavném rušiteli starých zlořádů a nepravostí, ať na poli hospodářském, ústavním nebo církevním. Den před zahájením parlamentu (24. ledna 1860) měl již opět obnovenu obchodní smlouvu s Francií, kteráž rozšiřovala volnost obchodu mezi oběma zeměmi a skytala Anglii nové výhody a krátce na to dokázal Gladstone poznovu, že jest v sestavování rozpočtu státního mistrem nedostižitelným. Co válka krymská zkazila, nyní mělo býti dohoněno. Vzdor tomu, že roční vydaje státní vzrostly za posledních dvaceti let z 52 mil. lib. na 70 mil. lib., vzdor tomu, že za posledního desítiletí sleveno na daních nepřímých úhrnem 130 milionů zlatých, — Gladstone neváhal odporučovati další úlevy v daních takových, které nemnoho vynášely, ale za to tím více chudinu týraly. Za to neuprosně trval na dani z příjmův, ano žádal, aby ji parlament zvýšil na 4 procenta. Věděl, že dává v šanc svou popularitu, však to při něm málo vážilo; zápolil s oposicí Toryův a s předsudky obecenstva na tribuně i v časopisech tak dlouho, až „zdravý rozum lidu britského" dal mu za pravdu.

Vítězství jeho nebylo vítězstvím osobním, nýbrž vítězstvím důvodův. On dokázal Angličanům, na jakém omylu trvají Toryové a zejmena D'Israeli, mají-li za moudřejší, aby se státní potřeby uhražovaly raději novými půjčkami nežli zvyšováním daní.

„Dlužíce se, musíme věděti, že obtěžujeme sebe i potomky své na dlouhou dobu daní neplodnou, daní, kterou platíme cizině." Po té vyzval odpůrce své, aby udali berni, která by se co do spravedlivosti své mohla rovnati dani příjmové? Vyhrav pak bitvu o rozpočet

jak v parlamentě tak i v mínění veřejném, jal se spravovati hospodářství státní s takou svědomitostí a takým zdarem, že již po roce byl přebytek, a mohlo se přikročiti k energickému umořování dluhu státního. Země tleskala pochvalu, Toryové byli odzbrojeni; musili si obrat jiné pole k útočení, ač v pravdě nebyli ze všech ministrův Whigistických na nikoho více rozhořčeni, nežli na „sběha" Gladstona.

Nešlo jim zhola na rozum, jak může někdejší konservativec obdivovati se Garibaldimu a přáti volnost Mazzinimu, žehrali na Gladstona, že podněcuje „revoluci italskou", a tvrdili určitě, že od něho pochází ona „apologie povstání" v památné notě anglické ze dne 27. října 1860, kterouž vláda Whigův uznala úředně dokonané převraty v státě církevním, v Neapolsku a na Sicilii, a kde se pravilo: „Veliké otázky, o něž se zde jedná, jsou tyto: měl-li národ italský právo zhostiti se vlád, s nimiž byl nespokojen? A měl-li král sardinský právo skytnouti lidu římskému a neapolskému v té příčině pomoc zbrojnou? Nuže, byly patrně dvě pohnutky, jež přiměly lid římský a neapolský, aby pomáhal k svržení vlád svých. První příčinou bylo, že vláda papežská jako vláda neapolská opatřovaly spravedlnost, blaho a osobní bezpečnost svých poddaných tak špatně, že tito neviděli jiné cesty k zlepšení stavu svého kromě svržení toho panství. Druhá příčina byla, že od roku 1848 rozšířilo se po Italii přesvědčení, kterak není žádné jiné cesty, aby si Italové zajistili neodvislost svou, kromě v zřízení jediné silné vlády pro veškeru Italii. Hledíc takto k věcem, musí vláda J. M. královny přiznati, že Italové sami nejlépe vědí, což jest jim k prospěchu. — Slovutný mistr práva státního Vattel vyšetřuje, pokud byli druhdy Holanďané oprávněni podporovati prince Oranienského, když tento, na volání lidu britského vpadl do Anglie a zvrátil trůn Jakuba II., i praví za příležitostí tou: Autorita prince Oranienského arci měla vliv na usnešení se stavův nizozemských, však proto nesvedla je ku žádné křivdě; neboť povstane-li národ proti utlačovateli z dobrých důvodův, jest toliko činem spravedlnosti a šlechetnosti přispěti chrabrým mužům v obraně jich svobod." Otázka jeví se tudíž dle Vattela takto: Uchopil se lid neapolský a římský proti svým vládám zbraní z dobrých důvodův? Co do tohoto důležitého momentu má však vláda J. M. za to, že jest věcí uvědomělého lidu samého, aby si o záležitostech vlastních soudil sám. Necítíme se tudíž oprávněnými prohlásiti, že lid jižní Italie neměl dobrých důvodův, aby svrhl autoritu svých bývalých vlád, a důsledně nemůžeme tedy také vyčítati králi sardinskému, že skytl lidu tomu pomoc svou."

Toryové se nemýlili. Passus ten pocházel z péra Gladstonova, ba celá ona nota byla inspirována spisovatelem dějin reakce neapolské, a rovněž bylo s pravdou, že Gladstone podněcoval sebedůvěru Italův jako později sympatisoval vřele s věcí národa polského a dánského; ale to mu věru lid anglický zazlíval nejméně. Rovněž mu v očích lidu neublížilo pranic, když se roku 1864 vyslovil pro dalekosáhlé rozšíření práva volebního, ba ani když roku 1865 sáhl do nejchoulostivější stránky svědomí anglického, mluvě pro žádoucí opravu křivdy, jaká se děje katolickému Irsku monopolem tamější státní církve anglické.

Pozbyl tím ovšem lásky i mandátu university Oxfordské, ale byl za to v krátce při všeobecných volbách 6. července 1865 zvolen

poslancem za jižní Lancashire. Volby ty sloužily vládě jako lidu ke cti. Vládě, že se do nich zhola nemíchala, lidu anglickému, že na rozdíl od posavádních bitev volebních, zdržel se tentokráte ponejprv všech násilností.

Dobřeť Macaulay napsal o lidu anglickém, že mravy jeho neustále postupem času zjemňují se, aniž by pozbývaly síly své. Volby ty, z nichž vyšla strana liberální přesilou 73 hlasův, zjasnily jak ten červánek večerní poslední chvíle starého Palmerstona. Zemřel 18. října 1865 s jmenem „Belgie“ na rtech.

Smrt ta hnula oběma velikými stranami anglickými. Toryové doufali, že nyní strana svobodomyslná zbavena nejpopulárnějšího státníka neostojí vůči jejich síle. Whigové opět utěšovali se, že nyní konečně mají volné ruce ku provedení oprav ústavních, po nichž toužili a od nichž očekávali veliké sesílení svých řad. V skutku také v první radě ministerské, jež konala se po smrti Palmerstonově, Gladstone, jsa vedle sestárlého Russela duší kabinetu, pronikl se svým návrhem demokratické opravy volebního řádu, jejž také dne 12. března 1866 předložil parlamentu. Dle této předlohy měl na venkově míti volební právo každý pachtýř, jenž platil 14 liber (140 zl.) nájmu, kdežto doposud žádáno nejméně 50 L. V městech ale každý nájemník platící 100 zl. nájemného, a dělník dokonce, platí-li jen 70 zl. za byt. „Dělníkem“ rozuměl se zde nejen řemeslník, kterýž zaměstnává jednoho tovaryše neb učenníka, nýbrž i ten, kdož zaměstnán jest v továrně za denní mzdu. Rovněž byl voličem, kdo měl ve spořitelně ustřádáno 500 zl. Opravou tou rozmnožen počet voličův v Anglii a Walesu (neboť pro Skotsko a Irsko neplatila) o 1,064.000 hlasův, a sice o 550.000 na venkově a o 514.000 hl. ve městě. Řeč, kterouž Gladstone návrh svůj odporučoval, zůstane v dějinách parlamentu anglického památnou. Nedalo se pomysliti ani výmluvnější appelace na vlastenectví všech stran, ani hlubšího důkazu o potřebě a spravedlivosti věci. Byla to řeč mluvená k státníkům a patriotům. Mezi těmi, kdož ji slyšeli, byla však většina sobcův; nejen celý tábor Toryův vedených Derbym a Disraelim, nýbrž i část samého tábora svobodomyslného zhrozila se demokratického směru té reformy a dnem 18. června 1866 ji zamítla. Zemí zaduněla hluboká nevole proti „zrádným abdullamitům“ — jak nazýváni oni Whigové, již přivedli předlohu Gladstonovu k pádu, avšak osud vlády byl rozhodnut. Liberální ministerstvo, nemajíc více většiny, odstoupilo, a Disraeli s Derbym dostali se k žezlu. Nyní vrátil se Gladstone na místo, které mu nejlépe slušelo a na němž sobě také vydobyl vavřínův nehynoucích: v čelo liberální oposice, která napsala na prapor svůj hesla: širší právo volební pro lid anglický a — spravedlnost pro Irsko. Již v únoru 1869 vidí se Disraeli nucena povoliti hrozivým demonstracem na všech stranách a navrhnouti parlamentu sám, proti čemuž se byl nedávno tak úsilovně vzpíral: liberální opravu volebního řádu!

Gladstone pak vede oposici tak zručně do boje, a Bright pomáhá mu vně parlamentu tak energicky, že Toryové za nedlouho pykají hořce plachého úspěchu, jejž v létě minulém získali pomocí „abdullamitův.“ Třebas měli v parlamentě většinu, však jest to většina z dneška do

zítřka, většina pouze z milosti oněch přeběhlíkův slabé chvíle — kdežto Gladstone má za sebou massy procitlého a vzmuženého národa. Byltě krátce před svržením svým prokázal se zemi rozpočtem s přebytkem 13½ milionu zl., vůči němuž chtěl snížiti clo ze dříví (o 3 miliony) z vína (o 580.000), zrušiti clo z pepře (1,120.000), snížiti daň z omnibusův (o 850.000) a splatiti 7 milionů na státní dluh. — Takovým skutkům lid rozumí. Gladstone vládl jeho důvěrou a Toryové to věděli. Neměli proti moci jeho jiné zbraně kromě povolnosti; a tak nastal mezi oběma stranami onen utěšený zápas, kde konservativci jsou nuceni plniti požadavky liberalismu, ano přebíjeti je. Původně chtěl Disraeli vyloučiti z práva volebního všecky nájemníky, kteří neplatí daně přímo sami. nýbrž skrze domácího; dále chtěl hraditi proud demokratický tím, že udílel pachtýřům venkovským, kteří platí 200 zl. nájmu a nad to 20 shillingů přímých daní, po dvou hlasech. Avšak před odporem Gladstonovým upustil od jednoho i druhého obmezení, a výsledek tříměsíčního zápasu byl volební řád ještě svobodomyslnější, než loni Whigové navrhovali: census na venkově snížen na 120 zlatých nájemného, ve městech byl voličem vůbec každý, kdo se prokázal po dvě léta, že drží si vlastní byt. Tím spůsobem musili Toryové povoliti z mála obecné právo hlasovací, a rozmnožiti počet voličův občanských o 1,200.000 hlasův, mezi nimiž bylo 450.000 dělníkův.

Jedva byl však tento boj dobojován, již ohlašoval Gladstone s Russellem Toryům nový, ještě daleko tužší a jim nepříjemnější: Dvě staré rány Irska dosud byly nezhojeny: loupež, kterou byl připraven lid irský o veškerou půdu otčiny své, a násilí, kterým byl přinucen vydržovati daněmi svými hierarchii církve, k níž se nehlásil, ba proti níž se bránil déle dvou století silou zoufalou. — Gladstone chtěl udeřiti na křivdu poslednější. Vyloživ, kterak anglická ona církev v Irsku jsouc povýšena na panující čili státní, jsouc nadána bohatstvím a důchody přímo báječnými — jest jednou z největších příčin stálé nespokojenosti irského národa, pozvedl dne 23. března 1868 hlasu za zrušení státního rázu církve té, navrhuje tři resoluce, v nichž udával parlament vládě spůsob, jakým zrušení to neprodleně provésti se má. — Toť bylo pro čivy Toryův přílišným. Disraeli zvolal, toť že by byla hotová revoluce, ba událost, rovnající se vpádu nepřátel. Tvrzení, že panuje v Irsku ustavičná a svrchovaná nespokojenost, hleděl vyvrátiti úšklebky a posléz ohlásil, že nasadí všechny síly své, aby udržel spolek státu s církví za veškerých okolností, „poněvadž jen toto spojení udílí státu pravé posvěcení, kdežto by rozpoutání svazku toho rozrušilo mravnou povahu státu . . .“ Jaká zajímavá podívaná! Tak mluví někdejší liberál a jemu odpovídá po té 30. března někdejší Tory William Gladstone řečí, kteráž objevuje rovněž státníka na výši intellektu, jako člověka citelného, kterému nade vše pravda a spravedlivost. Lituje ministra, který vůči národu zoufalému troufá si činiti úšklebky Vážně a důrazně opakuje Disraelimu v tvář že Irsko ocitűje se ve vážné krisi a že nic nemůže ubohé zemi té vrátiti mír nežli veliký skutek spravedlnosti. Jest nejvyšší čas podniknouti čin, který by zahladil staletý útisk a smířil národ irský s anglickým. Skutkem takovým bude zrušení státní církve anglické v Irsku.“ I obrátiv se přímo na Disraeliho, otázal se ho za bouřlivého potlesku

strany své: nebyl-liž on sám, jenž druhdy napsal: „Dvě rány morové, dvě základní bědy jsou, jež hubí Irsko: zemi odcizená aristokracie a cizí církev v zemi.“ Vůbec konal za debaty té, trvavší přes měsíc, Gladstone divy výmluvnosti. Od časův O'Conellových a Macaulayových neslýcháno zde s takou znalostí věcí a spolu s takou výmluvností promlouvati o Irsku. — Darmo Toryové podněcovali náboženský předsudek mezi protestanty irskými, darmo Oranžisté irští přibíjeli jmeno Gladstonovo co jmeno zrádce na pranýř, mínění vzdělanstva bylo na straně svobodomyslné, na straně práva a lidskosti, a dne 24. dubna 1868 zvítězil Gladstone na celé čáře. Parlament vyslovil se pro zrušení státní církve anglické v Irsku 330 proti 265 hlasům, když byl před tím zavrhnul odročovací návrh Derbyův, za nějž se byl Disraeli zasazoval posledním, zimničním napjetím sil . . . Lze si představiti radost z takého vítězství na straně svobodomyslné. „Toto hlasování“ — napsaly „Times“ příštího dne, „znamená nové spojení říše páskou spravedlivosti a humanity.“

Slušelo se, by po takéto těžké porážce ministerstvo odstoupilo. Avšak Disraelimu se nechtělo z křesla. Prohlásil, že zamítnutí pouhého odročovacího návrhu, jejž činila vláda, nevyjadřuje ještě žádnou nedůvěru parlamentu k vládě; každým spůsobem chce prý dobojovati boj do konce. — Byloť období parlamentu na sklonku, nastávaly obecné volby, a v ty Disraeli ještě doufal. Vypsal je teprv na srpen, aby měl času k agitaci. Nuže za této činil seč byl; zkusil ještě jednou probuditi dávný fanatism náboženský proti katolíkům, hleděl znovu vzbuditi z hrobu staré heslo válečné „No-Popery“, a zejmena proti Gladstonovi zápasil se vší prudkostí osobní žárlivosti. Skutečně také připravil mu porážku v Lancashiru, avšak jen aby mu takto opatřil tím skvělejší vítězství v Greenwichu.

Provolání, jež tehda učinil Gladstone k voličům, vydává hlasité svědectví o jeho hlubokém citu pro právo. Čteme v něm: „Církev anglikánská v Irsku jest církví nečetné menšiny. Ohromná převaha národa zná se k jiné víře. Pravda, tato menšina jest vzdor své nečetnosti značnou svým vzděláním, svým bohatstvím, svým vlivem. To vše ale neospravedlňuje její nadpráví, naopak odsuzuje ji. Neboť není-li která církev církví národa, měla by býti aspoň církví chudých...

„Irská státní církev jest však krom toho pomníkem bývalé poroby a roztrpčuje spor o náboženství upomínkami na bezpráví politické. V zrušení státního rázu církve té spatřuji splátku starého dluhu občanské spravedlivosti, odčinění národní žaloby, která proniká světem, základní podmínku k smíření a uspokojení Irska. Ohromné důchody církve té musí býti státem obráceny k zlepšení společenských poměrův Irska, k umírnění bídy tělesné i duševní, k účelům dobročinným a vzdělávacím, nižádným spůsobem však k účelům církevním.“

A když po půl letě následkem velkolepého vítězství strany liberální Gladstone co prohlášený vůdce její byl povolán do Windsoru, aby sestavil ministerstvo whigistické, tu splnil slovo dané národu irskému co nejčestněji. Dvě byly podmínky, které

položil královně: předně, aby do ministerstva svého mohl přibrati muže ze strany radikální, a sice zejmena Johna Brighta, — druhé, aby mohl novému parlamentu předložiti bez průtahu zákon o zrušení státní církve v Irsku, což stalo se také dnem 1. března 1869. Dle zákona toho musila církev anglikánská v Irsku vydati veškeré své statky a důchody, veškeré své chrámy, fary, pozemky a desátky do rukou zvláštní komise státní; jmění to obnášelo ohromnou sumu 166 milionů zlatých. Z této měla všech privilegií zhoštěná a toliko za svéprávný spolek na dále uznávaná církev anglikánská v Irsku podržeti 66 milionův, jakož i veškeré chrámy, farnosti a školní budovy svoje. Ostatních 100 milionů mělo se užíti k založení nemocnic, sirotčinců, ústavů pro chudé, slepce a všeliké nedužívce.

Kdož ví, co znamená pro Anglii Irsko, pochopí rozčilení, jež zmocnilo se stran, parlamentu i země vůči této předloze: tábor zpátečnictva vrhl se zuřivě proti ní, hierarchie anglikánská metala své blesky po „Jidáši Iškariotském“-Gladstonovi, ba samo to nešťastné Irsko, v chvíli, kde se měla zhojiti jedna z nejpalčivějších jeho ran, křečovitě sebou trhalo, odrážejíc v horečné podrážděnosti ruku přátelskou. Ano, zatím co konservativci zasypávali v parlamentě vládu výčitkami, že udělila milost 22 Fenianům — zaznívaly z Irska jen výbuchy starých hněvův, na banketech ke cti osvobozených Fenianův připíjeno na brzké odtržení se Irska a voláno za pomstění mučennické krve Allanovy, Larkinovy a O'Brienovy. Současně stihla z Australie zvěst o útoku na život vévody Edinburského, a útočníkem byl Fenian O'Farrell. — Zpátečnictvo nemohlo si přáti znamenitější podpory, a zvítězil-li Gladstone po krutém zápasu v dolní sněmovně (368 hlasy proti 250), tož za to lordové sněmovny panské usnesli se k návrhu Derbyho, že navržený zákon zhola zamítnou. Zpráva o tom bleskem se rozšířila a způsobovala nesmírné pohnutí myslí. Obě strany svolávaly hlučné tábory a když po té dne 7. června 1869 Gladstone objevil se v sněmovně dolní, byl od Whigův uvítán neslýchaným, demonstrativním potleskem a slávy voláním. Konečně, po kolika měsíčním zápolení byl vzdor Toryův neustupností Gladstonovou a rozhorčením lidu tak dalece oblomen, že v podstatě povolili. Avšak o navrženém obrácení jmění církevního k účelům dobročinným nechtěli ani slyšeti. S houževnatostí věru odpornou přeli se o každý milion; a nechtěl-li Gladstone, aby celá věc padla, musil sobectví hierarchickému dopřáti dalších 53 milionův. Za tuto cenu sjednán posléze kompromiss mezi oběma sněmovnami a tak konečně byl dne 23. července 1869 zákon za bouřného potlesku přijat a tři dni na to královnou potvrzen.

Byl to veliký čin spravedlnosti k Irsku a jeden z nejpamátnějších momentův v novověkých dějinách anglických. Zrušením panující církve padal opět kus středověkého nadpráví, odklizen opět jeden balvan s dráhy pokroku, a kdyby nebylo ministerstvo Gladstonovo ničeho jiného dovedlo více, věru již tento skutek jediný proslavoval by je v kulturních dějinách Anglie. Avšak neunavný Gladstone, jenž uprostřed těchto zápasův vždy měl ještě času zabývati se studiemi antickými — (právě téhož roku 1869 vyšel nový jeho spis „Iuventus mundi“ líčící politické a společenské poměry ze věku Illiady) — choval zatím v toulci svém

ještě hojné šípy a rozřešení církevní otázky irské nebylo než prvním článkem v řetězu reforem, dotýkajících se nejrůznějších oborův života národního na prospěch lidu, osvěty a spravedlivosti. Jsou to zejmena: oprava národního školství, tíhnoucí k rozhojnění národních škol, k zvelebení spůsobu vyučovacího a k povinné návštěvě školy. Školská obec spravuje si školu autonomně, avšak pod dozorem státních inspektorův, kteří bdí nad paedagogickou spůsobilostí učitelstva a nad řádností vyučování. Teprv až inspektor shledá, že ve škole vše jest dobře opatřeno, přestává nad ní konati dozor a zůstavuje tento autonomní obci. Obcím ponecháno též právo přidržovati veškeré děti od 5 do 12 roků k povinné návštěvě školy národní pod pokutou nejvýše 5 shillingův. Rodičům naproti tomu přísluší právo žádati, aby děti jejich byly osvobozeny od hodin náboženských. Církve konají dozorčí právo pouze nad těmi školami, kteréž vydržují si zcela nákladem svým. Školné vybírá se pouze tam, kde nestačí zemská a obecní daň školní na udržení školy. — Skorem současně předložil Gladstone proslulý návrh svůj na opravu krutých poměrův rolnických v Irsku, jímž učiněna aspoň přítrž libovolnému odhánění nebohých pachtýřův irských z usedlostí, kteréž byli prací svou zvelebili, a dáno jaksi za pravdu názoru lidu irského, že má jisté právo spoluvlastnictví na statku najatém.

Nedlouho po té usiluje o svobodnou návštěvu universit, pak opět o zavedení tajného hlasování při volbách, o zlepšení právního postavení žen skrze revisi zákonův občanských a živnostenských — ulevuje dále novými opravami v bernictví chudším třídám lidu londýnského (tak zvanou „Equalisation of Poor Rates Bill“), dociluje přes nechuť koruny důležité změny ústavní, aby vrchní velitel armády nebyl více pouhým zřízencem královým, nýbrž podřízen byl odpovědnému ministru války, a ruší, po velikém arci odporu, starý zlořád kupování si hodností důstojnických ve vojště anglickém.

Skvělá ta líc měla ovšem také svůj rub; Achillovou patou vlády Gladstonovy byla politika zahraničná; bylať vládou míru a rozvoje vnitřního, vládou, které se příčilo válčení a která tedy až úzkostně vyhýbala se všemu, cokoliv by mohlo vésti k zápletkám povážlivým s cizinou. Tato mírumilovnost za každou cenu přiváděla Anglii na očích pevniny evropské, plné vojančiny, v lehkost, což ovšem národní hrdost Britův dosti těžce nesla. Tak zejmena za války francouzsko-německé. Na počátku války byly sympathie Angličanův spíše při straně Němcův, i schvalovalo se obecně, když vláda britská rozhodla se pro úplnou neutralitu. Avšak po Sedanu srdce lidu britského rázem naklonilo se Francouzům a když dokonce vyšlo v jev, že Němci chtějí si uchvátiti Elsas a Lothringy, vznítila se sympathie pro zraněnou republiku tak mocně, že žádáno hlasitě od vlády, aby co nejrázněji vstoupila mezi vítěze a poraženého i přiměla Bismarka k míru pro Francii levnějšímu. Však k tomu nedostávalo se Gladstonovi odhodlanosti. Sám přál Francouzům z plna srdce, aniž tajil se soucitem tím, — jakož jeví články jeho, které psal tehda s plným jmenem do časopisův londýnských, ano Němci měli začasto příčinu k příkrým steskům na nedodržení neutrality; bylot zajisté tomu tak, že anglické továrny zásobovaly armády Gambettovy neustálými zásylkami všeho možného náčiní

válečného, že londýnští bankéři poskytovali miliony liber šterlinků na vydržování těch armád atd. Však to bylo také vše. Konala sice diplomacie anglická co mohla, aby Francii sjednala mír čestný, avšak Bismarck drsně odbýval všecko prostřednictví a Gladstone neměl té ráznosti, aby si byl na železného kancléře dupnul. Francie padla pod ranou německou jako před sedmi léty Dánsko a v bolesti své vrhala po Anglii pohledy opovržení, které bodaly národ britský do duše. Rovněž činilo dojem slabosti, že kabinet Gladstonův tak snadno svolil k porušení smlouvy pařížské, dopustiv Rusku opět plnou svobodu na Černém moři. — Mohl ovšem Gladstone na sarkasmy D'Israeliho odpověděti skvělým stavem financí, mohl ovšem ukázati, že tato politika opatrnosti a mírumilovnosti vynesla Anglii přebytek v důchodech státních a nebývalý odbyt zboží nastřádaného, zatím co národové na pevnině jmění své prostříleli a pracovní síly své na bojištích pohubili. Avšak na to právě D'Israeli pásl.

Toho slova byl žádostiv, aby mohl postaviti svou léč: bylo 2. července 1871, když D'Israeli „vůči tak znamenitému stavu hospodářství státního" učinil návrh, aby snížila se tedy cla z kávy, z cukru a čaje na třetinu nynější sazby.

Pohnutí v celé sněmovně. Přítel, nepřítel postihl mžikem, oč tu jde. Toryové chtěli patrně přebíti liberály a ukázati lacino lidu, kterak ještě upřímněji dbají o jeho prospěch nežli vláda Whigův. Tato pak byla populárním návrhem vehnána do úzkých: odepře-li snížení cel, pak zadala si v očích lidu ránu, z které se sotva vyhojí. Svolí-li, nuž pak ji za nedlouho rostoucí potřeby ministerstva zahraničného přinutí k zvýšování daní přímých, začež teprv strží málo vděku. Podkopy byly tedy založeny po obou stranách. Zraky všech utkvěly na Gladstonovi a ticho hrobové rozlehlo se sněmovnou, když on, klidně povstav, prohlásil se hotovým, dáti v tu chvíli odpověď jmenem vlády. „Pod žádnou výminkou" — počal hlasem rozhodnosti, — „pod žádnou výminkou nemůže vláda přistoupiti dnes na podobný návrh!" „Slyšte! Slyšte!" zahučelo z řad Toryův. Gladstone však pokračuje: „Zajisté dlužno slyšeti příkaz povinnosti! Čest Anglie zavázána jest nalehavou povinností, vůči kteréž ustupuje všechno: my musíme pomýšleti na splácení svých dluhův. Na ty buďtež obracovány naše úspory!"

A nyní uslyšela Anglie snad ponejprv od stolce ministerského řeč o principech státního hospodářství, která s drastickou jasností snoubila vědeckou hloubku a dodnes platí za nejlepší výklad o úvěru státním v literatuře anglické. Stůjž zde znamenitá improvisace ta, kteráž vzbudila po veškeré zemi největší pozornost, aspoň v čelných rysech svých: „Každý má dříve hledět dluhy splácet, nežli přebytek svůj obrací na jakýs podnik. Neboť cože jest každý podnik? (Investment.) Bezpečně vždy spekulací, která se snad zdaří, ale snad též nezdaří. Splácíme-li však dluhy, umenšujeme si tím s absolutní jistotou břímě úrokův z nich, a ukládáme tudíž kapitál svůj na pevno.

„Žádný státník nemá pak dávati přednost nejisté spekulaci před pevným uložením peněz národních. Nemysleme, že stačí obvyklá umořovací kvota k zhojení našich dluhův státních. Toť pošetilý blud: tou se nesplatí dluh státní nikdy. Mimořádnými splátkami musí se udolávat, kdykoliv to jen možno, a běda státu, který za dob dobrých

s veškerou opravdovostí nepamatuje na to, aby splatil dluhy své, kteréž bude musit udělati v dobách zlých.

„Oč by si dnes opatřila Francie oněch 5 miliard neskonale snáze, kdyby za dob císařství, za let míru a přebytku byla dluhy své splácela, ana je zatím lehkovážně rozmnožovala. Jest povinností naší pamatovati na to, že přijde doba, kdy bude nám snad těžké přinášeti oběti.

„Nezávisíť mír pouze na naší dobré vůli, nýbrž i na vůli ostatních národův a na respektu, jaký před námi chovají. Tento však závisí na naší síle a na naší prozřetelnosti. Nic nám nezjedná větší úctu ve světě, nežli když se uvidí, jak jsme v dobách štěstí poctivě pracovali o splacení svých dluhův, s jakou svědomitostí byli jsme právi povinnostem svým. Pak budeme zde státi silni úvěrem obecným v hodině, kdy ho budeme nejvíce potřebovati. Dnes obnášejí naše dluhy státní 796 mil. L. To jest my splatili v padesáti letech 177 mil. liber. Tážu se, bylo by bývalo moudrým těchto 177 milionův nesplatiti? Jaký byl by dnes stav pracujících našich tříd, kdyby musily daněmi svými uhražovati ještě i tuto sumu 177 milionův, ba nejen tuto sumu, ale ještě i úroky z ní. Připadá dnes na hlavu 1 libra 18 shillingů daně, kterou vymahá státní dluh; kdybychom nebyli však oněch 177 milionův splatili, připadalo by dnes na každou hlavu 2 libry 10 shillingův daně. Věru, jestli která, jest to zrovna pracující třída, jež má nejvyšší zájem v tom, aby se dluh státní splácel co nejrázněji.“ A nyní šel Gladstone dále: „Je-li tedy nutno, abychom spláceli státní dluh, a je-li zároveň žádoucno, aby se stále ulevovalo lidu snižováním daní nepřímých, což zbývá potom, nežli zvyšovati přímé daně? Avšak střežte se, pánové, hnáti toto zvyšování daní přímých nad jisté meze! Zkusíte-li to, přepnete-li tetivu, pak dostane — kapitál křídla a uletí Vám. A jakáž jest cena kapitálu pro vlast? Cena ta nezáleží v blahobytu a požitku několika málo lidí, kteří zovou se obecně kapitalisty. Nýbrž význam kapitálu pro země záleží v tom, že jest zřídlem (the fund), z něhož vydržuje se veliká massa lidu. I nebylo-liž by čirou pošetilostí vyháněti přepjatými daněmi přímými kapitál ze země? Lépe věru, aby pracující třída přispívala mírnými daněmi svými obecným důchodům státním, aby sobě udržela onu velikou zálohu, byť i daně ty dotýkaly se tak zvaných „pro život nezbytných potřeb.“ Co jest vůbec „potřebou pro život nezbytnou?“ Tvrdím, že se tu hádáme o slovo.

„Životní potřeby naše jsou tak rozmanity jako naše individuality, jednomu jest nezbytnou potřebou to, druhému ono, a tudíž není žádné určité hranice pro nepřímou daň. Jisto jen tolik, že úvěr náš má vedle povinnosti vůči věřiteli ještě jinou stránku do sebe: jest takřka záložním fondem pro všecky, kdož jmění své ukládají ve státních papírech. Stát není pouze velikým hospodářstvím, ale i velikou spořitelnou, z čehož plyne povinnost spravovati úvěr svůj s touže svědomitostí, k níž zavazuje zákon každou spořitelnu.

„Opětuji, nebojme se, že ubližujemelidu, obracíme-li raději úspory své k splácení dluhův, nežli k nepatrnému zmenšování nepřímých daní. Naopak, prokazujeme mu takto službu nejpoctivější. Dělati dluhy na dluhy znamená vrhnouti se na dráhu dobrodružství a Vy znáte poslední konec té dráhy: jsou to války a bankroty. Znám státy, jichž idealem

jest sláva vojenská! Toť však věru mizerný ideal (a miserable idol it is)! Avšak možno-li ještě horším idealem jest onen egoism jednotlivce (selfishnes), který vede lidi k tomu, aby toliko svůj osobní, krátkozraký zisk měli na zřeteli a kladli jej nad blaho obecné. V tom spočívá nebezpečí naší doby. Životní tepna veřejné mravnosti a obecné povinnosti chábne, kdekoliv jsou lidé, kteří posilují politiku těchto zvláštních, sobeckých interessův na úkor vyšších zájmův celého národa."

Tak dokázal Gladstone na novo, že neschází mu oné pravé odvahy občanské, která dovede čeliti i předsudkům zástupův a dáti samu velikou moc popularity v sázku, kdekoliv jde o pravdu.

IX.

Však nejen dluhy státní, i dluhy Anglie k právu národův chtěl Gladstone splatiti poctivě.

„Po změnění státní církve anglické v Irsku, po upravení otázky agrární, měl jsem vůči Irčanům ještě jeden dluh" — jsou vlastní jeho slova: dluhem tím byla otázka universitní v Irsku. Vysoké školy dublinské byly výhradně pro panující menšinu anglickou. Katolíci a presbyteriáni irští neměli pro jich náboženský ráz do nich přístupu. Tak byl národ 5 milionův vyloučen de facto ze všeho vyššího učení. Krivdu tu odhodlal se Gladstone zhojiti a již roku 1872 obrátil na ni zřetel parlamentu.

Však nepokoje tehda na zeleném ostrově propuklé radily k odložení věci až do února r. 1873. Tu podal tedy Gladstone návrh svůj. Universita dublinská měla býti vymaněna z podruží církevního a státi se universitou ryze světskou, aby byla stejně přístupna všem vyznáním. Ano vzhledem k podrážděné citlivosti náboženské při obou v Irsku se potýkajících národech vylučoval Gladstone z universitních přednášek nejen bohosloví, ale i filosofii a nejnovější dějiny. Avšak tu doznal prvně, čeho jest schopen ultramontanism: Katoličtí preláti irští zdvihli proti tomuto, ve prospěch katolického národa irského čelícímu zákonu rovněž zuřivý odpor jako preláti anglikánské církve a Toryové! Tito chtěli udržeti universitu protestantskou, oni chtěli dostati katolickou: „Nežli světskou, raději žádnou" — za heslem tím spojilo se dne 12. března 1873 třicet pět irských poslanců se stranou torystickou, a návrh Gladstonův zůstal v menšině o 3 hlasy. Porážka tato zabolela Gladstona nevýslovně. Žádal bez dlení s celým ministerstvem za propuštěnou a prodlel jen nerad déle v úřadě, když tě Disraeli netroufal si převzíti ještě otěže vlády. Nic jej více netěšilo, ano mu nebylo dopřáno dokončiti dílo spravedlivosti vůči Irsku; nad to co den přicházel k poznání, že pobádal národ anglický na dráze oprav příliš horlivě, že většina národa počíná lekati se té dráhy pokroku zmužilého, jenž ovšem probouzel jako vždy též neuspokojené tužby živlů radikálních ve společnosti ku hlasitějšímu ozývání se. Darmo podával zemi znovu brillantní důkazy svého mistrovství finančního. Darmo za jediný rok, co byl převzal správu financí z nedovedných rukou Loweových, obrátil 25 milionový schodek v 40 milionový přebytek . . . zemí táhl již neklamně konservativní

vítr a slovo Disraeliho o vládě Gladstonově, že „ve vnitřní politice učinila příliš mnoho, v zahraniční však příliš málo“ stalo se nejen slovem okřídleným, ale i osudným.

Při obecných volbách, které Gladstone, dychtiv již rozhodnutí věcí, uspíšil o půl roku, podlehla strana jeho, a dne 16. února 1874 přejímal Disraeli z rukou královniných poznovu žezlo státní. Doba míru a oprav byla zavřena, a nyní měla tedy Anglie vládu „silnou na venek“ — vládu dobrodružného lorda Beaconsfielda se starou politikou tureckou, s „císařovnou Indickou,“ s válkou v Afganistanu i v Africe, vládu „střelného prachu a slávy.“

Avšak, ať ničeho neopomineme: také „vládu protestantskou!“ Ano, charakteristická to zajisté episoda: pokřtěný Semita Disraeli, aby prý „zachránil protestantism“ před nebezpečím římským, chce z chrámův anglikánských vymétati — obřady. Však neméně charakteristickým jest, že proti tomu nevyvstal nikdo s větší horlivostí, nežli — William Gladstone... Dovozoval předně z esthetických, pak z náboženských příčin žádoucnost obřadův při konání pobožnosti, i varoval důtklivě národ anglický, aby z pošetilého strachu před Římem nezanedbával zevnější důstojnost bohoslužby své a neumořoval v sobě krasocit, beztoho prý ještě spoře vyvinutý. — Tak mluvil v parlamentu, tak psal v „Contemporery Review,“ i docílil skutečně tolik, že zákon dotčený značně byl umírněn, že ale spolu také upadl sám v podezření, jako by byl tajným Romanistou! Jedna z oněch směšných pomluv, jimž žádný vynikající státník neujde.

On jest protivníkem papežství římského z hlubin přesvědčení svého: „Řím a Mekka“ jsou po názoru jeho největším neštěstím pokolení lidského, ješto z nich vyšel kletý duch nesnášelivosti a fanatismu, který onde obrátil Orient v poušť a zde hubil Západ po staletí mečem, ohněm a mučírnou. Však zvláště v posledních čtyřech letech upíral Gladstone zraky své k Vatikánu se zdvojenou bedlivostí; a kdo by jej byl překvapil u psacího stolu, byl by na tomto spatřil sbírku řečí — Pia IX. i veškeré doklady kurie římské od encykliky a syllabu až do posledních usnešení koncilu Vatikánského... samé to doklady, z nichž chtěl „starý student Oxfordský“ ukázati krajanům svým ducha římského v nejnovější jeho podobě i — nebezpečnosti. Jasno mělo býti Angličanům, co chce Řím svou naukou o neomylnosti papežské, v plné ostrosti chtěl jim Gladstone ukázati, kde že se octlo papežství tímto vatikánským dovršením absolutismu svého od demokratické podoby prvotních církví křesťanských, i jaké nároky činí ona na život státův a národův. Tak vznikla ona proslulá trojice polemických spisův jeho: „Dekrety Vatikánské“, „Vatikanism“ a „Řeči papeže Pia IX“ — vydaných rychle za sebou koncem r. 1874.

Dobojovav svůj boj proti Vatikanismu za pozornosti všeho vzdělaného světa, Gladstone odstoupil od vůdcovství strany liberální, aby se oddal svým prácem vědeckým a poučování lidu. — Plný rok vidíme jej oddaného namáhavé práci s veškerou chutí a obětovností. Řeční ve spolcích k dělníkům, na táborech k nejrůznějším vrstvám řemeslného lidu, ve školách k studujícím. Řeči jeho prodchnuty jsou vznešeným citem mravným; dělníkům uvádí na mysl, aby nezanedbávali ducha ni srdce

svého, ale užívali každé volné chvíle ku vzdělání a zušlechtění se; v tom že jest pravé osvobození dělnictva. V studentstvu budí idealism a lásku ku vědám, všude bojuje proti materialismu, proti snaze po „zisku a hmotných výhodách, jichž vtělením jsou peníze“ — všude pobádá k práci a skromnosti, k dobývání si vědomostí a k zasvěcování žití vezdejšího službě lidskosti.

Že pak tento hluboký idealism nebyl při něm lichým slovem, že onu humanitu, již měl na rtech, nosí též v srdci, Gladstone za nedlouho dokázal způsobem nezapomenutelným. Bylo to v červenci 1876, když pronikly do Anglie děsné zprávy o ukrutnostech, jež páchal na novo Turčín na ubohém lidu bulharském i veškeré ráji. Hrůzami těmi nebyl snad v anglickém národě od první chvíle nikdo mocněji dojat nad Gladstona. Orgán jeho „Daily News“ opatřoval veřejnost anglickou nejzevrubnějšími zprávami o zločinech těchto. Gladstone pak svolával schůze lidu, aby plamennými slovy vylíčil hrozné to mučennictví lidu křesťanského a hnul svědomím národa, by volalo vládu k povinnosti. Kam pak nemohl dosíci živým slovem, tam dosahoval pérem. Jeho brožura o „hrůzách bulharských“ (Bulgarian horrors) vydaná v září 1876 vnikla do nejodlehlejších končin země, budíc všude soucit pro Slovany nejživější. Následkem toho přičinění šlechetného, této výmluvnosti nadšené pro trpícího, byť i podálného bratra: rozmohlo se záhy v národě anglickém hnutí, které bránilo zlovolné politice lorda Beaconsfielda krok za krokem, a již dne 9. září 1876 mohl Gladstone ve své velkolepé řeči v Greenwichu právem konstatovati, že vyrostl mocný ten ruch na skutečné hnutí národní!

I plesá, že tomu tak: „Neboť otázka tato vyvýšena jest nad veškeré strany, nad veškeré národy, ba nad samo křesťanství; jestiť to otázka všeobecného lidství . . .„

„Ti, kdož mají moc a nicméně váhají učiniti oněm ukrutnostem v Turecku přítrž, ponesou spoluvinu z nich!“ . . . „Jsme-li my Angličané národem křesťanským, pak jest naší povinností zakročiti v této otázce svorně s Ruskem proti Osmanstvu!“

Smlouva pařížská dávno pro Gladstona přestala existovati: „Nerozšlapal ji Turek dávno za mlčení našeho v nivec? Kde jest ten závazek sultánův, že dá křesťanům rovné právo a svobodu občanskou? V Bataku, v Bulharsku, Bosně, Hercegovině jako v Thessalii illustrují jej bašibozuci svým řáděním — tam nechať chvátá lord Beaconsfield hájiti smlouvu pařížskou!“ V lednu 1877 volá opět k národu anglickému: „Nikdy nebylo ještě doby, kdy dobrá pověst Anglie více byla na váhách, nežli nyní jest. Chtějí-li se Angličané důstojně rozpomenouti na chrabré předky své, tož musí povstati za veliké zásady náboženské a politické svobody, za něž bojují dnes Slované pobalkánští.“

Tolik jest zápalu, tolik enthusiasmu v těch prsou 68letých, že vlastní strana zůstává pozadu, že zdají se jí přílišnými patery ty resoluce, kteréž v květnu 1877 Gladstone navrhuje v dolní sněmovně.

V chvíli, kdy Beaconsfield na radost královně vypravuje válečné loďstvo Anglie k Cařihradu, (v listopadu 1877) Gladstone činí politiku anglickou odpovědnu za tu krev, která se prolévá kol Plevna. — Když

ale dostihla zpráva o pověstné tajné konvenci Cyperské a o jednání na kongresu berlínském, tu vyšlehl hněv Gladstonův plamenem: Jako Aksakov pozvedá hlasu k protestu mohutnému a zjevuje lidu, kterak „od samého počátku kongresu až do samého konce jeho zástupcové Anglie místo aby se byli postavili na stranu svobody, lidskosti a pokroku — rozhodovali hlasem svým v každé otázce, jakmile šlo o cíl praktický, pro útisk, zpátečnictví a barbarství. Vláda lorda Beaconsfielda zneužila jmena, důstojnosti a branné síly Anglie, aby oživila zásady Metternichovy a zašlapala zásady Canningovy do prachu.“ — Londýnská City vyznamenala jaksi v odpověď na to okázale slaveného Beaconsfielda čestným občanstvím. Avšak za nedlouho odpověděl D u b l i n rovným vyznamenáním G l a d s t o n a.

Hlavní město Irska dalo signal pouspalému svědomí britskému a toto procitlo. —

X.

Dávno snad již nebylo tak zajímavého souboje v dějinách! Dva starci, z nichž každý představuje celý zvláštní směr a názor života, dva vysoce nadaní státníci, jichž politické snahy temení ze zcela rozdílných vrchovišť, z nichž jeden praví lidu: buď spravedlivým, přičinlivým a skromným, miluj svobodu a mír, pěstuj politiku poctivou a lidskou; — druhý ale dráždí jej leskem moci a slávy, ukazuje mu vavřín a říše, vojska i národy k podmanění, pobádá jej ku výboji, ba k opanování světa: idealista proti zchytralci, pracovník proti hráči, muž rázu Franklinova proti muži rázu Ludvíka Bonaparta: — tací soupeřové utkali se spolu čelmo v zápase veřejném, aby bylo posléz rozhodnuto, na čí straně jést srdce i rozum národa, jakou dráhou má se na dále bráti politika Anglie a s tou snad osudy celého kontinentu... Jakkoliv od čtyř let Gladstone neslul parlamentárním vůdcem strany svobodomyslné, přece zůstal v mínění veřejném stále vlastním a čelným jejím representantem. „Achill zůstával Achillem.“ Lord Beaconsfield za celou tu dobu války slovanské až do března 1880 pouze s Gladstonem polemisuje, pouze na něho žaluje, kterak prý mu zlovolně ruší kruhy jeho. Nicméně jest si vítězstvím jist; aspoň se tak tváří. Bojuje s pýchou, pohrdá protivníkem, mluví s jízlivou útrpností o „slabostech starého rivála,“ hledí jej učiniti směšným. Listy torystické jsou plny pošklebkův a vtipův na Gladstona. Brzy jej nazývají Petrem Amienským, brzy jej ověšují ruskými řády.

Ale jaký to radostný ruch 24. listopadu 1879 v Edinburce, jaké to velkolepé uvítání Williama Gladstona ve S k o t s k u! Bylo rázem po smíchu. Proč zahajuje Gladstone volební kampaň zrovna na té „potměšilé“ půdě skotské? Snad nechce probouzeti v národě tom staré hněvy a upomínky na doby Montrosův? Skotové jako Irčané mají ještě mnoho na srdci proti Angličanům. Přes všechnu unii státoprávní ještě daleko do sloučení srdcí a duchův. Cítí se býti podnes národem zvláštním a milují tu svou s k o t s k o u vlasť až ku zbožnění. Za války slovanské stáli vřele při národech slovanských a Gladstone byl jejich miláčkem. Věděl to a proto šel především do Skotska. Odtud chtěl vzkřísiti a znovu posíliti ocháblou stranu svou, Skotsko chtěl vydobýti k nastávajícím volbám straně liberální věda dobře, jak příklad zdvihne mysle

vůbec a zejmena na severu Anglie. Jel do Skotska s chotí a dcerou svou. Od samých hranic rovnala se cesta jeho jedinému triumfu. A sotva že sestoupil z vozu železničního, jal se mluviti k lidu. Den za dnem pořádány obrovské schůze v Midlothianu, v Edinburgu, v Dalkeithu, ve West-Caldern a kmet 70letý mluví k zástupům patnáct tisíc hlav i více čítajícím vždy kolik hodin, tak že listům londýnským nestačí místo na ty řeči obrovské délky. Čivy jeho zdají se býti z ocele, prsa neunavna. A není to nikterak příval všední výmluvnosti. Jsou to řeči neobyčejné síly myšlenek, invektiv i obrazův. Jest to logika mohutného ducha v rozčilení zápasu, jest to mluva spravedlivého hněvu, nadšení i důvěry ve vítěznou pravdu.

Jest ale opět klidná mluva státníka, který vykládá promyšlený program svůj, odhaluje cíle svého života a slibuje lidu lepší budoucnost. Jeho kritika zahraničné a finanční politiky Beaconsfieldovy, „která jen vítr seje a po všem světě, od břehů jihoafrických až po Afganistan Anglii do válek zavléká — zatím co doma dluhův, bídy a hoře přibývá“ — kritika ta budila nemenší pohnutí, nežli veliké ono slovo, že Anglie, majíc zeměpisnou polohu Ruska, dávno již by byla v Cařihradě, — nežli ona připověď autonomie Skotsku a Irsku, nežli proslulá gnoma: „Východ evropský patří národům v něm jařmeným“ i než ono vytčení zásad, jimiž by se měla říditi zahraničná politika Anglie. Jsou tyto: „Zvelebiti mohutnost říše spravedlivým zákonodárstvím, kteréž by mělo na zřeteli blahobyt obecný co živel přirozený a svornost i spokojenost co živel mravný; činiti vše, aby národům bylo zachováno požehnání míru; působiti k svornosti a srozumění mezi mocnostmi evropskými, aby sobecké záměry jednotlivých byly neutralisovány; vyhýbati se zbytečným a povážlivým závazkům; uznávati rovnoprávnost veškerých národův a vdechnouti politice zahraničné lásku k svobodě.“

Velkolepý úspěch Gladstonův ve Skotsku přivedl Beaconsfielda z rovnováhy . . . S rostoucím rozčilením sledoval odtud každé hnutí strany liberální, a znamenaje, kterak se ona vůčihledě sbírá i hotuje, rozhodl se překvapiti ji. Rozpustiv náhle parlament vypsal volby o půl roku dříve než prvotně chtěl. Leč Gladstona nepřekvapil více. Naopak, starý puritán si přivstal přede dnem a za heslem: „Bůh ochrání právo“ vrhl se v boj s energií a neunavností jonáka. A když v noci na 5. dubna t. r. krajinou Midlothianskou vzplály veselé ohně na znamení, že Gladstone jest zvolen, — tu již také celým světem rozlehala se zvěst o znamenitém vítězství strany liberální v městech i hrabstvích v Anglii, Walesu, Irsku i Skotsku! Jaký to soud dějin! Střemhlav padá mocný ten lord Beaconsfield se svým pyšným „Imperium“ s kothurnův divadelní své slávy . . . a 23. dubna 1880 musí královna Viktorie přese všechnu svou nechuť povolati Gladstona k sestavení vlády . . . Tak důrazně žádal toho hlas národa! A prvním činem liberalní té vlády? Rozhodné dokročení na despocii osmanskou, aby plnila, čím jest povinna právu křesťanův pobalkánských. —

Dobrý to věru počátek, i důstojný národa, jenž porozuměl takému muži. —

Alfonso Perez.

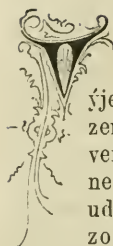
Obrázek z ostrova Cuby

od

Josefa Štolby

(Dokončení.)

VI.

Výjev v saloně dona Ortegy, náhlý odjezd donny Cataliny, zmizení Alfonsovo a jeho matky a konečně tak neočekávané vypravení se Enricovo do pole pobouřilo společnost habanskou v míře nevídané. Nemluvilo a nepřemýšlelo se o ničem jiném; všechny události tyto spojovány způsobem nejromantičtějším, jedna vyvozována z druhé a ze všeho pak činěny závěrky, jež co do smělosti neměly sobě rovných. Však bylo to také neslýcháno! Nejpřednější kráska Habany, dcera z rodu Ortegova, zahoří v lásce ku tvoru, jenž není hoden, dotknouti se bělocha; muž Enricova postavení nalezne soka v smíšenci! O jak plesaly dámy, jak zuřili pánové! Co byly proti tomu osudy země mateřské, o nichž znepokojivé přicházely zprávy, co boje s povstalci, co výpravy nových dobrovolníkův na podporu vzpoury. Vše musilo ustoupiti v pozadí — veškerou pozornost zaujímala výhradně Catalina a vše, co bylo s jmenem tím spojeno.

Avšak nechť sebe více a sebe prudších kruhů způsobí balvan, hozený v tiché jezero, kruhy ty stávají se přece stále volnějšími a řídčími, až utiší se opět hladina, jako by nikdy nebyla bývala jinou. Po nějakou dobu nemluvila společnost habanská, nežli o událostech těch. Znenáhla však ztrácely své zajímavosti, a to tím více, poněvadž veškeří hrdinové jejich byli nepřítomni, až konečně zapomenuto jich zúplna. Nové zjevy a nové události habanské „chronique scandaleuse“ zatlačily je úplně do pozadí.

Ze zapomenutí toho vytrhla je částečně zpráva, která jednoho dne došla do hlavního města, totiž že vyskytla se nová, silná tlupa povstalců, kterážto s nevídanou odvahou objevuje se brzy tu brzy tam a všude neočekávaným, a povždy velice divokým náběhem vítězí. Jmeno vůdce tlupy té vzbudilo zase upomínky společnosti hlavního města, byloť to jmeno: Alfonso de Ayala.

Arci nebylo to na dlouho. Co záleželo společnosti té na povstalci krve smíšené? Souhlasně uznána opětně energie Enrica de Tejada, s kterou strhl škrabošku onomu podvodníku, souhlasně uznáno opětně, že Alfonso a matka jeho byly zajisté stálými vyzvědači vzbouřenců v hlavním městě, jichž zprávám jedině děkovati bylo za posavadní neúspěchy zbraní španělských, a všeobecně litováno jen krátkozrakosti policie habanské, která nedovedla tak dlouholetým neřestem přijíti na stopu. Někteří vyslovili ještě domněnku, že don Ortega byl snad získán odboji a že jednoho dne objeví se i se svou krásnou dcerou také v řadách povstalců a věc byla tím opět na dobro odbyta.

Alfonso stál skutečně v čele odhodlané čety povstalců. Opustiv Habanu, chtěl odvésti nejprvé matku na místo bezpečné. Avšak matka, jako by náhle z duševní mdloby své se byla probudila, odmítla to s takovou rozhodností, že Alfonso netroufal si rozhodnutí jejímu se opírati.

„Myslíš“, pravila, „že byla bych s to opustiti dítě své, jako opustila jsem kdys otce tvého, že mohla bych dlíti v bezpečí, vědouc tebe v stálém nebezpečí? Prohřešila jsem se na otci a na vodících myšlenkách jeho života, a měla bych nyní, kdy naskytuje se možnost hřích ten odčiniti, složiti ruce v klín? Ty rozhodl jsi se obětovati po příkladu otcově celý život svůj vlasti, a já neměla bych míti odvahy, abych přinesla v oběť tobě a vlasti těch málo dnů, jež mám ještě před sebou? Nikoliv, synu můj, místo mé jest a zůstane po boku tvém.“

Alfonso odporoval sice, avšak marně. Konečně povolil naléhání matčině v naději, že útrapy života, jimž kráčel vstříc, přivedou matku na jiné myšlenky.

Dlouhá a obtížná byla to cesta, kterouž musili oba vykonati, nežli dostali se do oněch divokých a nepřístupných krajin vnitrozemských, jež slouží povstalcům habanským za východiště všech jich podniků, a z nichž španělská zbraň tak snadno vypuditi je nedovede. Jak nebezpečné bylo proplížení se strážnými voji španělskými a jak neméně nebezpečné dostoupení prvních čet povstaleckých, nedůvěřivých proti všemu, co přicházelo. Avšak nelíčená slova Alfonsova a jmeno de Ayala způsobily záhy, že přijati oba co nejsrdečněji.

Několik mužů dovedlo jej k nejbližšímu náčelníku a za krátko nalézal se Alfonso v řadách obranců vlasti, v četě střelců, kteráž po krátkém cvičení vyslána proti nepříteli. A mezi tím, co Alfonso první rány vypaloval proti těm, kteří jej a otce jeho zničili, připojila se matka k ženám povstalců, jež společně pracovaly o jejich potřebách. S jakou úzkostí viděla jej poprvé odcházeti, s jakým strachem myslila na něj po dobu, po kterou byl vzdálen, a s jakým jásotem vítala jej, když vrátil se po nějakém čase zdráv z první výpravy!

Nechť však sebe více přemlouval se Alfonso, že rozhodnutí o vstoupení do řad povstalců bylo jeho povinností vzhledem k nezaviněné minulosti a k tichým těm sympatiím, jež mimovolně s cubánskými bojovníky za svobodu cítil, ta pravá příčina, která vypudila jej takřka násilně do řad těch, byla přece jen zoufalost a náhlá touha, pomstíti se té společnosti, která jej ze svého středu tak násilně byla vypudila. Celou budovu posavadního jeho života sřítil jediný okamžik a matka rozmetala vypravováním svým i jeho základy. Alfonso musil nastoupiti

život nový, život opáčný k posavádnímu a proto neměl jiné volby nežli život povstalce.

Avšak život ten, plný nedostatku, sebezapírání a nebezpečí, a svatý nezištný zápal mužů i žen, jediné pro blaho a spásu vlasti hořících, zápal, jejž nedovedly zničiti ni sebe děsnější útrapy, působily jak na Alfonse tak na donnu Jesusitu spůsobem prazvláštním. Nejprvé rozhlížel se Alfonso kolem sebe udiven, avšak záhy počal cítiti úctu k lidem, jež dovedla nadchnouti takovým spůsobem pouhá myšlenka. Spolu opanoval jej jakýsi stud, že byl s to po tak dlouhá leta žíti v nečinném oddávání se rozkošem, porovnával-li dřívější život svůj s životem lidí těch — a v tom cítil již také probouzeti se v prsou pýchu, že byl s to svrhnouti starého člověka a státi se člověkem novým. S pýchou probouzela se spolu spokojenost, že nalezl vznešený předmět pro zápal, o němž mněl, že zanechal jej navždy v domě Ortegově a ze spokojenosti vedl již jediný jen krok k opravdovému zahoření k myšlenkám těm, jimž obětoval otec život svůj, a jimiž vše okolo něho žilo. Ideal jeho snění byl mu vyrván, avšak Alfonso nalezl náhradu, náhradu skvělou: nalezl vlast. Vzpomínal Cataliny s bolestí šílenou, avšak nacházel útěchu v lásce k vlasti, nacházel zapomenutí bolu svého v boji za svobodu její.

A tytéž okolnosti působily na donnu Jesusitu podobně. Nejprvé vzbudil nový život ten v ní palčivé upomínky na doby dávno minulé, na osoby dávno mrtvé, a upomínky ty vstoupily před duši její silou takovou, že poddávajíc se jim zúplna, znenáhla zvláštní spokojenost v duši povstávati cítila nad tím, že nalézá se opět v poměrech, s nimiž loučila se kdysi tak těžce. A když poměry ty a nadšení lidí, mezi nimiž žila, šílený, celou bytost její vyplňující bol, jejž obrat s Alfonsem v ní vzbudil, částečně byly umírnily, tak že opět chladněji o všem uvažovati mohla, tu cítila pojednou v srdci povstávati zimničnou touhu zničiti společnost, jež zakládá jsoucnost svou na okolnostech tak směšných, tak úzkoprsých, na okolnostech, v kterých rozhoduje se o člověku ne dle ducha, nýbrž dle krve jeho. Ano zničiti společnost tuto a na hrobě jejím utvořiti společnost jinou, v níž mohl by dojíti platnosti každý, nechť jest to běloch, nechť černoch, nechť smíšenec, jen je-li člověkem v pravém smyslu slova toho, bylo nyní jediným cílem všech jejích snah.

A vzniknutí touhy po cíli tomto, ovoce to dlouhých, útrap plných dnů a bezčetných, bezsenných nocí, utvořilo z ponenáhla z tiché a mírné Jesusity bytost, že ji ani vlastní její syn nepoznával. Nenávist její k španělským pánům Cuby, jež dříve zřídka jen propukala v okamžicích nestřežených, opanovala duši její nyní takou měrou, že učinila z ní takořka apoštola nenávisti té. Když sedala uprostřed žen, pracujících o potřebách bojovníků, tu plamenným jazykem líčila jednotlivé obrazy své minulosti, a uchvacovala naslouchající ohněm své vášně. Vášnivá mysl ženy horkého podnebí podléhá vůbec velice dojmům okamžiku a rozpoutají-li okolnosti vášně její, nemá fanatismus její sobě rovného.

Líčení donny Jesusity bylo dle toho, aby rozechvěné mysle žen rozplameňovalo měrou netušenou, aby utvořilo z nich fanatické pomocnice mužů a bratrů jejich.

A to bylo také příčinou, že donna Jesusita, kteráž s počátku s tak nevýslovnou úzkostí vídala vždy syna odcházeti v boj, ponenáhlu v boj ten jej sama vysílala.

Arci myšlenky její byly neustále při něm a horoucí modlitby vyprošovaly ochranu nebes pro něj, avšak úzkost a strach o život jeho zmizely. Zasvětil se velké budoucnosti vlasti, spása a štěstí jeho závisely nyní od spásy a štěstí Cuby, a donna Jesusita litovala jen, že nemůže bojovati po boku jeho. Ctila památku otce jeho s vroucností posvátnou, nyní však modlila se takřka k němu a odprošovala jej den co den za to, že byla s to pojmouti úmysl, aby spronevěřila syna zásadám otcovým.

Avšak něco bylo ještě, co mohlo syna snad s cesty nastoupené zvrátiti. Bylať to Catalina. Od oné osudné noci nenáviděla ji donna Jesusita, ač neznala ji, z celé duše. Vždyť ona byla jedině příčinou neštěstí synova. Avšak nyní nenáviděla ji ještě více, neboť viděla v ní vynikajícího člena oné zpupné společnosti, člena to, jenž byl by mimo to snad s to, syna jejího půvaby svými odervati od věci, s kterou donna Jesusita nyní takořka srostla.

Arci donna Jesusita neznala ještě povahu Alfonsovu, udalostmi poslední doby takořka vykrystalisovanou. Minulost byla na dobro pochována — a ač Alfonso sténal pod balvanem minulosti té, tož přece ani v nejtajnějších záhybech myšlenek jeho nezůstal i jen stín nějaké naděje do budoucnosti, jež byla by ve spojení s minulostí tou. Znal náhledy kreolův ve věcech krve, věděl, jak vžily se jim náhledy ty do krve, a protož nahledl také, že odhalením původu jeho jsou veškeré pásky mezi ním a rodinou Ortegovou navždy přetrhány, že oddělila jej od ní nyní propasť, již nelze nikterak přestoupiti. Avšak nejen to; zasvětiv se osvobození své vlasti, nahledl, že myšlenka tato vyžaduje mužů celých, mužů, kterým nevadí v přísném konání povinností vůči vlasti ohledy na rodinu, mužů, kteří nesmějí dříve ohlednouti se po domácím štěstí s v é m, dokud nevydobyla si vítězství myšlenka, jíž zasvětili život svůj a přilnouti k myšlence té bylo mu na základě poměrů, v nichž se nyní nalezal, takořka nutností.

Alfonso bojoval jako lev, všude byl první v boji a poslední opouštěl bojiště. S počátku činil tak, jak již praveno, ze zoufalství, později pak z opravdového zápalu. A zápal ten činil jej v nepravidelném tom boji cubanské guerilly tak odvážlivým, že pravé nyní jmeno jeho záhy zaznívalo v ústech všech co bojovníka vzácného. A zápal, jenž opanoval jej a kterýmž dovedl i rozohniti v skutečné hrdiny ty, již byli okolo něho, spůsobil, že za nedlouhý čas jmenován Alfonso náčelníkem menšího oddělení, jež v mezích přesně vytčených dovoleno mu bylo rozmnožiti.

Na okamžik tento čekala s toužebností matka. Odtrhla se z kruhu žen a vstoupivši pod prapor svého syna prohlásila přes všechen odpor jeho, že súčastní se nyní jeho výprav pomáhajíc ku zdaru jich dle sil svých. Darmo prosil, zapřisahal a konečně i poroučel Alfonso. Donna Jesusita zůstala neoblomna.

„Nejslabší stránkou naší jest vyzvědačství,“ odvětila odhodlaně. „Bojovati nemohu, ale budu připravovati cestu bojům tvým.“

A náhlého toho rozhodnutí matčina nebylo Alfonsovi pykati. Jako blesk objevoval se vždy brzy tu brzy tam, tu potíraje menší oddělení, tu přepadaje dovozy zásob neb střelného prachu, tu vykonávaje pomstu na zrádných haziendářích. Avšak za většinu úspěchů těch děkoval v první řadě vždy zprávám, jež nosila mu matka. Jí co ženě bylo snadné odvážiti se na všechny strany za nejrozmanitějších záminek a vyzvěděti takto, co kde bylo zamýšleno a jak značné kde nalézají se nepřátelské síly. A ona byla neúnavna. Zdálo se, jako by nyní vše rázem nahraditi chtěla, čeho omeškala před lety a po leta.

Tlupa Alfonsova se množila a úspěchy její rostly. Daleko v před pošinuté sbory Španělův počaly následkem neustálých a kvapných útoků těch a jiných sborů, jimž byla zimniční činnost Alfonsova velkou pobídkou, stahovati se na zad, a trpěly jimi tak, že nestačila Habana vysílati posil. Arci ustupovali Španělé zuřivě pustošíce vše, co opouštěli, a výstředním spůsobem mstíce se na zajatých a raněných nepřátelích. Ale neušlo spolu sborům těm, že velmi zhusta objevila se před náhlým přepadem obstárlá ženština, vždy za zvláštních nějakých záminek po nějakou dobu na místě se potulujíc a pak náhle opět mizíc.

Nebylo mnoho k tomu zapotřebí, aby poznali vojínové pravý stav věcí a následek toho byl, že vydán ihned rozkaz ženu tu zatknouti, jakmile se kde objeví.

Bylo krásné ráno po jednom z nových úspěšných útoků povstalců. Slunko sotva se objevivší vysílalo žárné paprsky své s neuprosnou krutostí na rozložené po mírném pahorku pod sporými palmami vojíny španělské, kteřížto byli musili kvapně ustupovati povstalcům, až podařilo se jim konečně zastaviti se na pahorku, z něhož utvořiti bylo lze nebezpečný klín do postupujících řad povstaleckých.

Vojínové nalézali se v neustálém boji již po několik měsíců a s touhou hleděli vstříc novému vystřídání. Dle obvyklého spůsobu mělo vystřídání to přijíti již před více týdny a posud nebylo o něm slechu. Přirozeno tudíž, že okolnost ta zdvojnásobila ještě zuřivost jejich vůči příčině dlouhého toho pobytu, vůči povstalcům, kteřížto ni ve dne ni v noci oddechu jim nepopřáli.

Zuřivost ta jevila se v každém slově hovoru, jejž vojínové vedli. Spousty kleteb hrnuly se na hlavy všech, kdož zatlačovali je stále směrem zcela jiným, nežli odkud vojínové byli přišli, a tím zuřivější byly kletby, čím větší byly vojenské neúspěchy. Ta nespořádaná lůza dovedla zatlačiti je v několika dnech o mnoho leguas zpět, je, kteřížto náleželi k nejlepším vojínům armády španělské. Včera ještě hnali je před sebou takou silou, že jen obsazení pahorku toho zadrželo postup povstalců.

Jak zuřil velitel předvoje, kapitán Enrico de Tejada, nad neúspěchy těmi, zaviněnými hlavně také tím, že nebyl náležitě podporován sborem hlavním a s jak zimničným chvatem kázal opevniti pahorek!

Rozložil stráže na všechny strany a zuřivě rozhlížel se při započetí dne kolkolem. Krajina zdála se mu k boji velice příhodnou a zvláště upoutala pozornost jeho hazienda, jež v dáli na svahu značnější výšiny se bělala, poskytujíc patrně daleko široko volný rozhled.

Enrico nahledl, že dostane-li se mu náležité pomoci, bude moci zde zadržeti postup povstalců. Ona hazienda byla jako stvořena pro východiště vojenských podniků a Enrico umínil si ihned, že jakmile nové stanoviště řádně bude zabezpečeno a koně opět zotaveni, odebéře se ihned s jádrem předvoje do haziendy, aby odtud, jsa přírodou dostatečně kryt, jednak vyčkal posil, o něž byl odhodlán žádati i v samé Habaně, jednak vysílati mohl pomoc na místa nejvíce ohrožená.

Vojínové na pahorku rozložení právě hovořili o denním plukovním rozkazu, v němž upozorněno na ženu onu, která tak nápadným způsobem zdála se předcházeti každý útok povstalců, a o odměně 100 pesos, jiż kapitán Enrico byl slíbil onomu, kdož dodá mu tu ženštinu živou, když objevila se pojednou na úpatí pahorku postava ženská s košíkem na hlavě, trhající — jak se zdálo — byliny.

Někteří z vojínů se ihned vzchopili, neboť od dnešního plukovního rozkazu měly pro ně obstarožné ženy zvláštní půvab.

„Ne tak zhurta, kamarádi,“ zvolal poddůstojník, jemuž 100 pesos Enricových neméně v hlavě leželo, uhodnuv ihned úmysl jejich. „Vyčkejme dříve, není-li to pouhá baba kořínkářka. Je-li to očekávaný náš ptáček, přijde zajisté sám.“

Vojínové nahledli pravdu slov poddůstojníkových a usadili se zase, ostře stopujíce každý pohyb ženštiny. Avšak ženština spíše se vzdalovala, nežli aby se blížila, co nejhorlivěji sbírajíc stále bylinky.

Chvíli byli vojínové trpělivi, avšak po nějaké době vyskočil jeden z nich prudce.

„Nač čekat?“ zvolal. „Podívejme se jí do tváře.“

„Pro mne,“ usmál se poddůstojník útrpně. „Ale nechť jde vás více.“

Několik mužů chopilo se zbraně a bralo se opatrně k ženštině, kterážto však, nehledíc ni v pravo ni v levo, jen práce své dbala. Když přiblížili se k ní na několik kroků, zvolal jeden z vojínů:

„He, babo, co tu robíš?“

Ženština v hrůzném uleknutí upustila koš a počala se třásti na celém těle.

„Matičko spasitelova,“ počala naříkati, „jak jsem se ulekla. Ty psí synu, jak můžeš ubohou starou ženu tak polekati!“

„Oho, tak hovoří se s vojínem Jeho milosti královské?“ odtušil vojín a hnal se po ženštině.

„Probůh, odpusťte,“ zvolala žena, „toť jsou naši, španělští bojovníci. O seňore, jak těším se, že vidím zase poctivé španělské tváře; myslila jsem, že jsou to ti cubánští psi, kteří včera zase tolik chrabrých našich bojovníků sklátili.“

Vojín se zastavil. „Aj tys taková naše přítelkyně?“ zasmál se hlasitě.

Žena se pyšně vzpřímila. „Jsem, seňore, dcerou a vdovou španělského vojína a v žilách mých proudí krev tak čistá, jako krev kteréhokoliv španělského granda.“

„Podívejme se na babici,“ smál se vojín zase. „Nemajíc kusa šatu, halí se v rodinnou pýchu. Nu buď jak buď, teď však hajdy s námi!“

„S vámi?“ vzkřikla žena úzkostlivě, „a kam? Co jsem provinila? Čeho jsem se dopustila? — Nechte mne — musím sbírati hojivé bylinky pro nemocnou sestru.“

„Žádné odmluvy, hajdy!“ A vojín natáhl kohoutek.

Žena sklesla na kolena. „O seňore, nechte mne jíti dále. Neměla jsem tušení, že jsem vojsku tak na blízku — má ubohá sestra úpí v bolestech.“

Vojín ohledl se po ostatních, jakoby říci chtěl, že 100 pesos kapitánových tentokráte jistě není vyděláno. Avšak přece osopil se na ženštinu:

„Mám tě tam násilím dovléci?“

„Aspoň mi slibte, seňore, přisáhejte při spasiteli, že mi nebude ublíženo, že mne zase propustíte.“

„O tom rozhodne kapitán. Hajdy!“

Žena zdvihla koš polo naplněný bylinkami, ale zvláštní blesk radosti přeletěl bledou její tvář, když shýbla se k zemi, blesk, jejž však nikdo nespozoroval.

Za krátko uvedli ji před kapitána.

„Žena tato potloukala se nápadným způsobem na úpatí pahorku,“ hlásil poddůstojník, kterýž byl ženu od vojínů převzal.

„O seňore!“ úpěla žena, „sbírám hojivé byliny pro nemocnou sestru. Nedovolíte-li, abych nasbírala jich tuto nahoře, kde jich jest velká hojnost, tož propusťte mne aspoň. Jsem ubohá, neškodná stará žena.“ —

Enrico pohledl na ni zamračen.

„Jak se jmenuješ?“ odvětil, upřeně na ni hledě.

„Maria Segovia, vdova po španělském vojínu, jejž ti tam — bůh je za to strestej — zavraždili.“

„Maria Segovia,“ opakoval Enrico táhle. „Dobrá. Sbírej si bylinky, ale pak hajdy pryč.“

„Bůh vám žehnej, seňore,“ zvolala žena s vášnivou radostí.

„Maria Segovia,“ opakoval opět Enrico táhle. Pak dodal prudce „Jdi!“

Žena obrátila se a počala se kolkolem rozhlížeti.

„Maria Segovia,“ zvolal Enrico, „rozhlížíš se po bylinkách?“

„Ano, seňore,“ odvětila pokorně.

„Jsou ty tvé bylinky tak vysoké, že rozhlížeti se musíš po nich jako po palmách?“

Žena sebou nepatrně trhla. „Zde je vše pošlapáno, seňore,“ odvětila kvapně; „rozhlížím se po svahu pahorku.“

Trhnutí to neušlo Enricovi.

„Odkud pocházíš?“ tázal se.

„Tamo z té vesničky.“

„Vždyť jsme ji včera z pola spálili. A kde leží ta tvá nemocná sestra?“

„V jediné té polo zachovalé chatě, již odtud, siňore, zříti můžete.“

„Ženo, lžeš,“ vzkřikl nyní Enrico. „V té chatě ztrávil jsem včera několik hodin a neviděl jsem tam žádné nemocné.“

„Přinesli ji tam po vašem odchodu ze sousedního hořícího stavení,“ odvětila žena rychle.

„Po mém odchodu?“ tázal se Enrico. „Tys viděla mne odcházet?“

„Ano, señore, hleděla jsem na vás z onoho spáleniště,“ a žena ukázala směrem k spálené vesničce.

„Chopte se ženy té!“ vzkřikl nyní Enrico mocným hlasem. „Enrico de Tejada v oné vesničce nikdy nebyl.“ — „Enrico de Tejada!“ vzkřikla žena mimovolně a pěstě její se zaťaly a z očí vyšlehnul blesk nenávisti.

„Znáš jmeno to?“ tázal se Enrico s jedovatým smíchem a zvláštní myšlenka proletěla mozkem jeho.

„Slyším je poprvé!“ odvětila žena plna rozpaků.

„Poprvé?“ zasmál se Enrico. „A což jméno Alfonso de Ayala — slyšíš i to poprvé?“

Slova ta způsobila v ženě změnu nevídanou. Zbledla, v očích zablesklo se hrozně a pravice křečovitě vjela do záňadří. Chvíli rozhlížela se žena, jako by se rozmýšlela, co činiti dále, pojednou však vrhla se jako litice na Enrica a ve vztýčené pravici zableskla se břitká ocel. „Znám obě jmena, padouchu!“ vzkřikla, „a jednoho zbavím Cubu.“

Avšak dvacet paží chopilo se jí dříve, nežli byla ještě s to přiblížiti se Enricovi, a vyrvalo jí ocel z ruky.

„Mám tě, Jesusito de Ayala?“ zajásal Enrico. „Přivažte ženštinu na některého ze soumarů a střežte mi ji jako oko v hlavě. A nyní vzhůru!“ V málomocném vzteku zaryla donna Jesusita, neboť ona to byla, zuby do rtů. Oči její metaly blesky, prsa se mocně dmula, avšak ni slovo nevyšlo více z úst, ani při surovém spílání vojínů, ani při nelidském poutání něžného jejího těla.

„V oné haziendě,“ zvolal Enrico vášnivě pohnut, „vyčkám další instrukce od komandujícího, pro které zajede okamžitě poddůstojník Manca.“ A obrátiv se udělil potřebné rozkazy, prohledl ještě jednou nová stanoviště a jich kvapně učiněná opevnění, doručil poddůstojníkovi písemné zprávy, na rychlo sestavené a odevzdav velení na pahorku mladému důstojníku, dal znamení k pochodu, na kteréž několik řad pěších, obletovaných na všech stranách jízdou, dalo se v pohyb k haziendě. Enrico sám, vyslav obvyklé přední stráže, hnal se v čele několika jezdců, v jichž středu nalézala se zajatá, úprkem k rozkošně položenému sídlu, kdež doufal nalézti po mnohaměsíčních útrapách opět trochu pohodlí.

Jak bouřilo to v jeho prsou! Válečné útrapy a neustálé ty boje s povstalci zatlačily Catalinu v duši jeho jaksi do pozadí a jen chvílemi uchvacovaly jej upomínky na ni takovou silou, že poznával nyní teprvé, jak vřele Catalinu miluje. O jak nenáviděl v takových okamžicích Alfonsa, a jak rostla nenávist ta, když pojednou počalo ozývati se jmeno jeho na všech stranách a když stálé úspěchy jeho značily pokoření Enricovo!

Nyní konečně se mu zdařilo, dostati do rukou rodičku nenáviděného muže a to za okolností, jež činily zničení její skutkem na nejvýš záslužným a důležitým. O jak hodlal Enrico stýrati v ní Alfonse, jak doufal pomstíti se nenáviděnému soku aspoň v matce jeho! Třásl se

nedočkavostí po onom okamžiku, až odevzdávaje ji divoké své soldatesce prohlásí jmenem komandujícího: „vyzvědačka odsuzuje se k smrti zastřelením, a jest jí popřáno půl hodiny k spořádání posledních věcí.“

A donna Jesusita? — Byla náhlou tou změnou jako omámena a poprvé od vstoupení do řad povstaleckých cítila v srdci něco, co podobalo se nespokojenosti nad úlohou, jakou byla v poslední době na se převzala. Nyní byla ztracena, ztracena na vždy. Nespatří více syna svého, nestiskne jej více na prsa svá, neuslyší více jeho sladkého hlasu. Svěsila hlavu a oko zvlhlo. Pojednou však se opět vztýčila. „Setkám se opět s manželem“ zašeptala zbožně — a již rozhlížela se kolem sebe odhodlaně, odevzdána v osud svůj.

Hazienda byla za nedlouho obsazena jezdci napřed vyslanými, a když po chvíli přicválal vojín oznamuje, že nehrozí žádné nebezpečí, pobídl Enrico koně a vjížděl za krátko do velikého, pečlivě upraveného dvora.

„Kde jest pán této haziendy?“ otázal se Enrico obrovského černocha před vchodem do obydelného stavení stojícího.

„Bude tu ihned, seňore,“ odvětil černoch pokorně. „Má žena již běžela mu příchod váš oznámit.“

„Jeho jmeno?“ tázal se Enrico dále.

„Don Christobal de Ortega.“

Dvěma osobami projelo jmeno to jak elektrická rána: Enricem a Jesusitou. Enricovi hrnula se krev ku hlavě a srdce počalo tak mocně bušiti, že vynaložiti musil všechnu duševní sílu, aby náhlé pohnutí své opanoval, kdežto Jesusita přemožena upomínkami, jež jmeno to v ní vzbudilo, křečovitě napnula ruce své, jako by pouta přetrhati chtěla.

„Don Ortega?“ opakoval Enrico zajíkavě.

„Ano, seňore — zde jest sám.“

VII.

Ve dveřích objevil se don Ortega.

Zahleděl se udiven na skupinu jezdců a sotva patrná vráska vyskočila na hladkém jeho čele, když poznal Enrica.

„Vítám Vás, seňore,“ pravil kvapně s obvyklou svou zdvořilostí sice, avšak tonem přece jen odměřeným, dříve ještě, nežli Enrico byl s to z překvapení svého se probrati. „Což pokračují povstalci tak rychle, že naše tiché údolí stane se také již dějištěm bojů?“

„Odpusťte, seňore,“ odvětil Enrico hlasem stísněným, „že poměry válečné zahnaly nás ve Vaši haziendu. Neměl jsem ani tušení, když zaměřil jsem se svým lidem sem, že naleznu zde Vás.“

„Nemám co odpouštěti,“ usmál se don Ortega, „běh událostí nelze zastavit. Budu se musit postarati jen o bezpečnost Catalininu.“

Dobře, že při slovech těchto don Ortega se obrátil do domu, volaje silným svým hlasem: „Francesco! Francesco!“ Byl by jinak musil spatřiti náhlé pohnutí, v něž jmeno „Catalina“ Enrica uvrhlo. Zbledl, avšak v tomže okamžiku hrnula se mu již krev ku hlavě.

„Sesedněte, seňore,“ obrátil se k němu zase don Ortega. „Považujte dům tento za svůj a dovolte vojínům, aby učinili po Vašem

příkladu. — Avšak hle“ — zvolal pojednou překvapen, „jaká to zajatá uprostřed vojínů?“

Plamenné oko donny Jesusity upíralo se na tvář dona Ortegy, jako by jí proniknouti chtělo až do duše.

„Žena vyzvědačka,“ odvětil Enrico zmaten, „kteroužto šťastný osud konečně uvedl do našich rukou. Bude mi pro ni bezpečného místa potřebí.“

„Dostane se vám ho,“ odtušil don Ortega, útrpně hledě na spoutanou ženu. „Vyzvědačka!“ opakoval pak tiše.

V tom přikvapil Francesco Zafra.

Avšak jak byl změněn! Enrico by jej byl sotva poznal. Pyšná kdysi postava byla shrbena, tvář byla zažloutlá, vlas silně prošedivělý a pohled nestálý.

„Francesco!“ zvolal Enrico pln radosti, že nalézá starého přítele. „Podej mi pravici. Nu, jak se vede, starý hochu?“

Vpadlou tvář Francescovu přelétl ruměnec. Pozdravil Enrica po vojensku a odvětil: „Špatně, seňore. Habanský vzduch mi přestal sloužiti.“

„Francesco,“ oslovil jej don Ortega. „Odevzdávám ti naše hosti. Jich přání buď ti rozkazem.“ A obrátiv se k Enricovi, dodal: „Francesco opatří Vám, seňore, vše, čeho bude Vám třeba. Jakmile odbudete to nejnutnější, očekávám Vás k snídaní. Prozatím na shledanou!“

A pokynuv Enricovi, zmizel don Ortega v domě. A mezi tím, co Enrico sesednuv s družinou svou s koně a opatřiv zajatou do síně Francescem mu poukázané se odebral, aby po delší době zase jednou čerstvým prádlem se opatřil a k snídaní se připravil, při níž doufal zastihnouti Catalinu, zaměřil don Ortega přímo do onoho v nádhernou zahradu obráceného přívětivého domu, v němž Catalina obývala.

Zastihl ji v rozkošném zahradním salonku, zaměstnanou krmením několika překrásných papoušků.

Catalina, spatřivši otce, běžela mu vstříc nakloňujíc čelo k políbení.

Byla bleda, až průhledně bleda, ale krásnější, nežli kdy jindy. Oko hledělo snivě, ústy pohrával jemný sice, avšak trpký úsměv, jenž ve spojení s neobyčejnou bledostí celého obličeje dodával tomuto rázu opravdově trpícího, a postava její, ještě útlejší nežli dříve, okouzlovala přímo lepostí svou.

„Dobré jitro, otče,“ vítala tohoto jemným hlasem, tázavě hledíc na něj, neboť nemíval don Ortega ve zvyku, z rána dceru svou v komnatách jejích vyhledávati.

„Nesu nepříliš potěšitelné noviny, Catalino,“ odvětil otec líbaje čelo její něžně. „Španělské voje ustupují před povstalci a obsadili právě naši haziendu. Možná, že co nejdříve rozvinou se v našem údolí boje a protož bude nejlépe, jestliže tento tvůj zamilovaný ráj opustíme a sice hned.“

„Hned?“ divila se Catalina a rozhlédla se bolestně kolkolem. „Proč hned? Či nebude k tomu času dosti, až boje započnou?“

„Nebyl bych řekl hned,“ namítal otec v rozpacích. „Avšak mezi vojíny nalézá se někdo, jehož jmeno ráda as neuslyšíš?“

Catalina pohledla pátravě na otce. „A sice?“ tázala se.

„Enrico de Tejada."

„Enrico!" vzkřikla Catalina, a oči zaleskly se zvláštním ohněm, malá ústa se sevřela a ňádra počala se bouřlivě dmouti. Avšak na málo jen okamžiků. Za nedlouho zdála se Catalina zase klidnou jako dříve.

„Ano, máš pravdu, otče," pravila klidným hlasem, jímžto však potlačované rozčilení prochvívalo. „Za hodinu jsem k odjezdu připravena."

Tvář dona Ortegy se vyjasnila. Objal Catalinu a opustil kvapně salonek.

Avšak sotva že zavřely se dvéře za otcem, sklesla Catalina polo zničena na pohovku. Zakryla oběma ručkama tvář a křečovité vzdechy valily se volně ze stísněných prsou.

Jaké vzpomínky, jaké bouře vzbudilo neblahé jmeno to v rozervaném jejím nitru!

Viděla se ve skvělé společnosti s mužem, jehož úsměv budil v prsou jejích luzné jaro, a jehož smutek ovíval duši její jako mrazivá zima. Byla královnou společnosti té, ale oči její hledaly jej a celou bytost její projela vždy zvláštní rozkoš, když setkaly se s jeho zraky, z nichž zářilo neskonalé štěstí.

A pojednou vystoupil zuřivý neuprosný ďábel a zaklel muže toho v propast, z kteréž nebylo vyváznutí. Jako jedovatý šíp projela slova ďáblova srdcem jejím. Prsa se vzedmula, jakoby prasknout chtěla. Děsný výkřik ulevil jim — avšak pojednou bylo vědomí její totam.

Probudila se na svém loži. Byla noc. Zastřená lampa rozlévala kolkolem nejisté světlo a ve světle tom poznala ustaranou tvář otcovu k ní se sklánějící. V prvním okamžiku nevěděla, co to vše znamená. Avšak tvář otcova rázem jí vše zas přivolala na mysl. „Otče — otče," vzkřikla srdcelomným hlasem, a křečovitě jej objímajíc, počala vášnivě štkáti. —

Jak sladce mluvil k ní otec, jak něžně konejšil její bol a jak úzkostlivě ji zapřisáhal, aby pamatovala na život svůj, jenž jest podmínkou života jeho.

Dlouho byla slova otcova marna. Pojednou vztýčila se Catalina.

„Musíme odtud pryč, otče," zvolala v zimničném rozechvění.

„Půjdeme," odvětil, „ale jen až přejde tvá churavost."

„Nejsem churava," zněla prudká její odpověď.

„Dceruško, pamatuj se," napomínal otec.

A zase sklesla Catalina zpět, křečovitě štkajíc.

Po delší době se vztýčila opět. „Otče," pravila tiše, „ráno nás nesmí v Habaně nalézti."

„Nenalezne, přeješ-li si toho."

„Učiň, prosím, ihned všechny přípravy."

„Učiním. — Avšak, Catalino, jednu otázku."

Catalina pohledla na otce plna napnutí.

„Miluješ Alfonsa opravdu?" tázal se otec tiše.

Catalina zalomila rukama. „Nyní teprvé vím, j a k jej miluji," zvolala vášnivě.

„O mé ubohé dítě! Mé ubohé dítě," hořekoval otec. „Ano, máš pravdu, opustíme Habanu, nežli nastane ráno."

„A co bude z Alfonsa?" tázala se Catalina, úzkostlivé na otce hledíc.

Otec neodpovídal chvíli. — Pak pravil vážně: „Musíme aspoň prozatím ponechati jej osudu. Je-li muž, nalezne pravou cestu životem, jejž uvrhl dnešní večer na dráhy zcela nové."

Catalina se zamyslila. Hlava sklesla na dmoucí se ňádra, ruce byly skříženy a oči zabodnuty v zem. Však pojednou se vzmužila a pravila hlasem úplně změněným, hlasem plným odhodlanosti: „Ano, máš pravdu, otče. — Avšak nyní k našim přípravám."

A otec, políbiv ji ještě jednou v čelo, a přesvědčiv se, že nabyla opětně dřívějších svých sil, odešel.

A sotva že odešel, již opustila ji zase tak pracně vydobytá odhodlanost. V slzách tonouc, chodila po své ložnici, marně se namáhajíc, aby šílený ten bol utlumila. Vše nadarmo. Cítila jasně, že v srdci jest hrůzná rána, kterouž nedovedou zahojiti žádné slzy, žádná bezsenná noc, žádné výbuchy sebe prudčího zoufalství.

První svit probouzejícího se dne zastal Catalinu v tomže rozčilení. Komorná její byla zatím vše na cestu připravila a když pak přišla se vzkazem otcovým, že možno již odjeti, tu vzchopila se Catalina kvapně a přistrojivši se za pomoci komorné, rozhledla se uslzeným okem kolkolem. Jak těžko loučila se s klidným tím koutkem, v němž tolik blažených chvil byla zažila. Pohledla ještě jednou na lože, na němž o Alfonsovi snívala, pohledla ještě jednou na hodiny, na nichž vždy s takou netrpělivostí vypočítávala, kdy Alfonso opět přijde — pojednou obrátila se však prudce a spěchala se sklopenou hlavou ven. Ty upomínky přemáhaly ji příliš.

A odjeli. Don Ortega kojil se nadějí, že Catalina smíří se s nešťastným svým osudem, a že vrozená pýcha její dovede přemoci neblahou lásku. Bylť Alfonsovi upřímně nakloněn a nelekal se ani smíšené krve jeho, jež společnost habanskou tak pobouřila, avšak don Ortega miloval nade vše své dítě a láska k dítěti tomu nedala vzniknouti upřímnému přání, aby Catalina povznesla se nad předsudek lidský a pojala Alfonsa za manžela. Catalina byla zjevem, duchem, postavením a rodem svým určena, kralovati společnosti habanské. Má skvělou svou budoucnost zničiti navždy a zúplna, má státi se nemožnou v kruzích, kde veleti jen určena jest a býti odsouzena tráviti život svůj na osamělé haziendě mezi samými otroky, nemajíc mimo manžela nikoho, s nímž mohla by promluviti a nesmějíc odvážiti se do společnosti slušné?

Něžné srdce otcovské nebylo s to odpověděti na otázku tuto jinak nežli záporně. Nechtěl sice doléhati na Catalinu, aby vyhostila všechny upomínky na Alfonsa z duše své, ale umínil si, pozvolna vylíčiti jí veškeré neblahé následky, jež krok takový měl by v zápětí a ponechati jí pak rozhodnutí úplně volné.

Avšak Catalina nezmínila se před otcem ani slůvkem o Alfonsovi. Obličej její jevil, že trpí, ale ústa to nikdy nevyřkla. Trávila celé dni v nejosamělejších koutech zahrady, zabývala se svými ptáky, svými květinami, knihami, hudbou a zdála se dosti klidnou. Avšak uvnitř tak

nebylo. V prsou to vřelo a v hlavě to vířilo. Proč neskočil tehdy Alfonso k Enricovi a neztrestal zlolajný jeho jazyk, proč nevztyčil se před celou společností a nezvolal: „Catalino, vol mezi těmito zde a mnou!“ — ona by byla zvolila bez rozmyšlení jej. Nyní, když tolik bezesenných nocí vzbudilo tak těžké úvahy a myšlenky, nyní bylo rozhodnutí již těžší. O ta nešťastná mdloba!

Co stalo se as z něho? Proč nepřichází? Kdyby jej spatřila a čtla opět v očích jeho tu neskonalou lásku jako jindy, pak byla by zajisté rozhodnuta ihned, pak zapomněla by ihned všech ohledů na celý svět, a náležela by jen jemu!

A Catalina byla přesvědčena, že přijde, že přijíti musí. Den ode dne naň čekala, každého večera doufala, že druhého dne zde bude, avšak nadarmo. A nyní, kdy již zajisté přijíti musil, nyní měla odejíti? Voje povstalců se blížily, on byl mezi nimi, má uprchnouti, nečekajíc jeho příchodu?!

Byla odhodlána zůstati, avšak když otec jí oznámil, že Enrico jest jeho hostem, tu rozhodla se ihned, že haziendu bez meškání opustí. S Enricem pod jednou střechou, s mužem, jenž zničil ji, jenž zničil jej — nikoliv! V zimničném rozechvění kázala připraviti vše na cestu, a již neměla klidu v místech, s nimiž před okamžikem ještě by se nebyla rozloučila za žádnou cenu.

Vše bylo již připraveno na cestu a Catalina chystala se právě obléci svůj cestovní oděv, ana přinesla komorná zprávu, že Francisco Zafra přeje si bez odkladu promluviti s donnou o věci velice důležité.

Catalina kázala jej předpustiti.

Francisco vešel, a když byla komorná odešla, pravil kvapně:

„Seňorito, právě zvěděl jsem o něčem, co nesmím zamlčeti především Vám.“

„Co jest to? Mluv?“ tázala se Catalina.

„Don Enrico de Tejada přivedl s sebou zajatou ženštinu,“ vyprávěl Francisco. „Zajal ji dnešního rána, a hodlá ji dát zastřeliti, jakmile instrukce od komandanta dojdou, poněvadž jest usvědčena z vyzvědačství.“

„Ubohá žena!“ vzdychla Catalina. „A proč mi to sděluješ? Či jsem s to vysvoboditi ji z neblahého osudu, jenž ji očekává?“

„Seňoro,“ zvolal Francisco vášnivě, a mdlé jindy jeho oči se zaleskly. „Vy musíte vynaložiti všechny síly své, abyste ji vyprostila ze zajetí.“

„A proč?“

„Poněvadž jest nešťastná žena ta — matkou Alfonsa Pereze, nyní de Ayala zvaného.“

„Matkou Alfonsa Pereze!“ vzkřikla Catalina.

„Seňorito,“ zapřisáhal ji Francisco. „Ta ubohá žena nesmí zemříti. My musíme ji vyprostiti ze zoufalého postavení toho.“

„Musíme!“ odvětila Catalina rozhodně. „Avšak bude to možné?“

„Seňorito“, zajásal Francisco, „Vy-li se mnou se spojíte, pak jest žena ta dnešní noci na svobodě.“

„Mluv, co mám činiti?“

„Vykázal jsem donu Enricovi co vězení pro nešťastnici onu zamřížovanou síň na západním rohu tohoto křídla domovního. Síň jest

pevna a nelze z ní tak snadno uniknouti. Avšak síň ta hraničí s vašimi komnatami. Šatna Vaše nalézá se bezprostředně vedle síně té.“

„Dále, dále!“

„V rohu Vaší šatny jest veliká, stará skříň. Stejná skříň vystupuje na tomže místě ve vězení zajaté ženy a obě skříně dělí pouze dřevěná stěna, kterou však zcela snadno pošoupnouti lze stranou tak, že člověk pohodlně protáhnouti se může. Bylyť tam dříve dvéře, jež ale děd Váš, jak se praví, tímto způsobem zahradil.“

Oči Catalininy se zaleskly. „Již rozumím!“ zvolala s vášnivou radostí. „Avšak co stráže?“

„Vezmete-li Vy úkol na se, otevříti zajaté cestu, postarám se, aby pozornost stráží byla odvrácena. Pod záminkou noční hlídky v budově zapletu ji při dobrém cognacu v hovor, jenž popřeje Vám ku všemu času a klidu.“

„Zde ruka má, Francisco,“ zvolala Catalina. „Avšak nyní musíš ukázati mi, co a jak činiti, abych dostala se k zajaté. — Ještě okamžik.“ A Catalina zazvonila.

Za nedlouho objevila se komorná.

„Jdi vyřídit otci,“ kázala Catalina, „že necítím se dosti silnou, abych mohla odjeti dnes. Odjedeme zítra časně z rána.“

Komorná odešla a Catalina spěchala nyní následována Franciscem do šatny. Prošli několik komnat a octli se v přívětivém pokojíku, vyplněném samými skříněmi. Francisco přistoupil kvapně k nejstarší z nich, otevřel zvolna, vyňal šaty v ní se nalezající a kynul Catalině. Záda skříně sestávaly ze čtyr tmavých prken. Uprostřed nalézaly se dole dva nepatrné knoflíky. Francisco zatlačil zvolna jedním v pravo, druhým v levo a prkna se polehounku pošoupla stranou, ponechávajíce tříhranný otvor, jímž člověk zcela dobře protáhnouti se mohl. Otvorem bylo viděti zavřené s druhé strany dveře.

„Rozevřete takto prkna zcela lehce a zaklepáte. Zajatá jistě otevře.“

Francisco uzavřel zase otvor a skříň a vrátil se s Catalinou do ložnice.

„V kolik hodin mám začíti,“ tázala se Catalina.

„O půlnoci dojdu na obchůzce své ku stráži oné. Zdržím se u všech stráží, u té však nejdéle. Až budu míti za to, že zajatá jest pryč, budu ji očekávati u zadního zahradního východu s koni a uvedu ji postranními cestkami na místo, kde bude v bezpečí. Před slunce východem budu zase zpět.“

Francisco odešel a zanechal Catalinu divoce pobouřenou. On nepřišel, avšak osud vydal život matky jeho do rukou Catalininých. Či směla se rozmýšleti jen na okamžik, má-li dle ujednání s Franciscem jednati? Nikoliv. Nechť stalo se cokoliv, Alfonsova matka nesmí skončiti smrtí vyzvědačů!

V tom vešel kvapně otec. „Tys churava, Catalino?“ tázal se uleknut.

„Nejsem, otče,“ zalhala Catalina, „ale necítím se dosti silnou k cestování. Zítra časně z rána můžeme však najisto odjeti.“

„A přijdeš k snídaní?“ tázal se otec opět upokojen.

„Nepřijdu — necítím touhy setkati se s donem Enricem.“

Otec odebral se přímo do jídelny, kdež zastal již Enrica.

„Nuže, posaďme se,“ vybízel don Ortega.

„A donna Catalina?“ tázal se Enrico napnutě.

„Jest přípravami na zítřejší svůj odjezd tak zaujata, že přijíti nemůže.“

Enrico kousl se do rtů. Usedl, avšak výborná snídaně nechutnala mu, jak byl očekával. Hovor byl trhaný a chladný. Nedotkl se ani jeden ani druhý příčiny té chladnosti, avšak Enrico cítil, že naděje, s jakými byl táhl do pole, klesají a že jest cíle, k němuž doufal doraziti onoho osudného večera jediným rázem, více vzdálen nežli kdykoliv dříve.

VIII.

Když Enrico, odbyv snídaní, přibylé zatím vojsko rozložil, a přijav předepsané raporty veškerá opatření učinil, jichž k důkladnému hájení a sesílení nového postavení zapotřebí bylo, vyhledal ihned Francisca.

Hořel touhou, zvěděti něco o Catalině, a byl přesvědčen, že nikdo nepodá mu zpráv spolehlivějších.

Záhy jej nalezl.

„Francisco,“ zvolal, přátelsky potřásaje jeho pravicí. „Nemáš pro mne novin? Práhnu po nich, neboť po tolik měsíců neslyšel jsem o Catalině ni toho nejmenšího.“

„Nemám,“ odvětil Francisco mdle.

Enrico pohledl udiven na svého starého přítele. Či byl to týž Francisco, jenž klada kdysi život svůj k nohoum jeho prokázal mu služby ceny neskonalé?

„Což změnil se,“ zvolal, „s donem Ortegou i Francisco?“

„Změnil, seňore,“ odvětil Francisco upřímně. „Francisco, jenž stojí před Vámi dnes, jest mužem zcela jiným, nežli byl onen Francisco, jenž pomohl Vám zničiti nenáviděného soka. Onen Francisco byl muž zdravý, náhle vzbuzenými upomínkami na minulost nadšený. Dnes stojí před Vámi člověk churavý, jejž žíravá lítost nad nejbídnějším kusem jeho života zrušila tělesně i duševně.“

Enrico hleděl na Francisca jako vyjeven. Zdálo se mu, že dobře nerozuměl, ale pohled na ustaranou tu tvář a na ty oči, z nichž mluvilo zřetelně vše to, co ústa byla pronesla, potvrdil mu vše s dostatek a působil na srdečnost, s níž byl Francisca oslovil, jako náhlý mráz na první květy jara.

„Ty tedy lituješ toho, co jsi učinil?“ tázal se pojednou chladně.

„Z celé duše, seňore,“ odvětil Francisco upřímně. „Splatil jsem Vám, co dluhoval jsem Vašemu otci, avšak za cenu spokojenosti svého života. Dokázal jsem za svého mládí ledacos, ale tak špatný kus jsem v starých svých letech učiniti neměl. Zničil jsem nejen Alfonsa, ale i sebe a — Catalinu.“

„Catalinu?“ vzkřikl prudce Enrico.

„Ano, seňore, neboť Catalina Alfonsa posud miluje.“

A slova ta projela srdcem Enricovým jako jedovatá dýka. Minula se tedy s účinkem ona rána, kterážto zdrtíc soka měla především zničiti jej v očích Catalininých; marná byla tedy naděje, jež oživovala jej po dlouhou tu dobu stálých bojů, stálého utrpení a nedostatku? Bídný míšenec, svržený a ušlapaný v bláto, zůstal přece vítězem nad Enricem?

Enrica zmocnil se šílený vztek. Chtěl vrhnouti se na člověka, jenž byl se mu oddal s duší s tělem a nyní v opovržení od něho se odvraceje, tak chladným hlasem přináší mu zdrcující novinu. Ale v čas ještě vzpomněl, že jmenoval se kdysi sám na věky jeho dlužníkem. O kéž by byl mohl celou haziendu se všemi, kdož na ní žili, zničiti jediným rázem! Nenáviděl v tom okamžiku vše, co pod střechou haziendy dýchalo, i sebe sama.

Prsa hrozila mu prasknouti. Musil najíti někoho, na němž by vztek svůj vylíti mohl. Avšak nadarmo se rozhlížel.

Pojednou ozval se dusot přijíždějícího koně, a v několika okamžicích přinášel poddůstojník zprávy od velitele.

Kvapně rozevřel Enrico list, a obličej jeho přeletěl ďábelský úsměv.

„Dobrá," zvolal. „My jsme spolu vyrovnáni na vždy. Nyní zbývá ještě naše vyzvědačka. Kající Francisco," dodal úsměšně, „bude moci zítra touto dobou modliti se na jejím hrobě, za hříchy spáchané na celé její rodině. Z rána přijede zastance vojenské spravedlnosti, a že náhlý vojenský soud odsoudí donnu Jesusitu de Ayala k smrti, za to ručím ti stejně jako za to, že rozsudek bude svědomitě vykonán."

Enrico odkvapil pln vášnivého pohnutí a zanechal Francisca jeho myšlenkám.

Francisco hleděl za ním po nějakou dobu s nelíčeným smutkem. Pojednou však se vzchopil: „Ještě jste nedohrál, done Enrico," zašeptal, „dnešní noc rozhodne." A obrátiv se odešel za svou prací, nemysle na nic jiného, nežli na ubohou zajatou a nemoha dočkati se noci, kteráž měla přinésti spásu jí a — jemu.

S Franciscem byla se stala změna opravdu veliká. Oheň, s nímž byl se oddal Enricovi, neunavnost, s jakou pátral po prostředcích ku zničení Alfonsově a radostné rozechvění, s jakým byl hleděl zničení tomu vstříc, pojednou zmizely a v duši Franciscově probudila se žíravá lítost nad tím, co byl učinil, když poznal toho účinek. Do domu, k němuž byl přilnul s věrností starého psa, do domu to dříve tak šťastného a spokojeného, uvrhl pojednou neštěstí a nespokojenost a zničil člověka, jemuž měl děkovati za svůj život. O jak litoval Francisco, že strhl jej tehdy v přístavu Alfons zpět a že bedna ona nerozdrtila jej pod tíží svou.

A poznav, co spůsobil, měl Francisco nejlepší vůli vše zas napraviti. Avšak jak? Pobořiti tu budovu blaha několika lidí bylo snadné, ale zbudovati ji znovu, bylo nemožností. Jaké to noci měl Francisco od onoho neblahého večera! Neměl klidu, neměl nikde stání a zřídka kdy zdařilo se mu zahnati na okamžik ty chmúry z mysle. Avšak bylo to vždy jen na okamžik, a ony vrátily se pak s tím větší silou.

A stálé tyto výčitky svědomí, to neustálé rozčilení podryly konečně zdraví jeho. O jak přál si Francisco, aby osud skončil již to jeho trápení a zbavil ho života, jenž mu byl obtíží! Ale nadarmo volal k osudu. Tělo chřadlo, avšak čím víc chřadlo, tím pichlavěji, tím palčivěji pálilo svědomí. A nemohlo býti jinak. I kdyby se mu bylo zdařilo, výčitky svědomí utlumiti, jediný pohled na bledou tvář Catalininu a na zachmúřený obličej Ortegův rozpoutal by vždy zase veškeré ty ďasy, jež drželi srdce jeho v klepetech. Zoufale hleděl na minulost a na přítomnost, ještě zoufaleji do budoucnosti.

Tu pojednou ozářil temný obzor jeho života skvělý paprslek naděje. Či nebyl to prst osudu, že náhoda přivedla do haziendy roditelku toho, jenž hlavním byl předmětem duševních jeho muk? Jestliže vyprostí ji ze zoufalého toho postavení, v němž se nalézá, zdož neodčiní aspoň s velké části provinění, jehož dopustil se na synu? Jako topící se stébla, chopil se Francisco této myšlenky a uzavřel ihned provésti ji za každou cenu. Avšak sotva že ji pojal, již svěsil zase hlavu. Či bude možno, pomoci jí k útěku, když hazienda celá hemží se vojskem? Marně zabřeskla se sladká naděje! Stráže stojí přede dveřmi a pod okny, přístupu k zajaté nedosáhne, jak možno pak vykonati skutek, jenž by vyžadoval především srozumění se s tou, jež měla vyprostěna býti?

Zoufale zalomil Francisco rukama, avšak již zaleskla se opět jeho tvář. Catalina musí pomoci a ona pomůže, vždyť jde o Alfonsovu matku! Vzpomněl, že komnaty její jsou ve spojení s vězením, jež byl zajaté vykázal, a prsa dmula se opět nadějí. Spěchal ihned ku Catalině a opouštěl ji šťasten, neboť byl si nyní jist, že odvážný onen kus se zdařiti musí.

Nejhlavnější starostí Franciscovou bylo nyní, aby vyšetřil, v kterých místech by nejsnáze mohl proraziti voje španělské a jak by, aniž by vzbudil podezření, dopravil na umluvené místo koně.

Jedno i druhé zdařilo se mu úplně. Rozhled, jejž poskytovalo obydelné stavení haziendy, jakož i opatrný rozhovor s vojíny poučil ho o prvějším, a množství koní na všech stranách haziendy zaměstnaných dovolilo mu držeti dva z nich na blízku vyhlídnutého místa, aniž by to bylo vzbudilo podezření.

S napnutostí zimničnou hleděl nyní noci vstříc.

A s nemenší napnutostí očekávala ji Catalina.

Když ji byl Francisco opustil, cítila v prsou takou odhodlanost, že zdál se jí zamýšlený čin hračkou. O jak třásla se na ten okamžik, až objeví se matce Alfonsově a zvolá: Jsi svobodna, jdi k svému synu a pověz mu, jak jsem blažena, že popřál mi osud, odvrátiti nebezpečí od matky jeho.

S počátku byla na rozpacích, neměla-li by se svěřiti se vším otci. Avšak záhy se rozhodla, že tak neučiní. Otec by zajisté byl proti tak odvážnému skutku, a i kdyby se odhodlal podporovati ho, zajisté že by nesvolil, aby podnikla ho Catalina, a o tu rozkoš, moci zvěstovati donně Jesusitě svobodu sama, nechtěla se Catalina připraviti.

Nikdy posud nezdál se jí den tak dlouhým, jako den dnešní. To slunko, jež jindy tak rychle spěchalo k západu, nechtělo se, tak aspoň zdálo se Catalině, s místa svého hýbati a rozčilení její rostlo tak, že neušlo donu Ortegovi. Arci dovedla otce záhy upokojiti. Náhlý odjezd za okolností tak zvláštních z míst, jež byly Catalině přemilé, nemohl nechati ji chladnou.

Konečně nastala noc.

Catalina odebrala se za záminkou nastávajícího časného odchodu do svých komnat a hleděla nyní s tlukoucím srdcem na hodiny. Jako ve dne slunko, nechtěly se nyní zase ručičky na hodinách těch hýbati. Hlemýždím krokem míjely hodiny, jimž Catalina přála orličího letu, až posléze přece po trapném čekání stanuly na dvanácté.

V haziendě nastalo zatím ticho. Catalina, jež komornou svou hned s večera odeslala pryč, vzchopila se prudce, a spěchala tichým krokem do šatny. Srdce jí bušilo, prsa se dmula a ruce se chvěly, když otevřela skříň a když pošupovala prkennou stěnu stranou. Stěna se otevřela a Catalina protáhla se otvorem.

Stanula a naslouchala. Ve vězení bylo ticho. Catalina vztáhla nyní ruku ku dveřím skříně, aby je otevřela, avšak o běda! — dveře se nepohnuly.

Smrtelná úzkost zmocnila se Cataliny. Na to nebyli pomýšleli ani ona ani Francisco, jak otevrou se dveře ty. Co nyní? Francisco je dalek. Prolomiti dveře nebude s to, a kdyby — hřmot takto povstalý, upozornil by stráže.

Studený pot vyvstal Catalině na čele. Má zavolati zajatou? — Ne! — dala by snad příliš hlasitou odpověď, která by zase stráže upozornila. Má jíti na umluvené místo a očekávati tam Francisca, aby pomohl? — To nemůže. Kdoby pak zaměstnával stráž přede dveřmi? —

O Catalinu pokoušela se mdloba. Mimovolně chopila se vyčnívajícího dovnitř zámku, aby neklesla. Pojednou ucítila klíčový otvor v zámku a v tomtéž okamžiku prolétla jí hlavou spásná myšlenka.

Vrátila se tiše a třesoucí se rukou hledala, vězí-li klíč ve dveřích skříně její. Byla by zajásala hlasitě, když ho nalezla. Jest to tatáž skříň na obě strany; a ten kdo postaral se o nepozorovaný vstup do nárožní oné síně, musil také postarati se o to, aby mohl druhé dveře podle své libosti otevříti. Proč by měly každé dveře otvírati se klíčem jiným?

Avšak není-li klíč přece tím pravým? — Catalina neměla času o tom dále přemýšleti. Veškeré myšlenky byly nyní soustředěny v klíči nalezeném, a v rozčilení, jež vyššího stupně již nepřipouštělo, spěchala Catalina opět k nešťastným dveřím.

Zase naslouchala na okamžik. Všude panoval noční klid. Chvějící se rukou zkoušela nyní opatrně, vejde-li se klíč do otvoru. Po nějakou dobu se to nedařilo — chvěláť se ruka její přílišně. Avšak pojednou tam zapadl.

Catalina sevřela ústa, aby potlačila jásavý vzdech, jenž ze stísněných prsou se jí dral. Počala volně klíčem točiti a cítila, že dveře povolují. Oddechla sobě z hluboka, nejsouc více s to se přemoci a v tomže okamžiku zaslechla jakési hnutí v síni, do níž vstoupiti hodlala.

Opět stanula tiše a naslouchala. Nic se nehýbalo a Catalina pootevřela dveře. V tom okamžiku slyšela, že zajatá se prudce vzchopila.

Pohledla do síně, avšak byla tak temna, že nemohla ničeho rozeznati.

„Seňoro“, zašeptala zajíkavě. „Donno Jesusito!“

„Kdo mne volá?“ ozval se tlumený hlas.

„Někdo, kdo vám nese spásu,“ odvětila Catalina kvapně.

„Nevěřím v ni,“ zněla odpověď.

Catalina otevřela dveře zúplna. Zaskřípěly a skřípnutí to projelo Catalině celým tělem.

Naslouchala chvíli.

„Leží ve vašich rukou,“ šeptala pak, když zůstalo vše ticho, „půjdete-li se mnou.“

„Co mi ručí za to, že smím ti důvěřovati?“ tázala se zajatá.

„Jmeno, jež přimělo mne k tomuto činu, jmeno Alfonso de Ayala.“

Catalina slyšela, jak zajatá blíží se opatrně skříni, a spatřila v nejbližším okamžiku, jak obrážejí se neurčité obrysy postavy její proti oknu.

„Vstupte do skříně.“

Zajatá uposlechla a Catalina cítila její horký dech na své tváři. Dech ten zahnal pojednou veškeré úzkosti ze stísněných prsou Catalininých a naplnil ji netušenou odvahou.

„Nejprve zavřeme dveře,“ zašeptala Catalina.

Učinila tak co nejopatrněji, zavřela a stáhla klíč.

„Zde jest otvor,“ pokračovala pak, „Musíte jím projíti.“ A chopivše se ruky zajaté, na níž ucítila silné provazy, táhla ji volně otvorem za sebou do šatny.

„Musím vše uzavříti,“ pravila pak. Sešoupla stěnu a zavřela skříň. Pak pojala zajatou opět za ruku a vedla ji temnými komnatami až ku své ložnici.

Otevřela dveře a obě ženy octnuly se v slabě osvětlené komnatě.

Pohledly na sebe s nelíčenou zvědavostí.

„Kdo jsi,“ zvolala zajatá, „jež přišla jsi ke mně jmenem Alfonsovým?“

„Catalina de Ortega.“

„Catalina!“ vzkřikla zajatá a v očích jejích se zablesklo.

Nenávisti plný tón, jímž jmeno to proneseno bylo, a divoký pohled tento otřásly Catalinou.

„O seňoro!“ zvolala chvějícím se hlasem, „proč hledíte na mne tak hněvivě?“

„Či nemám příčiny? Což nejsem matkou Alfonsovou?“ odvětila Jesusita. „Leč rci, co přimělo vzácnou kreolku, aby podnikla tak odvážný krok pro roditelku bídného smíšence?“

„O nemluvte tak, seňoro,“ úpěla Catalina. „Co neučiní milující žena?“

Donna Jesusita chopila Catalinu prudce za ruku. „Ty miluješ Alfonsa posud?“ zvolala hrozivě.

„Ano — jsem hotova vyznati to před celým světem.“

„Střež se,“ hrozila Jesusita. „Alfonsa pro tebe není.“

Catalina pohledla na donnu Jesusitu, jako by nevěřila svému sluchu.

„Ano, není,“ pokračovala Jesusita vášnivě. „On zasvětil se úkolu, pro nějž již otec jeho život svůj v oběť přinesl, a úkol ten jest svoboda Cuby a úplné zvrácení té společnosti, jež Cubu nyní pustoší a jejímžto členem jsi také ty. Dokud v svobodné Cubě nebude kreolovi každý občan bez rozdílu krve bratrem, potud nesmí pomýšleti na něco jiného, nežli na svou vlast.“

Smrtelná bledost pokryla Catalininu tvář. Musila opříti se o stůl, aby neklesla.

Divoce hleděla na ni donna Jesusita. Pojednou však počala tvář její pozbývati přísného svého výrazu. Vzpomnělať oněch dob, kdy v prsou jejích rozhostila se nezměrná láska k muži, láska, kteráž dala jí zapomenouti všech ohledů, láska, jež neznala nic, než milovaného muže.

„Catalino," pravila srdečně, vzpomínkami těmi přemožena, „Catalino, přítomnosti pro Vás není — doufejte v budoucnost." A donna Jesusita vztahovala k ní obě ruce.

Blesk nevýslovného blaha ozářil tvář Catalininu.

„Seňoro," zvolala se srdcem překypujícím. „Bůh žehnej Vám za slova tato!" A nežli Jesusita se nadála, sklonila se Catalina a pokryla ruce její plamennými polibky.

„Ne tak, Catalino," bránila Jesusita. „Avšak nyní pryč. Jest nejvyšší čas."

Slova ta probudila Catalinu.

„O ano, seňoro, pryč, pryč," zvolala. A chopivši se dýky na stolku ležící, přeťala provazy, jimiž ruce Jesusitiny byly spoutány, ale jen tak, že mohla jimi volně pohybovati. „Povedu Vás."

A již táhla matku Alfonsovu za sebou. Sešly točitými, jen pro Catalinu vyhraženými schody do zahrady a spěchaly k postranním v keřinách skoro skrytým dvířkám. Catalina otevřela a rozhledla se.

„Konečně," ozval se tlumený hlas Franciscův.

„Rychle na kůň."

Noc byla tmavá, avšak v nejbližší vzdálenosti bylo lze rozeznati dva koně a podle nich temnou postavu.

„Catalino, děkuji Vám z hloubi srdce," zašeptala Jesusita.

Catalina nebyla schopna slova. „S bohem," zalkala po chvíli, „řekněte Alfonsovi, že žehnám jeho památce."

A Catalina cítila pojednou, jak tiskne ji žena, která před málo ještě okamžiky nenávistí proti ní naplněna byla, k srdci. Pak spatřila, jak pomáhá jí Francisco na kůň — několik vteřin ještě a vše zmizelo v temnu.

Catalina potácela se do své ložnice zpět a sklesla zemdlena na pohovku. —

Sotva že první zábřesk slunce objevil se na obzoru, oživl veliký dvůr haziendy. Jezdci přijížděli a odjížděli a jednotlivé menší oddíly chystaly se rozjeti jako obyčejně po okolí, aby nezůstal ani koutek nestřežen.

Pojednou přicválalo několik jezdců s vyšším důstojníkem v čele, jenž tázal se ihned po Enricovi.

Seskočil a za chvíli vítal Enrico ve svém pokoji vojenského soudce, dona Torriga y Bans.

Po několika slovech obyčejné zdvořilosti prohlásil don Torrigo, že před sestoupením se vojenského soudu podrobí zajatou ještě přísnému výslechu, poněvadž jest prý snad možné nabyti od ní důležitých zpráv.

Enrico chtěl zajatou dáti předvést. Avšak don Torrigo mínil, že bude lépe, odebeře-li se do jejího vězení.

Provázen Enricem a několika ozbrojenými muži, jimž tento na dvoře pokynul, kráčel don Torrigo kolem střežených oken k vězení donny Jesusity.

Stráž přede dveřmi vzdala čest.

„Vše v pořádku?“ tázal se Enrico.

„K službám, pane kapitáne,“ odvětil vojín, „zajatá se ani nehýbá.“

„Otevřete“, velel Enrico.

Poddůstojník, jenž té noci měl hlídku, otevřel a s napřaženou zbraní vstoupili nejdříve vojínové a za nimi don Torrigo s Enricem.

„Zajatá!“ zvolal Enrico drsně, „vzhůru.“

Nic se nehýbalo.

Enrico přistoupil k posteli. „Vzhůru, pravím, sice —“ Avšak nedořekl. Postel byla prázdna.

„Co to znamená?“ tázal se udiven plukovník.

Enrico rozhlížel se na všechny strany.

„Ne — ne, to není možné!“ vzkřikl. „Utéci přece nemohla.“

Plukovník pohledl z okna a souhlasil.

„Stráž nechť vejde!“ zahřměl.

Vojín vešel.

„Kam poděla se zajatá?“ tázal se zuřivě.

„Musí zde být, pane plukovníku,“ odvětil vojín chladně, „dvéře se po celou noc neotevřely.“

„Pak musí býti ve skříni“, zvolal Enrico. „Vypačte skříň!“

Několik rázných ran, a dvéře skříně byly rozbity.

„Není jí tam,“ zuřil plukovník. „Avšak odšoupněte skříň. Snad jest ve zdi nějaký otvor.“

Vojínové přiskočili a snažili se skříň pošoupnouti ode zdi. Marné namáhání.

„Rozbíjte zadní stěnu!“ kázal plukovník.

Vojínové tak učinili a v okamžiku objevil se otvor.

„Ha!“ vzkřikl Enrico, „tam musí být!“ a obrátiv se otevřel prudce okna a řval takořka do dvora: „Obsaďte všechny východy, obstoupněte zahradu — nikdo nesmí opustiti haziendu. Světlo sem!“

Za okamžik byla tu svítilna a s obnaženým kordem prošel nyní Enrico s plukovníkem a s vojíny otvorem.

„Nechť prohledají se všechny komnaty, do nichž vstoupíme,“ kázal plukovník, rozhlížeje se a spatřiv opět protější dvéře. „Nejdříve musíme dostoupiti konečného východu.“

A mezi tím, co poddůstojník zavolal nový houfec vojínů, rozděluje je po jednotlivých komnatách, spěchal Enrico s plukovníkem dále. Pojednou otevřel dvéře do ložnice Cataliny vedoucí a strnul na prahu překvapen.

Catalina ležela ustrojena na pohovce a vyskočila prudce.

Enrico postoupil s tlukoucím srdcem vpřed.

„Donno Catalino“, pravil dvorně. „Jediná cesta z vězení naší uprchlé zajaté vede sem. Vy odpustíte tudíž, že v tak neobyčejnou hodinu jsme Vás překvapili. Prosím, abyste neopouštěla tuto ložnici, dokud nebude záhada vysvětlena.“

Udiven hleděl plukovník na krásnou dívku.

„Seňoro, nejde jinak,“ obrátil se k ní; „musíte již dovoliti, abychom postavili stráže přede dveře; Vám však nestane se toho nejmenšího.“

Plukovník dal své rozkazy a vložil vojínům na srdce, aby počínali si co nejšetrněji. Pak tázal se: „Seňoro, kam vedou tyto točité schody?“

„Do zahrady,“ odvětila Catalina odhodlaně.

„Jest v zahradě postranních východů?“

„Ano; cestou po levici naleznete v křovinách poloskrytá dvířka.“

„Pak dovolte, abychom schodů těch použili.“

Catalina mlčky kývla hlavou, a oba důstojníci, poklonivše se a pohlednuvše na Catalinu plni obdivu, spěchali přes schody do zahrady.

Byli tak zabráni v myšlenky své, že nepromluvili, až nalezli zmíněné dvéře.

Plukovník pokynul vojínům a ti počali do nich tak bušiti, že záhy klesly pod jejich ranami.

Vstoupili ven do polí, do nichž vedla tuto neširoká cesta a rozhledli se. Spatřili jen své hlídky, v nevelké vzdálenosti od sebe kolem haziendy stojící.

Pojednou vzkřikl Enrico. „Hleďte!“ a okazoval na zvlhlou zem, kdež byly patrné stopy dvou koní a dvou osob, z nichž jedna měla nohu velice malou.

„Myslím, že to ta pravá stopa,“ zvolal plukovník. „Obsaďte dvéře!“ kázal pak, „a za nimi.“

V zimničném chvatu obešli důstojníci okolo zahrady a spěchali do haziendy, kdež Enrico dal ihned bubnovati na poplach, dav spolu obvyklými výstřely všemu v okolí ležícímu vojsku znamení, aby bylo připraveno. Plukovník zůstal v haziendě, kdežto Enrico vyšinuv se na kůň v čele veškeré jízdy, která právě byla po ruce, dal se cestou, po níž dle jeho náhledu zajatá jedině ujíti mohla.

Enrico zuřil. Tak důležitou zajatou dal si ujíti, zajatou, jejíž odsouzení bylo i vykonáním pomsty vlastní. Jak bylo jí možné utéci? Musila míti pomocníky. Kdo jiný jimi mohl být, nežli Catalina a Francisco? Nejen tedy, že Catalina jej odmítla, ona chce zničiti i jeho vojenskou čest.

Jako děsný mrak valilo se oddělení jízdy, následováno odděleními pěších, k okruhu rozlohy vojenské. Vše bylo již ve zbrani a Enrico nemusil než dáti jen rozkaz k postupu a k hájení případného zpátečního tažení.

Zuřivě hnal se nyní do krajiny, z kteréž byli jej povstalci vytiskli. Byloť mu oznámeno, že střílely stráže v noci na dva jezdce, již se byli pojednou vyskytli, ale na jichž pronásledování v neznámé krajině za husté tmy nebylo ani pomyšlení. Doufaltě překvapiti povstalce a když i ne dosíci svých zajatých, aspoň pomstíti útěk její na těch, pro něž byla pracovala.

Slep pro každé nebezpečí hnal se v před. Musil dnes viděti krev a hořel touhou, aby meč svůj stopil v těla nenáviděných nepřátel. Krajina byla pahrbkovitá, lesinami pokryta, a v četných křovinách tratily se přední stráže, opatrně na všechny strany vyslané.

Starší vojínové počínali kroutiti hlavami. Nedávno byli nuceni, krajinu tuto opustiti, a nyní měla by býti prázdna nepřátel? Myslili však, že kapitán podniknouti chce bravúrní jezdecký kousek, jakých byl již provedl několik, a proto chutě klusali dále.

Avšak pojednou zavzněl v předu výstřel a úprkem vracela se již jedna z předních stráží ohlašujíc, že objevili se sem tam roztroušení povstalci. A ještě nedokončil vojín zprávu svou — pojednou otřásl se vzduch hromadným výstřelem a četné výkřiky z řad jezdců svědčily, že rány nepadly nadarmo.

„V před!“ velel Enrico zuřivě, a napřáhnuv kord hnal se směrem, odkudž byly výstřely přišly. Avšak ačkoliv kule jen pršely, a pojednou i ze zadu přicházeti počaly, nebylo nepřátel viděti.

To posléze Enrica zarazilo. Dal znamení k zastavení a rozhlížel se. Jak byly prořídly řady jezdců! Enrico se toho téměř zděsil. V zuřivé vášni své byl zapomněl, jaké množství životů uvádí spůsobem lehkomyslným v nebezpečí.

Nahledl, že pustil se příliš daleko. Dal znamení k ústupu, doufaje, že zatím pokročila asi pěchota a kdyby i to ne, že pevné postavení vojska zadrží aspoň každý další postup povstalců.

Zvolna počala jízda ustupovati, pálíc neustále ze svých karabin, avšak hustěji a hustěji svšely kule nepřátelské, tak že mnohý jezdec mimovolně popohnal koně. A pojednou jako na dané znamení objevily se houfy povstalců na všech stranách, jako by byly ze země vyrostly a spojivše se, pokud možná bylo v řady, hnali se s nasazenými bodáky proti jezdcům.

Nyní nastal hrozný boj. S divokým křikem vrhli se jezdci na povstalce.

Muž proti muži stál tu ve vzteku zuřivém — výstřely přestaly, jen bodáky a sečné zbraně řinčely a v řinkot ten mísilo se volání raněných a vzdechy umírajících.

Leč marné namáhání. Povstalců přibývalo neustále a všichni bojovali s takým zápalem, že jezdec mizel za jezdcem.

Bojiště bylo záhy pokryto mrtvými a raněnými. Nepatrné jen ještě houfce opíraly se povstalcům se všech stran je obkličujícím a tenčily se víc a více. Ale nejstatečněji počínal sobě Enrico. Maje po boku několik starých, osvědčených vojínů, hromadil kolem sebe mrtvé a raněné.

Leč přemoci odolati nemohl. Po nějaké době, bodnut bodákem, sklesl s koně.

Pád kapitánův ukončil rázem boj. Vojínové, vidouce vše ztraceno, a cestu k útěku zatarasenou, dali se volně zjímati.

Zajatí obklopeni náležitými strážemi a povstalci hrnuli se v před. Krajina obživla na všech stranách a nepřehledné davy, řízené jednotným patrně plánem, hrnuly se k místům, jež měli Španělé obsazené.

Pěchota španělská, kteráž byla za jízdou následovala, stáhla se se rychle zpět a nyní započal vražedný boj, v němž s obou stran začala řáditi děla, a kterýž nejvíce točil se okolo pahorku, na němž byli Španělé donnu Jesusitu zajali. Byltě to klíč k nové rozloze vojů španělských a musel padnouti v moc povstalů, jestliže chtěli tito zatlačiti Španěly ještě dále.

Dlouho skláňělo se štěstí válečné brzy na tu brzy na onu stranu. Pojednou však soustředila se děla povstalecká, jakoby poslední síly napínala, na pahorek, po delší dobu trvavší děsný dešť kartáčů a granátů

náhle umlkl, a v tom valily se již tři těsné proudy povstalců se tří stran k pahorku a dostoupily záhy jeho strání. Marná byla obrana jeho posádky. Jednotlivci klesali sice, avšak řady stoupaly výš a výše.

Zvláště pak proud prostřední počínal sobě s odvahou nevídanou. V čele jeho spěchal vzhůru mladý muž, neustále ostatní podněcuje a skvělým je předcházeje příkladem. Překážky nakupené zdály se mu býti hračkou a kule jakoby se mu vyhýbaly.

S divokým křikem blížily se proudy již temeni pahorku a nadarmo usilovali jeho obranci návalu jich se ubrániti.

V nejbližším okamžiku byl mladý muž nahoře a za ním hrnuly se jeho davy, krátký ještě, avšak děsný nastal nyní boj. Druhé dva proudy útočníků byly zatím také temena dostouply, a v okamžiku téměř sklesl španělský prapor uprostřed pahorku vztýčený v prach. Mladý onen muž sklátil jej jedinou ranou a za ohlušujícího vítězoslavného volání vztýčil na jeho místě prapor svobodné Cuby.

Tím byl celý boj rozhodnut.

Španělé vidouce nejdůležitější posici svou ztracenu, počali kvapně vyklizovati ostatní, v nichž hrozilo nebezpečí zaskočení, a jali se táhnouti zpět. Z počátku byl ústup volný. Avšak když z dobytého pahorku počala střelba z ukořistěných děl, tu změnil se ústup v divoký útěk.

Za divokého jásotu jala se nyní jízda povstalecká pronásledovati utíkající, a za jízdou pokračovala na všech stranách pěchota, aby vítězství co nejdůkladněji využitkováno bylo.

U haziendy dona Ortegy zdálo se, že prchající částečně se zastavují. Patrně, že tu kdos učiniti chtěl poslední pokus zastaviti vítězné řady povstalců.

Avšak s divokým rykem zaměřilo k ní oddělení mladého muže, jenž první na pahorek byl vystoupil, obdrževši rozkaz, aby haziendu vyklidili.

Děla počala houkati a v několika okamžicích byla zeď, haziendu obkličující, rozstřílena.

Povstalci přistoupili k útoku. Hrnuli se k roztříštěným zdím, ale draho musili platiti úspěchy své. Hazienda byla obsazena lidmi, kteříž nemohouce již doufati ve vítězství, aspoň život svůj co nejdráže prodati hodlali.

Krátký byl boj avšak krvavý. Z haziendy počaly sem tam již šlehati plameny, ale přece neopouštěli ji obrancové její, aniž slyšeti chtěli o vzdání se. Každá píď půdy musila býti vybojována se zbraní v ruce.

A opět byl mezi prvními, již haziendy dosáhli, mladý onen muž. Sporážel vše, co vstoupilo mu v cestu, a hleděl jen dosáhnouti budovy obydelné.

Dvůr byl od vojínů již téměř vyčistěn. Ale dům byl jimi ještě obsazen. Stříleli s oken do povstalců a házeli na některých místech na ně kusy těžkého nábytku.

Mladý muž zaměřil ku vratům. Vojínové obrátili ručnice a počali do vrat bušiti. Pak opřeli se o ně s takou silou, že vrata počala praskati a pojednou s rachotem se prolomila.

A jako divoký neodolatelný proud vnikli povstalci nyní do domu. Leč každý schod, každá komnata musila býti zvláště dobyta.

Bojovalyť obě strany s šílenou zuřivostí.

Mladý muž krvácel již z několika ran, ale to nebylo s to, zdržeti jej od dalšího bojování.

Stále dál a dále spěchal z komnaty do komnaty, jako by po někom pátral.

Pojednou přiblížil se ku dveřím, jež byly ještě obsazeny silnou stráží. Stráž jala se do povstalců páliti; avšak několik ran se strany těchto a vchod do dveří byl volný. Leč v okamžiku tom ozval se za dveřmi výkřik, jenž mladému muži dech v prsou zarazil.

Jako blesk octnul se u dveří a rozrazil je pažbou ručnice, jíž byl jedné ze skleslých stráží vyrval. Vstoupil kvapně, avšak jako přimrazen zůstal státi.

„Catalino!“ vzkřikl v šíleném bolu, „Catalino, jak se opět shledáváme?“

Catalina ležela na zemi s prostřelenýma prsama a marně namáhal se otec nad ní se sklánějící, aby zastavil řinoucí se krev.

Catalina otevřela oči a pohledla na mladého muže. Bledou tvář přeletěl pojednou ruměnec a oči zaleskly se blahem neskonalým.

„Alfonso!“ zašeptala.

„Probůh, pomozte,“ zvolal don Ortega zoufale.

„Mně není pomoci,“ šeptala Catalina. „O Alfonso — žehnám tvému počínání — bojuješ pro ty — kteří přijdou po nás — bojuj šťastně — by byli nás šťastnější — již vidím svítati — svobodu — Cuby — s bohem — s bohem —“

Hlava jí sklesla a v šíleném bolu sklesl Alfonso na kolena a líbaje tuhnoucí ruku volal ji nejsladšími jmeny.

Nadarmo! Neslyšela — byla mrtva.

Pojednou vzchopil se Alfonso. „Ano, máš pravdu, Catalino,“ zvolal nadšeně, „bojuji pro ty, kteří přijdou po nás. Oni budou, musí být šťastnější, neboť Cuba dosáhne svobody dříve, nežli katanové její snad tuší.“

A obrátiv se k donu Ortegovi, jenž bolem svým přemožen, slova schopen nebyl, pravil chvějícím se hlasem: „Seňore, za ztrátu takovou dovede poskytnouti náhradu jen — vlast!“

* * *

Nezbývá dodati mnoho.

Každá tyranie přináší zárodek vlastní své zkázy s sebou na svět. Španělsku zbývá na Cubě jen dvojí cesta: buď změní posavádní poměry radikálním spůsobem zúplna a vyhoví všem oprávněným přáním utiskovaných Cubanův, za kteréž již po tolik roků bojují, a to musilo by se státi velmi brzy, aneb musí dočkati se doby, kdy z koruny španělské vlastní její vinou vymknut bude nejkrásnější z jejích drahokamů.

Alfonso bojuje dále, provázen nadšenou svou matkou, za úplnou svobodu vlasti své, a sbor jeho stále vzrůstá. Po onom osudném dni, kdy don Ortega ztratil jedinou svou zbožňovanou dceru, přibyl sboru

tomu mocný oddíl. Prohlásilť don Ortega všechny otroky své za svobodné a co bylo mladé a zdravé mezi nimi, vstoupilo pod prapor Alfonsův.

Ubohý don Ortega! Boje více neschopen, zůstal se starým, churavícím Franciscem, jenž však přece již trochu spokojeně do světa hledí, v haziendě. V krásné, avšak již divočící zahradě jest hrob pečlivě ošetřovaný, na němž dlí v němém bolu po celé hodiny nešťastný otec, žije život všech nejsmutnější, život bez naděje.

A často za noci mihá se zahradou temná postava a klesnuvši u hrobu na kolena, skrývá žhavé své čelo v chladném barvínku a lká, lká, jakoby zahrabanou tam Catalinu k životu vzbuditi chtěla.

Neméně ubohý Francisco. —

A Enrico? Když klesl s koně a raněn upadl v zajetí, očekával, že každým okamžikem dočká se osudu, jakého připravil on sám bezčetným zajatým povstalcům. Avšak nestalo se tak. Odnesli jej do nemocnice, ošetřovali dle možnosti, a vyměnili pak za zajatého důstojníka svého. Arci musil dříve slíbiti na šlechtickou svou čest, že více proti Cubě meče nepozdvihne.

Navrátil se ku svým, duševně polo zničen. Avšak byl divně uvítán. Odevzdali jej vojenskému soudu, poněvadž co velitel předních vojů lehkomyslným způsobem zavinil krutou porážku španělského vojska.

Enrico de Tejada před vojenský soud! Enrico myslil, že musí zšíleti. Upadl v úplnou apathii, z které vyrušil jej pozdě večer příchod strážníkův.

„Slyš," pravil Enrico k němu. „Dovedeš uvážiti, co to znamená, když člen rodiny de Tejada, jemuž byla vojenská čest nade vše, postaven býti má před vojenský soud?"

„Dovedu," odvětil vojín, útrpně na Enrica hledě. Byltě sloužil v jeho pluku a znal Enrica.

„Dobrá," odvětil tento velitelsky. „Pak opatříš mi ihned revolver. Vezmi tento kámen za odměnu."

Vojín sáhl kvapně po prstenu s velkým jasným diamantem a zašeptal: „Za půl hodiny jest revolver ve vašich rukou, señore."

A druhého dne nalezli Enrica, ležícího na zemi s rozstřelenou lebkou.

Dětské kartony Manesovy.

Slovem doprovází

dr. M. Tyrš.*)

Miniaturní kavalíry a drobné šlechtičny Manesovy, kteréž jsme na hladině vodní při večerní projížďce byli opustili, shledáváme dnes opět při jiných zábavách a zaměstnáních. Jsme zase u řeky. Tentokráte však schází nám mladá dáma, a průvodcové její na břeh se uchýlili, kde jiným druhem sportu, lovením ryb se baví. Nejmladší z tří hošíků na trávník usednul, druhý s rybářskou čapkou na hlavě a s udicí v pravici

Rybolov.

podává mu právě první kořisť dnešní, třetí na konci přivázané lodky s veslem v ruce tiše si hoví. Zdá se nám, že slunce klidné a nepřervané paprsky své po rozmilé té sceně rozlévá, že bezoblačné modré nebe nad ní se klene, že slyšíme ten jednotvárný bzukot mušek tu nad lesklou hladinou tiše se vznášejících, tu střelhbitě zas po ní těkajících.

Krásná ladná kompozice umělcova, plynoucí ve volných klidných liniích a celá ta jemně rozvážená rozloha skupinky sesilují dojem vý-

*) Viz Květy 1879 sešit říjnový a prosincový.

jevu naivně dětského a idyllicky půvabného. Hošíci jsou v práci svou pohrouženi s onou plnou vážnou pozorností, která k obrázku nový půvab, půvab nehledaného humoru přičiňuje; zejmena prostřední a pravý z malých rybářů jsou postavičky i pohybem i výrazem svým znamenité. Zevní obrysy části figurální, pyramidálností svou k dojmu klidnosti se přimykajíce, hlavního reka zřetelně vytýkají. Lehká převaha a větší hmotnost skupiny v pravé polovině obrazu připadá přirozeně na stranu břehu, a spůsobem nejpřiměřenějším zůstává tím pohled na hladinu vodní otevřen, jejížto šírost jedinou lehkou čárou na obzoru se označila.

Jiná část společnosti v parku samém zábavu sobě vyhledala. Sličné, statečné děvčátko, jež proti vedru šátkem půvabnou hlavičku si obvá-

S a d a ř e n í.

zalo, rovná stromkovitou květinu, jež co do výšky úplně se jí vyrovnává. Malý zahradník s nožem v pravé ručce u ní se pozdržel a pozoruje zaměstnání její s tváří napjatou, řekli bychom téměř jaksi mrzutě netrpělivou. Co jí jen hračkou jest, sadaření, toť béře on spůsobem vážnějším. Pravá nožka jeho vykračuje právě zas v před a otevřená žabka jeho ukazuje k přísnějším výkonům, k nimžto se hotuje. Jiný mladší hošík na druhé straně obrazu, více na zad v prostředí jeho pošinutý, hrabe tam pilně v prsti velkou lopatou svojí. Tento malý pomocníček zalíbí se nám snad ze všech tří postav nejlépe. Formy jeho jsou zajisté roz-

ko šně pravdivé, tvář roztomile přirozená, celé to něžné, zdravé tílko jeho rozmanitě, jasně a nenuceně do pěkného obrysu oválního vkomponováno. Jinak není arciť na obrázku tomto oněch plynulých, harmonických kontúrů celkových, jež se nás jinde tak mile dotýkají. Však nezvolil snad umělec zúmyslně ty kolmé rozrůzněné obrysy, ten způsob komposice ostřeji rozčlánkované, aby též zevní úprava a disposice celku s tím jednak tvrdším jednak pohyblivějším a těkavějším zaměstnáním souhlasila, jež na výkresu spatřujeme? —

Znamenitě, vzhledem k vyjádření předmětu samého, jest na každý případ třetí z obrázků našich myšlen a komponován. Tři malí lovci za-

Honba.

stavili se před námi v lesnaté krajině. Malý mysliveček míří pozorně kuší svou ku kraji lesa, levou nožkou pokleknuv na drn, pravou za ni na půdu postaviv. Na straně pravé sedí, jak Ares ludovišský, druhý z těch malých Nimrodů za keřem, jenž postavu jeho skrývá. Hošík třetí honícího psíka se uchopil, aby v tichosti ho udržel. Pohledy všechněch jsou k lesu obráceny, veškerý interes k jednomu a témuž bodu a momentu jest upoután. Myslemež sobě předmět obrazu o jediný okamžik později pojatý a ihned poznáme, proč umělec právě tuto chvíli sobě zde zvolil. Ještě jedna vteřina a tetiva zahučí, šíp odletí. A malý lovec skloní svou zbraň, ohařík zaštěkne; hoch, jenž jej drží, s ním zároveň za kořistí se

pustí a též třetí účastník vyskočí z místa, na němž nyní tak tiše sobě hoví. Pěkná skupinka se rozpadne, napnutost zmizí, úprava celku bude nutně rozptýlená a nesouvislá. Oproti tomu nyní! Jak mile a pěkně obklíčil umělec oválním obrysem, kterýž kolkolem sledovati lze, drobné ty postavy, jak dokonale jsou mezi sebou různé ty linie od těla k tělu vedoucí spojeny, jak harmonická ta souhra částí a celku nenucenou rozmanitostí jest oživena, kterak jest obraz, u souhlasu s vnitřní soustředěností děje, též zevně linearní komposicí svou dohromady držený a jednotný! — Kdoby i jiných prací Manesových nebyl viděl, poznal by zajisté i z prostých těch motivů, které jsme právě čtenářům předvedli a ovšem jenom stručně rozebrali, poznal by z této pevné a jemné kresby, z celého řešení úlohy nesnadné, z tohoto znamenitého vylíčení měkkých, zdravím překypujících tílek dětských, z těch výrazů a pohybů podrobně vypozorovaných a procítěných, z těchto komposic nanejvýš ladných a výmluvných, že je vytvořil mistr, zvláštním a vzácným nadáním vynikající. —

Legenda.

Příběh ze života umělcova.

Z polského Romualda Starkela přeložil

O. Mokrý.

Lázeňská sézona v Ostende byla roku 18 . . neobyčejně živá. Evropská pověsť, velmi lahodné nebí ostendské a příležitosť k zábavám druhu nejrozmanitějšího přivábily nesčíslné davy cizozemců. Jedni hledali zde úlevy v bolestech, druzí — a těch bylo nejvíce — žádali odpočinku po útrapách denního života. Pohodlné parníky, kroužící po čas lázeňské sézony bez ustání po čáře Dover-Ostende, skládaly zde každou chvíli těžký svůj náklad, zvláště četné a pestré rodiny turistů sousedního Albiónu. Od rána do noci panoval hlučný život na „dygách,“ zbudovaných z ohromných balvanů, o jichž boky rozrážejí se s hluchým šumem vlny rozčeřeného oceánu. Vše spěchalo užit procházky po chodníku, vydlážděném uměle červenou cihlou, napojit se rozlehlou vyhlídkou a oddechnout sobě na svěžím vzduchu mořském.

Není divu, že v takém příplyvu cizozemců chvěla se tepna společenského života bouřlivé Ostendy nezvyklým ruchem. Každý den přinášel hostům, práhnoucím po zábavě, nové překvapení. Dnes regata londýnského Thames Jokey-Clubu k majáku, trčícímu pyšně u vchodu do zálivu; zítra skvělý ples; pak zase pohostinské výstupy nejznamenitějších umělců evropských.

Přes to přese všecko těšil se v hlučné oné sézoně největší přízni a pozornosti lázenského obecenstva mladý, sotva komu známý cizozemec — všeobecně oblíbený houslista. Učeň Massardův a Beriotův, vychovanec

pařížské konservatoře, miláček Vieuxtempsův, musil v krátce státi se oblíbencem netoliko úzkoprsých melomanů, ale i veškerého obecenstva, dodáme-li, že byl mužem lepého salonního zevnějšku a uhlazených mravů, za nímž pohlížely velmi laskavě dámské zraky, rozjařeny božskou jeho hudbou. Snadno si domyslíme, že koncerty jeho potkávaly se s neslýchaným úspěchem, jsouce zároveň celou řadou skvělých triumfů mladého virtuosa.

Proto bylo také obecně pohlíženo s netajenou závistí na mistress H., důstojnou Angličanku, v jejímž domě býval mladý virtuos každodenním hostem. Dcerka její, miss Isabella, švarná brunetta, bývala družkami svými každodenně zasypávána spoustou otázek o podrobnostech života virtuosova; vše toužilo po tom, seznámiti se s ním — slovem, v Ostende mluvili toliko o něm, stal se pravým hrdinou sézony.

Důkazem toho je rozmluva, již bylo lze zaslechnouti v množství, procházejícím se po nábřeží.

„Ach! jak čarovně zahrál včera pátý koncert Beriotův. Jaká to síla v jeho hře! Jaká jistota a zároveň elegance u vládnutí smyčcem i u prostřed míst nejtěžších!“ pravil jakýsi Francouz.

Oko mluvícího zaplálo nadšením; ruce pohybovaly se v horečném rozechvění, napodobujíce pohyby prstů a smyčce umělcova. Dav, v němž nalézal se mladý enthusiast, přisvědčoval hlasitě.

„Kolosálně!“ dodal přitlumeným hlasem, jakoby mluvil sám k sobě, obtloustlý gentleman s tváří pečlivě oholenou, upjatý v dlouhý svrchník mandlové barvy.

„A karneval benátský!“ — podotkl kdosi jiný. „Jaký to zvuk, jaká nevyrovnaná technika! Přisvědčíte mi, pane“ — skončil, obrátiv se k prkennému gentlemanu — „že sám Paganini nezahrál by ho lépe.“

„Zajisté, musíme záviděti mistress H., že může den co den obdivovati se vzácnému nadání každodenního svého hosta.“

„Aj zde jsou!“ — zašeptal kdosi z hloučku — ukazuje na dosti četnou družinu, vstupující na dygy. V čele kráčela s usmívavou lící mistress H., za ní krásná Isabella v kruhu družek a mladistvých jejich průvodců. Kromě nadání nenalézal se mladý virtuos v družině.

V okamžiku tom poskytovalo moře čarovný pohled.

V růžovém lesku ranního slunce míhal se roj bílých plachet. Rybářské člunky vracely se z nočního lovu — vymykaly se z nenadání těsnému objetí ranní páry jako stádo rozprchlých labutí; pak sbíhaly se opět v jediný šik, kolébaný lehkou vlnou — až rozběhly se na konec, ustrašeny zlostným zavanutím větru od břehu, stíhajíce se na vzájem.

Darmo však lákal oko úchvatný tento zjev — nikdo ze společnosti si ho nevšiml a po krátké přerývce, vyvolané zjevením se mistress H., pokračováno v náhle přerušené rozmluvě.

Veselým proudem točila se dále, když tu nenadále přiblížil se ku společnosti mladý člověk a pozdraviv upřímně své známé, pravil k nim: „Neveselou novinu přináším.“

„Jakou?“

„Zítřejší koncert je odvolán.“

„Nu v tom neshledávám právě ničeho tak strašlivého,“ dodal kdosi se smíchem.

„Zajisté," odvětil mladík; „ale důvodem odložení koncertu je náhlá a — jak se zdá — dosti těžká choroba umělcova."

„Je-li možno? Jaká to škoda!" ozývalo se odevšad.

„Lékaři," pokračoval zvěstovatel neblahé zprávy, „vyjadřují se s obavou o dalším průběhu nemoci. Choroba srdce a nevysvětlitelný jakýsi rozruch nervový přivádí je k domněnce, že věc nabude rázu vážnějšího a potrvá dosti dlouho."

„Sacré nom! Že se musil právě nyní roznemoci, kdy nám přislíbil réverii Vieuxtempsovu! Prokletá choroba!" dodal nadšený Francouz.

Patrně želel více ztraceného koncertu než choroby umělcovy. Jinak přijala nenadálou tuto zvěsť miss Isabella. Líc její, obestřená náhlou bledostí, prozrazovala v okamžiku tom velký nepokoj. Soucit s ubohým umělcem byl všeobecným, zachvátil také chladného gentlemana, jenž, zaklev po tichu obvyklé „Goddam" popošel k zábradlí dygu a upřeným okem pohlížel ve hru vln, jako by chtěl utopiti v nich svou tíseň.

Švítořivá ještě před chvílí veselost umlkla na dobro. Miss Isabella položila třesoucí se ruku na rámě neméně rozčilené matky a zašeptala jí cosi do ucha; pak opustily obě dámy společnost. Přítelkyně miss Isabelly pohlížely významným okem za odcházející.

Okamžik všeobecného mlčení přerušil tu jakýs těkavý bledovlasý švihák, jenž ozval se žertem: „Hudba je pánové, zajisté krásnou věcí, ale — sázím se, že ku snídaní budou vítanějšími ustřice. Proto navrhuji vycházku do „parku ustřic."

„Výborná myšlenka! Souhlasíme!" zvolalo současně několik hlasů a celá společnost, vyjímaje pána v mandlovém svrchníku, odebrala se k „Huitriéres." Rozmluva nabyla vážnějšího, věcného rázu.

* * *

Za hodinu na to jel ulicí „des capucins" povoz mistress H. a stanul před hôtelem de l'Europe. Z kočáru vystoupily známé nám již Angličanky. Na otázku jejich otevřel portýr s hlubokou poklonou dveře, vedoucí na schody, a hlasitě vyvolal číslo pokoje.

V elegantním salonku prvního patra téhož hôtelu seděl mladý muž, opřen rameny o klaviaturu piana, v hlubokém zadumání. Na pianě ležely Amatky. Čítal sotva něco přes dvacet roků, byl lepého vzrůstu a silné postavy. Ušlechtilou tvář jeho zdobil černý, na bradě pořídlý vous, k ramenoum splývaly černé jako eben vlasy, dlouhé a hladké. Ač prozrazovalo veliké černé oko člověka neobyčejně rázného, přece žlutavá pleť obličeje a matná, jakoby zlomená jeho postava svědčily o chorobě. S vysokého čela zmizelo hrdé sebevědomí, oči obestřeny byly mlhou, úsměv zanikl na bledých rtech; z prsou loudily se těžké oddechy, přecházející častokráte v hluboké povzdechnutí. Bylo znáti, že trpí více duševně, nežli tělesně.

Dámy ubíraly se přímo k salonku. Jakmile vešly, snažil se umělec vyjíti jim vstříc, však sotva povstal, musil se již zemdlen opříti zase rukou o piano. Mistress H., pozorujíc jeho slabosť, prosila ho, by usadil se zcela pohodlně; sama pak zaujala místo vedle něho v lenošce a vyptávala se starostlivě na jeho zdraví.

Chorý umělec, nemálo překvapen nenadálou touto návštěvou, odpovídal jen utlumeným, poněkud i rozechvěným hlasem. Proudem srdečné rozmluvy oživoval však zvolna a chvílemi zdálo se, že vrací se mu zdraví, tvář jeho pokryla se pod dojmem kouzelného zraku Isabellina živým ruměncem. Těžká duma prchla z lící před hostem dávno již nevídaným — úsměvem. Smála se ústa, smály se oči a když rozloučily se po chvíli dámy s umělcem, zdálo se, že je zcela jiným člověkem, než ještě před okamžikem; vztýčil se z křesla a nedbaje námitek Isabelliných, doprovázel dámy až ku dveřím, kde stisknul jim srdečně ruku.

Návštěvy mistress H. v hôtelu de l'Europe neušly pozornosti zvédavého obyvatelstva lázenského. Rozhlásil je chladný onen gentleman, jenž znepokojen chorobou umělcovou trávil celé dny před hôtelem, upíraje zrak do polozacloněných oken pokojíku v prvním patře. Podával přátelům umělcovým každodenně bližší zprávy o návštěvách, kteréž se častěji opětovaly, a vychvaloval při tom až do nebes starostlivost mistress H.

Jednou trvala návštěva déle než obyčejně — rozpředlať se delší a srdečnější rozmluva, která zjevila množství pocitů, s obou stran pečlivě dosud tajených. Nelze nám podati bližších podrobností rozmluvy té; přestáváme na sdělení tom, že uchopil se náhle v proudu hovoru umělec něžné ruky Isabelliny a pohlížeje upřeně na ni i na matku, ozval se na konec rozechvěným hlasem: „Nebéřete mi tedy naději?“

„Buďte dobré mysli, drahý pane!“ odvětila mistress H. „Získáte-li si svolení otce Isabellina, můžete býti jist, že my obě přejeme vám z plna srdce. — Odebeřte se neprodleně do Londýna a promluvte s otcem; my vyčkáme zde zatím jeho rozhodnutí.“

Isabella zarděla se při těchto slovech a ustoupila kvapně ku dveřím. Umělec seběhl rychle po schodech, doprovázeje dámy až k průjezdu. Ještě jeden významný pohled a povoz zmizel za rohem ulice.

* * *

Mladý umělec zavolal co nejrychleji sklepníka a kázal mu zamluvit ihned místo na parníku, odjíždějícím ještě téhož večera do Dowru. Sám uchystal se co nejspěšněji na cestu, zvláště když si vzpomenul, že má dávati za několik dní koncert v Londýně. Především uchopil se houslí. Popustiv struny, prohledl nástroj pečlivě, pak zabalil jej hedvábným šátkem a zamkl do cestovní, koží potažené skříňky. Uprostřed těchto příprav chodil vesele po pokoji, zpívaje si a usmívaje se sám na sebe; každou chvíli otevřel znovu cestovní, kufřík, do něhož zapomněl cosi vložit a pohlížel netrpělivě na hodinky. Konečně nadešla želaná chvíle odjezdu. V uzavřeném kočáře jel do přístavu; nechtělť vzbuditi nenadálým odjezdem pozornost. Vsedl na parník. Krátká letní noc minula uprostřed nejluznějšího snění na palubě. Po několikahodinné plavbě přibyla loď do Dowru, zároveň s prvními paprsky slunce, vynořivšího se právě z mořské tůně. Následkem nedostižné rychlosti cestování v zemi, kde je čas penězi, octl se mladý umělec již okolo jedné hodiny s poledne v obydlí otce Isabellina.

Sir H. přijal jej velmi srdečně, jako dávného přítele domu. Hned zapředla se živá rozmluva, v níž umělec, vylíčiv příběhy posledních dnů

svého pobytu v Ostende, vyjevil zároveň bez obalu důvody, které ho přiměly k tak rychlému příjezdu do Londýna. Poprosil o ruku miss Isabelly.

Při slovech těch vychladla ihned srdečná až dosud upřímnost sira H. Jako by byl mrazný vítr přeletěl přes tvář a svanul s ní přátelský úsměv — přioděla se náhle v ledové roucho lhostejné společenské zdvořilosti. Sir H. nedal sice přímé záporné odpovědi, ale z neochotných a pohrdavých jeho slov dalo se souditi, že nepomýšlí ani z daleka na podobné spojení pro svou dcerku. Oba octli se ve velmi nemilém položení, rozmluva trhala se každou chvíli. Mladík četl až příliš zřetelně v duši chladného sira, než aby se byl mohl ještě klamat. V okamžiku sřítil se celý bájný zámek nejluznějších jeho snů, jako by jej byl mocný blesk náhle zachvátil. Ubohý umělec cítil, jak mu žal — bolesť — ponížení skracují dech a kreslí na líci ruměnec rozčilení a nevole. Ústa se mu zachvěla, nemohl pronesti ani slova. Pokloniv se mlčky a se sklopeným zrakem, seběhl se schodou jako šílený.

Zoufalství jeho bylo nevýslovné. Dlouho bloudil po ulicích bez cíle, nevěda, co dále činit. Konečně vrátil se domů, doufaje, že nalezne v samotě útěchu. Teprvé nyní, poprvé od té doby, co opustil rodný krb, seznal ubohý vyhnanec, že jest bez rady, ba i bez naděje — osiřelým, samojediným na celém širém světě. Rodina, matka, která jediná toliko by bývala s to pochopiti v okamžiku tom bolest zraněného jeho srdce, všickni drazí mu a blízcí byli daleko od něho, v odlehlé na sta mil otčině, uprostřed těch šumných lesů, které budily druhdy tajemným svým šelestem první dojmy, jež měla kdysi odít v melodický celek vnímavá duše příštího umělce.

Nejtrvalejší dojem, kterýž se ozývá také v rozhodných okamžicích života na dně duše, je upomínka na dětství, upomínka tato je vždy krůpějí balsámu na choré srdce.

Také umělec náš, chtěje přetrhnouti útek neblahých dojmů rozmluvy své s otcem Isabelliným, přilnul instinktivně téměř k nejútlejším vzpomínkám šťastného svého mládí. Přikryv si tvář rukama, usedl mlčky na pohovku. Mysl jeho těkala daleko, kolíbána na vlnách teskných písní domova. Dojemný a prostý tento motiv, plynoucí zprvu tiše jako žaloba rozesněného mladého srdce, rozechvíval se stále tklivějšími akordy, rostl, mohutněl, až na konec zavzněl srdcejemným zoufalým, výkřikem.

Mladý umělec pohřížen v tyto myšlenky, povstal náhle z pohovky, a pod nátlakem dojmů uchopil se s rozpálenou tváří houslí, jež ozvaly se hned na to tichou dojemnou hudbou, jako sbory andělské v nekonečné dálce.

Hrál dlouho, naslouchaje zvukům, kteréž stále lahodněji vymykaly se ze smyčce, tvář jeho přibírala stále klidnější výraz, až se ku konci s posledním ve vzduchu se rozplývajícím akkordem rozjasnila ve smutnou resignaci. Pak odložil housle, posadil se a v okamžiku napsal jeden z nejkrásnějších svých útvorů, počatý ve chvíli opravdového nadšení. Na to přehrál skladbu ještě několikráte, opravil i doplnil ji tu i tam a od té doby jednal již a myslil na pohled spokojeně, jako člověk, jenž svrhl se sebe náhle veškery strasti.

Klid ten byl proň tím žádoucnějším, že bylo třeba činiti již přípravy ku přislíbenému koncertu; k ustanovenému dříve programu umínil si dodati ještě nejnovější svůj útvor.

Především musil však uvědomiti Isabellu o výsledku rozmluvy s otcem. Očekávalať zprávu tu s horečným nepokojem, co zatím ubohý umělec neměl odvahy zraniti jí srdce upřímným vypsáním celého výjevu. Myslilť, že ústní vysvětlení zjemní hořkost sklamání. Proto toužil shovořiti se za každou cenu co nejdříve s Isabellou. Nenaleznuv příhodnějšího prostředku, zaslal do Ostende lakonický telegram: „Přijeďte ihned, uslyšíte odpověď, zítra dávám koncert.“

Mistress vykládajíc sobě záhadný tento telegram dle svého přání, neomeškala se ani o chvíli a přibyla bezodkladně s dcerou do Londýna, plna nejlepších nadějí.

Avšak běda, jak ji tušení sklamalo! Netřeba dále popisovati, jaké bylo shledání se Isabelly s otcem. Neoblomný sir H. předstíral to i ono — a aby všemu světu dokázal, jak málo mu na celé věci záleží, vyzval dámy, by se odebraly s ním večer do koncertu.

Přese všecku svoji lhostejnost nebyl sir H. přece téhož večera klidným a spokojeným. Usednuv s rodinou v koncertní síni těsně podél estrady, snažil se darmo přitlumiti pohnutí při myšlence, že za chvíli setká se tváří v tvář s člověkem, jehož včera tak nelítostně odbyl; v nepokoji rozcuchával sobě prošedivělé licousy a byl by býval nejraději vzdálil se ze sálu, — bylo však již pozdě. Matka pohlížela s obavou na muže a s upřímným soucitem na zarudlé pláčem oči Isabelliny.

Přesně v ustanovenou hodinu objevil se umělec na estradě, přivítán hlučným potleskem. Byltʼ již od několika roků znám obyvatelstvu londýnskému, kteréž cenilo nadání jeho velmi vysoko. Dnes měl nasbírati mladý virtuos nových vavřínů; zimničný nepokoj, v němž strávil několik posledních dnů, vznítil tou měrou veškery jeho síly, že hrál nade vše očekávání. Smyčec se téměř nedotýkal strun a kouzlil z lůna houslí neznámé, čarodějné téměř tony — tu hřmící, tu opět rozplývající se v nejjemnějších pianissimách.

Unešené posluchačstvo zasypávalo umělce při každém čísle frenetickými potlesky.

Po krátké přestávce měl následovati poslední, dosud nikomu neznámý útvor.

„Což pak jest houslista náš také skladatelem?“ tázal se jakýs mladý člověk souseda, poslouchajícího napjatě smělou hru.

„Zajisté; ač tak mlád, napsal již dosti mnoho,“ odvětil tento. „Znám šestnácte dosud vydaných jeho skladeb; v každé z nich jeví se ohromný pokrok; domnívám se právem, že přislíbená právě skladba 17. bude čímsi znamenitým. Avšak tuť on sám.“

V tu chvíli utichl šum po sále. Umělec, pohlednuv mimovolně před sebe, setkal se netušeně se zrakem Isabelly, jíž byl až dosud nespatřil. Líce jeho se zruměnila, zachvěl se a pozdvihl smyčec, jehož první pohyb očekáván byl napjatě v nejhlubším mlčení.

Tiché, zpěvné andante, dojemné jako sten pastýřských zpěvanek uprostřed hlučného boru, rozvlnilo se kolem a ssálo se do duší posluchačů, budíc v nich nejdojemnější vzpomínky. Každý zadumal se hlu-

boce a nejedno tajemné povzdechnutí bylo ohlasem andělských těch zvuků, vyluzených prsty čaroděje. Struny stále živěji rozechvívané ozývaly se nářkem vždy bolestnějším. Hudba, přecházejíc postupně v allegro moderato, přibírala na se ráz legendový, dramatický, když tu zase šumná vlna rozbouřených akordů zatemnila průsvitavou, vyklubující se právě melodii. Mimovolně ti připadalo, jakoby se zachmuřil náhle obzor zlověstnými mraky, z nichž každou chvíli má udeřiti hrom. Ještě jedno trhnutí smyčcem a uprostřed nevýslovně krásného andante maëstoso udeřil onen hrom — výkřikem duše, zoufalstvím rozervané. V sále panovalo hrobové ticho.

Sir H. zbledl; svaly mramorově klidné jeho tváře trhaly sebou křečovitě. Miss Isabella zaclonila sobě vějířem oči, — avšak prsa bouřlivě se vlnící svědčila o hlubokém pohnutí.

Umělec hrál dále.

Ve chmurném echu ozvaly se ještě jednou poslední zlověstné tóny a náhle umlkly zvuky bolesti a zoufalství. Přeletěla šílená bouře a jen tu i tam v dáli doznívaly ještě poslední, vichrem zmítané ohlasy tesknýcb zpěvanek. Poslední steny, utlumené sordinou, plynuly stále tišším a étheričtějším dechem, a dlouho dlouho ještě šelestily v duši rozesněných posluchačů, ačkoliv umělec dávno již přestal hladiti struny smyčcem, chvějícím se v jeho ruce.

Po chvíli zdvihla se opětně bouře, avšak bouře ohlušujících potlesků; spousta kytic zasypala nadšeného houslistu - básníka a obecenstvo počalo se zvolna ztráceti z koncertní síně.

Miss Isabella, schvácena silou dojmů dnešního dne a chtíc mimo to zastříti stopy pohnutí, jež rysovalo se jí až příliš zřetelně na lících, zůstala ještě chvíli na místě. Vedle ní stál otec mlčky se zrakem sklopeným. Sál se zatím již úplně vyprázdnil. Tu sir H., pohlednuv skoumavým zrakem na svoji dceru, přiblížil se náhle k estradě a podávaje mladému umělci ruku, pravil:

„Jen opravdová láska může býti vyslovena tak nadšenou písní, jakou jste k nám, pane, dnes promluvil. Jsem přesvědčen, že vřeleji nedovedl by nikdo dceru mou milovati, nepřeju sobě také jiného štěstí pro ni i prosím vás, byste se zval mým synem.“

Při slovech těch objal mladíka, jenž vybrav mezi tím nejkrásnější z kytic mu věnovaných, podal ji pln štěstí miss Isabelle se slovy: „Nuže, drahá, uslyšela's odpověď!“

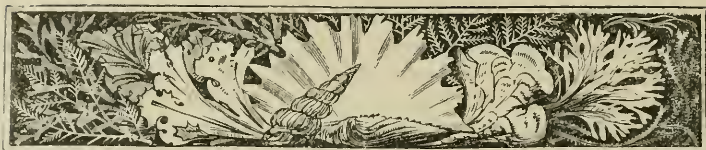
* * *

V několika nedělích na to vyšlo v lithografickém ústavu Hästnera v Lipsku hudební dílo pod názvem: „Légende pour violon, avec accompagnement d'orchestre ou de piano, composée et dediée a sa femme, née Isabelle Hampton par Henri Wieniawski. Opus 17.“

(Legenda na housle s průvodem orkestru nebo piana, již složil a věnoval ženě své rozené Isabelle Hamptonové Jindřich Wieniawski*).

---

*) Slavný, nedávno zvěčnělý houslista polský.

Václav z Michalovic.

Od

Svatopluka Čecha.

Druhý zpěv.*)

Nežli hod se zjařil révy mokem,
novicové, po tichounku vstavše
a dík všehodárci zašeptavše,
z refektáře vyšli vážným krokem.

Volný čtverec ve svých budov lůně
ponechala kolej pochmurná,
plný listů šeptavých a vůně,
kamo klenba nebes azurná
volně můž' svou záři pronikati,
rozsévati květů pestrý pel,
se stíny se hravě potýkati
vážných budov, asketických čel.
Tritona tu mramorový ret
k nebi chrlí jasný vodomet;
na každém pak rohu toho zřídla
andílek rozpíná bílá křídla
a tu vláhu rozprášenou s hůry
s úsměvem si chytá do lastury.
Milo dlít na stupních vodojemu
v stínu kaštanů, jež kloní k němu
lupenů svých jasné vějíře,
když z těch listů smaragdové skrýše
bělorůžné pýří klesá tiše
v zanedbané listy breviře.
Jak tu často snivý novic bledý,
v zadumání sponkou knihu spíná,
modliteb a žalmů, svaté vědy,
důtek sebetrýzně zapomíná,

*) V předešlém sešitě ohlášeno bylo jen omylem tisku na příště dokončení prvního zpěvu, kterýž tam již dokončen byl.

a tvář pochýliv do jemných dlaní,
v luzném snění, jež ho náhle jímá,
vody jen a listů šepotání
a včel bzukot nad záhonem vnímá
a sní o širokých, volných ladech,
o hvozdech a čarokrásných sadech,
až pak s povzdechem se budí, vstává, —
s čela uprchá mu snění vděk —
blízký trávník, jímž se promodrává
Ježíšovo jmeno z pomněnek,
připomněl mu řád, jenž slávu boží
i tou něžnou nezabudkou množí.

Tamo noviců se temné tlupy
odebraly z šumu refektáře;
v párech bloudí, v zástupy se kupí —
se rtů klesá pouto, chmúra s tváře.
Divno mezi záhony je zříti
podoby jich útlounké a směrné,
jež se chvějí pestrým davem kvítí
v temných řízách jako stíny černé.
Líce však tou září jasně tají
a smích na rty sedá ku posledu —
srdce douškem plným užívají
krátké, sladké chvíle bez dohledu.
Jenom Václav s nyvým sněním v oku
hlavu klopí po soudruha boku.
Marně druh ten, líce pouchřadlé,
s kadeřavě svislým plavým vlasem,
s rýhou v čele, pod nímž oko vpadlé
v divný blesk se zažehuje časem,
marně sem i tamo hovor vede,
ba rty svoje k žertu nutí bledé, —
Václav nenaslouchá, nepohlíží
ve tvář jeho, hloub jen hlavu níží,
až pak soudruh starostliv se táže,
co mu chmuří zrak, co jazyk váže?

„Nuže, buďsi, Konrade! Hruď svoji
tobě odhalím.“

A Václav druhu
rámě stiskl v divném nepokoji,
z junů ostatních jej táhna kruhu,
ze slunného kvadratury sadu.
Do sloupové chodby, plné chladu,
a pak schodů bludištěm se bral
vzhůru s ním ve vyšší patra domu,
kam hluk refektáře dozníval
jen jak ropot dalekého hromu.

Tamo chodba podél stavby celé
chodník tvoří nevídaně dlouhý,
v jehož dlažbu mramorovou stele
četné okno hravé světla prouhy.
Klenutím se táhne za ozdobu
maleb hojných řetěz, umně spjatý —:
postupem ti od kolébky k hrobu
Ignáciův jeví život svatý.
Chodby klid, posvátnou náladu,
teď krok spěšný obou přátel ruší
a již Václav šeptem Konradu
odhaluje celou svoji duši.

„Ondy jsem za otcem rektorem
v dar nes' Huertovi obraz svatý
na Hradčany. Když pak do komnaty
s důvěrným se brali hovorem,
za palác jsem zašel v pyšný sad,
kterýž tamo sterým nad záhonem
stromů vzácných rozestírá chlad
po úbočí stupňovitým sklonem.

V tato místa vnady opojné
ode branky paláce se níží
mramorové schody podvojné
s nízkou, zdobně prolámanou mříží;
dvojité ty schody po stráni
podivně se splétají a kříží,
v stálém rozchodu a setkání
tu se vzdalují, tu k sobě blíží,
až pak dole v jedno splývají
k tůně zastíněné pokraji,
jejíž hladinou, kde labuť plove,
leknín stele terče smaragdové.

Po těch stupních zamyšlen jsem bloudil.
V objetí pak jarní přírody
vůní květů v duši mou se loudil
pocit nevýslovné lahody.
Kamo pohled padá — ze záhonků
stébla zelená mi šinou vstříc
různých, bílých, modrých na tisíc
kalichů a rolniček a zvonků,
v nichž se rosa skví a křídla bílá
motýl hravý lehce rozestýlá.

Schodů mřežovím se svlačec krade
lichotně až k lemu šatů mých
a kol sošek mladý břečťan klade
krunýř šupin jasně zelených.

Trpasličí stromky u zábradlí
odpěly se ve sníh květů padlý.
Ba i vzadu v pyšné domu stěně,
po níž černé kresby rozesety,
hustý špalír broskví utěšeně
červenými hojně protkán květy.

A když přes okraj zdí zubatých
zrak se svezl, z nenadání kles'
ve vikýřů vzdušných, špičatých
a střech žlábkovaných divnou směs.
Pavlačí zřel rozmanité zjevy,
v oknech květiny a hlavy děví,
a když dále těkal v dumání,
slívala se krovů spousta v dáli
ve střech moře, z něhož vyvstávaly
věž tam za věží, báň za bání
a již v slunném vzduchu přede mnou
jakby rouškou průhledného zlata
s plnou velebností tajemnou
zjevila se Praha stověžatá.

Na pravo pak Petřín za údolem
stromů vrchol vznášel nad vrcholem,
ustrojený v jara květnou něhu,
jako vlny smaragdu a sněhu.

Obraz ten mě takým kouzlem jal,
že jsem po stupních spěl bystrým krokem
k pavilónu, jenž se výše pjal,
bych tu krásu plně objal okem.
Budovka to byla okrouhlá
s divnou střechou cihel žlábkovitých,
pod níž ze stěn, révou polo skrytých,
vyhlédala okna podlouhlá
pestrou září různobarvých skel.
V myšlenkách jsem k pavilónu spěl,
až tu náhle, přiblíživ se k němu
a zrak pohrouživ mu v nitro maní,
stanul jsem a na zábradlí lemu
opřel tělo chvějící se dlaní.

Stojím nehnutě — rty jedva dýší —
hledě v otevřenou tuto skrýši.
Mnohobarvých oken pestrý svit
nitro kouzlem báječným jí strojí
jako kněžen pohádkových byt —
a jest princezna tam věru dvojí.

Jedna sedíc v křesle zlaceném
na lenochu hedbáv nazpět kloní
pyšně hlavu, kolem níž se roní
rusá kadeř hojným prstenem
v objemného límce cípy bílé;
zlatohlav, jenž po údech té víle
v četnou řáseň ozdobnou se třepí,
útvar těla jeví hrdolepý.
Viz tam na stěně tu madonnu
v rouše zlatém, s lící směrně plnou,
kol níž sklání nesčíslnou vlnou
kadeř zlatá skvoucí záclonu,
k ní tu děvu přirovnat bych směl,
kdybych nebyl v stínu řasy dlouhé
jarý záblesk světské tužby pouhé
místo hvězdných třpytů uviděl.

U nohou jí na stoličce zdobné
druhá dívka sedí. Levá dlaň
ztápí prsty růžně bílé drobné
do kadeří temných, — útlou skráň
o koleno družky opírajíc.
Druhá ruka lehounce se sklání,
na plano se snivě probírajíc
ve stříbrné, mnohočetné struně
jakés loutny, složené jí v lůně.
Zpět ji věrně kouzlí vzpomínání!
Štíhlejší je družky, mladší věkem,
skromnější ji kryje ozdoba;
avšak lahodnějším dýše vděkem
zjev ten něžný — jara podoba.
Zelený šat jemný, s růžným nitrem
rozstřižených, svislých rukávů,
puklých poupat budí představu,
z nichž se růže derou vesny jitrem.
A jak růže právě rozvilá,
ovanutá dechem nachu jemným,
usmívá se líce spanilá,
objatá snem blaha přetajemným.
Jako hvězda z jarní noci klínu
vyhlédá zrak temný z řasy stínu.
Však ne půvab severního máje,
jiné jaro v ní se vtěluje;
vesna-tě to dalekého kraje,
kde zem slunce žhavěj' celuje:
oči takové jen slunný jih
umí zažíhat ve stínu víčka,
s takovýmto žárem snoubit sníh
cudných skrání, nevinného líčka.

Chtivě hledím na prstíky její,
jak se na stříbrných strunách chvějí,
a mním věru, že ten celý svět
sladkých bájí, tajných blaženosti,
jež zem jarní ve svých prsou hostí,
o nichž snívá porosený květ,
o nichž břízy šepotají mladé,
když se Zefýr lupením jich krade,
jimiž září mladé srny zrak
z bujné houště zjařeného lesa,
bzukotem co hmyzu tiše plesá,
skřivánkem co jásá do oblak,
že ten země dithyramb, jejž něm
člověk duší rozechvělou vnímá, —
v této loutny ňádru vzedmutém
a v těch strunách mihotavých dřímá
a že čeká zakletá tam píseň,
až těch prstů spasné dotknutí
vzbudí ji, až tonů perutí
vyprostí tu sladkou citů tíseň.

A hle! ponořila prstů běl
do těch strun a rojem libých zvuků
třepetavý kov se rozechvěl.
Naslouchal jsem v rychlém srdce tluku,
jak ty struny, pod hebkou se dlaní
proměnivše ve slavíků sbor,
hlaholily v luzném rokotání.

Sám té družky hrdopyšné zor
pozastřel se nyvě řasou dlouhou
při strun oněch vábném souznění,
provanutém divnou lásky touhou,
milostného dechem blouznění.
A k nim přidružil se krásný hlas,
jaký neslyšel jsem po ten čas.
Španělskou jsem píseň podle znění
řeči poznal: přec ta slova cizí
mněl jsem chápat v mocném srdce chvění
a jich kouzlo z duše nevymizí.
Když pak dopěla, když jemně, zvolna
struny zvuk se utajil a ztich',
hlasný povzdech něha sladkobolná
v odvět vynořila z prsou mých.
Vzdech ten spáchal na vetřelci zradu.
Leknutí mrak stele v oči moje,
ale slyším vykřiknutí dvoje,
křesla šramot, loutny znění v pádu.

A když v pavilón se vracím zrakem,
vidím hrdou postať na prahu,
blesky pyšných hledů, čela mrakem
kárající moji odvahu.
Zřím, jak přes rameno její skrytě
něžné hlavinky zrak velký, tmavý
na mne pohled metá ostražitě,
zvědavý půl, z pola ostýchavý.
Stojím v rozpacích jak hříšník bídný,
coufaje jim koktám vysvětlení —
tu se zloba zlatovlásky mění
v úsměv laškovný a pokyn vlídný.
Musím vejíti do vábné skrýše;
okno rozemkly tam do kořan,
abych rozhledem se kochal s výše,
jenž mě vábil v dívčí tento stan.
Ba, i haluz, osněženou kvčty,
úslužně mi mladší stranou šine,
čtveračivě sešpulujíc rety.
Ale darmo z blízka, dáli kyne
velkolepé město věží sterou;
nádherný ten obraz rozplývá se
před mým okem v mlhu pustošedou,
z níž tvář vděků jarních usmívá se.

Starší děvy hled mi v křeslo kynul,
bych si po procházce odpočinul.
Naproti mně blahosklonně sedíc,
ve škádlivém na mne úsměvu
z brvy lehce přimhouřené hledíc,
pohrávajíc s třásní oděvu,
z něhož bílé střevíčky se kradou,
s růží zlatou, přes sebe se kladou,
bavila mne volně věcí sterou;
však mnou málo bylo uslyšeno:
zvěděl jsem, že Marie má jméno,
don-Huerty nevlastní je dcerou,
z hrabat Multánských že vzešla kmene;
že don Pedro, don-Huerty brat,
v plném květu bohatýrství zvad'
a že siroty jím zůstavené
náš don přijal ve svou záštitu;
z těchto pak že svorně s ní tu žije,
jako rodná sestra, Ignácie.
Pod žhavějším leskem blankytu,
kde květ granátový nachem hoří,
na skalině mezi kaštany
bílým stínem obráží se v moři
pyšný klášter, hojně nadaný.

Tamo v posvátném prožila míru
Ignácie svoje dětská léta,
mezi tím, co Pedro Řím a víru
mečem slavil po všech koncích světa.
Umí odtud španělsky a vlasky,
hudbě rozumí, je moudrosť sama
a zná latinsky též hovor lásky
zapřádati: Amo, amas — ama!

Dál tak štěbetala v bujném smíchu:
„Nedáváš-li víry mojí chvále,
sám ji zkoušce podrob: Ala, alae —
amo, amas — Či se bojíš hříchu?
Či snad latiny tvé kalný pramen
učí jenom: Amen, amen, amen?!“

Byl jsem v rozpacích. Vždyť po tu dobu
ni můj stín se nevkrad' v dívčí kobu,
nikdy s děvou neprodlel jsem déle.
Nesměle jen k Ignácii vzhlížím;
vidím, jak se červánek jí stele
čarokrásný obličejem svížím,
a jak líce rozpačitě sklání
nad urvané snítky květný pel,
jevíc při tom v stoudném pousmání
pod růžovým rtíkem zoubků běl.

Otce rektora v tom z dálky hlas
zaslechl jsem, opustil je chvatem.
Odtuď dívky nespatřil jsem zas,
avšak stále v srdci, touhou jatém,
jedné chovám obraz lahodný.
Její podobu duch stále přede
ve vzduch kolem, v tyto stěny šedé,
v listy knihy, v myšlenky a sny.
Cítím, Konrade, v tom srdce tluku:
že tam lásky tajím slasť i muku.“

Jinoch domluvil. Druh jeho mračně
pokáral jej, v zem se zahleděv:
„„Ďábel obchází jak řvoucí lev,
po záhubě lidských duší lačně.
Tobě v roucho vábnější se zavil:
v dívčí půvab, krásných očí dvé —
nedej, aby hříšný plamen ztrávil
bohu zasvěcené srdce tvé!
Zašlap hmyz, jenž v poupě to se plouží,
jež má rozvíti se v růži cností;
v pobožnosti tůň je celé vhrouži, —
navrátí se s rosou nevinnosti.

Modlitby se zacloň svatým štítem
před vidiny této svůdným třpytem!“ “

„O, ni modlitba ji nezaplaší!
Pravda, že jak mirrhy vonný mrak
na perutích modlitby se vznáší
myšlenka má často nad oblak,
že tam zraky ztápím oslněné
v neskonalou slávu božích sídel,
andělské zřím kůry rozvlněné
mořem nekonečným sněžných křídel,
k trůnu božímu tam skláním hlavu,
v mučenníků nespočetném davu,
světců, světic, božích vyvolenců,
hrdin jasných církve vítězné —
však tu náhle z andělských těch věnců
jeden kvítek krásy líbezné,
jeden anděl, jitřním na oblaku,
na ostrůvku růžném světla moře
do strun zlatoskvoucích prsty noře,
ke mně vznáší něhu temných zraků
z noci kadeří, jež zdobí vděk
porozvitých růže poupátek.
Děvice mi drahé jeví líc,
náruč hebkou rozpíná mi vstříc
a já v náruči té blahodyšné
nazpět klesám — nazpět k zemi hříšné!“

„„Blasfemie hrozná! K nebes kůru
přidružovat smrtnou postavu,
bídnou bláta pozemského stvůru
a snad zítra červů zábavu.
Rozpadne se v popel zlaté bůže,
než mu láska věnec dovije;
na umrlčí lebce zvadlé růže —
totě všechna zemská poesie.
Láska — pravíš? Bídným těla chtíčem
zvu ji lépe, v liché básni zdobě;
umrtvuj to tělo postem, bičem —
hříšná touha svěsí křídla obě.“ “

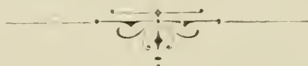
„Marno všechno. Večer v pusté cele
bičuju se krutě důtek ostny,
až krev splývá po trýzněném těle;
ale v uchu nápěv přemilostný
stále zvučí, jak jej prsty drobné
vyloudily tehdy z loutny zdobné,

když pak v lože kladu čelo vzňaté,
andílků tu roje nad ním hrají
tento nápěv na housličky zlaté
a jím ve spánek mě kolébají.“

Stanuli teď v okně. Dlouho zřeli
v město velkolepé dumavě,
jehož věže nesčetné se rděly
v nachu večerního záplavě.
Václav okem roztouženým stíhal
Hradčan zubovatý zlatý stín,
jenž se vzadu na obloze míhal.
Konrad zahleděl se v řeky klín,
v kamenný pak most, jenž přes ni pjal,
mnohé oblouky, soch řady stmělé,
až se na věž hrdou zadíval,
strmící tu chmúrně v mostu čele,
ana poslední teď slunce zář
zlatem kreslí v tento kolos tmavý
nakupených tamo sošek hlavy,
znaky divné, matnou králů tvář
na výstupku pod korunou skvoucí,
klece podivné s železnou mříží,
kteréž řetězy jí k čelu víží — —
Náhle s bleskem nenávisti žhoucí
Konradův se zor s těch klecí smek'
a ret zlý mu skřivil úsklebek.

„„Pohleď,““ zvolal, „jaké vzácné hosti
má tam z Michalovic Bohuslav —
na klec jeho v něžné příchylnosti
ptáků černých usadil se dav.
„Černé ptáky“ kdysi štvali zlostí —
nyní u samých je mají hlav! — —
Ba, to Bohuslav. — Znám každou klec:
Jesenius tam, zde Budovec —““

„Pojďme již! Zvon ku modlitbě zove!“
vzdechnuv soudruh do řeči mu vpadl.
Krok jich zazněl v dlažbě mramorové
a stín klenbou obrovský se kradl.

ROZHLEDY
v literatuře, umění a vědě.

Česká literatura.

Pamětní list „Národ sobě," vydaný ve prospěch národního divadla, vydařil se ve slovesné i obrázkové části své znamenitě. Můžeť se nejen směle postaviti po bok podobným listům cizozemským, nýbrž předčí nad některé z nich, jako zejmena nad vídeňskou „Vindobonu" i maďarský „Tavasz". Plné sto spisovatelů přispělo do něho básněmi, pěknou prosou, aforismy a epigramy a ruka Nerudova vybrala i spořádala příspěvky ty v celek velmi pěkný a působivý. Všichni téměř domácí malíři ozdobili list svými nákresy. Úprava je neobyčejně krásná a elegantní. Jest si jen přáti, aby rozletěly se všechny jeho exempláře v český kraj a přinesly vydatný příspěvek k dokončení díla, které již tak toužebně celý národ očekává.

Z bouřlivých dob. Historické obrázky od Aloise Jiráska. S tímto nadpisem vyšla v Praze nákladem knihkupectví J. Otta kniha, obsahující pět výborných povídek, kteréž se nazývají: „Felice Tankredo." — „Turečkové." — „Ztracenci." — „Markytánka." — „Na krvavém kameni." Vítáme tuto knihu s upřímným potěšením, neboť poskytuje nám poprvé příležitost, abychom o Jiráskovi co novellistovi vůbec několik slov promluvili. Zevrubné vypsání jeho literární činnosti a podrobnější rozbor jeho prací nejsou ještě na čase, neboť Jirásek je právě teprv v hlavním rozmachu, v periodě nejmocnějšího tvoření, a literatura očekává od něho ještě věcí velikých. Jest tomu již arci řada let, co Jirásek zábavné časopisy svými pracemi obohacuje, ale proto přece nerozpakujeme se tvrdit, že přichází Jirásek teprv nyní do proudu největší energie a že teprv nyní celé bohatství svého vzácného talentu v plném lesku začíná rozestírat. Na doklad tohoto tvrzení dovolujeme si poukázati jen k povídce „U rytířů," otištěné v březnovém sešitu „Květů"; sensace, již tato povídka spůsobila, potvrzuje slova naše zúplna. — Jirásek náleží mezi šťastné vyvolence, kteří se stali básníky z milosti boží; jeho talent je živý pramen krásy, kterýž se mocným proudem temení z duše nadšené, z citu zdravého a mysli klidně jasné. Proto působí všechny jeho práce lahodný, osvěžující dojem, jakýž plynouti musí z harmonie jeho mezi citem a rozumem, mezi realismem skutečnosti a idealisující silou obraznosti. Jiráskovým povídkám věříme bezděky, jakoby slovo za slovem jen skutečné události vypravovaly a určité faktické poměry líčily — tak dokonale jest v nich provedena římská zásada: Ficta voluptatis causa sint proxima veris! Ale proto přece nefouká z nich nikde sychravý vítr toho čirého surového realismu, jejž by mnozí rádi moderním básnickým slohem učinili, nýbrž z každého jejich listu vane teplý a vonný dech poesie, jenž rozehřívá a posilňuje. V Jiráskovych povídkách je proveden dokonalý smír mezi idealismem a realismem — odtud jejich veliký půvab. Každá Jiráskova povídka

poutá a napíná hned od začátku — virtuos sáhne jen na nástroj, a již jsou všechny sluchy napjaty — a tento interes stoupá a sesiluje se od kapitoly ke kapitole, nejlepší to důkaz mistrné komposice a rozumné ekonomie v působivých pomůckách. Jakkoliv půvabný a živý jest způsob Jiráskova vypravování, jeho povídky působí přec hlavně svým dějem, a v tom jeví se také jejich hlavní síla. U Jiráska není povídka ničím jiným, než půvabným, přiměřeným vypravováním určitého jednotného děje, čímž také každá povídka býti má. „Písní beze slov" — novel bez děje Jirásek nikdy nepíše a psáti nebude. V tom ohledu zůstanou u něho zajisté bez účinku všechny zlé příklady. Jirásek je spisovatel Musou posvěcený a má tudíž k básnickému tvoření patřičnou úctu; on pojímá belletrii vážně a nepohrdá nikdy odvěkými zákony krásy a mravu. Proto spěje také mocným letem k té výši Parnassu, na kteréž spisovatele nazýváme klassiky. Odporučujeme Jiráskovy „historické obrázky" všem přátelům čtení opravdu krásného a přejeme, aby brzy následovala sbírka druhá. *Dr. S. H.*

Arabesky a kresby od Fr. Heritesa. Jmeno Heritesovo objevuje se již po drahnou dobu a dosti zhusta v českých zábavných časopisech a bývá vždy redakci i čtenářstvu hostem velmi vítaným. Kdož nečetl alespoň jednu z těch lehce a elegantně načrtnutých povídek, do nichž vkládá přece Herites tolik závažného myšlenkového obsahu!? Plynou po papíru hravě jako dech a přece chovají v sobě hojnost líčení a dějů, sice jen několika jemnými rysy načrtnutých, ale výrazně a pěkně podaných. Zhusta překvapí nás nový některý obrázek, s celým svěžím pelem z přírody vyňatý, často zastaví nás originální krásná myšlenka a místy zachvěje námi výraz hlubokého citu. Obyčejným průvodčím Musy Heritesovy jest růžový humor, zacloněný jemnou melancholií. Nejlépe daří se mu kreslení figurek z maloměstského života a jejich štafáže; podal nám v tom oboru některé kabinetní kousky, nové a rozkošné provedené. Nyní sebral Herites své porůznu v časopisech uveřejněné práce a obohatil dvěma jich svazky Ottovu salonní bibliotéku. Není úkolem naším, abychom se zde pouštěli v podrobný kritický rozbor této knihy. Referujeme pouze o ní, odporučujíce ji dle zásluhy co nejvřeleji, ač je-li vůbec při spisovateli tak známém a oblíbeném třeba zvláštního odporučení.

Literatura polská.

V zimní sésoně překvapil nás opět mnohý zajímavý zjev literární, svědčící o tom, jak bujný život vlní se po rozlehlé nivě polského písemnictví. — Literatura polská omládá a rozkvétá vůčihledě, každý téměř den vynáší na povrch cosi nového, více méně pozoruhodného; nadšení obecenstva stále se vzmáhá a duševní činnost spisovatelů polských je tak obsáhlá a všestranná, že soustřeďuje v sobě veškeré požadavky moderní produkce literární. —

V oboru poesie vítáme přede vším nové, laciné vydání básní velikého věštce polského, pěvce „Iridióna", Zygmunta Krasińského, podniknuté knihtiskárnou Gubrinowicze v Krakově a opatřené předmluvou z péra Stanislava Tarnowského. Vydání to je šťastným pokračováním myšlenky seznámiti nejširší kruhy polského obecenstva s velkolepými zjevy domácí literatury; vychází totiž od nedávna nákladem téže knihtiskárny kapesní biblioteka (Biblioteka kieszonkowa), obsahující arcidíla nejčelnějších poetů polských.

V Poznani vydán mimo to první, málo dosud známý plod musy Z. Krasińského „Grób rodziny Reichstalów", vzácná to juvenilie, která je spolu příspěvkem ku poznání nenáhlého rozvoje velkého genia.

Nemalou pozornost vzbudila v literárních kruzích polských lyricko epická báseň Stanislava Grudzińského: „Dwie mogiły", k níž čerpal básník látku ve švarné Ukrajině, v dojímavých podáních tamnějšího lidu, které vykořistil také plnou měrou ve svých krásných pověstech ukrajinských *), Podklad básní tvoří zkazky o dvou mohylách zvaných „Perepiaty i Perepiatychy," ležících v kraji Wasylikowském gub. Kijevské na polích Fastowa. S názvem tím setkáváme se v kronikach ruských již r. 1159; bývaly také často již předmětem četných archaeologických výzkumů — obšírný spis vydal o nich před lety slovutný Michal Grabowski. Pilná jeho studie poskytla Grudzińskému valnou část poetických motivů. Básník snažil se pokud možno přidržeti se podání lidu; ku chvále jeho lze říci, že dovedl odkouzliti prosté báji nejúchvatnější právě momenty a odíti je ve vábné roucho moderní poesie. Báseň Grudzińského náleží k dobrým pracím starého ukrajinského genru, jež zahájili kdysi velcí zakladatelé školy ukrajinské Zaleski a Goszczyński; připomíná v mnohém ohledu také velkolepý poemat Julia Słowackého „Zmije", jmenovitě ve zpěvu posledním, kde při pohřbu Perepjata tane nám velmi živě na mysli mnohý obrat z dojemného líčení smutečních obřadů nad mrtvolou zrádného hetmana kozáckého.

Z drobnějších sbírek básnických uvádíme především „Poezye Izy", básně nadané poetky polské, kteráž odchyluje se sice od běžných realistických názorů, zavládnuvších vlivem poesie francouzské ve verších současných polských básníků, píše však s láskou a nadšením a všímá si bedlivě nesmrtelných vzorů domácích (jmenovitě Julia Słowackého) a poesie národní. Verš její je uhlazený; dikce květnatá a myšlenkami bohatá. Sem náleží dále knížečka „Básně Antonína Pileckého", vydaná nákladem spisovatelovým ve Varšavě. Obsahuje verše z větší části již

*) Překlad jich chystá prof. Hora v Plzni.

otištěné v různých časopisech varšavských. Byly přijaty dosti chladně; na doklad svých slov uvádíme jediný jen hlas kritický: „Básním Pileckého nelze sice vytýkati ničeho, ani ve formě, ani ve stránce jazykové, je v nich však mnoho živlu didaktického a málo onoho ohně, který hřeje a táhne k sobě. Autor — jak se zdá — myslí i píše chladně. Nejlepšími pracemi ve sbírce jsou básně „Do budoarowéj bachantki“ a „Pożegnanie Warszawy“. Podobně zmiňují se úvahy o Hoffmannově sbírce básnických prvotin nazvané „Pierwsze kroki“. Chválí se však u nich ušlechtilá vlastenecká tendence.

Nakladatelství J. Županského v Poznani uspořádalo nové obrázkové vydání proslulých legend Lucjana Siemieńského. Má obsahovati cyklus legend, jak vyšly již z větší části r. 1845 pod názvem „Podania i legendy polskie, ruskie i litewskie“, jmenovitě „Legendu o Madeju; Rusałki; Widmo w zamku Rydzyńskim a Świadectwo nieboszczyka“; illustrace zvoleny velmi pečlivě a provedeny dle originálu Władysława Mottego fotograficky tím způsobem, že tvoří samostatný celek a lze je seřaditi ve skvostné album. Zmiňujeme se o legendách Siemieńského proto na tomto místě, že jsou pro seznání národní poesie slovanské téměř neocenitelny, byvše čerpány slavným sběratelem národních bájí přímo z podání lidu.

V poesii dramatické, kde vládne od několika již let činnost podivuhodná, zaznamenáváme tentokráte opět několik zdařilých nových prací. Jest to především historické, pětiaktové drama „Pro honore domus“, veleplodného dramatického básníka W. Rapackého, jenž obohatil v průběhu několika let literaturu polskou již celou řadou děl znamenitých. (Uvádíme jen jmena nejpřednějších: Wit Stwosz; Kopernik; Mazur Czart; Maćko Borkowic). „Pro honore domus“ je spíše obrazem dramatickým nežli přímým dramatem ve smyslu pravidel akademických. Osnova vzata z dějin století XVI. a sice z obyčejů a životů tehdejších velmožů polských. Básníku nejedná se „o zobrazení vážného jakéhosi okamžiku oné doby“ — podotýká Lubowski v obšírném kritickém rozboru této práce — „jak to učinil Szujski v „Lubomirskim, Radziejowskim, Dzierzanowskim“, ale o zvláštní rys ze života králíků (królewiąt) polských, kdy zmítala jimi ctižádost nebo náhle vzrušená vášeň. Látka zajisté velmi trudná — nutno utvářeti vše ze sebe a šetřiti přece charakteristických známek několika postav historických, zvláště známého v dějinách Stanisława Górki, nezabočit ani o písmenku od panujících tehdá názorů ve svět a obecných zvyků. A k poznání poměrů a zvyků těch postačí, vzpomeneme-li si na slova historikova: „švakrovstvím a pokrevenstvím udržovali se velmožové polští; švakrovství a pokrevenství hubili kraj . . . Kořišť odnášel z toho — nikoli kraj, ale oligarchie. Švakrovstvím a pokrevenstvím proudily se jako průplavem cizozemské vlivy a sympathie, uhnízďovaly se po zámcích velmožných pánův a řídily celou národní politiku. Ohromná váha jmění a postavení společenského, nezávislost a beztrestnost zvracely hlavy potentátům krajským, tak že vlasť, u níž doženbrávali se kdysi jich otcové, sama je teď o chleb z milosti prosila.“

Edward Lubowski, jehož slova jsme právě uvedli, sepsal také sám pětiaktovou komedii „Sąd honorowy“, která provozována po páté již

s velikým úspěchem na divadle Varšavském (Rozmaitości). Látka čerpána jest ze společenského života současného, zauzlení zcela prosté, bez úchvatných dramatických momentů, jimiž vynikají pravzory komedií polských — dramata francouzská. Zvláštností Lubowského jest záliba jeho v episodách — nepostačíť mu skromný útěk původního děje; chtěje zobraziti celou řadu typů, vplétá v organism základní spoustu výjevů vedlejších a obrazů episodních, což ubližuje značně jednotě kusu. Za to je charakteristika postav jeho naskrze výborná, jednotlivé scény znamenité, na mnoha místech ozývá se opravdivý, upřímný humor — celek pak nese se vždy vyšší opravdu uměleckou snahou. Známý dramatický básník W. Szymanowski vystoupil po dlouhém mlčení jednoaktovým obrázkem, či spíše pouhou črtou „Ostatnia próba." Warszawski Tygodnik illustrovaný přináší v letošních svých počátečních číslech obšírné drama Stanisława Grudzinského zvané Meteory. I zde jeví se Grudzinski jakožto básník nadaný a bystrý pozorovatel společenského života, který poskytl mu velmi zajímavý motiv dramatický. Také starý, slavný básník Kornel Ujejski vydal několik obrázků dramatických (Smok siarczysty; Precz; Smok swatem.) Otsrými slovy kárá v nich netečnost národní a cynism, který zmocnil se v poslední době mladšího pokolení.

V románu a povídce setkáváme se — jak přirozeno — především se slavným jménem J. J. Kraszewského, které rostlo již od půl století s krásnou literaturou polskou. Od Kraszewského uvykli jsme po leta již čítati vždy současně několik povídek neb románů vycházejících ve všech téměř čelnějších listech polských; také letos nalezáme jmeno Kraszewského pod směsicí vzácných prací beletristických, z nichž připomínáme tuto jen velikou povídku ve dvou dílech, nadepsanou „Chore dusze", zajímavou tím, že odehrává se poutavý děj její z větší části ve zdech věčného města.

Velmi plodným jest také oblíbený autor Klopotów starého komendanta, humorista, jehož péro nezná únavy, jehož črty kreslené přímo dle přírody zobrazují celý malosvět společenského života polského se všemi vadami a směšnostmi v přísvitu jemné satiry." Toho druhu jest i nejnovější jeho humoreska „W spomienia obywatelskie," řada to obrázků líčících ony vady polského venkova, které vedou ku hmotné zkáze, jak selského lidu, tak i šlechty drobné a velmožů těkajících za bludnými vidinami po daleké cizině. Týž předmět obral si mimo něho i bezejmenný spisovatel „Obrázků z přítomnosti" (Szkice z teražejności), jen způsob líčení jest značně rozdílný — na místě humoru převládajícího ve vzpomínkách občanských, nastupuje zde čirá, trpká, bezohledná pravda. Dílo to je jedním z nejzajímavějších zjevů současné beletristické literatury polské; bohato myšlenkou a dojímavým, hluboce procítěným dějem představuje tendencí svou apotheosu práce a duševní síly. Kresba povahy jest mistrná, podivuhodně až věrná, líčení spanilé, forma bezvadná, prozrazující spisovatele velice obratného a neobyčejně nadaného. — Větší část povídek a románů roztroušena je po nesčetných časopisech beletristických, kde setkáváme se s nejpřednějšími jmeny, o nichž jsme se již častokráte v listech těchto zmínili a k nimž dodáváme ještě jmeno velenadaného Litwosze (Sienkiewicz). Ze spisů o sobě vyšlých jmenujeme ještě tři povídky „Z źycia żydowskiego," zvláštní to otisk z listu „Isra-

elita“. Uvádíme je spíše k vůli zvláštnosti nežli k vůli ceně literární, kterouž nemá z nich ani jediná. Výlučné stanovisko, jakéž zaujímá židovstvo ve společnosti nynější, snaží se také zde zjednati sobě platnost; nechutné a pro širší obecenstvo naprosto bezvýznamné názory náboženské hledají zde propagandy, což ovšem nesnadno srovnati se snahami, jimiž nese se doba moderní.

Rázu polobeletristického jsou Belzovy obrázky cestopisné, nazvané „Jeden miesiąc v Norwegii,“ zajímavý to popis cesty, již vykonal spisovatel do krajů severních. Prostě a beze všech nároků, při tom však velmi poutavě líčí autor chmúrné kraje půlnoční a příhody, jež tam zažil, povahu lidu a obyčeje místní; podává i pověsti i písně národní, které jsou dle slov jeho velmi podobny ukrajinským — toliko prý tesknější a provanuty hlubším ještě citem.

Zdařilým cestopisným obrázkem je také M. A. Turkawskiego „Wspomnienia Czarnohory,“ kde živě a svěže vylíčena pohorská vlasť Huculů, jich zvyky a obyčeje, jakož i děje jednotlivých míst počínaje Kolomyjí, k čemuž připojen ještě malebný popis horských velikánů, zvláště Czarnohory, královny Beskyd východních.

Ku třistaleté památce velikého pěvce Černolesí, slavného zakladatele zlaté doby písemnictví polského Jana Kochanovského sepsal dr. Jan Rymarkiewicz obšírné pojednání o rodném domu a hrobu oslavencovu, kde věnuje vřelou vzpomínku jak básníkovi tak i místům, kde stála druhdy jeho kolébka, a které nyní nalezají se v stavu velmi žalostném.

Z brožur, jež vyšly během poslední doby, zajímá nás zvláště spisek paní E. Orzeszkové, jedné z předních spisovatelek polských, vydaný ve Vilně počátkem tohoto roku a nazvaný „Patryotyzm i kosmopolityzm, studyum spoleczne.“ Želeti jest toliko, že slovutná spisovatelka pro neblahé poměry censury ruské asi mnohé pominouti musila, co by jinak mohlo býti vzácným dokladem ku slovům, která pronesla. Paní Orzeszková zmínila se ve své brožuře také velmi čestně o národní síle českého lidu a upozornila polské kruhy na památné jeho znovuzrození.

Zajímavým příspěvkem ku poznání literárního uměleckého a společenského života ve Varšavě v prvních třech desítiletích tohoto století je spisek, vydaný zvěčnělým bohužel již nyní Wł. Wojćickim. Vypravuje způsobem poutavým o pomátném ruchu, jenž rozvíjel se v dobu tu jak ve Varšavě tak i vůbec po celé Polsce. Vypravování baví tím více, pomníme-li, že spisovatel byl z větší části sám svědkem neb přímým účastníkem dějů, o nichž tak vábně vypráví.*)

Jako příloha ku „varvšavskému Wieku“ vycházejí již po jistou dobu úvahy slavného publicisty polského Juliana Klaczki, nadepsané „Wieczory florenckie,“ uveřejněné poprvé ve francouzské Revue des deux mondes a přeložené na jazyk polský Stanislawem Tarnovským. Jest to duchaplná literárně umělecká studie; porovnání tvůrčí činnosti Danteho a Michala Angela, provedené s vrozeným Klaczkovi důvtipem a hloubkou estetického soudu.

---

*) Zprávy ty sděleny nám byly laskavostí p. Ed. Jelínka.

Socialně politickou studii obsahuje Jeleńského knížečka „Żydzi, Niemcy i my“, jejíž čtvrté vydání nasvědčuje tomu, že otázky v ní řešené doznaly v obecenstvu pilné úvahy.

Dozvukem k velkolepé slavnosti Kraszewského bylo „Album uczącéj się młodzieży“, věnované již koncem roku předešlého věhlasnému románopisci. Nalezáme v něm články historické, filologické, matematické, národopisné, archaeologické, ba i medicinské. Část beletristickou tvoří jednoaktová komedie a několik vzletných básnických prvotin.

Uvádíme dále ještě obšírnou studii biografickou: Belzův „Život Karla Miarki“, proslulého to náčelníka duševního a politického ruchu v nešťastném horním Slezsku. Postava Miarkova osvědčila se v antické velikosti ve strašlivé katastrofě, která stihla letošního roku ubohou zemi a dala podnět k myšlence vydati ve prospěch bědného lidu slavnostní časopis, zvaný: „Warszawa-Szląsk“ na spůsob francouzské Paris Murcia a českého Národ sobě.

Na poli vědy setkáváme se s celou řadou důležitých spisů; jeť literární činnost polská také v tomto směru neobyčejně bohatou. Nechtíce unavovati čtenáře chladným vypočítáváním jednotlivých děl, zmiňujeme se krátce jen o několika z nich. Tak vyšel před nějakým časem první sešit ohlášeného námi již Slovníka geografického království polského a jiných krajů slovanských. Svazek ten obsahuje celou literu A a počátek B. Slovník celý skládati se bude z pěti silných dílů čtvercového formátu a vyjde průběhem asi pěti roků. Vážnou svého druhu prací je také spis ředitele Zakładu Ossolińskich Vojtěcha Kętrzyńského: Nazwy miejscowe polskie Prus zachodnich, wschodnich i Pomorza, wraz z przezwiskami niemieckimi. Dílo to má v přítomné době tím hlubší význam, uvážíme-li, jak mocně šíří se živel německý v oněch krajích, zatíraje každým dnem navždy dávné názvy měst a osad tamějších, z nichž většina již pohlcena dravou vlnou germanisace.

Mezi lingvistickými pracemi zaujímá první místo dra. Antonína Maleckého „Gramatyka historyczno-porownawacza języka polskiego“,“ kteráž je zároveň nejznamenitější publikací vědeckou letošního roku. Dílo to je opraveným a doplněným vydáním gramatiky téhož spisovatele, která vyšla již před dvaceti lety a poctěna byla také vypsanou tehdá cenou vědeckou. — Pro slovanský jazykozpyt velmi závažným jest také „Rozbiór krityczny pieśni „Bogorodzica“, důkladný to rozbor nejstarší památky jazyka a literatury polské, která připisována byla, jak obecně známo, sv. Vojtěchu. Spisovatel — dr. Antonín Kalina — přidružil se tu k předchůdcům svým dru. Nehringovi, dru. Rymarkiewiczi a dru. R. Pilátovi a vyčerpal s řídkou důkladností obtížné thema, začež dostalo se mu také v celém učeném světě polském zasloužené pochvaly.

Professor Biliński připravuje k tisku druhé vydání své „Ekonomie“ (politycznej) a prof. Kubala chystá nový obšírný spis historický.

Pozoruhodným zjevem literárním je také Engeströmův životopis slavného rodáka a nástupce velkého botanika Linného, švédského přírodozpytce Jana Jakuba Berzelia.

J. J. Kraszewskému připsán je tento životopis „muže příbuzného mu srdcem i duchem, učence a myslitele, jenž podobně jako on cností občanskou a prací neunavnou září jasným příkladem celému kraji.“

Kraszewski sám zanáší se již po leta myšlenkou založiti v Polště družstvo podobné české „Matici“ — nedávno vyzval také lvovské Kolo literackie, by vypracovalo stanovy této polské matice (Macierzy polskiéj), která vejde snad již brzo v život.

Z oboru vychovatelství uvádíme kompendium článků, kteréž redakcí J. T. Lubomirského, E. Stawiského, S. Przystańského a J. K. Plebańského vycházeti má ve Varšavě pod titulem: „Encyklopedyja wychowaweza.“

Letošním rokem ohlášeno také několik nových časopisů, jmenovitě: „Przegląd akademicki“ v Krakově, věnovaný zájmům polského studentstva, jako naše „Listy akademické“, dále list pro mládež „Wieczory rodzinc“ (ve Varšavě) a sborník průmyslový „Przyroda i przemysl“.

O. M.

Z Umělecké Besedy.

Literární odbor Besedy Umělecké od polovice února t. r. až do polovice května měl deset schůzí. Jaromír Hrubý přednášel dne 14. února o Weckenstedtově sbírce Lužických pověstí, dne 28. února vzpomněl zásluh Ivana Izmajloviče Sreznĕvského, dne 24. dubna posuzoval kruh epických básní Julia Zeyera „Vyšehrad“. Eliška Krásnohorská promluvila v slavnostní schůzi dne 21. února o významu Boženy Němcové. Ostatní pak přednášky, v těchto schůzích odbývané, věnovány byly „Našim úspěchům.“

J. J. Sreznĕvský byl jedním z předních pěstitelů slavistiky, k níž základy položeny v Čechách prácemi Josefa Dobrovského. Sreznĕvský stál ve spojení se staršími našimi učenci, a dlouho také mezi námi dlel, konaje vědecké cesty po zemích evropských. Prací jeho v oboru jazyko- a dějezpytu jest veliký počet. Nedávno slavil jubileum své padesátileté činnosti. P. Hrubý vypočítává ruské učence, kteří vládou na západ byli posláni a provolává památce Sreznĕvského nehynoucí slávu.

O „Vyšehradu“ J. Zeyera vyjádřil se asi takto: Je to zjev znamenitý a pozoruhodný, jímž Zeyer předčil nad všecky své předchůdce, kteří si s ním obrali stejnou látku. Podává obsah jednotlivých zpěvů a probírá báje zde vypravované; Vyšehrad stává se páskou v celek je spojujíc- a Zeyer vypravuje nám všecky báje táhnoucí se k Vyšehradu buď změněné nebo nezměněné. Postrádáme reka, který by byl střediskem těchto zpěvů.

Zelený vítěz a Ctirad jsou nejzdařilejšími oddíly básně. Vlasta jest úplně plasticky provedena. Přechod z doby lovecké do doby rolnické značí Libuše. Lumírovi přidělena úloha podřízená. Významnější jest úloha, kterou básník přiřknul Trutovi. Probírá dále lidské i božské postavy v básni se objevující. Vytýká nejzdařilejší místa v básni: boj o mrtvolu Ctiradovu, proroctví Libušina, episodu o Čechovi, pozdrav Lumírův zapadajícímu slunci a j.

Debaty účastnilo se několik pánů.

Rozpravy „Naše úspěchy“ o pokroku posledních desítiletí v životě národním, literárním a vědeckém zahájil dne 28. února starosta odboru literárního Frant. Dvorský.

Rozprav sem patřících bylo dosud čtrnácte a mnohé z nich s nevšední pílí byly propracovány a s nadšením přijaty. Až na několik menších přání a stesků byl všemi konstatován rozhodný pokrok a úspěch, přihlížíme-li k dobám předchozím.

Přikročíme již k jednotlivým přednáškám, kteréž probírati budeme po řadě, jak spolu souvisí látkou, nikoliv, jak následovaly za sebou.

Jak se manifestovalo národní vědomí sbírkami na národní divadlo, Svatobor, pomníky, desky a j., vylíčil Jos. Barák dne 28. února. — U nás často poukazuje se k tomu, že jsme chudými, ale není tomu tak. Máme ve středu svém boháče, z nichž mnozí odcizili se národu. Český lid je zastiňuje a převyšuje svojí obětavostí a nejjasněji vidíme to při sbírkách na národní divadlo.

Jinde vlády a města staví nádherné chrámy Thaliiny, u nás jej staví národ a sice budovu velkolepou a nádhernou. Dle posavádního výkazu vydalo se na stavbu 1,200.714 zl. a český lid věnoval z této sumy osmkrát stotisíc, kdežto šlechta jen asi dvaceti tisíci přispěla. — Spolek Svatobor vládne značným jměním svým a rozličných fondů, jímž podporuje spisovatele a pomníky jim staví. Vedle pomníků, jež na Volšanech postavil Čelakovskému a Havlíčkovi, na Vyšehradě Hankovi a Purkyňovi, skvělou ozdobou Prahy jest pomník Josefa Jungmanna, jenž stál přes tři a dvacet tisíc. — Za různých okolností a od rozličných spolků postaveny byly pomníky a zasazeny desky mužům i ženám v dějinách i literatuře se proslavivším jako Janu Žižkovi u Přibyslavi, v Táboře, Hořicích, (brzo bude odhalen v Čáslavi a Praze), Husovi, arcibiskupovi Arnoštovi, Karlovi IV., Komenskému, Klicperovi, Máchovi, Jungmannovi, Tylovi, Smetanovi, Sušilovi, Chocholouškovi, Rubešovi, Hněvkovskému, Kamarytovi, Krouskému, Hankovi, Hálkovi, Boženě Němcové a j. Beseda Umělecká s neunavnou horlivostí zasazuje pamětní desky na domy, jež mají pro nás důležitost. — Zakoupeny byly rodné domky: Čelakovského (k dobročinnému účelu) a Frant. Palackého. Rudolfinum, které staví spořitelna, provádí se také valnou částkou z českých peněz. — Takovou v nejširším obrysu jeví se obětavost českého lidu! Více než-li dva miliony v průběhu dvaceti let věnoval k národním podnikům a účelům a to v dobách málo příznivých jeho hmotnému postavení. — Rozpravy ostatní podáme příště.

